

TREBALLS DE L'OFICINA D'ONOMÀSTICA, XXXIV

Onomàstica de l'Espluga Calba

ROSA MARIA ANGLÈS I NICOLÁS

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Onomàstica
de l'Espluga Calba

TREBALLS DE L'OFICINA D'ONOMÀSTICA, XXXIV

Onomàstica de l'Espluga Calba

ROSA MARIA ANGLÈS I NICOLÁS

Barcelona, 2025

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Anglès i Nicolás, Rosa Maria, autor

Onomàstica de l'Espluga Calba. — Primera edició. — (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica ; 34)

Bibliografia

ISBN 9788499658124

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica II. Títol III. Col·lecció: Treballs de l'Oficina d'Onomàstica ; 34

1. Topònims — Catalunya — Espluga Calba 2. Noms de persona catalans — Catalunya — Espluga Calba

81'373.21(460.23 Ga L'Espluga Calba)

811.134.1'373.23(460.23 Ga L'Espluga Calba)

L'edició d'aquesta obra
ha estat a cura d'Albert Turull i Rubinat,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans

L'edició d'aquesta obra ha estat possible gràcies a la col·laboració de l'Ajuntament
de l'Espluga Calba

Aquesta publicació compta amb el suport de la Fundació "la Caixa"

© Rosa Maria Anglès i Nicolás

© 2025, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2025

Text revisat lingüísticament per la Unitat d'Edició del Servei Editorial de l'IEC

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Fotografia de la coberta: Vista del poble de l'Espluga Calba des de la carretera de Maldà (autor:
Jordi Sardà i Anglès)

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-812-4

Dipòsit Legal: B 20310-2025

DOI: 10.2436/10.2500.26.1

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

*Dolços els mots que ens llegaren els avis
per a dar nom a les coses de casa;
poble i orgull, la memòria és qui us casa,
sons de fa temps us emmelen els llavis.*

*Per al meu pare i per a la meva tia Antònia,
que sempre tenien una estona per al record dels llocs
i de les persones que els havien vist créixer.*

Taula

1.	INTRODUCCIÓ	11
2.	METODOLOGIA	13
2.1.	La recerca	13
2.2.	La llista	15
2.3.	Consideracions ortogràfiques	16
2.3.1.	Aglutinacions	16
2.3.2.	Formes dialectals	17
2.3.3.	Noms procedents d'altres llengües	18
2.3.4.	Grafia dels llinatges	19
2.3.5.	Extractes documentals	19
2.4.	L'ordenació i l'alfabetització	20
2.5.	L'etimologia	20
3.	FONTS DOCUMENTALS	23
3.1.	Arxius	23
3.2.	Manuscrits	23
3.3.	Cartografia	33
4.	INFORMACIONS ORALS I ALTRES COL·LABORACIONS	35
5.	MARC GEOGRÀFIC	37
5.1.	La situació i l'aspecte del terreny	37
5.2.	La localització dels cursos fluvials	40
5.3.	L'aprofitament tradicional de l'aigua	43
5.4.	Les comunicacions	44
6.	DEMOGRAFIA	47

7.	ACTIVITAT ECONÒMICA	51
7.1.	L'agricultura	52
7.2.	La indústria i els serveis	54
8.	MARC HISTÒRIC	57
8.1.	Els orígens del poble	57
8.2.	La carta de poblament	59
8.3.	El domini vallboní i les successives transaccions posteriors	63
8.4.	La comanda de l'Espluga Calba	64
8.5.	La llegenda del Guardiola	68
8.6.	La presència de l'exèrcit de Napoleó	70
8.7.	Les guerres carlines	72
9.	EDIFICIS NOTABLES	75
9.1.	El castell	75
9.2.	L'església de la Immaculada Concepció	82
9.3.	La Casa de la Vila	85
9.4.	Els molins de farina	86
9.5.	Altres llocs d'anomenada	88
10.	COMENTARIS LINGÜÍSTICS	91
10.1.	El nom de la comarca i de la vila	91
10.2.	La frontera entre el català nord-occidental i l'oriental	93
10.3.	La fonètica	94
10.3.1.	Vocalisme àton	94
10.3.2.	Vocalisme tònic	96
10.3.3.	Separació de síl·laba	96
10.3.4.	Consonantisme	96
10.4.	La morfosintaxi	99
10.4.1.	Gènere i nombre	99
10.4.2.	Article	99
10.4.3.	Formes verbals	100
10.4.4.	Pronoms	100
10.4.5.	Preposicions	100
10.5.	El lèxic	101
10.5.1.	Genèrics	101
10.5.2.	Altres trets remarcables	112
10.5.3.	Principals sufixos de la toponímia	114
10.5.4.	Principals sufixos de l'antroponímia	114
11.	LLISTA DE NOMS	117

APÈNDIXS	757
1. MOSTRES DE COSTUMARI	759
1.1. Confraries	759
1.2. Agrupacions musicals	762
1.3. Cançonetes de creació popular	762
2. TOPÒNIMS	765
2.1. Partides de terra	765
2.2. Trossos i trossets de terra	766
2.3. Llocs d'anomenada	766
2.4. Termes veïns	767
2.5. Genèrics	767
2.5.1. Localitat i construccions del terme	767
2.5.2. Orografia	768
2.5.3. Hidrografia	770
2.5.4. Comunicacions	770
2.5.5. Vida agrícola i pastorívola	771
2.5.6. Geobotànica	772
2.6. Diminutius afectius	772
3. ANTROPÒNIMS	775
3.1. Classificació dels cognoms	775
3.2. Cognoms en el decurs del temps	779
3.3. Cognoms feminitzats	792
3.4. Classificació dels noms de casa	793
3.5. Classificació dels renoms	795
3.6. Noms de casa i renoms: primera datació	797
FOTOGRAFIES	807
MAPES	825
BIBLIOGRAFIA	835

1. Introducció

Aquesta obra s'emmarca en el conjunt de recerques centrades en un municipi que recullen i preserven l'onomàstica local, patrimoni cultural del país, que corre el perill de perdre's, a causa de l'abandonament de la feina agrícola i la migració cap als grans nuclis urbans. És el primer d'aquestes característiques que es fa sobre l'Espluga Calba i que, a través de l'onomàstica, permet constatar la presència de trets dialectals propis de la zona i de fenòmens lingüístics fossilitzats en els noms de lloc, estudiats gràcies a la gramàtica històrica, i contribuir al coneixement de l'antroponímia d'altres èpoques, mitjançant la documentació antiga. A més, hem aplegat informació de tipus històric vinculada a alguns noms estudiats, fet que hi afegeix un cert caràcter enciclopèdic.

Des del dia en què Santi Arbós i Gabarró, autor de l'*Onomàstica de Fulleda*, ens va suggerir que també es podria estudiar l'onomàstica de l'Espluga Calba ha passat un llarg període de temps, però han calgut molts esforços per a fer aflorar la riquesa idiomàtica que jeu sota els nostres peus.

L'estudi inicial sobre els topònims de l'Espluga Calba va rebre l'assessorament del doctor Joan Anton Rabella i Ribas, que va ser el director del treball de final de màster del màster interuniversitari Estudis Avançats de Llengua i Literatura Catalanes, del programa de doctorat de la Universitat de Barcelona d'Estudis lingüístics, literaris i culturals. D'aquesta manera, la tasca d'anys de recerca de material trobava l'acompanyament necessari perquè es pogués ordenar adequadament i disposar seguint les convencions d'aquest tipus de reculls. El pas següent per a culminar la investigació va ser que esdevingués una tesi doctoral. Des de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans, el doctor Josep Moran i Ocerinjauregui, que aleshores n'era director, ens va aconsellar que la dirigís el doctor José Enrique Gargallo Gil. Una altra persona es va implicar en la finalització de l'estudi, la doctora Mar Batlle i Gutiérrez, com a tècnica de l'Oficina. Tant

el doctor Gargallo com la doctora Batlle han tutoritzat el treball amb un detall i una dedicació que cal agrair profundament. La tesi va ser defensada a la Universitat de Barcelona el desembre de 2019.

Amb posterioritat, el doctor Pere Navarro Gómez va revisar l'obra i ens va fer força suggeriments i correccions, sense els quals no hauríem detectat molts dels errors que encara contenia, sobretot en les transcripcions fonètiques.

2. Metodologia

En els detalls que s'especifiquen en aquest capítol, que són els que guien l'ordenació del material obtingut de la recerca, seguim els criteris que estableix l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) per a aquest tipus de treballs: *Criteris per a l'aplicació de la normativa lingüística en la toponímia* (2000), *Criteris per a la redacció i la publicació de reculls de toponímia* (2015) i *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal* (2006). Per a l'estructura del capítol i per a la decisió de quina informació havia d'incloure cada apartat, ens hem basat en les explicacions de Bruguera (2010 i 2011). També hem consultat Domingo (2001).

2.1. LA RECERCA

L'inventari ha comportat una doble acció: l'enquesta oral, amb converses amb bons coneixedors del territori, i l'escorcoll documental.

Per al treball de camp vam seleccionar cinc persones de la vila, d'edat avançada, que hi havien viscut sempre; només una d'elles havia estat uns quants anys a Barcelona, però havia passat la infantesa i la joventut a l'Espluga Calba. Vam triar dues dones per parlar del nucli urbà i tres homes per a les entrevistes referents a la resta del terme. Totes dues dones havien estat mestresses de casa de joves i, pel que fa als homes, l'un havia estat pastor i els altres dos pagesos, un dels quals, a més, caçador. Amb un dels informadors vam sortir a passejar pel terme. Per puntualitzar dubtes concrets que anaven sorgint durant la redacció del treball, hem recorregut a l'ajut d'altres informants.

El fet de conèixer a bastament l'àrea d'estudi va fer innecessària la confecció d'un qüestionari que servís de guia per a l'arreplega exhaustiva del lèxic geogràfic. El procediment era el de l'ordre geogràfic: anàvem resseguint mentalment les

parts del terme o del nucli urbà i anotàvem els noms que sortien espontàniament. A causa de la familiaritat amb la parla local, hem pogut realitzar la notació fonètica amb posterioritat al moment de les entrevistes. Quan apareixia en el discurs dels informants algun nom pertanyent a un camp lèxic determinat, desviàvem puntualment la conversa i la convertíem en una enquesta temàtica. Davant la possibilitat d'haver oblidat altres noms, aturàvem el recorregut i preguntàvem explícitament, per exemple, per la resta de fonts del terme, per la resta de comejars o pels carrerons que poguéssim haver passat per alt. Vam seguir el mateix procediment per identificar els noms de casa i renoms: a partir de repassar els carrers del poble. Hem obtingut els cognoms bàsicament en l'arplega documental.

D'altra banda, vam visitar tots els arxius on crèiem que trobaríem documents rics en toponímia menor del terme i en antroponímia. El principal arxiu que alberga documentació sobre l'Espluga Calba és el de la Corona d'Aragó. A la secció del Gran Priorat de Sant Joan de Jerusalem es conserven vuit capbreus de la vila (dels anys 1510, 1574, 1607, 1633, 1669, 1692, 1717 i 1741), a més d'altra documentació esparsa, per tal com el castell va ser propietat de l'orde cavalleresc dels hospitalers. També hi localitzàrem vint-i-un pergamins solts, datats entre el 1183 i el 1448. Si bé la majoria no contenien gran varietat de noms propis, sí que tenien l'interès de pertànyer a dates tan reculades. El darrer capbreu, el de 1765, és de l'Arxiu Comarcal de la Segarra, ubicat a Cervera.

L'arxiu municipal, que va salvar-se, afortunadament, de la destrucció de què foren objecte tants d'altres durant la Guerra Civil espanyola, ha estat l'altra gran font d'informació. Hi vam consultar dos llibres de contribucions especials: l'un de 1936 i l'altre sense data, tot i que hem deduït que tots dos eren cronològicament molt propers. També hi havia un llibre de repartiment de 1942 i dos d'amillament: l'un de 1945 i l'altre, sense datar, una mica anterior. Els registres de naixements, casaments i defuncions posteriors a 1867 també han estat de gran utilitat.

L'altra gran font de dades ha estat l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, on hem rastrejat bàsicament els llibres sacramentals de la parròquia de l'Espluga Calba: baptismes, matrimonis i òbits, entre els anys 1574 i 1880.

Finalment, entre altres fonts escrites, hem resseguit els diferents números de la revista *Spelunca*, d'àmbit estrictament local, que es va publicar entre el febrer de 1992 i el juny de 2004.

2.2. LA LLISTA

Tant per a la recollecció de dades com per a la posterior presentació dels materials, adoptem les convencions més habituals de les monografies locals de toponímia i antroponímia del territori de parla catalana.¹

Totes les entrades estan, doncs, disposades per ordre alfabètic i escrites en lletra negreta. Els signes de puntuació (comes i parèntesis) i les partícules conjuntives que separen els diferents noms de les entrades múltiples (*i*, *o* o bé una coma) van amb lletra rodona regular. Hem usat l'asterisc (*) precedint els noms caiguts en desús. Quan un cognom va precedit de la preposició *de* entre parèntesis, (*de*), vol dir que la porta en els primers temps i la perd més tard.

A la dreta de l'entrada que introdueix cada article, hi trobarem la transcripció fonètica. Transcrivim els noms recollits oralment, encara que només perdurin en la memòria d'algun informant; en el cas dels cognoms, els que encara són presents a la vila. Si hi ha més d'una possibilitat, posem en primer lloc la que hem sentit majoritàriament, i les separem amb una barra inclinada.

Sota s'afegeix la informació que considerem rellevant sobre el terme. La disposició general fixa que, si el nom és viu, el comentari va en primer lloc i els extractes documentals, a continuació, en un paràgraf a part; mentre que si ha caigut en desús i solament el coneixem a través de la documentació, aleshores van primer els extractes i, després, els comentaris, si n'hi ha, també en un paràgraf a part. Posem en lletra cursiva els noms que tenen rellevància en aquell article.

En els topònims vius, els comentaris es refereixen sobretot a la situació en l'espai i a les particularitats del lloc. En els altres, hem intentat determinar-ne la ubicació mitjançant les afrontacions, quan ho assenyalava la documentació pretèrita, llevat dels casos en què cap dada ho ha permès. Quan n'hem aconseguit, també hi hem anotat referències històriques.

Dins de les entrades referides als cognoms hem anotat els prenomes que apareixen acompanyant-lo. En el camp de l'antroponímia sovint conviuen diverses formes, més o menys populars o cultes, amb una distribució d'ús de caràcter diatòpic o diastràtic, és a dir, segons la distribució territorial o el nivell de registre. En català, per exemple, *Rafael* i *Manuel* són formes correctes i tradicionalment més formals; en canvi, *Rafel* i *Manel* se solen emprar en un registre colloquial o familiar i es consideren variants de les altres dues, respectivament. També hem anotat en alguns casos l'aparició en altres pobles veïns d'alguns cognoms en dates molt reculades. Finalment, quan parlem dels actuals, són els del padró de 2013. Tant en els llinatges com en els renoms, quan disposàvem d'informació

1. Els principals textos utilitzats com a guia són: Amigó (1980, 1999 i 2008b), Coromines (1965), Moran (1995 i 2006), Moreu-Rey (1965, 1974, 1982 i 1991), Terrado (1995 i 1999) i Tort (1995, 1999 i 2000).

sobre algun personatge amb rellevància a la vila, o bé en un àmbit més general, hi afegiem les explicacions pertinents.

A continuació trobarem el paràgraf dels extractes documentals, amb un cos de lletra més petit. Hi hem anotat sempre la primera citació localitzada i també la darrera, però no totes les existents. Les obres de les quals procedeixen estan abreviades, i hi consten la pàgina i la data, sempre que les hem aconseguides. També hem anotat l'abreviació *r* (*recto*) o *v* (*verso*) en els documents antics. En el cas dels cognoms, quan apareixen més de dos números, el primer sempre serà la pàgina i els altres, la numeració interna del llibre de naixements, matrimonis o òbits corresponent.

Els comentaris lingüístics sempre van després dels esments documentals. Sense ànim d'exhaustivitat, hi hem afegit informació sobre noms documentats en poblacions properes.

Finalment, si escau, es remet a una altra entrada o a més d'una. Si l'article conté informació, la remissió va encapçalada per l'abreviatura *V. t.*, 'Vegeu també'. En alguna ocasió la remissió pot constituir l'únic contingut de l'article, i llavors aquesta va precedida només de *V.*, 'Vegeu'.

2.3. CONSIDERACIONS ORTOGRÀFIQUES

2.3.1. Aglutinacions

En la toponímia, prenent com a pauta els noms normativitzats en el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, mantenim algunes grafies aglutinades (*lo Puigpedrós, cal Vilaverd*) i d'altres separades (*lo Tossal Gros* o *lo Mas Blanc*), en funció de l'ús oral del topònim. Escrivim amb guionet els compostos d'interpretació poc clara o que representen una forma fixada històricament (*lo carrer Que-no-passa*).

En els cognoms localitzats en *Els llinatges catalans* (1982) i en el DCVB (*Santamaria, Vall-llobera*), respectem les formes normatives, i seguim el mateix criteri amb els que no hi apareixen (*Santafè, Villabona*). Pel que fa a l'article salat, derivat del llatí *IPSU*, amb preposició *de* o sense, escrivim aglutinats els llinatges que tenen tradició d'anar-hi (*Despuig, Desfreix, Saportella*).

En els noms de casa i renoms, hem trobat la casuística següent:

- Nom propi + prep. *de* + locatiu, que no és nom de casa: *cal Bota del Portal, cal Cisco del Cafè, cal Macià de la Placeta*.
- Nom propi + prep. *de* + [art.] + identificatiu no locatiu: *lo Joan de les Mentes, cal Maleu de la Palla, la Roseta dels Mals Esperits*.
- Nom propi + nom propi; pronunciat junt, ja que el parlant no té consciència que siguin dos noms propis: *cal Martimosset, cal Paucileta, cal Romangaià*.

- Nom propi + nom d'ofici; pronunciat separat quan el parlant té consciència de tots dos constituents: *lo Domingo Potecari*, *cal Martí Moliner*, o junt, si no és així: *cal Perenunci*.

- Nom propi + adj.; pronunciat separat si el parlant té consciència de tots dos constituents: *cal Bota Ric*, *la Maria Maca*, *lo Ramon Boig*, o clarament junt, tot i que pot tenir-ne consciència: *cal Mariassantíssima*, *cal Tongròs*.

- Nom comú + prep. *de* + [art.] + nom no locatiu / adj.; escrit amb guionet: *lo Gec-de-fusta*, *cal Mal-de-ventre*, *la Marededeu-del-truc*.

- Nom comú + adj.; separat si hi ha consciència clara dels dos constituents: *cal Moliner Ros*, *la Pubilla Destronada*, *cal Casa Gran*, o junt, si ja no hi és: *cal Batlle Vell*.

- Verb + nom: *lo Rodamentides*, *cal Trencapinyes*.

- Altres compostos amb verb: *cal Passa-i-calla*, *lo Cisco de ca l'Alabat-sigui-déu*.

- Altres combinacions: *lo Pocacosa*, *cal Poca-roba* (adj. + nom), *lo Massabò* (adv. + adj.).

- Casos en què no coneixem l'origen de cap dels dos constituents i respectem la documentació: *la Grau Quisca*.

- *Cal Po-Gaia*: si no l'escriguéssim amb guionet, es podria produir una neutralització (*o* > *u*) que no reflectiria la pronúncia amb *o* de l'hipocorístic (*Po* < *Josepó*).

2.3.2. Formes dialectals

Respectem en la grafia del nom les pronúncies locals, en la toponímia menor o en l'antroponímia. Ara bé, en casos dubtosos tindrem presents tant la tradició escrita com les grafies normativitzades. Malgrat que es recomani superar la tendència dialectal en casos de vocalització de la *-l* implosiva davant labial (*al* > *au*), hem respectat la forma *l'Aubereda* (< *l'Albereda*) per la forta implantació oral. Contràriament, hem escrit segons la forma normativitzada de l'IEC tots els genèrics (*l'albereda d'Arbeca*) o bé els topònims que ja no existeixen en l'oralitat (*la coma de l'Albereda*).

Quant a l'article arcaic *lo*, propi dels parlars nord-occidentals, del Camp de Tarragona, del Capcir i de l'Alguer, en els reculls onomàstics es manté d'acord amb l'ús oral i es transcriu fonèticament. Seguint el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, es regularitza l'article literari en el nom dels municipis i, generalment, en els nuclis de població, però es manté l'article *lo* en la micropoponímia i en els topònims relacionats amb el relleu i els cursos d'aigua.

Els criteris de l'IEC per a l'aplicació de la normativa lingüística en la toponímia admeten algunes formes dialectals tradicionals i genuïnes que tenen repre-

sentació gràfica general, com ara *Munt* i *Mont*; per tant, el llinatge *Monter* al costat de *Munter*.

En les pronúncies molt col·loquials que contrastin amb la forma gràfica consolidada, que reflecteix un registre més formal (*Targa* per *Tàrrega*), l'entrada es fa amb la forma estàndard i es recull l'altra en la transcripció fonètica. En la transcripció recollim dialectalismes que no se solen reflectir en la grafia (*els Ome llons* > *els Aumellons*).

2.3.3. *Noms procedents d'altres llengües*

En els cognoms que procedeixen d'altres llengües es respecta la forma gràfica originària, cas que sigui fàcilment identificable: *de Naillac*, *Peirau*, *Pérez*. En els que han sofert alteracions de forma en aclimatar-se al nostre país, les hem mantingudes: *Gomis* (< *Gómez*, espanyol), *Camats* (< *Cammass*, occità), *Bacardí* (< *Bacard*, francès). Hem conservat estrictament la forma documentada en aquells la possible procedència dels quals és més hipotètica: *Duzumeni* (< *Douzamy*?), *Estagnaro* (< *Stagnaro*?), *Taribó* (< *Tribó*?).

La majoria de noms procedents d'altres llengües, tant llinatges com noms de casa i renoms, són castellans o aragonesos (*Ximenes*, *cal Juanito*, *la Manyà*); n'hi ha uns quants que venen del francès o de l'occità (*Jaques*, *cal Gavatxo del Cunya*, *lo Piteu*); també n'hem localitzat d'àrabs (*Medina*), de bascos (*Biscarri*) i algun d'espars maltès (*Stellini*), italià (*Tordi*), etc. Si hi ha cap nom viu que ha sofert una adaptació fonètica a la nostra llengua, s'indica en la transcripció (*lo Rojo*, [ʎo 'rɔxɔ]); si el nom no és viu, el canvi fonètic es pot detectar en les citacions documentals (*González* > *Gonzáles*).

En els casos en què era difícil destriar si els noms de pila castellans obeïen a l'ús real o bé a la traducció de l'escriptent, hem optat per anotar la forma del document. Els exemples més freqüents són *Francisco* i *Domingo*, i també *Cinto* (hipocorístic de *Jacinto*), en lloc dels catalans *Francesc*, *Domènec* i *Jacint*.

Un cas especial és el nom de família *De la Iglesia*. Hem seguit el criteri del *Diccionario de apellidos españoles* (s. v. *Iglesia - Iglesias - De la Iglesia*) d'escriure amb majúscula la preposició *de*, que procedeix, en general, de l'antic costum que consistia a aplicar-lo alguns cops als expòsits, perquè s'inscrivien en els registres parroquials com a «fill de l'Església».

Si deixem de banda els noms de casa, ja comentats, l'aportació d'altres llengües a la toponímia local és minsa: es limita a algun exemple puntual, procedent de l'espanyol (*lo tros del Matxo*, *lo Mas del Càndio*, *lo Pantano*); també hi ha algun nom d'imposició forana molt recent, sense cap arrelament (*l'Hogar del Productor*, *l'avinguda dels Màrtirs*, *lo carrer del Generalísimo Franco*).

2.3.4. *Grafia dels llinatges*

Presentem normativitzats els cognoms que no resultin lingüísticament conflictius. En casos de llinatges poc freqüents o dubtosos, consultem les llistes i classificacions de l'obra de Francesc de Borja Moll *Els llinatges catalans* o les entrades del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB); si no hi apareixen o si hi ha més d'una opció, acudim a l'etimologia, la procedència, la tradició escrita o bé la pronúncia. En aquest sentit, val a dir que hem hagut de recórrer en força ocasions a reculls de noms de família de l'Estat francès, tant de la Catalunya del Nord (Peytaví, 2010), com d'Occitània (Astor, 2002) com del territori de parla francesa (Morlet, 1997).

Quan el DCVB o Moll (1982) donen més d'una possibilitat, optem per la normativa vigent en les grafies dels cognoms anteriors a l'establiment del Registre Civil (1870) (*Aimeric* > *Eimeric*, *Bosch* > *Bosc*, *Farré* > *Ferrer*). En algun cas respectem la forma que té tradició en el llinatge, encara que no estigui d'acord amb la normativa (*Baget* > *Baiget*).

2.3.5. *Extractes documentals*

Els criteris textuais de transcripció i d'edició de manuscrits que seguim, segons la tradició, són els següents (Rabella, 1998):

- Separació de mots segons l'ús modern.
- Regularització de l'ús de les majúscules, de *v-u* i de *j-i*.
- Ús de l'accent, l'apòstrof proclític i la dièresi segons la normativa actual.
- Ús del punt volat quan hi ha una elisió vocàlica en posició enclítica o per a separar dues formes que trobem juntes i que actualment es consideren dues unitats diferents, de manera que s'escriuen separades.
- Regularització de la puntuació de l'original.
- Conservació de les xifres romanes dels adjectius numerals i dels determinants.
- Reconstrucció en cursiva dels elements elidits de les abreviatures.
- Utilització de claudàtors per a assenyalar les llacunes produïdes per taques, rosecs, corcadures i altres agents que afecten l'original.

En els textos que estan en llatí, l'únic apartat en què difereixen els criteris és el de l'accent, l'apòstrof proclític i la dièresi: no seguim la normativa actual, sinó que mantenim el text original. Els noms catalans que hi apareixen van en cursiva i amb l'accentuació adequada.

2.4. L'ORDENACIÓ I L'ALFABETITZACIÓ

Els noms s'ordenen alfabèticament, sempre atenent a la part específica. L'ordenació dels sintagmes és discontinua sense partícules, és a dir, que es fixa en els mots separadament i consecutivament (*Sant Blasi* i després *Santa Maria*; i no *Santa Maria* i després *Sant Blasi*).

Cada entrada s'inicia amb el primer element de la part específica del nom propi, si n'hi ha més d'un (*Coma dels Cabrers, la*), cas en el qual es fan remissions per a cada un dels elements. Si no, trobarem l'específic, una coma i a continuació el genèric (*Abadia, lo carrer de l'*). També aniran després de la coma els articles (*Era Negra, l'*) i preposicions (*Plaça, de la*). Els parèntesis indiquen que el nom s'esmenta indistintament amb el fragment que figura entre parèntesis o sense aquest (*Abeurada (d'Aigües Vives), l'*). També s'usen per a formes alternatives, relacionades sobretot amb les combinacions entre preposicions i articles (*Coma del* (o *d'en*) *Pou, la*).

En les entrades múltiples el fet que dos noms o més estiguin coordinats per la conjunció *o* significa que s'han documentat indistintament (*Carló o Carlons*). Si dos genèrics que acompanyen un mateix específic es refereixen a un sol indret, els incloem en una sola entrada i els unim mitjançant la conjunció *i* (*Senyor (Comanador), l'hort i lo farraginar del*). Si el primer element és compost, posem generalment una coma davant la conjunció (*Apotecari, ca l', o cal Potecari*).

2.5. L'ETIMOLOGIA

Bàsicament plantegem la procedència dels noms recollits en els casos en què sigui indispensable per a establir-ne la grafia, és a dir, quan són opacs i el fet de determinar-ne l'etimologia pot ajudar a escriure'ls segons la normativa actual. Aleshores, servint-nos de la bibliografia i de les citacions documentals, hem intentat de raonar per què optàvem per una grafia i no per una altra. Hi ha ajudat el coneixement de la zona. Amb tal finalitat, recollim informació de municipis propers, tant d'antroponímia com de toponímia, per establir relacions amb el que és objecte d'estudi.

Quan els noms són opacs hem intentat presentar alguna hipòtesi versemblant sobre la seva procedència. Hi afegim la consideració de «probablement», «potser» o «possiblement» per remarcar que el plantejament és una simple hipòtesi que no pot donar-se per definitiva ni tancada. Si per manca de formes escrites o, simplement, per desconeixement total del mot és impossible de desxifrar-ne l'etimologia, optem per la transcripció literal del document original.

De tota manera, la forma ortogràfica dels topònims s'estableix a partir de la pronúncia genuïna actual (*lo carrer del Redemú* < *lo rere mur*) i d'acord amb la

documentació més antiga, quan hi ha vacil·lacions gràfiques o dificultat per a determinar la forma correcta (*la Vallada*: *la Vallada*, el 1510; *l'Avallada*, el 1574;² *la Devallada*, el 1741, i *la Ballada*, el 1945). A pesar d'estar quasi segurs de la paraula de la qual provenen, el criteri sempre és el manteniment de la forma viva. Per tant, en primer lloc hem estat amatents a la forma oral i, en segon lloc, a la documentació històrica segura. Així, per exemple, quan l'evolució ha allunyat el nom del seu origen, s'ha respectat la forma evolucionada i actual (*los Espilars* < *los Pilars*).

2. En l'entrada corresponent, no hi apareix cap citació com aquesta, que contenia l'original, perquè n'hem regularitzat la separació de mots i l'apostrofació.

3. Fonts documentals

3.1. ARXIUS

ABEV	Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACCB	Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà
ACLL	Arxiu Capitular de Lleida
ACSG	Arxiu Comarcal de la Segarra (també anomenat AHCC: Arxiu Històric Comarcal de Cervera)
AHAT	Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona
AHN	Archivo Histórico Nacional
AMEC	Arxiu Municipal de l'Espluga Calba
AMVM	Arxiu del Monestir de Vallbona de les Monges
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
APEC	Arxiu Parroquial de l'Espluga Calba

3.2. MANUSCRITS

<i>Amillar</i> . 1945	<i>Libro de apeo-amillaramiento</i> . Any 1945. AMEC, 1.4.2.0, 4.
<i>Apeo</i>	<i>Libro de apeo del pueblo de Espluga Cal</i> . La foliació no és correlativa: hi ha dues numeracions superposades, i també pàgines amb el número al revers o bé sense. Sense data: per la identificació de les persones que hi apareixen, ha de ser de la segona meitat del segle XIX. AMEC, sense catalogar.
<i>Arrendament</i> 1813	Lligall amb diferents oficis, sense foliació ni ordre; junt amb <i>Possessió</i> 1700, <i>Concòrdia</i> 1722, <i>Lluïsmes</i> 1808 i <i>Ofi-</i>

- ci 1826. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 167.
- Bapt. 1574* *Llibre de baptismes de 1574 fins 1605*. Volum en format foli partit enquadernat en pergamí. Sense foliar. Només és consultable en versió digitalitzada, raó per la qual hem pres com a paginació la numeració de les diapositives. Dates: 16.09.1574 - 07.03.1605. AHAT, l'Espluga Calba, caps 1, núm. 1.
- Bapt. 1624* *Llibre de baptismes, matrimonis i òbits*. Volum en format foli enquadernat en pergamí: 33 folis en format quart, 25 folis de baptismes. Sense foliar del gener al maig de 1624 —les dues pàgines dels mesos següents, en blanc—; a continuació, pàgines sense foliar, però amb els batejos numerats fins al 173, després del qual hem continuat la foliació que seguiria. Aleshores venen més pàgines sense numerar. Relligat junt amb *Matr.* 1636 i *Òbits* 1636. Dates: 01.12.1624 - 12.03.1650. AHAT, l'Espluga Calba, caps 1, núm. 2.
- Bapt. 1685* *Llibre de baptismes, confirmacions i òbits*. Volum en format quart enquadernat en pergamí, amb foliació i numeració (registre de bateig, confirmació i òbit) internes a cada llibre. 33 folis de baptismes numerats (amb els canvis d'any varien les foliacions i les numeracions). Relligat junt amb *Confirm.* 1688 i *Òbits* 1685. Dates: 11.09.1685 - 24.08.1699. AHAT, l'Espluga Calba, caps 1, núm. 3.
- Bapt. 1773* *Liber baptismorum a die 4 mensis junni, ani 1773*. Volum en format foli enquadernat en pergamí. 320 folis de baptismes numerats amb índex cronològic escrit amb posterioritat i amb grafies més castellanitzades. Fins a la pàgina 307 hi ha els baptismes. La calligrafia remet a més d'un escriptor. Relligat junt amb *Confirm.* 1797. Dates: 30.06.1773 - 29.07.1827. AHAT, l'Espluga Calba, caps 1, núm. 4.
- Bapt. 1824* *Libris baptismorum ecclesiae parroquialis Beata Maria Virginis Concepcionis de Espluga Calba. Inceptus anno Domini Nostru Iesuchristi 1824*. Volum en format foli enquadernat en pergamí. 348 folis de baptismes amb índex cronològic. 4 folis de confirmacions. Dates: 18.10.1824 - 11.12.1848. AHAT, l'Espluga Calba, caps 1, núm. 5.
- Bapt. 1858* *Llibre de baptismes de la parròquia de la Puríssima Concepció d'Espluga Calba. Comensa l'any 1858 i acaba l'any.*

Volum en format foli enquadernat en pergamí. 306 folis de baptismes numerats amb índex cronològic. Dates: 07.01.1858 - 26.12.1880. AHAT, l'Espluga Calba, caps 2, núm. 6.

- Bapt.* 1881 *Libro de bautismos* 1881-1892. APEC.
- Bapt.* 1892 *Bautismos desde el año 1892 hasta el año 1912.* APEC.
- Bapt.* 1912 *Bautismos: libro 2º, año 1912 hasta 1934.* APEC.
- Bapt.* 1935 *Bautismos (1935-1970). Confirmaciones (1949-1960).* APEC.
- Capbr.* 1510 *Capbreu de l'Espluga Calba, el Palau d'Anglesola i Sidamunt.* En pergamí. Notari: Lluís Olivella. Any 1510. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 149.
- Capbr.* 1574 *Capbreu de l'Espluga Calba.* 98 folis sense numerar: hem assignat el número 1 a la pàgina que comença «In dei nomine». Notari: Jeroni de Montargull. Any 1574. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 150.
- Capbr.* 1607 *Capbreu de l'Espluga Calba.* Folis numerats, però estripats a la part inferior dreta, on hi havia la numeració, a la primera part del document. Els hem foliat tirant enrere a partir del primer número, el 301. Hem arribat al 222; per tant, falten els folis 1-221. Notari: Jeroni Miró. Any 1607. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 165.
- Capbr.* 1633 *Capbreu de l'Espluga Calba, el Palau d'Anglesola i Sidamunt.* Notari: Jaume Tàsies. Anys: 1633-1634. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 154.
- Capbr.* 1669 *Capbreu de l'Espluga Calba, el Palau d'Anglesola i Sidamunt.* Notari: Josep Mora. Any 1669. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 151.
- Capbr.* 1692 *Capbreu de l'Espluga Calba.* Notari: Antoni Lloses. Any 1692. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 152.
- Capbr.* 1717 *Capbreu de l'Espluga Calba.* Notari: Joan Felip. Any 1717. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 153.
- Capbr.* 1741 *Capbreu de l'Espluga Calba, el Palau d'Anglesola i Sida-*

- munt*. Notaris: Anton i Ramon Terés. Any 1741. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 155.
- Capbr.* 1765 *Capbreu de l'Espluga Calba*. Notari: Rafael Soler. Bellpuig. Any 1765. ACSG, districte notarial de Cervera, unitat 3585.
- CapMatr* 1629 *Capítols matrimonials 1629-1633*. Notari: Jaume Tàsies. ACSG, notaries foranes, Arbeka, capsa 25.
- Celebr.* 1766 *Llibre de celebracions*. Celebracions (1766-1880), estat de les fundacions (1819) i *pro populo* (1886-1931). 110 pàgines. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 4, núm. 15.
- Censos* 1807 *Censos de blat, que corresponen alguns particulars de l'Espluga Calba, al vicari de Fullea, com a obtentor del benefici de Sant Blay*. Anys 1807-1809. 2 folis. AHAT, 6.63 Fullea. Parròquia de Santa Maria, capsa 9, núm. 57.
- Comitè* 1936 *Comitè d'Apropiacions. Expedients de confiscació, adjudicació i reclamació de béns confiscats de les Garrigues: Bovera, Castellans, Cervià de les Garrigues, l'Espluga Calba, la Floresta, Fullea*. ANC, Generalitat de Catalunya, Segona República, ANC1-1-T-6798.
- Compl.* 1550 *Llibre dels qui confesen y combreguen en la Spluga Calva*. Segle XVI. Relligat junt amb *Matr.* 1580 i *Òbits* 1574. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 7.
- Concòrdia* 1722 *Elet de la concòrdia. L'Espluga Calba*. Lligall amb diferents oficis, sense foliació ni ordre; junt amb *Possessió* 1700, *Lluïsm* 1808, *Arrendament* 1813 i *Ofici* 1826. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 167.
- Confirm.* 1688 *Llibre dels confirmats de la vila de l'Espluga Calba*. 24.10.1688 - 03.11.1695. 7 folis de confirmacions sense paginar, però amb els noms numerats. Relligat junt amb *Bapt.* 1685 i *Òbits* 1685. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 1, núm. 3.
- Confirm.* 1797 *Llibre de confirmacions del 01.09.1797 al 29.07.1827*. Relligat junt amb *Bapt.* 1773. 322 folis numerats amb un índex escrit amb posterioritat i amb grafies més castellanyzades. A partir de la pàgina 308 hi ha les confirmacions, que estan numerades de la pàgina 314 fins a l'índex final. Conté confirmacions dels Omells de na Gaia, d'Arbeka i de Senan. La cal·ligrafia remet a més d'un escriptor. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 1, núm. 4.

<i>Confirm.</i> 1949	<i>Bautismos (1935-1970). Confirmaciones (1949-1960).</i> APEC.
<i>Contribució</i>	<i>Contribució Especial.</i> Sense data. AMEC, 1.4.6, 3.
<i>Contribució</i> 1936	<i>Contribució Especial.</i> Any 1936. 6 fulls solts. AMEC, 1.4.6, 1.
Doc. + any	Documents diversos. Anys 1676, 1765, 1791, 1796 i 1801. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 165.
<i>Fund.</i> 1774	<i>Llibre de fundacions.</i> Els noms de les ànimes per a les quals es funda l'aniversari estan ordenats per foli (1-193) i número. Anys 1774-1809. <i>Renda de la rectoria de 1774</i> , 153 folis numerats. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 3, núm. 13.
<i>Hospital</i> 1730	<i>Llibre dels comptes de Sant Miquel y de l'Hospital.</i> La meitat del llibre, en què consten els comptes de la capella de Sant Miquel el 1832, té els folis numerats. Relligat junt amb <i>StMiquel</i> 1730 i <i>StCrist</i> 1795. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 4, núm. 16.
<i>Índex nou i Índex vell</i>	<i>Índexs dels documents de l'Arxiu de Santa Maria de Vallbona.</i> Els índexs remetent a molts documents desapareguts; per tant, les grafies potser no són les originals. AMVM.
<i>Llevador</i> 1725	<i>Llevador de la renda.</i> 83 quartilles amb índex (taula de censalistes). Anys: 1725-1755. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 3, núm. 14.
<i>Llevador</i>	<i>Llevador dels censos de blat bo y bell, fon los de l'Espluga Calba, al reverent vicari de Fullea, com a obtentor del benefici de Sant Blay, fundat en l'Espluga Calba y unit a la vicaria perpètua de Fullea.</i> Darrer quart del segle XVIII. 2 folis. AHAT, 6.63 Fullea. Parròquia de Santa Maria, capsa 9, núm. 56.
<i>Lluisme</i> 1808	Lligall amb diferents oficis, sense foliació ni ordre; junt amb <i>Possessió</i> 1700, <i>Concòrdia</i> 1722, <i>Arrendament</i> 1813 i <i>Ofici</i> 1826. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 167.
<i>Manifest</i> 1763	<i>Manifest primer, Menor dels Individus de l'Espluga Calba de las terras tretas a Nova Cultura i demás Circunstancias donadas per Ordre del Batlle de la Espluga Calba.</i> ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 166.

- Manual* 1728 *Manual y minutas, diferentes despachos.* Volum (339 foliats) de registres de manuals i llistes de diferents despatxos, en suport de paper, sense índex. Dates: 01.1728 - 12.1730. ACA, Real Audiencia, Registros, núm. 0251.
- Matr.* 1580 *Llibre de matrimonis.* Volum en format foli, partit en sentit vertical, enquadernat en pergamí. Sense paginació. Relligat junt amb *Òbits* 1574 i *Compl.* 1550. Dates: 22.05.1580 - 07.09.1636. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 7.
- Matr.* 1625 *Llibre de matrimonis.* Relligat junt amb *Matr.* 1580, *Compl.* 1550 i *Òbits* 1574. Dates: 11.09.1625 - 07.09.1636. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 7.
- Matr.* 1636 *Liber Coniugatorum.* 10 folis sense numerar. Relligat junt amb *Bapt.* 1624 i *Òbits* 1636. Dates: 23.12.1636 - 19.03.1650. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 1, núm. 2.
- Matr.* 1650 *Liber conjugatorum per reverendum Andream Roig, rectorem ville Spelunca Calva.* Volum en format quart enquadernat en pergamí. 45 folis paginats. Els matrimonis estan numerats fins al 86, numeració que es reprèn una altra vegada a partir de la pàgina 32 (any 1686). Dates: 19.03.1650 - 15.02.1699. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 8.
- Matr.* 1699 *Llibre de matrimonis del 04.02.1699 al 12.11.1790.* Volum en format foli enquadernat en pergamí. 164 folis de matrimonis numerats (169r-333r), del període 1699-1715, amb índexs fragmentaris. Relligat junt amb *Òbits* 1699. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 9.
- Matr.* 1791 *Llibre de desposoris comensat als 21 de novembre de 1791.* Volum en format foli enquadernat en pergamí. 196 pàgines numerades. A partir del número 84, la numeració ja no és cada dues pàgines (*recto* i *verso*), sinó cada pàgina. Dates: 21.11.1791 - 22.10.1850. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 10.
- Matr.* + any Tom 1: 1872-1873; tom 2: 1875-1880; tom 3: 1880-1886; tom 4: 1887-1895; tom 5: 1895-1908; tom 6: 1908-1911; tom 7: 1911-1916; tom 8: 1916; tom 9: 1918; tom 10: 1919-1927; tom 11: 1927-1932; tom 12: 1932-1933; tom 13: 1934-1937; tom 14: 1939-1950, i tom 15: 1950-1958. Dates: 1872-1958. AMEC.
- Millors* 1619 *Millors de la comanda de l'Espluga Calba.* Anys: 1534,

- 1610 i 1619. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 164.
- MN 1511 Fragment de *Manual notarial*. Notari: Joan Pedrol. Anys: 1511-1512. ACCB, 01.02, Montblanc. Sig. top. 6-0-3234, registre 1148, p. 12v-13v.
- MN 1620 *Manual notarial*. 638 folis numerats. Notari: Jaume Tàsies. Anys: 1620-1622. ACSG, notaries foranes, Arbeca, capsa 4.
- MN 1697 *Llibre en lo qual se trobaran los actes de venda, de empenyo, de creacions de senyal, àpocas, procuras, fundacions y altres actes de contracte, des de l'any 1697 fins 1731, de la rectoria de Sanant*. Anys: 1697-1731. AHAT, Senan, capsa 1, unitat 5.
- MN 1738 *Manual notarial*. Notari: Ignasi Bunyol. ACCB, 01.26, Montblanc. Sig. top. 3326 (p. 10-11) i 3331.2 (p. 13-14).
- MN 1762 *Manual notarial*. Notari: Josep Cabeça i Font. ACCB, 01.03, Montblanc. Sig. top. 3388. 1.
- MN 1858 *Manual notarial*. Notari: Antoni Queraltó Sabater. ACCB, 01.51, Montblanc, protocol 1858, reg. 246.
- MN 1859 *Manual notarial*. Notari: Antoni Queraltó Sabater. ACCB, 01.51, Montblanc, protocol 1859, reg. 247.
- Naix. + any Tom 1: 1867-1870; tom 2: 1871-1872; toms 3 i 4: 1872-1873; tom 5: 1875-1878; tom 6: 1878-1880; tom 7: 1880-1881; tom 8: 1881-1883; tom 9: 1883-1887; tom 10: 1887-1890; tom 11: 1890-1892; tom 12: 1892-1895; tom 13: 1895-1901; tom 14: 1901-1907; tom 15: 1907-1912; tom 16: 1913-1916; tom 17: 1917-1918; tom 18: 1918-1921; tom 19: 1921-1926; tom 20: 1927-1934; tom 21: 1934-1945, i tom 22: 1945-1971. Anys: 1867-1971. AMEC.
- Òbits 1574 *Llibre d'òbits*. Relligat junt amb *Matr.* 1580, Compl. 1550 i *Matr.* 1625. Dates: 11.11.1574 - 11.1608. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 7.
- Òbits 1636 *Liber defunctorum*. 9 folis de defuncions sense numerar. Relligat junt amb *Bapt.* 1624 i *Matr.* 1636. Dates: 28.10.1636 - 12.03.1649. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 1, núm. 2.
- Òbits 1650 *Llibre dels difunts en la parroquial de la Spluga Calva*. Volum en format quart enquadernat en pergamí. 23 folis amb numeració als 16 primers. Dates: 19.04.1650 - 26.07.1689. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 3, núm. 11.

- Òbits* 1685 *Llibre dels difunts en la parroquial de la Puríssima Concepció de Nostra Senyora de l'Espluga Calba*. 19 folis de defuncions, numerats i amb les defuncions també numerades i ordenades per anys. Relligat junt amb *Bapt.* 1685 i *Confirm.* 1688. Dates: 17.08.1685 - 22.10.1699. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 1, núm. 3.
- Òbits* 1699 *Llibre d'òbits del 26.12.1699 al 12.11.1790*. 168 folis d'òbits (p. 1r-168v), del període 1700-1705, numerats. Relligat junt amb *Matr.* 1699. Anys: 1699-1790. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 9.
- Òbits* + any Tom 2: 1872; tom 4: 1872-1873 i 1875-1878; tom 5: 1878-1880; tom 6: 1880-1883; tom 7: 1883-1887; tom 8: 1887-1894; tom 9: 1894-1898; tom 10: 1898-1903; tom 11: 1903-1912; tom 12: 1912-1917; tom 13: 1917; tom 14: 1918-1921; tom 15: 1921-1931; tom 16: 1931-1934; tom 17: 1934-1944, i tom 18: 1944-1959. Anys: 1872-1959. AMEC.
- Ofici* 1826 Lligall amb diferents oficis, sense foliació ni ordre; junt amb *Possessió* 1700, *Concòrdia* 1722, *Lluïsmes* 1808 i *Arrendament* 1813. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 167.
- Padró* 2013 *Padró municipal d'habitants*. Any 2013. AMEC.
- Perg. 1183 2-X-1183. ACA, Cancelleria, Pergamins d'Alfons I-II, carp. 48, núm. 350.
- Perg. 1193 ABEV, Pergamins Urgell, 1.º 79, calaix E, núm. 7. També corresponia ser al calaix 6, vol. XVIII, núm. 1799, segons referència d'índex.
- Perg. 1345 16-VI-1345. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 39.
- Perg. 1352 14-V-1352. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 10.
- Perg. 1359/36 21-VII-1359. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 36.
- Perg. 1359/41 31-VII-1359. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 41.
- Perg. 1359/45 31-VII-1359. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 45.
- Perg. 1360 29-X-1360. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 25 (ES.08019.ACA/6.9.2.7).

Perg. 1369	12-X-1369. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 67.
Perg. 1379	23-XI-1379. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 3.
Perg. 1383	13-VI-1383. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 8.
Perg. 1391	25-02-1391. ACLL, Fons de Lleida, LP_01488.
Perg. 1400	28-VIII-1400. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 11.
Perg. 1403	20-I-1403. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 46.
Perg. 1405/9	26-X-1405. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 12.
Perg. 1405/17	23-VI-1405. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 17.
Perg. 1405/37	13-X-1405. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 37.
Perg. 1406/1	30-V-1406. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 1.
Perg. 1406/7	20-IV-1406. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 7.
Perg. 1412	22-I-1412. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 32.
Perg. 1414	22-III-1414. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 40.
Perg. 1415	17-IV-1415. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 25, núm. 42.
Perg. 1421	4-VII-1421. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, carp. 26, núm. 44.
Perg. 1448	1448, febr. 24. Biblioteca de Catalunya, pergami 482, reg. 21653. És còpia del document 1430, juny 17, pergami 217, reg. 12851.
Plet 1807	Còpia de documents d'un plet per causa d'unes pastures en territori de l'Esplugu Calba. Textos continguts en un llibre de notes de la família Anglès, de cal Ponç, de l'Esplugu Calba. Sense foliar. Relligat junt amb <i>Translació</i> 1778 i <i>Subhasta</i> 1810.
Possessió 1700	Lligall amb diferents oficis, sense foliació ni ordre; junt amb <i>Concòrdia</i> 1722, <i>Lluïisme</i> 1808, <i>Arrendament</i> 1813 i

- Ofici* 1826. ACA, Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, armari 7, núm. 167.
- Recanasió 1846 Document per a «cobrar los gastos de la recanasió any 1846» de l'Ajuntament de Maldà. J. FARRÉ i A. MOIX (1993), *Els noms de casa de Llorenç i de Maldà*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, coll. «Biblioteca Filològica», núm. XXIX. La fotografia del document és a les pàgines 97-98.
- Renda* 1725 1725-1755. *Llevador de la renda*. 83 quartilles amb índex (taula de censalistes). AHAT, l'Espluga Calba, capsa 3, núm. 14.
- Repartiment* 1942 *Llibre de repartiment: contribució urbana*. Data del llom: 1945; data de les pàgines de l'interior: 1942. AMEC, 1.4.2.0, sig. top. 5.
- Roser* 1600 *Llibre de confreres de la confraria del Roser*. Fulls més grossos que folis i partits, sense numerar. Relligat junt amb *Roser 1694* i *Roser 1731*. Anys: 1600-1693. AHAT, l'Espluga Calba, sense capsa, núm. 12.
- Roser* 1694 *Llibre dels confreres de Maria Santíssima del Roser de la present vila de l'Espluga Calba, arcabisbat de Tarragona en lo any de 1694*. 7 fulls sense numerar. Relligat junt amb *Roser 1600* i *Roser 1731*. Anys: 1694-1730. AHAT, l'Espluga Calba, sense capsa, núm. 12.
- Roser* 1731 *Llibre dels confreres de Maria Santíssima del Roser de la present vila de l'Espluga Calba, arcabisbat de Tarragona en lo any de 1731*. 10 fulls sense numerar. Relligat junt amb *Roser 1600* i *Roser 1694*. Anys: 1731-1740. AHAT, l'Espluga Calba, sense capsa, núm. 12.
- Segell 1876 AHN, Colección Sellos en Tinta Municipales, Espluga Calva, ES.28079.AHN/5.2.13.7.7.3//SIGIL-TINTA _LÉRIDA, 9, núm. 173.
- StCrist* 1795 *Llibre de comptes de la confraria del Sant Crist*. Sense foliar. Relligat junt amb *StMiquel 1730* i *Hospital 1730*. Anys: 1795-1928. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 4, núm. 16.
- StMiquel* 1730 *Llibre de comptes de la confraria de St. Miquel*. Numerat fins al foli 14. Relligat junt amb *StCrist 1795* i *Hospital 1730*. Anys: 1730-1898. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 4, núm. 16.
- Subhasta 1810 Anotació sobre els béns i mobles de Ramon Torres venuts en subhasta pública. Textos continguts en un llibre

- de notes de la família Anglès de cal Ponç de l'Espluga Calba. Sense foliar. Relligat junt amb *Translació* 1778 i Plet 1807.
- Test.* 1621 *Testaments*. Notari: Jaume Tàsies. Anys: 1621-1645. ACSG, notaries foranes, Arbeca, capsa 23.
- Translació* 1778 *Translació d'ossos de casa Pons*. Textos continguts en un llibre de notes de la família Anglès de cal Ponç de l'Espluga Calba. Sense foliar. Relligat junt amb Plet 1807 i Subhasta 1810.
- Visita 1450 *Llibre de decrets de visites pastorals*. Volum de 225 folis enquadernats en cartró. Anys: 1449-1450. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 1, núm. 2.
- Visita 1647 *Llibre de visites pastorals*. Volum de 302 folis enquadernats en pergamí. Anys: 1647-1681. AHAT, l'Espluga Calba, capsa 2, núm. 4.
- Visita 1827 *Llibre de decrets de visites pastorals*. Volum de 853 folis enquadernats en pergamí. Anys: 1827-1828. AHAT, l'Espluga Calba, sense capsa, núm. 9.1.

3.3. CARTOGRAFIA

- Atles universal* (1999). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- FER, N. de (1709). «Principauté de Catalogne divisée en vigueries». A: *Atlas ou Recueil de Cartes Geographiques Dressées Sur les Nouvelles Observations de Mrs. de l'Academie Royale des Sciences Par N. de Fer. Geographe de sa Majesté Catolique et de Monseigneur le Dauphin* [en línia]. París. <<https://cartoteca.digital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/1799/>>. [Mapa 1714]
- Mapa comarcal de Catalunya 1:50.000. Garrigues-18* (1994). Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.
- Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (2009). 2a ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Institut d'Estudis Catalans. [NomCat]

4. Informacions orals i altres col·laboracions

Volem fer constar una immensa gratitud a les persones la col·laboració de les quals va ser clau per a la realització d'aquest treball. Al mateix temps, hem de lamentar que, a causa de llur avançada edat i de la durada de la investigació, cap d'ells hagi pogut veure'l finalitzat. Per a les informacions sobre el terme municipal, va ser indispensable l'assistència de Josep M. Anglès i Ferrer, nascut el 1924, pagès, de cal Ponç (difunt); de Jaume Pons i Cunillera, nascut el 1928, pagès i caçador, de cal Tet (difunt), i de Josep Ribera i Torres, nascut el 1930, pastor, de cal Pastor (difunt). Per a les dades relacionades amb el nucli urbà i les cases del poble, vam rebre l'ajuda d'Antònia Anglès i Ferrer, nascuda el 1914, mestressa de casa, de cal Ponç (difunta), i de Magdalena Amorós i Vallverdú, nascuda el 1929, jubilada de la fàbrica tèxtil de l'Espluga Calba, de ca l'Amorós (difunta). Tots cinc informants havien viscut sempre a l'Espluga Calba, menys l'Antònia Anglès, que hi havia passat la infantesa i la joventut; així i tot, aquesta darrera mai no perdé la relació amb la vila i hi va fer estades sovintejades, fins que hi va morir, als cent un anys. Altres informants ocasionals han estat: Teresina Pons i Codines, nascuda el 1940, jubilada de la fàbrica tèxtil, de cal Vallons; Jaume Sesplugues i Gaya, nascut el 1930, pagès, de cal Catapí; Mercè Rebordosa i Camprubí, nascuda el 1920, mestressa de casa, de cal Tupiner; Francisco Farré i Sesplugues, nascut el 1935, pagès, de cal Salvador del Cabeça; Josep M. Alari i Bernet, nascut el 1950, pagès, de cal Negret; Ramon Farré i Pons, nascut el 1962, pagès, de cal Salvador del Cabeça, i Daniel Bosc i Montalà, actualment veí de Barcelona, nascut el 1951, de cal Fidel.

També volem agrair a un grup de persones de la mateixa família l'accés que hem tingut a tota la documentació de què disposaven sobre la vila i als estudis que ells personalment havien realitzat. Són els germans Josep i David Poca i Gaya (el darrer, difunt), de cal Borrassol, i els seus nebots, Francesc i Ramon Rebordo-

sa i Poca, de cal Tupiner. Així mateix, a mossèn Fernando Vazques Aosta, fins fa poc capellà de la parròquia, el préstec de llibres de l'arxiu parroquial. Per a l'elaboració dels mapes —i també per a altres entrebancs informàtics— va ser indispensable el suport de Jordi Sardà i Anglès. Finalment, Josep Jové i Miró va fer la majoria de fotografies. No podem passar per alt que vam començar el present estudi seguint les indicacions de Santi Arbós i Gabarró, que, havent ja publicat el corresponent treball sobre l'onomàstica de Fullella, va suggerir de dur a terme la mateixa tasca a l'Espluga Calba. Del doctor Joan Giménez i Blasco també vam rebre puntualment assessorament durant la investigació.

És d'agrair, igualment, la bona disposició de les persones que treballen als arxius i que han facilitat les tasques de recerca, especialment a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, abans que estigués digitalitzat, o bé a l'Arxiu Municipal de l'Espluga Calba, on Ana Miret Juan i Eli Alari i Anglès es van mostrar sempre servicials. Vam aconseguir el material digitalitzat de l'arxiu del convent de Vallbona de les Monges gràcies a Glòria Nogué i Ribert, religiosa i arxivera.

5. Marc geogràfic

Per a la redacció d'aquest capítol i del següent, bàsicament hem tret la informació de Nogueira i Tort (1991). Especificarem en cada subapartat si hem consultat altres fonts addicionals. Algunes dades procedeixen de *Catalunya romànica* (CR).

5.1. LA SITUACIÓ I L'ASPECTE DEL TERRENY

La continuació de l'altiplà segarrenc en direcció sud-oest ens situa a les Garrigues, les terres més elevades de la conca del Segre, un territori que conserva les característiques d'horitzontalitat i de clima continental que defineixen els fons de la Depressió Central, però amb una morfologia que, en direcció sud-est, preludia la proximitat de les vores del sistema muntanyós del prelitoral. Oficialment, la comarca, a les terres de Ponent, és a l'extrem meridional de la Depressió Central catalana. Té una extensió de 799,71 km², xifra que constitueix el 2,5 % de la superfície de Catalunya i que s'apropa a la mitjana de les comarques del Principat. Els límits comarcals són al nord el Pla d'Urgell, al nord-est l'Urgell, al sud-est la Conca de Barberà, al sud la Ribera d'Ebre i el Priorat, i a l'oest el Segrià.

Cap a l'any 1600, el jesuïta Pere Gil i Estalella, en el *Llibre primer de la història Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço és de cosas naturals de Cathaluña*, divideix el territori en vint-i-set circumscripcions. Entre els llocs i viles que comprèn la número 18, la del Pla d'Urgell, hi trobem Arbeca, Castellots, l'Espluga Calba, Fullella, Vinaixa i Tarrés (Aguado, 2004, p. 89).

L'actual divisió territorial de Catalunya en comarques fou aprovada oficialment per mitjà de dos decrets del govern de la Generalitat, el del 27 d'agost i el del 23 de desembre de 1936. El primer fixava les regions i les comarques, i el segon adscribia els municipis a la comarca respectiva i determinava els «centres comarcals». Les Garrigues, de la regió de Lleida, tingué per capital les Borges

Blanques. L'Estatut del 1979 ja en preveia la reinstauració com a peça bàsica de l'organització territorial de Catalunya i, mitjançant noves lleis del Parlament, va adquirir la dimensió legal i institucional plena: la 6/1987, del 4 d'abril, sobre l'àmbit comarcal, i la 22/1987, del 16 de desembre, que n'estableix la divisió i l'organització, i l'elecció dels consells comarcals.

Vint-i-quatre municipis componen la nostra demarcació, després que Torregrossa passés a la nova comarca del Pla d'Urgell. Les Garrigues Baixes comprenen el territori afectat directament pel canal d'Urgell, amb centre a les Borges Blanques, i les Garrigues Altes agrupen el centre i sud de la comarca, típicament de secà. Els termes del sector oriental, que tiraven cap a la Segarra, són sobretot els dels Omellons i l'Espluga Calba, al nord-est, i els de Vinaixa i Tarrés, al sud-est, passant per Fullea (Turull, 2010, p. 10).

El relleu de les Garrigues és el d'una graonada, un gran pla inclinat cap al nord-oest que ascendeix progressivament des del Pla d'Urgell, per sota dels 300 m cap al sud, fins al cim de la serra de la Llena,³ per damunt dels 1.000 m. L'altitud territorial està compresa entre 220 m i 1.023 m, assolits per la Tossa, màxima altitud. Està situada al sotavent del muntanyam marítim, que baixa des d'aquesta serra i els contraforts septentrionals del Montsant cap al Segre. Es caracteritza per l'altitud del relleu, tot i no ser muntanyosa. Presenta tres aspectes geològics i paisatgístics ben diferenciats: el pla, amb una certa semblança amb el Segrià i l'Urgell, malgrat que es noti el canvi de depressió amb els típics altiplans i turonets; la zona mitjana, amb altituds que no superen els 500 m, on les roques dures alternen amb llits argilosos, i la zona alta, formada per conglomerats durs i clapes de bosc. La fesomia física es caracteritza per la manca d'accidents significatius —no hi ha cap sistema muntanyós notori ni cap corrent fluvial rellevant— i per un predomini clar de les terres de conreu (68,6 % del total, davant el 32,6 % que es registra a Catalunya), per damunt de qualsevol altre ús del sòl.

Al nord de la serra de la Llena, el barranc del Corregó marca una perceptible transició cap a les terres segarrenques. Així mateix, des de la Floresta, a les portes del Pla d'Urgell, vers el sud-est, el territori s'enlaira progressivament: la Floresta (317 m), els Omellons (385 m), l'Espluga Calba (433 m), Vinaixa (470 m), l'Albi (526 m), Tarrés (579 m), Fullea (589 m) i el Vilosell (667 m). Entre el barranc del Corregó i la serra del Tallat (722 m), fites orientals —que, d'altra banda, emmarquen la Conca de Barberà—, s'obre l'ample coll de Tarrés, tradicional lloc de pas entre les terres interiors i les comarques litorals i prelitorals. Encara avui hi

3. Optem per l'expressió amb preposició (*serra de la Llena*), perquè és la més freqüent, tant en aquesta comarca com a la Conca de Barberà (NomCat); també l'escriuen així Amigó (2005, p. 37) i Pere (2013, p. 163). De tota manera, la que hem documentat oralment a les Garrigues és sense preposició: *serra la Llena*.

passen les vies de comunicació principals d'aquest sector de Catalunya. Des del punt de vista de l'estructura geològica i litològica, les possibilitats extractives es redueixen a la pedra de les capes oligocèniques i als àrids de les terrasses del Segre i del Corb.

El terme municipal de l'Espluga Calba té 21,63 km², 20 de rústica, repartits en 1.595 ha de conreu, principalment de secà (herbacis, llenyosos, guarets i terres no ocupades), i 468 de forestals i pastura (21,6 % de la superfície total). El 99 % de les terres és dedicat al cultiu de secà i l'1 % restant, a l'hortalissa. Les zones de conreu estan situades en els fons de les valls i als altiplans. La població és l'únic nucli del municipi, que limita amb els garriguencs dels Omellons (oest), Vinaixa (sud-oest) i Fullea (sud-est); amb el de Senan (est) de la Conca de Barberà, i amb els urgellesos dels Omells de na Gaia (nord-est) i Maldà (nord). Les Borges Blanques es troba a tretze quilòmetres a l'oest. El 1978 la vila té 351 edificis reunits, que ocupen 2 km² i estan ubicats al centre del terme municipal (Bellmunt, 1978, p. 6). Les cases estan aplegades en dos grups: el més antic, que conté el Castell i l'església, i és a 434 m damunt del nivell del mar, i la part nova, anomenada *la Raval*, que és gairebé tota un carrer, on destaquen les escoles, la cooperativa i una fàbrica de teixits. El planejament urbanístic vigent data del 23.7.1987.

Els capbreus antics (1633, 1669, 1717 i 1741) estableixen els límits del terme: a l'est hi ha els Omells de na Gaia, a la partida de la Coma d'Aigües Vives; després ve un collet fins a la cabana del Gaia, abans d'Antoni París, a Senan, des del qual travessa la serra fins a la Vilabertró (un poble abandonat); segueix fins a arribar a Fullea i a la serra de Vilabertró; discorre per aquesta fins a la de la Roca Tomasa², la travessa i arriba a l'Argelagar; entra a la carretera de Vinaixa fins a arribar al terme dels Omellons, a la partida de la Portella; d'aquí continua carretera avall fins a la creueta de Sant Bonifaci; trenca la carretera, travessa la coma i afronta amb les sorts de la Rectoria dels Omellons; d'aquí puja a la serra i creua el camí d'Arbeca, fins a la coma d'en Meler, a l'aiguavessant del terme de Maldà; d'aquí va serra amunt i arriba a la creu del camí de Bellpuig (o creu de Bellpuig), arran del camí que travessa d'Arbeca als Omells de na Gaia; discorre serra amunt per l'aiguavessant fins als Omells i baixa novament a la Coma d'Aigües Vives.

La topografia del terme de l'Espluga Calba és força accidentada, sobretot a la part est, amb successions de barrancades i valls que el solquen i desguassen al Rinet. Les alçades relatives sobre el nivell del mar van des dels 340 m, a la part baixa del riu, fins als 589 m de la Roca Tomasa² o els 586 m del puig Pedrós. El poble està situat dintre la vall que formen els diversos turons que l'envolten, entre els quals destaca el tossal Gros, considerat el més alt del terme. Es troba cercant la part sud del poble; al nord tenim el pla de la Creu i les Forques, culminació d'un turó d'alçària considerable; a l'est hi ha el pla de la Bassa i els Escabrers, i a l'oest, la Devesa.

L'àrea de llevant i migjorn de la comarca (delimitada per una línia que podria unir l'Espluga Calba i Bellaguarda), situada a més altitud que la mitjana i amb una pluviositat més elevada, marca una perceptible transició cap al territori que hom denomina *sector segàrric*. La vegetació climàtica hauria de correspondre a una roureda de roure de fulla petita als sectors més humits i a un carrascar als més secs, amb diferències graduals segons l'altitud i l'exposició. A les parts altes més orientals, dins els termes de l'Albi, Vinaixa, Tarrés, Fullea i l'Espluga Calba, es presenten algunes formacions boscoses significatives amb predomini de pi blanc, però també de carrasca i de roure de fulla petita, que pot formar bosquines a les obagues.

En correspondència amb les característiques generals del clima i de la xarxa fluvial, no existeix pràcticament vegetació de ribera. Com a màxim, es limita a uns sectors breus de les capçaleres de les valls del Set i de la riera de la Femosa, en els quals apareixen algunes pollancredes i bosquets d'àlbers, freixes, plàtans, etc. Aquestes espècies també poden ocupar les vores dels camps i de la xarxa de drenatge al sector de la plana regada.

El territori ha estat profundament transformat en funció dels requeriments agrícoles. Hi predominen l'olivera i l'ametller, arbres que s'adapten bé a l'altitud del relleu i a l'escassa disponibilitat d'aigua. El bosc d'oliveres s'ha aconseguit a costa de la rompuda de grans extensions de terreny forestal o pseudoforestal i mitjançant una tasca ingent d'anivellament i abancament del terreny, poc donat a l'aprofitament agrícola extensiu. El bosc hi té una presència residual i circumscrita a uns quants municipis de la part meridional.

La massa forestal de l'Espluga Calba està distribuïda en clapes, que ocupen zones elevades entre les valls dels barrancs i dels torrents, i que estan formades per pi blanc, alguns roures, alzinars i espècies arbustives, com ara el garric, el càdec, el romer, el timó, etc. (Esquerda, Gallart i Manresa, 2016, p. 344).

5.2. LA LOCALITZACIÓ DELS CURSOS FLUVIALS

Les Garrigues pertanyen a la zona menys plujosa del Principat, amb una mitjana de 384 ml, que cauen en menys de cinquanta dies. La travessen dos rius amb cabal estacional i migrat, d'orientació SE-NO: el torrent de la Femosa, que neix a Vinaixa i desguassa al Segre, al sud de Lleida, i recorre bona part de les Garrigues Baixes; i el riu de Set,⁴ que recorre bona part de les Garrigues Altes. Hi ha altres cursos d'aigua, rieres i barrancs, que només baixen després de pluges intenses.

4. Optem per aquesta designació i no pas per la corresponent sense preposició (*el riu Set*), perquè és la que apareix a NomCat. Tant el recull de noms de l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 418) com el de la Poble de Cérvoles (Pere, 2013, p. 250) aporten prou documentació que avala la tria. De tota manera, també hem recollit de fonts orals de pagesos de Bellaguarda l'opció *el riu Set*.

Als extrems de la comarca, trobem uns territoris que no desguassen al Segre: el riu de la Cana, a la vall de Bovera, desguassa a l'esquerra de l'Ebre; i un sector de Vinaixa i Tarrés porta les aigües al Francolí.

La major part de la comarca s'insereix dins la conca del Segre, excepte la vall de Bovera, que aboca a l'Ebre, i alguna altra de petita importància. Un gran nombre de torrents, eixuts gairebé tot l'any, aboquen a aquest aiguavés, per la riba esquerra. El corrent principal és el riu de Set (amb 50 km de longitud i una conca de 255 km²), que des de les vessants del nord de la serra de la Llena es decanta a l'oest, surt de la comarca i desaigua al Segre damunt de Sudanell. Neix al peu de l'ermita de Sant Miquel de la Tosca, a prop del Vilosell. En el seu curs deixa a mà dreta Cervià i, a l'esquerra, l'Albagés, el Cogul, Aspa, Alfés i Sunyer, un xic apartat cap a l'interior.

Hi ha dues conduccions que proveeixen d'aigua la comarca i altres municipis. D'una banda, el canal d'Urgell (de 144 km, inaugurat el 1865), que la capta del Segre, prop de Ponts, travessa una carena a través d'un túnel de quasi cinc quilòmetres de llarg, la reparteix mitjançant canals, sèquies, aqüeductes i ramals diversos, i retorna a l'Ebre. Aquest canal fou reforçat pel subcanal d'Urgell (77 km, 1932), que també desvia aigua del Segre, i pel canal d'Oliana. Aquestes conduccions abasteixen d'aigua cinc pobles de la comarca: Arbeca, les Borges,⁵ Juneda, Puiggròs i una part del terme de Castellldans. D'altra banda, l'altra conducció és la de la Mancomunitat d'Aigües de les Garrigues (organisme constituït el 1980, amb l'objectiu d'impulsar l'ambiciós projecte comarcal d'abastament d'aigua), que porta l'aigua del Segre, captada al pantà d'Utxesa, a vint-i-set pobles (entre els quals, l'Espluga Calba), mitjançant 200 km de canonades i quinze estacions de bombeig i cloració repartides per tota la xarxa. Les obres hidràuliques han donat solució a un problema endèmic de la majoria de municipis i de comarques veïnes. Aviat, el Canal Segarra-Garrigues oferirà noves solucions de futur, gràcies al pantà de regulació de l'Albagés.

El canal d'Urgell, l'obra d'infraestructura més rellevant de les terres lleidatanes, havia estat reivindicat des de temps immemorials per la pagesia urgellenca. Interessos barcelonins, de fet, n'emprengueren la realització, que seria definitiva a mitjan segle XIX. El seu recorregut no afecta cap poble de la comarca, tot i que travessa Torregrossa. Entra a l'àrea pel nord del terme d'Arbeca i les Borges, en una cota lleugerament superior a 300 m, passa prop de Tàrraga i en surt pel cantó nord-oest del de Castellldans, en una cota una mica inferior a 250 m. La idea d'un sistema general d'aproximar l'aigua potable mitjançant conduccions des dels corrents fluvials més propers (Segre i Ebre) a la comarca ja es va començar a materialitzar el 1985.

5. Sempre que esmentem *les Borges* ens referim a *les Borges Blanques*.

El canal Segarra-Garrigues, projectat correlativament amb la presa de Rialb, pot significar per a les terres de Lleida la conversió en regadiu d'una superfície similar a l'afectada pel canal d'Urgell, un 15 % (56.725 ha), corresponent als termes d'Arbeca, els Omellons, la Floresta, les Borges Blanques, Castellldans, el Cogul, l'Albagés i Granyena de les Garrigues. La zona regable afectarà cinquanta-nou municipis, corresponents a la Noguera, la Segarra, l'Urgell, les Garrigues, el Segrià i, de biaix, el Pla d'Urgell. S'hi preveuen dues subunitats: el canal principal i el de les Garrigues Altes.

Com que queden fora del seu abast, les terres del sud i sud-oest, a causa de l'altitud, ja s'han plantejat alternatives per a aprofitar al màxim els recursos hidràulics. La Generalitat, a través del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, va promoure un estudi d'anàlisi i avaluació de possibilitats sobre la transformació del sector meridional en regió de reg de suport. S'hi instal·larien sistemes de bombeig i d'emmagatzematge, línies de conducció i distribució de l'aigua per al reg fins a les capçaleres de les parcel·les. El degoteig implica només l'aportació d'aigua a les arrels dels arbres, limitada a uns determinats períodes del cicle anual.

El pla preveu la divisió de l'àrea a regar en quatre zones. La zona Z afecta Cervià, la Pobla de Cérvoles, l'Albi, el Vilosell, els Omellons, l'Espluga Calba, Fullea, Vinaixa i Tarrés. Inicialment es captaria l'aigua al canal d'Urgell (a 250 m d'altitud) i en el futur, al Segarra-Garrigues (a 380 m d'altitud). Per a completar l'obra, queda pendent la tercera fase, anomenada *Ramals* i que comprèn el Vilosell, la Pobla de Cérvoles, Vinaixa, Tarrés, Fullea, els Omellons, l'Espluga Calba i la Floresta.

Pel que fa a la xarxa de drenatge natural, la vall més propera a l'Espluga Calba és la de Vinaixa (la Floresta-Vinaixa), un dels principals afluents de la Femosa. En la divisió de conques hidrogràfiques de les Garrigues, la Femosa (Segrià, Artesa de Lleida, Puigverd i Juneda), de 45 km de longitud i 280 km² de superfície, inclou Vinaixa, els Omellons, la Pobla de Cérvoles, la Floresta i Castellldans. Per aquesta vall s'escorre el riu Rinet, que ve de la serra del Tallat. Es desconeixen dades que es puguin referir a la seva naixença i a la confluència amb algun altre corrent d'aigua, però es pot assegurar que les fonts que encara queden l'alimentaven. Les fonts que podien nodrir el Rinet eren la del Mas Blanc, la d'en Pic i les Fontetes. La subconca del Rinet subministra aigua potable a l'Espluga Calba mitjançant la captació pròpia (pou).

L'Espluga Calba es troba al punt d'enforcadura entre tres dels torrents o capçaleres que més endavant, ja cap al lloc veí dels Omellons, constituïran el barranc del Turull: la riera de les Hortes, que procedeix de Senan; la de Cortals, que baixa de Tarrés i Fullea, i la de Matallonga, que neix entre les dues anteriors, a cavall entre Fullea i Senan, sempre al límit amb la Conca (Turull, 1991, p. 152-153).

Els cursos d'aigua del terme municipal eren tres, segons informen els capbreus de 1574, 1669, 1717, 1741 i 1765 i dos documents, l'un de 1791 i l'altre

de 1796 (Doc. 1791 i Doc. 1796): la coma d'Aigües Vives, la coma dels Masos i la coma de Fullea. El capbreu del 1717 apunta que les aigües esmentades eren usades per al molí. El document del 1791 indica que totes tres es feien servir per a regar i que de la d'Aigües Vives i la dels Masos s'omplien les basses per a amerar canem i lli. Afegeix que, si no es respectaven els torns, s'havia de pagar pena al senyor comanador per cada vegada que es contrafés la reglamentació. El capbreu de 1765 afirma que a la coma de Fullea els particulars podien regar sempre que volien; en canvi, a la d'Aigües Vives i a la dels Masos hi havia restriccions i torns, és a dir, que podien fer-ne ús dilluns i divendres, i excepcionalment els altres dies de la setmana, si ho necessitaven per a plantar hortalisses.

5.3. L'APROFITAMENT TRADICIONAL DE L'AIGUA

El clima de les Garrigues és de tipus mediterrani continental i es caracteritza per unes precipitacions migrades, distribuïdes irregularment al llarg de l'any, i per un règim de temperatures molt contrastat. Alguns dels darrers anys ha calgut, sobretot els mesos d'estiu, acudir als camions cisterna (Lladonosa, 1986, p. 13). La toponímia reflecteix, en relació amb el nom dels cursos fluvials, la indigència general de la xarxa hidrogràfica i l'escassetat dels cabals: només uns pocs cursos, entre els quals el Set (el Cogul, l'Albagés) i el riu de la Cana (Bovera, Bellaguarda i frontera amb la comarca del Priorat), són qualificats de rius, mentre que la gran majoria reben localment el nom de *valls*.

La bassa és el sistema més conegut d'aprofitament hidràulic tradicional. Fou el mètode per excel·lència de proveïment d'aigua potable, fins que començà a declinar a l'inici del segle actual, quan s'organitzaren les primeres xarxes als nuclis. Al centre de les poblacions n'hi ha una de grans proporcions que serveix per als usos animals; fora del poble hi ha un estany més petit, per als usos domèstics. Els pobles que han tingut la sort de resoldre la portada d'aigua han convertit la bassa central en plaça i hi han plantat arbres. També eren molt freqüents les que es trobaven repartides pel territori municipal, el record de les quals, un cop han desaparegut físicament, sovint perdura en els topònims amb què hom anomena les partides de terra on eren situades. Un altre tipus de bassa era la dels molins (sobretot fariners) que hom bastí arran del curs del Set. Aquest sistema d'acumulació d'aigua per a moldre fins i tot donà nom a l'activitat, ja que hom parlava de *moldre a bassades*.

Les basses són els dipòsits més antics i de més fàcil construcció. Es començaven a fer excavant un clot a terra, i era molt millor si el terreny era argilós, car donava garantia d'impermeabilitat. La majoria eren rodones i solien fer uns dos metres de diàmetre de mitjana. També n'hi havia de planta quadrada i rectangular, de dimensions variables. La cavitat es folrava interiorment amb pedres. S'hi feien unes escales d'accés. Quan s'excavaven a la roca, hom les anomenava *cogu-*

lles i eren generalment de planta quadrada o bé rectangular. Es construïen uns petits canals radials a la superfície de la roca que desembocaven en un de més gran, mitjançant el qual hi entrava l'aigua. Pel que fa a la capacitat, poden anar dels dos-cents litres als set o vuit mil.

Un altre tipus d'aprofitament hidràulic era la captació i canalització superficial per al reg. Atesa la migradesa endèmica de cursos superficials, hom procurava aprofitar l'aigua de pluja per a afavorir l'aportació als bancals, mitjançant un procediment propi de països àrids consistent a desviar la que s'escola per pendents, costers, barrancs i camins. És el sistema de reg per aigüera (equivalent al de boquera del sud-est peninsular), que es basa en la construcció de petits canals arran dels camins i vies per on circula, tot dirigint-los devers els bancals. També era emprat per a captar la dels eventuais cursos fluvials, a fi de regar els horts adjacents o desviar l'aigua del corrent cap a un molí. Amb fang i troncs es construeix una petita presa al riu i es fa pujar fins al nivell del terreny en qüestió, i aleshores es fa escolar a través d'una obertura que hom anomena *peixera*, *boquera* o *clamor*.

El capbreu de 1633 enumera les basses que hi havia al terme de l'Espluga Calba, propietat de la universitat: una de dolça al tossalet del Castell, prop del camí de Fullea; una altra a la Creu Grossa, que tenia al sud el camí de Belianes; a la coma de Fullea s'ubicaven la Salvadora i la d'en Torres; la de la Perera era als Horts, i la de la Coma de la Torta es trobava al tros del Mateu de cal Teixidor. El capbreu de 1669 ratifica aquesta informació.

5.4. LES COMUNICACIONS

La xarxa viària de les Garrigues s'estructura a partir d'un corredor pel qual transcorren la carretera N-240, que travessa Juneda, les Borges Blanques i Vinaixa; l'autopista AP-2, que passa prop de Castellans, les Borges, l'Albi, Vinaixa i Tarrés; la línia fèrria Lleida-Tarragona, amb estacions a Juneda, les Borges, la Floresta i Vinaixa, i actualment el tren d'alta velocitat (que beneficia poc la comarca directament), que segueix una direcció semblant a l'autopista. L'eix de circulació principal és el corredor Tarragona-Lleida, que travessa la part nord-occidental, des del coll de Tarrés fins a Juneda, seguint la direcció de sud-est a nord-oest. Aquest itinerari, que té un origen prehistòric, ha constituït una de les rutes de transport més rellevants de Catalunya des de la dominació romana, en què era una via important, existent ja al segle II aC. L'Espluga Calba apareix a través de l'antiga calçada romana que comunicava Lleida amb Tarragona.

La xarxa viària divideix les Garrigues en dues parts incomunicades directament —només hi ha una pista entre Cervià i l'Albagés— i unides per un mateix vèrtex: les Borges. La banda oriental té tres línies: cap a Arbeca, Belianes, etc.; cap

a la Floresta fins a Tarrés, i cap a Vinaixa fins a la Pobla. La banda occidental té dues línies bàsiques: cap a Juneda i Lleida, i cap a Castelldans fins a Bovera (amb ramificacions a esquerra i dreta). Darrerament, les millores en la xarxa han acabat de desmembrar la comarca: l'eix de l'Ebre i els corresponents enllaços han fet que les poblacions situades al vessant occidental o del Segre s'aboquin definitivament a Lleida, i l'asfaltatge de pistes d'Arbeca a Mollerussa i de l'Espluga Calba cap a Maldà i Bellpuig encara aquests pobles cap al Pla d'Urgell o l'Urgell. La zona més pregonada de la banda oriental queda mal comunicada i més propera a Montblanc. Un altre factor que reforça la relació històrica amb aquesta vegueria i l'arquebisbat de Tarragona, al qual pertanyen eclesiàsticament, és la gran importància del cultiu de la vinya, tal com passa a la resta de les comarques de l'interior de l'actual província de Tarragona (Satorra, 2009, p. 8).

Segons un projecte de la Junta de Comerç del 1848, la segona via que es projectà fou la que havia d'unir Reus i Fraga, passant per la Granadella. Els altres pobles estan ben comunicats entre si, i amb les carreteres en prou bon estat —més rectes al pla i més serpentejants a les zones muntanyoses. La situació precària d'aquesta xarxa viària i la poca interconnexió que oferia entre els nuclis de població, sobretot els situats a la part central, va motivar que l'Institut Nacional de Reforma i Desenvolupament Agrari (IRIDA) emprengués, el 1984, la construcció i l'adequació d'un conjunt de camins, en general antics i amb origen molt remot. El pla de vies de comunicació de la Mancomunitat ja havia proposat reconvertir-los en carreteres. Aquesta xarxa de camins (Puiggròs - Arbeca - els Omellons - l'Espluga Calba - Vinaixa - Maials) és de 31,2 km de longitud.

El pla general de vies de comunicació aprovat per la Mancomunitat l'any 1920 incloïa la carretera de l'Espluga Calba a Vinaixa i els camins de l'Espluga Calba cap a les Borges pels Omellons, cap a Fullella i cap a Maldà. L'any 1935, les infraestructures de comunicació i transport, segons el pla general d'obres públiques (secció de camins) de la Generalitat de Catalunya, són la carretera de Bellpuig a Lleida i Tarragona per l'Espluga Calba, Fullella i Tarrés, i la de les Borges a l'Espluga Calba. Igual que a la Granadella, l'Albi o el Cogul, a l'Espluga Calba les vies locals constitueixen una part molt significativa de la xarxa: 21,8 km de titularitat municipal d'un total de 28,8 km.

L'estat de conservació i les característiques geomètriques de les carreteres determinen que la connexió de les xarxes comarcal i local amb el corredor principal sigui molt deficient, sobretot als sectors central i sud-occidental. També succeeix això respecte al petit corredor de l'extrem nord-occidental, que és seguit per la carretera LV-2012, de la Floresta, passant per l'Espluga Calba, a la N-240, per Fullella i Tarrés. Es pot accedir a l'Espluga Calba per la N-240, de Lleida a Tarragona; en arribar a les Borges Blanques, cal trencar en direcció a la Floresta, els Omellons i l'Espluga Calba.

6. Demografia⁶

Molts poblets de poca empenta reberen el cop mortal amb les pestes de la segona meitat del segle XIV, i les guerres de 1462, amb la crisi subsegüent, eliminaren molts reductes habitats (Bach, 1982, p. 54). El 1348 un terç de la població va ser víctima, tant en l'àmbit de Catalunya com en el de tot Europa, de la pesta negra que flagellava les terres del Principat. El 1429 hi hagué un altre brot de pesta a la comarca. Durant el segle XVI va tenir la màxima incidència la forta allau d'immigració francesa, que va continuar, encara que amb molta menys intensitat, durant una part del segle XVII.

La pesta del segle XVII va entrar a Catalunya l'any 1650 i va durar quatre anys. Procedia de les terres valencianes, des d'on la van portar les tropes catalanes quan van tornar a Tortosa, després de saquejar algunes poblacions del Regne de València. Una vegada va haver infestat una gran part d'Andalusia, va prendre una direcció contrària: es va dirigir cap a l'Aragó i Catalunya i va traspasar el mar envers Mallorca i Sardenya. El 1650 ja havia arribat al Vallès Oriental, d'on va passar a Osona (Sayrach, 2009, p. 59).

La comarca de les Garrigues es caracteritza per una taxa bruta de natalitat (8,3 ‰) per sota de la mitjana catalana (10,1 ‰), en la línia de les zones rurals de l'interior; una taxa bruta de mortalitat (12,9 ‰) que se situa molt per damunt de la mitjana del país (7,8 ‰) i que és la més alta de totes les altres catalanes, i una taxa de creixement vegetatiu (-4,6 ‰) també molt distanciada de la mitjana (2,3 ‰), i que és, després de la del Pallars Jussà, la més baixa del Principat. El grau d'envelliment és elevat; a més, les possibilitats de reemplaçament resulten

6. Tret d'alguns casos, molt puntuals, en què hem cregut imprescindible actualitzar alguna dada, que distaria massa de la situació present, la resta d'informacions d'aquest capítol fan referència a l'any 1986.

encara més compromeses a causa de les pèrdues significatives de contingent femení.

Un altre aspecte a remarcar és l'homogeneïtat en l'origen de la població: el 92,8 % de nascuts a Catalunya, davant del 63,3 % corresponent a tot el país, és un dels percentatges més elevats. En relació amb els nascuts a la resta de l'Estat, el percentatge d'andalusos és especialment destacable (52,3 %), seguit a molta distància pel d'aragonesos (14,4 %) i pel de castellanolleonesos (8,2 %). Com que l'àmbit garriguenc no ha rebut, en les darreres dècades, fluxos immigratoris significatius, s'hi dona un dels índexs més elevats de coneixement del català: el 98,7 % de la població de més de dos anys l'entén (el 90,3 % al conjunt de Catalunya) i també el 94,4 % dels garriguencs nascuts fora de Catalunya (mitjana catalana: 80,7 %).

El desequilibri en la relació habitant-territori és profund: 20.048 hab., que comprenen només el 0,34 % del conjunt català. La interrelació de població i superfície dona una densitat de 25,1 hab./km², índex moltes vegades inferior als 187,4 hab./km² corresponents a Catalunya. Amb un caràcter radicalment mononuclear, és a dir, una tendència a la concentració, és l'única comarca on el nombre de municipis és igual al d'entitats singulars de població. El municipi més gran és les Borges Blanques: 5.209 hab.; el més petit, Tàrrés: 93 hab. L'Espluga Calba ocupa el lloc tretzè, amb una densitat de 20,8 hab./km².

Des del punt de vista de la distribució, un estudi de l'any 1973 classificava les Garrigues de comarca a mig camí entre rural i urbana. Això s'explica bàsicament per la proporció que hi tenen els municipis compresos entre 2.000 i 10.000 habitants. El percentatge de població que habitava a la capital era d'un 20,62 %, força similar al de la Terra Alta (19,23 %), el Priorat (21,21 %) i el Pallars Sobirà (21,49 %), comarques qualificades de rurals en el mateix estudi. La superfície mitjana per municipi és de 33,32 km², valor molt proper als 33,93 km² de mitjana catalana. Tanmateix, mentre que al conjunt de Catalunya hi ha disparitat territorial d'uns municipis a altres (amb diferències significatives d'homogeneïtat entre comarques), a les Garrigues més aviat hi ha diferències relatives dins una tònica de grandària mitjana-alta: la meitat tenen més de 25 km² (sense arribar als 90 km²) i sis més superen els 15 km².

L'any 1862, el canal d'Urgell va començar a portar aigua, la qual cosa va originar un canvi en el cicle demogràfic de les Garrigues i la conformació en l'espai de tres àrees: les Borges Blanques, que presenten un creixement moderat però constant, llevat de moments concrets (1910 i 1940); Juneda, Castellsans i Puiggròs, amb un fort creixement, que perdura fins al 1920, i la resta de municipis, dinou poblacions, que ocupen prop del 70 % del territori i mantenen uns nivells sostinguts fins al 1920. L'increment de la zona regada és del 58,9 %. A partir del 1920, màxim demogràfic de la història de la comarca, s'inicia un declivi que no té

aturador fins cap a mitjan anys setanta (especialment greu en el període 1950-1975), amb una pèrdua del 27,4 %. L'Espluga Calba, la Pobla de Cérvoles, el Vilosell i Bellaguarda registraren les taxes de davallada més altes. La concentració de la indústria en punts molt localitzats del Principat va fer inexorable l'èxode de les comarques deprimides. La zona de secà registra el nombre més important de pèrdues. Els saldos migratoris màxims són: 1921-1930, amb -3.607, i 1961-1970, amb -3.739. Durant el període 1976-1987 la crisi industrial urbana atura l'èxode rural. La destinació d'aquests emigrants més recents és, preferentment, el sector de serveis de les capitals més properes: Lleida, Tarragona, Reus i Barcelona. El 1981, l'èxode cap a fora de la comarca es va reduir al mínim, tot i que no es van interrompre les migracions internes cap a les Borges.

El comportament electoral es canalitza devers les opcions de tarannà conservador, a causa del pes del sector agrari, del baix nombre de treballadors assalariats i de l'aïllament respecte als centres urbans, culturalment i políticament més dinàmics. L'índex de població desocupada el 2015 era del 10,92 %, prou distanciat del 18,6 % del conjunt català.

Les xifres de població de l'Espluga Calba són les següents, tenint en compte que cada casa o foc són cinc persones: 1358: 42 focs; 1365: 48 cases o focs; 1367 (cens de Pere III): 48; 1553: 52; 1708 (cens de Josep Aparicio): 63 focs; 1718: 66 focs (241 habitants); 1787 (cens del comte de Floridablanca): 736 («1 cura, 1 ordenado a Título de Patrimonio, 46 labradores, 125 jornaleros, 20 artesanos» (Iglésies, 1969-1970, p. 528)); 1830: 877; 1842: 858; 1857: 1.340; 1860: 1.359; 1877: 1.303; 1887: 1.200; 1897: 1.330; 1900: 1.195; 1910: 1.187; 1920: 1.233; 1930: 1.230; 1936: 1.265; 1940: 993; 1945: 950; 1950: 930; 1955: 882; 1960: 781; 1965: 660; 1970: 583; 1971: 566; 1975: 490; 1981: 470, i 1986: 449.

Entre 1574 i 1607, dates de dos dels capbreus de l'Espluga Calba, el nombre de cases i d'habitants va passar de 50 a 81, un augment espectacular en uns trenta anys, tendència que es manté fins a la Guerra dels Segadors. Seguidament, hi ha una davallada fins ben entrat el segle XVIII, en què es torna a mostrar un increment. S'edificaren moltes cases noves, es partiren i d'una en feren dues. L'any 1779, l'Ajuntament va repartir solars (o patis) a diversos vilatans, perquè hi edificuessin cases, a canvi d'un cens a perpetuïtat. Feien trenta pams d'amplada per vuitanta de llargària i estaven situats fora de la vila, que passava per una etapa de creixement. Amb la mateixa data i la mateixa notaria es troba un document en virtut del qual l'Ajuntament, que actuava com a administrador, ordenava la recapta d'un impost per a les obres de construcció del nou temple parroquial, de proporcions enormes (Sayrach, 2009, p. 121-122). L'any 1782 van morir vint-i-cinc infants per la pigota o verola ovina, malaltia que causava la majoria de baixes entre les criatures de l'època. Durant el segle XVIII la població espluguenca es va multiplicar per tres i durant el segle XIX, per dos (Rebordosa i Rebordosa, 2018, p. 253).

De la Guerra Civil espanyola ençà el fenomen ha estat l'invers, és a dir, que de dues cases se n'ha fet una, en moltes ocasions (Sans Gené, 2002; *Spel.* 41, p. 23). Entre els anys 1936 i 1940, les xifres mostren un descens demogràfic significatiu per al conjunt de la comarca, com a conseqüència dels morts i exiliats de la Guerra Civil. L'Espluga Calba va ser el municipi que més habitants va perdre: 272 (el 21 % de la població total). Tan sols vint-i-cinc van ser víctimes directes del conflicte, especialment cruent en aquesta vila; gran part de la resta devien emprendre el camí de l'exili (Aguilar, 2018, p. 165). Actualment, hi viuen 395 persones.

7. Activitat econòmica⁷

Aquesta és una comarca deprimida caracteritzada per l'estancament i l'atonía econòmica. El sector agrari ocupa el 48,7 % de la població (índex només superat per la Terra Alta, amb un 53,4 %); l'industrial (sumant-hi la construcció), el 23,2 %, i el de serveis (a més de la població no classificada), el 28,1 %. La concepció com a típicament agrària s'infereix a partir de la participació d'aquesta àrea en els diversos sectors productius de l'economia catalana. Segons dades del 1972, les Garrigues participava en un 19,9 % del total de la superfície catalana dedicada a l'ametller, en un 15,5 % de l'olivera (per sota tan sols del Baix Ebre, que hi participava en un 22,2 %) i en un 10,6 % del panís. La producció total agrària constituïa el 3,6 % de la catalana, i d'aquest, un 34 % corresponia al subsector ramader, mentre que el percentatge de Catalunya arribava al 42 %.

Una part significativa (a l'entorn de l'11 %) de la superfície total de la comarca ha esdevingut terra de regadiu, concretament el 16 % del total de la superfície agrària utilitzada i aproximadament el 3,5 % del total del reg català. El procés de conversió, bé que iniciat el 1865, no tingué ple desenvolupament fins entrat el segle xx. A les Garrigues Baixes, regades pel canal d'Urgell, s'hi conreen sobretot arbres fruiters, panís i alfals. Als municipis de secà, el percentatge de terres dedicades a l'ús agrícola és del 61,4 %, mentre que als de regadiu és del 85 %; la superfície forestal als primers assoleix globalment un 25,7 % i als segons es redueix a un 1,4 %. Les Borges Blanques, Arbeca, Castellans, Juneda i Puiggròs estan afectats pel canal.

L'envelliment acusat de la pagesia és prou expressiu de les perspectives de futur del sector. Els cicles de despoblament de les Garrigues van directament lligats a moments de forta retracció de l'economia agrària i, correlativament, a èpo-

7. Si no especifiquem el contrari, igual que en l'apartat anterior, les dades són de 1986.

ques d'expansió industrial i manufacturera a l'àrea de Barcelona. Com a la resta de Catalunya, és freqüent complementar el treball a l'explotació pròpia amb feines no agràries: jornals per compte d'altri, collita de fruita a la zona de reg, ramaderia industrial, etc. Fora del sector agrari, hom sol recórrer a la indústria, la construcció o el comerç, ocupacions que fins i tot poden adoptar la forma de treball a domicili. La ramaderia, d'escassa diversificació, s'ha centrat en unes determinades especialitats de producció intensiva: el porcí, sobretot, i l'aviram. La cria de vedells completa el sector.

7.1. L'AGRICULTURA

La superfície agrícola utilitzada de les Garrigues se situa entre les 53.000 i les 55.000 ha. Els elements essencials del paisatge són l'acusada dualitat entre secà i regadiu i el predomini de l'olivera i l'ametller, a més de la vinya i els cereals. El clima, que voreja l'aridesa, té estius càlids i secs i hiverns llargs i freds, amb boires freqüents. Aquests factors determinen la inseguretat de les collites i la variabilitat dels seus rendiments, i dificulten l'expansió de la ramaderia.

Al segle XVIII a la majoria dels municipis la superfície conreada no sobrepassava el 40 % de la total declarada. La major part de la utilitzada (67,66 %) era dedicada al cereal: blat, civada, sègol i mestall, entre d'altres. En general, les millors terres eren reservades al conreu del blat. La vinya, l'olivera i els fruiters hi tenien un paper secundari. El cereal, l'olivera i la vinya són els cultius que van portar les grans transformacions agràries en el camp català, que es convertí en un dels pilars de l'espectacular creixement demogràfic i econòmic de Catalunya durant la segona meitat del segle XX (Pla, 2010, p. 155).

Tradicionalment, l'arribada de l'olivera a les Garrigues es fa coincidir amb la romanització. És possible que el conreu s'estengués durant la dominació dels àrabs. Amb tot, la implantació en massa data de mitjan segle XVIII i respon a la política il·lustrada de racionalització agrària, promoguda pels corregidors de Lleida, com ara el baró de Maials. El nomenament de François de Bassecourt, representant del despotisme il·lustrat, com a corregidor de Lleida va suposar un moviment de progressió agrícola per a la comarca durant el trienni de 1763 a 1765, sobretot per al foment de l'olivera (Lladonosa, 1986, p. 197-198). La principal varietat conreada és l'arbequina (més del 95 %), que produeix un oli gairebé sense acidesa. S'anomena així perquè, al segle XVIII, el duc de Medinaceli, senyor d'Arbeca, va implantar en aquests paratges uns plançons d'oliver portats de l'Orient Mitjà. La Denominació d'Origen Protegida Les Garrigues per a l'oli inclou les Garrigues, el Segrià i l'Urgell.

Al segle XIX la superfície en conreu ja superava el 50 % del total cadastral. Es produeix un estancament en la proporció d'hectàrees dedicades al conreu dels

cereals. Al final del segle, correlativament a l'arribada de la fil·loxera, s'observa un retrocés en la implantació de la vinya, més acusat als municipis on l'olivera havia adquirit importància, conreu, aquest darrer, que més extensió augmentà en relació amb el segle anterior. Es mantenen els petits sectors de regadiu que aprofiten els corrents febles superficials, bé que destaca la desaparició del conreu del cànem, que es cultivava als fondos, on no hi havia marges.

La vinya, present a tots els municipis, era el conreu principal, junt amb l'olivera, sobretot en els sectors orientals i meridionals. Arran de la fil·loxera, plaga que afectà la comarca entre el 1895 i el 1901, el conreu s'anà reduint als sectors oriental i sud-oriental, als quals ha quedat circumscrita (l'Espluga Calba: de 215 a 255 ha). La Unió Europea va determinar finançar l'arrencada de vinyes i no pagar els excedents de vi, la qual cosa va acabar amb aquest cultiu i, en conseqüència, amb la tradició de la verema. Molts productors van abandonar la vinya com a cultiu prioritari —en detriment del cereal, principalment— i van deixar plantacions residuals per al consum propi. Actualment, les explotacions familiars vinícoles es compten amb els dits de les mans; tot i això, s'ha obert algun celler més, com ara el de Fullella. A Vinaixa, per exemple, es va passar dels dos milions de quilos de raïm a sis-cents mil. El producte principalment es destina a la base de cava o vi d'empreses exteriors o multinacionals. El vi està emparat per la Denominació d'Origen Protegida Costers del Segre; subzones: Raïmat, Artesa, Valls del riu Corb i les Garrigues (l'Espluga Calba). Els pobles que encara produeixen raïm són: Castell-dans, Arbeka, l'Espluga Calba, els Omellons, Vinaixa, l'Albi, el Vilosell i la Pobla de Cérvoles. Sis municipis de les Garrigues orientals (l'Espluga Calba, Vinaixa, el Vilosell, la Pobla de Cérvoles, l'Albi i Cervià) formen part de la «regió del cava».

Al segle xx, d'acord amb els qüestionaris de les cambres agràries locals corresponents al 1988, els conreus herbacis (cereals, lleguminoses, tubercles, farratges i hortalisses, entre d'altres) ocupen un 16,9 % de la superfície conreada. Destaca la dràstica reducció dels cereals, sobretot el panís, que han estat substituïts progressivament pels fruiters (especialment de fruita dolça). L'ordi ha esdevingut el primer cereal, paral·lelament al que ha succeït en altres comarques catalanes.

A la primacia de la petita i mitjana explotació respon el tipus mitjà de pagès, petit propietari independent que, arribat el cas, prefereix deixar la terra en arrendament o parceria que vendre-la. Entre el 1962 i el 1972, el règim de propietat s'incrementà significativament en detriment, sobretot, de la parceria. Poc més de la meitat, 223 conreadors, el 1972, tenien entre 10 i 50 ha, i només cinc en tenien més de 50; les restants són menors de 10 ha, quantitats econòmicament inviables per a una explotació. Hi havia una mitjana de sis parcel·les. Del 1972 al 1982, el masover va anar desapareixent i es van incrementar lleugerament l'explotació directa o propietat i l'arrendament. Darrerament hi ha hagut una certa tendència a la concentració parcel·laria.

Els pagesos van començar a associar-se amb motiu de la comercialització de l'oliva, en correlació amb el moviment cooperatiu català del primer quart del segle xx, conseqüència de l'expansió dels sindicats agrícoles, iniciada el 1910 i fomentada per la Mancomunitat a través dels Serveis de Previsió Agrària. El 1919 es fundà la primera cooperativa (popularment *lo Sindicat*) a les Garrigues, i en deu anys se'n van crear dotze més. Aviat s'estengueren als diversos àmbits de l'economia agrícola, especialment a l'elaboració del vi i a la comercialització dels cereals.

A l'Espluga Calba molts veïns tenen finques rústiques en altres municipis limítrofs, la qual cosa dona lloc a una certa disfunció. El 1989, la superfície agrícola utilitzada era de 73,1 ha i la ramaderia es distribuïa en bestiar oví, truges, porcs reproductors, vedelles, aviram i conilles mares. Els conreus principals són l'olivera, la vinya, els ametllers i els cereals (ordi quasi exclusivament).

7.2. LA INDÚSTRIA I ELS SERVEIS

Les Garrigues és una àrea deficitària en llocs de treball, en relació amb la població ocupada resident (6.084 davant de 6.674). És, a banda del Priorat, la que té una importància menor respecte al conjunt de Catalunya; a més, hi ha poca rellevància del sector secundari dins el ventall d'activitats econòmiques. A mitjan segle xix, les principals activitats transformadores eren els molins fariners i, sobretot, d'oli. L'elaboració de l'oli ha proporcionat una forta embranzida a la mecanització. L'obertura de l'autopista de l'Ebre, l'any 1977, i el fet que travessés de punta a punta la comarca van crear unes expectatives d'industrialització que a la pràctica no s'han acomplert. Ha tingut una recessió industrial: el 63,2 % dels aturats amb ocupació anterior tenen professions relacionades amb aquest sector. El 28 % de la població industrial treballava en la metallúrgia; el 22,8 %, en el tèxtil i la confecció; el 20,6 %, en l'alimentació; el 9,8 %, en l'extracció i la transformació de minerals, i el 6,5 %, en la fusta. El 1918 es va posar la llum elèctrica al poble. Actualment s'aposta clarament per les energies alternatives (plaques solars, parcs eòlics...) i per l'agroturisme.

La indústria de materials de construcció hi és tradicional i el treball de la pedra, centrat històricament a la Floresta —on hi ha picapedrers i un museu—, ha adquirit renom arreu del país. S'han conservat innombrables construccions de pedra seca: cabanes de volta, coves, basses, cisternes, cogulles, marges o espones, aixoplucs i recers; obres modestes que, juntament amb els castells, edificis religiosos, cases, portals, etc., revelen el treball i les formes de vida i embelleixen els pobles i paisatges. A l'Espluga Calba i a Vinaixa trobem pedreres, i a Juneda, els Omellons i Vinaixa, diverses empreses de transformació. El terme de l'Espluga és ric en calcària, que ha estat explotada per sis indústries amb raó social fora

de la vila. Algunes destinacions d'aquesta, que és coneguda com a *pedra de la Floresta o de Vinaixa*, són la restauració del monestir de Poblet, l'església del Pi i la Sagrada Família de Barcelona, i l'Exposició Universal de Sevilla de 1992.

Vinaixa té la proporció més elevada d'ocupació industrial dins el total de l'ocupació (28,4 %); a continuació, venen les Borges Blanques (26,6 %), Juneda (19,7 %) i l'Espluga Calba (18,1 %). A la zona de secà, després de Vinaixa, els municipis més destacats són l'Albi, l'Espluga Calba i la Granadella. A Vinaixa i a l'Espluga Calba hi havia dues de les indústries més importants de la comarca. A l'Espluga Calba, per cada cent ocupats residents, hi havia cent dotze llocs de treball. Es tractava, per tant, d'una relació d'equilibri d'un valor particularment alt: 1,12. D'altra banda, cal destacar el desplaçament d'efectius d'aquest municipi a Lleida i a les Borges.

Un 26 % de la població ocupada de les Garrigues treballa en el sector de serveis, percentatge que en el conjunt de Catalunya se situa en un 45,6 %. Pel que fa a fires, és patent la preponderància de Lleida; les Borges i Mollerussa, amb un grau d'incidència similar, queden en segon pla. El mercat del dimarts a les Borges, que ha perdut el caràcter agrari tradicional (dedicat només a la venda d'articles de consum en parades al carrer), atreu població del sector oriental. Mollerussa té l'hegemonia en l'atracció per raó dels centres d'esbarjo, d'un abast notòriament supracomarcal.

8. Marc històric

8.1. ELS ORÍGENS DEL POBLE

La fisonomia de la toponímia major suggereix que la comarca de les Garrigues és una zona de la Catalunya Nova força arabitzada (les Borges, Vinaixa, etc.). La importància relativa d'aquest superstrat en la toponímia ponentina és directament proporcional a la intensitat de l'arabització durant els segles VIII-XII i, per tant, a la durada (amb un marge de gairebé cent cinquanta anys: de *circa* l'any 1000 a *circa* el 1150) de la presència de l'esmentada superestructura, la qual permet dividir el territori en dues grans zones: d'una banda, les antigues marques frontereres (extrems septentrional i oriental), on l'ocupació sarraïna sembla que fou feble i, en tot cas, de durada inferior, i, d'altra banda, l'extrem meridional i les planes centrals i occidentals (les Garrigues, el Segrià i el Pla d'Urgell), on fou molt més intensa i es mantingué fins a darrera hora. La presència zonal d'haigotopònims és inversament proporcional a la d'arabismes toponímics; per tant, a les Garrigues el percentatge dels primers és baix (Turull, 2007, p. 309 i 330).

Al segle VIII, gran part de Catalunya va quedar incorporada al califat de Còrdova. Amb el domini dels almoràvits, el valiat de Siurana s'estenia de nord a sud des dels turons de la Conca de Barberà fins a la Ribera d'Ebre, des de Tàrrrega fins a Reus; comprenia també el Priorat, sectors de l'Alt i el Baix Camp, les Garrigues (des de l'Albi, el Vilosell i Vinaixa fins a Maldà) i part del Pla d'Urgell; incloïa, així mateix, tot el muntanyam des de Flix fins al coll de Lilla.⁸ També s'hi inclouria Poblet. L'àrea d'influència del taifa de Siurana se'ns dona a conèixer en un document⁹ important pactat per Ramon Berenguer IV, el 7 de setembre de 1154,

8. CR, vol. XXI, p. 385, i Ciurana (1993, p. 34-38).

9. ACA, Perg. Alfonso I, 122, que és confirmació de 6 III, 1172.

amb Bertran de Castellet i Berenguer de Molnells, que en fixava els límits, d'acord amb els del valiat original: «las montañas de Flix, pasando por el río Siurana y atravesando Pinyeres, al lado del arroyo del Pedreny hasta Montroige, donde dobla a la derecha hasta el arroyo del Botarell, y después continúa entre Reus y Munterols hasta Francolí y luego al oeste a Vimbodí, cruzando el río Sed y bajando hasta Juncosa, Puig de Gralla y vuelve a Flix» (Scales, 1985, p. 224).

La zona meridional de l'antic valiat de Lleida (l'*Azeitum* de les cròniques àrabs, les actuals Garrigues) feia partió a la serra de la Llena amb el regne sarraí de Siurana i es perdia a les planes resseques i inhòspites de les Garrigues, comarca que exercia, segurament, el paper de marca fronterera entre els sarraïns de Prades, muntanyesos indòmits, i els lleidatans, urbans i sedentaris. A mitjan segle XII, els castells d'Arbeca, l'Espluga Calba, Vinaixa i l'Albi esdevenien les principals fortaleses dels moros de Siurana, i Torregrossa, les Borges Blanques, els Castelltots, Castellldans, Torrebesses, la Granadella i el Vilosell ho eren dels sarraïns de Laridā (Lladonosa, 1983, p. 220).

El sector corresponent als contraforts de l'esmentada cadena muntanyosa fou aviat objecte de l'atenció del comte Ramon Berenguer IV, poc abans de la conquesta de Lleida i durant el setge de Tortosa, que volia establir una línia defensiva de les comarques tarragonines enfront d'aquella zona encara insegura. Va dur a terme un conjunt d'iniciatives colonitzadores a mitjan segle XII, amb l'objectiu de posar en conreu les terres recentment conquerides, per tal d'assegurar-ne l'explotació mitjançant l'assentament de nous pobladors. El seu fill Alfons el Cast consolidà la seva acció. El 1193 hi hagué un litigi entre aquest i el vescomte de Cardona pel dret de propietat de l'Espluga Calba.

Ocupat el 1153, el castell de Siurana fou, per als comtes de Barcelona, el darrer reducte, dur i difícil, dels àrabs a Catalunya. La repoblació es dugué a terme de manera lenta, esporàdica i sota iniciatives diverses, que en alguns llocs realitzaren nobles, com ara els Cervera, als quals havia estat atorgada la zona del sud de les Garrigues, des de Juneda a l'Espluga Calba (Lladonosa, 1983, p. 226). Altres actuacions foren dirigides pel mateix comte, com ara els casos de l'Espluga Calba, el 1148; Tarrés i Milmanda, el 1149; Vimbodí, el 1151; Vinaixa, el 1151 i el 1152, i Montblanc, els anys immediatament posteriors. Finalment, Ramon Berenguer IV encomanà als monestirs de Vallbona i Poblet altres operacions colonitzadores. Moltes vegades, als cavallers o prohoms designats per al repoblament d'aquests pobles també els era encarregat el de les comarques veïnes del Priorat i de les muntanyes de Prades, conquerides després de Lleida. Per això sempre han estat tan relacionats, fins al punt que, quan foren creades les actuals províncies, durant els primers anys (1835-1840) hom dubtà molt abans d'establir-ne els límits definitius (Lladonosa, 1997, p. 230). Els Omellons, l'Espluga Calba i Vinaixa foren repoblats els mateixos dies de l'expugnació de Lleida, igual que tota la zona

del Tallat, compresos els llocs dels Omells de na Gaia, Tarrés, Rocallaura, Maldà i Belianes (Fluvià i Català, 1979, p. 1030). Durant el segle XIV, l'Espluga Calba serà de les famílies Massanet i Monsuar de Lleida (Lladonosa, 1997, p. 233). Per la seva estreta vinculació amb les actuacions colonitzadores d'aquests sobirans a la veïna Conca de Barberà, les repoblacions locals d'aquest sector que li és limítrof (l'Espluga Calba, Vinaixa, el Vilosell, l'Albi, Cervià, etc.) no poden desintegrar-se de l'estudi de les corresponents a aquesta darrera comarca (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 1.2, p. 815).

Tots els pobles que antany pertanyeren a la jurisdicció del valiat de Siurana, és a dir, la meitat oriental de la comarca (l'Albi, Arbeca, Cervià, l'Espluga Calba, Fullella, la Pobla de Cérvoles, Tarrés, els Omellons, el Vilosell i Vinaixa), foren incorporats a l'arxidiòcesi restaurada de Tarragona —totes les seves parròquies formaven part de l'arxiprestat de Sant Martí de Maldà—, mentre que els del territori anomenat *els Alfoces leridenses* en temps àrab (el primitiu Segrià i la resta de les Garrigues actuals) s'incorporaren a la diòcesi de Lleida. Les mesquites dels Omellons, l'Espluga Calba i Vinaixa, a la reconquesta, foren incorporades a l'arquebisbat de Tarragona. Paral·lelament, durant el domini cristià, quan al segle XIII bona part dels comtats catalans formaven part de la Corona d'Aragó, els pobles de la comarca pertanyeren a dues vegueries: la de Montblanc, anomenada *ducat de Montblanc*, entre el 1585 i el 1700 (Lladonosa, 1986, p. 158 i 251), i la de Lleida, organització civil que durà fins al Decret de Nova Planta, en què les Garrigues foren dividides també en dos corregiments (1716): el de Lleida (fusió de la vegueria de Lleida i la de Balaguer) i el de Tarragona (fusió de la vegueria de Montblanc i la de Tarragona) (Satorra, 2009, p. 8).

La repoblació d'aquest lloc, situat a la zona erma que quedava a l'exterior del sistema defensiu segarrenc, fou empresa precoçment i encapçalà el pla restaurador d'aquella àrea limítrofa: Tarrés, Vinaixa, Vimbodí, el Vilosell, etc. La seguretat de la zona, pels grans avenços occidentals de les forces sobiranes, afavoria la consolidació i el desenvolupament de l'establiment agrari de l'Espluga, amb nous assentaments particulars. Paral·lelament a la revaloració consegüent del terme ocasionada pel cultiu, això donaria lloc, com en altres indrets, a reclamacions de presumptes titulars.

8.2. LA CARTA DE POBLAMENT

Tot i que l'assentament de repobladors al terme de l'Espluga Calba data del 1103, no és fins al 22 de desembre de 1148, en el regnat de Lluís VII el Jove, que Ramon Berenguer IV, príncep del regne d'Aragó, li atorgà carta de poblament i va fer donació, com a alou, del castell, amb la vila closa i el territori del voltant a favor d'un grup de cinc famílies: el seu ajudant Porcel de Cervera, batlle i presi-

dent de la resta, i els quatre cultivadors, els caps Vives de Cruzillada, Guillem Bertran, Arnau Bosquet i Mir de Fluvià. Atesa la procedència cerverina del batlle, hom pot pensar que tots quatre colonitzadors devien ser-ne oriünds o, en tot cas, de la Segarra. Havien de conrear el territori en l'extensió més gran que poguessin, i satisfer un cànon parciari agrari per a collites, que es detalla al final de l'escrit (la novena dels fruits). Van signar el document: «Ramon, comte, Guillem Ramon, Ramon de Podioalto, Bernat de Bell-lloc, Querau de Jorba, Berenguer de Tarroja. Pere, sacerdot que ha escrit això».

La colonització del lloc seguí un pla preconcebut traçat pel comte, que col·locava un enclavament enmig del camí entre Tàrrega i les terres de l'Urgell, i les de la banda nord-oest de la Conca de Barberà, al peu de la serra de Prades, i potenciava d'aquesta manera un dels accessos naturals a aquesta comarca per la banda septentrional ponentina, més enllà de la serra del Tallat. D'altra banda, s'interrompia la possible expansió dominical dels Cervera cap a ponent —en aquest moment dominaven de ple la part de ponent de la serra del Tallat, on arribaven fins a Rocallaura, el Tallat, Montblanquet, Montesquiú i els Omells de na Gaia— i també dels vescomtes de Cardona, que des de les seves posicions de Maldà i Sant Martí de Maldà intentaven avançar cap al sud (Sans i Travé, 2002, p. 14 i 15).

L'Espluga Calba és un dels exemplars nombrosíssims d'establiment agrari col·lectiu, que preferentment se situen, a causa de la funció instrumental d'assentaments rurals comunitaris, en el marc de les grans campanyes colonitzadores de les planes de Lleida, Tarragona, Tortosa i la regió del Baix Ebre, impulsades pels sobirans i per entitats senyoriales entre els segles XII i XIV (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 1.1, p. xxiv). Les estrictes cartes de poblament, és a dir, les concertades directament entre la persona que concedeix i els habitants — presents i futurs — del lloc adopten predominantment una tònica de concessió d'un terme per a cultiu a favor d'un grup o equip d'homes o de tots els futurs residents, per part del senyor dominical. Les cartes del present tipus enclouen un patent sentit teleològic de restauració, de vivificació: la concessió abasta, generalment, a més del sòl cultivable, els béns d'ús comú (aigües, prats i boscos). El pensament que l'explotació es dugués a terme de la millor manera possible (i algun cop en tota l'extensió factible) es registrà en altres concessions del segle XII, amb la utilització d'expressions anàlogues: Vinaixa (1152) i Cervera (1186).

La part concessionària —tret del cavaller o particular, en les donacions individuals *ad populum*— està representada sempre per una collectivitat humana, àmplia o reduïda, identificada amb la totalitat anònima dels residents o amb un grup limitat de persones, a vegades qualificades per llur origen, i més correntment individualitzades per llurs noms —llur nombre oscil·la entre quatre o cinc (l'Espluga Calba) i cinquanta o cent (Almenar)—, però rarament amb caràcter exclusivista, ja que queda oberta l'admissió d'ulteriors immigrants. En el cas que

ens ocupa, és factible apreciar la persona que encapçala el grup receptor com a promotor de la colonització, figura investida amb la funció de batlle (del comte que concedeix). L'esmentada escriptura deixa també constància de la validesa documental perpètua, habitual en cartes del segle XIII: «facio hanc kartam donationis tibi Porcel de Cervera, meo baiulo [...]. Et ut habeatis et possideatis hoc donativum sicut superius est scriptum vos et filii vestri et omnis generatio vestra per secula» (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 67, p. 109).

En primer lloc trobem un grup immediat i nominal, indubtable receptor o concessionari; en segon lloc n'apareix un altre de més indefinit, collectiu, genèric, que, amb freqüència, només a través d'una actuació ulterior prevista, eventual i, a vegades, condicionada, del primer, duta a terme en un moment més o menys distanciat de la concessió, podria incorporar-se a aquest i participar plenament del seu estatus, en compartir amb els primers pobladors els termes laborables del lloc i les obligacions i els drets derivats de la seva tinença i el seu cultiu. Així, la possible distinció originària entre concessionaris i beneficiaris pròpiament dits, i que és ostensible, en nombrosos documents virtualment s'esvairia, mentre que la situació dels forans, en equiparar-se a la dels donataris directes, els integraria en la mateixa condició jurídica de concessionaris o subjectes passius de la donació, respecte al titular que concedeix (Font Rius, 1969, vol. II, p. 579).

Entre aquestes motivacions últimes d'índole econòmica a què s'ordenaven bon nombre de les nostres cartes de poblament hi ha de figurar, en primer terme, el desenvolupament agrícola d'un lloc o d'una comarca, mitjançant l'estímul a la rompada i posada en cultiu de terres ermes o a l'increment de llur productivitat. En el context històric i social de l'alta edat mitjana i fins i tot de segles posteriors, l'agricultura i la ramaderia van representar la principal font de riquesa i la base de satisfacció de les necessitats primàries de la població del país. No ha de resultar estrany, doncs, que tal finalitat, eminentment colonitzadora, caracteritzi la tònica d'un dels tipus o modalitats de carta de poblament, les qualificades com a *establiments agraris collectius*, i coloreix sensiblement alguns exemplars del tipus de donacions individuals *ad populandum*. El mateix terme de poblar, *populare* (i els seus derivats, *populatio* i *populator*), apareix, en algunes ocasions, com a accepció de posar una terra en cultiu, de llaurar-la, de fer-la fructificar, etc., tant o més que d'instal·lar establiment un grup humà en un determinat lloc. Així, a la de l'Espluga trobem expressions com ara: «ut habeatis et populetis eam sicut melius poteritis facere, cum tanto termino quantum vos poteritis laborare et populare et illos alios pro vobis ibi fuerint populosos» (Font Rius, 1969, vol. II, p. 455-465).

En l'expedició de la carta de poblament, com en la d'altres poblacions de les comarques meridionals i occidentals, el sobirà adoptava la posició de regent del poder públic i no pas la de senyor feudal. Els comtes efectuaven tals donacions o establiments agraris sobre terres de recent ocupació, ermes i despoblades, perquè

les havien rebut en virtut de la tradicional regalia del sobirà (el fisc) sobre terres sense propietari; per tant, també actuaven exercint atribucions inherents a la titularitat del poder públic (Font Rius, 1969, vol. II, p. 548).

L'afrontament del lloc es deixà sense determinar, perquè es tractava d'una posició avançada o pròxima a la frontera entre cristians i sarraïns, amb un flanc obert en aquesta o amb una inseguretat de cara al terreny disponible. Es deixava als pobladors atrets per la carta fixar el seu terme, d'acord amb llurs possibilitats d'ocupació i de cultiu: «[...] cum tanto termino quantum vos poteritis laborare et illos apios pro vobis ibi fuerint populos» (Font Rius, 1969, vol. II, p. 493).

Així mateix, la nostra vila és un exemple de *cartae donationis* d'abast notòriament condicionat i limitador, per la implicació no tan sols d'una finalitat colonitzadora o residencial, sinó també d'una limitació positiva i permanent del concessionari en el gaudi de les heretats o dels albergs (cànon de cultiu, cens d'habitació...) i en la seva llibertat de disposició (alienació a favor de «semblants», amb previ tempteig senyorial o sense), a part d'altres càrregues i serveis inherents o sobreafegits a l'estricta relació agrària, que configuren una dependència francament senyorial. Com en algunes concessions dels segles XI i XII, s'usa el vocable *alou* en una accepció aparentment contraposada a la significació originària (tinença lliure de tot càrrec o gravació), en qualificar com a tals possessions entregades sota cens o sota cànon d'arrendament. En la generalitat d'aquestes transmissions limitades de domini, la reserva del domini directe es traduïa abans de tot en un reconeixement de fidelitat dels donataris respecte a la persona o entitat donant, d'un senyoriu o poder sobre aquests, en el cas de l'Espluga Calba generat i centrat ordinàriament per les relacions derivades de la tinença (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 1.1, p. xxxii, 380 i 382).

Les concessions de termes amb cànon de cultiu ofereixen en l'estructura estatutària alguna estipulació ulterior, concretament, la fixació d'una determinada prestació per la tinença de la terra i eventuais aprofitaments apendiculars, sia a manera de cens fix, sia com a cànon parciari, en diner, en espècie, etc. En canvi, els manca tota referència a la facultat de disposició dels béns donats a l'ús. Al marge d'aquests extrems, la determinació de l'explotació agrària sol ser més precisa i afina, tant de cara a l'activitat dels pobladors com a les reserves de qui concedeix. De l'àrea concedida, se n'exceptua o segrega en ocasions alguna peça o algun lot, com a reserva dominical, per a l'explotació directa de qui concedeix, i més rarament, també el forn o algun altre establiment. Només molt esporàdicament i indirecta es preveuen les eventuais derivacions contencioses de la relació generada per la tinença del terme o heretats, enfront del seu titular dominical o senyorial, mitjançant la reserva exclusiva de tota competència judicial en aquest sentit. El comte barceloní disposava a l'Espluga Calba: «et non inde respondeatis ad nullum hominem nisi ad me et mea posteritate [...]» (Font Rius, 1969, vol. II, p. 194).

8.3. EL DOMINI VALLBONÍ I LES SUCCESSIVES TRANSACCIONS POSTERiors¹⁰

El 29 de desembre de 1251 el lloc i la vila de l'Espluga Calba, amb totes les pertinences junt amb diferents delmes, foren donats per Jaume I a Eldiarda d'Anglesola, abadessa de Santa Maria de Vallbona, i a la comunitat de monges. També els concedí la facultat de crear batlles per a cobrar les rendes esmentades, ensems que manà que no la poguessin alienar ni vendre sense consentiment reial exprés (Piquer, 1990, p. 84-85). Segons consta en una de les còpies del document, el rei va fer aquesta gràcia per sufragi de la seva ànima i de sa muller, Andreua, filla del rei d'Hongria, anomenada després Violant. Aquesta població, la més occidental del domini del monestir, fou concedida al cenobi per a complir una part de les disposicions testamentàries de la difunta reina (Sans i Travé, 2010, p. 50). El 12 de novembre de 1297, Jaume II confirmà la donació. Per afavorir els seus vassalls, les monges no dubtaren, si era el cas, a pledejar amb els nobles de la contrada en defensa dels drets del seu senyoriu.

L'abadiat de Blanca d'Anglesola (1294-1328) fou esplendorós, ple d'activitat cultural, i finalitzà un conjunt important d'obres arquitectòniques, però, com a conseqüència, el període posterior fou de forta decadència econòmica, a mitjan segle XIV. Les monges s'installaren provisionalment en cabanes i es veieren oprimides pels creditors. El 1344, sota el govern d'Elisenda de Copons (1340-1348), setanta-cinc monges van signar un document mitjançant el qual la comunitat suplicava al capítol general del Cister poder alienar alguns béns i destinar llur import al pagament de deutes contrets per causa dels tributs i, com a conseqüència, de les empreses bèl·liques dels monarques. Per a la venda van seleccionar les terres estèrils i incultes, gravades per impostos o situades lluny del cenobi; també aquelles en què era més difícil de recollir els fruits i les que, pel fet de pertànyer a diferents senyors, eren motiu de disputes i litigis (Piquer, 1990, p. 122). Sembla que devien assolir el permís perquè, poc després, veiem consignades les vendes dels castells, les viles, els llocs i les finques que tenien a Preixana, els Eixaders, Montesquiú, Rocallaura, el Vilet, Llorenç de Rocafort, les granges de Mas Déu i del Sant Esperit i l'Espluga Calba, la més important de totes (Sans i Travé, 2010, p. 58).

El dia 26 de juliol de 1350, el convent de Vallbona obtingué llicència del rei Pere III el Cerimoniós per a vendre aquest lloc i castell, les seves possessions més importants, perpètuament o temporalment. L'1 de setembre, l'abadessa signà l'escriptura de venda a favor de Pere de Carcassona, ric ciutadà de Lleida, per 115.000 sous barcelonins (Piquer, 1990, p. 126). En el document es diu que

10. Tret de les dades per a les quals se cita una altra bibliografia més específica, per a l'elaboració de la resta d'aquest apartat hem consultat Fluvià i Català (1979, p. 167-173 i 202) i Miret (2006, p. 442-443).

afrontava amb els termes de Vinaixa, Fullea, «Olmells», «Na-gaya», Maldà i «Olmells de Tàrrega». L'Espluga Calba, doncs, va pertànyer a Vallbona noranta-nou anys, i no sabem si durant aquest període va ser inscrita o no entre els membres de la baronia de Vallbona. El més probable és que tingués la condició de forasteria, i per això no consta documentalment. A partir d'aquest moment i al llarg de mig segle escàs, passà per mans de molts propietaris que anaven especulant amb el preu de les compravendes.

El 1359, Pere de Carcassona comprà al rei l'imperi i la jurisdicció de l'Espluga Calba, i el 8 de gener de 1368 ell i la seva muller, Constança, senyors d'Almenar, vengueren perpètuament a Jaume Conesa, conseller i protonotari reial, el lloc i el castell amb els habitants, rèdits, imperi i jurisdicció. Aquest personatge degué morir aviat, car en el fogatjament de 1367-1370 (vegueria de Montblanc) consta com a propietat del fill Gabriel Conesa, que els vengué a Berenguer Gallard, i aquest a Pere Aicard. Els augments successius indiquen que eren burgesos especuladors que negociaven amb l'adquisició de viles i castells. Els propietaris següents foren Pere Cortit, Antoni de Maçanet —o directament el seu fill, Nicolau— i Antoni de Montsuar.

8.4. LA COMANDA DE L'ESPLUGA CALBA

Antoni de Montsuar, senyor hereditari de l'Espluga Calba, juntament amb la seva muller, Constança, i el germà d'aquell, Vicenç de Montsuar, vengué les jurisdiccions civil i criminal als hospitalers per 140.000 sous barcelonesos de tern (4.000 florins d'or), diners obtinguts per la venda de la comanda de Sant Celoni, al Vallès Oriental, amb tots els drets jurisdiccionals, al noble Bernat de Cabrera. Aquests compraren el feu que havia de ser nucli de la comanda, la qual va perdurar durant més de quatre segles, fins a l'extinció de l'orde (1797). Els hospitalers devien prendre la decisió de vendre Sant Celoni per la intranquil·litat social preremença que es respirava en aquelles terres i que no van percebre a l'Espluga Calba (Fuguet, 2000, p. 36). A més, aquesta compra feia possible la concentració de les seves possessions. Antoni de Montsuar, en virtut de l'obligació de tot ciutadà de Lleida de comunicar als paers la venda de castells o terres, tot seguit posà en el seu coneixement la venda que acabava de dur a terme. Aquesta transacció ens remet al fenomen generalitzat arreu de Catalunya d'alienació del patrimoni nobiliari a favor de burgesos enriquits, els quals s'asseguraven d'aquesta manera un capital sòlid molt més estable que l'arriscat temps enrere en altres pràctiques comercials. Tant a l'Espluga Calba com al Palau d'Anglesola, el domini territorial anava acompanyat de la possessió del senyoriu jurisdiccional, fruit de la desastrosa política alienadora dels regnats del Cerimoniós i de Joan I, que serví per a acabar de completar el control sobre les velles possessions

i subjectar, així, econòmicament, governativa i judicial els camperols vassalls (Bertran, 1988, p. 383-384).

El 24 de juny de 1405, l'orde hospitaler, que administrava la comanda de la Casa Antiga de Lleida, comprà els territoris i les jurisdiccions dels llocs d'Escarabat i la Novella, immediats al Palau d'Anglesola i Sidamon. El 27 comprà a Pere Sacalm els llocs de Palau d'Anglesola i Sidamon amb les corresponents jurisdiccions civils i criminals (Fluvià i Català, 1979, p. 922 i 925). Quatre mesos més tard, fra Galter Crasso adquirí els territoris de l'Espluga Calba, Civit i Bordell. Era l'any dotzè del seu pontificat i el papa d'Avinyó Pedro de Luna, Benet XIII, lliurava a Savona (on havia acudit per negociar amb Innocenci VII l'acabament del Cisma) una butlla d'erecció d'una nova comanadoria de l'Hospital i designava per a dotació d'aquesta els llocs de l'Espluga Calba, Civit (Torrelavit), Bordell (Portell), la Novella, Escarabat, Sidamon i el Palau d'Anglesola, i disposava que s'anomenés *la comanda de l'Espluga Calba*, dependent del gran priorat de Catalunya. En la documentació dels segles XVII i XVIII, Civit i Bordell, de l'actual terme de Talavera, a la Segarra, no figuraven com a dependències de la comanda; el 1752, només la formaven l'Espluga Calba, el Palau d'Anglesola i Sidamon, i hi conservava la jurisdicció i l'imperi. El 1788, el gran prior donava una responsió de 765 lliures catalanes al Comú Tresor de Malta per a la comanda. L'any 1831, Sidamon, amb 67 ànimes, corresponia al corregiment de Lleida i el senyoriu encara era assenyalat com a propi de la comanda.

Les bones relacions entre Benet XIII i els hospitalers abans d'ésser-li retirada l'obediència canònica permeteren a l'antipapa un cert intervencionisme a l'orde, amb pràctiques de favoritisme que anaven fins i tot contra la normativa preestablerta. D'aquesta actitud, n'és un bon exemple la butlla atorgada a València, el 17 d'abril de 1415, en la qual manà a l'arquebisbe de Tarragona i als abats de Poblet i Santes Creus que, en vacar el càrrec de comanador de l'Espluga Calba, el fessin conferir a Jofre de Canadal, i això contra les reserves que el mateix Pontífex n'havia fet. Les relacions de comanadors publicades no deixen constància, però, que aquest desig de Benet XIII hagués arribat a bona fi (Miret, 2006, p. 527). La causa fou, segurament, el fet que cap al 1418 els bisbes i la clerecia de la Corona d'Aragó li retiraren oficialment l'obediència (Bertran, 1988, p. 384).

L'orde dels hospitalers o hospitalaris, o dels germans hospitalers o cavallers hospitalaris (1137-1309), que fou conegut també com a Sant Joan de Jerusalem o la religió de Sant Joan, va ser fundat amb fins benèfics i purament pietosos, però després es convertí en un cos armat que va adquirir una gran fama per les fetes bèl·liques en què va participar. Els hospitalers de Jerusalem van ser després els cavallers de Rodes (1309-1522). La comanda de l'Espluga Calba ocupà un lloc destacat a Rodes, on s'installà la casa principal de l'orde, radicà el centre de l'organització i hi residiren el gran mestre i els seus dignataris, després que hagues-

sin pres l'illa en poder dels bizantins, el 15 d'agost de 1310. També es conegué, més col·loquialment, com a orde de Malta, pel temps que van estar establerts en aquesta illa (1530 - actualitat). Els cavallers de Malta van adoptar la regla de sant Agustí, l'hàbit negre amb una creu blanca amb vuit puntes que feien referència a les vuit benaurances.

La fundació d'una comanda en època tan tardana no era un fet habitual. Segons Prim Bertran, els motius d'aquesta excepcionalitat foren diversos: l'orde tenia necessitat de consolidar el seu poder territorial i jurisdiccional en el sector de la Catalunya Nova proper a les Garrigues, la Segarra i l'Urgell. La casa de Cervera - l'Ametlla, regentada en algun període pel comanador de l'Espluga Calba, era feble i administrava feus excessivament petits i dispersos (Fuguet, 2000, p. 37). D'aquesta manera, reforçarien la presència en aquell territori, la qual cosa es va aconseguir gràcies a unes circumstàncies polítiques i econòmiques propícies: les operacions de compravenda de feus senyorials i la voluntat del papa Benet XIII d'afavorir l'orde. De tots els repartiments de subsidis o imposicions i de les taxacions de la primera meitat del segle xv, que marquen una proporció de riquesa, aplegats, se'n pot deduir la relació d'importància de les rendes de les comandes catalanes següent, de més a menys: Barberà, Masdén, Gardeny, Mallorca, Barcelona, Bajoles, Tortosa, Granyena, l'Espluga de Francolí, Gebut, Cases Antigues de Lleida, Vallmoll, Barbens, Avinyonet, l'Espluga Calba, Cervera, Vilafranca del Penedès, Corbins, Aiguaviva, Tèrmens, Castelló d'Empúries, Sant Llorenç de les Arenes, Òrla, Torres de Segre, Celma, Susterris del Pallars, Puig-reig i el Siscar.

Entre el 1586 i el 1619, el plet pel delme de les olives a l'Espluga Calba era el resultat directe, d'una banda, de l'extensió del conreu i, de l'altra, de la voluntat del senyor de controlar el nou producte. Segurament també va influir en l'obertura del plet a la Reial Audiència la construcció d'un molí per part de la universitat, l'any 1585, fet que generà discussions amb el comanador sobre la seva propietat. Un dels pocs productes que no pagava delme eren les olives —fet que potser en va afavorir la intensificació de les plantacions a la segona meitat del segle xvi—, ja que tradicionalment eren cultivades en marges o terrenys inhàbils per a qualsevol altre conreu. Si es demostrava que eren plantades en zones cultivables, el senyor volia que se'n prohibís l'extensió per evitar que la disminució de terreny conradís no fes minvar el delme dels grans, que era la principal font d'ingressos. El 1619, la solució del conflicte va traduir-se en una concòrdia per la qual el poble s'avenia a pagar el delme d'olives i el senyor es comprometia a no demanar-ne de nous (Farré i Targa, 1993, p. 156 i 158).

El gran prior a Catalunya i el castellà d'Amposta a Aragó i València disposaven, d'acord amb el capítol provincial, la visita periòdica de les comandes i de les esglésies, capelles i dels membres depenjats d'aquelles. Hi anaven amb un escrivà o notari i feien inspecció de relíquies, joies, ornaments, llibres, armes i vestits.

S'assabentaven de com es feia l'administració dels béns i la inversió de rendes, i aixecaven acta de la visita, en què constaven els privilegis, jurisdiccions, gravàmens i plets pendents de cada casa de l'orde. De dita acta, se n'enviava còpia autèntica al gran mestre. Els visitadors acabaven sempre preguntant als prohoms i jurats dels llocs on exercien senyoriu si tenien algun greuge o dany rebut dels batlles, oficials i comanadors, i sempre els responien que no, que els havien tractat *com a fills y faels vassalls* de l'orde de l'Hospital i que dits oficials administraven justícia *segons Déu*, que no vivia al poble o terme cap persona escandalosa o inquieta, perquè, si n'hi hagués hagut, hauria estat castigada degudament.

El 22 d'abril de 1660, començà la visita del gran prior Miquel de Torrelles i Sentmenat. La primera casa visitada fou la de l'Espluga de Francolí, i la seguiren l'Espluga Calba, Barbens, Torres de Segre, Tortosa, Tèrmens, Avinyonet, Masdéu, Bajoles, Cotlliure, Barcelona, Vallfogona, Cervera, Granyena, Selma, Vilafranca del Penedès, Susterris, el Siscar, Rialb, Vilamur i Mallorca. L'acta de visita fou autoritzada per Josep Mora, notari públic de Barcelona (Miret, 2006, p. 480). Torrelles es presentà a l'Espluga el 26 d'abril i recorregué el castell. Després va fer descriure els drets i rèdits de la comanda al batlle i als prohoms, els quals manifestaren que l'orde hi gaudia de tota jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, i imperi, i que els homes de la vila havien de prestar-li homenatge de fidelitat (Fuguet, 2000, p. 37). També declararen no haver vist mai el comanador fer estada a la comanda, tret del seu representant, i que estimaven que aquesta podia valer unes 1.200 lliures. Era freqüent, en els segles XVII i XVIII, que els comanadors de l'Espluga Calba administressin diverses cases: Tèrmens, Tortosa, Vallmoll, Granyena, Selma...; això no vol dir que algun cop no residissin únicament a la vila. Els veïns del poble havien de pagar delmes al senyor comanador i al senyor arquebisbe de Tarragona. Va interrogar el comanador, que era l'amo del castell, seu de la comanda, i posseïa a la vila un molí i un forn. Després visità el Palau d'Anglesola i Sidamon (Miret, 2006, p. 483).

Segons Torrelles, manifestaren també, sobre el delme, que de tretze mesures de forment i altres grans —però no de llegums, faves, llavor de canem i hortalisses, pels quals no pagaven res—, en prenia dues el comanador i en romanien onze per al pagès. D'aquestes dues, la quarta part pertanyia a l'arquebisbe de Tarragona. El delme de la verema era de sis càrregues, una per al comanador; el d'olives era de tretze, dues per al comanador; el del safrà era de dotze, una per al comanador. També era de dotze, un el d'anyells i cabrits, i es partia entre el comanador i l'arquebisbe. Si la delmada no bastava a dotzena, llavors el propietari del bestiar podia pagar per cada cap dos diners o el comanador podia prendre un cap i refer al propietari dos diners per cada un que mancava a la dotzena. Entre comanador i arquebisbe es partia encara el sou que pagava el propietari per cada pollí cavallí que naixia, els vuit diners per cada pollí mular i els sis per cada pollí

somer; per cada vedell, quatre. La universitat pagava quaranta lliures de quèstia cada any. Els habitants estaven obligats a coure el pa al forn de l'orde i en pagaven un de cada vint-i-cinc; de la mateixa manera, havien de moldre al molí fariner de l'orde i satisfer quatre grapats per cada faneca. Els que posaven lloques estaven obligats a donar un poll per casa i les finques que feien cens també pagaven lluïsmes (Miret, 2006, p. 482).

El novembre de 1659 s'havia signat el Tractat dels Pirineus. La Guerra de Separació havia produït molts danys arreu del Principat. Diversos castells propietat de l'orde n'havien resultat també afectats; si més no, l'absència perllongada del gran prior havia perjudicat de manera notable el desenvolupament de les comandes. Les visites que el gran prior o els seus delegats efectuaren a les comandes l'any 1661 deixaren testimoni del desmillorament. Les inspeccions, que aleshores realitzaven els comissaris hospitalers, s'orientaven, també, a precisar el servei que podien prestar al comanador els respectius homes de l'Espluga Calba, Barbens, Térmens i altres comandes visitades (Fluvià i Català, 1979, p. 282).

El 1669 el comanador Miquel de Calders, en el capbreu corresponent, detalla quines eren les seves possessions a la vila: el castell amb portal i portes, barbacana i un corral contigu a la part de migdia; «un tossalet que està junt y tras del dit castell, a la part de sol ixent, fins a la bassa»; un forn al carrer del Solà, en el qual era forçat coure el pa; un molí fariner; una devesa; un hort i sort contigua; una altra sort de terra a la partida del Mas Blanc, erma, de mig jornal; una altra de gran, que tenia a l'est el camí de Vallbona i a l'oest el comellar Marco; lo clos del Senyor, plantat de vinya i quasi tot circuit de parets, d'uns sis jornals, i una feixa de terra a la partida del Pla de la Bassa Bona, erma, d'un jornal.

L'any 1752, amb una nova visita del gran prior, es deixà constància que la comanda continuava tenint tota la jurisdicció civil i criminal, organització que era extensiva als llocs de Palau d'Anglesola i Sidamon, però no a Torrelavit i el Portell. El 25 de febrer de 1818, Antoni Puig Minguell arrendà, junt amb Ramon Bagà, la comanda de l'Espluga Calba, Sidamon i el Palau d'Anglesola per 25.000 lliures.

8.5. LA LLEENDA DEL GUARDIOLA

Joan Bellmunt (1987, p. 204) recollí de fonts orals la llegenda de la cova del bandoler Guardiola, que seria a la partida de la Devesa. Damunt del cavall i amb una barba blanca fins a la cintura, la capa, el trabuc a la mà i el ganivet a la faixa, atemoria la contrada. Vivia en una cova i dos llops li feien companyia. Quan se'l veia assegut davant l'entrada d'aquesta amb els llops al costat, era que feia guàrdia, perquè custodiava algun infant segrestat, que alliberaria quan hagués rebut el rescat exigít. De vegades assaltava els firaires que anaven a la fira d'Arbeca.

Altres cops anava fins a un poble i s'emportava diners. Quan no en trobava, exigia als vilatans de dur-n'hi a un lloc concret, i els amenaçava que, si no ho feien, hi tornaria per venjar-se'n.

En un d'aquests darrers casos, encara que no hagués segrestat cap infant de la vila, els habitants volien desfer-se del perill que suposava la seva presència, i es reuniren per tal de prendre alguna determinació. Només un convilatà s'hi mostrà decidit: el barber, perquè era l'únic que havia estat al seu habitatge. Si no hi anava una vegada al mes a tallar-li els cabells i afaitar-lo, el bandoler amenaçava de matar-lo. Tot i que havia decidit des de feia un temps deixar-se la barba llarga, el barber havia d'anar-hi igualment, i era interrogat sobre la gent del poble i de la contrada i sobre el que s'hi preparava. El bandoler no deixava mai el trabuc. Uns dies abans de l'assemblea dels espluguencs li havia dit que volia que la propera vegada que hi anés li afaités la barba. El barber hi va pujar i li va tallar el coll amb la navalla. Ràpidament el poble intentà destruir la cova, perquè no s'hi instal·lés cap altre bandoler, cosa que aconseguiren en part. Deixaren d'anomenar la vila *Espluga Cova* per posar-li *Espluga Calba*, i així s'esborraria del nom el record del bandoler i de les seves malifetes. El cantautor Jaume Arnella, l'any 2001, en el marc de la Festa de les Tres Esplugues (l'Espluga Calba, l'Espluga de Francolí i Esplugues de Llobregat), que es va celebrar alguns anys, va escriure el romanço següent (Torres, Balcells i Aiguadé, 2009, p. 346):

I ara voldria cantar-vos,
per poder acabar com cal,
una història molt antiga,
una llegenda local.

Segrestava la canalla
del poble i del veïnat
i els amagava a la cova
fins que cobrava el rescat.

Però també a altres llocs anava
a fer mal pels descosits:
diu que als firaires d'Arbeca
els deixava ben polits.

Però un bon dia tot el poble
a la plaça es reuní;
ja ben farts d'en Guardiola,
hi volien posar fi.

Diu que al terme de l'Espluga
hi vivia un bandoler
anomenat Guardiola,
més mal no podia fer.

Hi tenia confiança
que es veu que, segons digué,
l'anava a afaitar a la cova
quan volia el bandoler.

Dit i fet, quan va tornar-hi,
li aplicà força sabó
i amb un bon cop de navalla
li tallà el coll en rodó.

I mai més d'en Guardiola
no se'n va sentir parlar,
ni cantar gall ni gallina
perquè el van ben afaitar.

Que si tomba que si gira,
mirant què es podia fer,
ja va sortir un voluntari,
resulta que era el barber.

Ja ho veieu, senyors, senyores,
si aquí hi ha algun bandoler,
francament, li recomano
que no vagi a cal barber...

Si incloem en l'apartat de la història de la vila el que fins avui dia es considerava una llegenda, és perquè troballes documentals recents confirmen l'existència real del bandoler. Ramon Guardiola, de la vila de Valls, anomenat *lo Ramonet de Valls*, i Joan Amorós, de Pira, anomenat *lo Janet de Pira*, van ser lliurats a la justícia pel barber de l'Espluga Calba, Joan Antoni Subietes, i per un altre veí del municipi, Jaume Teixidor. A canvi, van rebre cinc-cents seixanta lliures en moneda barcelonesa, com establia una ordre de crida i cerca del 1726. Les circumstàncies polítiques i econòmiques que envolten tal episodi estan sent estudiades amb detall per Ramon Rebordosa i Poca, a qui devem la informació. Restem en l'espera de la publicació dels resultats de la investigació.

8.6. LA PRESENCIA DE L'EXÈRCIT DE NAPOLEÓ¹¹

Cinc dies abans de la caiguda de Montblanc en mans dels francesos, el 27 de febrer de 1809, els sometents de les Borges Blanques, l'Albi i l'Espluga Calba s'uniren amb les tropes de la vila ducal al coll de Lilla per impedir l'avenç napoleònic. Era una columna formada per dos batallons que sumaven mil soldats. El dia abans, aquesta tropa havia combatut amb el sometent de Valls, el 24 contra voluntaris miquelets de Prades i de les Garrigues, i en la jornada següent transportaven canons per a la defensa de Lleida, objectiu principal del mariscal Suchet. També es combatia al coll d'Alforja per a protegir Cornudella. Mentrestant, el sometent de l'Espluga Calba atacà, després de defensar el pas devers la fortalesa de Barberà, que també pertanyia als cavallers de l'Hospital de Sant Joan.

Joaquim d'Ibáñez-Cuevas i de Valonga, baró d'Eroles, era un polític absolutista, capità general de Catalunya i membre de la Regència d'Urgell. El 2 d'abril de 1811, el francès baró d'Henriot, governador militar de Lleida i lloctinent de Suchet, envià els seus esbirros al cenobi de Vallbona, possiblement per detenir-lo, ja que aquells dies ocupava Bellpuig i els causava moltes baixes a Maldà, l'Espluga Calba i els Omells de na Gaia. L'octubre de 1812 el baró d'Eroles, junt amb el general Luis de Lacy y Gautier, preparava la reconquesta de Lleida. Sabent que Henriot havia sortit de l'Espluga Calba amb una columna francesa composta de 400 infants i 80 cavalls per reforçar la guarnició de Lleida, escollí una companyia de granaders i quatre caçadors, i deixà la resta de la tropa a Reus. S'adreçà a

11. La informació d'aquest apartat prové de Lladonosa (1986, p. 243-252 i 289).

Margalef del Montsant, ocupà Ulldemolins, deixà Prades per no infondre sospites i travessà la serra de la Llena pel Vilosell, on s'estacionà. Calia evitar que el castell de l'Albi restés a la rereguarda. Cap a la matinada del dia 2, Eroles, apostat al seu quarter davant les muralles, potser al tossal de les Forques, va fer que les columnes de reserva vingudes de l'Espluga Calba i comandades pel capità Cervera se situessin al pla de la Font. Estaven, doncs, a punt de combat, mentre les de Juneda, seguint la via d'Arbeca, s'aturaren a Castellots, abans d'arribar a l'objectiu traçat. Allí capturaren dos espies, els feren parlar i, tot seguit, avançaren fins a la vall dels Omellons,¹² on els va sorprendre una guarnició francesa. Després hi hagué combats al camí de les Borges a l'Espluga, tot emparant-se en l'abundància de boscos d'aquells indrets. Al terme d'Arbeca, vora la Floresta, que aleshores encara era Castellots, atraparen una altra columna, els soldats de la qual es reterren en nombre de 175, dos sergents i un brigada. Els morts passaren de 250, i encara no van ser més perquè els caporals del baró no volgueren augmentar la matança.

Mentre les dues divisions franceses (de Souham i de Gouvion Saint-Cyr amb la divisió Pino) ocupaven aquelles noves posicions, els sometents dels municipis de la Conca, juntament amb d'altres de les comarques limítrofes de les terres de Lleida, es dirigien ràpidament a cobrir els passos que permeten l'accés a aquesta comarca des de l'Alt Camp. Aquells dies, per exemple, els sometents de Montblanc, Vimbodí i les Borges Blanques van prendre posicions al coll de Lilla, mentre que el de l'Espluga Calba va combatre amb els italians a la zona de Cabra del Camp.

Les autoritats provincials, així com el govern, ja tenien previst, des de 1814, incorporar l'Albi, Cervià i l'Espluga Calba al partit de Lleida, però la imposició de l'absolutisme ho impedí. En virtut del decret de 30 de novembre de 1833, conseqüència de l'impacte que exercí sobre el país l'ideari liberal de l'exèrcit invasor de Napoleó, Espanya tindria les quaranta-nou províncies clàssiques de l'època contemporània i, per primera vegada, aquestes tres poblacions, fins aleshores pertanyents al corregiment de Tarragona, passarien a formar part de la província de Lleida. Així, doncs, com a municipis segregats de Montblanc que eren, s'integraren al partit judicial de Lleida. El Butlletí Oficial de la Província (BOP) de Lleida de 30 de desembre de 1834 publicava un seguit de municipis que haurien de passar del partit de Montblanc al de Lleida: Belianes, Ciutadilla, l'Espluga Calba, Maldà, Nalec, Rocafort i Vallbona de les Monges. El 25 d'octubre de 1820 s'havia publicat l'ordre que establia la primera divisió en partits judicials de Catalunya. El de Cervera incloïa un bon nombre de pobles que fins llavors pertanyien a

12. Lladonosa parla del *pla de la Font*, que podria ser la nostra partida de *la Font*, i de la *vall dels Omellons*, que es deu referir a la *vall de Vinaixa*.

Montblanc (la vall del riu Corb), així com la major part de l'antiga sotsvegueria de Tàrraga; arribava a Tarrés i l'Espluga Calba (Burgueño, 1995, p. 65). El 1835, tota la comarca es va integrar dins la nova demarcació provincial, i el 1908 va tenir una primera unitat administrativa, amb la creació del partit judicial de les Borges Blanques.

8.7. LES GUERRES CARLINES¹³

En alçar-se el pretendent Carles de Borbó contra l'exèrcit liberal, els pobles de les Garrigues s'enrolaren en massa a les tropes carlines. On tingueren una força més important durant la Primera Guerra Carlina fou a la part nord-oest, als pobles més habitats, sobretot les Borges Blanques, Arbeca, Juneda i l'Espluga Calba, esmentats de més a menys implantació. En el marc de la Primera Guerra Carlina, el 19 de setembre de 1835 a la nit, després de la presa del castell de Guimerà, foren afusellats quatre «facciosos» de l'Espluga Calba. Dos més (Pasqual Balcells i Ramon Teixidor) moriren al cap de tres dies en l'afusellament a Tàrraga de vint-i-dos carlins més provinents del mateix castell. El febrer de 1836, les tropes governamentals havien decidit efectuar una operació de pinça sobre l'enemic mitjançant dues columnes. La del comandant Josep Capell havia de marxar cap a l'Espluga Calba per a caure, juntament amb l'altra, a migdia sobre els Omells. Tanmateix, la partida carlina es dispersà i Capell va abatre tres carlins als encontorns de la vila.

El 13 de desembre de 1836, tingué lloc la batalla de l'Espluga Calba, en què la facció dels carlins del Camp de Tarragona, és a dir, els cabdills Pep de l'Oli, Cendrós i Joan Forner (Griset de Cabra), ocupava aquesta vila, Senan, els Omells i Llorenç de Rocafort, amb la intenció de tirar-se a sobre d'una columna constitucional. El comandant general de la província de Tarragona, Martín José Iriarte, que era a Montblanc, s'havia assabentat que el Griset volia ocupar l'Espluga Calba, però, quan hi va arribar, el carlí ja hi era i hi va haver un fort enfrontament. Gairebé totes les dones havien tancat les portes de casa i havien acudit a acompanyar el viàtic. Aquesta rara coincidència va fer que els facciosos no poguessin agafar-los les armes ni les dones, perquè als primers trets es va tancar l'església i van quedar totes dins. Iriarte els atacà, a les dues del migdia, amb una tropa provinent de Montblanc, que els causà 105 morts, dos presoners i uns setanta ferits. Tot l'armament quedà en el seu poder i va poder alliberar deu hostatges, que eren de Bellpuig i de Sant Martí de Maldà. Els carlins batuts van fugir cap a Arbeca i els Omells. El 15 de març de 1838, tres espluguins de la partida del Griset consten com a presos a Lleida: Antoni Bota, Ramon Esplugas i Joan Martorell.

13. Per a aquest apartat, la informació bàsicament procedeix d'Arbós (2010b, p. 203-213).

A l'Espluga Calba, al final del segle XIX i primera meitat del XX, en algunes cases no passava l'home del sac, sinó que s'atemoria la canalla dient: «Ai, que vindrà el Guerxo de Ratera!». Pere Sorribes i Ragué, de Ratera, un poble petit de la Segarra, va participar en les tres guerres carlines i, tot i no ser dels principals capitosts del país, es va donar a conèixer capitanejant grups de pagesos que s'alçaven contra el règim establert (Vallverdú, 1995, p. 164).

9. Edificis notables

9.1. EL CASTELL¹⁴

La persistència d'edificis des del romànic de transició al gòtic, com ara el castell de l'Espluga Calba, il·lustra sobre la capacitat de progrés i creació artística de les Garrigues, des del segle XII fins al XVIII. Aquest gran casal senyorial amb finestral i arcs dels segles XIII-XIV, que coronava un pujol rocallós, té una part antiga de pedra amb dues portes d'entrada: la principal, per la qual s'accedeix a les dependències, i una altra que comunica amb l'exterior mitjançant la capella. L'altra part és l'ampliació de totxo que va tenir lloc a la dècada dels anys trenta, destinada a fer-hi l'escola (Amat, 1990, p. 97).

Es va construir entre 1251 i 1350, sota el domini vallboní, perquè quan el rei Jaume I el Conqueridor va fer donació de l'Espluga Calba amb totes les seves pertinences a la comunitat de Vallbona no l'esmentà (Piquer, 1990, p. 126). En canvi, l'abadessa Berenguera demanà autorització al rei Pere III el Cerimoniós per vendre aquest lloc i castell (Roig i Setó, 1993). A les Corts de Perpinyà del bienni 1350-1351, la ciutat de Barcelona va fer oir el seu «greuge» per les vendes i alienacions de castells, parròquies i altres llocs de la vegueria de Barcelona i del Vallès efectuades pel rei. En aquesta època, bastant pròxima a l'anorreament de l'orde del Temple, observem especulacions entorn de castells, viles i jurisdiccions, com és el cas que ens ocupa. Probablement, el trasbals econòmic —en part conseqüència de les epidèmies que tant d'estrall estaven causant al país— no permetia l'estabilitat en aquest sentit.

Les residències tardomedievals construïdes pels hospitalers constituïren un

14. Per a la redacció d'aquest apartat, si no especifiquem alguna altra font, ens hem basat en les informacions extretes de Fuguet (2000, p. 44-46 i 65-71).

patrimoni important. Les modificacions tardogòtiques, dutes a terme entre els segles *xv* i *xvi* pel comanador de l'orde i senyor de la vila, convertiren l'antiga fortalesa en un típic palau gòtic català, amb pati descobert dotat de galeria porticada, escala magna, sala amb finestres geminades de columnetes nummulítiques i festejadors... L'edificació presenta elements innovadors, en el plantejament en planta i alçat, atribuïbles al renaixement, que l'allunyen del prototipus gòtic. Els diversos cossos estan construïts al voltant d'un pati central, dels segles *xiii-xiv*, que feia les funcions de pati d'armes, la gran pica de pedra del qual es feia servir per a guardar l'oli. La façana principal és centrada per diverses coronelles, amb una galeria d'arquets de mig punt sota el ràfec de la teulada. L'aula magna, a l'interior, era el punt de trobada de l'orde.

El gran prior Torrelles, després de la visita a l'Espluga Calba, explica que va passar per

[...] lo portal major de dit castell, las portas del qual són noves, ab son clavassó gros i ab anella grossa de ferro. E après hi ha un pati y a mà esquerra d'ell, una botiga ab quatre picas d'oli de pedra e altra botiga a hont se posan los grans; e al costat de dita botiga està la presó, que consisteix ab dos instàncies¹⁵ ab ses portas prou fortas y forrellats. Y dins dita presó s-i troba una cadena y dos grillons. Lo seller, construït al devant del portal major, conté nou botas de cadireta bonas, que la major d'ellas serà de cent càneters, poch més o manco, y las altrás de seixanta a setanta càneters, ab un cup gran de pedra folrat de cairó; en lo qual cup s-i munta ab dotze sglaons de pedre e, a més, un cup d'oli, que serà de quatre-cents quartans... Al cap de l'escala major, la qual és de pedra, hi ha uns corredors, los quals rodan lo celobert y en ells hi ha dotze aus de pedra grans. E après se mira una sala gran hon se troba un seti banch de fusta usat y un aparador de fusta dolent, la qual sala està ab tres finestras grans... E, axí matex, en los corredors de dit celubert hi ha una capella molt petita, ab sa bòveda de guix, ab son retaule de Sant Carlos, ab las armas del prior Ospital... E al cap de dit corredor hi ha un portal, per lo qual s'ix a una exida que mira a la bassa de l'aygua. Y en dit corredor hi ha unas armas del quòndam prior de Cathalunya, fra don Onofre d'Ospital. (Miret, 2006, p. 481-482)

El 1835, en què Mendizábal desamortitzà els béns eclesiàstics, el castell i la vila encara estaven sota la jurisdicció del gran prior de Catalunya. Els hospitalers se n'anaren el 1855, amb la desamortització de Madoz. A partir del 1963, any en què les monges dominiques l'abandonaren, l'edifici restà tancat i començà el procés de degradació, fins que, el 17 d'abril de 1966, la Corporació Municipal Espluguena, que presidia el veí Joan Torres Roca, va adquirir per al municipi el

15. Es refereix a *estances*.

castell i les terres de conreu pel preu de 300.000 pessetes. S'hi installaren diverses dependències municipals i s'hi realitzaren activitats lúdiques, com ara teatre i ball. El 1981 l'Ajuntament, amb Francesc Sardà Santafè al capdavant, mitjançant un ajut de la Generalitat, en va reparar la teulada, i el 1984 l'alcalde Lluís Torra-deflot Pons, el mur.

El 21 de juny de 1991, el batlle Salvador Amat i Flotats va designar el regidor Domènec Sesplugues Martorell coordinador de la restauració del castell. El 5 de juliol de 1991, la Corporació Municipal, a proposta del regidor Joan Solé Balcells, va autoritzar una subvenció de 200.000 pessetes per a la seva neteja. El 24 de juliol va aprovar la ubicació de l'arxiu municipal a la planta baixa, que es va obrir el 15 d'agost, amb motiu de l'exposició de documents municipals dels segles XIX i XX. L'1 de juliol de 1992, es va constituir el Patronat Local per a l'Arranjament del Castell i el 5 de març de 1993, l'Associació d'Amics del Castell de l'Espluga Calba. El 7 de juliol següent es van iniciar les obres de restauració, amb un pressupost de 8.326.914 pessetes: s'enderrocà la part de totxo construïda l'any 1936 per a habilitar-lo com a escola i es netejà tota la runa. El 22 de juny de 1996, hi tingué lloc el capítol general de l'orde Santjoanista i van fixar la vila com a nova capital de l'antic priorat de Catalunya.¹⁶

El palau té la porta principal al costat de ponent, precedida per unes escales que baixen set o vuit graons fins al nivell de l'actual plaça del Castell. Aquesta porta és de punt rodó i dovellada, segons la tipologia més habitual del palau gòtic català. Aparentment sembla que és al mig de la façana, però en realitat està lleugerament desplaçada a la dreta, a causa de la disposició de l'atri al qual dona accés. A l'esquerra n'hi ha una altra de més petita que dona pas a la capella, construïda, igual que la porta, per les monges a final del segle XIX. Les dovelles d'aquesta, de factura semblant a les de la principal, són les que falten a la porta, ara tapiada, de la sala noble. La construcció de la capella actual comportà la destrucció de la gran sala sobirana d'arcs apuntats i sostre teginat.

La façana constitueix un bon exemple de l'arquitectura catalana genuïna: façanes austeres, masses compactes, volums simples, contorns nets i precisos, etc. Les seves proporcions, tant pel que fa a la relació entre alçària i amplada com als nivells dels pisos, estan calculades segons la secció àuria; per tant, el mestre d'obra que va dissenyar les traces, a més de representar bé les fórmules i els gustos autòctons, era un home il·lustrat que coneixia bé els tractats d'arquitectura que circulaven pel país. Aquest mestre de cases ordenà la superfície quadrada de la planta, a partir també del número d'or. Aquí fou menys fidel a les fórmules tradicionals de distribució de l'espai, ja que, si bé partia d'un pati interior, aquest

16. Josep Poca Gaya ens ha facilitat personalment les dades més recents relacionades amb el castell.

—trencant la norma— no és al centre, sinó arraconat al fons a la dreta, compartint els costats i la diagonal de la planta principal. D'altra banda, l'escala magna —sempre al pati, adossada a un dels costats al palau gòtic— es troba només passar la porta principal, enganxada al costat esquerre de l'atri o vestíbul. La transgressió d'aquestes normes, sobretot pel que fa a la ubicació de l'escala, és un fet insòlit que potser es podria entendre dins l'italianisme del segle XVI, com també la utilització recurrent de la secció àuria a l'hora de dissenyar plantes i alçats. La particularitat d'aquest disseny apunta a Lleida i a un mestre de categoria.

La ubicació arraconada del pati determina la situació i les mesures de les dependències cobertes de la casa, del vestíbul amb l'escala i de la porta principal. Les estances, que formen dos edificis en L, per a flanquejar el pati pel nord i per l'oest, són altes i van cobertes amb teulada a dues vessants, amb cornisa i ràfecs de teulada. En canvi, els altres dos costats del quadrat, corresponents al llevant i al migdia del pati, que són murs més baixos, van coronats de merlets, com si recordessin el caràcter militar primigeni.

Actualment, entrant per la porta principal, trobem, a l'esquerra, una dependència gran que fa de sala d'actes, amb aparença de capella barroca (pilastres i volta de canó, de rajola de pla, amb llunetes). Aquest espai, segons les visites de milloraments dels segles XVII i XVIII, havia estat sempre dedicat a botigues, fins que a final del segle XIX —quan el castell esdevingué col·legi de monges— va fer de capella. Per fer-ho, elevaren quatre metres el sostre, la qual cosa mutilà greument la sala noble, que ocupava (i en potència encara ocupa) la mateixa superfície del damunt. Al fons del pati, després de les botigues, hi ha una saleta destinada als cavallers de Malta i que havia estat la presó, la qual, segons la visita, tenia portes prou fortes, una cadena i dos grillons.

La sala, lògicament, era, amb el pati, la millor peça del palau. S'hi entrava per una bella portalada dovellada que hi havia al capdamunt de l'escala, a l'esquerra; aquesta porta, avui tapiada, va ser traslladada a la façana principal, al costat de la principal, per a accedir a la capella. La sala s'allargava per tota l'ala nord i tenia quatre finestres (tres al nord i un a ponent) geminats, amb arcs lobulats, columnetes de pedra nummulítica de Girona i els tradicionals festejadors, que tenien una magnífica coberta de fusta policromada aguantada per dos arcs diafragmàtics transversals. L'elevació del forjat va significar un autèntic desgavell: el nou sòl arribà a tapar les finestres. Els elements d'aquesta sala, sobretot els finestres, constitueixen un exemple clar de la persistència del gòtic —present també a la porta de l'església de Tèrmens—, que marcà molts edificis catalans del segle XVI i fins i tot del XVII.

Tornant a la planta baixa, a l'altre costat de la porta principal, enfront de les botigues (o capella), hi ha una estança, avui destinada a serveis turístics i abans a establia. Segons la visita de 1660, era una cavallerissa gran on podien cabre quin-

ze animals molt a plaer. És quadrada i ocupa l'angle sud-oest de la planta; té el sostre de cabirons paral·lels a la façana, aguantats als murs i a un arc diafragmàtic que parteix l'espai pel mig. Al damunt, a la planta noble, aquesta superfície i la corresponent al vestíbul estan ocupades per habitacions amb finestrals oberts a ponent (a la plaça) i al sud; són també finestres geminades, com les de la sala principal, però construïdes amb pedra sorrenca del país. Aquestes estances van cobertes amb embigats de fusta sostinguts per arcs diafragmàtics, com al pis de la planta; aquí, però, en ser més alt el sostre, els diafragmes són més esvelts.

El pati o celobert també es mutilà al segle XIX, però no s'acabà mai. No és quadrat, com hauria d'haver estat, sinó rectangular, perquè el mur del fons tanca a dos metres menys. Podem comprovar que la construcció havia començat amb les mesures correctes a l'angle sud i amb les cartel·les que havien d'aguantar el voladís d'aquest costat (avui inútils, a tocar del mur del fons). La visita prioral de 1619, realitzada pel comanador Onofre Hospital, explica que abans la galeria del pati no donava tota la volta, perquè hi havia una cambra al costat de llevant que ho impedia. Aquest comanador va fer les obres necessàries (entre altres coses, tres arcades amb pilars i capitells), perquè la galeria rodés tot el celobert, i també manà edificar la capelleta dedicada a sant Carles Borromeo. És presumible pensar que en aquest moment construïren el voladís d'aquest costat, sostingut matusseument en pilars exempts. Resten els altres tres costats de pati, on es pot admirar un típic voladís de galeria de pati gòtic català: carregat sobre voltes rebaixades que descansen en cartel·les esglaonades i pilars adossats. Al fons hi ha la porta que dona pas al celler i als altres serveis del darrere. Malgrat la mutilació, la tipologia d'aquest voladís recorda molt la de la galeria del pati de l'hospital de Lleida, obrat entre els segles XV i XVI. Es puja a la planta principal per l'escala noble, amb barana, tota de pedra, sostinguda per un doble arc rampant que (com a l'hospital de Lleida) reposa en dues cartel·les esglaonades. Entrant, a l'esquerra, hi havia la porta, ara tapiada, per on s'accedia a la sala gran de la casa. La galeria que donava tota la volta al pati estava coberta de teuladeta, a manera d'*impluvium*, i aguantada a cada costat per tres arcades amb columnes i capitells de pedra.

La intervenció desgraciada de final del segle XIX va significar la substitució de les arcades de la galeria per murs i alguna finestra. Cinc o sis capitells i algunes bases i alguns fusts de pilars es van salvar de la destrucció. Són de la tipologia pròpia del gòtic tardà que geometritza els elements: el tambor de capitell pren forma de tronc de piràmide octogonal invertida, amb el collarí també de vuit cares per a carregar sobre pilars amb la mateixa secció. Quatre de les cares del tambor van decorades amb heràldica: dos escuts caironats amb la creu de l'Hospital i dos amb les armes dels Ferrera (barjoleta de ferrer).

Si el voladís i l'escala s'assemblen als de l'hospital de Santa Maria de Lleida, és probable que la galeria també fos del mateix tipus; si més no, ho indiquen aquests

capitells. La cronologia d'ambdós patis seria, doncs, la mateixa. L'heràldica de l'escut també apunta en aquesta direcció; de moment falta demostrar que, entre 1514 i 1535 (lapsus que ofereix la llista de comanadors de Miret), un Ferrera regís l'Espluga Calba. En la llista de Miret, l'any 1533 Jeroni de Ferrera presideix la comanda de Cervera -l'Ametlla, cases segarrenques properes; per tant, probablement també regentava aquesta casa. Avala aquesta suposició el fet que al començament hi fossin assignats Bordell i Civit, dos pobles de la Segarra que en principi haurien d'haver estat administrats per la casa de Cervera i que, curiosament, en els segles XVII i XVIII ja no trobem entre les dependències de la vila. D'altra banda, en aquesta època era normal que un comanador tingués al seu càrrec diverses comandes.

Des de la galeria es podia entrar a la capella, situada al fons, al costat sud, on encara queden dos o tres pilars dels que aguantaven les voltes. Fra Onofre Hospital —que anys després seria gran prior— fa constar, en la seva visita, que s'hi van fer obres importants (o potser es construí en aquells anys). Tres mestres de cases estaven edificant la volta, i la capella es dedicaria a sant Carles Borromeo i, més tard, quan s'hi establiren les germanes dominiques, a la Mare de Déu del Roser (Gavín, 1980, p. 43-44). En la visita de 1660 es diu que hi havia un retaule gran dedicat al sant patró, amb les armes del comanador Onofre Hospital (quarterat amb pals i lleopards passant).

Des de final del segle XVI, el comanador no vivia al castell, sinó que hi tenia un administrador. Sembla que l'últim a residir-hi fou Onofre de Montsuar. De fet, a començament de segle, el suposat comanador de Ferrera va fer construir aquest casal imponent (o, si més no, la galeria del pati), perquè tenia intenció d'habitar-lo, i així ho devia fer, com també el seu successor, Onofre de Montsuar, cosa que explicaria la categoria del palau.

El 20 de juliol de 2014 va tenir lloc al castell la presentació de l'espai cultural dedicat a la memòria d'Antoni Ferrer, ubicat dins d'una de les sales. Als divuit anys, Antoni Ferrer fou soldat a les galeres d'Álvaro de Bazán, capità de Carles V, i als vint passà a una tropa de socors en la conquesta d'Amèrica. En un galió, en el qual també viatjava el primer bisbe que anà a Amèrica, conquerí Cartagena, Santa Marta i Valenzuela, i després, en terres del Perú, amb el capità Peranzuelos, les províncies de Bracamoros, Quito i els Andes, i la ciutat de Los Reyes. S'estigueren prop d'un any a la ciutat de Cuzco i a la província de Tucumán, fins a Río de la Plata i altres províncies. Havent conquerit més de 1.500 llegües, en la darrera jornada, a Río de la Plata, els indis mataren Diego de Rojas i ell va haver de tornar a la província dels *charcas*. Desgastat i cansat, es va fer una casa a La Plata i va comprar, amb els seus diners, unes heretats anomenades *Pacha* i *Otala*, que repoblà amb molts indis *yanacones*. Hi construí un molí al riu Cachamayo, perquè l'Ajuntament li donà el lloc, com a veí i poblador d'aquesta ciutat. Veient

que els virreis i governadors no el gratificaven com a servidor del rei i conqueridor i poblador, determinà venir a Espanya per suplicar-li que li fes mercès per a passar la resta de la seva vida i li demanà alguna manutenció o ser armat cavaller.

El rei Felip, l'emperador Carles i els Reis Catòlics havien concedit als primers conqueridors i als seus descendents, com a recompensa pels serveis prestats, privilegis de gentilhomes, cavallers i nobles, o bé la possessió d'indis encomanats. Francisco Pizarro, governador de les Índies i terres del Perú, havia manat que donessin a Antoni Ferrer alguns pobles a la província dels *chupachos*, a la de Tucumán i en d'altres, però ell no els acceptà. Havia servit l'emperador amb la seva persona, la hisenda, les armes, el cavall i els criats, des dels divuit fins als cinquanta-vuit anys, sense rebre cap sou ni remuneració. En companyia dels capitans Francisco de Pizarro i Diego de Rojas, entre d'altres, havia patit captures, empresonaments i ferides lluitant contra els indis. També havia estat fidel al rei contra els que provocaren alteracions en aquells regnes: Gonzalo Pizarro, Sebastián de Castilla, Vasco Godínez i Francisco Hernández Girón. El 10 d'octubre de 1570, a Barcelona, amb una edat aproximada de seixanta anys i habitant en aquell moment a Tarragona, informà Enrique Terré de Picalquers dels seus mèrits i serveis. Hi aporta cinc testimonis: Llorenç Micó, de l'Espluga Calba; el reverend Miguel Serra, canonge de La Plata, província dels *charcas*, en terra del Perú; fra Onofre de Montsuar, batlle de Mallorca, comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem i senyor de l'Espluga Calba, i els mercaders de Barcelona Baltasar Masdeu i Bernat Palaudiries.¹⁷

L'agost del 2018, els germans Francesc i Ramon Rebordosa, estudiosos del passat de la vila, van aconseguir fotografiar de prop el que semblava una mena d'estàtua ubicada en un dels laterals de l'església. La peça és pràcticament invisible des del carrer, ja que queda tapada per les cases, excepte des d'un petit racó des del qual la distància en fa difícil la identificació. La suposada estàtua ha resultat ser una làpida sepulcral, incrustada verticalment al capdamunt de la paret d'un dels transseptes del temple, segurament durant el procés d'ampliació de l'església (1777-1784). La figura va vestida amb una túnica llarga i porta una creu de Malta al pit, emblema de l'orde militar de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. Té els ulls tancats, les mans en posició de pregària i el cap reposant sobre un coixí; porta el que sembla un bonet o un casc simple, llueix un rosari al canell —habitual en els cavallers de Sant Joan— i descansa els peus sobre un gos, símbol de fidelitat. Al damunt de la làpida hi ha una peça en forma d'escut amb la inscripció: «mossèn Anloni Farer, ani 157 [...]». Cal confirmar la unitat del conjunt, però tot fa pensar que es tracta d'Antoni Ferrer, fill de l'Espluga Calba, que passà una quarantena d'anys a Amèrica, tot i que no es té constància de la seva

17. Català (1992) i Rubio y Moreno (1930, p. 382-395).

pertinença a l'orde de Malta. Podria ser que abans de morir hagués estat honrat pel rei amb aquest títol, en gratitud pels serveis prestats. La seva relació amb l'orde queda provada en la figura d'Onofre de Montsuar, que n'havia estat comanador (1535-1548), i que és un dels que declararen a favor d'ell en el procés (1570) en què reclamà al rei reconeixement per tots els anys que havia servit la corona en terres d'ultramar. Sembla que a l'Espluga Calba se'l coneixia com l'*Índio* (Andreu, 2018). No sabem, doncs, la data de la seva mort amb total exactitud, però sí aproximadament: el 1574 és un dels propietaris que capbreva; per tant, la seva defunció va haver de produir-se entre aquesta data i el final d'aquella dècada.

9.2. L'ESGLÉSIA DE LA IMMACULADA CONCEPCIÓ

Cap al 1150, el bisbat de Vic va arribar a la plena extensió per la part de la Segarra i l'Urgell; comprenia fins a Sidamon, a més de cinc parròquies a l'oest de Santa Coloma de Queralt i dotze dels voltants de Maldà, fins a Tarrés i l'Espluga Calba, que el 1154 es van integrar a l'arxidiòcesi de Tarragona, a la qual encara pertanyen (Vilamala, 2005, p. 141). Entre 1146 i 1154, la divisió administrativa de l'Urgell del bisbat de Vic va perdre les parròquies de Conesa, les Piles, Biure, Forès, Rocafort i les dotze dels voltants de Maldà (Vilamala, 2005, p. 152). L'església de Santa Maria apareix en dues relacions del bisbat de Vic del final del segle XI i la primera meitat del segle XII. El 1154, l'arquebisbe Bernat Tort suplicà al papa Anastasi IV que li assenyalés les esglésies de la seva diòcesi i les catedrals que li eren sufragànies. En una butlla de 25 de març, el Papa, atenent aquesta petició, va fer constar els límits, les esglésies i les diòcesis sufragànies de la seu metropolitana de Tarragona: hi apareix la de l'Espluga Calba (Balcells, 1993b, p. 22). De 1154 a 1184 ja estaven constituïdes les de l'Albi, Siurana, Prades, Vallclara, Cabassers, Falset, Guimerà, Maldà, l'Espluga de Francolí, Montblanc, l'Espluga Calba, Fullea, Tarrés, Vimbodí, Vinaixa i Ulldemolins. El 1194, una altra butlla de Celestí III adreçada a l'Església de Tarragona, la torna a mencionar, i els anys 1279 i 1280 consta que el seu rector pagà 55 sous en concepte de dècima papal (Eritja i Fuentes, CR, vol. xxiv, p. 83). L'any 1574 s'endegà el registre parroquial, en què s'anotaren els naixements, matrimonis i defuncions. Regentava la parròquia mossèn Andreu Talaveró.

El gran desplaçament del renaixement al barroc i al neoclàssic es pot constatar amb la majoria de les noves esglésies comarcals, alçades durant el set-cents. Van ser aixecades al lloc on n'hi havia d'altres que, com que no podien encabir la feligresia, van ser enderrocades i substituïdes per les modernes, de proporcions bona part més generoses. A l'Espluga Calba, com també a l'Albagés, les Borges, Granyena i la Granadella, es va emprar per a la de nova construcció la pedra útil procedent de l'antiga, seguint cànons del barroc (Martín, 2010, p. 323). Calgué

utilitzar la meitat del fossar, un carreret anomenat *passadís* que hi havia entre l'església vella i l'abadia, una bona part de l'antiga abadia, una plaça no gaire gran del davant, la Casa de la Vila i algunes cases particulars (set i part d'una vuitena). Els habitants acceptaren pagar un cànon del 5 % dels cereals i de les olives de les collites del terme, i un del 2,5 % de les de fora, per sufragar-ne el cost, de 14.000 lliures. El 12 de maig de 1777, per Sant Cristòfol, començaren a obrir fonaments i a arrencar pedra per a l'edificació de l'església i el campanar, a càrrec de l'empresari d'Arbeca Francesc Rovira i essent-ne rector Isidre Pons. La primera pedra es posà en la part central del subsol del campanar el dia 12 de novembre del mateix any (Amat, 1990, p. 103-104). Se celebrà un ofici solemne en el qual predicà el prevere i rector de Vinaixa, Franciso Fontserè; el batlle era Jaume Torres.

El 22 d'abril de 1784, mentre treballaven al campanar, caigueren de la bastida Francesc Rovira, que morí a les deu de la nit següent, i el manobre Josep Torres, que finà el dia 26 del mateix mes. Aquell any s'acabà i el 4 setembre, per la vigília de la festa major, hi hagué la benedicció solemne, en què es posà la parròquia sota l'advocació de la Immaculada Concepció, essent rector mossèn Isidre Pons. Durant els anys 1860-1861 es construí la capella del Santíssim, que ocupa el lloc de l'antic cementiri parroquial.

Abans de la Guerra Civil del 1936 hi havia les imatges de la Mare de Déu del Carme, la del Rosari (amb un retaule de 1858), la de la Soledat i Nostra Mare Puríssima. El retaule de la Immaculada Concepció que la presideix, a l'altar major, era obra de Felip Pascual Compte (1858) i fou cremat durant la Guerra. La imatge de sant Francesc forma part de l'altar major, i els altres altars els presideixen el Sagrat Cor de Jesús, sant Antoni, sant Isidre, la Mare de Déu de Fàtima i la del Carme; també hi ha santa Llúcia. Per Sant Antoni se celebrava una processó solemne, a la qual assistien els armats. Es beneïen pa i figues per a quan hom estigués malalt. També es feia la benedicció dels animals.

Durant la Guerra, l'església fou saquejada, es destruïren altars i es malmeteren objectes de culte, com ara un retaule de sant Cristòfol tallat i pintat per Lluís Bonifaç i Massó, l'any 1761. Alguns llibres de l'arxiu desaparegueren, es van fer caure les tres campanes per a fondre-les per a material de guerra i les imatges foren cremades a la sortida del poble, als Burros. Fins al 1939, el temple es destinà a magatzem i lloc de residència de les Brigades Internacionals que participaren en el front de l'Ebre (Amat, 1990, p. 107). També foren cremades les imatges de la capella de sant Domingo (al castell) i del convent de les Germanes Dominiques de l'Anunciata.

Existien dues imatges de la Verge adormida: l'una va ser duta al Museu Diocesà de Tarragona, el 1918, després d'una tasca minuciosa de restauració, i l'altra era a l'Espluga. La primitiva és la que el Museu Diocesà té catalogada amb el número 187 amb la inscripció següent: «Mare de Déu Adormida, de l'Espluga Cal-

ba, fusta policromada, començament del segle XVI». Segurament pertanyia a l'església anterior, era als baixos de l'abadia i estava retirada del culte. L'altra imatge, que s'exhibia el dia de la Mare de Déu d'Agost, es col·locava dins d'una llitera guarnida de vidre i per això també s'anomenava *la verge de la Llitera*. Fou cremada, com la resta de la parròquia, durant els primers dies de la revolta de 1936.

Jaume Pons Fàbregues, fuster, i Jaume Sardà Saltó, paleta, foren els perits nomenats per a valorar els danys produïts per la persecució religiosa. Manifestaren que, tenint en compte que l'església estava formada per tretze altars, un orgue pràcticament nou i dels millors del bisbat, tres campanes, un rellotge públic i tota la resta d'ornaments, imatges i d'altres, valoraven les pèrdues en 800.000 pessetes, tot i que, si s'hagués de reconstruir tot com abans, aquesta quantitat de diners seria insuficient.

Les pintures i la restauració del temple actual són de l'any 1954: el 25 d'agost tingué lloc la reposició de la imatge de la Immaculada a la façana, obra de l'escultor Carlos Anadón (Poca, 2017, p. 252); l'estrena d'una nova custòdia, d'un nou sagrari i d'un salomó de grans dimensions; la col·locació i benedicció de tres campanes, i la inauguració de les noves pintures (Balcells, 1994, p. 28). El cardenal Arriba y Castro oficià l'acte, amb motiu del primer centenari del misteri de la Immaculada Concepció, essent rector mossèn Anton Solsona. A l'esforç del poble s'adjuntaren les aportacions del pare Joan Fàbregas Camí, jesuïta fill de la vila. Les campanes, que substitueixen les que van desaparèixer, tenen cadascuna un nom: *Immaculada*, *Carme* i *Rosa*, i una inscripció que les grava: «que la teva veu arribi sempre a les nostres orelles, com si fos la veu de Déu», «la teva veu sigui el consol en les nostres tristesses, joia en les nostres alegries, dolç record de la nostra vida» i «el teu so escampi, junt amb la seva harmonia, la pau pels camps, i per damunt de tot en la llar i en el cor de tots els qui l'escolten», respectivament.

A partir de 1954 la família Minguell, de Tàrraga, intervingué en la pintura dels murals de l'església. Primer fou Jaume Minguell i Miret, i el 1996 el seu fill Josep va pintar el primer dels nous murals, acceptant el repte d'interpretar uns temes tradicionals amb un llenguatge contemporani. El 19 novembre de 1986, essent rector mossèn Joan Llorc i Badies, començaren les obres d'arranjament de la teulada i del campanar, deteriorats amb el pas del temps, que finalitzaren el 25 d'abril de l'any següent, amb un cost de 6.000.000 de pessetes (Amat, 1990, p. 108).

El 26 de febrer de 1991 s'arranjà la teulada, es reformà totalment el presbiteri, es repintà l'església i es recuperà l'antiga capella del Santíssim, destinada a sala parroquial el 1939; el 2 de juliol es col·locà l'altar major, i el 24 de desembre s'estrenà el toc automàtic de les campanes, gràcies a la seva electrificació. L'escultor Walter Cots, veí del poble, realitzà i donà la imatge de la Verge de Montserrat, col·locada a la capella del Santíssim (Balcells, 1994, p. 5 i 21). El 31 de gener de 1992 finalitzaren les obres de restauració de l'interior, amb un cost de 24.665.780

pessetes, es portà a terme una acurada restauració de la megafonia i de la il·luminació, s'instal·là calefacció, s'adquiriren bancs, etc. L'endemà, l'arquebisbe Ramon Torrella inaugurà i beneí les obres. En aquesta etapa s'enderrocà l'abadia, adossada a l'església, i se'n feu una de nova, inaugurada el 24 de juny de 1993.

Es tracta d'un temple d'estil barroc, amb restes romàniques. La façana és austera, de maçoneria concertada en acabats del mateix estil. Els blocs de pedra, uniformes i d'esquadra perfecta, amb el color blanquinós característic de les pedres de la comarca, semblen tenir en general bona salut, si n'exceptuem un parell de zones més erosionades, a causa de la combinació d'humitat i més concentració del pes que es desvia lateralment per l'arc de la porta. La torre campanar, que neix quadrada i s'aixamfrana a les cantonades fins a conformar les vuit cares d'un octògon, està situada a la dreta de l'observador, lleugerament reculada de la façana, i permet que la cornisa de coronament passi per davant i en completi tota la longitud. La longitud més gran d'aquest eix horitzontal sobre el vertical fa l'efecte que la nau té més amplada que alçària.

A la façana principal, una imatge de la Immaculada Concepció, patrona de la vila, conforma el motiu religiós sobre la cornisa de la porta i guarnida en una capelleta. A la cornisa de coronament superior, equidistant respecte a l'eix traçat, hi ha una gàrgola a cada costat. Com a únics elements decoratius trobem als laterals, situats al parament del mur i al costat exterior de les columnes, esculpides en relleu, les imatges d'un sol a l'esquerra i una lluna a la dreta. Es tracta d'uns ornaments barrocs, dues boles de galtetes inflades i raigs en forma de cabellera coronant una mena de copa o búcar (Duch, 1992a, p. 2). A l'exterior del transsepte de la part de l'epístola està instal·lada una lauda sepulcral en la qual hi ha inscrita una data, que sembla que sigui 1571 (Balcells, 1993a, p. 12). Qualsevol interpretació arquitectònica o simbòlica de l'edifici s'inicia a partir de l'eix vertical de simetria que es defineix al portal i arriba des de terra fins al coronament de la cornisa tramada en diferents nivells en un intent de ruptura decorativa. La simetria d'elements és reduïda i la duplicitat, si n'exceptuem el fet que la columna esquerra sigui lleugerament més alta, és perfecta.

La porta podria ser l'entrada d'un palau noble, és a dir, es tracta d'una arquitectura poc distant de la dels edificis civils de l'època. A sobre, sota l'entaulament, la data de construcció ens situa a l'any 1780. A l'interior destaquen la capella de la Verge de Montserrat, amb les seves pintures al fresc, l'altar major, la pila baptismal i el sepulcre de Jeroni Fàbregues, prevener mort durant la Guerra Civil espanyola.

9.3. LA CASA DE LA VILA

L'edifici actual, que havia estat propietat de cal Ponç, va ser venut als afiliats a Esquerra Republicana el 1932, data a partir de la qual esdevingué el local social

del Centre Republicà. Després de la Guerra Civil espanyola va fer les funcions de col·legi municipal, fins a principi dels anys seixanta. Durant aquest període, per manca d'una seu específica per a l'Ajuntament, hom utilitzava l'escola. Entre 1968 i 1970 s'habilità com a fàbrica de gènere de punt que, després, i amb una nova seu, esdevindria la Cooperativa John-fil.

Aquest edifici, construït per Santiago Sindreu i Pedragosa el 1985, consta d'un soterrani, on hi ha una antiga fassina amb voltes de pedra i cups de vi del segle XVIII; una planta baixa, que alberga les dependències del consultori mèdic, i dues plantes més, en una de les quals hi ha l'arxiu municipal. La fassina havia pertangut a Joan Anglès i Civit, de cal Ponç, antic propietari de l'edifici. Les fàbriques d'aiguardent eren una bona manera de salvar un vi que no devia tenir gaire grau. La destil·lació o producció d'alcohol a base de fermentar la brisa evitava que es fes malbé i en facilitava el transport. Al segle XVIII, el comerç de l'aiguardent fou la base de l'economia a les comarques interiors i a tot Catalunya. A l'Espluga Calba hi va haver tres destil·leries.

A la façana hi ha l'escut de la vila, amb el distintiu invertit del gran prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, Onofre d'Hospital, i la creu dels templers, vermella amb fons blanc. La creu dels hospitalers, blanca amb fons vermell, és la que figura en el nou escut, col·locat a la planta baixa.

El 1987 s'hi verificaren les obres de condicionament per a acollir-hi les dependències municipals i el 1993 s'habilità el segon pis per a instal·lar-hi l'arxiu municipal, amb documents que no tenen més de cent cinquanta anys. L'ordenà l'espluguenc Josep M. Sardà i Farré i s'inaugurà l'11 de setembre de 1996. En l'acta de l'Ajuntament del 22 d'agost de 1876 consta la crema del registre civil del poble a causa de la guerra carlina (Balcells, 1997a, p. 5). Alguns llibres van desaparèixer a causa de la Guerra Civil de 1936-1939. El llibre de naixements més antic és de l'any 1574; el de matrimonis, del 1580, i el de defuncions, del 1630. Els corresponents al període 1574-1850 són custodiats a l'Arxiu Diocesà de Tarragona.

L'Espluga Calba i Fullella s'agrupen per al manteniment en comú del lloc de treball de secretari (BIEC, BI-14; Amat, 1990, p. 100).

9.4. ELS MOLINS DE FARINA¹⁸

Des del 1553, data en què es va fer el cens de població, la demografia garri-guenca es trobava en regressió, i fins a arribar al 1719 no hi començà a haver signes de recuperació: entre aquest any i el 1787 es passà de 3.506 a 12.813 persones.

18. Les dades, tret de les que es refereixen als forns de calç, procedeixen de Martín (2008, p. 107-123).

Durant tot el segle XVIII, la comarca experimentà un creixement demogràfic espectacular, més concretament a partir de la Guerra de Successió. Aquesta dinàmica expansionista tingué l'epicentre en el conreu de l'olivera i també en el millorament del rendiment de la vinya i dels cereals. La producció oleícola activà el comerç, eixamplà la superfície de conreu, promogué la menestralia, obrí camins i vies de comunicació entre els pobles i fomentà un ritme constructiu que trobà el màxim referent en l'edificació de noves esglésies parroquials, seguint criteris arquitectònics del neoclàssic.

A la vall de la Coma es localitzen divuit molins hidràulics en un recorregut de poc més de tretze quilòmetres, xifra que representa una mitjana d'un cada 800 m, una de les densitats més altes de Catalunya en qualsevol territori de característiques físiques i climàtiques semblants. S'hi concentren gairebé el 70 % dels molins fariners de la comarca. Les dates inscrites a les llindes de les portes, les fonts documentals i les tècniques constructives permeten afirmar que més del 80 % dels molins tenen l'origen a partir de mitjan segle XVIII i fins a final d'aquest. Els pagesos de diverses poblacions que avui componen l'Urgell i el Pla d'Urgell n'eren usuaris. L'activitat farinera continuà en ple apogeu durant tot el segle XIX i primers anys del XX, pràcticament fins que l'energia elèctrica substituï avantatjosament la hidràulica. La població garriguenca continuà creixent fins al 1920; de tota manera, no tenim constància que s'edifiqués cap molí més enllà dels anys que clouen el segle XVIII. Així mateix, hi havia una cadena de molins fariners situats al llarg del riu Corb.

A la vall de la Coma l'aigua neix en unes fonts «d'aigua viva», és a dir, en unes deus que brollaven de manera contínua tot l'any, situades cap al terme de l'Esplugu Calba, a poca distància dels de Senan i els Omells de na Gaia. S'hi afegia la procedent d'escorrentia de les barrancades que hi tributen i de les petites valls que hi vessen. L'aigua que havia de generar l'energia per a moure la instal·lació mecànica s'emmagatzemava a les basses. Quan tornava a la síquia del Fondo, que seguia a cel obert o bé soterrada en alguns trams (abulló), en un indret oportú era desviada cap a la síquia molinar, artifici que menava l'aigua de la vall cap a la bassa del molí següent. El moliner mantenia net l'embassament i els conductes de desguàs i atenia els usuaris de la instal·lació.

La síquia mare seguia el curs natural de la fondalada amb el desnivell que marcava l'orografia del terreny. Els molins s'edificaven en punts una mica elevats en previsió dels efectes de possibles rubinades. Les més importants foren la de Sant Cinto, el 1821; la de Sant Bartomeu, el 1842, i la de Santa Tecla, el 23 de setembre de 1874. Aquesta darrera, a la conca del riu Corb, ocasionà la mort de trenta-cinc persones a Guimerà.

Per a la construcció dels molins es necessitava gran quantitat de calç, raó per la qual molt a prop de la vall de la Coma hi havia diversos forns de pedra calcària.

Els pobles que més temps es van dedicar a l'elaboració de la calç i que, per tant, presenten un nombre més important de forns són els del sud-est de la comarca: l'Albi, Cervià, l'Espluga Calba, Fullea, Tarrés i Vinaixa. A l'Espluga Calba hi ha el de les Catalanes, el de les Beurades, el de les Portelles (de cal Galdeo i de cal Cabeça), el de la Roca Tomasa, el del Mas Blanc i el de la Roca Foradada de cal Feliuet (Arbós, Ibarz i Piñol, 2003, p. 147).

A l'edat mitjana, els molins, de qualsevol tipus que fossin —bladers, drapers, etc.—, eren monopoli de la potestat, comtal (reial) o feudal. Més modernament, només els principals terratinents podien finançar una empresa d'aquestes característiques, com ara els de cal Ponç i els de cal Feliu a l'Espluga Calba, famílies propietàries cadascuna d'elles de dos molins fariners a la vall de la Coma. Els molins de cal Ponç eren el de la Bassa del Pebre —de fet, es tractava de dues instal·lacions, l'una a la banda de dalt del carrer de Senan i l'altra a la de baix— i l'anomenat *molí del Ponç*, a la plaça del Pou. Aquest darrer, però, era un molí d'oli. El primer molí de cal Feliu era sortint del poble en direcció a Vinaixa; el segon es trobava a l'altre costat de la vall, al terme dels Omellons, avui un xic ocult per uns freixes, on hi ha la partida del Molí del Feliu (Martín i Preixens, 2005, p. 383). A més, a l'Espluga Calba hi havia el molí del Mig (abans del Mateu) i el del Cila. Seguint la vall en direcció als Omellons, el primer que trobem és el del Cila, el segon el del Mig i el tercer el del Feliu.

L'índex de l'Arxiu de Poblet remet a la documentació del plet que mantingueren, el 29 d'agost de 1791, el monestir i Jaume Balcells, veí de l'Espluga Calba, pel molí de farina que aquest havia de construir en una peça de terra als Omellons. Poblet tenia domini jurisdiccional sobre les aigües i els molins dels Omellons des de l'any 1297. El 1529, el monestir havia concedit en emfiteusi els tres molins que llavors existien i havia imposat el de les aigües a Antoni Balcells; per tant, la Reial Hisenda no podia atorgar l'establiment a Jaume Balcells, sinó que havia de fer-ho Poblet (Gual, 2007, p. 103).

9.5. ALTRES LLOCS D'ANOMENADA

La fàbrica tèxtil es va crear el 24 de març de 1969, i el 27 de juny de 1982 el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, en va inaugurar l'última ampliació. El 4 d'octubre de 1990 va rebre la placa Francesc Macià de la Generalitat de Catalunya en reconeixement de la seva actuació en l'àmbit laboral, ja que és una iniciativa específicament sorgida i arrelada localment (Amat, 1990, p. 129). El 26 de març de 1994 se'n celebrà el vint-i-cinquè aniversari. La seva producció és absorbida per acreditades empreses del sector, radicades a Barcelona i a la rodalia; fins i tot van crear una marca pròpia. Tot i que, per les seves característiques i per la línia puixant que va seguir, cal considerar-la un cas exemplar

d'activitat econòmica desenvolupada en un medi teòricament poc propici, la crisi actual n'està amenaçant la viabilitat.

La Societat Recreativa Casa Nostra d'Educació i Descans, creada el 4 de maig de 1975, és un equipament cultural i per al lleure. La junta de la societat Casa Nostra té cura del manteniment de la pista poliesportiva, que, amb l'ajuda de la Diputació de Lleida i de la Generalitat de Catalunya, va construir als terrenys de l'antic camp de futbol, durant les dècades de 1980-1990. S'hi practica futbol sala i bàsquet. Antigament, el camp de futbol era a l'esplanada del costat de la cooperativa. Cap als anys cinquanta era a l'última parada que hi ha baixant per la carretera, a l'esquerra, abans d'arribar al tomb del Cerdà. Un equip del Futbol Club Espluguenc participà a la final de juvenils de la ciutat de Lleida, a la dècada del 1950-1960. L'11 de novembre de 1976, una colla de caçadors, formada per Digne Pons Conillera, Josep M. Magrinyà de San Nicolás i Jaume Sesplugues Benet, i anomenada *los Assanys*, va regalar un cap de porc senglar a aquest local social.

El 1978, el terme municipal tenia 150 edificis escampats, que es destinaven als serveis agrícoles. Potser els més característics són les cabanes de pedra, la majoria de volta, que sovint podem veure pels conreus i on els pagesos feien estades llargues a les èpoques de batre. A l'interior tenen una menjadora per als animals, a més del lloc de repòs i de preparar el menjar. La seva construcció es basa fonamentalment a buidar un turó de terra al qual es dona forma de cova. Abans de treure la terra del que més endavant seria la cabana, es col·locaven al damunt les pedres en forma de volta. La porta d'entrada era normalment de fusta. Avui dia, com que el pagès disposa de vehicles de tracció a motor, només serveixen com a llocs de repòs dels caçadors (Martín i Preixens, 2005).

El jardí de les Tres Esplugues és un trosset enjardinat que hi ha a la confluència del carrer de Fullea amb el Redemú, amb una placa inaugural del 10 de maig de 1998; els jardins de la Verge de Montserrat són al passeig de Mossèn Pau Figuerola, anant del poble a la Raval, a mà esquerra.

La millora en els darrers anys dels serveis de la vila ha donat lloc a la creació de nous espais, com ara la farmàcia. Es tracta d'un servei d'urgència que funciona com a delegació de la de les Borges Blanques, és a dir, que depèn d'un farmacèutic i d'una farmàcia que els subministra. La sala de vetlles en seria un altre exemple: és un espai municipal, destinat recentment a aquesta finalitat, ubicat a l'avinguda de Pau Casals, damunt de l'oficina de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona.

10. Comentaris lingüístics

En aquest apartat resumirem totes aquelles observacions de caire lingüístic que hem extret de l'anàlisi del material inventariat, tant trets de l'oralitat com aspectes merament ortogràfics. No hi inclourem les argumentacions que tinguin un caràcter hipotètic ni tampoc els fenòmens detectats en mots procedents d'altres llengües (sobretot el castellà o l'occità). Només transcriurem fonèticament els exemples il·lustratius que no hàgim obtingut de les citacions. La notació fonètica en els sons de paraules que no hem documentat pretén reflectir la pronúncia local. Quan una característica està àmpliament documentada, només n'hem copiat alguns exemples.

10.1. EL NOM DE LA COMARCA I DE LA VILA

La terra erma està coberta de garrigues, d'on ve el nom de la comarca. Des del punt de vista etimològic, el nom *garriga*, com a col·lectiu de la varietat d'alzina anomenada *garric* (*Quercus coccifera*), és comú tant en català —en què és documentat ja l'any 843— com en la llengua d'oc, i prové, segons Joan Coromines, d'una arrel preromana, *karr-*, a la qual pertanyen també el català i el castellà *car-rasca*, el portuguès *carrasco* i el berber *akarruš*, entre d'altres. El mateix autor reporta que el *Costumari* de la Mancomunitat recull aquesta paraula amb el significat de 'terra no conrada que no s'ha de considerar bosc, terra molt crua o rocosa, clapejada d'arbúcia, principalment de garrics, i de molt pocs arbres' (DECat, vol. iv, s. v. *garric*). Font i Sagué (1987, p. 425) fa unes precisions que complementen l'explicació transcrita: el mateix nom de *Garrigues* ja indica la topografia de la comarca, perquè realment està formada per un gran nombre de garrigues o petites muntanyes rocoses, separades per una munió de torrents, la qual cosa li dona un aspecte molt trencat i inferior a les veïnes del Pla d'Urgell i el Priorat. No és aliena a les consideracions anteriors, d'altra banda, l'existència de

diverses partides de terra, anomenades precisament *les Garrigues*, sense que aquest nom i el de la comarca s'interfereixin, ja que ambdós designen significats espacials específics i perfectament delimitats (Nogueira i Tort, 1991, p. 2).

Durant la dominació àrab, els cronistes sarraïns anteriors a la invasió almoràvit anomenaven la comarca *al-Zaytun*, és a dir, 'país d'oliveres'. La tradició del conreu de l'olivera es remunta a l'època de la romanització, i probablement s'intensificà durant els segles de domini àrab. S'hi ha donat, per tant, l'especialització oleícola (Lladonosa, 1983, p. 217).

El topònim *l'Espluga Calba* es refereix a unes coves excavades a la roca (SPELUNCA en llatí) —que encara subsisteixen i han estat emprades com a estables o cellers—, que probablement havien tingut ja poblament prehistòric (Lladonosa, 1983, p. 250). És possible que, igual que l'Albi, Cervià, Albió, el Vilosell i Castells, sigui un topònim originari del baix Imperi romà. És un mot català antic, d'origen grecollatí, molt emprat en la nostra toponímia. Cap al 1150, en què ja trobem el topònim complet, l'adjectiu *Calba* podia ser usat independentment per a designar la població. El nom català *espluga*, 'cova, forat, caverna', ve del llatí vulgar SPELŪCA, al seu torn variant de l'hellenisme llatí SPELUNGA o SPELUNCA (Turull, 1991, p. 152-153).

ESPELUNCA i CALBA («terreno pelado, sin hierbas, matas») són valors que s'involucren, per a aclariment tòpic no intrínsec (Balari, 1899, p. 179). Les formes primitives presenten *v* (*Calva*) i no *b* (Català i Roca, 1964, p. 27). Coromines estableix: «ESPLUGA, 'caverna, gran balma', del ll. vg. *SPELUCA, variant de SPELUNGA, i aquest, manllevat del grec sphlughx, -uggoz, íd.; la variant *SPELUCA no apareix en baix llatí fins al s. XI, però avui està difosa des del Tirol al llarg dels Alps, per Provença, Alt Llenguadoc i el català fins a l'Alt Aragó; com que hi ha altres variants del tipus *SPELŪCUS i *SPŪCA (Urgellet, valls d'Aran i de Luixon), sembla que tant *SPELUCA com aquestes variants són degudes a una adaptació creixent del grecollatí SPELUNCA al mot SPECUS, nom llatí antic de la caverna» (DECat, vol. III, p. 658a41-51). La mateixa significació es prescriu en *Topònims catalans. Etimologia i pronúncia* (Moran, Batlle i Rabella, 2002).

En canvi, Coromines, per a l'explicació del nom *Calva*, enceta una versió més especulativa, que no el consideraria un adjectiu de *Espluga*, sinó un substantiu sinònim. Recordem que una *cova* és tant o més fonda que ampla d'entrada i que una *balma* és més ampla que fonda. *Calva* derivaria, doncs, del català dialectal *cauba*, 'balma', variant local de *cova* (DECat, vol. II, p. 1022b42-48), potser deguda a l'encreuament dels quasi-sinònims *cau* i *bauma* (OnCat, vol. III, p. 342b-47). Per tant, tenint en compte que *cauba* vol dir 'cova', la balma de l'Espluga tindria un significat tautològic, perquè en el determinatiu seria emprat un antic mot, fòssil a la comarca, que significaria el mateix. És un fenomen de sinonímia que es detecta en alguns topònims dels Pirineus.

Turull (2007, p. 89), resseguint les argumentacions de Coromines,¹⁹ aporta alguns detalls més sobre l'etimologia del nom: la referència a l'orònim *espluga* té correlat ben conegut en la realitat física del lloc, i l'adjectiu *calba* té el sentit de 'pelada, erma, sense vegetació', amb valor evidentment descriptiu. Hom troba prou parònims (del tipus *Calbera*, *Calberante* i *Calbet*) per a concloure, sens dubte, que el nom *calba*, que té valor adjectiu (tot i que degué ser utilitzat també com a topònim ple en altres temps), té relació amb l'ètim d'aquests altres noms, sempre vinculat amb la idea de 'pelat, erm'.

10.2. LA FRONTERA ENTRE EL CATALÀ NORD-OCCIDENTAL I L'ORIENTAL²⁰

L'Espluga Calba, tot i que pertany al dialecte lleidatà, es troba a la frontera intradialectal, és a dir, que forma part de la franja lateral que presenta trets propis dels dialectes orientals, en el que s'anomena *nord-occidental preoriental*, que és un parlar de transició entre el nord-occidental i el del Camp de Tarragona. El preoriental es parla al marge esquerre de la vall del riu Corb i a les Garrigues orientals, que inclouen els municipis de l'Albi, Arbeca, Cervià, l'Espluga Calba, la Floresta, Fullea, els Omellons, la Pobla de Cérvoles, Tarrés, el Vilosell i Vinaixa. La majoria d'aquestes viles pertanyien al valiat sarraí de Siurana i, en la divisió del territori en vegueries, es troben dins de l'àmbit de la de Montblanc. El 1650 tots els municipis pertanyien a la vegueria de Lleida, menys l'Albi, Cervià i l'Espluga Calba. Pel que fa a la distribució eclesiàstica, la totalitat de les Garrigues orientals formà part durant uns cent anys del bisbat d'Osona, ja que aquest territori fou conquerit pel comtat homònim, i passà, el 1154, per butlla papal, al recent restaurat arquebisbat de Tarragona. L'any 1780 els oficis d'hipoteques —antecedents dels registres de la propietat— situaven el Vilosell, Vinaixa, l'Espluga Calba, Fullea i Tarrés com a dependents de Montblanc. Amb la divisió provincial, l'Espluga Calba ja passà a formar part de la província de Lleida, però inicialment va pertànyer al partit judicial de Cervera, i no fou fins més endavant que s'adscrigué al de les Borges Blanques. Segons una enquesta de principi del segle xx, els habitants de l'Espluga Calba anaven al mercat de Lleida; tanmateix, en les respostes a l'enquesta sobre pertinença comarcal realitzada l'any 1931 (prèvia a la distribució de 1932), es proclamaren de la Segarra.

Els trets bàsics que distingeixen aquest parlar de la resta del nord-occidental són tres. En primer lloc, tenim el resultat romànic de la vocal tònica *e*, que prové d'ŷ i ē del llatí vulgar: la solució adoptada en la majoria dels casos s'apropa a la norma oriental, és a dir, a la realització en [ɛ], i s'allunya de la variant lleidatana [e]. En segon lloc, cal remarcar el tractament de la A final, que es realitza [ɔ], però amb

19. OnCat (vol. III, p. 185, i vol. IV, p. 132b50 i 133b49-50).

20. Bàsicament, la informació d'aquest apartat procedeix de Satorra (2005, p. 275-292).

variacions i, per tant, s'allunya de la variant lleidatana hegemònica en nord-occidental, [ɛ]. En tercer lloc, la realització en [ɛ] de la primera persona del futur.

Com és d'esperar en el català occidental, en el parlar de l'Espluga Calba no es confon la [o] amb la [u], però un altre tret a destacar, com en altres viles d'aquesta zona, és que la /o/, quan va seguida d'una /i/ o d'una /u/ tòniques o quan es troba en contacte amb consonant palatal, se sol tancar: *c[u]nill > C[u]nillera, J[u]an, J[u]sep*. També succeeix, amb menor freqüència, en contacte amb un so labial o velar: *b[u]tifarra, c[u]bert* (Satorra, 2008, p. 244). La neutralització de les vocals velars es dona de manera general al final del segle xv i, sobretot, ja durant el segle xvi, tot i que n'hi ha exemples durant l'edat mitjana (Rabella, 1998).

Algun canvi, com ara *Casserres > Casserris*, potser s'explica a partir del xipe-lla, que forma una mena d'envà dialectal entre el català oriental i l'occidental. És quelcom més modest que un subdialecte, una isoglossa discontinua corresponent a la *i* resultat del tancament de la *e* final àtona i que baixa des de l'Alt Urgell fins a la Conca de Barberà, amb punts importants com Tuixén, les Oluges, Santa Coloma de Queralt, Barberà de la Conca, Solivella i Blancafort. Més que un espai continuat definit, havia quedat com si fossin illes separades, en una franja de transició molt difícil de delimitar i que arriba, al sud, fins a Vilanova de Prades. Ha tingut una recessió molt gran perquè s'ha sentit com a varietat molt familiar; precisament per aquesta característica, les *i* finals han estat substituïdes per *e*, sobretot entre els joves (Veny, 1987, p. 49-50).

10.3. LA FONÈTICA

10.3.1. *Vocalisme àton*

- a) Velarització de la *a*: *Jonot, Portolés, Romon*.
- b) Conversió sistemàtica en *-a* de la *-e* en posició final absoluta d'algun mot femení: *Torradeflot, Torramadé, Torragrossa*.
- c) Obertura de la *e-* en [a] a l'inici d'alguns mots:
 1. en posició inicial absoluta: *Aspasa, l'Aixermada, ca l'Aspardenyé*;
 2. a la síl·laba inicial: *Barnat, Farran, la sort del Lladoné*;
 3. en els llinatges d'origen germànic, que es documenten sistemàticament amb *-a* inicial: *Arico, Arill, Armengol*.
- d) Tancament de la vocal àtona de la síl·laba inicial, *E > i*:
 1. en contacte amb consonant palatal:²¹ *cal S[i]nyor Domingo, Giner, Quixal*;

21. En llatí vulgar, la relaxació en l'articulació de les vocals àtones, que va comportar la confusió de timbres, afecta tot el domini lingüístic. Un dels exemples més característics de la nostra varietat dialectal és el del contacte amb consonant palatal: ll. cl. *IANUARIU > gener > giner*, *SENIO-*

2. per metafonia: *iglésia* o *isgléssia*, *cal Filiuet*, *Cubiró*;
 3. en el grup SE- > SI-: *Sinan*,²² *Sisplugas*.
- e) Palatalització vocàlica (/e/ > /i/) en altres contextos fonètics:
1. seguida de /i/ tònica: *c[i]m[i]ntiri*, *Sisília*, *Philippa*;
 2. posttònica interna: *cal Sèguil*, *Casaris*, *Domènich*;
 3. en posició final: *lo Flari*.
- f) Neutralització de la velar [o] com a excepció, parcialment sistemàtica, al manteniment clar de la distinció entre o i u àtones propi del dialecte lleidatà:
1. seguida de i tònica: *lo F[u]rquilles*, *la Font del Cunill*, *lo M[u]lí*;
 2. seguida de u tònica: *Bofurull* (i *Bufurull*) i *Buldú* (exemples estrictament gràfics), *les cugulles de n'Aranyó*;
 3. en contacte amb consonant palatal: *cal J[u]an de la Pepa*, *cal Jusapó*;
 4. en formacions hiàtiques: *Rué*, *Ruhí*, *Torruella*;
 5. seguida de síl·laba que contingui bilabial [β]: *los ubachs de la Coma de Fullea*, *lo c[u]bert del Sec*;
 6. altres contextos fonètics: *Buscà*, *Buté* i *Cuntijoch* (exemples estrictament gràfics), *Cunillera*.
- g) Aparició d'altres vocals per dissimilació de la /o/: *cal Picamixó* (*mixó* < MUSCIONE), *lo Peret del Picamuxó*, *Tarroja*.
- h) Dissimilació en posició pretònica: *ca l'Arinyó*, *Asidro*, *cal Xerillo*.
- i) Assimilació: *cal Carraté*, *Clivillé*, *farriginal*.
- j) Diftongació en [aw] de la /o/ inicial absoluta sil·làbica, com en bona part del dialecte nord-occidental: *l'Aubaguet*, *Aulivart*, *los Aumellons*.
- k) Segregació de iod en la prepalatal fricativa sonora /ʒ/ en posició intervocàlica: *Baiget*, *Baijils*, *Roijals*.
- l) Aparició de i antihiàtica: *cal Galdèio*.
- m) Aparició de vocal protètica davant s- inicial més consonant: *Steve* > *Esteve*, *Spluga* > *Espluga*, *Spasa* > *Espasa*.
- n) Reducció de fonemes per afèresi, sobretot de la -a inicial: *lo camí de les Beurades*, *Menós*, *lo Domingo Potecari*.
- o) Pèrdua de la vocal situada entre una consonant oclusiva i r + vocal: *l'Obreda* [tʰoβɾeðɔ̃].
- p) Reducció vocàlica: *cal Rafel*, *Remunda*, *Itona*.
- q) Confusió gràfica sovintejada a/e àtones: *Albereda/Albareda*, *Abeurador/*

RE > *senyor* > *sinyor*, CAPSEUM > CAPSEALE > *queixal* > *quixal* (Batlle, Martí, Moran i Rabella, 2016, p. 65-66). En el cas de *cal Casserris* > *cal Quisserris*, la consonant [k] podria haver contribuït a facilitar el tancament.

22. És una pronúncia del record d'algun informant, sobre la qual fins i tot hi ha algun acudit, però actualment no es conserva.

Abeuredor, Aranyó/Arenyó, i o/u àtones: Martorell/Marturell, Cubiró/Cobiró, Molet/Mulet.

10.3.2. *Vocalisme tònic*

- a) Tendència a admetre la [ɛ] tònica distintiva del català central, derivada de ĭ i ē llatines: *l'Alber[ɛ]da, los Agustín[ɛ]ts, la Cadir[ɛ]ta*.
- b) Tancament de la *a* en [e] d'alguns mots: *vico del Portal de Senta Maria, la Coma de Sent Pere* (exemples estrictament gràfics), *lo M[e]s Blanc, V[e]llbona de les Monges*.
- c) Tancament en *i* d'alguna *e* tònica: *la síquia*.
- d) Canvi d'obertura vocàlica: *Albag[ɛ]s, Golm[ɛ]s, lo carrer de les Dues d[o]s*²³ *Cases*.
- e) Reducció vocàlica: *cal Rafel, lo Janot, lo camí R[a]l*.
- f) Tractament popular del grup tònic -QWÁ-, que monoftonga en -co-: *cal Pascolet, la bassa del Pascolet* (< *Pascol* < *PASQUALE*) (Veny, 1996, p. 28).

10.3.3. *Separació de síl·laba*

- a) Ús de la *y* amb valor de semivocal: *Aygües Vives, Aycart, Aymar*; de semiconsonant: *Gaya, del Toyet, Moyà*, o assenyalant un hiat: *cal Caym*.
- b) Ús de la *h* indicant separació de síl·laba: *Johan, Sanahuja, la crehueta de Sant Bonifaci*.

10.3.4. *Consonantisme*

- a) Vocalització:
 - 1. habitual de la *l* en [w] quan va precedida de /a/ i seguida d'una labial: *Aubagés, l'Aubereda, la Costa au Mas*, i monoftongació ocasional del diftong, *au* pretònic, de la forma resultant: *l'Obareda, Obesa, Uvanell*, amb caiguda de la vocal intertònica, com s'esdevé en altres casos (*albercoc* > *obercoc* o *escalfar* > *escofar*);²⁴
 - 2. de la *l* implosiva, amb resultat sovint de [aw], coincidint amb el tret

23. La pronúncia de la forma numeral *dos* no s'adiu amb la de bona part del nord-occidental, *d[ɔ]s* (Satorra, 2008, p. 247).

24. R. Arqués, que descrigué la fonètica del parlar de les Borges Blanques, proporciona exemples de la -*l* implosiva en el grup AL-, que es dona com a semivocal davant de consonant bilabial en moltes localitats: *alba, albat, albarda, balb, balma, talp*; juntament amb d'altres enregistrats en altres indrets del domini lingüístic: *albergínia, palpar* o *alfals* (Gulsoy, 1993, p. 172).

anterior, en altres casos: *Armengou*, *Baucell* (davant consonant dental: BALTĚUM > *balç*), *cal Seuma*;

3. vaivé: *l* > *ɥ* o bé *ɥ* > *l*: *Caball/Cabau*.
- b) Articulació habitual del grup /gl/ en posició intervocàlica amb ensordiment de l'oclusiva: *l'església* [tʰi'kɫezin] (Satorra, 2008, p. 244).
- c) Assimilació: *cal Niño*.
- d) Dissimilació progressiva: *lo Redemú* (entre vibrants, *r-r*), o regressiva: *lo Vint-i-nou de Ju[r]iol* (entre líquides *l-l* > *l-r*).²⁵
- e) Metàtesi: *Bellaster*, *Farregut*, *cal Romangaia*.
- f) Palatalització, molt característica del català:
 1. de la *s*: *Xifré*, *Xoriguera*;
 2. d'altres consonants: *lo Jayo Areñó* (de la semiconsonant inicial), *la Renya* (de l'alveolar nasal precedida de la semivocal /j/).
- g) Realització africada de la palatal sonora [ʒ] > [dʒ] en posició inicial: *Gener* [dʒe'ne], *Gili* [dʒiti], *lo Joan Maco* [to dʒu'am 'mako].
- h) Articulació africada [tʃ] del so palatal fricatiu, en posició:
 1. inicial [ʃ]: *cal [tʃ]iroy*, *cal [tʃ]on*, *cal [tʃ]ubanc*;
 2. intervocàlica: *cal Xu[tʃ]a*, *cal Gava[tʃ]o del Cunya*;
 3. postconsonàntica: *lo Guer[tʃ]et*, *lo Pan[tʃ]eta*, *lo Per[tʃ]e del Feliu*.
- i) *Queada*, o importació i adaptació fònica del so /x/ castellà, que el català no té en el sistema consonàntic, pel so /k/: *cal Meriquildo* < *Ermenegildo*.²⁶
- j) Confusió:
 1. entre dos consonants amb equivalència acústica: *Basalies/Masalies*, *Rebordosa/Regordosa*, *lo Gorg/Gort*; en alguns casos per etimologia popular: *los Gurros/Burros*, *la Cova/Coma del Llop*;
 2. de líquides: *Angresola*, *Criviller*, *Multra*;
 3. [s]/[z]: *Lluçà/Llusà*, *Jo[z]a/Jo[s]a*.

25. Tots dos casos també es podrien explicar per equivalència acústica (*r = d i l = r*).

26. El contacte de llengües s'inicià tènuement al segle xv i esdevingué progressivament vigorós, sobretot des del segle xviii, arran de la implantació de l'administració borbònica. Després de la Guerra de 1936, augmenta el nombre de catalanoparlants que aprenen a articular /x/. L'adaptació en /k/ en els castellanismes traspasats al català s'ha realitzat segons el punt d'articulació: tots dos fonemes són velars. El fenomen és imputable a parlants monolingües o d'un bilingüisme tardà o desequilibrat pel que fa al domini de la llengua prestadora. El podem sentir en boca dels ancians i residualment en la població més jove, com ara en el mot *jefe*, que encara detem articulat com a *quefe*, no sempre en sentit irònic o grotesc. En els noms propis, la causa de la substitució del català pel castellà era la presència d'immigrants de parla castellana, portadors a voltes de noms poc freqüents en el nostre domini lingüístic, o per la moda, per qüestions de pres-tigi (Veny, 2006, p. 33-60).

- k) Aparició de *n* adventícia quan la síl·laba comença per nasal, *m* o (*n*), com en la resta de parlars occidentals: *los Ma[n]graners de n'Erill*.²⁷
- l) Epèntesi: *cal Calistro*, *la Vilabertró*.²⁸
- m) Síncope o supressió de lletres enmig d'una paraula: *lo Forteular*, *Camrubí*, *ca la Càndia*.
- n) Pronunciació:
1. de la *i* corresponent al dígraf *-ix*: *ca l'Aleix* ['ka ɫaˈtɛjʃ], *la Peixera* [ɫa pajʃeɾə], *Teixidor* [tɛjʃiˈðo];
 2. ioditzant: *Buyó*.
- o) Transcripció amb *-t* de l'oclusiva sorda final: *lo Gort*, *Lleonart*, *cal Vila-vert*, o en noms d'origen germànic que etimològicament són amb *-d*: *Aicart*, *Ricart*, *Siscart*.
- p) Addició gràfica de consonants:
1. a l'interior del mot: *Compte*, *Ponts*, *lo Portal de Sancta Maria*;
 2. a final de mot: *cal Carreter del Tresor*, *Altisent*, *Senant*;
 3. geminacions: *Plaçetta*, *Riffà*, *Sennant*;
 4. *h* no etimològica: *los Homs*, *Christiés*, *l'Hera*, o bé darrere de les oclusives: *Ghaia*, *Joseph*, *Thomàs*.
- q) Vacil·lació gràfica: *b/v* (*Abelló*/*Avelló*, *Abeurador*/*Aveurador*, *bassa*/*vasa*), *b/p* (*Cabestany*/*Capestany*, *Ribelles*/*Ripellis*, *Ribera*/*Ripera*), *c/ç* (*Capcarrer*/*Capçarrer*, *Jacinto*/*Jaçinto*, *Placeta*/*Plaçetta*), *c/g* (*alberc*/*alberg*, *Caldeo*/*Galdeo*, *Gorch*/*Gorg*), *c/qu* (*Bosca*/*Bosqua*, *Cadireta*/*Quadireta*, *Micó*/*Miquó*), *c/s* (*Balcells*/*Balsells*, *Celma*/*Selma*, *Cerdà*/*Sardà*), *c/ss* (*Casaces*/*Casasses*, *Maurici*/*Maurissi*, *Rocell*/*Rossell*), *ç/s* (*Alçamora*/*Alsamora*, *Arboç*/*Arbós*, *troç*/*tros*), *ç/ss* (*Marçal*/*Marssal*, *Plaça*/*Plassa*, *toçal*/*tos-sal*), *ç/z* (*Cabeça*/*Cabeza*, *Calça*/*Calza*, *Plaça*/*Plaza*), *g/gg* (*Puiginer*/*Puigginer*, *Puigròs*/*Puiggròs*), *g/gu* (*Angera*/*Anguera*, *Argilagar*/*Argilaguar*, *Balager*/*Balaguer*), *g/ix* (*Albagés*/*Albaixés*), *g/j* (*Albagés*/*Aubajés*, *Gener*/*Janer*, *Gordi*/*Jordi*), *h/Ø* (*Hortal*/*Ortal*, *Horts*/*Orts*, *hospital*/*ospital*), *i/j* (*Puiol*/*Pujol*), *ig/g* (*Pugpedrós*/*Puigpedrós*), *ig/tig* (*Puig*/*Putig*, *Roig*/*Rotig*), *ig/itg* (*Reig*/*Reitg*, *Roig*/*Roitg*), *ix/x* (*Vinaixa*/*Binaxa*, *Boixader*/*Buxadé*, *Reixac*/*Rexach*), *l/ll* (*Arnela*/*Arnella*, *Balsel*/*Balsell* o *Ballsell*, *Bassals*/*Bassalls*), *m/n* (*Gotzems*/*Gotzens*, *Momblanch*/*Monblanch*, *Vimbodí*/*Vinbodí*), *ny/ñ*/*ni/ñy* (*Arañó*/*Aranyó*, *Argany*/*Argañ*, *Balanyà*/*Ba-*

27. Si bé la nasal adventícia, en mots com ara *mangrana*, és sistemàtica en la pronúncia local actual, les citacions del topònim, que no és viu, no la recullen.

28. Ha de ser un hipocorístic de *Bertomeu* > *Bertolomeu*; d'una forma *Bertró*, obtinguda a partir de *Bertó*, tal com explica Coromines en algun nom similar recollit a l'OnCat (vol. II, p. 476b25-36).

lañà, Monmanyi/Montmany, Mony/Moni, Montaniolla/Muntanyola, Reyner/Reñyer, Salvañy/Salvany, Senior/Senyor), q/g (trinet/tringuet, Truquet/Truguet), r/Ø (Animer/Animé, Boquer/Boqué, Ferrer/Ferré), r/rr (Arufat/Arrufat, Berarda/Berrarda, Borell/Borrell), s/ix (Aysalà/Aixalà, Coiset/Coixet, Peisera/Peixera), s/ss (Gasió/Gassió, Gasol/Gassol, Isabel/Issabel), s/z (Alsamora/Alzamora, Baltasar/Baltezar, París/Pariz), ss/z (Rossell/Rozel, Russafa/Ruzafa), t/d (Vilavert/Vilaverd, Bernat/Bernad), tg/tj (sitges/sitjas, Citgàs/Sitjars), tg/ig (Putg/Puig, Retg/Reig, Rotg/Roig), v/u (Bover/Bouer, Talavera/Talauera)...

10.4. LA MORFOSINTAXI

10.4.1. *Gènere i nombre*

- a) Canvi de gènere: feminització (*ca l'Antolina, na Jaume, Montserrat*) o masculinització (*cal Càndio, cal Cila, Lliberato*).²⁹
- b) Distinció de significats segons el gènere en alguns homònims: *lo vall del Castell / la vall de Vinaixa, los Horts / lo camí de les Hortes*.
- c) Alternança de gèneres en un mateix nom sense variació del significat: *lo/la raval, lo/la marge, lo pla/la plana*.
- d) Ús indistint de la forma numeral *dos* per al masculí i per al femení: *les Dos Serres*.
- e) Manteniment de l'adjectiu *dolç* amb una sola terminació, com en llatí *DULCIS* i com en català antic (OnCat, vol. iv, p. 20b4-13): *la bassa Dolç*.
- f) Preponderància absoluta dels plurals amb *-es*, malgrat la presència de plurals femenins amb *-as*: *Aigües Vives, les Basses, lo camí de les Beurades*.
- g) Pluralització:
 1. de cognoms: *Badia > Badies, Carrera > Carreres, Bosquet > Bosquets*;
 2. de topònims: *l'Abeurada > lo camí de les Beurades, la Coma de Sant Pere > les Comes de Sant Pere, la Torta > les Tortes*.

10.4.2. *Article*

- a) Vacil·lació en la presència o absència de l'article definit en el nom propi: *Albi/l'Albi, Belianes/les Belianes, Vilosell/el Veluzell*.
- b) Fluctuació de l'article *lo/la*: *lo raval > l'arreal > la raval* (aglutinació resolta en la substitució del masculí pel femení, que ha perdurat).

29. Sembla que es forma a partir del cristianoromà femení *Lliberata*.

- c) Deglutinació de l'article, que dona lloc a topònims nous:³⁰ *los Pilars* > *los Spilars* > *los Espilàs*, *los Cabrers* > *los Scabrés* > *los Escabrés*.
- d) Manteniment de l'article personal *en* en els topònims, desaparegut en els dialectes occidentals: *les cogulles de n'Aranyó*, *la Coma d'en Català*, *la Coma d'en Gaia*.
- e) Presència de l'article personal *en* precedint substantius no personals: *n'albereda d'Arbeca*, *lo carrer d'en Barri Nou*, *la Coma de na Torta*.
- f) Presència de l'article salat *es*, procedent del llatí ĨPSU, f. ĨPSA: *la Font d'es Pich*, *de Scarrigues*, *dez Pomer*; aglutinat en alguns antropònims: *Saportella*, *Satorre*, *Despuig*.
- g) Ús popular de l'article femení apostrofat davant de *i* àtona: [ˈka tizaˈβɛt].

10.4.3. *Formes verbals*

Generalment, la toponímia no aporta informació lingüística pel que fa al sistema verbal (excepte participis). Per tant, els noms de lloc amb presència de verb que hem localitzat en són excepcions: *lo carrer Que-no-passa*, *cal Passa-i-calla*, *cal Passa-rios* o *lo Mirambò*.³¹

10.4.4. *Pronoms*

Hem documentat en força ocasions el relatiu *qui* no referit a persones: *la séquia qui va a l'Abeurador*, *lo camí qui va a l'Albi*, *lo camí qui va a Fuleda*.

10.4.5. *Preposicions*

- a) Ellipsi per fonosintaxi, tradicional i corrent en moltes comarques, de la preposició *de* després de so vocàlic que no formi part de diftong: *la Coma*

30. No es tracta d'una fossilització de l'article salat, sinó d'una duplicació de l'article determinat plural masculí. És freqüent l'adhesió d'una partícula (un article, una part d'un article, una preposició...) a determinats mots. És el mateix fenomen que observem en noms comuns com ara *les tisoires* > *les estisoires*.

31. El compost a partir d'una forma verbal personal, el verb *mirar*, seguida d'un complement verbal, l'adjectiu *bo*, té el sentit d'estar encarat cap a un lloc bo, fèrtil, de terra que mira a les zones més productives. En general, el trobem en llocs situats en un petit promontori des d'on es pot observar bé el contorn. Els topònims com aquest al principi tenien un significat i posteriorment han restat soldats. La majoria dels que s'hi adequen es construeixen a partir d'uns pocs verbs, sobretot *mirar*. És un recurs de formació de topònims també emprat per altres llengües romàniques, principalment l'occità i el francès, en les quals trobem les formes resultants: *Mirambell* i *Mirabeau* (OnCat, vol. v, p. 279-283; Rabella, 1995).

d'en Gaia [ʔa 'koma ŋ 'gajə], *la Coma d'en Salat* [ʔa 'koma n sa'ʔat], *la bassa del Pebre* [ʔa 'βasa ʔ 'peβre]. La documentació intenta transcriure les formes orals amb solucions diverses: *la Coma-u Gaya*, *la Coma al Mas*, *la Coma-m Pou*.

- b) El·lipsi de la preposició *de* i també de l'article: *lo pati Castell*, *la Coma Castell*, *la Coma Català*.
- c) Aparició d'un article aliè a la construcció inicial, potser per analogia amb els casos anteriors: *la bassa Dolç* [ʔa 'βasa ʔ 'doʦ].
- d) Ús de preposicions procedents d'adverbis sense inclusió de la preposició *de*: *Damunt la Carnisseria*, *davall l'Aygüera de la Bassa*, *Davant lo Castell*, *lo camí Darrere lo Mur*, *lo Comellar Dellà lo Mas d'en Mulet*, *prop lo Castell*, *lo carrer Sota lo Castell*.
- e) Presència de preposicions arcaiques o dialectals:³² *debaix*, *dejús*, *dessota* i *detràs*.
- f) Conservació, en les documentacions més antigues dels llinatges, de la preposició *de* que indica procedència: *Ludovicus de Muro*, *Jurdi de Ripera*, *Ffranciscus de Sanahuja*.

10.5. EL LÈXIC

10.5.1. *Genèrics*

abeurada

Una *abeurada* o *beurada* és un lloc on els animals van a beure, sia font, pica o bassa.

ajuntament

S'hi celebraven els *ajuntaments* o *consells*. L'expressió pròpia de la baixa edat mitjana amb què es designava el municipi és *la Casa de la Universitat*. Més endavant apareix la denominació *la Casa del Comú*. En toponímia, «comú» s'usa en el sentit de 'emprius, terres o partides que són usades per una comunitat de veïns, que són propietat del comú'.³³

32. Hem documentat *debaix* en les entrades *l'hort del Castell* (1534), *Davall les Campanes* (1645) i *Davall lo Molí* (1610); *dejús*, a *Davall les Campanes* (1625); *dessota*, a *Davall lo Castell* i *lo carrer Sota lo Castell*, i *detràs*, a *lo vagant de la Bassa de la Vila*², *lo camí del Calvari*, *lo tossalet del Castell*, *Damunt del Molí de l'Oli*, *lo solà de les Forques* i *lo Mur de la Vila* (1741). En les que no porten la data especificada, és 1765.

33. OnCat (vol. III, p. 419b51) i cf. DECat (vol. II, p. 861b47-862b19 i 864a50-b3).

albereda

Antany els àlbers eren molt nombrosos a la comarca. Precisament la seva abundància donà nom al poble de l'Albi. La desaparició de les alberedes o *auberdes* fou la conseqüència de les campanyes que es feren al país contra aquests arbres, perquè, a causa de l'atracció que sentien les mosques pel seu fullam caduc, esdevenien un fàcil propagador d'epidèmies pestíferes.

aranyó

Com a fixació del fitònim *aranyó* (l'arbrust i el seu fruit), ben present en aquestes terres de secà, podem esmentar el poble segarrenc de l'*Aranyó*, als Plans de Sió, avui pràcticament deshabitat, que tanmateix fou cap d'un municipi propi, que incloïa altres poblacions, fins a la seva annexió, el 1974. També hi ha dues valls de l'*Aranyó*: l'una aflueix al Set per l'esquerra, des del Cogul, i l'altra per la dreta, vers l'Albagés —procedent del terme de Castellldans, no gaire més amunt. Totes dues, a més, se sumen, des del punt de vista toponímic, a una tercera, dels *Aranyons*, del sud de la comarca (nom també allí de partida i d'uns extensos plans), i a un veïnat rural i una masia notable encara més coneguts de l'*Aranyó* del terme de Juneda, dins de l'antic de Miravall, a cinc quilòmetres al sud de la població, entre les Borges i Castellldans, que s'estén també al d'un torrent homònim, afluent de la Femosa (Turull, 2007, p. 77, i 2010, p. 18).

bancal

És un mot especialment viu en català occidental i que es pot aplicar a diferents formacions de terreny, tant naturals com, sobretot, modificades per l'home i destinades a l'agricultura. A propòsit d'un *Bancal* documentat a Vilanova de l'Aguda, Turull (2007, p. 79) explica que es tracta de la fixació toponímica del substantiu *bancal*, derivat de *banc*, amb el significat de 'tros de terra plana conreable, limitada per rases, rengles d'arbres o marges'.

barbacana

Vulgarment, en temps recents, en decaure la importància de les fortificacions emmurallades, el sentit més conegut de *barbacana*, 'obra exterior de fortificació, davant la muralla, per a defensa dels valls i de les portes', s'ha desplaçat més i més cap al de 'gran ràfec o volada d'una teulada' (DIEC, s. v.). A les nostres muntanyes ha passat a designar un sortint de penya, una cornisa rocosa que cobreix una concavitat, i al mateix temps s'ha traslladat a denominar aquesta concavitat mateixa. Hi ha diverses variants semàntiques de detall i variacions secundàries en la forma del mot, si bé predomina la noció de 'cova poc fonda' (DECat, vol. 1,

p. 635a31-57). En les balmes de vegades l'entrada no és que sigui ampla, sinó molt ampla. Són simples abrigalls contra la pluja, formats per l'avançament sobre l'espai buit d'una roca que sobresurt, talment com un ràfec, damunt un replanet una mica ficat endins (Domingo, 1997, p. 283).

botiga

Des del període medieval, en què el mot és abundant, apareix aplicat a moltes menes de magatzems o dipòsits comercials, d'obradors, de dependències agrícoles, etc. (DECat, vol. II, p. 168b29-56), és a dir, amb l'accepció de 'departament de les cases de pagès on guarden el gra i certes eines' (DCVB, s. v.).

caixer

La definició que s'aproxima més al sentit que documentem és 'espai comprès entre els dos marges d'una séquia' (DCVB, s. v.), i la referència «s'aplica generalment a penyes o roques que tenen forma de caixa, o bé a gorgs o tolls que tenen una forma còncava que fa pensar en una caixa oberta i buida per dins» (OnCat, vol. III, p. 178b4, s. v. *caixa*).

capella

El país és clapejat encara pels vestigis de milers de parròquies antigues, monestirs, celles, capelles i ermites, fundats al llarg dels segles i que, per raons de convivència espiritual o temporal, havien estat situats en indrets isolats. La majoria d'aquests llocs de culte han desaparegut totalment o només en resta el rastre ruïnós. No és rar de trobar l'hagiotopònim referint-se a terres que pertanyien, o havien pertangut, a una parròquia, confraria o orde religiós (Moreu-Rey, 1991, p. 195-96).

carrerada

Eren llocs de trànsit per a la transhumància de la ramaderia, que es va acabar fa una quarantena d'anys. Estaven situades a les divisions dels termes i tenien una amplada fixa: dotze pams (quatre per als animals i la resta per a la càrrega) (Amigó, 1999, p. 128).

cogulla

En diversos llocs el substantiu té un sentit orogràfic: 'tossal que acaba en punta' (DCVB), 'cap, capciró o cim d'un turó' (DECat, vol. II, p. 808b32-33), un sentit que ha passat per malla tant al DIEC com a Carles Domingo (1997). N'hi

ha exemples al Camp de Tarragona i al Priorat, com ara la *de Miramar*, la *del Maió*, a la serra de Montclar (conca del riu Gaià) i la *Cogulla*, una de les dues eminències de la serra Major del Montsant. És una paraula procedent, per analogia, de la caputxa que hi ha al capdamunt dels hàbits dels frares. El DCVB també recull, a la Segarra i a l'Urgell, el nom *cogulla* com a hidrònim: 'cocó, cadolla', és a dir, designant un clot que s'omple d'aigua de pluja a la part del damunt d'una roca. Els pagesos de zones eixutes tenen cura de protegir aquests clots, perquè el líquid s'hi conservi en bones condicions per a la gent o per al bestiar.

A l'Albi o a l'Espluga Calba té aquest sentit. Els pagesos l'han definit com a 'clot a les pedres on s'entolla l'aigua quan plou'. Les dites següents fan referència al significat de 'sot a la roca, que omple d'aigua la pluja': «Cel a bassetes, aigua a cogulletes» (Arbeca) i «Cel a bassetes, aigua per les cogulletes» (els Omellons). La *Cogulla de cal Quintillà*, a les Borges Blanques, és un forat de planta rectangular, cavat a la roca, que recull l'aigua de pluja que cau a la roquera del voltant, mitjançant uns reguers a la roca per al consum del pagès i de l'animal de càrrega. A Tarrés porta aquest nom una partida, amb pedres que, de manera natural, s'omplien d'aigua quan plovia, i a les quals la gent anava a beure.³⁴

coll

El nom comú *coll* tant pot procedir del llatí COLLUM, 'pas elevat entre muntanyes més altes', com del llatí COLLIS, 'pujol o turó baix' (DECat, vol. II, p. 821-827). En general, designa la part més baixa que enllaça dos punts més enlairats d'una muntanya, la depressió entre dos volums muntanyencs, aprofitada sovint per al passatge de camins i que facilita el pas d'un vessant cap a un altre: *lo coll d'Alforja*, *lo coll de Balaguer*, *lo coll de Lilla*, etc. Però uns altres accidents que es diuen —o es deien— *coll*, *collet* i *cols* no són indicadors de depressions, sinó d'eminències (Pere i Amigó, 1997, p. 57). Aquesta segona interpretació és freqüent a ponent del Camp de Tarragona, i d'allí enllà cap a occident; per exemple, per allà a Siurana és un turó, una punta, un bocí enlairat i arrodonit de territori. El terme *collet* se sol interpretar com un diminutiu de *coll*.

Derivat de *port*, amb l'accepció de lloc de pas, el nom *porta*, en el sentit orogràfic, coincideix amb *coll* per a batejar un pas estret entre massissos muntanyosos alts. *Portell* és un diminutiu de *port*, i *portella*, amb la mateixa significació, la forma femenina.

34. Amigó i Pere (2001, p. 175), Cervera, Manent i Prats (2008, p. 33) i Turull (2007, p. 85).

*coma*³⁵

En singular o en plural i en forma simple o aglutinada, és un dels genèrics més corrents a les Garrigues. Es pot definir com una depressió que es caracteritza per la forma oberta i de capçalera cònca, i el traçat gairebé semicircular —en forma d'obi o de com— dels vessants i de les carenes, d'acord amb el sentit etimològic de CUMBOS i CUMBA. En línies generals, els àmbits de referència es corresponen amb el significat originari de la paraula, però és corrent que el nom s'hagi estès a espais més grans, generalment partides. Els casos de *coma* a les valls pirinenques es compten per centenars. Segre avall baixen fins a Menàrguens, encara que *comellar* ja predomina a les Garrigues, l'Ebre, el Priorat, etc. Coromines ens adreça a l'entrada *cóm* (DECat, vol. II, p. 848-850): 'obi, petita conca per donar beurrall o per fer beure els animals', 'en particular les que hi ha sovint vora les fonts muntanyenques'; també indica que és un terme procedent del cèltic, que significa 'atuell enconcat, concavat', i que 'des d'aquest sentit ha passat a designar valletes poc fondes (cat. *coma*)'. Per tant, inicialment es tractaria d'un terme relacionat directament amb la hidronímia, tot i que la definició estàndard actual porta a considerar-lo de l'àmbit de l'oronímia: 'depressió més o menys pregona i planera en un terreny de muntanya'.

comellar

És el col·lectiu de l'orònim *comella*, que al seu torn és diminutiu de *coma*. Té un significat més restringit que el de *coma*: 'terreny planer més o menys ample situat al fons d'una clotada' (DIEC, s. v.). És una designació que sol reservar-se a les depressions allargassades, de sòl inclinat, que aflueixen als fondals i a les valls, i que generalment han estat esglaonades en bancals. També és un nom bastant freqüent a les Garrigues, bé que molt menys habitual que l'anterior. Els *comellars* apareixen amb més freqüència al sector sud-oriental, on el territori és més alterós i boscat. La forma allargada determina que hi desemboquin altres petites depressions, i per això el nom es degué formar amb sentit col·lectiu.

corrible

Els *corredors* o *corribles* eren els vials que resseguien la muralla per dins.

coster

És un genèric bastant habitual a les comarques occidentals del país, com a sinònim de *costa* o *pendent*, és a dir, per a designar un terreny en què les parets no

35. DIEC (s. v.), Morro (2010, p. 285 i 288) i DECat (vol. II, p. 848a31-37 i 852a26).

són verticals sinó inclinades. A les Garrigues, els costers són generalment erms, però sovint han estat convertits en conreus.

creu

Posar creus religioses a l'entrada d'un camí ha estat des d'antic una pràctica tradicional. Moltes vegades són una supervivència de senyals de domini o de límits de dominicatura (Amigó, 2005, p. 125).

devesa

Trobem el topònim en la majoria de municipis propers, perquè una *devesa* és un conjunt d'arbres, una zona abundant en herba per al pasturatge, al més sovint comunal i acotada (Amigó, 1999, p. 128; Balari, 1899, p. 509).

eixermada

És una artiga, una terra, erma o de bosc, en general en un lloc penjat o coster, al pendent d'una muntanya, que s'ha arrabassat per a ésser conreada.

farraginar

El terme es refereix a un camp a la vora del poble destinat a fer farratge, és a dir, a la pastura que serveix d'aliment al bestiar. Procedeix del substantiu *farraginal* o *farragenal*, 'camp de farratges', derivat del llatí FARRAGINALE, que és sufixació col·lectiva de FARRAGO, -AGINIS, 'farratge'; la variant *freginal*, que coincideix amb el topònim *Freginals del Montsià* i d'altres, seria producte d'una influència fonètica aràbiga.

feixa

Per a un dels informants, una feixa equivalia a un jornal de terra. Segons el DIEC, és una 'mesura superficial agrària de valor variable'.

fondo

El seu significat habitual, mig orogràfic mig hidrogràfic, és el de 'fondalada allargassada i més o menys fonda i ampla, generalment ocupada per conreus i eventualment solcada per un curs fluvial' (Domingo, 1997, p. 220). És equivalent a *torrent* i a *comellar*. *Comellar* és un pas ample entre dos turons, la part baixa del qual és coneguda per *fondo* (Amigó, Muntanya i Sanmartí, 2017, p. 25). En realitat es tracta d'un castellanisme en lloc de *fondal*.

font

En el domini del català moltes fonts porten el nom de *fonteta*; en cada cas cal examinar si es tracta d'una font petita, d'una font coberta (*fonte tecta*) o d'una font que brolla (*fonte edicta*). Quan es disposa de documentació antiga sobre el topònim, aleshores es té la clau de la interpretació, com és ara el poble del Baix Empordà anomenat *Fonteta*, que és designat en diplomes del segle IX amb el nom de *Fons edictus* (Bastardas, 1995, p. 280).

forn

Els forns de calç eren cavitats circulars obertes generalment al sòl del bosc a l'interior de les quals antigament es feia una combustió de llenya per a obtenir, a partir de la pedra calcària, calç, que s'utilitzava per a la construcció. Un cop van haver caigut en desús, feien de cisternes. La calç també s'usava per a ensulfatar o bé per a colgar els animals que morien.

fossar

Cementiri i fossar eren la mateixa terra sagrada fins al segle XIX. S'havia acostumat que fossin al costat del temple, dins la sagrera, és a dir, dins del circuit de trenta passes en què tenia jurisdicció una església. Els rics eren enterrats a l'església. Dintre de la de l'Espluga Calba hi ha fossars senyorials.

gorg

El nom s'aplica sovint als estanys. Balari (1899, p. 147) descriu amb aquests termes l'accident geogràfic:

Se formó de la palabra latina *gurgēs*, que propiamente significa lugar profundo en el río en el cual el agua gira, esto es, remolino ó movimiento circular del agua. El nombre *gorch* se da en catalán por extensión al remanso, que es la detención ó suspensión de la corriente del agua, y las más de las veces se emplea esta palabra en lugar de *estany*.

Ramon Llobet descriu el *gorg*, encara existent a Sant Martí de Maldà en el moment en què escriu el llibre (1907, p. 174 i 177), com «una gran bassa d'aigua, continguda dintre del portal ó plassa de Targa, per abeurar els animals ó averies».

hort

Si bé un *hort* és un tros de terra no gaire extens, on es conreen verdures, llegums i arbres fruiters, una *horta* generalment té una extensió més gran.

hospital

Com a topònim es troba a mig camí entre els que concerneixen les vies de comunicació i els que remeten a una idea religiosa. Originàriament *l'hospital* era una parada per a pelegrins, instal·lada i patrocinada per un orde religiós o fundada per un gran personatge. En francès, el nom de família *Hospital* representa sovint un convent d'hospitalers de Sant Joan de Jerusalem o un domini que els pertanyia (Morlet, 1997). En els ordes militar i hospitaler, qui tenia cura d'un hospital o d'una casa d'acolliment de pobres, normalment un sacerdot, n'era el *prior* (GEC).

obac

El genèric *obac*, com a nom de partides de terra, és força freqüent per aquests verals: a Arbeca, a la Curullada (la Segarra), a Juncosa o a Vilanova de Meià hi ha una peça de terra anomenada així; a Fullea, *l'Obaga* és un tros tocant al Planet, penjat, cap a la zona obaga del fondo de les Aubredes, que en el passat degué tenir categoria de partida; a la Pobra de Cérvoles, trobem *los Obacs*; a Montoliu de Segarra, *l'Obac del Clergue*; a Maials, *l'Obac Gros*; a Puiggròs, *l'Aubac*; a l'Albagés, *los Aubacs*, i a Vinaixa, *les Aubagues*.³⁶

pas

Alguns es refereixen a camins o llocs situats amunt, i alguns altres, a llocs apropiats per a travessar un corrent. Sol estar destinat a passatge humà.

perxe

Procedent del llatí PORTĪCU, pot coexistir en aquesta zona amb l'altra variant que conserva la velar tònica: *porxo*. La vocal tònica ha estat canviada en *ɛ* per encreuament amb PERTĪCA o amb PERĜŬLA. *Porxe* seria la forma arcaica, però la variant assimilada *porxo* està documentada també des del segle XIII. Segons Coromines, l'etimologia de *perxe*, que considera mossàrab, és molt més complexa del que exposa Alcover.³⁷

pati

El *pati* era una plaça cèntrica que servia antany de mercadal o firal exterior. Aquest espai, lloc lliure i desocupat, a les terres de Ponent era sinònim de *plaça*.

36. Satorra (2003, p. 176), Arbós (2003, p. 34 i 118), Turull (2007, p. 102) i Martín i Preixens (2005, p. 209, 352 i 454).

37. DCVB (s. v.), DECat (vol. VI, p. 726) i Cubells (2010, p. 132).

peixera

La gent d'edat avançada encara sap que aquest terme es refereix a una resclosa feta amb troncs, pedres i terra, que serveix per a desviar aigua generalment cap a un molí hidràulic o bé per al reg. Balari (1899, p. 160) afirma: «En la provincia de Lérida se llama todavía *pexera* á la presa por donde se ataja y detiene el río para encaminar ó llevar el agua al molino».

pla

El nom apareix indistintament amb valor d'apel·latiu i com a nom propi aplicat a una partida o un sector del territori, per exemple, *los Plans de Tarrés* (Tarrés).

punta

Té el sentit de part extrema i més elevada d'una serra; tros de terra de forma acutangular.

racó

És un apel·latiu molt freqüent a la comarca, especialment a les zones més altes. Té un significat essencialment coincident amb el de *fondo*, però amb un matis més restringit: sol referir-se a les capçaleres de les fondalades —i, per tant, pot ser conreat o no— o bé a ramificacions secundàries d'una fondalada principal. És una petita vall encaixada i curta, una raconada en una vall.

riu

Riu tenia antigament el sentit de *rierol*, equivalent a *riera*, mentre que el mot per a designar els rius era *flum* o *flom* (< FLUMEN, -INIS) o de vegades *aigua*. Si les depressions són més petites i en ploure hi corre aigua, s'anomenen *xaragalls* o *saragalls*, és a dir, còrrecs, reguerons que forma l'aigua de pluja en escampar-se per un terreny inclinat i excavar la terra (Morro, 2010, p. 292). Es tracta d'un corrent menor, quasi sempre intermitent.

roca

Des de molt antic l'apel·latiu *roca* esdevingué sinònim de *fortalesa* (Moreu-Rey, 1982, p. 104). De vegades s'atribuïa a llocs on hi havia restes ibèriques.

serra

Aquest apel·latiu apareix amb escassa freqüència en la toponímia garriguenca i generalment fa referència a les alineacions orogràfiques de tipus allargassat i més prominents.

sort

Sol ser un tros petit de terra d'horta a la vora del riu, sense cap edificació. Al segle XII equival, sovint, a *mas*, que significa 'mansió' i és la finca que un home lliure pot llaurar amb un arreu durant un any; comprenia una parcel·la petita de terra amb casa (Piquer, 1990, p. 129). La definició que n'ha fet últimament Coromines deu ser la més convincent: *sort* és un capital que s'invertia en una compra, ja en època llatina, i també, doncs, en l'adquisició de peces de terra. Cada bocí de terra que es comprava era una inversió, o sigui que era una *sort*. El DCVB, amb una sèrie d'altres apreciacions, segons les comarques, ja hi dona el significat de 'capital, conjunt de diners que forma la mota d'un préstec', però no relaciona aquesta paraula —com fa Coromines— amb el nom de les partides de terra.

Un nom molt freqüent, designador de propietats rústiques, de peces de terra en general és el de *sort* i derivats, com ara *sortanella*, *sortassa*, *sorteta*, *sortillona*, i *sort Gran*, *sort Llarga*, *sort Llonga*, *sort Tallada*... En força municipis ha passat a especificar alguna partida, en general en la forma plural, *les Sorts*, i de vegades en diminutiu: *la Sortanella*, *les Sortetes*... En són exemple Riudoms, Ulldemolins, l'Albi, el Vilosell, la Pobla de Cérvoles, Vallclara o Fuleda.³⁸

torre

És una denominació moderna que es fa servir per a construccions d'habitatges aïllats; té el sentit de 'casa de camp'.

tossal

Com a denominació geogràfica, apareix al territori garriguenc només de manera esporàdica, en correspondència amb les línies orogràfiques predominants a la comarca. Sol referir-se a un significat coincident amb l'etimològic, és a dir, a una elevació menor del terreny individualitzada. Així i tot, n'hem localitzat prou exemples en termes municipals propers: a l'Albi, als Omells de na Gaia, a Ulldemolins, a la Pobla de Cérvoles, al Vilosell, a Fuleda...

38. Perea (1978), Pere i Amigó (1997, p. 353-354), Amigó (2001, p. 427), Pere (2006, p. 315; 2013, p. 255, i 2017, p. 210) i Arbós (2003, p. 161).

tros

És la porció de terreny de conreu que algú posseeix, mentre que el nom comú que s'usa habitualment en les descripcions dels trossos és *peça* (*de terra*), entesa com a tros de terra de conreu delimitada per vores que la destriïn de les veïnes.

vagant

D'entrada, un *vagant* és una post de fusta per a aturar l'aigua del rec i fer-la alçar, a fi de poder regar amb la que puja, però de primer, en certes comarques, es digué *terra vagant* la que no es cultivava, erma, abandonada, que passava a propietat comunal. Coromines atribueix l'aglutinació (*vagant* > *avagant*) al fet que els usuaris tallaren malament *terr' avagant*, i després, en plural, se'n feu en el dret popular (pastoral, etc.) *els avagants* (DECat, vol. ix, p. 16a48-b54).

vall (f.)

Amb gènere femení i el sentit de 'extensió de terreny relativament plana entre muntanyes' (DCVB), ve de la forma del genitiu VALLIS. Partint del mot masculí *vall* també es pot arribar a aquesta especialització del corresponent femení: un *vall* és com una petita vall allargassada (Terrado, 2010, p. 455). Dins d'un sentit general coincident amb l'etimològic, les valls garriguenques són sinònimes de *fondos* o *fondalades*, els quals són allargassats, poc amples i generalment ocupats per un curs fluvial (Domingo, 1997, p. 218). Com que eventualment poden dur aigua, també participen del significat de *riu*. De vegades poden intercanviar el genèric: *la vall de Vinaixa*, per exemple, també s'anomena *fondo Major*. La profusió orogràfica de les Garrigues fa que hi abundin les petites valls —o *vallades*, com en diuen a la comarca—, de curs petit i d'importància secundària.

vall (m.)

Ha sofert una translació semàntica des de l'antic significat llatí de palissada o mur defensiu, fins a valors que de vegades conserven el lligam amb el món de les construccions defensives, com el d'un fossat que envolta una fortificació. El nominatiu llatí VALLUM era un element fonamental del *castrum*, el campament romà. Estava normalment construït amb troncs d'arbre tallats i acabats en la part superior en forma cònica. Davant, s'acostumava a excavar un fossat que, omplert o no d'aigua, augmentava la seguretat a l'interior del campament. La terra de l'excavació formava un terraplè que posava encara més dificultats a un atac eventual. Si el campament es convertia en un assentament estable, amb el temps la palissada era substituïda per un mur de pedra. Si no hi havia necessitats defensives, els fossats podien convertir-se simplement en conduccions d'aigua o en ex-

cavacions amb una finalitat agrícola. S'expliquen així tres dels sentits derivats del mot llatí: 'excavació defensiva', 'excavació agrícola' i 'séquia', que es troben ben testimoniats en el domini català (Terrado, 2010, p. 454). Segurament, la relació entre el signe i el seu significat va quedar esborrada ja d'antic, i el mot es va convertir en un topònim opac ben aviat. El mot català *vall* ha estat creatiu de topònims. Entre els informants encara es conservava tant el gènere masculí com el concepte de *vall* com a 'regatill, solc per a plantar que es feia quan hi havia aigua i s'escorria'; el DCVB recull el significat de 'rasa feta per a plantar-hi ceps o colgar-hi fems'. La normativa malda per restituir aquest significat de la forma amb valor gramatical de gènere masculí, per tal de bandejar el castellanisme *zanja*.

vico

El nom comú *vico* (< *uīcus*, -i, 'barri, carrer') remet a l'embrió de poble no fortificat, a un carrer o una barriada extramurs: *vico del Albi* > *lo carrer de l'Albi*.

villa

En època carolíngia, el creixement demogràfic i els processos de repoblació portaren a la creació d'un gran nombre de petits llocs de poblament (que sovint reberen el nom de *vilars*). Aquesta nova situació afavorí la necessitat que tot un conjunt de vilars —alguns creats de bell nou— restessin agrupats dins un terme d'una *villa* única, que devia ser un dels llocs de població més antics i més grans. Cal relacionar aquest procés molt probablement amb la necessitat de mantenir o d'ordenar el sistema de recaptació del *censum* i d'altres impostos fiscals, que tenien un origen segurament molt més remot. Així mateix, aquest procés fou afavorit per la constitució de nombroses parròquies, que normalment no s'instal·laren en els vilars novells, ans en els establiments més antics (Palol i Pladevall, 1999-2000, p. 388). El *vilar* va ser pròpiament la hisenda que pertanyia a la *villa*, de la qual era una dependència; era una heretat o finca rústica, treta de l'erm per a ser cultivada. A més de terreny cultivable, podia contenir pastures, prats i sel·ves; també incloïa cases, que algun cop van constituir, amb el temps, nuclis de població i van originar llogarets (Balari, 1899, p. 247).

La *villa* era una filla natural de la *villa* romana, el conjunt d'edificis o de construccions que actualment componen una *masia*. Són típics els compostos de *vila* amb un nom personal.

10.5.2. *Altres trets remarcables*

Potser l'aspecte que més destacaríem de l'inventari és la quantitat de termes que deixen de ser significatius per a passar a ser merament identificatius.

- a) Gran quantitat de topònims d'origen antroponímic, com és propi de les terres de repoblament, sobretot de les septentrionals (Veny, 1996, p. 91): *lo Comellar d'en Marcos, lo Comellar d'en Roger, lo Mas d'en Piquer*.
- b) Confluència de dos significats en una sola forma: *Rebordosa*,³⁹ *Rosic*.⁴⁰
- c) Reduplicació d'un nom de lloc trasplantat a un altre indret o país; aleshores l'arbitrarietat és la causant de la seva formació: *la costa de Sant Mateu, la Coma d'en Vilamur*.
- d) Homonimització formal: *lo Safranòries*.⁴¹
- e) Especialització semàntica: *la torre de l'Estrada*.
- f) Polisèmia: *la Cadireta, l'obac del Solà, vagant de la Vila*.
- g) Ús d'una altra llengua (espanyol) en els renoms per a accentuar la voluntat satírica: *la Caràcoles, cal Coma-reies, cal Mugerres*.
- h) Duplicació tautològica: *lo Coll de la Portella, lo Puig de l'Agulla, lo tossal de Puiggròs*.
- i) Aglutinació: *lo carrer de Capbassa, lo Costenvall, lo Foravalle*.
- j) Presència de formes secundàries o en desús: *cal Becgroc, la Mentiroso, lo sol de les Forques* (1510).
- k) Manteniment de mots dialectals, la majoria dels quals compartits amb el nord-occidental: *lo Bogeres, lo Guerxo del Tet, cal Sèguil*.⁴²
- l) Presència de noms freqüents en la toponímia del país: *la Dona Morta, les Eres, lo Mas Blanc*.
- m) Conservació fossilitzada de variants antigues de mots desaparegudes de la llengua viva actual: REGE (llatí vulgar) > *Reig* > *rei*.
- n) Presència de noms de sants en els llinatges, que, en la majoria dels casos, procedeixen de noms de poblacions, com a fenomen freqüent als països de gran tradició catòlica (Espanya, Itàlia, Portugal o França) (DAE, s. v. *San* + X): *Santfeliu, Santjoan, Santvicenç*.

39. El DCVB conté *Rebordós* i també *Regordosa* (s. v. *Rebordós, Rebordosa, Regordós, Regordosa* i *Reguardós*). L'adjectiu *regordós* (-osa) vindria de *reguardós* (-osa), 'perillós, que inspira recel'. Moll (1982, p. 265 i 285) conté *Rebordós* i *Rebordosa*, amb el sentit de 'migrat, que té aspecte de poca força', i *Rebordosa, Rabordosa* com a formes femenines de *reguardós*.

40. El germànic HRUODICH, 'famos, victoriós', i el derivat diminutiu de *Ros* (Moll, 1982, p. 121 i 277).

41. La semblança formal entre tots dos significats, *falòrnia* i *safranòria*, provoca l'acostament de l'un a l'altre o la total confusió, sense que hi intervingui cap factor d'afinitat semàntica (Veny, 1991, p. 74).

42. El DCVB conté la variant *sèguil*, que remet a *sègol*, del català central (i *segle* entremig).

10.5.3. Principals sufixos de la toponímia

- a) Collectius: *-al* i *-ar* (*l'Argelagar, lo Bancal, los Bassals, cal Bota del Portal, los Espilars, lo Farraginal*), *-eda* (*l'Aubereda, Fullea, la pineda del Vidrier*), *-er(a)* i *-ós (-osa)*, amb caràcter adjectiu (*l'Aigüera de la Bassa, ca l'Amorós, la casa Argentera, lo Pla Cabrer, la Comaler, les Guixeres, la Llanguera, la Mentirosa, lo Puigpedrós*).⁴³
- b) Diminutius:⁴⁴ *-ell* (*los Balcells, los Omells, la Portella*), *-et* (*les Fontetes, los Obaguets, lo tossalet Blanc*), *-ó* (*lo Castelló, cal Josepó, els Omellons*), *-ol* (*cal Borrassol, la cova del Guardiola, la Mariola*), *-í* (*cal Tremolins*), secundari (*la Portelleta, cal Tresonet*).
- c) Augmentatius: *-às (-assa)* (*la Bassassa, los Corralassos, lo Planàs*), *-ot(a)* (*la Bassota, lo camí del Casalot de Josep Balcells, lo coll de Batallots*).
- d) Relacional: *-a*⁴⁵ (*la Coma d'en Català*).
- e) Altres: *-at (-ada)* (*les abeurades de la Vila, cal Bondat, ca l'Enrogallat*), *-dor(a)* (*l'Abeurador, la Bassa Salvadora, la síquia Regadora*), *-er(a)* (*ca l'Adroguer, la Bassa Bovera*), *-ible* (*lo carrer Corrible*), *-ment* (*l'Ajuntament*).

10.5.4. Principals sufixos de l'antroponímia

- a) Collectius: *-al* i *-ar* (*Canyar, Canyissar, Vinyals*), *-eda* (*Boleda*), *-er* i *-ós*, amb caràcter adjectiu (*Amorós, lo Bogeres, Cendrós, Cercós, la Codonyera, Ribera, Roquer, Verders, Verguers*).
- b) Diminutius: *-ell* (*Albanell, Bonell, Teixell*), *-et* (*los Agustinets, Basset, Bellet*), *-í* (*Moixí*), *-ó* (*Amigó, lo Bepiló, Calderó*), *-ol* (*Bassols, lo Camperol, Trullols*) o doble diminutiu (*lo Rafelonet*).
- c) Augmentatius: *-al* (*Badal, Casals*), *-ard* (*Bellard*), *-ot* (*Barot, lo Caparrot, lo Perot*).
- d) D'oficis: *-à* (*Escrivà*), *-aire* (*cal Pellaire, cal Sargaire*), *-dor(a)* (*lo Caçador, la Cantadora, Cornador*), *-er* (*Aiguader, Ballester, cal Barber*), *-essa* (*la Batllessa*), *-or* (*Pastor, cal Pintor*).

43. Partint de la noció de *pedra*, l'adjectiu *pedrós* n'indica no tan sols la presència plural, sinó específicament l'abundància.

44. Hem anotat exemples dels principals sufixos diminutius que intervenen en la toponímia ponentina (Turull, 2007, p. 323).

45. El sufix *-a* (pl. *-ans*, f. *-ana*) estableix amb la base una relació directa, que pot ser d'origen, de pertinença o d'altra mena; aquesta derivació converteix el mot afectat en un complement adjectivador del terme de referència, elidit o no; la majoria de casos no tenen com a base immediata un nom comú, sinó un nom personal, un antropònim (Turull, 2007, p. 329).

- e) Gentilicis: *-à* (*Berguedà, cals Castellans, Surià*), *-ès* (*Anglès, Aragonès, Arbonès*), *-í* (*lo Tarragoní*), *-ís* (*cal Suís*).
- f) Referits al lloc d'origen: *-a* (*Barberà, Boscà, Campà*), *-ac* (*Sairac*).⁴⁶
- g) Altres: *-at* (*-ada*) (*Bonanat i Boronat, la Cremada, cal Cremat del Xulip, Esforçat, la Gravada Panissola*), *-eny* (*Ferreny, Pedreny*), *-issa* (*Pedrissa*), *-ó*, masculinitzador (*Barceló, Pellissó*), *-ut* (*lo Panxut-del-botifarra*).

46. Els noms de població actuals que acaben en *-ac*, molt abundants al sud de França, es van formar a partir de noms llatins de persona, als quals es va afegir el sufix *-acus*, d'origen gàl·lic, per a designar les finques de la seva propietat. A partir de les invasions del segle v es van posar de moda aquests derivats de gentilicis germànics. Posteriorment, amb la invasió dels francs a la part septentrional de la Gàl·lia romana, van continuar formant-se noms acabats en *-ACUM* (Sayrach, 2009).

11. Llista de noms

1 d'Octubre de 2017, lo carrer de l' [ʔo ka're ðe 'tu ðok'tuβre ðe 'ðoz 'mit di'set]

El febrer de 2020 es va col·locar la placa que anomena així el que fins ara era lo carrer de Sant Joan de Jerusalem.

Abadia

V. Miquel de l'A., *Pati (de l'A. o de la Iglésia).

Abadia, lo carrer o racó de l' [ʔo ka're ðe ʔaβa'ðin] o
[ʔo ra'ko ðe ʔaβa'ðin]

L'antiga església devia tenir una orientació est-oest, com l'actual, si bé la sagristia devia ser a l'extrem est i el campanar a l'oest; al revés d'ara. Rere la sagristia i el fossar, hi vivien les famílies afectades pel canvi d'ubicació de l'edifici, mentre que a l'extrem oposat hi havia l'abadia, separada de l'església per un petit passadís (Rebordosa i Rebordosa, 2018, p. 250). En l'edificació de la nova parròquia les dimensions de l'antiga abadia es van reduir; per tant, l'actual, a la part de darrere, és de construcció més recent. La llar de jubilats, en una sala de la parròquia, dona al carrer de Santa Maria. *Lo carrer de l'Abadia* actualment també s'anomena *lo racó de l'Abadia*.

«l'abbadia de la Spluga» (Visita 1450, 109r); «l'abadia» (Roser 1600, 1v); «a l'abadia (on Antoni Queralt feia estada, en estar casat amb una neboda del rector)», any 1628 (Gual, 2003, p. 139); «lo carrer de l'Abadia», «a sol ixent ab l'abadia» (*Capbr.* 1633, 19r i 40v); «lo carrer de l'Abadia» (*Capbr.* 1669, 60v); «fonch batejada en l'abadia una filla d'Isidro Sesplugues» (*Bapt.* 1685, 22v, 3); «l'abadia» (*Capbr.* 1717, 10v); «l'abadia» (*Apeo*, 62v).

Tot i que hem adequat l'ús de l'apòstrof proclític a la normativa actual (*l'abadia*), en molts documents la separació de mots és: *la badia*.

V. t. **Rectoria*, *lo carrer de la*.

Abadia, lo corral de l'

[ʎo ko'raʎ de ʎaβa'ðio]

«lo corral de l'Abadia» (*Capbr.* 1633, 75r); «a sol ixent ab lo senyor rector o corral de l'Abadia» (*Capbr.* 1669, 63v).

A l'Abadia hi havia hagut corral i estables.

Abadia, l'hort de l'

«al barri Nou, [...] a migjorn ab la plaça de la sglésia, a sol ponent ab l'hort de l'Abadia e a tramuntana ab lo carrer que va al Portal» (*Capbr.* 1574, 36r); «la plassa de la Sglésia, a ponent l'hort de l'Abadia» (*Capbr.* 1607, 238r).

L'hort era contigu a l'edifici.

Abadia, la plaça o lo pati de l'

«tots dell paty de ll'Abadia», any 1625 (*Bapt.* 1624, 1v); «la dita plassa de l'Abadia o de la Iglésia» (*Capbr.* 1765, 55v).

L'espai de davant de l'abadia s'anomena *plaça* en el capbreu de 1765. Es fa difícil precisar si *la plaça de l'Església* i la *de l'Abadia* coincidien exactament, ja que la construcció de l'església nova va modificar la fesomia d'aquest espai.

V. t. *Església*, *la plaça o lo pati de l'*.

Abadia, la sort de l'

«la sort de l'Abadia» (*Capbr.* 1669, 66r); «la sort de l'Abadia y a tremuntana ab lo camí qui va a Fullea» (*Capbr.* 1692, 36v); «la sort de l'Abadia» (*Capbr.* 1717, 11v).

La peça de terra no era contigua a l'abadia, sinó que es trobava tocant al camí de Fullea.

V. t. **Rectoria*, *la sort de la*.

Abelló

«Anton [...], de dit Bellpuig [...], fill [...] d'altre Anton Abelló, [...], y de Francisca Abelló y Martí», any 1779 (*Matr.* 1699, 283r); «Concepción Oliva Abelló, [...] de Mont-roig» (*Òbits* 1934, 142v, 2); «Rosa Abelló Llobera, natural de Reus» (*Matr.* 1934, 9r, 1); «Sardà Avelló Rosa, vecina Tarragona» (*Amillar.* 1945, 97v).

En una sola citació la grafia és *Avelló*.

Abeurada (d'Aigües Vives), l' [ʔaβew'raðb]

És la partida que es troba a l'esquerra del camí dels Omells de na Gaia, sortint del poble en direcció est; abans hi ha la Torta: la finca que les separa és la de cal Coixet, «allò del Coixet». Quan s'acaba l'Abeurada comença Aigües Vives², ja al terme dels Omells i cap a Senan. Ens els documents no queda clar quan comença una partida i quan acaba l'altra: el *Llibre de repartiment* les confon totes tres.

«a l'Abeurada d'Aygües Vives, [...] a migjorn ab la çíquia» (*Capbr.* 1574, 85v); «Beurada, [...] por mediodía con la asequia del Fondo» (*Apeo*, 43r); «finca: Beurada, partida: Torta», «finca: Aigües Vives, [...] partida: Beurada» (*Repartiment* 1942, 40r i 247r); «Partida [...]: Beurada» (*Amillar.* 1945, 69v); «es va incautar dels béns [...] que [...] passem a detallar: [...] Beurada» (*Comitè* 1936, 63r).

El nom es presenta tant en la forma singular com plural.

Abeurador

V. **Sobre de l'A.*

Abeurador, l'

«al Abeuredor» (*Capbr.* 1510, 22v); «l'abeurador d'Aigües Vives» (*Capbr.* 1607, 266v); «a la partida de l'Abeurador o Aguas Vivas [...] l'abeurador de dita vila» (*Capbr.* 1717, 20v); «finca: Aigües Vives, partida: Aveuradó» (*Repartiment* 1942, 99v); «Partida [...]: Abeuradó» (*Amillar.* 1945, 30r).

Entenem que aquesta partida estava situada a l'*abeurador d'Aigües Vives*. Tota la fondalada entre l'Esplugu Calba i els Omells de na Gaia rebia un bon munt de noms, i les referències a cadascun d'ells no sempre són prou clares, de manera que els límits i l'abast fan de mal determinar. Les quatre denominacions (*Abeurador*, *Tortes*, *Beurades* i *Aigües Vives*²) es confonen en els capbreus antics: el de 1717 i el de 1765 no fan distinció entre les diferents parts del Fondo i consideren que la partida d'*Aigües Vives*² i la de l'*Abeurador* són la mateixa. El *Libro de apeo-amillaramiento* indica que es tractava d'una terra campà, és a dir, destinada a la sembra de cereals. L'*Abeurador* també és una partida de Juneda (Cornudella, 2012, p. 55).

Abeurador, lo camí de l'

«ab lo vall y a ponent ab lo camí de l'Abeurador» (*Capbr.* 1607, 379v).

Abeurador, la séquia de l'

«la séquia qui va a l'Abeurador» (*Capbr.* 1633, 28r); «la séquia qui va a l'Abeurador» (*Capbr.* 1669, 53v); «la séquia qui va a l'Abeurador» (*Capbr.* 1717, 35r).

S'origina al Rinet i, com a curs d'aigua, és la que va perdurar fins fa uns deu o dotze anys, és a dir, fins a la canalització, tot i que s'anomenava simplement *la séquia*. Per les afrontacions observem que al nord té la Coma de la Torta, davant del Castell, i el camí dels Omells, i a l'oest té la sort de la Rectoria.

Abrí-Descatlar

«Aquí descansan les cendres de frare Nicolau Abrí-Dezcallar, gran prior de Cataluña, comanador d'Espluga Calva y de Barcelona», any 1794 (Mas Latrie, 1891, p. 203).

Nicolau Abrí-Descatlar, parent directe de Guillem Descatlar i d'Olesa (1746-1801), va ser comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem entre 1774 i 1784. Fou enterrat a la catedral de La Valletta, capital de l'illa de Malta, on encara es conserva la làpida funerària amb la corresponent inscripció, a la capella de Sant Joan Baptista o de l'Oratori. Escrita en català, la làpida d'aquest sepulcre es distingeix de la resta que configuren el terra de la catedral, redactades en llatí (Ortega, 1996, p. 6).

Abril

«cassa de mestre Baldiri Abrill: [...] Mònica Abril, filla; Melchior Abril, fill» (*Roser* 1600, 45r); «pedrins: Baldiri Abril, sastre», any 1603 (*Bapt.* 1574, 59).

Les grafies anotades són: *Abril* i *Abrill*.

Abulló, la síquia de l'

«la síquia de l'Abulló» (*Capbr.* 1633, 144v).

Les afrontacions la situen a la partida de la Coma de Fullea i al sud del camí del Mas d'en Piquer. Per a portar l'aigua de l'aiguavessant cap al Fondo s'utilitzava una mena de canonada de pedra, un *abulló*, o una *abulloneta*, en la parla local.

Adjutori

«Magdalena [...], Raymunda [...], Rosalia, [...] filla [...] dels cònjuges Joseph Miró y Isabel Adjutori, de Blancafort», any 1843 (*Bapt.* 1824, 288).

Adroguer, ca l'

[ˈka ʎaðroˈɣe]

«Roure Farré, Rosa (Drogué)», any 1905 (*Bapt.* 1892, 343).

Era tocant a cal Petronill, a l'avinguda de Pau Casals.

Agna

V. **Pigat de l'A*.

Agna, ca l'

[ˈka ˈʎagno]

Era una caseta petita del carrer Major, entre cal Xon i cal Cuca. Després, els de ca l'Agna van comprar l'Ensenyança a les monges, al carrer de Santa Maria, i s'hi van instal·lar a viure. Hi havia una barana que anava d'un cantó de carrer a l'altre, per dalt en l'aire, fins a cal Bosc. A Riudoms, a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 32 i 33) o a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 85) aquest nom de pila també ha generat topònims o antropònims.

«Teresa Teixidó Pons, [...] Agna», matrimonis de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7); «Federico Teixidó (Agna)», any 1932 (Poca, 2017, p. 113); «Teixidó, Cristòfol, Agna» (*Contribució* 1936).

Agrària, l'

[ʎaˈɣrariə]

La seu de la Unión Agraria era on ara hi ha l'Ajuntament, a l'avinguda de Pau Casals. Era un sindicat de camperols que, mitjançant les subvencions agràries que rebien, s'encarregaven de tasques, com ara del vedat de la caça. Abans de la Guerra Civil espanyola fou el local social del Centre Català Republicà d'Esquerra, on també feien ball i hi havia el cafè. Abans havia estat la fassina de cal Ponç. Després de la Guerra va ser l'Auxili Social, i els pisos superiors es convertiren en «estudi dels nois».

V. t. **Auxili, l'*; **Centre Republicà, lo o los Republicans*.

Aguanisa

«Lola Aguanisa Serra, [...] de Belmis (Córdoba) [...] a conseqüència del bombardeix d'aviació [...] de Borges Blanques» (*Òbits* 1934, 71r, 10).

El cognom, de procedència forana, apareix un sol cop a l'Espluga Calba, a causa dels moviments de població que hi va haver durant la Guerra Civil espanyola.

Agulla

V. **Puig de l'A*.

Agulló

«Marina Agulona, filla de Thoni Aguló», any 1527 (*Matr.* 1625, 2r); «Barthomeu Agulló, pagès, natural de Niñola», any 1643 (*Òbits* 1636, 5v); «Pere Joan Agulló» (*Capbr.* 1669, 80v); «los hereus del quòndam Pere Joan Agulló, candeler, de Vallbona de las Monjas» (*Capbr.* 1717, 148v).

Gonzalo Agulló Mercader era un dels metges que signava les defuncions de l'equip quirúrgic que acampà a l'Espluga Calba el 1938, amb la 135a brigada de sanitat i forces de xoc a les ordres de Líster. L'hospital quirúrgic mòbil militar de la 27a divisió del XXI Cos de l'Exèrcit funcionà durant un mes i mig (des de primers d'abril fins a primers de juny), amb uns vint-i-cinc o trenta llits. Les grafies anotades són: *Agulo* i *Agullo*, amb accent o sense.

Agustí

«Antònia [...], filla [...] de Pere Joan Agustí y de Madalena Agustí y Targa, [...] de Ciutadilla», any 1731, «Maria Agustí Targa», any 1745, «Thomàs Agustí y Torroja, pagès, de Ciutadila», any 1760 (*Matr.* 1699, 192v, 204v i 231r-v); «Magdalena [...], filla [...] de Jaume Sesplugues y Agustí [...]. Foren padrins: Miquel Sesplugues y Agustí», any 1775, «Thomàs [...], fill [...] d'Anton Marcoval y Raymunda Marcoval y Agustí», any 1790, «Anton Marcoval y Agustí», any 1792 (*Bapt.* 1773, 15v, 101r i 111r); «Jaime Miró Agustí, [...] de Vallbona de las Monjas» (*Matr.* 1950, 29v, 2).

Hem localitzat només quatre noms amb aquest cognom: Tomàs, Antònia, Maria i Raimunda.

Agustinets, los

[ʎoz ayusti'nets]

Eren uns gitanos de principis del segle xx que duïen una vida nòmada, un dels quals es deia *Agustí*. Devien haver viscut a l'Espluga amb anterioritat. Venien amb carruatges i es posaven sempre a l'erm de les pallisses de cal Cila. En l'ús del diminutiu notem el to afectiu amb què la gent de la vila es referia a aquests forasters que els visitaven de tant en tant.

Agut

«Ramon [...], pagès, fill [...] de Juan Cinca, [...], y de Magdalena Cinca y Agut [...] tots de la parròquia de Sant Martí de Lladeras, bisbat de Solsona», any 1783 (*Matr.* 1699, 302v).

Aicard

«Petrus Aycart, de Falceto» (Perg. 1379); «Petrus Aycart, ville de Valceto» (Perg. 1406/1).

El 18 de febrer de 1381, Berenguer Gallard va vendre el lloc i el castell a Pere Aicard, ciutadà de Lleida, per 133.000 sous barcelonesos, amb tots els rèdits i pertinences. El 29 de juliol del mateix any, Pere III, defensant els seus drets, here-tats de la carta de donació, va vendre el mer i mixt imperi i tota la jurisdicció del lloc a Pere Aicard, parent dels Carcassona, per 4.000 sous, amb la concessió de poder acollir a l'Espluga Calba tota persona que el rei hagués desterrat o bandejat (igual podien fer, per privilegi o consuetud, els comtes i barons de Catalunya, en els llocs respectius). Durant el transcurs d'aquesta operació mercantil, el rei ordenà col·locar a la façana del castell els seus atributs reials, com a símbol dels seus drets. L'única grafia enregistrada és *Aycart*.

Aiguader

«Rosaria Tudela Aiguadé, [...] de Villanueva de Bellpuig» (*Naix.* 1895, 26r, 1).

Aiguamoll, l'

[ˈajɣwa'moʎ]

«Campa. Su situación: Ayguamoll» (*Apeo*, 73v); «partida: Aiguamoll», «finca: Aiguamoll, [...] partida: Torta» (*Repartiment* 1942, 62r i 136r); «Partida [...]: Aiguamoll» (*Amillar*, 1945, 18r).

Era una zona a temporades entollada, a temporades llaurada, situada en el curs del Rinet, passada l'Abeurada, en direcció est del terme i al final d'aquest, quan comença Aigües Vives². Alimentava el que s'anomena *lo Pantano*. Tenia al sud la síquia del Fondo i al nord el camí dels Omells. El *Llibre de repartiment* de 1942 situa aquesta petita partida abans de l'Abeurada, és a dir, la considera una part de la Torta: novament constatem que, en la delimitació de les parts del Fondo, l'atribució de noms a cadascuna és imprecisa. En altres viles properes, com ara l'Albi o les Borges Blanques, hem trobat el mateix genèric donant nom a toponims menors (Martín i Preixens, 2005, p. 218 i 273).

Aigüera de la Bassa, l'

«a la partida Davall l'Aygüera de la Vassa, [...] a mitgdia ab lo camí de Fullea, [...] a tremuntana ab l'aygüera de la vassa» (*Capbr.* 1692, 83v); «la partida de l'Aigüera de la Bassa» (*Capbr.* 1717, 128r); «partida de l'Aygüera de la Bassa» (*Capbr.* 1741, 98v); «la partida de l'Aygüera de la Bassa o del Forn Teulà» (*Capbr.* 1765, 55v).

Segons el capbreu de 1765, *l'Aigüera de la Bassa, lo Camí de Montblanc* i *lo Forteular* són la mateixa partida; segons el de 1669, *lo Camí de Montblanc* equival als *Bassals*. La partida de l'Aigüera de la Bassa tenia al sud el camí de Fullea i al nord la mateixa aigüera de la bassa Dolç. Es produeix, doncs, una certa confu-

sió entre petits trossets de terra molt pròxims. Estem parlant de l'espai comprès entre el camí de Senan i l'actual carretera de Fullea, més o menys. Avui dia equivaldria a les partides dels Bassals i del Forteular; abans, del Pla de la Bassa. La referència sempre és la bassa Dolç i una àrea que comença al final del nucli urbà, perquè en les citacions apareixen cases i corrals.

La primera citació indica que la partida era «davall» l'aigüera de la bassa Dolç.

V. t. *Bassals, los*; **Camí del Pla de la Bassa, lo*, o *lo Camí de Montblanc; Forteular, lo*.

Aigües Vives¹

V. *Abeurada* (d'A. V.), **Coma d'A. V.*

Aigües Vives²

[ˈajɣwez ˈβiβes]

En els capbreus antics es considerava un dels tres cursos fluvials principals del terme de l'Espluga Calba, junt amb la coma de Fullea i la dels Masos. Sempre hi havia aigua, hi naixia. És l'última partida del fondo dels Omells, després de la Torta i de l'Abeurada. Al sud té el camí de Senan i al nord el dels Omells. De fet, actualment, el mapa de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC) la situa en l'esmentada fondalada, però als termes dels Omells de na Gaia i Senan. Els capbreus de 1717 i 1741 indiquen que es troba als Omells, però a Senan també hi ha aquest nom de partida (Vallverdú, 1995, p. 35). Està clar que se situa a la zona limítrofa entre l'Espluga, els Omells i Senan, i tots tres municipis tenen partides que s'anomenen així.

«in partita de Aigües Vives» (*Capbr.* 1510, 7v); «lo troç d'Aigües Vives», «a Aigües Vives [...] a tramuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1574, 13v i 58v); «al lloch apellat Aigües Vives» (*Capbr.* 1607, 7r); «la partida d'Aigües Vives» (*Capbr.* 1633, 23r); «la partida d'Aigües Vives» (*Capbr.* 1669, 28v); «en la partida d'Aigües Vives» (*Capbr.* 1669, 64r); «Aguas Vivas, [...] a mitgdia ab la séquia del Molí» (*Capbr.* 1717, 20v); «partida d'Aigües Vives» (*Capbr.* 1741, 11v); «la partida d'Aigües Vives, [...] a tremuntana ab lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1765, 143v).

En una citació (1574) d'aquesta partida se'n diu *lo tros d'Aigües Vives*.

Aigües Vives, l'abeurador d'

«en la partida d'Aigües Vives [...] a ponent [...] part ab l'abeurador o vagant de la Vila», «partida d'Aigües Vives, [...] a mitgdia ab l'abeuradó d'Aigües Vives» (*Capbr.* 1765, 93r i 127v).

És un dels dos abeuradors de propietat municipal de la partida d'Aigües Vives², al mig del Fondo.

V. t. **Vila, les abeurades de la*.

Aigües Vives, la coma d'

«a la dita coma d'Ayguas Vivas, ha ont dit terme està comensant de termenar» (*Capbr.* 1717, 4v); «baixa a la sobre mencionada coma d'Ayguas Vivas» (*Capbr.* 1765, 7r).

La coma d'Aigües Vives ha de ser una zona contigua a l'Abeurada, que començaria on hi ha la carrerada que va de Poblet a Vallbona de les Monges.

Aigües Vives, la font d'

«la partida de la font d'Aygües Vives» (*Capbr.* 1574, 15r).

Aigües Vives, l'obac d'

«la partida de la font d'Aygües Vives [...]. Ítem allí mateix un tros de terra herma appellat l'obach» (*Capbr.* 1574, 15r).

Aimar

«Luys Aymar» (*Fog.* 1497, p. 292).

Aimeric

V. **Eimeric*.

Aixalà

V. *Eixalà*.

Ajuntament, l'

[ʎazunta'men]

Actualment, l'edifici de l'Ajuntament és a l'avinguda de Pau Casals, número 5.

«Espluga Calva tiene 66 casas y la del ayuntamiento, un palacio antiguo en el centro del pueblo, que los vecinos llaman el Castillo» (Madoz, 1845, p. 579); «casa del Común, por de frente, patio del Castillo», «calle de Santa Maria, [...] con la casa del Común» (*Apeo*, 8r i 177r).

A finals del segle XIX el nom és *la Casa del Comú*. Avui dia tothom en diu *l'Ajuntament*, tot i que *la Casa de la Vila* segueix usant-se, en registres més cultes, com ara en la llengua escrita.

V. t. *Casa de la Vila* o de la **Universitat, la*.

Alabat-sigui-déu

V. **Cisco de ca l'A.*

Alabau

«Miguel Alabau de la Salud [...], de València, vecino de Tarragona» (*Matr.* 1939, 3r, 3).

Alari

[a'ɫari]

És un llinatge amb documentació molt recent. El de cal Bota del Portal, que era del Pont d'Armentera i es deia Alari, es va casar amb la pubilla de cal Negret. Hem trobat uns quants noms d'home: Florenci, Francisco, Jaume, Joan, Josep (i Josep M.), Lluís, Pau, Ramon i Salvador, i també alguns noms de dona: Cinta (o Maria de la Cinta), Josepa, Maria, Montserrat i Teresa. Actualment, el duen quatre persones de primer cognom.

«calle de Momblanch, [...] por la derecha Francisco Lari» (*Apeo*, 221r); «Martorell Alari, Maria», naixements de l'any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Ramon Alari Sardà», «Maria Alari Roca» (*Naix.* 1913, 3, 20, i 57, 41); «Maria Alari Bernet», «Montserrat Alari Bernet» (*Naix.* 1934, 114r, 8, i 138r, 13); «Pau Martorell Alarí», anys 1936-1939 (Rubió, 2011, p. 259); «José Alari Balcells» (*Repartiment* 1942, 3r); «José Alari Balcells» (*Amillar.* 1945, 14r); «José María Alari Bernet», «Salvador Alari Bernet» (*Naix.* 1945, 34r, 1, i 81r, 4); «Alari Bernet, Ramon» (*Padró* 2013, p. 1).

La grafia *Lari* no sembla que es refereixi a un altre cognom, perquè situa la casa on la tenia la família Alari.

Alavedra

«Salvador Reñé Alavedra, natural d'Esparraguera» (*Òbits* 1898, 160r, 21).

Albagés

«Maria Rotg y Aubaixés» (*Òbits* 1880, 66r, 19); «Roig y Albagés, Ramon», «Roig y Albagés, José» (*Bapt.* 1881, 9r i 65v); «Jaime Roig Aubagés» (*Òbits* 1887, 153r, 7); «Roig Albaixés, Ramona», any 1892 (*Bapt.* 1892, 60); «Cosme Roig Aubajés» (*Naix.* 1895, 28r); «José Roig Aubagés», «Roig Aubagés, Pablo» (*Amillar.* 1945, 7v i 62r); «Joan Roig Aubagés», matrimonis de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 5).

Les grafies anotades, amb accent o sense, són: *Albages*, *Albaixes*, *Aubaixes*, *Aubages* i *Aubajes*.

Albanell

«doña Josefa Roure Uvanell, soltera, [...] de Mataró» (*Matr.* 1911, 25r, 8).

Albereda¹

V. *Auberda*, **Coma de l'A*.

Albereda²

«Rosa [...], filla [...] de Joan Albareda y de Teresa Albareda y Canela», any 1819, «Ramon Albareda y Teixidó», any 1822 (*Bapt.* 1773, 278r i 295r); «Maria Albareda y Canela», any 1839, «Catarina Albareda y Folch [...], de Munblanquet», any 1842 (*Matr.* 1791, 138 i 156); «Torres y Albareda, José», any 1884, «Torres y Albareda, Magdalena», any 1887 (*Bapt.* 1881, 48v i 86r); «Ramón Gaya Albareda» (*Repartiment* 1942, 58r); «Cristóbal Torres Albareda» (*Amillar.* 1945, 58v).

Apareixen els noms masculins de Joan i Ramon, i també els femenins de Caterina, Maria, Paula i Rosa. L'única forma documentada és *Albareda*.

Albereda, la coma de l'

«la meytat del troç de l'Albereda [...] és situada al lloch appellat la coma de l'Albereda» (*Capbr.* 1574, 14v).

Albereda, la font de l'

«en la partida de l'Albereda, [...] a sol ixent ab la font de l'Albereda» (*Capbr.* 1669, 105v).

Albereda, la séquia de l'

«la séquia de l'Albereda» (*Capbr.* 1669, 66r); «la séquia de l'Albereda» (*Capbr.* 1669, 105v); «a ponent ab la séquia regadora y a tremuntana ab la séquia de l'Albareda, que va l'aigua al Molí» (*Capbr.* 1717, 75v).

En el document de 1717 apareixen dues séquies. Entenem que l'una és la principal, que baixa pel Fondo, i l'altra n'és un ramal.

V. t. **Capdal*, la séquia.

Albert

«Maria Albert Bellmunt, [...] de Juneda» (*Matr.* 1887, 24r, 4); «Cunillera y Albert, Francisco», any 1892 (*Bapt.* 1881, 155r); «Cunillera y Albert, Dolores», any 1896 (*Bapt.* 1892, 156); «José Albert Bosch, natural de Juneda», «Carmen Cunillera Albert» (*Òbits* 1898, 130r, 40, i 132r, 42); «Jaime Cunillera Albert», «Francisca Cunillera Albert» (*Naix.* 1901, 5r, 22, i 107r, 7).

Albi

V. **Camí de l'A*.

Albi, l'

[ˈʎaβi]

El municipi de l'Albi es troba a uns deu quilòmetres de l'Espluga Calba, en direcció sud-oest. S'hi va per la pista de Vinaixa.

«Hugo de Mur, miles et dominis castei de Albi» (Perg. 1448); «lo reverent doctor Mariano Roig, rector d'Albi» (*Translació* 1778, 3).

Albi, lo camí de l'

[ˈto ka'mi ðe ˈʎaβi]

En direcció a l'ermita de Sant Bonifaci, sortint del poble cap a Vinaixa, hi havia un camí que anava dret a l'Albi. Devia seguir més o menys el traçat de l'actual camí de Vinaixa.

«lo camí de l'Albi» (*Capbr.* 1574, 10v); «lo camí va a l'Albi» (*Capbr.* 1607, 456r); «lo camí qui va a l'Albi» (*Capbr.* 1633, 25r); «partida de la Portella, [...] a mitgdia ab lo camí de l'Albi» (*Capbr.* 1741, 29r); «partida de la Coma del Pou, [...] a mitgdia y a ponent ab lo camí de l'Albi» (*Capbr.* 1765, 21v); «camino del Alvi» (*Apeo*, 176r); «camino de Albi» (*Repartiment* 1942, 31r); «camino Albi» (*Amillar*. 1945, 34r).

Albi, lo carrer de l'

«vico del Albi» (*Capbr.* 1510, 10v); «lo carrer de l'Albi» (*Capbr.* 1633, 110v).

Alegre

«Foren padrins: Jaume Alegre, texidor de li», any 1576 (*Bapt.* 1574, 7).

Aleix, ca l'

[ˈka ˈʎaˈʎejʃ]

Era tocant a cal Canela, a l'avinguda de Pau Casals. El fill era sastre. Ara és tot cal Canela.

Aleix del Peret, ca l'

[ˈka ˈʎaˈʎejʒ ðeɫ peˈɾet]

«Aleis Peret» (*Contribució* 1936); «Jaume Orteu Romeu (Aleix del Peret)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21).

Era davant de cal Salvador del Cabeça i donava al carrer Major i a la carretera. El 13 de setembre de 1923, l'Aleix de cal Peret, com a pregoner, va anunciar, amb el toc de trompeta acompanyat d'un comunicat, que es proclamava l'estat de guerra a tot el territori nacional a causa del cop d'estat del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera.

V. t. **Peret, cal*.

Alibert

«Ffrancisgus Alibet, dicti locii de Spellunca» (Perg. 1403).

Relacionem la forma gràfica *Alibet* amb el cognom català *Alibert*, que també trobem al sud de França i que està a bastament documentat al Rosselló i a la Cerdanya (Peytaví, 2010, annex 1).

Almendros

«José, [...], hijo [...] de [...] Àngel Gavarra Roca, de Maldà, y Antònia Panadès Almendros, de Rocafort de Queralt, ambos de la presente vecindad, any 1928», any 1930 (*Bapt.* 1912, 345); «Maria Almendros Martínez, [...] de Salobral, provincia de Albacete» (*Òbits* 1944, 42v, 3).

Alsamora, (d')

«Guillem i Arnau d'Alsamora, fills de Bernat», any 1400, «Francesc Alçamora, pagès», any 1628 (Gual, 2003, p. 1 i 140); «Arnaldus d'Alçamora [...] Guilelmus d'Alçamora» (Perg. 1405/9); «Anthoni Alsamora» (*Fog.* 1497, p. 292); «Anthonius Alcamora [...], Guillermus Alcamora», «Anthonio Camora» (*Capbr.* 1510, 2v i 18r); «Joan Alçamora» (*Capbr.* 1574, 21v); «un fill de n'Alsamora [...]: Nadal», any 1576 (*Bapt.* 1574, 8); «Simon Alsemora» (*Matr.* 1625, 2r); «Francesc Alsamora» (*Capbr.* 1633, 141r); «March [...], fill ets dels quòndam Symon Alzamora», any 1645 (*Matr.* 1636, 7v); «Ramon Alsamora, de Fulledda», any 1729 (*Òbits* 1699, 31v); «Blas Torres y Samora, [...] hijo [...] de [...] Maria Samora, natural de Vallclara» (*Naix.* 1871, 1r); «Blas, [...] hijo de [...] José Torres, labrador, de esta, y Maria Zamora, de Vallclara», any 1871, «Buenaventura Torres y Zamora», any 1872 (*Bapt.* 1858, 194v i 208v); «Blas Torres Alzamora» (*Repertiment* 1942, 223r).

Hem trobat uns quants noms masculins: Antoni, Francesc, Guillem, Jaume Pau, Joan (i Joanot o Jonot), Marc, Miquel, Nadal, Ramon i Simon, i uns quants de femenins: Caterina, Joana, Margarida, Mariana i Raimunda. No hem consignat Antoni Samora a l'entrada corresponent al cognom *Samora*, perquè aquest només apareix en una persona, documentada dos cops: el 1858 i el 1871. Sembla que Antoni Samora ha de ser el mateix que Antoni Alsamora (*Fog.* 1497 i *Capbr.* 1510, 2v i 18r). El llinatge del Blasi Torres Alsamora apareix també com *Samora* i *Zamora*. És clar que es tracta del nom de família *Alsamora*, àmpliament documentat a Vallclara, lloc de procedència d'aquest personatge. En l'esmentada vila, en canvi, no hi ha cap *Samora* documentat (Pere, 2017, p. 37-38). En la citació del 1510 trobem la mateixa forma *Camora* —suposem que la primera lletra és una Ç—, sense l'article àrab aglutinat. Les grafies documentades són: *Alcamora*, *Alçamora*, *Alsamora*, *Alsemora* i *Alzamora*.

Alsamora, lo portal de n'

«portali den Alcamora» (*Capbr.* 1510, 11r).

Alta

V. **Més A.*

Altisen

«Anselmo Bellmunt Altisen» (*Òbits* 1903, 191r, 17); «Bellmunt Altisent, Miquel» (*Contribució*, 69r); «Altisent Mata, Quitèria» (*Amillar.* 1945, 1v).

Aluges

«Antònia [...], filla [...] dels cònjuges Joseph Montagut, de Viure, y Fran^{ca}. Aluges, de Montagut», any 1847 (*Bapt.* 1824, 324).

Aluja

«Antonio Arbós Aluja, natural de Tarrés» (*Òbits* 1887, 226r, 6); «Rafael Arbós Aluja» (*Òbits* 1898, 63r, 3); «Defuncions: Clara Estradé i Aluja», any 1993 (*J. Llor* 1993, p. 52).

Alzina, lo tros de l'

[ʎo 'troz ðe ʎaʎzino]

És un tros petit dels Espilars, al mig del decantament del terreny cap baix al camí.

Alzina d'en Cardona, l'

«a la Alzina den Cardona» (*Capbr.* 1510, 34r).

Amadeo, ca l'

[ʎa ʎama'ðeo]

«Maria Roig Roig (Amadeu)», matrimoni de l'any 1968 (*Spel.* 9, p. 20).

Ca l'Amadeo, al carrer de Senan, havia estat, amb anterioritat, *cal Timbala*, fins que la va comprar l'Amadeu.

Amaldano

Gerald d'Amaldano, el 1212, era el capellà que regia l'església de Maldà i administrava i aprovisionava les de Sant Martí, Belianes, Castell Silvà, l'Espluga Calba, Maldanell i d'altres. Posseïa totes aquestes parròquies en pro de l'església de Sant Vicent de Cardona. Per aquestes dates, el sacerdot de Maldà devia ser el notari popular de l'encontrada, tota vegada que l'església de Maldà tenia entre les sufragànies Belianes, Sant Martí, l'Espluga Calba, Arbeka i el Vilet (Morgades, 1982, p. 62).

Amat

[a'mat]

Salvador Amat i Flotats, fill i veí de Gavà, casat amb Maria Roig i Farré, de cal Marquet de la plaça del Pou, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1991 fins al 2006. Actualment, només una altra persona el porta de primer cognom.

«Joan Amat, [...] de Sant Martí, prop Maldà, [...] ab l'honesta Esperansa Sesplugues», any 1722 (*Matr.* 1699, 180r); «Amat Flotats, Salvador [...] Amat Roig, Lluís Gonçaga» (*Padró* 2013, p. 1).

Amenós

«Jaume [...], fill [...] de l'honorable Antoni Amenós, [...] de Glorieta, archabysbat de Tarragona», any 1658, «Margarida Amenós», any 1683, «Maria [...], filla [...] de Jaume Menós, pagès», any 1688 (*Matr.* 1650, 7v, 23; 31r, i 34r, 6); «Josepa Amenós, muller de Jaume Amenós», any 1674 (*Òbits* 1650, 15r, 124); «Jaume Menós», any 1687 (*Òbits* 1685, 3r, 10); «Matià [...], fill [...] de Joseph Bota y de Maria Àngela Bota y Amenós», any 1774, «Anton Bota y Amenós», any 1778 (*Bapt.* 1773, 10r-v i 31r).

Hem trobat dos noms masculins: Jaume i Matià, i també alguns de femenins: Francisca, Margarida, Maria i M. Àngela. Jaume Amenós Felip, fill de Sant Martí de Maldà, era el vicari de l'Espluga Calba abans de la Guerra Civil espanyola. Les grafies documentades són *Amenos* i *Menos*, amb accent o sense.

Ametller, lo corral de l'

[to ko'rat de ʔameʎʎe]

És a la divisió entre els termes de l'Espluga Calba i Fullea, al cantó del Mas Blanc de cal Ferrantó. Hi passa el camí del Mas Blanc. Es tracta d'una edificació enrunada on encara s'aprecien restes del que devia ser l'habitatge, el corral i una cisterna, que dona nom a una raconada de la partida de la Font de la Marieta. Tot i que alguns mapes el situen fora, tots els informants estan d'acord que pertany al terme de Fullea (Arbós, 2003, p. 30).

Amic, (d')

«una filla de Joan Batiste d'Amich [...]: Antònia», any 1590, «Victòria, filla de Joan Batiste Amich», any 1593 (*Bapt.* 1574, 30 i 32); «Joan Batiste Amich, natural maltès, [...] y Tecla Palaua», any 1590 (*Matr.* 1580, 3r); «Domingo Amich», «la viuda Amiga» (*Roser* 1600, 4r i 12r); «Francesch [...], fill de Batiste Amich», any 1632 (*Bapt.* 1624, 17r); «Batiste Amich» (*Capbr.* 1633, 178r, i *Capbr.* 1669, 47v); «morí del contaigi Chatarina Amich», any 1651 (*Òbits* 1650, 2v, 16).

Pel que fa a prenomes masculins, hem trobat Baptista (o Batista), Domingo, Joan i Joan Mingo, i, quant a femenins, Antònia, Caterina, Tecla i Victòria.

Amigó

«Lista de voces: Esteban Amigó Rojals [...] José Amigó Rojals» (Poca, 2017, p. 136); «Teresa Amigó Muntada, [...] de Barcelona» (*Òbits* 1921, 30v, 20).

El mestre Amigó dirigia el cor l'Iris el 5 d'abril de 1896, en el concurs de societats corals celebrat a Tàrrrega, en el qual obtingué dos premis.

Amiguet

«a 8 de mayo, anno 1588, fonc batejada una filla de Toni Tixidor [...] per mi, fra Juan Amiguet» (*Bapt.* 1574, 29).

Joan Amiguet, l'eclesiàstic que bateja aquesta nena, només té presència en el llibre de batejos citat des del 8 fins al 24 de maig del 1588. Un Josep Amiguet consta el 1655 com a vicari de Fullea (Arbós, 2018, p. 274).

Amill

«Joanes Amill, de Pira», any 1604, «Catarina Amilla, muller relictà del quondam Baltezar Amil», any 1606 (*Òbits* 1574, 15r i 17r); «Catarina Amill» (*Celebr.* 1766, 38v); «Catharina Amilla» (*Fund.* 1774, 8r, 9).

Amorós

[amo'ros]

Trobem bastants noms masculins: Antoni, Benet, Francesc, Jaume, Joan, Josep, Llorenç, Miquel i Ramon, i encara més de femenins: Antònia, Carme, Dolors, Dolors, Emília, Francisca, Isabel, Josefa, Magdalena, Maria, Mariagna, Montserrat, Paula, Raimunda i Rosa. Dues persones de la vila el duen, actualment, de primer cognom.

«Els preveres beneficiats dels beneficis del Corpus Christi i de Nostra Senyora del Claustre [...] donen poders a Francesc Amorós, [...] de l'Espluga Calba» (*Índex vell*, 16.12/2); «Miquel Amorós» (*Capbr.* 1765, 180r); «Maria [...], filla [...] de Miquel Balcells [...] y de Maria Amorós», any 1781, «Magdalena Amorós y Avellà», any 1798, «un fill [...] de Joseph Amorós, pagès, y d'Antònia Amorós y Oriols [...]»; Joan», any 1806 (*Bapt.* 1773, 47v D, 149r i 198r); «Bonaventura [...], filla [...] de Joan Sesplugues, pagès, y de Magdalena Sesplugues y Amorós», any 1786 (*Matr.* 1699, 314r); «Juan Amorós» (*Apeo*, 21r); «Isabel Amorós Calderó» (*Òbits* 1934, 50r, 8); «Amorós Calderón, José», any 1939 (*Bapt.* 1935, 22r); «Jaime Roig Amorós» (*Repertiment* 1942, 10r); «José Balcells Amorós» (*Amillar.* 1945, 56r); «Francisco Gaya Amorós», «María Asunción Gaya Amorós» (*Naix.* 1945, 77r, 7, i 91r, 6).

Amorós, ca l'

[ˈka ɫamo'ros]

Ca l'Amorós era al carrer de Santa Maria, davant de cal Llord; abans havia estat al mateix carrer sota del perxe. Ara és a la carretera de Fullea, fent canto-

nada amb la costa del Rei. En aquest indret hi havia una era i el Joan de ca l'Amorós va fer-hi una casa nova, perquè en construir la carretera va passar pel mig de l'era, que va quedar petita.

«Jaume Amorós y Balsells, àlies Amorós» (Recanasió 1846); «Dolors Amorós Palau, [...] Amorós», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6).

Amorós, la sort de l'

[ʎa 'sɔr ðe ʎamo'ros]

Aquesta parada gran es troba al fondo de les Hortes, cap als Omellons; sota hi ha l'obac i a l'oest, la carretera. En les referències documentals la finca és d'un sol propietari: Josep Miret i Miró.

«partida: sort de l'Amorós» (*Repartiment* 1942, 157r); «Partida: [...] sort de l'Amorós» (*Amillar.* 1945, 45v).

Amunt

V. **Aubereda de Més A.*, **Mas Blanc de Més A.*, **Torta de Més A.*

Anarbony

«March Anarbony, fadri, pagès, de l'Espluga Calba, fill [...] de Ramon Anarbony», any 1719 (*Matr.* 1699, 177r).

Andal

V. *Endal*.

Andreu¹

V. **Animer*.

Andreu²

[an'drew]

Hem trobat els noms d'home següents: Alejandro, Anton, Guillem, Joan, Josep, Pau, Ramon, Pere i Simon, i també alguns de dona: Carme, Elisa, Elvira, Jerònima, Maria, Mercè i Rosa. *L'era de l'Andreu*, sota de la granja de cal Senan, era de l'Andreu de Biure, el qual s'estava a cal Coixet; després va ser *l'era de cal Sastre*.

«pedrins: Guillem Andreu», any 1603 (*Bapt.* 1574, 58); «Francisco [...], fill [...] de Pau Saumell y de Gerònima Andreu [...], de Vila-rodona, bysbat de Barcelona», any 1785 (*Matr.* 1699, 311v); «un fill de Joseph Andreu, pagès, y Rosa Andreu y Gasol [...] Pau», any 1808, «Joan Andreu y Gassol», any 1809 (*Bapt.* 1773, 208r i 213v); «Josep Andreu», any 1868 (Poca, 2017, p. 20); «Francisco Sesplugues Andreu» (*Matr.* 1887, 20r, 8); «Juan Andreu», «Pedro Andreu» (*Apeo*, 34v i 86r); «Mercè Andreu Rebordosa», naixements de l'any

1903, «Rosa Sesplugues Andreu», defuncions de l'any 1904 (*Spel.* 44, p. 4, i 48, p. 23); «Llorenç Cunillera Andreu», any 1938 (Rubió, 2011, p. 72).

Àngel (del Xolip), ca l'

[ˈka ˈʔandʒet deɫ tʃuˈtip]

«Josep M. Gabarra Panadès (Àngel del Xolip)», «Teresina Gabarra Panadès (Àngel del Xolip)» (Poca, 2017, p. 155 i 198); «Teresina Gabarra Penedès, de ca l'Àngel del Xolip» (*Spel.* 47, p. 19).

Era a l'avinguda de Pau Casals, tocant a la casa nova de cal Sastre. Eren basters i feien matalassos.

Anglès

[aŋˈɡɫəs]

Hem localitzat uns quants noms masculins: Albert, Jaume, Joan, Jordi, Josep (i Josep M.), i uns quants de femenins: Antònia, Assumpció, Concepció, Francesca, Francisca, Ignàsia, Justina, Magdalena, Maria, Mercè, Raimunda, Rosa i Teresa. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, hem enregistrat la de cirurgia. Jaume Anglès, de cal Ponç, va ser-ne alcalde des del 1885 fins al 1890; Albert Anglès Civit (1879), de la mateixa casa, tingué una farmàcia, on més endavant va haver-hi cal Barberet. Actualment, tres persones de la vila el porten de primer cognom.

«una filla de Miquel Anglès [...]: Maria Sperança», any 1649 (*Bapt.* 1624, 55r); «Maria Antònia Saumell, doncella, filla [...] de Magdalena Saumell y Anglès», any 1735, «Testimonis: Joan Anglès, cirurgià», any 1753 (*Matr.* 1699, 199v i 213r); «Ramon Sesplugues, [...], fill [...] d'Antònia Sesplugues y Anglès», any 1820 (*Matr.* 1791, 64v-65r); «Maria Anglès y Pons», any 1820, «Francesca Anglès y Pons», any 1822, «Raymunda Anglès y Pons», any 1824 (*Bapt.* 1773, 282v, 297r i 305r); «Juan Anglès» (*Apeo*, 103r); «José María Anglès Farré» (*Naix.* 1921, 53v, 22); «Anglès Civit, José María, vecino Barcelona» (*Amillar.* 1945, 86v); «Jorge Sardà Anglès», any 1958 (*Naix.* 1945, 85r, 1).

També el trobem a les Borges Blanques, però sembla que la seva aparició no va més enrere dels anys cinquanta del segle passat.

Anglesola

«Donació del rei en Jaume primer al Reial Monestir de Vallbona y a dona Eliarda d'Anglasola, abadessa, [...] de l'Espluga Calba», any 1251 (*Índex vell*, 20v-21r); «Eliardis de Angularia, priorissa», any 1344 (Piquer, 1977, doc. 30); «Fransesch d'Angresola, rector de dit lloch» (*Bapt.* 1624, 1r).

Eliarda d'Anglesola era l'abadessa de Vallbona de les Monges (1246-1258) quan el rei Jaume I va fer donació de l'Espluga Calba al monestir en franc alou, és a dir, com a propietat lliure de tota mena de càrregues que no fossin les del prín-

cep sobirà. A partir de 1247 va rebre del rei un seguit de drets i rendes que la convertiren en una senyora feudal important. Les grafies documentades són: *Anglasola*, *Angresola* i la llatinitzada *Angularia*.

Anguera

«n'Antoni Anguera, de Molerusa», any 1598 (*Matr.* 1580, 6v); «padrí [...]: Miquel Angera, de la Spluga de Francolí», any 1629 (*Bapt.* 1624, 9r); «Maria Bota y Anguera» (*Capbr.* 1765, 142v); «Cristòfol, [...] fill de [...] Maria Bota y Anguera», «Ramon Bota y Anguera», any 1800 (*Bapt.* 1773, 7r i 164v); «Joseph Bota y Anguera» (*Censos* 1807, 1r); «Joseph [...], fill [...] de Miquel Anguera [...] y de Manuela Anguera y Zamorano», any 1815, «Anton [...], fill [...] de Joseph Bordas y de Rosa Bordas y Anguera [...], de la Guàrdia de Cervera», any 1825 (*Matr.* 1791, 48r i 73r).

Hem documentat tres noms d'home amb aquest cognom: Antoni, Josep i Miquel, i també dos de dona: Maria i Rosa. Les grafies recollides són: *Angera* i *Anguera*.

Aniceto

«Solà Niceto, José María» (*Contribució*, 442r); «Doña Rosa Aniceto Bernat, matrona» (*Naix.* 1945, foli solt al principi).

Animer, ca (l'Andreu de) l'

[ˈka ʎaniˈme] o [ˈka ʎanˈdrew ðe ʎaniˈme]

«Cristóbal Roig, alias Animé, [...] calle del Solà, [...] por atrás patio del Castillo» (*Apeo*, 95v); «herederos de Roig (Animé)», «Cristóbal, alias Animé» (*Repartiment* 1942, 68r i 374v); «Maria Anselmo Roig (Animer)» (*Pocablog*).

Segons la documentació, era al carrer Major, però, d'acord amb el record dels informants, era a la Raval, tocant a cal Ros; per tant, devia canviar d'ubicació. També se'n deia *ca l'Andreu de l'Animer*, perquè l'Andreu de cal Poca-roba es va casar a ca l'Animer. Hi ha dues *cabanes de l'Animer*, totes dues amb coberta de volta de canó tapada del segle XIX: l'una, a la partida de la Coma de Sant Pere, té 12,15 m² i fa 2,30 m d'alçària, 2,70 m d'amplada i 4,50 m de profunditat; l'altra, a la partida de la Portella, té 18,26 m² i fa 2,80 m d'alçària, 3,32 m d'amplada i 5,75 m de profunditat (Martín i Preixens, 2005, p. 329 i 325).

Anselmo

«Antonio Anselmo Roig» (*Naix.* 1927, 56v, 10); «José Anselmo Roig», «Maria Anselmo Roig», «Ramon Anselmo Roig» (*Naix.* 1934, 18r, 7; 112r, 6, i 137r, 12).

El pare de Josep, Maria i Ramon Anselmo Roig, Andreu Anselmo Argelic, era de Tarragona.

V. t. **Argelic*.

Ansquel

«una filla de Pere Ansquel, soldat, [...] d'Alemània: [...] Dorothea. Foren padrins Joan Lodria, soldat, y Dorothea Creu, muller de Miquel Creu, [...] soldat; tots de la ciutat de Witemberch, d'Alemània», any 1643 (*Bapt.* 1624, núm. 101).

La causa de la presència d'aquest soldat alemany devia ser la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648).

Antolín

«Francisco, [...] hijo de [...] Francisco Solé Navés, natural de Arbeca, y Genoveva Antolín Izquierdo, natural de Cañada de Berich (Teruel) y vecinos de Espulga Calva», any 1939 (*Bapt.* 1935, 18r).

Mantenim la forma *Antolín*, en espanyol, com consta en la documentació. La portadora és de la Canyada de Beric, una vila de la comarca del Matarranya.

Antolina, ca l'

[ˈka ʎantoˈʎino]

Era al carrer de Montblanc. Segons fonts orals, la dona de la casa provenia de Sant Antolí, però també podria tractar-se de Genoveva Antolín, que documentem en l'entrada anterior.

Anton

«Teresa Anton, muller de Joseph Anton, sastre», any 1751 (*Òbits* 1699, 42r).

Anton o Ton del Rafel, ca l'

[ˈka ʎanˈton deʎ raˈfeʎ]

«Viuda Balcells, alias Anton del Rafael, [...] calle de Fullea. [...] Era del Ton del Rafel [...] por norte con camino de Montblanch» (*Apeo*, 121r).

Era al carrer de Fullea. Segons la citació, també se'n deia *cal Ton del Rafel* i l'era de la casa, al nord, tenia el camí de Montblanc.

Antoni Ferrer, la botiga d'

«en la plaça del Castell, [...] a sol yxent ab la botiga de mossèn Antonio Ferrer», «Anthoni Ferrer, mercader [...], Perot Esteve, son nebot y procurador [...], habitant, per ara, en la ciutat de Tarragona» (*Capbr.* 1574, 10r i 74v).

En la declaració de béns del capbreu de 1574, només hi consta que l'espluguenc Antoni Ferrer tenia dues cases al poble, sense cap finca. Aquest personatge apareix en la documentació com a mercader, amb el tractament de mossèn i com a propietari d'una botiga que tenia pel pati del Castell, al nord. Vegeu-ne més informació en la «Introducció».

V. t. **Índio*, l'; **Vila*, la botiga de la.

Antònia del Sec, ca l'

[ˈka ʎanˈtɔnia t̪ ˈsek]

«Futbol Club Espluguense: [...] Ramon Roure Roca (Antònia Sec)» (Poca, 2017, p. 281).

Era al carrer de Fullea. Després, els de ca l'Antònia del Sec van comprar ca la Fustera.

Apotecari, ca l', o cal Potecari

[ˈka ʎapoteˈkari] o [ˈkaʎ poteˈkari]

«Joan Sendra Mir, [...] apotecari», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7); «plaça de la Roca: [...] Apotecari (després, Joan del Pastor)» (Poca, 2017, p. 32).

Havia estat la casa de Joan Cendra, que el 1836 comprà el castell i diverses terres de conreu del municipi. El fill, Domingo Cendra i Anglès, va continuar sent el farmacèutic de la vila. Avui és *cal Joan del Pastor*.

V. t. **Senyor Domingo*, *cal*.

Apotecari, la sort de l'

[ʎa ˈsɔr ðe ʎapoteˈkari]

«sort Apotecari, [...] partida: sort dels Horts» (*Repartiment* 1942, 361r).

Era una sort del farmacèutic Domingo Cendra Anglès, que posseïa algunes finques al poble. Tenia al sud el camí de l'Albi. Ara no se'n diu així.

Arada

V. **Erada*.

Aragonès

«Ramon Aragonès, [...] pagesos, d'Espluga Calva» (*Arrendament* 1813).

Arall

«Jaime Roca Aray» (*Òbits* 1912, 53r, 10); «José Roca Arull» (*Naix.* 1913, 78r, 16); «Antonio Roca Arall» (*Òbits* 1944, 14r, 2); «Arall Solé, Teresa» (*Contribució*, 13r).

Suposem que la grafia *Arull* es tracta d'un error del copista, ja que es refereix a membres de la mateixa família.

Aranyó

V. **Arinyó*, **Cogulles de l'(o n') A.*, **Jaio A.*, **Omells de n'A.*

Aranyó, l'

«Joseph Balsells, major, del pati del Castell, dit l'Arañó», any 1697 (*Matr.* 1650, 43r-v); «Joseph Balcells, dit l'Aranyó» (*Capbr.* 1692, 97r); «Joseph Balcells, dit Aranyó», «Ramon Roig, dit de l'Arenyó» (*Hospital* 1730, 1v i 16v); «Ramon Roig, del pati del Castell, dit l'Arenyó», any 1775 (*Bapt.* 1773, 15r); «Viuda de Roig (Arañona)» (*Repartiment* 1942, 147v).

Tant a l'Albagés, com a l'Albi com a Casteldans és un nom de partida, i a Bellaguarda i la Granadella hi ha la *dels Aranyons*; a les Borges Blanques, *ca l'Aranyó*, i a Arbeca, un Antoni *Arenyó*, el 1648.⁴⁷ El renom *l'Aranyó*, procedent del mateix cognom, apareix amb tres grafies diferents: *Arañó*, *Aranyó* i *Arenyó*.

Aranyó, les cogulles de n'

«les quahulles den Arenyó» (*Capbr.* 1510, 13r); «les cahulles de n'Aranyó» (*Capbr.* 1607, 451r); «les cugulles de n'Aranyó» (*Capbr.* 1633, 68v); «las cogullas de n'Arañó», «ab terra de las cogullas» (*Capbr.* 1741, 40v i 106v).

El propietari de la finca on es troben les cogulles devia portar el cognom *Aranyó*. En la darrera font se les anomena simplement *les cogulles*.

Arbeca¹

V. **Camí d'A.*, *Omells a A.*, **Travessa lo d'A. als Omells de na Gaia*.

Arbeca²

[ar'βekə]

Arbeca es troba a uns deu quilòmetres de l'Espluga en direcció est. S'hi va per la carretera dels Omellons. Sortint d'aquest municipi, a dalt al pla a mà dreta, s'agafa la carretera d'Arbeca.

«Arbecha», any 1279, «Arbeca», any 1280 (Rius, 1946, doc. 152 i 158); «Guillem Barral, loci d'Arbecha» (Perg. 1412); «lo rector d'Arbecha té una esclava de què n'ha infants» (Visita 1450, 107r); «ville de Arbecha» (*Capbr.* 1510, 7r); «en Joan Gaya, d'Arbeca» (*Capbr.* 1574, 96v); «lo reverent doctor Pere Balles-ter, natural y beneficiat d'Arbeca» (*Translació* 1778).

47. Martín i Preixens (2005, p. 262, 300 i 371) i Sans, Pau i Junyent (2014, p. 61).

Arbeca, l'albereda d'

«a la Coma del Molí [...] a migjorn ab la devesa del Snor. Comanador, a sol ponent ab n'albereda d'Arbeca e a tramuntana ab lo camí *que* va Arbecha», «a sol yxent ab n'albareda d'Arbecha» (*Capbr.* 1574, 57v i 80r).

Arbeca, lo camí d'

[tɔ ka'mi ðer'βekɔ]

«camino de Arbecha», «vico de Arbecha» (*Capbr.* 1510, 7r i 13r); «a migjorn ab lo camí *que*-s va a Vinaixa [...] e a tramuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1574, 30r); «lo camí *que* va a Arbecha» (*Capbr.* 1607, 307r); «lo camí qui va Arbeca» (*Capbr.* 1669, 37v); «lo camí de la present vila a la vila d'Arbeca» (*Capbr.* 1692, 11v); «lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1717, 152r); «se'n puja a la serra travessant lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1741, 5r); «lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 7r); «corral. Su situación: Patio, [...] de frente con el camino de Arbeca», «el camino de Arbeca» (*Apeo*, 21r i 60r).

Avui desaparegut, s'agafava a la torre de l'Estrada i pujava per la costa del Llamp, al terme d'Arbeca. Transcorria poc espai pel terme de l'Espluga; anava sobretot pel dels Omellons. Actualment, fins a Arbeca (LV-2012) hi ha 11,1 km.

Arbeca, lo terme d'

[tɔ 'terme ðer'βekɔ]

La majoria de veïns de l'Espluga Calba amb finques en termes municipals contigus les tenen a Maldà, part de les quals queda dins del d'Arbeca: els de cal Sastre, cal Ponç, cal Saladero...

Arbó

«Ramon Perera Arbó, [...] de Borjas Blancas» (*Matr.* 1950, 16r, 6).

Arboç

[ar'βos]

Hem documentat els noms masculins següents: Antoni (o Toni), Antoni Joan (o Toni Joan), Bartomeu, Bernat, Bonaventura, Cristòfol, Francesc, Gaudiós, Jacint, Jaume, Joan, Josep, Magí, Manuel, Marc, Marià, Miquel, Pasqual, Pere, Pere Cristòfol, Pere Joan, Perot, Rafel, Ramon i Venanci, i també els femenins següents: Agna (i M. Agna i Anna M.), Antònia, Carme, Caterina (i Catalina), Columbina, Esperança, Eulàlia, Eulària, Francina, Francisca, Isabet (i Isabel M.), Isabet Jauma, Isabet Joana, Jauma, Joana, Josefina, Josepa, Lurdes, Magdalena, Margarida (o Margarita), Maria, M. Àngela, Mercè, Paula, Petronilla, Pilar, Raimunda, Ramona, Rosa, Rosalia, Tecla, Teresa i Úrsula. Els renoms localitzats són *lo Bisbe* i *lo Duc*. De professions, a part de la de pagès, hem trobat algun boter, fuster, teixidor de lli i un col·lector i arrendador de la comanda, que era de Vimbodí i vivia al Castell. Ha estat molt abundant i encara el duen cinc persones de primer cognom.

«mossèn Johan Arbós, com estava a vicari en lo dit loch de la Spluga» (Visita 1450, 108v); «Bernat Arbós», «Bartholomeu Arbós», «Thoni Arbós» (*Fog.* 1497, p. 292); «Bernardi Arbós» (*Capbr.* 1510, 8r); «Jaume Arbós», «Joan Arbós», «Pere Arbós» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Los honorables [...] Jaume Arbós [...], jurats de la universitat de la vila» (*Capbr.* 1574, 3r); «Patronilla Arbós», any 1575, «compares: [...] na Jaume Arbosa», any 1578 (*Bapt.* 1574, 5 i 10); «Margarida Arbosa», any 1599 (*Matr.* 1580, 7r); «Bernat Arbós» (*Capbr.* 1607, 335v); «padrina: Isabet Arbossa», any 1626, «Issabel Maria Arbós», any 1639 (*Bapt.* 1624, 3v i 36v, núm. 22); «Sperança [...], filla est dels quòndam Antoni Joan Arbós», any 1644 (*Matr.* 1636, 7r); «Pere Joan Arbós» (*Òbits* 1650, 2r, 10); «Cristóbal Gaya y Arbós», any 1780 (*Bapt.* 1773, 42r); «Jaime Arbós Roca» (*Amillar.* 1945, 43v); «Ana Maria Gaya Arbós» (*Naix.* 1945, 94v, 1); «Arbós Aixalà, Ramon» (*Padró* 2013, p. 1).

El trobem, el 1398, a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 98); el 1415, a Fullella (Arbós, 2003, p. 31), i, el 1473, a l'Albi i a Ulldemolins (Amigó i Pere, 2001, p. 99). Les formes documentades són sempre amb essa final.

Arbonès

«Ramon Arbonès» (*Roser* 1600, 9r); «huna filla d'en Francesch Arbonès [...]: Isabet», any 1626 (*Bapt.* 1624, 3v); «Maria Arbonessa», any 1664, «Isabell Arbonessa», any 1672 (*Matr.* 1650, 11r-v, 36, i 17r, 46); «March Arbonès, fill de Remon Arbonès» (*Confirm.* 1688, 3r, 68); «Margarida Arbonès», any 1722 (*Òbits* 1699, 13v); «Ramon Arbonès» (*Capbr.* 1765, 28v); «un fill [...] de Ramon Arbonès, pagès, y de Maria Arbonès y Pons [...]: Joan», any 1800 (*Bapt.* 1773, 163r); «Mercedes Arbonès Boqué» (*Matr.* 1895, 91r, 4); «un feto niño, [...] hijo de don Antonio Roig Arbonès» (*Òbits* 1944, 29v, 8); «Roig Arbonès, Mercè», anys 1937-1938 (Rubió, 2011, p. 221).

Hem documentat els noms masculins següents: Antoni, Bernat, Francesc, Gaudiós, Joan, Josep, Marc, Matia, Maties, Ramon i Vicents, i també els femenins següents: Agna, Caterina, Francisca, Elisabet, Elisabet Joana (i Isabel Joana), Isabel (i Isabet), Josepa (i M. Josepa), Margarida, Maria, Mariagna, Mercè, Quitèria i Ventura. Per terres del Priorat el trobem al principi del segle XIII, on sembla que arribà d'Occitània, quan els albigesos fugiren de la persecució papal (Jassans, 2003, p. 609). Va ser molt freqüent a l'Espluga Calba fins a dates prou recents.

Ardèvol, d'

«*Antonius de Ardevol [...] dono ad vos, homines et feminas de Speluncha [...] Jemon de Ardevol, pater meus, [...] Poncii, nepotes meos*» (Perg. 1183).

Com en altres pobles de les Garrigues, a l'Espluga Calba, l'any 1183, hi hagué un altre assentament de repobladors. Aquell any Antoni d'Ardèvol regularitzà a

favor dels *homines et feminas de Speluncha*, cultivadors de l'alou de la vall de la Coma, la tinença del dit alou, que ell havia heretat del seu pare, a canvi d'un cens anual en espècie.

V. t. **Coma, la vall de la*.

Arena, la costa de l'

És un topònim que apareix a la cartografia de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), però del qual cap informant ens ha donat raó; tampoc l'hem trobat en cap document. El mapa de l'ICGC el situa a la pista de Vinaixa, abans del camí de la Portella de Dalt. Potser es refereix al *coster de l'Era*, és a dir, al tros de l'Era.

Argany

«Rimunda Celma y Argany», any 1863, «Joseph Celma y Argany», any 1864 (*Bapt.* 1858, 77r i 106r); «Francisco Selma Argañ [...]. Padres: [...] Raimunda Argañ. Pueblo [...]: Aubarca» (*Naix.* 1867, 4r, 13); «Ramon Cristóbal Selma y Argañ» (*Naix.* 1872, 9r, 100); «José [...], hijo [...] de Basilio Selma y Argany, natural de esta, y de Cecilia Bonet y Anglès, natural de Albarca», any 1892 (*Bapt.* 1892, 60); «Basilio Selma Argany» (*Òbits* 1903, 44r, 5).

Tots els personatges documentats són membres d'un mateixa família, fills de Raimunda Argany, d'Albarca, al Priorat. Les grafies recollides són: *Argany*, *Argañ* i *Argaňy*.

Argelagar, l'

[tardʒeta'ɣa]

És una partida de cinc o sis finques que es troba dins de la més gran del Mas Blanc², abans d'arribar a la font del Mas Blanc. Si s'agafa el camí de la Coma de Sant Pere, des del camí del Mas Blanc, l'Argelagar queda tirant amunt a mà esquerra. Després continua pel terme de Fullea (per la zona dels Torrents i tocant a les Serveres), on també dona nom a un puig de 588 m, gairebé al límit amb l'Espluga Calba: *la punta de l'Argelagar* (Arbós, 2003, p. 32). Segurament era el nom que rebia aquella zona abans de l'existència del mas Blanc, com indica el capbreu de 1574.

«al Argilagar» (*Capbr.* 1510, 9v); «al Mas Blanch una peça de terra [...], ans nomenada l'Argilagar, [...] a sol yxent ab lo terme de Fullea» (*Capbr.* 1574, 57r); «travessa la serra fins arribar a l'Argilagar» (*Capbr.* 1692, 14r); «a la partida de l'Argilagar, [...] sol ixent ab lo terme de Fullea» (*Capbr.* 1717, 116r); «en la partida de l'Argelagà» (*Capbr.* 1765, 135v); «Argelagà» (*Apeo*, 29); «partida: Argelagà» (*Repertiment* 1942, 16r).

Trobem el topònim, amb alguna variant (*Argilagar*, *Argelaguer*), en força viles de l'entorn: l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 100), la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013,

p. 43), Alcarràs, Alcoletge, Cubells, Maials i Tàrrega (Turull, 2007, p. 78). Tot i que la grafia més antiga i més documentada és amb *i* (*Argilagar*), la forma viva és amb *e* (*Argelagar*).

Argelagar, la serreta de l'

«en la partida del Moré, [...] a mitgdia ab lo terme de Binaxa, [...] a tremuntana ab la serreta de l'Argilagar» (*Capbr.* 1669, 93v); «la serreta de l'Argelagar» (*Capbr.* 1692, 54r); «la serreta de l'Argilagar» (*Capbr.* 1717, 137v).

Argelic

«Antonio [...], hijo legítimo de Andrés Anselmo Argelia, [...], y Irene Roig Balcells», any 1932 (*Bapt.* 1912, 378); «José, [...] hijo legítimo de Andrés Argelia [...] e Irene Roig Balsells», any 1935 (*Bapt.* 1935, 4v); «Andrés Anselmo Argelich» (*Amillar.* 1945, 14v); «Ramon Anselmo Roig, de esta, hijo de Andrés e Irene. [...] Antonio Argelia Roig, de esta, hijo de Andrés e Irene» (*Confirm.* 1949, 1r).

Sembla que el cognom *Argelic* s'hagi castellanitzat en *Argelia* i que el nom del personatge que el du, pare de l'Antonio, el Josep i el Ramon, sigui Andreu Anselmo Argelic, tot i que en un document (*Bapt.* 1935) es presenta com a Andrés Argelia.

V. t. **Anselmo*.

Argentera, la casa

«la casa Argentera, [...] en lo carrer de Santa Maria, ab una establia y dos cambras que antes eran una sola, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1765, 40r).

El capbreu de 1765 situa aquesta casa al carrer de Santa Maria, al sud de la plaça del Pou.

Argilers

«Joseph Argilés, [...] de Puiggròs», any 1680; «Maria Àngela, [...], filla [...] de Jacinto Argilés [...], de Puiggròs», any 1682 (*Matr.* 1650, 28r i 30v); «Paula Argilés, [...], filla [...] de Joseph Argilés y de Paula Vilafranca, [...] de Puiggròs», any 1824 (*Matr.* 1791, 70r-v); «Teresa Salla Argilés» (*Òbits* 1912, 98r, 35); «Jaime Argilés» (*Repartiment* 1942, 153v).

Apareixen tres noms d'home: Jacint, Jaume i Josep, i també dos de dona: M. Àngela i Paula.

Arguña

«Segons alguns documents que tinch no suspitosos, los noms dels cònjuges són: Anton Arguña, fill de Diego Arguña, [...] de Palma de Sevilla, soldat dels úsars de Granada», any 1814 (*Matr.* 1791, afegit entre les pàgines 33v i 34r).

El 1814 acabà la Guerra del Francès.

Ari, de l'

«Juan Balcells, *alias* Juan del Ari, [...] una casa calle de Sanan» (*Apeo*, 147r).

Tenim un Josep Alari Balcells documentat el 1942 i el 1945; per tant, com que els llinatges *Alari* i *Balcells* es creuen per aquestes dates, podem suposar que el renom *Ari* es refereix al cognom *Alari*.

Arico

V. *Erico*.

Arill

V. **Erill*².

Arinyó, ca l'

[ˈka ɫaɾiˈɲo]

«Viuda Roig, *alias* Ariñona, [...] calle del Patio del Castillo», «Juan Roitg, *alias* Ariñó, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 11v i 166r/115r).

Era al racó del pati del Castell, la casa que queda al fons. El cognom associat al nom de casa remet a les mateixes persones anomenades *Aranyó* en altres documents. La forma *Arinyó* és la que ha perdurat, enfront de *Aranyó*, desapareguda.

V. t. **Aranyó*, l'.

Arinyó, lo carrer o racó de l'

[ɫo ka're ðe ɫaɾiˈɲo] o [ɫo ra'ko ðe ɫaɾiˈɲo]

«Rincón del Ariñó», «calle del Patio del Castillo, [...] de frente calle del Ariñó» (*Apeo*, 9r i 11r).

S'anomenava així el racó del pati del Castell, a cal Cristofolet, on hi havia ca l'Arinyó.

V. t. *Que-no-passa, lo carrer*.

Arjó

«lo reverent Francisco Santjoan y Arjó, natural de Viella, Vall d'Aran, habitant en la present vila», any 1777 (*Matr.* 1791, 66r).

Armajac

«Thomàs, [...] fill [...] de Marian Ribera y de Paula Ribera y Armajach, cònjuges y pagesos, de la present vila. Foren padrins: [...] Maria Armajach, de la vila de l'Albi», any 1775 (*Bapt.* 1773, 17r).

Arman

«Thomàs Armant», any 1631 (*Bapt.* 1624, 31r); «Isabel Armant, viuda, mare del senyor doctor Thomàs Armant, prevere d'esta iglésia [...], de Tarragona», any 1637 (*Òbits* 1636, 2r).

Tomàs Armant va ser rector de l'Espluga Calba entre el 1636 i el 1650.

Armari

V. *Racó de l'A*.

Armengol

V. **Ermengol*.

Arnabat

«Manuela Pérez Arnabat [...], natural de Monblanch» (*Òbits* 1878, 70, 46).

Arnau¹

V. **Joan A*.

Arnau²

«Petri Arnaldi» (Perg. 1183); «Arnaldo, d'Espluga Calba, funda un benefici baix la invocació de sant Blay, en la iglésia de la rectoria de dit poble, deixant lo *jus patronatus*, perpètuament, a las molt il·lustres sras. abadessas del Reial Monestir de Vallbona y del rector que, per temps, serà del lloch d'Espluga Calba», any 1315 (*Index vell*, 37v); «Natalis Petrus Arnau, [...] jurati» (Visita 1450, 108r); «Pere Arnau» (*Capbr.* 1607, 242r); «Herederos Juan Arnau» (*Amillar.* 1945, 49v).

Apareixen tres prenom masculins: Pere, Joan i Nadal Pere. El 1315, Arnau d'Espluga Calba fundà un benefici sota la invocació de sant Blai i deixà el *jus patronatus* i el *jus confirmandi et ponendi*, perpètuament, a l'abadessa del monestir de Vallbona i al rector de l'Espluga Calba, els quals en percebien les rendes i havien de presentar *simul* l'obtentor als seus descendents quan vaqués (Piquer, 1990, p. 115). Deixà trenta censals anuals per a una pitança per al monestir, que havia de pagar el capellà del benefici cada any, no com a subjecció, sinó com a almoïna i celebració de l'aniversari de la seva mort, per la seva ànima i pels seus

avantpassats. En aquest cas, *Arnau* no sembla que fos el llinatge, sinó el prenom del personatge. N'hem enregistrat també la forma llatinitzada i declinada en genitiu, *Arnaldi*, i la forma castellanitzada, *Arnaldo*.

V. t. **Benefici de Sant Blasi, la casa del*; **Benefici de Sant Blasi, les terres del*.

Arnau³

«Honorat Arnau, fadri, francès, negociant, de la província de Provença, regne de França, de la vila de Laymes, bisbat de Rien, fill legítim est dels *quòndam* Claudi Arnau, pagès, y de Lucretia, lur muller», any 1649 (*Matr.* 1636, 10r).

El personatge francès que du el cognom apareix amb la forma catalanitzada.

Arnella

«Juan [...], hijo [...] de [...] Antonio Pla Zaragoza, sillero, [...] y Maria Valls Arnella, natural de Bervera (Tortosa), ambulantes», any 1895 (*Bapt.* 1892, 128).

L'única portadora del llinatge deu ser originària de Mas de Barberans, al Montsià.

Arnó

«Asunción Arnó Tarafa» (*Òbits* 1944, 29r, 7).

Arnó és una variant de *Arnau*, pronunciat a la francesa. Els catalans de cognom *Arnau* residents a França són anomenats allà *Arnó* (Moll, 1982, p. 95).

Arquer

«casa ab Barnat Arqué», any 1631 (*Matr.* 1625, 31v); «Jaume Arquer [...], de Vinaixa» (*Capbr.* 1633, 175v); «Joseph [...], paigès, fill [...] dels *quòndam* en Joseph Arquer, [...] de Vinaixa», any 1658, «Margarida [...], filla [...] de Joseph Arquer», any 1688 (*Matr.* 1650, 7r-v, 22, i 34v, 7); «Catarina [...], filla [...] de Pau Arqué», any 1806 (*Matr.* 1791, 24r); «padrins: [...] Catharina Arqué y Barba», any 1898 (*Bapt.* 1773, 153r); «Juan Arqué Aixalà», any 1932 (*Bapt.* 1912, 381).

Apareixen cinc noms masculins: Bernat, Jaume, Joan, Josep i Pau, i també dos de femenins: Caterina i Magdalena. Les grafies anotades són: *Arque*, amb accent o sense, i *Arquer*.

Arquers, (d')

«Johannes d'Arques» (Perg. 1405/9); «Antònia [...], filla [...] de Jaume Teixidó y de Magdalena Arqués», any 1796 (*Bapt.* 1773, 142r); «Maria Teixidó y

Arqués», any 1828 (*Matr.* 1791, 79r); «1958 Ajuntament: [...] el secretari, Ramon Arqués Gelonch» (Poca, 2017, p. 276).

Hem documentat tres prenomes: Joan, Ramon i Magdalena. L'única grafia anotada és *Arques*, amb accent o sense.

Arrufat

«Felip Arruffat [...], de Fullea», any 1588, «Miquel Arruffat [...], de Ffulleda», any 1593 (*Matr.* 1580, 3r i 5r); «Jaume Arruffat» (*Roser* 1600, 30r); «padrins: Joan Arufat, de Gimerà», any 1631 (*Bapt.* 1624, 16r); «en Miquel Arrufat, [...] fill [...] dels quòndam [...], de Fullea», any 1672 (*Matr.* 1650, 17v, 48); «Miquell Arufat», any 1677 (*Òbits* 1650, 16v, 143); «Manuel Pallàs Arrufat, [...] d'Omells de na Gaya» (*Matr.* 1950, 18r, 4).

Hem documentat els noms masculins següents: Felip, Jaume, Joan i Miquel. Les grafies enregistrades són: *Arufat*, *Arrufat* i *Arruffat*.

Artemi, ca l'

V. **Maleu de la Palla*.

Arteta

«Celestino Arteta Vizcar, [...] de Vidaure (Navarra)» (*Matr.* 1939, 78r, 9).

Arteu

V. *Orteu*.

Arteu, la sort de l'

«sort de l'Arteu, [...] por mediodía con tierras del Señor [...] y por norte con el camino dels Omellons» (*Apeo*, 86r).

Arteuet, ca l'

[*'ka ɫarte'wɛt*]

«Arteuet» (*Contribució* 1936); «Jaume Orteu Sesplugues, de ca l'Arteuet, que va néixer quan el seu pare ja havia mort afusellat a Lleida», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 33).

Ase

V. **Joan de l'A*.

Asensio

«Maria de les Neus Bosch Asencio, [...] filla [...] de Roser Asencio Sàrries, [...] Lleida, domiciliats accidentalment en aquesta població» (*Naix.* 1934, 92r, 9).

A Vallbona de les Monges, Piquer (1969) documenta el cognom el 1930. La grafia anotada és *Asencio*.

Asmada

«una filla [...] de Francisco Asmada y de Francisca Cuberó, cònjuges, pagesos: [...] Rosa, [...]. Foren padrins: Francisco Asmada [...], avis de la batejada», any 1827 (*Bapt.* 1824, 36 D. 44).

Astúcies, ca l'

«Joseph Porta, àlies povill de l'Astúsias» (Recanasió 1846); «José Fort, *alias* Estúsias, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 126r).

Era una casa del carrer de Fullea. El llinatge és *Porta* en una citació i *Fort* en l'altra.

Ataveni

«Ramon [...], pagès, [...] d'Arbeca, fill [...] del quòndam Anton Saureu, difunt, y de Francisca Ataveni», any 1748 (*Matr.* 1699, 211r).

Aubac

V. **Obac*.

Aubaguet, l'

«finca: Aubaguet, partida [...]: Tortas» (*Repartiment* 1942, 341r).

Es deu referir a un tros petit de terra a l'obac de la Torta.

Aubaguets, los

«finca: Aubaguets, partida [...]: Redemú» (*Repartiment* 1942, 341r).

Es deu referir a unes peces petites de terra en un racó obac de la partida del Redemú.

Aubereda, l'

[ʔawβa'reðɔ] / [ʔoβreðɔ]

És una zona al sud-oest del terme municipal, contigua al nucli urbà, on comencen el camí de la Coma de Sant Pere i la pista que va de l'Espluga Calba a Vinaixa. De fet, la pista parteix l'Aubereda del Lluís de cal Miró. Anant cap a la font del Mas Blanc, l'Aubereda queda damunt de la carretera de Vinaixa, fins a la Peixera; després ve el Mas Blanc². Els capbreus de 1574 i 1607 identifiquen les partides de l'Aubereda i la Coma del Pou, tot i que actualment no es considera que coincideixin, sinó que es toquen.

«in partida de la Albareda» (*Capbr.* 1510, 7r); «la partida dita de l'Albereda, la qual antigament se dehïe la Coma del Pou» (*Capbr.* 1574, 10v); «la partida nomenada l'Albareda» (*Capbr.* 1607, 335v); «la partida de l'Albareda» (*Capbr.* 1633, 110v); «la partida de l'Albereda» (*Capbr.* 1692, 59v); «partida de l'Albareda» (MN 1697, 28/4/1713); «partida de l'Albareda» (*Capbr.* 1717, 75v); «partida de l'Albareda» (*Capbr.* 1741, 13r); «partida de l'Arbareda», «en la partida de l'Albareda, [...] a mitgdia part ab la devesa del Señor Comanador» (*Capbr.* 1765, 162r i 180r); «Obareda, [...] por norte con el camino del Alvi» (*Apeo*, 82r); «Aubareda: [...] era trillar» (*Amillar.* 1945, 34r).

Avui dia, l'ús més habitual del topònim és en plural: *les Auberedes* o *les Obredes*. Una citació (1765) l'anomena *Arbareda*, potser per etimologia popular. La forma normativa, que és la que apareix exclusivament en els documents fins al 1765, ha desaparegut del tot com a forma viva. L'evolució del mot implica una neutralització [e] > [ə], una vocalització [l] > [w] i una elisió de la vocal pretònica [ə]: *Albereda* > *Albareda* > *Aubareda* > *Aubreda*. El nou diftong pot arribar fins i tot a reduir-se a o: *Obreda*.

V. t. *Coma del* (o *d'en*) *Pou*, *la*.

Aubareda, lo camí de l'

[ʔo ka'mi ðe ʔawβa'reðn] /

[ʔo ka'mi ðe ʔoβ'reðn]

Surt de la part de la pista de Vinaixa i passa pel fondo del Mas Blanc.

«vico quo itur a la Albareda» (*Capbr.* 1510, 15r); «lo camí que va a les Albaredes», «lo camí de l'Albereda» (*Capbr.* 1574, 10v i 43r); «lo camí de l'Albareda» (*Capbr.* 1607, 322r); «lo camí de les Albaredes» (*Capbr.* 1633, 23r); «lo camí de l'Albereda» (*Capbr.* 1633, 75r); «a mitgdia ab l'ayguavessant de la devesa del Señor Comenador [...] y a tremuntana ab lo camí de l'Albereda», «lo camí de l'Albereda» (*Capbr.* 1692, 22v i 66r); «lo camí de l'Albareda» (*Capbr.* 1717, 75v); «lo camí de l'Albareda» (*Capbr.* 1741, 13r); «lo camí de l'Albareda» (*Capbr.* 1765, 180r); «camino de les Aubaredes» (*Repartiment* 1942, 147r).

Aubareda de Més Amunt, l'

«finca: Aubareda Més Amunt, [...] partida: Aubaredes» (*Repartiment* 1942, 147r).

Es tracta de la finca d'un sol propietari: Sebastià Mateu i Salat.

Aubareda de Més Avall, l'

«finca: Aubareda Més Avall, [...] partida: Aubaredes» (*Repartiment* 1942, 147r).

Es tracta de la finca d'un sol propietari: Sebastià Mateu i Salat.

Aulany

«Rosa [...], filla [...] d'Esteve Aulay y de Paula Aulay y Serras, [...] de Bagà», any 1786 (*Matr.* 1699, 313v).

Tot i que l'única grafia documentada és *Aulay*, suposem que es tracta del llinatge de procedència germànica *Aulany* (Moll, 1982, p. 96).

Autó

«padrins: [...] Magdalena Granyó y Autó, de l'Albi», any 1775 (*Bapt.* 1773, 14r, H); «Francisco Autó Feliu, natural d'Albi» (*Òbits* 1887, 212r, 26); «José Cunillera Autó, [...] carpintero, natural de Albi» (*Matr.* 1919, 8r, 8).

Hi mantenim l'accent perquè apareix així en el DCVB. El nostre llinatge procedeix de l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 106), on està documentat des del 1564, amb múltiples variants: *Auto*, *Autona*, *Hauto*, *Nauto* i *Nautona*.

Auxili, l'

[ɫaw'siti]

Era en un edifici situat a l'actual avinguda de Pau Casals. Després de la Guerra Civil espanyola va ser la seu de l'Auxili Social: hi donaven menjar a la gent del poble que no tenia recursos. Més endavant va servir de magatzem de l'Ajuntament i d'escola. Més tard, mossèn Joan Llorc hi va muntar un taller de confecció tèxtil que, temps a venir, s'ampliaria, es traslladaria d'ubicació i generaria el que ara és la fàbrica John-fil. Abans havia estat l'Agrària i avui és l'Ajuntament.

V. t. **Agrària*, *l'*; **Centre Republicà*, *lo*, o *los Republicans*.

Avall

V. **Aubereda de Més A.*, *Espilars de Més A.*, **Mas Blanc d'A.*

Avellà

«Maria [...], filla de [...] Ramon Roig [...] y de Rafela Roig y Avellà», any 1775, «un fill de [...] Joan Gaya y Cantí y de Maria Gaya Avellà: [...] Joseph», any 1777, «Anton [...], fill [...] de Ramon Gaya y Sesplugues [...] y de Victòria Gaya y Avellà», any 1778, «un fill [...] de Joseph Amorós, pagès, y de Mariagna Amorós y Avellà [...]: Joseph [...]. Foren padrins [...] Francisca Amorós i Avellà», any 1790 (*Bapt.* 1773, 15r, 29r, 32r i 159r).

Hem documentat els noms femenins següents: Maria, Marianna (o Mariagna) Rafela i Victòria.

Avià

«Francisco, [...] hijo [...] de [...] Blas Codina y Solé, de Fullea, y Teresa Sala y Avià, de Vinaixa», any 1906 (*Bapt.* 1892, 348).

Aymeric

V. **Eimeric*.

Bacardí

«Josefa Balcells Bacardí» (*Matr.* 1927, 10v, 6); «Carmen Balsells Bacardí» (*Matr.* 1934, 3r, 7); «Balsells Bacardí, Luis» (*Contribució*, 31r); «Ramon Balcells Bacardí», any 1936 (Rubió, 2011, p. 253); «Encarnación Balcells Bacardí» (*Matr.* 1939, 20, 7).

Badal

«Josepha [...], filla [...] dels quòndam Vicent y Alemanda Badal, cònjuges, de Castellfolit de Llobregós», any 1738 (*Matr.* 1699, 200v).

Badia

[ba'diə]

Hem documentat tres noms: Francisco (o Francesc), Antònia i Teresa. Francesc Badia consta com a rector de l'església parroquial de l'Espluga Calba el 1724 i va ser-ho fins al 1757. Avui dia una persona de la vila el du de primer cognom.

«Francisco Badia, prevere i rector de l'Espluga Calba», any 1724 (*Òbits* 1699, 16v); «Francisco Badia, rector» (*Capbr.* 1741, 155r); «reverent Francesch Badia, quòndam prevere y rector» (*Capbr.* 1765, 127r); «un fill [...] de Jaume Texidó y de Theresa Texidó y Badia», any 1820 (*Bapt.* 1773, 280r-v); «Maria Isabel Martorell Badia» (*Naix.* 1945, 76v, 6); «Badia Jové, Rosaura Dolores» (*Padró* 2013, p. 1).

A les Borges Blanques trobem *cal Badia*, que té l'origen al segle XVIII, en casar-s'hi un pagès de Miralcamp (Ripollès, 2010, p. 88), i al Vilosell ja apareix al segle XVI (Pere, 2006, p. 55).

Badies

[ba'dies]

En un mateix document (capbreu de 1765) apareix la mateixa persona, Gabriel Badia, amb el cognom en singular (*Badia*) i en plural (*Badies*). Passa el mateix amb Rosa Poca i Badies, que documentem amb el cognom en singular a *Confirm.* 1797 (316r, 74).

«Gabriel Badia» (*Capbr.* 1765, 165v); «Maria [...], filla [...] de Gabriel Badias, pastor d'ovellas, y de Magina Badias y Corbella», any 1774, «Rosa Poca y Badias», any 1790 (*Bapt.* 1773, 9v i 102v); «Defuncions: Palmira Badies i Bergadà», any 1990 (*J. Llort* 1993, p. 52); «Llort Badies, Joan» (*Padró* 2013, p. 5).

Majoritàriament, la grafia anotada és *Badias*.

Baella, cal

[ˈkaɫ βa'eʎɔ]

«Miguel Balcells, *alias* Baella, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 112r); «Josepet Baella», any 1927 (*Spel.* 32, p. 15); «Josep Balcells Trullols (Baella), [...] taverner», any 1936 (Rubió, 2011, p. 233); «Teresina Balsells Pons (Baella)» (Poca, 2017, p. 198).

Era una casa del carrer Major, davant de cal Salvador del Cabeça, que després va ser al carrer de Montblanc i abans devia haver estat al carrer de Fullea, segons consta en la documentació escrita. A Arbeca hi ha una casa amb el mateix renom (Sans, 2004, p. 181).

Bagils

«Francisco Retg y Bagils», any 1841, «Joseph Reigt y Bajels», any 1843, «Raymunda Reigt y Bagils», any 1844, «Francisca Reigt y Bajes», any 1846, «Francisco [...], fill [...] del señor doctor Narcís Retg, metge d'esta, y de la senyora Maria Antònia Bagils, de Torragrosa», any 1848 (*Bapt.* 1824, 278, 289, 300, 319 i 339); «José Antonio Retg Baijils» (*Òbits* 1903, 189r, 15).

Les grafies documentades són: *Bajels*, *Bajes*, *Bagils* i *Baijils*, en un grup de persones que són totes membres de la mateixa família.

Bai

«Maria Puig Bay, natural de Montbrió» (*Òbits* 1898, 185r, 12); «Maria Roig Bay», defuncions de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4).

Baiget

«una filla [...] del sr. Llorens Baiget, apotecari, natural d'Aspa, y de la sra. Maria Baiget y Ruvinat, cònjuges, de la vila d'Arbeca [...]: Maria», any 1813 (*Bapt.* 1773, 233r); «José María Baiget Sespluges» (*Repartiment* 1942, 281r).

Baix

V. *Portella de B.*, *Vallada de B.*, *Vallons de B.*, o *Josepet del Vallons*.

Balaguer

«Anthoni Balaguer» (*Capbr.* 1510, 18r); «Pere Balaguer, del Palau», any 1597 (*Matr.* 1580, 6v); «Catarina Balaguera» (*Roser* 1600, 9r); «en Miquel Balager, del Palau», any 1631 (*Matr.* 1625, 31r); «Hierònima Balaguer, [...] muller de Miquel Balaguer, del Palau», any 1645 (*Òbits* 1636, 7v); «Elvira Farré Balagué, [...] de Floresta» (*Òbits* 1944, 92v, 3).

Les grafies documentades són *Balager*, *Balague* (amb accent o sense) i *Balaguer*.

Balcells¹

V. **Casalot de Josep B.*; **Era de Joan B.*

Balcells²

[baɫ'seɫtʃ]

És el cognom més abundant en tota la història de l'Espluga Calba. Per tant, la quantitat de prenom masculins que hi apareixen relacionats és molt copiosa: Agustí, Albert, Anacleto, Antoni (o Tonet o Toni), Antoni Benet, Antoni Joan, Artemi, Baldomer, Bartomeu, Benet, Bernat, Bonaventura, Carles, Clement, Emmanuel, Enric, Feliu, Florenci, Francesc, Francisco, Francisco Javier, Ignasi, Ismael, Jacinto, Jaume, Jaume Ramon, Jeroni, Joan, Joan Benet, Joan Pau, Joaquim, Jordi, Josep, Llorenç, Lluís, Macià, Magí, Manuel, Marc, Marià, Maties, Miquel, Pantaleó, Pau, Pere, Pere Feliu, Pere Jaume, Pere Joan, Pere Ramon, Rafel (i Rafael), Ramon, Roc, Roderic, Salvador, Sebastià, Silvestre, Simon, Valeri i Valero. Pel que fa a noms femenins, que també en són molts, hem anotat: Agnès, Alena, Àngela (i M. Àngela), Anna, Bonaventura, Càndida, Carme (i M. del Carme), Caterina, Caterina Joana, Concepció, Dolors (i M. Dolors), Dolores, Elvira, Emília, Encarnació, Esperança, Eugènia, Eulària, Filomena, Francisca (o Cisca o M. Francisca), Genoveva, Gertrudis, Harmonia, Hortènsia, Isabel (i Isabet), Isabel Agna, Isabet Joana, Joana, Joana Paula, Josepa, Llibertat, Llúcia, Lorena, Lurdes, Maciana, Magdalena, Manuela, Margarida (i Margarita), Maria, M. Cinta, M. Lluïsa, M. Rosa, Mariagna (i Mariana o Marianna), Marina, Mercè, Montserrat (forma femenina de *Montserrat*, abans masculí), Munda, Palmira, Pasquala, Paula (i M. Paula), Pere, Pilar (i M. del Pilar), Providència, Quitèria, Ramona, Rita, Roser, Serafina, Simona, Teodora, Teresa (i Tereseta), Teresina, Teresita, Tomasa, Trinitat, Úrsula, Úrsula Joana, Ventura i Violant. Hem trobat també uns quants renoms: *lo Busito*, *lo Caçador*, *lo Cairat*, *lo Coco* —es deia Antoni—, *lo Feliu* («Joan Balcells, dit lo Feliu», «el Feliu Balcells»), *lo Maginet* —es deia Joan—, *lo Ponatxo*, *lo Pubill* i *del Toiet*. De noms d'ofici, n'apareixen els següents: pagès, sastre, fuster, cirurgià, estudiant, mestre de cases, vidrier i barber.

Magí Balcells era sagristà de l'Espluga Calba el 1598 i consta com a batlle vell el 1624 i com a batlle el 1765. Pau Balcells n'era síndic el 1669 i regidor el 1741. Mossèn Joaquim Balsells i Bosch (1900), que sempre havia viscut a Vimbodí i era regent de la parròquia de Vallespinosa, va ser assassinat prop de Fontscaldes el 13 de desembre de 1936. Josep Balcells Balcells, de ca la Mundó, va ser-ne alcalde des de 1906 fins a 1910, i Francesc Balcells Amorós, de cal Saladero, del 7 de març de 1948 al 24 de gener de 1954. Josep Balcells Prat era president de la Sociedad de Aguas de Espluga Calva el 1912. Francesc Balcells Amorós i Josep Balcells Gaya eren músics de l'orquestra La Moral. Josep M. Balcells, de cal Saladero, va ser corresponsal de Televisió Espanyola al Vaticà i diputat al Parlament de Catalunya pel Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC). Ramon Balcells Vernet, de cal Xaparro, ha estat considerat

el cronista oficial de la vila, raó per la qual l'Arxiu Municipal du el seu nom. En destaquem els articles a la revista *Spelunca*, la restauració del Calvari i els dos treballs que redactà, l'un sobre la vila i l'altre sobre l'església. A més, va escriure la lletra de l'himne de l'Espluga Calba, que musicà mossèn Antoni Bru, rector d'Arbeca. Sandra Balsells, filla de Josep M. Balsells Miret, és una fotògrafa de prestigi reconegut (Poca, 2017, p. 173). Actualment, vint-i-quatre persones el duen de primer cognom.

«Petrus Balçells» (Perg. 1405/9); «morí una dona, muller d'en Balcells» (Visita 1450, 107r); «Thoni Baucell, major» (Fog. 1497, p. 292); «Pere Balsells», «Joan Balsell», «Pau Balcell» (Fog. 1553, II, p. 295); «na Pere Balsella», any 1585, «na Joana Balcella», any 1586 (*Òbits* 1574, 4v i 5r); «testimonis: Joan Pau Balsel», any 1590 (*Matr.* 1580, 3r); «Joan Ballsell, menor» (*Roser* 1600, 45v); «Magí Balcells», «Miquel Balcell» (*Capbr.* 1633, 37v i 60v); «Mariagna Balsella», any 1651, «Joanna [...], muller de Rafell Balsells», any 1652 (*Òbits* 1650, 3r, 19, i 4r, 29); «Sebastià Balsells» (*Capbr.* 1669, 90r); «Ramon Balcells» (*Capbr.* 1765, 192r); «Christòfol Balcells y Canyà», any 1823 (*Bapt.* 1773, 300v); «Ramon Balcells» (*Apeo*, 157v); «Josep Balsells Bosch», naixements de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4); «Àngela Balsells Bota» (*Matr.* 1908, 34, 12); «Josep Balcells Duch», any 1936 (Rubió, 2011, p. 253); «Jaime Balcells B. [...], Antonio Balcells T.», «Cristóbal Balcells» (*Amillar.* 1945, 24v i 34r); «Maria Francisca Balcells Gené», «José María Balcells Sesplugues» (*Naix.* 1945, 9r, 1, i 33v, 21).

Hem documentat les grafies següents: *Balcell*, *Balcells*, *Balçells*, *Balsel*, *Balsell*, *Balsells*, *Balzell* i *Baucell*.

Balcells, los

«partida dels Balcells, una pessa de terra campa» (*Capbr.* 1741, 19v).

Tot i que apareix amb la designació de partida, l'hem documentat un sol cop; per tant, suposem que devia ser un tros de terra petit.

Balenyà

«Antoni Balanyà, de la Spluga de Franquolí», any 1581 (*Matr.* 1580, 2v); «Jo, F. Anton Balañà, mercenari, he batejat, en les fonts baptismals de la iglésia de la Immaculada Concepció», any 1825 (*Bapt.* 1824, 9).

L'eclésiàstic que s'autoanomena *mercenari* ho fa utilitzant aquest apel·latiu com a sinònim de *mercedari*, és a dir, pertanyent a l'orde de la Mercè. Les grafies enregistrades són *Balanyà* i *Balañà*.

Ballard

«Llorens Ballart, pagès, de la ciutat de Tarragona» (*Capbr.* 1692, 36r).

V. t. *Bellard*.

Ballester

«padrins: [...] y Madalena Ballestera», any 1601 (*Bapt.* 1574, 52); «una filla de Joan Ballester, estranger [...]: Maria Àngela», any 1639, «Joan Ballester, pagès», any 1644 (*Bapt.* 1624, núm. 29 i 127); «Theresa Bellaster, d'Arbeca, filla de Joseph Bellaster y de Matiana Bellaster y Guardiola», any 1698 (*Òbits* 1685, 28r, 3); «Francisco, fill de Joseph Gaya, y Josepha Gaya y Ballester» (*Confirm.* 1797, 312r); «Cristóbal Gaya Ballester» (*Òbits* 1880, 25r, 15); «Pascuala Torres Ballesté» (*Òbits* 1887, 100r, 51).

Apareixen els noms masculins de Jaume, Joan i Pere Joan associats amb aquest cognom, i també els femenins de Josefa, Magdalena, M. Àngela, Mariagna, Raimunda i Teresa. Pot ser que Joan Ballester vingués d'Occitània, on el nom de família *Balester* (sud-oest) té el mateix significat i la mateixa procedència que el nostre *Ballester* (Astor, 2002, s. v. *Balitrant*). Hem anotat les grafies següents: *Ballesté*, *Ballester* i *Bellaster*.

Ballons

V. *Vallons*.

Bancal, lo

[to βaŋ'kaɫ]

És cap a les Catalanes; comença a la serra Mitjana, abans dels Escabrrers. Hi ha el bancal de cal Xaparro i de ca l'Encadernat i la Vinyeta. Segons el *Llibre de repartiment: contribució urbana* i el *Libro de apeo-amillaramiento* té la síquia al nord.

«finca: Bancal, partida: Coma-n de Català», «partida: Bancal» (*Repartiment* 1942, 86r i 124r).

Baptista

[ba'tiste]

Hem documentat els noms d'home següents: Francesc, Jaume, Joan, Joaquim, Josep, Manuel, Martí i Salvador, i també els de dona següents: Antònia, Carme, Francisca, Isabel (i Elisabet), Josepa, Maria, Soledat i Teresa. Pel que fa a professions, a més de la de pagès, hem anotat la de manescal i la de teixidor. Francesc Batista, de cal Parrado, va ser rector de l'Espluga Calba entre 1857 i 1862, i Manuel Batista i Roig, també de cal Parrado, va ser-ne batlle del 10 d'octubre de 1933 al 31 de gener de 1934.

«Baptista: el, sa muller, Ramon» (Compl. 1550, 9v); «la viuda Baptista» (*Capbr.* 1607, 299r); «Francesch Batiste», «Pere Baptista, teixidor», any 1740 (*Roser* 1600, 22r i 41r); «testimonis [...]: Joaquim Batiste, menescal», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «Francesch [...], fill [...] de Joachim Batiste, albeytar», «Joachim Batiste y Teixidó», any 1775, «Francisca Batyste y Teixidó», any 1777 (*Bapt.* 1773, 1v, 16r i 27r); «José Batiste» (*Apeo*, 13r); «Teresa Batista Duch», any 1938,

«Josep Miró Batiste», any 1936 (Rubió, 2011, p. 209 i 260); «Manuel Batista Roig» (*Amillar*. 1945, 27v); «Rodríguez Batista, Amalia» (*Padró* 2013, p. 8).

Als inicis hem trobat la grafia *Baptista*; més modernament esdevé *Batista*, *Batiste* o *Batyste*. El darrer documentat pot ser que sigui el castellà *Batista*.

Barba

«una filla [...] de Jaume Teixidor, pagès, y de Madalena Teixidor y Barba [...]: Maria [...]. Foren padrins: [...] Catharina Arqué y Barba», any 1798, «padrins: [...] Margarida Teixidor i Barba», any 1807 (*Bapt.* 1773, 153r i 205v).

Barbacana, la

«la Barbacana del Solà» (*Capbr.* 1669, 113v); «la partida de l'Avagant de la Vila, dita Barbacana» (*Capbr.* 1717, 133v); «un corralet [...] cerca de la Barbacana, [...] a tremuntana ab lo camí qui va a Monblanch» (*Capbr.* 1741, 72v); «la partida del Vagant de la Vila, dita Barbacana» (*Capbr.* 1765, 139r-v).

Segons la informació documental, al nord tenia el camí de la Bassa o de Montblanc i el vagant de la Vila², i era la mateixa partida que anteriorment s'havia anomenat *la Coma del Solà*. A la primera font se'n diu *la Barbacana del Solà*, perquè devia ser al carrer del Solà. Hem de suposar que el nom li ve de l'existència d'una antiga edificació fortificada, ja que consta en la documentació. De tota manera, segons Coromines, les *barbacanes* també són 'refugis' en molts indrets muntanyencs d'una àrea amplíssima. A l'antic carrer del Solà, que és on se situava la partida, bé hauria pogut fer referència a la cova, perquè és la zona on s'origina la població i en la qual els trossos de paret de pedra encara hi són presents. A Cervera també hi ha una partida amb aquest nom (Turull, 2007, p. 79).

V. t. **Coma del Solà, la*; **Vagant de la Vila, lo*¹.

Barber

«albat Barber, *mascle*», any 1746 (*Òbits* 1699, 38v); «Juan, [...] hijo [...] de [...] Hernan Bergié Barber [...] de Lérida [...], maestros públicos de esta villa», any 1905 (*Bapt.* 1892, 341).

Barber, cal

[ˈkaɫ βaɾβe]

«Lluís Sayrach Orteu, 1887 (Barber)», «Modesta Sayrach Orteu, 1900 (Barber)» (Poca, 2017, p. 47 i 81); «Maria Sayrach Sesplugues, cal Barbé», any 1935 (*Spel.* 27, p. 15).

Era al carrer Major, pujant a mà dreta, davant de cal Llarg i de cal Passa-ríos.
V. t. **Sairac, cal*.

Barberà

«Martín Cunillera Barberà, [...] agricultor, [...] de Picamoixons» (*Matr.* 1919, 34r, 1).

Barberet, cal

[ˈkaɫ βaɾβeˈret]

És una caseta de la plaça de l'Església, a la banda dreta. Hi vivia un barber que era de *cal Xapa*. Abans havia estat una farmàcia, propietat d'Albert Anglès Civit, que la tancà quan obtingué la plaça de la Seu d'Urgell.

«Vicenç Orteu, de cal Barberet», any 1937 (*Spel.* 47, p. 18).

Barbes, lo

«na T. Teixidora, muller del Barbes», any 1584 (*Òbits* 1574, 4r).

Tot i que la darrera consonant no sembla una erra, tampoc podem assegurar que sigui una essa del tot clara, i bé podria tractar-se de la *muller del barber*.

Barceló

«Joseph [...], cirurgià, fill [...] de Joseph Llaurador, cirurgià, y de Dorotea Llaurador y Barsaló [...], de Vallfogona, bisbat de Vich», any 1806 (*Matr.* 1791, 23r).

Bargalló

«José Bargalló, párroco», any 1899 (*StCrist* 1795, 1r); «José Bargalló Parés, natural d'Arboret» (*Òbits* 1903, 2r, 8).

Josep Bargalló va ser rector de l'Espluga Calba entre 1881 i 1891.

Bargués

V. **Verguers*.

Barot

«Carme [...], filla [...] de Francisco Roure, de esta, y de Rosa Barot, de Roda, arquebisbat de Tarragona», any 1859, «Francisco Roure y Barot», any 1861, «Hipòlita Roure Brot», any 1863, «Maria de la Concepció Roure y Barot», any 1865 (*Bapt.* 1858, 18v, 47v-48r, 76r i 114r); «Maria Roure Barot» (*Òbits* 1934, 134v, 6).

Tots els personatges anotats són membres d'una mateixa família, fills de Rosa Barot, de Roda; el marit, Francisco Roure, de l'Espluga Calba, era mestre de cases. En una ocasió hem enregistrat la grafia *Brot*.

Barrau

«Petri Gualterandi Barrau, presbiteri et vicari [...] loci Spelunce Calve» (Perg. 1412).

Barri (Nou), del

«Ramon Gaya y Sesplugues, del Barri Nou, pagès» (*Matr.* 1625, 32r); «Isidro Sesplugues, del Barri Nou» (*Matr.* 1650, 45r, 40); «Miquel Sesplugues, del Barri Nou» (*Òbits* 1685, 16r, 28); «Joseph Balsells, dit del Barri Nou» (*Capbr.* 1692, 13r); «Josep Balcells, del Barri Nou» (MN 1697, 27/12/1704); «Balcells, Barri Nou» (*Concòrdia* 1722, 50r); «Isidro Sesplugues, vuy Ramon, fill del Barri Nou» (*Llevador* 1725, 38r); «Joseph Balcells, del Barri Nou», «Ramon Sesplugues, del Barri Nou» (*Capbr.* 1765, 149r i 171r); «Miquel Sesplugues, del Barri Nou» (*Fund.* 1774, 123r, 56); «Miquel Balcells, del Barri, dit Faliu», «Ramon Sesplugas, del Barri» (*Llevador*, 1r i 1v); «Miquel Balcells, del Barri» (*Censos* 1807, 1v).

En les darreres citacions, *lo Barri Nou* perd, per ommissió, l'adjectiu *Nou*. Queda clar que s'entenia per *barri* la part nova de la vila, això és, l'ampliació a partir del nucli antic.

Barri Nou, lo carrer del

«in vico vocats lo Barri Nou» (*Capbr.* 1510, 6r); «lo carrer del Barri Nou, [...] a migjorn y ponent ab lo carré que va al Portal» (*Capbr.* 1574, 51r); «al carrer qui puja a la Sglésia [...], a ponent ab lo carrer del Barri Nou» (*Capbr.* 1607, 291r); «lo carrer del Barri Nou» (*Capbr.* 1633, 75r); «lo carrer d'en Barri Nou» (*Capbr.* 1669, 60v); «lo mateix carrer del Barri Nou» (*Capbr.* 1692, 28r); «al carrer del Barri Nou» (*Capbr.* 1717, 10v); «al pati de la Iglésia y carrer del Barri Nou» (*Capbr.* 1741, 90v); «en lo carrer del Barri Nou, [...] a tremuntana ab lo mur» (*Capbr.* 1765, 188r).

Les afrontacions indiquen que *lo carrer del Barri Nou* tenia, al nord, el mur; al sud i a l'oest, el carrer del Portal, i a l'est, el carrer de l'Església. Segons la citació del 1741, comença a la plaça de l'Església. En conseqüència, havia d'equivaler, aproximadament, al tram de l'actual carrer de Santa Maria que va des del portal de Santa Maria, és a dir, el perxe, fins al carrer de la Placeta. Destaquem, en la citació del 1669, l'ús de l'article personal *en* sense referir-se a persones: *lo carrer d'en Barri Nou*. A Balaguer trobem també aquest nom de carrer.

V. t. **Nou, lo barri*; **Nou, lo carrer*.

Barri Nou, lo portal del

«a l'entrar del portal del Barri Nou [...], a sol ixent ab lo portal de Santa Maria» (*Capbr.* 1692, 28r).

Barrufet

«Antonia Bragós Barrufet, natural de Juneda» (*Òbits* 1918, 32r, 29); «Barrufet Pons, Marcelina, vecina Omellons» (*Amillar*. 1945, 87v).

Ocasionalment el podem trobar escrit amb *o*: *Barrofet*. És molt freqüent a Juneda i el 1497 ja està documentat a l'Espluga de Francolí.

Barrutia

«Buenaventura Amigó Barrutia, natural de Samper de Calanda» (*Òbits* 1912, 85r, 22).

Tot i que Samper de Calanda és a la província de Terol, el llinatge *Barrutia* és d'origen basc i no pas aragonès.⁴⁸

Bartomeu

«in dicto beneficio servitium erat antea beneficatus Johanes Bartholomei» (Visita 1450, 108r).

Bascons

«Teresa Tristany Bascons» (*Matr.* 1872, 2r, 14); «Teresa Tristany Marcons, natural de Su, término municipal de Pinós» (*Òbits* 1898, 173r, 32).

Bassa

V. **Aigüera de la B.*, **Cap de la B.*, **Comellar de la B.*, **Davant l'Hort de la B.*, **Pla de la B.*

Bassa (Dolç), la

«a la Basa», «extra muros dicte ville, prope Basam», «in partita prope la Basa» (*Capbr.* 1510, 9v, 17r i 23r); «a la Bassa [...], a migjorn ab lo camí *que* va a Fullada [...], a sol ponent ab la bassa e a tramuntana ab lo camí *que* va a Sennant» (*Capbr.* 1574, 85v); «partida de la Bassa Dols, [...] a sol ixent y a mitgdia ab l'aygüera de la Bassa» (*Capbr.* 1692, 32r); «la partida de la Bassa Dols» (*Capbr.* 1717, 34r); «partida prop la Bassa, un corral, [...] a mitgdia y ponent ab lo camí qui va a Monblanch» (*Capbr.* 1741, 160v); «la partida de la Bassa Dols, [...] a tremuntana ab set corral que novament s'han fabricat» (*Capbr.* 1765, 81v).

Per les afrontacions deduïm que els capbreus de 1510 i 1574 es refereixen a la partida de terra que tocava a la bassa Dolç, és a dir, a la que més endavant s'ano-

48. EDACAR i https://www.euskaltzaindia.eus/index.php?option=com_ecoeoda&task=%20bilaketa&Itemid=%20793&lang=es&query=barrutia&mota=deiturak.

menaria *la Bassa Dolç*; els de 1717 i 1741 indiquen que és la mateixa partida que la del *Tossal del Castell del Senyor Comanador* i que la del *Camí de Fullea*.

Bassa, de la

«Foren compares: Jonot Sesplugues, de la Basa», any 1584 (*Bapt.* 1574, 22).

Bassa, l'aigüera de la

«lo camí de Montblanch, [...] a tremuntana ab l'aigüera de la Bassa», «a ponent ab lo devant de la Bassa, a tremuntana ab l'aigüera de la Bassa» (*Capbr.* 1669, 66r i 161v); «damunt la Bassa, a tremuntana ab l'aygüera de la Bassa» (*Capbr.* 1692, 88v); «l'aigüera de la Bassa» (*Capbr.* 1717, 43v); «lo camí de Fullea, [...] y a tremuntana ab l'aygüera de la Bassa» (*Capbr.* 1741, 75r); «partida de la Bassa Dols, [...] a sol ixent y mitgdia ab l'aygüera de la bassa predita» (*Capbr.* 1765, 81v).

L'aigüera de les afrontacions deu ser la que donà nom a la partida de *l'Aigüera de la Bassa*, és a dir, la de *la bassa Dolç*. L'aigua anava des del caixer, per l'aigüera, fins a la bassa pròpiament dita. L'aigüera era un siquíó que la treia del camí i la conduïa cap a la bassa.

Bassa, lo camí de la¹

«camino de la Basa», «cum costa de la Basa» (*Capbr.* 1510, 5v i 36v); «a la Coma de Fullea, [...] a tramuntana ab lo camí que va a la Bassa» (*Capbr.* 1574, 67v); «lo camí que va a la Bassa» (*Capbr.* 1607, 265v); «lo camí qui va a la Bassa» (*Capbr.* 1669, 113v).

En aquest cas, el camí que s'esmenta és el que condueix a la bassa Dolç, és a dir, el de Montblanc. Per una indicació del capbreu de 1669, podem afirmar que era al nord de la bassa. En una de les primeres citacions també se'n diu *la costa de la Bassa*.

Bassa, lo camí o la costa de la² [tə ka'mi ðe ʔa 'βasə] o [ʔa 'kosta ðe ʔa 'βasə]

Passat el cementiri, a la dreta, hi ha la pista que porta als Omells i, a l'esquerra, la carretera de Maldà. Entre aquestes dues s'agafa un caminet que fa força pendent i que condueix a la darrera bassa que ha conegut el poble, ara eixuta. És més aviat una drecera per a anar-hi a peu o amb un animal i carregar aigua. També s'anomena *la costa de la Bassa*. Era carrerada. Abans era el camí de Maldà.

«Era; [...] por oriente con el camino de la Balsa, por mediodía ídem de Omells» (*Apeo*, 50r); «camino de la Balsa» (*Repartiment* 1942, 127r).

V. t. *Corrals, lo camí dels.

Bassa, lo carrer de la

«a migjorn ab lo carrer *que* va a la Bassa, [...] a tramuntana ab la paret del castell» (*Capbr.* 1574, 54r); «al carrer va a la Bassa, una casa» (*Capbr.* 1633, 112v); «en lo carrer que va a la Bassa, [...] a tremuntana ab la casa y botiga de la Vila» (*Capbr.* 1765, 137v).

Es pot referir al mateix *camí de la Bassa*¹ o bé a algun carrer que acabés en aquest camí, com ara l'actual carrer Major. En qualsevol cas, estava orientat cap al sud-est del nucli urbà. Segons els diferents capbreus, al voltant d'aquest carrer hi havia el corral del Castell i el forn del Senyor Comanador, i també la casa i botiga de la Vila. A Fullea també hi ha aquest nom de carrer (Arbós, 2004, p. 37).

Bassa, los corrals de la

«en la partida de la Coma de Fullea, [...] a tremuntana ab los corrals de la Bassa» (*Capbr.* 1633, 96r); «los corrals de la Bassa» (*Capbr.* 1633, 76r).

La referència continua sent la bassa Dolç, que es trobava a l'extrem oriental del nucli urbà; una zona on hi havia corrals i potser alguna casa.

Bassa, lo pla de la

«al Pla de la Bassa [...] cum plano de la Bassa» (*Capbr.* 1510, 36v).

Només hem localitzat una referència al pla que pren el nom de la bassa que hi devia haver, ara desapareguda, i que actualment denomina una partida important del terme. Avui dia la referència dels parlants sempre és el nom de la partida.

Bassa, lo racó o tros de la

[tɔ ra'ko ðe ʔa βasɔ] o [tɔ 'trɔz ðe ʔa βasɔ]

Aquesta petita peça de terra es troba damunt del nucli urbà, és a dir, al nord d'aquest. Quan sortim de la vila, passat el cementiri, la carretera de Maldà fa un tomb pronunciat cap a l'oest i després s'enfila dret cap al nord, en direcció a aquesta població. El tros de terra que queda dins d'aquest tomb, a la dreta de la carretera, és *lo racó de la Bassa*; a l'esquerra hi ha les Forques. Aquesta és la penúltima bassa que hi ha hagut al terme, que després s'anomenaria *la bassa Vella*.

«tros de la Basa, [...] por oriente con finca de la Basa», «yermo, su situación: Balsa», «tros de la Basa, [...] por poniente con camino de Maldà» (*Apeo*, 103v-104r, 173v-174r i 177v-178r); «finca: recó de la Bassa, [...] partida: Comellà Marcos», «partida: Bassa; [...] este: con balsa de agua, oeste: con carretera» (*Repartiment* 1942, 154r i 331r); «Partida: [...] Bassa» (*Amillar*. 1945, 89r).

Bassa, lo solà de la

«al solà de la Basa» (*Capbr.* 1510, 6v); «al lloch apellat al solà de la Bassa, [...] a tremuntana ab lo camí que va a Monblanch» (*Capbr.* 1607, 336r); «en la partida del solà de la Bassa, [...] a sol yxent ab la vila» (*Capbr.* 1633, 128v).

Seguint la segona citació, en què la referència és el camí de Montblanc, al nord, s'ha de referir a *la bassa Dolç*; de tota manera, la darrera situa la vila a llevant i no pas a ponent.

Bassa, lo tossal de la

«dit vot se feu al tosallí de la Bassa, als 26 de juliol de 1652» (*Òbits* 1650, 4v).

Era al final del carrer de Montblanc. El vot a què fa referència el document és el que van dur a terme els vilatans de l'Espluga Calba per agrair a la Mare de Déu del Tallat que els hagués deslliurat de la pesta. Sembla que hi posi *tosallí*, però la lectura no és prou clara.

Bassa Bona, la, o Sobre la Bassa Bona

«a la Basa Bona» (*Capbr.* 1510, 15v); «prop la Bassa Bona [...], a sol ponent ab la bassa e a tramuntana ab lo camí que·s va a Montblanch», «Sobre la Bassa Bona [...], a tramuntana ab lo camí que va a Senant» (*Capbr.* 1574, 20r i 55r); «prop la Bassa Bona, [...] una part d'un corral clos, [...] a ponent ab la bassa [...] Sobre la Bassa Bona [...], a migjorn ab lo camí va a Montblanch», «Sobre la Bassa Bona [...], que és la part obaga» (*Capbr.* 1607, 340r i 416v); «la partida de la Bassa Bona» (*Capbr.* 1717, 54v); «la partida de la Bassa Bona [...] a ponent ab lo camí de Belianes» (*Capbr.* 1765, 50r).

La partida es trobava al sud del camí de Montblanc i sembla que era propera al nucli urbà, perquè hi apareixen corrals; per tant, plantejem la hipòtesi que *la bassa Bona* que li dona nom sigui la mateixa *bassa Dolç*. Potser rebien aquest nom les peces de terra immediatament contigües a la bassa Bona, i *lo Pla de la Bassa* abastava un espai més ampli, en direcció sud. Quan la referència és «Sobre la Bassa Bona», devia ser la part obaga de la partida, zona que tenia al nord el camí de Senan i al sud el de Montblanc. A Aspa també hi ha aquest nom de partida (Martín i Preixens, 2005, p. 257).

Bassa Bona, lo camí de la

«en la partida dita de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí de la Bassa Bona» (*Capbr.* 1633, 28r); «lo camí de la Bassa Bona» (*Capbr.* 1633, 29r); «lo camí de la Bassa Bona» (*Capbr.* 1669, 53v).

Devia ser equivalent a l'actual *camí del Pla de la Bassa*, o potser només es deia així el ramal d'aquest camí que conduïa fins a la bassa Bona.

Bassa Bovera, la

«prope Basam Bovera» (*Capbr.* 1510, 31r).

L'única citació de què disposem no dona informació per a determinar la ubicació de la bassa ni per a afirmar que es tracti d'una bassa per a abeurar bestiar boví o bé que derivi de *bova*, variant dialectal de *boga*, que era la planta amb què es feien cadires, entre altres objectes. En la documentació ha aparegut repetidament la utilitat d'algunes basses del terme per a amaranr cànem i lli, però no hem trobat cap referència a la *bova*; tampoc no hem constatat, en les mencions al bestiar, que hi hagués presència de bous. El topònim és freqüent a l'àrea geogràfica de l'entorn: *la bassa Bovera* de Juneda (Cornudella, 2012, p. 90) o bé *la creu de la Bassa Bovera* d'Arbeca (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 150).

Bassa de la Creu Grossa, l'olivar de la

«al costat de l'olivar de dita bassa, [...] a tremuntana ab lo pati de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1717, 9v); «al costat de l'olivar de dita bassa, [...] a tremuntana ab lo pati de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1741, 10r).

Devia haver-hi un olivar i altres peces de terra contigües a la bassa que es trobava vora la creu Grossa.

Bassa del Pebre, la

[ʎa 'βasa t̪ 'peβre]

Tot i que la bassa ja ha desaparegut, el nom encara es coneix. És la partida on hi havia el molí de la Bassa del Pebre.

«partida: Basa Pebre» (*Repartiment* 1942, 216r); «poniente, casas del pueblo; [...] partida: [...] Bassa Pobre» (*Amillar.* 1945, 62r).

Suposem que «la Bassa Pobre» de la segona citació és un error per *la Bassa del Pebre*.

Bassa del Pebre, lo molí de la

[ʎo mu'ti ðe ʎa 'βasa t̪ 'peβre]

Es troba al final del carrer de Senan (número 13), quan ja sembla que hem arribat als afores de la vila, pel cantó est, al peu del mateix carrer. Havia pertangut a cal Ponç, fins que les instal·lacions farineres van passar a ser propietat de l'Ajuntament i, al cap d'uns anys, d'altres propietaris privats. De fet, hi havia dos molins: el de baix no disposava de bassa pròpia i aprofitava la mateixa aigua que activava la mola del que hi havia instal·lat a sobre, de manera que podien funcionar ambdós al mateix temps. L'arquitectura del de dalt abona la hipòtesi que podria tractar-se d'un obratge del darrer terç del segle XVIII. Actualment està pràcticament colgat per la runa procedent de l'eixamplament de la calçada del

camí-carrer, obra viària que també va tapar el camí que hi accedia i del qual ha quedat una part visible (Martín, 2008, p. 114).

Bassa Salvadora, la

«a la Coma de Fullea, una peça de terra campa anomenada la Bassa Salvadora, [...] a sol yxent ab lo camí *que* va a Fullea, [...] e a tramuntana ab la sort de la Rectoria» (*Capbr.* 1574, 68r); «la partida de la Bassa Salvadora» (*Capbr.* 1669, 66r); «la partida de la Bassa Salvadora» (*Capbr.* 1692, 36v); «partida la Bassa Salvadora» (*Capbr.* 1741, 22r); «la partida de la Bassa Salvadora [...] a mitgdia, a ponent y tremuntana ab terres de [...], mediant la síquia» (*Capbr.* 1765, 87r).

Segons les afrontacions, la partida era dins la Coma de Fullea, tenia a l'est el camí de Fullea, al nord-oest la sort de la Rectoria i era propera a la síquia.

Bassa Vella, la

[ta 'βasa 'βeʎn]

Actualment, només dues famílies anomenen així una finca de la partida del Grau. Sembla equivalent a la que el capbreu de 1765 anomena *la Bassa Bona*. A la Bassa Vella de cal Ponç abans hi havia l'antiga bassa del poble, al costat de la finca de ca l'Orteu.

«Basa Vella, [...] por oriente con el camino de Belianes» (*Apeo*, 20r); «finca: l'Era, [...] partida: Bassa Vella», «partida: Bassa Vella» (*Repartment* 1942, 38r i 107r); «Partida: [...] Bassa Vella» (*Amillar.* 1945, 32r).

Bassa de la Vila, lo vagant o l'avagant de la¹

«l'avagant de la Bassa de la Vila» (*Capbr.* 1692, 30r); «lo vagant de la Bassa de la Vila» (*Capbr.* 1717, 35v).

La que aquí s'anomena *la bassa de la vila* és la bassa Dolç. El significat de *vagant* sembla el de 'comporta que s'entravessa a un corrent d'aigua per embotir-lo o per distribuir o graduar l'aigua en les sèquies' (DCVB, s. v.).

Bassa de la Vila, lo vagant de la²

«un corral [...] en la partida del solà de les Forques, Detràs del Molí [...], a ponent ab terra vagant de la Vila», «en la partida de la Coma d'en Marco, [...] a sol ixent ab la bassa Bona y camí de Belianes [...] y a tremuntana ab vagant de la Vila» (*Capbr.* 1765, 106r-v i 161v).

Com que en aquest cas s'esmenta la «terra vagant de la Vila», no sembla que el significat sigui el mateix que l'anterior, sinó el de 'terra no cultivada'.

Bassals, los

[ʎoz βa'saʎs]

És una partida del sector meridional del terme, vora el límit amb el de Fulle-
da, equidistant un parell de quilòmetres de cadascuna d'aquestes dues poblacions
i situada al costat mateix de la carretera que les uneix. Es troben seguint la carre-
tera de Fulledda, passat el tomb del Roure, cap al sud; a l'esquerra queda la serra
del Feliu i a la dreta, dalt al pla, els Bassals. És on hi ha les Fontetes i el camí dels
Bassals.

«als Basalls» (*Capbr.* 1510, 6v); «la partida dels Bassals» (*Capbr.* 1574, 14v); «la
partida dels Bassals» (*Capbr.* 1669, 94v); «la partida nombrada dels Bassals»
(MN 1738, 13v); «partida dels Bassals» (*Capbr.* 1741, 76v); «partida dels Bas-
sals» (*Capbr.* 1765, 108v); «Basals», «Bassals» (*Apeo*, 74v i 100r/71r); «Basals»
(*Repartiment* 1942, 6r).

En altres termes municipals no gaire llunyans trobem el mateix nom de par-
tida, com ara Sidamon (*lo Bassal*) o bé Aspa (*los Bassals*) (Turull, 2007, p. 79).

V. t. **Aigüera de la Bassa*, l'; **Camí del Pla de la Bassa*, lo, o lo *Camí de Mont-
blanc*; *Forteular*, lo.

Bassals, lo camí dels

[ʎo ka'mi ðetʎ βa'saʎs]

Lo camí dels Bassals és la costa del Feliu. Coincideix aproximadament amb
l'actual carretera de Fulledda. Abans era el camí de Fulledda.

Bassals Petits, los

«finca: Bassals Petits, partida: Bassals» (*Repartiment* 1942, 329r).

Bassals del Rallon, los

«finca: Basals Rallon, partida o paraje: Basals» (*Repartiment* 1942, 345r).

Bassals de Santa Maria, los

«finca: Basals Santa Maria, partida o paraje: Basals» (*Repartiment* 1942, 345r).

Bassassa, la

«la dita universitat té, davant la Vila, una peça de terra herma anomenada la
Basassa [...] a migjorn y ponent ab lo camí *que* va Arbeca» (*Capbr.* 1574, 92v);
«la Basassa» (*Capbr.* 1607, 244v); «la dita universitat té y posseheix una pessa
de terra herma dita la Bassassa [...], en la qual lo sobredit molí està edificat y a
ell contigua» (*Capbr.* 1692, 11v); «la partida de la Basassa» (*Capbr.* 1717, 152r);
«un casal o molí d'oli, [...] dins d'una punta o pessa de terra herma dita la Bal-
sa» (*Capbr.* 1741, 8r).

El capbreu de 1692 indica que aleshores una peça de terra d'un jornal i mig pertanyent a aquesta partida era propietat municipal i que hi havia un molí d'oli edificat, amb la corresponent bassa, anomenada *la Bassassa*. Era davant de la vila i tenia al sud-oest el camí d'Arbeca. El molí per a oli, amb dues premses, ja surt en el capbreu de 1607, però encara no en el de 1574. El capbreu més recent, el de 1741, ja no li diu *la Bassassa*, sinó *la Bassa*. Sembla, doncs, que la bassa en qüestió sigui la del *Molí de l'Oli* i no *la bassa Bona*.

Basses, les

[lez 'βases]

Sortint del nucli urbà en direcció nord-oest, la partida de les Basses queda a l'esquerra de la carretera dels Omellons, sota d'aquesta. L'aigua que arribava al poble des dels tres cursos majors (Aigües Vives², coma de Fullella i fondo dels Masos) feia cap a aquesta zona i servia per als horts; també per als molins de farina i les basses contigües. S'anomena, així mateix, *los Horts* i, segons el capbreu de 1741, *lo Molí*. Actualment, la partida del *Molí* o del *Coll del Molí* es considera que ve a continuació de les Basses, és a dir, que és més propera al terme dels Omellons. Durant els segles xvi i xvii va créixer a la vora dels rius una indústria relacionada amb els teixits i la producció d'espardenyes, a partir del conreu del lli i el cànem, que trobem esmentat en la citació del capbreu de 1717. Al llarg del segle xvii, amb la penetració als mercats de les llanes i dels teixits dels Països Baixos i d'Anglaterra, aquesta activitat va anar minvant.

«a la partida de las Bassas, un hortet, [...] a mitgdia ab la séquia del Molí [...]. Dins dit hort hi ha una bassa d'amerar cànem» (*Capbr.* 1717, 12v); «a la partida de las Bassas, [...] a mitgdia ab lo vasant de la Devesa» (*Capbr.* 1741, 14v); «lo tros de las Bassas», «la partida de les Basses» (*Capbr.* 1765, 123v i 214r); «Bases» (*Apeo*, 14r); «partida: les Basses» (*Repartiment* 1942, 5r).

En una citació (1765) també se'n diu *lo tros de les Basses*. A Vinaixa, a l'Albi (Turull, 2007, p. 80) o bé a Vallclara (Pere, 2017, p. 47) trobem el mateix nom de partida, i a Ulldemolins, la dels *Canyemassos* (Pere i Amigó, 1997, p. 139).

V. t. *Horts, los, o la sort dels Horts*.

Basses, lo camí de les

[tə ka'mi ðe tɛz 'βases]

El que avui també s'anomena *lo camí de les Basses* en la documentació només apareix com *lo camí dels Horts* o *lo camí de les Hortes*.

V. t. *Horts* o *de les Hortes, lo camí dels*.

Basset

«testibus: [...] Joan Basset» (*Matr.* 1636, 5r); «Joan Basset, çabater, [...] de Valls, [...] que, per ocasió de guerra, s'era recullit assí», any 1645 (*Òbits* 1636, 7v).

No és l'únic personatge que apareix refugiat a la vila a causa d'una guerra. En aquest cas, el conflicte és la Guerra dels Segadors.

V. t. **Bérenguer*, **Vinader*.

Bassols

«Buscà Basols, Maria, vecina Mataró» (*Amillar*. 1945, 87v).

Bassota, la

«una casa [...] situada fora, [...] en la partida dels Corralassos o de la Bassota, [...] a tremuntana ab lo camí que va a Montblanch» (*Capbr*. 1765, 108v).

En aquesta citació la partida dels Corralassos és anomenada *la Bassota*; la bassa a què es refereix és *la bassa Dolç*.

V. t. **Corralassos*, *los*; **Corrals*, *los*.

Batallots

V. *Coll de B*.

Batallots, lo coll de

[tɔ 'kɔʎ de βata'ʎots]

És damunt de l'Abeurada, a dalt a la punta, entre el terme de l'Espluga Calba i el de Maldà.

«fins a arribar al coll de Batallots y tota serra enllà, fins a arribar al terme dels Homells de na Gaya» (*Capbr*. 1765, 7r).

Batista o Batiste

V. *Baptista*, **Quim B*.

Batlle¹

V. **Frare del B*.

Batlle²

[ˈbaʎʎe]

La primera vegada que documentem el cognom és un veí d'Arbeca refugiat a l'Espluga Calba per la invasió dels francesos. Jaume Batlle va ser rector de l'Espluga Calba entre 1826 i 1830.

«Magí, [...] fill [...] de Francisco Batlle y Perera y de Maria Batlle y Sants, [...] d'Arbeca [...] y refugiats en esta d'Espluga Calva per la invasió dels francesos», any 1810 (*Bapt*. 1773, 218v); «Maria Teixiné Batlle, natural de Villanueva de Bellpuig», «Antonia Camí Batlle» (*Òbits* 1903, 9r, 15, i 123r, 18); «Benet Batlle, Teresa Adela» (*Padró* 2013, p. 2).

Batlle, lo

«lo Balle: el, sa muller» (Compl. 1550, 10v); «Jaume Batlle, rector», any 1831 (*Bapt.* 1824, 85r).

A les Borges Blanques trobem el renom en diminutiu, *cal Batllet* (Ripollès, 2006, p. 89).

Batlle Vell, cal

«pedrins: la comare Joana Celma, muller del balle vel», any 1600 (*Bapt.* 1574, 51); «Magí Balçells, batlle vell d'est loc», any 1637 (*Òbits* 1636, 2v); «Testimonis: Ramon Roig, dit lo Batllevell», any 1770 (*Matr.* 1699, 245r-v); «Manuel Roig, viudo, dit lo Batllevell», any 1775 (*Òbits* 1699, 116v); «Antonio Roig, alias Ballebell, [...] la rabal de Jesús» (*Apeo*, 187r); «Herederos del frare del Batllevell» (*Repartment* 1942, 300v).

És un renom freqüent per aquestes contrades: el trobem a Senan (*lo mas del Batlle Vell*), a Arbeca (*cal Batllevell*), a l'Albi (*lo batlle Vell*) i a Ulldemolins (*Batllevell*).⁴⁹ La consciència de tots dos components (*batlle* + *vell*) es va perdent; per exemple, a Vimbodí ja ha esdevingut *cal Ballivell*.

Batllessa, la

«pedrins: [...] la Ballesa, muller de Joan Selma», any 1598 (*Bapt.* 1574, 45).

Bautista

«Rosa Chiménez Batiste» (*Naix.* 1901, 35r, 10); «Rosa, [...] hija [...] de [...] Manuel Jiménez y Bautista, trasquilador, de Zaragoza, y Josefa Bautista y Jiménez, natural de Reus», any 1902 (*Bapt.* 1892, 284).

Les dues grafies documentades són *Batiste* i *Bautista*.

BEC, la

[ta'βek]

Era el nom de la biblioteca que hi havia després de la Guerra Civil espanyola a la sala parroquial. Es tracta d'un nom creat a base d'unes sigles que volen dir: Biblioteca de l'Espluga Calba.

Beç

«Ana Presentación Mateu Bes, [...] de Barcelona» (*Òbits* 1921, 77v, 11).

49. Vallverdú (1995, p. 33), Sans, Pau i Junyent (2014, p. 149), Amigó i Pere (2001, p. 450) i Pere i Amigó (1997, p. 114).

Becgroc

V. **Jaume del B.*

Becgroc, cal

[ˈkaɫ βegˈgɾok]

«Josefa Balsells Bajardi (Becgroc)», matrimoni de l'any 1929, «Rosa Bacardí, de cal Bec-groc» (*Spel.* 31, p. 19, i 50, p. 17); «Pallàs, Maties, Becgroc» (*Contribució* 1936); «Ramon Balcells Bacardí, de cal Bec-groc», anys 1940 (Roig, 2014, p. 61).

Era a la Raval, tocant a cal Tupiner. El significat de l'adjectiu *becgroc* aplicat a les persones incautes, que fàcilment declaren coses que haurien de callar (DCVB), ha desaparegut completament de la parla local. Si bé en la primera citació el cognom és *Bajardi*, és clar que hauria de ser *Bacardí*.

V. t. **Eusebio del Saltor, ca l'.*

Belianes

V. **Camí de Vallbona i B.*, **Jaumet de B.*, **Vell de B.*

Belianes, lo camí de, o lo camí de Bellpuig

[to ka'mi ðe βaɫiˈʎanes] o

[to ka'mi ðe βeɫˈputʃ]

El camí surt de la carretera de Maldà i ja és terme d'aquest municipi. Comença al coll del Mateu i fa cap a la font d'en Cana i a la Torre Blanca (ambdós topònims de Maldà). Els tractors encara hi passen.

«lo camí que va a Bellpuig» (*Capbr.* 1574, 85v); «lo camí va a Bellpuig» (*Capbr.* 1607, 288r); «lo camí de Belianes» (*Capbr.* 1633, 102r); «lo camí de la Spluga a Belianes», «lo camí qui va de la present vila a las Belianes» (*Capbr.* 1669, 7v i 27v); «lo camí de l'Espluga a les Belianes», «lo camí de Bellpuig», «lo camí de Belianes» (*Capbr.* 1692, 7v, 11r, 23v i 45r); «a sol ixent ab lo camí q. ba Balianas y Maldà, a mitxdia ab lo pati del Pou», «lo camí de Balianas», «lo camí qui va a Bellpuig» (*Capbr.* 1717, 5r, 54v i 152r); «lo camí qui va a Belianes y Maldà», «lo camí de Belianes» (*Capbr.* 1741, 6r i 22v); «lo camí de Belianes», «lo camí de Belianes y Bellpuig» (*Capbr.* 1765, 50r i 114r); «camino de Belianes» (*Apeo* 173r/174r); «camino de Belianes» (*Repertiment* 1942, 38r).

La majoria de vegades és anomenat *lo camí de Belianes*. En algun cas també se'n diu *lo camí de Belianes i Maldà* o bé *lo camí de Belianes i Bellpuig*.

Bellard

[beˈɫaɾ]

Hem trobat els noms masculins següents: Antonio, Jaume, Joan, Jordi, Josep, Ramon i Ventura, i també els femenins: Carme, Francisca, Maria, Mercè, Raimunda i Rosa.

«Tomás Balcells Bellart» (*StCrist* 1795, 11r); «Jaume Bellart y Selma», any 1819 (*Bapt.* 1773, 280r); «Maria Gavarró y Bellart», any 1836, «Ventura Ballart y Boqué», any 1842, «Juan Ballart y Boqué», any 1848 (*Bapt.* 1824, 197, 284 i 344); «Asumpta Balcells y Ballart» (*Bapt.* 1858, 104r); «Ballart y Roig, Carmen», any 1885 (*Bapt.* 1881, 65r); «Teresa Bellart Boqué» (*Òbits* 1887, 76, 6); «Balsells Bellart, Jaime», «Balsells Bellart, Teresa», «Bellart Roig, Jaime» (*Contribució*, 1, 32; 33, i 2, 68); «Ramon Pons Bellart», «Antonio Ballart Boqué» (*Repartiment* 1942, 69 i 327r); «Ballart Roig, José, vecino Francia», «Ballart Roig, José» (*Amillar.* 1945, 87v i 88r); «Defuncions: Jaume Bellart i Roig», any 1969 (*J. Llor* 1993, p. 49); «Jaume Balcells Bellart, de cal Farré» (*Spel.* 48, p. 17); «Codines Bellart, Jaume» (*Padró* 2013, p. 11).

Es produeix molta confusió entre les formes amb *a* i amb *e*. Davant la impossibilitat de destriar-les, hem optat per consignar-les totes en l'entrada *Bellard*, ja que és la que es conserva actualment. De tota manera, en mantenim una en l'entrada *Ballard*, car entre l'aparició de totes dues gairebé hi ha un segle de diferència: *Ballart*, el 1692, i *Bellart*, el 1795.

Bellet

«Francisco, [...], hijo [...] de [...] José Mª Vellet Català, médico, de Sidamunt, y Cecilia Cubelles Piñol», any 1921 (*Bapt.* 1912, 221); «Francisco Bellet Cubells» (*Naix.* 1921, 1r, 12).

Les grafies enregistrades són *Bellet* i *Vellet*.

Bellmunt

[beʎmun]

Hem documentat alguns noms d'home: Agustí, Anselmo, Anton, Cristòfol, Josep (i Josep M.), Miquel, Ramon i Vicent, i també alguns de dona: Dolores, Remei, Rosa (o Rosita), Rosa Maria de les Virtuts i Teresa. Vicenç Bellmunt i Altisent, de la Confederació Nacional del Treball (CNT), va ser batlle des del 20 d'octubre de 1936 fins al 5 de novembre de 1936; escollit per votació no suficient, va ser regent mentre no n'elegiren un de nou amb prou nombre de vots.

«Joan Belmunt, del loch de Puiggròs» (*Matr.* 1580, 1v); «vídua de Joseph Bellmunt», any 1830 (*Matr.* 1791, 87v); «Teresa [...], filla [...] dels cònjuges Anton Bellmunt, de Puiggròs, y Francisca Carré», any 1844 (*Bapt.* 1824, 296); «Maria Bellmun y Carré» (*Matr.* 1880, 43r, 2); «Antonio Bellmunt» (*Apeo*, 17r); «Vicents Bellmunt Carré amb Maria Roig Miró», any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Cristóbal Bellmunt Altisen», any 1914 (*Naix.* 1913, 35, 19); «Bellmunt Queralt, José María», any 1933 (*Bapt.* 1912, 396); «Miguel Bellmunt A.», «José Bellmunt Altisent», «Herederos Cristóbal Bellmunt» (*Amillar.* 1945, 4v, 14v i 71r); «Ramón Miró Bellmunt» (*Naix.* 1945, 55v, 9); «Miró Bellmunt, Josep» (*Padró* 2013, p. 6).

El trobem, el 1497, a Arbeca, Puiggròs i les Borges Blanques. Només en una ocasió hem anotat el nom sense la consonant final muda: *Bellmun*; en una altra la forma és *Belmunt*.

Bellpuig¹

V. *Belianes*, **Vilanova* (de B.).

Bellpuig²

[beʎ'putʃ]

Bellpuig es troba a uns vint quilòmetres de l'Espluga Calba, en direcció nord. S'hi va per la carretera de Maldà.

«fiel copia siguienrte de nº 10º, cuyo original existe en poder del distinguido Antonio Soler, notario de Bellpuig» (Plet 1807).

Bellpuig, la creu de

«la creu de Bellpuig, junt ab lo camí *que* travessa al d'Arbeca als Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1717, 4v); «la creu del Camí de Bellpuig» (*Capbr.* 1741, 5r); «la creu de Bellpuig, junt ab lo camí que travessa al d'Arbeca y va als Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1765, 7r).

Podria ser *la creu Grossa*, perquè Bellpuig es troba en aquella direcció. En una citació se l'anomena *la creu del Camí de Bellpuig*.

Benavent

«Pere Venavent, de Sant Martí de Maldà, y Antònia Balsella», any 1597 (*Matr.* 1580, 6r).

Benefici de Sant Blasi, la casa del

«la casa del Benefici de Sant Blasi, a sol ponent ab lo carrer *que*s va al Portal» (*Capbr.* 1574, 26r); «Miquel Sesplugues, [...], patró del benefici sots invocació de Sant Blasi» (*Capbr.* 1633, 193r); «lo benefici de Sant Blasi» (Visita 1647, 49); «la casa del Benefici de Sant Blasi, [...] a ponent ab lo carrer qui munte a la Iglésia» (*Capbr.* 1669, 52r).

La part del capbreu de 1574 que correspon a les possessions de Joan Pons situa *la casa del Benefici de Sant Blasi* al sud del seu corral, al carrer de Santa Maria, tocant a casa seva. Avui dia, per la festivitat de Sant Blasi, patró de la vila, el 3 de febrer, al voltant del primer diumenge del mes, se celebra la festa major d'hivern. La societat de caçadors del municipi s'anomena *de Sant Blasi*. Es conserva el nom propi d'home *Blai*, sovint escrit *Blay* en dos documents (1315 i 1669); en tots els altres hi ha la variant arcaica *Blasi* (DCVB i Turull, 2007, p. 110).

V. t. **Arnau*².

Benefici de Sant Blasi, les terres del

«terras del Benefici de Sant Blasi» (*Capbr.* 1717, 78r); «terres del Benefici de Sant Blasi» (*Capbr.* 1741, 16r); «partida de la Coma de Fulleda, [...] a tremuntana ab terres del Benefici de Sant Blasi», «en la partida de la Coma d'en Català, [...] a sol ixent ab terres del Benefici de Sant Blasi», «partida de la Coma d'en Català, [...] a ponent ab terres del Benefici de Sant Blasi [...] y a tremuntana ab lo terme de Sanant» (*Capbr.* 1765, 16v, 115r i 133v).

Les terres d'aquesta propietat eclesiàstica eren al nord de la Coma de Fulleda, a l'oest —o est, no queda clar— de la Coma d'en Català i al sud del terme de Senan. Pot ser en un espai intermedi o bé que hi hagués dues peces de terra, l'una a la Coma de Fulleda i l'altra a les Catalanes. Les documentem per primer cop el 1717. A Cervià de les Garrigues hem localitzat *lo tossal de Sant Blai*.

Benefici de Santa Maria, les terres del

«una sort de terra del Benefici de Santa Maria» (*Capbr.* 1633, 59r); «partida de la Costa d'en Mas, [...] a tremuntana ab terres del Benefici de Santa Maria» (*Capbr.* 1692, 22r); «terres del Benefici de Santa Maria, [...] a tremuntana ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1765, 116r).

Les terres eren prop de la vila, tocant a la muralla i a la vora de la Costa del Mas.

Benet

[be'net]

Hem documentat alguns noms d'home: Antoni, Francesc, Jaume, Josep, Tomàs, Salvador i Ventura, i també un parell de dona: Maria i Rosa. Actualment, una sola persona el du de primer cognom. El trobem ja el 1358 a Tarrés.

«Francesch Benet [...] fill de Ventura. Foren padrins: Benet, molner», any 1635 (*Bapt.* 1624, 27r); «Tomàs Benet Vives, natural de Rocallaura» (*Òbits* 1918, 37r, 34); «Jaime Sesplugues Benet», «Jorge Sesplugues Benet», «Ramona Sesplugues Benet», «Encarnación Sesplugues Benet» (*Naix.* 1934, 38r, 27; 98r, 1; 117r, 11, i 148r, 6); «Salvador Benet», «Jaime Benet T.», «Antonio Benet S.» (*Amillar.* 1945, 15v, 31v i 36v); «Benet Batlle, Teresa Adela» (*Padró* 2013, p. 2).

Bepa del Jaume, ca la

«Cristòfol Roitg, *alias* Bepa del Jaume» (Recanasió 1846).

Bepet, cal

[ˈkaɫ βe'pet]

«José Gaya, *alias* Bepet, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 211r).

Era una casa del carrer de Santa Maria.

Bepiló, lo

«Joseph Roig, menor, dit lo Bepiló» (*Hospital* 1730, 16v); «Joseph [...], fill [...] de Joseph Roig, dit lo Bepillo», any 1775 (*Bapt.* 1773, 15r).

El renom sembla que prové d'una forma afectiva a partir d'hipocorístic. El fet que totes dues grafies anotades siguin diferents (*Bepiló* i *Bepillo*) no permet esbrinar si es tracta del sufix diminutiu castellà o aragonès *-illo*, o bé del més autòcton *-ó*.

Bepo, cal

[ˈkaɫ ˈβepo]

«José Balsells, *alias* Bepo, [...] plaza Mayor, [...] por atrás con la calle de Santa Maria. [...] Otra en el Torrent» (*Apeo*, 105r).

Era a l'avinguda de Pau Casals, al costat de l'actual Ajuntament. La documentació indica que els de cal Bepo havien tingut anteriorment un parell de cases: l'una a la plaça de l'Església i l'altra al Torrent.

Berard

«Johan Berart», «Jaume Berar» (*Fog.* 1497, p. 292); «Joannes, Peris, Jacobus Berart», «Tecla Berarda, ville de Fullea» (*Capbr.* 1510, 2v i 35v); «Baltezar Berart» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Margarida Berarda», any 1581 (*Matr.* 1580, 2v); «padrins: [...] Margarida Berrarda», any 1582 (*Bapt.* 1574, 14); «padrins: Pasqual Berart», any 1583 (*Bapt.* 1574, 17); «cassa de Pere Berart», «cassa de Joan Berart» (*Roser* 1600, 6v i 17v); «Pere Berart» (*Capbr.* 1607, 226v); «Jaume Berart, de Fullea» (*Matr.* 1625, 36r); «Pere Berart», «per mossèn o lo reverent Miquel Berart, prebere Benet de Sant Miquel de Barcelona, y son pare, Gerònim Berart» (*Fund.* 1774, 54r, 32, i 77r, 39).

Hem documentat alguns prenomes masculins amb aquest cognom: Baltasar, Baltasar Benet, Gabriel, Jacob, Jaume, Joan, Magí Joan, Pasqual, Pere i Pere Joan, i també alguns de femenins: Esperança, Jerònima, Jerònima Andreua, Margarida, Paula i Tecla Úrsula. El trobem testimoniat a l'Albi, el 1389 (Amigó i Pere, 2001, p. 118-119), i a les Borges Blanques (*los Pobills Berardons*) (Ripollès, 2006, p. 170). La grafia enregistrada és, majoritàriament, *Berart*; un cop trobem *Berar* i un altre, *Berrat*.

Beraret

«un fill de Pere Beraret [...]: Baltezar», any 1598 (*Bapt.* 1574, 47).

Tot i que *Beraret* està utilitzat com a llinatge, és evident que és el diminutiu de *Berard*, perquè els mateixos personatges, Pere i Baltasar, duen en altres ocasions aquest cognom.

Berenguer

«Margarida Serra Berenguer» (Òbits 1894, 67r, 44); «Rosa Bellmunt Berengué, [...] d'Arbeca» (Matr. 1939, 83r, 14); «María Dolores, [...] hija de [...] Francisco Berengué Medina, pastor, y Rogelia Mondejas Moreno, naturales de Maldà y Zarafuel», any 1943 (Bapt. 1935, 6v).

Hem anotat dos prenom: Francisco i M. Dolores, i un ofici, el de pastor. Caigut en desús com a tal, el prenom *Berenguer* ha perdurat com a cognom. Les grafies anotades són: *Berengue* i *Berenguer*, amb accent o sense.

Bérenguier

«portaren lo cadàver de Ramon Bérenguier, soldat de cavall de la companyia del mosihur Munistrol, tercio del mosihur Sant Symon [...], perquè tots testificaren que era cathòlic», any 1646 (Òbits 1636, 8r).

Ramon Bérenguier era un soldat francès; és per això que hem escrit el seu cognom amb l'accent que porta en la seva llengua. Novament apareix un personatge que podem relacionar amb el conflicte bèl·lic de la Guerra dels Segadors.

V. t. **Basset*, **Vinader*.

Bergós

V. **Vergós*.

Berguedà

«Jacobo Bergadà, rectore dicti loci» (Perg. 1448); «Isabet Pelliçó, donsenlla, filla [...] de Maria Magdalena Bergadà [...], de Senant», any 1745 (Matr. 1699, 204r); «Pau [...], fill [...] de Francisco Obach, [...], y de Magdanena [...] Bergadà», any 1821, «Anna Maria [...], de Rocallaura, filla [...] de Ramon Bergadà y Úrsula Cairet», any 1841 (Matr. 1791, 66r-v i 153); «Antonio Bergadà» (Apeo, 176r); «Miquel Cairet Bergadà» (Òbits 1894, 9r, 12); «Antonio Miró Bergadà, natural de Maldà» (Òbits 1898, 92r, 2).

Apareixen dos noms d'home: Antonio i Jaume (l·latinitzat en Jacobo), i també dos de dona: Anna M. i Magdalena. L'única grafia documentada és *Bergadà*, amb accent o sense.

Bernadic

«Luisa Cortada Bernadich, [...] de Montmajor, provincia de Barcelona, [...] de profesión religiosa» (Òbits 1944, 26v, 2).

Bernat

«Petrus Bernardi, presbiteris» (Visita 1450, 108r); «Anthoni Bernardi» (*Capbr.* 1510, 17v); «Joan Bernat» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «pedrins: Bartomeu Bernat i sa filla Speransa», any 1584 (*Bapt.* 1574, 21); «Sisíllia Barnada, dels Home-lons», any 1625 (*Bapt.* 1624, 2r); «testimonis: Thomàs Bernat Farrer», any 1762 (*Matr.* 1699, 228v); «Balthesar Bernat» (*Celebr.* 1766, 40r); «Francisco Sant Feliu Barnat», «Joseph Santfeliu y Barnad», any 1821, «Ramon Sanfeliu y Bernat», any 1884 (*Bapt.* 1773, 207r, 289v i 307r); «Maria Cunillera y Bernat» (*Òbits* 1872, 2r, 6, 53); «Francisca Bernat y Vives, natural d'Omellons» (*Òbits* 1875, 17r, 11); «defuncions: [...] Bernat Teixidó, Antònia», any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Miquel Roure Bernat» (*Repartiment* 1942, 342r).

Hem documentat els prenomes d'home següents: Antoni, Baltasar, Bartomeu, Joan, Josep i Tomàs, i també alguns de dona: Antònia, Cecília, Esperança, Francisca, Josepa, Maria i Rosa. De professions, hem localitzat, a més de la de pagès, la de ferrer. En les dues primeres citacions està declinat en genitiu, *Bernardi*. El document de 1450 està redactat en català, però conté fragments en llatí; el de 1510 està escrit íntegrament en la llengua clàssica. En tots dos textos hi ha noms propis llatinitzats i d'altres que reflecteixen la llengua popular, això és, la forma vulgar. En cap dels dos manuscrits hem d'esperar que la gramàtica s'adeqüi a les normes clàssiques. Així, en el primer el prenom està en nominatiu (*Petrus*) i en el segon, en català (*Anthoni*). El trobem, el 1358, a Vinaixa; el 1497, a l'Albi, i, el 1553, a Vinaixa (*Fog.* 1358, 1497 i 1553). Les grafies anotades són: *Barnad*, *Barnat*, *Bernad* i *Bernat*, i la llatinitzada i declinada en genitiu *Bernardi*.

Bernaus

«Maria [...], del Palau d'Angresola, [...] filla [...] de Joseph Bernaus, [...] d'Auriola, bisbat d'Urgell», any 1818 (*Matr.* 1791, 56r).

Bernet

V. *Vernet.

Berniol

«José Berniol Mata, soltero, labrador, [...] de San Martí de Maldà» (*Matr.* 1895, 83r, 1).

Berri

«morí Ramon Verri, fadrí, pagès, natural de Ciutadilla, en cassa de Lorens Balçells», any 1643 (*Òbits* 1636, 6r).

Bertran

«Ego Raimundus, comes Barchinonensis et princeps regni Aragonensis, facio hanc kartam donationis tibi, [...] Guillem Bertran», any 1148 (Bofarull, 1849, doc. 57); «en Pere Bartran, [...] de Valls», any 1582, «Antoni Bertran, de les Borges», any 1596 (*Matr.* 1580, 1v i 5v); «Pedro Riba Bertran, [...] jornalero, natural de Sans, provincia de Barcelona» (*Matr.* 1919, 56r, 8).

Guillem Bertran va ser un dels primers habitants de la vila, quan el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV els donà la carta de poblament. Les dues formes anotades són: *Bartran* i *Bertran*.

Besora

«Ramon [...], fill [...] de Ramon Boldú, pagès, y de Bonaventura Boldú y Besora, [...] de Terrés», any 1798, «Joseph Boldú y Besora», any 1816 (*Matr.* 1791, 14r i 50r); «Ramón Besora Mir [...], de Fullea» (*Matr.* 1919, 27r, 27); «Besora Duch, José» (*Contribució*, 73r).

Bessó

«Jerònim Basó Miró, soltero, labrador, [...] de Omellons» (*Matr.* 1895, 52r, 3); «Pilar Besó Roig, natural d'Omellons» (*Òbits* 1912, 23r, 25).

En tots dos casos el nom de família procedeix dels Omellons.

Bessó, cal

[ˈkaɫ βaˈso]

És a la Raval, una casa tota sola davall de la fàbrica, al final del carrer, al camí cap al cementiri, sota de cal Colau. Darrere hi tenien era i pallissa. A més de fer-hi vi, tenien cabres, bous i conills, i pou per als corrals. Aquestes instal·lacions han quedat en desús, perquè cap fill ha continuat el treball agrícola. *La granja del Bessó* era al tomb del Cerdà, al Torrent.

«Joseph [...], fill [...] d'altre Joseph Bota, dit lo Bessó», any 1764 (*Òbits* 1699, 73r); «Joseph Bota, dit lo Bessó, pagès», any 1770 (*Òbits* 1699, 97v); «Jayme Teixidó, *alias* Besó, [...] Aspilàs» (*Apeo*, 36r); «Jesús Orteu (Bessó)» (Poca, 2017, p. 192).

Com a nom de casa, el retrobem en diverses poblacions, com ara l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 122), Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 118), el Vilosell (Pere, 2006, p. 66) i Sant Pere de Riudebitlles.

Beurada

V. **Abeurada*.

Beurades, lo camí de les

[tə ka'mi ðe tɛz βew'raðes]

És el camí dels Omells, però en aquestes dates encara és el camí vell.

«camino de las Beuradas» (*Repertiment* 1942, 247r); «mediodía, acequia [...] norte, camino Beuradas» (*Amillar*. 1945, 69v).

Beurades, lo forn de calç de les

[tə 'forn de 'kaʎ ðe tɛz βew'raðes]

A l'Abeurada de cal Sabater hi ha un antic forn de calç, un pou molt antic.

Biel, cal

«Ramon Castañé, àlies Biel» (Recanasió 1846); «Ramon Castañé, alias Biel, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 80r).

Bierge

«Juan Bierge González», «Antonia [...] Bierge González» (*Naix*. 1901, 147r, 19, i 194r, 11); «Juan, [...] hijo [...] de [...] Hernán Bergié Barber y Antonia Dorotea González Taujís, [...] de Lérida y [...] de Esterri de Aneo, y ambos maestros públicos de esta villa», any 1905, «Vierge González, Antonia Dorotea», any 1907, «Vierge González, Francisca», any 1910 (*Bapt.* 1892, 341, 365 i 417); «Francisca Bierge González, [...] compareció don Hernán Bierje Barber, natural de Lérida [...], maestro [...], padre de la misma», any 1910 (*Naix*. 1907, 92, 14).

El pare de Joan i d'Antònia Bierge González, anomenat Hernán Bierge Barber, de Lleida, era mestre de la vila. Les grafies documentades són: *Bergié*, *Bierge*, *Bierje* i *Vierge*.

Billard

«Teresa [...], filla [...] de Baptiste Billart, pagès, y d'Antònia Billart y Sabaté», any 1818 (*Bapt.* 1773, 270r).

Bimet

«Ramona Escofet Bimet, [...] hija legítima de don Enrique Escofet Valentí, natural de Sant Andreu de la Barca» (*Naix*. 1901, 37r, 12); «Ramona, [...] hija [...] de [...] Enrique Escofet y Balantí, [...] y de Mercedes Vimet, y Valls, natural de Ciutadilla», any 1902 (*Bapt.* 1892, 285).

Binèfar

«Raymunda [...], filla [...] de Miquel Torroja, pagès, de Ciutadilla, y d'Antònia Binefa», any 1755 (*Matr.* 1699, 213v-214r).

Biosca

«Maria Biosca B.» (*Amillar*. 1945, 40v).

Bisbe, lo

«Francesc Arbós, dit lo Bisbe» (*Capbr.* 1633, 193v).

Biscarri

«los pubills d'en Biscarri», «confessió d'en Montserrat Biscarri, pubill, feta per Andreu Biscarri, son honclo» (*Capbr.* 1574, 94v i 95r); «Andreu Biscarri, jurat del loch de Fullea» (*Capbr.* 1633, 166v); «Maria Valls y Biscarri, muller de Ramon Valls», any 1694 (*Òbits* 1685, 11v, 8).

L'Andreu Biscarri tenia propietats a l'Espluga Calba, però era de Fullea, igual que el seu nebot Montserrat. Era el que menava les terres de la sagristia de Fullea.

Bise

V. **Visa*.

Biure, cal

[ˈkat ˈβiwre]

És a la Raval. Una inscripció a la façana indica que la construcció és de 1786.

«Pere Andreu, àlies Andreu del Viure» (Recanasió 1846); «Joan Andreu, “Viure”», casament de l'any 1900 (*Spel.* 23, p. 17); «Biure», «Sesplugues, àlies Viure» (*Contribució* 1936).

Bizkar

«Celestino Arteta Vizcar, [...] de Vidaure (Navarra)» (*Matr.* 1939, 78r, 9).

Blanc¹

V. *Mas B.*, **Tossalet* o *Tossal B.*

Blanc²

«Francisco Badia y Blanch, comerciante, [...] y Josefa Balcells y Riera» (*Matr.* 1880, 23r, 8).

Blanc, lo mas

«un mas ab sa heretat [...] al Mas Blanc», «al Mas Blanch, [...] un corral que antigament ere masia» (*Capbr.* 1574, 24r i 95r); «lo tros de la Coma del Pou, que és envers lo mas o qui va al mas Blanch» (*Fund.* 1774, 126r).

En la primera citació apareix la masia, de la qual ja no hi ha constància i que donà nom a una partida i a un cim importants del terme, entre altres elements. Aleshores era propietat de Montserrat Teixidor. No queda clar si el 1574 encara existia. En la segona veiem que la partida que ara es coneix com *lo Mas* fa referència al *mas Blanc*.

V. t. Vila, *lo mas de la*.

Blanc, lo tossalet o tossal

«ab lo camí que va a Maldà, [...] a tremuntana ab l'aiguavessat del tossal», «als Espilars, [...] a tramuntana ab lo tossal» (*Capbr.* 1574, 34v i 65r); «a la partida dels Espilars, [...] a tremuntana ab ayguavessant del tossalet Blanch» (*Capbr.* 1717, 18r).

Suposem que el tossal a què fan referència les dues primeres citacions és el mateix que el tossalet esmentat en la tercera.

Blancafort, lo carrer de

«vico quo itur a Blanchafort» (*Capbr.* 1510, 15r).

Blancafort es troba en direcció sud-est; per tant, aquesta citació pot ser que es refereixi a l'actual carrer Major.

Blaset, cal

[ˈkaʎ βʎaˈzɛt]

«Bla Torres, Blaset: [...] casa, calle de Fullea» (*Apeo*, 116r); «Antònia, de cal Blaset», «Higini Torres Martorell, [...] Blaset» (*Spel.* 27, p. 15, i 32, p. 6); «Josep Balcells Sardà (Blaset)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «Josep Torres Martorell, de cal Blaset», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 63).

Era a la Raval, davant de cal Becgroc, on hi va haver un molí d'oli.

Blasi¹

V. Ignasi (*del B. o del Sastre*).

Blasi²

«Rosa [...], filla [...] de Joseph Blasi, pagès, y de Maria Vila, [...] de Prexana», any 1746 (*Matr.* 1699, 204v-205r); «una filla [...] de Ramon Rubí, [...] y d'Antònia Rubí y Blasi: [...] Maria», any 1797 (*Bapt.* 1773, 147v-148r); «Bonaventura Blasi, moliner, [...] de Preixana», any 1824 (*Matr.* 1791, 71r); «Josefina Camprubí y Blasi» (*Òbits* 1880, 62r, 19).

Els noms documentats són: Bonaventura, Antònia i Rosa. Quant a professions, hem enregistrat la de moliner.

Blasi, cal [ˈkaɫ ˈβtazi]

«Joseph Torres, dit lo Blasi» (*Hospital* 1730, 8r); «Joseph Torres, dit del Blasi», any 1792 (*Roser* 1731, 10r); «Jaume Torres, dit lo Blasi», any 1814 (*Confirm.* 1797, 316v, 100); «Jayme Torres, alias Blasi, [...] plazeta del Estrada» (*Apeo*, 182r); «Jaume Torres, dit lo Blasi», any 1777 (*Spel.* 0, p. 13).

Jaume Torres, dit *del Blasi*, era batlle de la vila, quan començaren les obres d'edificació de l'església nova, el 1777.

Blasi del Tet, cal [ˈkaɫ ˈβtazi t̪ ˈtɛt]

«Blasi Pons Vallverdú, de cal Blasi del Tet», any 1940 (Roig, 2014, p. 39).

Era una de les cases que van volar durant la Guerra Civil espanyola, a l'actual avinguda de Pau Casals, al costat de cal Mony. Al tros que queda de l'antiga porta d'entrada hi ha gravats a la pedra els dibuixos d'unes tisores i una planxa, indicant l'ofici de sastre d'algun antic estadant, segurament Bonifaci Cristiés; també hi figura una data: 1832.

Blázquez

«Magdaleno Galvey Blázquez (soldat), [...] a conseqüència d'una ferida greu de metralla» (*Òbits* 1934, 77r, 16).

Boada

«Joseph Boada, prebere regent» (*StMiquel* 1730, 51 r); «Boada y Orteu, Mercedes», any 1882 (*Bapt.* 1881, 22v).

Boet, cal [ˈkaɫ βoˈɛt]

«Antonio Miró, alias Baet, [...] calle de Fuleda, [...] por de frente con calle de Sanan y por atrás con calle de Fuleda. [...] Otra calle de Fuleda», «Ramon Miró, alias Boet, [...] calle de Fuleda, [...] por atrás camino de Herederos» (*Apeo*, 170r/117v i 215v-216r).

Hem localitzat com a mínim dues cases que es deien *cal Boet*, totes dues al carrer de Fuleda —no sabem si la d'Antoni Miró i la de Ramon Miró eren la mateixa. Tot i que no hem documentat el cognom *Boet*, el topònim sembla que hauria de derivar d'algú anomenat així.

Bofarull [bofaˈruɫ]

Actualment, tres persones a la vila se'n diuen de primer cognom.

«Teresa Bufurull, natural de Maldà y pagès» (*Òbits* 1880, 66r, 22); «Antonio Bofurull Andreu, natural de Maldà» (*Òbits* 1894, 93r, 23); «José Miró Bofurull

[...], de Rocafort de Queralt» (*Matr.* 1908, 34r, 12); «Bofarull Obiols, Cristina» (*Padró* 2013, p. 2).

Les grafies enregistrades són: *Bofarull*, *Bofurull* i *Bufurull*.

Bofill

«Duran Bofill, Julio» (*Contribució*, 127r).

Bogeres, lo

[to βoj'zeres]

Era el renom d'una persona de la vila.

Boig

V. **Ramon B.*, **Rosa B.*

Boix

«Teresa [...], filla [...] de Joan Boix y de Maria Palau, cònjuges, pagesos [...], de Terrés», any 1827 (*Matr.* 1791, 77r).

Boixader

«Josefa, [...] hija [...] de [...] Rosa Clota y Buxadé, de Perefitia», any 1909 (*Bapt.* 1892, 394).

Bolbena

«José Oriol Bulbena Sans» (*Naix.* 1927, 42r, 2); «José [...]. Es hijo legítimo de Orestes Bulbena Masferrer (artista), natural de Barcelona, y Virginia Sans Oliveres», any 1931 (*Bapt.* 1912, 362); «Inés Bulbera M. [...] Arestes Bulbera M.», «J. Arestes Bulbona» (*Amillar.* 1945, 51v i 77v).

Les grafies anotades són: *Bulbena*, *Bulbera* i *Bulbona*.

Boldú

[boɫdu]

Apareixen tres noms d'home: Joan, Josep i Ramon, i també un de dona: Maria. Quant a professions, a part de la de pagès, hem documentat la de sastre.

«Joan Boldú, del Palau», any 1593 (*Matr.* 1580, 5r); «Theresa [...], filla [...] de Ramon Matheu y Maria Matheu y Buldú, sastres», any 1791 (*Bapt.* 1773, 103v); «Ramon [...], fill [...] de Ramon Boldú, pagès, y de Bonaventura Boldú y Besora, [...] de Terrés», any 1798, «Magí Matheu y Boldú», any 1820 (*Matr.* 1791, 14r bis i 64r-v); «Joseph Matheu y Boldú», any 1805 (*Confirm.* 1797, 311v); «José Boldú» (*Repartiment* 1942, 222v); «Cunillera Boldú, José» (*Padró* 2013, p. 3).

El trobem, el 1497, a les Borges Blanques i a Arbeca (*Fog. 1497*); el 1526, a Fullea (Arbós, 2003, p. 41), i, el 1553, a Arbeca (*Fog. 1553*). Es retroba en força topònims d'aquestes contrades: un poble agregat a la Fuliola; a Fullea, *l'Era del Boldú* (1763), que ara s'anomena *del Tilló*; a Montgai, *lo bosc de Boldú*, i a Arbeca, *los pins del Boldú*.⁵⁰

Boleda¹

V. *Mare Candelaria B.*

Boleda²

«Antoni Joan Boleda, fadrí, pagès, [...] de Guimerà», any 1693 (*Matr.* 1650, 42r); «Maria [...], filla de Joan Boleda, [...] y Joana Boleda y Balsells», any 1695 (*Bapt.* 1685, 22v, 1); «Joana [...], muller de Joan Boleda», any 1724 (*Òbits* 1699, 17r); «Paula Boleda», «Pau Boleda» (*Capbr.* 1765, 177r i 187r); «padrins: [...] Antònia Boleda», any 1775, «Maria Boleda y Vives», any 1777 (*Bapt.* 1773, 16v i 24r); «padrins: [...] y Raimunda Boleda y Nogués», any 1832, «Joan [...], fill [...] de Joseph Boleda, [...], y Rosa Jordana», any 1842 (*Bapt.* 1824, 107 i 279); «Mariano Boleda», «Manuel Boleda» (*Apeo*, 13r i 157r); «Ramona Boleda Roig» (*Matr.* 1908, 19r, 4); «Cristóbal Balsells Boleda», «Macario Boleda», «Francisco Roig Boleda» (*Repartiment* 1942, 28r, 39v i 223r).

Apareixen els noms d'home següents: Antoni Joan, Joan, Josep, Manuel, Marià, Pau i Ramon, i també els de dona següents: Antònia, Candelaria, Concepció, Dolores, Encarnació, Llúcia, Magdalena, Margarida, Maria, Matildes, Paula, Ramona (i Raimunda), Rosa i Úrsula. A part de l'ofici de pagès, hem documentat el de veterinari. El juny del 2002 es va atorgar el títol de filla adoptiva de la vila amb caràcter pòstum a la mare Candelaria Boleda i Balsells (l'Espluga Calba, 1863 - Madrid, 1942), cofundadora de la congregació de les Religioses Concepcionistes Missioneres de l'Ensenyança, i el dia 25 d'agost es van celebrar una sèrie d'actes en memòria seva, un dels quals va consistir a posar el seu nom a una placeta nova.

Bolló

«Joseph, [...] fill [...] dels cònjuges Bonaventura Roselló y Magdalena Bulló, de Montblanch», any 1865 (*Bapt.* 1858, 107v); «Mercè Maré Buyó, natural de Vimodí» (*Òbits* 1894, 98r, 28).

El *Buyó* documentat és un *Bulló* que reflecteix la pronúncia ioditzant.

50. Turull (2007, p. 81), Arbós (2003, p. 72) i Satorra (2003, p. 174).

Bona

V. **Bassa B.*, *Pla de la Bassa (Bona)*.

Bona, cal

[ˈkaɫ ˈβonɐ]

És al carrer de Fullea. La persona que rebé el renom, Ramon Castañé Bellsells, va ser el creador, als baixos de cal Llorenç, de la sala de projeccions cinematogràfiques de l'Espluga Calba. Quan li preguntaven sobre la pel·lícula que es projectaria, responia invariablement: «Bona, bona... i de fama». Abans havia estat ca la Ramona del Cerdà.

Bona, la bassa

«al Comellar d'en Marco [...] a sol ponent [...] ab la bassa Bona» (*Capbr.* 1574, 22v); «la bassa Bona» (*Capbr.* 1607, 290r); «la bassa Bona y al camí de Maldà», «la bassa Bona» (*Capbr.* 1669, 54v); «la bassa Bona» (*Capbr.* 1692, 30r); «ab la bassa Bona y ab lo camí de Balianes» (*Capbr.* 1717, 35v); «a la Coma d'en Marco [...] a sol ixent ab la bassa Bona y camí de Balianes [...] a tremuntana ab vagant de la Vila» (*Capbr.* 1765, 161v).

Les afrontacions la situen prop del Comellar d'en Marcos, del camí de Maldà (o de Balianes). És, doncs, la bassa que hi havia sortint del poble per la part nord, abans d'arribar a la creu Grossa. Trobem el mateix topònim en altres viles properes, com ara Arbeca (Satorra, 2016, p. 126), Maials i Bellaguarda (Martín i Preixens, 2005, p. 111). Suposem que el nom li ve del fet que devia ser d'aigua potable.

V. t. **Bassa Bona*, *la*.

Bonanat

«Gabrelis Bonanat» (*Capbr.* 1510, 9v).

Bonastre

«Thomàs Bonastra, rector de lla peroquial isglèssia de lla Spluga Calva» (*Bapt.* 1624, 2r); «lo senyor rector Thomàs Bonastre» (*Capbr.* 1633, 34v); «per mort del reverent Thomàs Bonastre», any 1636 (*Matr.* 1625, 36r).

Tomàs Bonastre va ser rector de l'Espluga Calba entre 1615 i 1635. Morí el 5 de maig de 1636. Les grafies anotades són: *Bonastra* i *Bonastre*.

Bondat, cal

[ˈkaɫ βonˈdat]

«José Camí, *alias* Bondad, [...] calle de Santa María» (*Apeo*, 176r).

Era al carrer de Santa Maria, abans de les escales que pugen cap a l'església.

Bondia, l'hort de (o del o d'en)

«terre que erat del Bondia, [...] orto del Bondia» (*Capbr.* 1510, 6v); «a la partida dels Homs, [...] a sol ponent ab l'hort d'en Bondia», «en la Coma del Molí, un hort anomenat de Bondia [...] a tramuntana ab la cíquia del Molí» (*Capbr.* 1574, 34r i 35r); «part ab la devesa del Senyor Comanador, a ponent ab l'hort de Bondia», «una pessa de terra campa anomenada l'hort de Bondia» (*Capbr.* 1607, 233r i 365r).

Malgrat que la referència sembla que sigui algú que s'anomeni *Bondia* de cognom, no hem documentat ningú. Sabem que és a la Coma del Molí (o als Oms). Entre la població de més edat, es conserva la dita: «Sembla que vinguis del mas del Bondia», fent al·lusió a una persona ignorant, que no està al cas del tema del qual s'està tractant. *Lo Mas de Bondia* és un poblet agregat al municipi de Montornès de Segarra, que afronta amb el terme de Guimerà (NomCat i Miret, 2006, p. 493).

Bonell

«Remedio, [...]. Es hija [...] de José Bellmunt Altisent, de Bellpuig, y de Maria Queralt Bonell, de Borjas Blancas y casados en esta», any 1935 (*Bapt.* 1935, 6v).

Bonet

[bo'net]

Hem documentat els noms d'home amb aquest cognom següents: Concordi, Francisco, Jaume, Ramon i Toni, i també un de dona: Cecília. Concordi Bonet Rosselló va ser rector de l'Espluga Calba entre 1956 i 1962. Actualment, una persona de la vila el porta de primer cognom. El trobem documentat, el 1358, a l'Albagés.

«Toni Bonet» (*Roser* 1600, 38v); «Francisco [...], pagès, de l'Espluga de Franco-lí, [...], fill [...] de Joseph Bonet y de Maria Bonet i Cicart», any 1764 (*Matr.* 1699, 231v); «Ramon Bonet, prebere i vicari», any 1818 (*Bapt.* 1773, 270r); «Rosa Romeu y Bonet» (*Matr.* 1875, 26r); «Cecília Bonet Anglès» (*Òbits* 1898, 47r, 52); «Jaime Bonet Teixidó» (*Amillar.* 1945, 10v); «Concordio Bonet, presbítero», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7v); «Bonet Fajardo, Jorge» (*Padró* 2013, p. 2).

Bonfill

«Guilelmus Bonfill» (Perg. 1405/9).

Bonifaci, cal

[ˈkaɫ βoniˈfasi]

Era al carrer de la Placeta. També havia estat a l'avinguda de Pau Casals, una de les cases que van volar durant la Guerra Civil espanyola, al costat de cal Blasi del Tet.

Bonjoc

«Mercedes Llusà Bonjoch, [...] de Puiggròs» (*Òbits* 1921, 60v, 14); «Ramon Balcells Bonjoch» (*Repartiment* 1942, 182r).

La grafia enregistrada en tots dos casos és *Bonjoch*.

Bonjorn

«Pere [...], pagès, fill [...] de Pere Bonjorn [...] y de Raymunda Bonjorn y Carbonell [...], del Palau, bisbat de Solsona», any 1811, «Maria Bonjorn y Carbonell», any 1811 (*Matr.* 1791, 36v i 37v); «una filla [...] de Joseph Balcells y de Maria Balcells y Bonjorn, esta natural del Palau [...]: Elisabet», any 1816, «Joseph Balcells y Bonjorn», any 1817, «Miquel Balcells y Bonjorn», any 1819 (*Bapt.* 1773, 259v, 269v i 276r); «Ramon Balsells Bonjorn», «Lucía Balsells Bonjorn» (*Òbits* 1894, 20r i 110r).

Només dues persones, que es diuen Pere i Maria, el porten de primer cognom.

Bonveí

«Miguel Viñals Bonvahí, [...] d'Hospitalet de Llobregat» (*Matr.* 1939, 36r, 6).

Boquer

«Teresa Bellart y Boqué», any 1840 (*Bapt.* 1824, 263); «José Duch y Boquer» (*Matr.* 1875, 26r); «Joan Duch Boqué, natural de Maldà», «Mercè Bellart Boqué» (*Òbits* 1887, 98r, 49, i 277r, 14); «Buenaventura Bellart Boqué» (*Repartiment* 1942, 298r).

Només hem documentat un prenom de *Boquer*: Josep. La grafia predominant és *Boque*, amb accent o sense.

Boquer, cal

«Joan Mesades, de Vallclara, antes Boquer» (*Llevador* 1725, 12r); «Mercedes Arbonès Inglès (conocida por Boqué)» (*Òbits* 1944, 61v, 6).

Boqueres

«Juan Boqueres Munter, natural de Montbrió del Camp» (*Òbits* 1903, 111r, 6); «don Francisco Boqueres Puig, soltero, maestro de primera enseñanza, [...] de Reus» (*Matr.* 1911, 5r, 3); «Dolores Boqueras Llor» (*Naix.* 1913, 118r, 27); «Raimunda Boqueras Llor», any 1916 (*Bapt.* 1912, 378).

Les dues grafies anotades són: *Boqueras* i *Boqueres*.

Boranco, lo

«morí del contaigi [...] Joan Valls, dit lo Boranco», any 1652 (*Òbits* 1650, 4v, 32).

La lectura no és gens clara. El contagi a què es refereix ha de ser la pesta, que va entrar a Catalunya el 1650.

V. t. El capítol «6. Demografia».

Bord

«tibi Mironi Bord [...], Mironus de Fluvia [...] ad Mironum Bord, suo filio, Espulga Chalba», any 1168 (Altisent, 1993, doc. 337).

Bernat de Fullea va empenyorar a Miró Bord, fill de Miró de Fluvià, uns alous que tenia a l'Espluga Calba per cinquanta sous de diners de Barcelona.

Bordes

«Gaspar Bordas, viudo, pastó» (*Roser* 1694, 7r); «Magdalena Bordes», any 1759 (*Matr.* 1699, 223v); «Anton [...], pagès, fill [...] de Joseph Bordas y de Rosa Bordas y Anguera [...], de la Guàrdia de Cervera», any 1825 (*Matr.* 1791, 73r); «padrins: Anton Bordes», any 1839 (*Bapt.* 1824, 250); «Marina Bordes» (*Apeo*, 65r).

Hem documentat dos noms d'home: Anton i Gaspar, i dos més de dona: Magdalena i Marina. Les grafies enregistrades són *Bordas* i *Bordes*.

Borges

«Foren padrins: Anton Arteu y Borjas, de l'Espluga Calba», any 1804 (*Bapt.* 1773, 189v).

Suposem que el llinatge està castellanitzat, perquè en espanyol només sembla que existeixi *Borja*, en singular (DAE).

Borges, la carretera de les

[ʎa kare'tera ðe ʎez 'βordʒes]

L'any 1928 es va construir la carretera de les Borges Blanques a l'Espluga Calba. L'actual avinguda de Catalunya va rebre aquest nom des del 1900 fins al 1939. El trosset que va des de la plaça del Pou fins al cementiri s'anomena actualment *lo passeig de Mossèn Joan Llorc i Badies*. Durant molt de temps el pas sovintejat dels camions provinents de les pedreres situades en aquesta zona en perjudicava l'estat. És la LV-2012, que encara presenta, en el tram que va de l'Espluga Calba a Fullea, unes característiques de traçat i de ferm molt deficientes. Aquesta carretera mereixeria més atenció, atès que serveix diverses indústries i connecta uns

quants pobles d'aquest sector i de comarques veïnes amb l'autopista i la N-240. Fa 13,9 km. Com a servei públic hi ha la línia regular de transport de viatgers, l'Espluga Calba - Lleida, amb dos serveis diaris un dels quals arriba a Tarrés. Fou inaugurada el 1989 i s'utilitza també per al transport escolar. L'empresa d'autobusos que sempre se n'ha fet càrrec és Parellada SA.

«carretera de Borjas», «carretera de Borjas Blancas» (*Repartiment* 1942, 87v i 101r); «carretera Borjas» (*Amillar*. 1945, 24v).

Bori

«Maria Amenós Bori», «Maria Figueres y Bori, natural de Llorens» (*Òbits* 1880, 81r, 34, i 147r, 28); «Maria Bori Serra, [...] de Maldà» (*Matr.* 1919, 64r, 3); «Maria Martorell Bori» (*Naix.* 1927, 5v, 4); «Martorell Bori, Càndida», any 1930 (*Bapt.* 1912, 349).

Bori, lo

«Balcells, Salvador, àlies Bori» (*Contribució* 1936).

Bòria

«Montserrat Bòria» (*Matr.* 1580, 1r).

Montserrat Bòria era un home.

Borja

«en la notaria de la Sglésia [...] mossèn Pau de Borja, rector de la mateixa» (*Capbr.* 1574, 47r); «Francisco [...], comerciant, de la vila de Mon-roitg, fill [...] d'altre Francisco Borja y de Maria Borja y Tordi», any 1798 (*Matr.* 1791, 14v).

Borjades

V. *Paula del B.* o *Mundeta*.

Borjades, cal

[ˈkaɫ βorˈdʒaðəs]

És al pati del Castell, fent cantonada, davant de cal Sastre.

«Jayme Saltó, *alias* Borjades, [...] calle del Castillo» (*Apeo*, 14r); «Ramon Saltó (Borjades)» (Poca, 2017, p. 254).

El renom pot tenir relació amb el nom de la capital de la comarca, *les Borges Blanques*, o bé pot ser que procedeixi directament del llinatge *Borjada*.⁵¹

51. Jesús Elies (2004, p. 58), parlant de les obres que es van dur a terme al castell d'Arbeca durant el primer terç del segle XVII, esmenta un Josep Borjada, de Lleida, que hi prengué part.

Borjades, lo

[tɔ βor'dʒaðəs]

«Jaume Texidó, dit lo Borjades», any 1681 (*Òbits* 1650, 20r); «Jaume Joan Tayxidó, dit lo Borjades», any 1692 (*Òbits* 1685, 6v, 7).

Bornos

«Pau Bornos, [...] pagès, de Vimbodí», any 1700 (*Matr.* 1699, 169v); «Francisca Bornos, filla [...] de Pau Bornos», any 1704 (*Òbits* 1699, 3r).

Les úniques persones documentades amb el cognom són pare i filla, la qual morí sent un albat.

Boronat

«Francesch, Joseph Miró, fill [...] de Ramon Miró y de Margarida Miró y Boronat», any 1689 (*Bapt.* 1685, 9v-10r, 6); «Maria Teresa Miret y Boronat [...], hija del declarante y doña Isidora Boronat y Pascó, natural de Porrera» (*Naix.* 1872, 13r, 104); «Joaquín Boronat, ecónomo», any 1902 (*StCrist* 1795, 2v); «Benito Boronat Oliver, [...] de Mont-roig, vecino de Reus» (*Matr.* 1939, 40r, 2).

Tomàs Boronat va ser rector de l'Espluga Calba entre 1862 i 1868, i Joaquim Boronat, entre 1891 i 1905.

Borràs

«Joan Antoni Esquer, fill del magnífich Remon Esquer, doctor en medicina, del lloc de Bellvís, [...] y de Paula Esquer y Borràs», any 1697 (*Bapt.* 1685, 28r, 5); «Testimonis [...]: Joan Borràs y Dalmau», any 1811 (*Matr.* 1791, 38v); «Anton [...], fill [...] dels cònjuges Josep Camí [...] y Maria Borràs, d'Espluga de Francolí», any 1859 (*Bapt.* 1858, 26v); «Concepción Camí y Borràs» (*Òbits* 1880, 56r, 9); «Maria Camí Borràs» (*Òbits* 1887, 229r, 9); «Francisco Camí Borràs» (*Amillar.* 1945, 4v).

Apareixen un parell més de prenomes amb el cognom *Borràs*: Andreu i Maria.

Borrassol, cal

[ˈkaɫ βoraˈsɔɫ]

Cal Borrassol, al carrer Major, al perxe del Gaia —cal Gaia abastava el que ara és cal Borrassol i cal Sabater—, és on va viure Ramon Poca Balcells. Més tard, el seu fill Josep va comprar cal Xapa, tocant a cal Quisserris, al carrer de la Placeta. *La pallissa del Borrassol* és a la Portella.

«Joseph Poca, àlies Borrassol» (Recanasió 1846); «Josep Poca Balcells (cal Borrassol)», casament de l'any 1902 (*Spel.* 33, p. 14); «Poca R., àlies Borrassol [...]. Borrassol» (*Contribució* 1936); «Josep Poca Gaya (Borrassol)» (Pocablog).

Segons la informació facilitada per la família, el sobrenom data de final del segle XVIII, quan un veí de l'Espluga de Francolí, Ramon Poca i Mosté, que vingué a viure a l'Espluga Calba per raó de matrimoni, portava trossos de borrasses (*borrassols*) lligats a les cames, perquè feia de pastor.

Borrassolet, cal

[ˈkaɫ βorasoˈɫet]

«Ramon Poca, *alias* Borrassalet, [...] calle de Sanan», «Miquel Poca, *alias* Borrassalet, [...] una choza calle de Redeüm» (*Apeo*, 146r i 186r/129r).

Era al carrer de Senan. Josep Poca Balcells, de cal Borrassol, es casà amb Rosalia Sesplugues Cornudella i van anar a viure a una cabana del Redemú, que també s'anomenà *ca la Rosalia*. En les dues citacions localitzades el renom està escrit *Borrassalet*.

V. t. **Rosalia*, *ca la*.

Borrec

«un fill [...] d'Anton Roig y Burrech», any 1811 (*Bapt.* 1773, 225r).

A l'Albi, *Borrec*, documentat el 1817, ha perdurat com a nom de casa (Amigó i Pere, 2001, p. 128-129).

Borrell

«Ramon [...], fill [...] d'altre Ramon Pallàs, pagès, y de Magdalena Pallàs y Borrell [...], dels Omells», any 1782 (*Matr.* 1699, 299r); «Vicent [...], fill [...] d'Anton Fabregat y de Maria Fabregat y Borell [...], de Conesa», any 1818 (*Matr.* 1791, 52r); «Miguel Borrell Sans [...], de Omellons» (*Matr.* 1895, 30r, 5); «Maria Queral Borrell, natural de Borjas Blancas» (*Matr.* 1927, 5r, 5); «Francisco Borrell» (*Repartiment* 1942, 34v).

Apareixen tres prenomes amb el cognom *Borrell*: Francisco, Miquel i Maria. En una ocasió la grafia anotada és: *Borell*.

Borres, cal

[ˈkaɫ ˈβores]

És al carrer de Montblanc. Una inscripció a la pedra de la façana data la construcció el 1786.

«Francisco Balsells, *alias* Borres, [...] calle de la Costereta» (*Apeo*, 62r); «Ramon Balsells Torres (Borres)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «Josep Balcells Dalmau, de cal Borres; [...] Ramon Balcells Serra, de cal Borres», anys 1940 (Roig, 2014, p. 37).

Borres de la Placeta, cal, o cal Borretes o ca la Malena del Borres

[ˈkaʎ ˈβorez ðe ʎa ɫaˈsetə] o [ˈkaʎ βoˈretes] o [ˈka ʎa maˈlena ʎ ˈβores]

«Joan Vallverdú Balsells, [...] Borres Placeta», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Joan Vallverdú Balcells, de cal Barretes», any 1936-1939; «Joan Vallverdú, de cal Borretes», any 1934 (Roig, 2014, p. 33 i 56).

Hi havia una altra casa anomenada *cal Borres*, al carrer de la Placeta, al carrer de Santa Maria, entre ca la Maleneta i la part de dalt de cal Miret, al costat de cal Cabo. Segons la documentació, sembla que de cal Borres de la Placeta hi devia haver gent que en deia *cal Borretes*. També es coneixia per *ca la Malena del Borres*.

Bosc

[ˈβosk]

Apareixen uns quants noms d'home: Antoni, Arturo, Daniel, Enric, Fidel, Jaume, Joan, Joaquim, Magí, Pau, Reinaldo i Salvi, i també uns quants de dona: Antònia (o Antonieta), Assumpció, Carme, Cecília, Isabet Paula, Lurdes, Magina, Maria, M. Àngela, M. Dolors (i Dolores), M. Margarita, Mariagna, Natura, Pilar i Teresa. Joaquim Balcells Bosc era capellà de Vallespinosa. Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«una filla d'en Francesch Bosch: [...] Isabet Paula», any 1627 (*Bapt.* 1624, 1r); «padrina: Sasíllia Bosqua», any 1627 (*Bapt.* 1624, 5v); «Jaume Bosch, pagès», any 1628 (Gual, 2003, p. 140); «Cicília Bosca», any 1662 (*Òbits* 1650, 7v, 60); «Jaume [...], fill [...] de Miquel Ferré y de Theresa Ferré y Bosch», any 1774 (*Bapt.* 1773, 12v); «Maria Bosch y Bota», any 1878 (*Matr.* 1875, 31v, 8); «Joaquín Bosch y Torres», any 1879 (*Òbits* 1878, 71, 47); «Teresa Bosch y Bota» (*Matr.* 1880, 16r, 10); «Antonio Bosch», «Majín Bosch» (*Apeo*, 13r i 96r); «Cristóbal Fortuny Bosch» (*Òbits* 1918, 4r, 1); «Natura Bosch Canela», «Lurdes Bosch Canela» (*Naix.* 1934, 73r, 8, i 97r, 14); «Joaquim Balcells Bosch», any 1900-1936 (Rubió, 2011, p. 236); «Daniel Bosch Montalà» (*Naix.* 1945, 41r, 1); «Bosch Folch, Asunción» (*Padró* 2013, p. 2).

El trobem documentat, el 1497, a les Borges Blanques i a Juneda. La forma normativa actual de la primera citació (*Bosc*) s'escriu sistemàticament amb hac final a partir del segle XVIII (*Bosch*).

Bosc, cal

[ˈkaʎ ˈβosk]

«Cassa d'en Bosc: Jaume Bosc» (*Roser* 1600, 41r); «Queraltó, Josep, àlies Bosch» (*Contribució* 1936); «Munda Queraltó Rius, de cal Bosch» (*Spel.* 39, p. 16).

Era al començament del carrer de Santa Maria, abans d'arribar a ca l'Agna. Després es digué *cal Pateca* i ara és *cal Russo*.

V. t. **Pateca, cal; Russo, cal.*

Bosc, lo

«a la partida del Gorch o Bosch, [...] a mitgdia ab lo camí qui va a l'Albareda» (*Capbr.* 1717, 67v).

V. t. *Gorg, lo, o la sort del Gorg.*

Boscà

«Buscà Basols, Maria; vecina Mataró» (*Amillar.* 1945, 87v).

Bosquet

«Ego Raimundus, comes Barchinonensis et princeps regni Aragonensis, facio hanc kartam donationis tibi, [...] Arnall Bosquet», any 1148 (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 67, p. 109); «un fill [...] de Jaume Batista y de Rosa Bosquet [...]: Francesch», any 1823 (*Bapt.* 1773, 301r).

Arnau Bosquet va ser un dels primers habitants de l'Espluga Calba, quan el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV els donà la carta de poblament.

Bosquet, lo

«finca: Bosquet, [...] partida: Basals» (*Repartiment* 1942, 16r).

Bosquets

«Melsior [...], pagès, fill [...] de Jaume Busquets [...], de Verdú», any 1682 (*Matr.* 1650, 29v); «Pere [...], de Ciutadilla [...], fill de Pere Busquets y d'Esperansa Florensa», any 1807, «Esperansa Busquets y Agustí», any 1839, «Ramon Busquets Agustí», any 1839 (*Matr.* 1791, 76v, 134-135); «Juan Busquets, presbítero», any 1894 (*Bapt.* 1892, 100); «Antonio Busquets Prinent, soltero, maestro nacional de primera enseñanza, [...] de San Hilario Sacalm» (*Matr.* 1916, 8r, 1).

Hem documentat alguns noms d'home: Antonio, Joan, Melcior, Pere i Ramon, i també un de dona: Esperança.

Bosses

«Joseph Bosses, fadrí, pagès, del lloc d'Orgañà», any 1691 (*Matr.* 1650, 38r-v, 20); «Joseph Boses, [...], de Belltall», any 1706 (*Òbits* 1699, 3v).

Bota¹

V. **Negre del B.*, **Pla de na B.*, **Pubill B.*

Bota²

«Silvestre Bota, pagès», any 1315 (*Índex vell*, 37v); «Bernardus Bota, minor *dirum*» (Perg. 1405/9); «Jacobus Bota» (Visita 1450, 108r); «Bernat Bota [...] Matheu Bota [...], Pere Bota» (*Fog.* 1497, p. 292); «Bernado Bota», «Jacobi Bota» (*Capbr.* 1510, 2v i 4v); «Garau Bota», «Joan Bota» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Jaume Bota», any 1589, «Joana Bota» (*Matr.* 1580, 3r i 4v); «Joan Bota» (*Capbr.* 1607, 340r); «Anton Pau Bota» (*Capbr.* 1633, 157r); «Silvestre Bota» (*Capbr.* 1669, 28r); «Pere Jacme Bota», any 1694, «Magdalena Bota», any 1696 (*Òbits* 1685, 11r, 4; 26r, 26); «Anton Bota», «Jaume Ramon Bota» (*Capbr.* 1717, 9r i 139v); «Martí Bota», «Ramon Bota y Sesplugues» (*Capbr.* 1765, 123v i 128r); «Josepa Bota y Miret», «Ramon Gaya y Bota», any 1774, «un fill [...] de Christòfol Bota y de Maria Oriols [...] Ramon», any 1822 (*Bapt.* 1773, 5r, 7v i 295r); «Joseph Bota y Graells», any 1834 (*Bapt.* 1824, 160); «Miquel Bota, [...] Plazeta», «Ramon Bota, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 233r i 238r); «José Bota» (*Amillar.* 1945, 34r).

Històricament és un dels cognoms més abundants de l'Espluga Calba, tot i que actualment s'ha perdut. Apareixen un munt de prenomes d'home: Andreu, Antoni, Antoni Guerau, Antoni Joan, Antoni Pau, Bernat (i Bernadí), Cosme, Cristòfol, Domènec, Emmanuel, Felip Pau, Francesc, Gabriel, Guerau, Jaume, Jaume Joan, Jaume Ramon, Joan, Joan Guerau, Jonot (o Joanot), Josep, Macià (o Matjà), Manuel, Marc, Marià (o Marian), Martí, Mateu, Maties, Miquel, Miquel Josep, Montserrat, Pau, Pere, Pere Benet, Pere Jaume, Pere Joan, Ramon, Silvestre i Tomàs, i també una altra quantitat considerable de dona: Andreua, Anna M., Antònia, Càndia, Caterina, Coloma, Dionisa, Elionor, Elisabet, Elòdia, Emília, Erundina, Esperança, Francina, Francisca, Isabel, Isabel M., Isabet Joana, Joana, Josepa, Magdalena, Margarida, Maria, M. Polònia, Marianna, Pasquala, Paula, Quitèria, Rafaela, Raimunda, Tecla, Úrsula i Úrsula Joana. Pel que fa a renoms, hem documentat el Pobill Bota i na Roca. A part de l'ofici de pagès, també apareix el de mestre. El 1741 Ramon Bota era regidor de la vila. Silvestre Bota n'era batlle el 1692; Ramon Bota, el 1773; Josep Bota, el 1776, i Antoni Bota, de cal Bota, del 1881 al 1885.

Bota, cal

[ˈkaɫ ˈβotə]

Cal Bota es pot referir tant a cal *Bota del Solà* o *Bota Ric*, com a cal *Bota del Portal*. Els informants recorden una tercera branca de la família. Els documents reporten dues cases més amb aquest renom: l'una al carrer de la Placeta i l'altra al carrer de Fullea, el propietari de la qual no figura que tingués cap altra possessió. *La cabana del Bota*, a la partida de la Vallada, del segle XIX, és de volta de canó vista (BIEC, BI-57).

«casa Bota», any 1740 (*Roser* 1600, 23r); «Joan Alari Bota, de cal Bota», any 1940 (Roig, 2014, p. 39).

També hi ha aquest nom de casa a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 93) i a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 61).

Bota del Molí, lo pati de la

«ab la síquia del Molí, a ponent ab lo pati de la Bota del Molí» (*Capbr.* 1607, 435r).

La partida a què fa referència l'anterior citació és la Coma del Molí.

Bota del Portal, cal

[ˈkaɫ ˈβota ðet porˈtaɫ]

És al carrer de Santa Maria, a mà esquerra, davant de cal Pelat, aproximadament. Els descendents d'aquesta família i actuals propietaris viuen fora. L'edifici té una portalada on es pot comprovar que, per a equilibrar el pes de la paret, es col·locaven dues pedres sobre la de la llinda de la porta, de manera que sembla la meitat d'un rombe. Antigament hi havia un passadís que baixava de la plaça de l'Església, de davant del lateral de l'església, entre cal Catapí i cal Xutxa, a la plaça de l'Abadia, i donava al carrer de Santa Maria, a cal Bota i a cal Tet. S'hi accedia per un portal. Existeix en el record oral, però cap generació d'avui dia l'ha conegut.

«Joseph Gaya, dit Bota del Portal» (*Roser* 1600, 20r); «Ramon Gaya, alias Bota del Portal, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 22r).

Bota del Solà o Ric, cal

[ˈkaɫ ˈβota ðet soˈɫa] o [ˈkaɫ ˈβota ˈrik]

El de cal Bota del Solà, el més ric del poble, encara és en el record d'alguns espluguencs. D'aquesta casa de la plaça de la Roca, entre cal Cila (ara cal Prior) i cal Dalmau (ara cal Galdeo), en van sortir dues: cal Dalmau i cal Llorenç.

Boter¹

V. **Cinto B.*

Boter²

«mossèn Pere Buté» (Visita 1450, 108v); «Pere Boter», «Thoni Boter» (*Fog.* 1497, p. 292); «Joan Boter» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Ramon [...], de Juneda, [...] fill [...] de Joan Boté [...] y de Theresa Boté y Capdevila», any 1789 (*Matr.* 1699, 325v); «Lucía Folch Boté» (*Naix.* 1867, 50v, 47).

A Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 128) i a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 93) trobem *cal Boter* com a nom de casa. Les grafies documentades són *Bote*, *Boter* i *Bute*, amb accent o sense.

Botet¹

V. **Sastre B.*

Botet²

«Anthonio Botet», «Petrus Botet» (*Capbr.* 1510, 5v i 6v); «Nadal Botet» (Compl. 1550, 9v); «Matheu Botet» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «una filla d'en Matheu Botet [...] Isabet», any 1575, «Gabriel Botet», any 1777 (*Bapt.* 1574, 5 i 9); «Monserada Boteta», any 1591 (*Matr.* 1580, 3r); «Catarina Boteta, [...], muller del pobill Balsell», any 1597 (*Òbits* 1574, 11v); «Philippa Boteta, muller» (*Roser* 1600, 5v); «Pere Botet» (*Capbr.* 1607, 224r); «Genot Botet, sastre» (*Matr.* 1625, 36r); «Francesch Botet, sastre», any 1638 (*Òbits* 1636, 2v); «Catarina Botet» (*Celebr.* 1766, 40r).

Apareixen uns quants noms d'home amb el cognom *Botet*: Andreu, Antoni (o Toni), Francesc, Gabriel, Jaume, Joan (i Janot), Joan Ramon, Josep, Mateu, Nadal, Pere i Pere Antoni, i també uns quants de dona: Caterina, Elisabet, Felipa, Isabet, Joana, Magdalena, Margarida, Maria, Montserrat i Pereta. D'oficis hem trobat, a part del de pagès, el de sastre. A les Borges Blanques hi ha *cal Botet* (Ripollès, 2006, p. 93).

Botí

«Cosme Clivillé Botí, [...] natural d'Albi» (*Matr.* 1939, 95r, 10).

Botines

«doña Francisca Botines Roura, [...] de Pons» (*Matr.* 1887, 35r, 6); «Julio [...], hijo [...] de [...] Jaime Mateu Sanfeliu, de la presente, y Francisca Botines Roura», any 1894 (*Bapt.* 1892, 101).

Bover

«Arnaldus Bover» (Perg. 1360); «Arnaldus Bouer» (Perg. 1405/9); «padrins: Antoni Bover», any 1604 (*Bapt.* 1574, 61); «Margarida Bover, viuda dexada del quòndam Bertran Bover, pagès, dels Homellons y natural, ella, d'est loch», any 1642 (*Òbits* 1636, 5v).

En una de les citacions en llatí (1405) la -v- s'intercanvia per la -u-: *Bouer*.

Bovera

V. **Bassa B.*

Bòvid

«Jaume Bòvid» (*Fog.* 1497, p. 292).

Brangolí

«Muntaner Brangurí, Juan» (*Contribució*, 242r).

Hem relacionat el cognom *Brangurí* amb el que té com a origen el nom d'un llogaret del municipi d'Enveig, a la Cerdanya francesa: *Brangolí* (DCVB).

Brasset, lo

«Ramon Guies, *alias* Braset» (*Apeo*, 212r).

Aquesta persona no sembla que visqués a l'Espluga Calba, tot i que hi tenia algunes pertinences. De tota manera, *Braset* es presenta com si fos un renom, cas en el qual es podria tractar del diminutiu del mot *braç* i s'hauria d'escriure *Bracet*. Malgrat que, en el document en el qual apareix, la referència sol ser el nom de la casa, l'hem considerat un renom individual, perquè no l'hem relacionat amb cap casa de la vila.

Briansó

«Ramón Marqués Briansó [...], de Montblanquet» (*Òbits* 1944, 24r, 22); «Francisco, [...]. Es hijo legítimo de Pedro Marqués Queralt y Carmen Briansó Sans, naturales de Vallbona de las Monjas y Rocallaura», any 1948 (*Bapt.* 1935, 102r).

En totes dues citacions la grafia és *Briansó*.

Brosí

«Miquel [...], mestre cirurgia, [...], fill [...] del doctor en medecina Magí Solà y d'Antònia Brussí, [...], d'Oliana», any 1781 (*Matr.* 1699, 296r).

Bru

«Miquel Figuerola Bru, [...] de Reus» (*Matr.* 1950, 12r, 3).

Brufau

«Manuel, [...], fill [...] de Manuel Tarragó [...] y de Maria Brufau, natural de Santa Coloma de Queralt», any 1872 (*Bapt.* 1858, 71v); «Clara Brufau y Valls» (*Òbits* 1880, 93r, 6); «Manuel Tarragó y Brufau, [...] panadera» (*Matr.* 1880, 1r, 4).

Bruna

«Pere Bruna, fadri, paigès, fill [...] del quòndam Pau Bruna [...], de Pals», any 1661 (*Matr.* 1650, 9v, 29).

Brunet

«Francisca Brunet y Martorell, [...] filla [...] de Ramon Brunet, pagès, de Vistabella», any 1833 (*Bapt.* 1824, 134); «Dolores Brunet y Saltó» (*Òbits* 1880, 50r, 3); «Francisco Brunet» (*Repartment* 1942, 114v).

Bueno

«Juana Bueno Martínez, [...] de Albacete de las Nogueras» (*Matr.* 1939, 80r, 11); «Juan José Gutiérrez Bueno, [...] hijo legítimo de don Jesús Gutiérrez Noria, [...] albañil, natural de Madrid, [...] y de su esposa [...], de Albalate de las Nogueras (Cuenca)» (*Naix.* 1945, 26v, 7).

El lloc de procedència de Juana Bueno Martínez és Albalate de las Nogueras, a la província de Conca; la primera citació conté un error en confondre *Albalate* amb *Albacete*.

Buira

«Maria, [...] hija [...] de [...] Francisco Solé Claret, molinero, de Obesa (Lérida) y Amparo Farreny Buyre, natural de Lérida, y vecinos de la presente», any 1894 (*Bapt.* 1892, 117).

Bulbena

V. **Bolbena*.

Burgès

«Francesch Burguès, cavaller de l'orde y militia de la Sagrada casa de l'Hospital de Sant Joan de Hierusalem, balliu de Mallorca, comanador de l'encomanda de la Spluga Calva» (*Capbr.* 1574, 1r); «Lo capítol [...] en 1572 y 1574 se celebrà també a Barcelona [...], trobant-s'hi en abdós lo batlliu de Mallorca, Francesh Burguès, qui era a la vegada comanador d'Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 501).

Francesc Burguès, batlliu de Mallorca i comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem entre 1572 i 1574, prengué part en el capítol que se celebrà a la ciutat de Barcelona. L'única grafia documentada és *Burguès*.

Burros, los

[toz 'βuros]

Comença al cap del carrer de Fullea, després de la casa del Ton del Cunya. Els capbreus antics (1633 i 1741) ja la identifiquen amb la partida de la Coma de Fullea o de Vinaixa, i la situen davall la vila.

«altra pessa de terra campa anomenada los Guarros, [...] partida propdita de la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1765, 143v); «Gurros, [...] por oriente con el ca-

mino de Fullea» (*Apeo*, 21r); «finca: Gurros, [...] partida: Gurros» (*Repartiment* 1942, 16r); «Gurros» (*Amillar*, 1945, 6r).

Segons les afrontacions, la partida que s'anomena *Guarros* o *Gurros* en els documents antics sembla que és l'actual *los Burros*. Probablement el canvi s'ha produït per etimologia popular.

Busito, lo

«morí Antoni Blasel, àlias Busito», any 1585 (*Òbits* 1574, 6r).

Busquets

V. **Bosquets*.

Butxaques, lo

[tɔ βu'tʃakes]

És un renom recordat per alguns habitants actuals.

Cabaler

V. *Carrill, Estrada, Repuny*.

Cabaler del Xacó, cal

[ˈkaɫ kaβa'ɫe ðeɫ tʃa'ko]

«Ramon Pons, *alias* Cabalé del Chacó, [...] calle de Momt Blanch» (*Apeo*, 75r).

Era al carrer de Montblanc i consta que tenien una finca a la Portella.

Cabana, lo racó de la

«finca: recó de la Cabana, [...] partida: Coma Sant Pere» (*Repartiment* 1942, 363r).

Cabanetes, les

[ɫes kaβa'netes]

Era un lloc del pla de la Bassa. Hi havia unes lloses de pedra que feien com a cabanetes. Sembla que la família de la propietària de la finca, la Cantadora, s'hi quedava a dormir; potser ells les havien disposat d'aquella manera.

Cabanillas

«Dolores Cabanillas Guerra, [...] de Bélmez (Còrdoba)», any 1938 (Rubió, 2011, p. 210).

En un atac de l'aviació alemanya a les Borges Blanques, el 2 d'abril de 1939, dues persones foren ferides i traslladades a l'hospital mòbil de la 27a divisió del XXI Cos de l'Exèrcit, situat a l'Espluga Calba, on moriren el 3 d'abril i hi foren enterrades.

Cabau

«Raymunda Gaya y Cavau [...], filla [...] d'Antònia Cavau, de Puiggròs», any 1846 (*Bapt.* 1824, 322); «Antònia Cabau y Cots, natural de Putggròs» (*Òbits* 1872, 4r, 36, 124); «Pedro Gaya Cabau» (*Òbits* 1912, 39r, 17).

Les grafies documentades són *Cabau* i *Cavau*.

Cabeça¹

V. **Cisco del Cafè* o *del C.*, **Joan del C.*, *Salvador del C.*

Cabeça²

«Jaume Cabesa» (*Roser* 1600, 2r); «padrins: en Jaume Cabessa, sabater, abitant en la Spluga Calva», any 1635, «un fill de Jaume Cabeça, moliner del molí de la farina: [...] Hyacintho», any 1647 (*Bapt.* 1624, 26v i 52v); «Tecla Cabessa, filla dels honorables en Jaume Cabessa, [...] de la Spluga de Francolí», any 1656, «Teresa [...], filla [...] dels honorables en Jaume Cabesa», any 1676 (*Matr.* 1650, 5r i 14r).

L'únic portador del cognom era Jaume Cabeça, un moliner de l'Espluga de Francolí que també sembla que feia de sabater, a més dels seus fills: Jacinto, Tecla i Teresa. N'hem anotat tres variants ortogràfiques: *Cabeça*, *Cabesa* i *Cabessa*.

Cabeça, cal

[ˈkaʔ kaˈβesɔ]

És la casa de la plaça de l'Església on fins fa poc vivia l'Antonietta de ca la Cristina. Ara, els de cal Cabeça viuen al final de l'avinguda de Catalunya, a mà dreta, en una casa feta per ells mateixos que era un pati de cal Ponç, com una cova, sota l'era de cal Tongròs. Una inscripció a la façana indica que la construcció és del 1935. *La cabana de cal Cabeça*, del segle XIX, a la partida dels Escabrrers, té coberta de volta de canó vista i té mitja façana.⁵² *La granja de cal Cabeça* és al Forteular.

«Isidro Sesplugues, dit lo Cabeça», any 1693 (*Òbits* 1685, 9r, 14); «Sesplugues Cabesa» (*Concòrdia* 1722, 50v); «Miquel Sesplugues, anomenat lo Cabesa», «Miquel Sesplugues, anomenat lo Cabessa» (*Capbr.* 1765, 17v i 192r); «fill d'Anton Sesplugues, dit del Cabeça», any 1774 (*Bapt.* 1773, 8v); «Francisca Sesplugues, viuda, dita la Cabessa», any 1781 (*Òbits* 1699, 138r); «Antonio Aixelà, *alias* Cabeza, [...] plaza Mayor» (*Apeo*, 103r); «Carré Teixidor, Ramon (Cabeza)», any 1906 (*Bapt.* 1892, 347).

Modernament també apareix *Cabeza*, en textos escrits en espanyol.

52. Martín i Preixens (2005, p. 326) i BIEC (BI-35).

Cabeça, lo xalet del

[to tʃaˈtəd deɫ kaˈβesɔ]

Propietat del Ramon de cal Cabeça, és la casa que hi ha a la sortida del poble en direcció als Omells, a mà esquerra de la pista. Quan el van fer reduïren la vora de la costa de la Bassa, que ara és més estreta.

Cabeça de la Raval, cal

«Maria Arbós, viuda, *alias* Cabeza de la Rabal, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 125r).

Malgrat que aquesta persona sembla que era de cal Cabeça de la Raval, vivia al carrer de Fullea.

Cabestany

«Pasquala [...], filla [...] de Joseph Castanyer y de Theresa Castanyer y Cabestany», any 1775 (*Bapt.* 1773, 16r); «Maria, filla de Miquel Pellicer y Rosa Pelli-cer y Cabestany» (*Confirm.* 1797, 312v); «Salvador Capestany, [...] de Vallbo-na» (*Matr.* 1880, 14r, 6); «Sebastián Reñé Cabestany» (*Amillar.* 1945, 57v).

Jaume Cabestany va ser rector de l'Espluga Calba entre 1962 i 1966. Una de les formes documentades és la variant *Capestany*, amb la *p* etimològica (< CAPUT STAGNI).

Cabo

V. *Mateu, cal* (*C. del*).

Cabo (del Xacó), cal

[ˈkaɫ ˈkaβo]

«Juan Pons, *àlies* Cabo del Xacó» (Recanasió 1846); «Juan Pons, *alias* Cabo, [...] calle de la Costereta» (*Apeo*, 61v); «Balsells, Francesc, *àlies* Cabo» (*Contribució* 1936); «Francisco Balcells, *alias* Cabo» (*Repartiment* 1942, 109r).

Era una casa de la Raval, tocant a cal Mitger, que antigament havia estat al carrer de Santa Maria, tocant a cal Miret. Com que tant el de cal Cabo del Xacó com el primer *Cabo* es deien Joan Ponç, podem suposar que són la mateixa persona. El renom es devia escurçar amb el pas del temps i devia perdre la part especificativa. A cal Xacó també hem documentat el cognom en un altre personatge, Miquel Pons, i *lo Cabaler del Xacó* era Ramon Pons. A les Borges Blanques també trobem el renom (Ripollès, 2006, p. 97).

Cabot, lo mas d'en

«al Mas Cabots [...]. Item medietatem del mas den Cabot; affs. cum vico itur a Vinaxa» (*Capbr.* 1510, 28r).

No tenim el cognom *Cabot* documentat a l'Espluga Calba, per tant, podria tractar-se d'un mas del terme de Vinaixa. Entenem que en aquesta citació *lo Mas Cabots* es refereix a la partida on es troba la peça de terra i *lo mas d'en Cabot*, a l'edificació que li donà nom.

Cabots

V. **Mas C.*

Cabra, cal

«Ramon Camí, *alias* Cabra, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 173r).

Deu ser l'antic nom de *cal Cabrer*. Els renoms en què s'utilitza el nom de l'animal per a indicar l'ofici, per metonímia, són molt abundants. En aquest cas fa referència a l'ofici de pastor.

Cabrer

V. **Pla C.*

Cabrer, cal

[ˈkaɾ kaˈβɾe]

És al carrer Major, pujant a mà esquerra. Tenien molí d'oli, que funcionava amb premsa de barres i moles arrossegades per animals de peu rodó. També disposaven de fassina, en un espai que després ocupà una taverna. Ben aviat s'imposaren les premses hidràuliques.

«Mercè Camí Civit (Cabrer), casada amb Josep Ribes (dels Omellons) el 21 de maig de 1894 [...], un local anomenat garaje del Cabré» (*Comitè* 1936, 67r); «Mercè Camí Civit, de cal Cabrer» (*Spel.* 47, p. 19); «al paller del Cabré», anys 1940 (Roig, 2014, p. 54); «1954 Ajuntament: Felip Ribes (Cabrer)» (Poca, 2017, p. 18 i 276).

Com a renom o bé com a nom de casa és força freqüent per aquestes contrades: a *cal Cabrer* de les Borges Blanques tenien fassina i també molí d'oli (Ripollès, 2006, p. 97); a la Pobla de Cérvoles és un cognom habitual, i també el trobem al Vilosell (Pere, 2006, p. 64, i 2013, p. 79), a l'Albi i a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 132, i Amigó i Pere, 2001, p. 135-136).

Cabrer o dels Escabrerers, lo pla

«als Cabrers [...], a migjorn ab lo pla» (*Capbr.* 1574, 21v); «en la partida dels Cabrers [...], a sol yxent ab lo pla» (*Capbr.* 1633, 135v); «partida dels Escabrerers, [...] a sol ixent ab lo pla, a mitgdia, [...] a ponent y tremuntana ab las Dos Serras» (*Capbr.* 1741, 60r).

Els capbreus (1574, 1607, 1633, 1717 i 1741) el situen al sud o bé a l'est de la partida dels Cabrers o dels Escabrers. Com que en el capbreu de 1510 hem trobat una peça de terra anomenada *lo Pla Cabrer*, deduïm que aquest és el pla al qual es refereixen les citacions. Segons el capbreu de 1669, a la partida dels Cabrers hi ha una peça de terra de la universitat; així, doncs, *lo pla Cabrer* deu ser el mateix que en el de 1633 s'anomena *lo pla de la Vila*. Suposem que el 1741 ja se'n deia *lo pla dels Escabrers*, com es pot deduir de la citació d'aquesta data.

V. t. **Vila, lo pla de la*.

Cabrers

V. t. **Coma dels C*.

Cabrers, los

«in partita dels Cabres» (*Capbr.* 1510, 6v); «als Cabrers [...], a migjorn ab lo camí que va a Senant», «als Cabrers [...], a migjorn ab lo pla» (*Capbr.* 1574, 15v i 21r); «en la partida dels Cabrers» (*Capbr.* 1633, 135v); «la partida dels Scabrés» (*Capbr.* 1669, 97v).

D'entre els animals, els ovins són segurament els que tenen més representants en l'inventari dels noms de lloc, especialment els derivats de *cabra*. Actualment la partida és *los Escabrers*. La citació del capbreu de 1669 presenta una grafia de transició entre un nom i l'altre: *Scabrers*, amb la *s*-líquida inicial.

V. t. **Coma dels Cabrers, la; *Pla Cabrer, lo*.

Cabrers, lo barranc dels

Sembla que és un dels barrancs que drenen el terme de l'Espluga Calba, al sector més oriental (Lladonosa, 1983, p. 302); de tota manera, no és un topònim conegut a la vila.

Cabrol

«Salvador [...], pagès, fill dels cònjuges vivints Joseph Cabrol y Magdalena Costafreda, [...], de las Belianas», any 1797 (*Matr.* 1791, 13v).

Cabús

«Antonio Guiu Cabús, [...] peón caminero, [...] de Juneda» (*Matr.* 1895, 21r, 3).

Caçador

«Maria Aixalà Casadó» (*Òbits* 1875, 15r); «Juan Andreu Casadó, [...] de Montblanch» (*Matr.* 1939, 50r, 4).

Optem per la forma *Caçador* i no pas *Casador*, perquè hem trobat el cognom a Ulldemolins i a l'Albi (Pere i Amigó, 1997, p. 132, i Amigó i Pere, 2001, p. 136).

Caçador, lo

«Antoni Joan Balçells, [...], fill d'en Bernat, lo Caçador», any 1637, «Antoni Joan Balçells, pagès y gran caçador de laços», any 1649 (*Òbits* 1636, 1v i 9r); «padrins: [...] Joana [...], filla d'Antoni Joan Balçells, lo Caçador, d'est Pati de l'Abadia», any 1639 (*Bapt.* 1624, 55r).

Pel que es veu, Antoni Joan Balcells era un expert a parar llaços escorredors.

Cadireta, la

«a la Quadireta» (*Capbr.* 1510, 20v); «partida dita la Cadyreta de los Homs», «partida dita la Cadireta, [...] a migjorn ab la çiquia que va al Molí [...] e a tramuntana ab lo camí que va Arbeca» (*Capbr.* 1574, 10r i 67v); «la partida dita la Cadireta» (*Capbr.* 1607, 264r); «partida de la Cadireta» (*Capbr.* 1741, 13r); «partida de la Cadireta, [...] a mitgdia ab la síquia» (*Capbr.* 1765, 109r).

La Cadireta o los Oms eren els noms que rebia la partida que actualment s'anomena *les Basses*. De fet, una citació (1574) l'anomena *la Cadireta dels Oms*. Segons la documentació, té com a afrontacions la síquia del Molí i el camí d'Arbeca. Es troba a la zona del terme en què hi ha la síquia i, per tant, el rec i les hortes. Així, doncs, potser cal relacionar el topònim amb una de les accepcions del nom comú *cadireta*, que és: 'Peça de fusta o de pedra que es posa com a tapadora per aturar o desviar l'aigua d'un rec o d'un molí' (DCVB).

V. t. **Oms, los*.

Cadireta, lo solà de la

«partida dita la Cadyreta de los Homs, una peça de terra [...] anomenada lo solà de la Cadyretta» (*Capbr.* 1574, 10r).

Sembla que es refereix a una petita peça de terra, a la partida de la Cadireta, que quedava a la banda del solà.

Cadués

«José Cadués Sala» (*Amillar.* 1945, 20v).

Cafè

V. **Cisco del C. o del Cabeça*.

Cafeter dels Omellons, lo

«José, *alias* Cafeter de Omellons» (*Amillar*. 1945, 35v).

El propietari residia als Omellons, però tenia alguna finca a l'Espluga Calba.

Caigudes, les cases

[ʎes 'kazes kaj'ɣuðes]

Eren quatre cases que van ser bombardejades al final de la Guerra Civil espanyola, durant la retirada de les tropes republicanes: cal Ramonet del Marian, cal Calistro, cal Blasi del Tet i cal Bonifaci. Els solars, que han quedat sense edificar, es troben a l'actual avinguda de Catalunya, a l'altura del carrer dels Quatre Cantons.

Caïm, cal

«José Balsells, *alias* Caym, [...] calle del Patio del Castillo, [...] por atrás con la plaza del Pou» (*Apeo*, 3r).

Cairet

«una filla de Jaume Joan Cayré, texidor de lli [...]: Magdalena Cicília», any 1603 (*Bapt.* 1574, 59); «Francisco Caiet» (*Capbr.* 1765, 115r); «Miquel Caiet o Cairat, [...], fill [...] de Francisco Cayret o Cayrat, també ferrer, y d'Úrsula Cayret y Boleda», any 1786 (*Matr.* 1699, 316v); «Antònia Caiet, filla de Miquel Caiet y d'Antònia Caiet y Gaya» (*Confirm.* 1797, 319r, 81); «Caiet y Segura, José», any 1882 (*Bapt.* 1881, 24v); «Jayme Cayret», «Miguel Vallverdú y Cayret» (*Apeo*, 95r i 103r); «Jaime Saltó Caiet» (*Òbits* 1921, 50v, 16).

Apareixen uns quants noms d'home: Francisco, Jaume, Jaume Joan, Josep, Magí, Miquel i Pau, i també uns quants de dona: Antònia, Josefa, Magdalena Cecília, M. Rosa, Mercè, Raimunda, Teresa i Úrsula. Hem documentat les professions de ferrer i teixidor de lli, a més de la de pagès. Les grafies enregistrades són: *Cairat, Caiet, Cayrat, Cayré i Cayret*.

Calafell

«Ramon Calafell, [...], de la Guàrdia», any 1717 (*Matr.* 1699, 178v); «Ramon Calafell» (*Concòrdia* 1722, 51v, i *Capbr.* 1741, 123r); «Maria Calafell, muller de Ramon Calafell, pagès», any 1763 (*Òbits* 1699, 65r); «terres de Ramon Calafell» (*Capbr.* 1765, 22r).

Calba

«ipsa Calba, 1151» (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 86, p. 138).

L'adjectiu *Calba*, entès com a lloc desert de vegetació o bé roca descoberta de terra, s'usava tot sol per a designar la població en una data en què ja trobem el topònim complet, és a dir, *l'Espluga Calba*.

Calbet

«Tomás Castellet Calvet, [...] de Barcelona» (*Matr.* 1939, 15r, 2).

Calça, cal

«Salvador Sesplugues, *alias* Calza, [...] calle de Santa María, [...] atrás cementerio Biejo» (*Apeo*, 82v).

A l'Albi trobem el mateix nom de casa (Amigó i Pere, 2001, p. 137), i al Vilosell o a la Pobla de Cérvoles, en plural: *cal Calces* (Pere, 2006, p. 80, i 2013, p. 66).

Calçons, cal

[ˈkaʎ kaʎsons]

«Francisco Monnar, *àlies* Calsons» (Recanasió 1846); «Basters o sellers: Joan del Calçons», «Ramon Sardà (Calçons)», any 1932 (Poca, 2017, p. 99 i 113); «Joan Sardà, de cal Calçons», any 1940 (Roig, 2014, p. 39).

Era al carrer dels Quatre Cantons, a continuació de cal Franciscano. És un renom corrent. N'hem localitzat un altre exemple a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 66).

Calderilla, cal

[ˈkaʎ kaʎdeˈriʎa]

És al carrer de Montblanc, entre cal Marina i cal Marrigues. *La cabana de cal Calderilla*, a la partida de la Vallada, és amb coberta de volta de canó, feta amb rajoles, i el propietari n'era Manel Roig. Té 11,80 m² i fa 2,30 m d'amplada i 2,60 m de profunditat (Martín i Preixens, 2005, p. 324).

«Manel Roig Balcells, de cal Calderilla», anys 1940 (Roig, 2014, p. 38); «Cristóbal (Calderilla)» (*Repertiment* 1942, 191r, i *Amillar*. 1945, 55v); «Miquel Balsells Balsells (Calderilla)» (Poca, 2017, p. 208).

Calderó

[kaʎdeˈro]

Hem documentat tres noms: Josep, Pere i Joaquim. El primer habitant que dugué el cognom a l'Espluga Calba hi nasqué de manera accidental, ja que els pares, de Juneda, s'hi trobaven com a refugiats a causa de la Guerra del Francès. Un segle més tard, una altra família el porta com a llinatge matern. Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Joseph [...], fill [...] de Pere Calderó y Serra y d'Antònia Calderó y Romeu, [...], de Juneda, [...] refugiats en esta, d'Espluga Calva, per temor dels france-

sos», any 1810 (*Bapt.* 1773, 216v); «Isabel Amorós Calderó», «Jesús Amorós Calderó» (*Naix.* 1934, 59r, 19, i 90r, 7); «José, [...] hijo de [...] José Amorós Roig y Joaquina Calderón Casas, naturales de la presente y Fraga», any 1939 (*Bapt.* 1935, 22r); «Calderó Castells, Rosa» (*Padró* 2013, p. 2).

Calders

«en 1671 se celebrà, la segona setmana de maig, lo capítol en la casa-habitació de Miquel de Caldés, comanador d'Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 504); «señor don Miquel de Calders, cavaller de l'orde y milicià de la sagrada casa de l'Hospital de Sant Joan de Hierusalem, comanador de la comanda de dita vila de la Spluga Calva» (*Capbr.* 1669).⁵³

Miquel de Calders va ser comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem de l'Espluga Calba, el Palau d'Anglesola i Sidamunt, entre 1665 i 1671, any en què morí a Barcelona. Les dues grafies enregistrades són: *Calders* i *Caldés*.

Calistro, cal

[ˈkaɫ kaˈtistro]

«Calistro» (*Contribució* 1936); «Jaume Gaya Saltó (Calistro) [...] Francesca Saltó Castané (Calistro) [...] Ramon Saltó Castañé (Calistro)», any 1939 (Rubió, 2011, p. 101); «Una família era de cal Calixtro: Calixtro Saltó Farré», any 1939, «Josefa Castañé Cunillera, de cal Calixto [...]», Rosa Saltó Castañé, de cal Calixto», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 31 i 62-63); «Pepa “del Calixto”» (*Spel.* 23, p. 16).

Era una casa de l'avinguda de Pau Casals, tocant a cal Mony, que va desaparèixer a causa del bombardeig de la Guerra Civil espanyola. *L'era de cal Calistro* és a la Creu Grossa, a peu de carretera, pujant a mà dreta, davant de la creu. És un nom de casa que també trobem a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 66); així mateix, a Riudoms hi ha *lo Mas del Calixt* (Perea, 1978).

V. t. *Caigudes, les cases*.

Calòrpies

V. *Safranòries* o *Falòrnies* o *C*.

Calvari

V. **Camí del C.*, *Camí del C.* i *Molí*.

Calvari, lo

[ˈto kaɫˈβari]

És a la Raval, després del poble, abans del Coll del Molí i al costat de la sort dels Horts. Aquesta partida ha de ser la mateixa anteriorment anomenada *lo*

53. La citació és a la portada del capbreu.

Molí de l'Oli. La desaparició del molí degué comportar també la substitució del nom: la citació del 1765 encara s'hi refereix com a *Calvari* o *Molí*.

Se'n diu així pel trajecte que seguia el viacrucis, el qual constava de catorze estacions. El senyor rector cantava la primera davant de l'altar major; la segona, el vicari, en arribar la imatge del Sant Crist a la porta de l'església; la tercera, el director del cor parroquial, davant de cal Roure —entre aquesta casa i cal Jaume del Xaparro, arran de terra i encastada a la paret, hi ha una pedra grossa que servia de base a la columna que senyalava el lloc de l'estació—; de la quarta a l'onzena, els components del cor, per torns, i la catorzena (la dotzena i la tretzena no s'esmenten), altre cop el senyor rector, al cim del Calvari, on hi havia les tres bases de les creus actualment reconstruïdes. La setena i la vuitena estacions es conserven a la paret de l'actual cementiri (Balcells, 1997, p. 6).

«la partida del Calvari o Molí» (*Capbr.* 1765, 48r); «Calvari, [...] por norte con el camino de Arbeca» (*Apeo*, 21r); «finca: l'Era, [...] partida: Calvari» (*Repartiment* 1942, 30r).

L'indret pren el nom de l'edifici o monument religiós que el presideix. En trobem múltiples exemples: als Omellons, als *Plans del Calvari*, damunt del poble, al nord, hi ha una pedrera o bé *lo forn de calç del Calvari* (Arbós, Ibarz i Pinyol, 2003, p. 149); a Vinaixa, Fullea (Arbós, 2003, p. 45) i la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 67) també hi ha la partida del *Calvari*; a la Granja d'Escarp, *la serra del Calvari*, i a Sant Martí de Maldà, *lo carrer del Calvari*.

V. t. **Molí de l'Oli, lo*.

Calvari, lo camí del

[tə ka'mi ðet ka'βari]

Era el camí que seguia antigament la professó de Setmana Santa. El batlle Salvador Amat i Flotats va voler deixar-ne constància i va erigir tres creus al final del camí, en record d'aquest ritual religiós, en una de les parades del viacrucis, la que es feia darrere de cal Bessó. Abans, la professó començava a l'església i seguia fins a les últimes cases de la Raval, des d'on s'anava, per un caminet, fins a l'era de cal Cerdà, on ara hi ha la granja de cal Pau del Pubill; d'aquí s'arribava fins al Calvari de cal Ponç i després pujaven pel camí veïnal dels Omellons (carretera), per finalitzar novament a l'església. Anaven cantant el rosari des de les creus fins a l'església. El camí del Calvari que han conegut els informants és el nou, que començava a l'església i seguia cap a la plaça del Pou i cap al cementiri, passava pel camí que va a l'era de cal Bessó i després anava raval avall, fins a sortir a la carretera; travesaven el Fondo, cap a la plaça del Pou altre cop i, finalment, tornaven a l'església.

«el camino del Calvario» (MN 1762, 245v); «en la partida del solà de les Forques, Detrà del Molí de l'Oli, [...] a mitgdia part ab lo camí del Calvari» (*Capbr.* 1765, 213r); «camino del Calvari» (*Repartiment* 1942, 170r).

Calvari, lo peu del

«finca: l'Hort, [...] partida: peu del Calvari» (*Repartiment* 1942, 193r); «norte, camino Omellons; partida: [...] peu del Calvari» (*Amillar*. 1945, 56r).

Calvari Vell, lo

«partida: Calvari Vell» (*Repartiment* 1942, 197r); «Partida [...]: Calvari Vell» (*Amillar*. 1945, 57r).

Deu ser alguna peça de terra que pren com a referència l'antic camí que seguia la professó cap al Calvari.

Calvís

«José Torné Calvís, [...] de Borjas Blancas» (*Matr.* 1939, 58r, 5).

Calvo Sotelo, lo carrer de

«doña Antonia Roig Mateu, [...] domiciliada en la calle de Calvo Sotelo» (*Òbits* 1934, 171r, 5).

Era el nom que va rebre l'avinguda de Pau Casals des de 1939 fins a 1978.

Camats

«Fran^{ca}, [...] filla [...] de Pere Vidal y de Leonor Camats, cònjuges, de Lleyda [...]». Padrins: Manuel y Úrsula Martí y Camats», any 1864 (*Bapt.* 1858, 101r).

Camell

«un fill [...] de Joan Texidó y Camell y d'Antònia Texidó i Montanyola [...], pagesos [...], batejat per son pare, pues al que ha nat eren sols ab sa muller y no hi havie temps d'anar a cridar a una persona, perquè luego, después de nat y batejat, s'és mort», any 1779 (*Bapt.* 1773, 37v).

Cames, cal

«Anton Servelló, àlies Cames» (Recanasió 1846); «viuda Saltó, alias Cames, [...] calle de Momblanch» (*Apeo*, 239r).

El present propietari tenia una casa a l'Espluga Calba, però no hi consta cap finca. Als Omellons hi ha una casa anomenada així, i també a Arbeka (*cal Delfi del Cames*) (Sans, 2004, p. 183), a Llorenç de Rocafort (Farré i Moix, 1993, p. 119) i als Omells de na Gaia.

Camet, lo

[tə ka'met]

Era com es coneixia el primer camp de futbol que hi va haver, damunt de la bassa Vella, on hi havia la pallissa de cal Correntí, al capdamunt de la costa del Xirillo (Poca, 2017, p. 156).

Camí¹

V. *Cap de la Bassa*.

Camí²

«Miquel Camí», any 1740 (*Roser* 1600, 16r); «un fill [...] de Miquel Camí, pagès, y de Francisca Camí Balcells: [...] Ramon», any 1777, «Josep Camí y Balcells», any 1779, «Antònia Arreu y Camí», any 1824 (*Bapt.* 1773, 26v, 36r i 303v); «Anton Camí Borràs», any 1859 (*Bapt.* 1858, 26v); «José Camí», «Ramon Camí», «Cristóbal Camí» (*Apeo*, 43r, 50r i 78r); «Matrimonis 1902: Modesta Camí Borràs», «Ramona Camí Camí. Data de naixement: [...] 1907» (*Spel.* 40, p. 5 i 29); «Rosa, Enriqueta y José María Camí Camí» (*Repartiment* 1942, 330r); «Felipe Ribes Camí» (*Amillar.* 1945, 1v i 29v); «Juan Teixidó Camí», «José María Teixidó Camí», «Ramon Maria Teixidó Camí» (*Naix.* 1945, 4v, 4; 16r, 15, i 44v, 8).

Hem recollit bastants noms d'home amb aquest cognom: Antoni (i Anton), Blasi, Cristòfol, Francesc, Francisco Javier, Isidro, Javier, Joan, Josep, Lluís, Miquel i Ramon, i també bastants de dona: Antònia, Carme (i Carmen M.), Concepció, Encarnació, Enriqueta, Francisca, Magdalena, Maria, Mercè, Modesta, Paula, Raimunda, Ramona, Rosa i Teresa. Josep Camí, de cal Cabrer, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1873 fins al 1875 i des del 1890 fins al 1894; Cristòfol Camí, de cal Moreno, des del 1918 fins al 1920; Francesc Camí i Civit, de cal Cabrer, va ser vicari de Mont-roig del Camp, Falset i Torredembarra, i rector de les Irlles, els Omells de na Gaia i Guimerà.

Camí de l'Albi, lo

«corral. Su situación: Camino del Alvi [...]; por la izquierda, camino de Arbeca» (*Apeo*, 39r).

Deu ser alguna peça de terra petita al costat del camí. A Vinaixa també hi ha aquesta partida.

Camí d'Arbeca, lo

«in Camino d'Arbecha» (*Capbr.* 1510, 6v).

Camí del Calvari, lo carrer del [tɔ ka're ðeɫ ka'mi ðeɫ kaɫβari]

És el carrer que puja cap a l'antic camí del Calvari des de la raval de Jesús. Cap al final del nucli urbà, anant al cementiri, trobem dues costes que pugen en direcció a la creu Grossa: la primera és la costa de Sant Mateu i la segona, el carrer del Camí del Calvari.

Camí del Calvari i Molí, lo

«la partida del Camí del Calvari y Molí» (*Capbr.* 1765, 28v).

Es refereix al molí de l'Oli.

Camí de la Creu, lo [tɔ ka'mi ðe ɫa 'kreu]

La partida abasta els trossos del costat del camí.

«en la partida del Camí de la Creu, [...] a tremuntana ab la vila» (*Capbr.* 1669, 94v); «partida del Camí de la Creu; [...] a ponent ab dit camí, [...] a tremuntana ab terras de la Vila» (*Capbr.* 1717, 114v).

V. t. *Comellar d'en Marcos, lo*, o **la Coma d'en Marco; Costa de la Creu, la*.

Camí de Fullea, lo

«Corral, [...] Camino de Fullea; [...] de frente, camino de Fullea» (*Apeo*, 13r/10v).

Devia ser equivalent a *la Bassa Dolç* o potser una part d'aquesta.

Camí de Maldà, lo

«partida Camí de Maldà, dos heras, corral y cabana per bestiar» (*Capbr.* 1741, 66r); «en la partida del Camí de Maldà, [...] a mitgdia ab lo camí dels Homells, a ponent y tremuntana ab lo camí de Maldà» (*Capbr.* 1765, 180r); «finca: solar [...]: Camino de Maldà» (*Repartment* 1942, 165r).

Camí del Molí, lo

«partida del Camí del Molí, [...] a mitgdia ab la devesa del Señor Comanador [...] y a tremuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1717, 38r).

Es refereix al molí de farina del Senyor Comanador. A l'Albi hi ha una partida anomenada així (Amigó i Pere, 2001, p. 141).

Camí del Pla de la Bassa, lo, o lo Camí de Montblanc

«era, situs al Camí del Pla de la Basa de Monblanch» (*Capbr.* 1510, 10v); «en la partida del Camí del Pla de la Bassa, una pessa de terra campà, ab son corral y

hera, [...] a sol ixent y a mitgdia ab lo camí de Montblanch», «en la partida del Camí de Montblanch, als Bassals» (*Capbr.* 1669, 68v i 159r); «un corral [...] en la partida del Camí Cap de la Bassa, [...] a ponent ab lo camí de Montblanch y a tremuntana ab lo camí de Sanant», «una casa [...] en la partida del Cap de la Bassa o Camí de Montblanch, [...] a mitgdia ab lo mencionat camí serra» (*Capbr.* 1765, 67v i 198r).

Com que en les citacions apareixen eres i un corral, podem suposar que la partida era al principi del camí del Pla de la Bassa, és a dir, propera al nucli urbà. També s'anomena *lo Cap de la Bassa* o *lo Camí del Cap de la Bassa*.

V. t. **Aigüera de la Bassa, l'; Bassals, los; Forteular, lo.*

Camí Ral, la creueta del

«Pere Arbós, [...] Francesc Pelegrí [...] i Perot Sabater [...] venien dels Ome llons a Tarrés. Essent a la creueta del Camí Ral, on travessa el de Vinaixa a l'Espluga Calba, els van sortir quatre bandolers», any 1577 (Gual, 2003, p. 364).

Com que l'única creueta documentada és la de Sant Bonifaci, podem suposar que es tracta de la mateixa. Sembla confirmar-ho el fet que una de les referències d'aquesta citació és el camí de Vinaixa a l'Espluga Calba. A Rocafort de Queralt *la creueta* es troba al camí de Santa Coloma (Gual i Jorba, 2012, p. 189); a les Borges Blanques també hi ha la partida de *les Creuetes* (Satorra, 2010, p. 108).

V. t. **Sant Bonifaci, la creueta de.*

Camí d'en Roger, lo

«a la partida del Camí d'en Roger, [...] a ponent ab lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1692, 55v).

Documentem el cognom *Roger* des del 1500 fins al 1600. Segurament tenia relació amb la partida del *Comellar d'en Roger*; pot ser que fossin equivalents o bé contigües.

Camí de Senan, lo

«Corral. Su situación: del Camino de Senan, [...] por atrás con la asequia del Molí» (*Apeo*, 84r); «finca: l'Hort, [...] partida: Camino de Senant» (*Repartiment* 1942, 86r).

Com que en les citacions apareixen un hort i un corral, podem suposar que aquesta partida era al principi del camí de Senan, és a dir, propera al nucli urbà, a continuació del carrer de Senan.

Camí de Vallbona i Belianes, lo

«al Camí de Vallbona y Belianes» (*Capbr.* 1633, 102r); «la partida del Camí de Vallbona y Belianes» (*Capbr.* 1692, 45r); «en la partida Camí de Vallbona y Camí de Belianes, [...] a mitgdia ab lo camí de Vallbona, a ponent ab lo camí de Belianes» (*Capbr.* 1765, 142r).

La partida es troba entre tots dos camins: al sud té el de Vallbona, o dels Omells, i a l'oest el de Belianes.

Camí de Vinaixa, lo

«en la partida del Camí de Binaxa, [...] a sol ixent ab lo camí de Binaxa, a mitgdia ab lo terme de Binaxa» (*Capbr.* 1669, 148v).

Suposem que és alguna peça petita de terra a la vora del camí i prop del terme de Vinaixa. A l'Albi i al Vilosell trobem el mateix nom de partida.⁵⁴

Campà

«Jaume Campà, [...] mestre de minyons de la present vila», any 1724, «novena de Jaume Campà», any 1725 (*Òbits* 1699, 17v i 18r); «marmessoria de Jaume Campà» (*Renda* 1725, 23r); «Jaume Campà» (*Celebr.* 1766, 39v).

Campanera

«José María Sesplugues Chinchó, [...] hijo legítimo de [...] doña Josefa Chinchó Campanera, [...] de Bellpuig» (*Naix.* 1945, 20v, 6).

Campanes

V. **Davall les C.*

Camperol, lo

[tɔ kampe'ɾɔt]

Es coneixia amb aquest renom un estadant de l'Espluga Calba, nascut els anys vint del segle passat. A les Borges Blanques també hi ha *cal Camperol* i *ca la Camperola* (Ripollès, 2006, p. 100).

V. t. **Ramonet del Xaparro, cal.*

Camprubí

[kampru'βi]

Apareixen uns quants noms d'home: Antoni (o Ton), Joan, Josep, Marcelino, Pau, Pere i Ramon, i també uns quants de dona: Antònia, Francisca (o Cisqueta), Josepa, Magdalena, Maria, Mercè, Montserrat, Rosa i Teresa. Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

54. Amigó i Pere (2001, p. 143), Pere (2006, p. 87) i Martín i Preixens (2005, p. 427).

«Pau, [...] fill [...] de Francesch Giné, moliner de farina, y de Josepha Camprubí, [...] de Vallfogona, bysbat de Vich», any 1781 (*Bapt.* 1773, 48r); «Anton Giné, fill [...] de Francesch Giné, [...] y de Josepha Giné y Camrobí», any 1821 (*Matr.* 1791, 66r); «Ton Camprubí Gasol, 1881» (Poca, 2017, p. 37); «Camrubí y Balcells, Teresa», any 1882 (*Bapt.* 1881, 34r); «José Camrrobí» (*Apeo*, 94v); «Antoni Pons Camprubí», any 1936 (Rubió, 2011, p. 263); «Ramon Camprubí Rib.» (*Repartiment* 1942, 12r); «Antonio Camprubí G.» (*Amillar.* 1945, 40r); «Maria Camprubí Balcells», «Montserrat Camprubí Balcells» (*Naix.* 1945, 57r, 12, i 80r, 2); «Defuncions: Ramon Camprubí i Ribera», any 1977 (*J. Llor* 1993, p. 50); «Camprubí Calderó, Jordi» (*Padró* 2013, p. 2).

Les grafies documentades són: *Camprubi*, *Camrobi*, *Camrrobi* i *Camrubi*, amb accent o sense.

Camps

«morí Francisco Camps y Putig, [...] de Barcelona, en lo castell», any 1696 (*Òbits* 1685, 15r, 6); «Maria Camps i Figueres, viuda dexada del quòndam Isidro Camps, pagès, de Pontils», any 1728 (*Matr.* 1699, 190v).

Canadal, de

«Jaufridus de Canadal, preceptor domus Hospitalis Sancti Iohannis Ierosolimitani de Ulldecona», any 1415 (Bertran, 1988, p. 386); «Jaufridus de Canadal, prior prioratus Hospitalis Sanctu Iohannis Jerusalemitanus III Cathalonia, de Spluga Calva» (Perg. 1421).

Jofre de Canadal, cavaller de l'Orde de Sant Joan, va ser gran prior de Catalunya del 1415 al 1423.

Canals

«Maria Vilamajor, donsellà, filla [...] de [...] y Antònia Canals [...], de Maldà», any 1840 (*Matr.* 1791, 143); «Maria Vilamajó y Canals» (*Òbits* 1880, 41r, 55).

Càndia

V. **Cisco de la C.*, **Paula de la C.*, **Tòfol o Tofolet de la C.*

Càndia o Candieta, ca la

[ˈka ɫa ˈkandjə] o [ˈka ɫa kandiˈetə]

És l'última casa de la raval de Jesús, a mà dreta, cap al Calvari.

«Cisca Martorell Ribera (Càndia)», «Ramon Ribera Cunillera, 1898 (Càndia)» (Poca, 2017, p. 63 i 79); «Josep Càndia» (*Contribució* 1936).

Càndio

V. **Mas del C.*

Càndio, cal

[ˈkaɫ ˈkandjo]

«Ramon Càndio», «Ribera, Josep, Càndio» (*Contribució* 1936).

Era a la part alta del carrer de Montblanc, al costat de cal Negret; més amunt, al mateix carrer, hi tenien un corral. *La cabana de cal Càndio*, a la partida de la Coma de Fullea o dels Masos, del segle XIX, és amb coberta de volta plana vista. Té 15,04 m² i fa 2,25 m d'alçària, 3,20 m d'amplada i 4,70 m de profunditat.⁵⁵ El renom també és present a l'Albi, a Riudoms i a Ulldemolins (*Càndido*) (Amigó i Pere, 2001, p. 145, i Pere i Amigó, 1997, p. 137).

Canela

«Jaume Canella, dels Homellons de Poblet» (*Capbr.* 1669, 37r); «Ramon, fill [...] de Pau Canela, [...], y de Francisca Canela y Zaragossa, [...] de Fullea», any 1777 (*Matr.* 1699, 279r); «Joseph [...], fill [...] de Ramon Canela, pagès, y de Rosa Canela y Nogués», any 1779 (*Bapt.* 1773, 40v); «Francisco Canela y Nogués», any 1788 (*Òbits* 1699, 158v); «Josep Torres Canela» (*Naix.* 1934, 78r, 13).

Hem documentat els noms masculins: Francisco, Jaume, Josep i Ramon, i també un de femení: Teresa. En la primera citació (1669), la grafia anotada és *Canella*.

Canela, cal, o ca la Malena del Canela [ˈkaɫ kaˈnɛɫə] o [ˈka ɫa maˈɫɛna ɫ kaˈnɛɫə]

És una casa de l'avinguda de Pau Casals, amb una inscripció a la façana que data la construcció de 1773. Allà hi havia ca l'Aleix i ca la Josa; es va fer de dues cases una. La documentació indica que a cal Canela havien tingut dues cases, totes dues al carrer de Montblanc.

«Juan Albareda, alias Canela, [...] calle de Montblanch. [...] Otra id. de id.» (*Apeo*, 129v-130r); «Cristòfol Torres Albareda (Canela)», matrimoni de l'any 1920 (*Spel.* 31, p. 18); «Ramon Canela, de cal Canela», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62); «Josep del Canela» (*Amillar.* 1945, 41v).

A l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 145) i a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 100) també hi ha *cal Canela*.

Cano

«Llista de refugiats [...]: Francisco Garabito Chacón, [...], c/ Santa Maria, casat amb Concepción Cano Parrado», mort el 1938 (Rubió, 2011, p. 162).

55. Martín i Preixens (2005, p. 328) i BIEC (BI-70).

Cantadora, la

[ʎa kanta'ðorə]

Era de Barcelona, casada amb el Ton de cal Pardal. Cantava molt bé al cor de l'església.

Cantí

«Joan Cantí, menor, [...] pagès, de la vila de l'Espluga de Francolí», any 1703 (*Matr.* 1699, 171v); «Joan Gaya y Cantí», any 1777, «Cristóbal [...], fill [...] de Ramon Gaya y Cantí», any 1780 (*Bapt.* 1773, 29r i 42r).

Cantirer

«Franca. [...], filla [...] de Joseph Cantiré, pagès, y de Josepha [...] Roig», any 1816 (*Bapt.* 1773, 260v).

Hi constava *Camí* com a llinatge, però està corregit a sobre i s'hi llegeix *Cantiré*. El personatge fa de pagès i no pas de cantirer; per tant, *Cantirer* ha de ser el cognom.

Cantirer, cal

[ˈkaɫ kanti're]

«(lo) Cantiré [...] segle XIX [...] (lo) Cantiré/Canteré» (Arbós, 2010, p. 61); «Josep Sans Gaya (Cantirer)», «Pilar Sans Queraltó (Cantirer)» (Poca, 2017, p. 64 i 238).

Era una de les cases Caigudes, a causa de l'explosió d'una bomba en la retirada de les tropes republicanes al final de la Guerra Civil espanyola, a l'avinguda de Pau Casals. L'estadanta s'anomenava *la Cantirera*. *Lo pou de cal Cantirer* era a la Vallada.

Cantó

[kan'to]

Hem documentat els noms masculins: Antoni, Felip, Francesc, Jaume, Josep i Manuel, i també els femenins: Dolores i Isabel. El primer cop que apareix el nom de família (1574) és en un estadant de Fullea que tenia terres al terme municipal de l'Espluga Calba.

«Jaume Cantó, [...] de Fullea» (*Capbr.* 1574, 96v); «Los qui són batejats per mossèn Anthoni Cantó», any 1579 (*Bapt.* 1574, 11); «Speransa Cantona, de Ffulleda, [...] Ysabet Cantona, de Ffulleda», any 1593, «Francesch Cantó, de Ffulleda», any 1597 (*Matr.* 1580, 5r i 6v); «Francesch Cantó, pagès» (*Capbr.* 1607, 394r); «Falip [...], fill [...] de Falip Cantó», any 1681 (*Matr.* 1650, 28v); «José Cantó y Domènich», «Antonio Cantó» (*Apeo*, 38r i 46r); «José, [...] hijo [...] de [...] Jacinto Iglésias Nadal, [...] y Dolores Cantó Solà, de Fullea», any 1895 (*Bapt.* 1892, 134); «1902, naixements: [...] Ramon Farré Cantó», «1903, naixements: [...] Farré Cantó, Sebastián» (*Spel.* 40, p. 4, i 44, p. 4); «Josep Iglésias Cantó» (Rubió, 2011, p. 70); «Farré Cantó, Justina» (*Padró* 2013, p. 4).

Cantó, cal

[ˈkaʎ kanˈto]

És una casa de la carretera de Fullea, amb una inscripció a la façana que indica que la construcció és de 1779.

«Josep Sans Segarra, [...] Cantó», matrimonis de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7).

Cantons

V. *Quatre C.*

Canyar

«un fill [...] de Christòfol Balcells y de Maria Canyà, [...] pagesos, [...]: Christòfol», any 1823 (*Bapt.* 1773, 300v).

Canyelles

«Ramon Fabregat y Cañelles», «Cañellas, de S. Martí» (*Òbits* 1875, 14r i 69r).

Canyissar

«Jaume Cañisà [...] Saperas, natural de Reus» (*Matr.* 1934, 24r, 2).

Cap de la Bassa, lo (Camí del)

«un rotlle de corral al Cap de la Bassa de l'Aygüe Dols [...], a mitgjorn y a ponent ab lo camí de Fullea y a tremuntana ab lo camí de Sanant» (*Capbr.* 1633, 55v); «un corral murallat, [...] partida Camí Cap de la Bassa, [...] a ponent ab lo camí de Monblanch y a tremuntana ab lo camí de Sanant» (*Capbr.* 1741, 64r); «un corral clos [...] en la partida del Camí Cap de la Bassa», «una casa [...] en la partida del Cap de la Bassa [...], a mitgdia y ponent ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1765, 108v i 184v).

Era una petita peça de terra adjacent al nucli urbà, ja que hi consten corral·ls i una casa. Estava situada entre els camins de Fullea, també anomenat *de Montblanc*, al sud-oest, i de Senan, al nord. Es refereix a la *bassa Dolç*. Aquesta zona devia ser l'origen de la partida dels Corralassos. Suposem que la preposició i l'article (*del*) no apareixen escrits perquè el nom és molt llarg, però que en la parla devien ser-hi.

Cap dels Corral·ls, lo

«a la partida del Cap dels Corral·ls, una pessa de terra» (*Capbr.* 1692, 48r); «a la partida del Cap dels Corral·ls, un corral» (*Capbr.* 1741, 19r); «partida del Cap dels Corral·ls, [...] a tremuntana ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1765, 97r).

Per les citacions, veiem que en aquesta partida hi havia peces de terra i també corral·ls. Suposem que era a l'extrem dels Corralassos.

Cap dels Horts, la sort del

«sort del Cap dels Horts, [...] por mediodía con el camino de Sanan», «sort del Cap dels Horts» (*Apeo*, 14r i 39r).

Quan avui dia es parla dels *Horts*, s'entén la part del Fondo en direcció als Omellons, que és la zona on s'han conservat fins més recentment les petites parcel·les destinades al cultiu d'hortalisses. De tota manera, la sort s'ubica a l'altra part del Fondo, la que acaba als Omells, on també n'hi devia haver força.

Cap del Terme, lo [lo 'kab del 'terme]

Es troba anant als Omellons, al final del terme de l'Espluga, passades les terres de ca l'Estrada. La idea de situació i de distància pren part aquest cop en la formació del nom.

«Cap del Terme, [...] por mediodía con otras tierras del Señor, por poniente con el término dels Omellons y por norte ídem» (*Apeo*, 25r); «Partida [...]: Cap del Terme» (*Amillar*. 1945, 53v).

Caparrot, lo [to kapa'rɔt]

«carrer de Fullea: [...] Carreter del Tresó (Caparrot)» (Poca, 2017, p. 30).

Era el renom d'una persona de cal Carreter del Tresó.

Capbassa, de

«Anton Selma, de Capbassa» (*Capbr*. 1669, 115r).

Capbassa, lo carrer de

«en lo carrer qui va a la Plassa [...], a sol ixent ab lo carrer qui va al Solà [...], a ponent ab lo carrer de Capbassa» (*Capbr*. 1669, 125r).

El cap de la bassa a la qual es refereix aquest carrer és el de la bassa Dolç, que es trobava a l'extrem oriental del nucli urbà.

Capblanc, lo

«el molino del Feliu, por mediodía con Capblanch, del Alvi» (*Apeo*, 41r).

La citació es refereix a un personatge anomenat *Capblanc*, veí de l'Albi, amb alguna peça de terra al terme de l'Espluga Calba o bé al dels Omellons. A l'Albi hi ha documentat, el 1817, un Joan Servelló Capblanc, i el cognom s'hi conserva com a nom de casa (Amigó i Pere, 2001, p. 148).

Capcarrer, del (o de)

«padrins: Jaume Balcells, del Capçarrer», any 1637 (*Bapt.* 1624, 35v); «Jaume Balçells, pagès, del Capcarrer», any 1641 (*Òbits* 1636, 5v); «Josep Texidó, de Capcarrer» (*Llevador* 1725, 61); «Ramon Roig, de Capcarrer» (*Hospital* 1730, 14); «Ramon [...], fill de Joseph Texidó, de Capcarrer», any 1749 (*Òbits* 1699, 40r); «padrins: Christòfol Texidó y Texidó, [...], del Capcarré», any 1774 (*Bapt.* 1773, 7v).

Capcarrer, lo carrer del

«al Capcarrer, un pati de casa [...], a migjorn ab lo mur de la vila» (*Capbr.* 1574, 56r); «en lo carrer anomenat lo Capcarrer» (*Capbr.* 1765, 123r).

Queda clar que el carrer es troba tocant a la part sud de l'antiga muralla; per tant, podria correspondre aproximadament al que ara és l'entrant del carrer de Santa Maria cap dins de la Placeta.

Capdal, la síquia

«la partida dita a l'Albereda, [...] a tramuntana ab la çiquia Capdal» (*Capbr.* 1574, 55r); «la síquia Capdal» (*Capbr.* 1607, 362v).

V. t. **Albereda, la séquia de l'.*

Capdevila

«Mateu Capdevilla, de Llorens», any 1581 (*Matr.* 1580, 2v); «un fill de Mateu Capdevilla [...]: Mateu», any 1593, «una filla de Mateu Capdevilla [...]: Caterina», any 1602 (*Bapt.* 1574, 32 i 57); «Antoni Joan Capdevila» (*Capbr.* 1633, 27r); «morí del contaigi Luís Capdevilla, d'Arbeca, nebot de mossèn Simon Capdevilla», any 1652 (*Òbits* 1650, 3v, 23); «Bernat Capdevila» (*Capbr.* 1765, 61v); «Francisca Cunillera y Capdevila», any 1778 (*Bapt.* 1773, 34v); «Ramon [...], fill [...] de Joan Boté [...] y de Theresa Boté y Capdevila», any 1789 (*Matr.* 1699, 325v); «Capdevila Balcells, Matias», any 1895 (*Bapt.* 1892, 135); «Antoni Capdevila Balsells», any 1936 (Rubió, 2011, p. 236).

Apareixen uns quants noms d'home: Antoni, Antoni Joan, Bernat, Francesc, Isidor, Jacinto, Jaume, Josep, Lluís, Mateu, Mateu Benet, Maties, Montserrat, Pere i Simon, i també alguns de dona: Caterina, Francisca, Margarida, Maria i Teresa. Quant a oficis, a part del de pagès, hem recollit el de teixidor de lli. Un dels òbits documentats (1652) és per causa de la pesta. Mateu Capdevila era sagristà de l'Espluga el 1598. Antoni Capdevila i Balsells era germà coadjutor de la congregació dels missioners fills de l'Immaculat Cor de Maria, claretia. El trobem documentat, el 1553, a Arbeca, el Cogul, Puiggròs i Vinaixa (*Fog.* 1553). Les dues grafies enregistrades són: *Capdevila* i *Capdevilla*.

Capella, (la sort de) la

[ʔa 'sɔr ðe ʔa ka'peʎɔ]

«dit senyor rector té [...], a la partida Devant la Capella de Sant Miquel, una pessa de terra» (*Capbr.* 1717, 152r); «sort de la Capella. [...] por norte con la asequia del Fondo», «sort de la Capella, [...] a poniente con camino de Maldà» (*Apeo*, 39r i 106r); «finca: sort de la Capella, partida: la Capella» (*Repartiment* 1942, 82r); «Partida: [...] la Capella; [...] poniente, camino Maldà; norte, lavaderos públicos», «Partida: [...] la Capella» (*Amillar*. 1945, 23v i 24r).

Per les afrontacions (al nord, la síquia del Fondo i els rentadors públics, i a l'oest, el camí de Maldà), sembla que deu ser la capella de Sant Miquel; per tant, la primera citació, *davant la Capella de Sant Miquel*, es deu referir a la mateixa partida. És l'espai que ara ocupa la plaça de l'Ermita de Sant Miquel i que havia estat el molí de cal Sastre.

Capella, la costa de la

«el patio del Castillo, [...] por atrás cuesta de la Capilla» (*Apeo*, 1r).

Aquesta és la capella de l'interior del Castell; per tant, la costa de la Capella és la que modernament s'ha batejat amb el nom de *lo carrer de Sant Joan de Jerusalem*.

V. t. *Sant Joan de Jerusalem, lo carrer de*.

Capella, lo tros de la

«al lloch appellat lo solà de les Forques, [...] a tramuntana ab lo troç de la Capella» (*Capbr.* 1574, 42r).

La presència d'un altre santuari menor, novament desaparegut, va fer néixer aquest topònim; tenia al sud el solà de les Forques.

Caràcoles, la

[ʔa ka'ra'koʎes]

Era el renom de la dona del Carlos, de l'Espluga de Francolí.

Carafell

V. **Carmot (del C.)*, **Jaume del C.*, **Maco o Maquet del C.*, **Pere del C.*

Carafell o Carafellet, cal

[ʔaʔ ka'ra'feʎ] o [ʔaʔ ka'rafe'ʎet]

És al carrer de Montblanc, a la cantonada on conflueix amb el de Fullea. Des que l'ha comprada una senyora de Suïssa, també se la coneix com *ca la Suïssa*. *La pallissa de cal Carafell* és a la coma de Sant Pere.

«Josep Sesplugues Roig (Ramonet del Xaparro) i Rosa Benet (Carafell), casats el [...] 1916», «Collegi Germanes Dominiques (anys 40) [...]: Assumpció Mirer (Carafell)» (Poca, 2017, p. 60 i 197); «Concepció Fabregat Saltó (Carafell)»,

any 1936 (*Spel.* 9, p. 20); «Josep Fabregat Saltó, de cal Carafellet», anys 1936-1939, «Jaume Benet Roig, de cal Carafell; Jaume Fabregat Teixidó, de cal Carafellet», any 1940 (Roig, 2014, p. 32 i 39).

En algunes citacions apareix el nom de la casa en diminutiu: *cal Carafellet*. Potser s'hauria de relacionar amb el cognom *Calafell*, documentat a la vila entre 1717 i 1765, en la persona de Ramon Calafell, procedent de la Guàrdia i habitant a l'Espluga Calba.

Caram, lo

[tɔ ka'ram]

Era el renom d'una persona que utilitzava sovint aquesta expressió quan parlava.

Carbonell

«Joan Carbonel, de l'Albi, y Caterina Merolla», any 1597 (*Matr.* 1580, 6r); «Joan Carbonell» (*Capbr.* 1633, 188r); «albat: minyona de Joseph Balcell y Teresa Carbonell», any 1746 (*Òbits* 1699, 39r); «Pere [...], fill [...] de Pere Bonjorn [...] y de Raymunda Bonjorn y Carbonell», any 1811 (*Matr.* 1791, 37v); «Maria Antònia Serret Carbonell» (*Òbits* 1887, 217r, 31); «Jaime Carbonell Reig, [...] de Barcelona» (*Matr.* 1939, 9r, 3).

Hem documentat dos noms d'home: Jaume i Joan, i també dos de dona: Raimunda i Teresa. En la primera citació (1597) la grafia és *Carbonel*.

Carboner, cal

['kaɫ kaɾβo'ne]

«Emili Pubill Forcada, de cal Carboner», anys 1940 en endavant (Roig, 2014, p. 40); «Josep Pubill (Carboner)», any 1945 (Poca, 2017, p. 193).

No considerem que hi pugui haver relació entre el cognom francès següent i el nom de casa, perquè hi ha dos segles i mig de distància entre la darrera documentació de l'un i la primera de l'altre, malgrat que es refereixin tots dos a l'ofici de qui produeix o ven carbó. *Cal Carboner* era una casa del carrer de Fullea, els membres de la qual feien carbó als boscos de Senan, en una època en què moltes cases en feien i tenien carboneres als seus trossos. S'explica l'anècdota d'un de l'Espluga que anava per les Borges venent troncs per a fer carbó. Un comprador, havent-se sentit estafat, va exigir a l'espluguenc una explicació atenyent a la qualitat del producte adquirit. El venedor li va aclarir que no era que hagués promès «carbonet d'alzina», sinó «carbó net d'alzina»; per tant, la culpa no era d'ell, si l'altre no havia entès bé el missatge i havia comprat un carbó que no era pas d'alzina. El mateix episodi s'atribueix, així mateix, a un personatge de Fullea.

Carbonyer

«Joan, lo Carboner; rebé los sacraments, feu testament de béns té en Fransa», any 1606 (*Òbits* 1574, 17r); «Antoni Carboñé, francès, domiciliat en dita vila» (*Roser* 1694, 7v); «Miquel [...] Carboñé, fill d'Antoni Carboñé, mestre de cases, francès», any 1696 (*Bapt.* 1685, 26v-27r, 11); «Mari Àngela Carbonyé y Farré, filla d'Antoni Carbonyé», any 1705 (*Òbits* 1699, 3r); «Thoni Carbonyé, mestra de cases, nació francesa; a mor d'una escopetada», any 1708 (*Òbits* 1685, 5r).

Transcrivim la grafia documentada. Tots els *Carboners* localitzats són d'origen francès; així, doncs, tant si són francesos com occitans, el llinatge pot ser *Carbonnier* o bé *Carbonnié*.⁵⁶ En el primer portador del nom, *Joan, lo Carboner*, es presenta com un renom. No podem assegurar que les dues lletres fossin *e* i *r*, perquè el manuscrit està estripat allà on eren. Les grafies documentades són: *Carboner*, *Carbonye* i *Carboñe*, amb accent o sense.

Carcassona, de

«ego Petrus de Carcassona, [...] Ilerde» (Perg. 1359/36); «Petro de Carcasona, domino nostro et dicti loci» (Perg. 1360).

Pere de Carcassona, cavaller lleidatà influent que va ser propietari del castell i lloc de l'Espluga Calba entre 1350 i 1368, fou bisbe de Girona. Era fill dels comtes Roger I el Vell, de Carcassona, i Adelaida, que li llegaren participació en els comtats i una sèrie d'abadies i de béns eclesiàstics a Carcassona, Rasès, Foix i Cose-rans. No trigà a fer algunes concessions als vassalls, com ara deslliurar-los de diferents deutes i execucions, i com a agraïment, la universitat, el 1360, renuncià a una retribució relacionada amb el delme dels raïms. Les dues grafies anotades són *Carcasona* i *Carcassona*.

Cardona

V. **Alzina d'en C.*

Cardona, de

«Àpoca, [...], a favor de dona GERALDA de Cardona [...] de la venda de l'Espluga Calba», any 1275 (*Index vell*, 93r).

L'any 1193, després de perllongats litigis sobre la titularitat del terme, la disputa entre el vescomte de Cardona i el comte rei Alfons el Cast es va acabar definint sense reserves «totam ipsam Esplugam Calvam cum omnibus suis terminis»

56. Astor (2002, s. v. *Carbou*, *Carbonnel*) i Morlet (1997, s. v. *Carbon*).

(Perg. 1193) a favor del sobirà. El 1303, a través d'una sentència arbitral del bisbe de Vic, les monges de Vallbona prohibiren als homes de Ramon Folc V de Cardona de Maldà i Maldanell fer llenya als termes de l'Espluga Calba i els Omells de na Gaia (Sans i Travé, 2010, p. 53).

Carinyenis, lo [ˈto kariˈɲenis]

Era de cal Calçons, baster de professió, i l'anomenaven així perquè parlava tartamut.

Carló o Carlons

«Joseph Anton Pallàs, àlies Cabalé del Carló» (Recanasió 1846); «Antonio Carlons», «Antonio Carló» (*Apeo*, 48r i 79v).

Sembla més aviat un renom que un cognom, però en les citacions no queda clar.

Carlos, cal [ˈkaɫ ˈkartos]

«alias Carlos Llor» (*Repartiment* 1942, 222r, i *Amillar*. 1945, 62v).

Era una casa del carrer de Santa Maria, entre cal Llord i ca l'Agna, ara desapareguda.

Carmina, ca la [ˈka ˈla karˈminə]

És el nom que rep avui dia cal Sec, per l'estadanta actual.

Carmot (del Carafell), ca la [ˈka ˈla karˈmɔt]

«carrer Santa Maria: [...] Rossendo (Carmot del Carafell)» (Poca, 2017, p. 33).

Era al carrer de Santa Maria, tocant a cal Feliu. Els de cal Feliu van comprar la casa i la van ajuntar amb la seva.

V. t. **Rossendo, cal*.

Carnisser

«Raymundus Carnicer» (Perg. 1360); «Onofre Carnicer Salat, natural d'Arbeca» (*Òbits* 1894, 70r, 47).

La grafia anotada és en tots dos casos *Carnicer*.

Carnisseria

V. **Damunt la C*.

Carnisseria, de la plaça de la

«Ramon Nogués, de la plaça de la Carnisseria o Major» (MN 1697, 3/8/1716).

Puntualment *la plaça Major* és anomenada *la plaça de la Carnisseria*.

Carquinyolis, cal

[ˈkaɫ karkɪˈɲotɪs]

«con un tal “Carquiñolis”» (*Repartiment* 1942, 146r); «Cariñola» (*Amillar*. 1945, 42v).

Era a l'avinguda de Pau Casals, tocant a cal Petronill. L'anomenaven així perquè el seu estendant era tartamut. Suposem que la segona citació es refereix al mateix personatge.

Carranco, lo

[to kaˈraŋko]

«Pere Balsells, Carranco» (*Contribució* 1936).

Era un renom del Pere de ca la Providència.

Carrasco

«Salvador Carrasco Martínez (soldat), [...] a conseqüència d'una ferida de bala explosiva» (*Òbits* 1934, 76r, 15).

Carrascosa

«Maria Viles Carrascosa: [...] morí [...] a conseqüència de diferents ferides de metralla» (*Òbits* 1934, 70r, 9).

Aquesta persona havia ingressat a l'Hospital Quirúrgic Mòbil Divisionari de la 27a divisió del XXI Cos de l'Exèrcit.

Carrer

[kaˈre]

Hem documentat alguns noms d'home: Isidro, Josep, Pau, Ramon (i Raimon) i Sebastià, i també bastants de dona: Agnès, Antònia, Bienvenida, Carme, Concepció, Francisca, Josepa, Leonor, Maria, M. Gertrudis, Raimunda, Ramona, Rosa i Trinitat. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem anotat el de fuster. És un llinatge que es documenta el 1510, però desapareix i no el retrobem fins tres segles després, el 1819. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Raymundi Carrer» (*Capbr.* 1510, 20v); «un fill [...] de Joseph Carré [...] y de Mariagna Carré y Gaya [...]: Sebastià [...]. Foren padrins: Sebastià Carré y Xifré», any 1798 (*Bapt.* 1773, 153r); «Maria Carrer y Gaya [...], filla [...] de Joseph Carrer, fuster», any 1819 (*Matr.* 1791, 61r); «Carré y Aixalà, Pablo»

(*Bapt.* 1881, 10v); «Carré Teixidó, Raimunda», any 1911 (*Bapt.* 1892, 423); «Dolores Oromí Carré, [...] de Binaixa» (*Òbits* 1931, 15v, 16); «Josep Carré Teixidó», any 1936 (Rubió, 2011, p. 72); «Teresa Sardà Carré» (*Repartiment* 1942, 243r); «Trinidad Carré Torres», «Maria Gertrudis Carré Torres», «Carmen Carré Torres» (*Naix.* 1945, 4r, 3; 17r, 17, i 25r, 4); «Carré Balsells, Juan» (*Padró* 2013, p. 2).

El trobem ja, el 1302, al Vilosell (Pere, 2006, p. 93); a l'Albi, el 1369 (Amigó i Pere, 2001, p. 152), i a la Pobla de Cérvoles, el 1375 (Pere, 2013, p. 79). En les primeres citacions la grafia anotada és *Carrer* i, a partir del 1881, ja és sistemàticament *Carre*, amb accent o sense.

Carrera

«Raimundum Carrera, ville de Fulleda» (*Capbr.* 1510, 37v); «Joan Carrera, àlies Ramon, del lloch de Fulleda», «Confessió de n'Antoni Carrera, feta per Joan Carrera, son honclo [...]. Anthoni Carrera, àlies Ramon» (*Capbr.* 1574, 94r-v); «Ignacio Miquel Carrera» (*Apeo*, 154r).

Ramon Carrera, malgrat ser de Fulleda, tenia casa a l'Espluga Calba. Els seus familiars, Joan (potser fill seu) i Antoni, nebot d'aquest darrer, hi tenien terres. El llinatge no hi reapareix fins a final del segle XIX, és a dir, fins al cap de vuit segles.

Carrerada, la

[ˈla kareˈraðə]

«Beurada, [...] por oriente, Carrerada», «Beurada, [...] por oriente con la Carrerada, por Mediodía con ídem» (*Apeo*, 28r i 42r); «Carrerada» (*Repartiment* 1942, 273r).

Les carrerades convertien el Castell de l'Espluga Calba en lloc de pas entre Vallbona de les Monges i les terres de l'Ebre, passant per les Borges Blanques. Aquest camí, ja desaparegut, travessava la carretera, pel cap del terme, i dividia el de l'Espluga Calba i els dels Omells i Senan. Venia de Poblet i passava per la dreuera de Tarrés, per anar al pla de Tarrés, amb l'animal sense càrrega. Seguint gairebé el límit del terme amb Montblanquet, passava una carrerada que venia del País Valencià, utilitzada pels ramats transhumants (Vallverdú, 1995, p. 27).

Carreres

«Antònia Carreres y Badia, [...] filla [...] de Ramon Carreres, sabater, [...] de Montblanch», any 1839, «Josepha Carreras y Badia» (*Bapt.* 1824, 246 i 259); «Joseph [...], fill [...] d'Albert Carreras y de Maria Pedrol, [...] d'Espluga de Francolí», any 1847 (*Matr.* 1791, 172); «José Carreras» (*Repartiment* 1942, 238v).

Hem documentat tres noms amb aquest cognom: Josep, Antònia i Josepa. A part de l'ofici de pagès, apareix el de sabater. Les grafies anotades són *Carreras* i *Carreres*.

Carreter, cal

[ˈkaɫ kare'te] / [ˈkaɫ kara'te]

És a la plaça del Pou, al costat del bar, on feien carros.

«Agustí Juvé, Carraté» (Recanasió 1846); «Jeroni Carraté» (*Contribució* 1936); «Jeroni Castañé (Carreter)», «Col·legi Germanes Dominiques (anys 40) [...] Teresina Castañé (Carreter)» (Poca, 2017, p. 141 i 197).

A les Borges Blanques hi ha quatre cases que es diuen *cal Carreter* (Ripollès, 2006, p. 103-104).

Carreter del Tresó, cal

[ˈkaɫ kare'te ðeɫ tre'zo]

«Jaume Sardà, de cal Carreter del Tresor», any 1940, «Josep Sardà Farré, de cal Carreter del Tresor», anys 1950 (Roig, 2014, p. 39 i 40).

Era al carrer de Fullea. D'aquella casa en van fer tres: l'una era del Caparrot; l'altra, ca la Sentiu, i la darrera, d'una parenta de cal Carrillet, *la Carrilla*. La nevada de vuit pams de gruix del 22 de febrer de 1944 va ensorrar aquesta darrera.

V. t. **Passa-i-calla, cal*.

Carretera, la

[la kare'tero]

Avui dia, aquest nom es refereix al tram de la carretera dels Omellons a Fullea que travessa el poble. L'una part és a la Raval; l'altra, a continuació, s'anomena *l'avinguda de Catalunya*, i l'altra, després, *l'avinguda de Pau Casals*. De tota manera, segons les citacions, de vegades la referència és la carretera de Vinaixa.

«lo lloch anomenat la Portella, [...] a ponent ab la Carretera» (*Capbr.* 1607, 333r); «la Coma del Mas, [...] a mitgdia ab la Carratera» (*Capbr.* 1633, 108v); «trenque a la Carretera y passe afrontant ab un tros de Joseph Pastor, dels Omellons» (*Capbr.* 1692, 14r); «al terme dels Homellons, en una partida dita la Portella y tota serra avall, Carretera avall» (*Capbr.* 1717, 4v); «una partida dita la Portella y tota Carretera avall» (*Capbr.* 1741, 5r); «la partida de la Portella, [...] a mitgdia ab la Carretera» (*Capbr.* 1765, 198r); «sort de l'Amorós, [...] oriente, Carretera» (*Amillar.* 1945, 45v).

Carretera, lo pla de la

«a la partida de la Portella, [...] a mitgdia ab lo pla de la Carretera» (*Capbr.* 1692, 64r); «lo pla de la Carretera» (*Capbr.* 1717, 16r); «lo pla de la Carretera» (*Capbr.* 1741, 68r).

Es refereix a un tram de la carretera de Vinaixa. Entre Arbeca i les Borges també hi ha *lo pla de la Carretera* (Rubió, 2011, p. 96).

Carreteres, lo camí de les [ʔo ka'mi ðe ʔes kare'teres]

Passa per una carena i divideix els termes de l'Espluga Calba, els Omellons i Vinaixa.

«Partida: les Portelles [...]; oeste, camino de les Carreteres» (*Repartiment* 1942, 274r).

Carrill, cal ['kaʔ ka'riʎ]

Segons la documentació, *cal Carrill* havia estat al carrer de Senan. Ara hi ha una casa a la Raval, a la carretera, gairebé fora del poble, que és cal Carrill.

«Ramon Torres, *alias* Quirrill, [...] calle de Sanan», «Juan Torres, *alias* Cabalé del Quirrill, [...] calle de Fuleda» (*Apeo*, 165r i 210r/141r); «Quinta del 1900. Tòfol Torres Cunillera (Carrill), [...] Josep Torres Cunillera (Carrill)» (Poca, 2017, p. 82); «Carrill, Ramon, Codines» (*Contribució* 1936); «apodado *Carrill*» (*Repartiment* 1942, 133v); «Lluís Torres Balcells (Carrill)» (Pocablog).

També l'hem localitzat a Manresa (*ca la Quirrilla*) i a Maldà (*cal Carril*) (Far-ré i Moix, 1993, p. 128).

Carrillet, cal, o cal Cabaler del Carrill ['kaʔ kari'ʎet]

L'antiga casa de cal Cabaler del Carrill, al carrer de Fuleda, actualment és cal Carrillet.

«Josep Torres Cunillera, [...] Carrillet; [...] Cristòfol Torres Cunillera, [...] Carrillet», naixements de l'any 1900, «Jaume Torres Cunillera, [...] Carrillet», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6).

Carter, cal ['kaʔ ka'rte]

Durant molt de temps va fer les funcions de carter Francesc Sardà i Santafè, de cal Moliner, a qui la correspondència era lliurada per l'oficina de les Borges Blanques. Per això, de casa seva, al començament del carrer de Fuleda, se'n diu també *cal Carter*. Abans portava les cartes el seu avi, el Cisco de cal Cendrero. Actualment, s'ocupen d'aquesta tasca gent de fora del poble, que venen només les hores del repartiment.

«Miret, Ramona, *àlies* Carté» (*Contribució* 1936).

A l'Albi també hi ha *cal Carter* (Amigó i Pere, 2001, p. 155) i a les Borges Blanques, *l'Angelet Carter* (Ripollès, 2006, p. 82).

Carulla

«Juan Arnau Carulla» (*Repertiment* 1942, 117r, i *Amillar*. 1945, 33v).

Casa

V. *Ajuntament* o **C. del Comú*.

Casa, lo tros de la

«partida dita de la Torta, del tros de la Casa» (MN 1697, 30/10/1720); «tros de la Casa, [...] por mediodía con el camino de Sanan» (*Apeo*, 20r).

Dins de la partida de la Torta devia haver-hi una casa que donava nom a aquest tros de terra.

Casa Gran, lo (o de la)

«la Casa Gran, antes Sesplugues y ara Silvestre Bota» (*Renda* 1725, 7r); «Ramon Bota, dit Casa Gran», any 1740 (*Roser* 1600, 19v); «Ramon Bota y Sesplugues y sa mare, viuda y povilla, Raymunda Bota y Sesplugues, dits la Casa Gran, pagesos» (*Fund.* 1774, 12r); «padrins: Ramon Bota y Valls, dit de la Casa Gran», any 1776 (*Bapt.* 1773, 19r); «Ramon Bota, dit lo Casa-gran, síndic», any 1777 (*Spel.* 0, p. 13); «Raymunda Bota y Sesplugues, [...] de la casa dita *la Casa Gran*», any 1782 (*Òbits* 1699, 144r).

El que tenia una casa tan gran devia ser el de cal Bota Ric. Hem trobat el mateix topònim en altres poblacions, com ara Vallbona de les Monges, Vallclara i Vinebre. No sembla que la procedència sigui el llinatge *Casagran*, sobretot si tenim en compte la primera citació, en la qual hi ha una referència explícita a una edificació de grans dimensions.⁵⁷

Casa Nostra

[ˈkaza ˈnostrɔ]

Aquest centre social es va instal·lar a l'edifici de 690 m² construït a la plaça del Pou, que consta d'una planta baixa, on hi ha el cafè, i d'una altra a sobre. Actualment, també és propietat seva la sala on es fa el ball de festa major, a més d'altres actes culturals.

Casa de la Vila o de la Universitat, la

[ˈta ˈkaza ðe ˈta ˈβiʎo]

Segons els capbreus de 1574 i 1607, la universitat tenia una casa coberta per a tenir consell, que també feia la funció de botiga. Estava ubicada al carrer que pujava al Castell, és a dir, l'actual carrer de Santa Maria, damunt l'establia de la vídua Sesplugues i abans de Joan Pastor; tenia, a l'oest, el carrer que anava de la

57. Piquer (1969, p. 10), Pere (2017, p. 67), Veà (2017, p. 129) i Moll (1982, p. 339).

Plaça al carrer del Portal. El municipi pagava cens per l'edifici; per això, el 25 d'abril de 1620, la vengueren a Gabriel Oliver i es traslladaren a la plaça Major o de la Vila, on tenien botiga de carn. S'hi van quedar fins que tiraren a terra unes cases de la Plaça per construir la nova església. Segons consta en la documentació antiga, les funcions administratives municipals s'havien ubicat al Castell.

Els capbreus de 1717 i 1741 informen que la Casa de la Vila, on la universitat celebrava els consells o ajuntaments, era a la Plaça, damunt la carnisseria, i tenia al nord el carrer de l'Església. En tots dos capbreus apareix una nova *Casa de la Vila*, al pati del Castell, que afrontava a ponent amb un carreró i tenia al nord el pati del Castell. Segons el capbreu de 1765, la universitat, a més de tenir una casa a la Plaça i dues més de posteriors al pati del Castell, n'estava edificant una quarta en aquesta darrera plaça. La citació de Madoz parla de la ubicació antiga: el Castell.

La Casa de la Vila antiga que recorden els informants era al pati del Castell, a la casa que hi ha a sobre del perxe, actualment de cal Ton del Cunya. Després es va ubicar a l'actual casa del Jeroni de cal Viudo, seguidament a cal Cabrer i a cal Platero. Durant la Segona República tenien llogat el pis de dalt de l'actual cal Prior, que aleshores s'anomenava *cal Cila*. També va ser als habitatges dels mestres.

«en nom de dita universitat, [...] tenen [...], en lo carrer que puja al Castell, una casa cuberta per a tenir consell y també per a botiga per a tenir blats» (*Capbr.* 1574, 5r); «una Casa de la Vila» (*Capbr.* 1633, 27r); «dita universitat té [...] una casa en la qual tenen y selebren los consells [...], en la Plassa», «altra casa, [...] a mitgjorn ab lo camí o carrer qui munte al Castell, a ponent ab lo carrer Major» (*Capbr.* 1669, 27r i 28v); «dita universitat té una casa en la qual tenen y celebren los consells, en la Plassa» (*Capbr.* 1692, 12v); «Casa de Vila [...], en la Plaça; [...] dita vila té [...] altra casa en la plaça del Castell» (*Capbr.* 1717, 9r); «dita universitat posseheix una casa a hont tenen los ajuntaments [...], en la Plaza» (*Capbr.* 1741, 9v); «la universitat sobredita té [...] una casa en la qual tenen los ajuntaments, situada en la Plassa; [...], en la plassa del Castell, altre casa» (*Capbr.* 1765, 17r).

El 1633 és el primer cop que apareix la denominació *la Casa de la Vila*, que en endavant és la més habitual. Fins aleshores s'anomenava *la Casa de la Universitat*.

V. t. *Ajuntament*, *l'*, o **la Casa del Comú*.

Casades

«Defuncions: [...] Victòria Palau Casades», any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Trinitat Casades Sardà, [...] de Fullea» (*Matr.* 1939, 59r, 6); «Futbol Club Espluguense: [...] Cinto Casades» (Poca, 2017, p. 281).

Casalot de Josep Balcells, lo camí del

«lo camí qui va al Casalot de Joseph Balcells» (*Capbr.* 1692, 97r); «lo camí qui va al Casalot de Joseph Balsells, dit l'Aranyó» (*Capbr.* 1717, 133v).

Sembla que era a la partida de la Barbacana. Com hem vist en l'entrada l'*Aranyó*, Josep Balcells vivia al pati del Castell.

Casals

«Maria [...], filla [...] de Domingo Casals, pagès, [...], de Térmens», any 1757 (*Matr.* 1699, 218v); «Maria Ferrer y Casals» (*Capbr.* 1765, 33r).

Casamiquela

«José Gaya Casamiquela, [...] hijo [...] de doña Benedicta Casamiquela Peiró, [...] de Aspa» (*Naix.* 1921, 79v, 9); «Alejandrina Gaya Casamiquela» (*Naix.* 1927, 58r, 13).

Casanova (de Senan), cal

[ˈkaɫ kazaˈnəβɐ]

«Ramon Ballverdú, *alias* Casanova de Sanan; [...] campa, bosque, yermo; [...] Mas Blanch» (*Apeo*, 206r/139r); «Casanova de Senant» (*Amillar.* 1945, 43v).

Era a la plaça del Pou. Els de cal Ferran van comprar cal Casanova i cal Tonet del Guardià, i hi van construir el molí d'oli. Ara, el local és el bar. Segons la documentació, *lo Casanova de Senan* només tenia una finca a l'Espluga Calba, al Mas Blanc². A Senan hi havia *lo mas del Casanova* (Vallverdú, 1995, p. 33); en altres pobles propers també trobem el renom, com ara a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 80) o bé a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 146).

Casanoves

«padrins: Anton Cuberó y Casanovas», any 1810 (*Bapt.* 1773, 215v); «fra Pere Nolasco Casanovas, religiós de la Mercè de Montblanch, [...] ecònomo de la Parroquial Iglésia d'Espluga Calva», any 1810 (*Translació* 1778); «una filla [...] d'Anton Tenes y de Maria Tenes y Casanoves, naturals de Barcelona: [...] Maria», any 1811 (*Bapt.* 1773, 220r).

Les dues grafies documentades són *Casanovas* i *Casanoves*.

Casares

«un fill [...] de Joseph Palau, pagès, y Antònia Casaris, cònjuges, de Bimbodí [...] Ramon», any 1830 (*Bapt.* 1824, 75); «Victòria Palau Casares, natural de Vimbodí» (*Òbits* 1898, 201r, 6).

Les dues grafies documentades són *Casares* i *Casaris*.

Casasses

«Maria Reixach y Casaces», any 1791, «Joseph [...], fill [...] de Joseph Reixach y Teresa Reixach y Casaces, [...], habitants alguns anys en esta vila», any 1793, «un fill [...] de Joseph Raxach, [...] de Calaf, [...] y de Theresa Rexach y Casas, natural de Lleida: [...] Manuel», any 1795, «una filla [...] d'Anton Rexach, sabater, y de Theresa Rexach y Casadas: [...] Maria», any 1798 (*Bapt.* 1773, 106r, 120v, 136v i 151r); «Antonio Casases Escoté, [...] labrador, natural de Omells de na Gaya» (*Matr.* 1919, 9r, 9).

Hem enregistrat dos noms amb aquest llinatge: Antonio i Teresa, i també dues professions: pagès i sabater. Les dues grafies documentades són *Casaces* i *Casases*. Suposem que les formes *Casadas* i *Casas* són errors, perquè es refereixen a la mateixa persona, Teresa Reixac i Casasses.

Casbas

«Josep Casbas Larroya, Fraga 1880» (Poca, 2017, p. 48); «Dolores Gerónima Casbas Roig, [...] hija legítima de Antonio Casbas Val [...], guarnicionero; natural de Candanos (Huesca), [...] c/ Santa Maria, nº 32» (*Naix.* 1945, 29r, 14); «Dolores M., [...] Es hija legítima de Antonio Casbas Val y Ramona Roig Torrents, [...] de Candanos y esta», any 1949 (*Bapt.* 1935, 111v).

Hem documentat tres noms: Antonio, Josep i Dolores.

Caselles

«Pablo Porta Casellas, [...] de Montblanch» (*Matr.* 1919, 62r, 1).

Cases¹

V. **Davall de les C., Dues C.*

Cases²

«Maria [...], filla [...] del magnífich Joseph de Graner, burgès, [...] de Berga [...] y de la sora. Maria de Graner y Cases», any 1672 (*Matr.* 1650, 19r, 61); «padrins: [...] Joana Casas, muller de Francisco Casas, alferes de cavalls» any 1687 (*Bapt.* 1685, 4r, 2); «Joana Casas, viuda; Fran^{ca}, filla» (*Roser* 1694, 7r); «Carme Calderó Cases, [...] de Fraga» (*Òbits* 1934, 58r, 16); «José Casas Feliu, [...] de Almenar» (*Matr.* 1939, 41r, 3); «José, [...] hijo de [...] José Amorós Roig y Joaquina Calderón Casas, naturales de la presente y Fraga», any 1939 (*Bapt.* 1935, 22r); «Ramon Cases Sesplugues» (*Repartiment* 1942, 14v).

Hem documentat tres noms d'home: Francisco, Josep i Ramon, i tres més de dona: Antònia, Francisca i Maria. El primer portador del cognom té l'ofici d'alferes de cavalls. Les dues grafies documentades són *Casas* i *Cases*.

Casserres, lo

«Francisco [...], fill [...] de Joseph Casserres, mestre de cases, y de Maria Cas-serres y Nuri-orriols», any 1783, «Miquel [...], fill [...] de Joseph Vila, dit Caserres, y Maria Nuriols», any 1793 (*Bapt.* 1773, 60v i 116v); «Rosa [...], filla [...] de Joseph Vila, dit lo Casserres, mestre de cases, y de Maria Vila y Nuri-orriols», any 1787 (*Òbits* 1699, 155v).

En la primera citació es pren el renom del mestre de cases, procedent de *Cas-serres*, pel seu cognom; en la segona del mateix document ja es veu que el perso-natge en realitat s'anomenava *Vila*. *Casserres* tant pot ser el nom d'una vila i d'un municipi de la comarca del Berguedà, com el d'un poble del municipi d'Estopa-nyà, a la Ribagorça.

V. t. **Quisserris*, *cal*.

Cassoles, cal

[ˈkaʎ kaˈsoʎes]

«Marcelino Teixidò Reñé, de cal Cassoles» (*Spel.* 47, p. 19).

Era una caseta del carrer Major, tocant a cal Franciscano.

Castanera

«Eudald Boleda Castañera», «Antonia Castanera Monterol, natural de Léri-da», «Luis Boleda Castanera» (*Òbits* 1887, 44r, 46; 69r, 14, i 158r, 12).

Les dues grafies documentades són *Castanera* i *Castañera*.

Castanya, la

[ˈʎa kasˈtaɲɐ]

Propietat de Francesc Balcells i Sardà i de Teresina Torres i Pons, va ser l'últim animal de tir de l'Espluga Calba, venut l'any 1999 (*Spel.* 28, p. 13).

Castanyer

[kastaˈɲe]

Hem documentat un munt de noms d'home: Aleix, Antoni, Baltasar, Cristò-foi, Francisco, Jaume, Jeroni, Joan Baptista, Josep, Magí, Pere i Ramon, i també un munt de dona: Concepció, Fidela, Florentina, Francisca, Josepa, Magdalena, Margarida, Maria, M. Àngela, Marina, Núria, Pasquala, Paula, Ramona (i Rai-munda), Rosa (i M. Rosa), Teresina i Victòria. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, apareixen el de mestre de cases, pastor i sabater. Pere Castanyer i Balcells, de cal Ferrer, de la UGT, va ser batlle del 20 de març de 1937 al 16 d'agost de 1937 i va tornar-ho a ser del 20 d'octubre de 1937 al 23 de gener de 1939. Josep Castanyer i Balcells, de cal Ferrerret, va ser saxofonista de l'orquestra La Moral Artística; a més, exercí com a professor de música i compositor. Actualment, tres persones el duen com a primer cognom.

«Fransisca Castañyer, [...] d'Erbeca», any 1649 (*Matr.* 1636, 9v); «Antoni Castanyé, fadri, mestre de cases [...], de Ciré, bisbat de Tula, regne de Fransa», any 1695 (*Matr.* 1650, 43r-v, 34); «Joan Castañer», any 1695 (*Òbits* 1685, 13v, 18); «Jaume Castañer, fadri, sabater, [...] de Barcelona», any 1698 (*Matr.* 1650, 34r); «Joseph Castanyer» (*Capbr.* 1765, 176r); «Joan Batiste [...], fill [...] de Joseph Castanyer y Balcells, pagès, y de Theresa Catanyer y Cabestany», any 1779, «padrins: Ramon Casteñer y Francisca Casteñer y Balcells»,⁵⁸ any 1809, «una filla [...] de Ramon Castañé y Sardà y de Maria Llopis [...]: Maria», any 1811 (*Bapt.* 1773, 35v, 214r i 227v); «Maria Castanyer y Mitjans», any 1782 (*Matr.* 1699, 300r); «Cristóbal Castañé», «Maria Castañé» (*Apeo*, 8r i 25r); «Francisco Castañé Orteu», «David Sardà Castañé» (*Naix.* 1934, 2 i 85); «Ramón Castañé Roig» (*Repartiment* 1942, 63r); «Pedro Castañé», «Jerónimo Castañé C.» (*Amillar.* 1945, 18r i 88r); «José Castañé Orteu», «Maria Poca Castañé» (*Naix.* 1945, 47v, 14, i 75r, 3); «Castañé Sardà, Ramon» (*Padró* 2013, p. 3).

Un dels portadors del nom de família procedia de Tula, municipi francès, capital del departament i de la comarca occitana del Baix Llemosí. Podria ser, per tant, que en realitat es digués *Castagné* i que l'escrivà fes l'adaptació a l'ortografia catalana. Les grafies anotades són *Castanye*, *Castanyer*, *Castañe*, *Castañer*, *Castañyer*, *Castener* i *Casteñer*, amb accent o sense.

Castel

«Pedro Redó y Castel, [...] de la Cuba, [...] Teruel» (*Òbits* 1944, 96v, 6).

La Cuba és un municipi de Terol, a la comarca del Maestrat aragonès.

Castell

V. **Coma del C.*; **Comellar del C.*; **Davall lo* (o *del*) *C.*, o *de Dessota del C.*; **Davant lo* (o *del*) *C.*; **Pati del C.*; **Sota lo* (o *del*) *C.*; **Tossal del C. del Senyor Comanador*.

Castell, lo

[ˈto kas'teɫ]

Seguint els capbreus de 1633 i 1692, que descriuen la fortificació, sabem que tenia un portal, un portalet, portes o portalades, baranes, barbacana, un corral, un vall, una plaça i un tossalet darrere, a l'est, que arribava fins a la bassa, on ara hi ha el terraplè; a més, dins hi havia un jardí. Davant de l'actual farmàcia hi ha una arcada tapiada que devia ser-ne una entrada. Quan algun capbreu es refereix al *castell nou i vell*, interpretem que parla d'obres que s'hi devien fer. Durant les guerres carlines feia la funció d'hospital. L'actual construcció és de base quadrada, de 21 m de costat per 13 m d'alt, de tres nivells (dos pisos, més galeria de so-

58. En el lateral de la pàgina, potser de mans d'un altre escrivà, està anotat amb la grafia *Castener*.

lana) d'aparença cúbica vist des de l'exterior. A tocar, pel costat de llevant, s'hi afegeixen uns edificis annexos d'una sola planta que allotgen serveis agropecuaris (cellers, trulls...). Ja abans de construir l'edifici principal, en aquesta superfície posterior hi havia, a més dels cellers, un corral i una bassa d'aigua dolça.

«*in terminum castrum Speluncha*» (Perg. 1183); «en lo any 1350 fou venut o empenyat lo Castell y vila de l'Espluga Calba» (*Index vell*, 17.3, 25); «aut in castro meo de Spellunca», «in castro seu loco meo dicit Spellunca Calva» (Perg. 1359/36); «castrum predictum de Espelunca Calva», any 1405 (Bertran, 1988, p. 385); «lo Castell de la Spluga» (Perg. 1448); «in castro ville Spellunce Calve» (*Capbr.* 1510, 1r); «dictum castrum de la Spluga Calva» (*Capbr.* 1574, 2v); «in castro Speluncia Calba» (*Test.* 1621, 55v); «en lo Castell» (*Capbr.* 1633, 26v); «sala del Castelló» (Doc. 1676); «dit señor comanador té en la present vila lo Castell» (*Capbr.* 1692, 110v); «lo Castell» (*Capbr.* 1717, 78v); «regidors de la universitat de dita vila, en ajuntament en la sala del Castell» (*Capbr.* 1765, 6r); «Espluga Calva: [...] un palacio ant. en el centro, [...] que los vecinos llaman el Castillo» (Madoz, 1845, p. 579); «de frente con el Castillo» (*Apeo*, 11v); «Espluga Calva: [...] un antich casal enmitg del poble era conegut per lo castell» (Rocafort, 1915, p. 332).

Una de les citacions recull la forma diminutiva del topònim: *lo Castelló*.

Castell, la barbacana del

«la barbacana devant la portalada del Castell» (*Millores* 1619, 221r); «dit señor té lo present castell, [...] nou y vell, ab son portal y portes, barbacana d'aquell i un corral, a dit castell contiguo», «en lo carrer del Solà, [...] a sol ixent [...] part ab una barbacana vacant de la Vila» (*Capbr.* 1692, 3v i 64v); «un castell [...], ab ses portalades, baranes y demás barbacanes, y un corral contiguo, prop dita Vila» (*Capbr.* 1741, 5v).

En el segle XVII hi havia una barbacana al costat de ponent, abans d'arribar a la porta principal, precedida actualment per unes escales que baixen set o vuit graons fins al nivell de l'actual pati del Castell. Era merletada de pedra i d'argamassa, de tres canes d'alçària, de llargària tot l'enfront del castell i l'amplada del baluard, amb una porta gran amb portella (Fuguat, 2000, p. 66). De tota manera, la documentació (*Capbr.* 1741) parla de *barbacanes*, en plural. És clar, doncs, que n'hi havia més d'una, potser tantes com portalades. Una altra era al sud del carrer del Solà (*Capbr.* 1692): podria haver estat ubicada on ara hi ha el perxe del Sabater.

Castell, lo camí del

«*via quo itur ad castrum dicte ville*» (*Capbr.* 1510, 23r); «lo camí devant lo Castell» (*Capbr.* 1669, 105v).

És possible que coincidís amb la partida que s'anomena *Davant lo Castell*.

Castell, lo carrer del

[tɔ ka're ðet kas'teʎ]

Popularment tant es pot anomenar així el carrer que va de Pau Casals al pati del Castell, de l'Ajuntament cap dalt, com el que hi puja des de l'església; és a dir, tant pot ser l'actual carrer de Cosne-d'Allier com el de Sant Joan de Jerusalem.

«vico quo itur ad Castrum» (*Capbr.* 1510, 14r); «lo carrer que va al Castell [...], a tramuntana ab lo carrer q. puja al Castell», «a migjorn ab la plaça del Castell, a sol ponent ab lo carrer *que* va al Castell» (*Capbr.* 1574, 9r i 23r); «lo carrer qui va al Castell» (*Capbr.* 1669, 40r); «en lo carrer Major, [...] a mitgdia ab lo carrer que va al Castell» (*Capbr.* 1765, 145r); «en el patio del Castillo, [...] por de frente con calle del Castillo» (*Apeo*, 182r).

En la citació del capbreu de 1574, veiem que hi apareixen simultàniament *lo carrer del Castell* i *lo que puja al Castell*; per tant, es tracta de dues vies diferents. L'única possibilitat que la citació del 1765 tingui algun sentit és que estigui anomenant *carrer Major* la plaça Major. De la mateixa manera, sembla que aquest *carrer del Castell* dels capbreus antics és el pati del Castell.

Castell, lo carrer que puja (o munta) al

«lo carrer *que* puja al Castell» (*Capbr.* 1574, 20r); «en la plassa Major, [...] a tremuntana ab lo carrer qui munte al Castell» (*Capbr.* 1669, 160r); «en lo carrer que munte al Castell», «en lo carrer qui puja al Castell, [...] a ponent ab lo carrer qui puja a la Plassa» (*Capbr.* 1765, 21r i 63r).

Deduïm que aquest carrer podria coincidir amb l'actual pujada al Castell des de la plaça de l'Església, és a dir, el que oficialment es diu *de Cosne-d'Allier*. Com a nom és un cas molt especial, perquè l'entrada hauria de ser *lo carrer del Castell*, però ja en tenim un altre que es diu així.

Castell, la caseta del

«in ipso castro sunt, et cum domibus et corralibus, ac columbariis et aliis melioramentis» (Perg. 1379); «en la caseta del Castell, una casa de baix fins alt, [...] a tremuntana ab lo carrer qui puja al present Castell» (*Capbr.* 1669, 37v); «Juan Sendra. Casa: casa del Castillo; por oriente con el camino de Heredades; por mediodía, calle de Fulfilleda; por poniente, plaza de dicho Castillo, y por norte, la calle de Sanan» (*Apeo*, 236r).

La caseta, que formava part de les pertinences del Castell, estava ubicada a la part sud-est de la fortificació. Pel que veiem, la construcció es va conservar com a tal fins a final del segle XIX.

Castell, lo corral del

[tɔ ko'raɫ ðeɫ kas'teɫ]

«in ipso castro sunt, et cum domibus et corralibus, ac columbariis et aliis melioramentis» (Perg. 1406/1); «havie fet, en lo corral del Castell, una cabana tota nova», any 1534 (*Millores* 1619, 301r); «lo corral del Castell» (*Capbr.* 1607, 356r); «devant la plassa del Castell, [...] a ponent ab lo corral de la vila» (*Capbr.* 1692, 16v); «un castell [...], ab sos portals, baranas y demés barbacanes, y un corral contiguo, prop dita Vila» (*Capbr.* 1717, 5r); «a sol ixent ab lo corral del Castell» (*Capbr.* 1741, 11v); «un castell [...], ab sas portaladas y barbacanes, y un corral, al castell contiguo» (*Capbr.* 1765, 7r).

Era tocant al Castell, entre el que després va ser l'hort de les monges (actualment, la Pista) i el pati del Castell. El capbreu del 1692 informa que era gran, clos de tàpia i amb un portal que anava fora de la vila, i que estava ubicat al sud del Castell, a la part del solà envers migjorn. Suposem que la citació d'aquest capbreu també es refereix al *corral del Castell*.

Castell, l'hort del

«Un ort, al rededor clos, regadiu, situat Debaix lo Castell», any 1534 (*Millores* 1619, 257r); «un hort clos, de pedra y tàpies, Devant de dit Castell, y una sort contigua a dit hort [...]; una sort de terra campa contigua a dit ort, ab dos basses per amamar cànem» (*Capbr.* 1669, 7v); «un hort clos, de pedra y tàpies, Devant del dit Castell, y una sort contigua a dit hort» (*Capbr.* 1692, 4r); «Devant del Castell, un ort, y las parets derruïdes, y duas sortetas contiguo [...], ab aigua regant» (*Capbr.* 1717, 5r); «Devant dit Castell, un hort, [...] las parets deruïdas, y dos sortetas contiguas» (*Capbr.* 1741, 6r).

Se situa davant del Castell, diu que té una superfície de mig jornal de terra i que afronta, a l'est, amb el camí de Belianes i Maldà i amb l'abeurador, i al sud, amb el pati del Pou. Segons la primera font (1534), era un recinte clos, de regadiu, sota el Castell, és a dir, a la part nord-est. La de 1633 afegeix la dada que, a més, té una font i un farraginar. A la font de 1669 apareixen dues sorts contigües, que s'esmenten en els documents successius. A les de 1717 i 1741, les parets del recinte ja s'han derruït. A la primera citació la preposició és *debaix*.

Castell, lo mur del

[tɔ 'mur ðeɫ kas'teɫ]

Els murs de l'edifici principal s'assenten formant talús sobre el rocam del turó i s'aixequen esvelts, mostrant amples paraments de carreuada perfecta, amb algun sector de maçoneria, sense turgències ni relleus, ni tan sols per a emmarcar portes i finestres.

«en lo pati del Castell [...], a tramuntana ab lo mur» (*Capbr.* 1574, 64r); «devall lo Castell, fora lo mur de la Vila, [...] a tremuntana ab lo mur del Castell» (*Capbr.* 1607, 437v); «lo mur del Castell» (*Capbr.* 1633, 162v).

Castell, lo pati o la plaça del [tɔ 'pati kasteʎ] o [tə 'plasa ðet kasteʎ]

Es troba davant del Castell. Segons el pergami de 1359, Pere de Carcassona, aleshores senyor de l'Espluga Calba, hi erigí una destral i un piló per punir els malfactors. Després de la Guerra Civil espanyola hi havia la presó, on ara hi ha cal Ton del Cunya. Era una casa particular habilitada com a centre penitenciari, que s'utilitzava per a tancar-hi els reus de manera provisional; després els portaven cap a Lleida.

«erigi ibidem castellum, tradendo eidem Petro, unam securim et unum pilonum, quem erigit fecit in dicta platea, ad puniendum malefactores» (Perg. 1359/41); «en la plaça del Castell», «en lo pati del Castell, [...] a migjorn ab la plaça del Castell [...] a tramuntana ab lo mur» (*Capbr.* 1574, 10r i 63r); «lo pati del Castell» (*Roser* 1600, 2r); «la plassa del dit Castell» (*Capbr.* 1633, 79v); «la plassa del Castell» (*Capbr.* 1669, 30v); «la plassa del Castell» (*Capbr.* 1692, 12v); «la plaça del Castell» (*Capbr.* 1717, 9r); «en lo pati del Castell, [...] a sol ixent ab la plassa del Castell» (*Capbr.* 1741, 9v); «en lo carrer del pati del Castell», «la plassa o pati del Castell» (*Capbr.* 1765, 112v, 130r i 181v); «patio del Castillo» (*Apeo*, 3r).

El genèric que ha perdurat popularment és *pati*. En el capbreu de 1574, s'hi fa la distinció entre *lo pati* i *la plaça del Castell*; potser el primer espai era l'adossat immediatament a l'edifici i el segon, l'extensió cap al sud. En dues altres localitats properes hem localitzat el mateix topònim: al Vilosell (*lo pati del Castell*) (Pere, 2006, p. 98) i al Cogul (*lo forn de calç del Pati del Castell*) (Arbós, Ibarz i Piñol, 2003, p. 147).

Castell, del pati del

«Antoni Selma, pagès, [...] del pati del Castell», any 1637 (*Òbits* 1636, 3v); «Joan Rius, del pati del Castell» (*Matr.* 1650, 37r); «Miquel Conillera, del pati del Castell» (*StMiquel* 1730, 22v); «Ramon Conillera, del pati del Castell», «Jaume Montañola, del pati del Castell» (*Hospital* 1730, 18r i 18v); «Miquel Conillera, pati del Castell [...]»; lo Conillera, del pati del Castell», any 1740 (*Roser* 1600, 17r); «Francisco Balcells, del pati del Castell», any 1773 (*Bapt.* 1773, 2r-v); «Joseph Farré, del pati del Castell» (*Fund.* 1774, 40r); «Ramon Roig y Balcells, del pati del Castell», any 1777 (*Matr.* 1791, 66v); «Ramon Ferré, del Pati» (*Llevador*, 1v).

Quan la referència és *del Pati*, sol ser el de l'Església o de l'Abadia. Així i tot, en el cas de la citació del *Llevador* de censos, com que el personatge que hi apareix es diu Ferrer, hem suposat que es tracta del *pati del Castell*, perquè a l'altre pati no hi hem enregistrat cap Ferrer i, en canvi, en aquest, sí.

Castell, lo portal (Major) del [tɔ porˈtaɫ deɫ kasˈteɫ]

Com que el capbreu de 1692 indica que el Castell només tenia un portal, entenem que es refereix al que dona al pati del Castell, que està faixat per dues columnes corínties senceres, separades del mur de la façana, que suporten un entaulament també corinti.

«ad portale castei dicti loci» (Perg. 1405/9); «ab son portal y portes, barbacana d'aquell y un corral a dit castell contiguo» (*Capbr.* 1692, 110v).

Castell, lo portalet del

«dins la Vila Closa [...], a sol yxent ab lo portalet del Castell» (*Capbr.* 1574, 84r); «dins la Vila Closa [...], en la part del castell, [...] a sol yxent ab lo portalet de dit Castell, a mitgjorn ab la dita plassa [...] y a tremuntana ab lo vall» (*Capbr.* 1633, 56r); «devant del Castell, [...] a sol ixent ab lo portalet del Castell, a mitgdia ab la plassa Castell» (*Capbr.* 1765, 92v).

Lo portalet, a la banda est, segons la descripció de la construcció que en fa el gran prior Torrelles després de la visita del 1660, sortia a la bassa d'aigua.

Castell, lo pou del [tɔ ˈpou ðeɫ kasˈteɫ]

Construït entre els segles XIII i XV, està ubicat just a sota del pany de paret més antic que es conserva del Castell i era per a ús dels seus estadants. Té més de 15 m de profunditat. Segurament servia per a anar a cercar aigua del riu Rinet o del fondo dels Masos (BIEC, BI-13). El lloc on es troba es diu ara *la plaça del Doctor Alfons Modolell* o, popularment, *la Pista*.

Castell, lo tossalet del

«del tosalet que està entre lo castell y la bassa d'aigua dolsa [...], del terraplè devant dit tossalet» (*Millors* 1619, 222v); «lo tossalet del Castell de dit senyor comanador» (*Capbr.* 1633, 20v); «ab lo tossal del Castell de dit comanador y ab lo camí de Fuleda» (*Capbr.* 1692, 27v); «un tossalet junt y tras del Castell, a la part de sol ixent» (*Capbr.* 1717, 5r); «un tossalet junt y tras dit Castell» (*Capbr.* 1741, 5v); «un tosalet junt y detràs del mateix Castell» (*Capbr.* 1765, 7r).

Seguint les citacions dels capbreus, situem el tossalet del Castell, que arribava fins a la bassa Dolç, al costat d'aquest, a la banda de darrere, és a dir, cap a l'est. Tot el carener del tossal, des de la façana oriental de l'edifici fins a la bassa, es mantenia lliure d'edificacions i de cultius, ja que era un espai especialment reservat per a la comanda (Rebordosa i Rebordosa, 2018, p. 243). En una de les citacions (1692), el genèric no està en diminutiu: *lo tossal del Castell*. A Arbeca hi ha el mateix topònim (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 19).

Castell, lo trull del

[tɔ 'truɫ deɫ kas'teɫ]

«lo pagès, ab les bèsties y ahines puja al trull del Castell» (*Capbr.* 1574, 5r).

Al trull del castell feien vi. Algun dels informants encara recordava que hi havia pujat la verema, que emmagatzemaven dins de la fortificació, en cups.

Castell, lo vall del

«est extra dictum castrum, prope vallum» (Perg. 1379); «cum vallibus dicti Castri» (*Capbr.* 1510, 37v); «prop lo Castell [...], a migjorn ab lo vall del castell» (*Capbr.* 1574, 26v); «lo vall del Castell», «a tremuntana ab lo vall» (*Capbr.* 1633, 27v i 81v); «lo vall del Castell» (*Capbr.* 1669, 43r); «lo vall del Castell» (*Capbr.* 1717, 30r); «lo vall del Castell», «lo Mur de la Vila o vall del Senyor Comanador» (*Capbr.* 1765, 21r i 92v).

Castellans, cals

['kats kaste'ɫans]

A la casa que era cal Carboner, al carrer de Fullea, hi van viure, uns quants anys cap als seixanta del segle passat, una família de parla castellana.

Castellarnau

«1619, desembre, 16. L'Espluga Calba. Donació entre vius feta per la il·lustre senyora Susanna d'Hospital y Castellarnau, viuda relict de l'il·lustre señor Franzesch d'Hospital [...], a la senyora Cicià d'Hospital, néta sua» (*Índex vell*, 14.1/4).

Castellet

[kaste'ɫet]

Hem documentat un nom d'home: Tomàs, i també tres de dona: M. del Carmen, Paula i Remei. Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Magdalena [...], filla [...] de Ramon Conillera y de Paula Conillera y Castellet», any 1764 (*Bapt.* 1773, 9r); «Maria del Carmen Castellet Roig», «Remedios Carmen Castellet Roig» (*Naix.* 1934, 140r, 15, i 187r, 12); «Tomàs Torres Castellet» (*Amillar.* 1945, 58v); «Castellet Roig, María Carmen» (*Padró* 2013, 3).

Castelló, de

«Berenguer de Castelló», any 1291 (*Índex vell*, 70v); «Bertrandus de Castelló» (Perg. 1360).

Els dos prenomes recollits són Berenguer i Bertran.

Castellots, los

[ʎos kaste'ʎots]

Antic lloc i terme del sector oriental de la comarca, és a un quilòmetre escàs al nord-oest del nucli actual de la Floresta i a dos de les Borges Blanques, després de passar la línia de ferrocarril de Lleida a Tarragona. S'arriba al tossal dels Castellots per la carretera LV-2012. El seu territori es troba actualment repartit entre el municipi de les Borges Blanques i el de la Floresta; aquest darrer justament correspon a la part comtal (pertanyia als comtes de Cardona) de l'antic terme de Castellots, fins al punt que se sol afirmar simplement que la Floresta és el seu nom actual.

La història d'aquest indret és força confusa. Havia estat poble de contribució de Lleida i depenia parroquialment d'Arbeca, municipi del qual era agregat. Segons Lladonosa, el terme dels Castellots estava dividit en dues parts i tenia dos nuclis: l'un corresponia a l'actual poble de la Floresta i l'altre, al despoblat actual. El vilatge dels Castellots fou destruït el setembre de 1707, durant la Guerra de Successió, i a partir de llavors es consolidà l'actual nucli habitat de la Floresta (CR, vol. xxiv, p. 258), que es constituí el 1814 en ajuntament independent, sota aquest nom, dins el partit de Lleida.

«per terminum de Castelot», any 1151 (Font Rius, 1969, vol. i, doc. 86, p. 138); «Berenguer de Muntpaó, de Castellot», any 1349 (Miret, 2006, p. 409); «compares: [...] la viuda Tornera, de Castelot», any 1584 (*Bapt.* 1574, 20); «mossèn Pere Sesplugues, en Arbeca, rector de Castellots», any 1607 (*Òbits* 1574, 17v); «A tramuntana, amb els termes de Castellot, els Omellons i l'Espluga Calba», any 1624 (Gual, 2007, p. 748).

Una partida de l'actual municipi de Tàrrega també s'anomena *los Castellots* (Turull, 2007, p. 84).

Castells

[kas'teʎtʃ]

«Cassa de Hiacinto Castells», «Cassa d'en Jaume Castells» (*Roser* 1600, 20r i 32v); «Francesch Miquel; lo segon se diu, dels dos bassons, Jaçinto Ramon [...] lo pare [...]: Jaume Castells», any 1608, «Maria Sivina Castells», any 1631, «una filla de Hyacintho Castells [...]: Maria», any 1643 (*Bapt.* 1624, 9v, 31r i 43r, núm. 129); «Chatarina Castells», any 1651 (*Òbits* 1650, 2r, 11); «los pobills Castells» (*Capbr.* 1669, 136r); «Calderó Castells, Rosa» (*Padró* 2013, p. 2).

Els noms masculins documentats són: Antoni (i Toni), Francesc Miquel, Jacinto, Jacinto Ramón, Jaume i Jofre, i els femenins: Caterina, Elena, Maria i Maria Sibina.

Castellví

[kasteʎβi]

També l'hem enregistrat amb la grafia *Castelví*.

«en señor Hortense Castelví i Elionor Torrella, neboda de Jonot Torrella, gran conservador de la religió de Sant Joan», any 1596 (*Matr.* 1580, 5v); «Castañé Castellví, Sara» (*Padró* 2013, p. 3).

Castro

«una filla ilegítima de Christòfol Gaya y Manuela Castro: [...] Maria», any 1829 (*Bapt.* 1824, 54 D. 5); «José Castro» (*Apeo*, 62r).

Català¹

V. *Coma d'en C.*

Català²

[kata'la]

Hem documentat els noms d'home següents: Arnau, Berenguer, Bernat, Francesc, Francisco, Gerard, Jaume, Joan, Pere i Rafel, i també els de dona següents: Dolores, Magdalena, Maria, M. Carme i Raimunda. En els primers documents els prenomes estan llatinitzats i declinats en nominatiu o bé en genitiu: *Berengarius*, *Bernardus*, *Francisci*, *Geraldus*, *Jacobus* o *Joannis*. A part de la de pagès, hem anotat les professions de teixidor de lli, metge i ferrer. Una persona el porta de primer cognom actualment.

«Pere Català», any 1293 (*Índex nou*, 221r); «*Jacobus Cathala*» (Perg. 1360); «*Berengarius Cathala* [...], *Bernardus Cathala* [...], *Geraldus Cathala*» (Perg. 1405/9); «*Joannis Cathala*», «*Francisci Cathala*», «*Berenguarius Cathala*» (*Capbr.* 1510, 5v, 8r i 36v); «Joan Chatalà, fadri, fill [...] dels quòndam n'Arnau Chatalà» (*Matr.* 1650, 3v, 10); «*Catherina Catelà* y Montañola, viuda deixada del quòndam Joan Catelà», any 1694 (*Òbits* 1685, 11v, 9); «Ramon [...], fill [...] de Manuel Garlandí y de Remunda Garlandí y Català [...]. Foren padrins [...]: Maria Teresa Oriols y Català», any 1820, «*Josepha Garnallí* y Català [...]. Foren padrins [...]: Joseph Català», any 1820 (*Bapt.* 1773, 281v i 293v); «Naixements: [...] Gaya Català, David», any 1903, «Defuncions: [...] Jaume Balcells Català», any 1904 (*Spel.* 44, p. 4, i 48, p. 23); «Francisco Bellet Cubells, [...] hijo legítimo de José María Bellet Català [...], médico, natural de Sidamunt» (*Naix.* 1921, 1r, 12); «Català Aixalà, María Carmen» (*Padró* 2013, p. 3).

En els documents més antics hem localitzat les formes gràfiques *Chatalà* i *Cathalà*; més modernament (1694), la variant *Catelà*.

Catalanes, les

[les kata'tanes]

Es troben a l'extrem est del terme municipal, sortint del poble pel camí dels Escabrrers. Acabada la Torta, que queda a l'esquerra, hi ha el camí que travessa el Fondo, seguint el curs del Rinet, i que mor al camí dels Omells; s'ha de deixar aquest camí, trencar a la dreta i prendre el de les Catalanes, fins que s'hi arriba,

passats els Escabrerers (dreta) i l'Abeurada (esquerra). És una zona on hi ha moltes cisternes d'aigua de pluja.

«partida: Catalanes», «finca: Catalana, partida: Coma de Català» (*Repertiment* 1942, 24r i 163r); «Catalanes: [...] cereals», «Partida: [...] la Catalana» (*Amillar*. 1945, 7r i 10r).

La forma viva és en plural, però en els documents també apareix en singular: *la Catalana*. És un topònim només documentat molt recentment, ja que antigament s'anomenava *la Coma d'en Català*. Al terme de Tarrés també hi ha *les Catalanes*, i a Prades, cap a la banda de Vilanova de Prades. Segons Ramon Amigó, l'única explicació és el cognom *Català*, existent en aquella vila i documentat a l'Espluga Calba el 1293, al Vilosell el 1330, a Ulldemolins el 1448 i a l'Albi el 1473.⁵⁹

Catalanes, lo barranc de les [tə βa'raŋ de t̪es kata'ʎanes]

És un dels barrancs que drenen el terme de l'Espluga Calba, al sector més oriental (Lladonosa, 1983, p. 302).

Catalanes, lo camí de les [tə ka'mi ðe t̪es kata'ʎanes]

És el que arriba a les Catalanes i comença al mig del Fondo, entre la Torta i l'Abeurada. Es troba a l'extrem est del terme, tocant al de Senan, municipi en el qual també trobem *lo camí de les Catalanes* (Vallverdú, 1995, p. 27).

«camino de las Catalanas» (*Apeo*, 146r); «camino Catalanas» (*Repertiment* 1942, 33r); «camino Catalanas» (*Amillar*. 1945, 9v).

Catalanes, lo forn de calç de les [tə 'forn de 'kaʎz ðe t̪es kata'ʎanes]

A la partida de les Catalanes hi ha un antic forn de calç.

Catalanes, lo pla de les [tə 'pʎa ðe t̪es kata'ʎanes]

És la zona central d'aquesta partida.

Catalanes, lo racó de les [tə ra'ko ðe t̪es kata'ʎanes]

És la zona de la partida que la limita per un extrem.

Catalunya, l'avinguda de [t̪aβiŋ'guða ðe kata'ʎuɲə]

És el nom que rep la carretera de les Borges en el tram que travessa el poble, és a dir, des de la plaça del Pou fins a la sortida de la vila, en direcció als Ome llons. La remodelació més recent d'aquest traçat l'ha desviada per l'exterior del nucli urbà, en una mena de circumvallació que hom anomena *la variant*.

59. Pere i Amigó (1997, p. 149), Pere (2006, p. 99) i Arbós (2004, p. 218).

Catalunya, la plaça de

[ʎa 'pʎasa kata'tuɲə]

Era el nom que rebé l'actual plaça del Castell durant l'alcaldia de Ramon Orteu i Salla.

Catapí, cal

['kaʎ kata'pi]

Segons la documentació, *los Catapins* havien tingut una casa a la plaça Major i una altra a la plaça del Pou. Actualment és a la plaça de l'Església, al racó de l'Abadia. L'edificació té, a la llinda de la porta de la façana, una inscripció epigràfica a l'interior del camper d'un escut amb forma de pell de toro, és a dir, que sembla la pell estesa d'aquest animal. Segons la interpretació facilitada pels germans Francisc i Ramon Rebordosa, en la primera línia es pot llegir: «S blasi 157?». La darretera xifra de l'any no es veu clara. En la segona línia, hi podria posar «caz» —la *a* que hi faltaria hauria quedat esborrada pel tros escrostonat— i, a continuació, «M^o». En la tercera línia es llegeix «ben». Finalment, al quadrant inferior dret, hi podria dir: «sesplugues». Així, doncs, aquesta seria la casa del Benefici de Sant Blasi; la data seria 1574, any en què el capellà de la parròquia era Pere Sesplugues.⁶⁰

«Miguel Sesplugues, *alias* Catapí, [...] plaza Mayor [...]; otra en la plaza del Pou» (*Apeo*, 103r); «Conrado Sesplugues Roig (Catapí)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «Cristóbal Sesplugues Gaya, de cal Catapí», any 1936 (Roig, 2014, p. 31); «José Sesplugues Roig (Catapí)», «José Sesplugues R. (Catepí)» (*Amillar*. 1945, 11v i 56v).

L'hem localitzat en altres indrets: a Arbeca hi ha *la séquia del Catapí* i *cal Catapí*, casa que no sembla que tingui cap relació de parentiu amb l'homònima de l'Espluga Calba; a Fullea està documentat, el 1896, com a renom, ara desaparegut;⁶¹ a Llivia també hi ha una persona que es diu *el Catapí*;⁶² finalment, *el tossal de Catapí* és a les Coves de Vinromà (TOPOVAL).

Catxet, cal

«José Mateu, *alias* Cachet, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 38v/53r).

60. El professor Vicenç Aguado Cudolà ens ha proporcionat l'explicació alternativa següent, que va obtenir de Jaume Felip Sánchez: «A la primera línia sembla bastant clar el genitiu del mes de juny, “*juni*” i la data de 1571, malgrat que el darrer 1 és diferent del primer; a la segona sembla que hi ha una *ema* majúscula, seguida d'una *erra* minúscula i d'un escrostonament que ha fet perdre informació, amb una *o* volada, que seria una abreviatura; a la tercera es llegeixen molt clares dues paraules: “*bon soir*”; a la quarta hi ha la paraula “*lun*”, amb la *ena* en posició vertical, que indicaria una abreviatura, que podria ser la paraula francesa *lundi*, i a la cinquena, el número 25. Tot sembla indicar que la inscripció hauria estat feta per un francès, que anotà la data del dilluns, 25 de juny de 1571, dient: “*bon vespre*”. Realment, el 25 de juny del 1571 fou dilluns».

61. Satorra (2003, p. 177), Sans, Pau i Junyent (2014, p. 163) i Arbós (2003, p. 54).

62. <https://raco.cat/index.php/BISO/article/view/408426/503245>.

Optem per considerar-lo nom de casa, perquè en el document del qual procedeix la citació, els àlies, en general, ho són; de tota manera, també podria ser un renom individual. Segons el record dels informants, a Torregrossa hi havia una casa anomenada *cal Catxet*; Moreu-Rey (1991, p. 187) n'enregistra una altra a Solivella, i a l'Albi també està documentat, el 1817, un *Ramon Grino del Caxet*, que Amigó i Pere (2001, p. 162) transcriuen *Catxet*.

Catxó, lo

«Josep Texidó, dit lo Catxó» (*Llevador* 1725, 33r).

Catxó està documentat a Ontinyent, entre 1858 i 1859 (Sanchis, 2010, p. 558), o bé *cal Catxó*, a Rocafort de Queralt (Perea, 2012, p. 113).

Cau

[ˈkaw]

Hem anotat cinc noms d'home: Blasi, Josep (i Josep M.), Manuel i Pere.

«José Cau Miret, soltero, labrador, [...] de Puiggròs» (*Matr.* 1895, 16r, 9); «Blas Cau Torres», «Manuel Cau Torres» (*Naix.* 1895, 91r i 209r); «José Maria Cau Torres [...]»; compareció *don* José Cau Miret, natural de Puiggròs, «Pedro Cau Torres» (*Naix.* 1901, 50r, 25, i 146r, 18); «Morlans Cau, Manuel» (*Padró* 2013, p. 6).

Cava

«Anton, Calisto; fill de [...] Florentina Cava», any 1820, «Antònia Cairet y Cova», any 1822, «un fill [...] de Jaume Cairet, farrer, y de Florentina Caba: [...] Jaume», any 1824 (*Bapt.* 1773, 287r, 296r i 304v); «Josepha Cayret y Cava», any 1827, «Josepha Cayret y Caba», any 1827 (*Bapt.* 1824, 24 D. 6 i 36 D. 46); «Teresa Cairet Cova» (*Òbits* 1887, 201, 15).

Florentina Cava vivia a l'Espluga Calba, però era dels Arcs. Hem trobat el cognom escrit *Cava* (o *Caba*) i *Cova*, referit a membres de la mateixa família.

Celles

«Joan Batista Çelles, fadri, pagès, fill est dels quòndam Vicents Celles, [...] de Tossa», any 1644 (*Matr.* 1636, 6r).

Les grafies enregistrades són: *Celles* i *Çelles*.

Celma

V. **Selma*.

Cementiri, la parada del

«partida: parada Sementiri» (*Repartiment* 1942, 63r); «Partida [...]: parada del Cementiri» (*Amillar*. 1945, 18r).

Es deu referir a una parada contigua a l'actual cementiri.

Cendra

«Maria Cendra y Mir», any 1821, «Geroni Cendra y Mir», any 1822, «Joan Cendra y Mir», any 1824 (*Bapt.* 1773, 293v, 299r i 305v); «testimonis: [...] Bonaventura Sendra, de Sarreal, apotacari de la present», any 1839 (*Matr.* 1791, 141); «Maria Sendra Llovet» (*Naix.* 1895, 111r); «Juan Sendra Mir» (*Òbits* 1898, 133r, 43); «Buenaventura Sendra», «don Ramon Sendra» (*Apeo*, 15r i 64v); «Domingo Sendra Anglès», «José Sendra Gaya» (*Amillar*. 1945, 43v i 64v).

Hem documentat alguns noms d'home: Aleix, Bonaventura (o Ventura), Domingo, Jeroni, Joan i Josep, i també alguns de dona: Francisca, Ignàsia, Maria i Sabina. Pel que fa a oficis, apareix el de mestre apotecari. El 29 de febrer de 1836, el veí Joan Cendra, de ca l'Apotecari, adquirí al govern central la propietat del Castell i de diverses terres de conreu. Cap a final del 1860 efectuà una permuta amb unes religioses mercedàries que regentaven un col·legi ubicat a la casa coneguda actualment per *ca l'Ajna*. Les religioses adquiriren el Castell i el senyor Cendra esdevingué propietari de ca l'Ajna, on va viure fins a l'any 1920, en què la va vendre al veí Cristòfol Teixidor. Hem documentat dues grafies: *Cendra* i *Sendra*.

Cendrero, cal

[ˈkaɫ senˈdrero]

«Tereseta i Silvària Santafe i Cunillera, de cal Sendrero» (*Spel.* 38, p. 16); «Cisco Santafe Santafe (Cendrero), carter des del 1919», «Magí Santafe Cunillera (Cendrero)» (Poca, 2017, p. 35 i 96).

Era una casa de la Placeta, tocant a ca la Marina, que formava part de l'Abadia. Més tard, el de cal Cendrero, que havia estat sereno, es va casar amb la Tarita, ambdós vidus. El Cisco de cal Cendrero era campaner de la parròquia la tardor de 1921, quan l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer, va realitzar la primera visita pastoral a l'Espluga Calba.

Cendrós

«Francisco Cendrós, mestre cirurgià, [...] fill [...] de Tomàs Cendrós, apotecari, y de la quòndam Raymunda Cendrós y Fuster», any 1770, «testimonis: Tomàs Cendrós, apotecari», any 1777 (*Matr.* 1699, 245r-v i 278v).

Els dos prenomes enregistrats són Francisco i Tomàs.

Centre Republicà, lo, o los Republicans [ʎo 'sentrɐ repuβʎi'ka] o
[ʎoz repuβʎi'kans]

«ocho de septiembre de mil novecientos treinta y cinco, [...] constituidos en el local del Centro Català Republicà d'Esquerra» (*Spel.* 38, p. 13).

El març de 1898 fou creada la primera junta republicana —la Junta d'Esquerra de Catalunya era el comitè antifeixista—, de la qual anys més tard naixeria el Centre Català Republicà d'Esquerra. El local que ocupaven, un dels quatre cafès de l'Espluga Calba abans de la Guerra Civil espanyola, es coneixia popularment com *los Republicans*. La seva seu, a l'antiga fassina de cal Ponç, va ser clausurada des del novembre de 1934 fins a les eleccions de febrer de 1936. Fruit de la victòria franquista, fou confiscada l'1 de juny de 1940 i convertida primer en l'Auxilio Social, després en l'Hogar del Productor i més endavant en l'Agrària. Al primer pis hi hagué l'estudi, és a dir, s'hi traslladaren les escoles de nois, que eren a ca l'Agna. Actualment hi ha l'Ajuntament.

Cercós

«Francisco [...], morcayre, de Mongay, fill [...] de Baltesar Gilabert [...] y d'Antònia Cercós», any 1842 (*Matr.* 1791, 154).

Cerdà¹

V. **Ramona del C.*

Cerdà²

[sar'ðə]

És un dels cognoms més habituals a l'Espluga Calba. Hem documentat molts noms d'home: Àngel, Aniceto, Anton i Antonio, Baptista, Bernat, Blasi, Bonaventura, Climent, Constantino, Daniel, David, Estandislaú, Eudald, Francesc i Francisco (i Francisco de Asís), Ignasi, Isidro, Jacinto, Jaume, Jaume Ramon, Joan, Joan Francesc, Jordi, José, Josep i Josep M., Magí, Manuel, Martí, Miquel, Pau, Pere, Pere Joan, Pere Martí, Ramon, Salvador i Vicent, i també molts de dona: Adelaida, Agna M., Agnès, Antònia, Arcàngela, Concepció, Consolació, Dolors, Encarnació, Felipa, Florentina, Francisca, Guillerma, Isabel, Isabel Agna, Isabet Joana, Jerònima, Josepa, Magdalena, Margarida, Maria, M. del Carme, Marina, Palmira, Paula, Rafela, Raimunda (o Munda), Ramona, Remei, Rosa (i Rosa M.), Silvària, Teresa, Trinitat, Ursicina, Úrsula i Victòria. A part de l'ofici de pagès, apareixen el de moliner (i molinera) de farina, el de mestre de cases, el de sabater i el de sastre. Avui dia, tretze persones el porten de primer cognom.

La família Sardà (Martí i Joan), l'any 1804, va ser contractada pel prior del monestir de Vallbona de les Monges, Bernat Generés, per a la construcció del nou cambril de la Mare de Déu. També van construir el cambril on resideix la Mare

de Déu del Tallat. Ramon Sardà Saltor era músic de l'orquestra La Moral de l'Espluga Calba. Ignasi Sardà i Sesplugues, de ca l'Ignasi del Blasi, va ser batlle del 24 de setembre de 1939 al 28 de març de 1940 i Francesc Sardà i Santafè, de cal Moliner, del 4 d'octubre de 1979 al 10 de juny de 1983. Sota el mandat d'aquest darrer es van pavimentar gairebé la totalitat dels carrers de la vila.

«Pere Sardà [...] Bernat Sardà [...] Guillerma Sardana», any 1291 (*Índex vell*, 70v); «P. Joan Sardà» (*Roser* 1600, 24r); «Paula [...], filla est dels quòndam Joan Sardà, çabater», any 1644 (*Matr.* 1636, 6r); «un fill de Pere Martí Sardà, çabater [...]: Francesch», any 1648 (*Bapt.* 1624, 53r); «Francesch Serdà», «Martí Serdà» (*Capbr.* 1717, 12r i 52r); «Francisco Cerdà» (MN 1762, 257r); «Francesch Sardà Sesplugues», «Joan Sardà», «Isidro Sardà» (*Capbr.* 1765, 91v, 123r i 138v); «Magdalena Sardà Gaya», any 1778, «Joseph Sardà y Cullerer», any 1779, «Jacinto [...], fill [...] de Jaume Sardà», any 1820 (*Bapt.* 1773, 29v, 36r i 287v); «una filla [...] de Maria Sardà», any 1848 (*Bapt.* 1824, 345); «Jacinto Sardà», «Antonio Sardà» (*Apeo*, 21r i 29r); «José Sardà Torres», «Ramon Serdà Giné» (*Repartiment* 1942, 153r i 259v); «José Sardà Cunillera» (*Amillar.* 1945, 52v); «Rosa Maria Sardà Teixidó», «José María Gaya Sardà», «Teresa Sardà Mateu» (*Naix.* 1945, 5v, 6; 82r, 6, i 89r, 2); «Sardà Aixalà, Gemma» (*Padró* 2013, p. 9).

Apareix amb les grafies *Cerdà*, *Sardà* i *Serdà*, amb accent (obert o tancat) o sense. Actualment, els que el porten desconeixen que provingui del gentilici dels habitants de la Cerdanya i escriuen *Sardà* sistemàticament.

Cerdà, cal

[ˈkaɫ sarˈða]

És una casa de la Placeta, tocant a cal Negre, que abans era *ca la Quitèria*.

«Maria Sardà Arbós, [...] Sardà», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6).

Cerdà, lo carrer del

«calle de Momblanch, [...] por la izquierda calle del Sardà» (*Apeo*, 240r).

Només pot ser algun carreró sense sortida del carrer de Montblanc, que es trobava descendint des de les cases aixecades sobre la solera de la bassa. Cal Cerdà devia ser allà.

Cerdà, lo tomb o la corba del

[tə ˈtom deɫ sarˈða] o [tə ˈkurβa t sarˈða]

L'era de cal Cerdà, que dona nom a aquest tomb, és sortint del poble en direcció als Omellons, a mà dreta, on hi havia les granges de cal Pau del Pubill.

Cerdanet, cal

[ˈkaɫ sarˈðaˈnet]

«Sardanet» (*Contribució* 1936).

Un fill de cal Cerdà, a qui deien *lo Joanet del Cerdà* perquè era molt baixet, es va casar amb una dona de Vallclara. La nova casa s'anomenà *cal Cerdanet*.

Cerdanyons

«Defuncions: Pòncia Puig Sardaños», any 1984 (*J. Llort* 1993, p. 51).

Com que és dubtós si és derivat de *Cerdanya* (*Cedanyons*) o de *Sardenya* (*Sardenyons*) (Moll, 1982), optem per la primera grafia, perquè dialectalment la segona vocal seria un *e* clara.

Cervelló

«padrins [...]: Dorothea Servelló, [...] de Montblanc» (*Bapt.* 1624, 1r); «Josepha [...], filla de [...] Maria Valls y Cervelló», any 1773, «Miquel Valls y Cervelló», any 1775, «Francisca Valls y Cervelló», any 1777, «Josepha [...], filla d'Emanuela Torres y Cervelló», any 1779, «Ramon Valls y Cervelló», any 1779 (*Bapt.* 1773, 3r, 16r, 28r, 37r i 41v); «Jacinto, [...], hijo [...] de [...] Cosme Rubió y Cervelló, [...]»; los padrinos: [...] Paula Gaya y Cervelló», any 1895 (*Bapt.* 1892, 136); «Antonio Servelló» (*Apeo*, 23r); «José Duch Cervelló» (*Repartment* 1942, 84r).

Hem documentat tres noms d'home amb aquest cognom: Antoni (o Anton), Bernat, Cosme i Jaume, i també alguns de dona: Antònia, Dorotea, Manuela (o Emmanuela), Maria, Paula, Rosa i Teresa. Les grafies anotades són *Cervello* i *Servello*, amb accent o sense.

Cervera, (de)

«Ego Raimundus, comes Barchinonensis et princeps regni Aragonensis, facio hanc kartam donationis tibi, Porcel de Cervera, meo baiulo», any 1148 (Bofarull, 1849, doc. 57); «Guillelmo de Cervaria» any 1212 (Alvira, 2010, doc. 1393 bis); «Ramon [...], fill [...] de Joseph Cervera, vivint, y de Maria Cervera y Perera, [...] d'Arbeca» (*Matr.* 1791, 1r); «Concepció [...], filla [...] de [...] Maria Cervera, [...] de Sant Martí prop Maldà», any 1860 (*Bapt.* 1858, 36r).

Porcel de Cervera va ser batlle dels primers habitants, quan el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, el 23 de desembre de 1148, els donà la carta de poblament. El Centre d'Educació Infantil i Primària porta actualment el seu nom. Abans de la invasió del territori, des de Garcia i Ascó, límits entre Tortosa i Siurana, Ramon Berenguer IV ja havia donat el castell i la vila de Siurana (1146) amb tots els seus termes a Berenguer Arnau, un cavaller de la nissaga dels Cervera, repobladora de les Garrigues i de la Conca de Barberà. Pere el Catòlic, rei d'Aragó i comte de Barcelona, concedí a Guillem de Cervera, en vida de la seva esposa, la comtessa Elvira, l'honor que ella va tenir al castell i a la vila de Siurana i en altres castells, entre els quals el de l'Espluga Calba.

Cerveró

«Ramon [...], pagès, fill [...] de Francesch Valls, vivint, y de Maria Valls y Cerveró», any 1810 (*Matr.* 1791, 34r).

Chacón

«Francisco Garabito Chacón, refugiat de guerra, [...] d'Estepona (Málaga)» (*Òbits* 1934, 61r, 19).

Chimeneo

«1902. Naixements: [...] Rosa Chimenero Batista; pare: Manuel» (*Spel.* 40, p. 4).

Tot i que la citació diu *Chimenero*, només consta com a cognom castellà *Chimeneo* (DEA, s. v. *Jimeno-Gimeno*).

Chinchón

V. **Xinxó*.

Cicilio, cal

[ˈkaɫ siˈsitjo]

«Jayme Saltó, *alias* Sisílio, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 225r).

Era més amunt de l'actual Ajuntament. Va desaparèixer en una explosió durant la Guerra Civil espanyola.

Cil

V. **Mundeta del C*.

Cil, cal

«Ramon Gaya, *alias* Sil, [...] calle del Patio del Castillo» (*Apeo*, 11v).

Cila, cal

[ˈkaɫ ˈsilo]

Era al carrer Major, on ara hi ha *cal Manolo*. La porta de darrere de la casa dona a dalt, al pati del Castell, en acabar les escaletes i abans d'entrar al perxe, a la cantonada. La llinda de la porteta duu gravada a la pedra la data de 1759 i una creu de l'orde dels hospitalers. Després, els de cal Cila van comprar el que ara és *cal Prior*. Actualment tenen la casa a la Raval, davant de la piscina municipal. Jaume Fàbregues Camí havia tingut molí amb fassina d'alcohol a cal Cila. *La pallissa de cal Cila* és a la Portella i l'era de *cal Cila*, al Redemú.

«Maymonus de Santa Fe; Cilia, eius uxor» (Perg. 1360); «Maria Bota Fàbregas, 1872 (Sila)» (Poca, 2017, p. 27); «Fàbregas Camí, Teresa (Sila)», any 1905

(*Bapt.* 1892, 343); «Sila» (*Contribució* 1936); «mossèn Jeroni Fàbregas Camí (Sila)», any 1939 (*Spel.* 9, p. 20); «era del Sila, [...] partida: Redemú; [...] norte, camino de Redemú» (*Repartiment* 1942, 171r).

A l'Espluga Calba tenim *cal Cila* (i *lo molí del Cila*), *cal Cil*, *ca la Mundeta del Cil*, *cal Cilet*, *la Cileta* i *cal Paucileta*. Hem optat per la transcripció amb *ce* del so fricatiu inicial, perquè és el que apareix en la primera citació documental, la del pergamí del 1360. El document és una renúncia: el batlle, Guillem Sespluga, reunit en consell general amb els habitants de l'Espluga Calba i llurs mullers, i en presència de Raimon Serrat, saig i pregoner de la vila, cedeix, en nom de la universitat, la retribució del senyor, Pere de Carcassona, als singulars del lloc que li conduïen el delme dels raïms a casa. *La Cília* consta com a esposa de Maimó de Santa Fe. El fet que Maimó sigui un prenom àrab planteja el dubte de si la muller també tenia un nom d'origen semític. En un capbreu del terme veí de Fullea està documentat, el 1500, *lo comellar de na Cília*, que en citacions posteriors del mateix segle apareix ja amb *essa* (Arbós, 2003, p. 55). Potser es tractaria de la mateixa persona.

N'hem recollit una multitud d'exemples escrits amb *essa*: *l'Era del Sila*, com a partida, als Torms; *ca la Sila* i *cal Sileta*, a les Borges Blanques; *l'era del Sila* i *l'hort del Sileta*, a l'Albagés; *la Sila*, a Barbens, i *la Sileta*, a Vilanova de Bellpuig; *lo Pla de la Sila* o *el mas de Silo*, a Vinebre; *cal Sileta*, a Vallbona de les Monges, Maldà i Llorenç de Rocafort; *cal Silo*, a Llorenç de Rocafort i Vimbodí; *cal Silet*, a l'Albi i al Vilosell; *cal Sileto*, a Arbeca, i *cal Silot*, a Sant Martí de Maldà. Amb la grafia *ce* hem anotat *lo comellar i la serra de na Cília*, a Fullea, i *Cila* (*Cecília*, vídua de Cervera, 1811), a Vallfogona de Riucorb.⁶³

Cila, de la

«testimonis: Macià Bota, pagès, dit lo Macià de la Sila», any 1765 (*Matr.* 1699, 232v).

El renom podria ser l'origen del nom actual de *cal Cila*. Sembla que faci referència a la dona de Macià Bota, que potser es deia Cecília.

Cila, lo molí del

[tɔ mu'li t̪ 'silo]

Es troba seguint la variant de la carretera que va cap a les Borges Blanques, d'acord amb el curs natural de la vall, quan arribem al punt quilomètric 11,150, a l'esquerra, en una espècie de meandre que hi ha al mig de la fondalada, que en

63. Martín i Preixens (2005, p. 422), Ripollès (2006, p. 189), Cullerés (2010, p. 143 i 146), Veà (2017, p. 248 i 287), Piquer (1990, p. 17), Farré i Moix (1993, apèndix), Amigó i Pere (2001, p. 419), Pere (2006, p. 311), Sans (2004, p. 183), Arbós (2003, p. 55) i Grau i Puig (2012, p. 320).

aquest indret descriu corbes capricioses. La propietat pertany a la família d'aquest renom. A la rubinada que hi va haver a la comarca per Santa Tecla, una dona de ca l'Agna, que hi vivia i hi treballava de molinera, desaparegué enduta per l'aigua.

És un edifici, abans habitat, molt espaiós, ampliat amb posterioritat a la instal·lació primigènia. Construït amb carreus i cobert amb volta feta de pedra i formigó de calç, té una portalada de prop de 2 m d'amplada i una superfície útil que depassa els 35 m². Al costat esquerre es va construir l'embassament, del qual encara queden restes, trapezial i molt allargassat, i amb un enorme cacau en forma d'embut a l'extrem (Martín, 2008, p. 115). És el que s'ha mantingut actiu fins fa menys temps, segurament fins a final del segle XIX.

Cilet, cal

«Isidro Torres, *alias* Silet, [...] calle de la Costereta; [...] por la derecha, calle de Santa Maria» (*Apeo*, 61v).

Cileta, la

«norte, Sileta, viuda» (*Apeo*, 77r).

Cinca

«Ramon [...], pagès, fill [...] de Juan Cinca, [...], y de Magdalena Cinca y Agut [...], de Sant Martí de Lladeras, bisbat de Solsona», any 1783 (*Matr.* 1699, 302v); «Juan Cinca» (*Repartiment* 1942, 89v).

Sant Martí de Llaneres, el poble de procedència de Ramon Cinca y Agut, és el nom amb què també era conegut l'antic municipi de *Castell d'Empordà*, a la Bisbal d'Empordà (NomCat i GEC).

Cinta

V. *Pere de la C.*

Cinta, ca la

[ˈka ʎa ˈsintə]

És al carrer de Senan.

«Collegi Germanes Dominiques (anys 40) [...]: Carme Miró (Cinta)» (Poca, 2027, p. 197); «Carme Miró (Cinta)», any 1965 (*Spel.* 9, p. 20).

Cinta, lo xalet de Ca la

[ʎo tʃaˈʎed de ˈka ʎa ˈsintə]

És sortint del poble pel carrer de Senan, a la Bassa del Pebre; ara ja no és propietat de ca la Cinta.

Cintas

«Antonio Ramos Cintas (soldat), [...] a conseqüència d'una ferida de metral·la» (*Òbits* 1934, 74r, 13).

Cintet, la sort del

«Campa. Su situación: sort del Sintet» (*Apeo*, 82v).

Cintet del Mateu, lo

«Jacinto Texidó, del Solà, dit lo Cintet del Mateu» (*Fund.* 1774, 3r).

Cinto

V. *Manuela* o *C. de la Manuela*, **Senyor C.*

Cinto Boter, cal

[ˈkaɫ ˈsinto βoˈte]

Era una casa del carrer de Santa Maria, al costat de cal Poca-roba.

Cirera

«Josepha Balcells y Cirera, [...] filla, emperò, de Joseph Cirera, pagès, [...] de Vincilló, sufragànea del poble dels Alamús», any 1781 (*Òbits* 1699, 161v); «padrins: [...] Úrsula Balcells y Cirera, tots de l'Espluga Calba», any 1804 (*Bapt.* 1773, 188v).

Cisca, ca la

[ˈka ɫa ˈsisko]

Era al carrer de Senan. També s'anomenava així *cal Joan del Dalmau*, al carrer de la Placeta.

«Josep Sardà (Cisca)» any 1932 (Poca, 2017, p. 113).

És un nom de casa força freqüent, que trobem a les Borges Blanques, a l'Albi i a Ulldemolins.

Cisco de ca l'Alabat-sigui-déu, lo

[ɫo ˈsisko ðe ˈka ɫaɫaβat ˈsiɣi ˈðew]

A un fill de cal Rocallaura li deien *lo Cisco de ca l'Alabat-sigui-déu*, perquè quan parlava utilitzava freqüentment aquesta expressió. Vivia al carrer de Santa Maria, tocant a cal Sargaire.

Cisco del Cafè o del Cabeça, cal

[ˈkaɫ ˈsisko ðeɫ kaˈfe] o [ˈkaɫ ˈsisko ðeɫ kaˈβeʃo]

«Josep Aixalà Pons (Cisco del Cabeça)», «Teresina Aixalà Pons (Cisco del Cabeça)» (Poca, 2017, p. 146).

Era una casa del carrer Major, que després es va dir *cal Cuca*. Tots dos propietaris feien les funcions de cafè o bar. Era el cafè i sala de ball més petit del poble, raó per la qual, el 1932, s'hi feren obres d'ampliació. També se'n deia *cal Cisco del Cabeça*.

Cisco de la Càndia, cal [ˈkaʃ ˈsisko ðe ʎa ˈkandja]

Era al carrer de Montblanc, al costat de cal Negret.

Cisquet del Ranxero, cal [ˈkaʃ sisˈkɛd deʎ ɾaŋˈdʒero] / [ˈkaʃ sisˈkɛd deʎ ɾiŋˈdʒero]

Al carrer de Santa Maria hi havia la Cisqueta de cal Ranxero, casada a cal Rocallaura. D'aquí va quedar a la casa el nom de *cal Cisquet del Ranxero*.

Cisqueta del Marquet, ca la [ˈka ʎa sisˈketa ʎa maɾˈket]

«Cisqueta Farré Gaya (Marquet, Pl. Pou)» (Poca, 2017, p. 55).

Era com també s'anomenava l'antiga casa de *cal Marquet*, a la plaça del Pou.

Cisteller, cal [ˈkaʃ sisteˈʎe]

«Francisca Martorell, donsenlla, filla [...] de Joseph, sisteller, y de Maria Martorell y Palau», any 1818 (*Matr.* 1791, 52r-v); «Joseph Martorell, àlies Cabalé del Sistellé [...], Francisco Martorell, hereu del Sistellé» (Recanasió 1846); «Francisco Marturell, alias Sistell, [...] calle del Solà, [...] calle de Montblanch», «José Marturell, alias Sistella, [...] casa calle de Sanan» (*Apeo*, 87v-88r i 145r).

Sembla que el nom de la casa era *cal Cisteller*, encara que també surt com a *Cistell* i *Cistella*.

Cisteller, lo racó del [ʎo raˈko ðeʎ sisteˈʎe]

És a l'esquerra de la pista que va als Omells, cap a la Beurada, on ara té la casa el Tongròs, a dalt.

«Racó del Sistellé, [...] por mediodía con el camino de Sinan» (*Apeo*, 21r); «Racó del Sistellé, [...] partida: Tortas» (*Repartiment* 1942, 175r).

Civiac

«Miguel Cristóbal Francisco Bibiad Galindo, compareció don José Cibiad y Porciello, natural de Vinacet, [...] Huesca [...], y de doña Joaquina Galindo y Galindo» (*Naix.* 1881, 38r, 15).

El llinatge procedeix de Binacet, a Osca.

Civit

«Isidro Civit, rector» (*StMiquel* 1730, 28v); «criats (són de Solivella i l'Espluga —al darrer, Joan Civit, li va deixar treure una eixarmada d'una quartera de sembradura anual [...])», anys 1801-1804 (Gual, 2007, p. 575); «una filla [...] de Miquel Civit, pagès, y de Madalena Civit y Castanyer [...]: Raymunda», any 1807 (*Bapt.* 1773, 203r); «Deogracias Civit Vallverdú» (*Naix.* 1895, 204r); «Carmen Camí Civit», casaments de l'any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Rosa Camí Civit» (*Matr.* 1908, 31r, 9); «José Civit Balcells» (*Repartiment* 1942, 82v); «José Civit Vallverdú», «Camí Civit, Francisco, vecino Guimerà» (*Amillar.* 1945, 29v i 88v).

Hem documentat alguns noms d'home amb aquest cognom: Antoni, Deogràcies, Gaspar, Isidro, Jeroni, Joan, Josep i Miquel, i també alguns de dona: Maria, M. Rosa i Raimunda. Isidro Civit va ser rector de l'Espluga Calba entre 1796 i 1798. Deogràcies Civit i Vallverdú, nascut el 1900 a cal Seller, formà part, com a membre d'Estat Català, de l'escamot de la Bandera Negra que organitzà el Complot del Garraf, el 1926, en el qual pretenien atemptar contra la vida d'Alfons XIII. Frustrat l'intent, fou detingut i condemnat a dotze anys de presó, però el 1930 fou amnistiàt, com els altres set membres del grup, i ingressà a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Atleta i escultor, durant la Guerra Civil espanyola fou l'administrador del Museu de les Arts Decoratives de Barcelona i, en acabar el conflicte, va exiliar-se a Mèxic, on morí el 1990.⁶⁴

Clapeu

«Francisco Clapeu R.» (*Amillar.* 1945, 32r).

Claramunt

«Vicent [...], fill [...] d'Agustí Claramunt y Victòria Conte, tots de Belianes», any 1843 (*Matr.* 1791, 157); «Mª Concepción, [...] hija [...] de Antonio Jovells Cunillera, de esta, y Conchita Claramunt Pastor, de Omellons», any 1947 (*Bapt.* 1935, 128v); «Concepción Jovells Claramunt», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7v).

Clarena

«Jegarius Clarena» (Perg. 1183).

Claret¹

V. **San Antonio María C.*

64. Devem aquesta informació al material sobre història de la vila que ens ha proporcionat Josep Poca Gaya.

Claret²

«Miguel Claret y Grau, natural de Sabadell» (*Òbits* 1880, 104r, 19); «Maria, [...] hija [...] de [...] Francisco Solé Claret, molinero, de Obesa (Lérida), y Amparo Farreny Buyre», any 1894 (*Bapt.* 1892, 117).

Clariana

«esposí y doní benedictió a en Guillem Clariana, del Mas, parròchia d'Alcover, y a na Joanna Lima», any 1590 (*Matr.* 1580, 4v).

Clarimé

«Juan Clarimé Amorós» (*Repartiment* 1942, 15v).

Clarísó

«Roberto Bosch Clarísó» (*Matr.* 1919, 37r, 4); «Juan Clarísó» (*Repartiment* 1942, 335v).

Clasques, cal

[ˈkaɫ ˈkɫaskes]

Era al carrer de Santa Maria, tocant a ca l'Estrada.

Claver

«Foren compares: Domingo Claver», any 1603 (*Bapt.* 1574, 59).

No tenim la seguretat que la grafia sigui *Claver* i no pas *Clauer*.

Cliviller

[kɫiβiˈɫe]

Hem anotat tres noms: Pere, Pío i Concepció. Pere Cliviller va ser rector de l'Espluga Calba entre 1799 i 1817. Actualment, una persona el porta com a primer cognom.

«Pedro Clivillé, rector que fue de esta parroquia» (Visita 1827, 791r); «Pío Crivillé, coadjutor», any 1895 (*Bapt.* 1892, 135); «Concepción Clivillé Balcells», «Criviller, rector» (*Naix.* 1945, 8r i 37v); «Albert Balcells Clivillé», any 1995 (*Spel.* 30, p. 15); «Clivillé Balsells, Concepció» (*Padró* 2013, p. 3).

N'hem documentat tres variants: *Clivillé*, *Crivillé* i *Criviller*.

Clos i Closa

V. **Hort C.*, **Vila C.*

Closa, la, o lo Clos [ʔa 'kʔozɐ]

S'anomenava així un tros de cal Sastre situat a la pista de Vinaixa, sortint del poble, just abans de la variant, a mà esquerra. Suposem que la finca, que un descendent de la família Sayrach esmenta com *lo Clos*, és la mateixa que la que apareix en els altres documents amb el nom de *la Closa*. Antigament hem documentat *lo clos del Senyor Comanador*, però té una altra ubicació.

«Closa, [...] por poniente con el camino de Vinaixa y por norte, ydem, ydem» (*Apeo*, 64v); «Aquests Sayrach [...] tenien les terres de l'era, el clos, i el tossal gros, i una finca gran a les Portelles» (Sayrach, 2009, p. 135); «finca: Closa, [...] partida: Horts», «finca: l'Era, [...] partida: Closa» (*Repartiment* 1942, 82r i 99r); «Partida: [...] Closa, [...] era de trillar» (*Amillar*. 1945, 29r).

És un nom de partida freqüent per aquestes contrades; el trobem a Senan, on designa un 'terreny tancat destinat a pasturatge', a l'Albi, al Vilosell, a la Pobla de Cérvoles, a Vinaixa i a la Floresta (*lo Clo*).⁶⁵

Clota

«Gabriel, fill de Ramon Roitg y Antònia Roitg y Clota», any 1805 (*Confirm.* 1797, 311v); «Josefa Balsells Clota, natural de Barcelona» (*Òbits* 1903, 113r, 8); «Josefa Balsells Clota [...], hija [...] del declarante y doña Rosa Clota Buxadé, natural de Perafita de Llusanès», «Ramona [...] Balsells Clota», «Rodrigo Balsells Clota» (*Naix.* 1907, 50r, 13; 128r, 22, i 196r, 12); «Ramona Balsells Clota» (*Òbits* 1912, 13r, 16).

Clotilde, ca la ['ka ʔa kʔo'titʔde] / ['ka ʔa ko'titʔɐ]

Era la casa que després va esdevenir *cal Picamixó*, al carrer Major.

Clotilde, lo tros de la [ʔo 'trɔz ðe ʔa kʔo'titʔde] / [ʔo 'trɔz ðe ʔa ko'titʔɐ]

És una paradeta darrere mateix de la fàbrica, on hi havia tros i era. Ara és propietat de la fàbrica.

«Clotilde Palau Roig» (*Amillar*. 1945, 96r).

Clots d'en Navès, los

«als Clots d'en Navès» (*Capbr.* 1510, 21r).

Coc, cal ['kaʔ 'kɔk]

És una casa del carrer de Santa Maria, tocant a cal Vilaverd, que també dona a la plaça del Pou i que abans era *cal Vicentó*. A la façana de la plaça del Pou figu-

65. Vallverdú (1995, p. 36), Amigó i Pere (2001, p. 173) i Pere (2006, p. 106, i 2013, p. 88).

ra la data de 1779. Tenien molí de raïms. Hem localitzat dues *cabanes de cal Coc*, el propietari de les quals era Josep Navés, totes dues del segle XIX. La de la partida de la Roca Foradada és la més grossa del terme i està completament reformada. És amb coberta de volta de canó tapada, fa 2,55 m d'alçària, 3,90 m d'amplada, 9,95 m de profunditat i té 38,81 m². L'altra, a la Portella, és amb coberta de volta tapada i apuntada, amb dos armaris interiors. Fa 2,50 m d'alçària, 2,55 m d'amplada, 5,40 m de profunditat i té 13,77 m². El propietari actual és dels Omellons.⁶⁶ L'antic *pati de cal Coc*, una edificació aïllada a la plaça de l'Ermita de Sant Miquel, actualment és la casa del Ramon de cal Rosset.

«Pere Navés Miret, [...] Coc», naixement any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Coc» (*Contribució* 1936); «Jaume Navés Balcells (Coc)», any 1936, «Joan Navés Balcells (Coc)», any 1939 (Rubió, 2011, p. 21 i 240); «Josep Navés Balcells, de cal Coc», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

A Arbeca hi havia *lo Pau del Coc*, documentat el darrer terç del segle XIX (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 161).

Coca

«Raymunda [...], filla [...] de Joseph Falcó, pagès, y de Maria Falcó y Coca», any 1818 (*Bapt.* 1773, 273v); «Joseph Torrents y Coca [...] de Sant Martí de Maldà», any 1825 (*Matr.* 1791, 73r).

Coco

V. **Ros del C.*

Coco, cal

«Joseph Taxidó, de la Rabal, dit del Coco» (*StMiquel* 1730, 18v); «padrins: Anton Texidó, pagès, dit lo Coco» (*Bapt.* 1773, 2v); «Anton Texidó y Camell, del barri Nou, dit lo Coco» (*Fund.* 1774, 86r); «Jayme Roca, *alias* Coco, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 113r); «Josep Roca, del Coco, de cal Ros del Coco», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 38).

Per la darrera font veiem que *cal Coco* era el nom originari de la casa que va passar a ser *cal Ros del Coco*. L'hem localitzat en altres poblacions, com ara l'Albi i Vinebre, però en tots dos casos és amb *o* tancada: [ˈkoko].⁶⁷

Codina

«Dolores Civit Codina, natural de Omells de na Gaya» (*Òbits* 1918, 58r, 21); «José Codina Saltó» (*Òbits* 1921, 7r, 23).

66. Martín i Preixens (2005, p. 324 i 326) i BIEC (BI-65).

67. Amigó i Pere (2001, p. 175) i Veà (2017, p. 136).

Com que es produeix una confusió considerable entre els llinatges *Codina* i *Codines*, hem optat per enregistrar-los tots en la forma plural, que és la més abundant i la que perdura a la vila. Hem mantingut en singular només els dos casos en què, tenint en compte l'altre cognom, només documentem aquesta forma: Civit Codina i Codina Saltó. Així i tot, a Fullea hi ha un *Codines* Saltó (també escrit *Codina* en una altra ocasió) (Arbós, 2003, p. 57).

Codines

[ko'ðines]

Hem documentat alguns noms d'home: Bienvenido, Blasi, Francisco (i Francisco Javier), Jaume, Javier, Jordi, Josep, Pau i Ramon, i també alguns de dona: Carme, Josefa, Francisca, Maria, Mercè, Modesta, Perpètua, Pilar, Rosa i Teresa. La confusió entre les formes *Codina* i *Codines* té lloc sobretot en els llinatges Codines Solé, Codines Sala i Codines Ribera. Apareix també una dona anomenada Codina Solà, que podria ser d'alguna d'aquestes famílies (*Solé* o *Sala*). Actualment, nou persones el porten de primer cognom.

«Pau [...], fill [...] de Joseph Codines y de Maria Gavarró [...], de Fullea», any 1839 (*Matr.* 1791, 141); «Pablo Codines» (*Apeo*, 57r); «Maria, [...] hija [...] de [...] Ramon Codina Solé, [...] de Fullea [...], y Francisca Ribera Torres», any 1897, «Codina Solà, Maria», any 1899, «Codina Ribera, José», any 1899, «Codina Sala, Francisca Maria», any 1909, «Codina Sala, Mercedes Luisa», any 1909 (*Bapt.* 1892, 185, 227, 229, 402 i 403); «Maria Gaya Codines», matrimonis de l'any 1902, «Pilar Codines Solé [...] Pilar Codines Sala», naixements i defuncions de l'any 1903 (*Spel.* 40, p. 5, i 44, p. 4); «Codina Ribera, Francisco», any 1917, «Codines Teixidó, Francisco Javier», any 1922 (*Bapt.* 1912, 150 i 244); «Ramon Codines Solé» (*Repartiment* 1942, 12r); «Blas Codina Solé», «Ramon Codina Solé», «José Codina Sala» (*Amillar.* 1945, 5v, 9v i 43v); «Francisco Codines Farré», «Rosa Codines Farré», «Jorge Codines Bellart» (*Naix.* 1945, 75v, 4; 90v, 5, i 92v, 9); «Codines Bellart, Francisco» (*Padró* 2013, p. 3).

La primera vegada que l'hem localitzat és com a renom, i no apareix fins dos segles més endavant com a nom de família, procedent de Fullea, on està documentat per primer cop el 1718 (Arbós, 2003, p. 57).

Codines, lo

[lɔ ko'ðines]

«padrins: [...] la muller de Pere Joan Cellma, àlies Codinas», any 1629 (*Bapt.* 1624, 33r).

Codonyera, la

[lɔ koðo'jɛrɔ]

Era el renom d'una dona a qui van trobar robant codonys.

Cogulles, les

[t̪es ku'ɣuʎes]

El capbreu de 1765 identifica *les Cogulles* amb l'actual partida dels *Espilars*. De tota manera, les Cogulles queden abans d'arribar-hi, entre la Coma d'en Salat i les Forques, i entre el camí dels Espilars i la carretera dels Omellons. Aquest no és l'únic lloc on l'aigua de pluja forma cogulles a la roca; també n'hi ha al Mas Blanc², a la Coma d'en Salat i a les Forques. Suposem que *les cogulles de n'Ara-nyó*, que apareixen en els capbreus més antics, són les que més endavant van donar nom a aquesta petita partida.

«a la partida de les Cahulles» (*Capbr.* 1692, 99v); «la partida de las Cogullas o dels Espilars» (*Capbr.* 1765, 181r).

El genèric *cogulla*, en plural, presenta moltes variants: *cagullas*, *cahulles*, *caulles*, *cogulls*, *cugulles* i *quahulles*; sense comptar els casos en què el plural és amb *-as*.

Cogulles, la serreta o serra de les

«la serreta de les Cagullas» (*Capbr.* 1669, 57v); «la serreta dels Cogulls» (*Capbr.* 1692, 15v); «en la partida dels Espilars, [...] a tremuntana ab la serra de les Cogulles» (*Capbr.* 1765, 134r).

També surt el nom en masculí: *la serreta dels Cogulls*.

Cogulles, lo tossal de les

«en la partida dels Spilars, [...] a tremuntana ab lo tossal de les Cahulles» (*Capbr.* 1633, 157v).

Tant *lo tossal*, com *la serra*, com *la serreta* de les Cogulles han de fer referència al mateix indret.

Cogulles de l'(o n')Aranyó, lo camí de les

[t̪o ka'mi ðe t̪es ku'ɣuʎes]

«lo camí va a les Cahulles de l'Aranyó» (*Capbr.* 1607, 288v); «partida dels Spilars, [...] a sol yxent y a tremuntana ab lo camí de les Cahulles de n'Arany» (*Capbr.* 1633, 42v).

El camí de les Cogulles, ara esborrat, sortia de la Raval, en direcció nord-oest, dret pel mig de la muntanya.

Cogulles dels Espilars, lo forn de les [t̪o 'forn de t̪es ku'ɣuʎez ðet̪z aspi'tas]

Les restes d'aquest antic forn d'oli de ginebre són a 1.500 m del nucli urbà i a poca distància del límit amb el terme de Maldà, gravades al marge de la cinglera que aflora per la banda nord d'una clapa boscosa situada al peu del camí de les

Vallades. S'hi va per la carretera de Maldà (LV-2014), agafant, uns metres abans del quilòmetre 8, un camí a l'esquerra que es bifurca a l'inici mateix. Cal prendre el vial de la dreta, és a dir, el camí de les Vallades, i seguir-lo un tram d'uns 400 m, voltat de camps d'oliveres i d'ametllers, fins a arribar a una clapa de bosc lleugerament elevada, on el camí es torna a bifurcar. El forn d'oli de ginebre és dins, al marge nord del bloc de roca sorrenca, base de l'elevació boscosa. Les coordenades són: UTM 31N-ETRS89: X: 333557; Y: 4597068; altitud: 480 m (Esquerda, Gallart i Manresa, 2016, p. 344-345).

Un dels productes més valorats del ginebre i del càdec per als més diversos usos terapèutics, tant per als humans com per al bestiar, ha estat l'oli, també anomenat *oli de ginebró* en algunes contrades. S'obtenia per la destil·lació seca, per pirogènesi, de les soques i arrels dels ginebres, que són les que contenen més quantitat de resina. Aquesta operació es realitzava en forns, on s'aconseguia un oli espès, de color marró fosc, que desprenia una olor molt penetrant. A les Garrigues caldria dir-ne *forns de càdec*, ja que a la comarca, per raó de l'altitud dels terrenys, aquesta és l'espècie d'arbrust que s'hi troba (Esquerda, Gallart i Manresa, 2016, p. 338 i 341).

Coix

V. **Pateca C.*

Coixet, cal

[ˈkaʎ kujˈʃet]

Era la darrera casa de l'actual avinguda de Pau Casals. Havia estat *cal Senyor Cinto*. Ara hi ha la perruqueria de la Carme de cal Feliu. Més endavant, cal Coixet va ser a la plaça de la Roca, on havia estat cal Llorenç. *La cabana de cal Coixet*, a la partida del Mas Blanc, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó vista, amb un ràfec sortint que reproduceix la volta de canó. Fa 3 m d'alçària i 4,15 m d'amplada.⁶⁸

«Jose Roig, *alias* Coiset, [...] calle de la Costereta» (*Apeo*, 62v); «Josefina Sesplugues Roig (Coixet)», anys 1924-1925 (Poca, 2017, p. 111); «Josep Sesplugues Roig, de cal Coixet», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 63).

Retrobem el diminutiu de *coix* com a renom en força poblacions, com ara Fullella, les Borges Blanques, la Granadella i l'Albi.⁶⁹ En els documents antics la grafia és *Coiset*.

68. Martín i Preixens (2005, p. 327) i BIEC (BI-63).

69. Arbós (2004, p. 57), Ripollès (2006, p. 107), Esquerda i Duaigües (2016, p. 239) i Amigó i Pere (2001, p. 176).

Coixo, (del)

«una filla de n'Antoni Balsel, Coxo», any 1591 (*Bapt.* 1574, 31); «la muller del Qoyxo Balsell», any 1604 (*Òbits* 1574, 15v); «Joan Teixidó, dit del Coyxe» (*Òbits* 1685, 5v, 2); «Joan Texidó, dit lo Coxo» (*Hospital* 1730, 1r).

A les Borges Blanques una partida s'anomena *la Basseta del Coixo* i a Montcada està documentat un Joan *lo Coxo* (Moreu-Rey, 1991, p. 126). En algunes anotacions no hi ha la *i* del dígraf (*Coxo*), mentre que en d'altres sí (*Coyxo* o *Qoyxo*).

Colau, cal

[ˈkaɫ koˈɫaw]

És una casa de la Raval, damunt de cal Bessó, actualment tancada. *La pallissa de cal Colau* és a la Costa del Mas.

Coll

«Maria Llima y Miró, [...] muller de Ramon Coll, de Sant Martí prop de Maldà» (*Capbr.* 1717, 32v); «Jaime Sans Coll, [...] labrador, [...] de Arbeca» (*Matr.* 1895, 42r, 2).

Coll de Batallots, lo

[tɔ ˈkɔɫ de βataˈɫɔts]

De fet, és una partida que queda dins del terme de Maldà. És el tros de cal Romangaia, damunt de l'Abeurada de cal Xubanc, a dalt al pla. Fa com una vall; és una baixada que va cap a les Roques Foradades.

«en el termino de Maldà y partida del Coll de Batallots» (MN 1859, 152r); «partida: Coll de Batallots» (*Repartiment* 1942, 134r); «Partida: [...] Coll de Batallots» (*Amillar.* 1945, 40r).

Coll d'en Febrer, la serra del

«l'ayguavessant de la serra del Coll d'en Febrer» (*Capbr.* 1692, 15r); «de la serra del Coll d'en Febré» (*Capbr.* 1741, 15v); «lo ayguavesant de la serra del Coll d'en Febrer», «partida de la Coma de Sant Pere, [...] a mitgdia ab l'ayguavesant de la serra del Coll d'en Febré» (*Capbr.* 1765, 117v i 133v).

Coll del Molí, lo

[tɔ ˈkɔɫ deɫ muˈti]

És la partida que hi ha després del poble, en direcció als Omellons. Comença després de la Peixera, tira més avall, fins al Fondo, i acaba al terme dels Omellons. La carretera hi passa pel mig i, a la seva dreta, arriba fins a la torre de l'Estrada. Primer venen la Devesa i la sort Llarga, i a continuació, la Coma d'en Salat. Les restes del molí més important que hi queden són les del Cila, però, per l'antiguitat de les citacions documentals, deduïm que el nom ve de l'antic molí de Senyor

Comanador, que podia haver tingut la mateixa ubicació o bé una altra de propera. Es pot confondre amb *la sort dels Horts o les Basses*, però, de fet, el Coll del Molí hauria de venir a continuació d'aquestes.

Hi ha un pedró, recentment arranjat, que commemora la mort de tres infants, poc després de finalitzar la Guerra Civil espanyola, en manipular artefactes explosius. Es pot llegir sota la creu: «J. Navés, 9 años; A. Mateu, 6 años; J. M. Sesplugues, 10 años. Día 7 de marzo de 1939». Els nens morts eren Joan Navés Balcells, de cal Coc; Antoni Mateu Fabregat, de ca l'Ermità, i Josep M. Sesplugues Balcells, de cal Misanguet. En l'accident també hi resultà ferit Nemesi Sesplugues Solé, de cal Ferran, de set anys, que quedà cec (BIEC, BI-82).

«al Coll del Molí» (*Capbr.* 1510, 4v); «al Coll del Molí [...] a tramuntana ab lo camí que va Arbeca» (*Capbr.* 1574, 45r); «al Coll del Molí» (*Capbr.* 1607, 309v); «Coll del Molino», «Coll del Molí [...], por mediodía con camino de Arbeca» (*Apeo*, 14r i 154r); «Partida: Coll del Molí, 6 jornales» (*Comitè* 1936, 65); «finca: sort del Molí, partida: Coll del Molí» (*Repartiment* 1942, 170); «Coll del Molí» (*Amillar.* 1945, 24v).

V. t. **Molí, lo*.

Coll del Molí, lo camí del [ʔo ka'mi deɫ 'koʎ deɫ mu'ʔi]

És el que surt de la Raval en direcció als Omellons i torna a fer cap a la carretera. El fet que la citació l'anomeni *camí vell* pot fer pensar en algun traçat antic.

«norte, camino viejo; partida: [...] Coll del Molí» (*Amillar.* 1945, 81v).

Coll del Molí, lo comellar del, o lo comellar de la Sort del Molí

«al Coll del Molí una peça de terra [...] anomenada lo comellar del Coll del Molí» (*Capbr.* 1574, 42r); «la partida dita lo comellar de la Sort del Molí» (*Capbr.* 1607, 299v).

Devia ser un tros de terra petit dins la partida més gran del Coll del Molí.

Coll de la Portella, lo

«al Col de la Portella», «al Coll de la Portella» (*Capbr.* 1510, 10v i 21r); «al lloch appellat al Coll de la Portella, [...] a tramuntana ab lo camí que va a l'Albi» (*Capbr.* 1574, 60r); «al Coll de la Portella» (*Capbr.* 1607, 295r); «al Coll de la Portella o Paraís» (*Capbr.* 1669, 7v); «al Coll de la Portella o Parahís» (*Capbr.* 1765, 8r).

Tant la designació *Coll de la Portella* com *Paradís*, per a referir-se a aquesta partida de terra, són prou antigues: la primera citació que hem trobat de l'una és del 1510, i la primera de l'altra, del 1574. Actualment, se la coneix com a *Paradís*,

i *lo coll de la Portella* designa l'accident geogràfic pròpiament dit i no pas la partida. El trobem en altres termes municipals, com ara Juneda (Cornudella, 2012, p. 105) o bé la Poble de Cérvoles (Pere, 2013, p. 91).

V. t. *Paradís, lo*.

Coll de la Vinya Guallar, lo

«al Coll de la Vinya Guallar» (*Capbr.* 1510, 6r).

Sembla que el tros de terra sigui el nom de la vinya d'un propietari que s'anomenés *Guallar*. *Guallart*, grafia antiga de *Gallard*, és un cognom present a l'Espluga Calba almenys des del 1379, any en què Berenguer Gallard fou senyor del lloc i del castell. També tenim documentada la grafia *Guallart*, però amb posterioritat: el 1887 i el 1942. Un altre topònim que s'hi podria relacionar és *Vinyaio-lar*, documentat només el 1607, com a nom antic de la partida que més endavant s'anomenaria *los Oms*.

V. t. **Vinyaio-lar, lo*.

Collet o Coll de la (o na) Servera, lo

«al Collet de la Servera» (*Capbr.* 1510, 26r); «al Collet de na Cervera, [...] a ponent ab lo camí va a Fullea» (*Capbr.* 1607, 315v); «partida del Coll de la Cervera, [...] a tremuntana ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1741, 52v); «en la partida del Coll de la Cervera» (*Capbr.* 1765, 138v).

L'única referència que tenim per a establir-ne una ubicació aproximada és el camí de Fullea, o de Montblanc, el qual indica la mateixa direcció. Al terme de Fullea hi ha la partida de *les Serveres* (i *la punta de les Serveres*), justament al límit amb el de l'Espluga Calba (Arbós, 2003, p. 157). Suposem, doncs, que es tracta de la mateixa zona. La presència d'aquest arbre caducifoli de fruits comestibles és abundant en la toponímia d'aquesta part del territori. A la Poble de Cérvoles, cinc noms de lloc s'hi relacionen, i la servera potser és l'arbre de bosc que hi surt més vegades; també n'hem trobat exemples a Ulldemolins, al Vilosell i a Sarraí.⁷⁰

De tota manera, no podem descartar que el collet no tingui res a veure amb l'arbre i es relacioni directament amb l'antropònim *Cervera*, ja que un membre d'aquesta família, Porcel de Cervera, va ser el primer batlle de l'Espluga Calba i el llinatge és present a la vila fins al segle XIX. A Penelles, una partida de terra es diu *la Cervera* (Turull, 2007, p. 84).

70. Pere (2006, p. 310, i 2013, p. 13 i 249-250), Pere i Amigó (1997, p. 347) i Bonet (2012, p. 157).

Colom

«Francisco [...], fill [...] de Ramon Bota y Maria Bota y Colom», any 1792, «Cristòfol Bota y Colom», any 1797, «Antònia, [...] filla [...] de [...] Maria Bota y Colom», any 1800 (*Bapt.* 1773, 109v, 146r i 164v); «Bellart y Colom, Maria», any 1892 (*Bapt.* 1881, 154v); «Ramon Bellart Colom» (*Òbits* 1894, 34r, 11).

Només una persona, de prenom Maria, el porta de primer cognom. A Fulledda (Arbós, 2004, p. 58) i Tarrés (*lo forn de calç del Colomet*) (Arbós, Ibarz i Piñol, 2003, p. 37) està documentat el mateix renom.

Colom, lo

«Pau Sesplugues, del pati del Castell, dit lo Colom, pagès» (*Fund.* 1774, 103r).

Colomer, lo

«prop la Vila, una peça de terra que-s diu lo Colomer, [...] a sol yxent ab lo camí que-s va a Vallbona» (*Capbr.* 1574, 35v); «una peça de terra que-s diu lo Colomer, [...] a tremuntana ab lo clos del Senyor» (*Capbr.* 1607, 235v).

Lo colomer era una zona habitual en molts pobles a l'edat mitjana, on hi havia els *colomers*, petites construccions, amb forats al sostre per a la sortida i entrada dels ocells, que vivien en plena llibertat i hi anaven a ajocar-se (Vallverdú, 1995, p. 36). Constituïa un aspecte característic de l'antic paisatge camperol, a causa de la importància medieval —i anterior— de la reproducció d'aquests animals. En conseqüència, les petites partides prop dels pobles amb el nom de *Colomer* proliferaren en la toponímia rural. En trobem als Omellons, Senan, Fulledda (tocant a la carretera i en direcció a Tarrés), Tarrés, Arbeka (situada, per l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, a poc més d'un quilòmetre de la vila, en direcció nord-oest, vora el canal d'Urgell), Artesa de Lleida, Belianes, Golmés, Juncosa, Rocafort de Queralt, Vallclara o Vinebre.⁷¹

Columbano

«Catharina [...], filla [...] del quòndam Joseph Columbano, y Maria Lleonart [...], d'Arbeca», any 1740 (*Matr.* 1699, 201v).

Coma¹

V. *Comellar d'en Marcos* o *C. d'en Marco*; *Cova del Llop*; **Oms*; **Mariola*; **Palau* o *C. del Palau*; **Vallada*; **Vell de la C. de Sant Pere*.

71. Satorra (2003, p. 174 i 175), Turull (2007, p. 85), Gual i Jorba (2012, p. 178 i 179), Martín i Preixens (2005, p. 246 i 357), Pere (2017, p. 77) i Veà (2017, p. 138).

Coma²

«Petrus Coma, jurati» (Perg. 1405/9); «Thoni Pau Coma» (Roser 1600, 17r); «Antònia, [...] hija [...] de [...] Francisco Torres Gaya, de esta, y Maria Coma Muntraveta, de Vallferosa», any 1926 (*Bapt.* 1912, 303); «Antònia Torres Coma» (*Matr.* 1939, 99r, 4).

Hem documentat dos noms d'home: Pere i Toni Pau, i també un nom de dona: Maria.

Coma, la vall de la

[ʔa 'βaʎ de ʔa 'koma]

S'inicia al barranc dels Cocons, just en sortir dels Omells de na Gaia (l'Urgell), al qual s'uneix el barranc dels Pous, procedent de Senan (la Conca de Barberà). Un cop unificats, ambdós barrancs entren a les Garrigues pel terme de l'Espluga Calba, on la vall es denomina del *Rinet*. A la zona que hi ha aproximadament un quilòmetre abans d'arribar als Omellons, els veïns d'aquesta vila en diuen *los Diumenges* o bé, més genèricament, *lo fondo de l'Espluga Calba*, apel·latiu que es perd a poca distància d'haver superat la població i es converteix en *lo fondo de la Coma*, nom que serva durant un tram del trajecte pel terme d'Arbeca i per una punta del de la Floresta. A la Floresta la vall esdevé *lo Clos*, d'uns 50 m de llargada, i després torna a Arbeca, on s'anomena *lo Turull*, fins a la fusió amb la Femosa, al cap d'uns 1.500 m de recorregut (Martín, 2008, p. 107).

«homines et feminas de Speluncha, qui habetis et tenetis alodium in Coma» (Perg. 1183).

V. t. *Ardèvol, d'.

Coma d'Aigües Vives, la

«en la partida de la Coma d'Aygües Vives [...] a migjorn ab lo camí que va a Sennant» (*Capbr.* 1574, 38r); «la Coma d'Aigües Vives» (*Capbr.* 1607, 244r); «la partida de la Coma d'Aygües Vivas» (*Capbr.* 1717, 4r); «lo dit terme afronta a sol ixent [...] ab la partida de la Coma d'Aygües Vives» (*Capbr.* 1741, 4r).

Devia ser equivalent a *Aigües Vives*².

Coma de l'Albereda, la

«la Coma de l'Albereda» (*Capbr.* 1574, 16v); «la Coma de l'Albareda» (*Capbr.* 1607, 275v); «en la partida de la Coma de l'Albareda» (*Capbr.* 1633, 23r); «partida de la Coma de l'Albereda» (*Capbr.* 1692, 22v).

Devia ser equivalent a *l'Aubereda*.

Coma dels Cabrers, la

«a la Coma dels Cabrés» (*Capbr.* 1510, 7v); «en la Coma dels Cabrers» (*Capbr.* 1633, 66v).

Devia ser equivalent o adjacent als *Cabrers* i al *Pla Cabrer*.

V. t. **Cabrers, los*; **Pla Cabrer, lo*.

Coma del Castell(s), (lo tros de) la

«en la partida del Grau, anomenada lo tros de la Coma del Castells, [...] a tre-muntana part ab terres del Senyor Comanador» (*Capbr.* 1765, 83r); «partida: Coma Castell, [...] norte, camino Maldà» (*Repartiment* 1942, 194r); «Partida [...]: Coma Castell» (*Amillar.* 1945, 56r).

Deduïm que es tracta d'una depressió (*Coma*), ubicada a la partida del Grau i que té al nord el camí de Maldà. Seguint la primera citació, pot fer referència a l'antropònim *Castells*, documentat des del 1574 fins al 1669; en les dues darreres, ja del segle xx, el nom s'ha reduït a *Coma Castell*.

V. t. **Comellar d'en Roger* o *de na Rogera, lo*.

Coma d'en Català, la

[ta 'koma ŋ kata'ta]

La Coma d'en Català és un nom que encara algú reconeix per referir-se a aquesta partida, malgrat que l'apellatiu més habitual sigui *les Catalanès*.

«a la Coma den Català» (*Capbr.* 1510, 8r); «la Coma d'en Català», «la partida d'en Català [...], a tramuntana ab lo terme de Sennant» (*Capbr.* 1574, 9r i 82r); «la partida de la Coma d'en Català» (*Capbr.* 1692, 18r); «la partida d'en Cathalà» (*Capbr.* 1717, 78r); «partida Coma d'en Català» (MN 1697, 24/4/1720); «partida de la Coma d'en Català» (*Capbr.* 1741, 16r); «la partida propdita de la Coma d'en Català» (*Capbr.* 1765, 115r); «Coma Català» (*Apeo*, 78r); «la partida Coma Català» (*Òbits* 1934, 80r, 19); «partida: Coma Català», «finca: Bancal, [...] partida: Coma-n de Català» (*Repartiment* 1942, 43r i 86r).

Coma d'en Català, lo camí de la

«camino de Comas de Català» (*Repartiment* 1942, 154v).

Devia ser equivalent al *camí de les Catalanès*. *Comes* està en plural perquè remet al conjunt de finques d'aquella partida.

Coma dels Espilars o dels Pilars, la

«unum hortum a la Coma dels Pilàs» (*Capbr.* 1510, 29v); «a la Coma dels Aspilars [...] a tramuntana ab lo terme de Maldà», «a la partida dita la Coma dels Espilars, [...] a migjorn [...] part ab lo camí que-s va a Vilanova» (*Capbr.* 1574, 23r i 27v); «la Coma dels Spilars» (*Capbr.* 1607, 281v).

Devia ser equivalent a l'actual partida dels *Espilars*. Es veu com el nom originari era **la Coma dels Pilars*.

Coma de Fullea, la

[ʔa 'koma ðe fu'ʎeðɔ]

És al sud del terme, entre la carretera de Fullea i el camí dels Masos, després del Passet i abans dels Bassals.

«la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1574, 6r); «la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1607, 414r); «la partida de la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1669, 76r); «la partida de la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1692, 25v); «partida Coma de Fullea» (MN 1697, 4/4/1717); «la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1717, 11v); «partida la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1741, 12v); «la partida de la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1765, 183v); «Coma de Fullea» (*Apeo*, 29r); «Partida [...]: Coma de Fullea» (*Amillar.* 1945, 49v).

Coma de Fullea (i Masos), lo camí de la

[ʔo ka'mi ðe ʔa 'koma ðe fu'ʎeða j 'mazos]

Comença al pont de Fullea i continua Fondo amunt.

«lo camí de la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1574, 6r); «lo camí qui va a la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1692, 25v); «lo camí que va a la Coma de Fullea y Masos» (*Capbr.* 1741, 133v); «ab lo camí de Fullea y a tremuntana ab lo camí que va a la Coma de Fullea y Masos» (*Capbr.* 1765, 35r); «camino de Coma de Fullea» (*Repartiment* 1942, 265v).

Coma de Fullea, l'obac de la

[ʔawβag de ʔa 'koma ðe fu'ʎeðɔ]

Com veiem, *l'obac de la Coma de Fullea* és la banda de la partida que queda al sud.

«als hubachs de la Coma de Fullea», «al hubach de la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1510, 15v i 17v); «l'obach de la Coma de Fullea», «Coma de Fullea [...] a migjorn ab l'obach, [...] a tramuntana ab lo camí que va a Fullea» (*Capbr.* 1574, 20v i 54r); «a la Coma de Fullea [...], a migjorn ab l'obach», «a l'obach de la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1607, 266v i 320r); «la partida de la Coma de Fullea, [...] a mitgdia ab l'ubach ayguavesant», «en la partida de la Coma de Fullea, [...] a mitgdia ab l'obach» (*Capbr.* 1765, 46r i 173r).

La grafia del genèric és inicialment, en el capbreu del 1510, *hubach* (o, en plural, *hubachs*) i en les citacions successives, gairebé sistemàticament, *obach* —en una sola ocasió hem anotat *ubach*. Tres de les citacions reflecteixen el fenomen poc freqüent de la neutralització de la vocal velar seguida de síl·laba que contingui bilabial [β]: [uβak], que no es manté en l'oralitat, en què la /o/ inicial absoluta síl·làbica diftonga en [aw]: [awβak].

Coma de Fullea, la síquia de la, o la síquia dels Masos

[ʦa 'sikia ðe ʦa 'koma ðe fu'ʎeðɔ] o [ʦa 'sikia ðetɕ 'mazos]

És a la carretera de Fullea, des del pont, Fondo amunt, on hi ha el Passet. Baixava per la coma de Fullea. El caixer encara hi és, a l'obac.

«la séquia, a ponent ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1692, 25v); «a la partida de la Coma de Fullea, [...] a mitgdia ab la séquia Regadora [...] y a tremuntana ab la séquia de la part solana» (*Capbr.* 1717, 63v); «partida de la Coma de Fullea, [...] a mitgdia ab la séquia, a ponent ab lo camí de Fullea» (*Capbr.* 1741, 133v); «en la partida de la Coma de Fullea, [...] a mitgdia ab la síquia, a ponent ab lo camí de Fullea» (*Capbr.* 1765, 35r).

En les citacions apareix majoritàriament el genèric *séquia*; en canvi, la forma viva és *síquia*.

Coma d'en Gaia, la

[ʦa 'koma ɲ 'gajɔ]

És a la part sud-oest del terme, entre el fondo dels Escabrers i el pla de la Bassa, més concretament, entre el camí del Pla de la Bassa i el dels Escabrers, abans de la Font d'en Pic.

«a la Coma en Gaya», «a la Coma den Gaya» (*Capbr.* 1510, 24r i 29r); «a la Coma d'en Gaya y Pla de la Bassa», «a la Coma d'en Gaya [...] a tramuntana ab lo camí que va a Sennant», «a la Coma an Gaya [...], a migjorn ab lo camí que va a Montblanch» (*Capbr.* 1574, 19r, 31v i 54v); «Coma-u Gaya» (*Apeo*, 65r); «partida: Coma d'en Gaya» (*Repartiment* 1942, 86r); «Coma-n Gaya», «Partida [...]: Coma Gaya» (*Amillar.* 1945, 86r i 89r).

Tenim documentat per primer cop el renom Gaia el 1360 i el cognom el 1510. La diftongació de l'article masculí *el* (*Coma au Gaia*) que apreciem en una de les citacions deu reflectir una pronúncia puntual, ja que ha perdurat oralment l'article personal *en*.

Coma dels Horts, la

«en la partida de la Coma dels Horts» (*Capbr.* 1633, 48v); «a la partida de la Coma dels Horts» (*Capbr.* 1717, 66v); «en la partida de la Coma dels Horts, [...] a mitgdia ab lo Torrent [...] y a tremuntana ab la síquia del Molí» (*Capbr.* 1765, 144r).

Devia ser equivalent a l'actual dels *Horts*.

Coma del Mas (Blanc), la

«a la Coma del Mas», «a la Coma al Mas» (*Capbr.* 1510, 12r i 38r); «la Coma del Mas Blanch» (*Capbr.* 1574, 23r); «la Coma del Mas Blanch», any 1610 (*Mil·lores* 1619, 257r); «partida de la Coma del Mas Blanch», «en la partida de la

Coma del Mas» (*Capbr.* 1633, 72v i 192r); «la partida dita la Coma del Mas Blanch» (*Capbr.* 1669, 41v); «la partida dita la Coma del Mas» (*Capbr.* 1692, 18r); «en la partida de la Coma del Mas, [...] a ponent ab lo camí que va a la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1765, 40v).

Devia ser equivalent a la partida del *Mas*, més endavant anomenada *lo Mas Blanc*; o potser només era una part d'aquesta, la que forma una depressió, una *coma*, als peus del cim.

Coma del Mas Blanc, la síquia de la [ʔa 'sikia ðe ʔa 'koma ðeʔ ,mezʔʔaŋ]

«la séquia de la Coma del Mas Blanch» (*Capbr.* 1692, 59v); «a la partida de l'Albareda, [...] a mitgdia ab la séquia de la Coma del Mas Blanc, a ponent y a tremuntana ab la séquia que va al Molí» (*Capbr.* 1717, 17v); «la síquia de la Coma del Mas Blanc» (*Capbr.* 1765, 28r).

Era on hi ha la font del Mas Blanc i anava d'allí en direcció a l'Aubareda.

Coma del Molí, la

«Coma Molendi», «prope Comam Molendinum» (*Capbr.* 1510, 4v i 30r); «la Coma del Molí», «a la Coma del Molí, davant la Vila» (*Capbr.* 1574, 16v i 60r); «la Coma del Molí» (*Capbr.* 1607, 309v); «partida de la Coma del Molí, [...] a tremuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1669, 37r); «en la partida de la Coma del Molí, [...] a mitgdia ab l'ayguavesant de la devesa del Señor Comanador» (*Capbr.* 1765, 152r); «molí fariner a la Coma del Molí (3 síquies)» (Doc. 1796).

Devia ser equivalent a la partida del *Molí*.

Coma de l'Oriola, la

«Coma de l'Oriola» (*Capbr.* 1510, 21r); «al lloch apellat la Coma Oriola» (*Capbr.* 1607, 309r); «en la partida de la Coma Oriola» (*Capbr.* 1633, 120v).

Es podria relacionar el nom d'aquesta partida amb el corresponent del terme d'Arbeca, en el qual, el 1724, existia una teuleria, al camí de Belianes, al començament de la Costa del Pou, dita *la Coma d'Oriola*, que actualment s'anomena *lo Rellisser*. El nom s'hi ha mantingut i ara designa una bassa.⁷² Fins i tot seria versemblant que el topònim, circumscrit dins del terme de l'Espluga Calba, en realitat fos d'Arbeca, donat que tots dos són propers. L'administració dels afers senyoriais dins del departament d'Arbeca incloïa més pobles: segons una relació de veïns del 1787, les baronies pertanyents al ducat de Cardona eren les viles d'Arbeca i de Juneda, els llocs de les Borges i el castellet de la Floresta, i la baronia

72. Sans, Pau i Junyent (2014, p. 85 i 80) i Satorra (2003, p. 176 i 177).

d'Oriola o Oliola. Aquesta baronia havia esdevingut del casal de Cardona i hi va pertànyer fins a l'extinció dels senyorius.

El diminutiu de AUREA, AUREOLA, 'daurada', procedent del llatí AURUM, 'or', ha generat força topònims arreu del territori: en trobem un d'idèntic, *Comaoríola*, a la Baixa Cerdanya, un sector dels municipis de Das i Urús; a Juncosa l'*Auriol* és una partida de terra.⁷³

Coma del (o d'en) Pou, la [ta 'koma m 'pow]

Per als informants actuals és una fondalada amb tres finques situades a continuació de l'Aubereda, cap al Mas Blanc², després del canvi de rasant, quan ve la pujada, a l'esquerra, de la carretera fins al tros de cal Pelat: la de cal Llord, la de cal Colau i la del Lluís de cal Pau.

«a la Coma del Pou [...], a la Coma al Pou» (*Capbr.* 1510, 8r); «la Coma del Pou», «al lloch appellat la Coma al Pou [...] a ponent ab lo camí que va a Vinaixa» (*Capbr.* 1574, 10v i 40v); «a la Coma del Pou, [...] a migjorn ab la síquia [...] y a tremuntana ab lo marge» (*Capbr.* 1607, 368v); «a la partida de la Coma del Pou, una masia» (*Capbr.* 1633, 25r); «la partida de la Coma d'en Pou» (*Capbr.* 1669, 121r); «la partida de la Coma del Pou» (*Capbr.* 1692, 91v); «a la partida de la Coma del Pou» (*Capbr.* 1717, 89v); «partida de la Coma del Pou» (*Capbr.* 1741, 15v); «la partida de la Coma del Pou» (*Capbr.* 1765, 160v); «lo tros de la Coma del Pou, que és envers lo Mas o qui va al Mas Blanch» (*Fund.* 1774, 126r); «Coma am Pon» (*Apeo*, 65r); «partida: Coma-m Pou», «finca: Coma-m Pou, partida: Portellas» (*Repartment* 1942, 31r i 43r).

Tot i que actualment en aquesta zona no hi ha aigua, hi podria haver hagut un pou en altres temps. El topònim també es podria relacionar amb el cognom *Pou*, documentat des del 1360, però és menys probable. I una tercera possibilitat és que es tracti de l'ús de *pou* per *avenc*, amb una translació del significat, freqüent a les contrades càrstiques de la nostra terra, en el sentit que els avencs són pous naturals (Domingo, 1997, p. 291).

La preposició que uneix els components és *de* més l'article *el*, però en una ocasió apareix l'article personal *en*, que és el que ha perdurat. En una altra nota (1774) hem enregistrat *lo tros de la Coma del Pou*. Trobem el mateix topònim a l'Albi, Fullea i al terme de les Borges Blanques.⁷⁴ A Fullea s'ubica a la zona del pou de la Vila, i a les Borges, en una àrea on podria haver-hi hagut un pou.

V. t. *Aubereda, l'*.

73. DECat (vol. vi, p. 82a6), OnCat (vol. vi, p. 84b12-44), DCVB (s. v.), NomCat i Martín i Preixens (2005, p. 353).

74. Amigó i Pere (2001, p. 180), Martín i Preixens (2005, p. 220 i 265) i Arbós (2003, p. 134).

Coma d'en Pou, lo camí de la [tɔ ka'mi ðe tɔ 'koma m 'pow]

És el camí de la font del Mas Blanc, és a dir, el primer tram de la pista de Vinaixa.

«camino Coma-n Pou» (*Repartiment* 1942, 114r); «poniente, camino Albi; norte, camino Coma-n Pau» (*Amillar*. 1945, 34r).

Coma del Pou, lo coll de la

«al lloch appellat al coll de la Coma al Pou, [...] a sol ponent ab lo camí que va a l'Albi» (*Capbr.* 1574, 66v); «al lloch appellat al coll de la Coma al Pou» (*Capbr.* 1607, 456r).

Coma d'en Robió, la

«a la Coma den Robió» (*Capbr.* 1510, 9r); «al lloch appellat a la Coma d'en Robió» (*Capbr.* 1574, 41v); «partida dels Espilars, [...] a mitgdia ab la Coma d'en Robió» (*Capbr.* 1741, 158v); «en la partida de la Coma d'en Rubió, [...] a ponent ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 98r); «Coma Rubió» (*Apeo*, 115r); «partida: Coma Rubió» (*Repartiment* 1942, 82r).

La partida és al sud dels Espilars i a l'est del camí d'Arbeca. Mantenim la grafia *Robió*, perquè tenim el cognom documentat del 1369 al 1553 i, com a renom, el 1360. *Rubió* apareix el 1773. En el topònim, la forma amb *o* dura fins al 1741, i ja la trobem amb *u* el 1669. A Belltall hem localitzat una *coma d'en Rubió* (Amigó, 2005, p. 59).

Coma d'en Robió, lo cap de la

«lo cap de la Coma d'en Rubió» (*Capbr.* 1717, 68v); «partida dels Espilars [...] a ponent ab lo cap de la Coma d'en Robió» (*Capbr.* 1741, 34v); «lo cap de la Coma d'en Rubió» (*Capbr.* 1765, 78r).

L'extrem de la Coma d'en Robió tocava a l'est amb els Espilars.

Coma d'en Robió, lo pla de la

«lo pla de la Coma d'en Robió», «partida dels Espilars, [...] a mitgdia ab lo pla de la Coma d'en Rubió» (*Capbr.* 1633, 56v i 98v); «lo pla de la Coma d'en Rubió» (*Capbr.* 1765, 85v).

Lo pla de la Coma d'en Robió quedava al sud dels Espilars.

Coma d'en Robió, la serra de la, o la serra d'en Robió

«la serra de la Coma d'en Robió», «la serra d'en Robió [...] y a tremuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1633, 75r i 85v); «la serra d'en Rubió»

(*Capbr.* 1669, 73v); «ab la coma o serra d'en Rubió», «a sol ixent ab lo camí de Vilanova [...] y a mitgdia ab la serra de la Coma d'en Rubió» (*Capbr.* 1765, 124r i 146v).

La serra limitava al nord amb el terme de Maldà. Una altra afrontació que s'esmenta és *lo camí de Vilanova de Bellpuig*, a l'est, ara desaparegut, que passava per Maldà. En una citació també se l'anomena *la coma d'en Robió*.

Coma d'en (o del) Salat, la [ʎa 'koma n sa'ʎat]

Es troba al nord del terme, anant cap als Omellons, quan s'acaba el Coll del Molí, a mà dreta, entre les Cogulles i els Espilars. A la part solana hi ha serra.

«a la Coma-n Salat», «a la Coma den Salat» (*Capbr.* 1510, 10v i 22r); «la Coma d'en Salat», «a la Coma an Salat [...], a sol ponent ab lo camí que va Arbeca» (*Capbr.* 1574, 31r i 55v); «té dues feixes al Come-n Salat» (*Capbr.* 1669, 31v); «la partida del Come-n Salat» (*Capbr.* 1692, 31v); «la partida de la Coma d'en Salat» (*Capbr.* 1717, 28r); «en la partida de la Coma d'en Salat, [...] a tremuntana ab lo camí de Vilanova» (*Capbr.* 1765, 116v); «Coma au Salat», «Coma an Salat» (*Apeo*, 34v i 190r); «Coma-n Salat» (*Comitè* 1936, 63r); «Partida: [...] Coma Salat» (*Amillar.* 1945, 54v).

El nom de la partida fa de mal relacionar amb el cognom *Salat*, que no documentem fins al 1765. Sembla, doncs, derivat del topònim *la serra del Salat*. En alguna citació (1669 i 1692) el gènere és masculí (*al/del Come-n Salat*).

V. t. *Comensalats, les*.

Coma de Sant Pere

V. **Vell de la C. de S. P.*

Coma de Sant Pere, la [ʎa 'koma ,sam 'pere]

És damunt del Mas Blanc², Fondo amunt, en direcció a Fulledda. S'hi pot accedir pel camí de la Costa del Mas, després de la qual entra la Coma de Sant Pere.

«a la Coma de Sent Pere», «in partida de Sent Pere» (*Capbr.* 1510, 6r i 6v); «a la Coma de Sanct Pere [...] a sol ixent ab lo terme de Fulledda» (*Capbr.* 1574, 29v); «en la partida dita la Coma Sant Pere» (*Capbr.* 1607, 327v); «en la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1633, 64r); «la partida de la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1669, 87v); «la partida de la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1692, 15r); «la partida de la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1717, 52r); «la partida de la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1765, 116r); «la partida nominada Coma de San Pere» (MN 1859, 152v); «Coma de Sant Pere» (*Apeo*, 169r).

En el primer document (1510) també se'n diu simplement *la partida de Sant Pere*. Oralment s'usa el nom en plural: *les Comes de Sant Pere*, i també l'hem sentit en masculí: *als Comes de Sant Pere*.

Coma de Sant Pere, lo barranc de la [tə βa'raŋ de t̪a 'koma ,sam 'pere]

És al final de la coma de Sant Pere, entre el terme de l'Espluga Calba i el de Fullella.

Coma de Sant Pere, lo camí de la [tə ka'mi ðe t̪a 'koma ,sam 'pere]

Anant cap a Fullella, al quilòmetre 14 de la carretera, a la dreta a les Fontetes, hi ha aquest camí. Pel camí de la Costa del Mas també s'accedeix a la Coma de Sant Pere.

«cum vico quo itur a la Coma de Sent Pere» (*Capbr.* 1510, 27r); «lo camí qui va a la Coma de *Sant Pere*» (*Capbr.* 1669, 91r); «lo camí de la Coma de *Sant Pere*» (*Capbr.* 1717, 99v); «en la partida de la Costa del Mas, [...] a ponent part ab lo camí que va a la Coma de *Sant Pere*» (*Capbr.* 1765, 204r).

Coma de Sant Pere, la collada de la

«la collada de la Coma *Sant Pere*» (*Capbr.* 1669, 87v).

El genèric *collada* és el més proper semànticament al de *lo barranc de la Coma de Sant Pere*, que apareix en el *Nomenclàtor* (NomCat), amb la definició de 'curs fluvial', i que no hem documentat en cap ocasió ni hem recollit oralment.

Coma de Sant Pere, la serra de la [t̪a 'sera ðe t̪a 'koma ,sam 'pere]

És una serra d'uns dos quilòmetres de savines, ginebres i algun pi petit. Comença al Mas Blanc², tira Fondo amunt i arriba fins als Bassals, fins al terme de Fullella, on també trobem aquest topònim (Arbós, 2003, p. 59).

«a la Coma de *Sant Pere* [...] a migjorn ab l'ayguavessant de la serra» (*Capbr.* 1574, 81v); «la serra de la Coma de *Sant Pere* ayguavessant» (*Capbr.* 1633, 108v); «lo coll de la Portella, [...] a tremuntana [...] ab la serra de la Coma de *Sant Pere*» (*Capbr.* 1669, 27r); «a la partida de la Coma de *Sant Pere* [...], a mitgdia ab l'aiguavessant de la serra» (*Capbr.* 1717, 64v).

Coma del Solà, la

«en la partida dita la Coma del Solà, [...] a tramuntana ab lo solà de la Vila» (*Capbr.* 1574, 17r); «en dita vila y Barbacana, antes Coma del Solà» (*Capbr.* 1741, 132v).

La partida era a l'extrem sud del nucli urbà i era el nom originari de la que posteriorment s'anomenaria *la Barbacana* o bé *lo Vagant de la Vila*¹.

V. t. **Barbacana*, *la*; *Vagant de la Vila*, *lo*¹.

Coma de la (o na) Torta, la

«a la Coma de la Torta» (*Capbr.* 1510, 6v); «a la Coma de la Torta [...] a mig-jorn ab lo camí *que* va a Sennant [...] a tramuntana ab lo camí *que* va als Omells de na Gaya» (*Capbr.* 1574, 51r); «la Coma de na Torta» (*Capbr.* 1607, 260r); «la partida dita de la Coma de la Torta, devant del present Castell» (*Capbr.* 1633, 28r); «la partida de la Coma de na Torta» (*Capbr.* 1669, 53v); «la partida de la Coma Torta» (*Capbr.* 1717, 24v); «la partida de la Coma de la Torta» (*Capbr.* 1765, 171r).

El capbreu de 1633 indica que aquesta partida i la de *Davant lo Castell* són la mateixa. Devia ser equivalent a la partida de *la Torta*.

V. t. **Davant lo (o del) Castell*.

Coma de la Torta, la bassa de la

«altra bassa en la partida de la Coma de la Torta» (*Capbr.* 1633, 21v); «a la Coma de la Torta, altra bassa» (*Capbr.* 1717, 10r); «que la referida universitat té y posseheix altra bassa en la Coma de la Torta» (*Capbr.* 1765, 19r).

Coma de la Torta, l'obac de la

«a l'obach⁷⁵ de la Coma de la Torta» (*Capbr.* 1574, 43v); «a l'obach de la Coma de la Torta, [...] a tremuntana ab lo camí *que* va a Senant» (*Capbr.* 1607, 244r); «la partida de l'ubach de la Coma de la Torta» (*Capbr.* 1633, 57r).

Havia de ser equivalent al que més endavant s'anomenaria *l'obac de la Torta* o *l'obac de Sant Blasi*. Les grafies amb què apareix el genèric són *obach* i *ubach*.

Coma o lo Comellar Prop la Vila, la

«situs Coma Villa» (*Capbr.* 1510, 17r); «la partida dita lo Comellar Prop la Vila» (*Capbr.* 1574, 6v); «en la partida dita lo Comellar Prop la Vila, [...] a tremuntana ab lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1633, 138v); «la partida dita lo Comellà Prop la Vila» (*Capbr.* 1669, 138v); «la partida de la Coma Prop la Vila» (*Capbr.* 1717, 62v); «Devant la Vila, [...] a ponent ab lo camí dels Homells y a tremuntana ab lo camí de Vallbona», «partida de la Coma Prop la Vila» (*Capbr.* 1741, 13r i 42v).

Tenia, al nord, el camí de Vallbona. La primera citació fa servir la denominació sintètica *Coma Villa* (1510), amb elisió de les preposicions i els articles. En les altres alternen *Coma* i *Comellar*. Suposem que la peça de terra *Davant la Vila* és la mateixa (1741).

V. t. **Comellar del Castell, lo*.

75. La primera lletra és una *u* (*ubach*) corregida a sobre amb una *o* (*obach*).

Coma d'en Vilamur, la

«in partida la Coma den Vilamur; affs. Cum termino de Fuleda» (*Capbr.* 1510, 35r).

El topònim deu ser un trasllat directe a partir d'algun dels *Vilamur* occitans, que alludeixen a la fortalesa de les parets d'un castell (Turull, 2007, p. 123).

Coma de Vinaixa (o Fuleda), la

«partida de la Coma de Binaixa, [...] a tremuntana ab lo camí de Binaixa» (*Capbr.* 1669, 68v); «partida de la Coma de Binaixa o Fuleda» (*Capbr.* 1741, 259v).

En la primera citació, el darrer mot de *la Coma de Fuleda* està guixat i substituït pel de *Vinaixa*; per tant, suposem que és una partida ubicada a l'encreuament entre tots tres termes municipals: el de l'Espluga Calba, el de Vinaixa i el de Fuleda. *La vall de les Comes de Vinaixa* (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya) és un corrent d'aigua del sistema de la Femosa que travessa l'Albi i les Borges Blanques (neix a prop de Vinaixa i a mig camí de l'Albi); és *lo barranc de les comes de Vinaixa* a la GEC (Turull, 2007, p. 124).

Comabeçosa

«Francesch Granallí, és Garlandí, fadri, pagès, fill llegítim de Joan Granallí y de la quòndam Josepha Comabeçossas», any 1740 (*Matr.* 1699, 201v).

Mantenim la grafia del manuscrit, tot plantejant la hipòtesi que pogués provenir del significat de 'coma abundant en beços', entenent que un *beç* és un bedoll (DIEC, s. v.).

Comabella

«Catharina [...], viuda de Pere Comabella, [...] dels Homellons de Poblet» (*Capbr.* 1633, 168r).

La Caterina Comabella era propietària d'una finca al terme de l'Espluga Calba.

Comalats

«lo dit castell e loch de la Spluga Calva, situat en Comalats, dins la vezeria de Muntblanch» (Perg. 1405/37).

Els Comalats és el sector més meridional dels altiplans de la Segarra, entre la ribera de Cervera, al nord, i la riera de Forès, al sud, situat en part a la Conca de

Barberà. Donà nom a una divisió administrativa dels hospitalers, la comanda de Comalats. No tenim cap altra dada que relacioni l'Espluga Calba, que sí que havia pertangut a la vegueria de Montblanc, amb aquesta comanda hospitalera.

Comaler, la

[ˈla komaˈɫe]

Són tres o quatre finques que es troben al Fondo, a mà esquerra, a la bifurcació del camí que condueix, d'una banda, cap a Arbeca i, de l'altra, cap als Omellons; després ve la Vallada.⁷⁶

Comanador

V. **Senyor C.*, **Tossal del Castell del Senyor C.*

Coma-reies, cal

[ˈkaɫ ˌkomaˈrejes]

En guanyar les eleccions, els republicans, el 14 d'abril de 1931, van treure de les escoles les fotografies del rei. El dia de les eleccions van fer l'escrutini a l'escola de l'Espluga Calba, on n'hi havia una de penjada. Una persona del poble va agafar el retrat i el va estripar a mossegades. Des d'aleshores molta gent li va començar a dir *lo Coma-reies* (< *come reyes*).

Comellar

V. **Coma* o *lo C. Prop la Vila*.

Comellar, lo¹

«al solà de les Forques una peça de terra campa dita lo Comellar», «en la partida dita a la Costa al Mas una peça de terra campa dita lo Comellar [...], a sol ponent ab lo camí que va a Vinaixa» (*Capbr.* 1574, 39v i 40v); «la partida de lo Comellar» (*Capbr.* 1669, 45v); «la partida del Comellar» (*Capbr.* 1692, 45v); «partida del Comellà» (*Capbr.* 1741, 112v).

Les afrontacions donen informació sobre dues partides que reben aquest nom: una referència és el solà de les Forques o al nord del molí de l'Oli i la Bassassa (capbreu del 1633), i l'altra, la Costa del Mas. No sabem si hi havia més d'una finca que s'anomenava genèricament *lo Comellar* o bé algunes citacions designen abreujadament alguna de les partides que detallem en les entrades que se succeeixen a continuació. És molt freqüent que en altres termes municipals existeixin partides que s'anomenin genèricament *lo Comellar*; a Arbeca hi ha *les mines del Comellar* i la partida del *Comellar*; a les Borges Blanques, la partida dels *Comellassos*, de *les Comes* i de *la Comella*; a la Floresta, els Omellons, la Pobra de

76. El DCVB conté la forma *comalar* com a variant antiga de *comellar*, però no *comaler*.

Cérvoles, Sant Martí de Maldà, el Soleràs, Verdú, el Vilosell i Ulldemolins, la partida del *Comellar*, i a l'Albi, *lo forn de calç del Comellar*.⁷⁷

Comellar, lo²

[ʎo kome'ʎa]

Actualment s'anomena així una finca de cal Pau, *lo Comellar de cal Pau*, que es troba a un quilòmetre i mig del poble, anant als Omellons, dins la partida del Coll del Molí, a la dreta del molí del Mig i tocant a la Coma d'en Salat. Segurament és la zona que consta en les dues citacions més recents que hem anotat.

«Comellà» (*Apeo*, 87r); «finca: Comellà, partida: Coll del Molí» (*Repartiment* 1942, 87v).

Comellar de la Bassa, lo

«al Comellar de la Bassa, [...] a sol yxent ab la bassa Bona y ab lo camí que-s va a Maldà [...] e a tramuntana ab l'ayguavessant del tossal» (*Capbr.* 1574, 27r); «la partida del Comellar de la Bassa» (*Capbr.* 1633, 71v).

Devia ser equivalent a la partida de *la Bassa Bona*.

Comellar del Castell, lo

«en la partida de la Coma Prop la Vila, ara anomenada lo Comellà del Castell, [...] a tremuntana ab lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1765, 90r); «Comellà de Castells» (*Apeo*, 72v).

Tot i que en la segona font és *lo Comellar de Castells*, que podria relacionar-se amb l'antropònim corresponent, optem per la grafia *del Castell* perquè, per les afrontacions, sembla que la referència pot ser l'edifici del Castell: té al nord el camí de Vallbona, és a dir, l'actual camí dels Omells, i abans es deia *la Coma* o *lo Comellar Prop la Vila*.

V. t. **Coma* o *lo Comellar Prop la Vila, la*.

Comellar de la Creu, lo

«al Comellar de la Creu [...], a sol yxent ab lo camí que va a Bellpuig» (*Capbr.* 1574, 85v); «al Comellar de la Creu» (*Capbr.* 1607, 290r); «Comellà de la Cruz» (*Apeo*, 73v); «partida: Comellà Cruz» (*Repartiment* 1942, 62r); «Partida: [...] Comellà Cruz» (*Amillar.* 1945, 18r).

Devia ser una partida de terra pròxima a la creu Grossa.

77. Satorra (2003, p. 175), Martín i Preixens (2005, p. 264, 381 i 404), Turull (2007, p. 86), Pere i Amigó (1997, p. 160), Pere (2006, p. 118, i 2013, p. 95) i Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 146).

Comellar Dellà lo Mas d'en Mulet, lo

«al lloch appellat lo comellar Dellà lo Mas d'en Mulet, [...] a tramuntana ab los terrantinents de la font d'en Conill» (*Capbr.* 1574, 58r); «a la partida dita lo comellar Dellà lo Mas d'en Mulet, [...] a migjorn ab l'aiguavessant del Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1607, 305r).

Comellar d'en Font, lo

«Comellar den Font» (*Capbr.* 1510, 21r).

No hem documentat el cognom *Font* fins al 1731. Podria ser, doncs, que fes referència a una font, malgrat l'article personal; també hi ha la possibilitat que estigués ubicat en algun dels termes veïns, o bé que el llinatge sigui anterior als documents que hem manejat.

Comellar de na Ginera, lo

«al Comellar de na Ginera; affs. Cum vico quo itur a Monblanc» (*Capbr.* 1510, 23v).

Lo Comellar d'en Giner, al terme veí de Fulleda, és un tros que constitueix un racó del *fondo de les Aubredes*; neix a la partida de la Granada i s'uneix amb el fondo de les Matallongues, al límit amb el terme de l'Espluga Calba. En conseqüència, podem suposar que el topònim fa referència a la mateixa zona. No hem documentat el cognom *Gener* a l'Espluga Calba fins al 1595, però a Fulleda ja el trobem al segle XIII. A Tarrés també hi ha la partida de *les Gineres* i *lo forn de calç de les Gineres del Ros*, i a Flix, *la vall de na Ginera*.⁷⁸

Comellar d'en Marcos, lo, o la Coma d'en Marco [lɔ kome'la 'markos]

És a la carretera de Maldà, passada la fàbrica, pujant pel camí de la Bassa Vella, fins a la Roca Foradada; surt al damunt del terme dels Omells. Segons el capbreu de 1717, és l'antic nom de *la Costa de la Creu*. Els informants actuals li han donat la mateixa situació, però han considerat que lo Comellar d'en Marco té més extensió.

«al Comellar de Marcho», «al Comellare den Marcho» (*Capbr.* 1510, 5v i 19r); «la partida del Comellar d'en Marco [...] a tramuntana ab lo camí que va a Maldà» (*Capbr.* 1574, 22v); «lo Comellar d'en Marco», «a la partida de la Coma d'en Marco, [...] a ponent [...] ab lo camí de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1633, 25r i 29r); «la partida del Comellar Marco» (*Capbr.* 1669, 54v); «la partida del Comellà Marco» (*Capbr.* 1692, 30r); «la partida de la Coma d'en Marco» (*Capbr.* 1717, 35v); «partida d'en Marco» (*Capbr.* 1741, 45v); «la partida

78. Arbós (2003, p. 61), Martín i Preixens (2005, p. 418) i Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 145).

del Comellar Marco», «la partida de la Coma d'en Marco» (*Capbr.* 1765, 8r i 161v); «Comellà del Marcus» (*Apeo*, 100r/70r); «partida: Comellà Marcos» (*Repartiment* 1942, 83r).

La forma que apareix amb més freqüència és *lo Comellar d'en Marco* (amb la grafia arcaïtzant *Marcho* en una ocasió i sense l'article personal en una altra). La forma viva és *lo Comellar Marcos*, que és la darrera documentada. *Marcus* sembla més aviat un error a partir de *Marcos* que no pas la que deu ser l'etimològica, *Marcús*, perquè només apareix un cop i molt modernament. Així mateix, ocasionalment se substitueix el genèric *comellar* per *coma*.

Els patronímics catalans en *-uç* i *-ús* provenen del nom del pare amb l'afegit de les terminacions *-écus*, *-icius*, per als noms de fora de la Marca Hispànica, i *-ucius* per als de la Marca (Balari, 1899, p. 555). A la Noguera hem localitzat topònims procedents d'aquest antropònim: *Sant Marc* (Baronia de Rialb), *lo barranc de Sant Marc* (Artesa de Segre) o un *mas de Marcó*, a l'angle sud-occidental del terme municipal d'Àger; a més, és el nom d'una masia del sector meridional d'Oliola (la Segarra) (Turull, 2007, p. 111). Ferrer en dona més exemples (OnCat, vol. v, p. 194a28-33).

V. t. *Camí de la Creu, lo; Costa de la Creu, la*.

Comellar dels Ossos, lo

[to kome'la ðeɫ'zosos]

Actualment només és una finca del Miquel de l'Abadia, de tres o quatre jornals, que ocupa un raconet a les Comes de Sant Pere. Es troba travessant la variant de la carretera de Fullella, a l'esquerra i cap dalt, a la raconada, cap a la Costa del Mas, darrere el Tossal Gros.

«in Comellar dicto dels Osses» (*Capbr.* 1510, 7v); «a la mateixa partida de la Coma San Pere una peça de terra [...] anomenada lo Comellar dels Ossos» (*Capbr.* 1607, 338v); «a la partida de Sant Pere, anomenat lo Comellà dels Ossos» (*Capbr.* 1717, 86v); «partida de Sant Pere y a lo Comellà dels Ossos» (*Capbr.* 1741, 39r).

La hipòtesi que plantegen els informants sobre l'origen del nom és que el terreny potser no valia res. D'altra banda, l'*os* és el nucli d'una pedra «canalenca» (calcària) que no s'ha cuit completament i no es pot vendre com a calç. En la descàrrega dels forns, els forners destriaven el material i separaven els terrossos de calç dels ossos. Aquests darrers quedaven apilats en un lateral de l'exterior del forn, en un indret de la plaça proper a la porta de la cavitat (Arbós, Ibarz i Piñol, 2003, p. 35). En general, però, el nom solia indicar la presència de rastres prehistòrics o simplement arqueològics. A Juneda trobem la partida de *la Bassa de l'Os* (Cornudella, 2012, p. 53).

Comellar dels Ossos, lo coll o collet del

«lo collet del Comellà dels Ossos» (*Capbr.* 1669, 94v); «lo coll del Comellà dels Ossos» (*Capbr.* 1741, 76v); «en la partida dels Bassals, [...] a mitgdia ab lo coll del Comellà dels Ossos» (*Capbr.* 1765, 151r).

Comellar d'en Pic, lo

«al Comellar d'en Pich, [...] a migjorn ab lo camí *que* va a Montblanch» (*Capbr.* 1574, 33r); «al Comellar en Pich» (*Capbr.* 1607, 313r); «la partida del Comellà d'en Pich» (*Capbr.* 1765, 125v).

Devia ser al mateix lloc que *la font d'en Pic*, que recorden els informants.
V. t. **Font d'en* (o *del*) *Pic*, *la*.

Comellar de na Pou, lo

«lo Comellar de na Pou [...], a mig jorn ab lo camí *que* va al Prat o Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1574, 89r); «a la partida de la Coma de Fullea una pessa de terra [...] anomenada lo Comellar de na Pou» (*Capbr.* 1607, 428r).

Hem de descartar que el topònim faci referència a la mateixa zona que *la Coma del Pou*, perquè la ubicació és la Coma de Fullea. Si només l'hem documentat dues vegades deu ser perquè es tracta d'un peça petita de terra. Es podria referir a un terreny propietat d'una senyora que portés el cognom *Pou*, documentat ja el 1360, com sembla indicar l'article personal *na*. D'altra banda, dins del terme de Fullea, *lo Comellar d'en Piquer* està situat a l'inici del *fondo dels Pous* (Arbós, 2003, p. 62). Aquesta nova dada podria remetre a un d'aquells pous. O, com en el cas de *la Coma del Pou*, *pou* podria ser sinònim de *avenc*.

Comellar d'en Ripoll, lo

«en lo terme de l'Espluga Calba en la partida dita lo Comellar d'en Ripoll», any 1325 (*Index vell*, 173v).

Tot i que no hem documentat el cognom *Ripoll* abans del 1586, en què apareix un Pere Ripoll, procedent de Sidamon i casat a l'Espluga Calba, aquesta citació fa evident que n'hi devia haver hagut amb anterioritat. A la Pobla de Cérvoles hi ha, documentada des del 1626, la partida del *Coll d'en Ripoll* (Pere, 2013, p. 90).

Comellar d'en Roger o de na Rogera, lo

«partida del Comellar Roger» (*Capbr.* 1669, 94v); «partida del Comellà d'en Roger», «al Comellà de na Rogera» (*Capbr.* 1741, 76v, 82v); «en la partida del Comellà d'en Roger o d'en Castells» (*Capbr.* 1765, 190r).

El capbreu de 1765 fa coincidents *lo Comellar d'en Roger* i el *d'en Castells*. Justament aquesta citació és la darrera en què apareix el primer nom i la primera en què hem localitzat el segon. Per tant, podem concloure que la mateixa partida de terra primer s'anomenava *lo Comellar d'en Roger* i després *lo Comellar d'en Castells*. La causa pot haver estat un canvi de propietari del terreny, i potser el nom del *Comellar d'en Castells* no té res a veure amb l'edifici del castell de la vila, malgrat que amb posterioritat (1942 i 1945) aparegui com a *Coma Castell*. A Junyosa hi ha la partida dels *Cups d'en Roigé* (Martín i Preixens, 2005, p. 367).

V. t. **Coma del Castell(s)*, (*lo tros de*) *la*.

Comellar dels Rossells, lo, o lo Comellar d'en (o del) Rossell

«al Comellar dels Rosells», «quoddam comellare sita al Comellar d'en Rosells» (*Capbr.* 1510, 17v i 37r); «al Comellar dels Rossells [...], a sol ixent y a tramuntana ab lo camí que va al Pla de la Bassa», «al Comellar Rossell [...], a tramuntana ab lo camí que va al Montblanch» (*Capbr.* 1574, 13r i 32v); «en lo Comellar d'en Rossell, [...] a mitgdia ab l'ayguavessant de la coma de Fuleda» (*Capbr.* 1633, 165v); «en la partida del Comellà d'en Rossell» (*Capbr.* 1669, 124v); «partida del Comellà del Rossell» (*Capbr.* 1692, 102r); «a la partida de la Coma d'en Rossell» (*Capbr.* 1717, 49r).

Si la partida té al nord el camí del Pla de la Bassa i al sud l'aiguavessant de la coma de Fuleda, havia de ser una peça de terra a la sortida del poble en direcció a Fuleda. Suposem que devia ser propietat d'algú anomenat *Rossell*. Així i tot, no tenim el cognom documentat fins al 1774, procedent de Fuleda; per tant, s'hauria de suposar la presència anterior d'altres persones del llinatge. En la darrera citació (1717) la partida no és anomenada *Comellar*, sinó *Coma*, i en una altra (1574) apareix sense preposició ni article: *lo Comellar Rossell*.

Comelles

«Raymunda Comelles» (*Òbits* 1875, 67r, 12).

Comensalats, les

[ɫes ˌkomensaˈɫats]

En la llengua oral, *la Coma d'en Salat* apareix freqüentment en plural, amb els components aglutinats: *les Comensalats*.

V. t. *Coma d'en* (o *del*) *Salat*, *la*.

Comes

«Francisca Torres Comes, [...] hija legítima de [...] Maria Comas Montrane-ta, [...] de Vallfonosa, provincia de Lérida» (*Naix.* 1921, 57r, 3).

Potser el lloc de procedència del personatge és Vallferosa, al terme municipal de Torà.

Comte

«Manuel [...] de Belianes, [...], fill [...] de Joseph Compte, també pagès, y de la *quòndam*, Brígida Compte y Esquerol», any 1736 (*Matr.* 1699, 200r); «Francisco, fill de Manuel Fontova, de Belianes, y Maria Fontova y Compte» (*Confirm.* 1797, 312r); «Vicent [...], fill [...] d'Agustí Claramunt y Victòria Conte, tots de Belianes», any 1843 (*Matr.* 1791, 157).

La grafia documentada és sistemàticament *Compte*, menys en una ocasió, en què trobem *Conte*.

Comú

V. *Ajuntament* o **Casa del C.*, **Vell* o *C.*

Comú, l'albereda del

«en la partida de devant lo Molí, [...] a ponent part ab l'albereda del Comú» (*Capbr.* 1765, 167v).

És l'albereda que ha donat nom a l'actual partida. La tenim documentada del 1510 al 1574 com *l'albereda del Senyor Comanador*; per tant, entre el 1574 i el 1765 va haver de passar de ser propietat de l'orde hospitalera a ser municipal.

Conesa

«clauso per Jacobum Conesa, secretarium vestrum» (Perg. 1359/36); «Vegueria de Montblanch [...] fochs de ciutadans: [...] l'Espluga Calva: d'en Gabriel Conesa. [...] 42», any 1359 (Bofarull, 1856, doc. 41); «condado de Osona [...] Localidad: Espluga Calva. Atribución de dominio según el fogaje: Gabriel Conesa. Fecha [...]: 1368-1369», «l'Espluga Calva, qui és de l'hereu d'en Jacme Conesa, prop prothonols» (*Fog.* 1365, p. 13 i 85); «Franciscus Conesa [...], Berengarius Conesa, ville Montisalbi» (Perg. 1379); «Jacobus Conesa, successit Gabriel Conesa, eius filius» (Perg. 1406/1).

Jaume Conesa, secretari del rei Pere el Cerimoniós, va adquirir el castell i el poble l'any 1368, quan tenia 42 fogatges i uns 250 habitants. Era escrivent i traductor de la Cancelleria Reial i un dels membres culturalment més actius d'aquesta institució en temps de Pere III. L'any 1379 consta com a propietari el seu fill i hereu, Gabriel. Francesc Conesa era germà de Gabriel.

Conill¹

V. **Font d'en C., Font d'en C.*

Conill²

«Testes: [...] Guilelmus Cunill, de ordine predicatorum, magisteri in sacra pagina» (Perg. 1379).

Conill, lo

«José Ribera, *alias* Cunill» (*Repartiment* 1942, 325v).

Malgrat que els *àlies* d'aquest document se solen referir a noms de casa, el considerarem un renom individual, perquè com a nom de casa no és del record dels informants, la qual cosa és d'estranyar en una informació de data tan recent. En el mateix document apareix un Ramon Ribera Cunillera; sembla, doncs, que tots dos personatges són germans i el renom ve del segon cognom.

Conill, la font d'en

[ʎa 'fɔn deŋ ku'niʎ]

Es troba al pla de la Bassa, a la dreta del camí del Pla de la Bassa, abans d'arribar a Fullea. És una surgència natural d'aigua que, tanmateix, no constitueix una font amb un raig, amb una qualitat mitjana de l'aigua, que difícilment s'asseca en períodes de sequera. Darrerament, el naixement original ha estat alterat, a causa d'una captació amb destinació agrícola, uns 50 m abans de la surgència, mitjançant una fossa excavada on s'acumula l'aigua (BIEC, BI-98). Es deia que tenia més aigua abans de ploure, és a dir, que assenyalava pluja quan pujava el nivell.

«los terrestinents de la font d'en Conill» (*Capbr.* 1607, 305r); «los terratinents de la font d'en Conill» (*Capbr.* 1633, 33v).

El topònim podria tenir relació amb el cognom *Conill*, documentat només en una ocasió, el 1379. També disposem de la dada que, el 1452, l'abat Conill, de Poblet, comprà per deu florins un molí als Omellons amb un hort contigu. De tota manera, *la font d'en Conill* no es troba prop del terme dels Omellons, cosa que fa poc probable que el personatge hagués donat nom al pou d'aigua.

Una altra opció seria vincular-lo amb els noms que provenen de CUNICULUM, 'galeria subterrània', mot que Plini considerava d'origen ibèric, amb el significat de galeries de mines, i que ha deixat descendència en diversos noms de lloc del continent. Coromines n'enumera força exemples i en trobarem molts d'altres en el *Corpus toponímic valencià*. Més propers geogràficament són *lo Tros del Conill*, una partida de Vinaixa; *lo Mas de la Conilla*, a Vimodí; *Conill*, a Àger i a Tàrr-

ga; *Conillars*, a Lleida; *la vall de la Conillera*, a l'Urgell; *la Coma del Conill*, al segle XIV a la Poble de Cérvoles, o *los Conills*, partida de Barberà de la Conca relacionada amb forats o galeries d'accés a una mina.⁷⁹

V. t. **Terratinents*, los¹.

Coniller

«Testimonis: [...] Miquel Conillé», any 1819 (*Matr.* 1791, 61r).

Conillera

[kuni'ʎerɐ]

Hem documentat els noms d'home següents: Anton (i Antoni), Blasi, Cristòfol, Enric, Ferran, Francisco, Ignasi, Isidro, Jacinto, Jaume, Joan, Josep, Llorenç, Macià, Magí, Manuel, Martí, Miquel, Pere, Pere Jaume, Pere Joan, Ramon, Valeri i Ventura, i també els de dona següents: Agna M. (o Mariagna), Andrea, Anna, Antònia, Carme, Caterina, Cecília, Concepció, Dolores, Enrica (o Enriqueta), Francisca, Gertrudis, Isabet, Josepa, Llúcia, Magdalena, Maria, Mercè, Raimunda, Rosa i Teresa. Pel que fa a professions, apareixen les de ferrer, pagès i sastre. Pere J. Conillera, de cal Negre, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1903 fins al 1904 i des del 1922 fins al 1923. Josep Conillera i Boldú, de cal Senan, ho és des del 2007. Cinc persones el duen de primer cognom actualment. A la Poble de Cérvoles —on trobem un Josep Conillera documentat el 1700—, els Conillera, ferrers d'ofici, procedien de l'Espluga Calba; hi eren per la Guerra.

«Joseph Conillera, ferrer» (*Roser* 1600, 2r); «Joseph Conillera [...], de Rocafort de Queralt», any 1665 (*Matr.* 1650, 13r, 42); «Maria Conillera» (*Confirm.* 1688, 2, 40r); «Macià Conillera» (*Òbits* 1699, 2r); «Joseph Cunillera» (*Capbr.* 1717, 50r); «Pere Jaume Cunillera», «Magí Cunillera», «Ramon Cunillera» (*Capbr.* 1765, 123v, 180r i 192r); «Josep [...], fill [...] de Miquel Conillera y Maria Llurba», any 1774, «Teresa Conillera y Montanyola», any 1778, «Isidro Conillera y Montanyola», any 1779 (*Bapt.* 1773, 6v, 30r i 36r); «un fill [...] de Raymunda Conillera», any 1825 (*Bapt.* 1824, 9 H. 26); «Magdalena Cunillera y Moyà», any 1864 (*Bapt.* 1858, 99v-100r); «Dolores Cunillera» (*Matr.* 1880, 14r, 6); «Jacinto Cunillera Farré» (*Matr.* 1887, 24r, 4); «José Cunillera», «Ramon Cunillera», «Lorenzo Cunillera» (*Apeo*, 28r, 34v i 87v-88r); «Carme Cunillera» (*Òbits* 1934, 87r, 26); «Ramon Ribera Cunillera» (*Repertiment* 1942, 140r); «Duch Cunillera, Dolores» (*Amillar.* 1945, 22v); «Pons Cunillera, Maria» (*Padró* 2013, p. 7).

Les grafies anotades són *Conillera* i *Cunillera*.

79. OnCat (vol. I, p. 111-112, i vol. V, p. 341a10-12), Turull (2007, p. 87), Pere (2013, p. 95) i Amigó (1999, p. 120).

Conillera, cal

[ˈkaʎ kuniˈʎerɐ]

És una de les dues cases que hi ha tocant al cementiri, al carrer de les Dues Cases, al costat de cal Fusets. A les Borges Blanques també hi ha aquest nom de casa (Ripollès, 2006, p. 111).

Consul

«Sanfeliu Guallart, Maria de Àfrica [...]; siendo sus abuelos [...]: José y Josefa Consul», any 1888 (*Bapt.* 1881, 98r); «Guallart Consul, Maria» (*Amillar.* 1945, 40v).

Contijoc

«Padrí: Gabriel Cuntijoch, ermano de sant Francesch y habitant en lo convent de Franciscanos de Montblanch», any 1792, «padrins: Geroni Mir y Contijoch, apotecari», any 1807 (*Bapt.* 1773, 113r i 205v); «Francisco Solé y Contijoch» (*Òbits* 1880, 54r, 10); «Juan José Solé y Contijoch, [...] hijo de [...] Dolors Contijoch, natural de Illa» (*Naix.* 1881, 61r, 36); «Juan Sans Contijoch, [...] de Rocallaura» (*Matr.* 1887, 34r, 2).

Els prenom documentats són Gabriel i Dolors. La grafia anotada és en tots els casos amb la hac arcaica darrere l'oclusiva final. El primer cop que apareix és amb *u*, *Cuntijoch*.

Conxita, ca la

[ˈka ʎa kopˈtʃitɐ]

La Conxita va venir de fora, a cal Rosset, i al fill li deien *lo Conxita*.

V. t. *Rosset, cal; Trampa, cal*.

Cooperativa John-fil, la

[ʎa koperaˈtiβə, dʒɔŋˈfit]

Aquesta fàbrica, que té seu pròpia, va començar al local que ara fa d'ajuntament i que abans havia estat l'escola. Dedicada a la confecció de gènere de punt, s'explota en règim de cooperativa i havia donat treball a tot el poble i a molts habitants de les localitats del voltant (les Borges, els Omellons, etc.). Era l'empresa amb més efectius (uns vuitanta treballadors) de tota la comarca.

Copons

«Barthomeu Copons, de Ffulleda», any 1598 (*Matr.* 1580, 7r); «Pere Capons, pagès, habitant en Monblanch» (*Capbr.* 1692, 106r); «Salvador Xatmar y Copons, comanador de Barbens y Espluga Calva», any 1798 (Miret, 2006, p. 511).

A Ffulleda ja hi està documentat el 1553 (Arbós, 2003, p. 63). Les dues grafies anotades són *Capons* i *Copons*.

Coquet, cal

«Ramon Ribera, *alias* Coquet, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 240r).

El propietari no consta que tingués cap altra possessió que la casa al terme de l'Espluga Calba. Sembla un diminutiu del renom *cal Coc*, encara existent a la vila.

Corbella

«Maria [...] Badias, filla [...] de Magina Badias y Corbella», any 1774, «Miquel [...] Segura [...], fill [...] de Rosa Segura y Corbella», any 1774, «Theresa Badias y Corbella», any 1777, «Teresa Segura y Corbella», any 1780 (*Bapt.* 1773, 9v, 12r, 25r i 45v); «Miquel Corbella, *presbítero*», any 1861 (*Bapt.* 1858, 47r).

Apareixen dos noms d'home: Miquel, i dos de dona: Magina i Rosa. Francesc Corbella va ser rector de l'Espluga Calba entre 1817 i 1826.

Cornador

[korna'ðo]

Hem documentat un sol nom d'home: Ramon, i també dos de dona: Dolores i Júlia. Una persona el porta de primer cognom actualment.

«Ramon, [...] hijo [...] de [...] José Queraltó Rius, [...], y Júlia Cornadó Rius, de Vilosell», any 1923 (*Bapt.* 1912, 258); «José María Queraltó Cornadó» (*Naix.* 1934, 40r, 29); «Benigne Aixalà Cornadó», any 1936 (Rubió, 2011, p. 70); «Cornadó Nogué, Dolores», «Ramón Cornadó Solé» (*Amillar.* 1945, 19v i 57v); «Ramon Cornadó Torres» (*Naix.* 1945, 99r, 2).

L'única grafia documentada és *Cornado*, amb accent o sense.

Cornet

[kor'net]

En el document del 1510, en llatí, la forma enregistrada és *Cornuet*.

«Johan Cornet» (*Fog.* 1497, p. 292); «Joanne Cornuet» (*Capbr.* 1510, 11v); «Cassa d'Antoni Cornet» (*Roser* 1600, 9v); «Joseph [...], mestre de cases, fill [...] d'Isidro Cornet, pagès, y d'Úrsula Cornet y Voltó, [...] de Vinaixa», any 1790 (*Matr.* 1699, 328v); «Antònia Cornet Sesplugues» (*Òbits* 1894, 121r, 10); «Maria Dalmau Cornet» (*Òbits* 1931, 20r, 4); «Iglesias Cornet, José María» (*Padró* 2013, p. 5).

Cornet, lo mas d'en

«Raymundus Guerrera [...]. Item unum trossum cum suo maso, situs a la Coma del Mas, affs. cum manso den Cornet» (*Capbr.* 1510, 38r).

Cornudella

«Lorens Cornudella, mestre dels minyons», any 1583 (*Matr.* 1580, 1v); «Benito Cornudella Martí, [...] de Tarragona» (*Matr.* 1939, 17r, 4).

El trobem documentat, el 1473, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 191) i, el 1497, a Juneda (*Fog.* 1497).

Coromines

«Antònia Coromines y Pons, [...] de Guimerà», any 1773 (*Matr.* 1699, 257r); «Pere [...] Conillera, [...] fill de [...] Antònia Conillera Coromines», any 1773, «Maria Conillera y Coromines», any 1775, «Raymunda Cunillera y Coromines», any 1777, «Francisco Conillera y Coromines», any 1780, «Joseph [...], fill [...] de Joseph Cunillera y Colominas y de Magdalena Cunillera y Prats», any 1811 (*Bapt.* 1773, 4v-5r, 15r, 28r, 43r i 223r-v).

Tots els portadors del llinatge són fills de la mateixa persona, Antònia Coromines i Pons, de Guimerà. En una de les citacions apareix la forma secundària *Colomines*.

Corral, lo tros del

«tros del Corral, [...] por mediodía con el camino de Arbeca», «tros del Corral, [...] por mediodía con tierras del Señor [...] y por norte con el término de Omellons» (*Apeo*, 55v i 64v); «finca: tros del Corral, [...] partida: Coll del Molí» (*Repartiment* 1942, 88r).

Devia ser una petita peça de terra a la partida més gran del Coll del Molí. Hi havia, al sud, el camí d'Arbeca i les terres que en altre temps havien estat del senyor comanador i, al nord, el terme dels Omellons. El capbreu de 1765 (44v i 88r) explica que s'havien fabricat set corrals en una peça de terra del solà de les Forques.

Corral (de Miquel Sesplugues), lo carrer o carreró del

«ab lo forn, mijençant lo carrer q. va al Corral d'en Çesplugues» (*Capbr.* 1574, 8v); «lo carrer qui va al Corral de Miquel Sesplugues», «lo carreró del Corral de la viuda Sesplugues» (*Capbr.* 1633, 17r i 79v); «ab lo forn, mitjansant lo carreró que va al Corral» (*Capbr.* 1669, 40r); «ab Miquel Sesplugues, mediant carreró» (*Capbr.* 1741, 9v); «lo carrer que va al Corral de Miquel Sesplugues y a tremuntana ab la plassa» (*Capbr.* 1765, 151r).

Segons el capbreu de 1633, el mercader Miquel Sesplugues tenia, a la partida de la Coma del Pou, una masia amb corral, forn de coure pa i terra campà i erma. Hi havia, al sud-oest, el camí de l'Albi i, al nord, l'aiguavessant de la serra. El forn de què parla el capbreu de 1574 devia ser el d'aquesta propietat, i no pas el forn de la vila. *Lo carrer* o *carreró* en qüestió anava del pati del Castell al corral de Miquel Sesplugues.

V. t. **Jaume Sesplugues, lo carreró de.*

Corralassos, los

«la partida dels Corralassos, que afronta [...] a tremuntana ab lo camí de Fulle-
da», «un corral clos ab una torre derruïda [...], en la partida dels Corralasos,
[...] a tremuntana ab lo camí que va a Fullea» (*Capbr.* 1765, 108v, 120r i 126v).

La majoria de capbreus la situen dins la Coma de Fullea o bé la fan equiva-
lent a aquesta partida; a més, veiem que afronta amb el camí de Fullea. En la
darrera citació (1765), hi apareix una torre derruïda.

V. t. **Bassota, la*; **Corrals, los*.

Corralet, lo

«Huerto. Su situación: Corralet, [...] por norte con el camino de Maldà»
(*Apeo*, 39r).

Lo camí de Maldà era la costa de la Bassa, on hi havia molts corralets.

Corrals

V. t. **Cap dels C*.

Corrals, los

«als Corrals» (*Capbr.* 1510, 18r); «partida dels Corrals, [...] a tremuntana ab lo
camí de Fullea» (*Capbr.* 1633, 35r); «un corral clos, als Corrals» (*Capbr.* 1633,
48v); «partida dels Corrals, [...] a ponent y tremuntana ab la bassa y camí de
Fullea» (*Capbr.* 1741, 11v); «en la partida dels Corrals» (*Capbr.* 1765, 138v).

Suposem que tant la partida dels *Corrals*, com *la Bassota*, com *los Corralassos*
són la mateixa, ubicada a la Coma de Fullea, que és on hi havia *los corrals de la*
Bassa. Algunes citacions situen el camí de Fullea o de Montblanc al sud i d'al-
tres al nord; així, doncs, també és possible que cada secció de partida rebés noms
diferents. Devia ser una zona plena de corrals al principi de la Coma de Fullea,
és a dir, a continuació del nucli urbà. Els informants especulen que es podria
tractar de l'espai entre el carrer de Fullea i el de Montblanc, de la porta de la
casa de cal Valeri en amunt, fins al racó del Miret, perquè sempre hi havia hagut
molts corrals. La partida del Cap dels Corrals també havia de ser un extrem
d'aquest tros de terra.

Corrals, lo camí dels

«camino de Corrals» (*Repartiment* 1942, 254v).

Com que només tenim una citació del topònim i és molt recent, optem per
situar-lo on hi havia el tros de terra del *Corralet* i no pas on hi havia la partida

dels *Corrals*. Eren un seguit de corrals ubicats al llarg del camí de la Bassa: el de ca l'Ermità, el de cal Bota, el de ca la Maria del Tramega... Anteriorment, el capbreu de 1765 situava un seguit de corrals darrere el molí de l'Oli, al solà de les Forques. Aquesta seria una zona propera, però no exactament contigua.

V. t. **Bassa, lo camí de la*².

Corregó, (de)

«Poncius de Corrego, comendador», «Phelipus Corrego» (*Capbr.* 1510, 1r i 59r); «lo capítol de 1510 tingué lloch a Barcelona. [...] Hi assistiren Pons de Corregó, preceptor de l'Espluga Calva y Tortosa» (Miret, 2006, p. 499).

Els dos noms documentats són: Felip i Ponç. L'hospitaler Ponç de Corregó, en la primera dècada del segle XVI, comanava l'Espluga Calba, Alguaire, Susterris-Siscar i Tortosa.

Correntí, cal

[ˈkaɫ korenˈti]

És al carrer de Montblanc, en el punt on tira cap dalt. *La pallissa de cal Correntí* era a la Bassa Vella.

«Miquel Correntí, àlies Correntí» (Recanasió 1846); «Miguel Sesplugues, alias Corrantí, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 133r).

De fet, si la citació del 1846 és correcta, *Correntí* ha de ser un llinatge.

Corretger

«T. Gorretjer» (*Capbr.* 1633, 158r).

Correu, cal

[ˈkaɫ koˈrew]

És al carrer de Fullea.

«Josep Roig, de cal Correu», any 1939, «Jaume Roig Vallverdú, de cal Correu; Ramon Roig Vallverdú, de cal Jaume Correu», any 1940 (Roig, 2014, p. 38 i 39); «Cal Correu (Maria Roig Ventosa i el seu fill Josep M. Romeu)», any 1950 (Poca, 2017, p. 187).

Correu, lo pla del

[to ˈpɫa ɫ koˈrew]

És una faixa de terra al terme de Maldà.

Correuet, cal

[ˈkaɫ koreˈwet]

Era al carrer de Senan, al costat de cal Coixet. Ara és a la Raval, on abans hi havia ca l'Animer.

Corrible, lo carrer o camí

«la Coma de la Torta [...] a migjorn ab lo camí Corrible», «lo carrer Corrible, [...] a tramuntana ab la plaça del Pou», «al carrer Nou, [...] prop lo portal anomenat de Santa Maria, [...] a migjorn ab lo carrer corrible q. va al Portal» (*Capbr.* 1574, 6v, 16v i 29r); «lo carrer Corrible, [...] a tremuntana ab lo dit castell» (*Capbr.* 1607, 356r).

Segons una de les citacions, aquest carrer corrible és el que més endavant s'anomenaria *del Portal*. A Bellpuig trobem *los Corribles* i a Fullea, *lo carrer Corrible* (Arbós, 2003, p. 64).

Cortada

«Maria Pons y Cortada, natural de Llorens» (*Òbits* 1875, 54r, 48); «Gerónimo Pallisé Cortada, [...] de Omellons» (*Matr.* 1908, 31r, 9).

Cortàs, lo clotat d'en

«a la partida dita la Coma de Fullea, una pessa de terra [...] anomenada lo Clotat d'en Cortàs, [...] a tremuntana ab lo camí va a Fullea» (*Capbr.* 1607, 401v).

Lo fondo dels Cortals és la vall que prové del terme de Tarrés i entra al de l'Espluga Calba per les partides de la Font de la Marieta (Fullea) i del Mas Blanc. *La vall dels Cortals* és un curs d'aigua del sector oriental de les Garrigues, el més meridional dels que conflueixen vers l'Espluga Calba en el Rinet, per acabar formant, en darrera instància, el barranc del Trull o Turull. Neix a Tarrés i discorre en direcció nord, tot passant a frec de la població de Fullea, però en terme de l'Espluga Calba ja pren el nom de *lo fondo del Mas Blanc* (Turull, 2007, p. 87). En la toponímia de Fullea estan documentats *los Escortals*, *lo camí dels Escortals*, *lo comellar dels Escortals*, *lo fondo dels Escortals* i *la prada dels Escortals* (Arbós, 2003, p. 74-75).

Proposem de relacionar la peça de terra amb l'esmentada vall, per la proximitat semàntica que hi ha entre els genèrics *clotat* i *fondo*, i també per la proximitat formal entre les formes *Cortàs* i *Cortals*. El substantiu *cortal* deriva de *cort* en l'accepció principal, ramadera, i té el sentit de 'corral d'ovelles' o també 'cabana i pasturatge que té un pastor d'ovelles'. Com els diversos homònims i parònims que es recullen a l'OnCat (vol. III, p. 443a21-51), té una aplicació toponímica que trobem en força llocs. D'altra banda, el llinatge *Cortal*, amb la variant *Cortals*, existeix a Barcelona, Beuda, l'Escala, Ogassa, Olot, Ribes, València, Vilallonga, etc.⁸⁰ Remarquem que el topònim du l'article personal *en*.

80. DCVB (s. v. *cortal*), DECat (vol. II, p. 977b2-978a46) i OnCat (vol. III, p. 443a53-60).

Cortès

«Rosa Jordana Cortès» (Òbits 1887, 189r, 3).

Cortit

«Petro Cortit, *dominum* del Timonal *et* de Vallfagona» (Perg. 1391).

Els Cortit de Balaguer eren una família poderosa en temps de Pere el Gran. En aquest pergamí de 1391, Nicolau de Maçanet, fill i hereu universal d'Antoni de Maçanet, per pagar a Pere Cortit 140.000 sous barcelonesos pel castell i lloc de l'Espluga Calba, ven a Jaume Roger de Pallars diversos censals i pensions censals, transacció que recau sobre diverses comunitats. En conseqüència, podem suposar que Pere Aicard va vendre la vila i castell a Pere Cortit i aquest a Nicolau de Maçanet. Pere Cortit consta en aquest document com a senyor del Timoral i de Vallfagona de Balaguer.

Cortoner, lo

«lo Cortoner, Joan Sesplugues», «Joan, lo Cortoner» (Compl. 1550, 9r i 10v).

Coromines esmenta un document de 1577 d'Igualada en el qual *cortoner* té el sentit de 'repartidor del pa' (DECat, vol. vi, p. 903b10-12).⁸¹

Cos

«Ramon Cos Torres» (*Amillar*. 1945, 27v).

Cosme del Ferrer, cal

[ˈkaɫ ˈkozme t̪ fa're]

El primer ferrer de qui es conserva la memòria oral era *cal Cosme del Ferrer*. Després hi va haver *cal Xon*, és a dir, una casa situada a mig carrer Major, pujant a mà dreta. Més endavant, la ferreria va ser a la plaça de la Roca.

Cosne-d'Allier, lo carrer de

[t̪o ka're ˈkozne ða'ti'e]

És el carrer que va de la plaça de l'Església fins al pati del Castell. Es tracta d'una denominació recent: quan Salvador Amat i Flotats era alcalde, l'Espluga Calba es va agermanar amb la ciutat francesa de Cosne-d'Allier, i d'aquí que aquest carrer en rebés el nom.

Costa¹

V. *Mas.

81. La referència del document és: *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XIII (1924), p. 297.

Costa²

«huna filla de'n Jaume Coste [...]: Magdalena Coloma», any 1632 (*Bapt.* 1624, 18v); «Senan: (Cenant al document). Mals de la universitat: 15 lliures 10 sous. [...] Costa, de l'Espluga Calba, 2 lliures 10 sous», any 1643 (Gual, 2003, p. 572); «Salvador Costa y Torrelles, jove pagès [...], de Verdú», any 1785 (*Matr.* 1699, 308r); «Joseph Costa y Llorens», any 1825 (*Matr.* 1791, 72v-73r); «Joan [...], fill [...] del señor Anton Obradó, [...], y Rosa Costa, natural de Barcelona», any 1839 (*Bapt.* 1824, 251); «Francisco Costa Mateu» (*Òbits* 1887, 123r, 27).

Apareixen els noms d'home amb aquest cognom següents: Bonaventura, Francisco, Jaume, Josep, Miquel, Ramon i Salvador, i també els de dona següents: Magdalena i Maria. Hem trobat la professió de sastre, a més de la de pagès. Les grafies documentades són *Costa* i *Coste*.

Costa, la

«en la partida dita la Costa, [...] a tremuntana ab lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1692, 28r); «en la partida de la Costa» (*Capbr.* 1765, 200r).

Costa, lo camí de la

«calle del Solà [...], por atrás camino de la Costa» (*Apeo*, 91r).

Es podria tractar d'un caminet cobert que baixava del perxe del Sabater fins al Redemú, ja que la citació diu que és a la part de darrere del carrer Major, abans del Solà.

Costa de la Creu, la

[ʎa 'kosta ðe ʎa 'kreu]

El capbreu de 1717 indica que aquesta partida abans s'anomenava *lo Come-llar Marco*. Així i tot, pot ser que no fossin totalment equivalents, perquè les tenim documentades simultàniament. Segurament el Comellar d'en Marcos tenia un abast més ampli que la Costa de la Creu. El que sembla més probable és que sigui la mateixa partida que la del *Camí de la Creu*; si més no, els informadors actuals han identificat *lo camí de la Creu* i *la costa de la Creu*.

«a la partida dita la Costa de la Creu, [...] a sol ponent ab lo camí que va a Bellpuig» (*Capbr.* 1574, 68v); «la Costa de la Creu» (*Capbr.* 1607, 265r); «partida de la Costa de la Creu» (*Capbr.* 1741, 22v); «la partida de la Costa de la Creu» (*Capbr.* 1765, 167r).

V. t. **Comellar d'en Marcos, lo*, o **la Coma d'en Marco; Camí de la Creu, lo*.

Costa del (o d'en) Mas, la

[ʔa 'kɔsta ʔ 'mas] / [ʔa 'kɔsta w 'mas]

Es troba abans d'arribar a la Coma de Sant Pere, als afores del poble, vers el sud. El capbreu de 1607 indica que antigament s'anomenava *lo Puiggròs*.

«la Costa del Mas», «in partida Costa lo Mas» (*Capbr.* 1510, 7r i 10r); «la partida dita a la Costa al Mas», «la Costa del Mas» (*Capbr.* 1574, 9v i 20v); «a la Costa al Mas, que antiguament se deye lo Puiggròs» (*Capbr.* 1607, 292v); «partida de la Costa del Mas» (*Capbr.* 1633, 45v); «la partida de la Costa d'en Mas» (*Capbr.* 1669, 91r); «la partida de la Costa del Mas» (*Capbr.* 1692, 95v); «la partida de la Costa del Mas» (*Capbr.* 1717, 99v); «partida de la Costa del Mas» (*Capbr.* 1741, 42v); «la partida de la Costa del Mas» (*Capbr.* 1765, 120r); «Costa au Mas, [...] por oriente con el camino de Vinaixa» (*Apeo*, 63r); «finca: Costa-u Mas» (*Repartiment* 1942, 106r).

El desaparegut *mas Blanc* és el que degué donar nom a *la costa del Mas* que generà, al seu torn, el nom de la partida. Frequentment la preposició *de* cau i aleshores la consonant líquida es vocalitza, amb el consegüent diftong: *Costa eu Mas*.

Costa del Mas, lo camí de la

[ʔo ka'mi ðe ʔa 'kɔsta ʔ 'mas] /

[ʔo ka'mi ðe ʔa 'kɔsta w 'mas]

És a la Costa del Mas i fa cap a la Coma de Sant Pere.

«a la partida del Pla de la Bassa, [...] part ab lo camí de la Costa-l Mas» (*Capbr.* 1607, 261r).

Costa del Mas, la serreta o serra de la

«en la partida Coma al Pou, [...] a sol ixent ab la serra de la Costa al Mas» (*Capbr.* 1607, 333v); «la serreta la Costa en Mas» (*Capbr.* 1669, 121r); «la serreta de la Costa del Mas» (*Capbr.* 1692, 91v).

Costa d'en Robió, la

«en la partida de la Costa d'en Rubió» (*Capbr.* 1765, 66r).

Hem documentat *la Costa d'en Rubió* un sol cop, per la qual cosa suposem que es refereix al mateix indret que *la Coma d'en Robió*, tot i que també podria tractar-se d'alguna peça de terra dins d'aquesta partida que fes més pendent.

Costafreda

«Ramon [...] fill, [...] de Manuel Roig y Costafreda, [...] pagesos», any 1775, «padrins: Anton Roig y Costafreda», any 1777, «padrins: Elena Roig y Costafreda», any 1777 (*Bapt.* 1773, 14r, 27r i 29v); «Salvador Cabrol y Costafreda», any 1797 (*Matr.* 1791, 13v); «Providència Vila Costafreda, natural de Bellpuig» (*Òbits* 1918, 22r, 19).

Costenvall, lo

«Francisco Sans Roca, [...] finca: Costemball, [...] partida: Aubareda» (*Repartiment* 1942, 241r).

És evident que el nom es refereix a la part de més avall de la partida del *Coster* (*lo Coster en Avall*) o potser són del tot equivalents.

Coster, lo

[ʎo kos'te]

És abans d'arribar a la Coma del Pou, al Fondo, a l'esquerra del camí del Mas Blanc, al canvi de rasant.

«Su situación: Costé» (*Apeo*, 14r); «partida: Costé», «finca: Costé, partida: Comallà Marcos», «finca: Costé o Recó, [...] partida: Coma-m Pou» (*Repartiment* 1942, 10r, 20r i 296r); «Partida [...]: Costé» (*Amillar*. 1945, 4r).

A Granyena una partida du el mateix nom (Martín i Preixens, 2005, p. 343).

Costeta o Costereta, lo carrer de la

[ʎo ka're ðe ʎa kos'tetɔ] o

[ʎo ka're ðe ʎa koste'rɛtɔ]

«calle de la Costereta, [...] por la izquierda la abadía», «calle de Santa Maria, [...] por la derecha la Costeta, [...] por frente con la Plazeta y por norte con el cementerio Biejo» (*Apeo*, 62v i 77r).

Hi havia un carreret que baixava de cal Xutxa fins a cal Bota, tan estret que si s'hi trobaven dues persones no podien passar. El de cal Bota se'n va fer amo, el va tancar i hi feia corral. Pot ser que aquesta citació alludeixi a aquest passadís.

Cota, cal

«viuda Mateu, alias Cota, [...] rabal de Jesús, [...] de frente camino de Arbeca» (*Apeo*, 45v).

Era en un extrem del camí dels Omells a Arbeca, al seu pas prop del nucli urbà; a l'altre hi havia cal Bessó. No sembla la feminització de *Cots*, perquè no-més trobem aquest cognom en una ocasió i és un segle abans de l'aparició del renom i, a més, el porta en segon lloc un personatge procedent d'Arbeca.

Cotonat

«Felicidad Salazar Cotonar, esposa de don Antonio Pons Mirabet» (*Naix.* 1945, full solt al principi); «Maria [...]. Es hija legítima de Antonio Pons Mirabet y Felicidad Salazar Cotonat, [...], de [...] y Pont de Montariana», any 1947 (*Bapt.* 1935, 97r).

El Pont de Montanyana, lloc de procedència de la portadora del llinatge, és un municipi de l'Alta Ribagorça, al límit amb el Pallars Jussà, que pertany administrativament a la província d'Osca.

Cotoner

«Rafael Cotoner [...] 1640» (Fuguet, 2023, p. 155).

Rafael Cotoner i d'Olesa (Palma, 1601 - La Valletta, 1663) fou gran mestre de l'orde de Malta entre 1660 i 1663.

Cots [ˈkɔts]

Actualment, una persona a la vila el porta de primer cognom.

«Magdalena Arteu i Cots, muller de Miquel Arteu», any 1736 (*Òbits* 1699, 29v); «Joan Sans y Cots, [...], fill [...] de [...], d'Arbeca», any 1827 (*Matr.* 1791, 77v); «Cots Wanguemert, José Luis» (*Padró* 2013, p. 3).

Cova

V. *Espluga de la C.*

Cova del Llop, la [ˈla ˈkɔβa ðeˈl ˈλop]

És al Fondo, pujant cap als Omells, pujant a la dreta, damunt del camí de Senan o dels Escabrrers.

«Cova del Llop, [...] por mediodía con el camino de Sanan», «Aubach o la Coba del Llop» (*Apeo*, 21r i 204r/138r); «finca: Coba del Llop, [...] partida: Torta», «finca: Aubach, partida: Coba Llop», «Coma d'en Llop» (*Repartiment* 1942, 84r, 164r i 175r); «Partida [...]: Coma del Llop», «Cova del Llop» (*Amillar*. 1945, 1r i 47r).

El llop és un animal que, per les nostres contrades, com que és molt temut, és profusament evocat. El topònim, però, no ve de gaire antic i només apareix en tres documents molt propers en el temps. Segurament tant *la Coma* com *la Cova del Llop* són la mateixa partida, els noms de la qual es deuen haver confós per similitud fonètica. En una citació (1942) porta l'article personal *en (la Coma d'en Llop)*. Un exemple proper seria Rocafort de Queralt, on al segle xv estan documentades les partides de *la Coma de na Lop* o *la Coma de Lops* (Gual i Jorba, 2012, p. 178 i 179).

Cras

«Anthoius de Monsuar vendiderat reverendis religiosis dominis fratribus Galterio Crassi, ordinis hospitalis Sancti Johannis Iherusalomitari, priori ecclesie conventus Rodi» (Perg. 1405/9); «frare Galter le Cras» (Perg. 1405/17).

El 13 d'octubre de 1405, fra Galter Crasso, prior de l'església i convent de Rodes, adquirí els territoris de l'Espluga Calba, Civit i Bordell, amb les respectives jurisdiccions.

Cremada, la

[ʎa kre'maðɔ]

A la dona de *cal Cremat del Xulip* li deien *la Cremada*.

Cremat del Xulip, cal

[ˈkaʎ kre'mað deʎ tʃuˈtip]

Era al carrer de Santa Maria, al costat del pati de cal Salvador del Cabeça. Josep Gavarra, d'aquesta casa, va ser la primera persona al poble que va tenir cura del servei de telefonia pública. *Cal Cremat* també és el nom d'una casa de Solivella (Moreu-Rey, 1991, p. 183).

Creu

V. **Camí de la C.*, **Comellar de la C.*, *Costa de la C.*, **Pla de la C.*

Creu (Grossa), la

[ʎa ˈkrew ˈɣɾɔsɔ] o [ʎa ˈkrew]

«devant la Creu» (*Capbr.* 1607, 379v); «1653. [...] votaren d'edificar una capella de devant la Creu» (*Òbits* 1650, 4v); «en la partida qui va a la Creu Grossa» (*Capbr.* 1669, 106r); «partida de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1741, 139v); «la partida de la Creu», «la partida de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1765, 91r i 161v).

Segons la documentació, sembla la mateixa partida que *lo Pla de la Creu*, nom més antic i que ha perdurat. En la segona citació s'esmenta el vot que van fer els vilatans d'edificar una capella, davant la Creu, amb una figura del gloriós sant Sebastià i una altra del gloriós sant Miquel. El motiu era la gratitud per l'extinció de l'epidèmia de pesta que havia assotat la vila per aquelles dates. Trobem partides anomenades *la Creu* en molts termes municipals propers, com ara l'Albi, Fullea, la Pobla de Cérvoles, el Vilosell, Vinaixa i Ulldemolins (en diminutiu: *la Creueta*); a Arbeca està documentat *lo camí de la Creu Grossa*.⁸²

Creu, cal

[ˈkaʎ ˈkrew]

És al carrer de Sanan, tocant a cal Cunya. En la documentació veiem que hi havia hagut dues cases al mateix carrer que s'anomenaven així, o potser tant Cristòfol Martorell com Ramon Roig vivien a la mateixa casa.

«Cristóval Marturell, *alias* Creu, [...] calle de Sanan», «Ramon Roig, *alias* Creu, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 149r i 150r); «Jaime Creu» (*Repartiment* 1942, 218v); «Roig Amorós, Jaime (Creu)» (*Amillar*. 1945, 60v).

82. Amigó i Pere (2001, p. 204), Arbós (2003, p. 69), Pere (2006, p. 132, i 2013, p. 109-110), Pere i Amigó (1997, p. 173) i Satorra (2003, p. 173).

No hem documentat el cognom *Creu* a l'Espluga Calba; sí, a Arbeka, en la forma plural *Creus*. A Fullea també hi ha *ca la Creu*, però Arbós (2003, p. 66) planteja la hipòtesi que potser ve de la creu gravada a la llinda de pedra de la porta d'entrada de la casa.

Creu (Grossa), lo camí o la costa de la [ʔo ka'mi ðe ʔa 'kreɯ 'ɣɾɔsɔ] o
[ʔa 'kɔsta ðe ʔa 'kreɯ]

Malgrat que la darrera notícia documental d'aquesta via de comunicació és de 1765, els informants actuals en coneixen el nom, i entenen que *lo camí* i *la costa de la Creu* són el mateix. És el camí pedregós i costerut que puja des del principi de l'actual carretera de Maldà, a l'altura de la fàbrica, per la part de darrere, fins a la creu Grossa, passant per la bassa Vella. La partida de la Bassa Vella és a tots dos costats de *la costa de la Creu*. Se'n conserva el traçat, però està esborrada; és pràcticament intransitable, perquè ja no hi puja ningú. El nom més recent amb què se la va conèixer era *la costa del Xirillo*.

«vico de la Creu» (*Capbr.* 1510, 19r); «a la partida de la Coma d'en Marco, [...] a ponent [...] ab lo camí de la Creu Grosa» (*Capbr.* 1633, 29r); «a sol ixent, [...] ab las heras, [...] a ponent ab lo camí qui va a la Creu Grosa» (*Capbr.* 1669, 106r); «partida del Camí de la Creu; [...] a ponent ab dit camí, [...] a tremuntana ab terras de la Vila» (*Capbr.* 1717, 114v); «lo camí que va a la Creu Grossa» (*Capbr.* 1765, 200r).

Com que tothom sap que *la Creu* és *la Creu Grossa*, sovint s'omet l'adjectiu quan hom s'hi refereix.

Creu, lo pla de la [ʔo 'pʎa ðe ʔa 'kreɯ]

Està catalogat com a jaciment arqueològic, datat entre el 1800 i el 650 aC, al final de l'edat del bronze. És un lloc d'habitació sense estructures, ubicat en zona urbana i cobert per vegetació de matollar i una pineda (BIEC, BI-32).

«al pla de la Creu, [...] a migjorn ab lo mateix pla» (*Capbr.* 1607, 247v).

Creu, lo solà de la [ʔo so'ʎa ðe ʔa 'kreɯ]

El solà de la Creu va de la Bassa Vella amunt, abans d'arribar al pla de la Creu.

«al sola de la Creu» (*Capbr.* 1510, 19r); «a la partida dita dels Espilars, [...] a sol yxent ab lo solà de la Creu, a migjorn ab lo camí que va a Vilanova» (*Capbr.* 1574, 44r).

V. t. *Grau, lo solà del*.

Creu, lo tossal de la

«al Guerau, [...] a tramuntana ab l'ayguaveçant del toçal» (*Capbr.* 1574, 31v); «en la partida del Comellar Marco, [...] a tremuntana ab l'ayguavessant del

tossal de la Creu» (*Capbr.* 1633, 89v); «partida de la Vallada, [...] a mitgdia ab lo vesant del Tosal y camí de Belianes» (*Capbr.* 1765, 22v).

Ha de ser el tossal on hi ha la creu Grossa. Per les afrontacions (el camí de Belianes, al nord del Grau i al sud de la Vallada) deduïm que les citacions en què apareix el genèric *lo tossal* es poden referir al tossal de la Creu.

Creu Grossa

V. **Bassa de la C. G.*

Creu Grossa, la bassa de la

«la bassa de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1669, 27v); «altra bassa a la Creu Grossa, [...] a tremuntana ab l'aiguavessant de la serra y de l'aigüera» (*Capbr.* 1717, 9v); «que la referida universitat té [...] altra bassa en la Creu Grossa, que afronta a sol ixent ab lo camí de Belianes» (*Capbr.* 1765, 18v).

El capbreu de 1765 indica que a l'est té el camí de Belianes. Sembla, doncs, que no es tracti de *la bassa Bona*, sinó d'una altra, que estaria situada més cap al nord, tocant a la Creu Grossa, però també podria ser que totes dues denominacions es referissin a la mateixa.

Creu Grossa, lo pati de la

«dita universitat té [...] una pessa de terra, [...] a tremuntana ab lo pati de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1692, 13r); «al costat de l'olivar de dita bassa, [...] a tremuntana ab lo pati de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1717, 9v); «al costat de l'olivar de dita bassa, [...] a sol ixent ab terres de dita Vila, [...] a tremuntana ab lo pati de la Creu Grossa» (*Capbr.* 1741, 10r).

Lo pati era, segons la documentació, a la part nord de la zona on s'ubica la creu. Es devia referir a l'entrada que fa des de l'actual carretera de Maldà, abans d'agafar el camí de les Vallades.

Cristí

V. **Jaume del C.*

Cristí, cal

[ˈkaʎ krisˈti]

«Casament d'en Roc i Tereseta Cristí davant de cal Pons, 1905», «Dolors Poca (Cristí)» (*Spel.* 2, p. 24, i 32, p. 14); «Casament del Roc París i la Tereseta Poca (Cristí) el 6 de febrer de 1915», «Ignasi Poca Espasa (Cristí), nat el [...] 1905» (Poca, 2017, p. 57 i 90).

Era al carrer de Senan. A Vallbona de les Monges (Piquer, 1969) *cal Cristí* era una casa liberal, per oposició a *carlí*, és a dir, de partidaris d'Isabel II, durant la

regència de la seva mare, Maria Cristina de Nàpols, quarta muller de Ferran VII, en temps de la Primera Guerra Carlina (1833-1840) (DCVB, s. v. *cristí*). Desconexem si a l'Espluga Calba el nom té la mateixa procedència, perquè també pot ser un nom propi d'home.

Cristiés

«Magdalena Christiés Roig, [...] filla [...] de Francisco Christiés», any 1773, «Anton [...], fill de Francisco Christiés, sastre, [...] de Llussà, bysbat de Vich», any 1775, «Joseph Cristiés y Roig», any 1778, «padrins: Rosa Sans y Cristiàs», any 1819, «Ramon [...], fill [...] de Bonifaci Christiés, sastre, y de Maria Christiés y Torres», any 1820, «Chatarina Christiés y Torres», any 1824 (*Bapt.* 1773, 4r, 17r, 30v, 280r, 281r i 307r); «Maria Cristiés y Jané» (*Òbits* 1878, 55r); «Bonifacio Cristiés» (*Apeo*, 160r/112r).

Apareixen uns quants noms d'home: Anton, Bienvenido, Bonifaci, Enric, Francisco, Jaume, José Antonio, Josep, Ramon i Salvador, i també uns quants de dona: Antònia, Caterina, Magdalena, Maria, Raimunda i Rosa. Quant a oficis, hem trobat els de pagès, sastre, teixidor de lli i llevadora o madrina. Bonifaci Cristiés, de cal Bonifaci, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1875 fins al 1876.

L'escrivim amb accent, perquè en el registre de defuncions de 1878, que és l'únic document en què l'accentuació està regularitzada —en els altres casos l'hem corregida—, hi hem trobat: Maria Cristiés y Jané, amb el corresponent signe gràfic, cosa que fa suposar que la pronúncia devia ser com a paraula aguda. La variant gràfica més important recollida és *Christiés*; en els altres casos l'ortografia és regular, *Cristiés*, menys en un, en què la forma és *Cristiàs*.

Cristina, ca la

[ˈka ʎa kristiˈno]

«Jaume Balcells Amorós (Cristina)», any 1911, «Maria Balcells Sardà [...]: ca la Cristina», any 1912 (*Spel.* 33, p. 15, i 40, p. 29); «Rubinada del 17 de març de 1944: [...] Antonieta Balsells Sardà (Cristina)» (Poca, 2017, p. 169).

Era a la raval de Jesús, tocant a ca l'Orteu.

Cristofolet, cal

[ˈkaʎ kristofoˈʎet]

És al pati del Castell, on hi ha el carrer Que-no-passa.

«la viuda Maria Farré y Casals, [...] dita la Christofoleta», «Maria Ferrer y Casals, viuda del quòndam Joseph Ferrer, del pati del Castell, dit lo Chistofolet» (*Fund.* 1774, 40r i 66r); «Ramon Ferré, del Pati, dit Cristofolet» (*Censos* 1807, 1v); «Cristofolet», «Ferrer R., àlies Cristofulet» (*Contribució* 1936).

Crivillé

V. *Cliviller*.

Cruzilada, de

«Ego Raimundus, comes Barchinonensis et princeps regni Aragonensis, facio hanc kartam donationis tibi, [...] Bivas de Cruzilada», any 1148 (Bofarull, 1849, doc. 57).

El personatge de la citació, que podem relacionar amb Vives de la Curullada, va ser un dels primers habitants de la vila, quan el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV els donà la carta de poblament.

Cubells

«Petrus Cubels; [...] Guilelmi Cubels, *presbiteri dicti loci*» (Perg. 1360); «Elisa Cubells Sardà, natural de Tarragona» (*Òbits* 1887, 171r, 25); «José Cubells Balañá, natural de Poboleda» (*Òbits* 1894, 18r, 21); «Maria Cubells Sardà», «Rosa Cubells Sardà» (*Òbits* 1898, 77r, 17, i 82r, 22); «Francisco [...], hijo [...] de [...] José Mª Vellet Català, [...], y Cecília Cubelles Piñol, de Palma de Ebro», any 1921 (*Bapt.* 1912, 221).

Apareixen tres noms d'home: Guillem, Josep i Pere, i quatre més de dona: Cecília, Elisa, Maria i Rosa. La presència dels *Cubells*, cognom dels dos preveres de la vila, el 1360, desapareix dels documents, fins que n'hi torna a haver, ja al segle XIX, procedents de Tarragona i Poboleda. Les grafies anotades són: *Cubels*, *Cubells* i *Cubelles*, la darrera de les quals sembla una versió del copista, potser amb la intenció de castellanitzar-lo, ja que el mateix personatge apareix com a *Cubells* en un altre document (*Naix.* 1921, v. *Bellet*).

Cubiró

[kuβiˈro]

Apareixen uns quants noms d'home: Anton, Cristòfol, David, Josep (i Josep M.), Miquel, Pasqual i Ramon, i també bastants més de dona: Antònia, Elena, Dolors, Francisca, Gertrudis, Josefa, Magdalena, Margarida, Maria, M. Àngela, M. Ester, Paula, Raimunda, Ramona, Rosa i Teresa. Ramon Cubiró i Gaya (1921), pare franciscà, va ser missioner a l'Amèrica Llatina (Amat, 1990, p. 93). Actualment, una sola persona el porta de primer cognom.

«Ramon Cuberó», any 1740 (*Roser* 1600, 21v); «Margarida, filla de Joseph Cuberó», any 1746 (*Òbits* 1699, 39r); «Christòfol Coberó», «Joseph Coberó» (*Capbr.* 1765, 179v i 208r); «Magdalena [...], filla [...] d'Anton Cuberó [...] y de Maria Cuberó y Nogués [...]». Foren padrins: [...] Gertrudis Cuberó y Torres», any 1774, «Josepha Cubiró Torres», any 1778, «Antònia [...], filla [...] de Cristòfol Cobiró», any 1814 (*Bapt.* 1773, 6r, 33v-34r i 246v); «Rosa, [...] filla [...] de Francisca Cuberó», any 1827 (*Bapt.* 1824, 36 D. 44); «Miquel Cubiró» (*Apeo*, 93r); «José Cubiró Gaya» (*Repartiment* 1942, 14r); «Maria Balcells Cubiró», «Maria Ester Cubiró Balcells», «José María Cubiró Balcells» (*Naix.* 1945, 53r, 4; 73r, 6, i 91v, 7); «Cubiró Gaya, Antònia» (*Padró* 2013, p. 3).

L'hem localitzat al sud de França, als departaments del Gard i l'Erau, en la forma *Cubero*. A Benissanet (la Ribera d'Ebre) existeix *lo Mas de Cobero*.⁸³ N'hem anotat força grafies diferents: *Coberó*, *Cobiró*, *Cubero*, *Cubiró* i *Cuviró*.

Cuca, cal

[ˈkaɫ ˈkukə]

En la documentació consten quatre cases amb aquest nom: dues a la raval de Jesús, l'altra al carrer de Santa Maria i, finalment, una al carrer de Montblanc. Només és del record dels informants una de les cases de la raval, que era al passadís que va fins a la carretera, a la vora de cal Biure. Actualment és al carrer Major; la mateixa que s'havia dit *cal Cisco del Cafè*. A partir de 1939, l'Espluga tingué aquest sol cafè, amb botiga al costat; després el van treure per ampliar la botiga. Ara ja no hi ha ni l'una cosa ni l'altra.

«Maria Castañé, *alias* Cuca, [...] rabal de Jesús; [...] calle de Santa Maria, camino de Fullea», «Ramon Pon, *alias* Cuca, [...] calle de Montblanch. [...] Otra en la rabal de Jesús» (*Apeo*, 43v i 180r); «Ramon Pons Torres, 1903 (Cuca)», «Joan Pons (Cuca)», any 1944 (Poca, 2017, p. 89 i 192); «Ramon Cuca» (*Repartiment* 1942, 195v).

Segons la tradició familiar, el nom ve d'un avantpassat molt avar, que en morir va deixar bastants diners amagats i van trobar el lloc on eren. En realitat, és un renom força habitual: a Arbeca, on hi ha *cal Cuca* i el cognom *Cuca*, està documentat un *Aleix del Cuca* el 1834, i un *Negre Cuca* i un *Hereu Cuca*, el darrer terç del segle XIX; a les Borges Blanques hi ha *cal Cuco* i també el cognom *Cuca*; a Alcover, *lo mas de la Cuca*; a Barbens *Cuca* és un renom aplicat a una senyora molt maca. Com a llinatge està documentat a Bonastre, el Portell (*Cuqua*) i Alfarràs (*Cucha*). Finalment, el *Nomenclàtor* n'enumera d'altres de toponímia major.⁸⁴

Culebra, cal

[ˈkaɫ kuˈɫeβrə]

Era una caseta petita de la Placeta.

Culebra, l'obac del

«finca: aubac Culebra, [...] partida: Escabres» (*Repartiment* 1942, 274v).

Culet, cal

[ˈkaɫ kuˈɫet]

Era una casa del carrer de Fullea, a la façana de la qual hi ha la creu dels hospitalers esculpida i la data de 1773. Després, els de cal Culet van comprar la part

83. www.geopatronymie.com i NomCat.

84. Moreu-Rey (1991, p. 81), Sans, Pau i Junyent (2014, p. 146 i 160-161), Ripollès (2010, p. 103; 2006, p. 110, i 2003), Selfa (2012, p. 204) i Cullerés (2010, p. 147).

més antiga de cal Ponç, que és on viuen ara. Aquesta edificació dona a la plaça de l'Església per la part de dalt i al carrer de Santa Maria per la de baix. La data de 1870 inscrita a la façana indica l'any en què es va cobrir l'entrada de la construcció. La data de l'entrada antiga, que ara es troba a l'interior, és 1730.

«Josep Roca Saltó (Culet)», any 1900, «Ramon Roca Teixidó (Culet)» (Poca, 2017, p. 39 i 228); «Ramon Teixidó (Culet)», matrimoni de l'any 1965 (*Spel.* 9, p. 20).

D'antuvi, el renom porta a pensar en el diminutiu de *cul*. Com a llinatge, no trobem el català *Colet* ubicat en cap població propera (DCVB); a més, no seria previsible que dialectalment es produís la neutralització de la primera vocal. A les Borges Blanques hi ha *lo Ton Jaume Culs* i *cal Culo* (Ripollès, 2006, p. 110 i 127).

Cullerer

«Francesch [...], fill [...] dels honorables Francesch Cullerer [...], dels Eixadés, bysbat de Solsona», any 1654 (*Matr.* 1650, 11v); «Joseph Cullarer» (*Roser* 1694, 7r); «una filla de Joseph Cullarer, pagès, y de Simona Cullarer y Llima [...] Ventura [...] Franca. Cullarer y Llima», any 1698 (*Bapt.* 1685, 29r, 7 i 8); «Ramon Cullaré» (*Òbits* 1699, 1r); «Joseph Culleré» (*Possessió* 1700, 2v); «padrins: [...] Teresa Sardà y Culleré», any 1810 (*Bapt.* 1773, 216r); «Antonio Orteu Culleré» (*Repartiment* 1942, 205r); «Maria Montserrat Culleré Sesplugues» (*Naix.* 1945, 8r, 11).

Hem documentat els noms d'home següents amb aquest cognom: Antoni M., Francesc, Josep i Ramon, i també els de dona següents: Francisca, M. Montserrat, Rosalia, Simona, Teresa i Ventura. Els primers portadors del llinatge provenen dels Eixaders, un despoblat i antic poble del municipi de Belianes (l'Urgell). Les grafies documentades són: *Cullaré*, *Cullarer*, *Culleré* i *Cullerer*.

Cuniell, lo

«Antonio Andreu, *alias* Cuniell; [...] campa, yermo, [...] Coma an Salat» (*Apeo*, 191r).

En el document només consta a nom d'aquest propietari la finca esmentada i cap casa, la qual cosa fa suposar que devia ser de fora. No sabem si el copista ha comès un error i el renom en realitat és *Conill*, que es retroba arreu, indicant l'ofici de criador de conills, per metonímia.

Cunillera

V. *Conillera*.

Cunya

V. **Gavatxo del C., Ton del C.*

Cunya, cal

[ˈkaɫ ˈkunjə]

En la documentació trobem dues cases amb aquest nom: l'una al carrer de Senan i l'altra al carrer de Fullea; el propietari de la darrera només tenia la casa i una finca a la Portella. Avui dia és una casa del carrer de Senan. *L'era de cal Cunya* és al costat del dipòsit dels regants del Segarra-Garrigues.

«Francisco Balcells, *alias* Cuña, [...] calle de Sanan», «Jose Balsells, *alias* Cuña, [...] calle del Camino de Fullea» (*Apeo*, 151r i 197r); «Francesc Balsells Miret (cal Cuña del carrer de Senant)», matrimoni de l'any 1890 (*Spel.* 26, p. 17); «José Balcells (Josep Cuña)», any 1919 (*StCrist* 1795, 13r); «Afusellats a Lleida el 1936: Ramon Balcells Balcells, cal Cunya», «Ramon Balcells Duch, de cal Cunya», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 21 i 61).

Segons la tradició familiar, el nom els ve d'un avantpassat que treballava per a cal Bota i tot sovint li feien rentar els plats. Aleshores, el nom *Cuina* hauria sofert la palatalització dialectal de l'alveolar nasal precedida de la semivocal /j/ (Satorra, 2008, p. 244). El fet que una casa de la vila s'anomeni *cal Gavatxo del Cunya* fa pensar en una possible filiació francesa o bé occitana del renom.

Curull, cal

[ˈkaɫ kuˈruɫ]

És al carrer de Senan.

«Ramon Sardà, *alias* Curull, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 136r); «Maria Magdalena Roca i Roig (Curull)», matrimoni de l'any 1962 (*Spel.* 9, p. 20).

A Fullea hem localitzat el renom i també nom de casa *Currull*, desapareguts (Arbós, 2003, p. 68), i dins del terme municipal de Tarrés hi ha una partida anomenada així, l'antic forn de calç *del Curull de l'Engràcia* (Arbós, Ibarz i Piñol, 2003, mapa).

Dalida

«Pere Dalida», any 1291 (*Índex vell*, 70v).

Dalmau¹

V. **Joan del D., *Vallada del D.*

Dalmau²

[daɫˈmaw] / [dawˈmaw]

Apareixen bastants noms d'home: Benito (i Benet), Ignasi, Joan, Josep, Manuel, Marià, Miquel, Montserrat, Pau, Ramon i Sebastià, i també força de dona:

Agna, Agnès, Anna, Antònia, Caterina, Cecília, Concepció, Dolores, Esperança, Isabet Joana, Joana, Margarida, Maria, M. Àngela, M. Teresa (i Teresina), Mercè, Paula, Raimunda i Rosa. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, hem documentat el de teixidor i el de teixidor de lli. Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«en Montserrat Dalmau, texidor de li, natural de Guimerà», any 1595 (*Matr.* 1580, 5v); «Joana Dalmaua» (*Matr.* 1625, 35r); «Joan Dalmau», any 1643 (*Matr.* 1636, 5v); «Sebastià Dalmau, pagès», any 1681 (*Òbits* 1650, 19v); «Ignaci Dalmau [...] de Tarragona», any 1691 (*Matr.* 1650, 38r, 19); «Maria [...], filla de Pau Dalmau y de Theresa Dalmau y Cuberó» (*Bapt.* 1773, 2v); «Manuel Delmau» (*Apeo*, 21r); «Dalmau Ribera, Dolores», any 1928 (*Bapt.* 1912, 324); «hijo de [...] doña María Teresa Dalmau Ribera» (*Òbits* 1944, 29v, 8); «José Dalmau Balcells» (*Amillar.* 1945, 29v); «Mercedes Roig Dalmau», «Benito Dalmau Amorós», «Juan Dalmau Amorós» (*Naix.* 1945, 13r, 9; 64r, 11, i 78v, 10); «Dalmau Martorell, Teresa» (*Padró* 2013, p. 3).

El trobem, el 1497 (*Fog.* 1497), a Cervià i, el 1553, al Vilosell (*Fog.* 1553). Tot i que la grafia majoritària és *Dalmau*, els documents n'enregistren d'altres: *Dau-mau*, *Delmau* i *del Mau*.

Dalmau, cal

[ˈkaɫ ðaɫˈmaw] / [ˈkaɫ ðawˈmaw]

«Joan Dalmau Balsells, 1896 (Dalmau)» (Poca, 2017, p. 63); «Benito Dalmau Martorell (Dalmau)», any 1939 (Rubió, 2011, p. 101).

Era una casa de la plaça de la Roca, tirant cap al Redemú, que ara és cal Galdeo.

Dalt

V. *Portella de D.*, *Portelles de D.*, *Tonet del Marrigues*, *Vallada de D.*, *Vilaverd de D.*

Damunt la Carnisseria

«a sol ixent ab la Plaça, part, y part ab la carniçeria [...], a tramuntana ab lo carrer que va a la sglésia» (*Capbr.* 1574, 60v); «Demunt de las Carnisseries, [...] en la Plassa» (*Capbr.* 1669, 27r); «Demunt les Carnisseries, [...] en la Plassa» (*Capbr.* 1692, 12v); «la dita universitat posseheix una casa a hont celebran los concells, situada Demunt la Carniceria», «manifestan possehir, per dit senyor comanador y sa encomanda, la carnisseria, ab dos sitjas al devant» (*Capbr.* 1717, 9r i 9v); «Demunt la Carnisseria» (*Capbr.* 1741, 9v); «en la plassa de la referida Vila [...] posseheix la mateixa universitat [...] la carniceria» (*Capbr.* 1765, 17r).

La carnisseria devia donar a la plaça Major i tenia dos sitjars davant. Ja al segle passat, hi havia dues carnisseries: la de ca l'Isidro, a la plaça de la Roca, on

després hi va haver la pastisseria, i la de cal Pastor, al carrer Major. Després, durant uns anys, també n'hi va haver a cal Petronill. El topònim apareix tant en singular (*Damunt la Carnisseria*) com en plural (*Damunt les Carnisseries*).

Damunt del (o de lo) Molí de l'Oli

«la partida Demunt el Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1669, 121v); «la partida Demunt del Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1717, 54v); «la partida del solà de les Forques, Demunt del Molí de l'Oli», «partida Sobre lo Molí d'Oli», «la partida del solà de les Forques, Detràs del Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1765, 117v, 125r i 192r).

Segons el capbreu del 1765, és la mateixa partida que *lo solà de les Forques*. En una citació la preposició és *sobre* i en una altra, *detràs*: partida *Sobre lo Molí d'Oli* i *Detràs del Molí de l'Oli*.

V. t. **Forques, lo solà de les*.

Daroca

«un fill [...] de Marian Torres, pagès, [...] y de Petronilla Torres y Daroca [...] : Christòfol», any 1797 (*Bapt.* 1773, 147r).

Darrere

V. **Mur o de la Muralla o D. lo Mur*, **Mur de la Vila o D. lo Mur*.

Darrere la Vila

«heram [...] prope Ville», «quoddam ouile situs intus dictam vilam», «iuxta villam» (*Capbr.* 1510, 7r, 8v i 29r); «en la partida de la Coma de Fullea, Devall de la Vila, un farriginal de terra» (*Capbr.* 1633, 81r); «a la partida Darrere la Vila, [...] a tremuntanana ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1692, 64r); «a la partida de Darrere la Vila» (*Capbr.* 1717, 15v); «en la partida de Darrera la Vila o del Mur, [...] a tremuntana ab lo Mur, mediant lo camí» (*Capbr.* 1765, 139v).

Sembla la mateixa partida que s'anomenava *lo Mur de la Vila* o *Darrere lo Mur*, és a dir, als afores del poble, a la banda sud. En una font se'n diu *Davall de la Vila* (1633). Hi apareixen un farraginar, una era i un corral.

Davall les Campanes, (de)

«Miquel París, Dejús las Campanas», any 1625, «Antoni Selma, Devall les Campanes», any 1643, «Antoni Selma, Debaix les Campanes», any 1645 (*Bapt.* 1624, 2r, 113 i 151); «Miquel Pariz, pagès, Devall les Campanes» (*Òbits* 1636, 3r); «Ramon Valls, de Davall les Campanes» (MN 1697, 27/12/ 1709); «Ramon Valls, de las Campanas» (*Concòrdia* 1722, 7r); «Ramon Valls, de Devall las Campanas» (*Renda* 1725, 37r); «la qual botiga diu té [...] dels hereus de Ramon Valls, de Davall las Campanas» (*Capbr.* 1765, 138r); «Joseph Valls, de

Devall les Campanes», any 1775 (*Bapt.* 1773, 17r); «Silvestre Valls, Devall las Campanas» (*Llevador*, 1r).

En la primera citació, la preposició és *dejús* i, en una altra (1645), *debaix*. També hi ha un cas en què el renom és simplement *de les Campanes*.

Davall de les Cases, l'hort o la sorteta de

«hort de Deball de les Cases, [...] a mediodía con casas del pueblo», «sorteta de Deball de les Cases, [...] por norte con otra de la azequia del Fondo» (*Apeo*, 82r i 103r-104r); «finca: l'Hort, partida: Devall Casa; *norte*: carretera de Borjas, *sur*: acequia del Fondo», «finca: Era, partida: Davall Casa, oeste: camino de Maldà» (*Repartiment* 1942, 103r i 360r).

La denominació, que també hi és en singular (*Davall Casa*), designa les petites sorts de terra que queden per la part de darrere de les cases que donen al Fondo, destinades a horts o eres. Les afrontacions són les cases del poble, la séquia, la carretera de les Borges i el camí de Maldà. La darrera citació indica que també hi havia una era.

Davall lo (o del o de Dessota del) Castell

«Devall lo Castell [...] y a tremuntana ab la séquia de l'Abeurador» (*Capbr.* 1669, 105v); «a la partida Devall del Castell, [...] a ponent ab terres de la Rectoria y a tremuntana ab la séquia de l'Abeurador» (*Capbr.* 1717, 30r); «en la partida de Desota del Castell [...], a mitgdia ab lo vall del Castell» (*Capbr.* 1765, 34v).

El tros de terra havia de ser a la part nord-oest del Castell, que és on hi havia la séquia de l'Abeurador. Devia ser contigua a la que s'esmenta a continuació. Tenia al nord la séquia i al sud el vall del Castell.

Davall l'Església, lo carrer

«in vico deval la Sglésia» (*Capbr.* 1510, 10v).

En el capbreu de 1510 trobem, d'una banda, *lo carrer que puja a l'Església* i, de l'altra, *lo de Davall l'Església*; per tant, hem de suposar que es tracta de dues vies diferents. *Davall l'Església* potser és la part de l'actual carrer de Santa Maria que dona al carrer Major o algun carreró entre l'església i l'antic fossar.

Davall lo (o del) Molí

[da'βaʎ deɫ mu'ʎi]

És al fondo dels Omellons, al solà. És la partida que ara es coneix com *la sort Llarga*. El capbreu de 1574 la situa entre la Devesa, al sud, i el camí d'Arbeca, al nord; per tant, les afrontacions són les mateixes que en la partida del Molí. De tota

manera, en aquest document s'especifica que al sud de l'edificació, és a dir, del casal del molí, hi ha dues sorts de terra: l'una seria *Davall lo Molí* i l'altra *l'hort del Molí*. La partida del Molí pròpiament dita quedaria al nord de la construcció. El capbreu de 1765 també l'anomena *Davall lo Molí fariner o de farina* i indica que la partida *del Molí* i la de *Davall del Molí* són la mateixa. És possible, doncs, que el 1574 es consideressin peces de terra independents i que el 1765 fossin una de sola.

«Deval lo Molí» (*Capbr.* 1510, 6r); «Davall lo Molí, [...] a migjorn ab la devesa del Snor. Comanador», «molt prop del Molí del Señor Comanador, dues sorts de terra, [...] a migjorn ab la devesa del Snor., a sol ponent [...] part ab la cèquia del Molí e a tramuntana ab lo molí [...] y la bassa» (*Capbr.* 1574, 19v i 45r); «Davall lo Molí» (*Capbr.* 1607, 309r); «un ort, debaix dit molí», any 1610 (*Millores* 1619, 257r); «la partida Devall del Molí» (*Capbr.* 1633, 141r); «la partida Devall lo Molí» (*Capbr.* 1692, 32r); «partida Devall del Molí» (*Capbr.* 1741, 20v); «en la partida de Devall lo Molí, [...] a tremuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 180v); «sort del Daball del Molí, [...] por mediodía con el camino de Arbeca», «sort del Daball del Molí, [...] por mediodía con tierras del Señor» (*Apeo*, 27r i 55r).

En un sol document (1610) s'anomena *Debaix lo Molí* i en el més modern (final del segle XIX), *la sort del Davall del Molí*.

V. t. *Llarga, la sort*; **Molí, l'hort del*.

Davall lo (o del) Mur

«Davall lo Mur de la vila, un corral clos, [...] a migjorn ab lo camí que va darrera lo Mur» (*Capbr.* 1574, 65v); «Davall lo Mur, un corral, [...] a migjorn ab lo carrer que va Darrere lo Mur» (*Capbr.* 1607, 250v); «Devall la Muralla» (*Capbr.* 1633, 160r); «al Mur de la Vila, un corralet», «Devall del Mur de la vila» (*Capbr.* 1669, 103v i 108r); «junt a las Murallas de la jadita vila [...], al q. part de la Coma de Fullea, que afronte [...] a mitgdia ab lo camí de la Muralla» (*Capbr.* 1765, 30r).

Les fonts documentals indiquen que era una zona on hi havia corrals; per tant, sembla contigua al nucli urbà, a la zona sud, que dona a la Coma de Fullea, compresa entre el Mur i el camí de Darrere el Mur. En la nota del 1765, la partida s'anomena *junt a les Muralles de la Vila*.

Davall la Vila

«prop la Vila una sort de terra [...] a migjorn ab lo camí que s va a Vinaixa», «Davall la Vila, [...] a tramuntana ab lo Torrent», «prop la Vila un ferreginal de terra [...] a tramuntana ab la cèquia» (*Capbr.* 1574, 35r, 41r i 58r); «prop la Vila, [...] a migjorn ab lo camí que va a Vinaixa [...] y a tremuntana ab lo camí que va a Arbeca», «Davall la Vila» (*Capbr.* 1607, 296r i 307v); «a la partida Devant la Vila, [...] a mitgdia ab lo camí de l'Albi [...] y a tremuntana ab

lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1717, 88v); «en la partida de Devall la Vila, [...] a mitgdia ab lo camí de l'Albi [...] y a tremuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 37v).

Aquesta peça de terra, on hi havia un farraginar, tenia al sud el camí de Vinaixa (o de l'Albi) i al nord la síquia, la partida del Torrent i el camí d'Arbeca. La que trobem com a *Davant la Vila* (1717) té les mateixes afrontacions. A l'Albi hi ha documentat el mateix topònim entre el 1369 i el 1712 (Amigó i Pere, 2001, p. 455), i a Riudoms hi ha *lo carrer d'Avall la Vila* (Perea, 1978).

Davant

V. **Forn* o *D. lo* (o *del*) *Forn*.

Davant lo (o del) Castell

«unum ferreginale, situs satis prope Castrum» (*Capbr.* 1510, 8v); «Davant lo Castell, una sort de terra, [...] a migjorn ab lo vall del castell [...] e a tramuntana ab lo camí que va als Omells de na Gaya», «Davant lo Castell, en la Coma de la Torta» (*Capbr.* 1574, 49r i 74r); «Devant lo Castell, [...] a sol ixent ab ell mateix», «molt prop del Castell, una casa» (*Capbr.* 1607, 255r i 356r); «prop del present Castell, una pessa de terra, [...] a tremuntana ab dit camí dels Homells de na Gaya», «Devant lo present Castell, [...] a tremuntana ab lo camí qui va a Vallbona» (*Capbr.* 1633, 27v i 98v); «Devant del present Castell» (*Capbr.* 1669, 53v); «un hort clos, de pedra y tàpies, Devant del dit Castell» (*Capbr.* 1692, 11r); «en lo pati o Devant del Castell, [...] a tremuntana ab lo mur de la Vila» (*Capbr.* 1765, 181v).

La partida era a la part nord-est del Castell. Segons les afrontacions, tenia al nord el camí dels Omells o de Vallbona, a l'est l'edifici del Castell i al sud el vall del Castell. És on hi havia l'hort i el farraginar. Alguns capbreus la identifiquen amb la Torta. La darrera citació (1765) sembla que es refereixi al *pati del Castell*, més que no pas a aquesta altra zona. La preposició *de* (*Davant del Castell*) apareix en els darrers documents, a partir del 1765; fins aleshores el nom sempre va sense: *Davant lo Castell*.

V. t. **Coma de la* (o *na*) *Torta, la*.

Davant l'Hort de la Bassa

«Devant lo Hort de la Basa» (*Capbr.* 1510, 17r).

Davant lo Molí

«la partida Devant lo Molí» (*Capbr.* 1717, 14r); «partida Devant lo Molí, [...] a mitgdia ab lo vessant de la serra de la Devesa del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1741, 66v); «en la partida Devant lo Molí, dita lo tros del Matxo, [...] a mitgdia

ab la serra o ayguavesant de la devesa del Señor Comanador», «la partida de Devant lo Molí» (*Capbr.* 1765, 48v i 119v).

Per la documentació, deduïm que és el nom antic del que ara es coneix com *lo tros del Matxo*.

V. t. *Matxo*, *lo tros* o *racó del*.

Davant del (o lo) Mur

«situs quoddam ouile extre muros dicte ville» (*Capbr.* 1510, 5r); «Devant del Mur de la *present* vila, [...] a sol ixent ab lo ferreginal y hort del Sr comanador y ab lo camí de la *present* vila a Belianes, a mitgdia ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1633, 25v); «un farreginal Darrere lo Mur de dita vila, [...] a mitgdia ab lo camí de l'Albi [...], a tremuntana ab la séquia qui va al Molí» (*Capbr.* 1669, 105r); «un corral clos [...], a l'eixida de la Muralla, [...] a mitgdia ab la Murala» (*Capbr.* 1765, 176r).

Aquesta partida estaria situada a la zona nord-oest del nucli urbà, immediatament després del Mur, és a dir, al nord d'aquest. Les afrontacions són: al nord, la séquia del Molí; al sud, la plaça del Pou i el camí de l'Albi, i a l'est el farraginar i l'hort del Senyor Comanador i el camí de Belianes. La primera i la darrera citacions (1510 i 1765) parlen d'una pleta d'ovelles ubicada fora del Mur. L'hem anomenat *Davant del Mur*, com una de les notes (1633), per tal de distingir-la del *Mur de la Vila* o *Darrere lo Mur* i de *Davall lo Mur*, que quedarien a la zona sud del nucli urbà, fora del Mur. Així i tot, una de les fonts l'anomena *Darrere lo Mur* (1669).

Davant lo (o del) Portal de Santa Maria

«sortem situs satis prope Portale Sancte Marie dicte ville» (*Capbr.* 1510, 18r); «Davant lo Portal de Sancta Maria [...], a sol ponent ab lo camí que-s va de la Sglésia al Portal», «Damunt lo Portal de Sancta Maria [...], a sol ponent ab lo carrer que puja a l'sglésia e a tramuntana en la plaça del Pou» (*Capbr.* 1574, 27r i 46r); «Devant lo Portal de Santa Maria, una pessa de terra campa» (*Capbr.* 1607, 375v); «Devant lo portal de Santa Maria» (*Capbr.* 1633, 27r); «en la partida Devant del Portal de Santa Maria» (*Capbr.* 1669, 83r).

La peça de terra té la plaça del Pou al nord i, a l'oest, el carrer (camí, el 1574) de l'Església; per tant, és al nord del nucli urbà, fora del Mur de la vila i prop del portal de Santa Maria o portal Major. En una de les fonts se'n diu *Damunt lo Portal de Santa Maria*.

Davant la Vila

«Devant la Vila» (*Capbr.* 1510, 29r); «Davant la dita Vila un ferreginal de terra, [...] a sol yxent ab lo camí que-s va a Arbeca, a migjorn ab lo camí de la Vila

[...] e a tramuntana ab Joan Pastor, miençant la çíquia» (*Capbr.* 1574, 23v); «a la Coma del Molí, Devant la Vila» (*Capbr.* 1607, 295v); «en la partida Devant dita Vila un farriginal» (*Capbr.* 1669, 62v); «en la partida de Devant la Vila» (*Capbr.* 1765, 170v).

És una petita peça de terra als afores del poble, a la banda nord-oest. Era a la Coma del Molí, pel solà de les Forques. Tenia a l'est el camí d'Arbeca i al sud el camí de la Vila. A les fonts es parla d'una síquia, al nord, que devia ser algun ramal de la principal que baixava pel Fondo. En dues ocasions s'esmenta que hi havia un farraginar.

David (de la Paula), cal [ˈkaɫ ðaˈβid de ɫa ˈpaɫo]

És la darrera casa del carrer de Montblanc. Abans era *cal Gravat*.

«David Sardà (Paula)» (Poca, 2017, p. 206).

De la Iglesia

«Ángel Lerín De la Iglesia, [...] hijo legítimo de [...] doña Josefa De la Iglesia López, [...] de Cuenca», «Fernando Lerín De la Iglesia» (*Naix.* 1945, 10r, 3, i 77v, 8).

Debat

«Ramon [...], fill [...] de Joseph Balcells, pagès, de dita vila, y de Maria Balcells y Debat, natural de Vimbodí», any 1816, «Pau Balcells y Debat», any 1823 (*Bapt.* 1773, 260v i 301v); «Joseph Balcells, fill de [...] de Maria Balcells y Debat» (*Confirm.* 1797, 316v, 102); «Ramon Balcells y Debat», any 1878 (*Òbits* 1875, 98, 9); «José Balsells Debat» (*Òbits* 1887, 141r, 35); «Debat Roig, Mercedes» (*Contribució*, 117r); «Ramon Balcells Debat» (*Repartment* 1942, 343v).

Hem anotat dos noms de dona: Maria i Mercè.

Desbrull

«Barthomeu Desbrull, comanador de dita encomanda de la Spluga Calva» (*Capbr.* 1607, 308v); «Bartomeu Desbrull, 1607» (Miret, 2006, p. 527); «condemna a la referida universitat y singulars personas en haver de pagar al dit comanador Desbrull, [...] lo dit delme de les olives» (*Capbr.* 1765, 9r).

L'hospitaler Bartomeu Desbrull era comanador de l'orde el 1607. En el capbreu de 1765 trobem la documentació del plet pel delme de les olives que els vassalls de la vila havien de pagar al senyor comanador, amb la sentència i la concòrdia posteriors.

Descoll

«Guilelmus dez Coll» (Perg. 1360).

Desfreix

«Venda feta per Ramon Desfreix, de l'Espluga Calba, a favor de la sacristana de Vallbona», any 1298 (*Índex vell*, núm. 793, 173v).

Desgarrigues

«En desembre 1412 se celebrà'l capítol a Tortosa [...]. Hi concorregueren [...] Joan Escarrigues, d'Espluga Calva y Vallmoll» (Miret, 2006, p. 498); «Johanes de Garrigues, comendatorem Spellunque Calve» (Perg. 1414); «Iohanni de Scarrigues, preceptori domus Hospitalis predicti de Spluga Calva», any 1415 (Bertran, 1988, p. 386).

Frare Joan Desgarrigues va ser l'hospitaler que regí la comanda de l'Espluga Calba des del 1408 fins al 1414. Era, a més, el preceptor de la casa de Vallmoll, que passà després a la comanda de Selma. Fou president de la Generalitat de Catalunya, nomenat el 31 de juliol de 1419, durant les Corts de Sant Cugat - Tortosa. En la primera citació, l'article salat s'aglutina amb el cognom (*Escarrigues*). Les grafies enregistrades són: *Escarrigues*, *de Garrigues* i *de Scarrigues*.

Desllor

«Petrus dez Lor» (Perg. 1360).

Despomer

«Anthonius de Monsuar vendiderat [...] et Petro de Pomerio, dicti ordininis priori Cathalonie» (Perg. 1405/9); «frare Pere dez Pomer (Perg. 1405/17).

Pere Despomer va ser gran prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem de 1401 a 1408. En la segona citació destaca l'ús de l'article salat contractat amb la preposició *de*, que indica proximitat o propietat.

Despuig

«Bernardus dez Puyg» (Perg. 1360); «lo bastó de batlle que ell aporta, per la sagrada y militar religió de Sant Joan de Hyerusalem y per dit il·lustre senor frare Ramon Despuig, com a comenador de dita encomanda y ses membres» (*Capbr.* 1717, 3v).

Ramon Despuig i Martínez de Marcilla (Palma, 1670 - Malta, 1741), gran mestre de Sant Joan a Malta des del 1736, presidí l'Espluga Calba el 1719. Havia

estat batlliu de l'Hospital a Mallorca i senescal de l'orde a Malta. Renovà, amb criteris del seu temps, la legislació de l'illa i embellí l'església de Sant Joan (GEC). La primera vegada que es documenta apareix sense aglutinació: *dez Puig*.

Dessota

V. **Davall lo* (o *del o de D. del*) *Castell*, **Sota lo* (o *del*) *Castell*.

Destronada

V. **Pubilla D*.

Deu

«Josepha [...], filla [...] del quòndam Joan Deu, també pagès, [...] d'Omells de na Gaya, difunt, y de Maria Escudé», any 1750 (*Matr.* 1699, 211v); «Ramon [...], fill [...] de Barthomeu Texidó y Deu [...]». Foren padrins: [...] Josepha Texidó y Deu», any 1780 (*Bapt.* 1773, 42r); «Dolores Català Deu, [...] de Pica-moixons» (*Òbits* 1944, 65r, 13).

Només una persona, anomenada Josepa i procedent dels Omells de na Gaia, el porta de primer cognom.

Devesa (del Senyor), la

[ta ðe'βezɔ]

És una partida de muntanya que es troba acabada l'Aubereda. Hi ha dos indrets catalogats com a jaciments arqueològics. Tots dos són llocs d'habitació sense estructures, ubicats en terrenys erms amb una densa coberta vegetal d'arbustos, matolls i pins, on no s'observen restes arqueològiques en superfície. Un d'aquests està datat entre el 4000 i el 3500 aC, durant el Neolític Antic Postcardial (BIEC, BI-30 i BI-31). Si bé l'existència d'una devesa en aquesta zona ja consta en un document del 1405, i en el capbreu de 1510 ja figura com a propietat del senyor comanador, no és fins a la citació de 1685 que apareix com a partida de terra.

«Joseph Nogués, viudo (lo qual trobaren mort [...] a la partida dita la Devesa del Senyor)», any 1693 (*Òbits* 1685, 8v, 7); «Debesa, [...] por mediodía con tierras del Señor» (*Apeo*, 19r); «partida: Devesa», «les Deveses» (*Repartiment* 1942, 5r i 87r).

És un nom de partida que trobem en la majoria de municipis propers: la Pobla de Cérvoles, Vallclara, el Vilosell, Ulldemolins, l'Albi, Fullella, Aspa, Cervià i Juneda.⁸⁵

85. Pere (2006, p. 132; 2013, p. 109-110, i 2017, p. 98), Pere i Amigó (1997, p. 173), Amigó i Pere (2001, p. 204), Arbós (2003, p. 69), Martín i Preixens (2005, p. 253) i Cornudella (2012, p. 64).

Devesa (del Senyor Comanador), lo camí de la [tə ka'mi ðe tə ðe'βezə]

S'agafa a la pista anant cap a Vinaixa, al canvi de rasant, a la dreta. També s'usa el nom en plural: *lo camí de les Deveses*.

«lo camí que va a la Devesa del Senyor Comanador, a mitgdia ab lo vesant de la dita Devesa» (*Capbr.* 1765, 214r); «el camino de la Devesa» (*Apeo*, 29r); «camino Devesa» (*Repartiment* 1942, 64v); «camino Devesa, partida [...] Aubareda» (*Amillar*. 1945, 74v).

Devesa, lo comellar de la

«comellà de la Devesa, [...] por oriente con finca del José Miret» (*Apeo*, 19r/27v).

Com que hem documentat el nom una sola vegada, podem suposar que era una part petita de la partida de la Devesa, que és extensa.

Devesa (del Senyor Comanador), la serra de la [tə 'sɛrə ðe tə ðe'βezə]

Limita amb la Portella, amb el camí de l'Albi (la pista de Vinaixa) i amb la síquia del Molí, i arriba fins al terme dels Omellons. Oralment, hom també s'hi refereix usant el plural: *la serra de les Deveses*.

«l'ayguavessant de la Devesa del Comanador» (*Capbr.* 1633, 23r); «ayguavesant de la Devesa» (*Capbr.* 1669 37r); «l'ayguavessant de la Devesa del Señor Comanador» (*Capbr.* 1692, 70v); «a ponent ab lo terme dels Omellons y a tremuntana ab l'ayguavessant de la Devesa» (*Capbr.* 1717, 12r); «partida de la Portella, [...] a tramuntana ab l'ayguavessant de la serra de la Devesa del Senyor Comanador» (*Capbr.* 1741, 80v); «a ponent ab lo terme dels Homells y a tremuntana ab l'ayguavesant de la serra o devesa», «a mitgdia ab la Devesa del S^r. Comanador ayguavesant de la serra [...] y a tremuntana ab la síquia del molí», «lo ayguavesant de la serra de la Devesa del S^r. Comanador, y part ab lo camí de l'Albi» (*Capbr.* 1765, 66v, 123v i 149r).

V. t. *Molí, *la serra del*.

Devesa, lo tossal de la

«lo tossal de la Devesa, [...] a tremutana ab lo camí va a l'Albi» (*Capbr.* 1607, 335v).

Segons el capbreu de 1765, la serra ocuparia només l'ayguavessant de la partida sencera de la Devesa. Pot ser que sigui equivalent al que en un altre document (1717) hem trobat com *la serra del Senyor Comanador*.

Deveses, la punta de les

[ʔa 'punta ðe ʔez ðeβezes]

És al final de la partida de la Devesa, tocant al terme dels Omellons. Era el vedat de caça del comanador, que, segons sembla, es va reservar un cop perduts els drets al poble. Hi arriba el camí de la Devesa, que després baixa cap a les Basses.

Dideta, la

[ʔa ði'ðetə]

És el renom d'una persona del poble.

Diego

«Agustí [...], pagès, de Vilanova de Bellpuig, fill [...] de Joseph Tàpies, [...] y de Theresa Tàpies y Diego», any 1806 (*Matr.* 1791, 24r).

Dies

«Joseph [...], espardeñer, fill [...] de Joseph Dias, difunt, y de Cecília Dias y Sabata, [...] de Balaguer», any 1809, «Ramon [...], pagès, fill [...] de Joseph Dies, aspardeñé, y de Maria Balcells», any 1841 (*Matr.* 1791, 31r i 153); «una filla [...] de Joseph Dies [...]: Maria», any 1811, «Anton [...], fill [...] de Joseph Dies, espardeñé, natural de Balagué», any 1811, «Magdalena Dies y Balcells», any 1815 (*Bapt.* 1773, 220r, 254v i 268v); «Maria Dies, filla de Joseph Dies», any 1814 (*Confirm.* 1797, 318r, 46); «Ramon Dies Amorós» (*Òbits* 1894, 23r, 1).

Tots els que porten el cognom són de la mateixa família: els fills de Josep Dies, espardeñer de Balaguer, i de les seves dues mullers, Maria Amorós i Maria Balcells. La forma més documentada ha estat *Dies*, variant gràfica de *Díez* que s'enregistra sobretot a Catalunya i València (DAE, s. v. *Santiago*). També hem anotat un cop *Dias*, que podem atribuir a la vacil·lació del copista.

Digne, cal

[ˈkaʔ ˈdigne]

És un altre nom de *cal Canela*, a l'avinguda de Pau Casals. És el prenom de l'actual propietari d'aquesta casa.

Doctor Alfons Modolell, la plaça del, o la Pista

[ʔa ˈpʎasa ðeʔ ðokˈto ʔfɔnz moðoˈteʎ] o [ʔa ˈpista]

La plaça del Doctor Alfons Modolell, al carrer Major, sota del Castell, destinada a recreació infantil, es coneix amb el nom popular de *la Pista*, potser perquè havia servit inicialment de pista de ball per a la festa major. Durant un temps va ser un lloc de gran afluència de la canalla, que hi anava a jugar, atreta per la novetat dels baldadors muntats per l'Ajuntament. Ara, amb la creació de nous espais d'esbarjo, com ara el poliesportiu i les piscines, ha quedat bastant en desús.

El doctor Alfons Modolell (16.8.1904-25.11.1994), nascut a Sant Just Desvern i casat amb Dolors Roig i Torrents, de cal Viudo, va ser declarat fill adoptiu de l'Espluga Calba el 1992, en reconeixement de la seva tasca com a radiòleg a Barcelona i de la relació, tant personal com laboral, que al llarg de la vida va mantenir amb els convilatans de la seva esposa. En aquesta plaça hi ha la corresponent placa commemorativa. El seu fill Alfons Modolell i Roig, també doctor, manté els llaços amb el poble.

«Casament del Dr. Alfons Modolell (de Barcelona) i Dolores Roig Torrents (Viudo) a Montserrat el 7 d'agost de 1943» (Poca, 2017, p. 168).

V. t. *Metge del Viudo, lo*.

Dolç o Dolça, la bassa [ʔa 'βasa 'ðots] / [ʔa 'βasa t 'dɔts] o [ʔa 'βasa 'ðotsɐ]

La bassa, documentada fins al 1765, es trobava darrere del Castell, a la part est, i estava separada d'aquest per un tossalet. Per la informació que en tenim, era de propietat municipal, estava ubicada a la partida dels Corral, és a dir, a la Coma de Fullea, i tocava al camí de Fullea. El capbreu del 1717 parla de dues basses a la Coma de Fullea: la bassa Dolç i més avall, en direcció sud, la d'en Torres.

Més modernament el nom es va traslladar a la que va ser la darrera bassa municipal, situada fora del nucli urbà, en direcció nord, a la partida del Grau. Dels segles XIX-XX, estava construïda amb tècnica de pedra seca i servia per a l'abastament d'aigua per al bestiar i de boca, abans d'haver-n'hi de corrent (BIEC, BI-89). Tenia poca calç. Quan la van construir van anul·lar l'antiga, que era propera i que va passar a dir-se *la bassa Vella*. Es va assecar perquè en van treure l'aigüera. El clot encara existeix, però ara és eixut i ha estat recentment restaurat. S'hi va per la costa de la Bassa.

«al lloch appellat la Coma de la Torta [...] a migjorn [...] part ab la bassa Dolç», «A la Bassa [...] a migjorn ab lo camí que va a Fullea, a sol ponent ab la Bassa, e a tramuntana ab lo camí que va a Sennant» (*Capbr.* 1574, 13r i 85r-v); «la bassa d'aigua dolsa» (*Millors* 1619, 222v); «dita universitat té y posseheix la bassa Dolsa» (*Capbr.* 1633, 20v); «partida dels Corral, [...] a ponent y a tremuntana ab la bassa Dols y camí de Fullea» (*Capbr.* 1669, 138r); «la bassa Dolsa» (*Capbr.* 1692, 27v); «fins a la bassa», «la bassa Dolsa», «dos bassas en la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1717, 5r, 9r i 10r); «fins a la bassa», «dita universitat posseheix la bassa Dols», «a ponent devant la bassa Dols» (*Capbr.* 1741, 5v, 10r i 75r); «fins a la bassa», «la bassa Dols» (*Capbr.* 1765, 7r i 18v).

S'anomenava així perquè era d'aigua de pluja per a beure i coure els aliments. La forma invariable de l'adjectiu *dolç* ha quedat petrificada en topònims com aquest (Veny, 1996, p. 28), que ha perviscut en l'oralitat, fins i tot entre els joves. N'hem anotat algun altre exemple, sia amb la forma masculina, sia femenina: a la

Curullada (la Segarra) hi ha la partida de *la Bassa Dolça*; a Tàrrega, la de *la Bassa-dolç* (Turull, 2007, p. 79), i a Sant Martí de Maldà, *la raval de la Bassa Dolça* (Llobet, 1907, p. 174).

Dolcet

«Enriqueta Oriol Dolcet, [...] de Lleida» (*Òbits* 1934, 81r, 20).

Dolga

«Margarida Ribera [...], filla [...] dels quòndam en Pere Dolga [...], de Maldà», any 1664 (*Matr.* 1650, 11r, 35).

Domènec

«Johan Domènec» (*Fog.* 1497, p. 292); «Joanne Domenech» (*Capbr.* 1510, 5r); «en Joan [...], fill [...] del quòndam Joan Domènec y Melons, [...] de les Borges», any 1678 (*Matr.* 1650, 25v, 79); «padrins: Salvador Domènec, corder o pentinador de cànem», any 1774, «padrins: [...] Rosa Domènec y Sayrach», any 1780 (*Bapt.* 1773, 11v i 42v); «Ramon Domènich», «Ramon Domènec» (*Apeo*, 20r i 43r); «Defuncions: Maria Domènec i Farran», any 1970 (*J. Llorc* 1993, p. 49).

Hem documentat alguns noms d'home: Francisco, Joan, Pasqual, Pau, Ramon i Salvador, i també alguns de dona: Francisca, Maria, Raimunda i Rosa. Quant a professions, apareix, a més de la de pagès, la de mestre soguer (o corder o pentinador de cànem). El trobem, el 1497, a les Borges Blanques (*Fog.* 1497) i, el 1553, a l'Albagés, les Borges Blanques, Juncosa, Puiggròs i el Vilosell (*Fog.* 1533). Les dues grafies anotades són: *Domenech* i *Domenich*, amb accent o sense.

Domingo¹

V. **Esquerrer del D.*, **Senyor D.*

Domingo²

«Francesch Domingo» (*Compl.* 1550, 11v); «Francisca [...], filla [...] de Jaume Domingo, pastor d'ovelles, natural de Solivella y habitant ara en Llorens, bé que diu ve moltes nits per a dormir ab sa muller; y de Raymunda [...] Cuberó», any 1776, «Joan Pons y Domingo», any 1821, «Ramon Pons y Domingo», any 1823 (*Bapt.* 1773, 18r, 290r i 302r); «Maria Domingo y Llorc, natural de Sulivella» (*Òbits* 1872, 2r, 16, 63); «José Domingo Miró» (*Repartiment* 1942, 140r); «Domingo Gaya, Jaime, vecino Omellons» (*Amillar.* 1945, 90v).

Hem documentat alguns noms d'home amb aquest cognom: Francesc, Jaume i Josep, i també alguns de dona: Francisca, Maria, Raimunda i Rosa. Ara *cal*

Domingo és una casa del carrer de Montblanc, però segons la documentació havia estat del carrer de Fulledda.

Domingo, cal [ˈkaɫ doˈmiŋgo]

En la llista de confreres del Roser s'anomenava *cal Domingo* la casa de Domingo Stellini o de la vídua Amic. La segona font situa la casa al carrer de Fulledda. Actualment és al final del poble, a la carretera de Vinaixa, on viu el Domingo de ca la Rossa.

«cassa de Domingo o de la viuda Amiga» (*Roser* 1600, 12r); «Ramon Gaya, alias Domingo, [...] calle de Fulledda» (*Apeo*, 140r/99r).

Domingo Potecari, lo [ˈto ðoˈmiŋgo poteˈkari]

Lo Domingo Potecari era com s'anomenava popularment Domingo Cendra i Anglès, el farmacèutic de la vila.

Dominguet, cal [ˈkaɫ domiɲˈget]

Era al carrer de Fulledda. Després van comprar l'actual casa del pati del Castell.

«Buenaventura Poca Espasa (Pubill Dominguet)», any 1924 (*StCrist* 1795, 16r); «Rosa Poca Gaya (Dominguet)», «Ignasi Poca (Dominguet)», any 1949 (Poca, 2017, p. 176 i 202).

A Fulledda també hi ha aquest nom de casa (Arbós, 2003, p. 71), o bé a Sant Feliu de Codines (Garcia-Pey, 2006, p. 167); a les Borges Blanques, *cal Minguet* (Ripollès, 2006, p. 144).

Dominguet, lo pla del [ˈto ˈpla ðeɫ domiɲˈget]

És a les Catalanes.

Dominique

«Joan Dominica, pastor, [...] del regne de França, per sobrenom lo Vallet», any 1644 (*Òbits* 1636, 7r).

Dona Morta, la (o na)

«partida de na Dona Morta o Pla de la Bassa, [...] a tremuntana ab lo camí de Montblanch» (*Capbr.* 1633, 157r); «la partida de la Dona Morta y Pla de la Bassa» (*Capbr.* 1669, 134r); «la partida del Pla de la Bassa, antigament de la Dona Morta» (*Capbr.* 1765, 136v).

Com indica la citació de 1765, *la Dona Morta* és el nom que havia rebut la partida que actualment es coneix com *lo Pla de la Bassa*, tot i que en el capbreu

de 1510 ja apareix el segon topònim. En els capbreus de 1633 i 1669 coexisteixen tots dos. El primer, en qualsevol cas, ha desaparegut.

Entre els Omells de na Gaia i Senan també hi havia un racó de *la Dona Morta*, i *lo Pla de la Dona Morta* és una partida de Senan. Una dada històrica ens podria desviar del sentit metafòric que inicialment assignariem al topònim i el podria posar en relació directa amb el corresponent nom del terme de l'Espluga Calba: en aquella zona es trobà el cadàver d'una dona, Maria Ribera Gavarra, veïna de l'Espluga Calba, recollida i enterrada el 12 de juny de 1851. El document que ho acredita és a l'Arxiu Parroquial de Senan. El topònim apareix escrit així el 1880, però el mateix document, per a referir-se a una altra finca de la mateixa zona, ho fa amb la forma *la Muerta* (Vallverdú, 1995, p. 25). De fet, la zona on ubicariem la partida és propera al terme de Senan. De tota manera, *les Dones Mortes* són exemples de l'abundància de determinacions amb esments a fets violents o a la gent que ha fet de les cavernes el *modus vivendi*, en definitiva, a tot allò que té relació amb la transgressió social. Solen remetre'ns a coves, que han estat de sempre repetidament cercades i, al mateix temps, temudes per l'home (Domingo, 1997, p. 281). En general, el nom té un origen poètic, llegendari o relacionat amb la forma orogràfica del terreny.

Alguns exemples de la presència d'aquest nom en la toponímia del país són: *la Fembra Morta*, partida i torrent de Rocafort de Queralt; *la costa de l'Home Mort*, a Tartareu; l'indret anomenat *la Dona Morta*, a Güell; *la Dona Morta*, partida d'Anglesola; *la Geganta Morta*, serra que pren el perfil d'una dona de proporcions descomunals, als Pirineus del Pallars.⁸⁶

V. t. **Mort*, *la*; *Pla de la Bassa (Bona)*, *lo*.

Dona Morta, lo collet de la

«en la partida del Mas Blanch, [...] a tremuntana ab lo collet de la Dona Morta» (*Capbr.* 1669, 87v).

Si *lo collet de la Dona Morta* fos prop de la partida del Mas Blanc, quedaria força lluny del Pla de la Bassa. Si la Dona Morta equival al Pla de la Bassa, el sentit de *collet* té més relació amb el de promontori que amb el que s'acostuma a donar a *coll*.

Dos Serres, les

«les Dos Serres» (*Capbr.* 1633, 135v); «partida dels Escabrers, [...] a sol ixent ab lo pla, a mitgdia, [...] a ponent y tremuntana ab las Dos Serras» (*Capbr.* 1741, 60r); «en la partida dels Espilars, ara anomenada lo tros de la Coma d'en

86. Gual i Jorba (2012, p. 180), Corsà (2010, p. 240), Rizos (2010, p. 287) i Tort (2012, p. 285).

Català, [...] a sol ixent ab lo pla, [...] a ponent y a tremuntana ab las Dos Serres» (*Capbr.* 1765, 117v).

Seguint les afrontacions, ubicaríem *les Dos Serres* entre els Escabrers i les Catalanes (*la Coma d'en Català* en aquell moment), és a dir, a l'extrem sud-est del terme, tocant a Senan. Tanmateix, no quadra que el nom antic de la Coma d'en Català sigui *los Espilars*, que es troben justament a l'extrem nord-oest, tocant als Omellons.

Duc

«un fill [...] d'Isidro Duch, pagès, y de Francisca Duch y Sardà [...]: Ramon», any 1804 (*Bapt.* 1773, 185v); «José Duch», «Francisco Duch» (*Apeo*, 96r i 153r); «Duch Solanes, Carmen», any 1931 (*Bapt.* 1912, 363); «Jaume Duch Teixidó», any 1936, «Manuel Roig Duch», any 1936 (Rubió, 2011, p. 27 i 264); «Torres Duch, Mercedes», «Francisco Duch Balcells» (*Repartment* 1942, 83r i 231r); «Jaime Duch Torres», «Juan Duch Pons», «Ramon Duch Teixidó» (*Amillar.* 1945, 9v, 45v i 69v); «Maria del Carmen Vallverdú Duch», «José Duch Sesplugues», «Jorge Duch Sesplugues» (*Naix.* 1945, 49v, 18; 61r, 5, i 84r, 10).

Apareixen uns quants noms d'home: Argent,⁸⁷ Blasi, Emilio, Francisco, Isidro, Jaume, Joan, Jordi, Josep (i Josep M.), Martí, Ramon i Salvador, i també uns quants de dona: Antònia, Carme, Dolores, Emília, Francisca, Josepa, Magdalena, Maria, Mercè, Paula, Rosa, Roser i Teresa. El matrimoni entre Isidre Duc, de Maldà, i Maria Rosa Balcells va ser el primer celebrat a l'església actual de l'Espluga, el 1784. Josep Duc i Vidal, de cal Sastre, va ser alcalde de l'Espluga Calba des de 1876 fins a 1881 i des de 1895 fins a 1899. La forma documentada és sempre amb la hac arcaica darrere l'oclusiva: *Duch*.

Duc, lo

«Antoni Joan Arbós, dit lo Duc», any 1633 (*Spel.* 37, p. 34).

El renom *duc* és un veritable motiu i no prové del llinatge, perquè apareix dos segles abans.

Duc, lo carrer del

És el nom que rebé un tram de l'actual carrer de Montblanc durant l'alcaldia del senyor Ramon Orteu i Salla, és a dir, des de 1920 fins a 1922.

87. Jaume Duc Sanç (*Naix.* 1934) es deia Argent; el document té la dada guixada, amb posterioritat, i escrit a sobre: *Jaume*.

Dues Cases, lo carrer de les

[tɔ ka're ðe tɛz 'ðuyes 'kazes] /

[tɔ ka're ðe tɛz 'ðos 'kazes]

És el carreró del passeig de Mossèn Joan Llord, que comença sortint del poble a mà esquerra. Darrere d'aquestes dues cases, *cal Conillera* i *cal Fusets*, hi ha la paret del cementiri. És el nom oficial, però els vilatans s'hi solen referir més aviat com *lo carrer de cal Conillera* o *lo carrer de cal Fusets*. Transcrivim el nom en totes dues variants morfològiques populars: *dugues* ['duyes] per *dues*, i *dos* ['dos], sense femení.

Duran¹

«un fill de March Ghaya [...]: Jasinto Duran. Foren padrins: Mosages Duran, sabater, del regne de Fransa, y Margarida Ghaia», any 1602 (*Bapt.* 1574, 53).

El portador del nom de família és un personatge francès.

Duran²

«Duran Bofill, Julio» (*Contribució*, 127r).

Després de la Guerra Civil espanyola, l'alcalde del moment, Ramon Ferrer, va subhastar la cooperativa, pretesament perquè havia estat una iniciativa d'esquerres. Julio Duran i Bofill la va comprar i en va ser propietari durant uns anys, fins que la va tornar a vendre. El llinatge català *Duran* té el mateix origen que el francès i l'occità.

Durruti, lo carrer de

«Sebastià [...], fill del senyor Anton Mateu i de la senyora Cecília Salat, domiciliat al carrer Durrutti» (*Òbits* 1934, 86r, 25); «Julián Espada Velasco, [...], c/ Durruti», any 1938 (Rubió, 2011, p. 162).

És el nom que va rebre l'actual avinguda de Pau Casals durant els anys del conflicte armat de 1936-1939.

Duzumeni

«Arnau Duzumeni, soldat francès, fill de Joan Duzumeni y de Maria, lur muller, del regne de França», any 1641 (*Òbits* 1636, 4v).

La mort d'aquest soldat, procedent de França, a l'Espluga Calba es pot emmarcar dins del context de la Guerra dels Trenta Anys, que començà el 1618 i acabà el 1648.

Egidi

«Compra feta per l'abadessa de Vallbona d'unas casas y molí, tot en lo terme de l'Espluga Calba, a Sibilla, filla del *quòndam* Egidio de l'Espluga Calba», any 1265 (*Índex vell*, 172v).

Egidi és un nom propi d'home, avui transformat en *Gil* (DCVB). El cognom *Gil* es documenta per primer cop a la vila el 1291. La referència també és en l'*Índex vell* del convent de Vallbona de les Monges: Ramon d'en Gil, potser descendent d'aquest Egidi. No l'hem inclòs en les llistes ni classificacions de llinatges de la introducció i dels annexos, perquè no el podem considerar com a tal.

Eimeric

«Victòria [...], filla [...] de Joseph Teixidor y Magdalena Teixidor y Aymarich», any 1790, «Joan, [...] fill [...] de Joan Segura, pagès, y de Theresa Segura y Aymarich [...]». Foren padrins: Joan Segura y Aymarich», any 1804 (*Bapt.* 1773, 98r i 189r).

La forma documentada és en tots dos casos *Aymarich*.

Eixalà

[ajʃa'ʎa]

Hem documentat bastants noms d'home: Anton (i Antonio), Benigne, Cristòfol, Domingo, Francisco, Isidro, Jesús, Joan, Josep (i Josep M.), Pau, Ramon i Sebastià, i també bastants de dona: Carme, Francisca, Maria, Maximina, Montserrat, Raimunda, Ramona, Rosa i Teresa. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, apareix el de modista. Actualment, el porten dues persones de primer cognom.

«Jaume [...], fill [...] de Ramon Guiu, també pagès, y de Theresa Guiu y Aixalà [...], de Juneda», any 1777 (*Matr.* 1699, 278r); «Antonio Aysalà», «Juan Aysalà, dels Omellons» (*Apeo*, 39r i 183r); «Cristóbal Aixalà Duch; pare: Josep», defuncions de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4); «doña Carmen Aixalà Farré» (*Matr.* 1912, 18r, 1); «José María Aixalà Gabarra» (*Naix.* 1934, 125r, 19); «Balsells Aixajà, Concepción» (*Contribució*, 21r); «Francisco Aixalà Duch», «Antonio Mateu Aixalà» (*Repartiment* 1942, 1r i 10r); «Sebastián Aixalà Gabarra», «Maria Aixalà Gabarra» (*Naix.* 1945, 5r, 5, i 45v, 10); «Aixalà Aixalà, Ramona» (*Padró* 2013, p. 1).

El trobem al Vilosell, ja el 1302; a l'Albi, el 1369; a la Pobla de Cérvoles, el 1375; a Vilabella (Alt Camp), el 1553; a Ulldemolins, el 1577, o a les Borges Blanques, al segle XVII.⁸⁸ Apareix amb múltiples grafies: *Aixajà*, *Aixalà*, *Aixallà*, *Aixelà*, *Axalà*, *Aysalà*, *Eixalà*, *Exalà*, *Exelà*.

88. Pere (2006, p. 136, i 2013, p. 111), Amigó i Pere (2001, p. 209), Pere i Amigó (1997, p. 177), *Fog.* 1553 i Ripollès (1999, p. 80).

Eixermada, l'

[ˈaj̯ʃarˈmaðɔ]

«finca: Aixermada, [...] partida: Tortes» (*Repertiment* 1942, 220r).

Les eixermades han quedat totes ermes al terme de l'Espluga Calba. El nom ha passat a designar, en la citació, un trosset de finca de la partida de la Torta.

Elies

«Theresa [...] Sesplugues, [...] filla [...] d'Antònia Sesplugues y Elies, cònjuges, pagesos», any 1774, «padrins: [...] Francisca Sesplugues y Elías», any 1775 (*Bapt.* 1773, 6v i 13r); «Joseph Sesplugues y Elies», any 1783 (*Matr.* 1699, 303v); «José Roca Elies, [...] de Fuleda» (*Matr.* 1939, 92r, 7); «Elies Romeu, Asunción, vecina Fuleda» (*Amillar.* 1945, 96v); «Defuncions: Raimunda Elies i Andreu», any 1978 (*J. Llorc* 1993, p. 50).

La grafia majoritària és *Elies*, malgrat que un cop hem enregistrat *Elías*.

Elna«José Elna Taribó, [...] d'Albesa» (*Matr.* 1950, 2r, 6).**Eloi**

«Maria [...], filla [...] de Joseph Vilar y Feliciano Vilar y Aloy [...], d'Omells de na Gaya», any 1736 (*Matr.* 1699, 200r).

L'única grafia documentada és *Aloy*.

Embustero del Marian, l'

[ˈambusˈtero ˈl̪ maɾiˈan]

Era el renom d'una persona de cal Marian.

Encadernat, ca l'

[ˈka ɫaŋkaðerˈnat]

És a l'avinguda de Pau Casals, davant de cal Coixet, tocant a cal Moix. Una inscripció a la façana indica que la construcció és de 1788. *L'era i la cabana de ca l'Encadernat* són a la sortida del poble per la carretera de Vinaixa, a l'esquerra, abans de la Closa. Al camí que puja a la Bassa Vella, la costa del Xirillo, hi havia la *pallissa de ca l'Encardenat*, propietat de Manuel Roig.

«Teresa Roig Miret (Encadernat)», any 1878 (Poca, 2017, p. 20); «Maria Albagés, l'àvia de ca l'Encadernat» (*Spel.* 33, p. 15); «Roig Josep, àlies Encadernat» (*Contribució* 1936); «Manel Roig Duch, de ca l'Encadenat», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 63); «Juan Roig (Encadernat)», «Manuel Roig (Encadernat)» (*Repertiment* 1942, 113r i 117r); «herederos Roig (Encadernat)», «Manuel Roig (Encadernat)» (*Amillar.* 1945, 95v).

Endal o Endalet, ca l'

[ˈka ʔanˈdaʔ] o [ˈka ʔanˈdaʔet]

És a l'avinguda de Pau Casals, al costat de la farmàcia, on hi havia hagut *lo molí de la Vila*. També se'n deia *ca l'Endalet*. *La cabana de ca l'Endal*, a la partida de les Catalanes i propietat de Ramon Orteu, és amb coberta de volta de canó tapada amb teulada a dues aigües. Té 23,63 m² i fa 2,65 m d'alçària, 3,75 m d'amplada i 6,30 m de profunditat.⁸⁹

«Maria Roig Gaya (Andal)», any 1933, «Maria Boleda Balsells (64), pare: Eudalt [...], casa: Andal», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 31, p. 18, i 32, p. 6); «Amadeu Roig Gaya, de ca l'Andal; Andal Roig Gaya, de ca l'Andal; Ramon Roig Gaya, de ca l'Andal», any 1939 (Roig, 2014, p. 38); «Col·legi Germanes Dominiques (1945) [...]: Filomena Roig Navés (Andal)» (Poca, 2017, p. 246).

Tot i que existeix el llinatge *Andal* (Moll, 1982, p. 94), com que no l'hem documentat, suposem que el nom de casa sigui una deformació del nom de pila *Eudalt*, que sí que hem localitzat en aquesta família.

Engràcia, ca l'

[ˈka ʔanˈgrasiɲ]

«Jaume Romeu Muntanyola, de ca l'Engràcia», any 1940 (Roig, 2014, p. 39).

Era una caseta petita del carrer de Fullella.

Enrogallat, ca l'

[ˈka ʔanroɣaˈʎat]

Era una caseta petita mig posada dins de cal Ros de la Raval. El Ros la va comprar i en va fer una de dues.

Ensenyança, l'

[ʔanseˈjansɐ]

Era un local del carrer de Santa Maria on hi havia dues monges mercedàries que ensenyaven als infants. No eren les dominiques, que impartien classes al Castell. Després ho van comprar els de ca l'Agna.

Era, (lo tros de) l'¹

[ˈʔerɐ]

Per als informants actuals, era una partideta situada a la sortida del poble en direcció als Omells, a mà dreta de la pista, entre el corral i l'hort de cal Ponç. De tota manera, les citacions recollides també ubiquen finques anomenades *l'Era* a la partida del Grau, a la Bassa i a les Forques. Deduïm, doncs, que les eres situades a la part nord-est del terme pròximes al nucli urbà s'anomenaven majoritàriament *l'Era*, tot i que en algun cas també se les designa *lo tros de l'Era*¹.

89. Martín i Preixens (2005, p. 325) i BIEC (BI-38).

«tros de l'Era, [...] por mediodía con casas del pueblo, por poniente con el cura párroco, por norte con el camino de Omells», «Era y clos, olivar; su situación: Era, [...] por poniente con el camino de Maldà», «casa; su situación: Era» (*Apeo*, 21r, 28r i 34v); «l'entitat que represento es va incautar dels béns [...] que [...] passem a detallar: [...] 7ª l'Era» (*Comitè* 1936, 63r); «finca: l'Era, [...] partida: Graus», «finca: l'Era, [...] partida: Basa», «finca: l'Era, [...] partida: Forques», «finca: l'Era, [...] partida: Torta», «finca: tros de l'Era, [...] partida: Tortas» (*Repartiment* 1942, 4r, 12r, 14r, 28r i 57r); «Partida: [...] l'Era» (*Amillar*. 1945, 36r).

Era, lo tros de l'²

[to 'troz ðe 'tɛrɔ]

S'entén pel *tros de l'Era*², sobretot, la zona sud-oest, pròxima al nucli urbà, és a dir, l'àrea de les partides del Redemú, la Costa del Mas i l'Aubereda; tot i això, alguna d'aquestes també rep el nom de *l'Era*.

«tros de l'Era, [...] por oriente con camino de Vinaixa», «tros de l'Era, [...] por norte con el camino del Albi», «sor de l'Era, [...] por norte con el camino de Redeüm», «Olivar, [...] costé de l'Era, [...] por poniente con camino del Alvi» (*Apeo*, 10r, 11v, 91r i 178r); «finca: Era, [...] partida: tros de l'Era», «finca: l'Hera, [...] partida: Aubaredas», «finca: tros de l'Era, [...] partida: Costaumàs» (*Repartiment* 1942, 29r, 64r i 101r); «Partida [...]: tros de l'Era» (*Amillar*. 1945, 9r).

Lo tros de l'Era és la denominació més freqüent, però també està documentat com *lo coster de l'Era*, *la sort de l'Era* o *l'Era*.

Era de Joan Balcells, lo camí de l'

«en la partida de la Coma de Fullea, [...] a tremuntana ab lo camí qui va a l'Hera de Joan Balcell» (*Capbr.* 1633, 188v).

Era de Manuel Roig, lo camí de l'

«en la partida de la Coma de Fullea [...], a tremuntana ab lo camí qui va a l'Hera de Joseph Roig» (*Capbr.* 1669, 138r); «lo camí que va a l'Era de Ramon Roig» (*Capbr.* 1717, 79v); «lo camí qui va a l'Hera de Manuel Roig» (*Capbr.* 1741, 12v); «lo camí que va a l'Hera de Manuel Roig, [...] a tremuntana ab lo camí de Fullea», «l'hera y corral de Manuel Roig, y a tremuntana ab lo camí de Fullea» (*Capbr.* 1765, 120r i 138v).

Aquest camí té tres noms: *lo camí de l'Era de Josep Roig*, *lo camí de l'Era de Ramon Roig* i *lo camí de l'Era de Manuel Roig*. Hem optat pel tercer membre de la família Roig, el més proper a nosaltres, perquè és el que surt en altres casos (*l'Era de Manuel Roig* i *lo corral de Manuel Roig*) que ja no hem consignat com a entrades. El capbreu de 1765 situa aquesta era als Corralassos.

Era Negra, l'

[ˈtɛra 'nɛɣrɔ]

És on hi ha la Bassa Vella de cal Ponç.

«partida: l'Era Negra», «Partida o paraje: l'Era Negra» (*Repartiment* 1942, 327r i full solt); «Partida: [...] l'Era Negra» (*Amillar*. 1945, 88r).

Era Vella, l'

«Era Bella, [...] por mediodía con el camino de Fulledda», «Era Bella, [...] por poniente con el camino de Momblanch» (*Apeo*, 21r i 94v).

Erada

«Francisco Arada» (*Roser* 1731, 4r).

Existeix el cognom *Erades*, que és el plural de *erada*, derivat de *era* (DCVB).

Erenga

«Jaime Joan [...], fill [...] dels honorables Joseph Gendre, també paigès, [...] d'Anglesolla, [...], y d'Elisabet Gendre y Erenga», any 1659 (*Matr.* 1650, 8v-9r, 25).

No descartem una mala lectura del cognom.

Eres, les

«la partida de las Heras» (*Capbr.* 1669, 66r); «la partida de las Eras», «la partida de les Eres» (*Capbr.* 1717, 37r i 43v); «a la partida de las Heras, [...] part ab lo camí de Monblanch, [...] a tremuntana ab l'aygüera de la Bassa» (*Capbr.* 1741, 22r); «una hera, ab sa pleta y pallissa, y una casa [...] en la partida de les Heres, [...] a tremuntana [...] part ab lo camí del Pla de la Bassa», «partida de las Heras, [...] a tremuntana lo camí de Montblanc» (*Capbr.* 1765, 138v i 206r); «tros de les Eres» (*Apeo*, 131r); «finca: les Eres, partida: Coma de Fulledda», «partida: Eras» (*Repartiment* 1942, 70r i 133r); «mediodía, camino Omells; [...] partida [...]: Eres» (*Amillar*. 1945, 40r).

Tot al voltant del nucli urbà hi havia eres. Les afrontacions porten a ubicar la partida de *les Eres* en l'espai comprès entre el camí del Pla de la Bassa o antic camí de Montblanc i el dels Omells. De tota manera, en aquest cas la correspondència entre nom i espai designat no sembla del tot fixa; així, doncs, no descartem que alguna de les citacions faci referència a les zones que abans hem relacionat amb els topònims *l'Era* o bé *lo tros de l'Era*. És un nom de partida que retrobem arreu: al Soleràs, a Juneda, a Ulldemolins, a l'Albi, a la Pobla de Cérvoles, al Vilosell i a Fulledda.⁹⁰ En una citació se'n diu *lo tros de les Eres*.

90. Martín i Preixens (2005, p. 408), Cornudella (2012, p. 52), Pere i Amigó (1997, p. 181), Amigó i Pere (2001, p. 211), Pere (2006, p. 139, i 2013, p. 114) i Arbós (2003, p. 73).

Eres, lo camí de les

«lo camí que puja a les Heres, a mitgdia ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 107v); «solà de las Forcas, [...] por mediodía con el camino de las Eras» (*Apeo*, 25r).

Lo camí de les Eres no designa el mateix espai que l'anterior nom de *les Eres*. Les dues citacions recollides són bastant properes a l'època actual; en conseqüència, seguim els informants, segons els quals la zona on hi havia més eres era el solà de la Bassa Vella de cal Ponç. De fet, devia ser el lloc d'on van desaparèixer més tard. Aquesta ubicació sí que coincideix, més o menys, amb el solà de les Forques i el camí d'Arbeca que trobem a les afrontacions. El capbreu del 1765 el situa a l'oest de la partida del Molí de l'Oli.

Eres del Tossal Gros, lo camí de les

«partida del Tossal Gros, [...] a tremuntana ab lo camí qui va a las heras de dita partida» (*Capbr.* 1741, 125v).

A l'esquerra de la granja de cal Moliner hi ha un caminet que anava al Tossal Gros.

Erico, ca l', o cal Miquel de l'Erico [ˈka ʎaˈriko] o [ˈkaʎ miˈkeʎ de ʎaˈriko]

És al número 35 de la Raval. La façana, amb una inscripció que indica que l'edifici és de 1790, conté, a més, un escut, un martell i una altra eina en forma d'escaire o de ferradura, i dos cavalls, que fan referència a la professió dels primers estadants. És possible que el retaule provingui d'una construcció ubicada al nucli originari (BIEC, BI-06). En el *Libro de apeo* només consta una finca com a possessió d'aquest propietari; ni tan sols hi apareix una casa. *Cal Miquel de l'Erico* era el mateix que *ca l'Erico*.

«Cristóbal Farré, alias del Arico» (*Apeo*, 228r/170r); «Ignasi Ribera Farré (Arico)», any 1915 (*Spel.* 31, p. 19); «Relació de morts durant la guerra: [...] Josep Ribera Sardà, de ca l'Arico», anys 1936-1939, «Miquel Ribera Balcells, de cal Miquel de l'Arico», any 1940 (Roig, 2014, p. 32 i 39); «Dolores Farré Ribera (Arico)» (Poca, 2017, p. 201).

Erill¹

V. **Magraners de n'E*.

Erill²

«Anton d'Eril, recibidor de l'ordre de S. Juan de Jerusalem» (*Lluisme* 1808, full solt).

Els Erill eren un llinatge feudal establert al castell d'Erill (Erillcastell, Alta Ribagorça), d'on prengueren el nom. Juntament amb els Cartellà, els Ardena-Sabastida, els Rocabrúna i els Montoliu, mantingueren la baronia de l'Albi com a descendents d'Hug de Cardona i de Perellós.

Ermengol

«Barthomeu Armengol» (*Fog.* 1497, p. 292); «Guillermi Armengoll», «Guillem Armenguol» (*Capbr.* 1510, 7v i 59r); «Guillerm Armengol» (*Capbr.* 1574, 47r); «un fill [...] de Joan Nuri-orriols y Armengou, serrador», any 1778 (*Bapt.* 1773, 30v).

Les grafies documentades són *Armengol*, *Armengoll*, *Armengou* i *Armenguol*.

Ermita de Sant Miquel, la plaça de l' [ʎa 'pɫasa ðe ʎa'rmita ðe ,sammikɛʎ]

Modernament s'ha posat aquest nom a la placeta on abans hi havia hagut la capella de Sant Miquel. Damunt de la plaça, a l'avinguda de Pau Casals, s'hi ha instal·lat, amb una finalitat decorativa, l'antiga bàscula municipal. En desús des dels anys seixanta del segle passat, és testimoni de l'època en què la cooperativa agrícola local es trobava a les dependències de l'actual Ajuntament i en què el mitjà de transport eren els animals i els carros (BIEC, BI-11).

Ermità, ca l' [ʎa ʎa'rmita]

Durant molts anys, a Sant Bonifaci hi hagué una família d'ermitans. Quan van deixar l'ermita, es van establir a l'Espluga Calba (Amat, 1990, p. 231). *Ca l'Ermità* és a la plaça de l'Església, al racó de l'Abadia. On hi havia *lo corral de ca l'Ermità* ara hi ha el xalet del Cabeça. *L'era de ca l'Ermità* és a la carretera de Maldà, abans d'arribar a la creu Grossa, a mà esquerra, damunt de la granja de cal Marian.

«viuda Mateu, alias Armitaña, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 50r/36r); «Francisc Mateu Romeu, [...] Ermità», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Ramon Mateu Balcells, de ca l'Ermità», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62); «Antoni Mateu Fabregat (Ermità)», any 1939 (Rubió, 2011, p. 240); «Montserrat Mateu Fabregat (Ermità)» (Pocablog).

Ermità, lo tomb de l' [ʎo 'tom de ʎa'rmita]

És al camí dels Espilars, on hi ha la pedrera.

Esbert

V. **Juan E.*

Escabrrers

V. **Cabrer* o *dels E*.

Escabrrers, los

[ʎoz aska'βres]

És al fondo dels Omells, recte a la serra Mitjana amunt; a continuació hi ha la partida de la Vilabertró. Tot i pertànyer a Senan, és una partida conreada bàsicament per veïns de l'Espluga Calba (Vallverdú, 1995, p. 36). Deu abastar tots dos termes, perquè l'extrem es considera que pertany al nostre. Hi havia un forn de calç, que era de cal Xaparro, tocant a les Catalanes.

«la partida dels Scabrés» (*Capbr.* 1669, 97v); «partida dels Escabrrers» (*Capbr.* 1741, 137r); «la partida dels Escabrrers» (*Capbr.* 1765, 169v); «Ascabrés, [...] por mediodía con el camino de Momblanc» (*Apeo*, 66r); «partida: Escabrés» (*Repartiment* 1942, 2r).

La citació del capbreu de 1669 presenta una grafia de transició (*Scabrrers*) entre dos dels noms que ha rebut aquesta partida —hem suposat que *la Coma dels Cabrrers* (1510-1633) fa referència al mateix terreny: *los Cabrrers* (1510-1669) i *los Escabrrers*, que és com s'anomena avui dia. Hem trobat altres exemples de fragmentació parcial de l'article en termes municipals propers: *los Quartals* > *los Cortals* > *lo Scortals* > *los Escortals*, a Fullea (Arbós, 2004, p. 220), o bé *els Clopers* > *els Esclopers*, a Vallclara (Pere, 2017, p. 73 i 103).

Escabrrers, lo camí dels

[ʎo ka'mi ðetʎ aska'βres]

És el del carrer de Senan, que continua recte fins als Escabrrers i acaba al terme de Fullea. A Senan també trobem *lo camí dels Escabrrers* (Vallverdú, 1995, p. 28). Antigament, un camí unia el del Pla de la Bassa amb el fondo dels Escabrrers.

«lo camí qui va als Escabrrers» (*Capbr.* 1741, 137r); «lo camí dels Escabrrers» (*Capbr.* 1765, 199r); «camino dels Escabrés» (*Repartiment* 1942, 86v); «sort dels Horts; [...] mediodía, camino Escabrés» (*Amillar.* 1945, 26v).

Escabrrers, lo fondo dels

[ʎo 'fondo ðetʎ aska'βres]

Va paral·lel al camí dels Escabrrers, després de la Torta i fins al terme de Senan, on continua amb el nom de *lo fondo de Vilabertró*. El *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* el cataloga com a curs fluvial.

Escabrrers, lo racó dels

[ʎo ra'ko ðetʎ aska'βres]

És *lo racó de la Font d'en Pic*.

V. t. *Font d'en Pic*, *lo racó de la*.

Escabrers del Pasqualet, los

«José Sesplugues (Chaparro), [...] finca: Escabrés Pascualet, [...] partida: Escabrés» (*Repartiment* 1942, 275r).

Escacs, la plaça dels

[l̥a 'pl̥asa ðet̥z as'kaks]

És el nom popular que rep *la plaça de la Mare Candelaria Boleda*, entre el carrer de Santa Maria, número 32, i la carretera de Vinaixa, número 8. És un terrat practicable sobre la construcció que aprofita el desnivell topogràfic existent entre tots dos carrers, accessible des del carrer de Santa Maria i fruit de l'eixamplament d'aquest.

V. t. *Mare Candelaria Boleda, la plaça de la.*

Escaler

«José Ramon Escalé y Mateu» (*Naix.* 1878, 84r); «Escalé y Mateu, Antònia [...] Escalé y Mateu, Cecília», «Escalé y Mateu, José», any 1883 (*Bapt.* 1881, 12r i 31r); «Juan Escalé Esqué» (*Matr.* 1919, 15r); «Maria Escalé Mateu», «Pons Escalé, Asunción, vecina Barcelona» (*Amillar.* 1945, 1r i 95v); «Defuncions: Carme Escalé i Mateu [...], Ramona Sesplugues i Escalé [...], Concepció Sesplugues i Escalé», anys 1980 i 1985 (*J. Llor* 1993, p. 51).

Apareixen alguns noms d'home amb aquest cognom: Antoni, Jaume, Joan i Josep, i alguns més de dona: Antònia (i M. Antònia), Carme, Cecília, Raimunda i Ramona. La grafia documentada és sistemàticament *Escale*, amb accent o sense.

Escarrer

V. **Esquerrer*.

Escofet

«Ramona Escofet Bimet, [...] hija legítima de don Enrique Escofet Valentí, natural de Sant Andreu de la Barca» (*Naix.* 1901, 37r, 12); «José Escofet Rofes, [...] de Dosaigües, vecino de Tarragona» (*Matr.* 1919, 71r, 7).

Hem documentat tres prenomes: Enric, Josep i Ramona.

Escolà

«Paula Serret y Escolà» (*Òbits* 1875, 46r, 40); «Ignasio Esteve y Escolà» (*Matr.* 1875, 16r); «Matilde Boleda y Escolà» (*Òbits* 1878, 91r).

Escoter

«Josep Gaya Sanfeliu, 1848 (Tenalla), casat amb Josepa Escoté Civit, natural d'Ollers [...] Anton Gaya Escoté, 1876-1955» (Poca, 2017, p. 23); «Francisco

Gaya Escoté, natural de Tarragona» (*Òbits* 1880, 115r, 30); «Ramon Escoté Duch» (*Naix.* 1895, 238r); «Rosa Gaya Escoté» (*Òbits* 1898, 73r, 13); «José Gaya Escoté, [...] labrador» (*Naix.* 1921, 79v, 9); «José Escoté Duch», «Antonio Gaya Escoté» (*Amillar.* 1945, 1r i 1v).

Hem documentat un parell de noms d'home: Josep i Ramon, i també quatre de dona: Antònia (o Antonieta), Dolores, Josepa i Teresa. Dolores Escoter i Elías Ortiz van ser els últims que van prestar el servei telefònic de règim familiar. Posteriorment, la Compañía Telefónica Nacional de España (CTNE) va instal·lar una cabina telefònica pública, al número 10 del carrer de Santa Maria. La grafia documentada és sistemàticament *Escote*, amb accent o sense.

Escoter, ca l'

[ˈka ʎasko'te]

És una casa del carrer de Santa Maria, al costat de *cal Feliu*, que ara pertany a un dels fills de *cal Feliu*.

«Col·legi Germanes Dominiques (anys 40) [...]: Antonieta Escoté (Escoter)» (Poca, 2017, p. 197).

Escrivà

«Anton [...], fill [...] de Joseph Ascrivà, pagès, y de Rosa Escrivà y Font», any 1820, «Vicens Escrivà y Font», any 1823 (*Bapt.* 1773, 281v i 301v); «Manuel Escrivà» (*Apeo*, 39r); «José Escrivà Sesplugues» (*Repartiment* 1942, 94r); «herederos Escrivà (Seana)» (*Amillar.* 1945, 98v); «Luis Escrivà Balcalls» (*Naix.* 1945, 12v, 8).

Apareixen alguns noms d'home amb aquest cognom: Anton, Francesc, Josep, Lluís, Manuel, Roc i Vicenç, i cinc més de dona: Antònia, Francisca, Maria, M. Dolors i Pilar. Les grafies anotades són: *Ascrivà*, *Escribà* i *Escrivà*.

Escuder

«Josepha [...], filla l·legítima del quòndam Joan Deu, [...], y de Maria Escudé», any 1750 (*Matr.* 1699, 211v).

Esforçat

«de l'Espluga Calba, baronia de Vallbona. Dos àpoques de [...] y Pere Esforçat, a favor del Reial Monestir de Vallbona», any 1350 (*Índex vell*, 95r); «Pere Esforçat, mercatoribus Ilderde» (*Perg.* 1352).

Església

V. *Abadia* o de l'E., **Davall* l'E.

Església, lo camí de l'

«davant lo portal de Sancta Maria, [...] a sol ponent ab lo camí que-s va de la Sglésia al Portal» (*Capbr.* 1574, 26r); «prop la Plassa, [...] a migjorn ab lo camí va a la Iglésia», «al carrer que va a la Iglésia, [...] a migjorn ab lo camí va a la Iglésia» (*Capbr.* 1607, 394v i 457r).

La segona citació del capbreu de 1607 sembla indicar que *lo carrer* i *lo camí* de l'Església eren vies diferents. De tota manera, el més probable és que l'un fos continuació de l'altre, és a dir, que *lo carrer* conduís pròpiament a l'església i la part final, *lo camí*, conduís cap als afores del nucli urbà.

Església, lo carrer o carreró de l', o lo carrer de la Plaça a l'Església

«vico quo ascendit ad ecclesiam», «in vico quo une a l'Església in Platea diste ville», «al carrer de la Sglesia [...], domo Capelle» (*Capbr.* 1510, 7r, 8v i 15r); «lo carrer q. va a la Sglésia», «lo carrer que-s va de la Plaça a la Sglésia» (*Capbr.* 1574, 31r i 75r); «lo carrer qui puge a la Iglésia» (*Capbr.* 1633, 40v); «la Plassa, [...] a tremuntana ab lo carrer qui va de la Plassa a la Iglésia», «a sol ixent ab lo carreró qui puja a la Iglésia, a mitdia ab la plassa de la Iglésia» (*Capbr.* 1669, 27r i 150r); «lo carrer que va de la Plassa a la Iglésia» (*Capbr.* 1692, 12v); «lo carrer que va a la Iglésia» (*Capbr.* 1717, 9r); «en lo carrer que va a la Iglésia», «en la plassa de devant la Iglésia, [...] a sol ixent ab lo carrer que puja a la Iglésia, a mitgdia ab la plassa predita» (*Capbr.* 1765, 106r i 124v).

Situem el carrer a l'est; al sud hi ha d'haver la plaça de l'Església. Així, doncs, es deu referir a la part de l'actual carrer de Santa Maria que baixa de la plaça fins a la plaça del Pou o bé a algun tram de carrer situat, més o menys, en aquell lloc, si suposem un traçat que no sigui idèntic a l'actual de la xarxa viària del nucli urbà. Segons una de les citacions del 1510, al voltant de l'església hi devia haver una altra petita edificació que feia la funció de capella. *Lo carrer de l'Església* i *lo carrer de la Plaça de l'Església* semblen el mateix.

Església, lo fossar de l'

«et cum fosare» (*Capbr.* 1510, 22v); «en lo carrer qui va a la Plaça, [...] a tramuntana ab lo fossar» (*Capbr.* 1574, 72v); «a la Plasseta, [...] a tremuntana ab lo fossar de la iglésia» (*Capbr.* 1633, 159r); «en la plassa Major, [...] a mitgdia ab lo fossà» (*Capbr.* 1669, 149v); «en est fosà de l'Esplugu Calba», «en lo fossà comú d'Esplugu Calba» (*Òbits* 1699, 2r i 169r); «lo fossar» (*Capbr.* 1717, 117v); «en lo carrer Major, [...] a tremuntana ab lo fossar» (*Capbr.* 1765, 117r); «la capella de Sant Miquel, que ara fa de parròquia interina, cerca las fonts baptismals, perquè ab molta dificultat se pot entrar en lo fossar» (*Translació* 1778).

El fossar es trobava on després s'ha erigit la capella dedicada al Santíssim, en la qual també es venera la Moreneta. Durant el segle XVIII, en els documents, es

va substituint el nom de *lo fossar* pel de *lo cementiri*: en el capbreu de 1669 es registra una casa al carrer de la Placeta, que té al nord *lo cementiri* o *fossar*; en el llibre d'òbits que comença el 1699, a partir de 1723, coincidint amb el canvi d'escrivent, passa de ser anomenat *fossar* a *cementiri*. En una citació (1699) és esmentat com *lo fossar comú*. El capbreu de 1765 encara parla d'una casa del carrer de la Roca que té a ponent *lo fossar*.

Església, lo pla de l'

«a ponent ab la iglésia, a tremuntana ab lo pla de la Iglésia» (*Capbr.* 1669, 149v).

Església, la plaça o lo pati de l'

[ʎa 'ptasa ðe ti'kteziŋ] / [ʎa 'ptasa ðe ti'gkteziŋ] / [ʎa 'ptasa ðe ʎaz'ʝteziŋ]

És la plaça que hi ha davant de l'església. Abans de l'ampliació de l'edifici de la parròquia, la fesomia de l'església i del seu entorn era una mica diferent, perquè es van haver d'enderrocar cases per a dur a terme les obres.

Un tal Balius, suposadament el comerciant Silvino Roure Balius, representant de la Falange lleidatana, es presentà al poble a captar afiliats. Un xicot de la vila, Ramon Sabaté Sanfeliu, de cal Sabater, li facilità una llista de joves com a possibles integrants de l'organització, i Balius tornà a Lleida, després d'haver nomenat Sanfeliu «jefe local». La mitjana d'edat del grup de joves, la majoria pàgossos, no superava els vint-i-cinc anys. Pocs dies abans de l'aixecament militar del 1936 foren detinguts al poble per la seva significació política. Quan es va proclamar l'estat de guerra, van ser alliberats pel coronel Vallespir, armats i instruïts convenientment, i destinats a les tasques de patrulla per la ciutat. Amb el fracàs de la insurrecció militar a la ciutat, pràcticament tots, uns vint en total, foren afusellats, la primeria de setembre, al cementiri de Lleida, on havien estat condemnats a mort pel Tribunal Popular de Lleida. En acabar la Guerra Civil espanyola s'erigí un monument a la plaça de l'Església en record de les víctimes afusellades. Posteriorment es traslladà a l'interior del cementiri, on es troba actualment (Poca, 2018, p. 14-19).

«la plaça de la Sglésia» (*Capbr.* 1574, 31r); «la plassa de la Sglésia» (*Capbr.* 1607, 238r); «la plassa de la Iglésia» (*Capbr.* 1633, 75r); «en la plassa Major o pati de la Iglésia, [...] a mitgdia ab la plassa de la Iglésia, a ponent ab lo carreró qui puje a la Iglésia» (*Capbr.* 1669, 151r); «la plassa de la Iglésia» (*Capbr.* 1692, 19r); «a la plaça Major, [...] a tremuntana ab la plaça de dita Iglésia» (*Capbr.* 1717, 117v); «en la plassa de davant la Iglésia, [...] a sol ixent ab lo carrer que puja a la Iglésia, a mitgdia ab la plassa predita», «en la plassa o pati de la Iglésia, [...] a tremuntana ab lo carrer que va a la Iglésia» (*Capbr.* 1765, 124v i 147r).

Així com el genèric *lo pati* és plenament viu quan parlem del *pati del Castell*, en aquest cas s'ha perdut totalment i hom parla de *la plaça de l'Església*.

Església, la sagristia de l'

[ʎa saɣris'tia ðe ti'kɫezin] / [ʎa saɣris'tia ðe ti'ggɫezin] / [ʎa saɣris'tia ðe ʎaz'ɣɫezin]

En la primera font sembla que sigui una construcció annexa a la principal de l'església. Actualment forma part de l'interior de l'edifici.

«en la plaça Major, [...] a mitgdia ab lo fossà, a ponent ab la segrestia, a tremuntana ab la plaça de la Iglésia» (*Capbr.* 1692, 81r); «la sacristia de la Iglésia» (*Capbr.* 1717, 117v); «la segrestia de la iglésia parroquial» (*Capbr.* 1765, 55v).

Espacs

«Agustín Espachs Porté, [...] de Lérida» (*Matr.* 1950, 27r, 7).

Espada

«Julià Esprada Velasco, natural de Valención (Córdoba)» (*Òbits* 1934, 88r, 27); «Julián Espada Velasco. Natural de Valenzuela (Còrdova). C/ Durruti, 18. Pagès. Casat. Mort el [...] 1938 a causa d'una gastroenteritis» (Rubió, 2011, p. 162).

Portava el cognom un refugiat de la Guerra Civil espanyola mort a l'Espluga Calba. La primera citació conté alguns errors.

Espanyol

«Raymunda Gaya y Español, [...] filla de [...] Tecla Español, de Solivella», any 1844, «Antònia Gaya y Español», any 1848 (*Bapt.* 1824, 298 i 347); «Miguel Gaya y Español» (*Òbits* 1880, 91r, 6); «José Gaya Español» (*Òbits* 1903, 135r, 30).

Tots els Espanyol són de la mateixa família, procedent de Solivella. La grafia enregistrada és sempre *Español*.

Espardenyer, ca l'

[ˈka ʎaspaɾðeˈɲe]

És al carrer Major, davant de cal Feliuet i de cal Pastor.

«Ramonet Miró Roca (Espardenyer) i Cinta Orteu Roig (Feliuet), casats el [...] 1923», «Teresina Solé Miró (Espardenyer)» (Poca, 2017, p. 77 i 198); «Pere Aspardenyé» (*Contribució* 1936).

El nom es refereix a l'ofici que consistia a confeccionar un calçat en el qual intervenia el cànem cultivat a les terres de regadiu i treballat a la roda. Els corders utilitzaven una roda de fusta, acanalada, que servia per a tòrcer el fil. La dedica-

ció d'alguna gent a fer cadires amb la bova que creixia a la bassa encara és en el record dels informants.

Espasa

[as'pazə]

Apareixen força noms d'home: Anton (i Antoni, Ton i Toni), Antoni Jacinto, Blasi, Bonaventura, Eloi, Francesc, Francesc Joan, Ignasi, Isidro, Jaume, Joan, Joan Baptista, Joan Pau, Josep, Lleial —Jaume Espasa i Torres es deia així inicialment, però li aplicaren un expedient de rectificació de nom—, Mateu, Pau Joan, Pere, Pere Joan, Ramon, Roc i Salvador, i també bastants de dona: Caterina, Caterina Úrsula, Dolores, Elena, Esperança, Esteva, Francesca, Isabel, Isabel Joana, Isabet Esperança, Joana (i M. Joana), Maria, M. Lluïsa, M. Magdalena, M. Montserrat, Marianna, Mateu, Mercè, Rosa, Serafina, Teresa i Victòria. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem documentat el de moliner. Jaume Espasa i Palau, de ca la Molinera, va ser alcalde.

«Maria Joana Espasa», any 1578 (*Bapt.* 1574, 10); «Antoni Espasa», any 1588 (*Matr.* 1580, 3r); «Pau Joan Espassa» (*Roser* 1600, 33v); «Joan Pau Spasa» (*Capbr.* 1607, 255r); «un fill den Mateu Spassa, pagès [...]: Francesch Joan», any 1629, «Isabel Joana Espasa [...]». Foren padrins: [...] Victòria Spassa», any 1636 (*Bapt.* 1624, 8v i 34r); «Joseph [...], fill est del quòndam Pau Joan Spassa», any 1644 (*Matr.* 1636, 7r); «Úrsula Spassa, muller de Matheu Spassa majors», any 1644 (*Òbits* 1636, 7v); «una filla d'Anton Espasa y de Maria Espasa y Fonts, moliners del molí d'esta vila, [...], de l'Espluga de Francolí [...]: Maria», any 1812 (*Bapt.* 1773, 232r); «Juan Aspasa» (*Apeo*, 34v); «Ramon Espasa Torres» (*Repartiment* 1942, 4r); «Ignacio Espasa R. [...] Buenaventura Espasa R.», «Roque Espasa R.» (*Amillar.* 1945, 40r i 91r); «Montserrat Balcells Espasa», «Pilar Balcells Espasa» (*Naix.* 1945, 83v, 9, i 92r, 8); «Perea Espasa, Òscar» (*Padró* 2013, p. 6).

El trobem, amb la forma *Spassa*, el 1497, a Arbeca i, el 1553, al Vilosell (*Fog.* 1497 i *Fog.* 1553). Les grafies anotades són: *Aspasa*, *Espasa*, *Espassa*, *Spasa* i *Spassa*.

Espasa, ca l'

[ˈka ʎas'pazə]

És la primera casa del carrer de Senan, pujant a mà esquerra, tocant a cal Coixet. A la façana hi ha una escultura del segle XVI d'origen indeterminat, una carassa. *La cabana de ca l'Espasa*, a la partida de la Vallada, és de volta tapada. Fa 5,48 m d'amplada i la façana fa 2,88 m d'alçària.⁹¹

«Joan Pastor: el, sa muller, sa mare, na Espasa» (*Compl.* 1550, 10v); «Mercè "Espasa"» (*Spel.* 23, p. 16).

Espilars

V. *Cogulles dels E., *Coma dels E. o dels Pilars, Pla dels E.

91. BIEC (BI-07) i Martín i Preixens (2005, p. 323).

Espilars, los

[ʎoz aspiˈʎas]

Es troba pujant per la carretera de Maldà i agafant un camí molt tancat, a l'esquerra, que va cap a les pedreres. En el capbreu de 1765 es considera que els Espilars i la Vallada són la mateixa partida, perquè es toquen. De tota manera, els Espilars queda a l'esquerra del camí dels Espilars i la Vallada, a la dreta. El 1992 es va crear una associació juvenil amb aquest nom.

«a la partida dita dels Espilars [...] a migjorn ab lo camí que-s va a Vilanova» (*Capbr.* 1574, 26r); «als Spilars» (*Capbr.* 1607, 451r); «1631, setembre, 28. Arbeca. Original Creació de censal feta y primada per Jacinto Teixidor, pagès, del poble de l'Espluga Calba [...], de tota aquella pessa de terra [...] en la partida dita dels Spilars» (*Índex vell*, 11.2/11); «la partida dels Spilars» (*Capbr.* 1633, 68v); «la partida dels Espilars», «la partida dels Spilars» (*Capbr.* 1669, 57v i 98v); «la partida dels Espilars», «a la partida dels Espilàs» (*Capbr.* 1692, 15v i 29r); «la partida dels Espilars» (*Capbr.* 1717, 68v); «partida dels Espilars» (*Capbr.* 1741, 77r); «en la partida dels Espilars, [...] a tremuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1765, 123v); «Aspilàs» (*Apeo*, 41r); «finca: Pilàs [...] partida: Aspilàs» (*Repartiment* 1942, 37r).

Fins al 1574 encara trobem el nom originari de la partida: *los Pilars*. A partir d'aleshores la grafia de transició *los Spilars* va conduint cap a l'aglutinació definitiva actual de l'article duplicat: *los Espilars*. A Sant Martí de Maldà també trobem una partida anomenada *los Espilans*.

Espilars (i Vallades), lo camí dels

[ʎo ka'mi ðetʎ aspiˈʎaz i βaˈʎaðes]

El mateix camí també condueix a la Vallada i al Pla d'en Vidal. Fa 1,9 km.

«lo camí qui va als Espilars» (*Capbr.* 1741, 139v); «en la partida de la Creu Grossa, [...] a tremuntana ab lo camí que va als Espilars» (*Capbr.* 1765, 117v); «camino dels Aspilàs» (*Repartiment* 1942, 16r); «camino Aspilàs» (*Amillar*. 1945, 54v).

V. t. *Pla d'en Vidal, lo camí; Vallades, lo camí de les*.

Espilars, les cogulles dels

[ʎes kuˈɣuʎez ðetʎ aspiˈʎas]

Són un aflorament calcari singular, format per quatre cavitats naturals sobre la plataforma de pedra, que hom aprofitava per a abeurar el bestiar i, eventualment, per a la caça, gràcies al reclam de l'aigua en els animals. Aquesta clapa de bosc lenticular, orientada en direcció nord-sud, està delimitada per dos camins d'accés als camps de conreu que l'envolten. A la part nord-occidental del banc de roca sorrenca apareixen les diverses cogulles que donen nom al lloc. El procés erosiu dels nivells de marges i argiles de sota la cinglera rocosa ha configurat un conjunt de balms per tot l'entorn, que han estat tancades per murs de pedra seca i aprofitades com a cabanes agrícoles. Les més grosses són les del costat

sud.⁹² Encara que hi hagi altres cogulles disseminades pel terme, aquestes són les més grosses. És per això que han donat nom a la partida de *les Cogulles*.

Espilars, la pedrera dels

[ʎa peˈðrera ðetʃ aspiˈʎas]

És la pedrera de cal Sastre, una de les més antigues. Està situada al tomb de l'Ermità, damunt de les granges de cal Marian, a l'esquerra del camí dels Espilars. Més endavant n'hi ha una altra.

Ja des de l'època medieval es té notícia de l'existència de pedreres en diversos pobles de la comarca. Les més antigues eren a Granyena de les Garrigues i a Vinaixa; més endavant, Fullella, l'Espluga Calba, els Omellons i les Borges Blanques esdevenen centres d'explotació de certa importància, un poc eclipsada, potser, per l'apogeu que l'activitat pedrera va assolir als pobles veïns de la Floresta i Vinaixa, a partir del darrer terç del segle XIX i fins arribada la dècada dels cinquanta del segle passat, en què aquesta activitat artesana comença a exhaurir-se acceleradament i dona pas a un procés industrial totalment mecanitzat (Martín i Preixens, 2005, p. 146).

V. t. *Rubio, la pedrera del*.

Espilars, lo pla dels

[ʎo ˈpʎa ðetʃ aspiˈʎas]

És el mateix que el pla del Cabrer, al començament. Toca a les Forques i està situat al sud de la partida dels Espilars.

«en la partida dita dels Espilars, [...] a migjorn ab lo pla dels Espilars» (*Capbr.* 1574, 37r); «en la partida dels Spilars, [...] a migjorn ab lo pla» (*Capbr.* 1607, 307v); «a mitgdia ab lo pla dels Espilars, a ponent ab lo terme dels Homellons» (*Capbr.* 1741, 77r); «a mitgdia lo pla dels Espilars y a tremuntana ab lo terme de Maldà», «en la partida dels Espilars, [...] a mitgdia ab lo pla» (*Capbr.* 1765, 91v i 109r).

Espilars del Guerxet, los

«finca: Aspilàs del «Guerxet», [...] partida: Aspilàs» (*Repartiment* 1942, 348r).

Espilars de Més Avall, los

«finca: Aspilàs Més Avall, [...] partida: Aspilàs» (*Repartiment* 1942, 94r).

Espina

«Isidro Sanfeliu Espina, [...] hijo [...] del declarante y doña Francisca Espina, [...] de Ciutadilla» (*Naix.* 1907, 24r, 6); «Isidro, [...], hijo [...] de [...] Antonio

92. BIEC (BI-95) i Esquerda, Gallart i Manresa (2016, p. 344-345).

Sanfeliu Gasió, de Nalech, y Francisca Espina Pollina, de Ciutadilla», any 1908 (*Bapt.* 1892, 381).

Espinac

«don Isidro Monseñy Espinach» (*Matr.* 1908, 5r, 6).

Espinac, ca l'

«Cristóbal Miret, *alias* Aspinach, [...] rabal de Jesús» (*Apeo*, 46r).

L'Espinac només consta que tenia, a l'Espluga Calba, una casa a la raval de Jesús, però cap finca. El documentem com a renom a Vila-seca (Amigó, 2005, p. 122).

Espinosa

«Anton Torrents, fadrí, pagès, [...] fill [...] de Raymunda Espinosa [...], de Bellpuig», any 1812 (*Matr.* 1791, 40v).

Espluga, la vall de l'

«cum valle dicti loci de Spellunca» (Perg. 1403).

Espluga Calba, l'

[ʎas'ptuɣa 'kaʎβo]

La vila i municipi de l'extrem de llevant de les Garrigues, al límit amb l'Urgell, es troba a la zona en què conflueixen les rieres o valls més orientals de la comarca: de Cortals, de Matallonga i de les Hortes, procedents del sud-est (Turull, 2007, p. 89).

«Espluga Calba, 1050-1100», «Spellunca Calva, 1154» (CR, vol. II, p. 73; XXI, p. 50, i XXIV, p. 83); «illa Spelunca Calva, 1148», «Espulga Calva, 1149» (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 67, p. 109, i doc. 71, p. 113); «dono vobis per alode illa Spelunca Calva ut habeatis et populetis eam», any 1148 (Bofarull, 1849, doc. 57); «Espluga Calva, 1149» (OnCat, vol. VII, p. 441a30); «ad Espulga Calva», any 1149, «Espulga Chalba», any 1168 (Altisent, 1993, doc. 118 i 337); «Spulca Calva», any 1192 (Pons, 1938, doc. 142); «ipsam Espulgam Calvam» (Perg. 1193); «Spulgam Calbam», any 1209 (Bisson, 1984, doc. 121); «l'Espluga Calba», any 1286, «Espluga Calba», any 1251 (*Índex vell*, 19r-v i 21r); «Spelunca Calva, 1279», «Spellunca Calva», any 1280 (Rius, 1946, doc. 152 i 158); «in Spelunca Calva», any 1344 (Piquer, 1977, doc. 31); «la Spluga Calva, 1359» (*Fog.* 1358, p. 493); «vendita [...] de Spelunca Calva et Savid, de Bordello castorum, ac in de Sidamunt et Palacii villarum», any 1405 (Bertran, 1988, p. 385); «locus de Spelluncha Calva» (Perg. 1406/1); «Spulga Calva» (*Fog.* 1497, p. 292); «Spellunce Calve» (*Capbr.* 1510, 1r); «loci Speluncia Calva, archipiscopatis Tarracona» (MN 1620, 50); «la Spluga Calba» (*Test.* 1621, 10).

Espluga Calba, lo camí de l'

«Paguen dos delmes, lluïisme, fadiga i directa senyoria les terres següents: [...] les del camí de la Font de la Vila fins al camí de l'Espluga Calba» (Gual, 2007, p. 736).

En l'índex de l'Arxiu de Poblet (document 18, armari III, calaix 33), en un capbreu de Fullella de 1526, s'esmenta *lo camí de l'Espluga Calba*. Arbós el documenta el 1608 i parla, així mateix, del *carrer de l'Espluga Calba* (Arbós, 2003, p. 75-76).

Espluga de la Cova, l'

«Espluga Calva proviene que antiguamente había en la misma una grande cueva, y de aquí tomó el nombre de Espluga de la Cova, el cual después de algunos años se corroboró con el de Espluga Calva [...] el alcalde: Jayme Anglés» (Segell 1876).

L'explicació de l'origen del nom de la vila recull una denominació, *Espluga de la Cova*, que, més que transcriure un ús popular, sembla fruit de l'especulació de l'autor, el batlle Jaume Anglés.

Esquer

«Dorothea [...], filla de mossèn Jaume Esquer, mestre de miçons», any 1631, «Luisa Isabel Esquer, [...] Ciciàlia Esquer», any 1635 (*Bapt.* 1624, 10v i 27r); «Jaume Esquer, mestre de scriúr, [...] com curador dels fills de Jaume Teixidor» (*Capbr.* 1633, 169v); «Joan Antoni Esquer, fill del magnífich Remon Esquer, doctor en medicina, del lloc de Bellví, [...] y de Paula Esquer y Borràs», any 1697 (*Bapt.* 1685, 28r, 5); «Casimiro Esqué Roca», any 1954 (*Matr.* 1950, 14).

Apareixen uns quants noms d'home: Anton, Casimiro, Francisco, Jaume, Joan, Joan Antoni, Josep, Martí i Ramon, i també alguns de dona: Cecília, Dorothea i Lluïsa Isabel. Pel que fa a professions, a més de la de pagès, hem documentat la de mestre de minyons (o d'escriure) i la de doctor en medicina. La grafia enregistrada és majoritàriament *Esquer*; només en la darrera citació (1954) trobem *Esqué*.

Esquerra

V. **Centre Republicà*.

Esquerrer

«Francisco Escarré Rull, [...] agricultor, natural de Picamoixons» (*Matr.* 1919, 29, 29); «Francisco Escarré Santafè, [...] de Picamoixons, [...] hijo de don Francisco Escarré Rull» (*Òbits* 1921, 37r, 6).

La grafia de tots dos documents és *Escarré*.

Esquerrer del Domingo, l'

«Francisco Gaya, alias Esquerré del Domingo, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 108r).

L'Esquerrer del Domingo, del carrer del Solà, devia procedir de cal Domingo; potser era fill de Ramon Gaya, que apareix en el mateix document com a *àlies Domingo* i com *l'Esquerrer dels Omellons*. *Esquerrer* és un renom que es troba arreu.

Esquerrer dels Omellons, l'

«Ramon Gaya, alias Esquerré de Omellons» (*Apeo*, 203r).

L'anomenat *l'Esquerrer dels Omellons* no tenia casa a l'Espluga, només una finca a la Portella.

Esquirol

«Manuel [...] de Belianes, [...], fill [...] de Joseph Compte, també pagès, y de la quòndam, Brígida Compte y Esquerol», any 1736 (*Matr.* 1699, 200r).

Establia, l'

«Item unam heram, situs prope ovilibus» (*Capbr.* 1510, 38r).

Establies, lo carreró de les

«en lo carrer de desota lo Castell y carrer del Solà, devall de la qual passa lo camí de Fullea y Montblanch, [...] a ponent [...] un carreró que baixa a las establies de Jacintho Teixidó, dels hereus de Ramon Nogués y de Martí Sardà [...] y a tremuntana ab lo Castell», «en lo carrer del Solà [...], mediant lo carreró que va a les establies de Jacinto Teixidó, Anton Coberó [...]» (*Capbr.* 1765, 169r i 180v).

Devia ser un carreró que anava de l'actual carrer Major, aleshores anomenat *del Solà*, fins al Redemú, on se situarien les establies que s'esmenten. Davant de la Pista, fins a mitjan segle XVIII, més o menys, hi va haver un carreró que podria ser aquest.

Estagnaro

«Pagès Estagnaro, Joaquín y Maria, vecinos Montblanch» (*Amillar.* 1945, 94v).

Estalés

«Esperança Campà y Estalés, viuda del quòndam Jaume Campà», any 1730 (*Òbits* 1699, 25r).

Estampa

«Anton Pau; [...] fill [...] de Francisco Estampa, [...] de la Vall d'Aran, mestre de primeras lletras en esta vila», any 1794 (*Bapt.* 1773, 126v).

Estanquer, l'

[ʦastan'ke]

«Torres, Manuel, Estanqué» (*Contribució* 1936).

A Manuel Torres, de cal Pastor, li deien l'*Estanquer* perquè tenien l'estanc. També hem trobat *ca l'Estanquer* a Fulledda, a Ulldemolins, a l'Albi i a Vallclara.⁹³

Esteve

V. *Tresa o Treseta de l'E.

Esteve, (de n')

«Gil Esteve», any 1291 (*Índex vell*, 70v); «Gili den Steve» (Perg. 1360); «Miguel Steve», «Perot Steve», «Lorens Steve», «Antoni Steve» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «compares: [...] na Perot Esteve», any 1579, «pedrins: [...] na Janot Esteve», any 1584 (*Bapt.* 1574, 11 i 22); «na Teresa Esteve, de la Plasa», any 1585 (*Òbits* 1574, 5v); «Joan Steve», «Gaspar Steve», «Toni Joan Esteve» (*Capbr.* 1607, 319v, 335v i 360r); «reverent señor Antoni Esteve, prevere y beneficiat en la yglésia parrochial» (*Test.* 1621, 10r); «Jarònima Esteve, filla de Miquel Steve», any 1631 (*Matr.* 1625, 31r); «Mariagna [...], filla est de Lorens Esteve, pagès», any 1648 (*Matr.* 1636, 8v); «Llorens Steve» (*Òbits* 1650, 7v, 62); «s'ha exercida justícia criminal, en dita vila, per haver fet penjar i escorterar, per orde de dit senyor comanador, Lorens Esteve», any 1660 (Miret, 2006, p. 482); «Toni Joan Steve», «Llorens Steve» (*Capbr.* 1669, 37r i 66r); «Joseph Esteve», any 1686 (*Matr.* 1650, 32r); «Miquel [...], fill [...] de Miguel Planes y Esteve, [...] refugiats en esta fugint dels francesos», any 1810 (*Bapt.* 1773, 218r).

Apareixen bastants noms d'home amb el cognom *Esteve*: Andreu, Antoni, Antoni Joan (o Toni Joan), Benet, Cristòfol, Gaspar, Gil, Ignasi, Isidro, Jaume, Jaume Joan, Jaume Miquel, Joan (i Janot o Jonot), Joan Baptista, Josep, Llorenç, Miquel, Pau, Pere (i Perot), Pere Pau, Ramon i Toni Benet, i també bastants de dona: Agna, Àngela, Antònia, Caterina, Caterina Francina, Cecília, Coloma, Elisabet, Francina, Francina Joana, Isabet, Isabet Joana, Janot, Jerònima, Joana, Magdalena (i M. Magdalena), Margarida (i Margarita), Maria, Mariagna (i Marianna), Perot i Teresa. Quant a professions, a part de la de pagès, hem documentat les de pastor, sastre, teixidor (i teixidor de lli), estudiant i procurador. Tenim notícia de l'establiment de Gil Esteve, el 1291, a l'Espluga Calba. Antoni

93. Arbós (2003, p. 76), Pere i Amigó (1997, p. 176), Amigó i Pere (2001, p. 216) i Pere (2017, p. 105).

Esteve va ser vicari regent de la parròquia de Tarrés del desembre de 1621 fins al febrer de 1622 (Pasqual, 2016, p. 145), i també de la de Fullea (Arbós, 2018, p. 273). En la visita del gran prior Torrelles, el 1660, el batlle i els prohoms de la vila manifestaren que en temps del comanador d'aleshores s'havien executat dos presos, un dels quals era Llorens Esteve. Un altre Llorenç Esteve era síndic de la població el 1669.

Hem trobat els noms de *Janot* i *Perot* com a padrines de bateig i amb l'article femení *na* davant; per tant, hem de suposar que són de dona. Les grafies anotades són: *Esteve*, *Steve* i un cop *Esteva*.

Esteve, l' [ʎas'teβe]

«Miquel Ribera, àlies Steve» (*Roser* 1600, 19r).

Estrada¹

V. *Torre de l'E*.

Estrada²

«Manuel Estrada, fill de Francisco Estrada, pagès y vuy abitant en l'Espluga Calba. Albat», any 1718 (*Òbits* 1699, 10r); «Joseph Estrada», any 1740 (*Roser* 1600, 23v); «Francisco Estrada» (*Capbr.* 1765, 90r); «Christòfol Estrada», any 1777 (*Òbits* 1699, 122v); «Francisca Estrada y Balcells», any 1821, «Maria Estrada y Cuberó», any 1823 (*Bapt.* 1773, 190v i 302v); «Jerònima Estrada y Cubiró», any 1830, «Ramon Estrada y Cubiró», any 1834, «Narcís Estrada y Cubiró», any 1836 (*Bapt.* 1824, 80, 167 i 193); «José Estrada» (*Apeo*, 135r).

Hem documentat alguns noms d'home amb aquest cognom: Cristòfol, Francesc, Francisco, Josep, Manuel, Miquel, Narcís i Ramon, i cinc de dona: Francisca, Jerònima, Josepa, Maria i Raimunda.

Estrada, ca l' [ʎa ʎas'traðɔ]

És una casa gran de la Placeta, els propietaris de la qual porten aquest llinatge, però no viuen al poble.

«Francisco Estrada, àlies cabalé de l'Estrada» (Recanasió 1846); «Solà, Ramon, Estrada» (*Contribució* 1936); «Maria Solà Teixidó (Estrada)» (Poca, 2017, p. 198).

Estrada, la plaça o placeta de l' [ʎa 'pʎasa ðe ʎas'traðɔ] o

[ʎa pʎa'seta ðe ʎas'traðɔ]

És a mig carrer de Santa Maria i continua endins cap a un carreró que no passa, on hi ha cal Manresa, cal Xulip, ca l'Orestes, ca l'Estrada i ca l'Espardenyer.

«plazeta de l'Estrada, [...] por la derecha calle de Santa Maria, [...] de frente Plazeta», «por de frente con plaza de l'Estrada» (*Apeo*, 65r i 182r).

Modernament, l'espai ha rebut el cognom de l'*Estrada*, perquè aquesta família vivia a la casa que fa cantonada i dona al carrer de la Placeta. Tenim documentat, des del 1510, el nom de *la Placeta*, sense cap determinatiu.

Estrada, lo racó de l' [ʎo ra'ko ðe ʎas'traðɔ]

Des d'Arbeca, baixant pel racó de l'Estrada, arribem a l'Espluga Calba. És un racó a continuació de les granges que eren del capellà.

Estrada, la torre de l' [ʎa 'tore ʎas'traðɔ] / [ʎa 'tora ʎas'traðɔ]

Es troba vora la carretera dels Omellons, baixant a mà esquerra. Hi havia una masia, ara enderrocada, perquè la va tirar a terra el que va comprar la casa de pagès i els terrenys contigus.

Estrader [astraðe]

Hem documentat dos prenomes: Clara i Tecla. Les grafies anotades són: *Estrade*, *Strade* i *Strader*, amb accent o sense.

«Sabastià Estradé», «Joan Estradé, pagès [...], de la Selva del Camp» (*Capbr.* 1692, 44r i 103r); «Maria Rubió Estradé, natural de Vilosell» (*Òbits* 1894, 24r, 2); «Juan Rubió Estradé, natural de Vilosell» (*Òbits* 1898, 59r, 64); «Juan Estradé Duch» (*Repartiment* 1942, 37v); «Güell Estradé, Anna Maria» (*Padró* 2013, p. 5).

Estrader, l'

«Miquel Balçells, pagès, dit lo Strader», any 1637 (*Òbits* 1636, 3v, 18); «morí de contagi Joan Balsells, dit Stradé», any 1651 (*Òbits* 1650, 3r); «Joan Balsells, dit Stradé», any 1673 (*Matr.* 1650, 11r, 34).

Apareix abans el renom que el cognom, la qual cosa fa suposar que manca informació sobre la presència anterior del llinatge a la vila. També podria ser que la família Balcells, que són anomenats amb el motiu de *Estrader*, procedissin d'una altra població on tinguessin aquest nom de casa.

Eusèbio del Saltor, ca l' ['ka ʎaw'seβio ʎ sa'ʎo]

«Eusèbio Saltó Sardà» (*Repartiment* 1942, 29r).

Era una casa del carrer de Santa Maria, tocant a ca l'Agna, que abans havia estat cal Becgroc. Hem documentat el llinatge *Saltor* a la vila des del 1510 i encara existeix en l'actualitat, però no com a primer cognom. Com a nom de casa només hi és en aquest cas; anotem en la citació el nom de la persona que el devia generar.

Expósito

«Ramon Expósito, [...] hijo de padres incógnitos» (*Òbits* 1887, 145r, 39); «Julían Marcelino y Pedro Expósito» (*Òbits* 1894, 85r, 15); «Margarita Valentina Modesta, n. Expósita» (*Òbits* 1898, 18r, 23).

Fabregat

[faβre'ɣat]

Apareixen uns quants noms d'home: Antoni, Cristòfol, Francisco, Jaume, Joan, Josep, Pere, Pere Joan, Ramon i Vicent, i també uns quants de dona: Agnès, Antònia, Concepció, Francisca, Magdalena, Maria, Raimunda, Ramona i Teresa.

«Agnès [...], filla [...] dels cònjuges Jaume Fabregat y de la quòndam Agna Maria Fabregat y Miquel, pagesos [...], de Cevalló, bisbat de Vich», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «Maria [...], filla [...] de Pau Sesplugues y d'Agnès Sesplugues y Fabregat», any 1774, «padrins: [...] Francisca Fabregat», any 1822 (*Bapt.* 1773, 11v i 295r); «Jaume Sesplugues [...], fill [...] d'Agnès Sesplugues y Fabregat», any 1777 (*Òbits* 1699, 122v); «Vicente Fabregat», «Francisco Fabregat» (*Apeo*, 61r i 159r/111r); «Maria Fabregat Gaya» (*Matr.* 1911, 28r, 1); «Josep Fabregat Saltó», any 1936 (Rubió, 2011, p. 256); «Juan Fabregat Teixidó» (*Repartiment* 1942, 29r); «Balsells Fabregat, Palmira» (*Padró* 2013, p. 2).

Fàbregues

«Fàbregas Camí, Luís», any 1917 (*Bapt.* 1912, 152); «José Fàbregas Camí» (*Comitè* 1936, 63r); «Jeroni Fàbregas Camí», any 1936 (Rubió, 2011, p. 269); «Jaime Pons Fàbregas», «doña Maria Pons Fàbregas», «Ramon Ribera Fàbregues», «Rosa Pons Fàbregas» (*Repartiment* 1942, 12r, 31r, 106r i 222r); «José Fàbregas Camí» (*Amillar*. 1945, 48v); «Ramon Roig Fàbregas» (*Naix.* 1945, 71r, 2); «1956 [...] P. Joan Fàbregas (Sila)» (Poca, 2017, p. 271).

Hem documentat alguns noms d'home: Anton, Enric, Jeroni, Joan, Josep i Lluís, i també alguns de dona: Dolores, Lluïsa, Maria i Teresa. Joan Fàbregues, de cal Cila, va ser alcalde de l'Espluga Calba des de 1904 fins a 1906. El jesuïta Joan Fàbregues i Camí (1913?-1968), de cal Cila, va col·laborar en la tasca de restauració de l'església parroquial l'any 1939. El 12 de maig de 1959, es realitzà el trasllat de les restes mortals de mossèn Jeroni Fàbregas i Camí, de cal Cila, prevere, mort prop del Pla de Manlleu (Tarragona), el dia 19 o 20 de gener de 1939, amb motiu de la Guerra Civil espanyola. Les seves despulles mortals foren dipositades en un sepulcre de marbre ubicat en una paret lateral de l'església. Les grafies documentades són: *Fabregas* i *Fabregues*, amb accent o sense.

Fábricas

«un fill [...] de Joseph Fábricas y de Raymunda Conillera: [...] Miquel», any 1825 (*Bapt.* 1824, 9 H. 26).

El transcrivim tal com estava escrit, com si fos d'origen castellà, perquè no hem documentat *Fàbregues* fins a un segle més tard. De tota manera, és probable que l'escrivà l'hagi castellanitzat, ja que el pare del batejat és de l'Espluga Calba.

Falcó

«Raymunda [...], filla [...] de Joseph Falcó, pagès, y de Maria Falcó y Coca», any 1818 (*Bapt.* 1773, 273v); «Emília Urgell y Falcó, natural de las Borjas» (*Òbits* 1875, 91r, 2).

El trobem documentat, el 1358, a Tarrés i, el 1553, a les Borges Blanques (*Fog.* 1358 i *Fog.* 1553).

Fallada

«Ramon [...], fill [...] dels cònjuges Ramon Gaya, pagès, [...], y Josepha Fallada, natural d'Arbeca», any 1860, «Emanuel Gaya Fallada», any 1863 (*Bapt.* 1858, 42r i 93r).

Falòrnies

V. *Safranòries* o *F.* o *Calòrpies*.

Fam

V. **Mas de la F.*

Fanga, ca la

[ˈka ɫa ˈfaŋɐ]

És al pati del Castell, al carreró que puja des de la plaça de l'Església. Al Vilosell existeix *cal Fanga* com a nom de casa; a Tarrés, *ca la Fanga*, i a Maldà, *cal Fangara* i *cal Fangarilla*.⁹⁴

Faracon, lo

[ɫo faraˈkon]

Els obrers que treballaven en la construcció de la carretera de les Borges es van fer molt populars al poble. Als vespres cantaven pels carrers. A un d'ells, de Peñalba, l'anomenaven *Faracon*. Segons alguns dels informants, perquè se'n deia de cognom.

Fargues

«don Pedro Mariné Fargas, [...] labrador, [...] de Vilaseca» (*Matr.* 1911, 28r, 1).

94. Pere (2006, p. 147), Martín i Preixens (2005, p. 443) i Farré i Moix (1993, p. 140).

Farraginal (del Molí), lo

«Fraginal del Pon», «Campa. Su situación: Farraginal, [...] por norte con el camino de Arbeca», «Era y Clos, campa. Su situación: Farraginal de casa, [...] por oriente con el camino de heredades, por mediodía con el camino de Arbeca», «Campa. Su situación: farraginal del Molí, [...] por mediodía con la asequia» (*Apeo*, 20r, 21r, 29r i 74r).

No totes les citacions sembla que facin referència al mateix lloc. La primera, per exemple, potser és el farraginar de cal Ponç, una finca privada. Devia haver-hi més d'un lloc amb farraginars. Algunes afrontacions anotades són: la Coma de la Torta, la Coma de Fullea, el carrer de cal Pejan, les cases del poble, el camí d'Arbeca, el camí de les Heretats o bé la síquia.

El genèric *farraginar*, que no ha perdurat en la memòria oral de la vila, ha generat topònims arreu: a Vilafranca del Penedès, *els Farratginals*; a l'Albi, *los Farraginar*; a l'Albagés, Penelles, Ulldemolins i la Pobla de Cérvoles, la partida del *Farraginal*; al Vilosell, *lo Freginal*; a Sarraí i Vallclara, *los Freginals*; a Fullea, *lo Farraginalet*.⁹⁵ N'hem documentat múltiples grafies: *farraginal*, *farraginar*, *ferraginal*, *ferreginal*, *ferreginale*, *fraginal*, *freginal* i *freiginal*.

Faure

«José Benet Faura, [...] de Borjas Blancas» (*Matr.* 1919, 77r, 4).

Faves, lo

[lɔ 'faβes]

És un renom relativament recent. A Maldà trobem *cal Faves* (Farré i Moix, 1993, p. 122).

Febrer¹

V. **Coll d'en F*.

Febrer²

«Arnaldus Febrer» (Perg. 1360).

Febrer, lo coll d'en

«lo coll d'en Febrer» (*Capbr.* 1607, 328r); «a la partida de la Coma de Sant Pere, [...] a mitgdia [...] part ab lo coll d'en Febrer» (*Capbr.* 1692, 75r); «lo camí qui va dels Omellons a Fullea, [...] y a tremuntana ab l'aiguavessant del coll d'en Febrer», «lo coll d'en Febrer» (*Capbr.* 1717, 49v i 52r).

95. Turull (2007, p. 90), OnCat (vol. iv, p. 194a16-b17), DECat (vol. iii, p. 899a40-900a6), Pere i Amigó (1997, p. 189), Amigó i Pere (2001, p. 220), Pere (2013, p. 122, i 2006, p. 164), Bonet (2012, p. 156), Grau (2012, p. 170) i Arbós (2003, p. 77).

Per les afrontacions, podem situar *lo coll d'en Febrer i la serra del Coll d'en Febrer* entre la Coma de Sant Pere i l'actual carretera de Fullea. L'única persona documentada amb el cognom és Arnau Febrer, el 1360. Sembla que el sentit que enregistrem del genèric *coll* no és el de depressió que fa de pas entre muntanyes, sinó el dialectal de *tossal*.

Felícia

V. *Jaume de la F.*

Felícia, ca la

[ˈka ʎa feˈtisiə]

És al carrer de Senan. Un de ca l'Encadernat es va casar amb la Felícia de la Floresta. *La cabana de ca la Felícia* és a la Coma de Sant Pere.

«Ramon Roig Setó (Felícia)», «Josep M. Roig Setó (Felícia)», «Maria Setó Salat (Felícia)» (Poca, 2017, p. 98, 209 i 228).

Felicità, ca la

[ˈka ʎa feˈtisiːtə]

És al carrer Major, a l'altura del carrer dels Quatre Cantons, on hi havia forn de pa. També se'n diu *cal Franciscano*. La Felicità era una filla del Pau de cal Franciscano.

Felip

«Joseph [...], fill [...] d'altre Joseph Feliph, també pagès, difunt, y de Polònia Feliph y Bargués [...], de Pallerols», any 1777 (*Matr.* 1699, 278r); «Rosa Felip y Teixidó», any 1779, «Maria Sardà y Felip», any 1822 (*Bapt.* 1773, 39v i 298r); «Joseph, fill de Ramon Balcells y Paula Balcells y Felip», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312r); «Pere [...], fill [...] dels cònjuges Joseph Cunillera, [...], y Francisca Felip, de Maldà», any 1844 (*Bapt.* 1824, 296); «Juan Felip» (*Apeo*, 36r); «Teixidó Felip, Carme», defuncions de l'any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «José [...], hijo legítimo de Cristóbal Cunillera Felip», any 1919 (*Matr.* 1887, 13, 13); «Ramon Sardà Felip» (*Repartiment* 1942, 254r).

Apareixen alguns noms d'home amb aquest cognom: Antoni, Cristòfol, Joan i Josep, i també alguns de dona: Francisca, Paula, Rosa i Teresa. En la primera citació la grafia és *Feliph*.

Felip, cal

[ˈkaʎ faˈtip]

És un altre nom que va rebre *cal Cabrer*, al carrer Major. *La pallissa de cal Felip* és cap a la Torta. Trobem el nom de casa en altres localitats, com ara al Vilosell, Ulldemolins o bé a l'Albi, i a les Borges Blanques, on hi ha *ca la Felipa*.⁹⁶

96. Pere (2006, p. 149), Pere i Amigó (1997, p. 191), Amigó i Pere (2001, p. 221) i Ripollès (2006, p. 113).

Feliu¹

V. **Moliner del F.*, **Perxe del F.*

Feliu²

«una infanta filla de mossèn Miquel Feliu [...]: Catarina», any 1634 (*Bapt.* 1624, 42v); «Jerònim Feliu, fadri, paigès, fill [...] dels honorables Pere Joan Faliu [...], d'Anglesolla», any 1660 (*Matr.* 1650, 9r, 28).

El 1634 es documenta per primer cop el cognom, amb motiu del bateig d'una filla de Miquel Feliu, el qual rep el tracte, excepcional en aquest manuscrit, de *mossèn*, de part de l'escrivà del llibre de baptismes, cosa que dona la idea d'un personatge de categoria social elevada. A partir d'aleshores, només el retrobem el 1652 (*Òbits* 1650: «Mariagna Faliua, muller del Faliu») i el 1660 (*Matr.* 1650: «Jeroni Feliu»), procedent d'Anglesola. Del primer personatge, només hem documentat una filla i, del segon, s'especifica que procedeix d'una altra vila; en conseqüència, potser eren de dues famílies diferents —no descartem, és clar, que entremig hi hagi informacions documentals omeses. En qualsevol cas, la presència del cognom és escassa; en canvi, el renom ha perdurat. Les grafies anotades són *Faliu* i *Feliu*.

Feliu, cal

[ˈkaɫ faˈtiw]

Tenim el renom documentat per primer cop el 1638. A partir d'aleshores s'ha conservat fins a l'actualitat, tot i que el llinatge va desaparèixer ben aviat. *Cal Feliu* és al carrer de Santa Maria. *La granja de cal Feliu* és damunt de la creu Grossa, entre el camí dels Espilars i la costa de la Vallada. *La cabana de cal Feliu*, a la partida dels Espilars, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó tapada (BIEC, BI-50); n'hi ha una altra a la coma de Sant Pere.

«Joan Balçells, dit lo Feliu», any 1638 (*Òbits* 1636, 3v); «morí del contaigi [...] Mariagna Faliua, muller del Faliu», any 1652, «Joan Balsells, dit lo Faliu», any 1672 (*Òbits* 1650, 4v, 31, i 12v, 106); «Joan Balsells, Faliu» (*Capbr.* 1669, 38v); «Miquel Balcells, dit lo Feliu» (*StMiquel* 1730, 26r); «Lo Feliu», any 1740 (*Roser* 1600, 22r); «Francisco Balcell, dit Feliu», any 1745 (*Òbits* 1699, 38v); «testimonis: Joseph Balcells, fadri, dit del Feliu», any 1766 (*Matr.* 1699, 232v); «Ramon [...], fill [...] de Miquel Balcells, dit lo Feliu», any 1775 (*Bapt.* 1773, 13r); «casa de Feliu» (Doc. 1791); «Fiel copia de una carta que Jayme Balcells, vulgo Faliu, dirigí a don Nicolás Dameto, señor jurisdiccional de l'Espluga Calva» (Plet 1807); «Ramon Balsells, alias Feliu, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 55v); «Dolores Balcells Riera, hereva de cal Faliu», any 1934 (*Spel.* 29, p. 17); «Cristóbal Cunillera, Feliu» (*Repartiment* 1942, 71r).

També l'hem trobat a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 113).

Feliu, lo corral del

«corral cerrado. Su situación: corral del Feliu» (*Apeo*, 157v).

Feliu, la costa del

[la 'kosta t fa'liw]

És als Bassals; surt del pont de la carretera de Fullea, a mà esquerra, i tira cap amunt.

Feliu, lo molí del

[to mu'ti t fa'tiw]

«el molino del Feliu, por mediodía con Capblanch, del Alvi» (*Apeo*, 41r).

El que queda del primer molí del Feliu es troba vers el sud-oest, en un carrer o camí al cap d'uns 400 m, a l'encreuament de dues valls, a l'extrem de la Coma de Fullea quan s'entrega al Rinet, situació que li proporcionava aigua per a poder funcionar de manera contínua. L'actual magatzem ha ampliat notablement la superfície útil primigènia. La bassa, al costat esquerre, segons la nostra posició, ha quedat transformada en una parada de terra conreable i no queda traça del que era un parell de segles.

Si deixem el molí del Mig i agafem la carretera en direcció als Omellons, travessant la fondalada per un camí que hi ha a la vora d'un marge, al cap d'uns 900 m (PK 9.800), trobem el segon molí del Feliu, al terme dels Omellons, ocult per la vegetació alta pròpia dels llocs on hi ha aigua propera. És el més gran de la vall de la Coma: s'acosta als 60 m² i té una alçària de 4,10 m. Té una volta perpendicular i una planta quadrada en forma de creu. La llinda té gravada la inscripció: «Miquel Balcells 1791». A la banda esquerra, perpendicularment a la façana, hi ha les restes de la paret alta i gruixuda de l'enorme bassa (de quasi 70 m de llargada per 18 m d'amplada), a l'interior de la qual hi ha un recinte espaiós cobert amb volta rebaixada, on es podia aixoplugar un carro o diversos animals (Martín, 2008, p. 115 i 117). La construcció dona nom a un topònim dels Omellons: *la punta del Molí del Feliu*.

En cap moment ha aparegut un personatge de l'Albi que es digui *Capblanc* i tingui terres a l'Esplugu Calba; així, doncs, suposem que la citació fa referència al molí que queda dins del terme dels Omellons.

Feliu, la serra del

[ta 'sera t fa'tiw]

És anant cap a Fullea, arran de carretera, damunt dels Bassals. Hi passava un camí vell que anava cap a aquesta població. Era de cal Feliu. És molt coneguda perquè s'hi fan bolets.

Feliuet, cal

[ˈkaɫ faɫiˈwet]

És al carrer Major, entre cal Misango i cal Roig. *La cabana de cal Feliuet*, a la partida de les Catalanes, del segle XIX, és amb volta tapada i porta rectangular lleugerament desplaçada a l'esquerra. Disposa de dues sales interiors i està apuntalada mitjançant una columna de maons. Té 21 m² i fa 2,60 m d'alçària, 3,75 m d'amplada i 5,60 m de profunditat. A Llorenç de Rocafort hem localitzat, així mateix, aquest nom de casa.⁹⁷

«Antonio Orteu, *alias* Filiuet, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 93r); «Jaume Orteu Roig (Feliuet)», any 1912 (Poca, 2017, p. 54); «Orteu, Ramon, Feliuet» (*Contribució* 1936); «Jacinta Orteu (cal Feliuet)» (*Spel.* 33, p. 15).

Fenolleres

V. *Fonolleres.

Fernández

[ferˈnandes]

Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«Theresa Fernándes y Huguet, [...] filla [...] d'Anton Fernándes, muliner de farina, [...] d'Yvars d'Urgell», any 1835 (*Bapt.* 1824, 85r); «Fernández Cuesta, Joan» (*Padró* 2013, p. 4).

Ferragut

«Mercedes Farregut Batiste», «Maria Teresa Farregut Batiste, [...] hija de don José Farregut Farré, [...] de Borjas Blancas, casado, labrador» (*Matr.* 1934, 19r i 125r); «Maria Farregut Farré» (*Amillar.* 1945, 10v).

Ferran¹

V. *Joan del F.*

Ferran²

[faˈran]

Hem documentat els noms d'home següents: Antoni Joan, Bernat, Jaume, Joan, Nofre (i Onofre), Pau, Pere i Pere Joan, i també els de dona següents: Caterina, Esperança, Eulària, Joana, Magdalena, Margarida i Úrsula. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, apareixen la de sastre i la de teixidor de lli. Tenim poques ocurrències del cognom, totes entre els segles XVI i XIX; després es perd, però es conserva com a nom de casa, els estadants de la qual es diuen *Sesplugues*. Novament reapareix al present segle, en les dues persones que anotem. El Ferran i la Paula són els gegants més nous de l'Espluga Calba, presentats el 17

97. Martín i Preixens (2005, p. 325), BIEC (BI-39) i Farré i Moix (1993, p. 120).

d'agost de 2002; l'Honorat i la Teòfila, realitzats pels espluguencs Gerard Pinyol i Xavier Roig, van ser els primers.

«Nofre Ferran» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «una filla d'en Joan Farran, texidor de li, [...] Speransa», any 1576 (*Bapt.* 1574, 7); «Úrsula Farrana», any 1579 (*Òbits* 1574, 2r); «Joana Farrana» (*Roser* 1600, 21r); «Joan Ferran» (*Fund.* 1774, 17r, 15); «Magdalena Inglès y Farran» (*Òbits* 1880, 152r, 53); «Farran Bosch, Marc; Farran Sesplugues, Joel» (*Padró* 2013, p. 4).

La vocal àtona es representa majoritàriament amb *a* (*Farran*), enfront de la *e* normativa (*Ferran*). El trobem, el 1497, a l'Espluga de Francolí (*Fog.* 1497).

Ferran, cal

[ˈkaɫ faˈran]

És a la plaça del Pou, amb una inscripció a la pedra de la façana que data la construcció del 1778. Antigament era *cal Josep del Rafel*. Durant un temps hi va haver un molí d'oli i premses per a *piar*⁹⁸ el raïm. *La cabana de cal Ferran* és a la Costa del Mas.

«José Sesplugues, *alias* Farran» (*Apeo*, 211r); «Consol Sesplugues (Ferran)», casament de l'any 1917 (*Spel.* 32, p. 14); «un altre nen quedà cec per a tota la vida: Nemesi Sesplugues, de cal Farran», any 1939 (Roig, 2014, p. 32); «Juan Sesplugues (Ferran)» (*Repartiment* 1942, 177r).

A les Borges Blanques hi ha *cal Ferran* i *cal Ferrantet* (Ripollès, 2006, p. 114).

Ferrando

«Joan [...] Giné, [...] fill [...] de Maria Giné y Ferrando», any 1774, «Pau Giné y Ferrando», any 1776, «Rosa Gené y Ferrando», any 1778, «Miguel Giné y Ferrando», any 1781 (*Bapt.* 1773, 8v, 18r, 33v i 46r); «Ramon [...], fill [...] de Joan Querol, pagès, y de Maria Ferrandos [...], de Puntons», any 1808 (*Matr.* 1791, 27r).

Els progenitors dels primers *Ferrando* documentats procedien de Cabra del Camp; el pare, Francisco Gener, era fuster. En la darrera citació apareix una grafia diferent: *Ferrandos*.

Ferrantó, cal

[ˈkaɫ faˈranˈto]

Era al Redemú. Després, els de cal Ferrantó van comprar la casa del pati del Castell, que havia estat del Jaume de ca l'Ermità. És la casa que queda a un extrem de la plaça, davant per davant de la façana del Castell. A la façana, una placa dona la informació següent: «Hi va néixer Candelaria Boleda, cofundadora de la

98. Per a l'acció de 'trepitjar el raïm per treure'n el most' s'usa aquest terme. El DCVB conté *pisar* (val.) per a aquest significat.

congregació de religioses concepcionistes de l'ensenyança. L'Espluga Calba, 06-08-1863 - Madrid, 30-01-1942».

«Josep Sesplugues (Ferrantó)», «Isidoro Sesplugues Roca (Ferrantó)» (Poca, 2017, p. 96 i 126).

Ferreny

«Maria, [...] hija [...] de [...] Francisco Solé Claret, molinero, de Obesa (Lérida) y Amparo Farreny Buyre, natural de Lérida, y vecinos de la presente», any 1894 (*Bapt.* 1892, 117).

L'única grafia documentada és *Farreny*.

Ferrer¹

V. **Antoni F.*, **Cosme del F.*

Ferrer²

[fa're]

Hem documentat un munt de noms d'home: Aleix (escrit Alexi), Anton (i Antoni), Bernat, Bonafonat, Cristòfol (i Cristóbal), Domingo, Emmanuel, Enric, Francesc (i Francisco), Ignasi, Isidori, Isidro, Jacinto, Jacob, Jaume, Joan, Josep, Josep Ramon, Magí, Mateu, Miquel, Pau, Pere, Rafel (i Rafael), Ramon, Salvador, Sebastià i Ventura, i encara més de dona: Àngela (i M. Àngela), Agna M. (i Mariagna), Agustina, Antònia, Apollònia, Càndia, Carme (i M. Carme), Cecília, Concepció, Cristina, Dolores, Elena, Elisabet, Esperança, Eulàlia, Francisca, Francisca (o Cisqueta), Isabet Joana, Jerònima, Justina, Lluïsa, Magdalena (i M. Magdalena), Maria, M. Isabel, Marianna, Marina, Mercè, Paula, Ramona, Raimunda, Rita, Rosa, Tecla, Tecla Caterina, Tecla Joana, Teresa (i M. Teresa), Ventura i Violant. En els primers documents, els prenomes estan llatinitzats i declinats en nominatiu o bé en genitiu: *Anthonius*, *Arnaldus*, *Bonafonati* o *Petrus*.

Quant a professions, a més de la de pagès, apareixen la de mercader i la de sastre. Janot Ferrer, el 1524, era comanador de Tèrmens i l'Espluga Calba. Enric Ferrer va ser batlle de la vila des del 28 de juny de 1936 fins al 19 d'octubre de 1936 i Ramon Farré i Miret, de cal Salvador del Cabeça, des del 29 de març de 1940 fins al 26 de maig de 1945. Actualment, set persones el duen de primer cognom.

«*Petrus Fferrarii* [...], *Bonafonati Fferrarii*» (Perg. 1360); «*Arnaldus Ferrarii*» (Perg. 1405/9); «*Pere Farer*» (*Fog.* 1497, p. 295); «*Petrus Ferrari* [...], *Anthonius Ferrer*» (*Capbr.* 1510, 2v); «*Jaume Ferrer*» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «*Fransina Farrera*» (*Òbits* 1574, 1r); «*Palònia Ferrer*», any 1626, «*Joseph Ramon, fill [...]: Pere Ferrer*», any 1637, «*Fransisca Ferrer*», any 1649 (*Bapt.* 1624, 3r, 32r

i 55v); «Hierònima Ferrer», any 1637, «Isydoro Ferrer», any 1649 (*Matr.* 1636, 1r i 9v); «Bernat Ferrer», any 1643 (*Òbits* 1636, 7r); «Elena Farrera», any 1661, «Isidori Farré», any 1667 (*Òbits* 1650, 7v, 47, i 9v, 81); «Rafel Farrer» (*Capbr.* 1669, 42v); «Anton Ferrer», «Francesch Farré», «Christòfol Ferré» (*Capbr.* 1765, 43v, 108r i 116v); «Cristóbal Ferrer y Cunillera», any 1778, «Josefa Teixidó y Farré», any 1779, «Miquel Ferrer y Arteu», any 1781 (*Bapt.* 1773, 33r, 37r i 48v); «Juan Farré», «Ramon Farré», «Antonio Farrer» (*Apeo*, 21r, 101r/71r i 151r); «Ramon Farré Torres», «Enrique Farré Pons», «Teresa Ferré Miret» (*Amillar*. 1945, 34r, 37v i 59r); «Farré Cantó, Justina» (*Padró* 2013, p. 4).

El trobem, el 1497, a Cervià, la Granadella i Juneda, i, el 1553, a les Borges Blanques (*Farrer/Ferrer*) (*Fog.* 1497 i *Fog.* 1553). Hem documentat les grafies següents: *Farer*, *Farre*, *Farrer*, *Ferer* i *Ferrer*. L'accent de vegades hi és present. Les dels textos llatins, *Ferrari*, *Fferrarii* i *Ferrary*, representen la declinació en genitiu.

Ferrer, cal

[ˈkaɫ fa're]

És al carrer Major, a la part de dalt. Fins fa poc, la ferreria, que ara és al Redemú, era davant, al final del carrer, pujant a mà dreta. A final del segle XIX consta *cal Ferrer* al carrer de Fullea.

«casa del Farrer» (*Roser* 1600, 2r); «Ramon Conillera, del pati del Castell, dir lo Ferrer» (*StMiquel* 1730, 24v); «Miguel Gaya, *alias* Farré, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 103v-104r); «Ramon Castañé Balsells, 1902 (Ferrer)» (Poca, 2017, p. 85); «Ramon Balcells Orteu, de cal Farré», «Rosa Castañé, de cal Farré (1904-1988)» (*Spel.* 47, p. 19, i 50, p. 17).

Ferrer, l'era del

«era del Farré, [...] por mediodía con el camino de Omells [...] y por norte con el camino de Maldà» (*Apeo*, 95r).

Ferrera

«Toni Ferrera» (*Capbr.* 1607, 423v); «Francisco [...], de Valls, fadri, sabaté, fill [...] de Joseph Farrera, sabaté, de Tarrés, y Teresa Montañola, de Montblanch», any 1843 (*Matr.* 1791, 160); «José Farrera Oromí» (*Naix.* 1927, 48v, 15); «José [...]. Es hijo legítimo de Cosme Farrera Martí (labrador), natural de Albi, y Dolores Oromí», any 1931 (*Bapt.* 1912, 369); «Pilar Ferrera Oromí, natural de Albi» (*Matr.* 1934, 25r, 3).

Hem documentat alguns noms d'home: Cosme, Francisco, Josep i Toni, i un parell més de dona: Pilar i Teresa. Jeroni de Ferrera i de Llobera va ser un comandador de l'orde de Sant Joan que regentà les cases de l'Espluga Calba i de Cervera - l'Ametlla. La seva heràldica apareix repetidament al Castell de la vila. Els dos oficis anotats són pagès i sabater. Les dues grafies documentades són: *Farrera* i *Ferrera*.

Ferreres

«Jeroni Ferreres, comanador de l'Espluga [...], que l'any 1533 era comanador de Cervera - l'Ametlla» (Fuguet, 2023, p. 153).

Ferreret, cal

[ˈkaɫ fəreˈret]

És una casa de la plaça del Pou, on hi havia hagut ferreria.

«Ferrers: [...] Josep Castañé (Ferreret)», «La Lira [...]: Josep Castañé Balsells (Ferreret)» (Poca, 2017, p. 99 i 141).

A Fullea i a Ulldemolins hi ha el mateix nom de casa, i a les Borges Blanques, *ca la Ferrereta*.⁹⁹

Ferreter

«don Ramon Ferraté Torruella, [...] labrador y vecino de Montblanch» (*Matr.* 1908, 40r, 4).

Fet, de

«de l'Espluga Calba, baronia de Vallbona. Dos àpoques de Francesch de Fet y [...] a favor del Reial Monestir de Vallbona», any 1350 (*Índex vell*, 95r); «Ffrancischo de Fet et [...], mercatoribus Ilerde» (Perg. 1352).

Fidel, cal

[ˈkaɫ fiˈðet]

El Fidel de cal Magí va comprar aquesta casa del carrer de Montblanc, que era de cal Russo.

«Daniel Bosch (Fidel)» (Poca, 2017, p. 269).

El trobem en força pobles veïns, com ara les Borges Blanques, el Vilosell, la Pobra de Cérvoles (*cal Fidel de l'Espartero*) i Ulldemolins, en la forma femenina, *ca la Fidela*.¹⁰⁰

Figuera

V. **Tossal F*.

Figuera, lo tossal de la

[ˈto toˈsaɫ fiˈyero]

Es troba anant cap a Vinaixa, a l'esquerra de la pista, passada la Coma d'en Pou; després ve la Portella, i al cantó de la dreia hi ha el Paradís.

99. Arbós (2003, p. 78), Pere i Amigó (1997, p. 192) i Ripollès (2006, p. 115).

100. Ripollès (2006, p. 116), Pere (2006, p. 151, i 2013, p. 124) i Pere i Amigó (1997, p. 193).

«a la partida dita a la Coma al Pou, [...] a sol yxent ab lo camí que va a Vinai-xa, [...] a migjorn [...] ab lo tossal Figuera» (*Capbr.* 1574, 66v); «lo tossal de la Figuera» (*Capbr.* 1633, 151v); «en la partida de la Portella, [...] a tremuntana ab lo tosal Figuera» (*Capbr.* 1765, 174r).

L'arbre de la figuera ha donat nom a diferents partides de terra en altres termes propers: *les Figueres*, a l'Albi i a les Borges Blanques, on el topònim ja consta al segle XVII; o bé *los Figuerals* i *les Figueretes*, a Fullea, on també dona nom a un carrer i a una casa; o *la cova Figuera*, a Ulldemolins.¹⁰¹

Figueres

«Maria Camps i Figueres [...], filla [...] dels quòndam Pere Figueres, pagès, del lloch de Raurich [...], bisbat de Vich», any 1728 (*Matr.* 1699, 190v); «Carmen Maria Camí y Figueras» (*Naix.* 1872, 22r); «Maria Figueres y Bori, natural de Llorens» (*Òbits* 1880, 147r, 28); «Teresa Camí Figueres» (*Matr.* 1887, 20r, 8); «José Camí Figueras» (*Òbits* 1918, 38r, 1).

Les dues formes documentades són *Figueras* i *Figueres*.

Figuerola

«Juan B. Figuerola, presbítero coadjutor», any 1907 (*Bapt.* 1892, 360); «Pablo Figuerola Rovira» (*Òbits* 1934, 115v, 7).

V. t. *Mossèn Pau Figuerola, lo passeig de.*

Filella

«Francisco Escolà Filella, [...] de Torres de Segre» (*Matr.* 1950, 25v, 4).

Filo, ca la

[ˈka ɫa ˈfiɫo]

Era una casa del carrer Major la propietària de la qual s'anomenava *Filomena*.

Fiscal, lo

[ɫo fisˈkaɫ]

«El pastor Josep Casbas Larroya (Fiscal), nascut a Fraga el 1880, i la seva esposa Lúdia Val Gaullarte, nascuda a Candasnos el 1890, van viure a cal Negre» (Poca, 2017, p. 102).

Al pare, que era fragatí i va venir a fer de pastor, ja li deien *Fiscal*. El fill treballava de baster i es va casar a cal Viudo. Vivien al pati del Castell i també van viure on abans havia estat cal Negre i ara cal Rogèlio. Tot i que la família era ori-

101. Pere i Amigó (1997, p. 193), Amigó i Pere (2001, p. 225), Martín i Preixens (2005, p. 273) i Arbós (2003, p. 79).

ginària de Fraga, no descartem que el renom tingui relació amb la localitat de la província d'Osca anomenada *Fiscal*.

Flequer, lo

«lo Flaquer» (Compl. 1550, 10r).

En el dialecte nord-occidental, *pastisser* és la forma predominant per a designar l'ofici de *forner* (Satorra, 2008, p. 250). El present renom (*Flequer*) és testimoni d'un sinònim actualment desaparegut de la parla quotidiana.

Flequera, la

«na Rocha, la Flaquera» (*Test.* 1621, 57v).

V. t. **Roca*, *na*.

Flor, ca la

[ˈka ˈla ˈflo]

Era una casa de la plaça del Pou, al costat de cal Ferran, que després va ser *cal Xubanc*. Era d'un cabaler de cal Xubanc del carrer de Santa Maria que es deia Ramon Orteu. Quan va ser alcalde, va posar el nom de *la plaça de la Flor* a la placeta que hi ha pujant de la plaça del Pou, abans d'entrar al perxe, i de *lo carrer de Sant Ramon* al tram del carrer de Santa Maria que va del perxe de cal Ponç al pati del Castell.

V. t. *Xubanquet*, *cal*.

Flor, la parada (de) la

«partida: parada la Flo», «finca: la Flo, [...] partida: parada de la Flo» (*Repartiment* 1942, 62r i 259r); «mediodía, casas del pueblo; [...] partida: [...] parada la Flor» (*Amillar*. 1945, 18r).

Flor, la plaça de la

[ˈla ˈplasa ðe ˈla ˈflo]

Era el nom que rebé un tram de l'actual carrer de Santa Maria, davant de cal Xiroi i cal Culet, entre 1920 i 1922, durant l'alcaldia del senyor Ramon Orteu i Salla, que era de ca la Flor. Encara és el nom oficial d'aquesta placeta.

Florejacs

«Joan Floregats, d'Arbeca», any 1591 (*Matr.* 1580, 3v).

De fet, l'única relació que té el personatge amb el poble és que va venir a fer de testimoni d'un casament.

Florença

«Mari Àngela [...], filla [...] de Magí Florença, moliner, de la vila de Vallfogona, bisbat de Vich», any 1727 (*Matr.* 1699, 189v); «una filla de Joan Dalmau y Mari Àngela Florença», any 1729 (*Òbits* 1699, 23v); «Pere Busquets Florensa», any 1807 (*Matr.* 1791, 76v); «don Ramon Florensa Trilla, [...] pastor, [...] de Guimerà, vecino de Ciutadilla» (*Matr.* 1912, 18r, 1).

Les primeres documentacions són amb la forma *Florença* i les darreres, *Florensa*.

Floresta, la

[ˈla fɫoˈresta]

És una població i un petit municipi del sector central de la comarca, a l'est de les Borges Blanques i al sud d'Arbeca. Després de diversos despoblaments i repoblaments, es constituí amb el nom actual i ajuntament propi l'any 1837 (Turull, 2007, p. 90). El nom anterior de la Floresta, l'originari, era Castellots.

«Espluga Calva, [...] a uns 32 kilòmetres de Lleyda y 7 kilòmetres de Floresta, que és l'estació de ferrocarril més propera» (Rocafort, 1915, p. 332).

Fluvià, de

«Ego, Raimundus, comes Barchinonensis et princeps regni Aragonensis, facio hanc kartam donationis tibi, [...] Mir de Fluvian», any 1148 (Bofarull, 1849, doc. 57); «Mironus de Fluvià», any 1168 (Altisent, 1993, doc. 337).

Mir de Fluvià va ser un dels primers habitants de la vila, quan el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV els donà la carta de poblament. Les citacions il·lustren la confusió, en llatí vulgar, entre els noms germànics i els llatins, i les respectives declinacions: el personatge està documentat com a *Mir* (de *Miro*, germànic, 'famós', 1412), com a *Miró* (de *Mirone*, cas oblic de *Miro*, 1580) i com a *Mironus* (llatinitzat, 1168).

Foguet

«Raymuna Vidal y Foguet, natural de Bellputg» (*Òbits* 1875, 59r, 4).

Folc

[ˈfoɫk]

Apareixen uns quants noms d'home amb aquest cognom: Aleix, Eloi, Joan, Josep, Manuel, Salví i Sebastià, i també uns quants de dona: Llúcia, M. Assumpció, M. Pilar, Marina, Raimunda i Teresa. La grafia documentada és sempre amb la hac darrere l'oclusiva final: *Folch*.

«padrins: [...] Raymunda Folch y Valls», any 1780 (*Bapt.* 1773, 43r); «Sebastià [...], pagès, [...] fill [...] de Pere y Coloma Folch, [...], d'Omells», any 1809,

«Remunda Folch y Torres, viuda», any 1818, «Catarina Albareda Folch», any 1842 (*Matr.* 1791, 30v, 54v i 156); «María de la Asunción Folch y Bellmunt» (*Òbits* 1875, 52r, 46); «Teresa Folch y Bellmunt» (*Òbits* 1880, 91r, 4); «Alejo Folch» (*Apeo*, 72v); «José Folch» (*Repartiment* 1942, 87v); «Bosch Folch, Asunción» (*Padró* 2013, p. 2).

Fondo, lo

[to 'fondo]

El nom genèric *lo Fondo* s'aplica al tram que passa pel nucli urbà d'un dels tres cursos fluvials que reguen el terme municipal, el que s'anomena d'*Aigües Vives*² en els capbreus antics, que coincideix amb el curs del riu Rinet.

«oeste, con Fondo» (*Repartiment* 1942, 81v).

Als pobles veïns també trobem el nom formant topònims: *lo fondo de les Aubredes* (Fullea), *lo fondo dels Masos* (Tarrés).

Fondo, lo camí (del)

«Gorch, [...] por norte, camino del Fondo» (*Apeo*, 17r); «camino Fondo» (*Repartiment* 1942, 267r); «mediodía, camino Fondo» (*Amillar*. 1945, 75r).

Si ha de ser proper a la partida del Gorg, es deu referir al *camí dels Horts*. De tota manera, també s'anomena així el camí que travessava el Fondo per l'altre extrem del terme, és a dir, per l'est: el que condueix als Omells i Senan venint del Fondo.

Fondo o del Rinet, la síquia del

[ta 'sikia ðet 'fondo]

És la darrera síquia que s'ha conegut com a curs d'aigua abans de la canalització en el seu pas per la vila. Baixava del fondo dels Omells i continuava cap als Omellons, travessant el poble, passant pel rentador, entre la vila medieval i la Raval. Els informants recorden que hi havia moltes síquies, que a tot arreu sortia aigua (en el document del 1633: *les síquies*). De fet, tots els noms de la *síquia* d'aquest recull han de correspondre a ramals d'aquesta principal. Les afrontacions són: les partides dels Oms, l'Albereda, Davant la Vila i la Torta, el bancal del Sindicat i els camins d'Arbeca, de l'Albereda, de Montblanc i de l'Albi. Física-ment ha desaparegut, però el nom encara és viu.

«en la partida dels Holms una bassa per a amerar cànem, [...] a mitgdia y a tremuntana ab les síquies» (*Capbr.* 1633, 43r); «a ponent ab la séquia» (*Capbr.* 1741, 13r); «ab terres de Ramon Sesplugues, mediant la síquia» (*Capbr.* 1765, 87r); «debajo del huerto, [...] por norte con la asequia del Fondo», «la asequia del Fondo» (*Apeo*, 5r i 73v); «acequia», «acequia del Fondo» (*Repartiment* 1942, 5r i 37v); «norte, acequia», «mediodía, acequia del Fondo; [...] partida: [...] Peixera» (*Amillar*. 1945, 14r i 40r).

Fondo, la sort del

«Campa. Su situación: sot del Fondo, [...] por mediodía con el camino del Fondo» (*Apeo*, 89v).

Es deu referir a alguna petita peça de terra del Fondo. Com que el genèric *sot* no apareix enlloc més, suposem que hi falta la lletra erra per omissió del copista. Tampoc hi ha l'article, que podria fer decidir si el mot és (*lo*) *sot* o (*la*) *sort*.

Fonolleres

«Aspilàs, [...] por poniente con otra de Pablo Fenolleres» (*Apeo*, 35v).

Fons

«una infanta filla de Joan Fons, estranger, ferrer d'esta vila [...]: Leocàdia Paula», any 1637 (*Bapt.* 1624, 35r, núm. 10).

Joan Fons és estranger; a més, no tenim documentat el cognom *Fonts* a la vila fins gairebé dos segles més endavant (1808). Hem de suposar, en conseqüència, que no hi ha relació entre tots dos. És probable que procedeixi de l'Estat francès i que el nom sigui occità, ja que per aquelles dates les migracions des del país veí foren constants, per raons històriques i econòmiques.

Font¹

V. **Comellar d'en F.*

Font²

«Jaume Joan Font, sastre» (*Roser* 1731, 9v); «Jaume Font, sastre», any 1737 (*Òbits* 1699, 31r); «padrins: [...] Francisca Balcells y Font», any 1776, «Anton [...], fill [...] de Joseph Ascrivà, pagès, y de Rosa Escrivà y Font», any 1820 (*Bapt.* 1773, 18r i 281v); «Maria Font, viuda deixada de Thomàs Font, vidrier, de Fulledda», any 1803 (*Matr.* 1791, 20r-v); «Maria Escrivà y Font», any 1826 (*Bapt.* 1824, 17 D. 23); «José Font» (*Apeo*, 169r).

Apareixen tres noms d'home: Jaume, Jaume Joan i Josep, i també dos de dona: Francisca i Rosa. Hem anotat la professió de sastre, a més de la de pagès.

Font, la

«la Fon, [...] por mediodía con la asequia [...] y por norte con el camino de Arbeca», «sort del Font, [...] por mediodía con camino del Fondo» (*Apeo*, 94r i 158r/110v); «partida: la Font», «finca: les Bases, [...] partida: Font» (*Repartiment* 1942, 115r i 177r); «Partida: [...] la Font» (*Amillar.* 1945, 34r).

Segons les afrontacions, la sort tenia al sud la síquia i el camí del Fondo, i al nord el camí d'Arbeca i el de la Devesa, i era dins la partida de les Basses. Ignorem si té relació amb *lo Comellar d'en Font*, només documentat el 1510. En una citació apareix com *la sort del Font*.

Font d'en Conill, la

«a la Font d'en Conill, [...] a tramuntana ab lo camí que va a Montblanch» (*Capbr.* 1574, 29r); «la Font d'en Conill» (*Capbr.* 1607, 234v); «en la partida de la Font d'en Conill» (*Capbr.* 1633, 99r); «altra pessa de terra bosquina [...] en la partida de la Font d'en Conill» (*Capbr.* 1765, 142r); «Fon del Cunill» (*Apeo*, 41v).

Devia ser la partida de terra contigua a *la font d'en Conill*. L'article personal *el*, substituint l'originari *en*, no fa acte de presència fins al document de final del segle XIX (*la Font del Conill*).

Font d'en Conill, lo camí de la [ʔo ka'mi ðe ʔa 'fɔn den ku'niʎ]

És el caminet que va des del camí del Pla de la Bassa fins a la mateixa font.

Font d'en Conill, la serra de la [ʔa 'sera ðe ʔa 'fɔn den ku'niʎ]

És als plans de la Bassa. Hi ha un pouet del qual neix aigua i un trosset de serra on hi havia rebolls. Ara ningú sap per què es diu *d'en Conill*.

«ab l'aiguavessant del Mas d'en Piquer, [...] a tremuntana tota serra de la Font d'en Conill» (*Capbr.* 1669, 67v); «a la partida del Mas d'en Piqué, [...] a tremuntana a tota serra de la Font d'en Conill» (*Capbr.* 1717, 47r); «tota serra amunt de la Font d'en Cunill» (*Capbr.* 1765, 98r).

Font del Gaia, la

«Campa. Su situación: Fon del Gaya [...], por mediodía otra de la azequia del Fondo» (*Apeo*, 98r).

Font d'en (o del) Pic, la

«a la partida anomenada la Font d'es Pich; 1804, desembre, 8 l'Espluga Calba» (*Índex nou*, 12.4/31); «Viña, yermo, [...] Font del Pig, [...] por poniente con otra del camino de Montblanc» (*Apeo*, 157r); «finca: Font d'en Pich, [...] partida: Font d'en Pich» (*Repartiment* 1942, 34r); «Partida: [...] Font del Rich» (*Amillar*. 1945, 10r).

La partida devia ser la peça de terra adjacent a la font. Hem observat que els informants actuals tenen noció de l'existència en altre temps de la font i no en tenen de la partida. De tota manera, el mapa de l'Institut Cartogràfic i Geològic

de Catalunya la recull, raó per la qual hem de suposar que fins no fa gaire era coneguda. De fet, la darrera vegada que l'hem documentat és el 1945. Deu ser una partida petiteta que coneixien només els que hi tenien alguna propietat. La darrera citació, en què llegim *Font del Rich*, es deu segurament a un error del copista, comès per etimologia popular. És un nom que no hem recollit en cap altre cas i que tampoc hem sentit de les fonts orals.

V. t. **Comellar d'en Pic, lo*.

Font d'en Pic, lo racó de la [tə ra'ko ðe la 'fɔn dem 'pik]

És *lo racó dels Escabrrers*, és a dir, el que toca al fondo dels Escabrrers.

V. t. *Escabrrers, lo racó dels*.

Fontetes, les [tɛs fon'tɛtɛs]

Són als Bassals. Quan plovia hi havia dos clots dels quals sortia aigua cap a la carretera de Fullea; per tant, aquí el significat de *fonteta* no és el de 'font petita', sinó el de 'font que brolla'. Com que no en tenim cap forma antiga documentada, simplement en deduïm el significat del fet que, efectivament, aquestes fonts eren una mena de brollador. És un diminutiu freqüent, sia en singular sia en plural, en la toponímia: l'hem localitzat a Fullea (*la Fonteta* i *les Fontetes*), a l'Albi (*la Fonteta*), al Vilosell (*la fonteta del Camí* i *les Fontetes*), a la Pobla de Cérvoles (*la fonteta del Calçons*) i a Gimènells (*la Fonteta*).¹⁰²

Fontí

«Joan [...], pagès, de dit Barberà, fill [...] de Rafel Poblet y de Josepha Poblet y Fontí», any 1772 (*Matr.* 1699, 252v).

La lectura no és prou clara. També podria tractar-se de *Fortí*.

Fontova [fɔn'təβɔ]

Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Francisco, fill de Manuel Fontova, de Belianes, y Maria Fontova y Compte», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312r); «Antònia Motlló Fontova, [...] d'Arbeca», «Fontova de Belianes» (*Òbits* 1921, 7 i 24); «Fontova Escribà, Antonio» (*Contribució*, 155r); «Fontova Escribà, Antònia» (*Amillar.* 1945, 36v); «Fontova Forcada, Pilar» (*Padró* 2013, p. 4).

102. Arbós (2003, p. 82), Amigó i Pere (2001, p. 230), Pere (2006, p. 82 i 157, i 2013, p. 66) i Turull (2007, p. 91).

Fonts

«Isidro, fill d'Anton Espasa y Maria Espasa y Fons; Joan [...] Espasa [...] y Fons», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312r); «una filla d'Anton Espasa y de Maria Espasa y Fons, moliners del molí d'esta vila, [...], de l'Espluga de Francolí [...]: Maria», any 1812 (*Bapt.* 1773, 232r); «Lucía Espasa y Fons» (*Òbits* 1875, 48r, 42).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Maria, procedent de l'Espluga de Francolí. Les grafies documentades són *Fons* i *Fonts*.

Fora (dels Murs), de

«Pere Texidor, de fora» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Anthonius Gaya, de fora», any 1580, «Joanna Texidora, de fora [...] Petrus Texidor, extra muros», any 1583 (*Òbits* 1574, 2v i 3v); «Fransina Texidora, de fora», any 1582 (*Matr.* 1580, 1v); «padrins: [...] Speransa Gaya, filla de na Gaya, de fora», any 1584, «pedrins: [...] Isabet Joana Texidora, donzella, filla de Pere Texidor, fora dels Murs», any 1602 (*Bapt.* 1574, 22 i 56).

Foradada

V. *Roca F.*

Foravalle, lo (tros del)

«Foravalle», «tros del Foravalle, [...] por poniente y norte con camino de Sannan» (*Apeo*, 157r/158r i 175v).

Podria indicar un espai fora de la rasa de la fortificació medieval, però hem documentat *lo vall del Castell* entre 1379 i 1765; en canvi, *lo Foravalle* només ha sortit en aquest document del segle XIX.

Forcades

«Dominga Forcades», any 1600 (*Matr.* 1580, 7r); «Mercedes Pubill Forcades» (*Òbits* 1903, 186r, 12); «Carmen Pubill Forcades, natural de Montblanch» (*Òbits* 1912, 97r, 34); «José, [...] hijo [...] de [...] José Panadès Almendros, [...] y Josefa Puvill Forcadas, natural de Montblanch», any 1938 (*Bapt.* 1935, 25r); «José Pubill Forcada» (*Repartiment* 1942, 96r).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Dominga, el 1600. Tres segles més tard reapareix, en una família procedent de Montblanc. Les grafies documentades són: *Forcada*, *Forcadas* i *Forcades*.

Forès

«mossèn Forès, qui llavors era vicarii del dit loch» (Visita 1450, 109r); «José Forès Dalmau, [...] de Vimbodí» (*Matr.* 1939, 37r, 7); «Juan Fortuny Forès, [...] de Santa Oliva (Tarragona)» (*Matr.* 1950, 11r, 1).

El 1450, un vicari de la vila se'n deia. Cinc segles més endavant reapareix el nom de família, procedent de Vimbodí i Tarragona. Ja es documenta al Vilosell el 1210 (Pere, 2006, p. 159).

Forn, lo carrer del, o lo carrer Davant lo (o del) Forn

«lo carrer que va la Forn» (*Capbr.* 1574, 53r); «lo carrer que va al Forn» (*Capbr.* 1607, 432v); «lo carrer Devant lo Forn, [...] a mitgdia ab lo Mur de la vila [...] y a tremuntana ab lo Solà de dita vila» (*Capbr.* 1717, 89v); «al carrer Devant del Forn» (*Capbr.* 1741, 15v); «en lo carrer de la Roca, [...] a sol ixent ab lo carrer que va al Forn, [...] tremuntana ab lo carrer que va a la Plassa» (*Capbr.* 1765, 115r).

Havia de ser una altra manera d'anomenar *lo carrer del Solà*, és a dir, el que ara és *lo carrer Major*.

Forn, la casa o lo casal del

«que la dita encomanda e los señors comanadors [...] posseheixen la casa del Forn per coure lo pa y que no hi ha ni pot haver més del dit forn, si donchs, lo señor comanador no permitie que se'n fes algun altre» (*Capbr.* 1574, 4v); «la casa del Forn per còurer lo pa» (*Capbr.* 1633, 19r); «la casa del Forn per còurer lo pa» (*Capbr.* 1669, 7v); «un forn de còurer pa [...] al carrer del Solà, que's forçat» (*Capbr.* 1692, 110v); «un forn ab son casal per còurer pa, [...] que és for-sat» (*Capbr.* 1717, 5r); «un forn ab son casal per còurer pa, cituat al carrer del Solà» (*Capbr.* 1741, 5v); «que lo referit *illustríssim* sor. Comanador té, [...] en lo carrer del Solà, un forn de còurer pa, ab son casal» (*Capbr.* 1765, 7r).

Les referències al *forn*, ho són estrictament a la construcció per a coure el pa; en canvi, aquestes anotacions, la primera de les quals és del 1574, parlen de la *casa* o el *casal* on hi havia el forn, al carrer del Solà. Per les afrontacions sabem que tenia a ponent la serra de les Roques.

V. t. **Senyor (Comanador), lo forn del.*

Forn, les escales del

«escaleras del Horno», «escaleras del Horno, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 9r i 87r).

Deuen ser les escaletes que comuniquen el carrer Major i el pati del Castell, a l'altura de cal Prior.

Forn, lo racó del

«Racó del Forn, [...] partida: Coma de Fullea» (*Repartiment* 1942, 283r).

Com que és a la Coma de Fullea, pot ser que es tracti del forn de teules.

Forques

V. **Pla de les F.*, **Vell de les F.*

Forques, les

[ʎes 'forkes]

És una punta, un tossalet, damunt de la carretera de Maldà, de les granges de cal Feliu, abans de la Creu Grossa i al costat del pla del Cabrer. És pràcticament tot solà; per això, en els capbreus antics el nom més freqüent per a designar-la és *lo solà de les Forques*. A mitjan segle XIV, Pere de Carcassona havia manat construir a Bernat d'Olzinelles unes forques en una muntanya del terme, com a signe de possessió. Suposem que és el lloc que posteriorment donaria nom a la partida. També construï un piló al pati del Castell i hi posà una destrat per a punició dels malfactors (Perg. 1359/41). Els informants actuals tenen notícia que hi havia tres forques i que estaven relacionades amb l'administració de justícia, que servien per a executar condemnats a mort.

«partida de las Forcas» (*Capbr.* 1669, 44r); «partida de les Forques, [...] mitg-dia ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 23r); «partida: Forques» (*Repartiment* 1942, 50r); «Partida: [...] Forques, [...] era trillar» (*Amillar.* 1945, 5r).

Les Forques, les Forques Velles o *les Forques del Senyor* és un nom indicador de la presència remota del patíbul on eren executats els condemnats per la justícia. Assenyalava l'espai on eren penjats els cadàvers dels ajusticiats, generalment un lloc enlairat i dominant un camí de molt de pas. Formaven l'instrument de suplici un o dos pals plantats a terra i un altre entravessat a la part superior, en el qual eren penjats els reus condemnats a morir ofegats per suspensió. Sovint, però, es barregen els sentits d'instrument de justícia i d'encreuament de camins, ja que *forcat* o *forcall* vol dir bifurcació topogràfica (Moreu-Rey, 1965, p. 87). Formant part de noms de lloc, es troba en moltes localitats, com ara: a Cubells, *la serra de les Forques*; a Cabanabona, *lo serrat de les Forques*; a Sant Pere de Riudebitlles, *lo serrat de les Forques*; a Castelló de Farfanya, Cervià, el Cogul, Fullea i Tarrés, *lo tossal de les Forques*; a Lleida, *lo pla de les Forques*; a l'Albagés, la partida dels *Forcats*; a Montblanquet, la del *Pla de les Forques*; a Rocafort de Queralt, la dels *Plans de les Forques*, i a Arbeca, les Borges Blanques, Cervera, Flix, Juneda, Sarral, el Vilosell i Vallclara, la de *les Forques*; a l'Albi també trobem uns quants topònims amb aquesta denominació.¹⁰³

103. Amigó (1999, p. 16-17), Turull (2007, p. 91), Piquer (1969, p. 35), Gual i Jorba (2012, p. 187), Martín (2005, p. 322), Arbós (2003, p. 85), Pasqual (2010, p. 90), Satorra (2010, p. 109),

Forques, lo camí de les

[tɔ ka'mi ðe tɛs 'forkes]

És el dels Espilars i el pla del Cabrer; es tracta d'una costa molt petiteta.

«partida de las Forcas, Demunt del Molí de l'Oli, [...] a sol ixent [...] part ab lo camí de les Forques» (*Capbr.* 1765, 180r).

Forques, la serra de les

«la serra de las Forcas, [...] a tremuntana ab sengle d'unas rocas» (*Capbr.* 1669, 31v); «la serra de las Forcas, [...] a tremuntana ab lo sengle d'unas rocas» (*Capbr.* 1692, 17r); «en la partida de la Coma d'en Salat, [...] a mitgdia ab la serra de les Forques» (*Capbr.* 1765, 118v).

L'expressió *sengle d'unes roques* sembla un topònim, que podria fer referència a un *cingle*. En occità està documentada la forma *sengle* (OnCat, vol. II, s. v. *Cingle*).

V. t. **Roques, lo collet o coll de les*.

Forques, lo solà de les

«lo solà de les Forques», «al sol de les Forques» (*Capbr.* 1510, 9r i 16v); «al solà de les Forques» (*Capbr.* 1574, 14r); «lo solà de les Forques» (*Capbr.* 1607, 277v); «lo solà de les Forques» (*Capbr.* 1692, 3v); «en la partida del solà de les Forques, Detràs del Molí de l'Oli, [...] a ponent ab terra vagant de la Vila» (*Capbr.* 1765, 106r-v); «sota de las Forcas, [...] por mediodía con otra por el camino de Arbeca», «solà de las Forcas, [...] por la derecha camino de Heredades» (*Apeo*, 11v i 62v); «partida: solà de les Forques» (*Repartment* 1942, 67r).

Començava on ara hi ha la raval de Jesús. Era el nom més habitual per a referir-se a la partida que ara es coneix com *les Forques*; si més no, és el nom més freqüent en els capbreus antics. En una citació el genèric *solà* és substituït per *sol* (1510) i en una altra, per *sota*; diríem que el darrer cas és un error del copista.

V. t. **Damunt del (o lo) Molí de l'Oli*.

Forques, lo tossal de les

«al tossal de les Forques [...], a migjorn ab l'ayguavessant de la serra» (*Capbr.* 1574, 71v).

Forquilles, lo

[tɔ fur'kiɫes]

Era el renom d'una persona del poble i també el rebia la seva dona.

Cornudella (2012, p. 66), Bonet (2012, p. 156), Pere (2006, p. 161, i 2017, p. 115) i Amigó i Pere (2001, p. 234).

Fort

«Joseph [...], fill [...] de Joan Fort, també pagès, y de Maria Fort y Serra, [...] de Roijals», any 1822 (*Matr.* 1791, 67v-68r); «Marina Fort i Minguell», any 1839 (*Bapt.* 1824, 250); «Teresa Fort y Minguella» (*Òbits* 1880, 96r, 11); «José Fort» (*Apeo*, 100r/71r); «Marina Teixidó Fort» (*Òbits* 1934, 65r, 4).

Amb el cognom *Fort* només hem trobat els noms de Josep, Marina i Teresa.

Forteular, lo

[ʎo fortaw'la]

És on actualment hi ha les granges de cal Cabeça, al pla de la Bassa.

«Fortaolà, [...] por poniente con el camino de Fullea» (*Apeo*, 96r); «partida: Fortaulà» (*Repartiment* 1942, 36r); «Partida: [...] Fontaulà» (*Amillar.* 1945, 11r).

El nom de la partida no apareix fins a final del segle XVIII, en què també s'acaben les referències a l'existència del forn. Tant els copistes dels documents en què se cita com els actuals informants demostren no tenir nocions del seu significat. Els antics forns de teules i tupines han generat una pila de topònims. N'hem anotat força exemples de viles properes: a Arbeca i Ulldemolins hi ha la partida de *la Teuleria*; vora el bosc de Poblet, la del *Forn Teuler*; a les Borges Blanques, la del *Forteuler*; a Vallbona, la del *Fonteular*; a l'Albi, com a la Poble de Cérvoles, *la font de la Teula* i, com a Ulldemolins, *lo forn Teuler* i *de la Teula*; a ponent, a més, hi ha topònims que contenen el nom *teula* o derivats a Àger, Artesa de Segre, Biosca, Camarasa, Corbins, Oliola, Sant Guim de Freixenet i Vilanova de Meià.¹⁰⁴ En algun cas, com és ara qualche nom de font, la referència podria ser la teula per la qual raja l'aigua.

V. t. **Aigüera de la Bassa, l'*; *Bassals, los*; **Camí del Pla de la Bassa, lo, o lo Camí de Montblanc*.

Forteular, lo camí del

«camino de Forteulà» (*Repartiment* 1942, 345v); «mediodía, camino de Fonteulà; [...] norte, camino Basa. Partida: [...] Pla de la Bassa» (*Amillar.* 1945, 93r).

Fortuny

«Cristóbal, [...] hijo [...] de [...] Francisco Fortuny Ferré, de Montblanch, y Dolores Bosch Teixidó, de Montbrió de la Marca», any 1918 (*Bapt.* 1912, 180); «Juan Fortuny Forès, [...] de Santa Oliva (Tarragona)» (*Matr.* 1950, 11r, 1).

Apareixen tres noms d'home: Cristòfol, Francisco i Joan.

104. Satorra (2003, p. 172), Piquer (1969, p. 34), Pere (2013, p. 259), Pere i Amigó (1997, p. 356-357), Amigó i Pere (2001, p. 433-434) i Turull (2007, p. 117).

Fossar, lo carrer del

«al barri Nou, [...] a sol ixent ab l'Abadia, a mitgdia ab lo carrer qui puja al Fossar» (*Capbr.* 1692, 50r); «en lo carrer del Barri Nou, [...] a mitgdia ab lo carrer qui puja al Fossar» (*Capbr.* 1717, 10v).

Lo carrer del Fossar devia anar de l'actual carrer de Santa Maria fins a l'església, i donava a la part on hi havia el fossar, a la banda sud, és a dir, mirant cap a Fullea.

Fracuan, cal

«Pedro Juan Marturell, *alias* Fracuan, [...] calle de Santa Maria, [...] de frente, calle del Pozo» (*Apeo*, 29r).

Cap informant ens ha sabut donar raó d'aquest renom. Per les afrontacions i els cognoms, sembla que es refereix a cal Príncep (o cal Pejan).

Frages

«Ramon [...], fill [...] de Joan Balcells y Teresa Frages [...], esta de Guimerà», any 1842, «Rosa Balcells y Frages», any 1843, «Joan Balcells y Frages», any 1845 (*Bapt.* 1824, 281, 295 i 313).

Franc

«Andreu [...], pagès, fill [...] de Joaquim Peyrau, de Vilanova del Picat [...] y Teresa Franc, de Menargues», any 1841 (*Matr.* 1791, 151).

Francino

«Fransino, Domingo, vecino Borjas Blancas» (*Amillar.* 1945, 91v).

Franciscano

V. **Ros del F.*

Franciscano, cal

[ˈkaʎ ˈfranzisˈkano]

És una casa del carrer Major on hi havia forn de pa. En la documentació consten dues cases anomenades *cal Franciscano*, totes dues al carrer de Fullea.

«Francisco Torres, dit lo Franciscano» (*Hospital* 1730, 15r); «Antonio Torres, *alias* Franciscano, [...] calle de Fullea. [...] Otra corral del Lluc, [...] por de frente con calle de Fullea» (*Apeo*, 114r); «Rosa Tapiol (Franciscano)», casament de l'any 1929 (*Spel.* 32, p. 14); «Tapiol, Pau, Franciscano» (*Contribució* 1936).

Franco¹

V. **Generalísimo F.*

Franco²

«Ildefonso Izquerra Franca, [...] vidriero, [...] de Peñalba, provincia de Huesca» (*Matr.* 1895, 1, 2); «Alfonso Izquerra Franco» (*Òbits* 1921, 13r, 10).

Hem optat per la grafia amb *o* perquè els dos personatges que duen el cognom deuen ser germans: suposem que la primera citació és un error del copista.

Frare, lo, o cal

[tɔ 'frare] o [tɔ 'flari]

«per testimonis Ramon Cunillera, dit lo Frare», any 1760 (*Matr.* 1699, 242r); «José Roig, alias Frare, [...] campa, viña, yermo. Su situación: Mas», «Francisco Torres, alias Frare, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 24r i 207r).

Segons el record dels informants, no era el renom d'una casa, sinó el d'una persona que aparentava bonhomia. Podria ser el segon personatge de la documentació, del qual no consta cap casa, només una finca; per tant, es tractaria d'un renom individual. La darrera citació sembla més aviat el nom d'una casa, al carrer de Senan. La pronúncia *Flari* és força habitual.

Frare del Batlle, lo

«Ramon Roig, de Capcarrer, dit lo Frare del Batlle» (*Hospital* 1730, 16v); «Ramon Roig, dit lo Frare del Batlle, y son fill y hereu, Francisco Roig, de Capcarrer, pagesos» (*Fund.* 1774, 132r).

Suposem que el renom té relació amb *lo Frare*, perquè el cognom *Roig* coincideix amb una de les citacions.

Frare del Maleu, lo

[tɔ 'frare t ma'tɛw]

Francesc (Daniel) Balcells i Masgoret (l'Espluga Calba, 1918 - Barcelona, 2006), anomenat *lo frare del Maleu*, pare franciscà amb el títol de lector provincial en sagrada teologia concedit pel Centre d'Estudis Franciscans de Madrid, ocupà el càrrec de ministre provincial de Catalunya i països sud-americans. Dedicà la vida a la docència, entre altres tasques, i ocupà diversos càrrecs dins de l'orde religiós franciscà a Chipiona, Balaguer, la Bisbal d'Empordà, Vilanova i la Geltrú, Berga, Lleida i Barcelona.

Freixe

«Ventura [...], filla [...] de Francesch Freixa, mestre de cases, y de Margarida Martí», any 1781 (*Bapt.* 1773, 47r); «Magdalena Freixa Safont, natural de Borjas Blancas» (*Òbits* 1887, 269, 42r).

Apareix un nom d'home: Francesc, i dos de dona: Magdalena i Ventura. L'única grafia documentada és *Freixa*.

Freixes

«Domingo Freixes [...], rector» (*StMiquel* 1730, 42r); «Claudio Freixes Masip, [...] hijo legítimo de don Pedro Freixas Nebot, [...] labrador, natural de Ulldemolins» (*Naix.* 1921, 97v, 22r).

Domènec Freixes va ser rector de l'Espluga Calba entre 1851 i 1854. Les dues grafies documentades són *Freixas* i *Freixes*.

Fuertes

«Felipa Fuertes Espósita, natural de la casa maternidad de Tarragona» (*Òbits* 1887, 76, 27r).

Fulleda¹

V. **Camí de F.*, **Coma de F.*, **Coma de Vinaixa* (o *F.*), **Majordom de F.*, **Vell de F.*, **Verge del Roser* o *Sagristia de F.*

Fulleda²

[fu'ʎeðɔ]

És una població i municipi de l'extrem oriental de la comarca, en contacte amb la Conca de Barberà pel sector de Senan. Els dos pobles disten uns quatre quilòmetres. Des de l'Espluga Calba s'hi accedeix per la carretera de Fulleda.

«de la collita del bovatge *que* faheren en los lochs sigüents de la vegueria de Montblanch: [...] Ffulleda» (Bovatge 1336, 27v); «*termini dicti loci, videlicet, in partita loci de Fulleda*» (Perg. 1405/9); «*loci de Fulleda*» (Perg. 1406/1); «lo rector de la Spluga Calva té una dona *per* amiga a la Spluga Calva e ell està a Fulleda» (Visita 1450, 106r); «de Fulleda» (*Capbr.* 1510, 6v); «la vila de Fulleda» (*Capbr.* 1633, 143v); «Andreu Roig, rector de la Spluga Calva i Fulleda» (*Òbits* 1650, portada); «lo reverent Anton Mailí, vicari perpètuu de Fulleda» (*Translació* 1778); «Espluga Calva: [...] confina con el término [...] *sur* Fulleda» (Madoz, 1845, p. 579).

Fulleda,³ (de)

«ego Bernardus de Fulleda [...] ipsos meos alaudes quos habeo [...] in Espulga Chalba», any 1168 (Altisent, 1993, doc. 337); «Guilelmus Fulleda» (Perg. 1405/9); «Guillem Fulleda», any 1418 (*Índex vell*, 173v); «Guillermi Fulleda» (*Capbr.* 1510, 16v).

El llinatge només va precedir de la preposició, *de Fulleda*, en la primera citació (1168). Tots dos prenomes estan llatinitzats: *Bernardus* i *Guilelmus* (o *Guillermi*, en genitiu).

Fulleda, lo camí de

[tɔ ka'mi ðe fu'ʎeðɔ]

Surt del carrer de Fulleda i dona a la costa del Feliu i a la carretera de Fulleda. La segona citació del capbreu de 1765 parla d'un tram d'aquest camí més proper al nucli de cases, potser del que ara anomenem *lo Redemú*, on aquest s'ajunta amb el carrer de Fulleda. En aquesta mateixa citació apareix com *lo camí de Fulleda i Montblanc*.

«lo camí que va a Fulleda» (*Capbr.* 1574, 15r); «lo camí va a Fulleda» (*Capbr.* 1607, 292v); «lo camí de Fulleda» (*Capbr.* 1633, 20v); «lo camí qui va a Fulleda» (*Capbr.* 1669, 66r); «lo camí qui va a Fulleda» (*Capbr.* 1692, 72r); «lo camí de Fulleda», «lo camí qui va a Fulleda» (*Capbr.* 1717, 11v i 85r); «lo camí de Fulleda» (*Capbr.* 1741, 98v); «lo camí de Fulleda», «una casa, [...] carrer del Solà, devall de la qual passa lo camí de Fulleda y Montblanch» (*Capbr.* 1765, 118r i 169r); «camino de Fulleda» (*Apeo*, 113r); «camino de Fulleda» (*Repartiment* 1942, 16r); «camino Fulleda» (*Amillar.* 1945, 6r).

Fulleda, lo carrer de

[tɔ ka're fu'ʎeðɔ]

Va paral·lel a la carretera de Fulleda i surt del poble en direcció a la localitat veïna. Es pot baixar del carrer a la carretera per la costa de Rei o bé pel carrer de Ramon Berenguer IV. El trinquet de la pilota era pel carrer de Fulleda, tot i que no sabem amb precisió on s'ubicava aquest espai clos per a jugar-hi. S'utilitzaven llocs fora de les muralles o propers a aquestes, que feien de frontó (Manresa, Tàrraga, Figueres i Reus); places que disposessin d'edificis amb grans parets, com ara esglésies o castells (Valls); ermites (Alforja, la Selva del Camp...), o bé rieres i torrents (Cambrils i Riudoms) (Arbós, 2016, p. 181). A l'Albi també existia aquest nom (Amigó i Pere, 2001, p. 343).

«vico de Fulleda» (*Capbr.* 1510, 8v); «calle de Fulleda», «Huerto. Su situación: Huerto, [...] por mediodía con el camino de herederos [...] y por norte con el trinquete de la pelota», «calle de Fulleda, [...] por derecha con trinquete de la pelota» (*Apeo*, 43r, 126r i 133r).

Fulleda, la carretera de

[tɔ ka're'tera ðe fu'ʎeðɔ]

La carretera que va des de l'Espluga fins a Fulleda (LV-2012) es construí l'any 1932. Fa 4,3 km. És un trencant, cap a Tarrés, de la carretera N-240, que ve de Montblanc i travessa l'Espluga de Francolí i Vimbodí. A peu de carretera hi ha un conjunt de fortificacions de formigó i pedres irregulars, construït per l'exèrcit republicà a final del 1938 per a cobrir la retirada roja per la via d'accés a Fulleda, que mai no van entrar en combat. Els búnquers disposen d'una obertura per a l'accés i d'obertures o espitlleres per a vigilar o disparar (BIEC, BI-81).

«carretera de Fulleda» (*Repartiment* 1942, 179r); «carretera Fulleda» (*Amillar.* 1945, 52v).

Fulleda, la coma de

«la coma de Fulleda» (*Capbr.* 1574, 5r); «l'aiguavessant de la coma de Fulleda» (*Capbr.* 1607, 237r); «l'ayguavassant de la coma de Fulleda» (*Capbr.* 1633, 173r); «l'aiguavessant de la coma de Fulleda» (*Capbr.* 1669, 124v); «l'ayguavessant de la coma de Fulleda» (*Capbr.* 1692, 102r); «y ha tres ayguas: [...] la coma de Fulleda» (*Capbr.* 1741, 9r); «hi ha tres ayguas: [...] la coma de Fulleda» (*Capbr.* 1765, 18v).

És un dels tres cursos fluvials principals del terme, junt amb la coma dels Masos i Aigües Vives. El capbreu de 1633 informa que l'aigua d'Aigües Vives² i de la coma dels Masos era per a regar uns dies de la setmana assenyalats, i que de la coma de Fulleda, se'n podia utilitzar sempre per a regar, a més d'haver-hi la possibilitat d'omplir les basses per a amerar cànem i lli; tal volta era el curs més abundant. Actualment, el nom es conserva designant la partida de *la Coma de Fulleda*, però la noció de *coma*, que fa referència a una depressió en terreny de muntanya, ha desaparegut per complet de l'ús quotidià.

Fulleda, lo pont de

[to 'pɔn de fu'ʎeðɔ]

És a la carretera de Fulleda, passat el tomb del Roure. És un pontet construït en fer la carretera, perquè aquesta travessés el Fondo.

Fulleda, lo terme de

[to 'terme ðe fu'ʎeðɔ]

El terme de Fulleda toca amb el de l'Espluga Calba per l'extrem sud d'aquest.

«termino de Fulleda» (*Capbr.* 1510, 18v); «lo terme de Fulleda» (*Capbr.* 1607, 278v); «lo terme de Fulleda» (*Capbr.* 1633, 64r); «lo terme de Fulleda» (*Capbr.* 1669, 97v); «fins a arribar al terme de Fulleda», «partida de Fulleda, [...] a tremuntana ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1692, 14r i 30v); «lo terme de Fulleda, a mitgdia ab lo terme de Vinaixa» (*Capbr.* 1717, 49r); «lo terme de Fulleda» (*Capbr.* 1741, 17r); «lo terme de Fulleda» (*Capbr.* 1765, 135v); «con el término de Fulleda» (*Apeo*, 29r); «Espluga Calva: [...] afronta lo terme al sud ab lo de Fulleda» (Rocafort, 1915, p. 332).

Fulleda, la travessia de

«calle de Fulleda, [...] por izquierda con trabesía de Fulleda» (*Apeo*, 135r).

Es deu tractar de l'espai on conflueixen el carrer de Fulleda, el de Montblanc i la carretera de Fulleda.

Fulleda als Omellons, lo camí de

[to ka'mi ðe fu'ʎeða tɔ ome'ʎɔns] /

[to ka'mi ðe fu'ʎeða tɔ awme'ʎɔns]

«lo camí que va de Fulleda als Homellons» (*Capbr.* 1574, 93r); «partida de la Portella, [...] a mitgdia ab lo camí qui va a Fulleda y Homellons, a ponent ab

lo terme dels Homellons», «lo camí qui va de Fullea als Homells, [...] a tremuntana ab ayguavessant de la serra del Coll d'en Febré» (*Capbr.* 1741, 138v i 139v); «lo camí qui va dels Omellons a Fullea, [...] y a tremuntana ab l'aiguavessant del coll d'en Febrer» (*Capbr.* 1717, 49v); «lo camí de Fullea y Homellons», «en la partida del Mas Blanch, [...] a mitgdia part ab lo camí que va de Fullea als Homells, [...] per a hont antes passava lo mateix camí», «en la partida del Mas Blanch, [...] a mitgdia ab lo camí que va dels Omellons a Fullea» (*Capbr.* 1765, 43v, 117v i 206r).

Era el camí que hi havia abans de fer la carretera. Passava per la Raval i pel Calvari, per cal Bessó. Hem inclòs en aquesta entrada dues citacions (*Capbr.* 1741, 139v, i *Capbr.* 1765, 117v) en què és evident la confusió que es produeix entre els noms dels *Omells* i dels *Omellons*. En dos documents (1717 i 1765) és anomenat *lo camí dels Omellons a Fullea*.

Fullea als Omells, lo camí de [ʔo ka'mi ðe fu'ʎeða ʔz u'meʎs] /
[ʔo ka'mi ðe fu'ʎeða ʔz aʍ'meʎs]

És al terme de Fullea. Va cap als Omells i Senan, per la carena del pla de Tarrés.

«camino de Fullea als Homells», «vico de Fullea als Homells» (*Capbr.* 1510, 9v i 11r); «lo camí que va de Fullea als Omells» (*Capbr.* 1574, 29v); «lo camí va a Fullea dels Homells» (*Capbr.* 1607, 328).

En el capbreu del 1510 s'aprecia alguna irregularitat en l'ús dels genèrics. D'una banda, és un document redactat en llatí i hi apareix *camino*, en castellà; d'altra banda, el mot llatí *VICO*, que hauria de significar 'carrer', interpretem que aquí vol dir 'camí'. En general, en aquest document, quan es vol parlar d'un camí el mot emprat és *via*.

Fusets, cal ['kaʎ fu'zets]

És una de les cases del carrer de les Dues Cases, tocant al cementiri. *La cabana de cal Fusets*, a la partida del Mas Blanc, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó tapada. Té 18,37 m² i fa 2,45 m d'alçària, 3,50 m d'amplada i 5,25 m de profunditat.¹⁰⁵

«José Bota, *alias* Fucets, [...] casa. Su situación: Era» (*Apeo*, 34v); «Albert Balcells Bota (Fusets)» any 1932 (Poca, 2017, p. 113); «Josep Balcells Bota, de cal Fusets», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 61); «José Balcells (Fusets)» (*Repartiment* 1942, 379r).

105. Martín i Preixens (2005, p. 327) i BIEC (BI-62).

Fuster

[fu'ste]

Hem localitzat uns quants noms d'home: Antoni, Arnau, Berenguer, Guillem, Jaume, Joan, Josep, Miquel, Pere (i Pericó) i Ventura, i també un de dona: Raimunda. En els primers documents estan llatinitzats i declinats en nominatiu o bé en genitiu: *Anthonius*, *Arnaldi*, *Berengarius*, *Guillermi*, *Johanes*, *Periconus* o *Petri*. Pel que fa a professions, a més de la de pagès, hem enregistrat la de ferrer. Joan Miquel Fuster va ser comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem entre 1633 i 1634.

«Arnaldi Fusteri, alias Gaya; [...] Petri Fuster; [...] Periconus Fusterii; [...] Berengarius Fusterii» (Perg. 1360); «Anthonius Fuster [...], Johanes Fuster» (Perg. 1405/9); «P. Fuster», «Guillermi Fuster» (*Capbr.* 1510, 17v i 21r); «mos-sèn Jaume Fuster», any 1586 (*Matr.* 1580, 2r); «A 9 de maig 1634 començà'l capítol provincial a Barcelona, [...] presidit per Miquel Fuster, comanador d'Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 502); «Ventura Fuster, fadri, ferrer, [...] de Vimbodí», any 1694 (*Matr.* 1650, 42v, 32); «Joan Fuster, mosso» (*Roser* 1694, 4r); «Armengol Fusté, Asunción Rosa» (*Padró* 2013, p. 1).

La grafia *Fusté* només apareix en alguns documents a partir del 1800.

Fuster, cal

[kaɫ fu'ste]

És una casa del carrer Major, davant de cal Prior, descendents del cabaler de cal Ponç, en la qual hi havia fusteria. Dona a les escaletes del pati del Castell per la part de darrere, on una inscripció a la pedra de la façana data la construcció del 1763. Segons la documentació, havia estat abans una casa del carrer de Montblanc, el propietari de la qual no tenia cap altra possessió al terme de l'Espluga.

«Antoni Joan Texidor, àlias Fuster, sastre» (*Bapt.* 1624, 1r); «(lo) Fusté», any 1801 (Arbós, 2010, p. 61); «Antonio Sardà, alias Fusté, [...] calle de Momblanch» (*Apeo*, 240r); «Joan Pons Fàbregas, [...] Fusté», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6).

És un nom de casa que retrobem arreu: a la Pobla de Cérvoles, a Vallclara, a Ulldemolins, a l'Albi i a Fullea.¹⁰⁶

V. t. **Sairac*, *cal*.

Fustera, ca la

[ka ɫa fu'steɾə]

«Fustera, Castell», «Sans, Antònia, Fustera» (*Contribució* 1936).

Era una casa del carrer Major, a mig carrer pujant a mà esquerra, entre la paret de l'hort del Castell i cal Cabrer, que ara s'anomena *cal Sec*. Era un dels quatre cafès que hi havia a l'Espluga abans de la Guerra Civil espanyola i feia les

106. Pere (2013, p. 137, i 2017, p. 118), Pere i Amigó (1997, p. 209), Amigó i Pere (2001, p. 238) i Arbós (2003, p. 87).

funcions de local social de la gent d'esquerres. Al primer pis hi havia el cafè i als baixos s'hi feia el ball. Hi acostumava a actuar l'orquestra La Lira.

Gabriela, la

«compares: [...] Fransina Sesplugues, filla de la Gabriela» (*Bapt.* 1574, 4).

Gaia¹

V. *Coma d'en G.*, **Font del G.*, *Omells (de na G.)*, **Pastor del G.*, **Pou del G.*, **Travessa lo d'Arbeca als Omells de na G.*

Gaia²

[ˈgajə]

Apareixen molts noms masculins: Arnau, Artemi Amadeu, Antoni (i Antonio i Toni), Batiste, Bernadó, Bernat, Blasi, Bonaventura, Cosme, Cristòfol, David, Dionisi, Domènec, Emili, Fabià, Felip, Francesc, Francisco, Gregori, Jacinto, Jacinto Duran, Jaume (i Jaumillo), Jaume Ramon, Joan, Joan Baptista, Jordi, Josep, Llorenç, Macià (i Matjà), Manuel, Marc, Martí, Maties, Miquel, Modesto, Pau, Pau Francisco, Pere (i Perot), Pere Joan, Pere Ramon, Pere Toni, Ramon i Valeri, i també n'hem documentat un munt de femenins: Agna M., Agnès, Alexandrina, Àngela, Antònia, Brígida, Càndia, Carme, Caterina, Concepció, Delfina, Deodata, Dolors (i M. Dolors i Dolores), Dorotea, Elena, Elisabet, Elvira, Encarnació, Esperança, Eulària (i Eulàlia), Felicitat, Felipa, Florentina, Francina, Francisca, Isabel, Isabet Joana, Jerònima, Joana, Joaquina, Josefa, Leonor, Llàcia, Maciana, Magdalena (o Malena), Manuela, Margarida (i Margarita), Maria, M. Cecília, Mariagna (i Agna Maria), Matiana Joana, Mercè, Misericòrdia, Montserrat (i M. Montserrat), Pasquala, Patronilla, Paula, Pauleta, Pera, Rafela, Raimunda, Ramona, Rosa (i M. Rosa), Tecla, Teresa (i M. Teresa), Tula i Victòria. En el document de baptismes de 1574, una dona anomenada Pere Gaia fa de padrina de bateig. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem localitzat els de doctor en medicina, mestre d'escriure, ferrer, pastor i sastre.

Marc Gaya consta com a jurat en cap de l'Espluga Calba el 1624. Ramon Gaya i Bota n'era batlle el 1782, Josep Gaya i Gaya va ser-ne el 1741 i Joan Gaya i Camprubí, de cal Sarauet, des del 25 de gener de 1954 fins al 31 de gener de 1958. Anton Gaya i Escoter, de cal Tenalla, lluità a la Guerra de Cuba (1895-1898). David Gaya i Català (1903-1939), de cal Tenalla, i Josep Gaya i Sanahuja van ser músics de l'orquestra La Moral de l'Espluga Calba. David Gaya també era compositor, malgrat que no se'n conservi cap partitura, ja que la mare les va fer desaparèixer en morir el fill a la presó de Lleida per no haver pogut suportar les penes del captiveri. Josep Gaya Gallofré (Samanyet), casat a l'Albi, fou trompetista i director de l'orquestra que ell mateix creà, Els Tranquils (Poca, 2017, p. 140 i 148). Actualment, setze persones el porten de primer cognom.

«Pere Guanya», «Pere Guayà» (*Fog.* 1497, p. 292); «Petrus Guaya», «Joannes Guaya, agricola, ville de Arbecha» (*Capbr.* 1510, 2v i 36v); «Antoni Gaya» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Margarita Gaya» (*Òbits* 1574, 1v); «compares: Jaume París y na Pere Gaya», any 1575, «Fransina Gaya», any 1592 (*Matr.* 1580, 3v); «Joan Gaya» (*Capbr.* 1607, 322r); «Marc Gaia, pagès y jurat en cap d'est loch», any 1637 (*Òbits* 1636, 2v); «Jacinto Gaia», any 1652, «Cicília Gaia, muller de Gregori Gaia», any 1670 (*Òbits* 1650, 4r, 26, i 11r, 94); «Pau Gaya» (*Capbr.* 1717, 59r); «hereus de Manuel Gaya», «Bonaventura Gaya», «Ramon Gaya» (*Capbr.* 1765, 50r, 67v i 148v); «Rosa Gaya y Tapioles», any 1772 (*Matr.* 1699, 252v); «Francisca [...], filla de [...] y Maria Gaya y Avellà», any 1775, «Francisco Gaya y Vila», any 1780 (*Bapt.* 1773, 14v i 45r); «José Gaya», «Bernand Gaya», «Miquel Gaya» (*Apeo*, 51r, 195r i 238r); «José Gaya Torres» (*Repartiment* 1942, 54r); «Gaya Balcells, Francisco», «Mercedes Gaya F.» (*Amillar.* 1945, 34r i 81v); «Concepción Gaya Balcells», «Artemio Amadeo Gaya Vallverdú», «Maria Teresa Gaya Balcells» (*Naix.* 1945, 21r, 7; 88r, 7, i 93r, 10).

El trobem, el 1553, a Arbeka (*Fog.* 1553). Ramon II de Torroja (~1153 - ~1195), de la noble casa dels Torroja (o Tarroja), que, juntament amb els Santa Fe i els Sarroca, havien estat els primers repobladors de la vila d'Arbeca, es casà amb Gaia de Bas.¹⁰⁷ Malgrat que l'hem localitzat com a renom amb anterioritat, el 1360 (*lo Gaia*), una de les primeres citacions (1510) és un Joan Gaia, també d'Arbeca. Aquestes dades poden tenir relació amb la procedència tant del renom com del cognom a la vila. Apareix amb les grafies següents: *Gaia*, *Gaija*, *Gaja*, *Gaya*, *Gaïa*, *Ghaia*, *Ghaya*, *Guanya* i *Guaya*. Avui dia els portadors l'escriuen sistemàticament *Gaya*.

Gaia, cal

[ˈkaɫ ˈɣajə]

Era al carrer Major, al perxe, el qual es deia *lo perxe del Gaia*. Ara és *cal Borrassol* i *cal Sabater*. *Queviures Casa Gaya* és el nom oficial que té l'única botiga que hi ha actualment a l'Espluga Calba i que es coneix com *cal Prior*.

Gaia, lo

«Arnaldus Fuster, alias Gaya» (Perg. 1360).

Gaia, la cabana del

[ɫa kaˈβana ɫ ˈɣajə]

«morí, del contaigi, a l'era d'en Gaia, a la cabana», any 1652 (*Òbits* 1650, 4v, 32); «en la partida de la Coma d'Aygües Vives y discorre per un collet fins a la cabana de Pere Joan Gaya» (*Capbr.* 1692, 13v); «discorre per un collet fins a la cabana de Pere Joan Gaya, [...] que és ya del terme de Sanant» (*Capbr.* 1717, 4r); «la cabana de Ramon Gaya, que antes era d'Antoni París, que és del terme de Sanant» (*Capbr.* 1765, 7r).

107. Sans, Pau i Junyent (2014, p. 24-25 i 112) i GEC.

Era a Senan. Els capbreus de 1692, 1717 i 1765 serveixen per a especificar els límits del terme de l'Espluga Calba; hi consta com a propietari Pere Joan Gaya i, abans, Antoni París. Segons la primera citació, Joan Valls va morir, contagiats per la pesta, en l'esmentada cabana i hi va ser enterrat. L'hi devien confinar per tal d'evitar la propagació de l'epidèmia. En la part que continua del document es concreta que en aquell moment es va acabar el contagi.

Gaia, lo perxe del [to 'pɛrtʃe t̪ 'ɣajɐ]

És com s'anomenava abans *lo perxe del Sabater*.

V. t. *Sabater, lo perxe del*.

Gaia, la rovellonera del [ta roβeʎo'nera t̪ 'ɣajɐ]

És al Grau.

Galdeo, cal ['kaʎ ɣaʎ'deɔ] / ['kaʎ ɣaʎ'deɟɔ]

És al carrer de Montblanc. Després, els de cal Galdeo van anar a viure a la plaça de la Roca, on havia estat cal Dalmau. *La cabana de cal Galdeo*, a la partida del Mas Blanc, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó tapada. La façana fa 3 m d'alçària i 5,40 m d'amplada.¹⁰⁸

«Jaume Sardà Saltó, 1890 (Galdeo)» (Poca, 2017, p. 73); «Miquel Sardà Saltó, [...] Galdèio», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Jaume Sardà, àlies Galdeo», any 1920 (*StCrist* 1795, 14r); «Jaume Galdeo», «Sardà, Ramon, Caldeo», «Sardà, Jaume, Caldeo» (*Contribució* 1936).

Segons la tradició familiar, algun avantpassat va viatjar a Terra Santa i l'anomenaven així perquè es referien al *Galileu*, és a dir, el que havia anat a Galilea. Per a un nom similar, de l'Albi, *cal Caleo*, Amigó i Pere (2001, p. 137) dona dues possibles explicacions: que sigui un castellanisme procedent d'una pronunciació a la catalana de *jaleo*, o bé que sigui una apòcope del prenom *Leonci* o *Leònides* o *Leopold*, amb aglutinació redundant de *ca*, *ca Leo*. A Solivella hem localitzat *cal Caldeio* (Moreu-Rey, 1991, p. 187). Actualment, es pronuncia majoritàriament *cal Galdeo*, però també es pot sentir *Galdeio*, mentre que en el document de 1936, en dues de les tres anotacions, la forma és *Caldeo*.

Galimany

«1920 Estudi de nois - Sr. Galimany» (Poca, 2017, p. 104).

Des del 1920 fins al 1926, el senyor Galimany va ser mestre de l'Escola Nacional, a ca l'Agna.

108. Martín i Preixens (2005, p. 327) i BIEC (BI-60).

Galindo

«Miguel Cristóbal Francisco Bibiad Galindo, compareció don José Cibiad y Porciello, natural de Vinacet, [...] y de doña Joaquina Galindo y Galindo, natural de Arándiga, [...] provincia de Zaragoza» (*Naix.* 1881, 38r, 15).

Galitó

«Agn Maria Galitona, [...], filla ets dels *quòndam* Joan Galitó, [...] de Fulio-la, de Plana d'Urgell», any 1646 (*Matr.* 1636, 8r); «Paula Galitó, [...], filla [...] de Teresa Gallitó [...], d'Utxafava», any 1820 (*Matr.* 1791, 64r-v); «una filla [...] de Magí Mateu, sastre, y de Paula Galitó [...]: Maria», any 1821, «Christòfol Mateu y Galitó», any 1824 (*Bapt.* 1773, 292r i 305v).

Hem documentat dos noms: Agna M. i Paula. Les grafies enregistrades són: *Galitó* i *Gallitó*.

Gallard

«Berengario Gallart, habitadori ville de Falceto [...], domino castri *et* loci de Spelunca Calva» (Perg. 1379); «Testimonis: fra Pere Gallart, mestre dels minyons», any 1604 (*Òbits* 1574, 15r); «padrins: [...] Maria Gallart y Prats», any 1811, «un fill de Joseph Roig y Maria Gallar [...]: Ramon», any 1822 (*Bapt.* 1773, 223r-v i 298r); «Salvadó [...], fill [...] de Jaume Gallart y de Rosa Gassió, [...] de Vinaixa», any 1823 (*Matr.* 1791, 68v); «Rufino Sanfeliu Guallart», «Enrique Sanfeliu Guallart» (*Òbits* 1887, 200r, 14, i 204r, 18); «Maria Guallart Consul» (*Repartiment* 1942, 138r).

Apareixen quatre noms d'home: Berenguer, Francesc, Pere i Salvador, i també un de dona: Maria. Pel que fa a noms d'ofici, a part del de pagès, hem enregistrat el de mestre de minyons. El 6 de novembre de 1379, Gabriel Conesa i la seva muller Margarida van vendre el lloc i castell de l'Espluga Calba, amb els seus habitants, forns, aigües, imperi i jurisdicció, a Berenguer Gallard, de Falset, per 121.000 sous barcelonesos. En les grafies anotades, l'oclusiva final és sistemàticament sorda (*Gallart*), però també pot ser muda (*Gallar*). Alternen el diftong etimològic inicial (*Guallard*) (Moran i Rabella, 1999, p. 210) i la posterior monofongació (*Gallard*).

Gallego

«Encarnación Moreno Gallego, [...] filla de Críspulo Moreno Soriano, [...] de Fuencarral (Madrid) i de Encarnación Gallego Orcajo, [...] del mateix poble, refugiada» (*Naix.* 1934, 68r, 3).

El nom inicial d'Encarnación Moreno Gallego era *Llibertat*, però consta canviat amb posterioritat, d'acord amb el que disposava l'ordre de 9 de febrer

de 1939. Sembla que la refugiada només era la mare; potser el pare no va arribar a ser a l'Espluga Calba.

Gallego, lo

«Sardà Saltó, Jaime (Gallego)» (*Amillar*. 1945, 70v).

No tenim constància que en aquesta data hi hagués cap casa que s'anomenés *cal Gallego*; per tant, suposarem que és un renom individual.

Gallofré

«Esperanza Gaya Gallofré» (*Òbits* 1912, 101r, 3); «José, [...] hijo [...] de [...] José Gaya Sanahuja, de la presente, y Elvira Gallofré y Gaya, de Albi» (*Bapt.* 1912, 55); «Maria Gaya Gallofré, [...] hija legítima de [...] Elvira Gallofré Gaya, [...], de Liñola» (*Naix.* 1921, 30v, 6); «José Gaya Gallofré» (*Matr.* 1934, 18r, 10).

Tots són membres d'una mateixa família, els fills de Josep Gaya i d'Elvira Gallofré, aquesta de l'Albi.

Galvey

«Magdaleno Galvey Blázquez (soldat), [...] a conseqüència d'una ferida greu de metralla» (*Òbits* 1934, 77r, 16).

Gana, cal

«Ramon Gaya, *alias* Gana, [...] calle de Fuleda, [...] de frente camino de Fuleda» (*Apeo*, 202r).

Ramon Gaia només consta que tenia la casa a l'Espluga Calba i una finca a la Portella. A Sant Martí de Maldà hem localitzat una altra casa anomenada *cal Gana*.

Ganado, cal

«Ramon Segura, *alias* Ganado, [...] calle de Fuleda» (*Apeo*, 122r).

Garabito

«Llista de refugiats [...]: Francisco Garabito Chacón, [...] pastisser, c/ Santa Maria», mort el 1938 (Rubió, 2011, p. 162).

Garcia

«Ramon [...], fill [...] de Ramon Jordana y Serafina Jordana y Garcia, pagesos, [...] de Maldà», any 1839 (*Matr.* 1791, 137); «Rosa Jordana Garcia» (*Òbits* 1894, 7r, 10).

García

[gar'sia]

Un dels padrins de bateig de Teresa García era un alferes de l'exèrcit. Per tant, es pot suposar que aquests habitants del regne de *Castella la Rioja*, com els anomena l'escrivà, van fer cap a l'Espluga Calba per alguna raó relacionada amb la vida militar.

«Theresa Francisca García, filla de Juan García, de la ciudad de Burgos», any 1699 (*Bapt.* 1685, 32r, 3); «Causo García, Julia» (*Padró* 2013, p. 3).

Gargallo, cal

[ˈkaɫ ɣarˈɣaɫo]

Era al carrer de Fullea. El marit era de l'Espluga Calba i la muller, parenta de cal Carafell, era de Torregrossa.

Garlandí

«Cassa de Joseph Garlandí» (*Roser* 1600, 4r); «Joan [...], estranjer, fill ets dels quòndam Antoni Granalich, pagès, [...] de Limonja, regne de França», any 1638 (*Matr.* 1636, 2v); «Joseph [...], fill [...] dels honorables en Joan Garlandí, [...] dels Omellons», any 1675, «Francisco [...], fill [...] dels quòndam Joseph Garlandí», any 1699 (*Matr.* 1650, 20v-21r, 66, i 46r, 43); «Simon Garlandí» (*Bapt.* 1685, 1v, 6); «Joseph Granallí», «Joseph Garlandí» (*Capbr.* 1692, 68r i 76r); «Cicília Garlandí y Selma», any 1698 (*Òbits* 1685, 18r, 4); «Ramon Garlandí» (*Capbr.* 1765, 63); «Ramon Granellí o Garlandí y Balcells», any 1768 (*Òbits* 1699, 90r-v); «Josepa Torres y Granellí o Garlandí», any 1774, «Anton Torres y Granellí», any 1779 (*Bapt.* 1773, 11v i 40r); «Joseph Granellí o Garlandí y Saltó», any 1783, «la quòndam Francisca Granellí», any 1784, «Maria [...], filla [...] de Ramon Granellí, pagès», any 1785 (*Matr.* 1699, 301, 305 i 312); «Ramon Garlandí», «Manuel Garlandí» (*Apeo*, 62r i 147r).

Apareixen uns quants noms d'home amb aquest cognom: Antoni, Francisco, Jeroni, Joan, Josep, Manuel, Pere, Ramon i Simon, i també uns quants de dona: Agna M., Antònia, Caterina, Cecília, Francisca, Josepa, Magdalena (o Malena), Maria, Raimunda, Rosa i Ventura. Quant a professions, a part de la de pagès, hem documentat la de doctor en medicina. De vegades, una mateixa família presenta més d'una grafia, fins i tot una mateixa persona. És el cas de Josepa Torres i Garlandí, enregistrada així en l'índex, mentre que en la descripció del bateig, és a dir, en l'interior del llibre, que és on hem trobat el nom de la mare, hi posa també *Granellí*. El que devia ser el primer portador a la vila era d'origen francès, de Llemotges. Apareix amb múltiples variants ortogràfiques: *Garlandí*, *Garnallí*, *Graladí*, *Granalich*, *Granallí* i *Granellí*.

Garret

«Ventura [...], fill [...] de Joseph Plensa y Maria Plensa y Garret [...], d'Albesa», any 1785 (*Matr.* 1699, 312r).

Garreta

«Raymunda [...], filla [...] de Francisco Nuri-orriols, sarrador, y de Maria Nuri-orriols y Garreta», any 1773, «Magdalena Nuri-orriols y Garreta», any 1776, «Antònia Nuri-orriols y Garreta», any 1778 (*Bapt.* 1773, 3v-4r, 18v i 33r); «Teresa Jové Garreta» (*Naix.* 1921, 66r, 21); «Antonio Jové Garreta» (*Naix.* 1927, 33v, 21).

Només una persona, anomenada Maria, el porta de primer cognom.

Garriga

«Llorens Garriga, fill d'Albert Garriga», any 1699 (*Òbits* 1685, 29v, 8); «José Costa Garriga, soltero, labrador, [...] de San Martí de Maldà» (*Matr.* 1908, 9r, 10).

Gaspar

«Josep Gaspà, metge», any 1750, «mísser Rafel Gaspar, metge», any 1759 (*Òbits* 1699, 41v i 51r); «Maria [...], filla [...] del magnífich Rafel Gaspà, doctor en medicina, y Isabel Serra», any 1752, «Isabel Gaspà y Serra», any 1755 (*Matr.* 1699, 212r i 214r); «Ramon [...] Balcells, [...] fill [...] d'Isabel Balcells y Gaspà», any 1775, «padrins: Pere Jaume Balcells y Gaspà, pagès, y Maria Balcells y Gaspà», any 1780, «padrins: Jaume Balcells y Gaspar», any 1801 (*Bapt.* 1773, 13r, 45r i 170v); «Rosa [...], filla [...] de Miquel Balcells, pagès, y Elisabet Balcells y Gaspà» (*Matr.* 1791, 1r).

Hem documentat tres noms d'home: Bernat, Josep i Rafel, i també dos de dona: Isabel (o Elisabet) i Maria. Només dos escriptors transcriuen la consonant muda de final de mot: *Gaspar*; en la resta de citacions la forma és *Gaspà*, amb accent o sense.

Gassió

«Salvadó [...], fill [...] de Jaume Gallart y de Rosa Gassió, [...] de Vinaixa», any 1823, «Joseph Gasió y Vilà, [...], de la Pobra de Siérvols», any 1828 (*Matr.* 1791, 68v i 79v); «Isidro, [...], hijo [...] de [...] Antonio Sanfeliu Gasió, de Nalech, y Francisca Espina Pollina, de Ciutadilla», any 1908 (*Bapt.* 1892, 381).

Les grafies documentades són *Gasio* i *Gassio*, amb accent o sense.

Gassol

«Antònia [...], filla [...] de Pau Solé [...] y de Magdalena Solé y Gassol», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «un fill de Joseph Andreu, pagès, y Rosa Andreu y Gasol», any 1808, «Maria [...], filla [...] de Ramon Gaya, pagès, y de Maria Gaya y Gassol», any 1817 (*Bapt.* 1773, 208r i 268r); «Anton Gassol y Català», any 1813, «Joseph Gassol y Guiu», any 1818 (*Matr.* 1791, 45v-46r i 52r); «Joseph

Mariano, fill de Jaume Saltó y de Catarina Saltó y Gassol», any 1814 (*Confirm.* 1797, 316r, 79); «Juan Andreu y Gasol» (*Òbits* 1880, 3r, 17); «Francisca Camprubí Gassol», matrimonis de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 5); «Camprubí Gasol, Antonio» (*Amillar.* 1945, 15v).

Hem documentat tres noms d'home amb aquest cognom: Anton, Josep i Ramon, i també cinc de dona: Caterina, Francesca, Magdalena, Maria i Rosa. Pel que fa a les grafies, alternen la *essa simple* i la *doble*: *Gasol* i *Gassol*.

Gassull

«Pablo Aixalà Gasull, soltero, labrador [...] de Omellons» (*Matr.* 1895, 13r, 6).

Gato, lo

[to 'ɣato]

«Ramon Culleré Serret (Cal Gato, Belianes) i Maria Sesplugues Escalé (Xaparro), casats el 25 d'octubre de 1944» (Poca, 2017, p. 183).

Una dona de *cal Gato* de Belianes es va casar a cal Xaparro; de retruc, els fills del matrimoni també rebien aquest renom. *Cal* i *can Gat* és un renom que es troba arreu. El nostre, però, es presenta castellanitzat.

Gavaldà

«Thomàs [...], de Montblanch, fill [...] de Pau Marçal, també pagès, y de Petronilla Gavaldà», any 1752 (*Matr.* 1699, 212r).

Gavarra

[ga'βaro]

Apareixen uns quants noms masculins: Àngel, Baltasar, Cristòfol, Jaume, Joan, Josep (i Josep M.), Llorenç, Ramon, Rosendo i Salvador, i també uns quants de femenins: Antònia, Baltasara, Casilda, Fidela, Josepa, Manuela, Maria, M. Mercè, M. Rosa, Pilar, Pura, Raimunda, Ramona, Teresa (i Teresina i Teresita). Rosendo Gavarra Miret apareix, per error, com a Gavarró en un document (1945). Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«Maria Ribera, filla de Ramon Ribera y de Casilda Ribera y Gavarra», any 1814 (*Confirm.* 1797, 318v, 74); «Juan Gavarra Piñol» (*Matr.* 1887, 12r, 4); «Cristóbal Gabarra» (*Apeo*, 123r); «Manuela Gabarra Castañé» (*Matr.* 1908, 40r, 4); «Gavarra Setó, Josepa», any 1916 (*Bapt.* 1912, 127); «José, [...], hijo [...] de [...] Àngel Gavarra Roca, de Maldà, y Antònia Panadès, [...], any 1928» (*Bapt.* 1912, 345); «Ramon Gabarra Cunillera», any 1936 (Rubió, 2011, p. 257); «Rosendo Gabarró M.», «Rosendo Gabarra Miret» (*Repartiment* 1942, 3v i 10r); «Ramon Gabarra Roca» (*Amillar.* 1945, 71r); «Teresita Gavarra Cubiró» (*Naix.* 1945, 21v, 8); «Gabarra Cubiró, Maria Rosa» (*Padró* 2013, p. 4).

Quant a les grafies, alternen *Gabarra* i *Gavarra*.

Gavarró

«Francisco Gavarró, fadri, pagès, de Fulleda», any 1798 (*Matr.* 1791, 14v); «Rosa Gavarró, filla de Francisco Gavarró y de Rosa Gavarró y Sardà», any 1814 (*Confirm.* 1797, 318r, 45); «Raymunda [...], filla [...] de Pau Gavarró [...] y Francisca Bellart», any 1834, «padrins: Pau Gavarró, pastor», any 1834, «Antònia Gavarró y Ballart», any 1848 (*Bapt.* 1824, 160, 161 i 334); «Teresa Gabarró y Bellart» (*Matr.* 1872, 4r, 15); «Rosa Oliveres y Gabarró», «Maria Oliveres y Gabarró» (*Òbits* 1878, 51, 27, i 63, 39); «Cristóbal Gabarró», «Ramón Gavarró» (*Apeo*, 14r i 73v); «Antònia Arbós Gabarró» (*Repartment* 1942, 11r).

Apareixen uns quants noms d'home: Baptista, Cristòfol, Francesc, Francisco, Joan, Pau i Ramon, i també uns quants de dona: Antònia, Francesca, Josefa, Magdalena, Maria, Raimunda, Ramona, Rosa, Teresa i Victòria. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, hem documentat la de pastor. L'alternança entre be i be baixa també es produeix en aquest cas: *Gabarró* i *Gavarró*.

Gavatxo del Cunya, cal

[ˈkaʎ ɣaβatʃo ɫ ˈkunya]

Era al carrer de Fulleda. Dels sobrenoms corresponents a adjectius toponímics, dels referents a països europeus, *Gavatx* (o *Gavaig*) és, de molt, el més usual. És un terme despectiu amb què es designaven els francesos i també els afrancesats, és a dir, els que durant la Guerra de la Independència (1808-1814) col·laboraren amb l'invasor. A Vallbona (Piquer, 1969) hi ha *cal Gavatx* i a Ullde-molins, *la cova del Gavatx* (Pere i Amigó, 1997, p. 213).

GayaV. *Gaia*.**Gec-de-fusta, lo**

[ˈto ˈdʒɛg de ˈfustə]

És un renom que ja només recordava algun dels informants.

Geca, la

[ˈla ˈdʒɛko]

A l'Antònia del Gec li deien *la Geca* i al seu marit, *lo Gec-de-fusta*.

Gelabert

«Josep Gelabert, actual col·lector de ese término» (Plet 1807); «Rosa [...], filla [...] de Jaume Marjanat, pagès, difunt, y d'Eulàlia Marjanat, vuy Gelabert», any 1807 (*Matr.* 1791, 24r); «Joseph Gelabert» (*Lluïsmes* 1808).

V. t. **Gilabert*.

Gelambi

«Antònia [...], filla [...] del quòndam Joan Gaya, cirurgià, de Vilaseca del Camp, [...] y d'Antònia, Gaya en primeres núpries, y Gelambi», any 1770 (*Matr.* 1699, 245r-v).

Gelonc

«Franceschs [...], paigès, fill dels honorables en Franceschs Gilonch, [...] de Belvís», any 1658 (*Matr.* 1650, 6v, 19); «1958 Ajuntament: [...] el secretari, Ramon Arqués Gelonch» (Poca, 2017, p. 276).

La grafia és sistemàticament medievalitzant, amb una hac després de l'oclusiva: *Gelonch* o *Gilonch*. El trobem documentat, el 1553, a Castellserà i a la Guàrdia d'Urgell.

Gendre

«Jaime Joan [...], fill [...] dels honorables Joseph Gendre, també paigès, [...] d'Anglesolla, [...], y d'Elisabet Gendre y Erenga», any 1659, «Agnà Maria Gendre», any 1670 (*Matr.* 1650, 8v-9r, 25, i 16r-v, 54); «Joseph Gendre» (*Capbr.* 1669, 7r); «Maria Àngela Sesplugues y Gendre» (*Fund.* 1774, 104r, 48).

Hem documentat tres prenomes: Jaume Joan, Josep i Agnà Maria.

Gener

[dʒe'ne]

Apareixen uns quants noms d'home: Agustí, Antonio (i Anton), Batista Joan, Bartomeu, Bonaventura, Eloi, Enric, Francesc, Francesc Xavier, Francisco, Gabriel, Ignasi, Joan, Josep (i Josep M.), Lluc, Magí, Marià, Miquel, Miquel Joan, Pasqual, Pau i Pere, i també força de dona: Antònia, Caterina, Concepció, Felícia, Francisca, Magdalena, Margarita, Maria, M. Adelaida, M. del Carme, Matiana, Mercè, Paula (i M. Paula), Rita, Rosa, Quitèria, Teresa i Trinitat. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, hem localitzat les de fuster, moliner de farina i teixidor de lli. El gener del 1912 fou nomenat batlle Francesc Gener i Gaia, de cal Russo; durant la seva regència, és a dir, fins al 1918, es posà l'aigua potable al poble i es confeccionà el *Reglamento y condiciones de la Sociedad de Aguas de Esplugas Calva*. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Margarita Ginera», any 1595 (*Òbits* 1574, 11r); «cassa de Lluch Jané» (*Roser* 1600, 5v); «padrina: Catarina Ginera», «un fill de Pere Giner, texidor de ly [...]»: Batista Joan», any 1644 (*Bapt.* 1624, 5r i 47v, 135); «Quitèria Janera», any 1670 (*Matr.* 1650, 15r-v, 51); «Lluch Giné», any 1681 (*Òbits* 1650, 20r); «Pere Jané» (*Capbr.* 1765, 18v); «Joan [...], fill [...] de Francisco Giné, fuster, y de Maria Giné y Ferrando», any 1774, «padrins: [...] Maria Paula Giné y Mitjans», any 1809, «Pau [...], fill [...] de Francesch Giné, moliner de farina, y de

Josepha Camprubí, [...] de Vallfogona, bysbat de Vich», any 1815 (*Bapt.* 1773, 8v, 48r i 253r-v); «Joseph Jené y Segura. [...] Avis paterns: Anton Jené», any 1843, «Rosa Jené y Pons», any 1844 (*Bapt.* 1824, 289 i 302); «Avis paterns: [...] Francisca Gené», any 1861 (*Bapt.* 1858, 54v); «Pedro Giné», «José Giné» (*Apeo*, 14r i 227r); «Maria Gené Boleda», matrimonis de l'any 1902, «Mercè Gené Queraltó», homenatge a la vellesa de l'any 2002 (*Spel.* 40, p. 5 i 31); «Giné Ribera, Ignasi», any 1908 (*Bapt.* 1892, 378); «Giné Queraltó, Mercedes», «Giné Ribera, José», any 1913 (*Bapt.* 1912, 59 i 65); «Giné Balsells, José», any 1935 (*Bapt.* 1935, 8r); «Francisco Gené Gaya» (*Repartiment* 1942, 1r); «Trinidad Gené» (*Amillar.* 1945, 26v).

En alguns casos, la mateixa persona o bé membres de la mateixa família s'enregistren amb totes dues grafies, com ara: «Lluch Jané» (*Roser* 1600) i «Lluch Giné» (*Òbits* 1650). Amb la grafia *Giner* està documentat, el 1358, a l'Albagés i a Fullea; el 1497, a Arbeka, les Borges Blanques i Castellots; el 1553, al Vilosell i Vinaixa. En la forma femenina *Ginera* el trobem, el 1497, a l'Albagés, Arbeka i la Granadella i, el 1553, a Bovera (*Fog.* 1358, *Fog.* 1497 i *Fog.* 1553). Presenta diverses grafies, amb accent o sense: *Gene*, *Gener*, *Gine*, *Giner*, *Jane*, *Janer* (i) *Jene* i *Jine*.

Generalísimo Franco, lo carrer del

«la calle del Generalísimo Franco» (*Òbits* 1934, 132v, 4); «calle Generalísimo Franco» (*Repartiment* 1942, 173r); «poniente, camino; norte, calle Generalísimo Franco. Partida: [...] Redemur» (*Amillar.* 1945, 49v); «calle Generalísimo Franco, nº 48» (*Naix.* 1945, 42v, 3).

És el nom que va rebre el carrer Major, des del perxe del Sabater fins a la carretera de Fullea, des de 1939 fins a 1978.

Germanet, lo

[ʎo dʒarma'net]

Era el renom d'una persona del poble que, amb molta freqüència, s'adreçava als altres amb l'apellatiu *germanet* o *germaneta*. A les Borges Blanques hi ha *lo Cisco de l'Hermano* i *ca l'Hermano* (Ripollès, 2006, p. 106 i 124).

Germanor, la

[ʎa dʒarma'no]

La Germanor, sala de ball de la planta baixa de cal Llorenç, era una societat creada el mes de març de 1936, de gent religiosa, políticament propera als partits de dretes i formada per la majoria del jovent del poble. Els seus membres s'anomenaven *democràtics*, pel nom complet de l'entitat: la Unió Democràtica Federal, fundada el 1931 per Llorenç Cunillera i Andreu. Fins i tot van inventar unes coples, que cantaven als d'esquerra, recollides en apèndix, a l'apartat de mostres de costumari. Després de la Guerra Civil, al primer pis va haver-hi una escola de noies i als baixos, el cinema.

Gibert [dʒiβɛr]

Apareixen alguns noms d'home: Francesc, Francisco, Jofre i Josep M., i també un de dona: Rosa.

«Francisco [...], pagès, [...] de Castellfullit, bisbat de Solsona, fill [...] de Joseph Gibert i d'Antònia Morera», any 1812 (*Matr.* 1791, 39v); «José Boleda y Givert, natural de Guimerà» (*Òbits* 1875, 2r, 2); «Francisco Codines (Torràt), Rosa Gibert (la seva mare)» (Poca, 2017, p. 254); «José María Codines Gibert», «Francisco Codines Gibert» (*Naix.* 1945, 16r i 48v).

El trobem documentat a la Granadella el 1497 i el 1553 (*Fog.* 1497 i *Fog.* 1553). Només n'hem recollit una variant gràfica: *Givert*.

Gil [ˈdʒiɫ]

Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Salvador Gil» (*Amillar.* 1945, 20v); «Gil Pueyo, Ángel» (*Padró* 2013, p. 5).

V. t. *Gili*².

Gilabert

«Francisco [...], morcayre, de Mongay, fill [...] de Baltesar Gilabert [...] y d'Antònia Cercós», any 1842 (*Matr.* 1791, 154).

L'ofici de morcaire, desaparegut amb la mecanització de les tasques agrícoles, era el desenvolupat pels qui, en els molins d'oli, manejava el solatge i netejaven la pinyolada (DCVB).

V. t. **Gelabert*.

Gili¹

V. **Pla d'en G*.

Gili,² (d'en o de)

«Ramon d'en Gil», any 1291, «Ramon de Gili», any 1293 (*Índex vell*, 70v i 171r); «Ramon Gili», any 1293 (*Índex nou*, 221); «Jacobus Gili [...], Maymonus den Gili» (Perg. 1360); «Raymunda Gili y Farran», any 1758 (*Matr.* 1699, 219r); «Franc^{ca} Balcels y Gili», any 1778 (*Òbits* 1699, 125v); «Macià, fill de Ramon Roitg y Serafina Roitg y Gili», any 1805 (*Confirm.* 1797, 311v); «Maria Montserrat Gili Ribes», «Felipe Gili Ribes» (*Naix.* 1945, 86r, 3, i 97v, 7).

Hem documentat alguns noms d'home: Felip, Jaume (en la forma llatinitzada i declinada *Jacobus*), Maimó, Mateu, Pau i Ramon, i també alguns de dona: M. Montserrat, Raimunda i Serafina. Com que *Maimó* és un nom semític, el fet que vagi unit a un cognom d'origen llatí, pot fer deduir que el personatge podria

ser algun convers. En la primera citació hi ha confusió entre totes dues formes del mateix cognom, *Gil* i *Gili*, en una mateixa persona.

V. t. **Gil*.

Giner¹

V. *Gener*.

Giner²

«Miquael Giner, fadri, estranger», any 1603 (*Òbits* 1574, 14r).

No es veu clar si la darrera consonant és una te o una erra. El personatge podria ser francès (Morlet, 1997).

Ginera

V. **Comellar de na G*.

Giralt

«José Carbonell Giralt, [...] hijo [...] de Marcelina Giralt Segura, [...] de San Pedro de Ribas» (*Matr.* 1919, 5r, 5).

Girona

[dʒiˈronə]

«Sebestià Girona, fadri, pagès, del lloch de Maldà [...], ab l'honesta Paula Balcells», any 1707 (*Matr.* 1699, 173v); «Illa Girona, Maria» (*Padró* 2013, p. 5).

Gisbert

«Jo, fra Esteve Gisbert, de l'orde Nostra Señora de la Mercè y vicari de la present vila», any 1590 (*Matr.* 1580, 4r); «compares: [...] fra Esteva Gisbert, comanador de Sant Joan, [...] de Tàrraga, de l'orde de la Mercè», any 1592 (*Bapt.* 1574, 30).

Gitano, cal

«José Balcells, alias Gitano, [...] calle de Fuleda» (*Apeo*, 135r).

L'hem localitzat en altres poblacions: l'Albi (*lo Gitano* i *cal Gitana*) (Amigó i Pere, 2001, p. 248), Ulldemolins (*ca l'Enric Gitano*) (Pere i Amigó, 1997, p. 214) i Solivella (*cal Gitano*) (Moreu-Rey, 1991, p. 183).

Givinells

«un fill de Joan Givinells, natural dels Aumellons y de Maria Givinells y Giné, natural d'Arbeca, [...] Joan», any 1810 (*Bapt.* 1773, 217v).

Golmés, lo camí de [ˈto ka'mi ðe ɣoɫ'məs] / [ˈto ka'mi ðe ɣo'məs]

«camino de Golmés» (*Repertiment* 1942, 203v).

A Golmés s'hi pot anar per Maldà, per Arbeka i Bellpuig o bé per les Borges Blanques.

Gomar

«Benjamin Jaime Gomà Torres», «Teresa Gomà Torres» (*Naix.* 1927, 39v, 33, i 66r, 3); «Jaime Gomá Farré», «Pedro J. Gomá F.» (*Amillar.* 1945, 24v i 58v); «Pere Jaume Gomà (Sabater El Niño)» (Poca, 2017, p. 254).

Goma, amb accent o sense, és l'única grafia anotada.

Gombau

«testibus: Magí Gombau, arrendador d'esta vila», any 1639 (*Matr.* 1636, 3r); «un fill de Magí Gombau, de Falset, arrendador d'esta comanda: [...] Miquel Magí», any 1640, «una filla de Magí Gombau, negociant: [...] Elena Margarida», any 1646 (*Bapt.* 1624, 50 i 155).

Magí Gombau habitava al Castell.

Gomis

«Juan Gomis Rosich, [...] de Alcover (Tarragona)» (*Matr.* 1950, 29, 1).

González

[gon'saɫes]

Els pares de Maria González i Roca eren habitants de Maldà. Hem anotat l'ofici de cirurgià. Actualment, una persona el du de primer cognom.

«Ramon [...], cirurgià, fill [...] de Joseph Gonzáles, cirurgià, y de Rosa Gonzáles y Ferrer. [...], d'Arbeca, sempre a habitat [...] en la vila de Valls», any 1786 (*Matr.* 1699, 315v); «Maria Gonzáles y Roca», any 1788 (*Bapt.* 1773, 83r); «Joseph González, presbítero, ecònom», any 1789 (*Òbits* 1699, 166r); «Isabel González Solà, natural de Pombriego» (*Òbits* 1898, 135r, 41); «Juan, [...] hijo [...] de [...] Hernan Bergié Barber y Antonia Dorotea González Taujís», any 1905, «Vierge González, Antonia Dorotea», any 1907, «Vierge González, Francisca», any 1910 (*Bapt.* 1892, 341, 365 i 417); «González Sellart, Maria» (*Padró* 2013, p. 5).

Gord

«Mariano Arbós Gort, [...] de Pobla de Ciérvoles» (*Matr.* 1895, 46r, 6).

Gorg, lo, o la sort del Gorg [tɔ 'ɣork] o [tɔ 'ɣort]

És a la mateixa corba del tomb del Cerdà, sota la granja de cal Bessó, on hi ha la desviació nova de la carretera dels Omellons per a entrar al poble. És una partida petita, de tres o quatre jornals de terra. Actualment hi tenen un magatzem els de cal Viudo, a la part de dalt de la Peixera de cal Ponç, en direcció als Omellons, a mà esquerra, cap a la font del Rollon. Té al sud el camí de l'Aubereda i al nord, el Torrent. En aquest indret hi ha un pou d'uns cinc metres. Abans que s'explotessin tant els aqüífers era un aiguamoll. Aquells bocins s'havien de deixar erms, perquè sortia l'aigua a la superfície.

«en la partida del Gorch, [...] a mitgdia ab lo gorch, [...] a tremuntana ab lo camí d'Arbeca», «en la partida del Gorch» (*Capbr.* 1669, 116r i 165v); «a la partida del Gorch» (*Capbr.* 1692, 78r); «la partida del Gorch» (*Capbr.* 1765, 114r); «Huerto, [...] Gorch, [...] por norte camino de los Huertos» (*Apeo*, 78r); «finca: Gorch, partida: Sorts», «partida: sort del Gorch» (*Repartiment* 1942, 224r i 267r); «Partida: [...] sort del Gorch» (*Amillar.* 1945, 75r).

Com que els cursos hidrogràfics s'han eixugat del tot, *lo gorg* ja no existeix i, en conseqüència, no es té noció del concepte; només roman el nom de la partida que generarà. És un apel·latiu convertit freqüentment en topònim arreu del país: *lo riuuet del Gorg*, sota Gallicant; *lo raval del Gorg*, a Sant Martí de Maldà, o uns quants topònims amb aquest nom específic, tant a l'Albi com al Vilosell.¹⁰⁹

V. t. **Bosc, lo*.

Gorg o Bosc, la séquia (o séquia) del [tɔ 'sikia ðet 'ɣork]

És la séquia del fondo dels Omellons. Com que la partida del Gorg i la del Bosc semblen equivalents, suposem que *la séquia del Bosc* i *la del Gorg* són la mateixa.

«a mitgdia ab la séquia del Gorch, [...] a tremuntana ab la séquia Regadora» (*Capbr.* 1669, 165v); «la séquia del Gorch» (*Capbr.* 1692, 78r); «a la partida del Bosch, [...] a mitgdia ab la séquia del Bosch [...] y a tremuntana ab la séquia Regadora, que va al Molí» (*Capbr.* 1717, 139v); «séquia del Gorch» (*Capbr.* 1741, 114v).

En les citacions el genèric emprat és sempre *la séquia*, però l'únic que ha perviscut, en l'oralitat, és *la séquia*.

Gorta

V. **Solà d'en G*.

109. Turull (2007, p. 93), Martín i Preixens (2005, p. 431), Amigó i Pere (2001, p. 249-250) i Pere (2006, p. 174-176).

Gotzens

«Miquel Gotzens y Ratera, fadrí, serraller, [...] d'Arbeca», any 1812 (*Matr.* 1791, 42v); «una filla [...] de Miquel Gotzens [...], ferrers [...]: Antònia», any 1814, «un fill [...] de Miquel Gotzens, [...], y de Maria Rosa Gotzens y Cayret [...]»: Bonaventura», any 1815, «Teresa Gotzens y Cayret», any 1818 (*Bapt.* 1773, 248v, 261v i 272v).

Tots els personatges enregistrats són membres d'una mateixa família, els fills de Miquel Gotzens: Bonaventura, Antònia i Teresa. L'única forma documentada és *Gotzens*.

Graells

«una filla [...] de Miquel Bota y de Magdalena Bota y Graells [...]»: Maria», any 1820 (*Bapt.* 1773, 292v-293r); «Raymunda Bota y Graells», any 1827, «Ramon Bota y Graells», any 1830, «Ramon Bota y Graells», any 1831 (*Bapt.* 1824, 25 D. 9, 63 H. 2 i 105).

Tots els personatges documentats són membres d'una mateixa família, els fills de Magdalena Graells, de Maldà.

Gralletes

«Por la derecha casa del Común; por la yzquierda, Buenaventura Sendra, por de frente, Gralletes» (*Apeo*, 8r).

Aquest nom, que sembla un topònim, podria tenir relació amb els fragments de roca de la cova que dona nom a la vila, perquè la *grallera*, 'niu de gralles', en bastants llocs dels Pirineus i Prepirineus ha esdevingut un autèntic sinònim de *avenc*, ben viu com a apel·latiu lliure, tenint en compte que les gralles busquen els forats de les roques per niar-hi i refugiar-s'hi. On aquest mot funciona més com a sinònim de *avenc* és a ponent, i aleshores sol prendre la forma masculina *graller* (Domingo, 1997, p. 291).

Gran

V. **Casa G*.

Gran, lo marge

«en lo carrer del Solà, [...] a mitgdia ab lo marge Gran, a ponent [...] part ab lo camí del Rentador» (*Capbr.* 1692, 89v); «lo marje Gran, [...] a tremuntana ab lo carré del Forn» (*Capbr.* 1741, 83v); «lo marge Gran, [...] a ponent [...] part ab lo rentador» (*Capbr.* 1765, 152r).

Segons les afrontacions, *lo marge Gran* era al sud de l'actual carrer Major i a l'est del rentador.

Graner, de

«Maria [...], filla [...] del magnífich Joseph de Graner, burgès, [...] de Berga [...], y de la sora. Maria de Graner y Cases», any 1672 (*Matr.* 1650, 19r, 61).

Granera

«Testes sunt: [...] Anthonius Granera, escolà y texidor de li», any 1582 (*Matr.* 1580, 1v); «padrins [...]: Luïsa Granera, muller de n'Antoni Granera, texidor de li», any 1583 (*Bapt.* 1574, 17).

Granyó

«Margarida [...], filla [...] dels quòndam Pere Grenyó, pagès», any 1649 (*Matr.* 1636, 9r-v); «Pau [...], fill [...] del quòndam Pere Granjó, [...] de Vim-bodí», any 1671 (*Matr.* 1650, 9v, 30); «Teresa [...], filla de Damià Grañó», any 1747 (*Òbits* 1699, 39v); «un fill [...] de Manuel Roig y Costafreda, pagès, y de Magdalena Roig y Grenyó [...]: Joseph», any 1777, «Antònia Roig y Granyó», any 1781, «una filla d'Anton Roitg y Granyó», any 1814 (*Bapt.* 1773, 26r, 47r i 239r); «Antonio Grañó Teixidó» (*Òbits* 1912, 3, 6).

Hem documentat els noms d'home següents: Anton (i Antonio), Damià, Pau i Pere, i també alguns de dona: Magdalena, Margarida i Teresa. Les grafies que apareixen són: *Granjó*, *Granyó*, *Grañó* i *Grenyó*.

Grau

«Pere Grau, Catarina Grau, Pere Joan Grau, Pere Ramon Grau» (*Roser* 1600, 9v); «Miguel Grau, coadjutor», any 1893 (*Bapt.* 1892, 71); «Vicenç Pallàs Grau (pastisser a ca l'Orteu)», any 1936 (*Rubió*, 2011, p. 21); «Vicenç Grau Orteu», anys 1936-1939 (*Roig*, 2014, p. 62).

Hem documentat els noms d'home següents: Miquel, Pere, Pere Joan, Pere Ramon i Vicenç, i també un de dona: Caterina.

Grau, lo

[lɔ 'ɣraw]

És la partida que es troba al nord del terme, passat el Comellar d'en Marco. S'hi accedeix pel camí dels Graus, darrere de la fàbrica. Queda per sota de la carretera de Maldà, damunt del solà de la Torta, des de la creu Grossa fins al pla de la Creu. Quan acaba *lo Grau*, comença la Roca Foradada, fins als Omells. Es tracta d'un terreny que fa costa i puja cap a les Torretes, al nord, a Maldà. És un dels punts més elevats del terme (525 m). El capbreu de 1669 informa que la universitat hi tenia una peça de terra.

«al Gerau», «al Grau» (*Capbr.* 1510, 15r i 26r); «al Guerau, [...] a migjorn ab lo camí que-s va a Vallbona» (*Capbr.* 1574, 19r); «al Guerau» (*Capbr.* 1607, 298r);

«la partida del Grau» (*Capbr.* 1669, 73r); «la partida jadita del Grau» (*Capbr.* 1765, 117v); «Grau» (*Apeo*, 96r); «Partida: [...] Grau» (*Amillar.* 1945, 83v).

L'apel·latiu *Grau* es refereix a un 'camí de graons', que puja en esglaonada, molt habitual a la nostra muntanya. Els punts propicis per a travessar llocs encinglats es coneixen per *grau* quan el camí s'ha hagut d'obrir —poc o molt artificialment— a la roca. La confusió *Grau/Guerau* es produeix en les primeres citacions; a partir del 1669 s'imposa la primera grafia. Actualment s'anomena *lo Grau* o bé *los Graus*. Trobem partides amb aquest nom a Alfés, Bellaguarda, Vallclara i la Granadella (*lo Comellar d'en Grau*); a Caldes de Montbui hi ha *lo carrer de les Graus* (escales), i a l'Albi, *lo Grau*, documentat des del 1576, és un pas pel qual pujava un camí.¹¹⁰ Les grafies documentades són: *Gerau*, *Grau* i *Guerau*.

Grau, lo pla del

«al Guerau, [...] a migjorn en lo pla [...] a tramuntana ab lo tossal» (*Capbr.* 1574, 64r); «partida del Grau, [...] a mitgdia ab lo pla» (*Capbr.* 1741, 12r).

Grau, lo solà del

[to so'la ðet 'ɣraw]

Correspon al que en les citacions més antigues és *lo solà de la Creu*. Els dos noms han arribat fins als nostres dies.

«a la partida del solà del Grau» (*Capbr.* 1692, 70r); «a la partida del solà del Grau, [...] a mitgdia ab lo camí dels Omells» (*Capbr.* 1717, 56v); «partida del solà del Grau» (*Capbr.* 1741, 102r).

V. t. *Creu, lo solà de la*.

Grau Quisca, la

«viuda Cunillera, alias Grau Quisca, [...] calle de Momblanch» (*Apeo*, 230r).

Com que no tenim notícia de l'existència del nom de casa, el considerem un renom personal. A Vallbona de les Monges n'hem localitzat un de similar: *cal Quiscó* (Piquer, 1969, p. 10).

Graus o Grautes, de les

«padrins: [...] Chaterina Gaya, muller de Toni Gaya, de les Graus», any 1582 (*Bapt.* 1574, 14); «Chaterina Gaya, uxor Antoni Gaya, de les Grautes», any 1586 (*Òbits* 1574, 5r).

El nom, que sembla un topònim, té similitud formal amb el que ha aparegut anteriorment, *Gralletes*, tot i que en el temps són molt distants. En l'accepció de

110. Martín i Preixens (2005, p. 229, 261 i 337), Pere (2017, p. 123) i Amigó i Pere (2001, p. 252).

‘esglaó, graó’, *grau* pogué prendre secundàriament el gènere femení, per analogia de mots com (a)*llau*, *trau* ‘biga’, *frau* i, probablement, (a)*frau*, *grau* ‘corc’, etc. (DECat, vol. iv, p. 628b54-629a5).

Graus, lo camí dels

[tə ka'mi ðetʒ 'ɣraws]

«partida: Graus, [...] norte, con camino» (*Repartiment* 1942, 175r); «camino de Graus» (*Amillar*. 1945, 83v).

Era a la carretera de Maldà. Es pujava per la costa de la Bassa. Encara hi és, però ha caigut en desús amb la construcció de la carretera.

Graus, lo pujol dels, o lo pujal del Grau

«al Guerau, [...] a sol yxent ab lo pla [...] a sol ponent ab la serra» (*Capbr*. 1574, 77v).

El cim, a 520,2 m d'altitud, és a l'extrem nord de la partida homònima, sota la carretera de Maldà, abans del camí dels Graus. A la vila no es coneixen ni el topònim del *Nomenclàtor*, *lo pujol dels Graus*, ni el que recull la cartografia de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), *lo pujal del Grau*. Tampoc l'hem localitzat en la recerca documental. La citació anotada fa referència a una serra que pot ser aquest pujol.

Gravada Panissola, la

[tə ɣra'βaða pani'səɫə]

Era el renom d'una persona de cal Panissola, del carrer de Montblanc.

Gravat, cal

[tə ɣra'βat]

«carrer de Montblanc: [...] Gravat de la Paula del Borjades» (Poca, 2017, p. 30).

Era la darrera casa del carrer de Montblanc, que ara és *cal David* o *cal David de la Paula*. El record de les persones amb la cara gravada per les seqüeles de la verola, abans inevitable, s'ha perpetuat en els noms de casa. La característica física desapareix amb l'erradicació de la malaltia. És un dels renoms més freqüents arreu: el trobem a Fullella, Ulldemolins, el Vilosell i la Pobla de Cérvoles.¹¹¹

Gravat, lo

[tə ɣra'βat]

«José Boleda, *alias* Bau Gravat, [...] calle de la Santa Maria» (*Apeo*, 85r); «carrer Santa Maria: [...] Pere Carafell (Gravat)» (Poca, 2017, p. 32).

Era el renom del Pere de cal Carafell, que vivia al carrer de Santa Maria, entre la part de darrere de cal Ponç i cal Tagan. La primera citació fa referència, així

111. Arbós (2003, p. 121), Pere i Amigó (1997, p. 218) i Pere (2006, p. 178, i 2013, p. 149).

mateix, a un Gravat del carrer de Santa Maria, la primera paraula del renom del qual no tenim la seguretat que sigui exactament la que transcrivim (*Bau*).

Grinyó¹

V. **Paucileta* o *Pau del G*.

Grinyó²

[grɪˈno]

Apareixen els noms d'home següents: Josep, Pau, Pere, Pere Joan, Toni Joan i Sebastià, i també els de dona següents: Caterina, Maria, M. Rosa i Raimunda. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, hem anotat la de manescal. Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Maria [...], filla esta dels quòndam Sebastià Griñó, menescal [...], d'Itona», any 1648 (*Matr.* 1636, 9r); «una filla de Jaume Torres [...] y de Remunda Grinyó, natural de l'Albi», any 1812, «Ramon Torres y Grinyó», any 1814, «Cristòfol Torres y Griñó», any 1816 (*Bapt.* 1773, 231r, 239v i 260r); «Joseph Roitg, fill d'Anton Roitg y Grinyó», any 1814 (*Confirm.* 1797, 316r, 84); «Maria Rosa Griñó Roig», «José Griñó Roig» (*Naix.* 1934, 57r, 17, i 120r, 14); «Pablo Griñó Teixidó» (*Repartiment* 1942, 98r); «Griñó Roig, José» (*Padró* 2013, p. 5).

En la grafia alternen les formes amb *ny* i les formes amb *ñ*: *Grenyó*, *Grinó*, *Griñó* i *Grinyó*.

Grinyó, cal

[ˈkaɫ ɣɾiˈno]

Era al carrer de Montblanc, l'última casa que fa cantonada a mà esquerra. Després, els de cal Grinyó es van fer la casa a la carretera dels Omellons, baixant a mà esquerra.

«José Balcells, àlias Josep del Grinó», any 1918 (*StCrist* 1795, 12v); «Grenyó» (*Contribució* 1936); «Josep Griñó Roig (Grinyó)» (*Pocablog*).

En la pronúncia local també hem sentit *Grenyó*, com queda reflectit en el document del 1936.

Groc

V. **Po* (*del G*).

Groc, cal

«Jaume Texidó, dit lo Grog» (*Llevador* 1725, 32r).

Hem suposat que és un nom de casa i no tan sols un renom individual, perquè hem documentat en força citacions un altre personatge que es diu igual, *lo Po del Groc*. Actualment existeix una casa que es diu *cal Becgroc*.

Gros, Grossa

V. **Creu* (G.), *Tossal G.*

Gros, lo tossal

[t̪o to'saɫ 'ɣrɔs]

Pujant per la Costa del Mas es fa cap a la Coma de Sant Pere, i a dalt a l'esquerra hi ha el tossal Gros, abans d'arribar als Bassals. És a 536,5 m d'altitud.

«dit tossal Gros ayguavessant» (*Capbr.* 1717, 62r); «dit tossal Gros» (*Capbr.* 1741, 2r); «pla fins al vessant de la tossal Gros» (*Manifest* 1763); «partida del Tosal Gros, [...] a sol ixent ab lo dit tossal», «ayguavessant de la serra y tosal Gros» (*Capbr.* 1765, 89v i 125v).

És un topònim molt abundant: el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* el recull trenta vegades. Piquer, en la recopilació dels noms de Vallbona de les Monges (1969, p. 41), afirma que no hi ha poble a la Segarra que no tingui el seu *tossal Gros* (o bé *lo Tossal Gros*, com a nom de partida).

Grossa, la creu

[t̪a 'krɐw 'ɣrɔsɐ]

És una creu de terme que confronta amb el municipi de Maldà, la presència de la qual es deu a la pràctica tradicional de fitar les terres amb peirons de figura de creu. Es troba a peu de carretera de Maldà, en el punt on comença la costa de la Vallada. Sense data de construcció coneguda, feta amb pedra autòctona, anomenada *gres de la Floresta*, té una alçària de 7,85 m, distribuïts de la manera següent: una creu de 0,70 m, un capitell quadrat de 0,30 m, un fust vuitavat de 5,25 m i de 0,40 m de diàmetre, i una base d'1,80 m. La base del monument té una superfície de 15,21 m² i consta de quatre graons, fins a arribar a l'inici del fust, l'últim dels quals té una superfície d'1,21 m². Un document del 27 de març de 1936 de l'Arxiu Municipal, expedit per la comissaria de Lleida, lamenta la desaparició de la creu del cementiri i la destrucció de la creu Grossa. El pal és el de sempre, però tenia uns braços amb filigranes quadrades molt treballades. L'arquebisbat de Tarragona la volia, però el poble s'hi va oposar. Uns vàndals, segurament de l'Espluga, van causar-ne els desperfectes poc abans de començar la Guerra Civil espanyola, i mossèn Antoni Solsona la reconstruí durant el període 1940-1950; l'any 1951 fou restituïda al seu pedestal, si bé d'una factura ben diferent (Amat, 1990, p. 108). La diada de la Santa Creu es beneïa el terme de l'Espluga Calba.

A la carretera de Maldà, més o menys a l'altura de la Creu Grossa, però a l'altre costat, s'abocava runa de les obres de les cases. L'abocador ara està clausurat.

La creu Grossa dona nom a cinc partides (*lo Camí de la Creu, lo Comellar de Creu, la Costa de la Creu, la Creu Grossa i lo Pla de la Creu*), a vies d'accés (*lo camí o la costa de la Creu*) i a diferents aspectes del relleu de l'entorn (*comellar,*

pla, solà i tossal). Sabem, a més, que tenia una bassa i un pati; així mateix, un olivar contigu i unes terres municipals a la banda est.

«als Spilars una pessa de terra [...], a sol ixent ab la creu» (*Capbr.* 1607, 420r); «dita universitat té una pessa de terra, [...] a ponent ab lo dit camí de la *present* vila a les Belianes y a tremuntana ab la dita creu Grossa» (*Capbr.* 1633, 21r); «Aquí tingué fi lo contaigi [...]. I més, votaren d'edificar una capella devant la creu, ab una figura del gloriós *sant* Sebastià i del gloriós *sant* Miquel», any 1653 (*Òbits* 1650, 4v); «partida dels Spilars, [...] a sol ixent ab la creu» (*Capbr.* 1669, 124r); «la creu Grossa» (*Capbr.* 1692, 101r); «la creu Grossa» (*Capbr.* 1717, 48v); «la creu Grossa» (*Capbr.* 1741, 17r); «La creu Grossa; destruïda durant la Guerra Civil, fou reconstruïda el 1940» (Roig, 2014, p. 33).

Grossa, (l'obac de) la marge

«lo mig ubach que y ha un marge gros», «partida de la Coma de Fullea, [...] a migjorn ab l'obach de la marge Grossa» (*Capbr.* 1574, 48r i 89r); «lo mig obach que y ha un marge gros», «la marge Grossa de l'obach» (*Capbr.* 1607, 230r i 298v); «l'ubach de la marge Grossa», «partida de la Coma de Fullea, a l'ubach, [...] a tremuntana ab la marge Grossa» (*Capbr.* 1669, 39r i 169r).

És clar que se situava a l'obac de la coma de Fullea. Tot i que no podem assegurar que *lo marge Gran* i *la marge Grossa* siguin el mateix topònim, les respectives ubicacions fan possible aquesta hipòtesi. Hem trobat el nom en altres municipis, com ara la termenal immemorial anomenada *la marge Grossa*, entre Tarrés i Fullea; *lo marge Gros*, al Vilosell i a la Pobla de Cérvoles, o bé la partida de *l'Espona Grossa*, a les Borges Blanques.¹¹² L'hem entrat amb el gènere femení, que és el més documentat, però remarcuem que alterna amb el masculí, *lo marge Gros*.

Guadalupe, ca la

[ˈka ɫa ɣwaðaˈɫupe]

És al carrer Major, pujant a mà dreta, a l'altura del carrer dels Quatre Cantons.

«Maria Roig Torredelot (Guadalupe)» (Pocablog); «Teresina Roig [...], Encarnació Roig (Guadalupe)» (Poca, 2017, p. 223).

Aquest topònim també el trobem al Vilosell i a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2006, p. 179, i 2013, p. 150).

Guaita

«Rafael Guaita Merino, [...] de Jàtima (València)» (*Matr.* 1950, 2v, 7).

112. Pasqual (2010, p. 91), Pere (2006, p. 179, i 2013, p. 149), Satorra (2010, p. 109) i Martín i Preixens (2005, p. 264).

Gual

«padrins: Ramon Miró y Gual, pagès, [...], tots de l'Espluga Calba», any 1804 (*Bapt.* 1773, 189r, 21).

Guallar

«El pastor Josep Casbas Larroya (Fiscal), nascut a Fraga el 1880, i la seva esposa Lúdia Val Guallarte, nascuda a Candanos el 1890, van viure a cal Negre» (Poca, 2017, p. 102).

En aragonès existeix *Guallar*, equivalent al castellà *Gallardo* i al català *Gallard*. Sembla, doncs, que es tracti d'aquest nom de família, castellanitzat (EDACAR, p. 42).

Gualter

«Petri Gualterandi Barrau, presbiteri et vicari [...] loci Spelunce Calve» (Perg. 1412).

No queda clar si en la citació està usat com a prenom o com a cognom, perquè en el pergamí és l'únic cas en què s'utilitzen tres noms i no pas dos per a referir-se a una persona.

Guardià

V. **Tonet del G.*

Guàrdia

«Pedro Guàrdia Gabarrós» (*Naix.* 1934, 177r, 2).

El pare de Pere Guàrdia Gavarrós era de Palamós i la mare, de Figueres; consta que eren ambulants de professió i domiciliats a Vilanova del Camí.

Guardiola

«Theresa Bellaster, d'Arbeca, filla de Joseph Bellaster y de Matiana Bellaster y Guardiola», any 1698 (*Òbits* 1685, 28r, 3); «se vandieron por traydores y rebeldes Ramon Guardiola, natural de la villa de Valls, nombrado comunmente Ramonet de Valls, y Juan Amorós, del lugar de Pira, dicho vulgarmente el Janet de Pira [...] cien doblones por cada uno de los dos, tanto si los presentasen vivos como si los entregassen muertos» (*Manual* 1728, 62r).

La segona citació pertany al document mitjançant el qual s'establia que els veïns de l'Espluga Calba que van capturar el bandoler Ramon Guardiola i el seu acompanyant, lo Janet de Pira, i els van lliurar a la Reial Sala Criminal havien de rebre la quantitat de diners que s'oferien com a recompensa.

V. t. El capítol «Introducció» i **Ramonet de Valls, lo.*

Guardiola, la cova del

[ʔa 'kɔβa ʔ ɣwarði'ɔtɔ]

La cova del mític bandoler seria al principi de la baixada del camí de la Devesa, un davall de roca on llegendàriament es refugiava; concretament al Paradís n'hi ha una de tapada, amb una pedra que fa com de teulada.

Guardiola, la serra del

[ʔa 'sɛra ʔ ɣwarði'ɔtɔ]

És un tros de bosc de la Devesa on hi havia una pedra del camí que tenia unes creus gravades. Pretesament indicaven el punt on el mític bandoler havia assassinat dos o tres homes.

Guasc

«Jaume Guasch, de la Spluga de Franquolí», any 1581 (*Matr.* 1580, 2r); «Joan [...], fill [...] de Teresa Teixidó Guasch, esta [...] de Bellpuig», any 1821, «Joseph Teixidó y Guasch», any 1824 (*Bapt.* 1773, 292v i 306v); «Magí Teixidó y Guasch», any 1828, «Anton Teixidó y Guasch», any 1832, «Ramon Teixidó y Guasch», any 1836, «Francisco Teixidó y Guasch», any 1839 (*Bapt.* 1824, 45 H. 20, 140, 191 i 247-248); «José Teixidó y Guasch» (*Òbits* 1880, 38r, 28); «José Teixidó Guasch» (*Repartiment* 1942, 210v); «Torres Guasch, José, vecino Valladolid» (*Amillar.* 1945, 100v).

Hem documentat alguns noms d'home: Jaume, Josep i Llorenç, i també un de dona: Teresa. La forma enregistrada és sempre amb la hac darrere l'oclusiva final: *Guasch*.

Güell

[ˈgweʎ]

Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Francisco Güell, pagès, de Vinaixa [...], fill [...] d'altre Francisco Güell y de Francisca Guasc», any 1848 (*Matr.* 1791, 173); «Güell Estradé, Anna Maria» (*Padró* 2013, p. 5).

Guerau, lo

«compares: Jonot Garau», any 1578 (*Bapt.* 1574, 10); «Testimonis foren: [...] Joan Bota, àlias Garau», any 1581 (*Matr.* 1580, 1v); «Joannes Garau Bota», any 1598 (*Òbits* 1574, 11v).

En la primera citació, *Garau* sembla un cognom, però, com que no l'hem documentat com a tal, optem per considerar-lo un renom. La família Bota, els membres de la qual duen el renom de *Guerau* o *Gueraua*, el devien haver heretat d'aquest avantpassat que el portava de prenom: «Garau Bota» (*Fog.* 1553, II, p. 295) o Joan Guerau Bota, que mor el 1598.

V. t. **Bota*.

Gueraua, la

«compares: [...] na Garaua», any 1579, «compares: [...] na Charatina Bota, àlias Gueraua», any 1591 (*Bapt. 1574*, 11 i 30).

Guerra

«Eleuteria Guerra Martínez, [...] de Belmes (Córdoba)» (*Òbits* 1934, 72r, 11); «Eleuteria Guerra Martínez», any 1938 (Rubió, 2011, p. 210).

En l'atac de l'aviació alemanya a les Borges Blanques del 2 d'abril de 1939, dues persones foren ferides i traslladades a l'hospital mòbil de la 27a divisió del XXI Cos de l'Exèrcit situat a l'Espluga Calba, on moriren el 3 d'abril i hi foren enterrades.

Guerxa (del Muntanyola), ca la

[ˈka ʎa ˈɣɛrtʃɔ]

«Jacinto [...], fill [...] d'Anton Montañola y Gassol (ciego)», any 1810 (*Bapt. 1773*, 252v); «Jaume Muntanola (La Guerxa)», any 1949 (Poca, 2017, p. 202).

Era al carrer de Fullea. Primer era *cal Muntanyola*, després *ca la Guerxa del Muntanyola* i *ca la Guerxa*. Incloem en aquesta entrada la citació del 1810, tot plantejant que el personatge podria ser el que va ser objecte del renom. El sentit del nom comú *guerxo* no és el més general d'«estràbic», sinó el compartit amb el dialecte nord-occidental de 'mancat d'un ull' (DCVB). Hem localitzat aquest defecte físic generador de noms de casa en força poblacions de l'entorn, sia en masculí, sia en femení sia en diminutiu, com ara a les Borges Blanques, l'Albi, Ullde-molins, la Pobla de Cérvoles i Vallclara.¹¹³

Guerxet

V. **Espilars del G*.

Guerxet, lo

«Juan Marturell, *alias* Gerchet; [...] olivar, yermo, rocas; [...] Aspilàs» (*Apeo*, 192r).

Joan Martorell, anomenat el *Guerxet*, no consta que tingués cap casa a l'Espluga Calba, només una finca als Espilars.

Guerxo del Tet, lo

[ʎo ˈɣɛrtʃo ʎ ˈtɛt]

Lo Guerxo del Tet era el de cal Blasi del Tet.

113. Ripollès (2006, p. 124), Pere i Amigó (1997, p. 220), Amigó i Pere (2001, p. 256), Pere (2013, p. 150, i 2017, p. 125) i Grau (2012, p. 172).

Guiamet

«Blasi, [...] fill [...] dels cònjuges Josep Torres [...] y Maria Guiamet, de Vallclara», any 1860, «Joseph Torres y Guiamet», any 1862 (*Bapt.* 1858, 29r i 63r); «Maria Alsamora Guiamet, natural de Vallclara» (*Òbits* 1903, 38r, 21).

Guies

«Ramon Guies, *alias* Braset, [...] Basals; [...] patio, [...] calle de Fulledda» (*Apeo*, 212r).

Ramon Guies només consta que tenia una finca al terme de l'Espluga Calba, als Bassals, i un pati al carrer de Fulledda.

Guineu

V. **Melle de la G.*

Guineu, lo racó de la

«Pacios, [...] racó de la Guineu, [...] por mediodía con el camino de Fulledda», «Otra (casa), racó de la Guineu, [...] por de frente calle de Montblanch y por atrás con *idem* de Fulledda» (*Apeo*, 91r i 172r/119r).

Ha de ser el final del carreró que hi ha entre el carrer de Fulledda i el de Montblanc, on ara hi ha cal Senan i cal Correntí. La presència d'aquest animal en els topònims del territori és molt habitual. A les comarques de Ponent, Turull (2007, p. 94) n'enregistra tres exemples: a Vilanova de Meià (*los feixans de la Guineu*), a Torà (*la font de la Guineu*) i a la Sentiu (*la serra de les Guineus*). A Vallbona de les Monges una partida que consta en el llibre d'amillament del 1872 és *lo Comellar de les Guineus* (Piquer, 1969, p. 33). Com a nom de casa també hi és en altres poblacions.

Guinó

«Catarina Guinona i Pere Joan Guinó i Toni Joan» (*Roser* 1600, 38v).

Guinovart

«José Palay Genovart, [...] de Badalona, vecino de Barcelona» (*Matr.* 1939, 29r, 4); «Maria Camí Sayrach es va casar amb Josep Pelay i Guinovart el 28-10-1942» (Sayrach, 2009, p. 143).

Davant del que té l'aparença d'un encreuament entre dos llinatges (*Genovard* i *Guinovart*) amb les respectives interpretacions que en fan totes dues citacions, hem optat per respectar la nota del llibre escrit per un membre de la família.

Guiu¹

V. **Pla d'en G. Joan.*

Guiu²

«Jaume [...], fill [...] de Ramon Guiu, també pagès, y de Theresa Guiu y Aixalà [...], de Juneda», any 1777 (*Matr.* 1699, 278r); «Anton Gaya y Guiu, fadri, pagès, d'Omellons de Poblet», any 1812, «Antònia Guiu [...], de Cervià», any 1818 (*Matr.* 1791, 42r i 52r).

El trobem, el 1439, al Vilosell; el 1443, a l'Albi; el 1497, a la Granadella, i, el 1553, també a la Granadella i a Granyena.¹¹⁴

Guixà

«en las fonts baptismals de la iglésia de l'Espluga Calba [...], jo, doctor Ildefonso Guixar, rector de dita iglésia», any 1790 (*Bapt.* 1773, 98r).

L'única forma documentada és *Guixar*.

Guixeres, les

[tɛz ɣiʃeres]

És una finca que hi ha damunt dels Espilars, sota la torre de l'Estrada, a la part de dalt del Coll del Molí. És una partida petita.

«la partida de les Guixeres» (*Capbr.* 1717, 61v); «en la partida de les Guixeres, [...] a mitgdia ab la Coma d'en Rubió [...] y a tremuntana ab lo terme dels Homells» (*Capbr.* 1765, 90r); «Guixeras, [...] por norte con término dels Omells» (*Apeo*, 135r).

Com que no hi ha record de l'existència ni de l'extracció de guix, els informants han relacionat el nom amb el cultiu de les guixes, llegum que es veu que se sembrava en aquella zona. Les recorden com a faves blanques, que costaven molt de coure; en menjaven les persones i se'n feia farina per als animals. Per això a algunes persones se'ls deia: «Sembla que et falti un bull, com a les guixes». De tota manera, la presència o l'extracció del guix ha donat nom, en el territori català, a molts topònims, uns quants de propers: a la Floresta, Alfarràs i Alcover una partida s'anomena així; a Arbeca i Torà el nom és en singular (*la Guixera*); a Almoster hi ha *la Camí dels Guixers*; la partida dels *Guixars* és a Vallbona (documentada el 1872), Cervera i Torrebell. D'altra banda, a Tarrés, el forn de calç de *la Comardivina del Guixa* potser remet a l'altre significat.¹¹⁵

114. *Fog.* 1497, *Fog.* 1553, Pere (2006, p. 181) i Amigó i Pere (2001, p. 257).

115. Martín i Preixens (2005, p. 332), Selfa (2012, p. 204), Turull (2007, p. 94), Grau (2012, p. 194), Piquer (1969, p. 34) i Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 145).

Guixeres, lo comellar de les

«la partida del comellà de les Guixeras» (*Capbr.* 1669, 97r).

Devia ser la mateixa partida que més endavant seria *les Guixeres*.

Gurros

V. **Burros*.

Guthier

«morí l'hospitaler d'esta vila, Joan Guthier, esgarrat de les mans, del regne de França», any 1637 (*Òbits* 1636, 2v).

Gutiérrez

«Juan José Gutiérrez Bueno, [...] hijo legítimo de don Jesús Gutiérrez Noria, [...] albañil, natural de Madrid, [...] y de su esposa [...], de Albalate de las Nogueras (Cuenca)» (*Naix.* 1945, 26v, 7).

Guzmán

«Bonaventura Gusmán, religiós de *Sant Francesch*», any 1637 (*Òbits* 1636, 2v).

La grafia es presenta adaptada a la fonètica catalana: *Gusmán*.

Heretats, lo camí de les

«lo camí Darrera lo Mur, q. va a les Heretats» (*Capbr.* 1574, 13r); «al Puiggròs, [...] a tremuntana ab lo camí que va a les Heretats» (*Capbr.* 1607, 269v); «lo Tosal Gros, [...] a tremuntana ab lo camí que va a las Heretats» (*Capbr.* 1765, 115r); «camino de Heredades», «camino de Herederos [...], por de frente con camino de Fullea» (*Apeo*, 41r i 128r).

El document de la segona meitat del segle XIX (*Apeo*) l'ubica a l'oest i al sud de la Bassa. Estava situat al nord de la partida del Tossal Gros i anava per darrere del Mur de la vila. Hi ha una certa confusió en el darrer document entre *lo camí de les Heretats* i *lo camí dels Hereus*; segons les afrontacions, han de ser vies diferents, i l'una més antiga que l'altra. A Senan hi havia *lo mas de l'Hereu*, els amos del qual eren de l'Espluga Calba, però no sabem si tots dos noms tenen cap relació o només és una coincidència (Vallverdú, 1995, p. 33).

Hereus

V. **Set H.* o *Vint-i-nou*.

Hereus, lo camí dels

«corral [...], solà de las Forcas [...], de frente camino de Herederos», «camino de Herederos», «camino de Herederos, de frente camino de Arbeca» (*Apeo*, 34v, 36r i 44v).

Una de les citacions (34v) el fa proper al solà de les Forques i al camí d'Arbeca.

Hermosa, ca l'

[ˈka ʎaˈmoʒo]

Era al carrer de Montblanc, al passadís, al carreret Que-no-passa, a mà esquerra de cal Negret.

Hernández

[eɾˈnandes]

El municipi de procedència del portador del llinatge podria ser, per similitud fonètica amb les dues formes del document, Banastás, situat a la província d'Osca i enquadrat a la comarca de la Foia d'Osca. Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Salvador, [...] hijo [...] de [...] Ignacio Hernández Navarraz, de Bonaston, y Luisa Meda Pallejà», any 1925, «Isabel [...] hija [...] de [...] Ignacio Hernández Navarraz, de Banestón (Huesca), y Luisa Meda Pallejà», any 1932 (*Bapt.* 1912, 295 i 373); «Hernández Oliva, Nuria» (*Padró* 2013, p. 5).

Hogar del Productor, l'

[toˈɣaɾ ðeɫ proðukˈtoɾ]

És el local que actualment ocupa l'Ajuntament. En temps de Franco feia d'edifici del jovent i se'n deia així, perquè estava prohibit crear cap societat.

Holcos

«Ignasi [...], pagesos, de la vila de les Borges [...], fill, emperò, [...] dels quondam Manuel y Agna Maria Olcos y Llobera», any 1759 (*Matr.* 1699, 224r).

Hem relacionat el llinatge amb el nom comú espanyol *holco*, 'heno blanco', del llatí *HOLCUS* (DLE).

Horcajo

«Encarnación [...], filla de Crispulo Moreno Soriano, [...] de Fuencarral (Madrid) i de Encarnación Gallego Orcajo, [...] del mateix poble, refugiada» (*Naix.* 1934, 68r, 3).

Horcajo és el nom de diverses poblacions espanyoles (DAE, s. v.).

Hort

V. **Davant l'H. de la Bassa*.

Hort Clos, l'

«unam sortem situs al Hort Clos» (*Capbr.* 1510, 29r).

Hort del Senyor, lo clotat de l'

«al lloch apellat lo clotat de l'Hort del Senyor, [...] a migjorn [...] ab lo camí va a Bellpuig, a ponent ab dit camí va a Bellpuig y a tremutana ab lo camí va als Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1607, 332r).

Les afrontacions indiquen que el senyor comanador tenia l'hort en algun clotat situat entre l'actual pista que va als Omells de na Gaia i la carretera de Maldà.

Horta, la síquia de l'

«la síquia de l'Horta» (*Capbr.* 1765, 48v); «Basses, [...] por mediodía con la asequia» (*Apeo*, 14r).

Se suposa que és la part de la síquia del Fondo que transcorria per la zona de les Hortes, és a dir, ja fora del nucli urbà, en direcció nord-oest, cap als Omellons.

Hortal

«Tecla Ortal, filla [...] de Batista Ortal», any 1720, «Pau Hortal, fill [...] de Batista Hortal», any 1721 (*Òbits* 1699, 11v i 12r).

Les dues grafies documentades són *Hortal* i *Ortal*.

Hortes, lo fondo de les

[tɔ 'fondo ðe tɛz 'ɔrtɛs]

És la part del Fondo on es troben les hortès, és a dir, a partir del nucli urbà i en direcció als Omellons.

Hortet, l'

«Huerto. Su situación: Hortet, [...] por norte con el camino dels Orts», «sort dels Horts, [...] por mediodía con camino del Alvi [...] y por norte con Hortet» (*Apeo*, 42r i 174r).

L'últim hort de què tenim memòria oral era on ara hi ha la casa del Lluís de cal Carrill, és a dir, sortint de la vila en direcció als Omellons per l'avinguda de Catalunya, a mà dreta, abans d'arribar al tomb del Cerdà. Hi baixava l'aigua a la vora, i qui el conreava, que era l'agutzil, se'n quedava els fruits. Les afrontacions de què disposem (al sud del camí dels Horts i al nord del camí de l'Albi) no fan pensar que es tracti exactament d'aquella peça de terra, però podria ser una de propera, una mica més cap al sud i potser un xic més allunyada del nucli urbà.

Horts

V. **Cap dels H.*, **Coma dels H.*

Horts, los, o la sort dels Horts [ˈɔz ɔrs] o [ˈaˈsɔr ðeˈɫz ɔrs]

Comença després de ca la Carmina i arriba fins al tomb del Cerdà. Aquest indret està catalogat com a jaciment arqueològic, datat entre el 1800 i el 650 aC, a final de l'edat del bronze, amb quatre llocs d'habitació sense estructures. N'hi ha tres d'ubicats en terrenys erms on no s'observen restes arqueològiques en superfície; un d'aquests és en una àrea coberta de bosc dens de pins i vegetació arbustiva, envoltat de camps de conreu, i un altre, en una zona amb vessants costeruts coberts de pins i coscolls. El darrer és en uns camps d'ametllers i s'hi pot trobar material ceràmic fet a mà i lític en superfície (BIEC, BI-24, BI-25, BI-26 i BI-27).

«la partida dita dels Horts» (*Capbr.* 1574, 14r); «a la partida dels Horts, [...] a sol ixent ab la séquia que va al Molí» (*Capbr.* 1607, 267v); «la partida dels Horts» (*Capbr.* 1633, 21r); «la partida dels Horts» (*Capbr.* 1669, 28v); «la partida dels Horts» (*Capbr.* 1717, 10r); «en la partida del Pla de la Josa o de l'Hort, [...] a tremuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 65v i 157r); «sort dels Horts, [...] por mediodía camino del Alvi», «sort de l'Hort, [...] por mediodía con el camino del Alvi [...] y por norte con la asequia» (*Apeo*, 29r i 71r); «finca: s. Hort, partida: sort dels Horts», «partida: l'Hort», «partida o paraje: sort de l'Horta», «finca: sorteta dels Horts, partida: Horts» (*Repertiment* 1942, 5v, 7r, 46r i 83r); «Partida [...]: Horts» (*Amillar.* 1945, 52v).

El nom tradicional de la partida és *los Horts*; el de *la sort dels Horts* no apareix fins a final del segle XIX. A partir d'aquí, les variants formals són múltiples: *l'Hort*, *la sort de l'Hort*, *la sort de l'Horta* o *la sorteta dels Horts*.

V. t. *Basses, les*.

Horts o de les Hortes, lo camí dels [ˈɔ ka'mi ðeˈɫz ɔrs] o [ˈɔ ka'mi ðe ˈteːz ɔrtes]

És tocant a la Devesa: el camí de la Devesa tira cap dalt, en direcció al sud, i *lo dels Horts* Fondo avall, cap als Omellons. Tots dos tenen un primer tram comú, que comença a la carretera de Vinaixa, poc després de sortir del poble, a mà dreta. Fa 1,5 km.

«a migjorn ab lo torrent [...], a tramuntana ab lo camí dels Horts» (*Capbr.* 1574, 89v); «lo camí que va a les Hortes» (*Capbr.* 1607, 267v); «lo camí dels Horts» (*Capbr.* 1765, 65v); «Coll del Molí, [...] por norte con el camino de los Huertos» (*Apeo*, 34r); «camino dels Horts», «camino de l'Horta» (*Repertiment* 1942, 133r i 182r); «Calvari, [...] mediodía, camino dels Horts; [...] norte, camino viejo» (*Amillar.* 1945, 36r).

La forma documentada predominant és el masculí plural, *lo camí dels Horts*, però també hi és en femení, tant singular com plural (*Horta* i *Hortes*). Actualment, la darrera és la més habitual: *lo camí de les Hortes*.

V. t. Basses, *lo camí de les*.

Horts, l'obac dels

«sort de l'Hort [...], por mediodía con el camino de Sanan [...] y por norte con el camino de Omells», «sorteta dels Horts, [...] por mediodía con camino de Senan», «sort de l'Hort, [...] por mediodía con el camino de Senan [...] y por norte con el camino de Omells», «Huerto. Su situación: Hort, [...] por mediodía con camino de Sanan» (*Apeo*, 23r/30r, 30r/41v, 66v i 134r); «finca: hort, partida: Tortes», «Ramona Vilà Aixalà, [...] finca: l'oubach dels Horts, partida o paraje: Torta» (*Repartiment* 1942, 18r i 306r); «sort dels Horts; [...] mediodía, camino Escabrés» (*Amillar*. 1945, 26v).

La partida de la Torta és una altra zona del terme on també es fan horts, al principi, a continuació del nucli urbà, entre els camins de Senan i dels Omells. *L'obac dels Horts* és una de les formes documentades; a més, permet de relacionar el lloc amb la seva ubicació, *l'obac de la Torta*. Actualment, la gent que hi fa hort, sol anomenar-lo amb el terme més genèric de *la Torta*.

Hospital, d'

«1619, desembre, 16. L'Espluga Calba. Donació entre vius feta per la il·lustre senhora Susanna d'Hospital y Castellarnau, viuda relictada de l'il·lustre señor Franzesch d'Hospital [...], a la senhora Cíclia d'Hospital, néta sua» (*Index vell*, 14.1/4); «lo señor don fr. Onofre d'Ospital, comanador aleshores de dita comanda» (*Capbr.* 1692, 11r).

Onofre d'Hospital fou comanador de l'Espluga Calba entre 1616 i 1619 i gran prior de Catalunya de 1632 a 1639. Les dues grafies enregistrades són: *d'Hospital* i *d'Ospital*.

Hospital, (la casa de) l'

«domus eiusdem hospitalis de Esplunca Calva», any 1405 (Bertran, 1988, p. 385); «Johanni de Garrigues, preceptor domus hospitalis predicti de Spluga Calva» (Perg. 1415); «hospitalis diste ville», «domo hospitalis» (*Capbr.* 1510, 4v i 16r); «l'ospital» (*Capbr.* 1607, 276v); «a mitgdia ab lo carrer del Barri Nou, a ponent [...] ab l'hospital [...] y a tremuntana ab lo camí de Vinaixa», «un corralet serca de l'hospital» (*Capbr.* 1633, 33r i 193v); «a la plasseta de l'hospital, [...] a mitgdia ab lo Mur de la vila, a ponent ab l'hospital» (*Capbr.* 1669, 76v); «a mitgdia ab dit hospital» (*Capbr.* 1717, 82v); «l'hospital» (*Capbr.* 1741, 30v); «al costat de l'hospital, [...] a ponent ab la casa de l'hospital y a tremuntana ab la plasseta del mateix hospital» (*Capbr.* 1765, 59r).

Per les afrontacions, el podem situar a l'actual carrer de Santa Maria. Entenem que es refereix a una casa d'acolliment de malalts i de pobres de Crist. L'Espluga Calba, com els altres pobles de la comarca, també tingué el seu hospital de pelegrins, una mena d'hostal per a passar-hi la nit. El trobem a la majoria de poblacions: l'Albi, Fulleda, Arbeka, el Vilosell, Ulldemolins, la Pobla de Cérvoles, Fondarella i les Borges Blanques (el renom de *lo Feló Hospitaler* i la partida de *l'Hospitalet*).¹¹⁶

Hospital, lo carrer de l'

«en lo carrer de l'Hospital, [...] a ponent ab la plaseta de l'Hospital y a tremuntana ab lo mateix carrer» (*Capbr.* 1669, 70v); «al carrer del Barri Nou, [...] a sol ixent ab lo carrer de l'Hospital» (*Capbr.* 1717, 82v); «lo carrer de l'Hospital» (*Capbr.* 1741, 30v).

El fet que s'esmenti *la placeta de l'Hospital* pot fer suposar que es tracti del pas que conduïa de l'actual Placeta fins a l'església, passant per l'abadia, que era on hi ha ca la Maleneta. Les afrontacions el situen tocant a la muralla per la part sud.

Hospital, la placeta o plaça o lo pati de l'

«platea del Spital» (*Capbr.* 1510, 11r); «en la plasseta d'Hospital [...], a ponent ab la plassa de l'Hospital» (*Capbr.* 1607, 288r); «al pati de l'Hospital, [...] a mitgdia ab la Muralla de la vila, a ponent ab l'hospital y a tremuntana ab la plassa de dit Hospital» (*Capbr.* 1633, 71r); «la plasseta de l'Espital», «la plasseta de l'Hospital» (*Capbr.* 1669, 70r i 76v); «la placeta de l'Hospital», «al carreró o placeta de l'Hospital, un pati de casa, [...] a ponent ab la dita plaça de l'Hospital» (*Capbr.* 1717, 50r i 83r); «en lo carrer del Barri Nou, [...] a mitgdia ab lo carrer Plasseta, a ponent ab la plasseta de l'Hospital» (*Capbr.* 1765, 130v).

Si suposem que d'aquí ve l'actual nom de *la Placeta*, la ubicarem al carrer de Santa Maria. Les afrontacions la situen tocant a la muralla, per la banda sud, i al carrer del Portal, per la banda nord. Més concretament, l'hospital devia ser on ara hi ha cal Sarauet i la placeta de l'Hospital, l'entrant que hi fa el carrer de Santa Maria. En una font (1717) també és anomenada *carreró de l'Hospital* i en una altra (1633), *pati*.

Hospitalera, l'

«Barthomeu Palau: el, sa muller, l'Espitalera» (Compl. 1550, 9v); «Maria Sabatera, vídua i espitalera», any 1598 (*Òbits* 1574, 12v); «Joana Peysenya, espitalera» (*Roser* 1600, 12v).

116. Pere i Amigó (1997, p. 222-224), Amigó i Pere (2001, p. 262-263), Arbós (2003, p. 95), Satorra (2003, p. 170), Pere (2006, p. 185, i 2013, p. 155), Turull (2007, p. 95) i Ripollès (2006, p. 63).

Hostal, l'

«extra villam, quod dicunt lo hostal» (*Capbr.* 1510, 17r).

Suposem que deu ser el que en altres fonts s'anomena *l'Hospital*.

Hostaler, l'

«Anthoni Joan Pons, l'Hostaler» (*Test.* 1621, 57v).

Fora de la Vila Closa hi devia haver hagut un hostal.

Huguet

«Joan Pons, Jaume Balcells, Joseph Bota y Paula Huguet, antes Gaya, són los que poseheixen los més crescuts patrimonis d'Espluga Calva y los que tenen las terras més ben cultivades» (Plet 1807); «un fill [...] de Joseph Huguet y de Paula Huguet y Viladot [...]: Jaume», any 1808, «un fill [...] de Joseph Huguet y Foguet, natural de Sant Martí, y de Paula Huguet y Gaya [...]: Joseph», any 1811 (*Bapt.* 1773, 210r i 221v); «Maria Francisca Huguet, d'Espluga de Francolí», any 1831 (*Bapt.* 1824, 85r); «Pablo Miret y Huguet, [...] de Vallvert» (MN 1859, 151r); «Antonio Roig Huguet» (*Repartment* 1942, 80v); «Francis-co Huguet» (*Amillar.* 1945, 59v).

Hem documentat tres noms d'home amb aquest cognom: Francisco, Jaume i Josep, i també tres de dona: Agna M., M. Francisca i Raimunda.

Ica, ca l'

[ˈka ˈtɪkə]

És al carrer de Senan. *La cabana de ca l'Ica*, al camí dels Omells, és de volta de canó vista, sota una era, i té la porta rectangular; és del segle XIX (BIEC, BI-42).

«Cisqueta Camprubí Aixalà, 1912 (Ica)», «Cisca Balsells Farré (Ica)» (Poca, 2017, p. 180 i 200); «Antoni Camprubí, de cal Jica; Ramon Camprubí Aixalà, de cal Jica», any 1939 (Roig, 2014, p. 37).

Potser té relació amb el prenom *Francisca*, del qual podria ser un hipocorístic. En les citacions el trobem dos cops associat al de la casa en qüestió: *Cisqueta* Camprubí i *Cisca* Balsells. La darrera (1939) deu reflectir una pronúncia popular que no hem detectat oralment. A Llorenç de Rocafort hi ha *ca la Quica*, que podria tenir el mateix origen (Farré i Moix, 1993, p. 137). A Vilanova de Bellpuig hi hem localitzat una *Calica*, però es refereix a una dona de *cal Calic*, sobrenom referit a la petita vila del Baix Maestrat anomenada *Càlig* (Cullerés, 2010, p. 144 i 148).

Iglésia

V. *Pati (*de l'Abadia o de la I.*).

Iglésies

«Bartomeu Torres y Isabet Iglésies, viuda, filla [...] d'Andreu Boleda [...], de Guimarães», any 1700, «Maria [...], de Solivella, [...] filla [...] dels *quòndam* Joseph Iglésias y de Francisca Iglésias y Salvadó», any 1766 (*Matr.* 1699, 169v i 232v); «Maria [...], filla de Jacinto Texidó y de Maria Texidó y Iglésies», any 1774, «Joseph Texidó y Iglésies», any 1777 (*Bapt.* 1773, 10r i 28r); «Antonio Andreu y Iglésies» (*Òbits* 1875, 38r, 2); «José, [...] hijo [...] de [...] Jacinto Iglésias Nadal, de Albajés y médico de la presente, y Dolores Cantó Solà, de Fulledda», any 1895 (*Bapt.* 1892, 134).

Hem enregistrat en aquesta entrada la grafia *Iglesias*, perquè Maria Iglésias es va casar amb Jacinto Teixidor; per tant, els Teixidor Iglésies són els seus fills. *Iglésies* procedeix de la forma catalana col·loquial del nom *església*, és a dir, *iglésia*, que ha estat una variant popular d'ús general de la qual ja trobem mostres documentals en les monografies onomàstiques, com ara la de Reus (Moll, 1982, p. 214, i Amigó, 1988, p. 19).

Ignasi (del Blasi o del Sastre), ca l' [ˈka ʔigˈnazi t̪ ˈβʌzi] / [ˈka ʔagˈnazi t̪ ˈβʌzi] o [ˈka ʔigˈnazi t̪ ˈsastre] / [ˈka ʔagˈnazi t̪ ˈsastre]

Ca l'Ignasi del Blasi o *ca l'Ignasi del Sastre* és al carrer Major. L'Ignasi que va donar nom a la casa, sastre de professió, i el pare del qual es deia *Blasi*, era de cal Cerdà, del carrer de la Placeta; per això també s'anomenava *cal Blasi*. Els actuals propietaris no viuen al poble.

«Ignasi Blasi» (*Contribució* 1936); «l'Ignasi Blasi» (*Spel.* 26, p. 16); «Sastres: Blasi Sardà (Ignasi del Sastre)» (Poca, 2017, p. 99).

Entre els parlants de més edat és habitual detectar la pronúncia *Agnasi* per *Ignasi*.

Ignasi del Marian, ca l' [ˈka ʔigˈnazi t̪ mariˈan] / [ˈka ʔagˈnazi t̪ mariˈan]
Era al carrer de Fulledda.

Illa, de l'

«Ffrancisco da l'Illa, habitatori loci Spellunce Calve» (Perg. 1369); «Ffranciscus de l'Illa» (Perg. 1405/9).

Immaculada Concepció, l'església de la [iˈkʎezip] / [iˈgʎtezip] / [ʔazˈyʎezip]

L'edifici actual, al mateix lloc on hi havia hagut l'anterior i consagrat a la Concepció de la Mare de Déu, es construí durant la centúria de 1500, a causa, principalment, de l'important augment demogràfic: la vila tenia 241 habitants el 1718 i 736 el 1787. El 1574 es posà en marxa el registre parroquial, custodiat a

l'arxiu, que va sobreviure a les guerres del segle XIX. Al final del segle XV consta que la parròquia era de collació de l'arquebisbe i que tenia com a sufragània l'església de Santa Maria de Fullea, que ho va ser fins a mitjan segle XIX. La citació del 1724 enumera els altars que contenia aleshores l'edificació: l'altar major, el del Roser, el del Sant Crist, el de Sant Francesc i el de Sant Cristòfol; la del 1748, les capelles: del Sant Crist, de la Mare de Déu i de Sant Cristòfol. La cerimònia d'enterrament d'Anna M. Roig, de cal Sec, va ser la primera que se celebrà a l'església actual, el 1784.

«ecclesiam de Spelunca Calva», any 1154 (Blanch, 1985, p. 91); «ecclesiam dicti loci» (*Capbr.* 1510, 4v); «al costat de la sglésia, [...] a tramuntana ab lo carrer que va a la Sglésia» (*Capbr.* 1574, 87v); «en la sglésia de la Spluga Cal.» (*Òbits* 1574, 17v); «l'altar de Nostra Senyora de Montserrat en la Montanya y [...] l'altar de Sant Christòfol, de la parrochial de dita vila de la Spluga Calba» (*Test.* 1621, 9); «Llibre dels difunts en la parrochial de la Puríssima Concepció de Nostra Sr^a., de l'Espluga Calba» (*Òbits* 1685, 1r); «he celebrat 10 misses [...] 2 en lo altar del Roser, 2 en lo del sant Christo, 2 en lo de sant Francesch y 2 en lo de sant Christòfol, d'esta iglésia, y 2 en la capella de Sant Miquel [...] y, después, altres 2 en l'altar major», any 1724, «se li celebraren dos misses en la capella del sant Xpto, una en la de Nostra Sra. Y altra en Sant Christòfol», any 1748 (*Òbits* 1699, 16v i 39v); «en les fonts baptismals d'esta parrochial Iglésia de la Puríssima Concepció, de la vila de l'Espluga Calba» (*Bapt.* 1773, 35r); «l'il·lustríssim senyor archebisbe de Tarragona trasdit, en la visita que feu en esta iglésia» (*Translació* 1778); «iglésia de San Juan de Jerusalén» (*Doc.* 1801); «Espluga Calva: [...] la iglesia parrochial (Nuestra Señora de la Concepción)» (Madoz, 1845, p. 579); «Espluga Calva: [...] l'església és dedicada a la Verge y celebra la festa lo primer diumenge de setembre» (Rocafort, 1915, p. 332).

El nom complet amb què alguns documents antics s'hi refereixen és *l'església de la Puríssima Concepció de Nostra Senyora*; en una altra citació (1801) hem trobat *l'església de Sant Joan de Jerusalem*, fent esment, novament, a la propietat del castell i la vila que tingueren els cavallers santjoanistes. Malgrat que la pronúncia habitual és [ti'kɫeziɔ], en algun parlant es pot sentir l'estàndard, [taʒ'ɣɫeziɔ]. La forma documentada *iglésia* té antecedents antics en català (DECat, vol. III, p. 587b16-34).

Índio, l'

«Catarina Parisa, germana de l'Índio», any 1576 (*Òbits* 1574, 3r).

L'Índio és molt probable que fos Antoni Ferrer, que havia passat molt temps a Amèrica, formant part dels exèrcits de colonitzadors que s'hi desplaçaren. Caterina Ferrer, filla d'Antoni Ferrer —pare i fill es dirien igual—, va prendre el cognom

París del marit. Aquesta suposició és versemblant, perquè en el capbreu del 1574 (p. 74r) hem localitzat una Caterina Parissa que consta com a viuda. En aquest document, tant la Caterina com l'Antoni són representats per Perot Esteve, nebot d'ambdós, que els fa de procurador. Totes dues confessions, o declaracions de béns, es troben en pàgines successives. Normalment, en els òbits de les dones casades o vídues apareix a continuació el nom del marit, és a dir, la referència sol ser: «Caterina Parissa, muller de...», o bé «Caterina Parissa, vídua de...». En aquest cas, però, la notorietat del germà potser va ser la causa del canvi.¹¹⁷

V. t. **Antoni Ferrer, la botiga d'*.

Inglès

«Jaume [...], fill [...] de Joseph Saltó y Maria Inglès», any 1794, «Joseph [...], fill [...] de Manuel Sesplugues y Antònia Inglès», any 1794 (*Bapt.* 1773, 125r i 125v); «José Cunillera Inglès» (*StCrist* 1795, 57r); «Magdalena Inglès y Farran» (*Òbits* 1880, 152r, 53); «José Inglès, presbítero, coadjutor», any 1893 (*Bapt.* 1892, 85); «Carme Cunillera Inglès (Senan)», any 1895 (Poca, 2017, p. 35); «Teresa Balsells Inglès», any 1935 (*Naix.* 1934, 15, 4); «Mercedes Cunillera Inglès» (*Repartiment* 1942, 265r); «José Balcells Inglès, de esta, hijo de Ramon y Josefa» (*Confirm.* 1949, 1r).

Maria Inglès devia ser originària de Blancafort, perquè la padrina del nadó, Llúcia Inglès, n'era; la mateixa Llúcia era la padrina de Josep Sesplugues. Com a variant de *Anglès*, *Inglès* també està molt estès per Catalunya, i ja es documenta a Menorca al segle XVI (DCVB). De tota manera, encara que en alguna ocasió, com ara l'esmentada anteriorment, el pas de *a-* inicial cap a *i-* hagi tingut un caràcter d'evolució dialectal, en la immensa majoria dels casos el canvi del so inicial va obeir a la influència forastera. La castellanització del nom de família s'inicià al segle XIX, sobretot coincidint amb l'establiment del registre civil, administrat per funcionaris arribats de fora de les terres catalanes, en una època d'analfabetisme generalitzat, quan la declaració de naixement es feia verbalment i el funcionari que la rebia l'anotava tal com millor li semblava; el declarant majoritàriament no tenia cap idea de com s'havia d'escriure el seu cognom (Amigó, 2005, p. 85-90). A l'Espluga Calba hem documentat *Anglès* (s. XVII) un segle i mig abans que *Inglès* (final del s. XVIII).

Isabel, ca la

[ˈka ʎizaˈβet]

Era al carrer de Montblanc, a la pujada, cap dalt. Puntualment podem sentir la pronúncia [ˈka ʎazaˈβet].

117. Devem la redacció d'aquesta entrada a la informació facilitada pels germans Francesc i Ramon Rebordosa.

Isidret, ca l'

«Ramon Sesplugues, del Barri Nou, pagès, [...] dit l'Isidret o Tarragoní» (*Fund.* 1774, 102r); «Ramon Sesplugas, del Barri, dit Isidret» (*Llevador*, 1v); «Miquel Balcells, del Barri, dit Isidret» (*Censos* 1807, 1v).

V. t. **Tarragoní*, lo.

Isidro, ca l'

[ˈka ʔiˈziðro] / [ˈka ʔaˈziðro]

«Benito Aixalà Cornadó (Isidro)», anys 1923-1926 (Poca, 2017, p. 112); «Viuda Asidro» (*Contribució* 1936).

Era una casa de la plaça de la Roca, tocant a cal Pastor, en la qual hi havia forn de pa. Després va ser *cal Ton del Rei*. La *cabana de ca l'Isidro* és al Mas Blanc².

Izquierda

«Ildefonso Izquierda Franca, [...] vidriero, [...] de Peñalba, provincia de Huesca» (*Matr.* 1895, 1, 2); «Alfonso Izquierda Franco» (*Òbits* 1921, 13, 10).

No sembla que estigui documentat en aragonès, tot i que existeix contemporàniament. La versió més antiga (i la més estesa en l'actualitat) és *Ezquerra*, pronunciat *Esquerra* a la zona catalanòfona i a la vall de Benasc. Com que la data més antiga que documentem és el 1895, és factible que es tracti d'una revisió de l'escrivà del cognom tradicional, amb la finalitat que s'assemblés més a la forma castellana de la paraula, *izquierda*, i del corresponent llinatge, *Izquierdo*. L'especulació que plantegem es basa en el fet que no és un mot comú en aragonès (*ezquerra* sí que ho és) i en la diversitat de formes, l'una amb diftong, *Izquierda*, i l'altra sense, la qual cosa indicaria una manipulació conscient.¹¹⁸

Izquierdo

«Francisco, [...] hijo de [...] Francisco Solé Navés, natural de Arbeca, y Genoveva Antolín Izquierdo, natural de Cañada de Berich (Teruel) y vecinos de Espluga Calva», any 1939 (*Bapt.* 1935, 18r).

Jacint Verdaguer, la plaça de

«Josep Pons Masgoret, [...] domiciliat a la plaça Verdaguer» (*Òbits* 1934, 45r, 3); «c/ de l'Església o plaça Jacint Verdaguer», any 1937 (Rubió, 2011, p. 72).

Devia ser el nom de la plaça de l'Església durant el període 1932-1939.

118. Devem aquesta argumentació a la informació fornida per Francho Rodés, membre de l'Acadèmia de l'Aragonés (www.academiadelaragones.org/). Assumim com a propis els possibles errors.

Jaio Aranyó, lo

«morí Joseph Rotg, dit lo Jayo Areñó», any 1789 (*Òbits* 1699, 162v).

Janer

V. *Gener*.

Janet de Pira, lo

«se vandieron por traydores y rebeldes Ramon Guardiola, [...] y Juan Amorós, del lugar de Pira, dicho vulgarmente el Janet de Pira» (*Manual* 1728, 62r).

Era el renom de Joan Amorós, de Pira, company del bandoler Ramon Guardiola.

Janot, lo

«cassa de Janot Taixidó» (*Roser* 1600, 11r); «Francesch Texidó, dit lo Janot», any 1682 (*Òbits* 1650, 20v); «entraren per la finestra a la casa de Joan Teixidó, dit lo Janot, y-l trobaren difunt», any 1691 (*Òbits* 1685, 5v, 1).

Hem localitzat altres exemples del renom, de naturalesa diminutivoafectiva, originat en la forma *Joanot*: a Fullea (Arbós, 2003, p. 96), a Vallbona de les Monges (Piquer, 1969, p. 16) i a la Pobra de Cérvoles (Pere, 2013, p. 156).

Jaques

«Cassa d'en Joan Jaques: [...] Àngella Jaques» (*Roser* 1600, 1v); «Tecla Joana Jaques, muller de Joan Jaques, pagès, francès, absent» (*Capbr.* 1607, 454r).

Joan Jaques, moliner d'oli, és un dels personatges que va intervenir en el procés de les olives, entre el poble i el senyor, pel qual, el 1619, s'arribà a un acord en el plet pel pagament del delme. El cognom, que ve directament de la forma normal francesa *Jacques*, corresponent a la catalana *Jaume* (Moll, 1982, p. 310), està documentat a l'Albi el 1817 (Amigó i Pere, 2001, p. 265).

Jaume

V. **Bepa del J., Xaparro de la Plaça* o *J. del Xaparro*.

Jaume del Becgroc, cal

[ˈkaɫˈdʒawme t̪ βegˈgɾok]

«Jaume Balsells (Becgroc) [...] 1917» (Poca, 2017, p. 68); «Jaume "Becgroc", casament de l'any 1917 (*Spel.* 23, p. 17); «Ramon Balcells Fabregat (Jaume Bec-groc)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21); «Ramon Balcells Fabregat, de cal Jaume Bec-groc», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 61).

Era al carrer de Santa Maria.

Jaume del Carafell, cal ['kaʎ 'dʒawme t̪ kara'feʎ]

Era al final del carrer de Fullea.

Jaume del Cristí, cal ['kaʎ 'dʒawme t̪ kris'ti]

«Miret Ramona, àlies J. Cristí» (*Contribució* 1936).

Era la casa d'un fill de cal Cristí, al carrer de Fullea, a l'esquerra de la baixada del Rei.

Jaume de la Felícia, cal ['kaʎ 'dʒawme ta fe'tisio]

És al carrer de Santa Maria. El Jaume era fill de la Felícia.

«ab lo carrer y pati del Castell, a mitgdia ab lo forn, mitjensant lo Carreró» (*Capbr.* 1692, 35v).

Jaume Sesplugues, lo carreró de

«dita universitat té y posseheix altra casa, cituada en la plassa del Castell, [...] a ponent ab lo carreró de Jaume Sesplugues» (*Capbr.* 1669, 27v); «lo carreró de Jaume Sesplugues» (*Capbr.* 1692, 12v i 35v); «ab l'hereu de Jaume Sesplugues, mediant carreró» (*Capbr.* 1717, 9r).

Deu ser el mateix carreró que el del *Corral de Miquel Sesplugues*, perquè tots dos tenen com a afrontació el pati del Castell. Jaume Sesplugues podria ser el fill de Miquel Sesplugues. Es deu referir al petit tram de carrer que surt del pati del Castell i va fins a les escaletes, on hi havia l'entrada del *forn del Senyor Comanador*.

V. t. **Corral (de Miquel Sesplugues), lo carrer o carreró del*.

Jaume de la Tresa, cal ['kaʎ 'dʒawme ðe ta 'trezɔ]

Era al carrer de Fullea. *La cabana de cal Jaume de la Teresa*, a la partida del Mas Blanc, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó vista.¹¹⁹

Jaume o Jaumet del Viu, cal ['kaʎ 'dʒawme t̪ 'βiw]

És al carrer de Santa Maria, a mà esquerra de les escales que pugen cap a l'església. Abans era *cal Xai*.

Jaumet de Belianes, cal ['kaʎ dʒaw'med de βa'li'anes]

Era una casa del pati del Castell, que després va ser *cal Domínguet*.

Jener

V. *Gener*.

119. Martín i Preixens (2005, p. 324 i 326) i BIEC (BI-68).

Jesús, de la (o del) raval de

«Cristóbal Balsells, *alias* del rabal de Jesús», «Isidro Miró, de la rabal de Jesús» (*Apeo*, 47r i 194r).

A final del segle XIX encara apareix l'article masculí, *del raval de Jesús*.

Jesús, la raval de

[ʎa ra'βaʎ de dʒe'zʊs]

Es va formar als voltants de l'any 1860, a causa de la necessitat d'expansió amb motiu del creixement de la població, sobre la base d'unes edificacions existents i salvant el llit del riu Rinet. El nom assenyala una capella patrocinadora, actualment desapareguda. Els vilatans que hi viuen es refereixen al nucli antic amb la designació de *el poble*; al seu torn, els *ravalers* era com es coneixien aquests des de la vila pròpiament dita.

«rabal de Jesús», «arrabal de Jesús» (*Apeo*, 18r i 41r).

El genèric, en la parla quotidiana, només es conserva en la forma femenina *la raval*. A Tortosa trobem el mateix nom.

Jiménez

[xi'menes]

Apareixen dos noms d'home: Batista i Manuel, i també dos de dona: Magdalena i Rosa.

«Magdalena Ghimenes Montero» (*Òbits* 1894, 61r, 38); «Rosa Chiménez Batiste; [...] compareció *don* [...] Batiste Chiménez, natural de Zaragoza» (*Naix.* 1901, 35r, 10); «Rosa, [...] hija [...] de [...] Manuel Jiménez y Bautista, trasquilador, de Zaragoza, y Josefa Bautista y Jiménez, natural de Reus», any 1902 (*Bapt.* 1892, 284); «Andrada Jiménez, Daniel» (*Padró* 2013, p. 1).

Sembla que no és el llinatge català *Ximenes*, sinó el castellà *Jiménez*. Les grafies anotades són: *Chiménez*, *Ghimenes* i *Jiménez*.

Joan¹

V. **Era de J. Balcells*, **Josa* o *J. de la Josa*, *Pepa* o *J. de la Pepa*, **Pastor J.*, **Pla d'en Guiu J.*

Joan²

«Guilelmus Johan, rector de Spelunca Calva» (Perg. 1379); «plano d'en Guiiu Joan» (*Capbr.* 1510, 16v).

Guillem Joan era rector de l'Espluga Calba el 1379. Les dues grafies anotades són: *Joan* i *Johan*.

Joan, l'establia d'en

«sobre la stabllia d'en Joan, pastor, [...] a migjorn ab lo carrer q. Puja al Castell e a sol ponent ab lo carrer que va de la Plaça al Portal», «un stable [...] a sol yxent ab lo carrer q. Puja al Castell, a migjorn ab lo carrer qu-s va de la Plaça al Portal, a sol ponent ab lo mateix carrer» (*Capbr.* 1574, 5r i 19r).

Suposem que aquesta establia era propietat de Joan Sesplugues, personatge que apareix en l'entrada corresponent com *lo Pastor Joan*; per tant, en la citació *pastor* no deu ser el nom de família, sinó l'ofici. El penúltim pastor que hi ha hagut a l'Espluga Calba, Josep Ribera, guardava el ramat a la carretera de Maldà, passat el cementiri, a mà dreta, en un corral conegut popularment com *lo corral dels bens*. Abans d'arribar-hi, davant del cementiri, al punt on conflueixen la carretera i la pista dels Omells, es troba l'escorxador, de 15 m², actualment inactiu.

Joan Arnau, cal, o lo Joan dels Nassos [ˈkaʎ dʒuˈan aɾˈnaw] o
[ʎo dʒuˈan deʎz ˈnasos]

Lo Joan de la Josa es deia *Joan Arnau* i també l'anomenaven *Joan dels Nassos*. El malnom li venia del fet que tenia el nas gros. Va venir de Barcelona i destacava perquè tenia un «parlar de per allà», és a dir, que s'expressava en dialecte oriental.

V. t. **Josa, ca la, o cal Joan de la Josa*.

Joan de l'Ase, lo [ʎo dʒuˈan de ˈʎaze]

Era el renom d'un personatge de la vila.

Joan del Cabeça, cal [ˈkaʎ dʒuˈan deʎ kaˈβesɐ]

«Luis Balcells (Joan del Cabeza)», any 1922 (*StCrist* 1795, 15r).

Era al carrer de Fullea. *La cabana de cal Joan del Cabeça*, propietat de Joan Balcells, a la partida de la Portella, és amb coberta de volta de canó vista. Fa 2,72 m d'alçària, 3,92 m d'amplada, 6,05 m de profunditat i té 25,48 m². És del segle XIX.¹²⁰

Joan del Cabeça, la bassa del [ʎa ˈβasa ðeʎ dʒuˈan deʎ kaˈβesɐ]

És del segle XIX o XX i està ubicada al fondo de les Alzinetes, que pertany als Omellons, tot i que aquesta bassa encara és del terme de l'Espluga Calba. Es tracta d'un antic forn de calç, convertit en bassa per al bestiar, amb accés al fons mitjançant una escala de pedra i amb una pica lateral per a facilitar l'abeurament (BIEC, BI-91). Feia de cisterna i la gent hi anava a buscar aigua; des de fa uns vint anys, hi ha un pou que encara en té.

120. Martín i Preixens (2005, p. 326) i BIEC (BI-56).

Joan del Dalmau, cal

[ˈkaɫ dʒuˈan deɫ ðaɫˈmaw] /

[ˈkaɫ dʒuˈan deɫ ðawˈmaw]

Era una casa de la Placeta que també s'anomenava *ca la Cisca* i que ara és *cal Manresa*. El Manresa va fer una edificació a partir de dues de petites: cal Xirillo i cal Joan del Dalmau.

Joan del Ferran, cal

[ˈkaɫ dʒuˈan deɫ faˈran]

És al carrer de la Placeta, tocant a cal Quisserris. Una inscripció a la façana indica que la construcció és del 1893. També conté un martell gravat a la pedra, que indica la professió dels primers estadants. *L'era de cal Joan del Ferran* és al camí de la Devesa, pel costat de baix, de l'obac, al molí del Cila, i *la granja de cal Joan del Ferran*, més avall de la Peixera, a l'obac.

«Josefina Sesplugues (Joan Ferran) [...], Indalècia Sesplugues (Joan Ferran)», anys 1932-1933 (Poca, 2017, p. 114).

Joan Maco, lo

[ɫo dʒuˈam ˈmako]

Era el marit de la *Maria Maca* i li deien així per ella. Igual que hi ha casos de renoms femenins derivats de sobrenoms masculins i aplicats a les dones dels corresponents marits o a les filles dels corresponents pares, també n'hi ha de renoms masculins derivats de femenins, com ara el que ens ocupa.

Joan de les Mentides, lo

[ɫo dʒuˈan de ɫez manˈtiðes]

Lo Joan de les Mentides o *lo Joan de la Mentida* era de ca la Ventura.

Joan del Pastor, cal

[ˈkaɫ dʒuˈan deɫ paˈsto]

És a la plaça de la Roca. Una inscripció a la pedra de la façana data la construcció del 1748. El pare era el pastor de cal Ponç. A la darrereria del segle XIX era la farmàcia, anomenada *cal Senyor Domingo* o *cal Potecari*, i el farmacèutic la va vendre al Joan de cal Pastor.

Joanet

V. **Cerdanet*.

Joanillo

«Foren pedrins: Joanillo, creat del comenador», any 1594 (*Bapt.* 1574, 35).

El criat del comanador que va fer de padrí en un bateig de l'Espluga Calba devia ser conegut pel nom de *Joan* amb el sufix castellà *-illo*.

John-fil

V. *Cooperativa J.*

Jordana

«Francisco [...], fill [...] de Saldoni Rovira, pagès, y de Maria Rovira y Jordana, del terme de l'Aló, bisbat de Solsona», any 1782 (*Òbits* 1699, 147v); «Ramon [...], fill [...] de Ramon Jordana y Serafina Jordana y Garcia, [...] de Maldà», any 1839 (*Matr.* 1791, 137); «Joan [...], fill [...] de Joseph Boleda, [...], y Rosa Jordana, de las Pilas», any 1842 (*Bapt.* 1824, 279); «Rosa Boleda Jordana», defuncions de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4); «Rosa Ribera Jordana» (*Òbits* 1934, 5r, 20); «Montserrat Jordana Vila», «Jorge Jordana Vila» (*Naix.* 1945, 17v, 18, i 42r, 3); «Matilde Jordana Vila, natural de Altet, hija de Àngel i Ramona», any 1955 (*Confirm.* 1949, 5v).

Apareixen tres noms masculins amb aquest cognom: Àngel, Jordi i Ramon, i també tres de femenins: Matilde, Montserrat i Rosa.

Jordi

«Anthoni Jordi, pagès, de la Spluga Calva, constituït personalment dins lo castell» (*Capbr.* 1574, 11v); «un fill de n'Anthoni Jordi [...]: Barthomeu», any 1576, «una filla de n'Antoni Gordi: Margarida», any 1580, «Speransa Jordi», any 1587 (*Bapt.* 1574, 8, 12 i 24).

Antoni Jordi, que vivia al Castell, i els seus fills (Bartomeu, Esperança i Margarida) són els únics portadors del cognom. Les dues grafies anotades són: *Jordi* i *Gordi*.

Josa¹

V. **Pla* o *Plana* de na J.

Josa²

«Marchus Josa, agricola, ville de Fuleda» (*Capbr.* 1510, 33v); «en Philip [...], pagès, fill dels honorables en Joan Josa, [...] de Fuleda», any 1672, «Maria [...], filla de Joseph Josa, [...] de Fuleda», any 1682 (*Matr.* 1650, 19r, 62, i 30v); «Catarina Josa y Selma» (*Celebr.* 1766, 40v); «padrins: [...] Raymunda Estrada y Josa», any 1779 (*Bapt.* 1773, 38v); «Pere Josa Mata», casaments de l'any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Magdalena Balcells Josa» (*Repartiment* 1942, 39r).

Apareixen alguns noms d'home: Felip, Joan, Marc i Pere, i alguns més de dona: Caterina, Maria, M. Ana, M. Àngela, Paula i Raimunda. A l'Albi, on el llinatge ja hi és l'any 1300, trobem la partida del *Mas d'en Josa* (Amigó i Pere, 2001, p. 268-269 i 290).

Josa, ca la, o cal Joan de la Josa [ˈka ʎa ˈdʒɔzɔ] / [ˈka ʎa ˈdʒɔsɔ]

«Jayme Torres, *alias* Josa, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 159v/111v).

Ca la Josa o *cal Joan de la Josa* era una casa de l'avinguda de Pau Casals, davant de cal Petronill i al costat de ca l'Aleix, que després va ser *cal Jaume del Cristí* i ara s'anomena *cal Canela*. La citació la ubica al carrer de Senan. La llinda té gravada la creu dels hospitalers i, a sota, la data de 1773. En l'oralitat hem recollit, a més, la pronúncia amb essa sorda.

V. t. **Joan Arnau, cal*.

Josa, lo pla de na

«a la partida dels Homs, [...] a sol ixent y a mitgdia ab la séquia que va l'aygua al Molí, [...] a tremuntana ab lo pla de na Josa» (*Capbr.* 1692, 95r).

José Antonio Primo de Rivera, lo carrer de

«la calle de José Antonio» (*Òbits* 1944, 29v, 8).

Era el nom que va rebre un tram del carrer Major, des de la plaça de la Roca fins al perxe del Sabater, del 1939 al 1978.

Josep Balcells

V. **Casalot de J. B.*

Josep del Rafel, cal [ˈkaʎ dʒuˈzɛb deʎ raˈfeʎ]

«José Balsells, *alias* Rafael, [...] calle del Pozo» (*Apeo*, 31r).

A la plaça del Pou hi havia *cal Josep del Rafel*, que després va ser *cal Ferran*.

V. t. **Patarram, cal*.

Josepàs, lo [ʎo dʒuzeˈpas]

Era el renom d'un personatge de la vila.

Josepet

V. *Vallons de Baix* o *J. del Vallons*.

Josepó, cal [ˈkaʎ dʒuzeˈpo]

«José Roitg, *alias* Jusapó» (*Apeo*, 116r).

Era al carrer Major. En la documentació no consta cap casa d'aquesta família, només dues finques: l'una a la Portella i l'altra a la Coma de Sant Pere.

Jove, lo

«compares: [...] la muller de Joan Gaia, lo Jove», any 1581 (*Bapt.* 1574, 13).

Jovells

[dʒo'βeʎt]

Apareixen dos noms d'home: Antonio i Josep, i tres més de dona: Concepció (i M. Concepció), Dolores i Francisca. Darrerament, una persona el portava de primer cognom, Raimunda Jovells Cunillera, morta el 7 de gener de 2017.

«D. Antonio Jovells Morera, soltero, labrador, [...] de Golmés, vecino de esta [...] y Dª Raimunda Cunillera Cubiró» (*Matr.* 1887, 13); «Gubells Cunillera, Francisca, [...] hija de Antonio Govells y Morera», any 1892, «Jovells Cunillera, Dolores», any 1894 (*Bapt.* 1892, 59 i 105); «doña Francisca Jovells Cunillera» (*Matr.* 1911, 16r, 14); «Antonio, [...] hijo [...] de [...] José Jovells Cunillera y Maria Cunillera Pons» (*Bapt.* 1912, 217); «José Jovells Cunillera [...], hijo legítimo de Antonio Jovells Morera», any 1919 (*Matr.* 1887, 13, 13); «Antonio Jovell Morera», «Jovells Cunillera, José» (*Amillar.* 1945, 13v i 40v); «Jovells Claramunt, Mª Concepción», any 1947 (*Bapt.* 1935, 128v); «Concepción Jovells Claramunt, [...], hija de Antonio», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7v); «Roca Jovells, Antoni» (*Padró* 2013, p. 8).

Les grafies enregistrades són: *Govells*, *Gubells*, *Jovell* i *Jovells*.

Jover

[dʒo'βe]

Hem documentat força noms d'home: Antonio, Arnau, Francesc, Francisco, Isidre, Jaume, Joan i Mateu, i també uns quants de dona: Assumpció, Caterina, Elena, Elisa, Esperança, Joana, Margarida, Maria, Raimunda i Teresa. La presència del llinatge a la vila va ser continuada des del 1360 fins al 1638; després desaparegué durant tres segles, fins al 1925. Actualment, una persona el du de primer cognom.

«Arnaldus Jover» (Perg. 1360); «Johannes Jove» (Perg. 1405/9); «Francesch Jover» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Franciscus Jover», any 1585 (*Òbits* 1574, 16v); «Joana Jover», any 1585, «compares: Jaume Jover», any 1592 (*Bapt.* 1574, 23 i 30); «Speransa Jovera», any 1587, «Mateu Jover», any 1588 (*Matr.* 1580, 2v i 3r); «cassa de na Speransa Jovera» (*Roser* 1600, 27r); «Francesch Jover» (*Capbr.* 1607, 310v); «Margarida Jover», any 1638 (*Matr.* 1650, 2v); «Jover Garreta, Teresa», any 1925, «Jover Garreta, Antonio», any 1930 (*Bapt.* 1912, 287 i 351); «doña Encarnación Sesplugues Jové» (*Òbits* 1934, 132v, 4); «José Sesplugues Jové», «Ramon Sesplugues Jové» (*Repartiment* 1942, 3r i 5r); «Maria Roig Jové» (*Naix.* 1945, 64, 12); «Maria Roig Jover, [...], hija de Manuel y Asunción [...]. Nieves Roig Jové», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7r);¹²¹ «Jové Jové, Asunción» (*Padró* 2013, p. 5).

121. Hi ha dues persones que es diuen Maria Roig Jover, una nascuda el 1952 i l'altra, el 1953.

A Vallbona de les Monges era el cognom més freqüent, tant el 1872 com el 1930. La grafia *Jover* predomina en els documents més antics i *Jové* (no sempre amb l'accent), en els més moderns.

Juadot

«una filla [...] de Jaume Sardà y de Maria Juadot [...]: Rosa», any 1823 (*Bapt.* 1773, 301r).

Juan

«Pedro Juan Castañé» (*Repartiment* 1942, 167r).

Transcrivim literalment la forma espanyola *Juan*, però no descartem que sigui el català *Joan*, perquè en aquest document els prenomes estan sistemàticament castellanitzats. També es podria tractar del nom compost *Pere Joan*, malgrat que no el tenim anotat en l'entrada *Castanyer*.

Juan Esbert, cal

[ˈkaɫ ˈxwan azˈβɛr]

Era una casa del carrer de Montblanc, tocant a ca l'Artemi del Cunha, que també es deia *ca la Rossa* i que ara és *cal Tupiner*. La família va anar a viure a Barcelona després de la Guerra Civil espanyola. Oralment hem recollit múltiples versions del que podria ser aquest cognom: [aɫˈβɛrte], [azˈβɛrto], [azˈβɛrt], [azˈβɛrte]. Davant l'explicació que dona Moll (1982, p. 96) sobre l'encreuament d'aquest cognom amb el més freqüent *Albert*, optem per considerar que el nom devia ser *Esbert*. És un llinatge que hem localitzat a Sant Martí de Maldà (Llobet, 1907, p. 150), a Almoister (Grau, 2012, p. 197) i a Tamarit de Mar (Amigó, Muntanya i Sanmartí, 2017).

Juanito, cal

[ˈkaɫ xwaˈnito]

Cal Juanito i *cal Mitger* es referien al mateix. El primer nom s'ha perdut, mentre que el segon perdura.

Juncosa

«Francisca [...], muller de Pere Martí, filla de Jaume Juncosa, lo lloch d'hon és no se sap, perquè no u a volgut dir, per ser dona mundana y no té habitació», any 1708 (*Òbits* 1699, 5r).

Just

«Escolàstica Just y Rotg» (*Òbits* 1875, 60r, 5); «Escolàstica Just y Balcells» (*Naix.* 1875, 40r).

Kubala, lo

[t̪o ku'βaɫɔ]

«1958 Ajuntament: [...] el secretari, Ramon Arqués Gelonch (conegut com “Kubala”）」 (Poca, 2017, p. 276).

Lada, de

«padrins: los honorables en Juan de Lada, francès, del bisbat d'Auyx», any 1586 (*Bapt.* 1574, 23).

Aquesta persona podria procedir de l'arquebisbat d'Ais de Provença i el llinatge podria ser el francès *Lades* (Morlet, 1997, s. v. *Lades*). La lectura no és segura; seria igualment possible *de Cada*.

Lamarca

«Pere [...], fill [...] d'Anton Sesplugues, dit del Cabeça, y de Mònica Sesplugues y Lamarca, cònjuges, jornalés y pagesos», any 1774 (*Bapt.* 1773, 8r).

Larroya

«José Casbas Larroya, [...] de Fraga» (*Òbits* 1944, 77v, 11).

Lavo, de

«una filla de Joachim Payol, de Putjer, de la província del Pithu, regne de França, y de Joana de Lavo, del ducat de Lorena. [...]: Andreua Joana», any 1642 (*Bapt.* 1624, núm. 84).

Lerin

[t̪e'ɾin]

Actualment, quatre persones el porten de primer cognom a la vila.

«Enrique Lerin Bosch» (*Naix.* 1934, 163r, 3); «Santiago Lerin Bosch», «Ángel Lerin de la Iglesia, [...] hijo legítimo de [...], de Cuenca», «Fernando Lerin de la Iglesia» (*Naix.* 1945, 9v, 2; 10r, 3, i 77v, 8); «Lerin Pons, Eva» (*Padró* 2013, p. 5).

Tot i que la família que portà el llinatge a l'Espluga Calba procedeix de Conca, *Lerin* prové del mateix topònim, un municipi de Navarra.

Linares

«Antonio Linares García, [...] de Benamejí (Córdoba)» (*Matr.* 1939, 89r, 3); «Teresa Linares Sesplugues, natural de Valls, hija de Antonio y Teresa», any 1955 (*Confirm.* 1949, 5v).

Liro

«Juan Liro Vives, natural de Barcelona» (*Òbits* 1898, 144r, 5).

Lladó

V. **Lledó*.

Llaguna

«Maria [...], filla [...] de Pere Llaguna y Rosa Llaguna y Soldevila [...], d'Arcs, bisbat d'Urgell, y ara s'escriuran en l'hospital d'esta com a passatgers», any 1794 (*Bapt.* 1773, 126r).

Llaguna correspon a més d'un topònim de terres de parla catalana i està documentat com a nom de família al Rosselló i a la Cerdanya (Peytaví, 2010, annex 1).

Llamp

V. *Roca del L*.

Llanars

«María Agustina Roig Llanàs, [...] hija legítima de [...] doña Montserrat Llanàs Altarriba, natural de Barcelona», «Maria Roig Llanàs» (*Naix.* 1945, 42v, 4r, i 60v, 4); «Agustina Roig Llanàs, [...], hija de Antonio y Montserrat; Glòria Roig Llanàs», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7v).

Al Ripollès hi ha el municipi de *Llanars* (Moran, Batlle i Rabella, 2002, p. 90).

Llaners

«jo, pare fra Bernardino Llanés, sacerdot y religiós de sant Francesch, regint la present parròquia, de consentiment exprés del baix firmat rector d'ella, que de precís ha hagut d'assistir a l'enterro que vuy s'ha fet d'una sua germana, en lo poble de Llardacans» any 1782 (*Matr.* 1699, 300).

No descartem que aquest i l'anterior siguin el mateix cognom, però la distància de gairebé dos segles entre l'aparició de l'un i de l'altre ho fa considerar poc probable.

Llarg, cal

[ˈkaɫ ˈkaɾk]

És al carrer Major, a la part alta, pujant a mà esquerra.

«Ramon Gaya Torres (Llarg)», any 1920, «Ramon Gaya Torres (Poca-roba), conegut com a Llarg» (Poca, 2017, p. 104 i 165).

Suposem que el nom inicial devia ser *cal Poca-roba*. Algun membre de la família, potser Ramon Gaya Torres, segurament era molt alt, raó per la qual l'anomenaven *lo Llarg del Poca-roba*. Finalment, la casa ha passat a ser coneguda senzillament com a *cal Llarg*. És un renom que retrobem en molts altres mu-

nicipis, com ara el Vilosell, la Pobla de Cérvoles, l'Albi, les Borges Blanques i Vallclara.¹²²

Llarg del Poca-roba, cal

«Josefa Teixidó, *alias* Llarchs del Po, [...] Coma Català» (*Apeo*, 221r); «Barbers: [...] Llarg del Poca-roba» (Poca, 2017, p. 99).

Només hem documentat una finca de la Josefa Teixidó, a la Coma d'en Català; no consta que tingués casa al poble. No obstant això, hem suposat que la primera citació es deu referir a *cal Llarg del Poca-roba*, que era una casa del carrer Major, entre cal Petronill i cal Passa-rius. Ho avala el fet que a cal Poca-roba es deien Teixidor. No sabem si l'anotació està incompleta o bé si *lo Llarg del Po* era una manera abreujada de referir-se a aquesta casa, de nom tan extens.

Llarga, la sort

[ʎa 'sɔr 'ʎaɾɣɔ]

Cap als Omellons, a baix al Fondo, baixant a l'esquerra, passat el molí del Cila i abans d'arribar al del Mig, hi ha tres o quatre bocins de terra que formen *la sort Llarga*. Una de les citacions la ubica dins de la partida del Coll del Molí.

«sort Llargo, [...] por mediodía con tierras del Señor [...] y por norte con el camino de Arbeca» (*Apeo*, 10r); «partida: sort Llarga», «finca: sort Llarga, partida: Coll del Molí» (*Repartment* 1942, 87r i 101r); «Partida [...]: sort Llarga» (*Amillar*. 1945, 26r).

La *o* amb què acaba el nom a la primera citació, *sort Llargo*, deu ser un error de l'escrivà, que s'esforçava a escriure en espanyol. A l'Albagés, al Vilosell, a la Pobla de Cérvoles i a Calafell també existeix aquest topònim.¹²³

V. t. **Davall lo (o del) Molí*; **Molí, l'hort del*.

Llarguera, la

«Una pessa de terra [...] anomenada la Llarguera» (*Capbr.* 1633, 23r); «a la partida d'Aigües Vives una peça de terra [...] anomenada la Llarguera» (*Capbr.* 1669, 43v); «una pessa de terra [...] anomenada la Llarguera, [...] a tremuntana ab lo camí qui va als Homells» (*Capbr.* 1741, 11v).

Segons alguns capbreus, equivaldria a la partida d'Aigües Vives²; seguint les indicacions del de 1669, havia de ser una de més petita inclosa dins de la més grossa d'Aigües Vives². Com més aspre i pendent era el terreny, més alts havien

122. Pere (2006, p. 192; 2013, p. 162, i 2017, p. 137), Amigó i Pere (2001, p. 274) i Ripollès (2006, p. 131).

123. Pere (2006, p. 192, i 2013, p. 162) i Hugué (2015, p. 205).

de ser els marges i més estrets els bancals, fins al punt de tenir una amplada que permetia plantar-hi un sol reng d'oliveres. D'aquest tipus de bancals, anomenats en alguns indrets *llargueres*, a la comarca se'n compten centenars i esdevenen el màxim exponent de l'aprofitament del territori quan la febrada plantadora en cercava allà on fos. Arribada la crisi econòmica i humana i, anteriorment, la mecanització del camp, aquelles oliveres van esdevenir les primeres a ser abandonades per al conreu, de manera que avui ja no compten (Martín i Preixens, 2005, p. 63).

Llaunetes

V. **Mília del Peret*, o *L*.

Llaurador

«Anton [...], pagès, de la vila de l'Albi [...], fill [...] de Ramon Llauradó [...] y de Paula Llauradó y Arbós», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «Antònia [...], filla [...] de Miquel Conillera y Elena Conillera y Llaurador», any 1790, «un fill [...] de Joseph Llaurador, cirurgià, y de Rosa Llaurador y Gaya [...]: Joseph», any 1806, «Anton Llaurador y Bosch», any 1812 (*Bapt.* 1773, 113r, 201r i 229v); «Joseph Llaurador, fadri, cirurgià», any 1806 (*Matr.* 1791, 23r); «Maria de la Concepció, filla de Joseph Llaurador», any 1814 (*Confirm.* 1797, 319r, 93).

Hem anotat dos noms d'home: Anton i Josep, i també dos de dona: Elena i M. de la Concepció. A part de la professió de pagès, hem enregistrat la de cirurgià. La grafia més documentada és *Llaurador*, però també hi ha exemples de *Llauradó*.

Lledó

«en Joseph [...], sabaté, fill [...] del quòndam Miquell Lladó, [...] dels Omells de na Gaia», any 1679 (*Matr.* 1650, 27r, 83); «Joan Baptista Lladó, sastre» (*Capbr.* 1765, 114r); «Baptista Lladó, sastre» (*Celebr.* 1766, 40r); «Morí lo reverent pare Ignasi Lladó, exprior del convent de Nostra Señora del Carma, [...] de les Borges», any 1770 (*Òbits* 1699, 95v); «Benito Lladó y Balcells», any 1773, «Raymunda Lladó y Balcells», any 1774, «Josepha Lladó, sastressa», any 1778 (*Bapt.* 1773, 2r-v, 12v i 33v-34r); «Maria, en lo dia Lladó, y Serrajòrdia en primeras nupcias», any 1791 (*Matr.* 1699, 329v); «Herederos de Torres Lladó» (*Repartiment* 1942, 295r).

Hem documentat uns quants noms d'home amb aquest cognom: Baptista (o Batista o Joan Baptista), Benito, Ignasi i Josep, i també alguns de dona: Josepa, Maria i Raimunda. Pel que fa a professions, hem anotat la de prior d'un convent, sabater i sastre i sastressa. L'única grafia enregistrada és *Lladó*.

Lledoner, la sort del

«Campa, [...]: sort del Lladoné, [...] por mediodía con la asequia del Fondo» (*Apeo*, 19r/27v).

El lledoner és un arbre que ha generat topònims en altres termes municipals, com ara Arbeca (la partida del *Lledoner*) (Satorra, 2003, p. 176), Oliola (*lo clot dels Lledoners*), la Floresta (*la coma dels Lledoners*) i Algerri (*lo barranc dels Lledons*) (Turull, 2007, p. 96). La grafia enregistrada és amb *a*: *sort del Lladoné*.

Lleganya, lo

[lɔ ʎa'ɣaɲɔ]

«Maria Balcells, viuda, *alias* Llagaña, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 112r).

Era l'home de ca la Carmot. De fet, era de cal Carafell. La dona va passar a ser *la viuda Lleganya*. És un renom que es troba arreu.

Lleida, lo camí de

[lɔ ka'mi ðe 'ʎejðɔ]

Era el camí per a anar a Lleida abans que hi hagués la carretera. Segueix un traçat diferent.

Llenes

«una filla [...] de Ramon Llenas y de Magina Llenas y Rocell, [...] del Pla [...]: Maria Rosa», any 1809 (*Bapt.* 1773, 212r).

La grafia documentada presenta el plural sense regularitzar: *Llenas*.

Leonard

«Catharina [...], filla [...] del *quòndam* Joseph Columbano, y Maria Leonart [...], d'Arbeca», any 1740 (*Matr.* 1699, 201v).

La grafia documentada és *Leonart*.

Llevadot

«Teresa Sardà y Livadot», any 1815, «Josepha Sardà y Livadot», any 1817, «Jacinto, [...], fill [...] de Jaume Sardà y de Maria Llevadot, [...] de Vimbodí», any 1820 (*Bapt.* 1773, 256v-257r, 269r i 287v); «Pablo Sardà y Llevadot» (*Òbits* 1878, 50); «Teresa Sardà y Llevadot» (*Òbits* 1880, 52, 8).

Tots els Llevadot de l'Espluga Calba són membres d'una mateixa família, procedent de Vimbodí. La primera grafia documentada és *Livadot*.

Lliberato

[ˈliβeˈrato]

Dues persones de la vila el porten, actualment, de primer cognom.

«Àngela Lliberato Orteu» (*Naix.* 1934, 180r, 5); «Jaime Lliberato Xifré» (*Matr.* 1939, 35r, 5); «Àngela, [...] hija de [...] Jaime Liberato Xifré, natural de Omells de na Gaya, y Guadalupe Orteu Balcells», any 1944 (*Bapt.* 1935, 76v); «Encarnación Lliberato Orteu», «Antonio Lliberato Orteu» (*Naix.* 1945, 7v, 10, i 40r, 13); «Miró Lliberato, Ramon» (*Padró* 2013, p. 6).

Lliberato, cal

[ˈkaɫ ˈliβeˈrato]

És a la Raval. Una filla de cal Prudència es va casar amb el Lliberato dels Omells. Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«Sant Bonifaci 1958: [...] Angeleta (Lliberato)» (Poca, 2017, p. 188).

A les Borges Blanques també hi és (Ripollès, 2006, p. 131).

Llima

«Johan Lima» (*Fog.* 1497, p. 292); «Joannes Lima» (*Capbr.* 1510, 2v); «Antho-nius Joannes Lima» (*Capbr.* 1574, 2v); «una filla de n'Anthoni Lima [...]: Te-cla Joana», any 1575, «compares: Pau Lima», any 1575, «Montserratada Lima», any 1575 (*Bapt.* 1574, 5, 6 i 10); «Isabet Joana Lima», any 1598 (*Matr.* 1580, 6v); «Joseph Llima» (*Capbr.* 1633, 51v); «padrins: Batista Lima, pagès», any 1644, «Maria Lima», any 1648 (*Bapt.* 1624, 47v, 135, i 52r); «Joan Llima», any 1651, «Jaume Llima», any 1651, «Magdalena Llima», any 1651 (*Òbits* 1650, 1v, 9; 2r, 12, i 2v, 15); «Pau Llima» (*Capbr.* 1692, 56v); «Simona Llima», any 1695 (*Matr.* 1650, 43v, 39); «Cristòfol Llima», any 1695, «Victòria Llima», any 1695 (*Òbits* 1685, 22v, 9; 23v, 25); «Jaume Llima» (*Capbr.* 1741, 29r).

Apareixen molts noms masculins: Antoni, Antoni Joan (o Toni Joan), Antoni Ramon, Batista, Cristòfol, Francesc, Isidro, Jaume, Jaume Joan, Joan, Josep, Llorenç, Magí, Pau, Pere Joan i Ramon Josep, i també força de femenins: Àngela, Anna, Caterina, Francina, Francisca, Isabel, Isabet Joana, Joana, Magdalena, Margarida, Maria, Mariagna, Montserratada, Simona, Tecla, Tecla Joana, Úrsula i Victòria. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, hem documentat la de mestre de cases. En els primers documents (1497-1580), la consonant inicial no presenta palatalització: *Lima*; en les citacions successives el fenomen ja és sistemàtic: *Llima*.

Llinars

«Francisco Llinàs Mieres, [...] de Palma de Mallorca, [...] contable, reclòs, treballabe, al camp nº 3 de fortificacions entre-~~l~~ terme municipal d'aquest poble i el dels Omells de na Gaya; morí [...] d'una ferida d'arma de foc» (*Òbits* 1934, 80r, 19).

Llisa, la roca

[ʎa 'rɔka 'ʎizɔ]

Anant als Omells pel camí hi ha un venc¹²⁴ de pedra de quatre o cinc metres d'alçària per on passava l'antic camí, després d'on ara té la casa el Tongròs.

«en la partida de la rocha Llisa, [...] a tremuntana ab lo camí de l'Albi» (*Capbr.* 1633, 76v); «roca Llisa» (*Apeo*, 82r); «la partida de la roca Llisa», any 1939 (Rubió, 2011, p. 101).

Llobera

«Joana Lobera, [...] de Vinbodí, que habitava en lo castell ab sa cunyada, la sora. Gili, viuda», any 1648 (*Òbits* 1636, 8v); «Jaume [...], pagès, [...] de l'Albi [...], fill [...] de Pere Jaume Llobera [...] y d'Antònia Llobera y Martí» any 1753, «Ignasi [...], de les Borges [...], fill [...] dels quòndam Manuel y Agna Maria Olcos y Llobera», any 1759 (*Matr.* 1699, 213r i 224r); «Magdalena Llobera», any 1818 (*Matr.* 1791, 52r); «finca de Llobera, de la Pobla» (*Apeo*, 132r); «José Llovera Bonet», «Llobera Benet, Francisco» (*Amillar.* 1945, 4v i 41v); «Llobera Piqué, José» (*Contribució*, 204r).

Apareixen tres noms d'home: Francisco, Jaume i Josep, i dos més de dona: Joana i Magdalena. Les grafies documentades són: *Lobera*, *Llobera* i *Llovera*.

Llobet

«Cassa d'en Joan Lobet» (*Roser* 1600, 29v); «Mariagna [...], filla esta dels quòndam March Llobet, çabater», any 1639, «Pere Llobet», any 1643 (*Matr.* 1636, 3v i 5r); «Josef Mariano Llobet y Ros, apoderado del ayuntamiento de la villa de Espluga Calva» (*Plet* 1807); «padrins: Joan Llobet, aprenent de cirurgia en esta», any 1811, «una filla [...] de Joan Llobet, facultatiu de cirurgia, natural de Vallfugona de Segarra, y de Rosa Llobet y Miquel [...]: Rosa», any 1814 (*Bapt.* 1773, 223r i 247v); «Manuel Llovet» (*Apeo*, 86v).

Apareixen uns quants noms d'home: Joan, Josep, Josep Marià, Manuel, Marc i Pere, i tres més de dona: Concepció, Mariagna i Rosa. A part de la professió de pagès, hem anotat les de sabater i cirurgia. Només en una ocasió està escrit amb be baixa (*Llovet*), i en una altra, sense la palatalització de la consonant inicial (*Lobet*).

Llobregat

«Joseph Gaya, viudo de la quòndam Maria Llobregat, de Senant», any 1752 (*Matr.* 1699, 212r); «Francisca [...], filla [...] de Joseph Selma y de Francisca

124. *Venc* és el nom comú amb què els informants van descriure el topònim. El DIEC i el DCVB no recullen la forma. Al País Valencià el mot *avenc* sovint és tractat com a femení i, aleshores, freqüentment amb afèresi de la *a* (*venc*) (Domingo, 1997, p. 290). Suposem que aquest n'és l'origen, tot i que en el nostre cas ha passat de ser un sinònim de *cova* a referir-se a una superfície de pedra en general, sense necessitat que hi hagi una cavitat.

Selma y Llobregat, [...] pagesos», any 1775, «Josefa Selma y Llobregat», any 1778 (*Bapt.* 1773, 13v i 32r); «Manuel Selma y Llobregat», any 1803 (*Matr.* 1791, 20r-v).

Llop¹

V. *Cova del L.*

Llop²

«Alejo Miguel Llop» (*Repartiment* 1942, 130r, i *Amillar.* 1945, 37v).

Llopis

«Joannis Lopis» (*Capbr.* 1510, 23r); «Joan Llopiç» (*Capbr.* 1574, 93r); «padrins: Joseph Martorell y Llopis», any 1797, «una filla [...] de Ramon Castañé y Sardà y de Maria Llopis: [...] Maria [...]. Foren padrins: [...] Maria Llopis, àvia de la infanta», any 1811 (*Bapt.* 1773, 146r i 227v).

Joan Llopis, artífex ajudant del picapedrer Antoni Queralt, consta com a «mestre major» de les obres del convent de Sant Bartomeu de Bellpuig (1507-1535). També va treballar en altres empreses de Bellpuig, com ara el castell, i potser va participar en les obres del de l'Espluga Calba. El cognom presenta tres variants gràfiques: *Llopiç*, *Llopis* i *Lopis*; la darrera, la més antiga documentada, és la més propera al castellà *López*, del qual procedeix.

Llorac

«Raymunda [...], filla [...] dels cònjuges Anton Bota, pagès, [...] y Maria Llorach, natural d'Omellons», any 1859, «Elòdia Bota y Llorach», any 1862, «Anton Bota y Llorach», any 1865 (*Bapt.* 1858, 26r, 61v i 109r); «Maria Llorach y Sans, natural d'Omellons» (*Òbits* 1880, 48r, 4); «Elòdia Bota Llorac» (*Òbits* 1903, 77r, 14); «Antonio Bota Llorac» (*Amillar.* 1945, 1v).

Només una persona, Maria Llorach i Sans, dels Omellons, el porta de primer cognom. Casada a l'Espluga Calba amb Antoni Bota i Gaia, era la germana, per part de pare, d'Ezequiel Llorach i Aguilar (1846-1887), poeta romàntic en llengua castellana. Procedent dels Llorach dels Omellons, moliners, sembla que l'Ezequiel va viure a la vila durant un any, a partir del 16 d'agost de 1855, any en què s'hi va casar la germana. Unes circumstàncies familiars complicades en van motivar el trasllat i, segons ell mateix explica, hi va aprendre, amb força profit, els rudiments del primer ensenyament (Gallart i Lladonosa, 2018, p. 100). La hac darrere l'oclusiva final apareix en les primeres citacions (*Llorach*), però no hi és en les més recents (*Llorac*).

Llord

[ˈʎor] / [ˈʎort]

Hem documentat els noms d'home següents: Antoni, Carles, Cristòfol, Joan, Josep M., Manuel i Ramon, i també uns quants de dona: Antònia, Assumpció, Maria, Mercè i Rosa M.

«Rosa Torres i Llord» (*Matr.* 1875, 41v); «doña Maria Llord Dalmau» (*Matr.* 1911, 5r, 3); «herederos de Carlos Llord», «José María Llord Boleda», «Llord Dalmau, Cristóbal» (*Amillar.* 1945, 2v, 5v i 41v); «Rosa Maria Llord i Roig» (*Naix.* 1945, 95r, 2); «Defuncions: Joan Llord i Solanes», any 1976 (*J. Llord* 1993, p. 50); «Llord Badies, Joan» (*Padró* 2013, p. 5).

Llord, cal

[ˈkaʎ ˈʎor] / [ˈkaʎ ˈʎort]

És al carrer de Santa Maria.

«alias M. Llord» (*Amillar.* 1945, 43v).

Llorenç

«Joseph [...], fill [...] dels cònjuges Lluís Costa, pagès, y de Raymunda Costa y Llorens [...], d'Arbeca», any 1825 (*Matr.* 1791, 72v-73r).

L'única grafia documentada és *Llorens*.

Llorenç, cal

[ˈkaʎ ʎo'rens]

És una casa de la plaça de la Roca, baixant cap al Redemú. Després la va comprar el Coixet i per això també se'n diu *cal Coixet*. Abans de la Guerra Civil espanyola feia de bar de la Unió Democràtica Federal. Després, al primer pis, va haver-hi una escola de noies i als baixos hi van fer el cinema. *L'era de cal Llorenç* és al tomb del Roure, pujant dalt a l'esquerra.

«Carme Camí (cal Llorenç)», casament de l'any 1897 (*Spel.* 24, p. 14); «Llorenç Cunillera Jové (Llorenç)», casament de l'any 1917, «Ton Cunillera Balsells (Llorenç)», anys 1924-1925 (Poca, 2017, p. 67 i 111); «Llorens» (*Contribució* 1936).

El renom de la casa més aviat deu venir del corresponent nom i no pas del llinatge, només documentat un cop i com a segon cognom.

Llorenç, la plana del

[ˈta ˈpʎana ʎ ʎo'rens]

És damunt del Gorg, al fondo dels Omellons.

Lloreta

«Vicent [...], pagès, habitant en Belianes [...], fill [...] de Vicens Lloreta y Maria Lloreta y Andreu, [...] de Sant Gallart, sufrag^a. De Santa Coloma de Queralt», any 1736, «Coloma [...], filla [...] dels quòndam Vicent y Maria Rosa

Lloreta», any 1762 (*Matr.* 1699, 200r i 228v); «Josefa Balsells Lloreto, [...] de Belianes» (*Òbits* 1921, 63r, 19).

Dues persones el porten de primer cognom: Vicent i Coloma. La variant *Lloreto* no sembla que tingui cap tradició; més aviat, es pot deure a un encreuament amb els topònims *Loreto*, *Lloret* o *Llorito* (< *llor* o *llorer*, del llatí *LAURETUM*).

Llorres

«Portella, [...] por oriente con finca de Cristóbal Llorres» (*Apeo*, 25r).

Llort

V. *Llord*, Mossèn Joan L. i *Badies*.

Lluc, cal

«Ramon Bota, dit Lluch», any 1754, «Chistòfol Torres, pagès, [...] dit lo Chistòfol del Lluch» (*Fund.* 1774, 5r); «Cristòfol Torres, dit lo Lluc [...], viudo [...] de la quòndam Agna Maria Bota», any 1781 (*Òbits* 1699, 44v i 136r); «hort del Lluch», «hort del Lluch, [...] por oriente con camino de Heredades» (*Apeo*, 21r i 142r).

A Cristòfol Torres devia venir-li el renom de la seva esposa, Agna M. Bota, perquè, com veiem, el primer Lluc localitzat està vinculat al llinatge Bota.

Lluca, ca la

«José Torres, *alias* de la Lluca, [...] calle de Sanan, [...] por atrás con azequia del Molino» (*Apeo*, 149r); «Isidro Luca o Lluca» (*Repartiment* 1942, 290v).

Tant *Lluc* com *Lluca* es refereixen a membres de la mateixa família, que porten el cognom Torres, malgrat que en el primer text que hem documentat es deien Bota. *Lluca* apareix amb posterioritat; per tant, deu ser una feminització del primer.

Lluçà

«Maria Fàbregas y Llusà [...], de Vilanova y Geltrú» (*Matr.* 1880, 18r, 19); «Carmen Rebordosa Llusà», casament de l'any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Mercedes Rebordosa Llusà» (*Matr.* 1908, 12r, 12); «Francisco Rebordosa Llusà» (*Repartiment* 1942, 313r); «Rebordosa Llusà, Ramon [...]; Rebordosa Llusà, Rita» (*Amillar.* 1945, 57v).

En tots els casos l'hem enregistrat com a segon cognom. La grafia documentada és sistemàticament amb essa: *Llusa*, amb accent o sense.

Lluïset, lo fornet del

[ˈto forˈnɛd deˈl ʎuiˈzɛt]

A la carretera de Fullea, al final del terme, pujant a mà esquerra, a la finca del Lluïset de Fullea, hi ha un niu de metralladores de la Guerra Civil espanyola; a sota, cap al fondo dels Masos, hi havia el forn de calç, que ara és un pou. L'antic forn de calç, dels segles XIX-XX, convertit en bassa per a abeurar el bestiar, té accés al fons de la bassa mitjançant una escala de pedra i amb presència d'una pica lateral per a facilitar l'abeurament (BIEC, BI-90).

Lluquet, cal

«(lo) Lluquet [...]: segle XIX» (Arbós, 2010, p. 61); «Ramon Torres, *alias* Lluquet, [...] plazeta del Estrada» (*Apeo*, 68r).

Lluquet es refereix a la mateixa família que el de *Lluc* i *Lluca*, perquè el cognom que s'hi relaciona continua sent Torres.

Llurba

«Joan Llurba, çabater, de vila de Montblanch» (*Capbr.* 1574, 98v); «Joseph [...] Conillera, [...] fill de [...] Maria Llurba», any 1774, «un fill [...] de Miquel Conillera y Ferrer, y de Maria Conillera y Llurba [...]: Francisco», any 1777, «Maria Conillera y Llurba», any 1780 (*Bapt.* 1773, 6v, 26r i 42r); «Mariagna [...], filla [...] de Francisco Llurba, pagès, y Maria Llurba y Majoral [...], del Velusell», any 1777 (*Matr.* 1699, 278v).

Apareixen dos noms d'home: Francisco i Joan, i dos més de dona: Maria i Mariagna. Joan Llurba, el primer portador del llinatge a la vila, era de Montblanc, però tenia una finca a la partida de la Portella de l'Espluga Calba. Al municipi veí de Fullea va generar els topònims del *Comellar d'en Llurba* i de *l'hort de na Llurba* (Arbós, 2003, p. 60).

López

[ˈtopɐs]

El pare de Mariano Moreno López era d'Àvila i la mare de Lleida. Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«padrins: lo magnífic doctor Pau Joan López, doctor en medecina», any 1646 (*Bapt.* 1636, 51r, 267); «Mariano Moreno López» (*Naix.* 1934, 83r, 18); «López Campillo, Rosalía» (*Padró* 2013, p. 5).

Lore, (de)

«Narsís Lore, [...] fill de Nicolás de Lore y de Maria Lore, tots de la vila de Muntuary», any 1702 (*Matr.* 1699, 171r).

La vila de procedència del personatge pot ser la mallorquina Montuïri.

Maçana

«Rosa Sans Masana, natural d'Omellons» (*Òbits* 1903, 163r, 2); «Manuel Arbós Masana, [...] d'Omellons» (*Matr.* 1950, 28v, 10).

La grafia documentada en totes dues ocasions és *Masana*.

Maçanet, de

«Ego Anthonius de Maçaneto, civis Ilerde, [...] Nicholao de Maçaneto, filio meo» (Perg. 1383); «Nicholaus de Maçaneto, dominus castri de la Spluga Calva, civis Ilerde» (Perg. 1406/7).

Antoni de Maçanet, ciutadà de Lleida, que consta el 1375 com a diputat de Catalunya pel braç reial i com a cunyat del paer Domènec de Montsuar, devia comprar la propietat de l'Espluga Calba a Pere Aicard. Potser Aicard va fer la venda al fill d'Antoni de Maçanet, Nicolau de Maçanet, perquè l'únic cert és que el 17 d'octubre de 1396 aquest darrer va fer testament, en el qual es titulava senyor de l'Espluga Calba i instituïa hereu el seu nebot Antoni de Montsuar, senyor de Torregrossa (Miret, 2006, p. 443). La grafia enregistrada en totes dues citacions, de textos en llatí, és *Maçaneto*.

Macari, cal

[ˈkaɫ maˈkari]

«Salvador Montalà (Macari)» (Poca, 2017, p. 247).

Era al carrer de Montblanc. El Macari, procedent de la Floresta, es va casar a l'Espluga Calba.

Macià¹

V. **President M.*

Macià²

«Francisco [...], pagès, de Vell-lloc, fill [...] de Juan Macià, difunt, y de Magdalena Vilaró», any 1851 (*Matr.* 1791, 190); «Miguel Masià Cunillera [...], de Vilosell» (*Matr.* 1911, 34, 3); «Ramon Masià» (*Contribució* 1936); «Pilar Macià Miró» (*Matr.* 1939, 22r, 9); «Lluís Sayrach Sesplugues, n. 1912, = 1941 Pilar Macià Miró» (Sayrach, 2009, p. 136 i 145); «José Macià» (*Repartiment* 1942, 219r).

Hem anotat alguns noms d'home: Francisco, Josep, Miquel i Ramon, i també dos de dona: Pilar i Teresa. El trobem documentat, el 1243, a l'Albi; el 1549, al Vilosell; el 1553, a la Granadella, i, el 1563, a Ulldemolins.¹²⁵

125. Fog. 1553, Pere i Amigó (1997, p. 239), Amigó i Pere (2001, p. 279) i Pere (2006, p. 199).

Macià, cal (Ramon del)

[ˈkaɫ masiˈa] o [ˈkaɫ raˈmon deɫ masiˈa]

«Joseph Bota, vuy Macià» (*Llevador* 1725, 14r); «Mateu, vulgo Macià Torres [...] Mateu Torres, fadri (semiciego), fill de Ramon Torres, d'esta, y de Francisca Multra», any 1847 (*Matr.* 1791, 170); «Jayme Balsells, alias Masià, [...] calle del Castillo, [...] atrás plaza del Pozo» (*Apeo*, 15r).

Era al carreret que va de la plaça de l'Església cap al pati del Castell. També es coneixia com *cal Ramon del Macià*. Després va ser *cal Sabater del Ninyo*. En la primera datació localitzada (1725) apareix com a nom de casa o renom, que no creiem que vingui del llinatge, sinó del prenom, *Macià* o *Matjà*, anotat entre els Bota. Un segle més tard, el 1847, el renom es relaciona amb el nom de família Torres.

Macià de la Placeta, cal

«Ramon Bota, alias Masià de la Plasetta, [...] plazeta de l'Estrada, [...] de frente con la Plazeta» (*Apeo*, 66r).

Novament el nom de casa *Macià* està relacionat amb el llinatge Bota.

Macianet, lo

«Macianet» (*Contribució* 1936).

No sembla que fos cap nom de casa; més aviat havia de ser el renom d'algú de cal Macià.

Macip

«Ramon [...], fill [...] de Ramon Macip, pagès, y de Brígida Macip y Cerdà, [...] de Vinaixa», any 1760 (*Matr.* 1699, 242r); «Maria [...], filla [...] de Pau Romeu, [...] y de Maria Romeu y Macip, [...], de la Pobla de Siervos», any 1789 (*Bapt.* 1773, 92r, 15); «Jaume [...], de Prades, fill [...] de Tomàs Mariné y de Teresa Massip», any 1851 (*Matr.* 1791, 189); «Teresa Masgoret y Masip» (*Òbits* 1880, 46r, 60); «Rosa Roig y Macip» (*Òbits* 1887, 6r, 8); «Magdalena Roig Masip» (*Òbits* 1911, 8).

Apareixen un sol nom d'home, Ramon, i un altre de dona, Maria. *Macip* està documentat a l'Albi, el 1243; a Ulldemolins, el 1403, i a la Granadella, el 1553.¹²⁶ El so fricatiu sord es representa amb tres grafies diferents: *Macip*, *Masip* i *Massip*.

Maco i Maca

V. *Joan M., *Maria M.

126. Pere i Amigó (1997, p. 239), Amigó i Pere (2001, p. 279) i Fog. 1553.

Maco, cal, o cal Maquet del Carafell ['kaʎ 'mako] o ['kaʎ ma'ked deʎ kara'feʎ]

Cal Carafell també es coneixia com a *cal Maco*, *cal Maco del Carafell* o *cal Maquet del Carafell*.

Magdalena, ca la

«Miguel Farré, *alias* Magdalena, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 119r).

Magí, cal ['kaʎ maj'zi]

Incloem en aquesta entrada la primera citació, perquè és probable que sigui el personatge, portador del cognom *Bosc*, que donà nom a la casa. *La cabana de cal Magí*, del segle XIX, a la partida de la Vallada, és amb coberta de volta de canó tapada. Fa 6,90 m d'amplada i la façana, 3,09 m d'alçària.¹²⁷ Actualment, *cal Magí* és més endins del carrer de Santa Maria, al carrer de la Placeta, davant de cal Mirret, tocant a ca la Maleneta.

«Majín Bosch» (*Apeo*, 96r); «Fidel Bosch, de cal Magí; Reinaldo Bosch, de cal Magí», any 1939 (Roig, 2014, p. 37); «herederos de Bosch, *alias* Magí» (*Repartiment* 1942, 98r).

El trobem en altres poblacions, com ara a les Borges Blanques, Fullea, Ulldemolins i el Vilosell (*ca la Magina*).¹²⁸

Magí, lo carrer del

«calle del Portal; [...] por la izquierda, calle del Majín, [...] por atrás, plaza Mayor», «Una casa en la plaza Mayor, [...] por izquierda con calle del Magín» (*Apeo*, 21r i 103r-v).

Totes dues referències al *carrer del Magí* són del mateix document. Suposem, doncs, que puntualment la designació s'usava parlant del començament del carrer de Santa Maria, tocant a la plaça de l'Església, aquí *la plaça Major*, on hi havia cal Magí, és a dir, *cal Bosc*.

Magraners de n'Erill, los

«als Magraners de n'Arill, [...] a tramuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1574, 49v); «los Magranés de n'Aril» (*Capbr.* 1607, 28r); «la partida dita los Magranés de n'Aril, [...] a mitgdia ab lo camí qui va a Maldà» (*Capbr.* 1669, 47v).

127. Martín i Preixens (2005, p. 324) i BIEC (BI-47).

128. Ripollès (2006, p. 133), Arbós (2003, p. 101), Pere i Amigó (1997, p. 240) i Pere (2006, p. 201).

El magraner com a component de topònims porta a esmentar alguns exemples propers, com ara la partida del *Comellar dels Magraners*, a la Curullada, a la Segarra; el barri dels *Mangraners*, a Lleida; *la serra dels Mangraners*, a Seròs (Turull, 2007, p. 98), i les partides del *Magraner*, al Vilosell (Pere, 2006, p. 201) i a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 240).

Magre, cal

[ˈkaɫ ˈmaɣre]

És una casa de l'avinguda de Pau Casals, a l'espai que ara ocupen la farmàcia i la casa que hi toca, en la qual tenien fàbrica de vi. Per la documentació veiem que abans havia estat al carrer de Senan.

«Jayme Marturell, *alias* Magre, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 167r); «Jaume Martorell, cal Magre», any 1897 (*Spel.* 24, p. 14); «Modest Martorell Camí (Magre), [...] comerciant, [...] redactor del diari *El Correo de Lérida*», any 1936 (Rubió, 2011, p. 236).

És un renom que es troba arreu, per exemple, a Tarrés, a Llorenç de Rocafort, a l'Albi (*ca la Magra*) i a Ulldemolins (*lo tormo del Magre*).¹²⁹

Magrinyà

[maɣriˈɲa]

Apareixen cinc noms d'home: Enric, Jaume, Josep, Narcís i Salvador. Una persona el porta de primer cognom actualment.

«Josep Magriñà de San Nicolás, [...] fill de Salvadó Magriñà Òdena, casat, barbé, [...] de Montblanch», «Enrique Magriñà de San Nicolás» (*Naix.* 1934, 53r, 13, i 104r, 6); «Jaume Magriñà San Nicolàs» (Poca, 2017, p. 202); «Narciso Magriñà Santnicolás, [...], hijo de Salvador e Isabel» (*Confirm.* 1949, 1v); «Defuncions: Salvador Magrinyà i Òdena», any 1982 (*J. Llorc* 1993, p. 51).

Mailí

«Haven assistit a son enterro, [...], lo reverent Anton Mailí, vicari perpètu de Fullea» (*Translació* 1778).

Anton Mailí Llaurador, primer vicari perpetu de la parròquia de Fullea (Arbós, 2018, p. 275), només devia ser a l'Espluga Calba per a assistir a la cerimònia d'aquest enterrament.

Major

V. **Plaça al Portal (M.)*, **Portal M.*

129. Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 113), Farré i Moix (1993, p. 119), Amigó i Pere (2001, p. 280) i Pere i Amigó (1997, p. 240).

Major, lo carrer

[to ka're maj'ʒo]

L'actual carrer Major s'havia anomenat antigament *lo carrer del Solà* i l'avinguda de Pau Casals va rebre el nom de *lo carrer Major* des de 1900 fins a 1939. Del que avui és el carrer Major fins al Redemú hi havia un carreró que sortia del lloc on ara hi ha ca l'Ignasi del Blasi. En la primera citació del document de l'any 1765, *lo carrer Major* ha de referir-se al carrer de Santa Maria, perquè diu que té al nord la plaça del Pou.

«en lo carrer Major, [...] part ab lo camí que va al Rentador, a mitgdia ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1717, 13v); «en lo carrer Major, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou», «una casa [...] en lo carrer Major, [...] ab dos portals hobrints, l'un, és a saber, en lo mencionat carrer y l'altre fora lo Mur, [...] a mitgdia ab lo camí que roda la Muralla» (*Capbr.* 1765, 107r i 122r).

V. t. **Solà, lo carrer del*; **Sota lo (o del) Castell, lo carrer.*

Major, la plaça

«la plaça Major» (*Capbr.* 1574, 9v); «en la plassa Major o pati de la Iglésia, [...] a mitgdia ab la plassa de la Iglésia, a ponent ab lo carreró qui puja a la Iglésia», «en la plassa Major, [...] a sol ixent ab lo carreró qui puja a la Iglésia, a mitdia ab la plassa de la Iglésia» (*Capbr.* 1669, 150r i 151r); «la plaça Major» (*Capbr.* 1692, 77r); «a la plaça Major, [...] a tremuntana ab la plaça de dita Iglésia», «la plassa Major» (*Capbr.* 1717, 117v i 138r); «al carrer o plaza Major» (*Capbr.* 1741, 24v); «lo carrer qui puja a la plasa Major», «una casa devant de la qual antes hi havia un perxe, situada en la plassa Major [...], ab son cup devall lo pati del perxe [...], a sol ixent ab lo carrer que puja a la Plassa, a mitgdia ab la dita plassa», «en la plassa Major, [...] a tremuntana ab la Casa de la Vila» (*Capbr.* 1765, 40r, 74v i 120r); «calle del Portal; [...] por la izquierda, calle del Majín, [...] por atrás, plaza Mayor» (*Apeo*, 21r).

Seria l'actual plaça de l'Església, una mica més reduïda. El 1669, la plaça Major i la de l'Església ja eren la mateixa, però abans del 1574 sembla que no coincidien exactament, a causa de la disposició diferent de les edificacions.¹³⁰ Al segle XIX hi havia una font al mig de la plaça, però hi era només des que van fer arribar l'aigua al poble. En una de les citacions del 1765, es parla d'una casa que tenia davant un perxe amb un pati. Malgrat que és un nom àmpliament documentat, no és el que ha perdurat; se la coneix com *la Plaça*.

Major, lo portal

«al carrer qui va de la Plassa al Portal Major, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1692, 49r); «en la Placeta, una casa [...] en lo carrer qui va al

130. Ens basem en el traçat dels carrers de la vila dels plànols que han elaborat Francesc Rebordosa i Poca i Ramon Rebordosa i Poca, seguint les indicacions dels primers capbreus.

Portal Major, un pati de casa, [...] a mitgdia ab lo carrer qui va al Portal» (*Capbr.* 1717, 59r); «al carrer qui va a la Plaza y Portal Major» (*Capbr.* 1741, 62v); «en lo carrer que va a la Plassa y Portal Major, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1765, 50r).

Lo portal Major ha de ser el mateix que *lo portal de Santa Maria* i que s'anomena genèricament *lo Portal* en els primers documents.

Major, la síquia (o séquia)

«al lloch apellat Aigües Vives, [...] a migjorn ab la síquia Major» (*Capbr.* 1607, 7r); «sobre de l'Abeurador, [...] a mitgdia ab lo vall, a ponent ab lo dit abeurador y a tremuntana ab la séquia Major» (*Capbr.* 1633, 105r); «en la partida del Molí de Farina [...], a mitgdia ab la síquia Major [...] y a tremuntana ab la síquia Regadora o dels particulars» (*Capbr.* 1765, 122r).

És la síquia que baixava pel Fondo. Les referències la situen des de la partida d'Aigües Vives², a tocar del terme dels Omells, fins al mateix nucli urbà, afrontant amb el vall del Castell i l'abeurador; finalment, continuava fins al molí de farina.

Major, lo sol de la Plaça

«al sol de la plassa Major, [...] a migjorn ab lo carrer qui va a la Plassa» (*Capbr.* 1607, 294v).

La designació que fa referència a la part solana de la plaça és la que després donarà nom a l'actual carrer Major, del qual, durant molt temps, se'n deia *lo carrer del Solà*.

Majoral

«Mariagna [...], filla [...] de Francisco Llurba, pagès, y Maria Llurba y Majoral [...], del Velusell», any 1737 (*Matr.* 1699, 278v).

Majordom de Fullea, lo

«José Cantó, *alias* Majordom de Fullea, [...] Mas Blanch, [...] Mas» (*Apeo*, 208r).

Tot i que tenia un parell de finques al terme de l'Espluga Calba, l'una al Mas i l'altra al Mas Blanc², *lo Majordom* era pròpiament estadant de Fullea, ja que no consta que tingués cap casa a la vila. Al poble veí hi és com a nom de casa (Arbós, 2003, p. 102).

Malassang

«la qual pessa de terra [...], Bonaventura Gaya [...] la cedí a Joan Malasanch, pastor, [...] dels Homells de na Gaya, y est, a dit confessant» (*Capbr.* 1765, 78r).

Aquest pastor dels Omells de na Gaia va ser, puntualment, propietari d'una peça de terra al terme de l'Espluga Calba. També podria tractar-se d'un renom.

Maldà¹

V. **Camí de M.*

Maldà²

[maɫˈda]

És una població i municipi de la vall del Corb, a la zona de transició amb les Garrigues i la Segarra, que fou centre d'una coneguda baronia del mateix nom (Turull, 2007, p. 97). Pertany a la comarca de l'Urgell. Els dos pobles disten uns vuit quilòmetres. Des de l'Espluga s'hi accedeix per la carretera de Maldà.

«ecclesiam Amaldano», any 1154 (Blanch, 1985, p. 91); «lo reverent Mariano Escaler, rector de Maldà» (*Translació* 1778).

Maldà³

[maɫˈda]

Els propietaris de l'Espluga Calba que tenen finques a Maldà actualment s'hi refereixen designant-les amb el nom de *lo Terme de Maldà*.

«a la partida qui va a Maldà» (*Capbr.* 1692, 63r); «a la partida qui va a Maldà, [...] a mitgdia ab lo camí dels Omells de na Gaya» (*Capbr.* 1717, 13v); «una finca de 12 jornals, partida Maldà» (*Comitè* 1936, 66r).

En algun parlant es pot sentir la pronúncia [tɔ tremaɫˈda].

Maldà, de

«En l'altra escriptura de l'any 1212 se narre que Gerald de Maldà [...] fou preguntat per dos canonges de Cardona sobre vários extrems, declarant lo següent: 1. que obtingué y possehí pacíficament les esglésies de Maldà, de S. Martí, de Belianes, de Castro-selvano, d'Espluga Calva, d'Amaldanell, y de Vilamanyanó, vuy Vilet» (Llobet, 1907, p. 61).

El 1183, el rector de Maldà era Guerau de Maldà, segurament canonge del monestir de Cardona. El 1212, essent monjo de Poblet, va reconèixer que posseïa aqueixa rectoria, amb facultat rebuda de l'abat de Sant Vicenç de Cardona, i amb la mateixa facultat posseïa les esglésies annexes, que llavors eren les de Sant Martí, Belianes, Castellselvà, l'Espluga Calba, Maldanell i Vilamanyanor, avui Vilet, però ensems hi havia capellà a cada una d'aquestes parròquies (Llobet, 1907, p. 63).

Maldà, lo camí de

[tɔ ka'mi ðe maɫ'da]

«vico quo itur Maldà» (*Capbr.* 1510, 7r); «lo camí que va al Terme de Maldà» (*Capbr.* 1574, 30v); «lo camí que va al Terme de Maldà» (*Capbr.* 1607, 388v); «lo camí qui va a Maldà» (*Capbr.* 1633, 29r); «lo camí de Maldà» (*Capbr.* 1669, 54v); «lo camí de Maldà» (*Capbr.* 1692, 63r); «lo camí de Maldà» (*Capbr.* 1717, 13v); «lo camí de Maldà» (*Capbr.* 1741, 45v i 66r); «lo camí de Maldà» (*Capbr.* 1765, 180r); «el camino de Maldà» (*Apeo*, 100r/71v).

Seguia més o menys la direcció de l'actual carretera de Maldà, però era molt petitet, una drecera. En dues citacions se l'anomena *lo camí del Terme de Maldà*.

Maldà, la carretera de

[tɔ kare'tera ðe maɫ'da]

Fou construïda durant els anys 1905-1906. Es finalitzà l'obra quan arribà al coll de la Vela. Des de Tàrrrega, passa per la carretera C-240 i travessa les localitats de Sant Martí de Maldà i Maldà.

«carretera de Maldà» (*Repartiment* 1942, 14r); «carretera de Maldà» (*Amillar.* 1945, 4v).

Maldà, la drecera de

[tɔ ðre'sera ðe maɫ'da]

Era *lo camí de Maldà*. Es pujava per la costa de la Bassa, pel coll del Mateu.

Maldà, la serra (del Terme) de

«partida dels Spilars, [...] a tremuntana ab la serra de Maldà ayguavessant» (*Capbr.* 1633, 113r); «partida d'Aigües Vives, [...] a mitgdia ab lo camí dels Homells, [...] a tremuntana ab aiguavessant del Terme de Maldà» (*Capbr.* 1669, 128r); «l'ayguavesant de la serra del Terme de Maldà» (*Capbr.* 1692, 29r); «aiguavessant de la serra del Terme de Maldà» (*Capbr.* 1717, 34v); «lo vessant de la serra de Maldà» (*Capbr.* 1741, 96r); «en la partida de la Vallada, [...] a tremuntana ab lo vessant de la serra de Maldà» (*Capbr.* 1765, 78r).

Maldà, lo terme de

[tɔ 'terme maɫ'da]

El terme de Maldà toca amb el de l'Espluga Calba per l'extrem nord d'aquest.

«cum termino loci de Maldano» (Perg. 1369); «cum termino loci de Amaldano» (Perg. 1406/1); «termino de Maldà» (*Capbr.* 1510, 26r); «lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1574, 22r); «lo terme de Maldà aiguavessant» (*Capbr.* 1607, 288v); «lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1633, 75r); «lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1669, 73v); «lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1692, 69v); «lo terme de Maldà ayguavesant» (*Capbr.* 1717, 4v); «lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1741, 77r); «lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1765, 139r); «el término de Maldà» (*Apeo*, 91r); «término de Maldà» (*Repartiment* 1942, 35v); «término Maldà» (*Amillar.* 1945, 40r).

Maldanell

«los señors de Maldà i Maldanell, que no puguessen fer llenya en los termes de l'Espluga Calba y dels Homells», any 1302 (*Índex vell*, 113v); «als Basals [...], ad término de Maldanell» (*Capbr.* 1510, 17r).

Era un lloc assentat prop de Maldà, en un tossal entre grans roques que domina tota la vall de la riera de Maldanell, en què encara apareixen alguns vestigis i runes. És un despoblat del municipi de Maldà, situat davant el poble, en direcció sud-est, que formà, amb el cap de municipi, la baronia de Maldà i Maldanell (GEC).

Mal-de-ventre, cal

[ˈkaɫ ˈmaɫ de ˈβentre]

És al carrer de Fullea. Algú de la família sempre deia: «Tinc un mal de ventre...», i d'aquí ve el renom de la casa. *La cabana de cal Mal-de-ventre*, del segle XIX, a la partida de les Catalanes, és amb coberta de volta de canó tapada i façana rejuntada; té 21 m², i fa 2,60 m d'alçària, 3,75 m d'amplada i 5,60 m de profunditat.¹³¹

«José Torres, *alias* Mal-de-ventre, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 124r); «Pere Miró Torres, cal Mal de Ventre», any 1910, «Anton Miró Bergadà, [...] Mal de Ventre», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 24, p. 14, i 32, p. 6); «Josep Miró Batista, de cal Mal de Ventre», anys 1936-1939, «Pere Miró Farré, de cal Mal de Ventre», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 32 i 38).

A l'Albi hi ha el mateix renom (Amigó i Pere, 2001, p. 281).

Malena

V. **Borres de la Placeta o Borretes o M. del Borres, Canela o M. del Canela.*

Malena del Sec, ca la

[ˈka ɫa maˈɫɛna t̪ ˈsɛk]

«Jaume Orteu Castañé, [...] Malena Sec», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7); «Sastres: Tomàs i Aleix Orteu Sardà (Malena del Sec)» (Poca, 2017, p. 99); «Tomàs Orteu Sardà, de cal Malena del Sec [...], Jaume Orteu Vallverdú, de cal Malena del Sec», any 1939 (Roig, 2014, p. 38-39).

Era una casa de l'avinguda de Pau Casals, davant de cal Petronill, els estands de la qual feien de sastres.

Maleneta, ca la

[ˈka ɫa maˈɫɛnɛtə]

És al carrer de Santa Maria, tocant a la part de darrere de l'Abadia, on fa com una pujada. *L'hort de ca la Maleneta* era on abans hi havia hagut el primer molí del Feliu, tocant a cal Feliu, pel Redemú.

131. Martín i Preixens (2005, p. 325) i BIEC (BI-40).

«Antonio Reñé Mateu [...] Maleneta», naixements de l'any 1900, «Un grup de veïnes de la plaça: [...] Antonia “Malaneta”», «Família de ca la Maleneta: l'avi Sebastià Reñé i les seves netes: Maria y Magdalena» (*Spel.* 47, p. 18; 23, p. 16, i 32, p. 6); «Antònia Balsells Pons (Maleneta)», «Malena Reñé Balsells (Maleneta)» (Poca, 2017, p. 100 i 158).

Malet

«Catherina Malet, viuda dexada del quòndam Jaume Malet», any 1643, «Maria Malet, [...] de Maldà» any 1647 (*Matr.* 1636, 5r i 8r); «Maria [...], filla [...] dels quòndam Jaume Malet, [...] pagesos, [...] de Maldà», any 1676 (*Matr.* 1650, 22v-23r, 69); «Maria Torres y Malet, muller de Barthomeu Torres», any 1692, «Margarida Balsells y Malet, muller de Magí Balsells, sastre», any 1695 (*Òbits* 1685 7v, 13, i 12r, 5); «Testimonis: [...] Antoni Malet, apotecari», any 1789 (*Matr.* 1699, 323v-324r); «Antònia Sanahüja Malet» (*Òbits* 1918, 19r, 16).

Només tres persones el porten de primer cognom: l'apotecari Antoni Malet, i Margarida i Maria Malet, aquesta darrera procedent de Maldà. Anton Malet va ser rector de l'Espluga Calba entre 1723 i 1730.

Maleu

V. *Frare del M.*, **Maria del M.*, **Munda del M.*

Maleu, cal

[ˈkaɫ maˈɫew]

És a la Raval. Joan Vidal i Maleu, de fet, no sembla que tingui cap relació amb el poble; només apareix en un document notarial en el qual Antoni Bota i Gaya, veí de l'Espluga Calba, confessa que deu diners a dos habitants de Vallverd: Joan Vidal i Maleu i Pau Miret i Huguet.

«Juan Vidal y Maleu [...] de Vallvert» (MN 1859, 151r); «Rosa Balcells Masgoret, 1906 (Maleu)» (Poca, 2017, p. 85); «Ramon Balsells Masgoret (cal Maleu)», any 1935 (*Spel.* 27, p. 15); «Ramon Maleu» (*Contribució* 1936); «Roser Balcells Sayrach (Maleu)» (Pocablog).

A Arbeca existeix *Mayeu* com a llinatge (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 164).

Maleu, l'obac del

«Aubach del Maleu, [...] por mediodía con azequia [...] y por norte con camino de Sanan» (*Apeo*, 120r).

Maleu de la Palla, cal, o cal Pallot

[ˈkaɫ maˈɫew ðe ɫa ˈpaʎɔ] o [ˈkaɫ paˈʎot]

«Ramon Balcells Castañé, de cal Mateu de la Palla», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 32); «Maleu de la Palla (Cal Pallot; avui, Ca l'Artemi)» (Poca, 2017, p. 31).

Era una casa del carrer de Montblanc, que ara és *ca l'Artemi*. L'Artemi va fer de dues cases una de sola. Tot i que el tenim documentat com a *Mateu*, es deu tractar d'un error, per *Maleu*. *Cal Maleu de la Palla* també s'anomenava *cal Pallot*.

Mallafrè

«un fill [...] de Pere Màrtir Querol, pagès, y de Francisca Querol y Mallafrè [...]: Ramon [...]. Foren padrins: [...] Maria Mallafrè y Riba, de Sant Joan de Cunillas, bisbat de Barcelona», any 1800, «Miquel, [...] fill [...] de Francisca Querol y Mallafrè», any 1802 (*Bapt.* 1773, 165v i 175v).

Mallol

«reverent Jaume Mallol, rector» (*Celebr.* 1766, 39v); «Testimonis: Mariano Mallol, habitant en esta vila», any 1794 (*Matr.* 1791, 9r).

Jaume Mallol va ser rector de l'Espluga Calba entre 1789 i 1795.

Mals Esperits

V. **Roseta dels M. E.*

Mançana, cal

[ˈkaɫ man'sanə]

Era al carrer de Santa Maria, tocant a cal Feliu, casa de la qual ara forma part.

Mandanya

«Josefa Vidal Mandaña, natural de Albi» (*Òbits* 1898, 3r, 8); «Ramona Corbella Mandaña, [...] de Albi» (*Òbits* 1934, 40r, 12).

A l'Albi, d'on procedeixen els que duen el nom de família a l'Espluga Calba, està documentat per primer cop el 1761 i hi ha romàs com a nom de casa; al Vilosell, des del 1824. Dins del municipi de Castellsans trobem l'antic terme —avui nom de mas i de partida— de *Mandanya* (o *Mendanya*, d'acord amb el seu ètim).¹³² A l'Espluga Calba l'hem sentit com a adjectiu femení, per a referir-se a persones que són astutes, espavilades, que miren pel seu profit, o bé a infants entremaliats.

Manolo, cal

[ˈkaɫ ma'nɔɫo]

Abans era una casa del carrer dels Quatre Cantons; ara és al carrer Major, on els de cal Manolo es van traslladar, després de comprar-la. Una inscripció a la façana d'aquesta darrera indica que la construcció és del 1774.

132. Amigó i Pere (2001, p. 282), Pere (2006, p. 204), NomCat i Turull (2010, p. 16).

«Enric Cunillera Sardà, [...] Manolo», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Collegi Germanes Dominiques (1945) [...] Consol Roig (Manolo)», «Collegi Germanes Dominiques (anys 40) [...] Maria Roig (Manolo)» (Poca, 2027, p. 196 i 197).

V. t. *Viudo*, *cal*.

Manonelles

«Amàlia Manonelles Rué [...] Compareció don José Manonelles Moncosí» (*Naix.* 1907, 74r, 37); «Amàlia, [...] hija [...] de [...] José Manonelles y Moncosí y Maria Rué y Lladó, [...] de Cervià y vecinos de la presente», any 1909 (*Bapt.* 1892, 406).

Manresa

«Eugenio Manresa Iglésias, [...] de Cervià» (*Matr.* 1939, 100v, 5); «Juan Manresa Dalmau», «Teresa Manresa Dalmau» (*Naix.* 1945, 65v, 2, i 66r, 3); «José Manresa, presbítero», any 1949 (*Bapt.* 1935, 111v); «Concepción Manresa Dalmau, [...], hija de Eugenio y Concepción», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7v).

Apareixen tres noms d'home: Eugenio, Joan i Josep, i també dos de dona: Concepció i Teresa. Josep Manresa i Iglésias, de Cervià de les Garrigues, va ser rector de l'Espluga Calba entre 1946 i 1951, any en què fou destinat a Torredembarra. El trobem documentat, el 1497, a les Borges Blanques i a Juneda, i, el 1553, a les Borges Blanques.

Manresa, cal

[ˈkaɫ manˈɾezə]

És al carrer de Santa Maria. Era *cal Joan del Dalmau*, fins que la Concepció, d'aquesta casa, es va casar amb un *Manresa* de cognom. Llavors van comprar cal Xirillo i van fer de totes dues cases una de sola. També existeix a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 135), a Cervià i a Alcanó (Martín i Preixens, 2005, p. 226).

Manso, lo

[tə ˈmanso]

Era el renom d'una persona que aparentava mansuetud en el tracte.

Manuel del Pastor, cal

[ˈkaɫ manuˈɛɫ deɫ pasˈto]

«Manuel Torres Ribera (Pastor)», any 1905 (Poca, 2017, p. 43); «Manuel Torres i Maria Roca, de cal Manuel del Pastor» (*Spel.* 41, p. 17).

Era al perxe de cal Sabater, la casa abans d'arribar-hi.

Manuela, ca la, o cal Cinto de la Manuela [ˈka ʎa manuˈɛʎo] o
[ˈkaʎ ˈsinto ðe ʎa manuˈɛʎo]

És una casa de la plaça de l'Església, cantonera cap al carrer Major, on s'ajunta amb la plaça de la Roca. Abans havia estat *cal Nofre*, després va ser *ca la Munda del Maleu* i finalment del Ramon de ca la Felícia. També se'n deia *cal Cinto de la Manuela*: el matrimoni eren el Cinto de cal Feliuet i la Manuela de cal Prior.

V. t. **Nofre, cal*.

Manya, la [ʎa ˈmaɲɔ]

Era el renom de la dona del Ramon del Borres, originària de l'Aragó. A les Borges Blanques també hi ha *cal Manyo* (Ripollès, 2006, p. 136).

Manyac

«Ramon [...], fill [...] dels cònjuges Jaume Balcells, pagès, [...] y Catarina Mañarch», any 1861 (*Bapt.* 1858, 58v); «Catalina Mainach y Rosell, natural de Guimerà» (*Òbits* 1872, 4r, 5, 93); «Ramon Balsells Mañach» (*Matr.* 1927, 14v, 6).

Tot i que només duen el nom de família una dona procedent de Guimerà i el seu fill, n'hem anotat tres grafies diferents: *Mainach*, *Mañach* i *Mañarch*.

Maquet

V. **Maco*, o *M. del Carafell*.

Marc [ˈmark]

Hem enregistrat els noms de Bru, Salvador, Filomena i Ignàsia. Bru Marc va ser rector de l'Espluga Calba entre 1680 i 1700 i doctor en sagrades teologies. La grafia predominant és amb la hac darrere l'oclusiva final: *March*.

«doctor Bruno March, present rector de la parroquial iglésia de l'Espluga Calba», «padrins: Salvador March, fadri, pagès, [...] de Tarragona» (*Bapt.* 1685, 1r i 3r, 5); «Bruno March, prevere y rector de la parroquial de l'Espluga Calba» (*Confirm.* 1688, 4v); «Josepha [...], filla [...] de Joseph Mateu y d'Ignàsia Mateu y Marquet, esta natural de Puigvert de Lleida [...]». Obiit: n. B.: és March y no Marquet, la mare», any 1814 (*Bapt.* 1773, 246v); «Francisca Mateu y Marc» (*Òbits* 1875, 13r, 7); «Maria Balcells March» (*Naix.* 1887, 62r); «Jaime Palau March» (*Naix.* 1945, 72r, 4); «Montserrat Palau March, [...], hija de Pablo y Filomena», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7v); «Palau Mach, Jaume» (*Padró* 2013, p. 6).

Marçal

«Thomàs [...], de Montblanch, fill [...] de Pau Marçal, també pagès, y de Petronilla Gavalda», any 1752, «Petronilla Marssal y Bota, [...] de Montblanch», any 1771 (*Matr.* 1699, 212r i 249r); «Manuel Torres y Marsal», any 1777,

«Francisca Torres y Marsal», any 1779, «Maria Torres y Marsal», any 1781 (*Bapt.* 1773, 24v, 40v i 48r); «Jordi Marsal Martorell, natural d'Amposta» (*Òbits* 1887, 278r, 15).

Hem documentat tres prenomes: Jordi, Tomàs i Petronilla. Alternen la *ç* i la *s* per reproduir el so fricatiu sord: *Marçal*/*Marsal*. En una ocasió, segurament a causa de la poca destresa de l'escrivà, es transcriu amb doble essa: *Marssal*.

Marcelino, cal [ˈkaɫ marseˈlino]

Abans era *cal Cassoles*, al carrer dels Quatre Cantons.

«Marcelino» (*Contribució* 1936).

Marcó

«Pasqualina Marco Sagarra, nascuda a l'Espluga Calba el 1852, va morir a París el 1923» (Poca, 2017, p. 24); «José Marcó Remus, [...] fill de don Melchor Marcó Bas, [...] secretario municipal, natural de Santa Cristina d'Aro» (*Naix.* 1934, 122, 16); «Manuel Marcó Arnau, [...] de Tarragona» (*Matr.* 1939, 52, 6).

Marco, lo comellar

«ab lo camí que va a Vallbona, [...] a ponent ab lo comellà Marco» (*Capbr.* 1765, 161v).

Aquesta és l'única citació en què s'alludeix al comellar que va donar nom a la partida del *Comellar d'en Marcos*.

Marcos o Marco

V. *Comellar* o **Coma d'en M.*

Marcoval

«Ramon [...], fill [...] de misser Joan Marcoval», «Pau [...], fill [...] de Ramon Balcells y de Teresa Balcells y Marcoval [...]». Foren padrins: [...] y Teresa Marcoval, avis», any 1775, «Pantaleón Balcells y Marcoval», any 1777 (*Bapt.* 1773, 5r, 15v i 27v); «Francisca [...], filla [...] del bachiller o misser en medicina, Joan Marcoval, que morí metge en esta vila, y de Theresa Marcoval y Fàbregues», any 1788 (*Matr.* 1699, 319v).

Apareixen tres noms d'home amb aquest cognom: Anton, Joan i Ramon, i dos de dona: Francisca i Teresa. Hem anotat la professió de metge.

Maré

«Antonio Bosch y Maré» (*Naix.* 1867, 45r, 25); «José y Antonio Bosch y Maré, [...] hijo de [...] Maria Maré, natural de Vimbodí» (*Naix.* 1878, 58r); «Bosch y

Maré, Joaquim», any 1882 (*Bapt.* 1881, 16r); «Dolores Bosch Maré» (*Matr.* 1887, 23r, 9); «Carmen Bosch Maré» (*Matr.* 1895, 12r, 5).

La grafia documentada és sempre *Mare*, amb accent o sense.

Mare Candelària Boleda, la plaça de la [ʔa 'pʎasa ðe ʔa 'mare kande'ʎaria
βo'ʎeðβ]

Com a motiu decoratiu té dibuixat a terra un tauler d'escacs que n'ocupa bona part; s'hi pot jugar amb unes figures de plàstic.

«la inauguració de la plaça dels Escacs, amb el nom de la Mare Candelaria Boleda», dia 25 d'agost del 2002 (*Spel.* 42, p. 1).

V. t. *Escacs, la plaça dels.*

Mare de Déu del Roser, la capella de la [ʔa ka'peʎa ðe ʔa 'mare ðe 'ðew ðeʎ ro'ze]

L'església de la Mare de Déu del Roser, de les germanes dominiques, era la construcció gòtica que hi havia a l'antic convent que albergava el Castell. En temps de l'orde de Sant Joan de Jerusalem s'havia anomenat *la capella de Sant Carles*.

Marededeu-del-truc, la [ʔa ,mareðe'ðew ðeʎ 'truk]

Era una persona que tenia fama de lladre; es deia que entrava a les cases i robava el que podia. També li deien *la Mare de Déu*, amb to irònic.

Marès

«Maria Solé Marès» (*Repartiment* 1942, 54r).

Margenat

«Rosa [...], filla [...] de Jaume Marjanat, pagès, difunt, y d'Eulàlia Marjanat, vuy Gelabert», any 1807 (*Matr.* 1791, 24v-25r).

Marger, cal [ˈkaʎ maɾ'dʒe]

Era la casa del *Ton del Montblanc*, a l'avinguda de Pau Casals, on ara hi ha l'oficina de La Caixa.

Marí

«Cassa d'en Marí: [...] en Joan Marí [...] i Pere Joan Marí i Magdalena Marí» (*Roser* 1600, 29v); «Antònia Marina» (*Capbr.* 1633, 49r); «Pere [...], fill est del quòndam Joan Marí, pagès», any 1644 (*Matr.* 1636, 6r); «Anthònia Marina, viuda, levadora; una filla de Pere Joan Marí: [...] Catharina», any 1645, «Aгна

Maria Marí», any 1650 (*Bapt.* 1624, 48r, 138, i 56v); «Antònia Marina» (*Òbits* 1650, 1r, 4); «los hereus d'Elisabet Marina» (*Capbr.* 1669, 63v); «José Marí» (*Repartiment* 1942, 47v).

Apareixen uns quants noms d'home: Joan, Josep, Pere i Pere Joan, i també alguns de dona: Agna M., Antònia, Caterina, Elisabet i Magdalena. A més de la professió de pagès, hem localitzat la de *llevadora*.

Maria Maca, la [ʔa ma'ria 'makə]

Vivia al carrer de Fullea. *Maco*, sol o en composició, és un renom molt corrent. A les Borges Blanques en trobem un de similar: *la Maria la Guapa* (Ripollès, 2006, p. 137).

Maria del Maleu, ca la ['ka ʔa ma'ria t̪ ma'ʔew]

«Ramon Balcells Balcells (Tòfol del Cunya o Maria Maleu)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21); «Joan Balcells Balcells, de cal Maria Maleu», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 61).

Era una casa del carrer de Santa Maria, tocant a cal Príncep, que ara és *cal Jaume de la Felícia*.

Maria de la Rosalia, ca la ['ka ʔa ma'ria ʔa roza'tiv]

És a l'avinguda de Pau Casals, al costat de cal Canela. Una inscripció a la llinda de la façana indica que la construcció és del 1787. A més, conté la creu de l'orde de l'Hospital esculpida a la pedra.

«Paquita Balcells Poca (Maria Rosalia)» (Pocablog).

Marian

V. **Embustero del M.*, **Ignasi del M.*, **Ramonet del M.*

Marian, cal ['kaʔ mari'an]

És al número vuitanta-nou del carrer de Santa Maria, on devia començar el nucli urbà. Una inscripció a la llinda de la façana dona la data de 1607, però es deu tractar d'alguna reforma posterior a la construcció de l'edifici, que és del segle XIV. És una de les cases pairals més grans i més antigues. Formava part de l'emmurallat que tancava la vila closa i conserva una gàrgola, encastada a la paret que dona a la plaça del Pou, que representa el cap d'un guerrer medieval i era coneguda popularment com el *cap del moro*. La cova de pedra, sobre la qual està edificada i que feia de refugi antiaeri durant la Guerra Civil espanyola, es conserva al celler. Modernament, durant uns quants anys del segle XX feia de fonda. Les dues *cabanes de cal Marian* són de volta de canó, totes dues del segle XIX.

L'una, al fondo de les Vallades i propietat de Josep Teixidó, és amb volta tapada; té 13,71 m² i fa 2,76 m d'alçària, 3,28 m d'amplada i 4,18 m de profunditat.¹³³ L'altra, a la Portella, amb volta vista, fumera integrada i cinc armaris, està reformada. *L'era i la granja de cal Marian* són a la carretera de Maldà, abans d'arribar a la creu Grossa, a mà esquerra, darrere de la Raval.

«Testimonis: [...] Marian Ribera», any 1786 (*Matr.* 1699, 314r); «José Ribera, alias Marian, [...] calle de Santa Maria», «Mariano Ribera, alias Marian, [...] patio del Castillo» (*Apeo*, 20r i 181r); «Antonieta Ribera i Farré, i Teresina Ribera i Farré, de cal Marian» (*Spel.* 43, p. 16); «Joan Teixidó Balsells (Marian)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «Josep Ribera Farré, de cal Marian», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

El nom de la casa deu venir del prenom *Marian*, que trobem associat al cognom Ribera. La forma *Marian*, com a secundària de *Marià* (DCVB), ha generat noms de casa en altres municipis: Juncosa, Maldà, la Pobla de Cérvoles i Ulldemolins.¹³⁴

Mariasantíssima, cal, o ca la Quimeta ['kaɫ maɾiasan'tisimɔ] o ['ka ɫa ki'metɔ]

És a la Raval. *L'era de cal Mariasantíssima* és abans d'arribar a les granges i a l'era de cal Marian.

«Roig Amorós, Jaime (*Maria Santísima*)» (*Amillar.* 1945, 60v); «Sant Bonifaci 1954: [...] Mercè Roig Roig (*Maria Santíssima*)», «Quimeta Roig (*Maria Santíssima*)» (Poca, 2017, p. 188 i 290).

Marieta

V. **Tresó*, o *M. del Tresó*.

Marieta, la font de la

[ɫa 'fɔn de ɫa mari'etɔ]

Tot i que és al terme de Fulleda, és molt popular a l'Espluga Calba, perquè sempre s'hi ha anat a buscar aigua per a beure. S'hi va pel camí del Mas Blanc. Als Omellons també existeix aquest topònim (Satorra, 2016, p. 128).

Marieta del Vilaverd, la

«padrins: [...] Maria Sesplugues, doncella, dita la Marieta de Vilavert», any 1785 (*Bapt.* 1773, 74v).

Marimon

«Francisco Marimon Contijoch» (*Òbits* 1894, 72r, 2).

133. Martín i Preixens (2005, p. 323) i BIEC (BI-03, BI-49 i BI-53).

134. Martín i Preixens (2005, p. 350), Farré i Moix (1993, p. 127), Pere (2013, p. 173) i Pere i Amigó (1997, p. 244).

El pare de Francisco Marimon Contijoch, Antonio Marimon Ribera, era un sabater, natural de Ciutadilla.

Marín

«Vicente Marín Solé, natural de Valls» (*Òbits* 1903, 132r, 27).

Marina

V. **Pau de la M.*

Marina, cal (o ca la) [ˈkaɫ maˈriɲə]

Era al carrer de la Placeta, tocant a ca la Maleneta. Els habitants d'aquella casa van anar a viure després a cal Xubanc, i ara a ca la Roseta, pujant per entre el carrer de Fullella i el de Montblanc. Una inscripció a la llinda de la façana data la construcció del 1683.

«Marina Balsells Arbós (Marina)» (Poca, 2017, p. 227).

Es deia indistintament *ca la* o *cal Marina*, però el gènere masculí és l'únic que ha arribat fins als nostres dies. A jutjar per la citació, el renom de la casa sembla procedir del prenom d'alguna de les estadantes. De tota manera, també hem documentat en més d'una ocasió el llinatge *Marí*, feminitzat en *Marina*. Hem localitzat renoms similars en poblacions veïnes, com ara l'Albi, Ulldemolins (*Marino*, *Marinet*, *Marineta*), les Borges Blanques (*cal Marino*) i el Vilosell (el *Marino*).¹³⁵

Mariner

«Tomàs Mariné y Rabascall, viudo, pagès, natural de Vilaplana», any 1850, «Jaume [...], de Prades, fill [...] de Tomàs Mariné y de Teresa Massip», any 1851 (*Matr.* 1791, 185 i 189); «don Pedro Mariné Fargas, [...] labrador, [...] de Vila-seca» (*Matr.* 1911, 28r, 1).

Joan Mariner va ser rector de l'Espluga Calba entre 1854 i 1857. La forma documentada és sempre *Marine*, amb accent o sense.

Mariola, (la Coma de) la

«in partits vocats la Meriola», «a la Coma de la Meriola» (*Capbr.* 1510, 6r i 17r).

Alguna de les accepcions del nom comú *mariola* podria ser en l'origen del topònim: 'herba que creix per les vinyes i fa una flor groga' o bé 'amorriador'

135. Amigó i Pere (2001, p. 287), Pere i Amigó (1997, p. 245), Ripollès (2006, p. 139) i Pere (2006, p. 208).

(DCVB). La segona, el diminutiu de MERIDIES, 'migdia', *MERĪDIOLA, -OLUM, en llenguatge pastoral s'aplica als llocs on s'estejaven o s'amorriaven els ramats i escamots a l'hora de les grans calors. MERĪDIOLA seria 'el petit sestador', el 'suau i dolç amorriador', potser usat amb valor col·lectiu (OnCat, vol. v, p. 201b20). Deu haver generat altres noms de lloc, com ara *la serra de Mariola*, situada entre les comarques de l'Alcoià, el Comtat i la Vall d'Albaida, o els estanys pallaresos de *Mariola* (Cardós) i *Mariolo* (Cabdella) (DECat, vol. v, p. 489b51-58). A Lleida, un barri molt conegut és *la Mariola*.

Marquès

«en Salvador Marquès, de Vallbona», any 1590 (*Matr.* 1580, 4v); «Ramon Marquès Briansó [...], de Montblanquet» (*Òbits* 1944, 24r, 22); «Francisco, [...] hijo legítimo de Pedro Marquès Queralt y Carmen Briansó Sans, naturales de Vallbona de las Monjas y Rocallaura», any 1948 (*Bapt.* 1935, 102r).

Apareixen quatre noms d'home: Francisco, Pere, Ramon i Salvador.

Marquet¹

V. **Cisqueta del M.*

Marquet²

«Josepha [...], filla [...] de Joseph Mateu y d'Ignàsia Mateu y Marquet, esta natural de Puigvert de Lleida [...]». Obiit: n. B.: és March y no Marquet, la mare», any 1814 (*Bapt.* 1773, 246v).

No queda clar si l'única documentació que tenim del cognom és *Marc* o *Marquet*, perquè l'anotació de l'òbit (Ignàsia Marquet), amb lletra diferent de la nota del baptisme de la filla (Josepa Mateu Marquet), el corregeix. No obstant això, podem suposar que la padrina de bateig, Josepa Marquet, era una tia del nadó o, si més no, un altre membre de la família.

Marquet, cal

[ˈkaɫ marˈket]

És a la plaça del Pou. Tots els Marquet eren fills d'un de Senan que es va casar amb la pubilla de cal Franciscano. També s'anomena així una altra casa del carrer de Fullea. *Lo corral de cal Marquet* era a la casa on avui viu el darrer alcalde que ha tingut l'Espluga Calba, casat a cal Marquet, és a dir, al que ara s'anomena *la costa de Sant Mateu*. *L'era de cal Marquet* és damunt de la Roca Llisa, a l'Abeurada.

«Maria Pinyol (Marquet)», any 1956, «En Jordi Roig (Marquet)» (*Spel.* 9, p. 20, i 50, p. 17).

El renom prové del nom de família, *Marquet*, diminutiu de *Marc*. A les Borges Blanques, a Ulldemolins, a la Pobla de Cérvoles i a l'Albi també hi ha *cal Marquet*.¹³⁶

Marquet del Solà, cal

[ˈkaɫ maɾkəd deɫ soˈɫa]

És al carrer Major, davant de cal Feliuet. Una inscripció a la pedra de la façana data la construcció del 1829.

«Antonio Torres, *alias* Marquet, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 182r); «Salvador Romeu (Marquet, c/. Major)», any 1932, «Concepció Torres Farré (Marquet, c/. Major)» (Poca, 2017, p. 113 i 158); «Torres, Josep, Marquet» (*Contribució* 1936); «Salvador Torres Farré, de cal Marquet», any 1938 (Roig, 2014, p. 59).

Marrau, cal

«Francisco Gaya, *alias* Marrau, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 237r).

El propietari documentat no consta que tingués cap finca a la vila, només una casa. Trobem enregistrada *la fàbrica d'algeps de Marrau*, a l'Alcora, que Coromines inclou, com a topònim de la mateixa arrel que *el corral de Marau*, a Albaida, dins l'entrada *Maraua* (OnCat, vol. v, p. 187b18-50).

Marrigues

V. *Tonet del M*.

Marrigues, cal

[ˈkaɫ maˈɾiɣes]

És al carrer Major, a la baixadeta que hi ha davant del Castell. Després, el fill de cal Marrigues va viure al carrer de Santa Maria i, més tard, en una casa nova, a la Raval.

«Miquel Sabaté (Marrigues)», anys 1924-1925, «Josep Sabaté (Marrigues)», anys 1932-1933 (Poca, 2017, p. 111 i 114); «Miquel Gaya Gaya, de cal Marrigues», any 1938 (Roig, 2014, p. 59).

El nom de família *Marrigues* es pot localitzar al departament francès d'Òlt i Garona (www.geopatronymie.com).

Martí, (de)

[maˈɾti]

Apareixen uns quants noms d'home: Francisco, Josep, Manuel, Mateu, Pere, Sebastià i Ramon (i Ramonet), i també alguns de dona: Antònia, Dionisa, Fran-

136. Pere i Amigó (1997, p. 246), Amigó i Pere (2001, p. 287), Pere (2013, p. 173) i Ripollès (2006, p. 140).

cisca, Margarida, Núria i Paula. Els primers prenomes estan llatinitzats: *Petrus* i *Raymundetus* o *Raymundi*. A més de la professió de pagès, hem localitzat la de mestre de minyons. Sis persones el porten de primer cognom actualment a la vila.

«*Petrus de Martinus, presbiter*» (Perg. 1183); «*Raymundetus Marti, filius Raymundii*» (Perg. 1360); «Joseph Martí, mestre de miñons» (*Matr.* 1636, 3r); «Luïza Martí, viuda dexada del *quòndam* Pere Martí, pagès, d'Espluga de Francolí», any 1637 (*Òbits* 1636, 2r); «Mateu Martí», any 1669 (*Matr.* 1650, 15r, 50); «Francisco Martí», any 1740 (*Roser* 1600, 15v); «Manuel Martí», any 1757, «Ramon Martí» (*Òbits* 1699, 47r i 167r); «Antònia Blasi y Martí, [...], filla [...] de Sabestjà Martí [...], de Vallfogona», any 1824 (*Matr.* 1791, 71r); «Cosme Ferrera Martí, natural de Albi (Lleida)» (*Matr.* 1934, 23r, 1); «Francisco Martí Mas, [...] de Cambrils» (*Matr.* 1939, 89r, 4); «Teresa Orteu Martí» (*Repartiment* 1942, 267r); «Martí Monsonís, Àngela Maria» (*Padró* 2013, p. 5).

Es tracta d'un llinatge molt freqüent, que ja trobem documentat en els fogatges, el 1358, al Soleràs, Tarrés i Vinaixa; el 1497, a l'Albi i Cervià, i, el 1553, a l'Albi, Cervià, la Pobla de Cérvoles (*Martí / Martí del Mas*), Tarrés i Vinaixa.

Martí, cal

[ˈkaɫ marˈti]

«Agustí Jené, cal Martí» (Recanasió 1846); «Cristóbal Camí, *alias* Martí, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 66r/90r).

Era al carrer del Solà, és a dir, a l'actual carrer Major. Encara que totes dues cases estiguin ubicades al mateix carrer, aquest *cal Martí* deu ser diferent del que s'anomenava així posteriorment, durant els anys en què hi visqué Martí Mata.

Martí (Mata), cal

[ˈkaɫ marˈti ˈmato]

«Jorge, [...] Es hijo legítimo de Martín Mata Torrelles y Teresa Felip Balsells, naturales y casados en San Martín de Maldà», any 1932 (*Bapt.* 1912, 382).

Era al carrer Major. Abans de la Guerra Civil espanyola va ser de Martí Mata, que era de Sant Martí de Maldà, on el cognom Mata ha quedat fossilitzat en més d'un renom de casa. Era una botiga de roba a sobre de la qual hi havia el cafè del Misango. Martí Mata va marxar després de la Guerra. Abans havia estat *cal Misango* i ara ho torna a ser.

Martí, la sort del

«partida: sor Martí» (*Repartiment* 1942, 361r); «mediodía, acequia; [...] norte, carretera Borjas. Partida [...]: sort del Martí» (*Amillar.* 1945, 96r).

Martí Moliner, cal

«Jacinto Sardà, *alias* Martí Moliné, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 120r).

Suposem que deu ser la mateixa casa que actualment s'anomena *cal Moliner*, perquè tant el carrer com el cognom coincideixen.

Martimosset, cal

[ˈkaɫ maɾˈtimoˈsɛt]

Era l'última casa del capdamunt del carrer de Fullea. Després, la Maria de cal Martimosset va comprar la casa que actualment porta el nom, a l'avinguda de Pau Casals.

«Ramon Duch Teixidó, [...] Martí Mosset», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Emilio Duch (Martimosset)», «Jaume Duch Teixidó (Martimosset)» (Poca, 2017, p. 192 i 246); «Ramon Torres (Martí Moset)» (*Repartiment* 1942, 39r).

V. t. **Mosset, cal*.

Martínez

[maɾˈtines]

Albalate de las Nogueras és un municipi de la província de Conca. Actualment, quatre persones el porten de primer cognom a la vila.

«Gregorio Valero Martínez, [...] de Albacete de las Nogueras» (*Matr.* 1939, 98r, 3); «Martínez Clergas, Teresa» (*Padró* 2013, p. 5).

Mártires, l'avinguda dels

«calle de avenida de los Mártires» (*Òbits* 1934, 13r, 14).

Era el nom que va rebre l'actual avinguda de Catalunya del 1939 al 1978.

Martorell

[maɾtoˈreɫ]

Hem documentat força noms d'home amb aquest antropònim medieval: Anton, Bernat, Blasi, Cristòfol, Domingo (i Domènec), Eleuteri, Francisco, Ignasi, Jaume, Joan, Joan Ramon, Josep, Lluís, Manuel, Maties, Miquel, Modesto, Orenç, Pau, Pere, Pere Joan, Prudencio, Ramiro, Ramon, Salvador i Senent, i també bastants de dona: Antònia, Càndia, Cecília, Concepció, Constància, Dolores, Francisca, Ignàsia, Indalècia, Isabel, Josepa, Llúcia, Lurdes, Maria, Mercè, Montserrat, Natàlia, Paula, Raimunda, Rosa, Teresa i Victòria. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, apareixen el de sargaire o cisteller, mestre de nins, estudiant o traginer. Bernardí (Ramon) Martorell i Ribera (1900-1970) i Jaume Martorell i Roig (1933), pares franciscans, van ser missioners a l'Argentina; el darrer va ser nomenat custodi provincial de la custòdia de Río Cuarto i la Pampa. Jaume Martorell, de cal Magre, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1924 fins al 1928 (Amat, 1990, p. 91 i 94). Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«Bernardi Martorell, baiuli» (*Capbr.* 1510, 5r); «mossèn Pau Martorell, mestre dels nins» (*Matr.* 1625, 1v); «Josepa [...], filla [...] de Joseph Marturell, sargayre o sisteller, y de Francisca Marturell y Farré», any 1775, «Miquel Marturell y Ferrer [...]. Foren padrins: [...] Maria Marturell», any 1777, «padrins: Ramon Martorell, fadri, estudian», any 1820 (*Bapt.* 1773, 13r, 24v i 293r); «Ramon Martorell y Torres, cestero» (Subhasta 1810); «Martorell y Poca, Prudencio», any 1888 (*Bapt.* 1881, 107v); «Martorell Camí, Mercedes», any 1899 (*Bapt.* 1892, 225); «Pedro Marturell», «Juan Marturell», «Miquel Marturell» (*Apeo*, 24v, 34v i 80r); «Martorell Alari, Indalècia», any 1912, «Martorell Alari, Ignasi», any 1916 (*Bapt.* 1912, 53 i 126); «Eleuteri Martorell Cunillera», defunció de l'any 1938 (Rubió, 2011, p. 259); «José Martorell Cunillera», «José Martorell Sardà» (*Repertiment* 1942, 3r i 5r); «Jaime Martorell» (*Amillar.* 1945, 88r); «José María Sesplugues Martorell», «Domingo Sesplugues Martorell» (*Naix.* 1945, 16v, 16, i 55r, 8); «Constancia Martorell Sans, [...], hija de José y Martina», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7r).

Les grafies documentades són *Martorell* i *Marturell*.

Marxant, cal, o ca la Marxanta

«viuda Riba, alias Marchanta, [...] calle del Patio del Castillo» (*Apeo*, 9r); «José N., alias Marchan» (*Repertiment* 1942, 196v).

Tots dos personatges devien ser de la mateixa família. És un renom que trobem en la majoria de poblacions: a les Borges Blanques, Maldà, l'Albi, Ulldemolins, el Vilosell, la Pobra de Cérvoles i Rocafort de Queralt.¹³⁷

Mas¹

V. *Costa del* (o *d'en*) *M*.

Mas²

«Mossèn Pere Mas, vicari» (*Fog.* 1497, p. 292); «Petrum Manso, presbiterum dicte ville» (*Capbr.* 1510, 22v); «una filla de Joan Mas y Anthònia Marina [...]: Josepha», any 1626 (*Bapt.* 1624, 3r); «Ramon Mas» (*Capbr.* 1765, 8r); «Bernat [...], fill llegítim d'altre Bernat Mas y Manuela Mas y Sans», any 1829 (*Matr.* 1791, 82r); «Francisco Martí Mas, [...] de Cambrils» (*Matr.* 1939, 89r, 4).

Apareixen quatre noms d'home: Bernat, Joan, Pere i Ramon, i també un de dona: Josepa Magdalena. En una ocasió surt el llinatge llatinitzat: *Manso*. El trobem documentat ja el 1553 a Arbeca (*Fog.* 1553).

137. Ripollès (2006, p. 140), Farré i Moix (1993, p. 125), Pere i Amigó (1997, p. 247), Amigó i Pere (2001, p. 289) i Pere (2006, p. 210, i 2013, p. 175).

Mas, del

«Johanes Torner, del Mas; Johanes, eius filius» (Perg. 1360).

Considerem *del Mas* un renom, perquè en el document del qual procedeix la citació els personatges són esmentats amb un sol cognom. No sabem si el mas de la designació és el que en el futur seria *lo mas Blanc*.

Mas, lo

[to 'mas]

Potser *lo mas Blanc* va ser la primera masia que hi va haver al terme municipal, perquè les citacions del 1510 no especifiquen de quin es tracta; per tant, és possible que per aquelles dates només n'hi hagués un. A partir del 1574 ja apareix l'especificació del *mas Blanc*, i d'ací endavant documentem indistintament l'una o l'altra. Una afrontació, extreta del document que hem designat *Apeo*, indica que la partida té a orient el terme de Fullea.

«in partita del Mas», «in partita prope lo Mas», «medietatem trocy del Mas; affs. Ad hereditate Raymundi Carrera» (*Capbr.* 1510, 7v, 9v i 16r); «partida del Mas de la Costa, [...] a ponent ab lo camí de Vinaixa» (*Capbr.* 1741, 45v); «Viña, campa, yermo, rocas. Su situación: Mas» (*Apeo*, 171r/118r); «es va incautar dels béns [...] que [...] passem a detallar: [...], 6ª Mas» (*Comitè* 1936, 63r); «Partida [...]: Mas» (*Amillar.* 1945, 20r).

La designació més genèrica de *Mas* ha caigut en desús; en canvi, ha prevalgut en l'oralitat la més específica de *Mas Blanc*. En una de les citacions de la partida se'n diu *lo Mas de la Costa*. *La Costa del Mas* és l'altre topònim que ha perdurat i que fa servir el nom genèric de *Mas*, sense especificar de quin es tracta. El territori està farcit de partides o trossos de terra que reben el nom simple de *Mas*; alguns exemples propers són: Alfés, Llardecans i Fullea (*lo Maset*), l'Albi, el Vilosell i la Poble de Cérvoles.¹³⁸

Mas Blanc

V. **Coma del M. (B.)*.

Mas Blanc, lo¹

[to ,mezβtan]

Un dels elements que designa el topònim és una muntanya de 536 m d'alçària, un vèrtex geodèsic menor, que es troba 3 km al sud-oest del poble, al límit amb el terme de Vinaixa, vora el camí de les Carreteres. Trobem el nom sota la fórmula simple *lo Mas Blanc*, de manera que podem pensar que aquí hi havia el primitiu mas (Turull, 2007, p. 98).

138. Turull (2007, p. 98), Martín i Preixens (2005, p. 231, 373 i 394), Arbós (2003, p. 106), Amigó i Pere (2001, p. 289) i Pere (2006, p. 211, i 2013, p. 176).

Mas Blanc, lo²

[tɔ ,mez'βɫan]

Lo Mas i *lo Mas Blanc* han de ser la mateixa partida, amb l'única diferència que la primera designació és anterior a la segona. Com s'indica en el capbreu de 1574, el nom originari de la partida devia ser *l'Argelagar*, fins que s'hi degué construir la masia que li donà nom, el propietari de la qual era en aquells moments Montserrat Teixidor. L'indret està catalogat com a jaciment arqueològic, datat entre el 5500 i el 2200 aC, durant el Neolític. És un lloc d'habitació sense estructures ubicat en terreny erm, on no s'observen restes arqueològiques en superfície (BIEC, BI-29). Actualment, l'associació de pensionistes de la vila, creada el 1992, ha pres aquest nom.

«al Mas Blanch una peça de terra [...], ans nomenada l'Argilagar, [...] a sol yxent ab lo terme de Fullea» (*Capbr.* 1574, 56r); «al Mas Blanch» (*Capbr.* 1607, 328r); «a la partida del Mas Blanch» (*Capbr.* 1692, 41r); «la partida dita lo Mas Blanch» (*Capbr.* 1717, 49r); «partida del Mas Blanch» (*Capbr.* 1741, 139v); «la partida del Mas Blanch» (*Capbr.* 1765, 113v); «Mas Blanch, [...] por mediodía con el término de Vinaixa» (*Apeo*, 62r); «Mas Blanch» (*Amillar.* 1945, 15v).

El territori forneix múltiples exemples de *lo Mas Blanc* o *lo Mas d'en Blanc* fixats en la toponímia, com ara al terme de la Pobla de Cérvoles, on designa una partida amb olivers i ametllers, amb propietaris majoritàriament d'Uldemolins, o bé a Gimenells, Alcover, l'Albi, Uldemolins i Calafell.¹³⁹

V. t. **Morer*, *lo*.

Mas Blanc, lo camí o la drecera del

[tɔ ka'mi ðet ,mez'βɫan] o

[tɔ ðre'sera ðet ,mez'βɫan]

La carretera de Vinaixa té un trencant a mà esquerra, a mig quilòmetre més o menys sortint de l'Espluga: és *lo camí del Mas Blanc*. Popularment se l'anomena *lo camí* o *la drecera dels Mas Blancs*. Abans era *lo camí de Vinaixa*.

«lo camí del Mas Blanch» (*Capbr.* 1741, 42v); «en la partida de la Costa del Mas, [...] a ponent ab lo camí del Mas Blanch» (*Capbr.* 1765, 89v); «camino Mas Blanch» (*Repartment* 1942, 56r); «camino Mas Blanch» (*Amillar.* 1945, 15v).

Mas Blanc, lo fondo del

[tɔ 'fondo ðet ,mez'βɫan]

És un curs d'aigua no constant, que és com s'anomena justament després de passar vora el puig i la font del mateix nom, i fins que desguassa en el Rinet, poc després de l'Espluga Calba, el barranc que prové de Tarrés i Fullea, sota els noms de *la vall dels Cortals* i *lo fondo dels Pous* (Turull, 2007, p. 98).

139. Pere (2013, p. 176), Turull (2007, p. 98), Selfa (2012, p. 204), Amigó i Pere (2001, p. 290), Pere i Amigó (1997, p. 248) i Hugué (2015, p. 218).

Mas Blanc, la font del [ʔa 'fɔn ðɛʔ ,mez'βʎaŋ]

És vora el camí del Mas Blanc, a mà dreta, abans d'arribar al cap del terme i ja prop dels de Vinaixa i Fulleda; pràcticament al peu de la muntanya del Mas Blanc. És un aflorament calcari singular, fruit del rentat i de l'erosió, que ningú no ha vist mai sec (BIEC, BI-97).

Mas Blanc, lo forn de calç del [ʔo 'forn de 'kaʎz ðɛʔ ,mez'βʎaŋ]

En aquesta zona també hi havia hagut un forn de calç.

Mas Blanc d'Avall, lo

«finca: Mas Blanch Avall, [...] partida: Mas Blanch; [...] *sur*: camino de Mas Blancs, *oeste*: acequia» (*Repartiment* 1942, 300r).

Mas Blanc de Més Amunt, lo

«finca: Mas Blanch Més Amunt, [...] partida: Mas Blanch; [...] *este*: camino» (*Repartiment* 1942, 300r).

Mas Blanc del Noguer, lo

«Jaime Romeu Montañola, [...] finca: Mas Blanc de Nogué, [...] partida: Mas Blanch» (*Repartiment* 1942, 231r).

Cal suposar que es refereix a una finca al Mas Blanc en la qual hi havia un noguer, perquè el propietari no es diu *Noguer*, sinó *Muntanyola*, però també podria ser el cognom d'un antic posseïdor del terreny.

Mas Cabots, lo

«al Mas Cabots [...]. Ítem medietatem del mas den Cabot; affs. Cum vico itur a Vinaxa» (*Capbr.* 1510, 28r).

Com que el document és en llatí, podem suposar que la -s final, *Cabots*, es deu a alguna declinació del nom propi llatinitzat; si fos així, no tindria per què reflectir la pronúncia oral.

Mas del Càndio, lo [ʔo 'maz ðɛʔ 'kandjo]

Era pel camí dels Masos. El nom es refereix a la finca de la partida dels Masos propietat d'un de cal Càndio, no pas al fet que ningú hi hagi conegut cap mas. El que ha arribat fins als nostres dies és una era i una cabana.

Mas de la Fam, cal (Pau del)

[ˈkaʎ ˈmaz ðe ʎa ˈfam] o

[ˈkaʎ ˈpaw ðeʎ ˈmaz ðe ʎa ˈfam]

«Hermenegildo Roig, *àlies* Mas de la Fam», any 1920 (*StCrist* 1795, 14r).

Era al carrer de Senan. Els estadants havien estat masovers del mas de la Fam, situat entre Senan i l'Espluga de Francolí. Als Omells també hem localitzat un *Mas de la Fam*, com a renom, i a Alcover un altre (Selfa, 2012, p. 204).

Mas d'en MuletV. **Comellar Dellà lo M. d'en M.***Mas (d'en) Mulet, lo**

«partida del Mas Mulet, [...] a mitgdia ab l'ayguavessant del Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1633, 33v); «la partida del Mas d'en Mulet» (*Capbr.* 1669, 67v).

Segons la documentació, dins hi havia la Coma de Fulledda. Per la citació del capbreu de 1633, sembla que la partida del *Mas d'en Mulet* i la del *Mas d'en Piquer* eren contigües.

Mas d'en (o de) Mulet, lo camí del

«a la Coma de Fulledda, [...] a tramuntana ab lo camí que-s va al Mas d'en Mulet» (*Capbr.* 1574, 31r-v); «lo camí qui va al Mas d'en Mulet» (*Capbr.* 1669, 51r); «lo camí que va al Mas de Molet o d'en Piqué», «lo camí que va al Mas de Mulet» (*Capbr.* 1765, 113v i 180v).

La citació del capbreu de 1765 sembla indicar que el nom de *Mulet* ja no s'identificava com a cognom i, així, se suprimeix l'article personal *d'en* > *de* i el llinatge canvia de grafia *Mulet* > *Molet*.

Mas del Petronill, lo

[ʎo ˈmaz ðeʎ patroˈniʎ]

És el nom d'una finca, ubicada entre Fulledda i l'Espluga Calba, pel Fondo amunt, a la partida dels Masos.

Mas d'en Piquer, lo

«a la partida dita lo Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1574, 58r); «lo Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1607, 326v); «partida del Mas d'en Piquer, [...] a sol ixent ab lo terme de Fulledda», «la Coma de Fulledda o Mas d'en Piqué» (*Capbr.* 1669, 38v i 66r); «a la partida del Mas d'en Piqué» (*Capbr.* 1717, 68r); «partida del Mas d'en Piqué» (*Capbr.* 1741, 96r); «la partida del Mas d'en Piqué», «la partida del Mas d'en Piquer [...] y a tremuntana tota serra amunt de la font d'en Cunill» (*Capbr.* 1765, 98r i 180v); «finca: Mas del Piqué, partida: Masos» (*Repertiment* 1942, 222r).

Les afrontacions el situen a l'oest del terme de Fullella i al sud de la font d'en Conill. La partida del *Mas d'en Piquer* de Fullella limitava amb l'Espluga Calba a ponent i a tramuntana. Es podria tractar de la zona del mas del Xacó, ja que *Can-tó* és el cognom del propietari de la partida del Mas d'en Piquer (esmentat en el cadastre de 1716), que coincideix amb el de cal Xacó. En conseqüència, les restes de l'edificació del mas del Xacó, a la partida dels Masos, ja al límit del terme de l'Espluga Calba, serien les de l'antic mas d'en Piquer. No hem trobat *Piquer* fins al 1842, mentre que a Fullella ja es documenta el 1279. Un altre topònim de Fullella és *lo Comellar en Piquer*, però està ubicat en una altra zona, a l'inici del fondo dels Pous (Arbós, 2003, p. 62, 106, 126 i 174). Segons el llibre de contribució urbana de 1942, la finca del *Mas d'en Piquer* forma part de la partida dels *Masos*; segurament per aquelles dates el nom ja tenia una presència més residual i per això ja no se'l considera partida. Les grafies anotades són: *Piqué* i *Piquer*.

Mas d'en Piquer, lo camí del

«lo camí *que* va al Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1574, 76v); «lo camí del Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1607, 414r); «lo camí del Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1633, 144v); «lo camí qui va al Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1669, 40r); «en la partida de la Coma de Fullella, [...] a tremuntana ab lo camí que va al Mas d'en Piqué» (*Capbr.* 1765, 144r).

Pot ser que equivalgués a l'actual *camí dels Masos*.

V. t. **Prat*, *lo camí del*.

Mas d'en Ponç, lo [to 'maz ðem 'pons]

És una partida del terme de Maldà amb finques que són propietat de terratinents de l'Espluga Calba, com ara la de cal Ponç.

V. t. *Ponç*, *la cabana del*.

Mas d'en Torres, lo

«situa a la Coma de Fullella dictum lo Mas d'en Torres [...], termino de Fullella» (*Capbr.* 1510, 15v).

El fet que només tinguem una citació d'aquesta partida (1510) fa suposar que o bé el mas va quedar aviat deshabitat, o bé Miquel Torres era un dels posseïdors d'algun dels masos que consta amb un altre nom. Retrobarem el seu nom en altres topònims: *la bassa d'en Torres*, *la font d'en Torres* i *la serra d'en Torres*.

Mas Vell, lo camí del

«al Guerau, [...] a sol ponent en lo camí que va al Mas Vell» (*Capbr.* 1574, 60r); «lo camí que va al Mas Vell y a tremuntana ab lo terme de Maldà»

(*Capbr.* 1607, 292r); «lo camí qui va a Vallbona, a ponent ab lo camí qui va al Mas Vell» (*Capbr.* 1669, 73r).

Segons les afrontacions, *lo mas Vell* era a l'extrem nord-est del terme, tocant al de Maldà i al camí de Vallbona, és a dir, prop dels Omells.

Mas de la Vila, lo tros del

«a la Costa al Mas, [...] a migjorn ab un troç *que* ara té la Vila», «a la Costa al Mas, [...] a migjorn ab lo troç de la Vila», «a la Costa al Mas, [...] a migjorn al lo troç del Mas de la Vila», «en la partida anomenada la Coma al Pou, [...] a migjorn y ponent ab lo troç de la Vila» (*Capbr.* 1574, 9v, 27r, 40v i 61v); «dita universitat té y posseheix un tros de terra campa a la partida del Mas Blanc», «a la partida dita la Coma del Mas Blanch, [...] a ponent ab tros de la Vila» (*Capbr.* 1669, 27r i 41v).

La universitat tenia un tros de terra a la partida del Mas Blanc, al sud de la Coma del Pou i de la Costa del Mas; per tant, *lo mas de la Vila és lo mas Blanc*.

Masalies

«Maria [...], filla [...] de Joan Massalias, pagès, de Solivella, y de Josepha Masalias y Monseny», any 1799, «Maria Masalias», any 1815 (*Matr.* 1791, 16r i 49r); «una filla [...] d'Andreu Roitg, pagès, y de Maria Roitg y Basalies [...]: Rosa», any 1804, «un fill [...] d'Andreu Roitg, pagès, y de Maria Roitg y Basalies [...]: Joseph», any 1806, «Cecília Sasplugues y Masalies», any 1817 (*Bapt.* 1773, 185v, 198r i 269r); «José Rotg y Masalies» (*Òbits* 1880, 70r, 26); «José Roig Masalles» (*Repartiment* 1942, 355v).

Tots els portadors del llinatge són membres d'una mateixa família, fills de Maria Masalies, casada a l'Espluga Calba i originària de Solivella. *Masalles* existeix a Montblanc, Fullella, Tarrés, Blancafort, Solivella i Arbeca. *Massalles* és el sobrenom d'una família de Blancafort, a la Conca de Barberà. *Masseilles*, del departament francès de la Gironda, deriva del prenom llatí MARCUS. Finalment, un mapa del 1714 proporciona un topònim que es podria relacionar amb aquest antropònim: *el Mas d'Alies*, vora Igualada. Al País Valencià hem localitzat els mateixos noms de lloc: *el Mas d'Elies*, a la Pobla del Duc, i el poble de *Mas d'Elies*, proper a l'anterior mas.¹⁴⁰ Les grafies documentades són: *Basalies*, *Basilies*, *Masalías*, *Masalies*, *Masalles* i *Massalias*.

Masdéu

«padrinos: [...] Paula Masdéu y Miró, [...] de Francia e hija de padres españoles», any 1902, «Rosario, [...] hija [...] de [...] Ramon Palau y Roperó, [...], y

140. Peytavi (2010, annex 1), Astor (2002, p. 934), DCVB (s. v. *Masalles* i *Massalles*), Mapa 1714, que representa el Principat de Catalunya dividit en vegueries, i TOPOVAL.

Paula Masdéu y Vidal, de Melles, diócesis de Perpiñán», any 1910 (*Bapt.* 1892, 285 i 415); «Ramon Palau Masdéu» (*Naix.* 1919, 16r, 15); «Juana, [...] hija [...] de [...] Ramon Palau Roperó y Paula Masdéu Vidal [...]»; padrinos: Laureano Palau Masdéu y Rosario Palau Masdéu», any 1925 (*Bapt.* 1912, 281); «Simona Palau Masdéu» (*Matr.* 1932, 1r, 1).

Només hem documentat un prenom amb aquest llinatge: Paula.

Masferrer

«Orestes Bulbena Masferrer» (*Repartiment* 1942, 176r).

Masgoret

«Raimunda Pons y Masgoret», «Teresa Masgoret y Masip» (*Òbits* 1880, 44r, 58, i 46r, 60); «Josefa Pons Masgoret» (*Matr.* 1908, 5r, 6); «Maria [...], hija [...] de Teresa Pons Masgoret», any 1919 (*Matr.* 1887, 13, 13); «Salvador Pons Masgoret» (*Repartiment* 1942, 77r); «Ramon Balcells Masgoret», «Antònia Masgoret», «Balcells Masgoret, Jaime, vecino Lérida» (*Amillar.* 1945, 8v, 13v i 86v); «Rosa Balcells Masgoret», homenatge a la vellesa de l'any 2002 (*Spel.* 40, p. 31); «Lluïsa Masgoret Palliçò», anys 1940 (*Amat*, 1990, p. 92).

Hem localitzat un sol prenom d'home: Lluís, i tres de dona: Antònia, Lluïsa i Teresa.

Masos

V. *Coma de Fullea* (i M.), *Coma de Fullea* o *dels M.*

Masos, los

[ʎoz 'mazos]

Estrictament la partida dels *Masos* és terme de Fullea. Està situada al fondo de les Matallongues, entre la de la Matallonga i el límit amb l'Espluga Calba, municipi al qual pertanyen actualment gairebé tots els propietaris de les terres d'aquesta partida (Arbós, 2004, p. 108).

«finca: Mas, partida: Masos» (*Repartiment* 1942, 29r); «Partida [...], finca: Massos» (*Amillar.* 1945, 9r).

És un nom de partida que trobem en moltes altres poblacions: a Arboc (on també hi ha *lo forn de calç dels Masos*), a Alfés, a Almatret, a la Granadella, a Lladecans i a Aitona (on hi ha *la vall dels Masos*).¹⁴¹

Masos, lo camí dels

[ʎo ka'mi ðetʎ 'mazos]

És el que comença al carrer de Fullea i continua pel fondo dels Masos en direcció a Fullea.

141. Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 147), Turull (2007, p. 98) i Martín i Preixens (2005, p. 231, 241, 337 i 374).

«lo camí que va als Masos» (*Capbr.* 1765, 183v); «Coma de Fullea, [...] por poniente con el camino dels Masos» (*Apeo*, 25r); «camino de los Masos» (*Repartiment* 1942, 16r); «norte, camino Masos» (*Amillar.* 1945, 49v).

A Senan també trobem *lo camí dels Masos* (Vallverdú, 1995, p. 28).

Masos, la coma dels

«la coma dels Masos» (*Capbr.* 1574, 5r); «y ha tres aygües: [...] la coma dels Masos, de les quals dos aygües los vassalls poden regar sis dies naturals de cada semana» (*Capbr.* 1633, 19r); «y ha tres ayguas: [...] la coma dels Masos, [...] las quals serveixen per lo molí» (*Capbr.* 1741, 9r); «hi ha tres ayguas: [...] la coma dels Masos» (*Capbr.* 1765, 18v).

És un dels tres cursos fluvials principals del terme de l'Espluga Calba, junt amb la coma de Fullea i Aigües Vives. Als Masos, catalogat com a jaciment arqueològic, hi ha tres llocs d'habitació sense estructures. Dos d'aquests estan ubicats en explotacions agropecuàries, en les quals no s'observen restes arqueològiques en superfície; un d'aquests llocs, situat en una terrassa abancalada dedicada al conreu de fruits de secà, està datat entre el 1800 i el 650 aC, al final de l'edat del bronze. El tercer, datat en el mateix període, està ubicat en un terreny erm, en una àrea coberta de pins i vegetació arbustiva (BIEC, BI-21, BI-22 i BI-23).

Masos, lo fondo dels

[tɔ 'fondo ðetɓ 'mazos]

Es troba sortint del poble en direcció sud, passada la coma de Fullea i fins al terme de Fullea. El travessa el camí dels Masos. És el nom que s'usa habitualment per al que la documentació antiga anomena *la coma dels Masos*.

Massabò, lo

[tɔ ,masa'βɔ]

Era una persona del poble que, quan tenia un conflicte amb algú, s'exclamava: «Això em passa per ser massa bo!».

Masses

«Concepción Vives Masas, [...] de Maldà» (*Òbits* 1934, 198v, 15).

Massip

V. **Macip*.

Massó

Zoilo Massó va ser rector de l'Espluga Calba entre 1868 i 1881.

Massot

«Felip [...], fill [...] de Francisco Soler y Queralt, pagès, y de Cecília Soler y Massot, [...], de Fonderella», any 1824 (*Matr.* 1791, 71r); «Francisco Gaya y Masot [...] de Maldà» (*Òbits* 1878, 72r).

Les dues grafies anotades són: *Masot* i *Massot*.

Mata¹

V. **Martí* (M.).

Mata²

«Pedro Josa Mata, soltero, labrador, [...] de San Martí de Maldà» (*Matr.* 1895, 82r, 8); «Jorge, [...] hijo legítimo de Martín Mata Torrelles y Teresa Felip Bellsells, naturales y casados en San Martín de Maldà», any 1932 (*Bapt.* 1912, 382); «Dolores Mata Felip» (*Naix.* 1934, 19r, 8); «Luis Mata Sanfeliu», «Luis Mata Miró» (*Amillar.* 1945, 35v i 97).

Apareixen tres noms d'home: Jordi, Lluís i Martí, i també un de dona: Dolores.

Mateu¹

V. **Cintet del M.*, **Molí del M.*, *Pouet*, *Sant M.*

Mateu²

[ma'tew]

Hem enregistrat els noms d'home següents: Àngel, Antoni, Baptista, Emmanuel (i Manuel), Feliç, Francisco, Isidro, Jaume, Joan, Josep, Josep Antoni, Josep M., Lluís, Magí, Miquel, Norbert, Pau, Pere Joan, Ramon, Salvador, Sebastià i Vicent, i també els de dona següents: Anna Presentació, Antònia, Carme, Coloma, Emília, Francisca (i M. Francisca), Ignàsia, Josepa, Magdalena, Maria, M. dels Dolors, M. Inés, Marianna, Montserrat, Pasquala, Ramona (i Raimunda), Rosa i Rosa Dolores. Hem trobat, a més de la professió de pagès, les de ferrer, pastor i sastre. Actualment, quatre persones el porten de primer cognom.

«Magí Matheu» (*Capbr.* 1765, 179v); «Ramon [...], fill [...] de Joan Valls y d'Antònia Valls y Matheu [...]». Foren padrins: [...] Francisca Matheu», any 1775 (*Bapt.* 1773, 17v); «Magdalena [...], filla [...] de Josep Matheu y Raimunda Nogués [...]». Avis paterns: Pau Matheu», any 1839 (*Bapt.* 1824, 253); «Maria dels Dolors [...], filla Fèlix Mateu, pastor [...], y Maria Sales», any 1861 (*Bapt.* 1858, 54v); «la viuda de Pablo Mateu», «José Mateu» (*Apeo*, 11r i 159v/111v); «Francisco Mateu Romeu», «Luis Mateu Miró», «Maria Mateu Romeu» (*Repartiment* 1942, 31r, 34r i 59r); «Francisco Mateu», «Juan Torres Mateu» (*Amillar.* 1945, 57r i 69v); «Pedro Juan Mateu Poca», «José María Roig Mateu», «Inmaculada Roig Mateu», «Rosa Mª Roig Mateu» (*Naix.* 1945, 22v, 10; 74v, 2; 93v, 11, i 97r, 6); «Mateu Fabregat, Ramon» (*Padró* 2013, p. 6).

El 1243 està documentat a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 294) i el 1553, a Lleida (*Fog. 1553*).

Mateu, cal (Cabo del) [ˈkaɫ ma'tew] o [ˈkaɫ ˈkaβo ɫ ma'tew]

«Miquel [...], fill [...] de Miquel Texidó, dit del Mateu, pagès», any 1774, «padrins: Maria Texidó y Rubió, dita del Mateu», any 1775 (*Bapt. 1773*, 10v i 16r).

Era una casa del carrer de Santa Maria els estadants de la qual eren potentats i tenien els de cal Xubanc de marmessors. *L'era de cal Mateu* després ha passat a ser *l'era de cal Vallons*. *Lo molí del Mateu* era el molí del Cila.

Mateu, lo coll del [ɫo ˈkɔɫ deɫ ma'tew]

Es troba pujant per la carretera de Maldà, a la divisió del terme. L'amo, que es deia *Mateu*, no tenia fills i va deixar als parents la peça de terra que dona nom a aquest coll.

Mateu, lo molí del [ɫo mu'ti ɫ ma'tew]

El molí del Mateu era el que després s'ha anomenat *lo molí del Mig*.

Mateu, la rovellonera del [ɫa roβeɫo'nera ɫ ma'tew]

És al camí dels Graus, per la zona en què es bifurca, i una part dona a la carretera de Maldà, pel coll del Mateu, i l'altra va cap als Omells, pel camí de la Roca Foradada.

Mateu, la sort del [ɫa ˈsɔr ðeɫ ma'tew]

És una parada que hi ha sortint del poble, on es creuen el Redemú i el principi de la carretera de Vinaixa, al final de la plaça del Pou. Hi té una casa nova el Domingo de ca la Rossa.

Mateu de la Raval, cal [ˈkaɫ ma'tew ðe ɫa ra'βaɫ]

«Cristóbal Balcells, *alias* Mateu de la Rabal» (*Apeo*, 130r).

Cal Mateu de la Raval és del record dels informants.

Mateu del Solà, cal [ˈkaɫ ma'tew ðeɫ so'ɫa]

«Joseph Texidó, dit del Mateu», any 1774 (*Bapt. 1773*, 10v); «Joan Texidó, [...] dit lo Joan del Mateu del Solà» (*Fund. 1774*, 36r); «Joan Texidó, dit lo Mateu, pagès, fill, emperò, dels quòndam Mateu Texidó [...] y de Paula Texidó y Valls», any 1781 (*Òbits 1699*, 139r); «Joseph Tayxidori, dit lo Mateu» (*Censos 1807*, 1r).

No sembla que vingui del cognom *Mateu*, sinó del prenom, de Mateu Teixidor, perquè tots els d'aquesta casa, la del Solà, que devia ser la primera de totes tres (*cal Mateu*, *cal Mateu de la Raval* i *cal Mateu del Solà*), el porten.

Maties, cal

[ˈkaɫ maˈties]

«Maties Bernet Sesplugues, nat a l'Espluga de Francolí el 1887 (Maties)» (Poca, 2017, p. 63).

Era una casa del carrer de Santa Maria, abans de les escales que pugen a la plaça de l'església, tocant a cal Marian, que primer havia estat *cal Vilaverd* i on ara hi ha els de cal Ros. Una inscripció a la pedra de la façana data la construcció del 1728.

Matxo,¹⁴² lo tros o racó del

[ˈto ˈtroz ðeɫ ˈmatʃo] o [ˈto raˈko ðeɫ ˈmatʃo]

És una partida que hi ha anant cap als Omellons, a continuació de la sort Llarga.

«en la partida devant lo Molí, dita lo tros del Matxo, [...] a mitgdia ab la serra o ayguavesant de la devesa del Señor Comanador», «la partida de Devant lo Molí», «en la partida de Devant lo Molí, anomenada lo tros del Matxo, [...] a mitgdia ab lo vesant de la Devesa del S^r. Comanador» (*Capbr.* 1765, 48v, 119v i 138v); «racó del Macho, [...] por mediodía con tierras del Señor» (*Apeo*, 20r); «partida: sort dels Matxos» (*Repartiment* 1942, 100r); «Partida [...]: sort dels Matxos», «Partida: [...] recó Machos» (*Amillar.* 1945, 30r i 59r).

En els documents més recents (1942 i 1945), el topònim porta el component específic en plural: *la sort* o *lo racó dels Matxos*.

V. t. **Davant lo Molí*.

Maurici

«Anton Maurissi, de Bell-lloch, [...] fill de Francesch Maurici» (*Confirm.* 1688, 3v, 63); «Paula Maurisi y Pons» (*Òbits* 1875, 5r, 5).

Les grafies documentades són: *Maurici*, *Maurisi* i *Maurissi*.

Maximina, ca la

[ˈka ɫa maksɪˈminɐ]

«Paquita Roig Aixalà (Maximina)», anys 1932-1933, «Maximina Aixalà (Maximina)» (Poca, 2017, p. 114 i 227); «Maximina Ribera» (*Repartiment* 1942, 61r).

Era al carrer de Senan, a mà esquerra.

142. El castellanisme de *matxo* per *mul*, d'introducció primerenca, afavorida possiblement per la presència de negociants de bestiar castellans a les fires catalanes, es va fer general a tot el domini lingüístic —es troba en rossellonès i, fins i tot, ha penetrat en occità—, tret de Mallorca, on encara avui perviu *mul*. Als Prepirineus són freqüents els camins dels matxos.

Meda

«Rosa Pons y Meda, natural de Llorens» (*Òbits* 1872, 4r, 19, 107); «Salvador, [...] hijo [...] de [...] Ignacio Hernández Navarraz, [...], y Luisa Meda Pallejà, de Albi», any 1925, «Isabel [...], hija [...] de [...] Ignacio Hernández Navarraz, [...], y Luisa Meda Pallejà, de Juneda», any 1932 (*Bapt.* 1912, 295 i 373).

Medina

«María Dolores, [...] hija de [...] Francisco Berengué Medina, pastor, y Rogelia Mondejas Moreno, naturales de Maldà y Zarafuel», any 1943 (*Bapt.* 1935, 6v).

Meira

[ˈmejɾɐ]

«Emília Meira Salisa, [...] de Barcelona» (*Matr.* 1927, 17r, 2); «Jaume Orteu Meira, [...] fill de [...] Mília Meira Salillas (expòsita)» (*Naix.* 1934, 67r, 2); «Jesús Orteu Meira, de esta, hijo de Àngel y Emília» (*Confirm.* 1949, 1v); «Ramon Orteu Meira» (*Matr.* 1950, 21v, 10).

L'única grafia documentada és amb *-a*: *Meira*.

Meler, la coma d'en

«afronta ab unas sorts de la Rectoria dels Homellons y d'aquí se'n puja a la serra, travessant lo camí d'Arbeca, fins a la coma d'en Melé» (*Capbr.* 1717, 4v); «fins a la coma d'en Melé, fins a arribar al terme de Maldà ayguavessant» (*Capbr.* 1741, 5r).

Com que a Arbeca (Sans, 2004, p. 181) existeix el llinatge *Meler* i les citacions que documentem es refereixen als límits del terme de l'Espluga Calba, el topònim podria no ser exactament del municipi, sinó d'Arbeca o bé de Maldà; a més, porta l'article personal *en*. De tota manera, no es pot descartar que, efectivament, el nom sigui *Melé*, com en el cas del *roc Melé* o *roc de la Malè*, el gran pic espadat damunt la Solana d'Andorra, amb diversos homònims al Conflent i al Vallespir (Coromines, 1970, vol. II, p. 18).

Melgosa

«padrina: la seniora Magdalena Malgossa, d'Anglassolla», any 1626, «compares: [...] Antoni Joan Melgosa, [...] d'Anglesola», any 1627 (*Bapt.* 1624, 3v i 32v).

Tots dos portadors del llinatge consten només com a padrins de bateig; no sembla que visquessin a l'Espluga Calba. Les grafies documentades són: *Malgossa* i *Melgosa*.

Meliquets, lo

[to matikets]

«carrer de Fullea: [...] Sardà (Cal Meliquet)» (Poca, 2017, p. 30).

Era el renom del Ramon de cal Ferrer, del carrer de Fullea.

Melle de la Guineu, lo«Cristobal Farré, *alias* del Arico, [...] campa. Su situación: Melle de la Guineu, [...] por mediodía con el camino de Omells» (*Apeo*, 228r/170r).**Mentides**V. **Joan de les M.***Mentirosa, la**«a la Mentirosa» (*Capbr.* 1510, 21r); «partida dita la Mentirosa, *que ara-s diu la Font del Conill*», «a la Mentirosa, [...] a sol yxent ab los terratinents» (*Capbr.* 1574, 12v i 73r); «a la Mentirosa, [...] a tremuntana ab lo camí que va a Monblanch» (*Capbr.* 1607, 282v); «la partida dita la Mentirosa» (*Capbr.* 1633, 83r); «la partida de la Mentirosa» (*Capbr.* 1669, 65r).

L'adjectiu *mentirós*, com a forma secundària de *mentider*, és viu en el català occidental i en el valencià. *Mentir* té, en els noms de lloc, el sentit de 'fallar, decebre'. Quan es refereix a l'aigua d'una font, indica que l'aigua *falla*, que és intermitent. És comú en els parlars rurals referir-se a *deus* o *fonts que no menten*, com també hi ha fonts *mentidores* o *mentideres*, les intermitents, i moltes s'anomenen *la font de les Mentides*.¹⁴³ No hi ha dubte, doncs, que el sentit és aquest, perquè la mateixa partida s'anomenà més endavant *la Font del Conill*.

Menut del Pauló, lo«Antonio Gaya, *alias* Menut del Pauló; [...] choza; [...] por derecha, por yzquierda, por de frente, con el camino de Omells» (*Apeo*, 39r).

Com que també hem documentat *la Paulona*, suposem que hi havia una casa anomenada *cal Pauló* i que *lo Menut del Pauló* devia ser un membre d'aquesta família.

Merència«Joana Isabel Merència. Foren compares Pere Texidor; comare, la mullé de Joan Espassa», any 1584 (*Bapt.* 1574, 19).

Excepcionalment, en aquest bateig no consten els noms dels pares del nadó.

143. DCVB (s. v. *mentirós*), OnCat (vol. v, p. 253a3-8) i DECat (vol. v, p. 587a32-48).

Merino

«Rafael Guaita Merino, [...] de Jàtima (València)» (*Matr.* 1950, 2v, 7).

Meriquildo, cal

[ˈkaɫ marikiɫdo]

«Joan Roig Balsells, [...] Mariguildo», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Antoni Roig Roca, de cal Mariquildo», any 1939 (Roig, 2014, p. 38); «Jaume Roig Roca (Meriquildo), durant el servei militar a Melilla (1944-46)» (Poca, 2017, p. 172); «Hermenegildo Roig B.» (*Amillar.* 1945, 35v).

Era al carrer de Montblanc. Després va ser *cal Marrigues d'Allà Dalt* o *cal Tonet del Marrigues*. La forma castellana del nom de persona *Hermenegild* ha experimentat transformacions iguals o similars arreu del territori: a les Borges Blanques hi ha *lo Menequildo*; al Vilosell trobem enregistrada verbalment la forma *Mirequildo*; a l'Albagés, *la pallissa de la Meriquilda*; a Maldà, *cal Merigildo*; a Barbens, *Meriquildo*; a Calafell, *cal Meriquildo*; a Menorca, *Hermenequildo*; a Reus, *lo Mas del Meniquildo*, i a Blanes, *Quildo*.¹⁴⁴ Les grafies documentades són: *Mariguildo*, *Mariquildo* i *Meriquildo*.

Merola

«Francesch Merola», «Jaume Merola» (*Capbr.* 1574, 17v i 32v); «Antoni Joan Merola», any 1579, «Maria Joana Merola», any 1584 (*Bapt.* 1574, 11 i 22); «Margarida Merola», any 1594, «Caterina Merolla», any 1597 (*Matr.* 1580, 5r i 6r); «Anthoni Merola» (*Capbr.* 1607, 414v); «Miquel [...], fill dels quòndam Nadal Merola, pagès», any 1637 (*Matr.* 1636, 1v); «un fill de Miquel Merola [...]: Hyacintho Miquel», any 1639, «Christòphol Merola», any 1642 (*Bapt.* 1624, 37v, 35, i 42r, 78); «Elisabet Merola» (*Celebr.* 1766, 38v); «Isabet Joana Merola» (*Fund.* 1774, 117, 53r).

Hem documentat els noms d'home següents: Antoni, Antoni Joan, Cristòfol, Francesc (i la forma llatinitzada *Franciscus*), Jacinto, Jaume, Miquel, Nadal i Tomàs Francesc, i també els de dona següents: Caterina, Elisabet, Isabet Joana, Jerònima, Joana (i M. Joana), Margarida (i Margarita), Mariagna i Rafela. L'única variant gràfica anotada és *Merolla*.

Més Alta, la serra

«al mas d'en Piqué, [...] a mitgdia ab l'aiguavesant de la serra Més Alta» (*Capbr.* 1669, 102v); «a sol ixent ab lo terme de Fullea, a mitgdia ab l'aiguavessant de la serra Més Alta» (*Capbr.* 1717, 68r); «ayguavesant de la serra Més Alta» (*Capbr.* 1741, 96r).

144. Ripollès (2006, p. 143), Farré i Moix (1993, p. 131) i Cullerés (2010, p. 143).

Les afrontacions la situen al nord del mas d'en Piquer i a l'oest del terme de Fullella.

Messeguer

«Rosa Rebordosa Llusa, 1871 (Tupiner), casada amb Magí Salvador Messegué» (Poca, 2017, p. 62); «Vicent Messegué Portolés [...], membre de Falange», any 1936 (Rubió, 2011, p. 73).

En totes dues citacions la grafia és *Messegué*.

Mestre¹

V. *Pau del M.*

Mestre²

«Joseph [...], fill [...] de Francisco Mestre, pagès, y de Maria Mestre y Felip [...], de les Oluges Altes», any 1787 (*Matr.* 1699, 318r).

Mestre, cal

[ˈkaɫ ˈmestɾe]

Josep Mateu i Santfeliu, de cal Mestre, va ser alcalde de la vila.

Mestres, los pisos o les cases dels

[ˈlos ˈpizos ðetʃ ˈmestɾes]

Són unes casetes unifamiliars de propietat municipal, construïdes al Fondo, a la carretera de les Borges, on s'allotjaven els mestres. Actualment estan destinades a altres usos.

Metge, cal

[ˈkaɫ ˈmedʒe]

Era a l'avinguda de Pau Casals.

V. t. **Senyor Cinto, cal.*

Metge del Viudo, lo

[ˈlo ˈmedʒe ˈβiwðo]

És com es coneix popularment el doctor Alfons Modolell, a qui la vila va dedicar el nom d'una plaça.

V. t. *Doctor Alfons Modolell, la plaça del, o la Pista.*

Metgessa, la

«Òbit de na Catarina Ribera, dita la megesa», any 1604 (*Òbits* 1574, 16r).

Meuques, lo carrer de les

[ˈlo kaˈre ðe ˈtɛz ˈmɛwkes]

El passadís que anava des del racó de l'Abadia fins al carrer de Santa Maria, on ara hi ha ca la Maleneta, era anomenat popularment *lo carrer de les Meuques*.

Sembla que, quan a la vila es produïa algun esdeveniment d'aquells dels quals no es pot parlar en públic, algú anava a aquest carreró de nit i hi *feia meuques*, és a dir, a crits, el posava en coneixement de la població.¹⁴⁵

Micó¹

V. **Serreta d'en M.*

Micó²

«Guillemo Miconi, filio et heredi universali Jacobi Miconi» (Perg. 1352); «Laurentius Miquo, Laurentius Miquo, minor dierum» (Perg. 1405/9); «Lorenç Miquo» (*Fog.* 1497, p. 292); «Laurenni Miquo» (*Capbr.* 1510, 7v); «El Honrado Lorenzo Micó, estudiante en sacra Teología, [...] de Barcelona, natural de la Espluga Calva», any 1570 (Rubio, 1930, p. 386); «Jaume Micó», «Joan Micó» (*Capbr.* 1574, 9v i 25r); «un fill de Jaume Miquó [...]: Lorens», any 1575, «pedrins: Chaterina Micon, donzella», any 1585, «compares: Chaterina Miquona, donzella», any 1587 (*Bapt.* 1574, 5, 23 i 24); «Jacobus Miguó», any 1580 (*Òbits* 1574, 2v); «Caterina Miguona», any 1586, «Esperansa Miguona», any 1592 (*Matr.* 1580, 2r i 3v); «Joan Michó [...], Jaume Michó» (*Capbr.* 1607, 299v).

Hem trobat alguns noms d'home: Guillem (i Guillemó), Jaume, Joan i Llorenç, i també alguns de dona: Caterina, Esperança i Joana. En els primers documents els prenomes estan llatinitzats: *Jacobi* i *Laurentius* o *Laurenni*. És un dels llinatges més antics de la vila, però desapareix al segle XVII. L'hem localitzat a l'Albi, entre els segles XV i XVI (Amigó i Pere, 2001, p. 298), i a Tarrés es conserva en la partida del *Comellar d'en Micó*, documentada el 1720 (Arbós, 2004, p. 223). Les grafies enregistrades són diverses, amb accent o sense: *Micho*, *Mico*, *Miguo* i *Miquo*.

Micó, la serreta o serra d'en

«en la partida de la Costa d'en Mas, [...] a mitgdia ab la serra d'en Micó» (*Capbr.* 1669, 83r); «a mitgdia ab la serreta d'en Micó, [...] a tremuntana ab lo camí qui va a Binaixa» (*Capbr.* 1692, 95v); «la serreta d'en Micó» (*Capbr.* 1717, 55r).

Micó, adjectiu arcaic que havia significat 'petit', és el nom de nombrosos coneguts i coves, coneguts per *Forat Micó*, o denominacions anàlogues, presents en tots els àmbits del Principat (Domingo, 1997, p. 291). És més plausible, però, relacionar *Micó* amb l'antropònim corresponent, documentat des del 1352 fins al 1607 sense interrupcions.

145. Trobarem una explicació molt més àmplia sobre l'anecdota que generà el nom d'aquest carrer en Amat (1990, p. 234).

Mieres

«Francisco Llinàs Mieres, [...] de Palma de Mallorca» (*Òbits* 1934, 80r, 19).

Mig

V. **Molí del M.*

Mig, lo molí del

[t̪o mu'ʎi t̪ 'mitʃ]

Deixant el molí del Cila, seguint la carretera en direcció als Omellons, quan hem caminat uns 450 m (PK 10,700), davall mateix, al costat dret de la vall, hi trobarem les restes del molí del Mig; a la sort Llarga, després de la Peixera. El molí del Mig tenia uns 35 m². Tot i que a la llinda de la porta hi ha gravada la data de 1737, molts carreus de la paret del mur de la bassa amb la qual afrontava l'interior del recinte, on es feia la molta, porten gravades marques de picapedrer, la qual cosa remet a temps molt anteriors. Potser ja existia a l'edat mitjana i més tard s'hi va fer una reforma o una ampliació. A la part més alta de la instal·lació hi ha les restes de l'embassament, que va quedar colgat, en part, quan, els anys 1925-1930, es va fer l'explanació de la carretera de les Borges a l'Espluga Calba, que devia tenir uns 30 m de longitud (Martín, 2008, p. 116). La llinda del molí, amb la inscripció de la data de construcció sota de la creu dels cavallers hospitalers, està exposada avui dia al monument del Parc de l'Oli de les Borges Blanques. Sembla versemblant, doncs, que aquest fos l'antic molí del Senyor Comanador.

V. t. *Mateu, lo molí del.*

Mig, la síquia del

«acequia del Medio» (*Repartiment* 1942, 236r); «mediodía, acequia del Medio; [...] partida [...]: Basses» (*Amillar.* 1945, 48v).

Probablement era la que conduïa l'aigua al molí del Mig.

Mília del Peret, ca la, o cal Llaunetes

[ˈka ʎa 'mitʃa t̪ pe'ret] o [ˈkaʎ ʎaw'netes]

«Dolors Romeu Sumalla (Emilia Peret)», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6).

Era una de les últimes cases del carrer de Montblanc. També se'n deia *cal Peret*.

Mílio, cal

[ˈkaʎ 'mitʃo]

Era al carrer de Santa Maria, al costat de cal Sarauet, després de ca l'Escoter.

Millet

«Jaume [...], sabater, [...] de Barcelona, fill [...] dels quòndam Joseph Castañer [...] y de Victòria Castañer y Millet», any 1698 (*Matr.* 1650, 34r-v).

Mina, la

[la 'minə]

L'excavació per captar i conduir aigua que dona nom a aquesta peça de terra és una sortida puntual d'aigua, a l'Abeurada de cal Ponç. Hi havia una coveta, un clotet, un túnel d'on sortia aigua de la pedra, tocant a la síquia. A primers de segle hi van fer un pantà. A Senan, una mina també dona nom a una partida de terra: *lo Fondo de la Mina* (Vallverdú, 1995, p. 36).

«Campa. Su situación: Mina, [...] por oriente con carrerada [...] y por norte con camino de Omells» (*Apeo*, 109r); «finca: Mina, [...] partida: Beurada» (*Repartiment* 1942, 84r).

Minguell

[min'geʎ]

Jaume Minguell i Miret, fill de Tàrrega, és l'autor de les pintures actuals de l'església parroquial de l'Espluga Calba. La festa inaugural de la darrera restauració va tenir lloc el dia 27 d'agost de 1954. Una persona el porta de primer cognom actualment.

«Josepha [...], filla [...] de Joan Minguell, pagès, y de Maria Pinyol [...]. Testimonis [...]: Anton Minguell», any 1822 (*Matr.* 1791, 67v-68r); «Marina [...], filla [...] de Joseph Fort [...] y Josepa Minguell», any 1839 (*Bapt.* 1824, 250); «Juan Boleda y Minguell» (*Òbits* 1878, 77r); «Maria Boleda Minguell» (*Òbits* 1898, 97r, 7); «Minguell Castellví, Gener» (*Padró* 2013, p. 6).

Minguella

«una filla [...] de Joan Minguella, moliner, y de Maria Minguella y Pinyol, cònjuges, habitants en lo molí del Senyor [...]: Josepha», any 1790 (*Bapt.* 1773, 156r); «Francisco Farré y Minguella» (*Òbits* 1872, 2r, 2, 49); «Francisco de Asís Farré y Minguella» (*Òbits* 1875, 76r, 20); «Teresa Farré y Minguella» (*Òbits* 1880, 23r, 37); «Maria Farré Minguella», casaments de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 5); «José Vallverdú Minguella» (*Repartiment* 1942, 85r).

Només hem trobat dos noms amb aquest llinatge, documentat ja el 1497 a Guimerà (Urgell): Joan i Josepa.

Minguet

«Antònia [...], filla [...] d'Anton Minguet, pagès, y de Maria Minguet y Arnau [...], d'Arbeca y refugiats en esta per temor dels francesos», any 1810 (*Bapt.* 1773, 216v).

Miquel¹

V. **Erico* o **M. de l'Erico*.

Miquel²

«Agnès [...], filla [...] dels cònjuges Jaume Fabregat y de la quòndam Agna Maria Fabregat y Miquel [...] de Cevalló, bisbat de Vich», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «lo reverent Roch Miquel», any 1804, «Manuela [...], filla [...] de Joseph Sisplugas y Caraltó, y de Josepha Sesplugas y Miquel», any 1815, «Joseph Sesplugues y Miquel», any 1824 (*Bapt.* 1773, 185v, 258v i 303v); «Maria Piqué y Miquel», «José Sesplugues y Miquel» (*Òbits* 1878, 34r i 76r); «Maria del Carmen Sesplugues Miquel» (*Naix.* 1934, 189r, 2); «Teresita Sesplugues Miquel» (*Naix.* 1945, 19v, 3).

Hem trobat alguns noms d'home: Aleix, Josep Lluís i Roc, i també alguns de dona: Gertrudis, Josepa, M. del Carme, Mercè i Rosa. Hem documentat, a més de la professió de pagès, la de doctor en medicina i la de capellà. En una ocasió la forma es castellanitza en *Miguel*.

Miquel de l'Abadia, cal

[ˈkaɫ miˈkeɫ de ɫaβaˈðin]

És a la plaça de la Roca, a la costa, abans d'entrar al Redemú. Durant el segle XIX, a l'Espluga Calba hi hagué un rector del Palau d'Anglesola que tenia una germana vídua, amb un fill de pocs anys, anomenat Miquel. Tots dos vivien a l'abadia amb el rector. Per diferenciar aquest nen d'altres que es deien igual, començaren a dir-li «Miquel de l'Abadia». *La cabana de cal Miquel de l'Abadia*, a la partida del Mas Blanc, és amb coberta de volta de canó vista. Té 12,09 m² i fa 2,50 m d'alçària, 2,40 m d'amplada i 5,04 m de profunditat.¹⁴⁶ *La pallissa de cal Miquel de l'Abadia* és al Redemú.

«Ramon Camí, *alias* Miquel de l'Abadia, [...] calle del Solà; [...] por la izquierda, camino de Hered^s» (*Apeo*, 63r); «Francesc Camí (Miquel Badia)», casament de l'any 1911 (*Spel.* 30, p. 17); «Camí, Miquel, àlies M. Badia» (*Contribució* 1936); «Francesc Xavier Camí Sairach (Miquel de l'Abadia)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21).

El canvi de *Abadia* per *Badia* és gairebé sistemàtic.

Miquel Sesplugues, lo corral de

«Miquel Sesplugues [...] un carreró, que no té eixida, emperò ve de la plaça del Castell al corral confessant» (*Capbr.* 1633, 77r); «Miquel Sesplugues [...] un carreró, que no té eixida, emperò va de la plaça del Castell al corral de dit confessant» (*Capbr.* 1717, 138r).

146. Amat (1990, p. 232), Martín i Preixens (2005, p. 326) i BIEC (BI-54).

Era el corral que donava nom al *carrer* o *carreró del Corral de Miquel Sesplugues*, que després seria *lo carreró de Jaume Sesplugues*.

Miquel Torres, lo mas de

«Montserrat Bota [...], encarregat del maç de Miquel Torres» (*Capbr.* 1607, 379v).

El propietari d'aquest mas devia ser-ho també de *la bassa d'en Torres, la font d'en Torres i la serra d'en Torres*. De tota manera, *la serra d'en Torres* s'ubicava prop de la Portella; en canvi, la font i la bassa eren a la coma de Fulledda.

Miqueló, cal

[ˈkaɫ mikeˈto]

«Ramon Cunillera, *alias* Migueló, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 95r); «Josep Cunillera, Miceló» (*Contribució* 1936).

Era una casa del carrer Major, vora el perxe, tocant a ca l'Espardenyer. Ha desaparegut, perquè era petita i l'Espardenyer en va fer de dues una de sola. Les dues persones amb el renom no es diuen *Miquel* de prenom ni de cognom; per tant, el diminutiu tant pot ser que procedeixi de l'un com de l'altre i el portador devia ser algun antecessor. A Arbeca també hi és; a l'Albi, el renom *Miquelona*, i a Ulldemolins, *cal Miquelàs*.¹⁴⁷ Les formes documentades són *Miceló* i la castellanitzada *Migueló*.

Mir

«compares: lo *illustríssim* Gaspar Mir, cavaller mallorquí», any 1592, «una filla de mossèn Gaspar Mir [...]: Elisabet Anna», any 1594 (*Bapt.* 1574, 30 i 36); «Gaspar Mir», any 1594 (*Matr.* 1580, 5r); «Elisabet Mir», any 1596 (*Òbits* 1574, 21v); «Joseph Mir» (*Capbr.* 1765, 113v); «un fill [...] de Joan Mir, cirurgià, y de Paula Mir y Thomàs [...]: Christòfol», any 1800, «Francisca [...], filla [...] de Bonaventura Cendra, [...], y de Maria Cendra y Mir», any 1820 (*Bapt.* 1773, 164v i 283v); «Francisca, filla de Geroni Mir y Francisca Mir y Gaya», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312v); «Testimonis [...]: Jeroni Mir, apotecari», any 1815 (*Matr.* 1791, 49r); «padrins: [...] Francisca Mir», any 1827 (*Bapt.* 1824, 36 D. 45); «Isabel Mir y Gaya» (*Òbits* 1880, 145, 2r).

Trobem el cognom ja, el 1224, al Vilosell (Pere, 2006, p. 218); el 1304, a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 255), i, el 1358, a Juncosa (*Fog.* 1358). Hem documentat alguns noms d'home: Cristòfol, Gaspar, Geroni, Joan, Josep, Lluís i Salvador, i alguns més de dona: Elisabet, Elisabet Anna, Esperança, Francisca, Isabel i Maria. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem anotat el d'apotecari i el de cirurgià. Gaspar Mir era un cavaller mallorquí. Lluís de Mir va ser comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem el 1426.

147. Sans, Pau i Junyent (2014, p. 161), Amigó i Pere (2001, p. 299) i Pere i Amigó (1997, p. 255).

Mirambò, lo

[miram'bo]

És un bocinet de la serra del Sabater, al costat de la Costa del Mas, on hi ha la granja de cal Moliner. Actualment es considera que és una petita partida entre la Costa del Mas i el Tossal Gros. De tota manera, seguint els capbreus de 1717 i 1765, es tractaria de tres maneres d'anomenar la mateixa partida.

«la partida de Miralbò o del Tossal Gros» (*Capbr.* 1717, 147v); «partida de Miralbò» (*Capbr.* 1741, 45v); «en la partida de Miralbò o Costa del Mas, [...] a ponent ab lo camí de Vinaixa» (*Capbr.* 1765, 157v); «finca: Miranbò [...] partida: Redemur» (*Repartiment* 1942, 11r).

Mantenim la forma viva, amb ema (*Mirambò*), enfront de la més freqüent en la documentació, amb ela (*Miralbò*). El topònim es repeteix d'un cap a l'altre del domini lingüístic: a Valldemossa, Manacor, Pedreguer, Castell de Castells, Sant Llorenç (Alta Ribagorça), Penelles, Xàtiva, Agres, Concentaina (*Benialbò*), Santa Maria del Camí (Mallorca), Vallbona de les Monges (amillament de 1872) o Rocallaura (*Mirabò*). *Miralbó* és una partida de Sant Martí de Maldà, de Cervià, dels Plans de Sió o de Llocnou d'en Fenollet, a la Costera; al terme de Gata, a la Marina Alta, hi ha, documentats ininterrompudament des de 1685, la partida i el camí dels *Miralbons*; a Sant Pere de Riudebitlles, *Mirambé*, i a les Borges Blanques, Juneda, Alcoletge, Penelles i Tèrmens, *Mirambó*. Encara hi podem afegir *Mirantbò*, a Callosa d'en Sarrià.¹⁴⁸

V. t. *Roques, les.

Miravall

«Fracisco [...], fill [...] de Ramon Miravall y de Magdalena Domènech [...], de Fullea», any 1839 (*Matr.* 1791, 139).

Miravet

«Antonio Pons Mirabet» (*Naix.* 1945, full solt); «Maria, [...] hija legítima de Antonio Pons Mirabet y Felicidad Salazar Cotonat, [...] de Puigvert de Tremp», any 1947 (*Bapt.* 1935, 97r).

En totes dues citacions està escrit amb be.

Miret

[mi'ret]

Apareixen els noms masculins: Antoni (i Anton), Arcadi, Cristòfol, Esteve, Francisco, Jacinto, Jaume, Joan, Josep (i Josep M.), Magí, Manuel, Miquel, Pasqual, Pau, Pere, Pío, Ramon, Ramon Joan, Roc, Salvador i Vicens (i Vicent), i també els

148. Giner Monfort (2009, p. 281 i 289), Cornudella (2012, p. 71), DCVB (s. v. *Miralbó*), Rialp (2003, p. 236), Piquer (1969, p. 32) i Turull (2007, p. 99).

femenins: Antònia (i M. Antònia), Carme, Dolores, Emília, Filomena, Francisca, Ignàsia, Josepa (i Josefina), Maria, Mercè, Paula, Raimunda, Rosa, Salvadora i Teresa. Pel que fa a professions, a més de la de pagès, hem documentat la de mestre de cases. Magí Miret va ser rector de l'Espluga Calba entre 1700 i 1723, any en què va morir. La nota del seu obituari diu que el van enterrar sota l'altar major (i no pas al fossar). Francisco Miret Miró, de cal Ros del Miró, morí lluitant a la Guerra de Cuba (1895-1898). Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Rosa Miret, albat, filla de Vicens Miret», any 1710 (*Òbits* 1699, 5v); «Jacinto Miret» (*Capbr.* 1741, 98v); «Magí Miret», «Visens Miret» (*Capbr.* 1765, 58r i 138v); «Cristóbal Miret y Estrada», any 1774, «José Miret y Estrada», any 1776, «Josefa Miret y Estrada», any 1778 (*Bapt.* 1773, 7r, 22r i 31v); «per lo reverent Magí Miret, rector d'esta parròquia» (*Fund.* 1774, 147r, 63); «Raymunda Miret y Balcells», any 1787 (*Matr.* 1699, 317r); «Francisco Miret», «Pascual Miret», «Miquel Miret» (*Apeo*, 38v/53r, 73v i 158r/110r); «Miret Bota, Arcadio», any 1894 (*Bapt.* 1892, 120); «José Sesplugues Miret» (*Òbits* 1934, 132v, 4); «José Miret Cunillera», «Miguel Roig Miret» (*Repartiment* 1942, 11r i 48v); «Jaime Palou Miret», «José Miret Miró» (*Amillar.* 1945, 17v i 48v); «Ramon Miret Roca», «Miquel Miret Teixidó», «Ramon Miret Teixidó» (*Naix.* 1945, 7r, 78; 35r, 2, i 48r, 15); «Miret Luis, Ana» (*Padró* 2013, p. 6).

Miret, cal

[ˈkaɫ miˈret]

És al carrer de Santa Maria, davant de cal Feliu. *La cabana de cal Miret*, a la partida dels Bassals, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó i coberta de rajola interior i vista per l'exterior. Té 18,59 m² i fa 2,58 m d'alçària, 3,32 m d'amplada i 5,60 m de profunditat.¹⁴⁹

«Francisco Miret, àlies Miret» (Recanasió 1846); «Ramon Miret Aixalà (cal Miret)», casament de l'any 1920 (*Spel.* 29, p. 17).

Miret, la baixada del

[ɫa βajˈʃaða ɫ miˈret]

Va de la carretera de Fullea fins al carrer del mateix nom, a ca l'Amorós. Modernament, se li ha donat el nom de *lo carrer de Ramon Berenguer IV*.

Miret, lo pla del

[ɫo ˈpla ðel miˈret]

És anant cap a Fullea, als Bassals, a la primera recta que hi ha després de les corbes que fa la carretera.

Miret, lo racó del

[ɫo raˈko ɫ miˈret]

És a mig carrer de Montblanc, a mà dreta, de cal Valeri cap dins, on queda mort.

149. Martín i Preixens (2005, p. 328) i BIEC (BI-76).

Miró¹

V. Ros (*del M.*).

Miró²

[mi'ro]

Hem documentat els noms d'home següents: Alejandro, Anton (i Antoni), Cosme, Cristòfol, Dionisio, Enric, Federico, Francesc, Guillem, Isidro, Jaume, Joan, Josep, Llorenç, Manuel, Martí, Miquel, Pere, Pere Antoni i Ramon, i també els de dona següents: Antònia (i M. Antònia), Assumpció (i Sumpta), Bonaventura, Carme, Caterina, Concepció, Dionísia, Dolores, Elòdia, Francisca, Josepa, Júlia, Magdalena, Maria, M. Margarida, Paula, Pilar, Raimunda, Rosa, Rosalia, Teresa, Ventura, Victòria i Virgínia. En els primers documents els prenomes estan llatinitzats: *Joannes* i *Laurentius*. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem anotat el de mestre de cases. Anton Miró, de cal Miró, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1899 fins al 1903. Dues persones el porten de primer cognom actualment.

«Laurentius Miro, minor» (Perg. 1412); «Laurentius Miró [...], Joannes Miró» (*Capbr.* 1510, 2v); «Guillem Miró» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Francesch Miró, pagès, [...] d'Arbeca», any 1664, «Ramon [...], fill [...] de Francesc Miró» (*Matr.* 1650, 11r-v, 36, i 36r); «Ramon Miró» (*Capbr.* 1717, 12v); «Francesc Miró» (*Capbr.* 1741, 12v); «Ramon Miró», «Joseph Miró» (*Capbr.* 1765, 78r i 200r); «Maria [...]»¹⁵⁰ Miró», any 1699, «Maria Rosa Teixidor, [...], filla [...] de Paula Teixidor y Miró», any 1790 (*Matr.* 1699, 169r i 328v); «Francisca Miró y Ventura», any 1801, «Raymunda Miró y Ventura», any 1803 (*Bapt.* 1773, 174r i 184r); «Isidro Miró», «Antonio Miró» (*Apeo*, 45r i 197r); «Maria Sardà Meiró», «Elòdia Miró Bota» (*Matr.* 1911, 12r, 10, i 34r, 3); «Vicente Torres Miró», «Esteban Torres Miró» (*Repartiment* 1942, 129r i 300r); «Miró Bellmunt, Josep» (*Padró* 2013, p. 6).

Per la rodalia el trobem documentat en dates força reculades: el 1358 a Granyena i Vinaixa, el 1369 a l'Albi, el 1497 a Arbeca, i el 1553 a les Borges Blanques i Juncosa.¹⁵¹ En una ocasió la grafia anotada és *Meiró*.

Miró, cal

[kaɫ mi'ro]

És una casa, ara deshabitada, que hi ha al carrer de Santa Maria, entre cal Feliu i cal Sarauet, que també s'anomenava *cal Xarot*. *Lo pati del Lluís de cal Miró*, que abans era *lo molí de la Vila*, es troba a la Raval.

«Antoni Miró Sardà, de cal Miró», casament de l'any 1879 (*Spel.* 26, p. 16).

150. Està escrit *Llima* i guixat a damunt.

151. *Fog.* 1358, *Fog.* 1497, *Fog.* 1553 i Amigó i Pere (2001, p. 301).

Miró, lo xalet del

[ˈto tʃaˈɫed deˈt miˈro]

És el del Jaume de ca la Cinta, i la *granja del Jaume de cal Miró* és al costat.

Misango, cal

[ˈkaɫ miˈzaŋgo]

És al carrer Major. Una inscripció a la façana proporciona dues dates: 1551 i 1790. Probablement, una és la de la construcció i l'altra la d'alguna reforma posterior. Hi feien i hi venien pa; ara en despatxen, però el porten dels Omellons. Havien tingut el cafè a dalt, segurament el més antic del poble, i a baix s'hi feia ball. *La cabana de cal Misango* és al Mas Blanc².

«Ramon Balsells, *alias* Misango, [...] calle de Santa Maria; [...] por derecha, calle del Castillo» (*Apeo*, 18r); «Trinitat Balsells Roig, [...] Misango», naixements de l'any 1900, «Ramon Sesplugues (Misango-Pou)», any 1924 (*Spel.* 32, p. 6 i 15); «Ismael Balcells Bernet, de cal Misango», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 61); «José Balcells Roig (Misango)» (*Repartiment* 1942, 383r).

Hem localitzat el mateix renom a Maldà, *cal Misangó*, i a Arbeca, *cal Misango* i la *pedrera del Misango*, nom popular de la *pedrera del Comellar*.¹⁵²

Misanguet, cal

[ˈkaɫ mizaŋˈget]

És a la plaça del Pou, entre cal Vilaverd i cal Carreter.

«Josep Sesplugues (Misanguet) i Mercè Balcells (Cuina, c/. Senan), casats el [...] 1920», «M. Mercè Sesplugues Balsells (Misanguet)» (Poca, 2017, p. 75 i 218); «Josep M. Sesplugues Balcells (Misanguet)», any 1939 (Rubió, 2011, p. 240).

Misteris, cal

[ˈkaɫ misˈteːris]

«un fill de [...]:¹⁵³ Joan Misterris», any 1625 (*Bapt.* 1624, 33r); «Cristóval Rubió, *alias* Misteris, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 172r/119r); «Cau Torres, Pedro (Misteris)», any 1905 (*Bapt.* 1892, 341).

Era al carrer dels Quatre Cantons, tocant a cal Santamaria. Potser el renom procedeix del nom de pila corresponent, *Misteri*. Incloem en aquesta entrada una citació en què l'hem documentat, però no tenim cap evidència que sigui el de la persona que va donar nom a la casa, perquè és d'una data molt reculada i, a més, no hem pogut identificar el llinatge del personatge.

Mitger, cal

[ˈkaɫ miˈdʒe] / [ˈkaɫ miˈtʃe]

És una casa de la Raval els estadants de la qual feien de pastissers. *La cabana de cal Mitger* és a la coma de Sant Pere.

152. Farré i Moix (1993, p. 122) i Sans, Pau i Junyent (2014, p. 168).

153. No hem pogut llegir el nom de família, perquè està guixat i reescrit a sobre i, a més, hi ha un forat.

«Francisco Balcells, del Pati del Castell, dit lo Mitger, pagès» (*Fund.* 1774, 23r); «Francisco Balcells, dit lo Mitger [...], fill [...] de Manuel Balcells, pagès, y de Maria Balcells y Salat», any 1788 (*Òbits* 1699, 159r); «Jaume Bellart Roig, de cal Mitger», any 1939 (Roig, 2014, p. 39).

El mateix renom existeix a la Pobla de Cérvoles (*cal Mitgeret*) i al Vilosell (*cal Mitgers*) (Pere, 2006, p. 220, i 2013, p. 184).

Mitjana

V. Serra M.

Mitjana, la serra

[ʦa 'sera mi'dʒano]

És una serra petita entre els dos fondos: el dels Omells i l'Abeurada, a l'esquerra, i el dels Escabrrers i les Catalanes, a la dreta. Les citacions de 1607 i 1633 poden referir-se a *la serra Mitjana*, a *la serra de les Avalls*, al terme municipal dels Omells de na Gaia, o bé simplement pot ser que *tossal* i *serra* hi funcionin com a genèrics, relatius a algun turonet sense nom concret.

«a Aygües Vives, [...] a migjorn ab lo tossal de la Serra» (*Capbr.* 1607, 372v); «en la partida d'Aygües Vives, [...] a mitgdia ab lo tossal de la Serra» (*Capbr.* 1633, 88v); «en la partida dels Escabrrers, [...] a tremuntana ab la serra Mitjana ayguavesant» (*Capbr.* 1765, 200v); «serra Mitjana» (*Repartiment* 1942, 341r); «oriente, término Senant; mediodía, serra Mitjana; [...] norte, acequia; partida [...]]: Beurada» (*Amillar.* 1945, 91r).

L'adjectiu *mitjana* alludeix a la posició intermèdia del paratge, ni superior ni inferior. En trobem exemples a Alguaire i Lleida (*la Mitjana*), Soses (*les Mitjanes*), l'Albi i Tartareu (*la serra Mitjana*), el Vilosell (*lo carrer Mitjà* o *la Serra Mitjana*), Vinaixa (*lo forn de calç de la Serra Mitjana*) i Ulldemolins (*la vinya Mitjana*); a Juneda, el mateix concepte s'expressa amb el substantiu corresponent (*la serra del Mig*).¹⁵⁴

Mitjans

«Joan Mitjans, fadrí, pagès, del lloch de Rocafort de Vallbona», any 1692 (*Matr.* 1650, 39v, 24); «Jaume [...], fill de Joan Mitjans», any 1693, «Joseph [...] Mitjans y Tayxidó», any 1695, «Jaume Remon Mitjans y Tayxidó», any 1698, «Remon Pere Mitjans y Tayxidó», any 1699 (*Bapt.* 1685, 18r, 8; 24r, 11; 29r, 5, i 33r, 10); «Jaume Joan Mitjans» (*Roser* 1694, 3v); «Raimunda Mitjans», any 1723 (*Òbits* 1699, 15r); «Francisco Mitjans» (*Capbr.* 1765, 122r); «Archàngela [...], filla [...] de Jaume Ramon Sardà y Bonaventura Sardà y Mitjans

154. Turull (2007, p. 100), Corsà (2010, p. 241), Amigó i Pere (2001, p. 302), Pere i Amigó (1997, p. 256), Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 150), Pere (2006, p. 220) i Cornudella (2012, p. 109).

[...]. Foren padrins: [...] Arcàngela Castanyé i Mitjans, muller de Ramon Castanyé», «Francisco Mitjans y Gené [...]. Foren padrins: [...] Paula Mitjans y Pons», any 1779 (*Bapt.* 1773, 3r i 36v); «Francisco o Joseph Mitjans» (*Llevador*, 1v); «Jaime Mitjans» (*Repertiment* 1942, 154v).

Hem documentat els noms d'home següents: Anton, Cristòfol, Francesc, Francisco, Jaume, Jaume Joan, Joan, Josep, Ramon i Ramon Pere, i també els de dona següents: Antònia, Arcàngela, Bonaventura, Josepa, Maria, Paula, Quitèria i Raimunda. Antònia Mitjans va ser la primera persona batejada a la nova església de l'Espluga Calba, el 1784. Josep Mitjans va ser rector de l'Espluga Calba entre 1830 i 1845. Ocasionalment pot aparèixer amb la grafia *Mitgans*.

Mo

«Joseph Mo, apotecari, [...] de Bellpuig, fill [...] dels quòndam Anton Mo, adroguer, y de Florentina Thomàs», any 1756 (*Matr.* 1699, 217v).

Modolell

V. *Doctor Alfons M.*, o *Pista*.

Moia

«Marina, [...] filla [...] de Joseph Vilaplana, d'Arbeca, y de Teresa Moyà, també d'Arbeca», any 1841 (*Bapt.* 1824, 267); «Anton, [...] fill [...] de Joseph Cunillera [...] y de Rosa Moyà, d'Arbeca», any 1862, «Maria Cunillera y Moyà», any 1865 (*Bapt.* 1858, 67r i 114r); «Pedro J. Cunillera Moyà» (*Òbits* 1921, 25r, 12); «Magdalena Cunillera Moyà» (*Òbits* 1934, 158v, 18); «Pedro Juan Cunillera Moyà» (*Repertiment* 1942, 14v).

Apareixen dos noms de dona: Rosa i Teresa. L'any 1553, el trobem a Arbeca i a les Borges Blanques (*Fog.* 1553), i, el 1745, a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 184). La grafia documentada és sempre *Moya*, amb accent o sense.

Moix

«D. O. M. iacet hic fratre don Arnaldus Moix, majoricensis, Commum. de Spluga Francollis, de Barbens, et de Spluga Calva commus» (Mas Latrè, 1891, p. 202).

Arnau Moix, preceptor de Barbens i Granyena, i comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem entre 1677 i 1696, fou enterrat a la catedral de Malta, on encara es conserva la làpida funerària amb la inscripció corresponent.

Moix, cal

[ˈkaɫ ˈmojʃ]

És una casa del carrer Major que fa cantonada amb la carretera, pujant a mà esquerra.

«Antonio Sardà, *alias* del Moix, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 119); «Natàlia Martorell Cunillera, [...] Moix», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Eleuteri Martorell Cunillera, de cal Moix», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

A les Borges Blanques també hi ha aquest nom de casa (Ripollès, 2006, p. 146).

Moixí

«Franca, [...] filla [...] dels cònjuges Ramon Torres, de la present, y Teresa Muixí, de Via. [...] Maria Torres y Muixí», any 1842 (*Bapt.* 1824, 280).

Remetem la grafia documentada, *Muixí*, a la forma normativa de la qual sembla que precedeixi: *Moixí*, llinatge derivat diminutiu de *Moix* (Moll, 1982, p. 284).

Moles

«Maria [...], filla [...] de Joan Moles y de Maria Moles y Balaguer [...], de Sarreal», any 1793 (*Matr.* 1791, 10r); «una filla [...] de Baptista Montanyola, pagès, y de Maria Montanyola y Molas [...]: Raymunda», any 1799, «Ramon Montanyola y Moles», any 1801, «Madalena Montanyola y Moles», any 1807, «Theresa Montanyola y Moles», any 1808 (*Bapt.* 1773, 156r, 172r, 204r i 211r).

Hem documentat dos prenomes: Joan i Maria. La grafia generalment és *Moles*; només en una citació hem anotat *Molas*.

Molí

V. **Bota del M.*, **Camí del Calvari i M.*, **Camí del M.*, *Coll del M.*, **Coma del M.*, **Davall lo (o del) M.*, **Davant lo M.*, **Farraginal (del M.)*.

Molí, lo

«al Molí», «iuxta molendinum», «prope molendinum» (*Capbr.* 1510, 13r, 18r i 28r); «a la partida anomenada lo Molí, [...] a tramuntana ab lo camí que-s va a Arbeca» (*Capbr.* 1574, 48v); «la partida del Molí» (*Capbr.* 1633, 180v); «la partida del Molí», «la partida demunt del Molí» (*Capbr.* 1669, 37r i 115r); «la partida demunt lo Molí», «la partida del Molí» (*Capbr.* 1692, 62v i 70v); «la partida del Molí» (*Capbr.* 1717, 47r); «partida del Molí» (*Capbr.* 1741, 29v); «en la partida del Molí, [...] a mitgdia ab l'ayguavesant de la serra de la Devesa del Señor Comanador» (*Capbr.* 1765, 165v); «Bosque, olivar, campa, con molino arinero sin agua, rocas. Su situación: Molino, [...] por mediodía con tierras del Señor» (*Apeo*, 91r); «l'entitat que represento es va incautar dels béns [...] que [...] passem a detallar: [...] 2ª Molí» (*Comitè* 1936, 63r); «Partida: sort del Molí [...] oeste, con tierras del Molino» (*Repartiment* 1942, 286r).

Té al sud la devesa del Senyor Comanador i al nord el camí d'Arbeca. En dues ocasions se'n diu *damunt del (o lo) Molí* (1669 i 1692): la preposició deu indicar que s'ubica a la part nord de l'edificació. Segons la darrera citació, la sort

del Molí queda a l'est d'aquesta. No és estrany que els molins de farina, per la importància que van tenir en el desenvolupament econòmic del país, hagin quedat fossilitzats en múltiples noms propis de la majoria de termes municipals: a les Borges Blanques hi ha una partida anomenada *lo Molí del Senyor*; a Vinaixa, *los Molins*, i a Granyena, *los Molins de la Vall* (Martín i Preixens, 2005, p. 456).

V. t. *Coll del Molí, lo*.

Molí, la bassa del

«basa [...] Molendi» (*Capbr.* 1510, 7r); «la devesa del Señor ayguavessant, [...] a tremuntana ab lo molí y ab la bassa y ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1633, 180v); «la séquia y bassa del Molí» (*Capbr.* 1669, 115r); «en la partida del Molí, [...] a mitgdia ab la bassa del Molí» (*Capbr.* 1765, 208r).

La bassa és la del molí del Senyor Comanador, que va donar nom a l'actual partida del Coll del Molí.

Molí, lo caixer (de la bassa) del

«a tremuntana ab la séquia y caixer del Molí», «a la partida Devant lo Molí fariner, [...] a tremuntana ab lo caixer de la bassa» (*Capbr.* 1717, 14r i 72r); «lo caixer de la bassa» (*Capbr.* 1741, 29v); «la síquia y caixer de la bassa del Molí» (*Capbr.* 1765, 119v).

És el caixer de la bassa d'un dels molins de farina de la vall del Rinet. Segons els informants, era una basseta petita, com una cogulla, però grossa, en la qual s'assolava l'aigua bruta. S'hi posaven feixos de mata per a fer de filtre i aconseguir que l'aigua que baixava fins a la bassa, per l'aigüera, fos neta.

Molí, lo camí del

«cum vico del Molí» (*Capbr.* 1510, 24r); «lo camí va al Molí» (*Capbr.* 1607, 309r); «en la partida del Pla de na Josa o de les Basses, [...] mitgdia ab lo camí del Molí o que va a Arbeca», «lo camí que va al Molí y a tremuntana ab lo camí que va a Arbeca» (*Capbr.* 1765, 190r i 208r); «Coll del Molí, [...] por mediodía con tierras del Señor, por poniente con camino del Molino» (*Apeo*, 177r).

Lo camí del Molí devia anar del nucli urbà al molí i després devia connectar amb el que anava a Arbeca.

Molí, lo casal del

«un molí fariner ab sa mola molent, ab son casal, portas, clau y pany, y paraments d'aquell» (*Capbr.* 1717, 5r); «un molí fariner ab [...] casal, [...] una bassa cañar y séquia» (*Capbr.* 1741, 5v).

La descripció del molí que fa el capbreu del 1717 també esmenta una sola mola. Actualment, l'única edificació que es conserva és la del molí Cila, a sobre de la qual vivia el moliner.

Molí, la coma del

«a la partida dels Spilars, [...] a mitgdia ab l'ayguavessant de la coma del Molí» (*Capbr.* 1669, 69v); «a mitgdia ab l'aiguavessant de la coma del Molí [...] y a tremuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1717, 56r); «l'ayguavessant de la coma del Molí» (*Capbr.* 1741, 101v); «l'ayguavesant de la coma del Molí» (*Capbr.* 1765, 165r).

Sembla que afronta al nord amb els Espilars i el terme de Maldà. Als peus de la coma, en direcció sud-oest, hi devia haver el molí fariner.

Molí, l'hort del

«un ort, debaix dit molí i demunt la bassa de dit molí, i una feixa de terra, que affronte ab lo camí d'Arbeca», any 1610 (*Millors* 1619, 257r); «un molí fariner; [...] té un hort contiguo» (*Capbr.* 1669, 7r); «l'orta del devall del molí», any 1716 (Vallverdú, 2016, p. 274); «un molí fariner, ab [...] un hortet contiguo» (*Capbr.* 1741, 5v).

L'hort era al costat del molí i tenia una superfície de mitja porca. Destaquem la presència de la preposició *debaix* en la primera citació.

V. t. *Davall lo* (o *del*) *Molí; Llarga, la sort*.

Molí, la serra del

[ʔa 'sera ðet mu'ʦi]

«en la partida dels Spilars, [...] a mitgdia ab la serra del Molí» (*Capbr.* 1633, 37v); «a mitgdia ab la serra del Molí» (*Capbr.* 1669, 98v); «a mitgdia ab la serra del Molí, [...] a tremuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1765, 123v).

Era la que avui dia s'anomena *la serra de la Devesa* o *de les Deveses*.

Molí, la síquia (o séquia) del, o la séquia Molinal

[ʔa 'sikia ðet mu'ʦi]

És la de l'Horta, al Coll del Molí. Va des del molí del Cila fins a la bassa que hi ha al Molí del Mig.

«a la partida dels Homs, [...] a migjorn ab la çiquia que va al Molí», «los Homs, [...] a migjorn ab la çiquia que va al Molí» (*Capbr.* 1574, 29v i 36v); «la síquia que va al Molí», «en la partida dels Homs, [...] a migjorn ab la síquia», «a migjorn ab la síquia» (*Capbr.* 1607, 322r, 345v i 414r); «la séquia del Molí» (*Capbr.* 1633, 180v); «la séquia del Molí» (*Capbr.* 1669, 75r); «la séquia qui va al Molí», «la séquia del caixé del Molí», «la séquia de la bassa Molinal» (*Capbr.* 1692, 59v, 62v i 96r); «lo reguer o síquia Molinal», any 1715 (Vallverdú, 2016, p. 273); «la

séquia de la bassa del Molí» (*Capbr.* 1717, 47r); «la séquia Molinal» (*Capbr.* 1741, 13r); «partida de l'Albareda, [...] a ponent y tremuntana ab la síquia del Molí», «a mitgdia ab lo vall del Castell, a ponent ab terres de la Rectoria y a tremuntana ab la síquia que va l'aygua al Molí», «partida dels Horts, [...] a mitgdia ab la síquia del Molí», «la síquia Molinal» (*Capbr.* 1765, 28r, 35r, 124r i 157r); «sort del Molí, [...] por mediodía con tierras del Señor [...] y por norte con la asequia Molinal» (*Apeo*, 39r); «acequia Molinal» (*Repartiment* 1942, 87v).

El capbreu de 1765 també l'anomena *la séquia Major*. Sens dubte, sempre és el mateix curs d'aigua, tant *la séquia Major*, com *la síquia del Molí*, com *la síquia del Fondo*, com *la síquia del Rinet*. Ho veiem, per exemple, en la primera citació, que la ubica a Aigües Vives², és a dir, a l'altre extrem del terme, tocant al dels Omells de na Gaia. Nogensmenys, sembla que la present denominació fa una referència més específica al tram d'aquest petit curs fluvial més proper al molí. El capbreu de 1692 introdueix en el nom més elements d'especificitat: *la séquia del caixer del Molí* o *la séquia de la bassa Molinal*. Un document (1715) anomena *reguer la síquia*.

Molí, lo solà del

«al sol del Molí» (*Capbr.* 1510, 32r); «al solà del Molí», «lo solà davall lo Molí» (*Capbr.* 1574, 97v i 98v); «al solà del Molí» (*Capbr.* 1607, 392r); «en la partida del solà del Molí» (*Capbr.* 1692, 100r); «a la partida del solà del Molí» (*Capbr.* 1717, 57r); «partida del solà del Molí» (*Capbr.* 1741, 102v).

El fet que en una citació es digui *lo solà davall lo Molí* fa pensar que deu correspondre a la peça de terra anteriorment anomenada *Davall lo Molí*. En la citació més antiga el genèric no és *solà* sinó *sol*.

Molí, la sort o sorteta del [ʎa 'sor ðeʎ mu'ti]

La sort del Molí es troba més propera al nucli urbà; després ve el Coll del Molí, en direcció als Omellons.

«campa. Su situación: sorteta del Molí, [...] por mediodía con la asequia del Fondo», «sort del Molí, [...] por mediodía, con tierras del Señor», «Campa. Su situación: sot del Molí, [...] por mediodía con camino de la Debesa [...] y por norte con la azequia» (*Apeo*, 22r, 60r i 158r/110r); «partida: sort del Molí», «partida: sorteta Molí» (*Repartiment* 1942, 30r i 39r); «Partida: [...] sort del Molí» (*Amillar.* 1945, 56r).

Molí del Mateu, lo [ʎo mu'ti ʎ ma'tew]

«Sorteta, [...] partida: Molí Mateu» (*Repartiment* 1942, 130r); «Partida: [...] Molí Mateu» (*Amillar.* 1945, 38r).

Devia ser la peça de terra contigua al molí del Mateu.

Molí del Mig, la paradeta del

«finca: la paradeta, [...] partida: Molí Mig» (*Repartiment* 1942, 70r); «Partida: [...] Molí Mig» (*Amillar*. 1945, 201r).

Devia ser la mateixa peça de terra de l'entrada anterior. El fet que la finca aparegui com *la paradeta* no sembla que sigui el nom com era coneguda, sinó simplement el genèric.

Molí de l'Oli

V. **Damunt del* (o *lo*) *M. de l'O.*

Molí de l'Oli, lo

«la partida del Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1717, 14v); «partida del Molí d'Oli» (*Capbr.* 1741, 66v); «la partida llamada del Molino de Aceyte» (MN 1762, 245v); «en la partida del Molí de l'Oli, [...] a sol ixent y tremuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 124r).

Aquesta partida ha de ser la mateixa que posteriorment s'anomenarà *lo Calvari*.

Molí d'Oli, la bassa del

«la dita universitat [...] posseheix [...] un casal de Molí d'Oli ab dos premses en dit casal o molí, [...] a mitgdia ab la bassa» (*Capbr.* 1692, 11r).

Molí d'Oli, lo casal del

«lo dit casal del Molí d'Oli» (*Capbr.* 1692, 11v); «un casal o molí d'oli ab dos premsas ab tots los paraments per mòdrer olivas, [...] dins d'una punta o pesa de terra herma dita la Balsa» (*Capbr.* 1741, 8r); «lo corral de Joseph Teixidó, lo qual es part del casal del Molí d'Oli de la universitat» (*Capbr.* 1765, 43r).

Molí de l'Oli, lo pati del

«los patis del Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1669, 45v); «lo pati del Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1692, 24r); «a la partida del Comellà, [...] a mitgdia ab lo pati del Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1717, 25r); «lo pati del Molí de l'Oli» (*Capbr.* 1741, 112v).

En una de les citacions també és en plural: *los patis del Molí de l'Oli*.

Molí d'Oli, la séquia del

«a sol ixent [...] ab lo camí de Belianes, a mitgdia ab la séquia del Molí, a ponent ab lo camí d'Arbeca, mediant la séquia que condueix l'aygua al molí d'Oli» (*Capbr.* 1765, 7r).

Molí del Pebre, la síquia del

«en la partida devant dita Vila un farrigal de terra, [...] a sol ixent ab lo camí d'Arbeca, a mitgdia ab Joan Pons, mitjansant la séquia» (*Capbr.* 1669, 63r); «pieza de tierra, la mayor parte regadío, [...] partida denominada Torta; que linda por oriente con tierras de Juan Pons, por mediodía con el camino que conduce a Sanant, a poniente con la açequia del Molino del Pebre» (MN 1859, 151v).

Moliner¹

V. **Martí M.*

Moliner²

«Jaume Moliner» (*Celebr.* 1766, 40v).

Crida l'atenció que el cognom només aparegui en una ocasió i no sigui en cap registre de baptismes, matrimonis ni òbits. No descartem, doncs, que s'hagi pres el renom del personatge pel llinatge.

Moliner, cal

[ˈkaɫ muɫiˈne]

És la primera casa del carrer de Fullea, també anomenada *cal Carter*, perquè el Cisco de cal Moliner en va exercir durant molts anys la professió. Hi ha dues *cabanes de cal Moliner*, totes dues del segle XIX. L'una, a la partida del Mas Blanc i propietat del Francisco de cal Moliner, és amb coberta de volta apuntada; fa 1,95 m d'alçària, 2,10 m d'amplada, 3,50 m de profunditat i té 7,35 m². L'altra, a la partida de la Coma de Sant Pere, és amb coberta de volta de canó apuntada i tapada.¹⁵⁵ *La granja de cal Moliner* és al Mirambò.

«Bertrana Rius, uxor Joannis Rius, vulgo dicti lo Moliner», any 1603 (*Òbits* 1636, 14v); «Pascual Pons, *alias* Moliné, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 52r); «Pere Sardà Boleda, [...] Moliner», matrimonis de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7); «Balcells Arbós, José (Moliné)» (*Amillar.* 1945, 6v).

És el cas més freqüent de renom referit a una activitat professional mitjançant l'enunciat del lloc de treball; el trobem a les Borges Blanques, Ulldemolins, l'Albi i el Vilosell.¹⁵⁶

Moliner, la font del

[ɫa ˈfɔn deɫ muɫiˈne]

S'anomena així perquè és al costat de cal Moliner. És de principi del segle XX i està adossada a la vorera i a l'esglaonat del carrer de Fullea. Té una pica qua-

155. Martín i Preixens (2005, p. 327) i BIEC (BI-69).

156. Pere i Amigó (1997, p. 258), Amigó i Pere (2001, p. 305), Pere (2006, p. 223) i Ripollès (2006, p. 148).

drangular de pedra i un cos superior metàl·lic, d'on surt l'aixeta de l'aigua. També hi ha un antic abeurador per a animals, restaurat recentment (BIEC, BI-10).

Moliner del Feliu, lo

«Moliner del Feliu», «José Folch, *alias* Moliné del Feliu, [...] Aspilàs, [...] Mas Blanch» (*Apeo*, 63r i 192r).

El propietari, anomenat *lo Moliner del Feliu*, no consta que tingués cap casa al poble; només la finca dels Espilars. Devia residir al casal del molí del Feliu.

Moliner Ros, cal

[ˈkaɫ muɫiˈne ˈros]

«José Gené, *alias* Moliné Ros, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 135r); «Moliner Ros, *alias*» (*Repartiment* 1942, 132r); «Moliner Ros» (*Amillar*. 1945, 38v).

Era una casa del carrer de Montblanc, a mitja pujada, a mà esquerra, també anomenada *lo Moliner del Ros*. Una inscripció a la façana indica que la construcció és de 1763. Conté, a més, la creu de l'orde de l'Hospital esculpida a la pedra. *La cabana de cal Moliner Ros*, al Grau, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó vista i obertura d'entrada en arc. Té 9,38 m² i fa 2,04 m d'alçària, 2,50 m d'amplada i 3,75 m de profunditat.¹⁵⁷

Molinera, ca la

[ˈka ɫa muɫiˈnɛrɐ]

«Casament de Pere Espasa Palau, 1893 (Molinera)», «Dolores Espasa (Molinera)» (Poca, 2017, p. 60 i 201); «Jaume Espasa Palau, [...] Molinera», defuncions de l'any 1900, «Rosa Espasa Palau [...]: ca la Molinera», naixement de l'any 1907 (*Spel*. 32, p. 7, i 40, p. 29).

Era al carrer de Senan. *Lo mas de la Molinera*, a Senan, tenia propietaris de l'Esplugu Calba (Vallverdú, 1995, p. 33).

Molins

«Maria Gaya y Molins, muller de Remon Gaya, de la Plaça», any 1693 (*Òbits* 1685, 9r, 12).

Molló

«Joan Molló, mosso» (*Roser* 1649, 4v); «Josepha [...], filla de Joan Molló, d'Omells de na Gaya», any 1747 (*Òbits* 1699, 39v).

157. Martín i Preixens (2005, p. 324) i BIEC (BI-69).

Tot i que en l'entrada de *Montllor* també hi havia la forma *Molló*, no els hem enregistrat conjuntament, perquè els Molló d'aquest document apareixen gairebé un segle i mig abans que la família Torres Montllor.

V. t. **Montllor*.

Molner

«Johan Molner» (*Fog.* 1497, p. 292); «Marie Mulnera» (*Capbr.* 1510, 12v); «Vicent Mulner» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Paula Molnera [...], mare [...]: Symona Molnera [...], de Molerusa» (*Matr.* 1574, 1v); «Llorenç Molner» (*Capbr.* 1574, 35v); «Chaterina, donzella, filla d'en Miquel Molner», any 1576, «compares: [...] la filla d'en Vicent Molner», any 1580, «padrins: [...] Isabet Molnera, filla d'en Vicent», any 1581 (*Bapt.* 1574, 7, 12 i 14); «Catherina Molnera», any 1580, «Montserrat Molnera [...], Antoni Molner», anys 1586 i 1587, «na Catharina Molnera», any 1590 (*Matr.* 1580, 1r, 2v i 4v); «Miquael Molner», any 1582, «Magdalena Maria Molner, filla [...] de Francesch Molner», any 1637 (*Bapt* 1624, 30v); «March Molner, pagès, ferit d'una scopetada que li daren los soldats de sa magestat Cathalina, al coll de Çenant», any 1642 (*Òbits* 1636, 5r); «Paula [...], filla ets de Joseph Molner, pagès», any 1649 (*Matr.* 1636, 9v); «Jaume Molner», any 1670 (*Matr.* 1650, 16r-v, 54).

Hem documentat els noms d'home següents: Antoni, Benet, Cristòfol, Francesc, Gabriel, Jaume, Joan, Joan Ramon, Joan Vicent, Josep, Llorenç, Marc, Martí, Miquel, Pere, Ramon i Vicent, i també els de dona següents: Agna, Alena, Àngela, Caterina, Elisabet, Francina, Isabet, Isabet Anna, Joana, Magdalena (i Magdalena M.), Margarida, Maria, Montserrat, Paula, Simona, Tecla Joana i Teodora. Els prenom dels primers textos estan llatinitzats: *Johan*, *Jacobi* i *Marie*. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, apareix el de teixidor de lli. Joan Molner era sagristà de l'Espluga Calba el 1598 i Gabriel Molner en va ser rector entre 1670 i 1680. Les grafies documentades són: *Molner*, *Molnier* i *Mulner*.

Molner, lo

«uxor Laurenty Vicent, àlies Molner», any 1585 (*Òbits* 1574, 3r i 5v); «cassa de la viuda Molnera» (*Roser* 1600, 26v).

El cas en el qual *Molner* és un renom (Llorenç Vicent) es deu referir a l'ofici de moliner desenvolupat pel personatge. És probable que s'hagi produït una certa confusió amb el llinatge, perquè per les mateixes dates apareix un Llorenç Molner (1574) i un Vicent Molner (1553, 1580 i 1581).

Molnier

«Jacobi Molnier» (*Capbr.* 1510, 8v).

El fet que el personatge és digui *Molnier* i no pas *Molner* porta a plantejar-ne una possible procedència occitana, llengua en la qual existeixen *Molinier*, *Mounnier*, *Moynier*... (Astor, 2002, s. v. *Molinier*).

Moncosí

«Amàlia, [...] hija [...] de [...] José Manonelles y Moncusí y Maria Rué y Lladó, [...] de Cervià», any 1909 (*Bapt.* 1892, 406).

Mondéjar

«María de los Dolores Berengué Mondejas» (*Naix.* 1934, 165r, 5); «María Dolores, [...] hija de [...] Francisco Berengué Medina, pastor, y Rogelia Mondejas Moreno, naturales de Maldà y Zarafuel (València)», any 1943 (*Bapt.* 1935, 6v).

La persona que se'n diu és de Xarafull (en castellà i oficialment, *Jarafuel*), a la Vall de Cofrents, al País Valencià, on *Mondéjar* és un llinatge abundant (DAE).

Monges, l'hort de les

[ˈtɔr ðe ˈtɛz ˈmɔŋdʒes]

És el nom popular amb què es coneixia l'actual plaça del doctor Modolell, procedent de l'època en què al Castell hi havia la comunitat de monges dominiques terciàries dedicades a l'ensenyança, que tenien l'hort en aquest espai. L'any 1937, la collectivitat cenetista construí unes escoles en un terraplè del Castell, en el qual es conreava aquest petit hort; per tant, en un lloc diferent del que havia ocupat *l'hort del Castell*.

Monges, lo tros de les

[ˈtɔ ˈtrɔz ðe ˈtɛz ˈmɔŋdʒes]

És una finca dels Escabrrers, una mica més amunt de la bifurcació del camí, on es va sia cap a les Catalanes, sia cap a l'Abeurada. Els propietaris d'aquesta peça de terra encara l'anomenen *los Escabrrers de les Monges*.

Montagut

«Antònia [...], filla [...] dels cònjuges Joseph Montagut, de Viure, y Fran^{ca}. Aluges de Montagut», any 1847 (*Bapt.* 1824, 324).

Montalà

«Cosme Montalà Balcells, natural de Floresta» (*Òbits* 1903, 20r, 3); «Macario Montalà Serret, [...] de la Floresta» (*Matr.* 1939, 73r, 4); «Montalà Sardà, Salvador», any 1949 (*Bapt.* 1935, 115r); «Daniel Bosch Montalà, [...] hijo de Fidel y Pilar», any 1960 (*Confirm.* 1949, 6v).

Apareixen tres noms d'home: Cosme, Macari i Salvador, i també un de dona: Pilar.

Montaner

V. **Muntaner*.

Montblanc¹

V. **Camí del Pla de la Bassa* o *Camí de M.*, **Ton del M.*, **Vell de M.*

Montblanc²

[mum'bʎan]

La capital de la Conca de Barberà dista de l'Espluga Calba uns vint quilòmetres. S'hi arriba per la carretera de Fullea.

«castrum et uillam de Monte albo», any 1209 (Bisson, 1984, doc. 121); «a rectore de Montealbo», any 1279 (Rius, 1946, doc. 152); «la collita del bovatge *que* faheren en los lochs sigüents de la vegueria de Montblanch [...] d'Espluga Calva» (Bovatge 1336, 27v); «Montisalbi» (Perg. 1359/36); «Vegueria de Muntblanch, [...] l'Espluga Calva [...] fochs: XLVIII» (*Fog.* 1365, p. 85); «Montisalbi» (MN 1511, 12v); «Rosa Farré y Teixidó [...], ab acte rebut en poder d'Ignasi Bunyol, *nottari públic* de la vila de Monblanch, lo dia vint-y-dos de febrer mil set-cents quaranta-y-set» (*Capbr.* 1765, 108r); «un recurso pidiendo comisión para el señor alcalde de Montblanch» (Plet 1807).

Montblanc, del camí de

«Jacinto Sardà, del camí de Montblanch» (*Apeo*, 139r).

Montblanc, lo camí de

«En les afrontacions hi ha l'esment al camí de Monblanch i al terme de l'Espluga Calba», any 1231 (Gual, 2007, p. 417); «lo camí *que* va a Montblanch» (*Capbr.* 1574, 15r); «lo camí va a Monblanch» (*Capbr.* 1607, 340r); «lo camí de Montblanch», «lo camí qui va a Montblanch» (*Capbr.* 1633, 66v i 128v); «lo camí de Monblanch», «lo camí qui va a Montblanch» (*Capbr.* 1669, 65r i 161v); «lo camí de Monblanch», «lo camí qui va a Monblanch» (*Capbr.* 1692, 37r i 88v); «lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1717, 43v); «lo camí de Monblanch», «lo camí qui va a Monblanch» (*Capbr.* 1741, 19r i 132v); «a ponent ab lo camí de Fullea y a tremuntana ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1765, 138v); «Pla de la Balsa, [...] por mediodía con el camino de Momblanc [...] y por norte con el camino de Sanan» (*Apeo*, 43r); «camino de Momblanch» (*Amillar.* 1945, 86r).

Actualment es va a Montblanc per la carretera de Fullea; hi havia hagut un camí que feia cap a Montblanc pel dret.

V. t. *Pla de la Bassa, lo camí del*; **Ral, lo camí*.

Montblanc, lo carrer de

[lo ka're ðe mum'bʎan]

Junt amb el carrer de Fullea, se situa a l'extrem sud de la vila. Va fins al dipòsit de l'aigua del poble. Hi havia un camí que feia cap a Montblanc, pel dret.

«vico de Monblanch» (*Capbr.* 1510, 12v); «corral, [...] calle de Momblanch» (*Apeo*, 76r).

V. t. **Pla de la Bassa, lo carrer del.*

Monter

«lo reverent D. Gabriel Monter deixà esta rectoria i s'anà per rector de Vilaseca, al Camp de Tarragona», any 1685 (*Òbits* 1650, 22r).

Gabriel Monter va succeir Andreu Roig com a rector de la parròquia de l'Esplugu Calba i, com a tal, va continuar, del 1680 fins al 1685, el llibre de matrimonis començat el 1650 pel seu antecessor. El 1685, el rector següent, Bruno Marc, seguí endavant amb la tasca.

Montero

«Pons y Montero, Jaime», any 1882, «Pons y Montero, Pedro», any 1882, «Teixidó y Montero, Magdalena», any 1887 (*Bapt.* 1881, 14r, 45r i 91v); «José Teixidó Montero» (*Òbits* 1887, 159r, 13); «Francisco Teixidó Montero», «Faus-tino Teixidó Montero» (*Naix.* 1895, 61r i 140r); «Consuelo Pons Montero» (*Matr.* 1908, 17r, 2); «Pons Montero, Blas» (*Amillar.* 1945, 55v).

Hem localitzat dos noms amb aquest cognom: Joaquina i Maria.

Montfar

«Miquel [...], fill [...] de Miguel Planes y Esteve, y Maria Planes y Monfà, [...] de San Martí de Maldà y refugiats en esta, fugint dels francesos», any 1810 (*Bapt.* 1773, 218r); «José Juan Torres y Monfà» (*Naix.* 1878, 64r); «Martí Torres y Monfà», «Buenaventura Torres y Monfà» (*Òbits* 1880, 32r, 34, i 95r, 8); «Joan Torres Monfà» (*Òbits* 1887, 24r, 26); «Rosa Monfà Capdevila, natural de San Martí de Maldà» (*Òbits* 1903, 108r, 3).

Hem documentat tres prenomes amb aquest cognom: Pere, Maria i Rosa. La grafia és sistemàticament *Monfà*, amb accent o sense.

Montllor

«Antonio Torres Molló», «Ramon Torres Molló» (*Òbits* 1887, 23r, 25, i 40r, 42); «Teresa Torres Motlló», matrimonis de l'any 1904 (*Spel.* 48, p. 23); «don José Miret Cunillera y doña Francisca Torres Motlló» (*Matr.* 1908, 4r, 5); «Torres Montlló, Francisca», «Torres Montlló, José» (*Contribució*, 470r i 471r); «Antònia Torres Motlló» (*Repertiment* 1942, 75r); «José Torres Motlló» (*Amillar.* 1945, 35v).

És evident que tots els portadors del llinatge són de la mateixa família, Torres Montllor; per tant, optem per una sola grafia: *Montllor*, que és la principal, amb

les variants *Mollo*, *Montllo* i *Motllo*, amb accent o sense. La forma normativa és l'única no documentada (Moll, 1982, p. 193).

V. t. **Molló*.

Montmany

«Testimonis [...]: Miquel Monmanyi», any 1815 (*Matr.* 1791, 48r-v); «Raimunda [...], filla [...] de Francisco Monmany, de l'Espluga de Francolí, y Maria Torres», any 1839, «Isidro Montmany y Torres», any 1841, «Urcicina Montmany y Torres», any 1844, «Anton Montmany y Poca», any 1848 (*Bapt.* 1824, 239-240, 275, 303 i 334); «Sardà y Monmany, Raymunda», any 1882, «Sardà y Monmany, Encarnación», any 1888 (*Bapt.* 1881, 20r i 100r); «Francisco Malmany» (*Apeo*, 45r); «Maria Montmañy Poca» (*Matr.* 1895, 1r, 2); «Joan Sardà Montmay» (*Comitè* 1936, 73r); «Franca. Montmany» (*Repartiment* 1942, 146v).

Hem documentat els noms masculins següents: Anton, Francisco, Isidro, Miquel i Ramon, i també els femenins següents: Francisca, Maria i Ursicina. Apareix amb múltiples grafies: *Malmany*, *Malmañy*, *Manmany*, *Marmañy*, *Monmany*, *Monmanyi*, *Montmany* i *Montmañy*.

Montoi

«Sardà Montoy, Juan» (*Contribució*, 411r).

Montoliu

Jeroni de Montoliu fou comanador de l'Espluga Calba el període 1726-1730 i, més tard, de Granyena (1730-1734). Va fer reconstruir la casa senyorial de Granyena, actualment l'abadia, morí l'any 1757 i fou enterrat a l'illa de Malta.

Montpar

«José Rué Montparte, [...] de Montblanch» (*Matr.* 1872, 15r, 21).

Montraveta

«Antònia, [...] hija [...] de [...] Francisco Torres Gaya, de esta, y Maria Coma Muntraveta, de Vallferosa», any 1926 (*Bapt.* 1912, 303); «Coma Montraveta, Maria» (*Contribució*, 2r, 104).

Montseny

«Maria [...], filla [...] de Joan Massalias, pagès, de Solivella, y de Josepha Massalias y Monseny», any 1799, «Francisco Saltó y Monseny, [...] d'Omells de na Gaya», any 1840 (*Matr.* 1791, 16r i 150); «don Isidro Monseñy Espinach» (*Matr.* 1908, 5r, 6); «Montseny Cantó, Dolores» (*Contribució*, 226r).

Hem anotat dos prenomes: Isidro i Dolores. Les grafies documentades són: *Monseny*, *Monseñy* i *Montseny*.

Montserrat¹

V. *Verge de M.*

Montserrat²

«Bernat Montserrat» (*Fog.* 1497, p. 292); «Bernardi Montserrat» (*Capbr.* 1510, 15r); «Pere Monserrat» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Joan Montserrat» (*Capbr.* 1574, 53v); «Margarita Monserrada», any 1594, «Bernardus Monserrat», any 1596 (*Òbits* 1574, 10v i 11v); «March Monserrat» (*Roser* 1600, 46v); «Maria Monserrada, donsellà, filla [...] dels quòndam Franceschs Monserrat, [...] de Santa Coloma de Queralt», any 1659 (*Matr.* 1650, 8r, 24).

Hem trobat quatre noms d'home: Bernat, Joan, Marc i Pere, i també dos de dona: Margarita i Maria. Com a prenom d'home està documentat fins al voltant del 1574, i el respectiu femení era *Montserrada*. Les grafies anotades són: *Monserrat* i *Montserrat*.

Montserrat, lo carrer de (o d'en)

«lo carrer de Montserrat» (*Capbr.* 1633, 63v); «lo carrer d'en Montserrat, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1669, 49r).

Fa l'efecte que es conegué temporalment o bé ocasionalment amb el nom de *lo carrer d'en Montserrat* alguna part de l'actual carrer de Santa Maria, on devia viure algú que es deia Montserrat de nom de família.

Montsuar, (de)

«Anthonius de Maçaneto [...]»; «Anthonio de Monsuar, nepoti meo [...], de castro et loco Turrisgrosse [...], Vincentio de Muntsuar, ffili dicti Anthoni de Montsuar» (Perg. 1383); «Testamenti honorabile Domenici de Muntsoar [...]»; «Anthonio de Montsuar, filio meo» (Perg. 1400); «Anthonius de Monssuar, civis Ilerde» (Perg. 1406/1); «Lo capítol: [...] en 1548 començà a Barcelona, [...] ab assistència d'Onofre Montsuar, preceptor d'Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 500); «Fra Onofre de Monsuar, militar» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Venda del Castell y lloch de l'Espluga Calva [...] feta per Antoni de Montsuar» (*Ofici* 1826, full solt).

Hem documentat quatre prenomes: Antoni, Domènec, Onofre i Vicent; els tres primers també en la forma llatinitzada. Antoni de Montsuar, senyor de Torregrossa i propietari del Castell de l'Espluga Calba des de 1400 fins a 1405, fou un destacat membre del llinatge Montsuar, paer en cap de Lleida i gran partidari del nou rei Ferran I d'Antequera. Quan el pare de l'esmentat Antoni de Montsuar,

Domènec de Montsuar, senyor de Torregrossa i conseller de Lleida el 1379, va fer testament, a 28 d'agost de 1400, en el qual instituïa hereu el fill, també el nomenà senyor de l'Espluga Calba. En la visita de 1534 es diu que, d'ençà que havia arribat a aquesta terra, sempre havia fet contínua habitació en la dita comanda i en el dit castell. Onofre de Montsuar, comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem entre 1535 i 1548, va ser el darrer comanador a residir-hi. Després, els comanadors hi van tenir un administrador. Les grafies anotades són múltiples: *Mons-suar*, *Monsuar*, *Montsuar*, *Muntsoar* i *Muntsuar*.

Mony, cal

[ˈkaɫ ˈmon]

És a l'avinguda de Pau Casals, amb una inscripció a la façana que indica que la construcció és del 1774. A continuació, hi ha uns solars sense edificar: és l'espai que ocuparien les cases que van ser destruïdes amb l'explosió de la Guerra Civil espanyola. Ara, *cal Mony* és propietat d'un estadant de cal Trencapinyes. *Lo pati de cal Mony* és a dalt de tot del carrer de Fullea.

«Cassa d'en Moni: en Joan Moni [...], Pere Joan Moni, Magdalena» (*Roser* 1600, 29v); «José Mateu, alias Moñ, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 160r/112r); «Joan Torres Mateu (Moñ)», casament de l'any 1921 (*Spel.* 31, p. 18); «Anton Mony» (*Contribució* 1936); «Joan Mateu Balsells (Mony) [...] es casà [...] el [...] 1942» (Poca, 2017, p. 164).

Les grafies documentades són: *Moiñ*, *Moni*, *Mony* i *Moñ*.

Móra¹

V. **Plans d'en* (o de la) *M*.

Móra²

«Anthonius Mora [...], Petrus Mora [...], Bernardus Mora» (Perg. 1405/9); «Anthoni Mora», «d'en Pere Mora» (*Capbr.* 1510, 17v i 20v); «Raimunda Ballester Móra, [...] d'Almatret» (*Matr.* 1895, 21, 3).

Els prenomes documentats són Antoni, Bernat i Pere, llatinitzats en la primera citació (1405): *Anthonius*, *Bernardus* i *Petrus*.

Moragues

«Jacobus Morages» (Perg. 1360); «Bernardus Moragues» (Perg. 1405/9); «Bernadi Morages» (*Capbr.* 1510, 18r); «Pau [...], de l'Albi, fill [...] de Joan Moragues, [...], y de Paula Moragues y Mir», any 1724 (*Matr.* 1699, 183v); «Ramon Moragues Prats, [...] de Fullea» (*Matr.* 1950, 3v, 9).

Apareixen alguns noms masculins: Bernat, Jaume, Pau i Ramon. Dos d'aquests estan escrits en la forma llatinitzada i declinada en nominatiu o bé en genitiu:

Jacobus i Bernardus (o *Bernadi*). Les grafies documentades són *Morages* i *Moragues*.

Morales

«Rosa [...], filla [...] de Francisco Morales, pasamaner, y de Francisca Morales y Torner, [...] de Valls del Camp», any 1722 (*Matr.* 1699, 180v).

A la banda esquerra de la pàgina, escrit probablement amb posterioritat o, si més no, d'una altra mà, el nom de Rosa Morales esdevé Rosa Moragues.

Moratell

«testibus: Pere Joan Moratell, mestre de minions», any 1645 (*Matr.* 1636, 7v).

Morató

V. **Moretó*.

Morell

«Josefa Morell Teixidó» (*Repartiment* 1942, 7r).

Morella, de

«Petrus de Morelle» (*Perg.* 1405/9).

No sabem exactament quines lletres estan substituïdes en l'abreviació llatina.

Moreno

«Mariano Moreno López [...], fill d'Eduart Moreno Langa, [...] de Monthel-trent, província d'Àvila» (*Naix.* 1934, 83r, 18); «María Dolores, [...] hija de [...] y Rogelia Mondejas Moreno, [...] de Maldà y Zarafuel (València)», any 1943 (*Bapt.* 1935, 6v).

Només dues persones el porten de primer cognom: Eduard i Mariano, pare i fill, procedents d'una localitat de la província d'Àvila, potser Mombeltrán. En cap de les dues citacions sembla que el llinatge sigui d'origen català.

Moreno, cal

[ˈkaɫ moˈreno]

És al pati del Castell. *La cabana de cal Moreno*, del segle XIX, a la partida de les Catalanes, és amb coberta de volta de canó vista.¹⁵⁸

«Padrins foren: Ramon Pons, dit lo Moreno», any 1825 (*Bapt.* 1824, 9 D. 27);

«Cristóbal Pons, *alias* Moreno, [...] calle del Patio del Castillo» (*Apeo*, 1r); «Jo-

158. Martín i Preixens (2005, p. 325) i BIEC (BI-37).

sep M. Camí Pont, de cal Moreno», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62); «Rosa Camí (cal Moreno)» (*Spel.* 33, p. 15).

Tenim el renom documentat aproximadament un segle abans que el llinatge, la qual cosa fa pensar que l'un no ve de l'altre. A les Borges Blanques hi ha *cal Moreno* i *ca la Morena* (Ripollès, 2006, p. 147), i a l'Albi també trobem el nom de casa (Amigó i Pere, 2001, p. 310).

Morer, lo

«al lloch appellat lo Morer [...], a sol ixent ab l'heretat del Senyor Comanador, [...] a tremuntana ab lo camí de Fullea» (*Capbr.* 1607, 176v); «en lo lloch dit lo Mas, una pessa de terra campa anomenada lo Morer» (*Capbr.* 1633, 169r); «posseheix la dita comanda [...], a la partida del Morer o Mas Blanc, una sort de terra» (*Capbr.* 1669, 7v); «la partida del Morer» (*Capbr.* 1692, 54r); «la partida del Morer o Mas Blanch» (*Capbr.* 1717, 5r); «que lo mencionat illustríssim sor. Comanador té, [...] en la partida del Morer o Mas Blanch, una sort de terra» (*Capbr.* 1765, 8r).

Per la informació del capbreu del 1607, arribem a la conclusió que *lo Mas* és la mateixa partida que *lo Mas Blanc*, ja que diu que *lo Mas* és *lo Morer* i que antigament s'havia anomenat *lo Puiggròs*. El capbreu del 1633 indica que *lo Morer* és només una part de la partida del Mas i que inclou el forn del vidre i una font de la comanda (*la font del Mas Blanc*). El del 1692 considera equivalents *Morer* i *Mas Blanc*. Finalment, segons el del 1717, dins hi ha el forn del vidre i, a més, al nord té l'aiguavessant de la serra. La serreta en qüestió deu ser la de l'Argelagar, que, segons el capbreu del 1669, hi toca.

El morer és un arbre que ha generat força noms de lloc en la toponímia dels termes municipals propers: a la Curullada (la Segarra) i a Vallclara hi ha un tros de terra anomenat així; a la Pobla de Cérvoles, *la raval de les Moreres*; a l'Albi, *la Morera* o *les Moreres*; a Tarrés, *los Morers*, i al Vilosell, *la sort del Morer*.¹⁵⁹

V. t. *Mas Blanc*, *lo*.

Morera

[mo'rerə]

Hem documentat els noms d'home següents: Anton, Josep, Pere, Ramon i Vicent, i també els de dona següents: Elena, Maria, Raimunda i Teresa. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, apareix el de sabater. Ramon Morera, de la partida carlina del Guerxo de Ratera, va ser mort a Senan, el 1872, en un enfrontament amb els liberals (Vallverdú, 1995, p. 157-158). Actualment, una persona a la vila el porta de primer cognom.

159. Llobet Portella (2010, p. 238), Pere (2006, p. 227; 2013, p. 187, i 2017, p. 155) i Amigó i Pere (2001, p. 311).

«Pere [...], sabater, natural de Santa Coloma, bisbat de Barcelona [...], fill [...] de Gaspar Morera, pagès, [...] y de Theresa Morera y Santacana», any 1789 (*Matr.* 1699, 323v); «Salvador, fill de Salvador Domènech y Elena Domènch y Morera», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312r); «Francisco [...] de Castellfullit, bisbat de Solsona, fill [...] de Joseph Gibert i d'Antònia Morera», any 1812 (*Matr.* 1791, 39v); «un fill [...] de Joseph Martorell [...] y de Teresa Martorell y Morera [...]: Pere», any 1815, «Joseph Martorell y Morera», any 1820 (*Bapt.* 1773, 255r i 289r); «Juan Martorell y Morera» (MN 1859, 152v); «Ramon Morera», any 1872 (Vallverdú, 1995, p. 157); «Vicente Morera» (*Apeo*, 134r/95r); «Morera Carbó, Emérta» (*Padró* 2013, p. 6).

Moretó

«Bernat Moretó» (*Capbr.* 1692, 27v); «Maria Martorell y Moretó», any 1824 (*Bapt.* 1773, 304r); «Magdalena Moretó y Salla» (*Òbits* 1880, 43r, 33); «Moretó Miret, Maria» (*Bapt.* 1935, 2r); «Rosa Miret (Carafell), casada a Cabra del Camp amb Josep Morató, pares de l'Assumpció (Bessó)» (Poca, 2017, p. 123); «María de los Ángeles Orteu Morató», «Luis Orteu Morató» (*Naix.* 1945, 82v, 7, i 94r).

Hem documentat tres noms d'home: Bernat, Joan i Josep, i tres més de dona: Assumpció, Magdalena i Maria. Les grafies anotades són: *Morato* i *Moreto*, amb accent o sense.

Morlans

[morˈlans]

La Quitèria es deia Morlans. Actualment, dues persones el porten de primer cognom a la vila.

«padrins: Francisco Viladot, [...], y sa muller, Quitèria Viladot, [...], i Morlans», any 1780 (*Bapt.* 1773, 45r); «Morlans Cau, Manuel» (*Padró* 2013, p. 6).

Moros, lo pou dels

[ˈto ˈpou ˈðetʃ ˈmɔros]

A sota de la gàrgola de cal Marian, a la plaça del Pou, hi havia hagut un pou. Es deia que tenia un cap de moro que treia aigua per la boca.

Mort, la

«a la partida nomenada la Mort, [...] a tramuntana ab lo camí que va a Montblanch» (*Capbr.* 1574, 53r).

Sembla que hagi de tenir relació amb la partida de la Dona Morta o, si més no, tots dos topònims comparteixen l'afrontació del camí de Montblanc al nord.
V. t. **Dona Morta, la* (o *na*).

Morta

V. **Dona M.*

Mosella

«Rosa [...], filla [...] de Jacinto Mossellas y Vilamajó, de Velloch, [...] y de Francisca Mosellas Rubió, cònjuges, refugiats en la present vila per temor dels enemichs», any 1810 (*Bapt.* 1773, 216r).

El primer portador del llinatge a l'Espluga Calba és Jacinto Moselles i Vilamajor, de Bell-lloc, refugiat per temor dels enemics. Com que la citació és del 1810, podem suposar que el personatge fugia de les tropes napoleòniques, que ocuparen el territori de l'any 1808 al 1814. Tot i que en el text és en plural, tant en l'índex de noms de la mateixa pàgina, a l'esquerra, com en el del final del llibre és en singular. Les grafies documentades són: *Mosellas* i *Mossellas*.

Mossèn Joan Llort i Badies, lo passeig de

[to pa'sedʒ ðe mo'seɲ dʒu'ap̪ 'xor
i βa'ðies]

Va de la plaça del Pou fins al cementiri. Joan Llort i Badies (1932-2017) va néixer a Guimerà, va ser ordenat sacerdot el 1962 i va esdevenir rector de l'Espluga Calba i dels Omellons (1968-2005). Va ser l'impulsor de la cooperativa tèxtil John-fil, que presidí entre el 1969 i el 2003, en comprovar les dificultats de subsistència dels seus feligresos, com a conseqüència de la pedregada de l'11 d'agost d'aquell any. Havia estat vicari de Constantí (1962-1963) i de Rauric i Santa Coloma de Queralt (1963-1968). El 24 de juliol de 1991, per acord de l'Ajuntament, va ser proclamat fill adoptiu de l'Espluga Calba. El 24 de juny de 1993, amb motiu de la celebració de les noces d'argent com a rector de l'Espluga Calba, es posà el seu nom a aquest passeig. El 2 de novembre de 2000 li fou lliurat el Premi Jaume I d'Actuació Cívica de la Fundació Lluís Carulla al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, i el 2014, se li atorgà la Creu de Sant Jordi.

Mossèn Pau Figuerola, lo passeig de [to pa'sedʒ ðe mo'sem 'paw fiye'ɾoɫo]

El passeig que va des de la plaça del Pou fins a la Raval, travessant el Fondo, s'anomena així des del 1939. Mossèn Pau Figuerola i Rovira havia nascut a l'Espluga de Francolí, el 8 de desembre de 1870. Ordenat prevere el 27 de maig de 1893, va ser regent del Catllar i ecònom de Forès. L'any 1905 va ser nomenat rector de l'Espluga Calba. Detingut a cal Ponç, el 12 d'agost de 1936, morí assassinat pel comitè la matinada del dia 13. Al passeig, al mig del Fondo, a un costat hi ha les piscines i a l'altre, tres pistes de petanca i el poliesportiu de l'Ajuntament, pavimentat, entre la sala de ball de Casa Nostra i la carretera dels Omellons.

Mosset, cal

[ˈkaʎ moˈset]

«José Duch, *alias* Moset, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 153r).

Era al carrer de Fulleda i el germà del propietari vivia al carrer de Senan, on hi ha la baixadeta cap baix. No hem documentat el cognom *Mosset*, procedent del topònim del Conflent. El renom es troba enjondre: a Fulleda, Ulldemolins, la Pobla de Cérvoles, Solivella, les Borges Blanques i l'Albi (també com a llinatge); a Tarrés existeix com a nom de família (Pep *Mosset*).¹⁶⁰

V. t. **Martimosset, cal*.

Moster

«Joseph Sayrach y Geltrudis Sayrach y Mosté» (*Capbr.* 1765, 128r); «Andreu [...], fill [...] de Ramon Poca y Musté y de Rosa Poca y Badia», any 1810 (*Bapt.* 1773, 215r).

Les grafies documentades són: *Moste* i *Muste*, amb accent o sense.

Motilla

«Bellmunt Motilla, Rosita», any 1934 (*Bapt.* 1912, 407); «Rosa Bellmunt Motilla», «Vicente Bellmunt Motilla» (*Naix.* 1934, 8, 26, i 51, 11); «Motilla Benet, Rosa» (*Contribució*, 228).

Rosa Motilla Benet, mare del Vicent i de la Rosa, era de les Borges Blanques. El Vicent es deia inicialment Floreal, nom que va haver de ser canviat d'acord amb el que disposava l'ordre de 9 de febrer de 1939.

Mugeres, cal

«Antonio Bosch, *alias* Mugeres, [...] calle del Patio del Castillo» (*Apeo*, 12).

Deu correspondre al nom comú castellà *mujeres*.

Mulet¹

V. **Mas (d'en) M.*

Mulet²

«Anthoni Mulet» (*Fog.* 1497, p. 292); «Anthonius Mulet, agrícola, habitants ville de Vallibus» (*Capbr.* 1510, 4v); «Margarida Balcells y Molet» (*Fund.* 1774, 49r, 30).

160. Arbós (2003, p. 115), Pere i Amigó (1997, p. 265), Amigó i Pere (2001, p. 313), Pere (2013, p. 187), Moreu-Rey (1991, p. 183), Ripollès (2010, p. 99) i Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 115).

Masmolets és el nom d'un suburbi al nord de la ciutat de Valls, població de procedència del primer *Mulet* de l'Espluga Calba. Hem localitzat el llinatge en altres viles properes, com ara l'Albi, el Vilosell i la Pobla de Cérvoles.¹⁶¹ Les grafies documentades són *Molet* i *Mulet*.

Mulet, lo

«la partida del Molet o Mas Blanch» (*Capbr.* 1741, 6r).

La citació sembla que contingui algun error, perquè la partida del Mas d'en Mulet és a la Coma de Fulleda i no pas al Mas Blanc². Podria ser una confusió amb el Morer, que sí que es troba al Mas Blanc².

Mulet, lo mas d'en

«a la Coma de Fulleda, una masia, ab heretat de terra campa y oliveres, [...], anomenada lo mas d'en Mulet» (*Capbr.* 1574, 69r); «una masia anomenada lo mas d'en Mulet» (*Capbr.* 1669, 145r); «una mesia anomenada lo mas d'en Mulet, ab una pessa de terra de vinya y olivers plantada, ab hera y corral» (*Capbr.* 1717, 138v).

En el capbreu del 1574 consta que era propietat de Jaume Sesplugues, que estava ubicat a la Coma de Fulleda i que es tractava d'una masia amb heretat de terra campa i oliveres; segons el del 1669, tenia, a més, vinya, corral i era, i una tinguda de vuit jornals; en el del 1717, el propietari era Miquel Sesplugues.

Mullerat

«Minguet Mullerat, Mariano, herederos, vecino Santa Coloma Queralt» (*Amillar.* 1945, 93v).

Mulner

V. **Molner*.

Munda, ca la

[ˈka ʎa ˈmundo]

És al carrer Major, tocant a cal Cabrer.

«Rita Balsells Pons (Baella/Munda)» (Poca, 2017, p. 181).

És un hipocorístic que freqüentment dona nom a cases. N'hem localitzat a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 266), a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 313) i a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 189); a les Borges Blanques, n'hi ha tres

161. Moll (1982, p. 289), OnCat (vol. v, p. 419b39-420a38), Amigó i Pere (2001, p. 313) i Pere (2006, p. 227, i 2013, p. 188).

que es diuen *ca la Munda*, amb els apel·latius corresponents (Ripollès, 2006, p. 148).

Munda del Maleu, ca la [ˈka ɫa ˈmunda t̪ maˈɫew]

V. **Manuela* o *Cinto de la Manuela*.

Mundeta

V. *Paula del Borjades* o *M*.

Mundeta del Cil, ca la

«Miquel Martorell, *alias* Mundeta del Sil, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 220r).

Mundó, ca la [ˈka ɫa munˈdo]

És al pati del Castell. *La cabana de ca la Mundó*, a la partida de la Portella, del segle XIX, és de volta de canó tapada.

«Josep Balsells Balsells (Mundó)», any 1879, «Concepció Clivillé (Mundó)» (Poca, 2017, p. 25 i 220); «Mundó» (*Contribució* 1936).

Així com de *Raimunda* es van formar els hipocorístics *Munda* i *Mundeta*, del masculí van brotar *Mundó* i *Mundet* (Veny, 1996, p. 135).

Munt

«Jaume [...], fill [...] de Miquel Gaya, ferrer, natural d'Omells de na Gaia, y d'Antònia Mun, de Mullarussa», any 1833, «Teresa Gaya y Munt», any 1843, «Maria Gaya y Munt», any 1845, «Antònia Gaya y Munt», any 1847 (*Bapt.* 1824, 166, 292, 312 i 330); «Cristóbal Gaya Mun, natural de Mollerusa» (*Òbits* 1887, 5r, 7); «Maria Gaya Munt» (*Òbits* 1921, 7v, 24).

Tots els portadors del llinatge són membres d'una mateixa família, fills d'Antònia Munt, de Mollerussa. Les grafies documentades són: *Mun* i *Munt*.

Muntada

«Teresa Amigó Muntada, [...] de Barcelona» (*Òbits* 1921, 30v, 20).

Muntaner, (de)

«una filla del senyor Joseph Montaner, arendador de la Spluga Calva i lo Palau [...]: Jarònima Caterina», any 1626, «padrina: la senyora Ainès Montanera», any 1626, «una filla de Geroni Jofre Montaner, arrendador de lla Spluga Calva, i de lla senyora Catarina Montanera», any 1627 (*Bapt.* 1624, 3r, 4r i 5v); «Jordi de Montaner, 1730-1738» (Miret, 2006, p. 527).

Hem documentat tres noms d'home: Jeroni Jofre, Jordi i Josep, i també dos de dona: Ainès i Jerònima. Jordi de Montaner va ser comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem entre 1730 i 1738. Com es desprèn de les citacions, tots els portadors del llinatge tenen relació amb l'administració de la comanda hospitalera. De fet, tots els cops l'hem enregistrat amb la grafia *Montaner*.

Muntanyola¹

V. **Guerxa* (del M.).

Muntanyola²

«testibus: Joan Montanyola», any 1643 (*Matr.* 1636, 5v); «una filla de Joan Montanyola, pagès, [...] Joana», any 1646 (*Bapt.* 1624, núm. 156); «testibus: [...] Joannes Montanyolla», any 1665, «Caterina Montañola», any 1694 (*Matr.* 1650, 13r, 42, i 42v, 32); «Joan Muntanyola» (*Capbr.* 1669, 37v); «Pere Jaume Montañola», any 1688, «Maria Montañola, filla de Batista Montañola [...]». Padrina: Isabel Agna Montañola», any 1695 (*Confirm.* 1688, 2r, 32, i 6r, 25); «Joseph Montañola», any 1694 (*Bapt.* 1685, 24r, 2); «Batista Montanyola [...], Jaume Montanyola» (*Concòrdia* 1722, 50r); «Pere Jaume Montanyola» (*Capbr.* 1765, 200v); «Maria [...], filla [...] de Jaume Montanyola y de Theresa Montanyola y Marturell», any 1774, «Antònia Montanyola», any 1779, «Joseph Montanyola y Molas», any 1797, «Maria Montanyola y Moles», any 1805 (*Bapt.* 1773, 8r-v, 37v, 146r i 195v); «Montañola y Roig, Dolores», any 1887 (*Bapt.* 1881, 88v); «Pere Montañola» (*Apeo*, 152r); «Antonio Muntañola Roig» (*Repartiment* 1942, 85r).

Apareixen bastants noms masculins: Agustí, Antoni (i Anton, Antonio i Toni), Batista (o Baptista), Francisco, Isidro, Jacinto, Jaume, Joan, Joan Baptista, Josep, Marc, Maties, Miquel, Pasqual, Pere, Pere Jaume i Ramon, i també bastants de femenins: Antònia, Caterina, Cecília, Dolores, Francesca, Francisca Úrsula, Gertrudis, Isabel Anna (o Isabel Agna), Isabet, Joana, Josepa, Magdalena, Margarida, Maria, Pasquala, Raimunda, Teresa i Victòria. Les grafies documentades són: *Montaniolla*, *Montanyola*, *Montanyolla* i *Montañola*. Només en dues ocasions l'hem anotat amb *u*: *Muntanyola* i *Muntañola*.

Muntanyola, cal

[ˈkaɫ muntaˈɲoɫə]

«Cassa de na Montaniolla [...]: Joan Montaniolla» (*Roser* 1600, 1v).

Era una casa del carrer de Fullea, també anomenada *ca la Guerxa* o *ca la Guerxa del Muntanyola*.

Munyar

«Joseph [...], fill de Jaume Balcells y de Catarina Muñar, de Guimerà [...]. Padrins foren: Joseph Muñar y Maria Vilalta, de la present parròquia», any 1859 (*Bapt.* 1858, 20v).

Muñoz

«Sotero Muñoz, Tusilio (soldat), [...] a conseqüència de vàries ferides de metralla» (*Òbits* 1934, 75r, 14).

Mur¹ o Murs

V. **Davall lo* (o *del*) M., **Davant del* (o *lo*) M., **Fora* (dels M.).

Mur², (de)

«Ludovicus de Muro [...], Ludovico III de Espluga Calva» (Perg. 1421); «Lluís de Mur, 1426» (Miret, 2006, p. 527); «lo rector llur damundit regia lo castell del dit loch per fra Luís de Mur» (Visita 1450, 109r); «Ramon Aixalà Mur (Justina dels Omellons)» (Pocablog).

Apareix un sol nom d'home: Lluís, i bastants de dona: Agnès, Àngela, Caterina, Cecília, Coloma, Elisabet, Esperança, Isabel, Jerònima, Joana, Magdalena, Margarida, Mariagna i Úrsula. Del 1426 al 1437, l'hospitaler frare Lluís de Mur i de Cervelló, avantpassat del baró de l'Albi, va ser preceptor de la comanda de l'Espluga Calba. Fou comanador de Tortosa a l'orde de l'Hospital i senescal del gran mestre Antoni de Fluvià a Rodes (1430). L'única grafia documentada és *Mur*, amb la preposició *de*, indicant procedència, en les primeres citacions; en el pergamí del 1421 està llatinitzat en *Muro*.

Mur, lo, o la Muralla

[ʎa mu'raʎn]

«muro dicte ville» (*Cabpr.* 1510, 10r); «lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1574, 65r); «lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1607, 310v); «una casa [...], ab un pou y dos balcon y ses finestres, a la Muralla», «los Murs de la vila» (*Capbr.* 1633, 22v i 33r); «lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1669, 32v); «lo Mur de la vila», «la Muralla de la vila» (*Capbr.* 1692, 28r i 103v); «lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1717, 10v i 18v); «lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1741, 53r); «en lo carrer del Barri Nou [...], a mitgdia ab lo Mur», «lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1765, 58r i 127v).

El mur medieval distingia la vila fortificada de la raval. Al final de la plaça del Pou, a la part esquerra, en direcció a Vinaixa, totes les cases, des de cal Xiroi fins a cal Feliu, tenien reforç de pedres a la paret. És del record dels informants que els vells en deien *la Muralla*. Se'n deia, popularment, des de cal Pelat fins a la carretera de Fullea, és a dir, de la plaça del Pou i l'actual avinguda de Pau Casals,

on encara se'n conserven trossos, a cal Marian. Només en un parell de citacions apareix amb aquest nom; en totes les altres és *lo Mur*. En un cas també es troba en plural: *los Murs*.

Mur o de la Muralla, lo camí del, o lo camí de Darrere lo Mur

«lo camí Darrera lo Mur, q. Va a les Heretats», «davall lo Mur de la vila, un corral clos, [...] a migjorn ab lo camí q. Va Darrera lo Mur» (*Capbr.* 1574, 14r i 66v); «en la mateixa partida de la Coma de Fullea, [...] a tremuntana ab lo camí del Mur de la vila» (*Capbr.* 1607, 315v); «lo camí qui va Derrere lo Mur» (*Capbr.* 1633, 160r); «lo camí qui va Darrere lo Mur» (*Capbr.* 1669, 108r); «lo camí del Mur» (*Capbr.* 1741, 52v); «una casa [...], en lo carrer Major, [...] ab dos portals hobrints, l'un, és a saber, en lo mencionat carrer y l'altre fora lo mur, [...] a mitgdia ab lo camí que roda la Muralla», «lo camí del Mur», «a tremuntana ab lo Mur, mediant un camí» (*Capbr.* 1765, 122r, 138v i 148v); «camino Muralla» (*Repartment* 1942, 197v).

Aquesta és la primera denominació del que actualment es coneix com *lo carrer del Redemú*. Les afrontacions el situen al nord de la partida de la Coma de Fullea. Segons la citació del capbreu del 1765, hi havia cases al carrer Major que tenien sortida fora de la Muralla, que donava al camí en qüestió, el qual feia tot el tomb a la muralla. Aquesta és la primera data en què el nom *mur* se substitueix per *muralla*.

V. t. **Redemú, lo camí del*.

Mur, la casa del

«en un salón de la casa del Mur, de la misma villa, en donde nos acostumbramos convocar [...] toda la universidad» (MN 1762, 181v).

Mur de la Vila, lo, o Darrere lo Mur

«prope muros dicte ville» (*Capbr.* 1510, 32r); «molt prop lo Mur de dita vila» (*Capbr.* 1574, 12v); «al Mur de la Vila» (*Capbr.* 1607, 283v); «Devant lo Mur de la Vila, [...] a tremuntana ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1692, 99r); «la partida de la Coma de Fullea, Devant lo Mur de la Vila» (*Capbr.* 1717, 18v); «Detrás lo Mur, una pessa de terra», «partida del Mur de la Vila, [...] a tremuntana ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1741, 53r i 54r); «en la partida de la Coma de Fullea, Detrás lo Mur de la Vila», «la partida del Mur de la Vila», «en la partida de Detrás lo Mur, [...] a tremuntana ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1765, 59v, 116r i 139v).

La partida havia de començar a partir del fossat exterior o vall. Era a la cara sud del Castell, la que dona a la Coma de Fullea. Segons les afrontacions, la partida seria al sud del mur mateix. La citació del 1510 és en plural, *muros*. En dues

de les anotacions l'especificació és *Davant lo Mur* (1692 i 1717) i en dues més, *Detrás lo Mur* (1741 i 1765). Els antics murs i muralles donen nom a diverses partides en altres termes municipals, com ara el Vilosell (Pere, 2006, p. 228-229), Fullea (Arbós, 2003, p. 115) i l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 314-315).

Muralla

V. **Mur*.

Murtra

«Francisca [...], filla [...] de Francisco Murtra, pagès, difunt, y Magdalena Murtra y Pedrol, [...] de Montblanch», any 1811 (*Matr.* 1791, 38r); «Remunda [...], filla de Ramon Torres y de Francisca Torres y Multra», any 1814 (*Confirm.* 1797, 319r, 87); «Ramon [...], fill [...] de Ramon Torres, [...] y de Francisca Torres y Murtra, natural de Montblanch», any 1817, «Matheu Torres y Murtra», any 1820 (*Bapt.* 1773, 266v i 287r); «Maria Torres y Murtra», any 1829, «Josep Torres y Murtra», any 1832 (*Bapt.* 1824, 54 D. 6 i 125).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Francisca de prenom i procedeix de Montblanch. Tots els altres que el duen són fills seus. La grafia d'una de les citacions (1814) és *Multra*.

Musté

V. **Moster*.

Mut, cal

[ˈkaɫ ˈmut]

Actualment és al carrer de Santa Maria, molt a prop de la plaça de l'Església, però la citació és anterior al personatge al qual s'aplicava el renom recentment; en aquest cas, la casa era ben bé a la plaça.

«Miquel Cunillera, *alias* Mut, [...] plaza Mayor» (*Apeo*, 101v).

A Senan trobem *lo pla del Mut*, propietat d'un veí de l'Espluga Calba; potser era el que donà nom a la casa de la citació. És un renom que hi ha en moltes altres viles, com ara les Borges Blanques (*la Muda*), Fullea i Ulldemolins.¹⁶²

Nabau

«Joseph [...] Torres, [...] fill [...] de Francisca Torres, Navau en primeres núpcies, y Jové», any 1780, «Ramon Martorell y Nabau», any 1804 (*Bapt.* 1773, 45v i 187v); «Joseph Gavarra y Navau, fadrí, pagès, del lloc de Garsola, priorat

162. Vallverdú (1995, p. 24), Ripollès (2006, p. 148), Arbós (2004, p. 115) i Pere i Amigó (1997, p. 267).

de Meyà», any 1791 (*Matr.* 1699, 330r); «Cecília, filla de Salvador Martorell y Raymunda Martorell y Nabau», any 1805 (*Confirm.* 1797, 313r); «Ramon Torres Navau» (*Repartiment* 1942, 106r); «José Torres Navau», «Navau Esqué, Inés» (*Amillar.* 1945, 24v i 46v).

Hem documentat tres noms de dona: Francisca, Inés i Raimunda. Les grafies enregistrades són *Nabau* i *Navau*.

Nadal

«padrina: Catarina Nadalla», any 1626 (*Bapt.* 1624, 4r); «José, [...] hijo [...] de [...] Jacinto Iglésias Nadal, de Albajés y médico de la presente», any 1895 (*Bapt.* 1892, 134); «Carmen, [...] hija natural de Francisco Valenzuela Rodríguez y Eladia Nadal Rodríguez, naturales de Eralta y de la Raya (Murcia)», any 1942, «Valenzuela Nadal, Juan», any 1943 (*Bapt.* 1935, 59v i 67r).

Apareixen dos noms de dona: Eladia i Caterina.

Naillac, de

«Anthoius de Monsuar vendiderat [...] ut procuratoribus reverendissimi domini fratris Philiberti de Nailhaco, predicti ordinis magistri et conventus Rodi» (Perg. 1405/9).

El filòsof Philibert de Naillac va ser mestre de l'Hospital des del 1396 fins al 1421, any en què va morir. *Naillac* és una variant gràfica de *Nailhac*, el nom del municipi francès del departament de la Dordonya, a la regió de la Nova Aquitània.¹⁶³

Navarlaz

«Salvador, [...] hijo [...] de [...] Ignacio Hernández Navarlaz, de Bonastón», any 1925, «Isabel [...], hija [...] de [...] Ignacio Hernández Navarlaz, de Banestón (Huesca)», any 1932 (*Bapt.* 1912, 295 i 373).

Suposem que la localitat de procedència del personatge és Banastón, pertanyent al municipi d'Aïnsa-Sobrarb, a la província d'Osca.

Navarro

«el presbítero don José Pedrell Navarro» (*Matr.* 1919, 62r, 1).

A mitjan segle XVIII, la idea d'ampliar l'església parroquial va anar guanyant adeptes entre el veïnat i les autoritats de l'Espluga Calba. Així ho expressa Isidre Pons, rector de la vila, en unes notes inserides entre els fulls del *Liber baptismo-*

163. Morlet (1997, s. v. *Nailhac*) i Astor (2002, p. 963).

rum a die 4 mensis junni, ani 1773. Joan Navarro, predicador de l'orde de Sant Francesc, durant el temps en què estigué en contacte amb els feligresos (1772-1774) els en sabé persuadir. L'arquebisbe de Tarragona, amb ocasió de la visita efectuada els dies 16 i 17 de juliol del 1776, en va reconèixer la necessitat (Rebordosa i Rebordosa, 2018, p. 250) .

Navès¹

V. *Clots d'en N.

Navès²

[naβes]

Hem documentat uns quants noms d'home: Antoni (o Ton), Damià, Jaume, Joan, Lluís, Josep, Pere i Ramon, i també uns quants de dona: Antònia, Dolors, Francesca, Laia, Magdalena, Magina i Teresa. Lluís Navès va ser rector de l'Espluga Calba entre 1635 i 1636, i Josep Navès i Miret, de cal Coc, va ser-ne batlle des del 24 de gener de 1939 fins al 28 de setembre de 1939. Dues persones el porten de primer cognom actualment.

«Luis Navès, prevere, [...] d'Arbeca», any 1626 (*Bapt.* 1624, 4r); «Pedro Navès Miret», «Pedro Navès Miret» (*Naix.* 1895, 125r i 202r); «Teresa, [...] hija [...] de [...] Jaime Navès y Malet, de Belianes, y Filomena Miret Miró; [...] los padrinos: [...] Antònia Navès i Miret», any 1909, «Navès Miret, Magdalena», any 1911 (*Bapt.* 1892, 398 i 433); «Filomena Roig Navès», «Maria Roig Navès» (*Naix.* 1934, 4r i 44r); «Antoni Navès Balcells», any 1937 (Rubió, 2011, p. 73); «José Navès Miret», «Maria Solé Navès», «Navès Sumilla, Dolores, vecina Arbeca» (*Amillar.* 1945, 3v, 15v i 93v); «Laia Navès Bofarull», «Navès Sans, Damià» (*Padró* 2013, p. 6).

Negra

V. *Era N.

Negra, la

Era la Mundeta de cal Negre, que va anar a viure a una casa del carrer Major, davant de cal Misango, abans que s'hi establís el Wenceslau del Marian.

Negre, cal

[ˈkaɫ ˈneɣre]

«Ramon Cunillera i Roig, dit lo Negre», any 1784 (*Spel.* 0, p. 13); «Ramon Cunillera, alias del Negre, [...] casa», «José Cunillera, alias del Negre, [...] Plazeta; [...] por atrás, camino de Herederos» (*Apeo*, 35v, 74).

Era la casa de la Placeta que ara és *cal Rogèlio*. És un renom que es troba arreu, generalment aplicat a subjectes de pell bruna i amb el cabell arrissat.

Negre del Bota, lo

[ˈto ˈnɛɣɾe t̪ ˈβotə]

El renom es refereix a un personatge molt moreno de pell. Era del Pont d'Armentera i es deia Alari de cognom. Es va casar amb la pubilla de cal Bota del Portal i l'anomenaven *lo Negre del Bota*.

Negret, cal

[ˈkaɫ nɛˈɣɾet]

La casa on van anar a viure *lo Negre del Bota* i la seva dona, al carrer de Montblanc, es va anomenar *cal Negret*. El mateix renom, però, ja havia existit amb anterioritat a la vila: el 1657 morí un altre personatge que també el duia, Antoni Selma. *La cabana de cal Negret*, a la partida de la Coma de Sant Pere, del segle XIX, és amb volta de canó tapada. A Alfés, a Vinebre i a Tamarit de Mar, hi hem localitzat el mateix nom de casa.¹⁶⁴

«Maria Sardà Miró (Negret), 1901» (Poca, 2017, p. 82); «Alari Josep, àlies Negret» (*Contribució* 1936); «Maria Alari Bernet (Negret)» (Pocablog).

Negret, lo

«Antoni Selma, dit lo Negret», any 1657 (*Òbits* 1650, 6v, 51).

Nenes

V. *Pau de les N*.

Nin

«Juan, [...] hijo [...] de [...] Nicasio Suñé Reig y Maria Suiras Nin, naturales de la Riera y vecinos de la presente», any 1894 (*Bapt.* 1892, 100).

Ninot

«Josefa Ninot Avià» (*Repartiment* 1942, 19r); «Josefa Ninot», «Ramon Ninot», «Gené Ninot, Trinitat» (*Amillar.* 1945, 5v, 36v i 39v).

Ninyo

V. **Sabateret* o *Sabater del N*.

Ninyo, cal

[ˈkaɫ ˈniɲo]

«Viuda Joseph Torres, àlies hereu del Niño», «Viuda [...] Torres, àlies viuda del Niño» (Recanasió 1846); «José Torres, alias Niño, [...] Plazeta», «Francisco

164. Martín i Preixens (2005, p. 231 i 328), BIEC (BI-75), Veà (2017, p. 229) i Amigó, Muntanya i Sanmartí (2017, p. 262).

Torres, *alias* Niño, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 73r i 158r); «Ció Torres (El Niño)» (Poca, 2017, p. 254).

De *cal Sabateret*, també se'n deia *cal Sabater del Ninyo*. Tanmateix, no tenim clar si *cal Sabater del Ninyo*, renom associat als cognoms *Roig* i *Gomà*, és el mateix que *cal Ninyo*, malnom al qual s'associa tothora el llinatge *Torres*. Segons la documentació, *cal Ninyo* era el nom d'una casa de la Placeta i d'una altra del carrer de Senan. A les Borges Blanques també hi hem localitzat *cal Ninyo* (Ripollès, 2006, p. 151) i a l'Albi, *ca la Ninya* (Amigó i Pere, 2001, p. 318). Les grafies documentades són *Niño* i *Ñiño*.

Niubò

«padrins: Falip Nuibò, de Golmés, [...] tots de la Spluga Calva», any 1627 (*Bapt.* 1624, 5v); «Mariana [...], filla [...] de Francesch Niubò», any 1714 (*Matr.* 1699, 176r); «Christòfol [...], fill [...] de Joan Pons y Niubò», any 1776 (*Bapt.* 1773, 19v); «Pasqual Pons, pagès, [...] fill [...] de Maria Pons y Niubò» (*Translació* 1778); «Ramon Pons y Niubò», any 1786 (*Òbits* 1699, 154v); «Tapiol Niubò, Felicidad» (*Contribució*, 453r); «Ramona Tapiol Niubò» (*Repartiment* 1942, 378r); «Dolores Niubò Duch» (*Amillar.* 1945, 4v).

Hem documentat tres noms d'home: Felip, Francesc i Jaume, i també tres de dona: Dolores, Maria i Mariana. Jaume Niubò i Puig, de Casserres, va ser el secretari de l'Ajuntament que durant la darrera guerra amagà l'arxiu parroquial i el protegí de la crema. La primera grafia anotada és *Nuibò*.

Nofre, cal

[ˈkat ˈnofre]

L'afèresi d'*Onofre* donà nom a una casa algun dels estadants de la qual devia portar aquest nom de pila.

V. t. *Manuela*, *ca la*, o *cal Cinto de la Manuela*.

Noguer¹

V. **Mas Blanc del N*.

Noguer²

«una filla [...] de Manuel Torres y de Maria Nogué [...]: Magdalena», any 1821, «Ramon Torres y Nogué», any 1822, «Francisca Torres y Nogué», any 1824 (*Bapt.* 1773, 291r, 299r i 304v); «José Cornadó Nogué, [...] de Vilosell» (*Matr.* 1950, 18r, 3).

El trobem documentat, el 1433, al Vilosell (Pere, 2006, p. 231) i, el 1448, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 319). La grafia anotada és sistemàticament *Nogue*, amb accent o sense.

Noguer, l'hortet del

«un hortet, que antes era clos, anomenat del Noguer, y una pessa de terra, anomenada l'Ubach, contiguos, entremig del qual hortet y pessa de terra travessa lo camí de Sanant, [...] en la partida de la Torta o de l'Ubach, [...] a mitgdia ab lo camí que va a Montblanc, a ponent [...] part ab una pessa de terra que Christòfol Balcells, [...], ha comprat a Miquel Nogués, y a tremuntana ab terres [...] antes d'Isidro Nogués» (*Capbr.* 1765, 209v).

Sembla que es tracti d'un hortet el propietari del qual s'anomenava *Noguers* de cognom. Estava ubicat dins la partida de la Torta, a l'obac, i afrontava amb el camí de Senan i, pel sud, amb el de Montblanc.

Noguer, la sort del

«una peça de terra campa ab son noguer [...], en la Coma del Molí» (*Capbr.* 1607, 293v); «finca: Nogué, [...] partida: Devesa», «finca: l'Hort, [...] partida: sort del Nogué, [...] este, con finca del municipio» (*Repartiment* 1942, 106r i 117r); «Partida: [...] sort Nogué; [...] mediodía, carretera Borjas; [...] norte, camino Omellons» (*Amillar.* 1945, 34r).

Al molí del Cila, a cent metres Fondo avall, abans hi havia molts noguers. Potser es refereix a una parada adjacent a algun d'aquests arbres; si més no, la ubicació (dins la partida de la Coma del Molí o de la Devesa) i les afrontacions (a l'est, la finca del municipi, que deu ser l'antiga devesa del Senyor Comanador; al sud, la carretera de les Borges Blanques, i al nord, el camí dels Omellons) fan plausible la hipòtesi. En aquest cas, la referència no és el cognom *Noguers*, com hem suposat en el topònim anterior, sinó la presència d'un arbre singular, potser el noguer que identifica la citació del capbreu del 1607. Una citació l'anomena *lo Noguer* (1942). El noguer ha generat altres topònims menors pels termes propers, com ara les partides dels *Noguerets*, a Juncosa, i *lo Mas de Noguers*, al Soleràs (Martín i Preixens, 2005, p. 367 i 410).

Noguers

«Jacobus Nogués» (*Capbr.* 1510, 2v); «Jaume Nogués» (*Capbr.* 1574, 6r); «pedrins: [...] na Pere Nogués», any 1594 (*Bapt.* 1574, 35); «Tecla Nogés, uxor Petri Nogés», any 1600 (*Òbits* 1574, 13v); «Joana Nogera» (*Roser* 1600, 39v); «Pere Nogués» (*Capbr.* 1607, 310r); «filla de Jaume Nogés, pagès, [...]»: Francina [...]; padrina: Taressa Nogera, doncella», any 1633, «una filla d'Andreu Nogués [...]»: Isabel Magdalena», any 1639, «Mariagna Nogués», any 1649 (*Bapt.* 1624, 22v-23r, 53r i 54v); «Ana Nogera», any 1633, «Teresa Nogués» (*Matr.* 1625, 4r i 26r); «Pere Ramon Nogués», any 1669 (*Òbits* 1650, 10r, 85); «Andreu Nogués» (*Capbr.* 1669, 100v); «Salvador Nogués», any 1685, «Maria Nogués», any 1687, «Margarida Ventura Nogués [...]». Foren padrins: Isi-

dro Nogués», any 1689 (*Bapt.* 1685, 2v, 5; 4v, 2, i 9r, 3); «Pau Nogués» (*Confirm.* 1688, 2v, 42); «Joseph Nogues [...] Emmanuel Nogues», any 1693, «Pere Jaroni Nogues», any 1695 (*Òbits* 1685, 8v, 7 i 8, i 23r, 23); «Ramon Nogués y París», any 1697 (*Matr.* 1650, 44v, 38); «Andreu Nogués» (*Capbr.* 1717, 9r); «Ramon Nogués» (*Capbr.* 1741, 144r); «Miquel Nogués, de la Plaça» (*Fund.* 1774, 41r); «Manuel Mateu Nogués» (*Repartiment* 1942, 269v).

Hem documentat força noms d'home: Andreu, Antoni Joan, Cristià, Domingo, Emmanuel, Francesc, Isidro, Jaume (i la forma llatinitzada *Jacobus*), Joan, Joan Andreu, Josep, Josep Joan, Lluís, Miquel, Pau, Pere (i Perot), Pere Jaume, Pere Jeroni, Pere Joan, Pere Ramon, Ramon i Salvador, i força de dona: Ana (i Agna M.), Antònia, Caterina, Cecília, Francina, Isabel (i Isabet), Isabet Joana, Joana, Josefa, Magdalena, Margarida, Maria, M. Rosa, Mariagna, Pere, Raimunda, Teresa i Úrsula.

Incloem aquí *Noguera* com a feminització de *Noguers* i no pas de *Noguer*, perquè només hem documentat el darrer llinatge en dues ocasions, en dates molt recents: els fills de Maria Noguer (1821, 1822 i 1824), que potser no era de la vila, i Josep Cornadó Nogué, del Vilosell. En canvi, *Noguers* hi és present des del 1510 fins al 1942, ininterrompudament. La forma femenina recupera la erra muda final, no recollida quan els noms són masculins. Crida l'atenció la citació del 1574, en la qual la padrina de bateig del nadó es diu *Pere* de prenom. Les grafies documentades són *Noges* i *Nogues*, amb accent o sense.

Noiet, lo

«en Balcell, lo Noyet» (*Test.* 1621, 58r).

Nolasc

«Jo, fra Pere Nolasco Casanovas, religiós de la Mercè de Montblanch, trobant-me ecònomo de la Parroquial Iglésia d'Espluga Calva, posat per lo *illustíssim* sr. Arquebisbe de Tarragona, don Romualdo Mont y Velarde, certifico y fas fe [...]» (*Translació* 1778).

Pere Nolasc Casanovas, desenvolupant el càrrec d'ecònom de la parròquia de l'Espluga Calba el 1810, certifica la venda en subhasta pública dels béns i mobles d'un veí de l'Espluga Calba, Ramon Torres, i en dona fe.

Noria

«Jesús Gutiérrez Noria, [...] de Madrid» (*Matr.* 1939, 80r, 11).

Nostra Senyora de les Sogues, lo convent de

«convent de Nostra Señora de las Sogas de l'orde de la Santíssima Trinitat Calsada» (*Capbr.* 1765, 3r); «Espluga Calva: [...] hi ha una comunitat de monges do-

miniques terciàries dedicades a l'ensenyança» (Rocafort, 1915, p. 332); «dominicas hermanas» (*Contribució*, 119r); «finca: Catalana, partida o paraje: Coma de Català, [...] *propiedad* hermanas dominicas» (*Repartiment* 1942, 154r); «Coma d'en Salat, [...] poniente, hermanas dominicas» (*Amillar*, 1945, 14r).

El convent havia estat a la casa que després va ser ca l'Agna: les monges van ser-hi fins al 1860, any en què van esdevenir propietàries del Castell. El 24 de setembre de 1877, la comunitat mercedària es va extingir, perquè les dues religioses que la constituïen entraren a formar part d'una comunitat de dominiques, que van establir al Castell una escola d'infants. Van donar el nom de Sant Vicenç Ferrer al nou centre d'ensenyament i s'adaptaren les sales per a escola i residència de les dominiques. L'escola s'anomenava *costura* pel fet que hi anaven noies a aprendre a cosir.

Not

«Jacinto Valls Not» (*Roser* 1600, 14v); «José Antonio Not, [...] hijo [...] de José Antonio, de Bell-loch» (*Matr.* 1880, 16r, 10).

Nou

V. **Barri N.*

Nou, lo barri, o lo Barri

«inter villam et al barri Nou» (*Capbr.* 1510, 27r); «en lo barri Nou, [...] a tramuntana ab lo camí que va a Vinaixa» (*Capbr.* 1574, 31r); «en lo barri Nou», «en lo Barri, [...] a migjorn ab lo carrer va al Portal, [...] a tremuntana ab lo camí que va a Vinaxa» (*Capbr.* 1607, 307v i 415r); «lo barri Nou» (*Capbr.* 1633, 33r); «lo barri Nou» (*Capbr.* 1669, 60v); «lo barri Nou» (*Capbr.* 1692, 19r); «lo carrer del Barri Nou, [...] a tremuntana ab lo dit barri Nou» (*Capbr.* 1717, 50r).

Segons les afrontacions, tenia, al nord, el camí de Vinaixa i, al sud, el carrer del Portal i el del Barri Nou. Per tant, si abans hem conclòs que *lo carrer del Barri Nou* era, més o menys, un tram de l'actual carrer de Santa Maria, *lo barri Nou*, o simplement *lo Barri*, havia de ser la part edificada fora de la muralla posteriorment a la construcció d'aquesta. Es perllongava des del portal de Santa Maria fins a la rodalia de l'Hospital.

V. t. **Barri Nou, lo carrer del.*

Nou, lo carrer

«in vico dicto lo carrer Nou» (*Capbr.* 1510, 37r); «al carrer Nou, [...] prop lo portal anomenat de Santa Maria, [...] a sol yxent ab lo dit portal, a migjorn ab lo carrer corrible q. Va al Portal [...] e a tramuntana ab lo camí de la Vila» (*Capbr.* 1574, 28r).

Segons les afrontacions, *lo carrer Nou* deu equivaler al *carrer del Barri Nou*. De fet, la denominació només apareix en aquestes dues citacions, potser perquè tot just s'hi havien començat a construir les primeres cases; així, més endavant, quan, per l'increment del nombre d'edificacions devia esdevenir un *barri*, probablement es va passar a dir del *Barri Nou*.

Nou, lo cementiri

[to simin'tiri 'now]

Té 2.000 m² i es troba al començament de la carretera de Maldà. Com que el de l'església s'havia reduït a la meitat, l'any 1809 calgué edificar-ne un de nou en el lloc que encara ocupa. L'actual era propietat de l'església fins a la dècada de 1970-1980, en què va ser donat per mossèn Joan Llorc, rector del poble, als habitants de l'Espluga Calba. A partir d'aleshores, l'Ajuntament té cura de la seva administració. Durant els anys 1860-1862 s'edificà la capella del Santíssim, a l'indret que ocupava l'antic cementiri parroquial, a la qual va ser traslladat l'altar de Sant Miquel, des de la seva capella. En la dècada de 1960-1970 l'enterrament tenia lloc sota terra; actualment s'efectua en nínxols. Avui dia alberga el monument als caiguts que havia estat inaugurat el 13 de juliol de 1940 a la seva ubicació anterior: la plaça de l'Església. Es tracta d'un monument amb una làpida frontal en què hi ha inscrita la relació dels noms dels vint-i-dos joves de la vila jutjats pel Tribunal Popular i afusellats al cementiri Lleida, la majoria dels quals, els primers dies de setembre de 1936. L'any 1992, amb l'ajut de la Generalitat de Catalunya, se n'acabà l'arranjament.

«en lo sementiri Comú de la present parroquial de l'Espluga Calba», any 1687 (*Òbits* 1685, 2r); «en lo cementiri Comú», any 1778 (*Òbits* 1699, 125v); «por la derecha con el camino de Maldà, [...] por atrás con el cementerio» (*Apeo*, 34v); «partida: la Plana; este: cementerio» (*Repartiment* 1942, 82r); «norte, cementerio» (*Amillar*. 1945, 45v).

En dues citacions (1685 i 1699) se'n diu *lo cementiri Comú*. Durant els primers anys del segle xx se'l coneixia com *lo cementiri Nou*, per a deixar constància de l'existència de l'altre, adossat a la parròquia, que no s'utilitzà més en entrar en servei aquest.

Nuri-orriols

V. **Orriols*.

Núvio, lo

«Antoni Balsel, Nuuió» (Compl. 1550, 2v).

La lectura no és segura.

Obac

«Pau [...], de la Curullada, [...]; fill [...] de Francisco Obach, pagès, difunt, y de Magdanena Obach y Bergadà», any 1821 (*Matr.* 1791, 66r-v); «una filla [...] de Pau Aubac y de Maria Poca [...]: Rosa», any 1822 (*Bapt.* 1773, 295v); «Teresa Aubach y Poca», any 1828, «Antònia Aubach y Poca», any 1831, «Maria Aubach y Poca», any 1832, «Ramon Aubach y Poca», any 1835 (*Bapt.* 1824, 42 D. 18, 89, 128 i 188); «Pablo Ubach» (*Apeo*, 115r/116r); «Maria Duch Aubach», defuncions de l'any 1904 (*Spel.* 48, p. 23); «Ramon Torres Aubach» (*Amillar.* 1945, 59v).

Hem documentat només dos noms masculins: Pau i Ramon, i quatre de femenins: Antònia, Maria, Rosa i Teresa. Les grafies recollides són *Aubac*, *Aubach*, *Obach* i *Ubach*.

Obac, lo portal de l'

«in portali quod vulgariter dicitur del Obach [...] dicto priori clauēs iaunuarum dicti portalis exunt foras» (Perg. 1405/9).

Obrador

«Joan [...], fill [...] del señor Anton Obradó, cirurgià de la present, [...] de Torregrosa, y Rosa Costa, natural de Barcelona», any 1839 (*Bapt.* 1824, 251); «Anton Obradó, cirurgià, natural de Torragrosa [...], fill [...] de Joseph [...] y Maria Puig», any 1841 (*Matr.* 1791, 152).

Apareixen dos noms d'home: Anton i Joan, pare i fill; el primer, cirurgià d'ofici. L'única grafia documentada és *Obradó*.

Obreda, l'

V. *Aubereda*.

Òdena

«cassa de Joan Òdena: [...] Margarida Òdena, filla» (*Roser* 1600, 46r); «Joan Òdena, texidor de lli» (*Capbr.* 1607, 459r); «Margarida [...], filla esta dels quòndam Joan Òdena, pagès», any 1649 (*Matr.* 1636, 9v); «Miquel Òdena Anguera, [...] de Francolí» (*Matr.* 1880, 12r, 4); «Maria Antònia Òdena Anguera, natural d'Arbeca» (*Òbits* 1894, 36r, 14); «Enrique, [...] hijo legítimo de Salvador Magriñà Òdena, de Montblanch», any 1939 (*Bapt.* 1935, 13v i 38r).

Hem documentat tres noms d'home: Francesc, Joan i Miquel, i també un parell de dona: Margarida i M. Antònia. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem localitzat el de teixidor de lli.

Olesa, d'

La història de Rafel Cotoner i d'Olesa, comanador de l'Espluga Calba i el 1653 batlliu de Mallorca, es desenvolupà sobretot a Malta (Fuguet, 2023, p. 155).

Oli

V. **Molí de l'O*.

Oli o de la Vila, lo molí de l'

[to mu'ʎi ðe 'ʎoti] o [to mu'ʎi ðe ʎa 'βiʎo]

«concòrdia del molí de l'Oli de la Spluga», «en la partida de la Bassassa, [...] a ponent ab lo molí de l'Oli y de la Bassassa» (*Capbr.* 1633, 16v i 43r); «Compte de tot lo que han pagat los de l'Espluga a l'hera y molí de l'Oli per la collita de 1722» (*Concòrdia* 1722, 50r); «que la universitat jadita té [...], fora y prop de la vila, [...] un casal o molí d'oli, ab dos premsas, [...] dins d'una punta o pessa de terra herma anomenada la Bassa, [...] a mitgdia y ponent ab lo camí que va de la present vila a la d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 17v); «Espluga Calva: [...] 2 molinos, uno de aceite, con 2 prensas, y otro harinero, que muele a temporadas» (Madoz, 1845, p. 579); «Espluga Calva [...]: hi ha 5 premses d'oli, que és lo producte més important junt ab lo gra» (Rocafort, 1915, p. 332); «molino Aceitero», «molino Aceitero» (*Repartiment* 1942, 37v i 253v).

Segons la documentació, el primer molí d'oli, de propietat municipal, tenia una bassa, anomenada *la Bassassa*, un casal, amb dues premses, i una era; per això, en una citació se'n diu *lo molí de l'Oli i de la Bassassa*. Es trobava exactament al sud i a l'oest del camí d'Arbeca, dins de la partida de la Bassa o de la Bassassa. En el capítol «Marc històric», en l'apartat «8.4. La comanda de l'Espluga Calba», hi recollim un breu resum sobre el plet, de final del segle XVI i principi del XVII, que mantingueren la universitat i el comanador, sobre el delme de les olives que rebia aquest molí, la documentació del qual es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En el document del 1915, hi consten cinc premses d'oli. Fa uns anys també es coneixia com *lo molí de l'Oli* i era al pati de cal Lluís del Miró i cal Valeri, que després va ser ca l'Endalet. En l'actualitat, l'únic molí d'oli és a la cooperativa agrària, a la qual pertanyen els veïns que es dediquen a la pagesia.

Oliac

«Magdalena Olliach, mullé de Joseph Olliach, taixidor de lli», any 1672 (*Òbits* 1650, 13r, 109); «una filla [...] de Jauma Ramon Balcells, pagès, y de Josepha Balcells y Auliac [...]: Francisca», any 1800, «Antònia Balcells y Auliac», any 1802 (*Bapt.* 1773, 163v i 178r).

Apareixen dos prenomes: Josep i Josepa. La primera grafia documentada és *Olliach* i, més d'un segle després, *Auliac*, procedent de Sant Martí de Maldà.

Oliva

[o'ʎiβɔ]

Hem anotat dos prenomes: Carmen i Concepció.

«Carmen Oliva Duch», homenatge del 2002 als majors de noranta anys (*Spel.* 40, p. 31); «Maria, [...]», hija legítima de Cristóbal Gaya Pons, labrador, [...] y Concepción Oliva Abelló, de Mont-roig», any 1930 (*Bapt.* 1912, 347); «Mercedes Gaya Oliva» (*Òbits* 1931, 4r, 11); «Magdalena Gaya Oliva», «Juan Gaya Oliva» (*Matr.* 1939, 41r, 3, i 67r, 14); «Pedro Gaya Oliva» (*Matr.* 1950, 10r, 5); «Hernández Oliva, Nuria» (*Padró* 2013, p. 5).

La persona que encara el du no sembla d'origen català; per tant, suposem que la pronúncia actual és [o'ʎiβɔ] i no [aw'ʎiβɔ], com s'esperaria.

Olivar

«Joan Olivart, viudo, [...] de les Borges», any 1588 (*Matr.* 1580, 3r); «Magdalena Texidor, filla de Joseph Texidor y Antònia Texidor y Olivart», any 1814 (*Confirm.* 1797, 318v, 73); «Antònia Taxidó y Olivart, [...] de Juneda y casada a la present», any 1814, «Cristòfol Taxidó y Aulivart», any 1815,¹⁶⁵ «Maria Teixidó y Olivar [...]». Foren padrins: [...] Magdalena Olivar», any 1821 (*Bapt.* 1773, 246v, 255v i 294r); «Francisco Torres Olivart, natural d'Espluga de Francolí» (*Òbits* 1894, 65r, 42).

Hem documentat tres prenomes: Joan, Antònia i Magdalena. La primera citació procedeix de les Borges Blanques, on ja el trobem el 1497, igual que a Juneda (*Fog.* 1497). A l'Albi hi ha documentat un *Olivart* el 1473 (Amigó i Pere, 2001, p. 320). Les grafies localitzades són: *Aulivart*, *Olivar* i *Olivart*.

Oliver

«Jaume Oliver, de la Spluga de Franquolí», any 1582 (*Matr.* 1580, 2r); «Cassa Grabiell Oliver» (*Roser* 1600, 39v); «filla de Gabriel Oliver [...]: Catarina», any 1629, «filla de Gabriel Oliver [...]: Marianna», any 1633, «padrins: [...] Magdalena Olivera, viuda», any 1636, «un fill de Joseph Oliver, pagès, [...]: Pere Joan», any 1643, «Pere Oliver», any 1647 (*Bapt.* 1624, 9r, 20v, 29v, núm. 106 i 175); «Maria [...], filla dels quòndam Gabriel Oliver, sastre», any 1644 (*Òbits* 1636, 8r); «Joseph Oliver» (*Capbr.* 1669, 148r); «Antonio Oliver Gabarró» (*Repartiment* 1942, 94r).

Hem documentat els noms d'home següents: Antonio, Gabriel (o Grabiell), Jaume, Josep, Onofre i Pere Joan, i també els de dona següents: Caterina, Joana, Maria i Marianna. Pel que fa a professions, a més de la de pagès, hem localitzat les de paraire i sastre. La persona que apareix amb la forma feminitzada, *Olivera*, era la muller de Gabriel Oliver.

165. Una nota al costat esquerre del foli indica que la grafia *Aulivart* s'ha de canviar per *Olivart*.

Oliveres

[oti'beres]

Hem documentat els noms d'home següents: Antonio, Baptista, Bonaventura (o Ventura), Damià, Fermín, Francisco, Jaume (amb la forma llatinitzada *Jacobo*), Josep M. i Pere, i també els de dona següents: Antònia, Isabet Joana, Maria, Montserrat, Raimunda, Rosa, Teresa i Úrsula. A part de la professió de pagès, hem localitzat la de rector de la parròquia. El 1397, Jaume Oliveres era rector de l'Espluga Calba i marmessor del difunt rector Guillem Joan (Arbós, 2018, p. 272). Dues persones es diuen Francesc Rebordosa Oliveras, l'un nascut el 1946 i l'altre el 1948.

«Jacobus Oliveres, rettorem [...] Spelunce Calve et de Fullea» (Perg. 1412); «Petrus Oliveres, vicary de Fullea» (Òbits 1574, 2r); «Padrina: Isabet Joana Oliveres», any 1627 (*Bapt.* 1624, 5v); «Oliveres y Gabarró, Rosa», any 1882 (*Bapt.* 1881, 14v); «Teresa Oliveres Gabarró» (*Matr.* 1887, 34r, 2); «Francisco Oliveres» (*Apeo*, 63r); «Oliveres Teixidó, Fermín», any 1913, «Oliveres Duch, Antònia», any 1925 (*Bapt.* 1912, 76 i 293); «Antonio Oliveras Gabarró», «Buenaventura Oliveres Gabarró» (*Repartiment* 1942, 8r i 353r); «Damián Oliveres Torres», «Francisco Rebordosa Oliveras», «Francisco Rebordosa Oliveras» (*Naix.* 1945, 59r, 1; 3v, 2, i 20v, 5); «Rebordosa Oliveras, Antonio» (*Padró* 2013, p. 7).

La forma predominant és *Oliveres*; *Oliveras* no apareix fins al 1942.

Oller

«la viuda Ollera», «Anna Maria Ollera», «Elisabet y Maria Oller» (*Capbr.* 1692, 30r, 46v i 98r); «una filla del sor. Martí Oller, adroguer, de Monblanch, y de la senyora Antònia Jover, de Bràfim [...]»: Antònia», any 1822 (*Bapt.* 1773, 298v); «Oller Gibert, José» (*Contribució*, 248r).

Apareixen dos noms masculins: Josep i Martí, i quatre de femenins: Anna M., Antònia, Elisabet i Maria. Trobem l'ofici d'adroguer. Josep Oller i Gibert va ser rector de l'Espluga Calba entre 1966 i 1968.

Olzinelles, d'

«Bernardus d'Ulzinellis, miles et legum doctor illustrissimi regis Aragonum, consiliarius et thesaurarius, [...] recognosce vobis, venerabili Petro de Carcasone [...], domino loci Spelunce Calve» (Perg. 1359/36); «Bernardum de Ulzinellis [...], ad requisitionem ipsius Petri, ipse Bernardus iussit furchas erigi, in monte [...], funem sive dogal quod dictum Petrus Poni fecit [...] in signum possessionis» (Perg. 1359/41); «Johanne d'Olzinelles, domiçello» (Perg. 1379).

Els dos prenomes documentats són Bernat i Joan, en les formes llatinitzades *Bernardus* i *Johanne*. Bernat d'Olzinelles era un alt funcionari reial, que intervingué en la política reial entre el 1344 i el 1364 com a tresorer, ambaixador i conseller reial (GEC, s. v. *Olzinelles*, *Bernat d'*). En la citació del 1359 (Perg. 1359/36), com a

soldat, doctor en lleis, conseller i tresorer del rei d'Aragó, reconeix Pere de Carcassona com a senyor del lloc de l'Espluga Calba. L'altra citació d'un document del mateix any (Perg. 1359/41) recull el moment en què ordena erigir unes forques damunt d'una muntanya com a signe de possessió de l'esmentat senyor. Es deu tractar de l'aparell per a executar els condemnats a morir penjats que donà nom a l'actual partida de *les Forques*. En tots dos pergamins el llinatge apareix amb la forma llatinitzada *Ulzinellis*, mentre que el del 1379 recull l'actual, *Olzinelles*.

Omella

«Glòria Palau Omella (Tongròs, mare de la Judit Mascó)» (Poca, 2017, p. 213).

Omellons

V. **Cafeter dels O.*, **Esquerrer dels O.*, **Fulleda als O.*, **Rectoria dels O.*, **Vell dels O.*

Omellons, els

[ˈtoz ome'ʎons] / [ˈtoz awme'ʎons]

És una població i municipi del sector nord-oriental de la comarca, que es troba uns vuit quilòmetres a llevant de les Borges Blanques, entre l'Espluga Calba, Arbeca i la Floresta. El lloc dels Omellons estigué sota la jurisdicció del monestir de Poblet des del 1297 fins al segle XVIII.

«del bovatge *que* faheren en los lochs sigüents de la vegueria de Montblanch: [...] dels Olmells de Tàrrega» (Bovatge 1336, 27v); «Vegueria de Montblanch [...] Fochs de sgleya e cavallers. [...] Monestir de Poblet [...] Olmells: del dit monestir. ... 13», any 1359 (Bofarull, 1856, doc. 39); «loci de Ulmellis de Tarrega» (Perg. 1406/1); «dels Homells de Tàrrega», «mossèn Johan, vicari dels Ulmellons de Tàrrega» (Visita 1450, 107r i 108v); «Homells de Tàrrega» (Fog. 1497, p. 292); «Capitula connubilia conjugum Bernat, dels Homellons de Poblet» (*CapMatr* 1629, núm. 9); «dels Homellons», any 1641 (*Matr.* 1636, 4r); «Homellons de Poblet» (Visita 1647, 171r); «dels Homellons de Poblet» (*Capbr.* 1669, 37r); «dels Homellons de Poblet» (*Capbr.* 1692, 104r); «dels Omellons de Poblet», any 1699 (*Matr.* 1699, 169r); «la iglésia parroquial del lloch dels Homells de Poblet», «en la partida de la Portella, [...] a mitgdia ab la carretera, a ponent part ab lo terme dels Homells» (*Capbr.* 1765, 45r i 198r); «lo reverent Ramon Pelliser, rector dels Omellons» (*Translació* 1778); «dels Aumellons», any 1810 (*Bapt.* 1773, 217v); «Espluga Calva: [...] confina con el término, norte, Omellons (una leg.)» (Madoz, 1845, p. 579).

El nom originari era *els Omells*, com l'homònim de l'Urgell. A partir del segle XIV, així com aqueix adoptà el complement *de na Gaia*, el que ens ocupa en duugué d'altres (*de Tàrrega*, *de Poblet*), fins que vers els segles XVIII-XIX incorporà, en lloc del complement, el sufix diminutiu *-ó* (*-ons* en conservar el plural previ). Turull (2007, p. 103, i 2010, p. 23) ho explica com segueix:

Consta en força documents medievals l'existència de dos llocs diferents anomenats tots dos *los Omells*, de manera que se solien diferenciar mitjançant un complement especificatiu, en general alludint a la propietat feudal del lloc: mentre un era *los Omells de Vallbona* (propietat del monestir de Vallbona de les Monges), l'altre era *los Omells de Tàrrega* o, al segle XVI, *los Omells de Poblet* (propietat, doncs, d'aquest monestir cistercenc), però més endavant, quan en el complement del primer ja havia quedat fixat el nom d'una abadessa concreta de Vallbona (i és clar que això és l'actual *los Omells de na Gaia*, oficialment a la comarca de l'Urgell, però ben a prop del límit amb les Garrigues, dins d'aquella antiga zona de tradició segarrenca), en l'altre, l'antic *los Omells de Tàrrega* o *de Poblet*, la diferenciació s'esdevingué per la via del sufix diminutiu, de manera que ja no calia —ni ha calgut des d'aleshores— un complement d'aquell altre tipus.¹⁶⁶

En les fonts el topònim apareix amb múltiples formes; algunes presenten un sol diminutiu: *Olmells*, *los Olmells de Tàrrega* (amb la ela etimològica), *Ulmellis de Tarrega* (llatinitzada i sense article), *(los) Homells de Tàrrega* (amb una hac i de vegades sense article); en canvi, d'altres contenen ja el doble diminutiu: *los Ulmellons de Tàrrega*, *los Homellons (de Poblet)* (inicialment amb el complement especificatiu *de Poblet*, que va desaparèixer progressivament, com havia passat amb l'especificatiu *de Tàrrega*) i, finalment, *los Omellons* o bé *los Aumellons* (amb la pronúncia popular). La citació del 1765 parla dels *Homells*, amb un sol diminutiu en una data molt recent.

Omellons, lo camí dels

«a la partida del Mas Blanch, [...] a sol ixent [...] part ab lo camí dels Omellons» (*Capbr.* 1717, 50r); «partida devall lo Molí, [...] a mitgdia ab la séquia [...] y a tremuntana ab lo camí dels Homellons» (*Capbr.* 1741, 29r); «Beurada, [...] por mediodía con el camino de Omellons» (*Apeo*, 28r); «camino Omellons» (*Repartiment* 1942, 12r).

Devia seguir més o menys el traçat de l'actual carretera.

Omellons, la carretera dels [ʔa kare'tera ðetʒ ome'ʎons]

És la que va fins a les Borges Blanques, passant pels Omellons i la Floresta. Des de l'Espluga Calba fins als Omellons hi ha 3,9 km.

«carretera de Omellons» (*Repartiment* 1942, 70r); «carretera Omellons» (*Amillar.* 1945, 25v).

166. La història del topònim es pot resseguir amb més detall a Turull (1991).

Omellons, lo terme dels

[ʎo 'terme ðetʃ ome'ʎons] /

[ʎo 'terme ðetʃ awme'ʎons]

El terme dels Omellons toca amb el de l'Espluga Calba per l'extrem oest d'aquest. Els dos pobles disten uns quatre quilòmetres. Des de l'Espluga s'hi accedeix per la carretera que va fins a les Borges Blanques. En la primera citació, del capbreu del 1510, l'afrontació és una peça de terra ubicada a la partida de la Portella; per tant, és el terme dels Omellons. Passa el mateix en la primera del capbreu del 1574, en què la referència és el molí del Senyor Comanador.

«termino dels Homells» (*Capbr.* 1510, 36v); «davall lo Molí del Senor [...] a tramuntana ab lo terme dels Omells», «lo terme dels Omellons» (*Capbr.* 1574, 66v i 96r); «lo terme dels Homellons» (*Capbr.* 1607, 333r); «lo terme dels Homellons» (*Capbr.* 1633, 141r); «fins al terme dels Homellons» (*Capbr.* 1669, 7v); «la devesa del Senyor Comanador, a ponent ab lo terme dels Homellons» (*Capbr.* 1692, 32r); «lo terme dels Omellons» (*Capbr.* 1717, 46v); «lo terme dels Homellons» (*Capbr.* 1741, 29r); «l'expressat illustríssim s^{or}. comanador té [...], a la part de sol ponent, una gran devesa, la qual [...] fineix al terme dels Homellons» (*Capbr.* 1765, 7v-8r); «Portella, [...] por mediodía con el término de Omellons» (*Apeo*, 16r); «Espluga Calva: [...] afronta lo terme, al nord, ab lo d'Olmellons» (Rocafort, 1915, p. 332); «término de Omellons» (*Repartiment* 1942, 39r); «término Omellons» (*Amillar.* 1945, 53v).

Omells

V. **Fulleda als O.*, **Travessa lo d'Arbeca als O. de na Gaia*, **Vell dels O.*

Omells, los

«in partida vocata los Omells» (*Capbr.* 1510, 5v).

Com també succeeix avui dia, els propietaris de l'Espluga Calba que tenen finques als Omells, no les anomenen pel nom que rep la partida de terra en aquell terme municipal, sinó pel genèric de *lo Terme dels Omells*. No sembla que es refereixi als *Oms*, perquè en el document del 1510 aquesta partida apareix repetidament amb el nom que hi correspon.

Omells de na Gaia, els

[ʎoz o'meʎz ðe na 'ɣajɔ] /

[ʎoz aw'meʎz ðe na 'ɣajɔ]

És una població i municipi de l'extrem meridional de la comarca, en contacte amb les Garrigues i la Conca de Barberà, situats al peu de la serra del Tallat, uns tres quilòmetres al sud de Vallbona de les Monges. Els diferents barrancs o fondos del terme es troben orientats vers ponent i fan cap, a través del municipi veí de l'Espluga Calba, al sistema fluvial de la comarca de les Garrigues.

«Hulmellis» (Alvira, 2010, doc. 1393 bis); «los Homells [...] [...] dels Homells de na Gaya», anys 1280 i 1284 (*Índex vell*, 113r); «de la collita del bovatge que faheren en los lochs sigüents de la vegueria de Montblanch: [...] dels Olmells de na Gaya» (Bovatge 1336, 27v); «in loco dels Omells», any 1344 (Piquer, 1977, doc. 31); «Vegueria de Montblanch. [...] Fochs de sgleya e cavallers. [...] Monestir de Vallbona [...] Olmells de na Gaya: del dit monestir, 47», any 1359 (Bofarull, 1856, doc. 40); «cum termino loci dels Ulmells de na Gaya» (Perg. 1406/1); «Homells de na Gaya» (*Fog. 1497*, p. 292); «loci Ulmellons de na Guaya» (MN 1511, 13v); «lo reverent doctor Joseph Bonet, vicari dels Omells de na Gaya» (*Translació* 1778); «Espluga Calva: [...] confina con el término [...] este, Omells» (Madoz, 1845, p. 579).

El complement *de na Gaia*, que comença a aparèixer en determinats fogatges del segle XIV, i que al·ludeix a una abadessa de Vallbona de nom *Gaia*, senyora del lloc, tingué en origen la funció de distingir-lo de l'actual *els Omellons*, ja que només els separen deu quilòmetres i el terme de l'Espluga Calba. Les formes enregistrades són: *Hulmellis* (llatinitzada, amb la *ela* i la *u* etimològiques), *los Ulmells de na Gaya*, *los Olmells de na Gaya*, *los Homells* i *los Omells* (amb l'especificatiu *de na Gaya* o sense) i *Omells* (sense l'article, en un text escrit en espanyol). El fet que també hàgim anotat *Ulmellons de na Guaya* fa constatar la confusió entre tots dos noms.

Omells de na Gaia, lo camí dels

[tɔ ka'mi ðetɔ o'meɫz ðe na 'ɣajɔ] /

[tɔ ka'mi ðetɔ aʷmeɫz ðe na 'ɣajɔ]

És *lo camí de la Beurada*. Abans era camí d'animal albardat, és a dir, estretet, just per a passar-hi una bèstia amb la càrrega. Ara és la pista de l'Institut Nacional de Reforma i Desenvolupament Agrari (IRIDA), que ve de Vinaixa, passa per l'Espluga Calba, els Omells de na Gaia i Nalec, i acaba a Tàrrega.

«vico de los Homells», «vico quo itur als Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1510, 9r i 16r); «lo camí que-s va als Omells de na Gaya» (*Capbr.* 1574, 18v); «lo camí dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1633, 28r); «lo camí dels Homells de na Gaya», «lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1669, 53v); «lo camí dels Homells de na Gaya», «lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1692, 63r i 70r); «lo camí qui va als Omells» (*Capbr.* 1717, 24v); «lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1741, 66r); «en la partida de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí dels Homells», «lo camí dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1765, 21r i 171v); «camino de Omells», «el camino dels Omells» (*Apeo*, 38r i 73v); «camino de Omells» (*Amillar.* 1945, 26v).

Hem inclòs en aquesta entrada les citacions del 1510, en què el terme utilitzat és *vico*, que estrictament vol dir 'carrer', perquè no hem registrat *lo carrer dels Omells* en cap ocasió.

Omells (de na Gaia), lo terme dels [ʎo 'terme ʎz o'meʎs] /
[ʎo 'terme ʎz aʷmeʎs]

El terme dels Omells toca amb el de l'Espluga Calba per l'extrem est d'aquest. Els dos pobles disten uns cinc quilòmetres. Des de l'Espluga, s'hi accedeix per una pista sense asfaltar.

Una gestió de prestigi de les institucions medievals caduques resolgué, per mitjà de compromissaris, la disputa existent sobre els límits dels termes dels Omells de na Gaia i l'Espluga Calba. Declararen que la divisió començava a Aigües Vives² i anava pujant carrerada amunt fins poc passat el camí dels Omells a l'Espluga Calba, on es trobaven les fites corresponents, punt en el qual no hi havia cap disputa. La divisió termenal continuava en línia recta fins a trobar un *molló* o *muró*, destruït de tan antic com era i que se situava al cap de la serra que fa una punteta. Després d'aquell molló havia d'anar seguint l'aiguavessant per la part del solà fins a Maldà, on el terreny fa també una punteta. Aquell planet queda per sobre l'esmentat molló, pel terme de l'Espluga Calba. Es plantaren quatre fites fins al peu del molló i tres més fins a Maldà. El maig del 1787 hi hagué la trobada dels encarregats de plantar les fites i el dia 18 d'agost de 1788 es feu constatar per escrit.

«in término dels Homells» (MN 1511, 13r); «lo terme dels Omells de na Gaya» (*Capbr.* 1574, 22r); «lo terme dels Homells y a tremuntana ab [...] la devesa del Senyor», «lo terme dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1607, 295v i 298v); «lo terme dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1692, 13v); «lo terme dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1717, 4r); «lo terme dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1741, 4r); «lo terme dels Homells» (*Capbr.* 1765, 91v); «Espluga Calva: [...] afronta lo terme al [...] est ab lo d'Olmells» (Rocafort, 1915, p. 332r).

Omells de n'Aranyó, lo camí dels

«als Spilars, [...] a sol ixent y tremuntana ab lo camí va als Homells de n'Aranyó» (*Capbr.* 1607, 374r).

Com que *les cogulles de n'Aranyó*, que donaren nom a la partida de *les Cogulles*, són als Espilars, podem suposar que aquest topònim es refereix a un bosquet d'oms que devia ser propietat del tal Aranyó.

Omells a Arbeca, lo camí dels [ʎo ka'mi ðeʎz o'meʎz aɾβeko] /
[ʎo ka'mi ðeʎz aʷmeʎz aɾβeko]

És el que passa pel pla del terme dels Omells: ve de ca la Càndia, dels Espilars, travessa la carretera de Maldà i passa pel puig d'en Corb, al terme d'Arbeca. Al tram més proper al nucli urbà tenia la casa de la vídua de cal Cota en un extrem i cal Bessó a l'altre (Rebordosa i Rebordosa, 2018, p. 255).

«por oriente con el cementerio, por mediodía con la asequia del Fondo, por poniente con el camino de Arbeca y por norte con el camino de Omells Arbeca» (*Apeo*, 20r).

Omet

«cum petrus omet» (*Capbr.* 1510, 29r).

A Cervià *Omet* és el nom d'una partida.

Oms, los

«in partida dels Homs», «als Oms», «als Hómens» (*Capbr.* 1510, 6v, 23r i 37r); «los Homs [...] a migjorn ab la çiquia que va al Molí [...] a tramuntana ab lo camí que va Arbeca» (*Capbr.* 1574, 52r); «la partida nomenada los Homs» (*Capbr.* 1607, 254r); «a la Coma dels Homs, [...] a ponent ab lo senyor rector Bonastre y a tremuntana ab la síquia del Molí» (*Capbr.* 1633, 60v); «partida de les Basses o dels Oms» (MN 1697, 4/17/1713); «la partida dels Homs, que ara s'anomena lo tros de las Bassas» (*Capbr.* 1765, 123v).

És un nom que s'ha perdut, segurament al mateix temps que anaven desapareixent aquests arbres del terme, que, escampats pertot arreu, feien nosa per a conrear les finques. Es veu que costava molt d'eliminar-los. El capbreu del 1633 ho considera equivalent al *Pla de na Josa*; pel del 1692, veiem que era el nom de la partida que després s'anomenaria *la Cadireta*, és a dir, *les Basses*. En el capbreu del 1510, hi apareix la forma *Hómens*, com a plural de *Om*, segurament per una confusió en el significat de la paraula (*om* per *hom* o *home*). En una sola citació (1633) se'n diu *la Coma dels Oms*. A les Borges Blanques hi ha la partida de *les Omedes* i, a Albatàrrec, la dels *Oms*; al Vilosell, *lo pla de l'Om*, i a Fullea, *lo coll o la serra de l'Om*.¹⁶⁷

Ondara

«en Joan Selma, balle, y de na Ysabet Ondara, del Veluzell», any 1590 (*Matr.* 1580, 3r); «Symona Ondara» (*Roser* 1600, 24r).

Al Vilosell està documentat des del 1287 fins al 1592, i a la Poble de Cérvoles, des del 1348 fins al 1626 (Pere, 2006, p. 236, i 2013, p. 194). Com a topònim, el trobem sobretot al País Valencià. Al Principat, entre d'altres, és el nom d'un veïnat de la Segarra, al terme de Talavera; el riu *d'Ondara* discorre per les comarques de la Segarra, l'Urgell i l'Anoia (NomCat).

167. Pere (2006, p. 236), Turull (2007, p. 103) i Arbós (2003, p. 118 i 119).

Onze de Setembre de 1714, lo carrer de l'

[ʔo ka're ðe 'ʔonze ðe se'tembre ðe 'miʔ se'tsens ka'torze]

Actualment s'anomena així el trosset que hi ha entre el passeig de Mossèn Pau Figuerola i la raval de Jesús.

Orestes, ca l'

['ka ʔo'restes] / ['ka ʔo'reste]

«Virginia Sans Oliveres, [...] Orestes», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 23, p. 16, i 32, p. 6); «José, [...] hijo legítimo de Orestes Bulbena Masferrer (artista), natural de Barcelona, y Virginia Sans Oliveres», any 1931 (*Bapt.* 1912, 362); «Virginia, de l'Orestes [...] Jordi Sans (Oreste)» (Poca, 2017, p. 176).

Era al carrer de la Placeta, al costat de ca l'Estrada. Una noia d'aquella casa es va casar amb l'Orestes, de Barcelona, del qual es diu que era molt «senyor». *La cabana de ca l'Orestes*, a la partida dels Escabrrers, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó vista. Té 23,29 m² i fa 2,20 m d'alçària, 3,40 m d'amplada i 6,85 m de profunditat.¹⁶⁸

Oreu

«don Salvador Mir Oreu, soltero, labrador, [...] de Lloret de Mar» (*Matr.* 1911, 9r, 7).

Oriol

«Francisca Pons Oriol» (*Òbits* 1887, 122r, 16); «Joan Pons Garlandí [...], casat el 1922 amb Petronila Oriol Planella, de Sant Joan les Fonts» (Poca, 2017, p. 52); «Enriqueta Oriol Dolcet, [...] de Lleida» (*Òbits* 1934, 81r, 20).

Anotem les tres citacions com a independents de les múltiples grafies amb què apareix el llinatge *Orriols*. Les dues darreres, perquè, tractant-se de persones de fora, pot ser que, efectivament, es diguin *Oriol*, procedent del nom personal; la primera, perquè no hem localitzat el llinatge Pons vinculat amb els Orriols.

Oriola

V. **Coma de l'O*.

Oró

«José Oró Riu» (*Matr.* 1875, 42v).

168. Martín i Preixens (2005, p. 329) i BIEC (BI-36).

Oromir

«Teresa Farrera Oromí, [...] d'Albi» (*Òbits* 1921, 79v, 15); «José, [...] hijo legítimo de Cosme Farrera Martí [...] y Dolores Oromí Carré, natural de Vinaixa», any 1931 (*Bapt.* 1912, 369).

Orriols

«Miquel Nuriols», «la casa que té comensada Joan Nuriols», «Francisco Nuriols, fadri, serrador» (*Capbr.* 1765, 114r, 190r i 193v); «Theresa, [...] filla [...] de Miquel Nuri-orriols, sarrador, y de Magdalena [...] Roig», any 1776, «Rosa Nuri-orriols Roig», any 1779, «una filla [...] de Josep Oriols y Maria Roig [...]: Teresa [...]». Foren padrins Ramon Roig y Rosa Oriols, avis», any 1821, «Ramon Oriols y Roig», any 1824 (*Bapt.* 1773, 19r, 37v, 292r i 306v); «Joseph [...], mestre de cases, fill [...] dels cònjuges Francesch Nuri-orriols, serrador, [...] y de Raymunda [...] Cuberó», any 1786, «Theresa [...], filla [...] de Juan Nuri-orriols, [...], y de Rosa [...] Serras», any 1786, «Maria Teresa [...], filla [...] de Francisco Nuri-aurriols», any 1789, «Casilda [...], filla [...] de Francisco y Raymunda Orriols y Cuberó», any 1791 (*Matr.* 1699, 314r, 314v, 326r i 330r); «Antònia Nuriols y Garreta», any 1800 (*Matr.* 1791, 17v); «Isidro Oriols y Roig», any 1827, «Ramon Oriol y Roig», any 1828, «un fill [...] de Joseph Oriol, pagès, y Maria Roig [...]: Joseph», any 1830 (*Bapt.* 1824, 24 H. 4, 40 H. 11 i 72); «Maria Oriols» (*Apeo*, 146r).

Apareixen els noms masculins següents: Agustí, Bernat, Francesc (i Francisco), Isidro, Joan, Josep, Miquel, Ramon i Salvador, i també els femenins següents: Antònia, Casilda, Francisca, Magdalena, Maria, Raimunda, Rosa (i M. Rosa) i Teresa (i M. Teresa). Pel que fa a professions, a més de la de pagès, hem documentat la de serrador i la de mestre de cases. La primera grafia documentada és *Nuriols*. Les que van apareixent més endavant recuperen la erra múltiple originària (d'*Orriols* o *Urriols*, poblet de l'Alt Empordà), però deriven en una mena de compost de *Nuri* i *Orriols*: *Nuri-orriols* o *Nuri-aurriols*. Finalment, es van imposant l'originària i les més properes a aquesta: *Oriol*, *Oriols* i *Orriols*.

Orrit

«una filla del señor Vicent Urrit, escrivén [...], y de la señora Josepha Solé, cònjuges, d'Arbeca, habitants en esta», any 1811 (*Bapt.* 1773, 222v).

Orteu

[or'tew]

Apareixen força noms d'home: Aleix, Àngel, Anton (i Antonio), Cayetano, Eudald, Francisco, Jacinto, Jaume, Jesús, Jesús Josep, Jordi, Josep (o Pepe), Matia, Miquel, Pau, Prudenci (o Prudencio), Ramon, Tomàs, Vicent i Xavier, i també bastants de dona: Adelaida, Anna M., Antònia, Carme, Consol, Consòrcia, Dolors, Elisa, Engràcia, Francisca, Gertrudis, Guadalupe, Jacinta (o Cinta), Joa-

na, Josefa (i Josepa), Magdalena, Margarida, Maria, Mercè, Nuri, Paula, Rosa i Teresa (i Teresina). Pel que fa a oficis, a part del de pagès, hem documentat el de ferrer. Ramon Orteu i Salla, de cal Xubanc de la plaça del Pou, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1920 fins al 1922; Josep Orteu i Boleda, de cal Barberet, ho va ser des del 1923 fins al 1924, i Aleix Orteu i Cerdà, de ca la Malena del Sec, des del 1931 fins al 1933. Jesús Orteu i Meira, de cal Bessó, va ser el primer diaca permanent de la diòcesi de Lleida. Els germans Francesc i Vicenç Orteu Fabregat van tenir orquestra pròpia: el primer va tocar amb l'orquestra Meravella i amb la Principal de la Bisbal i el segon fou considerat el millor solista de trompeta de l'Estat espanyol (Poca, 2017, p. 146). Actualment, quatre persones el porten de primer cognom.

«Joseph [...], fill [...] d'Esteve Horteu, ferrer, [...] de Limiana, diòcesi d'Urgell», any 1683 (*Matr.* 1650, 31r); «Miquel Horteu, fill de Joseph Horteu» (*Confirm.* 1688, 1v, 25); «Anna Mª Arteu», any 1725 (*Òbits* 1699, 22v); «Miquel Arteu» (*StMiquel* 1730, 1r); «Rosa Arteu y Bordes», any 1790 (*Matr.* 1699, 328v-329r); «Maria Arteu y Culler», any 1807, «Francisco Arteu y Camí», any 1821 (*Bapt.* 1773, 204v i 291r); «Jaime Arteu, hijo de Miguel», any 1811 (*Spel.* 33, p. 27); «Jaume Arteu y Vilà», any 1826, «Paula Arteu y Viles», any 1848 (*Bapt.* 1824, 18 H. 28 i 342); «Ramon Arteu Fabregat» (*Naix.* 1867, 23v, 3); «Jayme Orteu», «Antonio Orteu» (*Apeo*, 19r i 43r); «Francisco Sesplugues Orteu», «Alejo Orteu Farré» (*Repartiment* 1942, 12r i 18r); «Jacinto Orteu R.», «Orteu Roig, Àngel», «Francisco Orteu», «Francisca Orteu T.» (*Amillar.* 1945, 22v, 48v, 49v i 81v); «Jaime Orteu Palau» (*Naix.* 1945, 28v, 11); «Orteu Gaya, Maria» (*Padró* 2013, p. 6).

Les grafies documentades són: *Arteu*, *Artheu*, *Horteu* i *Orteu*.

Orteu, ca l'

[ˈka ɫorˈtɐw] / [ˈka ɫarˈtɐw]

És a la Raval. *L'era de ca l'Orteu* és damunt de ca l'Orteu, és a dir, a la Raval, darrere de la casa, en direcció nord. *Lo corral de ca l'Orteu* és a l'Argelagar.

«Francesc Sesplugues (ca l'Orteu)», any 1902 (*Spel.* 24, p. 14); «Vicenç Grau Orteu, ca l'Orteu», any 1936 (Roig, 2014, p. 21).

Orteuet, ca l'

[ˈka ɫortɐˈwɛt] / [ˈka ɫartɐˈwɛt]

És una casa del carrer Major, que era del cabaler de ca l'Orteu.

«Josep Sesplugues Orteu (ca l'Orteuet)», any 1908 (*Spel.* 24, p. 14); «Cisco Orteu Romeu (Orteuet)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «Arteuet» (*Contribució* 1936); «Jaume Orteu Sesplugues, de ca l'Arteuet, que va néixer quan el seu pare ja havia mort afusellat a Lleida», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 33).

Ortís

«Magdalena Ortissa, de Muntblanquet, filla [...] de Thoni Ortís, pagès», any 1701 (*Matr.* 1699, 170v); «Anton Ortís com a prior Del sor. recibidor Eril» (*Arrendament* 1813).

Ortuño

«don Vicente Ortuño Pascual, soltero, contratista de obras, [...] de Finestrat, provincia de Alicante» (*Matr.* 1911, 25r, 8).

Osset

«Arnaldus Osset» (Perg. 1405/9).

Ossos

V. *Comellar dels O*.

Pagès

«Pagès Estagnaro, Joaquín y Maria, vecina Montblanch» (*Amillar.* 1945, 94v).

Paiol

«una filla de Joachim Payol, de Putjer, de la província del Pithu, regne de França, y de Joana de Lavo, del ducat de Lorena. [...]: Andreua Joana. Foren padrins: Glaudi Lani, fill del capità Girort Lani, natural de Paríz, y Andreua Bota», any 1642 (*Bapt.* 1624, núm. 84).

Com que el padrí de bateig és un capità, podem suposar que els personatges es trobaven accidentalment a la vila per alguna causa relacionada amb la vida militar.

Pajan

V. *Pejan*.

Palacio

«Òbit de Juan Palacio, sabater [...]. Paula Boleda, viuda, encontrà en sa casa a un sabater que habitave en sa casa, mort [...]. Era [...] de Sant Andreu, més allà de Barcelona», any 1772 (*Òbits* 1699, 102r).

Palau

[paˈɫaw]

Hem documentat força noms d'home: Andreu, Antoni (i Toni), Antoni Joan, Arnau, Bartomeu, Bernat, Francesc, Gabriel, Hermenegildo, Jaume, Jaume

Benet, Joan (i Jonot), Joan Antoni, Josep, Laureano, Macià, Mateu, Pasqual, Pas-tasi, Pau, Pere (i Peret, Perot i Pot), Ramiro, Ramon, Ramon Salvador i Vicenç, i també bastants de dona: Assumpció, Caterina, Cecília, Celedònia, Clotilde, Do-lores, Encarnació, Esperança, Francina, Glòria, Isabet, Joana, Josepa, Lluïsa, Ma-riagna (i Marianna), Montserrat, Ramona, Roser, Simona, Tecla, Tecla Joana, Teresa, Victòria i Violant. Alguns estan llatinitzats, declinats en nominatiu o genitiu: *Antonius* (o *Anthonius*), *Arnaldus*, *Bartholomeo*, *Berengari*, *Joannes An-tonius*, *Johans*, *Pasthasii*, *Petrus*, *Raymundus*. Quant a oficis, a part del de pagès, apareix el de sastre. Consta un batlle anomenat Josep Palau el 1765. Actualment, quatre persones el porten de primer cognom.

«Arnaldus Palau, juratus; [...] Petrus Palau, filius Berengari; [...] Raymundus Palau» (Perg. 1360); «Anthonius Palau [...], Petrus Palau» (Perg. 1405/9); «Jo-hans Palau [...], jurati» (Visita 1450, 108); «Pere Palau», «Barthomeu Palau», «Gabriel Palau» (*Fog.* 1497, p. 292); «Anthonius Palau», «Bartholomeo Pa-lau», «Pasthasii Palau» (*Capbr.* 1510, 2v, 5r i 6r); «Joan Palau» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Perot Palau [...] Peret Palau» (*Capbr.* 1574, 36); «padrins: Jonot Palau, sastre», any 1576 (*Bapt.* 1574, 8); «Joannes Antonius Palau», any 1586 (*Òbits* 1574, 6v); «Tecla Palaua», any 1590 (*Matr.* 1580, 3r); «Joana Palau» (*Capbr.* 1607, 315v); «Padrina: Luïsa Palau», any 1629 (*Matr.* 1624, 10r); «Bar-thomeu Palau» (*Capbr.* 1633, 33r); «batlle: Joseph Palau» (*Capbr.* 1765, 20v); «Raymunda Sardà y Palau», any 1778 (*Bapt.* 1773, 34r); «José Balcells Palau» (*Matr.* 1887, 23r, 9); «José Palau, de Binbodí», «Antonio Palau, de Binbudí» (*Apeo*, 177r i 180r); «Rosario Palau Masdéu» (*Matr.* 1927, 10r, 5); «Jaime Palau Miret», «Clotilde Palau Miret» (*Repartiment* 1942, 14r i 40r); «Montserrat Pa-lau March» (*Naix.* 1945, 61v, 6); «Palau Puigpinós, Aleix» (*Padró* 2013, p. 6).

És un llinatge molt freqüent per aquesta zona des d'antic: apareix en els fo-gatges, el 1358, a Fulleddà; el 1497, a Arbeca, les Borges Blanques i Juneda, i, el 1553, a les Borges Blanques, la Pobla de Cérvoles i Tarrés.

Palau, lo, o la Coma del Palau

«in partita dicta lo Palau [...]; in partita del Palau [...]; in partita al Palau», «a la Coma al Palau» (*Capbr.* 1510, 10r i 18r); «al lloch appellat Aigües Vives, antigament se dehié lo Palau, tota aquella meytat del troç de la Coma d'en Gaya» (*Capbr.* 1574, 13v).

Segons el capbreu del 1574, era el nom que antigament rebia l'actual partida d'*Aigües Vives*². No sembla que al mig del terme hi hagués d'haver cap edifici fortificat; més aviat s'haurà de relacionar amb l'antropònim corresponent o bé amb algun ús metafòric del nom. En municipis propers hem localitzat altres to-pònims menors similars, com ara a Juneda i al Vilosell, on hi ha les partides del *Pas del Palau* i del *Pas d'en Palau*, respectivament; o bé a Tarrés, amb *lo forn del*

Pla del Palau; o a la Poble de Cérvoles, *la cova d'en Palau d'en Masses i lo mallol d'en Palau*.¹⁶⁹ En una sola citació (1510) se'n diu *la Coma del Palau*.

Palaua, ca la

«sortia de casa de Palaua», any 1628 (Gual, 2003, p. 140).

Palay

V. **Pelai*.

Palet

«Joseph, [...] fill [...] dels cònjuges Joan Sans, natural de Carol, y de Teresa Palet, d'Orpí», any 1865 (*Bapt.* 1858, 110v).

L'única persona documentada amb el llinatge, la Teresa, era d'Orpí, a l'Anoia.

Palet, cal

[ˈkaɫ paˈɫet]

És a l'avinguda de Pau Casals, davant de la perruqueria de la Carme de cal Feliu. La casa, de fet, era *cal Viu*.

«Quinta 1900. [...] Jaume Espasa (Palet)», «Ton Espasa Torres (Palet)» (Poca, 2017, p. 82 i 205).

Sembla que el nom ve del fet que, en una obra de teatre que es representava, el marit feia d'un personatge que es deia *Palet*. De tota manera, el llinatge ja es documenta a la vila el 1865.

Paleta, cal

«José Sardà, *alias* Arbañil, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 98r).

Palla o Pallot

V. **Maleu de la P.* o *P.*

Pallarès

«Ffrancisci Palleres, vivarii et notarius publici loci Spelunce Calve» (Perg. 1448); «Pallarès, Juan y Cía» (*Contribució*, 270r).

Els dos personatges documentats no tenen res a veure, perquè es porten cinc segles de diferència. Les dues grafies enregistrades són *Pallares* i *Palleres*, amb accent o sense.

169. Cornudella (2012, p. 53), Pere (2006, p. 242, i 2013, p. 197) i Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 145).

Pallars

«Ramon [...], fill [...] d'altre Ramon Pallàs, pagès, y de Magdalena Pallàs y Borrell [...], dels Omells», any 1782 (*Matr.* 1699, 299r); «Paula Pallàs y Balcells», any 1814, «Emmanuela [...], filla de Joseph Pallàs [...] y de Raymunda Pallàs y Balcells», any 1816 (*Bapt.* 1773, 250r i 263r); «Balcells y Pallàs, Matias» (*Bapt.* 1881, 9v); «Anton Amorós y Pallàs», any 1886 (*StCrist* 1795, 55r); «Juan Jové Pallàs», matrimonis de l'any 1904 (*Spel.* 48, p. 23); «Vicenç Pallàs Grau (patisser a ca l'Orteu)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21); «Balcells Pallàs, Matias» (*Amillar.* 1945, 10v).

Hem documentat uns quants noms d'home: Antoni, Josep, Magí, Manuel, Ramon i Vicenç, i uns quants més de dona: Emmanuela, Engràcia, Ignàsia, Magdalena, Maria, Paula i Raimunda. L'única grafia anotada és *Pallas*, amb accent o sense.

Pallejà

«Ramon Pallejà, vicario» (*Bapt.* 1892, 58).

Pàmies

«Pasqual Pons y Pàmies», any 1791, «Raymunda [...], filla [...] de Joan Pons y de Maria Pons y Pàmies», any 1796, «Maria Pons y Pàmies», any 1801, «Antònia Pons y Pàmies», any 1804 (*Bapt.* 1773, 105v, 143r, 170v i 186r); «Raimunda Josa Pàmies, natural de Vimbodí» (*Òbits* 1894, 112r, 1).

Una sola persona el porta de primer cognom: la Maria.

Paner

«lo reverent Matheu Selma Pané» (*Fund.* 1774, 59r, 4).

Panissola

V. **Gravada P.*

Panissola, cal

[ˈkaɫ paniˈsɔɫɔ]

«Francisco Balsells, *alias* Panisola, [...] choza, [...] rabal de Jesús» (*Apeo*, 205r); «Era l'Elena, de cal Panisola», any 1939 (Roig, 2014, p. 52); «Ramon Roig (Panissola)» (Poca, 2017, p. 254).

Era al carrer de Montblanc, en un dels carrerons sense sortida. Hem localitzat el mateix renom a Sarral (Bonet, 2012, p. 159), i *Panissa*, també derivat de *panís*, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 324).

Panotxa, lo

[ˈɫo paˈnotʃɔ]

Anomenaven així una persona que era pèl-roja, com l'espiga del panís.

Pantano, lo, o la bassa del Pantano [tə pan'tano]

«finca: Mina; este: el Pantano» (*Repartiment* 1942, 85r); «Beurada, [...] oriente, el Pantano; [...] norte, camino Omells», «mediodía, acequia; poniente, bassa Pantano; [...] partida: [...] Beurada» (*Amillar*. 1945, 24v i 81v).

És la zona de l'Abeurada on hi ha la caseta del Misanguet. Hi havia aigües subterrànies, no pluvials. S'alimentava de l'aigua de l'Aiguamoll.

Panton, lo

«Panton» (*Repartiment* 1942, 256r); «Panton» (*Amillar*. 1945, 71v).

És un personatge de Santa Coloma de Queralt, propietari d'una finca al terme de l'Espluga Calba. Suposem que és l'hipocorístic del prenom compost *Pere Anton*.

Panxa-de-margall, la [tə 'paɲtʃə ðe mar'yaɫ]

Era una dona vella que tenia la panxa grossa. Era de cal Ranxero, al carrer de Santa Maria.

Panxeta, cal ['kaɫ paɲtʃetə]

És a l'avinguda de Pau Casals, tocant a la farmàcia.

«Pau Balcells, dit lo Pancheta», any 1779 (*Òbits* 1699, 128r); «Joseph Balcells, àlies Panxeta» (*Recanasió* 1846); «José Balsells, alias Pancheta, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 39r).

És un renom que es troba arreu: a les Borges Blanques hi ha *cal Panxa*, *cal Panxeta* i *cal Panxó* (Ripollès, 2006, p. 155), i a l'Albi, *lo Panxa de Plata*, *lo i cal Panxabuit*, *lo Panxó* i *la Panxona*, i *lo i cal Panxonet* (Amigó i Pere, 2001, p. 325).

Panxeta, lo raconet del [tə rako'nɛd dɛɫ paɲtʃetə]

Era a la serra Mitjana.

Panxota, la

Francisca Arqué (els Omellons, 1769 - l'Espluga Calba, 1829) es casà en segones núpcies amb Miquel Torres, el 1788, motiu pel qual canvià el lloc de residència. El seu renom de *Panxota* tingué continuïtat a la vila on havia nascut, els Omellons, on encara hi ha *cal Panxó*. A l'Espluga, però, la localitat d'adopció, els seus descendents són els de cal Tupiner.¹⁷⁰

170. Deven la redacció d'aquesta entrada a la informació proporcionada per Ramon Rebor-dosa i Poca.

Panxut-del-botifarra, lo

[ˈto panˈtʃud deɫ βutiˈfara]

No hem esbrinat a qui feia referència el renom.

Papeles, lo

Era el renom d'un personatge que cantava: «Papeles son papeles...».

Papiol

«Ramon Papiol Niubò» (*Amillar*. 1945, 8v).

Paradís, lo

[ˈto paraˈðis]

És a cent metres del coll de la Portella, entre l'Aubereda i la serra de la Devesa, amb muntanya a tots dos costats; a l'altre costat d'on actualment hi ha les granges de cal Marian.

«a la partida dita al Parahís, [...] a sol ponent ab la devesa del Snor.» (*Capbr.* 1574, 63v); «al Parays» (*Capbr.* 1607, 256r); «la partida del París» (*Capbr.* 1669, 128v); «la partida del Paraís» (*Capbr.* 1692, 103r); «in partita vulgo dicta del Paradís» (MN 1738, 10v); «la partida del Parahís» (*Capbr.* 1765, 142r); «finca: Paradís, partida: Aubaredes» (*Repartiment* 1942, 118r).

El topònim està documentat a Cornudella de Montsant (*lo tossal de Paradís*) i a la Pobla de Cérvoles (*la Font de Paradís*); és a dir, que tant els cartoixans del Priorat com els benedictins de la Conca de Barberà amb dominis a les Garrigues utilitzen, de manera coincident, el nom bíblic. A la Pobla de Cérvoles es deu haver perdut per la confusió fonètica amb *París*. En el nostre cas, en el capbreu del 1669, també es produeix aquest fenomen, mentre que, en el document del 1738 i en el del 1942, recupera la de etimològica, *Paradís*, que no és present en la resta d'escrits i sí en la forma viva.

A l'edat mitjana feia referència a indrets agradables, frescos, verds. També té el sentit de 'terra bona i de molta aigua, apta per a fer bones collites' o bé s'atribueix a llocs pregons, on eren antics fossars o cementiris; alguna forma d'enterament per la qual els cristians esperen anar al paradís terrenal.¹⁷¹

V. t. **Coll de la Portella, lo*.

Paraire

«Padrina: Catherina Parayra» (*Confirm.* 1688, 1v, núm. 25 i 27).

El llinatge apareix en la forma feminitzada.

171. Amigó (2008a, p. 32) i OnCat (vol. vi, p. 156b17-157b11).

Pardal, cal

[ˈkaɫ parˈðat]

«Francisco Oliveres, *alias* Pardal» (*Apeo*, 145r); «carrer de Montblanc: [...] Ton del Pardal» (Poca, 2017, p. 31).

Era al carrer de Montblanc, cap a cal Negret i cal Grinyó. En la primera citació no consta cap casa, només una finca a la Coma d'en Català i una altra a la Beurada.

Parés

V. **Perers*.

París

«Johan París» (*Fog*. 1497, p. 292); «Jaume París», «Pere París» (*Fog*. 1553, II, p. 295); «Chaterina Pariça, vídua» (*Capbr.* 1574, 74r); «cassa de Francesch París» (*Roser* 1600, 7r); «Elisabet Parisa [...], uxor Jacobi París», any 1576, «na Pariça, muler de Jan Jaume París», any 1604 (*Òbits* 1574, 1v i 26v); «Joan París» (*Capbr.* 1607, 319v); «un fill de Miquel París [...]: Azidro Joan», any 1625, «un fill de Joseh París, pagès [...]: Joseph Jasinto», any 1629, «Agnà Maria Pariz», any 1650 (*Bapt.* 1624, 2r, 8v-9r i 57v); «Miquel [...], fill de Thoni París», any 1626 (*Matr.* 1625, 1v); «Joan París» (*Capbr.* 1633, 35v); «Joan Sesch Pariz», any 1642, «Isydoro [...], fill est dels quòndam Miquel París, pagès», any 1649 (*Matr.* 1636, 4v i 9v); «Antoni París», «Francesch París», any 1656, «Jaume París», any 1666 (*Òbits* 1650, 1r, 1; 6v, 47, i 8v, 73); «Catarina París» (*Celebr.* 1766, 40r); «Roque París Sardà» (*Amillar.* 1945, 14r).

Apareixen força noms masculins: Andreu, Anton Joan, Antoni (i Toni), Domènec, Francesc, Isidoro, Isidro Joan, Jacinto, Jan Jaume, Jaume (i llatinitzat en *Jacobus*), Joan, Joan Sesc, Josep, Josep Jacinto, Magí, Miquel, Pau, Pere (i Peret), Pere Joan, Roc i Silvestre, i també bastants de femenins: Agnà M., Camila, Caterina, Elena, Elisabet, Francina, Francisca, Isabel (i Isabet), Joana, Margarida, M. Àngela, Mariagna, Mercè, Paula Margarida, Petronilla, Tecla, Tecla Joana, Teresa i Tula. Pere París era alcalde de l'Espluga Calba el 1497 i Anton Joan París, el 1633. Mossèn Joan París va ser-ne rector entre 1939 i 1946. Les grafies documentades són: *Pariç*, *París* i *Pariz*, amb accent o sense.

París, cal

«que ere dels Parissos o de casa París» (*Fund.* 1774, 126r).

Segons el document, els de cal París també es deien *los Parissos*. El nom de casa es conserva a Tarrés (Arbós, 2003, p. 115).

Parra, la

«a la Coma del Molí, vulgarment dita la Parra [...] a migjorn ab la devesa del Snor.» (*Capbr.* 1574, 59r); «en la Coma del Molí, una peça de terra campa, vinya y olivers, vulgarment dita la Parra» (*Capbr.* 1607, 331v).

Segons la documentació, *la Parra* era com es coneixia vulgarment una peça de terra de vinya i d'olivers ubicada dins la partida de la Coma del Molí. El mot *parra* designà primerament una glorieta o un *parral* i no pas un 'cep de vinya enfiladís', l'accepció avui més divulgada (OnCat, vol. VI, p. 163b54-164b6).

Parrado

«refugiats [...]: Francisco Garabito Chacón, [...] pastisser, c/ Santa Maria, casat amb Concepción Cano Parrado», mort el 1938 (Rubió, 2011, p. 162).

Tot i que hem documentat el llinatge *Parrado* en una refugiada de la Guerra Civil espanyola, com a renom apareix amb anterioritat, el 1878.

Parrado, cal

[ˈkaɫ paˈraðo]

És una casa del carrer Major, tocant a cal Sabater, que actualment és propietat d'aquesta família.

«Jaume Batiste Torres (Parrado)», any 1878 (Poca, 2017, p. 20); «José Batiste, alias Parrado, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 81r); «Carme Batiste Roig (cal Parrado)», any 1910 (*Spel.* 24, p. 14); «Manel Baptista Roig, de cal Parrado», any 1939 (Roig, 2014, p. 39); «M. Teresa Farregut Batista (Parrado)» (Pocablog).

Parranda, cal

«Manuel Garlandí, alias Parranda, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 148r).

Pasqual

«Joseph [...], fill [...] de Joseph Roca y Maria Roca y Pasqual, texidors», any 1790, «Anna Roca y Pasqual», any 1791, «Theresa Roca y Pasqual», any 1804 (*Bapt.* 1773, 96v, 108r i 190r); «Encarnación [...], hija [...] de [...] Francisco Pasqual y Solé, natural de Lérida, y Dolores Balcells y Riera», any 1884, «Pasqual y Balcells, Alejandro» (*Bapt.* 1881, 41v i 77r); «padrinos: [...] Lucía Pasqual y Balcells», any 1910 (*Bapt.* 1892, 419); «Josefa Pascual Balsells» (*Matr.* 1916, 8r, 1); «Joaquim Torradeflot Pasqual» (*Repartiment* 1942, 87r); «José Pascual Gaya», «Ramon Pascual Gaya» (*Amillar.* 1945, 65v i 83v).

Hem documentat alguns noms d'home: Alejandro, Francisco, Josep, Rafel i Ramon, i també alguns de dona: Antònia, Encarnació, Josefa, Llúcia i Maria. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, apareix la de teixidor de lli. El trobem

ja el 1358 a l'Albagés i Vinaixa, el 1497 a l'Albi i el 1553 a Arbeca i la Pobla de Cérvoles (*Pasqual*, *Pasqual del Mas* i *Pasqualet*) (*Fog. 1358*, *Fog. 1497* i *Fog. 1553*). La grafia majoritària és *Pasqual*; no és fins al 1916 que trobem *Pascual*.

Pasqualet

V. **Escabrrers del P.*

Pasqualet, cal

[ˈkaɫ paskwaˈɫet] / [ˈkaɫ paskoˈɫet]

«Juan Ponts, àlies Pascolet» (Recanasió 1846); «Juan Pons, alias Pascualet, [...] casa de l'Estrada, [...] de frente con la Plazeta» (*Apeo*, 67r); «pare franciscà Francesc Pons, de cal Pascolet, mentre residia a Xina. Any 1920» (*Spel.* 22, p. 14); «Viuda Pascolet», «Pons Salvador, àlies Pascualet» (*Contribució* 1936).

Era el cabaler de cal Ponç, que vivia al carrer de la Placeta. Quan se'n va anar a viure a Prades, va desaparèixer el nom de la casa. *L'era de cal Pasqualet* toca a la de cal Marquet. Hem localitzat una altra casa anomenada *cal Pascol* a Llorenç de Rocafort (Farré i Moix, 1993, p. 117).

Pasqualet, la bassa del

[ɫa ˈβasa ðet paskwaˈɫet] /

[ɫa ˈβasa ðet paskoˈɫet]

Era al terme de Maldà.

Pasquer, cal

[ˈkaɫ pasˈkɐ]

És una casa del carrer de Fullea, abans d'arribar a la baixada cap a la carretera, que té una creu esculpida a la façana. En aquest lloc hi havia hagut un corral de cal Salvador del Cabeça. A la dona de la casa l'anomenaven la *Pasquena*. *La cabana de cal Pasquer*, a la partida dels Masos, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó vista. Té 11,78 m² i fa 2,35 m d'alçària, 3,10 m d'amplada i 3,80 m de profunditat.¹⁷² *Lo corral de cal Pasquer* és a la carretera de Fullea, abans de la casa del Ton del Cunya. *L'era de cal Pasquer* és al principi del camí dels Escabrrers, a mà esquerra, i s'hi accedeix per un caminet.

«Antoni Pons Camprubí, de cal Pasquè», anys 1936-1939, «Ramon Pons Bellart, de cal Pasquè; Joan Pons Camprubí, de cal Pasquè», any 1939 (Roig, 2014, p. 32 i 38); «Juan Pons (Pasquè)», «Ramon Pons Bellart (Pasquè)» (*Repertiment* 1942, 107r i 342r); «herederos Ramon Pons Gallart (Pesquè)» (*Amillar.* 1945, 91v).

Pàsquia, cal

«viuda Segura, alias Pàsquia, [...] calle de Momblanch» (*Apeo*, 223r).

172. Martín i Preixens (2005, p. 328) i BIEC (BI-72).

Sembla que hauria de tenir relació amb el renom anterior, però no en tenim la certesa; a més, *cal Pasquer* es relaciona amb el llinatge *Pons* i no pas amb *Segura*, ni com a segon cognom.

Passadís, lo

«començaren a obrir fonaments o a arrencar pedra per la dita fàbrica [...]. No sols enclogueren la iglésia vella dins de la nova, sí que, per a fabricar esta, prengueren la meitat o més de la meitat del fossar, un carreret que hi havia entra la iglésia vella i l'abadia, o Passadís, part de l'abadia, y una plassa que hi havia, no molt gran, devant de la iglésia y badia, la casa de [...], Casa de la Vila», any 1777 (Doc. 1791).

Segons la citació, era un carreret que hi havia entre l'església vella i l'abadia, i va desaparèixer quan es van fer les obres per a la construcció de la nova.

Passa-i-calla, cal

[ˈkaɫ ˌpasaʝkaɫɔ]

Conta l'anecdotal local que quan estaven construint o bé adobant la casa del Carreter del Tresó, tothom que passava per davant hi deia la seva. El propietari o bé el paleta que hi treballava, cansat de tants comentaris innecessaris sobre l'obra, va escriure a les rajoles de sota l'aleró de la teulada, amb una lletra a cada teula, una inscripció que encara es pot llegir: «Pasa y calla».

V. t. **Carreter del Tresó, cal*.

Passa-rios, cal

[ˈkaɫ ˌpasaˈrios]

«Porqueres, Teresa, Pasa-rios» (*Contribució* 1936); «L'avi del cal Passarrios» (*Spel.* 34, p. 18).

Era al carrer dels Quatre Cantons, on ara és *cal Llarg*. En la pronúncia popular es pot sentir *Passa-rià*, *Pissa-rios*, *Pissa-rio*, *Pissa-rios*, *Pixa-rios*, etc. Hem transcrit fonèticament la més freqüent.

Passet, lo

[ˈto paˈset]

És al pont de la carretera de Fullea, sortint de l'Espluga Calba, a mà esquerra, tirant amunt. És una peça de terra, d'un parell de finques, després de les quals ve la Coma de Fullea.

«Paset» (*Apeo*, 21r); «finca: Sort de l'Era, partida o paraje: Paset» (*Repartiment* 1942, 306r); «Partida: [...] Paset» (*Amillar*. 1945, 6r).

A les Borges Blanques trobem la partida del *Pas* (Lluesma, 1999, p. 37) i a Vinaixa la del *Paset*.

Pastor¹

V. *Joan del P.*, **Manuel del P.*

Pastor²

«et Jacobus Pastor, sindici et procuratores universitatem hominum de Spluncha Calva» (Perg. 1345); «Arnaldus Pastor, juratus» (Perg. 1360); «Johannes Pastor, baiulus [...], Arnaldus Pastor» (Perg. 1405/9); «Johan Pastor» (*Fog.* 1497, p. 292); «Joan Pastor», «Francesch Pastor» (*Capbr.* 1574, 20r i 63r); «na Magdalena Pastora» (*Òbits* 1574, 28v); «Pere Pastor» (*Matr.* 1625, 34r); «Francisco Pastor, pagès, dels Homellons de Poblet» (*Capbr.* 1692, 104r); «Florentina [...], filla esta del quòndam Jaume Pastor, pagès», any 1644 (*Matr.* 1636, 6r); «Joseph Pastó, [...] dels Omellons», any 1672 (*Matr.* 1650, 18r-v, 60); «Domingo Aixalà Pastó» (*Repartiment* 1942, 318r).

Apareixen uns quants noms d'home: Arnau, Francesc, Francisco, Jaume, Joan, Josep, Llorenç, Marcellí, Pere (i Pericó) i Toni, i també uns quants de dona: Florentina, Isabel, Joana, Magdalena i Natàlia. En els primers documents, els prenomes estan llatinitzats: *Arnaldus*, *Jacobus* i *Johannes*. Quant a professions, hem trobat, a part de la de pagès, la de ferrer. La grafia és sistemàticament *Pastor*; només dos cops apareix *Pastó*.

Pastor, cal, o ca la Mercè del Pastor [ˈkaɫ pasˈto] o [ˈka ɫa marˈse ɫ pasˈto]

És una casa del carrer Major, en la qual hi havia carnisseria: era el pastor de cal Ponç, perquè els ramats eren de cal Ponç. *La cabana de cal Pastor*, a la partida del Mas Blanc, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó tapada i rejuntada. Abans era de cal Negre i ara és propietat de la família del Josep de cal Pastor. Té 20,79 m² i fa 2,77 m d'alçària, 3,30 m d'amplada i 6,30 m de profunditat.¹⁷³

«Pascual Pons, alias Pastó, [...] calle del Momblanch» (*Apeo*, 236r/174r); «Ramon Torres Roca (Pastor)», any 1920, «Josep Ribera (Pastor)» (Poca, 2017, p. 104 i 210); «Ramon del Pastor», any 1927 (*Spel.* 32, p. 15).

Pastor del Gaia, lo

«Ramon Gabarró, àlies Pastó del Gaya» (Recanasió 1846); «Ramon Gabarró, alias Pastó del Gaya, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 138r).

Pastor Joan, lo

«lo Pastor Joan: Joan Sesplugues, menor» (Compl. 1550, 1r).

173. Martín i Preixens (2005, p. 327) i BIEC (BI-61).

Patarram, cal

[ˈkaʎ pataˈram]

«Joaquim Balsells Bosch, [...] Patarram», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Pere Torres Muntañola (de cal Patarram, conegut com Pere Nunci pel seu ofici de pregoner)» (Poca, 2017, p. 163).

Era una casa del carrer de Santa Maria, en la qual després va viure el Tonet de la Pipa i, més tard, el Perenunci. Al Patarram, li deien el Josep del Rafel.

V. t. **Josep del Rafel, cal.*

Pateca, cal

[ˈkaʎ paˈteka]

Era una casa del carrer de Santa Maria, al costat de cal Llord, que havien comprat els de cal Pateca.

«Genoveva Vallverdú (Pateca)», anys 1932-1933, «Miquel Torres (Pateca)», any 1944 (Poca, 2017, p. 114 i 192); «viuda de José Torres (Pateca)» (*Repartiment* 1942, 350r).

Pateca Coix, lo

[ˈto paˈteka ˈkojʃ]

Era de cal Pateca.

Pati (de l'Abadia o de la Iglésia), del

«padrins: Anthoni Balsel, fadri, del Pati», any 1581 (*Matr.* 1574, 14); «Anthoni Balsel, del pati de l'Abadia», «Pere Balsel, del Pati», any 1597 (*Matr.* 1580, 1v i 6v); «Speransa Balsel, del Pati», any 1581, «n'Antoni Balsel, del Pati», any 1586, «Joannes Celma, filius Thomeu Celma, [...]», del pati de l'Abadia», any 1603, «Thomàs Celma [...]», del pati de l'Abadia», «Joan Ribera, del pati de la Iglésia», any 1604 (*Òbits* 1574, 3v, 7v, 13r, 24r i 26v); «un infant, fill d'en Thoni [...]», del pati de l'Abadia», any 1627 (*Bapt.* 1624, 5v); «Jaume Balçells, pagès, del pati de la Iglésia», any 1640 (*Òbits* 1636, 4r); «Jaume Balçells, del pati de la Iglésia», any 1644 (*Matr.* 1636, 6v); «Gargori Gaya, del pati de l'Abadia» (*Òbits* 1685, 5r, 1); «Anton Texidó, del pati de la Iglésia o de l'Abadia», «Ramon Balcells [...]», del pati de la Iglésia», «Ramon Balcells [...]», del pati de l'Abadia o Iglésia» (*Fund.* 1774, 8r, 43r i 59r); «Antònia [...], filla [...] de Joseph Texidó y Balcells, del pati de la Iglésia», any 1774, «padrins: Anton Texidó y Selma, pagès, del pati de la Iglésia», any 1777 (*Bapt.* 1773, 8r i 27r).

Pati o de la Plaça del Castell, lo carrer del

[ˈto kaˈre ðeʎ ˈpati ðeʎ kaˈsteʎ] o

[ˈto kaˈre ðe ˈla ˈpʎasa ðeʎ kaˈsteʎ]

«lo carré qui va a la Plaza del Castell» (*Capbr.* 1741, 24v); «en lo carrer o plassa Major, [...] part ab lo carrer que va a la Plassa del Castell, a mitgdia ab lo solà de la Vila», «lo carrer del Pati del Castell», «lo dit pati del Castell y carrer» (*Capbr.* 1765, 25v, 103r i 112v); «calle del Patio del Castillo, [...] de frente con el Castillo» (*Apeo*, 11v).

Per la segona citació, sembla que es refereixi al que accedeix al pati del Castell, pujant de la plaça de l'Església. Ara té el nom oficial de *carrer de Cosne-d'Allier*, però popularment encara se'n sol dir d'aquesta manera.

Pau¹

V. Comellar², **Mas de la Fam*, Mossèn P. Figuerola, **Paucileta* o *P. del Grinyó*.

Pau²

«una filla d'en Joan Pau [...]: Paula», any 1577, «padrins: Joana, filla d'en Joan Pau», any 1593 (*Bapt.* 1574, 10 i 33); «Pere Pau» (*Capbr.* 1633, 106r); «Justina Sans y Pau» (*Òbits* 1878, 96r); «Rosa Moyà y Pau, natural d'Arbeca», «Josefa Solé y Pau» (*Òbits* 1880, 48r, 1, i 83r, 36).

Apareixen un parell de noms masculins: Joan i Pere, i un parell més de femenins: Joana i Paula.

Pau, cal

[ˈkaɫ ˈpaw]

És a la raval de Jesús. *L'era de cal Pau* és a la Raval, tocant al Calvari de cal Ponç.

«Carme Escalé Mateu, filla de cal Pau», any 1912 (*Spel.* 49, p. 17); «Assumpció Pons Escalé (Pau)», casament de l'any 1926, «Josep M. Torradeflot (Pau)», any 1945 (Poca, 2017, p. 91 i 193); «Luis Camí, *alias* Pau» (*Repartiment* 1942, 82r).

És un nom de casa molt habitual a les poblacions properes: a les Borges Blanques hi ha divuit cases que s'anomenen *cal Pau*, amb diferents apellatius, i sis, *cal Pauet* (Ripollès, 2006, p. 159-161).

Pau Casals, l'avinguda

[ˈtaβinˈguða ðe ˈpaw kaˈzaɫs]

És l'antiga carretera que va als Omellons i Fullea abans de construir-se l'actual variant per fora del poble. Comença a la plaça del Pou i acaba a la carretera de Fullea. Popularment s'anomena *la carretera*.

Pau de la Marina, cal

[ˈkaɫ ˈpaw ðe ˈla maˈrino]

Era una casa petiteta del pati del Castell, al costat de cal Ton del Cunya. La Marina era la dona del propietari.

Pau del Mestre, cal

[ˈkaɫ ˈpaw ðeɫ ˈmestre]

És al carrer de Santa Maria. També se'n diu *cal Cabo del Mateu*, perquè el Pau es deia *Mateu* de cognom. *La cabana de cal Pau del Mestre*, a la carretera de Maldà, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó tapada i està ubicada sota una era (BIEC, BI-52).

«Lluís Mateu Miró (Pau del Mestre)», «Collegi Germanes Dominiques (1945) [...]»: Ramona Mateu (Pau del Mestre)» (Poca, 2027, p. 101 i 196).

El renom *mestre* deu venir del corresponent llinatge, perquè apareix vinculat amb el cognom Mateu.

Pau del Pubill, cal [ˈkaɫ ˈpaw ðet puˈβiɫ]

El Pau, de cal Pubill dels Omellons, estava casat a cal Cabrer. *La granja de cal Pau del Pubill* és a peu de carretera dels Omellons, baixant a mà dreta, a l'altura del tomb del Cerdà.

Pau de les Nenes, lo [tɔ ˈpaw ðe tɛz ˈnɛnɛs]

Era de cal Pau del Mestre i l'anomenaven així perquè tenia cinc filles.

Paucileta o Pau del Grinyó, cal [ˈkaɫ ˌpawsiˈtɛtɔ] o [ˈkaɫ ˈpaw ðet ɣriˈɲo]

Era un altre nom que rebia *cal Grinyó*, al carrer de Montblanc. La Mundeta de cal Paucileta era de cal Grinyó. Pau Grinyó, de cal Cileta, fill de Maldà, que va rebre l'ofici dels Quisserris, fou el constructor de la majoria de cabanes de volta del terme.

Paula

V. *David (de la P.)*.

Paula del Borjades, ca la, o ca la Mundeta [ˈka ɫa ˈpawɫa t̪ ɓorˈdʒaðɛs] o [ˈka ɫa munˈdɛtɔ]

És l'última casa del carrer de Montblanc, on vivien la Mundeta i el Pau de cal Borjades.

«Ignasi Ribera Farré (Arico) i Dolores Sardà Miró (Paula Borjades), casats el 6 de març de 1915», «Munda Sardà Castañé (Paula Borjades)», «1959 [...] Joan Gaya Sardà (Mundeta)» (Poca, 2017, p. 58, 198 i 273).

Per les viles de l'entorn, el diminutiu de *Munda* dona nom a diverses cases: a les Borges Blanques hi ha una *ca la Mundeta* (Ripollès, 2006, p. 148), amb el corresponent apel·latiu, i al Vilosell, dues (Pere, 2006, p. 228).

Paula de la Càndia, ca la [ˈka ɫa ˈpawɫa ðe ɫa ˈkandjo]

«Ramon Martorell Ribera [...], Paula Càndia», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Tòfol Martorell Ribera, de ca la Paula la Càndia», any 1939 (Roig, 2014, p. 37).

Era tocant a cal Miquel de l'Abadia.

Pauló

V. **Menut del P.*

Paulona, la

«viuda Gaya, *alias* Paulona, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 55r).

No hem documentat cap casa anomenada *cal Pauló*. Com que també hem trobat *lo Menut del Pauló*, plantejem la hipòtesi que n'hi hagués hagut una. De tota manera, també podrien haver vingut d'una altra vila, com ara Maldà (Farré i Moix, 1993, p. 124) o el Vilosell (Pere, 2006, p. 245), on sí que hi ha *cal Pauló*.

Pebràs, lo

[tɔ peβras]

Era el renom d'una persona que tenia la fama de trobar molts pebrassos.

Pebre

V. *Bassa del P.*, **Molí del P.*

Pebre, la bassa del

[tɔ βasa t̪ peβre]

«Aubach, [...] por poniente con balsa del Molino y por norte con camino de Sanan» (*Apeo*, 150r); «balsa Molino» (*Amillar*, 1945, 81v).

Era al final del carrer de Senan. L'aigua baixava dels Omells, de l'Abeurada, cap al molí del Feliu, després cap al del Mateu, en acabat cap al del Mig i, finalment, cap a l'altre del Feliu. L'embassaven perquè el rec sol no donava per fer moure el molí.

Era la bassa del molí de farina de cal Ponç, que després va ser el molí del poble i s'anomenava així. Un avantpassat de cal Ponç, Jaume Anglès i Pons, exercint el càrrec d'alcalde de l'Espluga Calba abans de proclamar-se la Primera República, va impedir votar un convilatà. Quan van guanyar les eleccions els republicans, el perjudicat per la prohibició va denunciar-lo. La sentència enviava l'excalcalde a la presó, el qual, per esquivar el càstig, va anar a Madrid per veure si les influències polítiques el podien ajudar. Allà, les seves relacions amb generals carlins i altres personatges de l'alta societat de l'Estat li van anar minvant l'economia, que no estava a l'altura del grup social amb el qual alternava. Llavors, el molí, una de les seves pertinences, va passar a ser propietat municipal. A Vilaseca hem localitzat una *cova del Pebre* (Amigó, 2005, p. 108).

Pedaços, lo

[tɔ pa'dasos]

Era el renom del Cisco de cal Cabeça.

Pedrell

«Josep Padrell Navarro, natural de la Pobra de Mafumet, [...] fou mort, concretament a Horta, la matinada del 8 de setembre de 1936» (Rubió, 2011, p. 58); «Josep Pedrell Navarro» (*Spel.* 9, p. 20).

Mossèn Josep Pedrell i Navarro, nascut el 1898 a la Pobra de Mafumet, havia estat ordenat sacerdot el 1922 i era beneficiat i organista de la parròquia de l'Espluga Calba abans de la Guerra Civil espanyola. També exercia de capellà de les monges dominiques. Va ser assassinat a Barcelona, a Horta, el 8 de setembre de 1936, després d'haver intentat fugir cap a França. Les dues grafies documentades són *Pedrell* i *Padrell*.

Pedreny

«Josep Pedreny Massana, natural de la Pobra de Mafumet. 40 anys, capellà. Mort el 7 de setembre de 1936. Trobat a la carretera de l'Arrabassada» (Rubió, 2011, p. 58).

El fet que tots dos mossens, Josep Pedrell i Navarro i Josep Pedreny Massana, procedissin de la Pobra de Mafumet, fa pensar que potser els cognoms són variants gràfiques d'una mateixa forma. Davant la impossibilitat d'optar per una de les dues, respectem la grafia dels documents.

Pedrera, la

«Olivar, yermo, pedrera. Su situación: Pedrera, [...] por mediodía con camino de Villanueva, por poniente con ídem ídem» (*Apeo*, 159r/11r).

La peça de terra que rep aquest nom ha de ser adjacent a la pedrera dels Espilars, i el camí amb el qual afronta és el de Vilanova de Bellpuig. L'explotació de la pedra del sòl ha donat nom a diverses partides en poblacions properes, com ara Bellpuig, Sant Martí de Maldà, les Borges Blanques, Preixana, l'Albi o Fullella, i, en general, a la resta del territori català.¹⁷⁴

Pedreres, lo camí de les [lɔ ka'mi ðe tɛs pe'ðreres]

Després del Comellar de cal Pau, a la dreta de la carretera dels Omellons, hi ha el camí, privat, de la Pedrera. De fet, és el mateix que *lo camí dels Espilars*.

Pedrisa

«Maria Antònia [...], filla [...] de Ramon Padrisa, pagès, natural de Fullella, y de Magdalena Garlandí», any 1864 (*Bapt.* 1858, 94v); «María Pedrisa y Garlan-

174. Turull (2007, p. 104), Martín i Preixens (2005, p. 266), Amigó i Pere (2001, p. 332) i Arbós (2003, p. 123).

di» (*Matr.* 1875, 27v); «Torres y Pedrisa, Francisca», «Padrisa y Sesplugues, María» (*Bapt.* 1881, 8v i 68r); «Cinta Pedrisa Sesplugues» (*Naix.* 1895, 79r); «José Poca Pedrisa», «Teresa Poca Pedrisa», «Carmen Poca Pedrisa», «Juan Roig Pedrisa» (*Naix.* 1934, 24r, 13; 75r, 10; 102r, 4, i 199r, 12); «Pedrisa Sesplugues, Juan» (*Amillar.* 1945, 51v).

Apareixen un parell de noms d'home: Joan i Ramon, i també alguns de dona: Cinta, Elisa, Magdalena, Maria i M. Antònia. Les grafies documentades són: *Padrisa* i *Pedrisa*.

Pedró

«Maria Paula Pedró, viuda, majordona del dit rector» (*Roser* 1694, 3r).

Pedrol

«Pere [...], de Montblanch, fill [...] del quòndam Pere Pedrol, pagès, [...] y de Maria Pedrol y Sabater», any 1726 (*Matr.* 1699, 185v); «Francisca [...], filla [...] de Francisco Murtra [...] y Magdalena Murtra y Pedrol, [...] de Montblanch», any 1811, «Joseph [...], fill [...] d'Albert Carreras y de Maria Pedrol, pagès, tots d'Espluga de Francolí», any 1847 (*Matr.* 1791, 38r i 172); «Lucía Queralt y Pedrol» (MN 1859, 152v).

L'única persona que el porta de primer cognom és Pere Pedrol i Sabater, procedent de Montblanc i habitant a la vila per raó de matrimoni.

Pedrós

«Agnà Maria [...], filla [...] de Joseph Pedrós, pagès, y Tecla Siscart, [...] de Belianes», any 1842 (*Matr.* 1791, 156); «Miguel Pons Pedrós» (*Òbits* 1921, 74v, 5); «Agnà Pons Pedrós» (*Òbits* 1931, 24v, 13).

L'única persona que el porta de primer cognom és Agnà Maria Pedrós i Siscart, procedent de Belianes i habitant a la vila per raó de matrimoni.

Pedrós, lo puig, o lo tossal de Puigpedrós [tɔ.ˈputʃpeˈðros]

Amb 586 m d'alçària, no és pas la muntanya més elevada del seu sistema, sinó un mer contrafort septentrional de la serra de Vilobí, que, tanmateix, destaca pel fet de marcar el límit de tres termes municipals: l'Espluga Calba, Fullella i Senan. La població més propera és Fullella, a dos quilòmetres vers el sud-oest. A l'Espluga Calba cap altre cim arriba a aquesta altitud. Segons els informants, a dalt hi ha molta pedra.

«El terme de Senan afronta [...] a migjorn amb [...] el tossal de Puigpedrós, a ponent amb el terme de l'Espluga Calba», any 1622 (Gual, 2007, p. 743).

Troblem l'adjectiu *Pedró*s en diversos topònims simples: a Albatàrrec, Artesa de Segre i Seròs, a les comarques de Ponent, i arreu del territori acompanyant el genèric *puig* i donant nom a un cim: a Isona i Conca Dellà, a Dosrius, a Rabós, a Aguilar de Segarra i a Pals. Així mateix, als sectors de Meranges i Guils de Cerdanya, *el Puig-pedró*s és un massís d'una certa envergadura. En tots els casos es tracta d'un topònim preromànic; el nom era medieval, però s'hi havien trobat pedres anteriors.¹⁷⁵

Peirau

«Andreu [...], pagès, fill [...] de Joaquim Peyrau, de Vilanova del Picat [...] y Teresa Franc», any 1841 (*Matr.* 1791, 151).

Peytavi (2010, annex 1, p. 2029) remet la forma *Peyrau*, que documenta a Nefiac, a la codificada *Peirau*, també present a la província de Lleida (Institut Nacional d'Estadística).

Peiró

«Pere Peyró» (*Capbr.* 1574, 10r); «una filla d'en Peyró [...]: Isabet Joana», any 1576, «Miquel Peyró», any 1582 (*Bapt.* 1574, 7 i 15); «Bernat Peyró, d'Artesa», any 1595, «Ysabet Peyrona», any 1598 (*Matr.* 1580, 5v i 6v); «Margarita Peyrona», any 1599 (*Òbits* 1574, 12r); «Joan Peyró» (*Capbr.* 1607, 227v); «Joan Peyró», any 1648 (*Matr.* 1636, 9r); «Nadal Peyró» (*Capbr.* 1669, 36r); «Pere Peyró» (*Fund.* 1774, 19r, 17).

Hem documentat alguns noms d'home: Andreu, Antoni, Bernat, Jaume Joan, Joan, Miquel, Nadal i Pere, i alguns més de dona: Esperança, Isabet, Isabet Joana i Margarita. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, apareix la de mestre de cases. La grafia anotada sempre és amb i grega: *Peyro*, amb accent o sense.

Peixera, la

[ˈla paɪˈʃeɾə]

N'hi havia una a la font del Rollon i una altra al pou del poble. Totes dues feien de presa de l'aigua que baixava per la séquia molinant, que regava les hortes i que utilitzaven els molins de farina. Les peces de terra adjacents a la primera ara reben aquest nom.

«Peixera [...], por mediodía con azequia, por poniente con otra de la marmesoria de Miquel Teixidó», «Campa. Su situación: Peixera» (*Apeo*, 110r i 177v-178r); «partida: Peisera», «finca: sort de la Peixera, partida: Coll del Molí» (*Repartiment* 1942, 8r i 107r); «Partida: [...] Peixera» (*Amillar.* 1945, 3r).

En una sola citació se'n diu *la sort de la Peixera*. A Aspa una partida s'anomena *la Peixera*; a Alfés, *la Peixera Gran*; a Tartareu, *les Peixeres*; al Vilosell i Vall-

175. Turull (2007, p. 105), NomCat, Tort (2012, p. 285) i Moran (2018, p. 39).

clara hi ha *la peixera del Molí*, i a Ulldemolins, ja a la província de Tarragona, quatre topònims menors contenen aquest nom.¹⁷⁶

Peixera, lo camí de la

[ˈto ka'mi ðe ˈla paj'fɛrə]

És el camí que anava des de la vila fins a la peixera de la desapareguda font del Rollon.

«camino de Peixera» (*Repartiment* 1942, 223r); «oriente, camino Peixera; mediodía, casas; [...] partida: [...] l'Hort» (*Amillar*. 1945, 63v).

Pejan, cal

[ˈkaɫ paj'ʒan]

És al carrer de Montblanc, al carreronet sense sortida.

«Antonio Balsells, alias Paisan, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 133r); «Joan Balcells Arbós (Paixan)», matrimoni de l'any 1936, «Josep Balsells Arbós, [...] Paixan», naixements de l'any 1900 (*Spel*. 9, p. 20, i 32, p. 6); «Joan Balcells Sardà, de cal Paijan», any 1939 (Roig, 2014, p. 37); «alias Taixant» (*Amillar*. 1945, 53v).

Pijoan, un dels compostos a partir de la forma abreujada del nom personal *Pere* (*Pere* + *Joan*), té moltes variants, com ara *Pejoan*, molt difosa en el català oriental; *cal Pejan*, a Caldes, a la Baronia de Rialb i a Vilanova de Bellpuig, o *la masia del Peijà*, a la Fuliola. En el nostre cas, el primer *Pejan* es diu Balcells; efectivament, *Pere Joan* és un dels prenomes enregistrats en l'entrada del llinatge.¹⁷⁷

N'hem anotat altres exemples similars: a Alcarràs, *cal Peixan* dona nom tant a un restaurant com a una casa; a Vallclara, hi ha *cal Paisan*, *cal Pajarn* i també el cognom *Pejoan*; a l'Albi, el *Pijoan* documentat el 1612 deu ser el mateix que el *Pejoan* del 1590 i que el *Pere-Joan* del 1475; a Solivella, *Pajà* és un nom de casa, però a Arbeca *la casa del Paxé* potser té un altre origen. A Vallbona de les Monges, el 1930, existia el nom de família *Paisà*, procedent de Vilanova de la Barca; finalment, *Paysa* està documentat com a llinatge occità a Banyeres (Bigorra).¹⁷⁸

Pejan, l'hort del

«hort del Pajant, [...] por mediodía con camino de Sanan [...] y por norte con otra de la marmesoria de Miguel Teixidó» (*Apeo*, 152r).

176. Martín i Preixens (2005, p. 234 i 256), Corsà (2010, p. 242), Pere (2006, p. 222, i 2017, p. 154) i Pere i Amigó (1997, p. 289).

177. OnCat (vol. vi, p. 219b23-220a17), Turull (2007, p. 105), Pere (2017, p. 161) i Cullerés (2010, p. 145).

178. Pere (2017, p. 161 i 166), Grau (2012, p. 169), Lladonosa (1986), Moreu-Rey (1991, p. 183), Sans, Pau i Junyent (2014, p. 150), Piquer (1969, p. 18) i Martinis (2009, p. 416).

Pelai

«padrins: [...] Maria Palai Daumau y Pons», any 1819 (*Bapt.* 1773, 276r); «José Palay Genovart, [...] de Badalona, vecino de Barcelona» (*Matr.* 1939, 29r, 4); «Maria Camí Sayrach es va casar amb Josep Pelay i Guinovart el 28-10-1942» (Sayrach, 2009, p. 143); «Cisquet Camí Borràs i Judit Palay; al balcó, el seu gendre Josep Palay» (Poca, 2017, p. 159).

Les grafies anotades són: *Palai*, *Palay* i *Pelay*.

Pelat, cal

[ˈkaɫ peˈɫat]

Era al carrer que ara s'anomena *la costa de Sant Mateu*, costa amunt, en direcció a la Creu Grossa. Actualment és una casa del carrer de Santa Maria, una inscripció a la façana de la qual indica que la construcció és del 1778. *La cabana de cal Pelat* és al Mas Blanc².

«Padrins: Ramon Teixidor, fadrí, dit del Pelat», any 1792 (*Bapt.* 1773, 115r); «Ramon Teixidó, *alias* Pelat, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 48r); «Naixements: [...] Maria Teixidó Sardà, Pelat; [...]. Defuncions: [...] Ramon Teixidó Sardà, Pelat; [...].», any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Teixidó Josep, *àlies* Pelat» (*Contribució* 1936).

És un renom que es troba arreu, com ara a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 162) i a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 289-290).

Pelegrí

«creavit sive constituit *sagionem* in dicto loco Bernardum Pelegrí» (Perg. 1405/9); «Matheu [...], fill dels quòndam Antoni Pelegrí», any 1638, «Joseph Palegrí, pastor, del loch de Terrés», any 1648 (*Matr.* 1636, 2v i 8v); «una filla de Jaume Pelegrí, pagès, del loch de Terrés [...]: Maria Margarida», any 1644 (*Bapt.* 1624, núm. 119); «Chatarina Pelagrí», any 1652, «Joseph Pelegrí», any 1652 (*Òbits* 1650, 3v, 24, i 4r, 27); «Matheu [...], fill ets dels quòndam Antoni Pelegrí», any 1638, «Isidro Pelegrí, [...] de Fullea», any 1675 (*Matr.* 1650, 2v i 21r, 67); «Margarida Pons y Pelegrí» (*Celebr.* 1766, 44v); «Margarida Pelegrí» (*Fund.* 1774, 25r, 19).

Apareixen alguns noms d'home: Antoni, Bernat (lletinitzat en *Bernardum*), Isidro, Jaume, Josep i Mateu, i tres més de dona: Caterina, Margarida (i M. Margarida) i Maria. A part de la professió de pagès, hem anotat la de pastor. N'hem documentat diferents grafies: *Palegrí*, *Pelagrí* i *Pelegrí*, amb accent o sense.

Pelegrí, cal

«Ramon Sesplugues, *alias* Pelegrí, [...] rabal de Jesús» (*Apeo*, 44v).

La citació situa cal Pelegrí a la raval de Jesús.

Pellaire, cal

[ˈkaɪ peˈʎajre]

«Ramonet Torres (Pellaire)», any 1932, «Juanita Torres (Pellaire)», anys 1932-1933 (Poca, 2017, p. 113 i 114).

Era al carrer de Santa Maria. També hi és a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 163).

Pelletes, lo

[ˈto peˈʎetes]

Era un home de Vallbona que va viure una temporada a l'Espluga Calba i que arreplegava pells per a les fàbriques.

Pellisser

«Maria, filla de Miquel Pellicer y Rosa Pellicer y Cabestany», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312v); «Ramon [...], fill [...] de Miquel Miret, pagès, y de Rosa Miret y Pallisé», any 1819, «Emanuel [...], fill [...] de Joan Farré y d'Elena Farrer y Pallisé [...]; esta [...] de Térmens», any 1819, «Rosa Ferré y Pallisé», any 1822 (*Bapt.* 1773, 275r, 276v i 295v); «Antonio Rotg y Pallisé», «Ramon Miret y Pallisé», «José Farré y Pallisé» (*Matr.* 1875, 15r, 23v i 41v); «Antònia Farré y Pallisé» (*Òbits* 1878, 32r); «Roig Pallisé, Antonio», defuncions de l'any 1903, «Josep Roig Pallisé», defuncions de l'any 1904 (*Spel.* 44, p. 4, i 48, p. 23).

Apareixen dos noms d'home: Jeroni i Miquel, i quatre més de dona: Elena, Josepa, Maria i Rosa. Les grafies documentades són: *Pallice*, *Pallise*, *Pallisse* i *Pellicer*, amb accent o sense.

Pellissó

«Isabet [...], filla [...] de Ramon Pelliçó, pagès, y de Maria Magdalena Bergadà [...], de Senant», any 1745 (*Matr.* 1699, 204r); «padrins: Joseph Conillera y Pelliçó», any 1776 (*Bapt.* 1773, 18r); «Juan Vallverdú Pallisó [...], de Senant» (*Matr.* 1895, 68r, 7).

L'única persona que el porta de primer cognom és Isabet Pellissó i Berguedà, procedent de Senan i habitant a la vila per raó de matrimoni. Les grafies documentades són: *Palliso* i *Pelliço*, amb accent o sense.

Pelon, cal

[ˈkaɪ peˈʎon]

Era una casa del Redemú, que després va ser cal Pallot.

Pena

«testimonis: Bernat Peña y Pena, clergue y mestre de minyons de la present vila», any 1788 (*Matr.* 1699, 319v); «Bernat Pena, mestre de minyons, de Vilagrassa, fill [...] dels cònjuges, pagesos, Joan Pena y de Josefa Pena y Peña, de la Vall d'Aran»,

any 1794 (*Matr.* 1791, 9r); «padrins: Bernat Pena y Pena», any 1799, «padrins: Bernat Pena, d'Arres, de la Vall d'Aran», any 1816 (*Bapt.* 1773, 157v i 260v).

Es produeix una confusió entre els llinatges *Pena* i *Penya* en la persona de Bernat Pena i Pena, mestre, originari de Vilagrassa.

Penedès

«José Panadès Almendros, [...] de Barberà» (*Matr.* 1919, 68r, 4); «Ramon Garra Panadès» (*Òbits* 1921, 77r, 10); «José, [...], hijo [...] de [...] Àngel Gavarra [...] y Antònia Panadès Almendros, de Rocafort de Queralt, [...], any 1928; Gavarra Panadès, Teresa, any 1930» (*Bapt.* 1912, 345); «José, [...] hijo [...] de [...] José Panadès Almendros, natural de Bràfim, y Josefa Puvill Forcadas», any 1938 (*Bapt.* 1935, 25r); «Eugenia Panadès Pubill, [...] de Figuerola (Tarragona)», «Rosario Panadès Pubill» (*Matr.* 1950, 2r, 6, i 8r, 1).

Apareixen tres noms de dona: Antònia, Eugènia i Roser, i també un d'home: Josep. L'única grafia documentada és *Panades*, amb accent o sense.

Pensenya

«Joana Peysenya, espitalera; Bernat Penseylla» (*Roser* 1600, 12v).

Hem localitzat un cognom similar a les Borges Blanques, en la persona d'Alfred Perenya i Reixachs, que el 1921 fou president del patronat assessor de la direcció de la biblioteca popular d'aquesta vila (Macià, 2016, p. 193). El llinatge podria estar feminitzat; l'ortografia tampoc queda clara.

Penya

«Pere Penya, prevere, de la vila de Castelló de Farfànya, vicari de la present vila», any 1631 (*Bapt.* 1624, 11v).

Pepa, ca la, o cal Joan de la Pepa ['ka ʎa 'pepə] o ['kaʎ dʒu'an de ʎa 'pepə]

És una casa del carrer de Montblanc, que abans era *ca la Isabel*. El Joan era fill adoptiu de cal Moliner Ros. La mare es deia Pepa. Tothom li deia *lo Joan de la Pepa* i ara la casa ja es diu *ca la Pepa* o *cal Joan de la Pepa*.

«Joan Balcells Sesplugues (Pepa)» (Pocablog).

Perdius

V. **Ton de les P.*

Pere del Carafell, cal

[ˈkaɫ ˈpere ɫ ˈkaraˈfeɫ]

Era al carrer de Santa Maria, a la dreta de les escales que pugen cap a l'església.

Pere de la Cinta, cal

[ˈkaɫ ˈpere ɫa ˈsintə]

És com també es coneixia *ca la Cinta*, al carrer de Senan, quan era viu l'estadant anterior, el Pere. *La cabana de cal Pere de la Cinta*, a la partida del Mas Blanc, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó vista. Fa 2,10 m d'alçària i 2,80 m d'amplada.¹⁷⁹

Pere del Sec, cal

[ˈkaɫ ˈpere ɫ ˈsek]

És a l'avinguda de Pau Casals.

«bateig Rosita Roure i Codines, de cal Pere Sec» (*Spel.* 42, p. 19).

Perea

[peˈreə]

Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Manuel Perea Manresa, [...] natural de Lubrín (Almería)» (*Matr.* 1939, 74r, 5); «Perea Espasa, Òscar» (*Padró* 2013, p. 6).

Perelló

«Llorens Perelló, ecònomo» (*StMiquel* 1730, 52r); «Blasi [...], d'Arbeca, [...], fill [...] de Ramon Perelló, pagès, difunt, y de Rosa Perelló y Sants», any 1807 (*Matr.* 1791, 24v-25r); «Raimunda Sans Perelló: emigrada a l'Espluga Calba», any 1810 (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 98).

Hem anotat dos prenomes: Blasi i Llorenç. El trobem documentat ja el 1473 a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 338) i el 1553 (*Fog.* 1553), a Lleida (Segrià) i a Vimbodí (Conca de Barberà).

Perenunci, cal

[ˈkaɫ ˌpereˈnunci]

«Maria Torres Muntanyola, [...] Nunci», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7); «carrer Santa Maria: [...] Patarram (després, Pere Nunci)», «Tomàs Castellet Calvet, 1908 (Pere Nunci). [...] Casament de [...] Carme Torres Dalmau, (Pere Nunci), el [...] 1941» (Poca, 2017, p. 33 i 163).

Era una casa de la Raval, que després va ser al carrer de Santa Maria. Els de cal Pelat van comprar un bocí d'aquesta casa i el van unir amb la seva. Al *Perenunci* li deien *lo Patarram*, perquè era d'aquesta casa. El Pere era pregoner i sagristà campaner.

179. Martín i Preixens (2005, p. 326) i BIEC (BI-59).

Perer, en

«in parts dicts en Perers» (*Capbr.* 1510, 12v).

Perera

«Ramon [...], fill [...] de Joseph Cervera, vivint, y de Maria Cervera y Perera, [...] d'Arbeca» (*Matr.* 1791, 1r); «Magí, [...] fill [...] de Francisco Batlle y Perera y de Maria Batlle y Sants, [...] d'Arbeca [...] y refugiats [...] per la invasió dels francesos», any 1810 (*Bapt.* 1773, 218v); «doña Ramona Perera Sans» (*Matr.* 1908, 28r, 6); «Juana Roure Perera», «José María Roure Perera» (*Òbits* 1912, 35r, 13, i 116r, 18); «Ramon Roure Perera» (*Naix.* 1913, 16r, 39); «Perera Sans, Ramona» (*Contribució*, 274r); «Isidor Roure Perera», any 1936 (Rubió, 2011, p. 265); «Ramon Perera, de cal Roure», any 1939 (Roig, 2014, p. 38).

L'única persona que el porta de primer cognom és Ramona Perera i Sanç, procedent d'Arbeca i habitant a la vila per raó de matrimoni. El trobem documentat ja, en el fogatge de 1553, a Arbeca, el Cogul i Puiggròs.

Perera, la bassa de la

«la bassa de la Perera» (*Capbr.* 1633, 21r); «la bassa de la Perera» (*Capbr.* 1669, 28v); «la bassa de la Perera» (*Capbr.* 1717, 10r); «un hort clos ab uns trossos de tàpies, [...] partida dels Horts, [...] ab una bassa a la part de sol ixent» (*Capbr.* 1741, 11v); «que la universitat predita té, [...] en la partida dels Horts, altra bassa anomenada la bassa de la Perera», «en la partida dels Horts, [...] a sol ixent [...] part ab una bassa d'amerar cànem, [...] a mitgdia ab lo camí de l'Albi [...] y a tremuntana ab lo camí d'Arbeca» (*Capbr.* 1765, 18v i 177r).

El capbreu del 1692 també la situa a la partida dels Horts. Així, doncs, es deu tractar de la mateixa *bassa del Molí* o d'alguna d'adjacent. Com que el cognom *Perera* és posterior a la documentació del topònim, suposem que la referència és una perera com a arbre singular.

Perers

«Maria Rosa Parés Figueres, natural de Mont-roig» (*Òbits* 1887, 219r, 27).

L'única grafia documentada és *Parés*.

Peret

V. **Aleix del P.*, **Mília del P.* o *Llaunetes*.

Peret, cal

[ˈkaɫ peˈrɛt]

«Teresa Romeu (Peret)», any 1902 (Poca, 2017, p. 41); «Jaume Romeu Sumalla, de cal Peret; Josep Romeu Sumalla, de cal Peret; Ramon Romeu Sumalla, de cal Peret», any 1939 (Roig, 2014, p. 38).

Era l'última casa del carrer de Montblanc. Més antigament havia estat al carrer Major, davant de cal Salvador del Cabeça. La van comprar els de ca l'Àngel. És un nom de casa que retrobem arreu: al Vilosell, a la Pobra de Cérvoles, a Vallclara, a Ulldemolins, a l'Albi, a Fulleda i a les Borges Blanques.¹⁸⁰

Pereta

«Anton Boldú y Pereta, fadri, pagès, [...], d'Arbeca», any 1815 (*Matr.* 1791, 48v).

Pérez

«Manuela Pérez y Arnabat» (*Òbits* 1878); «San Nicolás Pérez, Isabel» (*Contribució*, 391r).

Manuela Pérez estava domiciliada a Montblanc.

Pericó, del

«Joan Esteve, del Pericó», any 1603 (*Bapt.* 1574, 58).

Peris

«Michaelis Peris, quòndam», «Joannes Periç» (*Capbr.* 1510, 5r i 10r).

Per aquestes dates hem localitzat un Joan París, la qual cosa pot fer pensar que s'hagi produït una confusió entre tots dos cognoms, ja que tenim *París* àmpliament enregistrat i *Peris* només en aquest document. Així i tot, els hem considerat independents, perquè no hem trobat cap Miquel París en els documents contemporanis a aquest. Tots dos prenomes estan llatinitzats: *Joannes* i *Michaelis*. Les grafies anotades són: *Periç* i *Peris*.

Perxe del Feliu, lo

[to ˈpeɾtʃe ɫ faˈliw]

«una finca de viña, partida Perche Faliu» (*Comitè* 1936, 71r); «finca: Perxe Feliu, [...] partida: sort dels Horts», «finca: l'Hort, partida: [...] Perxe Feliu» (*Repartiment* 1942, 133r i 345v); «Partida: [...] Perxe Feliu» (*Amillar.* 1945, 93r).

180. Pere (2006, p. 254; 2013, p. 207, i 2017, p. 169), Pere i Amigó (1997, p. 293), Amigó i Pere (2001, p. 238-239), Arbós (2003, p. 125) i Ripollès (2006, p. 164-165).

L'únic perxe que podia donar accés a una zona d'hortes havia de ser el de cal Feliu, ara desaparegut, que anava de la part de cal Feliu que afronta amb el Redemú fins on ara té la casa nova el Domingo de ca la Rossa.

Pescatera, ca la [ˈka ʎa peska'terɐ]

És al carrer de les Dues Cases. De fet, és *cal Conillera*, que prengué el renom perquè hi venien peix. A les Borges Blanques també hi és (Ripollès, 2006, p. 166).

Petit¹

«Hieronimus Petit, gallus, sive fransès», any 1605 (*Òbits* 1574, 16v).

El nom de família *Petit* és conegut tant en la llengua d'oc com en la d'oïl, perquè l'epítet pertany a tots dos dominis lingüístics (Astor, 2002, s. v. *Pichon*).

Petit²

«Miquel Petit, d'Albesa, fill de Joan Petit» (*Confirm.* 1688, 4r, 103).

En aquest cas, el llinatge sembla pertanyent al nostre domini lingüístic. La relació del portador amb la vila es limita al fet que, procedent d'Albesa, va venir a rebre el sagrament de la confirmació.

Petits

V. **Bassals P.*

Petronill, cal [ˈkaʎ patro'niʎ]

Actualment és al carrer Major. En la segona citació només consta la finca del Pla de la Bassa; no hi diu que aquest propietari tingués cap casa a la vila.

«lo Patronill», segle XIX (Arbós, 2010, p. 64); «Jose Sanaüja, *alias* Patronill, [...] olivar, [...] Pla de la Balsa» (*Apeo*, 217r); «Josep Sanahuja Ribera (Petronill)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «Sanahüja, Jaume, *àlies* Petronill» (*Contribució* 1936).

A les Borges Blanques hem localitzat *ca la Petronilla*; a Calafell rep aquest nom el marit d'una dona que es deia *Petronilla*. També és present en algun topònim, com ara *lo serrat del Petronill*, a les Valls del Valira (Andorra), o bé *el Molí del Petronillo*, a Santa Coloma de Queralt.¹⁸¹

181. Ripollès (2006, p. 167), Hugué (2015, p. 260) i NomCat.

Petura, lo

«un infant fill de Jaume Taxidó, dit lo Petura», any 1627 (*Bapt.* 1624, 5r).

La lectura del nom és insegura.

Pi, (de)

«Arnaldi de Pi» (Perg. 1183); «un fill de [...] Francesch Py [...]: Antoni Joan», any 1640, «un fill de Francesch Py [...]: Phylip Joan», any 1643 (*Bapt.* 1624, núm. 41 i 107r); «Francesch Pi, sastre» (*Òbits* 1650, 1v, 5).

Hem anotat quatre prenomes: Antoni Joan, Arnau (l'latinitzat i declinat en genitiu: *Arnaldi*), Felip Joan i Francesc. Entre la primera citació (1183) i les següents (1640-1650), dels fills del sastre Francesc Pi, hi ha cinc segles de diferència. Les grafies documentades són *Pi* i *Py*.

Pi i Margall, la plaça de

«la plaça Pi i Margall» (*Òbits* 1934, 65r, 4).

Era el nom que va rebre la plaça del Pou durant el període del 1932 al 1939.

Pibernat

«Hijacintho [...], de l'Albi, fill dels quòndam Pere Pybernat, pagès», any 1638 (*Matr.* 1636, 2v).

L'hem documentat una sola vegada per raó de casament, procedent de l'Albi. Amigó i Pere (2001, p. 330-331 i 341) suposen que en aquella localitat és una evolució de *Pebernat* per tancament fins a *i* de la *e* de la primera síl·laba.

Pic

V. **Comellar d'en P.*, **Font d'en* (o *del*) *P.*

Pic, la font d'en

[ʔa 'fɔn dem 'pik]

Era un *canalenc*¹⁸² pel qual s'escorria l'aigua del pla de la Bassa. Només rajava quan hi havia abundància d'aigua i ara està seca. Era al pla de la Bassa, concretament al pla del Viudo, pujant pel camí del Pla de la Bassa, a mà dreta, passat mig quilòmetre de la font d'en Conill i abans d'arribar al terme de Fullea. La font d'en Conill, una mica més lluny del camí del Pla de la Bassa, es troba primer, a la dreta, i la d'en Pic, a l'esquerra.

182. El DCVB no conté aquest nom comú, recollit de boca d'un dels informants.

Picamixó, cal

[ˈkaʎ ˌpikamiˈʃo]

És al carrer Major.

«Joseph Cunillera, àlies Peret del Picamuxó» (Recanasió 1846); «Pere Miret Torres, de cal Picamoixó; Salvador Miret Torres, de cal Picamoixó», any 1939, «Josep Miret Cunillera, de cal Picamoixó», any 1939 (Roig, 2014, p. 37 i 39); «Concepció Ribera Miret (Picamixó)» (Poca, 2017, p. 198).

A les Borges Blanques hi ha *cal Mixó*; a Calafell, *cal Moixó*, i a Vallclara, *cal Mixoner* i *cal Mixoneret*.¹⁸³

Picamixó, lo racó del

«finca: recó del Picamixó, [...] partida: Graus» (*Repartiment* 1942, 154v).

Pigat de l'Agna, lo

[ˈto piˈʎad de ˈʎagnɔ]

«[...] Teixidor Pons (“Pigat” de l'Agna)» (Poca, 2017, p. 104).

Pijoan

«una filla de Joseph Pijoan, sabater, y de Maria Pijoan y Josa [...]: Francisca», any 1811 (*Bapt.* 1773, 227r); «Gili Pijuan, Pablo» (*Contribució*, 198r); «Aixalà Pijuan, Pablo, vecino Omellons» (*Amillar.* 1945, 86v); «Jorge Pijoan Font» (*Naix.* 1945, 36v, 6).

Hem anotat dos prenomes: Jordi i Josep. A part de l'ofici de pagès, apareix el de sabater. Hem documentat la forma *Pijoan* i, a més, la castellanitzada *Pijuan*.

Pilars

V. **Coma dels Espilars* o *dels P.*

Pilars, los

«de ipsa Calba et pervadit usque ad ipsos Pilars», any 1151 (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 86, p. 138); «in parte vocata los Pilas» (Perg. 1369); «in partita dicta los Pilas» (*Capbr.* 1510, 6v); «la partida dita dels Pilars» (*Capbr.* 1574, 10r); «finca: Pilàs [...] partida: Aspilàs» (*Repartiment* 1942, 37r).

Ha de ser el nom antic de l'actual partida dels Espilars, que és *los Pilars* fins al 1574. A partir d'aleshores desapareix com a tal i només el recupera, esporàdicament, el document del 1942. El *pilar* sol designar un petit oratori, de vegades només una simple columna o un pilar coronat d'una efígie pietosa, quasi sempre a la vora d'un camí. D'una manera més genèrica, es tracta de la fixació toponími-

183. Satorra (2008, p. 244), Ripollès (2006, p. 145), Hugué (2015, p. 229) i Pere (2017, p. 152-153).

ca del substantiu *pilar*, ‘columna circular’. Altrament, és clar que encara abunden més en la toponímia els noms que venen de pilars d’edificis, ponts, etc. En els municipis propers hem localitzat topònims que contenen el nom a l’Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 343), a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 296) i al Vilosell (Pere, 2006, p. 258). Coromines aporta l’exemple del *Pilar de les Forques*, de Vallfogona de Riucorb. Les nostres partides dels Espilars i de les Forques són contigües.¹⁸⁴ Potser hi ha alguna relació entre tots dos noms.

Pilars, lo pla dels

«al pla dels Pilars» (*Capbr.* 1510, 6r).

Ha de ser el mateix pla que després s’anomenaria *dels Espilars*.

Pilat

V. **Rentamans de P.*

Piles

«un fill de Jaume Piles, torner: [...] Phylip Isidoro», any 1641 (*Bapt.* 1624, núm. 59); «Magdalena Piles, donzella, de Vimbodí», any 1644 (*Matr.* 1636, 6v).

Hem anotat tres prenomes: Felip Isidoro, Jaume i Magdalena.

Pinell

«Testimonis: Pere Pinel, tots de Sant Martí», any 1597 (*Matr.* 1580, 6r).

De fet, el personatge no té altra relació amb l’Espluga Calba que l’avinentesa d’haver vingut a fer de testimoni d’un casament, en el qual el jove que s’esposava també era originari de Sant Martí de Maldà.

Pinent

«Maria Jové Pinent, de Vallbona de les Monges, casada amb Josep Andreu (Viure) el 1868» (Poca, 2017, p. 20); «Rosa Pinén Saltó, natural de Vallbona de las Monjas» (*Òbits* 1887, 186r, 40); «Antonio Busquets Princent, soltero, maestro [...] de San Hilario Sacalm» (*Matr.* 1916, 8r, 1); «Raymunda Jové Pinent» (*Òbits* 1918, 60r, 23); «Maria Jové Pinent» (*Òbits* 1931, 13r, 11).

Hem anotat la forma *Princent*, procedent de Sant Hilari Sacalm (1916), com a variant gràfica de *Pinent*.

184. Turull (2007, p. 106) i OnCat (vol. vi, p. 225b23-42).

Pinós

«Santiago Torrents Pinós, [...] de Barcelona» (*Matr.* 1939, 60r, 7).

Pintor, cal

[ˈkaɫ pinˈto]

Es produeix una confusió entre el nom de la casa i el llinatge: el Josep i el Joan Torredelflot s'anomenaven *Porta* de cognom i eren de *cal Pintor* de Massoteres. A l'Espluga Calba eren de cal Pau.

«Josep Torradelflot Porta (Cal Pintor, de Massoteres)», casament de l'any 1926 (Poca, 2017, p. 91); «Juan Torredelflot Pintó, [...] de Masoteres» (*Òbits* 1934, 107r, 18); «Els béns [...] eren propietat de José Torredelflot Pintó» (*Comitè* 1936, 71r).

Pinyol

[piˈɲoɫ]

Apareixen uns quants noms d'home: Anton, Esteve, Felip, Francesc, Joan, Josep (i Josep M.) i Ramon, i també uns quants de dona: Antònia, Dolores, Manuela, Maria, M. del Carme i Montserrat. Ramon Pinyol i Vallverdú, de cal Marquet, va ser batlle regent del 21 al 27 de juny de 1936. Era amic de l'alcalde i aquest li va deixar el lloc a causa de la malaltia que li impedia continuar en el càrrec. Hi va ser de regent mentre no en van elegir un altre. Actualment, catorze persones el porten de primer cognom.

«Joan Pinyol, de Senant», any 1591 (*Matr.* 1580, 3r); «Esteva Pinyol, [...] Antoni Joan Pinyol, [...] de Senant», any 1714 (*Matr.* 1699, 176r); «Francesc [...], fill [...] d'Anton Pinyol y de Josepha Pinyol y Texidó», any 1764 (*Òbits* 1699, 73r); «Josepha [...], filla [...] de Joan Minguell, pagès, y de Maria Pinyol», any 1822 (*Matr.* 1791, 67v-68r); «Josep Balcells Piñol (Rafel), [...] en la guerra de Cuba (1895-98)» (*Spel.* 30, p. 15); «Ramon Piñol Vallverdú» (*Comitè* 1936, 65r); «Piñol Vallverdú, Ramon» (*Amillar.* 1945, 51v); «Maria del Carmen Piñol Amorós», «Juan Piñol Amorós» (*Naix.* 1945, 87v, 6, i 96r, 4); «Piñol Tapiol, Josep» (*Padró* 2013, p. 6).

El trobem documentat ja, el 1358, a Juncosa, els Torms i Vinaixa (*Fog.* 1358); el 1422, a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 297), i, el 1497, a la Granadella (*Fog.* 1497). Fins al segle XIX la grafia anotada és *Pinyol* i, a partir del segle XX, apareix la forma castellanitzada *Piñol*.

Pinyol, lo bosc del

[to ˈβoz ðeɫ piˈɲoɫ]

És una serra pertanyent al terme municipal de Senan molt freqüentada pels boletaires de l'Espluga Calba.

Pio, lo

«Josep Tilló Bernat (dit lo Pío): emigrat a l'Espluga Calba», any 1810 (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 98).

No sabem si el renom del personatge d'Arbeca té res a veure amb el seu cognom, amb el qual guarda una certa semblança fonètica. A Arbeca, existeix *cal Pío* com a nom de casa (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 167).

Pipa

V. **Ton de la P.*

Pipa, cal

[ˈkaɫ ˈpipə]

És al carrer que puja des de la plaça de l'Església fins al Castell, tocant a cal Sabater del Ninyo.

«Baltasar Castañé (Pipa)», any 1932, «Ramon Castañé (Pipa)», any 1944 (Poca, 2017, p. 113 i 192).

A les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 168) i a Sant Martí de Maldà també hi ha *lo Pipa*; a l'Albi, *cal Pipes* (Amigó i Pere, 2001, p. 345), i a la Pobla de Cérvoles, *lo racó del Pipa* (Pere, 2013, p. 210).

Piquer¹

V. **Mas d'en P.*

Piquer²

«Maria [...], filla [...] dels cònjuges, Jaume Piqué y Rosa Miquel, de Belianes», any 1842 (*Matr.* 1791, 154r); «Rosa [...], filla [...] dels cònjuges Anton Andreu, d'esta, y Maria Piquer, de Belianes», any 1843, «Maria Andreu y Piquer», any 1845 (*Bapt.* 1824, 291 i 305); «José Andreu Piqué» (*Òbits* 1903, 196r, 22).

L'única persona que el porta de primer cognom és Maria Piquer i Miquel, procedent de Belianes i habitant a la vila per raó de matrimoni. Les grafies anotades són: *Piqué* i *Piquer*.

Piquer, lo mas d'en

«ab l'aiguavessant del mas d'en Piquer, [...] a tremuntana tota serra de la Font d'en Conill» (*Capbr.* 1669, 67v).

Com que no tenim documentat el llinatge *Piquer* fins al 1842, plantejem que el propietari d'aquest mas podria ser del poble veí de Fullea, dins del terme municipal del qual es troba estrictament la partida del Mas d'en Piquer.

Pira

V. **Janet de P.*

Pista

V. *Doctor Alfons Modolell* o *P.*

Piteu, lo

«Joseph Torres, dit lo Piteu, pagès», any 1719 (*Òbits* 1699, 9v).

Antigament s'anomenava *piteu* un nadiu del Poitou, regió del sud de França (DCVB).

Pitillo, lo

[t̪o piˈtiʎo]

És un bocí molt petit, després del molí del Cila, pel qual ara passa la carretera dels Omellons.

«partida: Petillo; [...] norte, carretera de Omellons», «finca: Pitillo, [...] partida: Sort dels Horts» (*Repartiment* 1942, 87r i 351r); «Partida [...]: Petillo» (*Amillar*. 1945, 25v i 26r).

La /i/ inicial de la forma viva, que és /e/ en dues de les citacions, es pot explicar per etimologia popular, perquè els informants van descriure la peça de terra com un tros molt petit, com el *pitillo* del porc. *Petillo* també podria venir d'una variant de *pletill*, derivat i sinònim de *pletiu* (< *pleta*). N'hi ha força exemples: *lo Petillo* és una partida dels Torms; també és una valleta de l'Alt Pallars, entre la baixa Vall d'Espot i la Vall d'Àssua; *los Clots de Petillo*, un afluent de la Montanyeta d'Erill (Vall de Boí); *los Petillos* i *el Corral de la Petilla*, a Vallada, o *el Petillet*, a Almiserà.¹⁸⁵

Pixapolida, la

[t̪a piʃapuˈtiðɔ]

El DCVB defineix el nom comú masculí *pixapolit* com un 'home molt tocat i posat, d'aparença efeminada' i l'ubica a Puigcerdà. A Sant Celoni existeix *cal Pixapolit*.

Pla

«Joseph [...], fill [...] dels cònjuges Ramon Miró, mestre de cases, de la present, y Magdalena Pla, de Maldà», any 1861, «Jaume Miró Pla», any 1863 (*Bapt.* 1858, 47r i 91v-92r); «Rosa Miró y Pla», any 1878 (*Matr.* 1875, 29, 4); «Jaime Miró y Pla» (*Òbits* 1880, 6r, 20); «Juan [...], hijo [...] de [...] Antonio

185. Turull (2007, p. 105) i OnCat (vol. vi, p. 214a51-56).

Pla Zaragoza, sillero, natural de Càlitg (Tortosa) y Maria Valls [...], ambulantes», any 1895, «abuelos: [...] Maria Miró Pla», any 1905 (*Bapt.* 1892, 128 i 345); «Juan Miró Pla», «Magdalena Pla Palau» (*Òbits* 1903, 5r, 11, i 176r, 2).

Hem documentat dos noms d'home: Antonio i Joan, i un de sol de dona: Magdalena. Els dos primers, de fet, originaris de Càlig (Baix Maestrat), no devien viure a la vila, perquè estan qualificats d'«ambulants».

Pla de la Bassa

V. **Camí del P. de la B.* o *Camí de Montblanc*.

Pla de la Bassa (Bona), lo

[to 'p̪a ðe ʎa 'βas̪]

És una partida important, propera al nucli urbà, sortint d'aquest en direcció sud-oest, entre el fondo dels Escabrerers, a la part obaga, i el dels Masos, al solà. La presència de la bassa no és del record dels informants. La denominació *lo Pla de la Bassa Bona* només apareix entre els anys 1669 i 1765. El document del 1669 indica que en aquella data la universitat hi tenia una feixa de terra. A Fullella s'anomena *lo pla de la Bassa* una zona que toca a l'Espluga Calba, pels Masos i el puig Pedrós. L'apreciació del nom al municipi veí és que es tracta més aviat d'una denominació emprada per a terres del nostre terme o, almenys, usada per propietaris de la nostra població.

«in partida a lo Pla de la Basa» (*Capbr.* 1510, 12v); «al Pla de la Bassa [...] a tramuntana ab lo camí que-s va a Sennant» (*Capbr.* 1574, 35r); «la partida del Pla de la Bassa» (*Capbr.* 1607, 319v); «partida del Pla de la Bassa» (*Capbr.* 1633, 173r); «posseheix dita comanda, [...] al Pla de la Bassa Bona, una feixa de terra» (*Capbr.* 1669, 8r); «en la partida del Pla de la Bassa Bona, [...] a mitg-dia ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1692, 4r); «al Pla de la Bassa Bona», «partida del Pla de la Bassa» (*Capbr.* 1741, 6r i 12r); «en la partida del Pla de la Bassa Bona», «partida del Pla de la Bassa» (*Capbr.* 1765, 8r i 169v); «Pla de la Balsa» (*Apeo*, 28r); «Partida: [...] Pla de la Bassa», «Pla de la Bassa» (*Amillar.* 1945, 23r i 29v).

També s'usa el nom en plural, *los Plans de la Bassa*. Als Omellons hi ha el mateix nom de partida; a Vinaixa, *lo Pla de les Basses*, i al municipi de Forès, el raval del *Pla de la Bassa*.¹⁸⁶

V. t. **Dona Morta, la* (o *na*).

Pla de la Bassa, lo camí del

[to ka'mi ðet 'p̪a ðe ʎa 'βas̪]

És el camí que puja al Pla de la Bassa, sortint del poble pel carrer de Montblanc. A l'esquerra hi ha el puig Pedrós. En una ocasió també apareix el nom en

186. Arbós (2003, p. 37), Martín i Preixens (2005, p. 389) i OnCat (vol. vi, p. 234b26).

plural: *lo camí dels Plans de la Bassa*. Antigament devia continuar cap a Montblanc, per això en una citació se'n diu *lo camí del Pla de la Bassa i de Montblanc*.

«camino del Pla de la Basa» (*Capbr.* 1510, 6v); «lo camí que va al Pla de la Bassa» (*Capbr.* 1574, 13r); «lo camí del Pla de la Bassa y de Monblanch, [...] a tremuntana ab lo camí de Senant» (*Capbr.* 1607, 319v); «lo camí Pla de la Bassa» (*Capbr.* 1765, 113v); «camino Pla de la Basa», «Camino dels Plans de la Bassa» (*Repartiment* 1942, 40r i 345v); «camino de Pla Bassa» (*Amillar.* 1945, 29v).

V. t. **Montblanc*, *lo camí de*; **Ral*, *lo camí*.

Pla de la Bassa, lo carrer del

«vico Plano de la Basa», «vico quo itur Pla de la Basa» (*Capbr.* 1510, 16v i 17v).

Deu correspondre aproximadament a l'actual *carrer de Montblanc*. Devia anar des del nucli urbà fins a la bassa Bona o bassa Dolç. Era una zona de corrals.

Pla de la Bassa, lo solà del [to so'ta ðet 'p̄ta ðe ʔa 'βasɔ]

La part solana del Pla de la Bassa és cap al fondo dels Masos.

«situs in solano Plani de la Basa» (*Capbr.* 1510, 19v); «al solà del Pla de la Basa» (*Capbr.* 1607, 372r); «al solà del Pla de la Bassa, [...] a migjorn ab lo camí que·s va a Fullea [...] e a tramuntana ab lo camí que·s va a Montblanch» (*Capbr.* 1574, 20r).

Pla de na Bota, lo

«a la Coma de na Gaya y Pla de na Bota, [...] a migjorn ab lo camí va a Montblanch» (*Capbr.* 1607, 409v).

Sembla que es refereix a algun tros que tenien els de cal Bota a la Coma d'en Gaia, i potser la propietària era una dona de la família.

Pla Cabrer, lo

«al Plan Cabrer; affs. [...] vico quo itur a Valbona» (*Capbr.* 1510, 25r).

Devia ser la partida que actualment s'anomena *los Escabrrers*; per tant, devia ser equivalent o adjacent als *Cabrrers* i a *la Coma dels Cabrrers*. Modernament, *lo pla del Cabrer* era damunt del corral de cal Sastre, a la Creu, on ara hi ha una pedrera: era una finca de cal Cabrer.

V. t. **Cabrer*, *los*; **Coma dels Cabrrers*, *la*.

Pla de la Creu, lo

«al Pla de la Creu [...], cum vico quo itur a Maldà» (*Capbr.* 1510, 34r); «lo Pla de la Creu» (*Capbr.* 1607, 288v); «la partida del Pla de la Creu» (*Capbr.* 1765, 114r i 128v); «Pla de la Creu, [...] por oriente con el camino de Belianes» (*Apeo*, 2r); «partida: Pla de la Creu» (*Repartiment* 1942, 39r); «Partida: [...] Pla de la Creu» (*Amillar.* 1945, 12r).

Deu ser equivalent a la partida de *la Creu*.

Pla dels Espilars, lo

[tɔ 'pɫa ðetʒ aspi'ɫas]

«partida del Pla dels Spilars, [...] a mitgdia y ponent ab lo camí de Vilanova», «lo Pla dels Spilars» (*Capbr.* 1633, 126v i 143v); «lo Pla dels Espilars» (*Capbr.* 1717, 91v); «partida: Pla dels Aspilàs» (*Repartiment* 1942, 19r); «Partida: [...] Pla dels Aspilàs» (*Amillar.* 1945, 6r).

Deu ser equivalent a la partida dels *Espilars*.

Pla de les Forques, lo

«al Pla de les Forques, [...] a tremuntana ab lo camí va a Vilanova» (*Capbr.* 1607, 277v); «partida del Pla de les Forques, [...] a ponent ab [...] l'ayguavesant de les Forques» (*Capbr.* 1633, 103v); «partida: Pla de les Forques» (*Repartiment* 1942, 40r); «Partida: [...] Pla de les Forques» (*Amillar.* 1945, 12r).

Deu ser equivalent a la partida de *les Forques*.

Pla d'en Gili, lo

«al Pla d'en Gili», «al pla d'en Gilles» (*Capbr.* 1510, 21r i 22v).

Devia ser alguna finca el propietari de la qual tenia *Gili* com a nom de família. A Lleida existeix el topònim *Sant Gili*, i a Tàrraga, *lo clot de Sant Gil* (Turull, 2007, p. 110). Remarquem que la segona citació conté el nom en la forma francesa, *Gilles*.

Pla d'en Guiu Joan, lo

«plano den Guiiu Joan» (*Capbr.* 1510, 16v).

Moll (1982) conté *Guijuan*, com a grafia aglutinada dels dos noms, *Gui* (= *Guiu*) i *Joan*. A Tamarit de Mar està documentat un Pere Guinjoan, el 1594 (Amigó, Muntanya i Sanmartí, 2017, p. 184).

Pla o la Plana de na Josa, lo

[tɔ 'pɫa ðe na 'dʒozɔ]

Era del Joan de ca la Josa i es troba a prop del poble, al començament de les Basses, partida amb la qual la identifica el capbreu del 1765. Segons la documen-

tació, era dins de la Coma del Molí o dels Oms, i les afrontacions són: al nord, el camí d'Arbeca, la síquia del Molí o síquia Regadora i la serra de les Forques, i al sud, la devesa del Senyor, la síquia Major i les basses d'amerar cànem (actual partida de les Basses). També es considera que és la mateixa partida que la del Molí de Farina. Podem atribuir a un error del copista el fet que una de les citacions l'anomeni *la Plaça* en lloc de *la Plana*.

«partita vulgariter dita la Plana de na Josa» (*Capbr.* 1510, 5r); «a la Coma del Molí una peça de terra anomenada la Plana de na Josa [...], a tramuntana ab lo camí *que* va Arbeca» (*Capbr.* 1574, 91v); «al lloch dels Homs una pessa de terra [...] anomenada la Plassa de na Josa, [...] a migjorn ab la devesa del Senyor» (*Capbr.* 1607, 370v); «partida del Pla de na Josa, [...] a mitgdia ab las bassas d'amerà cànem [...] y a tremuntana ab l'aiguavessant de la serra de las Forcas» (*Capbr.* 1669, 63r); «a la partida del Pla de na Josa, [...] a tremuntana ab la séquia *que* va l'aigua al Molí» (*Capbr.* 1717, 12v); «en la partida del Molí de Farina o del Pla de na Josa, [...] a mitgdia ab la síquia Major [...] y a tremuntana ab la síquia Regadora o dels particulars» (*Capbr.* 1765, 122r).

En els primers textos (1510-1607) és *la Plana de na Josa* i en els darrers (a partir del 1669) passa a ser *lo Pla*. En principi, una *plana* és més gran que un *pla*, però en aquest cas funcionen com a sinònims. Tenim documentat el llinatge Josa a la vila des del 1510. La partida del *Mas de na Josa* està enregistrada a l'Albi ja el 1548, i la del *Mas d'en Josa*, al Vilosell, el 1507.¹⁸⁷

Pla del Turc, lo

[tɔ 'pɫa t̪ 'tɜrk]

És un bocinet petit que separa el terme de l'Espluga Calba del de Maldà, damunt de la Vallada.

«Pla del Turch, [...] por norte con término de Maldà» (*Apeo*, 167r); «partida: Pla Turc» (*Repartiment* 1942, 46r); «Partida [...]: Pla Turch» (*Amillar.* 1945, 14r).

Pla d'en Vidal, lo camí del

[tɔ ka'mi ðeɫ 'pɫa ðem bi'ðat]

És a la carrerada de Maldà, a la baixada de les Vallades d'Aquí Baix. És un camí gran que encara existeix i que s'usava per a portar el ramat a la muntanya. Passava entre la Portella i anava cap a Fullella i Tarrés. *Lo Pla d'en Vidal* és al terme de Maldà; a la Curullada (la Segarra), un tros de terra també s'anomena així; a Fullella, *lo Comellar d'en Vidal* era una partida, actualment desapareguda, que limitava amb Senan (Arbós, 2003, p. 61); a Vallbona de les Monges, en l'amillament del 1872, hi ha documentada la de *la Coma del Vidal* (Piquer, 1969, p. 33).

V. t. *Vallades, lo camí de les; Espilars (i Vallades), lo camí dels*.

187. Amigó i Pere (2001, p. 290), Pere (2006, p. 211) i Martín i Preixens (2005, p. 439).

Plaça

V. *Església, *Pati o P. del Castell, Xaparro de la P. o Jaume del Xaparro.

Plaça, la

[ˈla ˈpʎasə]

És el nom més antic (1510) i el que s'ha conservat com a forma més habitual en la parla. Els altres dos noms, *la plaça de l'Església* i *la plaça Major*, apareixen per primer cop en el capbreu del 1574 i són més freqüents en la documentació.

«prope la Platea», «in vico dicto la Plaça», «ad Platea dicta villa» (*Capbr.* 1510, 10r, 13r i 31r); «en la Plaça [...] a migjorn ab lo solà de la Vila» (*Capbr.* 1574, 69r); «la Plassa» (*Capbr.* 1607, 300v); «en la Plassa» (*Capbr.* 1692, 12v); «en la Plassa de la referida vila [...] y a tremuntana ab lo carrer que va a la Iglésia», «los quals prein-certs edictes foren publicats [...] en la Plassa de la vila» (*Capbr.* 1765, 6r i 17r).

Plaça, de la

«Jaume Sesplugues, de la Plaça» (*Bapt.* 1574, 4); «Pere Texidor, de la Plasa» (*Matr.* 1580, 1r); «Antonius Texidor, de la Plasa», any 1581, «Miquel Sesplugues, de la Plassa» (*Òbits* 1574, 2v i 26r); «Jaume Teixidor, de la Plassa [...]»; Jaume Sesplugues, de la Plassa [...]; Jaume Selma, de la Plassa» (*Test.* 1621, 57v); «Miquel Sesplugues, de la Plassa», «Toni Selma, de la Plassa» (*Capbr.* 1669, 37v i 87v); «un fill de Ramon Gaya, de la Plaça», any 1692 (*Bapt.* 1685, 15v, 6); «Ramon Valls, de la Plassa» (*Concòrdia* 1722, 50v); «Miquel Sesplugues, de la Plaça» (*Llevador* 1725, 26r); «Jaume Ramon Selma, pagès, de la Plaça», «Miquel Sesplugues, de la Plaça, pagès» (*Fund.* 1774, 24r i 55r); «viuda Sesplugas, de la Plasa» (*Llevador*, 1r); «Cristóbal Sesplugues, de la Plaza», «Ramon Farré, de la Plaza» (*Apeo*, 97r i 99r).

Plaça, lo carrer de la

«al carrer que va a la Plaça, [...] a migjorn ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1574, 50v); «lo carrer va a la Plassa» (*Capbr.* 1607, 437v); «en la Plasseta, [...] a tremuntana ab lo carrer qui va a la Plassa» (*Capbr.* 1669, 100v); «en lo carrer que va a la Plassa, [...] a tremuntana ab lo fossar» (*Capbr.* 1765, 126v).

Suposem que es tracta del tram més oriental de l'actual carrer de Santa Maria, que donava a la plaça Major, que no era pròpiament la de l'Església.

Plaça al Portal (Major), lo carrer de la

«en la plaça Major, [...] a sol ponent e a tramuntana ab lo carrer que va de la Plaça al Portal» (*Capbr.* 1574, 9v); «lo carrer que puge del dit Portal a la Iglésia» (*Capbr.* 1633, 27r); «lo carrer que va de la Plaça al Portal Major» (*Capbr.* 1717, 113r); «al carrer qui va a la Plaza y Portal Major, [...] a tremuntana ab la plaza del Pou» (*Capbr.* 1741, 62v); «en lo carrer que va a la Plassa y Portal Major, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1765, 50r).

Suposem que és, més o menys, el tram de l'actual carrer de Santa Maria comprès entre la plaça de l'Església i el perxe de cal Ponç, és a dir, *lo portal Major*, el qual, efectivament, té al nord la plaça del Pou.

Placeta

V. **Borres de la P.* o Borretes o Malena del Borres, **Macià de la P.*, **Prior de la P.*

Placeta, de la

«Joan Bota, de la Plaseta», any 1586 (*Òbits* 1574, 16v); «una filla de Joan Gaia, de lla Plaseta», any 1626 (*Bapt.* 1624, 4v); «Ramon Valls, de la Placeta», «Ramon Bota, de la Placeta» (MN 1697, 27/12/1704 i 4/17/1713); «Ramon Valls, de la Plaseta» (*Capbr.* 1717, 5r); «Ramon Valls, de la Placeta» (*Llevador* 1725, 53r); «Joseph Teixidó, de la Placeta» (*Capbr.* 1765, 108r); «padrins: Ramon Valls, de la Placeta», any 1775 (*Bapt.* 1773, 17v); «Rosa Teixidor, de la Plaseta» (*Llevador*, 1r); «José Miró, de la Plaseta» (*Apeo*, 58r).

Tant pot referir-se a *la placeta de l'Hospital* com al *carrer de Santa Maria*, com també a un tram d'aquest. *La Placeta* de la darrera citació deu ser la *de l'Estrada*.

Placeta, lo carrer de la

[tə ka're ðe tə pta'setə]

«in vico dicto la Placeta», «al carrer de la Placeta» (*Capbr.* 1510, 7r i 12r); «la Plaçetta [...] a tramuntana ab lo carrer *que* va a la plaça», «en la Plaçetta [...] a migjorn ab lo Mur de la vila [...] e a tramuntana ab lo carrer *que* va al Portal» (*Capbr.* 1574, 41v i 66r); «en la Plasseta y part en lo carrer va a la Plasseta, [...] a tremuntana ab lo sementiri de l'església» (*Capbr.* 1607, 360r); «ab lo carrer qui va a la Plasseta, a ponent ab la plasseta de l'Hospital y a tremuntana ab lo barri Nou», «a mitgdia ab dita Placeta» (*Capbr.* 1633, 50v i 159r); «lo carrer qui va a la Placeta» (*Capbr.* 1717, 50r).

És el nom antic del carrer de Santa Maria. Popularment, *lo carrer de la Placeta* també pot ser el carrer de Santa Maria; tots dos termes s'usen indistintament, entre les generacions més reculades. És possible que inicialment només fos el tram que unia totes dues placetes de l'actual carrer de Santa Maria. Hi ha citacions que potser es refereixen a *la placeta de l'Hospital*; és molt difícil d'esbrinar-ho exactament, perquè, com que la placeta de l'Hospital és al carrer de Santa Maria, les afrontacions són les mateixes.

Plana, la¹

[tə 'ptanə]

Els informants de més edat encara recorden que aquesta peça de terra petita es troba sortint del nucli urbà en direcció a Vinaixa, pel camí de la Devesa, a mà dreta, abans d'aquesta partida.

«a la Plana» (*Capbr.* 1510, 29r); «un troç de terra y vinya [...], a la Coma del Mas Blanch, anomenat la Plana», «al Mas Blanch [...] una peça de terra campa y herma anomenada la Plana [...], a migjorn ab lo pla de la serra» (*Capbr.* 1574, 24r i 62v); «part ab Plana de Rafel Texidor» (*Capbr.* 1607, 302v).

És un nom de partida força freqüent, que hem localitzat en altres termes municipals, com ara l'Albi, la Pobla de Cérvoles o Ulldemolins, i en plural, *les Planes*, a Juneda, el Vilosell i Fulleda.¹⁸⁸

Plana, la² [ta 'plano]

Una altra peça de terra anomenada *la Plana* és la de l'espai que avui ocupa la cooperativa agrícola.

«la Plana, [...] por oriente con el cementerio, por mediodía con la asequia del Fondo, por poniente con el camino de Arbeca y por norte con el camino de Omells Arbeca» (*Apeo*, 20r); «la Plana [...], N. con Carretera, S. con acequia», «partida: Plana» (*Repartment* 1942, 4r i 37r).

Planàs, lo

«una peça de terra herma anomenada lo Planàs [...], al tossal del Puigròs, [...] ab lo troç de la Capella» (*Capbr.* 1574, 21r).

A Ulldemolins trobem el mateix nom de partida (Pere i Amigó, 1997, p. 300).

Planella

«un fill [...] de Joseph Poll, escultor, de Tarragona, [...] y de Francisca Poll y Planella [...]: Jauma», any 1802, «Theresa Poll y Planella», any 1803 (*Bapt.* 1773, 175r i 182v).

L'única persona que el porta de primer cognom és Francisca Planella, procedent de Tarragona.

Planes

«Miquel [...], fill [...] de Miguel Planes y Esteve, [...] de San Martí de Maldà y refugiats en esta fugint dels francesos», any 1810 (*Bapt.* 1773, 218r).

Un cop més apareixen els refugiats de la Guerra del Francès (1808-1814).

Plans d'en (o de la) Móra, los

«als Plans d'en Móra, antes los Cabrers» (*Capbr.* 1574, 68r); «als Plans de la Móra, als los Cabrers» (*Capbr.* 1607, 456r).

188. Cornudella (2012, p. 75), Arbós (2003, p. 129), Pere i Amigó (1997, p. 299), Amigó i Pere (2001, p. 350) i Pere (2006, p. 262, i 2013, p. 213-214).

Probablement es refereix a la partida dels *Plans*, del terme de Senan, però el propietari bé podria ser de l'Espluga Calba, on tenim el cognom *Móra* documentat des de 1405 (Vallverdú, 1995, p. 28). En qualsevol cas, queda clar que era una zona que abans es deia *los Cabrers*.

Platero, cal

[ˈkaɫ pɫaˈtero]

Era al carrer Major, on fins fa poc hi havia la ferreria de l'actual ferrer.

Plensa

«Ventura [...], fill [...] de Joseph Plensa y Maria Plensa y Garret [...], d'Albesa», any 1785 (*Matr.* 1699, 312r).

L'única persona que el porta de primer cognom és Ventura Plensa i Garret, procedent d'Albesa i habitant a la vila per raó de matrimoni.

Po (del Groc), lo

«Joseph Teixidó, dit lo Po» (*Capbr.* 1765, 76r); «Joseph Teixidó, de Capcarrer, dit lo Po del Groch» (*Fund.* 1774, 29r); «Joseph Teixidor, de Capcarrer, dit lo Po del Groch» (*Llevador*, 1r); «Joseph Teixidó, pagès y albeytar, de Capcarrer, dit lo Po del Groch», any 1787 (*Òbits* 1699, 155v); «José Teixidó, *alias* Po, [...] Plazeta, [...] de frente con la Plaza y por atrás camino de Herederos» (*Apeo*, 72r).

El renom no ha passat a ser nom de casa, com ha succeït a la vila veïna de Fullella, on encara hi ha *cal Po* (Arbós, 2003, p. 130). L'hipocorístic de *Josep* sembla que només designà Josep Teixidor, que devia ser de cal Groc.

Poblet¹

V. **Omellons*.

Poblet²

«Joan [...], de dit Barberà, fill [...] de Rafel Poblet y de Josepha Poblet y Fortí», any 1772 (*Matr.* 1699, 252v); «Francisco Oliveres y Poblet, natural de Blancafort» (*Òbits* 1872, 4r, 35, 123).

L'única persona que el porta de primer cognom és Joan Poblet i Fortí, procedent de Barberà, potser Barberà de la Conca, i habitant a la vila per raó de matrimoni.

Poc

«Ramon, [...] hijo [...] de [...] Jaime Solà Estrada, de la presente, y Dolores Poch y Balcells, de Belianes», any 1911 (*Bapt.* 1892, 427); «Fidel Bosch Poch»

(*Naix.* 1913, 91r, 29); «Artur Bosch Poch» (*Òbits* 1931, 6v, 16); «Rosa Poch Balcells» (*Amillar.* 1945, 36v); «Defuncions: Antònia Bosch i Poch», any 1993 (*J. Llorc* 1993, p. 52).

Només una persona el porta de primer cognom: Rosa Poc i Balcells. La grafia documentada és en tots els casos *Poch*.

Poca

[ˈpoka]

Procedent de l'Espluga de Francolí, on està documentat el 1255 («Anno domini MCCL. Dix Maria Pocha a-n G. Clerge [...] Dix Maria Poca a-n G. Clerge»), arribà a l'Espluga Calba l'any 1786, amb motiu del casament de Ramon Poca Musté, natural d'aquella població, amb Rosa Badia, d'aquesta. Apareixen molts noms masculins: Àngel, Àngel Josep, Bonaventura, Cristòfol, David, Ignasi, Jaume, Jesús, Joan, Joan Josep, Josep, Magí, Martí, Mateu, Miquel, Ramon, Rogelio i Salvador, i també molts de femenins: Adelaida, Antònia, Assumpció, Càndida (o Càndia), Concepció, Dolores, Felicitat, Irene, Josepa, Maria, M. del Pilar, Mercè, Modesta, Núria, Paula, Ramona, Rosa (i Rosita) i Teresa (o Tereseta).

Ignasi Poca Espasa (l'Espluga Calba, 1905) fou fundador del Colegio Claretiano de Magdalena del Mar (Lima, el Perú). Mestre eminent, va rebre, per la seva tasca educativa i evangelitzadora incansable, el diploma i la medalla d'or de la municipalitat de Magdalena del Mar, en complir l'esmentat col·legi les bodes de plata. Ramon Poca i Balcells, de cal Borrassol, de la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA), va ser alcalde de l'Espluga Calba des de l'1 de febrer de 1934 —fou elegit després dels fets del 15 d'octubre de 1934, en què foren designats quatre membres de la vila— fins al 20 de juny de 1936. Josep Poca Gaya (1940), també fill de cal Borrassol i de la Carmeta del Tenalla, va ser delegat territorial de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya a Tarragona. Com a escriptor i editor, ha tingut cura de la publicació de gairebé una vintena de llibres, entre els quals *Joan Pons i Garlandí. Un republicà enmig de faistes*, que destaquem, ja que es tracta de les memòries d'un altre espluguenc d'anomenada. També ha escrit centenars d'articles a l'*Avui*, al *Diari de Tarragona*, al *Nou Diari*, a *La Mañana*, a *El 3 de Vuit* i al *Diari del Baix Penedès*. Va fer el pregó de festa major l'any 1990.¹⁸⁹ Actualment, cinc persones del poble el porten de primer cognom.

«Matheu [...], de Montblanch, fill [...] d'altre Matheu Poca, [...], y de Magdalena Dalmau», any 1751 (*Matr.* 1699, 211v-212r); «Ramon [...], fill [...] de Ramon Poca, pagès, y de Rosa Poca y Badies», any 1786, «Antònia [...], filla [...] de Jaume Poca y de Maria Poca y Capdevila [...]». Foren padrins: [...] Maria Poca y Sardà», any 1820, «Joan Poca y Capdevila», any 1822 (*Bapt.* 1773, 77r, 283v i 295r); «Paula [...], filla [...] de Jaume Poca», any 1860 (*Bapt.* 1858, 40v);

189. Devem a Josep Poca Gaya part de la informació que apareix en aquesta entrada.

«Ramon Poca», «Miquel Poca» (*Apeo*, 18r i 70v); «Poca Espasa, Modesta», any 1898 (*Bapt.* 1892, 194); «Ramon Poca Balcells» (*Repartiment* 1942, 19r); «José Poca Pons», «Ramon Poca Garlandí» (*Amillar.* 1945, 22v i 57r); «Ignasi Poca Espasa, de cal Cristí, missioner al Perú, morí a Lima el 24 d'octubre de 1988» (*Spel.* 9, p. 30, i 39, p. 17); «Ramon Poca Balcells», any 1936, «Àngel Poca Roig» (Rubió, 2011, p. 73 i 263); «David Poca Gaya», «Rosa Poca Gaya», «Maria del Pilar Poca Torres» (*Naix.* 1945, 15v, 13; 39v, 12, i 45r, 9); «Poca Castañé, Maria Sara» (*Padró* 2013, p. 7).

Al Vilosell està documentat entre el 1313 i el 1375; a Vallclara, al segle XIII, i a Fullea, *lo racó en Poca* és un topònim actual.

Poca, cal [ˈkaɫ ˈpəkə]

És al carrer de Senan.

«Àngel del Poca», escolars de l'any 1927 al 1934, «Àngel Poca Roig, de cal Poca», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

Pocacosa, lo [tə ˌpəkəˈkəzə]

Era el renom d'una persona de ca la Roseta.

Poca-roba

V. **Llarg del P.*

Poca-roba, cal [ˈkaɫ ˌpəkəˈrəβə]

És una casa de la raval de Jesús, que abans era al carrer de Santa Maria, a la cantonada de ca l'Agna. *Ca l'Isidro* i *cal Poca-roba* ara són una sola casa.

«Barthomeu Teixidó, dit lo Poca-roba, pagès» (*Fund.* 1774, 140r); «Antonio Teixidó, *alias* Poca-roba, [...] rabal de Jesús» (*Apeo*, 44r); «Maria Gaya Torres, [...] Pocaroba», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Dionisi Gaya, de cal Poca-roba», any 1939 (Roig, 2014, p. 37).

V. t. **Llarg, cal.*

Po-Gaia, cal [ˈkaɫ ˌpoˈɣajə]

«José Gaya, *alias* Po-Gaya, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 22r).

Cal Po-Gaia, al carrer de Santa Maria, després va ser *cal Jaume de la Felícia*.

Poll

«un fill [...] de Joseph Poll, escultor, de Tarragona, [...], y de Francisca Poll y Planella: [...] Jauma», any 1802, «Theresa Poll y Planella», any 1803 (*Bapt.* 1773, 176r i 182v).

Apareixen tres prenomes: Jaume, Josep i Teresa. Procedents de Tarragona, tots són membres d'una mateixa família; el pare era escultor.

Pollina

«Isidro, [...], hijo [...] de [...] Antonio Sanfeliu Gasió, de Nalech, y Francisca Espina Pollina, de Ciutadilla», any 1908 (*Bapt.* 1892, 381).

Ponatxo, lo

«Ponatxo» (*Concòrdia* 1722, 51v); «Joseph Balcells, dit lo Ponatxo, del pati del Castell», any 1765 (*Òbits* 1699, 74v).

Ponç¹

V. *Mas d'en P.*

Ponç²

[ˈpɔns]

Hem documentat abundants noms masculins: Andreu, Àngel, Antoni (i Antonio), Antoni Joan (i Toni Joan), Benigno, Bernat, Blasi, Bonaventura, Cristòfol (o Tòfol), Digne, Francisco, Isidro (i Isidre), Jaume, Jeroni, Joan, Joan Ramon, Josep, Josep Antoni, Josep Jesús, Lluís, Magí, Marià, Miquel, Miquel Damia, Montserrat, Pasqual, Pau, Pere, Pere Joan, Ramon, Roc, Salvador, Sebastià i Ventura, i també molts de femenins: Agnès, Agnès Isabel (i Ignès), Amàlia, Anna, Antònia, Assumpció, Baltasara, Carme, Consol, Dolores, Elisabet, Felicitat, Francisca, Isabel, Joana, Josepa (i Josefa), Leocàdia Paula, Magdalena (i M. Magdalena), Margarida, Maria, M. Mercè, Marina, Montserrat, Neus, Paula (i M. Paula), Quitèria, Raimunda (o Munda), Ramona, Rosa (i M. Rosa), Susima, Teresa i Trinitat. Pel que fa a professions, a més de la de pagès, hem trobat la d'hostaler, pastor, estudiant de teologia i llicenciat.

Antoni Joan Pons fou batlle de l'Espluga Calba des del 1574 fins al 1633, i Joan Pons consta com a alcalde el 1650 i el 1669. Pasqual Pons ho era en el moment en què tingué lloc la consagració del nou temple i el trasllat del Santíssim. El 1784, Ramon Pons i Niubó, sotsbatlle, regia la batllia per mort del batlle. El 1813, era alcalde Joan Pons, i Lluís Pons i Camí, de cal Pau, va ser-ho des del 1910 fins al 1912. Isidre Pons va ser prevere i rector de la vila entre 1757 i 1789, any en què morí, i Francesc Pons en fou rector entre 1798 i 1799. Francesc Pons i Camí (1883-1934), pare franciscà, va ser setze anys missioner a la Xina. Joan Pons i Garlandí, de cal Tet, fou membre del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya i de la Junta de Seguretat Interior per Esquerra Republicana de Catalunya, partit del qual fou un dels fundadors. Morí a l'exili, a Montpeller (Amat, 1990, p. 90, i Poca, 2008). Quinze persones encara el porten de primer cognom a la vila.

«Poncii, capellani de Spulca Calva», any 1192 (Pons, 1938, doc. 142); «Joan Pons [...], davant lo portal de Santa Maria» (*Capbr.* 1574, 26v-27r); «Joannes Pons», any 1581 (*Òbits* 1574, 3r); «Quitèria Pons» (*Roser* 1600, 6v); «Antoni Joan Pons, pagès y batlle» (*Capbr.* 1633, 26v); «Joseph Pons», any 1641 (*Òbits* 1636, 5v); «Paula Pons», any 1645 (*Bapt.* 1624, 49v); «Joan Pons, batlle» (*Capbr.* 1669, 27v); «Pere Joan Pons», any 1693, «Elisabet Pons», any 1696, «filla de Pasqual Pons», any 1698 (*Òbits* 1685, 10r, 21; 19r, 6, i 28r, 1); «Margarida Pons y Selma», any 1698 (*Matr.* 1650, 45v, 41); «Ramon Pons» (*Capbr.* 1765, 130v); «lo doctor Isidro Pons, de la present parroquial iglésia», any 1775, «Joan Pons y Oriols», any 1820 (*Bapt.* 1773, 14r i 288r); «testimonis: [...] Joan Pons y Ros, estudiant filosofia», any 1786 (*Matr.* 1699, 316v); «Pons Codines, Nieves», any 1936, «Pons Cunillera, Benigno», any 1939 (*Bapt.* 1935, 13r i 35v); «Teresa Pons Roig», «Antonio Pons Camprubí» (*Repartiment* 1942, 4r i 56v); «Jaime Pons F.», «Pons Roig, Juan» (*Amillar.* 1945, 18r i 56r); «María del Pilar Pons Balcells», «Jaime Pons Balcells» (*Naix.* 1945, 73v, 7, i 87r, 5).

El trobem, el 1243, a l'Albi; el 1302, al Vilosell; el 1348, a la Pobla de Cérvoles (i *lo mas del Pons*), i, el 1358, a Tarrés i Vinaixa.¹⁹⁰ La grafia anotada és sistemàticament *Pons* (lletinitzada i en genitiu en el document del 1192: *Poncii*). En algun document pot aparèixer la forma *Ponts*.

Ponç, cal

[ˈkaɫ ˈpɔns]

És al carrer de Santa Maria, número 32, on hi ha el perxe, una de les cases pairals més grans i antigues. Construïda al segle XIX, s'hi ubica un dels portals que donava accés a la vila closa medieval (BIEC, BI-04). Veiem que en el capbreu del 1574 Joan Pons ja vivia en aquest indret. La família de cal Ponç no estava obligada a pagar cap tribut pel dret que el seu bestiar pasturés dins el terme. Com a contrapartida, els hereus d'aquesta nissaga estaven obligats a donar a tot veí que estigués malalt un got de llet per dia de malaltia. Antigament també abastava el que ara és cal Culet. El cognom dels actuals estadants és *Anglès*.

«Juan Anglès, àlies Ponts» (Recanasió 1846); «Juan Anglès, alias Pons, [...] calle del Portal» (*Apeo*, 21r); «Josep Maria Inglés Farré, de cal Pons», any 1939 (Roig, 2014, p. 31).

Ponç, la cabana del

[ɫa kaβana ɫ ˈpɔns]

És al terme de Maldà, però els propietaris de la finca són els de cal Ponç de l'Espluga Calba. La fantasia popular deia que, a l'interior, hi girava una mula amb el carro enganxat. Amida 10 m de llarg per 5 m d'ample i la seva alçària s'apropa als 4 m. Tocant a la paret posterior i en un pla un xic més elevat, els de cal Ponç hi van obrar un magatzem amb quatre cups d'una capacitat estimada de 1.000

190. Amigó i Pere (2001, p. 354), Pere (2016, p. 267, i 2013, p. 217), *Fog.* 1358 i Moll (1982, p. 86).

càrregues (uns 128.000 litres), on aixafaven el raïm i encabien el vi que produïen, tant la finca familiar com moltes altres de veïnes. Entre l'elaboració del vi i el transport fins als llocs de destinació, es generava un tragi d'homes i animals més que notable, el punt de referència i de coincidència del qual era aquesta cabana (Martín i Preixens, 2005, p. 80-81).

Ponç, lo corral del [tɔ ko'raɫ ðet 'pɔns]

En el capbreu del 1574, en la «Confessió d'en Joan Pons», trobem descrita exactament la situació del *corral del Ponç*. Era a continuació de casa seva, al carrer de Santa Maria, al perxe, on encara és cal Ponç. També diu que el declarant l'havia comprat a Joan Torres. Actualment, el corral de cal Ponç és davant de l'entrada del cementiri. A Arbeca, hi trobem *lo camí del Corral d'en Ponç* (Satorra, 2003, p. 172) i a Fullea, *l'era d'en Ponç* (Arbós, 2003, p. 131).

Ponç, los marges del [tɔz 'mardʒez ðet 'pɔns]

Ubicats al Comellar, són de pedra en tècnica vertical, amb carreus de grans dimensions arrencats en files, a trencajunts amb la filera superior, molt lleugerament enretirada en forma d'escala, construïts entre els segles XIX i XX (BIEC, BI-87).

Ponç, lo molí del [tɔ mu'li t 'pɔns]

«Juan Anglès, [...] sort del Molino, [...] por oriente con el camino de Arbeca, por mediodía con su propio molino [...] y por norte con la asequia» (*Apeo*, 27r).

És l'edifici que fa cantonada entre la plaça del Pou i el passeig de Mossèn Pau Figuerola. Es conserva l'estructura exterior i la xemeneia de l'antic molí d'oli i fàbrica d'alcohol rectificat de 95 graus o fassina de cal Ponç. Amb dues premses hidràuliques, hi premsaven les restes de pinyola i en fabricaven oli per a fer sabó. Abans de la Guerra Civil espanyola, Joan Anglès Civit el va vendre a un grup de cinquanta pagesos de la vila, gairebé tot el poble. Es va convertir en sindicat agrícola i s'anomenava *lo Sindicat*, entre els anys 1928 i 1930. Amb la Guerra el van desmantellar per fer material bèl·lic i l'edifici es va cremar. Després del conflicte, el 1939, el van declarar sindicat *roig*, perquè havia estat de la República —la majoria de la junta era d'esquerrers— i, com a tal, s'havia de subhastar, segons la legislació franquista. Se'l va quedar, el 1940, Julio Duran, comerciant de Barcelona, que el va fer funcionar durant les campanyes de 1940 a 1942, en combinació amb l'alcalde, Ramon Farré Miret, de cal Salvador del Cabeça. També el feu funcionar Joan Anglès i Farré, de cal Ponç. Llavors només feia oli. Posteriorment, se'l va vendre a un de Belianes, que continuava fent oli. Finalment, el va comprar un

dels Omellons i després David Gaya, de cal Samanyo, que s'hi va fer un taller mecànic. Era soci del seu cunyat, Màrius Falguera, i per això el taller s'anomenava *Falgay* (Falguera i Gaya). Ara, a l'interior, ja no hi queda gran cosa. El darrer que el va ocupar va ser Joan Manresa, de cal Dalmau, que hi mantenia les funcions de taller mecànic.

Ponç, lo perxe o portal del [tɔ 'pɛrtʃe t 'pons]

És el que inicialment s'anomenava *lo portal de Santa Maria*. Tot i que en la citació rep el nom de *lo portal del Ponç*, actualment tothom en diu *lo perxe del Ponç*.

«calle de Santa Maria; [...] de frente, portal del Pons; por atrás, plaza del Pozo» (*Apeo*, 27r).

Ponça

«Miquel [...], fill [...] de Valentí Ponsa, natural de Caldés [...], y Cecília Ponsa y Sabata, natural de Balaguer, [...] colectors de delmes en esta vila», any 1791, «un fill [...] de Miquel Ponsa y de Maria Carré [...]: Ramon», any 1820, «una filla [...] de Miquel Ponsa: [...] Ventura», any 1824 (*Bapt.* 1773, 104v, 288r i 305v); «Maria Ponsa y Sabata», any 1810, «Teresa Ponsa y Sabata», any 1819, «Miquel [...], d'ofici pentinador de cànem, fill [...] de Valentí Ponsa i Cecília Ponsa y Sabata», any 1819 (*Matr.* 1791, 34r, 59v-60r i 61r); «Rosa Maria Ponsa y Carré», any 1828, «Anton Ponsa y Carré», any 1832 (*Bapt.* 1824, 52 D. 47 i 119).

Hem documentat alguns noms masculins: Anton, Miquel, Ramon i Valentí, i també alguns de femenins: Maria, Teresa, Rosa M. i Ventura. Pel que fa a oficis, hem anotat el d'espardenyer, que era l'ocupació de Valentí Ponça —que també feia de collector de delmes—, i el de pentinador de cànem. A Vinaixa hi ha la partida del *Pla de la Ponça*. La grafia enregistrada és sempre *Ponsa*.

Pont

«Petrus Poni, [...] per sagionem dicti loci» (Perg. 1359/41); «Joseph Balcells y Pont», any 1814, «Anton [...], fill [...] de Ramon Balcells, pagès, d'esta, y de Magdalena Balcells y Pont, natural de Valls», any 1816 (*Bapt.* 1773, 248v i 259v); «Ramon Balcells, fill de Ramon Balcells y de Magdalena Balcells y Pont», any 1814 (*Confirm.* 1797, 315v, 58); «Paula [...], filla [...] dels cònjuges Jaume Poca [...] y Maria Pont, d'Arbeca», any 1860 (*Bapt.* 1858, 40v); «Juan Gaya Pont» (*Naix.* 1890, 44r, 46); «Maria Segura Pont, natural de Belianes», «Antonio Civit Pont, natural d'Omells de na Gaya» (*Òbits* 1903, 17r, 22, i 119r, 14); «Poca Pont, Magí», any 1938 (Rubió, 2011, p. 221).

Només dues persones, de les documentades, el duien de primer cognom: la Magdalena, de Valls, i la Maria, d'Arbeca. En la citació en llatí (1359) està decli-

nat en genitiu. *Pont* no apareix fins al 1814, és a dir, vuit segles més tard. De tota manera, no descartem que es pugui referir al nom de família *Ponç*², àmpliament documentat des de temps molt reculats. El personatge fa de saig.

Pont de l'Armentera, del

«Francisco, del Pon de l'Armentera» (*Apeo*, 179r).

El que surt com a *Francisco del Pont de l'Armentera* era un personatge del Pont d'Armentera que es va casar a cal Bota i es deia *Alari* de cognom. Ocasionalment, el poble d'origen devia funcionar com el seu renom. Consta que tenia tres finques: l'una, al Coll del Molí; l'altra, al Redemú, i la darrera, al Mas, i no apareix cap casa seva a la vila.

V. t. *Negret*, cal.

Porcel de Cervera, lo centre d'educació infantil i primària

El CEIP, que popularment es coneix com *les escoles*, s'anomena *Porcel de Cervera* en record del primer alcalde de la població. El general Madoz escriu que, cap a l'any 1847, a l'Espluga Calba, entre vint i vint-i-cinc infants anaven a l'escola de lletres primàries. En la dècada dels anys trenta del segle passat, el Castell s'adaptà per a escola, i per això hi fou construïda una ampliació amb totxo. A partir del 1963, les mares dominiques abandonaren el poble i, per tant, l'ensenyament escolar al Castell. Actualment, l'edifici és al Fondo, entrant a la Raval, al costat del Sindicat. Consta d'una sola planta amb dos patis, l'un de terra, en el qual hi ha jocs de pati, un sorral i arbres al voltant, i l'altre de ciment, per a practicar diferents esports.

«Espluga Calva: [...] tiene [...] escuela de primeras letras, dotada con 720 rs. a la cual concurren de 20 a 25 niños» (Madoz, 1845, p. 579); «L'Encarna Corral, nora de cal Xuxa, nova directora de l'escola Porcel de Cervera» (*Spel*. 39, p. 17).

Porqueres

«Teresa Porqueras Cornadó» (*Repartiment* 1942, 73r); «Teresa Porqueres», «José María Porqueres», «Poca Porqueres, José María, vecino Barcelona» (*Amillar*. 1945, 2v, 59v i 95v).

Trobem dos prenomes: Josep M. i Teresa. Les dues grafies documentades són *Poqueras* i *Porqueres*.

Porquerisses, lo carrer de les [tə ka're ðe tɛs porke'risɛs]

Era el nom que va rebre *lo carrer de Senan* des de 1900 fins a 1932, perquè hi havia molts clots i a l'hivern, quan plovia, sempre s'hi feia un fangar.

Porta

«fill de Thoni Porta [...]: Jaume Joan», any 1635 (*Bapt.* 1624, 27v); «Antoni Porta, texidor de ly», «Sperança Porta, muller d'Andreu Porta, texidor de ly», any 1641 (*Òbits* 1636, 1r i 4v); «Tecla [...], filla ets del quòndam Antoni Porta», any 1649 (*Matr.* 1636, 9r); «Ramon [...], fill [...] de Salvador Sardà Trullols y de Rosa Porta», any 1776, «Magí Sardà y Porta», any 1779 (*Bapt.* 1773, 19r i 36v); «Pablo Porta Casellas» (*Matr.* 1919, 62r, 1); «José Torradeflot Porta» (*Repartiment* 1942, 85r).

Apareixen alguns noms d'home: Andreu, Àngel, Antoni, Blasi, Jaume, Joan Misteris i Pau, i també alguns de dona: Esperança, Francisca, Isabel Joana, Marianna, Rosa i Tecla. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, hem documentat el de teixidor de lli.

Portal

V. *Bota del P.*, **Plaça al P.* (*Major*).

Portal, del

«les novenes d'en Joan Botet, del Portal», any 1585 (*Òbits* 1574, 5r); «cassa de Joan Sesplugues, més prop del Portal» (*Roser* 1600, 3v); «Miquel Pariz, pagès, del Portal», any 1638 (*Òbits* 1636, 2v); «Ramon Valls, del Portal» (*Concòrdia* 1722, 7r); «Ramon Valls, del Portal» (*Llevador* 1725, 36r); «Miquel Torres, del Portal» (*StMiquel* 1730, 24r); «Ramon Torres, prop del Portal» (*Capbr.* 1765, 174r); «Pau Valls y son fill y hereu, Francesch Valls, dits del Portal» (*Fund.* 1774, 109r); «Pau Torres, del Portal», any 1775 (*Òbits* 1699, 113v).

Portal (de Santa Maria), lo carrer o carreró del

«vico del Portal de Santa Maria», «cum via quo itur Portale», «in vico quo itur al Portal» (*Capbr.* 1510, 17r, 29r i 31r); «lo carrer que-s va al Portal», «en lo carrer del Portal de Santa Maria, [...] a sol yxent ab lo carrer que-s va a la sglésia [...] a tramuntana ab lo carrer que va al Portal» (*Capbr.* 1574, 20r i 30r); «en lo carrer del Portal de Santa Maria, [...] a sol ixent ab lo portal de Santa Maria, a migjorn ab lo carrer qui va al Portal», «lo carrer que va al Portal de Santa Maria», «lo carrer qui va al Portal» (*Capbr.* 1607, 224v, 252v i 308v); «lo carreró qui va al Portal» (*Capbr.* 1633, 75r); «lo carrer qui va al Portal, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1669, 43r); «lo carrer qui va al Portal» (*Capbr.* 1717, 58r); «en lo carrer del Portal de Santa Maria, [...] a mitgdia ab la plassa de la Iglésia», «en lo carrer que va al Portal, [...] a sol ixent ab lo carrer que puja a la Plassa» (*Capbr.* 1765, 146v i 154v); «calle de Santa Maria, [...] por la derecha calle del Portal», «calle del Portal, [...] por la derecha calle de Santa Maria, por la izquierda camino de Arbeca», «Juan Anglès, alias Pons, [...] calle del Portal» (*Apeo*, 22r, 48r i 125r).

Es pot referir a tot l'actual carrer de Santa Maria o bé només al tram que anava del portal de Santa Maria fins al carrer de la Placeta. Se'ns diu que al nord té la plaça del Pou; cap a l'est, el carrer que puja a la Plaça o el carrer que va a l'Església; a l'oest, el camí d'Arbeca, i al sud, la plaça de l'Església. Segons la primera citació de l'any 1607, sembla com si *lo carrer del Portal* i *lo carrer del Portal de Santa Maria* fessin referència a trams diferents de la mateixa via. Finalment, en el darrer document, de final del segle XIX, les indicacions són contradictòries. També pot ser equivalent al que en els documents més antics surt com *lo carrer Corri-ble* o, almenys, a una part d'aquest. Incloem en aquesta entrada la primera citació, en què aquest carrer és anomenat *via*. No tindria sentit considerar l'existència d'un camí amb aquest nom, ja que no apareix en cap altre document. En una ocasió és anomenat *carreró*.

Portal Major, lo

«partida del Portal Major, [...] a sol ixent ab terres del Sr. Comanador, a mitgdia ab la plaza del Pou, a ponent ab lo camí d'Arbeca y a tremuntana ab la séquia» (*Capbr.* 1741, 13v).

Deu ser alguna peça de terra ubicada fora del Mur de la vila, al nord d'aquesta. Té a l'est les terres del Senyor Comanador i al sud la plaça del Pou. Hem suposat que *lo portal Major* és el mateix que *lo portal de Santa Maria*.

Portalades, les

«Su situación: Portalades, [...] por norte con el camino de Redeüm» (*Apeo*, 96r).

Podria ser alguna petita peça de terra adjacent al nucli urbà, al sud del camí del Redemú, o bé també de la part de la Portella més pròxima al Redemú, cap a Sant Bonifaci.

Portalers

«Vicent Messegué Portolés [...], membre de Falange», any 1936 (Rubió, 2011, p. 73).

L'única grafia documentada és *Portolés*.

Portela, lo

[lo por'teɫə]

Abans de la Guerra Civil espanyola, a l'Espluga Calba hi havia tres cafès: el del Miquel del Xaparro, els Republicans i ca la Fustera. El Petronill en va obrir un altre i, arran d'això, el van començar a anomenar *lo Portela*, perquè en aquell moment Manuel Portela Valladares era ministre de Foment, en el govern de

García Prieto (1923). Aquest polític, que el 1935 fou nomenat governador general de Catalunya i president en funcions de la Generalitat, sembla que tenia fama de ser neutral, i el cafè del Petronill devia ser el menys polititzat.

Portella

V. **Coll de la P.*

Portella, la

[ˈla porˈteʎə]

És una partida de l'extrem oest del terme, a ambdós costats de la carretera de Vinaixa, passada la Peixera i l'Albereda; més concretament, està situada un parell de quilòmetres al sud-oest del poble, més enllà del fondo del Mas Blanc, confrontant amb els sectors meridional i septentrional, respectivament, dels municipis dels Omellons i Vinaixa (Turull, 2007, p. 107). El pas entre muntanyes a què fa referència aquest nom és el camí entre l'Espluga Calba i Vinaixa, per Sant Bonifaci, que, efectivament, travessa aquesta partida, entremig de turons de poc més o menys 500 m d'alçària. La Portella està catalogada com a jaciment arqueològic, datat entre el 5500 i el 2200 aC, durant el Neolític. És un lloc d'habitació sense estructures, ubicat en terreny erm i camps d'ametllers, on es pot trobar un nombre conjunt superficial de restes lítiques de sílex, de tonalitat blanca i rosada, a més d'infinat de petites ascles sense treballar (BIEC, BI-33). En el capbreu del 1510, hi apareix una *Portella* que no té res a veure amb la ubicació que acabem d'establir, perquè el carrer de Fullea, que s'hi esmenta com a afrontació, condueix cap al sud del terme; més concretament, Fullea està situat més aviat al sud-est i no pas al sud-oest de l'Espluga Calba. L'Associació de Dones de l'Espluga Calba, creada el 1992, també s'anomena *la Portella*.

«in partida dicta la Portela», «a la Portella», «la meytat del tros de la Portella; affs. cum vico Ville de Fullea» (*Capbr.* 1510, 4v, 6r i 27r); «al lloch appellat la Portella», «al mateix lloch de la Portella», «a la Portella [...] a sol yxent y mig jorn y tramuntana ab lo pla» (*Capbr.* 1574, 10v, 24v i 63r); «al lloch anomenat la Portella [...], dos comellars» (*Capbr.* 1607, 231r); «en la partida de la Portella» (*Capbr.* 1633, 87v); «la partida de la Portella» (*Capbr.* 1669, 61r); «en la partida de la Portella, [...] a mitgdia ab l'aubach ayguavesant» (*Capbr.* 1692, 19r); «la partida de la Portella» (*Capbr.* 1717, 16r); «partida de la Portella» (*Capbr.* 1741, 68r); «en la partida de la Portella, [...] a mitgdia ab lo terme de Vinaixa», «partida de la Portella, [...] a tremuntana ab la devesa del Señor Comanador» (*Capbr.* 1765, 118v i 134r); «Portella, [...] por norte con otra del camino del Albi» (*Apeo*, 13r); «l'entitat que represento es va incautar dels béns [...] que [...] passem a detallar: 1ª Portella» (*Comitè* 1936, 63); «Partida: les Portelles» (*Repartiment* 1942, 274r).

En el darrer document citat la denominació és en plural: *les Portelles*, particularitat habitual actualment en la llengua viva. Trobem *la Portella* com a entra-

da a la ciutat de Palma, a Tarragona, a Figueres i a Agramunt; amb diverses variants, és un topònim existent a Àger, Sant Ramon, els Torms, Arbeca, la Portella, Ciutadilla, Biosca, Ponts, Granyanella, el Vilosell, Ulldemolins i Vinebre; a Llimiana hi ha *les Esportelles*; al Cogul, la partida del *Portell Blanc*, i a les Borges Blanques, *cal Portell*.¹⁹¹

Portella, lo camí de la

[tə ka'mi ðe tə por'teɫə]

És el camí de les dues Portelles, a tots dos costats de la carretera de Vinaixa, cap al final del terme de l'Espluga Calba, tocant amb el dels Omellons; per tant, també el trobarem en plural, és a dir, *lo camí de les Portelles*.

«lo camí de la Portella» (*Capbr.* 1741, 17v); «lo camí de la Portella» (*Capbr.* 1765, 194r); «camino de les Portelles» (*Repartiment* 1942, 65r); «mediodía, camino Portelles; [...] norte, acequia Fondo» (*Amillar.* 1945, 54v).

Portella, lo coll de la

[tə 'kɔɫ de tə por'teɫə]

És un centre de producció i explotació - taller de sílex al sud de la Portella. El jaciment arqueològic està situat en camps de conreu i terrenys boscosos. S'hi poden trobar restes lítiques, fonamentalment esclats de sílex de diverses tonalitats. En el mateix indret hi ha un lloc d'habitació sense estructures, en un terreny erm i zona boscosa, datat entre el 5500 i el 2200 aC, durant el Neolític. S'hi localitza una gran dispersió de material lític (BIEC, BI-17 i BI-18). Com es pot constatar en la citació del darrer document, no és estrany sentir el nom en plural, *lo coll de les Portelles*.

«lo coll de la Portella, [...] a tremuntana ab la dita vila» (*Capbr.* 1669, 61r); «coll de la Portella» (*Capbr.* 1692, 51v); «lo coll de la Portella, [...] a tremuntana ab la Devesa ayguavessant» (*Capbr.* 1717, 12r); «al coll de la Portella» (*Capbr.* 1741, 6r); «continuo por Oeste de Fuleda a coll Portellas», anys 1938-1939 (Rubió, 2011, p. 188).

Portella de Baix, la

[tə por'teɫə ðe βajʃ]

Actualment es fa la distinció entre *la Portella de Dalt* i *la de Baix*: la de Baix va de la carretera de Vinaixa fins a la carena, a l'acabament del terme, a baix al Fondo.

«finca: Portella de Baix, [...] partida: Portelles» (*Repartiment* 1942, 20r).

Portella de Dalt, la

[tə por'teɫə ðe 'ðalʃ]

A l'Aubereda s'agafa el camí cap dalt al pla i, passat el Tossal Figuera, hi ha la Portella. Veiem que en una citació apareix com *la Portella de Més Amunt*.

191. Turull (2007, p. 106 i 107), Pere (2006, p. 296, i 2017, p. 180), Pere i Amigó (1997, p. 293), Veà (2017, p. 256), Martín i Preixens (2005, p. 321) i Ripollès (2006, p. 174).

«partida: Portella de Dalt», «finca: Portella Más Amunt» (*Repartment* 1942, 12r i 15r); «Partida [...]: Portella de Dalt» (*Amillar*. 1945, 4r).

Portelles, lo forn de calç de les [ʎo 'forn de 'kaʎz ðe ʎes por'teʎes]

A la Portella de cal Galdeo (BIEC, BI-94) i a la de cal Cabeça hi ha dos antics forns.

V. t. **Joan del Cabeça, la bassa del*.

Portelles de Dalt, lo camí de les [ʎo ka'mi ðe ʎes por'teʎez ðe 'ðaʎ]

És el que surt de la pista de Vinaixa i va cap a la Portella de Dalt.

Portelleta, la

«finca: Portelleta, [...] partida: Portella» (*Repartment* 1942, 117r).

Porter

«Agustín Espachs Porté, [...] de Lérida» (*Matr.* 1950, 27r, 7).

Portolés

V. **Portalers*.

Poses

«Bernardus Poses» (*Capbr.* 1510, 34r).

Com que existeix *Posa* (Moll, 1982, p. 218), plantegem que podria tractar-se d'aquest nom de família, modificat per la declinació de la forma llatinitzada.

Potecari

V. **Apotecari*, **Domingo P.*

Potenti, lo

«Joseph [...], fill de Joseph Teixidó, dit lo Potenti», any 1682 (*Òbits* 1650, 20v); «Joseph Teixidó, dit lo Potenti», any 1695 (*Òbits* 1685, 11v, 1); «la viuda Potenti», «Potenti» (*Concòrdia* 1722, 7r i 50v); «lo pubill de Joseph Teixidó, dit lo Potenti» (*Llevador* 1725, 82r).

Pou¹

V. *Coma del* (o *d'en*) *P.*, **Comellar de na P.*

Pou²

«*Bernardus Pou, juratus*» (Perg. 1360); «*Bernardus Pou, maior dierum*» (Perg. 1405/9); «*Jacobus Pou*» (Visita 1450, 108r); «*hereditate Jacobi Pou*», «*Arnaldi Pou*» (*Capbr.* 1510, 16v i 21r).

Tots tres prenomes documentats, Arnau, Bernat i Jaume, estan llatinitzats i declinats en nominatiu o bé genitiu: *Arnaldi*, *Bernardus* i *Jacobus* o *Jacobi*.

Pou, lo

«en la partida del Pou» (*Capbr.* 1669, 46r); «en la partida del Pou» (*Capbr.* 1692, 24r); «a la partida del Pou, [...] a ponent ab lo camí d'Arbeca y part ab la séquia» (*Capbr.* 1717, 23v); «en la partida del Pou, [...] a sol ixent ab lo farra-ginal del Señor Comanador», «la partida del Pou, [...] a mitgdia ab la plassa del Pou, a ponent ab lo camí d'Arbeca [...], mediant la síquia» (*Capbr.* 1765, 7r i 166v).

Per les afrontacions, era al nord de la plaça del Pou, i tenia a l'oest el camí d'Arbeca i la síquia. Més o menys, devia ser on ara hi ha el poliesportiu.

Pou, lo camí del

«el camino Pou» (*Apeo*, 39r).

Devia ser el tros de camí fins a arribar al pou de la Vila¹, venint des de Maldà.

Pou, la plaça o lo pati del

[ʎa 'pʎasa t̪ 'pow]

És a l'extrem nord de l'antiga vila closa, però a la part de fora de la Muralla. Al bell mig hi ha el pou, amb una pica que durant un temps havia fet d'abeurador. Els vells recorden haver sentit explicar que, quan nevava o hi havia gelades fortes, els llops hi baixaven a beure. Ara la pica ja no hi és i el pou és eixut. A la plaça del Pou hi havia una creu de pedra, prop dels cups de cal Cabrer. Un dia, el Mariano de cal Russo, l'avi del Josep de cal Russo, no pogué controlar la mula que conduïa el seu carro, que havia agafat por d'alguna cosa i havia començat a córrer sense control. Topà violentament contra la creu, que caigué a terra feta trossos.

«la plaça del Pou» (*Capbr.* 1574, 20r); «la plassa del Pou» (*Capbr.* 1633, 63v); «lo pati del Pou», «la plassa del Pou» (*Capbr.* 1669, 7v i 46r); «lo camí de l'Es-pluga Calba a les Belianes, a mitgdia ab lo pati del Pou», «la plassa del Pou» (*Capbr.* 1692, 4r i 24r); «la plaça del pou» (*Capbr.* 1717, 59r); «lo pati del Pou» (*Capbr.* 1741, 6r); «en lo carrer Major, [...] a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1765, 174r); «calle del Castillo, [...] atrás plaza del Pozo», «calle de Santa Maria, [...] de frente calle del Pozo», «Cristóbal Miret (a) Vi-centó [...], calle del Pozo» (*Apeo*, 15r, 29r i 34r); «plaza del Pozo» (*Reparti-ment* 1942, 332r).

En un document (*Apeo*) se l'anomena *lo carrer del Pou*. Així com en el cas del castell el genèric *pati* predomina en l'oralitat sobre el de *plaça*, aquí és a l'inrevés. Trobem el nom en moltes altres poblacions, com ara Agramunt, l'Albi, Balaguer, la Granadella, Martorell, Riudoms, etc.

Pou, lo portal del

«prop lo portal del Pou, [...] a tramuntana ab lo carrer *que* va al Portal» (*Capbr.* 1574, 22r); «una casa prop del portal del Pou, [...] a tremuntana ab lo carrer Major» (*Capbr.* 1633, 71r).

Per les afrontacions, no sembla que fos l'actual pou de la Vila¹. Si ha de tenir al nord el carrer del Portal i el carrer Major, ha de ser un antic portal de la Muralla que quedés a la part sud del poble, és a dir, proper a la partida de la Coma d'en Pou; per tant, que donés al pou que devia generar el nom d'aquesta partida. A cal Sabater, a la part baixa de la casa, s'hi endevina, en una arcada de pedra, una entrada de la Muralla que podria obeir a aquesta ubicació.

Pou, del portal del

«Ramon Valls, del portal del Pou» (MN 1697, 27/12/1709).

Pou del Gaia, lo

«Campa, [...] Pou del Gaya, [...] por mediodía con la asequia» (*Apeo*, 96r).

Només apareix un cop el nom com a partida. Devia ser una petita peça de terra, de cal Gaia, situada cap a la partida del Molí.

Pouet, lo, o lo forn de calç del Mateu [ʔo po'wet] o [ʔo 'forn de 'kaʦ ðeʔ ma'tew]

Anant cap al terme dels Omells, al camí dels Omells, a mà esquerra, després de l'Abeurada de cal Ponç, hi ha el pouet de cal Sec i, al costat, el forn de calç del Mateu o *lo pouet del Mateu*, que era un altre nom que rebia. Tenia una aigüera i una séquia que captaven l'aigua que baixava de la serra i omplia el forn de calç. Era gros i s'hi feia una bassa cònica (BIEC, BI-93). Més endavant, hi van excavar un clot, encara existent, per fer de cisterna. En aquell indret hi havia tombes prehistòriques davall de les roques. A continuació d'aquesta zona, ja a Senan, trobem la partida *dels Pouets* (Vallverdú, 1995, p. 23).

Prat, lo camí del

«a la partida de la Coma de Fullea, una peça de terra herma y vinya anomenada lo Comellar de na Pou [...] a migjorn ab lo camí que va al Prat o mas

d'en Piquer» (*Capbr.* 1574, 89r); «a migjorn ab lo camí va al Prat o Mas d'en Piquer» (*Capbr.* 1607, 428r).

Sembla que és el mateix camí que el del Mas d'en Piquer. A Fullea, *lo Prat* és una partida del Fondo, entre les dels Escortals i la Font de la Marieta, és a dir, tocant al terme de l'Espluga Calba (Arbós, 2003, p. 134). De la mateixa manera, a Senan hi ha la partida *del Prat* (Vallverdú, 1995, p. 37).

V. t. *Mas d'en Piquer, lo camí del.*

Prats

«Francisca Prats, [...] dels Homells de ne Gaya», any 1707 (*Òbits* 1699, 3v); «Anton Conillera y Prats», any 1820, «Rosa Conillera y Prats», any 1821, «una filla [...] d'Anton Torres y Chatarina Prats [...]: Francisca», any 1821 (*Bapt.* 1773, 281v, 291v i 292r); «Padrins: [...] Magdalena Prats», any 1864 (*Bapt.* 1858, 100r); «Francisca Torres y Prats», any 1880 (*Òbits* 1878, 97, 13); «Confederació Prats Dalmau» (*Naix.* 1934, 81r, 16); «Prats Pascual, Antonio» (*Contribució*, 307r); «Rosa Cunillera Prats», «José Torres Prats» (*Repartiment* 1942, 42v i 343r).

Hem trobat alguns noms d'home: Antonio, Jaume, Josep, Manuel, Pau, Pere i Sebastià, i també alguns de dona: Antònia, Caterina, Confederació i Magdalena.

Preixens

«Francisco Prexens Saltó, fadri, pagès, d'Omells de na Gaya», any 1745 (*Matr.* 1699, 204v); «Teresa Bernet Preixens» (*Òbits* 1918, 59r, 22); «Montserrat, [...] hija [...] de [...] Matías Vernet Sesplugues, [...], y Maria Preixens Vendrell, de Soleràs», any 1921 (*Bapt.* 1912, 223); «Cinta Alari Preixens», «Florencio Alari Preixens» (*Naix.* 1934, 179r, 4, i 194r, 7); «Margarita Bernet Preixens», casament de l'any 1939 (Poca, 2017, p. 154).

Hem localitzat tres prenoms: Francisco, Maria i Montserrat. Coromines l'esmenta, precedit de la preposició *de* que indica procedència i referit al municipi homònim de la Noguera. Entre els exemples, tots extrets de documentació medieval, destaca el d'Arnau de Preixens, que fou bisbe d'Urgell des del 1167 fins al 1195. També està documentat el 1814 a l'Albi, amb la grafia *Prexens*; a la Poble de Cérvoles (1591-1943), amb diverses grafies, i al Vilosell (1591-1939), amb les formes *Preixèn* i *Preixens*.¹⁹² La grafia anotada és *Preixens*, en totes les citacions menys en una, en què està escrit *Prexens*.

192. OnCat (vol. vi, p. 277a11-279b13), Amigó i Pere (2001, p. 360-361) i Pere (2006, p. 273, i 2013, p. 219-220).

Prenafeta

«Francisco [...], pagès, fill [...] d'Isidro Prenafeta, [...], y de Maria Àngela Prenafeta y Farré [...], de dit Velusell», any 1787 (*Matr.* 1699, 317r); «Gaudio-so Arbós Prenafeta, [...] de Pobla de Ciérvoles» (*Matr.* 1950, 16v, 7).

L'única persona que el porta de primer cognom és Francisco Prenafeta i Ferrer, procedent del Vilosell i habitant a la vila per raó de matrimoni.

President Macià, lo carrer del

«carré del President Macià» (*Òbits* 1934, 1r, 16); «un local planta baja para formar el Sindicato C. N. T., calle *Presidente Macià* n° 4» (*Comitè* 1936, 62r); «Ignasi Sardà Sesplugues, [...] c/ President Macià, 20», any 1937 (Rubió, 2011, p. 73).

Durant la Segona República (1936-1939) el carrer Major devia rebre aquest nom.

Princès, cal [ˈkaʎ prinˈses]

És una casa, actualment deshabitada, del carrer de Santa Maria, sortint del perxe en direcció a la plaça de l'Església, a mà dreta. En la darrera citació, de la llista de veus de la Societat Coral El Iris Espluguense, suposem que hi ha un error del copista: *Premses per Princès*.

«Miquel Marturell, *alias* Prinsès, [...] calle de Santa Maria, [...] por atrás con la plaza del Pozo» (*Apeo*, 23r); «Pau Martorell Alari, de cal Princès», anys 1936-1939, «Ramon Martorell Alari, de cal Princès», any 1939 (Roig, 2014, p. 32 i 37); «José Martorell “Premses”» (Poca, 2017, p. 136).

Prinent

V. **Pinent*.

Prior, cal, o cal Prionet [ˈkaʎ priˈo] o [ˈkaʎ priˈnet]

Ara és una casa del carrer Major que havia estat *cal Cila*. Una inscripció a la façana indica que la construcció és del 1739, i una altra data, 1893, alguna reforma posterior de l'edificació. També conté la creu de l'orde de l'Hospital gravada a la pedra.

«Manuela Gaya Ventosa, [...] Prior», naixements de l'any 1900, «cal Sila, avui botiga de cal Prior» (*Spel.* 32, p. 6, i 49, p. 17); «Cristóbal Gaya, *alias* Prionet; [...] olivar, yermo; [...] Grau» (*Apeo*, 229r); «Josep Gaya Sardà, 1903 (Prionet)» (Poca, 2017, p. 128); «Josep Gaia, Prionet» (*Contribució* 1936).

Prior, lo pati del [ˈto ˈpati ɫ priˈo]

És al passeig de Mossèn Joan Llorc. Una placa de pedra incrustada a la paret d'aquest corral en desús dona testimoni d'un assassinat succeït a primers del se-

gle xx, en el qual es van veure implicats dos membres d'una mateixa família. El mal estat del grafit no permet la transcripció literal del text (BIEC, BI-16).

Prior de la Placeta, cal

[ˈkaɫ pri'o ðe ʎa pɫa'setɔ]

«Francisco Gaya, *alias* Prió de la Plazeta, [...] Plazeta» (*Apeo*, 70v).

Inicialment, cal Prior era tocant a cal Quisserris, al carrer de Santa Maria, on ara hi ha cal Borrassol; també en deien *cal Xapa*. Com que l'Hospital era al carrer de Santa Maria, és lògic que la casa de l'hospitaler, és a dir, del prior, fos en aquest carrer. Aquesta deu ser, doncs, la referència a la primera casa que porta aquest nom. L'actual *cal Prior* ja hem vist que és posterior.

Prous

«Teresa Andreu y Prous» (*Òbits* 1880, 70r, 29).

Providència, ca la

[ˈka ʎa proβi'ðensio]

«Maria Torres Roure, data de naixement [...]: 1908; renom de la casa; ca la Providència» (*Spel.* 40, p. 29); «Ignasi Balcells Poca (Providència)» (*Pocablog*).

Era al carrer de Senan, davant de cal Curull. La Maria de ca la Providència vivia a cal Palet, és a dir, a cal Viu. *La cabana de la Maria de ca la Providència*, al final del carrer de Senan, número 26, és amb coberta de volta de canó tapada. Té 19,8 m² i fa 3,15 m d'alçària, 4,40 m d'amplada i 4,50 m de profunditat. És del segle XIX.¹⁹³

Prudèncio, cal

[ˈkaɫ pru'ðensio]

«Josep Orteu Balcells, de cal Prudencio», any 1939, «Prudenci Orteu Balcells, de cal Prudencio», any 1939 (Roig, 2014, p. 38 i 39); «Angeleta Lliberato Orteu (Prudèncio)» (Poca, 2017, p. 246).

Era a la raval de Jesús. La pronúncia és catalanitzada, amb *e* oberta.

Prunyonosa, de

«Romeus de Prunyonosa, *alias* Robio; [...] Arnaldus de Prunyonosa, filius Mathei; [...] Arnaldus de Prunyonosa, filius Romei de Prunyonosa» (Perg. 1360).

Els tres prenom documentats, Arnau, Mateu i Romeu, estan llatinitzats i declinats en nominatiu o bé genitiu: *Arnaldus*, *Mathei* i *Romeus* o *Romei*.

193. Martín i Preixens (2005, p. 329) i BIEC (BI-34).

Pubill¹

V. *Pau del P.*

Pubill²

«Pubill Forcades, Mercedes», any 1911 (*Bapt.* 1892, 432); «Maria Pubill Forcades» (*Òbits* 1918, 68r, 31); «Josefa Pubill Forcades» (*Matr.* 1919, 68r, 4); «Maria Gabarra Pubill» (*Òbits* 1921, 4v, 18); «Pubill Salvador, José» (*Contribució*, 308r); «José Pubill Forcada» (*Amillar.* 1945, 27v); «José Panadès Pubill, [...], hijo de José y Josefa» (*Confirm.* 1949, 1v); «Teresa Pubill Forcades» (Poca, 2017, p. 127).

Apareixen un parell de noms d'home: Emili i Josep, i cinc de dona: Carme, Josefa, Maria, Mercè i Teresa. Les grafies enregistrades són: *Pobil*, *Pobill*, *Povill* i, la més freqüent, *Pubill*.

Pubill, lo

«Anthonius Ribera, dit lo Pobil», any 1579 (*Òbits* 1574, 2r); «Pere Arbós, dit lo Pobil», any 1628 (*Matr.* 1625, 2r); «lo Pubill Miquel Sesplugues», any 1643 (*Òbits* 1636, 7r); «Francisco Roitg, *alias* Povill» (*Apeo*, 190r); «*alias* Pubill, de Omellons» (*Amillar.* 1945, 72v).

El renom *Pubill* sembla que fa referència al significat del nom comú, 'casat amb pubilla, sense ser hereu', i no que sigui nom de casa o, si més no, com a tal, no ha perdurat, com sí que ha succeït, per exemple, als Omellons. Es pot localitzar en la majoria de poblacions: a les Borges Blanques hi ha dinou cases que se'n diuen, en singular, plural, masculí, femení i amb diferents apel·latius (Ripollès, 2006, p. 168-171).

Pubill Bota, lo

«Joannes Bota, àlias Pobill Bota», any 1594 (*Òbits* 1574, 10v).

Pubilla Destronada, la

[ʎa pu'βiʎa ðestro'naðɔ]

Era una nena a qui va néixer un germà. Es veu que no li va escaure l'esdeveniment, pel que comportava de pèrdua de protagonisme.

Puça, cal

«Tòfol del Puça» (*Spel.* 0, p. 15).

La citació prové d'una fotografia de mitjan segle XIX, aproximadament. És un renom que es retroba pertot.

Puig

«Joana Puig, [...] de Sant Martí», any 1583 (*Matr.* 1580, 1v); «Francisco Camps y Putig, [...] de Barcelona, en lo castell», any 1696 (*Òbits* 1685, 15r, 6); «Ramon Tarragona, [...] d'Adonsell, parròquia de Seró, fill [...] de Joseph Tarragona [...] y Francisca Putg», any 1839, «Anton Obradó, cirurgià, natural de Torragrosa [...], fill [...] de Joseph Obradó, albeitar, y Maria Puig», any 1841 (*Matr.* 1791, 144 i 152); «José Puig» (*Apeo*, 146r); «Orteu Puig, Ramon», any 1934 (*Bapt.* 1912, 402); «José Orteu Puig», «Elisa Orteu Puig» (*Naix.* 1934, 20r i 31r); «José Mª Orteu Puig, [...], hijo de Jaime y Pòncia» (*Confirm.* 1949, 1v).

Apareixen un nom d'home: Josep, i també alguns de dona: Francisca, Joana, Maria i Pòncia. La grafia documentada és majoritàriament *Puig*; només en una ocasió trobem *Putg* i en una altra, *Putig*.

Puig de l'Agulla, lo

«quandam vinea situs al Puig de l'Agulla» (*Capbr.* 1510, 8v).

El nom del tros de terra deu fer referència a algun *puig de l'Agulla* del terme municipal o, tal vegada, d'algun dels que hi toquen.

Puigdorfila

«una reunió de la pròpia assemblea, tinguda en octubre 1711 [...]. Hi anaren [...] Jordi Puigdorfila, batlliu de Negroponto y comanador d'Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 506).

Jordi Puigdorfila era comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem el 1711.

Puiggener

«un fill de Jaume Joan Puiginer, texidor de ly, [...] de Sant Martí de Sarrocha: [...] Antoni Joan», any 1644 (*Bapt.* 1624, núm. 120); «Jerònima Puigjanera, doncella, dels quòndam [...], de Villalbí», any 1652, «Paula [...], filla dels quòndam Jaume Joan Puigjaner [...], de Vilorbí, parròquia de Valformossa», any 1653 (*Matr.* 1650, 2v, 7, i 3r, 9r).

Hem anotat dos noms d'home: Antoni Joan i Jaume Joan, i dos més de dona: Jerònima i Paula. Eren tots membres d'una mateixa família de teixidors de lli. Les grafies documentades són *Puginer*, *Puiginer*, *Puigjaner* i *Putigginé*. La darrera apareix al costat de la citació del 1644, amb una altra lletra, segurament posterior a la redacció del document, amb la intenció d'indexar-lo.

Puiggròs, lo (Tossal de)

«in partida de Puiggròs» (*Capbr.* 1510, 6r); «al Tossal del Puiggròs, lo qual afrente ab [...] lo troç de la Capella» (*Capbr.* 1574, 22v); «a la partida nomenada lo Puiggròs, [...] a tremuntana ab lo camí va a les Heretats», «al lloch apellat al Puiggròs» (*Capbr.* 1607, 336r i 371v); «en la partida de Puiggròs, [...] a sol yxent ab lo dit tossal ayguavessant», «en la partida del Tossal de Puiggròs» (*Capbr.* 1633, 41v i 120v); «en la partida del Tossal Puiggròs, [...] a sol ixent ab lo dit tossal aiguavessant» (*Capbr.* 1669, 97r).

Si *lo tossal de Puiggròs* és l'antic nom del *tossal Gros*, la partida del *Puiggròs* o *Tossal de Puiggròs* ha de ser la mateixa que la del *Tossal Gros*. Segons el capbreu del 1607, *lo tossal de Puiggròs* s'hauria anomenat més endavant *lo Mas Blanc*, però el Tossal Gros queda més aviat cap als Bassals i la Coma de Sant Pere; la manca de precisió en les fronteres entre aquestes partides és normal, per la condició de zones adjacents.

Puiggròs és un compost, format ja en català, entre el substantiu *puig* i l'adjectiu *gros*. *Tossal* i *puiggròs* s'uneixen majoritàriament amb la preposició *de* i sense article; però també n'hem enregistrat un cas amb article (*Tossal del Puiggròs*) i un sense la preposició (*Tossal Puiggròs*). Al terme municipal d'Arbeca (Satorra, 2003, p. 173) i al del Soleràs (Martín i Preixens, 2005, p. 412), hi hem localitzat una partida amb un nom idèntic.

Puiggròs, lo tossal de

«lo tossal de Puiggròs [...], als Bassals» (*Capbr.* 1574, 93r); «al Puiggròs, [...] ab lo tossal de Puiggròs l'aiguavessant» (*Capbr.* 1607, 310v); «en la partida de Sant Pere, [...] a tremuntana ab lo tossal de Puiggròs» (*Capbr.* 1692, 15r); «partida de la Coma de Sant Pere, [...] a tremuntana ab lo tossal de Puiggròs» (*Capbr.* 1741, 25v).

Per les afrontacions (ubicat als Bassals i tenint al sud la Coma de Sant Pere), ha de ser el mateix cim que ara es diu *lo tossal Gros*. Existeixen una multitud de topònims al llarg del territori, tant amb la forma *puig Gros* com amb l'aglutinada *Puiggròs*, com ara el municipi i vila del nord de la comarca, damunt d'un turó que, com que arriba als 310 m d'alçària, sobresurt pel damunt de les planes de la zona; en un parell de casos, a Camarasa i a Granyena de les Garrigues, es produeix la mateixa reduplicació *lo tossal de Puiggròs* (NomCat i Turull, 2007, p. 107).

Puigpedrós, lo

«al Pugpedrós» (*Capbr.* 1510, 23v); «en la partida de Puigpedrós, [...] a mitgdia ab lo terme de Fullea» (*Capbr.* 1765, 117v); «Viña, yermo. Su situación: Puigpedrós, [...] por oriente con finca término de Sanan, por mediodía, ydem con el término de Fullea» (*Apeo*, 8); «partida: Puigpedrós» (*Repartiment* 1942, 123r); «Partida: [...] Puigpedrós» (*Amillar*. 1945, 36r).

Com que el cim del puig Pedrós és al límit entre l'Espluga Calba, Fullella i Senan, és de suposar que la partida també estigui a cavall entres tots tres termes municipals.

Pujol

«en Pere [...] pagès, fill [...] dels quòndam Pere Pugoll, y de Juana Pugoll y Pastora, [...] d'Arbeca», any 1678 (*Matr.* 1650, 25v, 78); «Esperansa [...], d'Arbeca, filla [...] de Pere Puiol, [...], en est fosà de l'Espluga Calba», any 1709 (*Òbits* 1699, 5r).

Els portadors del llinatge són membres d'una mateixa família, procedent d'Arbeca. Les formes anotades són: *Pugoll*¹⁹⁴ i *Puiol*. El trobem documentat, el 1358, a Vinaixa (*Pujola*, dona) (*Fog.* 1358).

Quadres

«Magino Quadres, agrícola et bajulo, oppidi de Talauera» (*Capbr.* 1574, 2v); «Salvador Cuadras Cabestany, [...] de Rocafort de Queralt» (*Matr.* 1919, 12r); «Rosa Maria Roig Cuadras» (*Òbits* 1944, 57v, 14); «Casament de Jaume Roig Roca [...] i Salvadora Cuadras Benet (Cal Marxant, de Rocafort de Queralt) el 29 de gener de 1949» (Poca, 2017, p. 237).

Apareixen un parell de noms d'home: Magí i Salvador, i també un de dona: Salvadora. La grafia del primer document (1574) és *Quadres*, i en els posteriors, a partir del 1919, *Cuadras* o *Quadras*.

Quatre Cantons, lo carrer dels [tɔ ka're ðets 'kwatre kan'tons]

Era el nom que va rebre *lo carrer de Sant Pere* des de 1900 fins a 1939 i que s'ha mantingut. En general, el nom indicava la cruïlla de dos eixos. A Arbeca es troba al cor geogràfic del poble; a Osor, a més dels *Quatre Cantons*, hi ha *les Quatre Carreteres* (Bruguera, 2010, p. 809), i a Ulldemolins, *los Quatre Camins* (Pere i Amigó, 1997, p. 315).

Queixal

«un fill [...] Joan Llopis [...] y de Maria Llopis y Queixal, [...] esta, natural de Vimbodí: [...] Francisco», any 1815 (*Bapt.* 1773, 254r); «Magdalena Rius y Quixal» (*Òbits* 1880, 54r, 7); «Ramon Escribà Quixal, [...] propietario, vecino de Belianes» (*Matr.* 1918, 8r, 2).

Només una persona el porta de primer cognom: Maria Queixal, procedent de Vimbodí. Les dues grafies enregistrades són: *Queixal* i *Quixal*, la darrera de les quals recull la pronúncia dialectal del nom comú corresponent.

194. El DCVB conté *Pugol* com a grafia antiga de *Pujol*.

Que-no-passa, lo carrer

[t̪o ka're ke no 'pase]

«en lo carrer del pati del Castell [...], a mitgdia ab lo carrer Que-no-passe», «lo carrer Que-no-passa, [...] a tremuntana part ab lo carrer que puja al Castell» (*Capbr.* 1765, 103r i 130r).

Suposem que és el que en algun altre document rep el nom de *lo racó de l'Arinyó*, al pati del Castell. L'expressió *lo carrer que no passa* per a referir-se a un atzucac encara s'emptra. Al terme municipal de Calafell trobem la mateixa denominació popular per a referir-se al carrer de Sant Joan (Hugué, 2015, p. 293).

Queralt

«Anthonio Queralt, filio Joannis Queralt» (*Capbr.* 1510, 5r); «Miquel Queralt, dels Omellons de Poblet» (*Capbr.* 1574, 97v); «Antoni Queralt, dels Omellons, pagès, habitant a l'Espluga Calba», any 1628 (Gual, 2003, p. 139); «Francesch Queralt», any 1641, «Hierònima [...], filla est del quòndam Pere Queralt, [...] de Cabra», any 1643 (*Matr.* 1636, 4r i 5v); «una filla de Fransesch Queralt [...]: Isabel Joana», any 1645 (*Bapt.* 1624, 73v, 141); «Elena Queralt», any 1645, «un fill de Fransesch Queralt [...]: Antoni Joan», any 1647 (*Bapt.* 1636, 15r, 241, i 36v); «Remedios Bellmunt Queralt» (*Naix.* 1934, 25r, 14).

Apareixen uns quants noms d'home: Antoni, Antoni Joan, Francesc, Joan, Miquel i Pere, i també alguns de dona: Antònia, Elena, Isabet (o Isabel) Jerònima, Joana, Lluïcia i Lluïsa. El 23 d'agost de 1151, Ramon Berenguer IV autoritzava l'ús de pasturatges i boscos a un grup d'homes de Tàrrrega que aquell any repoblaren Vinaixa. Els Castellet i els Queralt, procedents de Tàrrrega, reberen béns d'acord amb l'esforç realitzat com a combatents. Antoni Queralt té una trajectòria documentada entre 1494 i 1513, en què va exercir l'activitat de mestre major de la Seu Vella de Lleida. Es formà en l'art del tall de la pedra a València, raó per la qual era anomenat el «valencià», tot i ser fill de l'Espluga. L'any 1495 era un dels quatre pedrapiquers del gremi d'aquesta ciutat. Va treballar en llocs importants, com ara el castell de Bellpuig (entre 1510 i 1513, any en què devia morir) i les catedrals de Lleida i Tortosa, ciutat de la qual era habitant i mestre de la seu el 1497. També va participar, fent tasques d'enginyeria, en la construcció de la séquia d'Aldover. El trobem documentat, el 1243, a l'Albi; el 1249, al Vilosell; el 1358, a l'Albagés i Tarrés; el 1497, a les Borges Blanques, i, el 1553, a l'Albagés i les Borges Blanques.¹⁹⁵

195. Vidal (2007), Amigó i Pere (2001, p. 366), Pere (2006, p. 278), *Fog.* 1358, *Fog.* 1497 i *Fog.* 1553.

Queraltó [keraɫ'to]

Hem documentat alguns noms masculins: Joan, Josep (i Josep M.), Magí, Pau i Ramon, i tres més de femenins: Francesca (o Cisqueta), Maria i Raimunda.

«Maria [...], filla [...] de Jaume Balcells y Maria Balcells y Queraltó», any 1792, «Rosa Balcells y Queraltó», any 1796, «Joseph Sisplugas y Caraltó», any 1815 (*Bapt.* 1773, 112v, 142v i 258r); «Teresa Sesplugues y Queraltó» (*Òbits* 1880, 31r, 45); «Queraltó Cornadó, José M^a», any 1936 (*Bapt.* 1935, 11v); «Maria Queraltó Rius», «Sans Queraltó, Pilar» (*Amillar.* 1945, 1v i 68v); «Josep Queraltó i Rius, de cal Bosch» (*Spel.* 39, p. 17); «Defuncions: Francesca Queraltó i Rius», any 1970 (*J. Llor* 1993, p. 49); «Gené Queraltó, Mercedes» (*Padró* 2013, p. 4).

Les dues grafies anotades són: *Caraltó* i *Queraltó*, la primera només un cop.

Querol

«un fill [...] de Pere Màrtir Querol, pagès, y de Francisca Querol y Mallafrè: [...] Ramon», any 1800, «un fill [...] de Pere Querol [...]: Miquel», any 1802 (*Bapt.* 1773, 165v i 175v); «Ramon [...], fill [...] de Joan Querol, pagès, y de Maria Ferrandos [...], de Puntons», any 1808 (*Matr.* 1791, 27r).

Hem anotat tres noms d'home: Miquel, Pere Màrtir i Ramon.

Quílio, cal ['kaɫ 'kiɫio]

No tenim la ubicació d'aquest nom de casa; podria ser la mateixa que hem documentat com a *cal Tílio*.

Quim Batiste, lo

«essent batlle Jaume Torres, dit lo Quim Batiste», any 1777 (*Spel.* 0, p. 13).

Quimeta

V. *Mariassantíssima* o Q.

Quisserris, cal ['kaɫ ki'seris] / ['kaɫ ka'seris]

Per a la construcció de l'església fou necessària mà d'obra especialitzada, que va haver de venir d'altres llocs. Un d'aquests nouvinguts era de Casserres, de la comarca del Berguedà, al peu de la carretera de Manresa a Berga. Un cop acabada l'església, fou contractat com a mosso en una de les cases pairals del poble i, més endavant, va casar-se amb la pubilla. La casa, del racó de la Placeta, va perdre el nom i, des d'aleshores, fou coneguda com a *cal Quisserris*. Els Quisserris foren, doncs, els primers que treballaren la pedra a l'Espluga Calba. Per aquest motiu, a la llinda de la façana principal de la casa pairal figura un gravat, de l'any 1893, que representa un martell i una escarpra, distintius dels mestres de cases.

Hi ha dues *cabanes de cal Quisserris*, totes dues del segle XIX, a la partida dels Bassals i amb coberta de volta de canó vista.¹⁹⁶

«Roig Antoni, àlies Caserres» (*Contribució* 1936); «Josep Roig i Balcells, de cal Quisserris» (*Spel.* 42, p. 19); «Francesc Roig Gaya, de cal Caserres», anys 1936-1939, «Francesc Roig Gaya, de cal Quisserris», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 33 i 63); «Roig Gaya, Antonio (Caserres)» (*Amillar.* 1945, 62v); «Ramon Roig Balcells (Quisserris)» (Pocablog).

La primera citació manté la forma originària del nom, *Casserres*, amb la doble essa simplificada gràficament, *Caserres*. En la segona ja s'ha produït el pas de la *e* final a *i*, *Caserres*, que és una de les formes vives, sobretot entre la població de més edat. Finalment, la forma viva predominant és *cal Quisserris*.¹⁹⁷

V. t. **Casserres*, *lo*.

Quitèria, ca la

[ˈka ʎa kiˈteɾiə]

Era una casa de la Placeta, tocant a cal Negre, que ara és *cal Cerdà*. Al Vilosell també hi és (Pere, 2006, p. 279).

Rabascall

«Tomàs Mariné y Rabascall, viudo, pagès, natural de Vilaplana», any 1850 (*Matr.* 1791, 185).

A Vallclara està documentat el 1766 (Pere, 2017, p. 185).

Rabassa

«Aleix [...] Roig [...], fill [...] de Theresa Roig y Rabassa», any 1775, «Joseph Roig y Rabassa», any 1777, «Matheu Roig y Rabassa», any 1779, «un fill [...] de Ramon Roig, pagès, y de Theresa Roig y Rabassa, de la Selva [...]: Ramon», any 1797 (*Bapt.* 1773, 13r, 24r, 38v i 146v).

L'única persona que el porta de primer cognom és Teresa Rabassa, procedent de la Selva del Camp; els altres són els seus fills.

Rabenat

«Òbit d'un pobre de l'hospital: Thomàs Rabenat. [...] Parteix del poble de Turbiàs, corregiment de Puigcerdà, [...] se'n va per guanyar la vida treballant o captant y poder socórrer a sos fills», any 1785 (*Òbits* 1699, 152r).

196. Amat (1990, p. 231), Martín i Preixens (2005, p. 323, 326 i 328) i BIEC (BI-77 i BI-78).

197. Devem l'explicació de l'evolució del vocalisme d'aquest topònim a l'assessorament de Joan Anton Rabella, sense que, naturalment, se li pugui atribuir cap dels errors que hi hàgim pogut cometre. V. t. l'apartat 10.3.1, «Vocalisme àton».

Piquer (1969), a Vallbona de les Monges, consigna les grafies *Rabinat*, *Robinat* i *Rubinat*.

Racó, lo [ʔo ra'ko]

És un tros de dos amos, del fondo dels Escabrrers i la serra Mitjana.

«Racó, [...] por norte con Manuel Escribà» (*Apeo*, 126r); «finca: Recó, [...] partida: Coma-n Gaya» (*Repartiment* 1942, 113r); «Racó; [...] viña, arbolado, cereales, matorrales» (*Amillar*, 1945, 42r).

En totes les poblacions veïnes trobem exemples de l'apel·latiu *racó*: a Fullea (Arbós, 2004, p. 138), Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 317), el Vilosell, la Pobla de Cérvoles, Vallclara (Pere, 2006, p. 280; 2013, p. 225, i 2017, p. 185), i també més lluny, com ara a Vinebre (Veà, 2017, p. 262). La grafia del topònim es fa ressò del polimorfisme, *racó/recó*, del nom comú corresponent.

Racó, del

«Joseph Balcells, del Racó» (*Hospital* 1730, 1v); «Joseph Teixidó, del Racó» (*Capbr.* 1741, 33v).

Racó de l'Armari, lo [ʔo ra'ko ðe ʔar'mari] /
[ʔo ra'ko ðe ʔaz'mari]

És als Escabrrers, a l'esquerra, pujant pel camí petit. Està abandonat.

Racossil, lo [ʔo rako'sit]

Segons un dels informants, s'anomenava així un racó del final del poble, de cal Carafell fins a sortir al carrer de Fullea. Allí dalt s'havia de baixar per un carreró. L'últim corral era del Cabaler de cal Repuny.

Rafel

V. *Anton o Ton del R., *Josep del R.

Rafel, cal ['kaʔ ra'feʔ]

És al carrer de Fullea, tocant a cal Carter. *La cabana de cal Rafel*, a la partida dels Plans de la Bassa, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó tapada.¹⁹⁸

«Joseph Balcells, dit lo Rafel» (*StMiquel* 1730, 15v); «viuda Balsells, alias Rafela, [...] Aspilàs», «Juan Balsells, alias Rafael, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 38r i 178r); «Josep Balsells Gaya (Rafel)», casament de l'any 1929 (*Spel.* 31, p. 19); «Col·legi Germanes Dominique (anys 40) [...]: Teresita Balsells (Rafel)» (Poca, 2017, p. 197).

198. Martín i Preixens (2005, p. 327) i BIEC (BI-64).

En la documentació també apareix com a *Rafael*, tot i que la forma viva és *Rafel*. En altres viles properes hem trobat el mateix nom de casa: a les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 96), a la Pobra de Cérvoles (Pere, 2013, p. 225) i a Ull-demolins (Pere i Amigó, 1997, p. 318).

Rafel, la sort del

«sort del Rafel, [...] partida: sort de la Torta; [...] norte, camino de Omells; sur, camino de Senant» (*Repartiment* 1942, 206r).

Rafeló, cal

«Anton Farrer, dit lo Rafeló» (*Hospital* 1730, 17v); «Anton Ferrer, dit lo Rafeló, de la Plaça [...], fill, emperò, dels quòndam Miquel Ferrer i Mariana Asamora», any 1785, «Maria Ferrer, dita la Rafelona», any 1786 (*Òbits* 1699, 150v i 153r); «Testimonis: Anton Ferrer, dit lo Refeló, de la Plassa», any 1790 (*Matr.* 1699, 328v-329r).

El segon cognom del primer Rafeló documentat, *Asamora*, no és de lectura segura. La *Rafelona* rep el renom del seu marit, Antoni Ferrer; ella es deia Maria Conillera.

Rafelonet, lo

«Miquel Farré, pagès, [...] dit lo Rafelonet» (*Fund.* 1774, 39r).

El que devia ser fill del Rafeló, *lo Rafelonet*, no sabem si donà nom a una altra casa o bé portà individualment el renom.

Rafeques

«Maria Solà, donsellà, filla [...] de misser Jaume Solé, metge, y Theresa Solé y Rafecas, [...] habitants en la present», any 1672 (*Matr.* 1699, 253r).

Raimundo

«José Victoriu Reymundo, [...] de Barcelona» (*Matr.* 1939, 54, 1).

Ral

V. **Camí R.*

Ral, lo camí

«un forn teuler, situat al Pla de la Bassa, [...] a mitgdia y tremuntana ab lo camí Real va a Monblanch» (*Capbr.* 1717, 9v); «la misma mañana del día 5 pasaba un rebaño por un camino Real muy estrecho» (Plet 1807).

El tram de la Via Augusta que unia Tàrraco amb Ilerda, al seu pas per la comarca de les Garrigues, ha quedat enregistrat en la toponímia actual amb noms com ara *lo camí Ral* o bé *lo camí de Lleida*. Al terme de Senan, passava pel costat oest del Colomer i seguia cap als Omells (Vallverdú, 1995, p. 27). Joan Pons i Ros parla del *camí Ral* en una carta de l'any 1807 dirigida a Tadeo Martínez, agent dels Reales Consejos de Madrid.

V. t. **Montblanc, lo camí de; Pla de Bassa, lo camí del*.

Rallon

«finca: Basals Rallon, partida o paraje: Basals» (*Repartiment* 1942, 345r).

Mossèn Rallon va ser un organista que vivia al pati del Castell i que va ensenyar a tots els músics del poble. Estem parlant del tombant del segle XIX cap al XX, aproximadament. Tant el DCVB com Moll (1982) contenen *ralló*. L'etimologia més probable és el cognom francès *Raillon*, variant de *raille*, 'escarni, plasenteria' (Morlet, 1997, s. v. *raille*). Això explicaria la pronúncia *Rellon*, que ha quedat com a secundària. Mantenim, doncs, la grafia amb *a*, que és la de les citacions: *los Bassals del Rallon* i *lo racó del Rallon*. En canvi, transcrivim amb *o* els topònims que va generar el llinatge, perquè és la forma viva predominant, *cal Rollon*, *la font del Rollon* i *lo racó del Rollon*.

V. t. **Rollon, cal*.

Ramírez

«Raimunda Ramírez Expósito» (*Òbits* 1903, 115r, 10).

Ramon¹

V. **R. del Macià, *Roseta* o *R. de la Roseta*.

Ramon²

«Agnà [...], filla [...] dels quòndam Antoni Ramon, [...] del mas de Bondia», «Teodora Balcells y Ramon» (*Matr.* 1872, 15 i 21).

Ramon, lo

«Joan Carrera, àlies Ramon, del lloch de Fulledda», «Anthoni Carrera, àlies Ramon» (*Capbr.* 1574, 94r i 94v).

Tant a Joan Carrera com a Antoni Carrera els venia el sobrenom de Ramon del seu predecessor, Ramon Carrera, potser pare del Joan i avi de l'Antoni.

Ramon Berenguer IV, lo carrer de [tə ka're ðe ra'mom beren'ge 'kwar]

És la baixada que hi ha des del carrer de Fullea fins a la carretera de Fullea, a mig carrer, més o menys, pujant a mà dreta. És un nom molt recent; tradicionalment es coneixia com *la baixada del Miret*.

Ramon Boig, lo [tə ra'mom 'bɔtʃ]

Era del carrer de Senan. Es conta que van informar la Guàrdia Civil d'algun suposat delictes que havia comès. Quan van anar a detenir-lo es va escapar, li van disparar i va morir allí mateix.

Ramon del Ros, cal ['kaʎ ra'mon deʎ 'ros]

És la casa que era de cal Vilaverd, al carrer de Santa Maria. Tenien botiga de comestibles i d'altres productes.

Ramon Viader, lo

«Roig, Ramon, àlies R. Viader» (*Contribució* 1936).

Suposem que l'abreviació *R.* correspon a *Ramon*. Potser Ramon Roig es deia Viader de segon cognom.

Ramona del Cerdà, ca la ['ka ʎa ra'mona ʎ sa'ðə]

Era una casa del carrer de Fullea, que més endavant s'anomenà *cal Bona*.

Ramonet del Marian, cal ['kaʎ ramo'nɛd deʎ mari'an]

«Teresa Balcells Pons (Ramonet del Marian) [...] Teresa Balcells Ribera (Ramonet del Marian) [...] Maria Balcells Ribera», any 1939 (Rubió, 2011, p. 101).

Era una de les cases de l'avinguda de Pau Casals que van desaparèixer en l'explosió durant la Guerra Civil espanyola.

V. t. *Caigudes, les cases*.

Ramonet de Valls, lo

«se vandieron por traydores y rebeldes Ramon Guardiola, natural de la villa de Valls, nombrado comúnmente Ramonet de Valls» (*Manual* 1728, 62r).

És el renom pel qual era conegut el bandoler Guardiola.

V. t. **Guardiola*.

['kaʎ ramo'ned deʎ tʃa'paro] o
['kaʎ tʃapa'rət]

Era una casa del carrer de Montblanc els estadants de la qual eren parents de cal Xaparro. Després s'ha anomenat *cal Camperol*, pel renom del darrer estadant.

«Diego Antonio Ramos Romero, [...] de Huelva, hijo de don (se ignora) y de doña (se ignora)» (*Òbits* 1944, 22r, 18).

V. **Cisquet del R.*

[ˈkaɫ ɾaɳˈdʒɐɾo] / [ˈkaɫ ɾiɳˈdʒɐɾo]

Era a l'avinguda de Pau Casals, davant de l'actual oficina de La Caixa, tocant al molí del Sastre. Suposem que ve del castellanisme *raxxero*. També s'anomena *cal Rinxero*. Hem localitzat el mateix renom a l'Albi, i a Arbeca, en la forma femenina, *ca la Ranxera*. A la darrera població hi ha *cal Rinxo*, però potser no té la mateixa procedència.¹⁹⁹

«Miquel Gotzens y Ratera, fadrí, serraller, de la vila d'Arbeca», any 1812 (*Matr.* 1791, 42v).

[ˈkaɫ raˈtɔt]

Era l'última casa del carrer de Montblanc, a mà dreta.

199. DCVB (*s. v.*), Amigó i Pere (2001, p. 370), Sans (2004, p. 180) i Sans, Pau i Junyent (2014, p. 160).

Ratot, la font del

[ɫa 'fɔn del ra'tot]

Era una font de les Comes de Sant Pere, a dalt, a l'altre costat de les Fontetes, en un racó, abans d'arribar al terme de Fullella.

Rauric

«Johannes Raurich» (Perg. 1405/9); «Pere Raurich, pagès» (*Capbr.* 1633, 118v); «Mariagna Raurich, muller de Pere Raurich», any 1637 (*Òbits* 1636, 1v).

Hem anotat dos prenomes: Joan (lletinitzat en *Johannes*) i Pere. L'única grafia documentada és *Raurich*.

Raval

V. **Cabeça de la R.*, **Mateu de la R.*, **Sabater de la R.*

Raval, la, o lo carrer de la Raval

«un forn de coure pa, situat en lo Raval, fora de la vila», any 1610 (*Millors* 1619, 256v); «un pati de terra devall de la Barbacana del Castell, [...] a mitgdia ab la Muralla de la vila [...] y a tremuntana al lo carrer de l'Arreval», «en l'Arreval de dita vila, devant lo forn, al Solà, [...] a tremuntana ab lo Solà de la Vila» (*Capbr.* 1633, 21r i 151r).

El nom no té res a veure amb l'actual *raval de Jesús*, de construcció molt posterior. Per les indicacions documentals, veiem que les edificacions de fora de la vila eren les de l'actual carrer Major o del Solà. Si tenim en compte que, segons sembla, les primeres cases del poble es devien ubicar al voltant de l'església, és lògic que aleshores aquesta zona es considerés externa.

Raval, de la

«Joseph Taxidó, de la Rabal, dit del Coco» (*StMiquel* 1730, 18v); «Theresa [...], filla [...] de Christòfol Balcells, de l'Arrabal», any 1774 (*Bapt.* 1773, 8r).

En aquestes dates, la referència encara és el que avui anomenem *lo carrer Major* i no pas *la raval de Jesús*.

Raval, lo camí de la

«camino de Arrabal» (*Repartiment* 1942, 170r); «mediodía, camino de Arrabal; [...] norte, camino Calvario. Partida [...]: Calvari, [...] era de trillar» (*Amillar.* 1945, 48v).

Sembla que es refereix al camí que va de l'actual raval de Jesús fins a la partida del Calvari.

Razel

«Dioniz Razell, de Saliñe, comptat de Borgoña l'Alta, que estava en casa de Lorens Balçells», any 1648 (*Òbits* 1636, 9r).

Suposem que es tracta del nom de família *Razel*, present en força departaments francesos.²⁰⁰ La ciutat de procedència del personatge deu ser Saligny, a l'Alta Borgonya.

Rebordosa

[reβor'dozɔ]

Apareixen uns quants noms d'home: Antonio, Bonifaci, Francesc, Francisco Javier, Josep (i Josep M.), Miquel, Ramon i Xavier, i també uns quants de dona: Carme, Maria, Mercè, Olímpia, Paula, Rita, Rosa i Teresa. Actualment, vuit persones el porten de primer cognom.

«Ramon [...], fill [...] de Bonifaci Rogordosa y d'Emanuela Rogordosa y Torres [...]. Foren padrins: [...] Francisca Torres y Rogordosa», any 1820, «Miquel Rogordosa y Torres», any 1821 (*Bapt.* 1773, 283r i 294v); «Teresa [...], filla [...] dels cònjuges Ramon Rebordosa y Rosa Balcells [...]». Avis paternos: Bonifaci Rebordosa, dels Omellons», any 1845 (*Bapt.* 1824, 308); «Rebordosa y Llusa, Maria», any 1882, «Rebordosa y Llusa, Mercedes», any 1888 (*Bapt.* 1881, 19r i 104v); «Bonifacio Regordosa» (*Apeo*, 19r); «Paula Rebordosa Balcells, fa 100 anys», any 2002 (*Spel.* 40, p. 5); «Ramon Rebordosa Orteu», «José Rebordosa Orteu», «José María Rebordosa Oliveras» (*Naix.* 1945, 37r, 7; 63v, 10, i 79r, 11); «Rebordosa Oliveres, Francisco Javier», any 1946 (*Bapt.* 1935, 88r); «Rebordosa Camprubí, Mercè» (*Padró* 2013, p. 7).

El primer portador del llinatge, el Bonifaci dels Omellons, apareix amb la forma *Rogordosa* (1820), però està corregida damunt, i la -g- es canvia per una -b-. El titubeig és, per tant, evident. A partir d'aquí, tant el trobem escrit d'una manera com de l'altra. Com que no hi ha motius per a pensar que entre els noms de família enregistrats hi hagi dues procedències diferents, els presentem en una sola entrada, en la forma que ha arribat fins als nostres dies.²⁰¹ *Regordosa* i *Can Regordosa* existeixen com a topònims, a Castellfollit del Boix, al Bages (Nom-Cat). Les grafies anotades són *Rebordosa*, *Regordosa* i *Rogordosa*.

Rebull

«Ramon Poca y Rabull», any 1840, «Sebastià Poca y Rabull», any 1843, «Fran^{ca}. [...], filla [...] dels cònjuges Christòfol Poca, d'esta, y Maria Rabull, de Vim-

200. Morlet (1997, s. v. *Razet, Razel, Razeau, Razat, -in, -on i Ras*).

201. La redacció final d'aquesta entrada ha estat possible gràcies a l'aportació d'algunes dades i puntualitzacions que ens ha fornit Francesc Rebordosa i Poca.

bodí», any 1845 (*Bapt.* 1824, 266, 290 i 310); «Francisca Poca Rebull» (*Òbits* 1898, 70r, 10).

Les grafies anotades són: *Rabull* i *Rebull*.

Rec, lo

«Olivar, yermo. Su situación: Req», «Campa, yermo. Su situación: Regadío» (*Apeo*, 39r i 158r/110v).

Deu ser alguna petita peça de terra per la zona dels Horts.

Recarte

«1932-1933 Collegi de noies - Sra. Recarte» (Poca, 2017, p. 114).

Les noies anaven a l'Escola Nacional de cal Llorenç, on hi hagué de mestra, als anys trenta del segle passat, la senyora Recarte. També n'hi havia que anaven amb les monges dominiques, al Castell.

Recasens

V. **Requesens*.

Rector

V. **Senyor R*.

Rectoria, lo carrer de la

«en lo pati de la Iglésia y carrer del Barri Nou, [...] a mitgdia ab lo dit pati de la Iglésia, a ponent ab la casa de la Rectoria y a tremuntana ab lo mencionat carrer del Barri Nou» (*Capbr.* 1765, 179v); «lo llibre vulgo anomenat llibre d'òbits y desposoris [...] és a l'arxiu de la rectoria d'Espluga Calva» (*Translació* 1778); «calle de Santa Maria, [...] por atrás rectoría», «por atrás con la rectoría», «calle de Santa Maria, [...] por la derecha, calle de Santa Maria; por la izquierda, cura párroco, [...] por atrás, calle de la Rectoria» (*Apeo*, 50r, 51r i 237r).

La rectoria avui dia és darrere de l'església.

V. t. *Abadia, lo carrer o racó de l'*.

Rectoria, l'hort de la

«en la partida dels Horts, [...] a mitgdia ab lo Torrent, a ponent [...] y a tremuntana part ab lo camí d'Arbeca [...] y part ab l'hort de la Rectoria» (*Capbr.* 1765, 68v).

Per la ubicació i les afrontacions, no pot ser la mateixa peça de terra de l'entrada següent.

Rectoria, l'hortet de la

[tɔr'ted de ʎa rekto'riɔ]

És una paradeta que queda sortint del poble per l'avinguda de Catalunya, en direcció a la raval de Jesús, a mà dreta, abans d'arribar a la casa del Ramon del Cabeça. Actualment és d'aquest propietari, que hi fa hort. En una citació també se l'anomena *la sort de la Rectoria*.

«a mitgdia ab l'hortet de la Rectoria [...] y a tremuntana ab lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1741, 69r); «en la partida de la Torta, [...] a mitgdia ab l'hortet de la Rectoria, a ponent ab terres de la Vila», «la partida de la Torta, [...] a mitgdia ab la sort de la Rectoria» (*Capbr.* 1765, 68v i 146v); «tros de l'Era, [...] por mediodía con casas del pueblo, por poniente con el cura párroco, por norte con el camino de Omells» (*Apeo*, 21r).

Rectoria, la sort de la

«a la Coma de Fulleda [...], sortis rector dicte ville» (*Capbr.* 1510, 20r); «a la Coma de Fulleda, [...] a sol yxent ab la sort de la rectoria, a migjorn ab la çiquia Regadora» (*Capbr.* 1574, 42r); «la sort de la Rectoria» (*Capbr.* 1607, 266r); «a ponent ab la sort del la Rectoria y a tremuntana ab lo camí de Fulleda» (*Capbr.* 1741, 22r).

Les primeres citacions d'una sort propietat de la rectoria o del senyor rector la situen a la Coma de Fulleda.

Rectoria, les terres de la

[ʎes 'tɛrez ðe ʎa rekto'riɔ]

«en la partida del Comellà d'en Marcos, [...] a ponent ab terres [...] que antes tenia la Rectoria» (*Capbr.* 1765, 40v-41r); «Basa Vella, [...] por oriente con el camino de Belianes [...] y por norte con finca del cura párroco» (*Apeo*, 20r); «oriente, Rectoria; [...] Partida [...]: Pla de la Basa» (*Amillar.* 1945, 37v).

Incloem en aquesta entrada diferents peces de terra propietat de la rectoria en diverses partides. Segons els informants, eren terres del benefici: damunt del Calvari de cal Ponç, el terme de Maldà de cal Culet, el Pla de la Bassa de cal Carrillet, la Coma d'en Salat de cal Rei, l'Abeurada de cal Cunya i del Pere de cal Picamixó. El Bota Ric va deixar les terres a l'Església i aquesta les va anar venent; per exemple, el terme de Maldà de la Càndia. Les finques partides per la meitat eren del Bota i del Xirillo, que s'havien partit la hisenda. Les que hem enregistrat són al Comellar d'en Marcos, a la Bassa Vella i al Pla de la Bassa. També consta una finca rectoral al Pla de les Forques i una altra a la Coma d'en Salat (*Amillar.* 1945, 67v i 83v).

Rectoria dels Omellons, les sorts de la

«afronta ab unas sorts de la Rectoria dels Homellons» (*Capbr.* 1717, 4v).

Potser aquestes sorts eren al terme dels Omellons.

Redemú, lo (Tossal del)

[tɔ reðe'mu]

«Redeüm [...], por oriente con finca de Francisco, del Pon de l'Armentera», «Huerto, campa. Su situación: Redeüm, [...] por norte con el camino de Herederos», «Tossal del Redeüm, [...] por oriente con finca de Juan Andreu» (*Apeo*, 74v, 77r i 116r); «l'entitat que represento es va incautar dels béns [...] que [...] passem a detallar: [...], 8ª Redemú» (*Comitè* 1936, 63r); «finca: Hort, partida: Redemú», «finca: huerto [...], partida: Redemú; [...] oeste, camino», «finca: Tossal del Redemú, [...] partida: Redemú» (*Repartiment* 1942, 29r, 173r i 301r); «norte, camino Redemú. Partida [...]: sort del Redemú» (*Amillar*. 1945, 91r).

Hi havia alguns trossos que es deien *lo Redemú*: el del Cila, el del Barber i el del Dominguet. Ara és tot propietat de cal Quisserris. En la darrera citació se'n diu *la sort del Redemú*; en d'altres apareix *lo Tossal del Redemú*, com a peça de terra, dins del *Redemú*. El punt més alt d'aquest indret, que seria el tossal, té 476,7 m d'alçària. No l'hem enregistrat, ni documentalment ni oralment.

Redemú, lo camí del

«camino Redemú» (*Repartiment* 1942, 4v); «Partida: [...] Redemú; [...] norte, camino Redemú» (*Amillar*. 1945, 22v).

Era *lo camí Corrible*, que ara s'anomena *lo carrer del Redemú*, nom típic de corredor, que trobem en moltes poblacions, com ara *lo carrer de Sota Muralla* o *Detrás Muralla*, a Sort; *lo camí de la Muralla*, a l'Albi (i *lo carreró de la muralla Vella*) i al Vilosell (i *lo carrer de la Muralla*), o a Fullea, *lo camí Dellà la Muralla*.²⁰²

V. t. **Mur o de la Muralla, lo camí del, o lo camí Darrere lo Mur*.

Redemú, lo carrer del

[tɔ ka're ðet reðe'mu]

És el carrer posterior, sense pavimentar, que connecta la pista de Vinaixa amb la carretera de Fullea. Entenem que es refereix al carrer que hi havia darrere la muralla de la vila medieval.

«Casa, [...] calle de Redeüm, [...] de frente camino de Herederos» (*Apeo*, 14r); «Francès Santafè, [...] domiciliat al carrer Redemur» (*Òbits* 1934, 87r, 26).

Popularment se'l coneix com *lo Redemú*, tot i que en els mapes municipals consta com *lo carrer del Reremú*.

202. Amigó i Pere (2001, p. 315), Pere (2006, p. 228 i 229) i Arbós (2003, p. 115).

Redó

«Pedro Redó y Castel, [...] de la Cuba, província de Teruel» (*Òbits* 1944, 96v, 6).

El personatge és d'un municipi de la comarca del Maestrat aragonès.

Regadora, la síquia¹

«a la Coma de Fullea, [...] a sol yxent ab la sort de la Rectoria, a migjorn ab la çíquia Regadora [...] e a tremuntana ab lo camí que va a Fullea» (*Capbr.* 1574, 42r); «a la Coma de Fullera, [...] a sol ixent ab la sort de la Rectoria, a migjorn ab la síquia Regadora [...] y a tremuntana ab lo camí va a Fullea» (*Capbr.* 1607, 322v).

En els capbreus del 1574 i del 1607 s'anomena així una síquia de la Coma de Fullea.

Regadora, la séquia (o síquia)²

«en la partida del Pla de na Josa, un hortet, [...] a mitgdia ab la síquia del Molí, [...] a tremuntana ab la síquia Regadora», «en la partida del Molí, [...] a mitgdia ab la séquia Regadora» (*Capbr.* 1669, 42r i 51v); «la séquia Regadora qui va al Molí» (*Capbr.* 1692, 78r); «a mitgdia ab la séquia Regadora» (*Capbr.* 1717, 11v); «la partida del Molí, [...] a mitgdia ab la síquia Regadora», «en la partida de l'Albareda, [...] a ponent [...] la síquia Regadora y a tremuntana ab la síquia Molinal» (*Capbr.* 1765, 113v i 167v).

Els capbreus més moderns donen aquest nom a la síquia que baixava pel fons dels Omells i continuava cap als Omellons. La ubiquen a les partides dels Oms (capbreu del 1633), del Pla de na Josa, del Molí o de l'Aubareda. Alguns la identifiquen amb *la síquia del Molí* i d'altres fan la distinció entre totes dues; sembla, doncs, que era un ramal d'aquesta. El curs d'aigua perdurà fins fa uns quants anys, però el nom es perd més enllà del 1765.

Regordosa

V. *Rebordosa*.

Rei

V. **Ton del R*.

Rei, cal

[ˈkaɫ ˈreɪ]

És a la raval de Jesús i abans havia estat al pati del Castell. Hi vivia la *Reina*. *La cabana de cal Rei* és a la Portella.

«Ramon Arbonès, *alias* Rey, [...] calle de Fuleda» (*Apeo*, 128r); «Pau Roig Aubagés (Rei)», any 1905 (*Spel.* 9, p. 19); «Mercè Roig Arbonés, de cal Rei», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

En la forma femenina, *la Reina*, [ʔa 'rejɲə], la pronunciació presenta també la variant més popular: [ʔa 'rejɲə]. Trobem el renom en força localitats, com ara la Pobla de Cérvoles i el Vilosell, o bé a Ulldemolins (*lo Rei*) i les Borges Blanques (*cal Reiet*).²⁰³

Rei, la costa o baixada del [ʔa 'kɔsta ðet 'rej] o [ʔa βaj'ʃaða ðet 'rej]

És la costa que va del carrer de Fuleda fins a la carretera de Fuleda, darrere de ca l'Amorós.

Reig ['retʃ]

Hem documentat alguns noms masculins: Aleix, Francisco, José Antonio, Josep, Marí i Narcís, i tres de femenins: Francisca, Raimunda i Rosa. Quant a professions, a part de la de pagès, apareix la de doctor en medicina o metge. Una persona el portava de primer cognom fins no fa gaires anys.

«Aleix Retg, licenciado en medicina [...], fill [...] de Joseph Retg, pagès, difunt, y de Theresa Retg y Torrelles [...], de Torragrossa», any 1806 (*Matr.* 1791, 24r); «una filla [...] d'Aleix Retg y Torrelles [...]: Rosa», any 1811, «Joseph Reitg y Estrada», any 1817 (*Bapt.* 1773, 225r i 264v); «Francisca Reitg y Miró», any 1841, «Francisco [...], fill [...] del señor doctor Narcís Retg, metge d'esta, y de la senyora Maria Antònia Bagils, de Torragrosa», any 1848 (*Bapt.* 1824, 267 i 339); «Narciso Reich» (*Apeo*, 13r); «José Antonio Reig» (*Repartiment* 1942, 339v); «Defuncions: Isabel Saltó i Reig», any 1977 (*J. Llor* 1993, p. 50); «Martorell Reig, Antonio» (*Padró* 2013, p. 6).

El trobem ja a l'Albi, el 1243 (Amigó i Pere, 2001, p. 373); a les Borges Blanques ha perdurat com a nom de casa, *los Pobills Reigs* (Ripollès, 2006, p. 171), i a l'Albagés roman a les partides de *la Vall de Reig* i *lo Pont de Reig*. Les grafies anotades són: *Reich*, *Reig*, *Reitg* i *Retg*.

Reinal

«Joan Reinal, mercader, de la ciutat de Tolosa de França, y està enterrat en lo fusà d'esta parrochial iglésia», any 1680 (*Òbits* 1650, 19r).

Tot i que el portador del llinatge té procedència occitana, adoptem la grafia catalana, que és la documentada.

203. Pere (2006, p. 284, i 2013, p. 228), Pere i Amigó (1997, p. 320), Ripollès (2006, p. 179) i Satorra (2008, p. 244).

Reixac

«Berenguer Rexach», any 1325 (*Índex vell*, núm. 793, 173v); «Maria Reixach y Casaces», any 1791, «Joseph [...], fill [...] de Joseph Reixach y Teresa Reixach y Casaces», any 1793, «un fill [...] de Joseph Raxach, sabater, natural de Calaf, [...] y de Theresa Rexach y Casas, natural de Lleida, [...]: Manuel», any 1795, «una filla [...] d'Anton Rexach, sabater, y de Theresa Rexach y Casadas: [...] Maria», any 1798 (*Bapt.* 1773, 106r, 120v, 136v i 151r).

Apareixen quatre noms d'home: Anton, Berenguer, Josep i Manuel, i també un de dona: Maria. Hi ha quatre segles de diferència entre el primer portador del llinatge (1325) i la resta (1791-1798); els darrers són tots fills de Josep Reixac, sabater, de Calaf. Les grafies documentades són: *Raxach*, *Rexach* i *Reixach*.

Remus

«José Marcó Remus, [...] fill [...] de doña Josefa Remus Granés, [...] natural de Sant Feliu de Guíxols (Gerona)» (*Naix.* 1934, 122r, 16); «1940. Exercicis espirituals de dones [...]: Sra. Pepita Remus (esposa del secretari, Sr. Melchor Marcó)» (Poca, 2017, p. 157).

Les úniques persones documentades eren la dona d'un secretari municipal originari de Santa Cristina d'Aro i el seu fill.

Reng, lo

«finca: Rench, [...] partida: Grau» (*Repartiment* 1942, 223r).

Rentador, lo camí del¹

«lo Solà [...] a sol yxent [...] part ab lo rentador de la vila», «davant la Vila un ferreginal de terra, [...] a sol yxent ab lo camí que-s va a Arbeca y ab lo rentador de la vila, [...] part ab Pere Bota, mijençat la cíquia q. va al Molí» (*Capbr.* 1574, 13r i 20r); «ab lo camí del Rentador y a tremuntana ab lo dit Solà» (*Capbr.* 1633, 101r); «ab lo Mur de la vila, a ponent ab lo camí del Rentadó de la vila» (*Capbr.* 1692, 43v); «en lo carrer Major, [...] part ab lo camí que va al Rentador, a mitgdia ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1717, 13v); «lo rentador» (*Capbr.* 1741, 83v); «en lo carrer del Solà, [...] a ponent ab lo camí del Rentador de la vila», «en la partida del Solà, [...] a sol ixent [...] part ab lo rentadó, a mitgdia [...] y a tremuntana ab lo Mur, mediant un caminet» (*Capbr.* 1765, 142r i 143r).

Per les afrontacions, es veu que el rentador de les citacions era a la coma del Solà (capbreus de 1633, 1692, 1717 i 1741), és a dir, al sud de l'actual carrer Major. El camí devia conduir des del carrer del Solà fins al rentador.

Rentador, lo camí del²

[tɔ ka'mi ðet renta'do]

Antigament s'havia de rentar a la síquia. Sembla que al segle XIX van construir un rentador a l'actual Peixera de cal Ponç, on ara hi ha un pou. Hi feien anar a rentar els que havien contret malalties contagioses, per a més higiene del poble. El camí per a anar al rentador de la Peixera era com un carreró, una dreceira. Es passava pel caixer de la síquia. Quan va quedar derruït, la gent passava per dalt. Ara ja no hi transita ningú. Més tard, el rentador del poble es va fer al mig del Fondo, més o menys on avui hi ha el poliesportiu.

Rentador, lo carrer del

«carrer que va al Rentador» (*Capbr.* 1574, 82v); «en lo solà de la Vila un corral clos, [...] a sol ixent ab lo carrer va al Rentador» (*Capbr.* 1607, 351v); «dins dita vila, en lo Solà, un corral, [...] a sol yxent ab lo carrer del Rentador» (*Capbr.* 1633, 156r).

Potser coincidia amb *lo camí del Rentador*¹.

Rentamans de Pilat, lo

[tɔ renta'manz ðe pi'tat]

Era un personatge de cal Borretes que sempre renegava dient: «Me cago en lo rentamans de Pilat».

Renyer

[re'ɲe]

Apareixen uns quants noms d'home: Antoni, Francisco Javier, Jaume, Javier, Joan, Josep, Matia, Miquel, Sebastià i Xavier, i uns quants més de dona: Carme, Caterina, Concepció, Magdalena (o Malena), Maria, M. dels Dolors, Mariana i Teresa. Xavier Reñé Balcells (n. 1941) va ser rector de Tarrés del 2007 al 2009 (Pasqual, 2016, p. 150).

«Caterina Reynera», any 1597, «Joan Reyner, de Lorens», any 1600 (*Matr.* 1580, 6r i 7r); «mossèn Antoni Renyer», any 1637, «Isabel Renyer, viuda dextada del quòndam Mathià Renyer, pagès, de Vallbona», any 1643 (*Òbits* 1636, 1v i 7r); «Mariana [...], filla esta dels quòndam Joan Renyer, [...] de Rochalaura», any 1639 (*Matr.* 1636, 3r); «en Jaume [...], fill [...] del quòndam Jaume Ranyé [...], de la Fondarella», any 1676 (*Matr.* 1650, 23v, 74); «Antoni Reñé Mateu», defuncions de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4); «Reñé Balcells, Francisco Javier», any 1939 (*Bapt.* 1935, 35v); «Miquel Reñé Mateu» (*Repartiment* 1942, 58r); «José Balcells Reñé», «Miguel Balcells Reñé» (*Naix.* 1945, 7v, 9, i 46r, 11); «1956 [...] Xavier Reñé (Maleneta)» (Poca, 2017, p. 272); «Balcells Reñé, Josep» (*Padró* 2013, p. 1).

Les grafies enregistrades són *Ranye*, *Renyer*, *Reñe*, *Reñer* i *Reyner* amb accent o sense.

Renyer, cal ['kaʎ re'ɲe]

«Ànimas de casa Reñer: [...] Isabel Reñyer» (*Celebr.* 1766, 40v).

Republicà, Republicana

V. **Centre R.*

República, lo carrer de la

«Josep Martorell Miró, [...] al carrer de la República» (*Òbits* 1934, 34r, 6).

Va ser el nom que rebé l'actual carrer de Senan des de l'any 1932 fins al 1939.

Repuny, cal ['kaʎ ra'puɲ]

És al carrer de Fullea. *Cal Cabaler de cal Repuny* és al carrer de Montblanc. *L'era del Cabaler de cal Repuny* és a la carretera de Maldà, damunt les granges de cal Samanyo. *La pallissa de cal Repuny* és al Mas Blanc².

«Jaume Arbós Cunillera (cabalé Rapuny)», any 1921, «Antònia Arbós Roca, [...] Rapuny», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 9, p. 20, i 32, p. 6); «Jaume Arbós (Cabalé Repuny)», any 1927 (*StCrist* 1795, 17v); «Lurdes Arbós Roig (Repuny)» (Poca, 2017, p. 200).

Transcrivim el nom amb -e- per la tendència dialectal a fer obertes les es àtones d'inici de mot i també perquè suposem que pot tenir relació amb algun nom comú, com ara: *repunyeta!*, *repunyall!*... (DCVB).

Requesens

«Maria [...], filla [...] de Miquel Recasens, pagès», any 1803 (*Matr.* 1791, 20r-v); «Pablo Recasens Gils, [...] de Reus» (*Matr.* 1950, 11v, 2).

L'única grafia documentada és *Recasens*.

Reremur

V. *Redemú*.

Reverter

«Agustí Reverter, pagès, de Tarragona», any 1649 (*Matr.* 1636, 9r).

Agustí Reverter només consta que va venir a l'Espluga Calba a fer de padrí d'un bateig.

Riambau

«Rosa Barot Riambau, natural de Roda» (*Òbits* 1903, 201, 3).

Riba

«Manuel [...], marxan, fill [...] de Manuel Riba, es vivint, y de Maria Ribé [...], de Tous, bisbat de Vich», any 1825 (*Matr.* 1791, 73v); «Josefa Riba y Balcells» (*Òbits* 1872, 4r, 9, 97); «Magdalena Mateu y Riba» (*Òbits* 1875, 88r, 32); «la viuda de Riba», «José Riba» (*Apeo*, 20r i 135r); «Miguel Riba» (*Repartment* 1942, 98v).

Apareixen alguns noms d'home: Cristòfol, Emmanuel (o Manuel), Josep i Pere, i també alguns de dona: Antònia, Josefa, Maria i Raimunda.

Ribelles, de

«Gombaldo de Ripellis», any 1209 (Bisson, 1984, doc. 121).

El 1209, Pere I, rei d'Aragó i comte de Barcelona, devia 7.500 mas mudines a Gombau de Ribelles. El rei empenyorà Siurana, Prades, el Vilosell, Vallclara, Vilanova de Prades, Vinaixa, l'Espluga Calba, Alforja, l'Aleixar, Alcover i, en general, tots els drets sobre les muntanyes de Siurana, llevat del servei militar i dels drets sobre Montblanc.

Riber

«Joseph, fill de Ramon Camí y Paula Camí y Ribé», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312r); «Miquel [...], fill [...] de Ramon Camí y Balcells [...] y de Paula Camí y Ribé [...]. Foren padrins: [...] y Teresa Camí y Ribé, pagesos», any 1810, «Christòfol Camí y Ribé», any 1820 (*Bapt.* 1773, 217v i 284r); «Manuel [...], fill [...] de Manuel Riba, [...], y de Maria Ribé [...], de Tous, bisbat de Vich», any 1825, «Antònia Camí, filla [...] de Ramon Camí [...], y Paula Ribé, [...] de l'Albi», any 1831 (*Matr.* 1791, 73v i 94); «Espasa Ribé, Ignacio» (*Contribució*, 134r).

Apareixen només dos noms de dona: Maria i Paula. El cognom *Riber* arriba a l'Espluga Calba provinent de l'Albi, on ja està documentat el 1556 (Amigó i Pere, 2001, p. 375). L'única grafia anotada és: *Ribe*, amb accent o sense.

Ribera, (de)

[ri'βerə]

Apareixen abundants noms d'home: Antoni (i Antonio i Toni), Antoni Joan (o Toni Joan), Bonaventura, Cosme Damià, Cristòfol, Damià, Francisco, Ignasi, Jacinto, Jaume, Jaume Joan, Joan, Josep, Lluís, Marc, Marià (o Marian), Martí, Miquel, Miquel Joan, Montserrat, Pasqual, Pasqual Miquel, Pau, Pere, Pere Joan, Ramon, Tomàs i Wenceslau, i també molts de dona: Andreua, Antònia, Assumpció, Càndida (o Càndia), Carme, Caterina, Cecília, Cinta, Elisabet, Elisabet Anna, Esperança, Filomena, Francesca, Francina, Isabel, Isabet Agna (o Isabel Anna), Isabet Joana, Jauma, Joana, Josefa, Josepa Magdalena, Llibertat, Magdalena,

Margarida, Maria, M. Agna, Marianna (o Mariagna), Marina, Maximina, Mercè, Modesta, Montserrat, Paula, Raimunda (o Munda), Ramona, Rosa M., Salvador, Tecla, Tecla Joana, Teresa, Teresita de Jesús Infante, Úrsula i Victòria. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, hem documentat el de sastre, sabater i teixidor de lli. Ignasi Ribera i Balcells (1910), pare franciscà, va ser missioner dedicat a la docència a l'Argentina. Ramon Ribera i Conillera, de cal Vilaverd, va ser batlle de l'Espluga Calba del 27 de maig de 1945 al 29 de febrer de 1948. Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«Jurdi de Ripera» (Perg. 1183); «Antoni Ribera», «la viuda Ribera» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «Pere Ribera» (*Capbr.* 1574, 11v); «compares: [...] la filla de Miquel Ribebra», any 1575, «Andreua Ribera», any 1575, «padrins: [...] na Jaume Ribera», any 1580 (*Bapt.* 1574, 5, 6 i 13); «Caterina Ribera», «Margarida Ribera», any 1597 (*Matr.* 1580, 1r i 6v); «Jaume Ribera» (*Capbr.* 1607, 414r); «Joan Ribera» (*Capbr.* 1633, 27r); «March Ribera, fadri, sastre», any 1644, «Margarida Ribera, viuda [...] del quòndam Joan Ribera, texidor de ly», any 1649, «Magdalena [...], filla [...] de Jaume Ribera, pagès», any 1649 (*Matr.* 1636, 6v, 9v i 10r); «Pau Ribera», any 1646, «Cicília Ribera», any 1649 (*Bapt.* 1636, 51r, 267, i 55r); «Joan Ribera» (*Capbr.* 1765, 180r); «Thomàs [...], fill [...] de Marian Ribera», any 1775 (*Bapt.* 1773, 17r); «Mariano Ribera», «Ramon Ribera», «Cristóval Ribera», «Ignacio Ribera» (*Apeo*, 16r, 141r/99v, 151r i 182r); «Ribera Sesplugues, Teresita de Jesús Infante», any 1940 (*Bapt.* 1935, 43v); «Asunción Ribera Balcells» (*Repartiment* 1942, 46r); «Teresa Ribera D.» (*Amillar.* 1945, 54v); «Rosa Maria Ribera Sesplugues», «Teresita Teixidó Ribera» (*Naix.* 1945, 74r, 1, i 1r, 14); «Ribera Roig, Mercedes» (*Padró* 2013, p. 8).

Només la primera citació (1183) porta la preposició *de*, que indica procedència. El cognom no reapareix fins al cap de quatre segles (1553).

Ribes

[ˈriβes]

Hem documentat alguns noms d'home: Felip, Joan, Josep i Tomàs, i alguns de dona: Concepció, Lluïsa, Maria, M. de la Candela i Rosa. Els dos primers portadors del llinatge anotats no vivien a l'Espluga Calba: l'un (1627) hi apareix com a padri de bateig i l'altre (1675), com a propietari de terres, però habitant als Omellons. No retrobem el llinatge fins al cap de tres segles (1931). Actualment, quatre persones el porten de primer cognom.

«padrins: Joan Ribes, d'Anglasolla», any 1627 (*Bapt.* 1624, 5r); «Thomàs Ribes y Prats, [...] pagès, [...] dels Omellons», any 1675 (*Matr.* 1699, 261v); «Ribes Tapiol, Maria», any 1931 (*Bapt.* 1912, 363); «Mercedes Pons Ribes» (*Òbits* 1934, 1r, 16); «Felipe Ribes Camí» (*Comitè* 1936, 67r); «Rosa Ribes Tapiol», any 1941 (*Naix.* 1934, 139v, 14); «José Ribas», «Ribes Camí, Luisa» (*Amillar.* 1945, 58v i 59v); «Maria Ribes Tapiol, [...], hija de Felipe y Rosa» (*Confirm.* 1949, 4r); «Ribes Tapiol, Concepció» (*Padró* 2013, p. 8).

El trobem, el 1358, a Vinaixa (*de Ribes*); el 1497, a Castellots, i, el 1553, a Arbeca (*Fog. 1358, Fog. 1497 i Fog. 1553*). Només en una ocasió la grafia és *Ribas*.

Ric, Rica

V. **Bota del Solà* o R., **Tresa R.*

Ricard

«Francesch [...], fill [...] de Ramon Gaya y Esteve y de Maria [...] Ricart», any 1774, «Joseph Gaya y Ricart», any 1776 (*Bapt. 1773*, 11r i 17r); «Marcelino Ricart Ortiz, soltero, labrador, [...] de Fuliola» (*Matr. 1908*, 17r, 2); «Asunción Ribera Balcells contrajo segundas nupcias con José Ricart», any 1945 (*Bapt. 1892*, 382).

Hem anotat tres prenomes: Josep, Marcelino i Maria. Maria Ricard, la primera portadora del cognom, procedia de les Borges Blanques, on ja està documentat un segle abans (Amigó i Pere, 2001, p. 376). Només l'hem enregistrat amb la grafia *Ricart*.

Riera

«Maria Balcells y Riera, [...] filla [...] de Raimunda Riera, de Torragrossa», any 1848 (*Bapt. 1824*, 338); «Raimunda Riera y Monfà» (*Òbits 1875*, 55r, 49); «Encarnación [...], hija [...] de [...] Francisco Pasqual y Solé, [...], y Dolores Balcells y Riera», any 1884 (*Bapt. 1881*, 41v); «Dolores Balsells Riera» (*Òbits 1921*, 54r, 1).

L'única persona que el porta de primer cognom és Raimunda Riera i Montfar, procedent de Torregrossa.

Rifà

«Cassa Miquel Riffà» (*Roser 1600*, 40v); «Catarina Rifà, filla de Miquel Rifà», any 1625 (*Matr. 1625*, 30r); «padrins: [...] Mariagna Riffà», any 1625, «un fill de Pere Antoni Rifà, fuster: [...] Pere Joan», any 1642 (*Bapt. 1624*, 33r i núm. 69); «Miquel Riffà, fuster» (*Capbr. 1633*, 111r); «Miquel Riffà», any 1643 (*Òbits 1636*, 6r); «Pere Rifà» (*Fund. 1774*, 37r, 24).

Hem documentat alguns noms d'home amb aquest cognom: Miquel, Pere, Pere Antoni i Pere Joan, i també dos de dona: Caterina i Mariagna.

Rigual

«Antoni Rigual, mestre fuster, de Vilallonga», any 1743 (*Òbits 1699*, 59v).

Està documentat amb la mateixa forma, a Vallclara, del 1884 al 1982 (Pere, 2017, p. 190).

Rinet

V. *Fondo* o *R*.

Rinet, lo

[ˈlo riˈnɛt]

És un nom recent que s'ha donat al curs fluvial, de la capçalera del torrent de la Femosa, que ve del Tallat i baixa pel Fondo de l'Espluga Calba. Es forma al sector de llevant, a partir de la unió de diversos cursos menors o *fondos* procedents dels termes veïns de Senan (Conca de Barberà) i els Omells de na Gaia (Urgell), i travessa l'Espluga Calba d'est a oest, passant pel mateix poble, on rep encara altres rieres, com les dels Cortals i de Matallonga, per acabar dirigint-se, per les serres dels Omellons, vers Arbeca, la Floresta i les Borges Blanques, on actualment mor al canal d'Urgell, havent ja canviat de nom més d'un cop (el darrer, *del Trull*) (Turull, 2007, p. 108). Les aigües del riu Rinet drenen en direcció oest i arriben fins a Juneda i Margalef, i desguassen al Segre, prop de Lleida. L'àmbit territorial del nucli de l'Espluga és el fons dels barrancs de les valls afluent esmentades de Matallonga i de Cortals, a 434 m d'altitud.

«Espluga Calva: [...] sit. en el fondo de un valle, próximo al riachuelo llamado de Rinet. [...] Su curso es de tan corto caudal que hay años que llega a secarse durante la estación de verano» (Madoz, 1845, p. 579); «Espluga Calva: vila de la Baxa Segarra, situada en una vall per a hont s'escorre lo Rinet» (Rocafort, 1915, p. 332).

Els informants de més edat recorden poc o gens el nom, escassament documentat.

Ripoll¹

V. **Comellar d'en R*.

Ripoll²

«1586 Pere Antoni Reipol, de Sydemon» (*Matr.* 1580, 2r); «Margarida Ripola, cassada ab dit Pere Joan Vals», any 1634 (*Matr.* 1625, 35r).

Hem anotat dos prenomes: Pere Antoni i Margarida. Les grafies documentades són *Reipol* i *Ripola*.

Rita, ca la

[ˈka ˈla ˈrito]

És al carrer de Montblanc, al carreró curt que no passa, en un dels passadissos que hi ha. *L'era de ca la Rita* és a la carretera de Maldà.

«Francisco Farré Rebordosa, [...] Rita», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Carme Balsells Farré (Rita)» anys 1924-1925 (Poca, 2017, p. 111); «Rita»

(*Contribució* 1936); «Lluís Balcells Farré de ca la Rita», anys 1936-1939, «1953 [...] Josep Balsells (Rita)» (Roig, 2014, p. 32 i 27).

Més o menys modificat, el retrobem en força poblacions, com ara les Borges Blanques, Fullea, l'Albi (*ca la Riteta el Jaques*), el Vilosell (*cal Ritet*) i la Pobla de Cérvoles (*cal Rito*).²⁰⁴

Riu, (de)

«Francisca Queraltó Riu, [...] sin profesión, [...] de Fullea» (*Matr.* 1908, 32r, 10); «Francisco Queralt de Riu, natural de Arbeca» (*Òbits* 1912, 142r, 19).

Riu, la parada del, o lo Riu

«en lo lloch appellat la parada del Riu, [...] a sol ponent ab lo camí que va a Sennant» (*Capbr.* 1574, 41r); «al lloch apellat la parada al Riu» (*Capbr.* 1607, 286r); «la partida de la parada del Riu» (*Capbr.* 1633, 98v); «la partida del Riu» (*Capbr.* 1741, 46v); «en la partida del Riu, la qual afronta a sol ixent y mitgdia ab lo camí de Sanant» (*Capbr.* 1765, 76v).

Els capbreus consultats la ubiquen pels Escabrers o Aigües Vives². El riu és el Rinet.

Riudovelles, de

«Jarmessen de Riudoveylles, de l'Espluga Calva», any 1309 (*Índex vell*, 71v-72r).

Riudovelles és un poblet de l'Urgell agregat a Tàrraga.

Rius

«casa de na Rius, viuda; Jaume Joan, fill», «Joan Rius» (*Roser* 1600, 2r i 2v); «Joannes Rius, francès, pare de Joan Rius, dit lo Moliner», any 1603 (*Òbits* 1574, 14v); «un fill de Francesch Riuhs, pagès: [...] Joseph Joan», any 1643, «un fill de Joan Riuhs [...]: Joan Batista», any 1643, «March Joan Riuhs», any 1645 (*Bapt.* 1624, núm. 114, 118 i 142); «Jaume Riuhs», any 1646 (*Òbits* 1636, 8r); «Mariagna Rius», any 1677, «Fr. Rius» (*Òbits* 1650, 16v, 36, i 22r); «Magdalena Rius», any 1686, «Cicília Rius», any 1691 (*Matr.* 1650, 33r, 4, i 38r-v, 20); «Isabel Rius» (*Celebr.* 1766, 39); «Isabel Rius» (*Fund.* 1774, 136r, 61); «Magdalena Texidó y Rius», any 1787 (*Òbits* 1699, 155v); «Maria Queraltó Rius» (*Repartiment* 1942, 81r).

Apareixen uns quants noms d'home: Francesc, Francisco, Jaume, Jaume Joan, Joan, Joan Baptista, Josep Joan, Marc Joan i Pere, i també uns quants de

204. Ripollès (2006, p. 180), Arbós (2003, p. 142), Amigó i Pere (2001, p. 265) i Pere (2006, p. 287, i 2013, p. 230).

dona: Caterina, Cecília, Esperança, Isabel, Llúcia, Magdalena, Mariagna i Quitèria. Els primers portadors del llinatge a la vila, el Jaume Joan i el Joan, són de procedència francesa i no fan de pagesos, sinó de moliners i pastors. El trobem ja, el 1389, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 378), i, el 1497, a Verdú (Urgell) i a Lleida (Fog. 1497). Les grafies anotades són *Riuhs* i *Rius*.

Rius, en o na

«casa de na Rius, viuda; Jaume Joan, fill», «an Rius, pastó» (Roser 1600, 2r, 19v).

Na Rius devia ser la dona del pastor en Rius.

Robert

«Antonio Roca Robert [...], de Alcober, vecino de Reus» (Matr. 1927, 20v, 2).

Robió

V. **Coma d'en R.*, **Costa d'en R.*

Robió, (de)

«Romon de Robio» (Perg. 1369); «Johannes Robio [...], Petrus de Robio [...], Bartholomeus de Robio» (Perg. 1405/9); «Johan Robió» (Fog. 1497, p. 292); «Robió» (Fog. 1553, II, p. 295).

Hem documentat quatre prenomes: Bartomeu, Joan, Pere i Ramon, tres dels quals amb formes llatinitzades: *Bartholomeus*, *Johannes* i *Petrus*. Tant *Robió* com *Rubió* tenen l'origen en els noms de diversos poblets de la Segarra i del Pallars, i de muntanyes de Catalunya i d'Eivissa. Amigó, en el recull onomàstic de l'Albi, reparteix les citacions documentals en dues entrades, ja que entre les grafies amb *o* i les grafies amb *u* hi ha més de tres-cents anys de diferència. Quelcom de similar succeeix a l'Espluga Calba, on els *Robió* desapareixen per complet el 1553 i, a partir del 1774, tornem a trobar el llinatge, però amb *u*, per sempre més. A Ullde-molins, així mateix, *Rubió* és posterior a *Robió* (Pere i Amigó, 1997, p. 324 i 330, i Amigó i Pere, 2001, p. 379 i 388).

V. t. **Rubió*.

Robió, lo

«Romei de Prunyonosa, alias Robio» (Perg. 1360).

Roc, cal

[ˈkaɾ ˈrək]

És a la plaça del Pou.

«Teresa París Sardà, [...] Roc», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Roc» (*Contribució* 1936); «Joan París (Roc)», any 1945 (Poca, 2017, p. 193).

A les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 180) i a la Pobla de Cérvoles també hi és (Pere, 2013, p. 233).

Roca

[ˈrɔkə]

Apareixen bastants noms masculins: Antoni (o Toni), Bernat, Cosme, Estanislau, Francesc, Jacinto, Jaume, Joan, Josep, Macià (i Maties), Manuel, Martí, Miquel, Pere, Ramon, Salvador i Vicent, i també força de femenins: Anna, Antònia, Carme, Consol, Conxita, Emília, Engràcia, Genoveva, Hortènsia, Isabel, Josefa, Margarida, Maria, M. Lluïsa, M. Magdalena, Mariagna, Mercè, Paula, Rafe-la, Raimunda, Teresa (i Teresina), Trinitat i Victòria. Quant a professions, a part de la de pagès, hem documentat la de teixidor de lli i mestre de minyons. Ramon Roca va ser batlle des de l'1 de febrer de 1934 fins al 20 de juny de 1936. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Michael Rocha, vicarius eius» (Visita 1450, 109r); «Mariagna Roca [...], Miquel Roca» (*Roser* 1600, 14r); «lo sor. Visent Roca, mestre de minyons, fadri, fill dels honorables sors. Joan Batista Roca, mercader, [...] de València», any 1659 (*Matr.* 1650, 8r, 24); «Toni Roca» (*Capbr.* 1669, 73r); «Pere [...], fill d'Antoni Roca», any 1684 (*Òbits* 1650, 21v); «Bernat Roca, de Vilavert» (*Llevador* 1725, 21r); «Maria Roca y Pons», any 1785, «Engràcia Roca y Pons», any 1786 (*Matr.* 1699, 311v i 315v); «Roca Sanahuja, Josefa» (*Bapt.* 1881, 4v); «Matias Roca», «Manuel Roca», «Jayme Roca» (*Apeo*, 25r, 53v i 74r); «Roca Gaya, Paula», any 1917 (*Bapt.* 1912, 147); «José Roca Pons» (*Amillar.* 1945, 34r); «José María Balcells Roca», «Francisca Miret Roca», «Pedro Miret Roca» (*Naix.* 1945, 4r, 6; 12r, 60, i 3r, 68); «Roca Roig, Maria Magdalena» (*Padró* 2013, p. 8).

El trobem, el 1243, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 380), i, el 1347, a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 233). Les grafies enregistrades són *Roca* i *Rocha*.

Roca, (del carrer) de la

«Petrus Bota, de la Roqua», any 1575 (*Òbits* 1574, 1r); «en Bota, de la Rocha» (*Test.* 1621, 57v); «un fill de Pere Joan Valls, del carrer de la Rocha», any 1642 (*Bapt.* 1624, núm. 68); «Ramon Gaia, del carrer de la Roca» (MN 1697, 14/5/1702); «Ramon Sesplugues i Ramon Gaya, del carrer de la Roca» (*Hospital* 1730, 15r); «Joseph Teixidor, de la Roca» (*Capbr.* 1741, 16v); «Joan Teixidó, de la Roca», «Francesch Teixidó, de la Roca», «Ramon Gaya, de la Roca» (*Capbr.* 1765, 6r, 107v i 125v); «Francesch Teixidó, de la Roca» (*Fund.* 1774, 136r); «Andreu Taixidor, de la Roca» (*Llevador*, 1r).

Suposem que es tracta del que ara s'anomena *la plaça de la Roca*.

Roca, na

«na Rocha, la Flaquera» (*Test.* 1621, 57v); «Margarida Rocha, viuda de Jaume Rocha, en segones núpries, y en primeres de Jaume Bota» (*Capbr.* 1633, 160r).

Isabel Bota, filla de la viuda Bota, de la Placeta, era anomenada *na Roca*.

Roca, lo carrer de la

«in vico de la Roqua», «domum situs a la Rocha» (*Capbr.* 1510, 11v i 19r); «en lo carrer que va a la Plassa, dit de la Rocha, [...] a tramuntana ab lo fossar» (*Capbr.* 1633, 49r); «en lo carrer de la Roca, [...] a ponent ab lo carrer Major», «lo carrer de la Roca» (*Capbr.* 1765, 116r i 128r).

Gairebé tots els capbreus (1607, 1633, 1669, 1692, 1717 i 1765) coincideixen a identificar el carrer que va a la plaça amb el carrer de la Roca. Per tant, sembla clar que és el tram de l'actual carrer Major que anomenem *la plaça de la Roca*, en el qual una veta de roca, que en altres indrets queda amagada als cellers, aflora a la superfície.

Roca, la plaça de la

[ʔa 'ptasa ðe ʔa 'rɔkə]

Actualment, el nom designa un trosset de l'antic *carrer de la Roca* o *carrer Major*, concretament la petita placeta que hi ha abans de la plaça de l'Església. La font que hi ha havia estat a la plaça de l'Església. La causa del trasllat va ser l'erecció del monument als caiguts en acabar la Guerra Civil de l'any 1936.

Roca, la serra de la

«la partida de la Coma de Sant Pere [...], a sol ixent ab lo terme de Fullella [...] y a tremuntana ab la serra de la Roca» (*Capbr.* 1633, 85r).

Roca Foradada, la

[ʔa 'rɔka foraðaðɔ]

Hi ha una roca al damunt de l'altra i un forat entre totes dues, causat, segons la creença popular, per la caiguda d'algun llamp. És un aflorament calcari singular, fruit del rentat i de l'erosió, que ha donat nom a una partida del terme municipal, situada al camí dels Omells, damunt de l'Abeurada (BIEC, BI-96). A dalt, a mà esquerra, hi ha la cabana de cal Coc.

«la Roca Foradada» (*Capbr.* 1574, 21r); «la partida dita Rocha Foradada» (*Capbr.* 1607, 242v); «partida de la Roca Foradada, [...] a tremuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1765, 153r); «Roca Foradada, [...] por oriente con el término de Omells» (*Apeo*, 91r); «partida: Roca Foradada» (*Repartiment* 1942, 109r); «Partida: [...] Roca Foradada» (*Amillar*. 1945, 33r).

Roca Foradada, lo camí de la [ʔo ka'mi ðe ʔa 'rɔka foraðaðɔ]

Al principi és el mateix que *lo camí dels Graus*. Surt de la vila i passa, primer, per la partida del Grau i, després, per la Roca Foradada, per on hi ha el Pantano, a dalt.

Roca Foradada, lo forn de calç de la [ʔo 'forn de 'kaʦ ðe ʔa 'rɔka foraðaðɔ]

És una cavitat circular, oberta al sòl del bosc, a l'interior de la qual antigament es feia una combustió de llenya per a obtenir calç a partir de la pedra calcària. La calç s'utilitzava per a la construcció. És del segle XIX-XX. Era de cal Cinto de la Manuela, és a dir, de cal Feliuet.²⁰⁵

Roca del Llamp, la [ʔa 'rɔka ʎ 'ʎam]

És una partida del terme d'Arbeca que té anomenada a l'Espluga Calba com a punt de referència. Li dona el nom un venc de pedra. Sembla que hi va caure un llamp que la va esberlar.

Roca dels Sarraïns, la

«in partita dicta la Roqua dels Sereïns», «les Roques Serraines» (*Capbr.* 1510, 8r i 9v).

Podria referir-se al tossal on hi ha el Castell. En la segona citació el nom apareix en plural i sense preposició: *les Roques Sarraïnes*. Hem localitzat a les Garrigues un parell més de partides anomenades *dels Sarraïns*, a Cervià i a Juncosa (Martín i Preixens, 2005, p. 315 i 363).

Roca Tomasa, la¹ [ʔa 'rɔka to'mazɔ]

«partida de la Roca Tomasa» (*Capbr.* 1741, 150r); «la partida de la Roca Thomasa» (*Capbr.* 1765, 52v); «finca: Roca Tomasa, [...] partida: Mas» (*Repartiment* 1942, 366r).

Roca Tomasa, (lo tossal de) la² [ʔa 'rɔka to'mazɔ]

És el cim més alt del terme (589 m), a la frontera de Fullea, on hi havia el Pouet i un niu de metralladores de la Guerra Civil espanyola. Està catalogat com a jaciment arqueològic, datat entre el 1800 i el 650 aC, a final de l'edat del bronze. És un lloc d'habitació sense estructures, ubicat en un tossal amb una densa coberta de matolls i pins replantats, on no s'observen restes arqueològiques en superfície (BIEC, BI-28).

205. BIEC (BI-92) i Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 148).

«dita serra de Vilabartó discorre per lo terme de Fullea [...], fins arribar a la Roca Tomasa» (*Capbr.* 1692, 14r); «partida de la Coma de Fullea, [...] a ponent [...] part ab lo tossal de la Roca Tomasa» (*Capbr.* 1741, 34v); «al pueblo de Espluga Calba (ocupado), Roca Tomasa, pueblo de Fullea», any 1939 (Rubió, 2011, p. 188).

Roca Tomasa, lo camí de la [ʔo ka'mi ðe ʔa 'rɔka to'mazɔ]

Si s'agafa el camí de la Coma de Sant Pere a la carretera de Fullea, el de la Roca Tomasa és el primer trencant a mà esquerra.

Roca Tomasa, lo forn de calç de la [ʔo 'forn de 'kaʔz ðe ʔa 'rɔka to'mazɔ]

A la Roca Tomasa¹ hi havia hagut un forn de calç (Arbós, Ibarz i Piñol, 2003, p. 147).

Roca Tomasa, la serra de la

«la serra de la Roca Tomasa» (*Capbr.* 1669, 66r); «partida del Mas d'en Piquer, [...] a mitgdia ab la serra de la Roca Tomasa» (*Capbr.* 1741, 22r); «partida de la Coma de Sant Pere, [...] a sol ixent ab lo terme de Fullea [...] y a tremuntana ab la serra de la Roca Thomasa» (*Capbr.* 1765, 124v).

Segons les afrontacions, queda al sud del Mas d'en Piquer i al nord de la Coma de Sant Pere.

Rocallaura, cal [ʔaʔ 'rɔka'ʎawɾɔ]

Era al carrer de Santa Maria, al costat de cal Negre.

Roda

«Pere [...]»²⁰⁶ Roda, *prevere* y regint esta cura d'ànimes per lo *reverent doctor* Thomàs Armant», any 1647 (*Bapt.* 1636, 81r).

Rodamentides, lo [ʔo rɔðaman'tiðes]

Era el renom d'una persona de cal Tresó, del record d'alguns informants.

Rodero [ro'ðero]

«Rodero Fernández, Luis» (*Contribució*, 337r).

Luis Rodero va ser el secretari de l'Ajuntament de l'Espluga Calba durant molts anys. Després, la família va anar a viure a les Borges Blanques.

206. Sembla que hi posi Roda, però amb un gargot de tinta que n'impedeix la lectura correcta; a continuació es repeteix el cognom.

Rodríguez

[ro'ðriyes]

El lloc de procedència de la portadora del nom de família, Era Alta, és una pedania del municipi de Múrcia. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Carmen, [...] hija natural de Francisco Valenzuela Rodríguez y Eladia Nadal Rodríguez, naturales de Era Alta y de la Raya (Murcia)», any 1942 (*Bapt.* 1935, 59v); «Rodríguez Nuez, Isabel» (*Padró* 2013, p. 8).

Roer

«José Rué Montparte, [...] de Montblanch» (*Matr.* 1872, 15r, 21); «Amàlia, [...] hija [...] de [...] José Manonelles y Moncusí y Maria Rué y Lladó, [...] de Cervià», any 1909 (*Bapt.* 1892, 406).

Hem anotat dos prenomes: Josep i Maria. El trobem documentat, el 1497, a la Granadella, i, el 1553, a Bovera i al Cogul (*Fog.* 1497 i *Fog.* 1553). La grafia enregistrada és, en tots els casos, *Rué*.

Rogèlio, cal

['kaʎ ro'xeʎjo]

És al carrer de la Placeta, on abans hi havia *cal Negre*, al costat de cal Rocallaura.

«Maria Pedrisa Vallverdú (Ventura-Rogelio), [...] Rogelio Poca (Rogelio)» (Poca, 2017, p. 161).

Roger¹

V. **Camí d'en R.*, **Comellar d'en R.* o *de na Rogera*.

Roger²

«pedrins: [...] Chaterina Rogera, filla de Miquel Molner», any 1582 (*Bapt.* 1574, 15); «Caterina Rogera, uxor Marchi Roger», any 1595 (*Òbits* 1574, 11r); «Cassa de March Roger: [...] Catarina Rogera, donzella; Joana Rogera» (*Roser* 1600, 38r).

Hem documentat un nom masculí: Marc, i també dos de femenins: Caterina i Joana. L'única professió anotada és la de pastor.

Roger, en

«lo pastor en Roger» (*Compl.* 1550, 9r); «Caterina, filla d'en Roger», any 1583 (*Bapt.* 1574, 19).

Roger, lo coll d'en

«partida de la Coma de Sant Pere, [...] a mitgdia ab ayguavessant de la serra y coll d'en Roger» (*Capbr.* 1741, 144r).

Hem localitzat a Juneda una partida anomenada *Rogera* (Cornudella, 2012, p. 77), però potser el nom no té la mateixa procedència.

Roget, lo

«testimonis: Anton Texidó, dit lo Roget, també pagès», any 1765 (*Matr.* 1699, 232v).

Roi

«un fill [...] de Jaume Poca y de Maria Ruhí: [...] Joseph», any 1827 (*Bapt.* 1824, 35 H. 42).

Roig¹

V. **Era de Manuel R.*

Roig² [ˈrotʃ]

Hem localitzat noms d'home en abundància: Albert, Aleix, Amadeo, Andreu, Antoni (i Anton), Baldomero, Bonifaci, Cosme, Cristòfol, Domingo, Emilio, Ermengol, Esteve, Eudald, Francesc, Francisco, Gabriel, Hermenegildo, Jacinto, Jaume, Jeroni, Jesús, Joan, Joaquim, Jordi, Josep (i Josep M.), Josep Antoni, Llorenç, Lluís, Manuel (i Emmanuel), Marian, Maties, Miquel, Narcís, Pau, Pere Jaume, Pere Joan, Ramon, Salvador, Ventura i Vicent, i també una gran quantitat de dona: Agna M., Agnès, Àngela M., Anita, Antònia, Bàrbara, Bonaventura, Carme, Concepció, Consol (o Consolació), Dolores, Emília, Filomena, Francisca, Gertrudis, Guadalupe, Hermínia, Hortènsia, Immaculada, Irene, Isabet, Jacinta, Joaquina, Josepa (i Josefina), Llúcia, Magdalena (o Malena), Margarida, Maria, M. Teresa, Mariagna (i Marianna), Mercè, Neus, Paquita, Paula, Pilar, Rafela, Raimunda (o Munda), Rosa (i Rosa M. i M. Rosa), Soledat, Teresita de Jesús Infante, Trinitat, Ventura i Victòria. Apareix també un renom: *lo Be-pillo*. Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem enregistrat el de pastor d'ovelles, doctor en medicina i veterinari. Actualment, tretze persones el porten de primer cognom.

En el llibre d'òbits dels anys 1650-1689 trobem la relació de tots els morts per contagi de la pesta, declarada a la vila el 17 de febrer de 1650, any en què Andreu Roig s'estrenava com a rector de l'Espluga Calba i Fullella; exercí aquesta dignitat fins al 1670. L'estiu del 1652, un rebrot de pesta (*mal contagiós*, segons els documents) va tenir lloc a la Poble de Cérvoles i potser en altres viles (Pere, 2013, p. 17).

Els anys 1700, 1704, 1717 i 1783, un Ramon Roig n'era batlle —suposem que es tracta de dues persones diferents amb el mateix nom. El 1848, l'econom Josep Roig, fill de l'Espluga Calba, a desgrat de la seva interinitat a la parròquia de l'Albi, pogué construir el retaule major de l'ermita dels Sants Metges, d'estil neoclàssic (Lladonosa, 1986, p. 307). Josep Roig, de cal Quisserris, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1894 fins al 1895. El doctor Roig va ser-ne metge durant els anys vint del segle passat. Josep Roig i Gaya, d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), va ser designat pel president de la Generalitat Lluís Companys president del Consell Local, és a dir, alcalde de la població del 17 de juliol del 1937 al 1939. Josep Roig i Gaya, de cal Marquet de la plaça del Pou, ho va ser del 17 d'agost del 1937 al 19 d'octubre del mateix any, i Josep Roig i Balcells, de cal Quisserris, de l'1 d'octubre del 1969 fins al mateix dia del 1979.

«antiquitus morabatur hospicium Guilelmi Roig» (Perg. 1406/1); «Andreu Roig, rector de la Spluga Calva y Fuleda» (Roser 1600, 1v); «Ignès Roiga», any 1659, «Margarida Roig», any 1681, «Joan [...], fill [...] del quòndam Joan Rotig, pagès», any 1691 (*Matr.* 1650, 8v, 26; 28v-29r, i 37v, 28); «Joseph Roig», any 1681, «Llúcia Roig», any 1682 (*Òbits* 1650, 20r i 20v); «Maria [...], filla de Remon Rotig», any 1687, «Maria Rotig y Valls, filla de Joan Rotig», any 1693, «Francisco Rotig y Valls», any 1695, «Joseph Rotig y Josa», any 1696 (*Bapt.* 1685, 5v, 11; 17r, 2; 23r, 6, i 26v, 9); «Margarida Rotig, filla de Remon Rotig» (*Confirm.* 1688, 2r, 29); «Remon Rotig; Raymunda, filla» (Roser 1694, 4r); «Manuel Roig» (*Capbr.* 1741, 93v); «Joan Roig», «Joseph Roig», «Francesch Roig» (*Capbr.* 1765, 169r, 188r i 194r); «Joachim Roig y Texidó», any 1777 (*Bapt.* 1773, 29v); «Antonio Roig», «Cristóbal Roig», «Ramon Roig» (*Apeo*, 39r, 66r i 149r); «Jaime Roig Amorós» (*Amillar.* 1945, 14r); «Ramon Roig Roig», «Rosa Maria Roig Roig», «Juan Roig Sesplugues» (*Naix.* 1945, 15v, 14; 27v, 9, i 69r, 9).

El trobem documentat, el 1243, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 381); el 1313, al Vilosell (Pere, 2006, p. 290), i, el 1358, a Fuleda (Arbós, 2003, p. 144). Hem anotat diverses grafies: *Roig*, *Roitg*, *Roix*, *Rotg* i *Rotig*.

Roig (del Solà), cal

[ˈkaɫ ˈrɔtʃ]

Era al carrer Major, abans d'entrar al perxe. *La cabana de cal Roig*, a la partida de les Catalanes i propietat de Josep Cubiró, és amb coberta de volta de canó vista i està completament reformada. Fa 2,95 m d'alçària, 3,60 m d'amplada i 5,76 m de profunditat, i té 20,74 m². *La cabana del Manuel de cal Roig*, a la partida de la Vallada, és de volta de canó tapada amb coberta interior de rajola. *La cabana del David de cal Roig*, a la partida de la Portella, és amb coberta de volta de canó tapada. Totes tres són del segle XIX.²⁰⁷ *Lo pati de cal Roig* era al final del

207. Martín i Preixens (2005, p. 325) i BIEC (BI-66).

Redemú, a mà dreta, tocant a la carretera de Fullea. Ara és una casa de cal Roig, a la façana de la qual una data indica l'any de finalització de l'edifici: 1931. El 1741 (*Capbr.* 1741, 11v) consta una era de Manuel Roig a la banda sud de la Coma de Fullea.

«Miquel Cuviró, *alias* Roig, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 93v); «Josep Cubiró, cal Roig» (*Spel.* 41, p. 16).

És una casa que trobem a la majoria de pobles veïns, com ara Fullea, les Borges Blanques, el Vilosell, la Pobla de Cérvoles, Vallclara, l'Albi o Ulldemolins.²⁰⁸

Rojals

«Lista de voces: Esteban Amigó Rojals [...] José Amigó Rojals» (Poca, 2017, p. 136).

En la llista de veus de la Societat Coral El Iris Espluguense consta, en els tenors, aquest cognom.

Rujo, lo [ɫo 'rɔxo]

Era un renom que es referia al color pèl-roig del cabell d'aquell a qui designava.

Rollon, cal ['kaɫ ro'lon] / ['kaɫ re'lon]

Era on ara hi ha cal Ferrantó.

V. t. **Rallon*.

Rollon, la font del [ɫa 'fɔn deɫ ro'lon] / [ɫa 'fɔn deɫ re'lon]

«Rellón, la font del» (Satorra, 2016, p. 129).

Era una font del pla de la Bassa, que era propietat de mossèn Rallon. Malgrat que la citació sigui amb *e*, *Rellon*, la pronúncia més generalitzada és *Rollon*.

Rollon, lo racó del [ɫo ra'ko ðeɫ ro'lon] / [ɫo ra'ko ðeɫ re'lon]

És el lloc on s'ubicava la font del Rollon, al costat del tros de cal Sarauet.

«finca: recó Rallon, [...] partida: Tosalgròs» (*Repartiment* 1942, 154).

Com en el cas anterior, la pronúncia més habitual actualment és *Rollon*.

208. Arbós (2003, p. 144), Ripollès (2006, p. 181), Pere (2006, p. 290; 2013, p. 235, i 2017, p. 194), Pere i Amigó (1997, p. 326) i Amigó i Pere (2001, p. 381).

Romangaia, cal

[ˈkaɫ romanˈgaɪə]

«Ramon Gaya», «un corral [...], en la partida de la Coma de Fulleda, [...] a tremuntana ab la torreta del corral de Ramon Gaya y Esteve, y part ab lo camí de Fulleda» (*Capbr.* 1765, 19r i 126r); «José Gaya, alias Ramon Gaya, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 157r); «Romangaia» (*Contribució* 1936); «Afusellats a Lleida el 1936: Jaume Gaya Saltó, cal Ramon Gaya», «Jaume Gaya Saltó, de cal Roman Gaya», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 21 i 62); «Gaya Sardà, José (Romangaya)» (*Amillar*. 1945, 35v).

Era al carrer de Fulleda, tocant a cal Marquet. *La cabana de cal Romangaia* és al terme de Maldà. En les dues primeres citacions (1765) surt Ramon Gaia, a partir del qual devia sorgir el posterior nom de casa.

Romera

«María Dolores Romera Ruzafa, [...] hija legítima de don Pascual Romera, [...] de Lorca, provincia de Murcia» (*Naix.* 1945, 96v, 3).

Romero

«Diego Antonio Ramos Romero, [...] de Huelva, hijo de don (se ignora) y de doña (se ignora)» (*Òbits* 1944, 22r, 18).

Romeu

[roˈmew]

Apareixen uns quants noms masculins: Antoni, Cristòfol, Francisco, Jaume, Joan, Josep, Mariano, Pau, Pere, Ramon i Rosendo, i uns quants de femenins: Adelaida, Antònia, Carme, Dolores (i M. Dolors), Francisca, Maria, Montserrat, Raimunda i Teresa. Actualment, tres persones el duen de primer cognom.

«Francisco [...], fill [...] dels quòndam Ramon y Mariagna Romeu [...], de Fulleda», any 1762 (*Matr.* 1699, 228v); «Maria [...], filla [...] de Pau Romeu, natural de Fulleda, y de Maria Romeu y Macip», any 1789 (*Bapt.* 1773, 92r, 15); «Romeo y Montanyola, Maria», any 1889 (*Bapt.* 1881, 114r); «Romeu Roca, Antònia», any 1896 (*Bapt.* 1892, 148); «Francisca Romeu Sumalla» (*Òbits* 1898, 117r, 27); «Romeu Montañola, Raymunda», any 1898 (*Bapt.* 1892, 211); «Juan Romeu» (*Apeo*, 178r); «Teresa Romeu Ribera», matrimonis de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 5); «Jaime Romeu Montañola [...], Jaime Pons Romeu», «Dolores Romeu Torres [...], Francisco Romeu Torres» (*Repartiment* 1942, 188r i 231r); «Francisco Romeu Roig» (*Naix.* 1945, 11v, 6); «Futbol Club Espluguense: [...] Jaume Romeu (Marquet, c/. Major), entrenador» (Poca, 2017, p. 281); «Romeu Roig, Josep M.» (*Padró* 2013, p. 8).

El trobem, el 1492, al Vilosell (Pere, 2006, p. 291); a Fulleda, lloc de procedència dels primers Romeu de l'Espluga Calba, no el tenim documentat fins

al 1716 (Arbós, 2004, p. 145). Eventualment es pot trobar castellanitzat en *Romeo*.

Rompa, lo [to 'rompɔ]
Malnom que sembla que venia de *rompecabezas*.

Ronda

«Joseph Ronda, rebadà» (*Roser* 1694, 4r).

Ropero

«Juan, [...] hijo [...] de [...] Fernando Simón Ropero, de Riera», any 1893 (*Bapt.* 1892, 71); «Rosario, [...] hija [...] de [...] Ramon Palau y Ropero, de Sant Martí de Maldà, y Paula Masdén y Vidal, [...] sin domicilio fijo», any 1910 (*Bapt.* 1892, 285 i 415); «Juana, [...] hija [...] de [...] Ramon Palau Ropero [...] de Belianes», any 1925 (*Bapt.* 1912, 281).

Roquer

«Dominga Roqué Coma, natural de Camarasa» (*Òbits* 1894, 84r, 14).

Roques, les

«la partida anomenada les Roques [...], a migjorn ab la serra» (*Capbr.* 1574, 75v); «al lloch apellat les Roques, [...] a tremuntana ab lo terratinent» (*Capbr.* 1607, 287r); «partida de les Roques» (*Capbr.* 1633, 59r); «a la partida de las Roques» (*Capbr.* 1717, 76v); «en la partida de les Roques o Miralbò» (*Capbr.* 1765, 128r).

La primera citació que tenim de la partida de Mirambò és del 1717; per tant, podem deduir que *les Roques* n'era el nom antic. El primer nom, *les Roques*, ha desaparegut, i el posterior, *Mirambò*, ha romàs.

V. t. *Mirambò, lo*.

Roques, lo collet o coll de les

«en la dita partida del Come-n Salat, [...] a tremuntana fins al sellet de las Rocas» (*Capbr.* 1669, 104r); «a tremuntana fins al sellet de les Rocas» (*Capbr.* 1692, 65v); «a mitgdia ab la serra de las Forcas [...] y a tremuntana ab lo sen-glar d'unas Rocas», «a la partida de la Coma d'en Salat, [...] a tremuntana fins al collet de las Rocas» (*Capbr.* 1717, 28r i 112r); «en la partida de la Coma d'en Salat, [...] a tremuntana fins al coll de les Roques» (*Capbr.* 1765, 68v).

Per les afrontacions veiem que *lo coll de les Roques*, al nord de les Forques i de la Coma d'en Salat, no té res a veure amb la partida de *les Roques*, que és cap al sud

del terme municipal. Transcrivim el genèric a partir de les darreres citacions: *coll* i *collet*. No hem desxifrat el significat dels noms anteriors (*sellet* i *senglar*), que podrien tenir relació amb el genèric *cingle* o amb algun dels seus derivats: *cingla*, *sella*, *sinlla*... (DECat, vol. II, p. 710-712, s. v. *cingle*). No descartem un error de lectura.

V. t. **Forques, la serra de les*.

Roques, la serra de les

«a ponent ab la serra de les Rocas» (*Capbr.* 1717, 5r); «a ponent ab la serra de las Rocas» (*Capbr.* 1741, 5v); «a mitgdia ab lo carrer o Solà, a ponent ab la serra de les Roques» (*Capbr.* 1765, 7r).

Com que hem situat la partida de *les Roques* a *Mirambò*, *la serra de les Roques*, molt propera al nucli urbà, es deu referir a la que actualment s'anomena *del Sabater*. Aquesta serra, doncs, no té res a veure amb *lo coll de les Roques*.

Roques, lo solà de les

«al solà de les Roques, una casa [...] a tramuntana ab lo carrer *que* va al Forn» (*Capbr.* 1574, 52r); «al solà de les Roques, una casa» (*Capbr.* 1607, 432v); «un forn [...], al carrer del Solà, per a còurer pa, qu'és forsat, [...] a ponent ab lo solà de las Rocas» (*Capbr.* 1669, 7r); «a mitgdia ab lo carrer o Solà, a ponent ab lo solà de les Roques» (*Capbr.* 1692, 110v).

El topònim té relació tant amb *la serra de les Roques* com amb *lo carrer del Solà*. Deu ubicar-se dins del mateix nucli urbà, perquè hi ha cases i queda al sud-oest del forn, rere el mur meridional del tossal del Castell.

Ros¹

V. **Moliner R., Ramon del R.*

Ros²

«Guilelmi Ros» (Perg. 1183); «Aleix [...], fill [...] de Pasqual Pons y de Francisca Pons y Ros, [...] pagesos», any 1774, «Francisco Pons y Ros» (*Bapt.* 1773, 6r i 20r); «Franca. Pons y Ros» (*Translació* 1778); «Maria Ros y Gabarra» (*Òbits* 1878, 60r); «Jaime Ros Cunillera» (*Amillar.* 1945, 21v).

Hem documentat alguns noms d'home: Francisco, Guillem i Jaume, i un parell de dona: Francisca i Maria.

Ros (del Miró), cal

[ˈkaɫ ˈros] o [ˈkaɫ ˈroz ðeɫ miˈro]

És a la Raval, amb una inscripció a la façana que indica que la construcció és del 1929. *L'era de cal Ros del Miró* és darrere de la Raval, cap al Calvari de cal Ponç, damunt de la casa de la Meri de cal Cantó.

«Josep Miret Miró, 1870 (Ros del Miró)», «Teresa Miret Bota, 1903 (Ros del Miró)» (Poca, 2017, p. 27 i 86); «Maria Miret (Ros del Miró)», «veïnes de la Plaça: [...] Teresina, de cal Ros» (*Spel.* 33, p. 15 i 16); «Ros Miró» (*Contribució* 1936); «Joan Miret Bota, de cal Ros del Miró», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

És un nom de casa força freqüent: a les Borges Blanques n'hi ha cinc, amb diferents apellatius, i dues *ca la Rossa*, una de les quals amb un altre apellatiu (Ripollès, 2006, p. 181-182), o a la Pobla de Cérvoles, *lo Guerxet del Rosso* (Pere, 2013, p. 150).

Ros, lo

«Raymunda Prats y Valls, [...] viuda dexada del quòndam Joseph Prats, dit lo Ros, pagès, de Fullea», any 1766 (*Òbits* 1699, 83r).

Ros, lo cau del [to 'kaw ðet 'ros]

És un cau de conills gros en entrar a la Devesa pel camí.

Ros del Coco, cal ['kaɫ 'roz ðet 'koko]

«Maria Rosa Sanahuja (Ros del Coco)», any 1905, «Tonet Roca (Ros del Coco)», any 1932 (Poca, 2017, p. 43 i 113); «Tereseta Ros del Coco, de cal Ros del Coco», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 38).

Era al carrer dels Quatre Cantons. *Lo pati de cal Ros del Coco* és a la Raval, al començament, tocant a cal Cila, davant de les piscines municipals, i *la cabana de cal Ros del Coco*, a la Portella.

Ros del Franciscano, cal

«José Torres, *alias* Ros del Franciscano, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 189r).

Era al carrer de Montblanc.

Rosa Boja, la [ta 'roza 'βoʝɔ]

Es deia que havia embogit a causa d'un desengany amorós. Sembla que es passejava pel poble fent crits.

Rosalia

V. *Maria de la R.*

Rosalia, ca la ['ka ɫa roza'ɫiə]

És una casa del Redemú.

«Rogelio Poca Sesplugues (Rosalia)», any 1920, «Antonieta Poca Sesplugues (Rosalia)» (Poca, 2017, p. 104 i 164); «Josep M. Poca Sesplugues (Rosalia)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21).

A les Borges Blanques hi ha *ca la Resolia del Polit* (Ripollès, 2006, p. 180).

V. t. **Borrassolet, cal.*

Roser

V. **Mare de Déu del R.*, **Verge del R.* o *Sagristia de Fullea*.

Roseta, ca la, o cal Ramon de la Roseta [ˈka ʎa roˈzeta] o

[ˈkaʎ raˈmon de ʎa roˈzeta]

Queda entre el carrer de Fullea i el de Montblanc, amb l'adreça en aquest últim. També se'n deia *cal Ramon de la Roseta*. A les Borges Blanques hi ha dues cases amb aquest nom seguit d'un altre apel·latiu (Ripollès, 2006, p. 182), i a Ull-demolins el trobem formant més d'un topònim (Pere i Amigó, 1997, p. 329).

Roseta dels Mals Esperits, la [ʎa roˈzeta ðetʎ ˈmatʎ aspaˈrits]

Es deia d'ella que havia tirat la sabata amb una puntada de peu i l'havia fet arribar a la cúpula de l'església.

Rosic

«Francisco, [...] hijo [...] de [...] José Rosich Virgili, labrador, [...], y Concepción Sardà y Poca», any 1905 (*Bapt.* 1892, 344); «José Gabarra Rosich» (*Òbits* 1912, 21r, 24); «Juan Rosich Aluja, [...] de Blancafort» (*Matr.* 1918, 7r, 2); «Antonio Rosich Aluja» (*Matr.* 1919, 23r, 23); «Ramon Gabarra Roca (Xolip) i Antònia Setó Rosich (de Fullea)» (Poca, 2017, p. 66).

Hem localitzat cinc noms masculins amb aquest cognom: Antonio, Francesc, Francisco, Joan i Josep. La forma *Rosich* és l'única documentada.

Rossa, ca la [ˈka ʎa ˈrosa]

És al carrer de Montblanc, al racó.

«Damià Martorell (Rossa)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «Ramon Torres Rossa» (*Contribució* 1936); «Domingo Martorell Poca (ca la Rosa)», «Maria Martorell Sardà, de ca la Rossa» (*Spel.* 33, p. 14, i 44, p. 18).

Rossell

«Joan Rozell, de Belcayre», any 1597 (*Matr.* 1580, 6v); «Joseph [...], fill [...] de Joseph Rossell y de Raymunda Rossell y Prats, [...] de Fullea», any 1774 (*Matr.* 1699, 260v); «una filla [...] de Ramon Llenas y de Magina Llenas y Ro-

cell, [...] del Pla [...]: Maria Rosa», any 1809 (*Bapt.* 1773, 212r); «Josepha [...], filla [...] de Francisco Rosell, de Torresolona, y Antònia Cunillera», any 1847 (*Bapt.* 1824, 331); «Juan Sans Rosell, [...] de Rocallaura» (*Matr.* 1895, 3r, 4); «Juan Rosell» (*Repartment* 1942, 265v).

Hem localitzat tres noms masculins: Francisco, Joan i Josep, i també dos de femenins: Josepa i Magina. Les grafies documentades són: *Rocell*, *Rosell*, *Rossell* i *Rozell*.

Rosselló

«Paula [...], filla de Joseph Rosselló, moliner», any 1747 (*Òbits* 1699, 44v); «Joseph, [...] fill [...] dels cònjuges Bonaventura Roselló y Magdalena Bulló, de Montblanch», any 1865 (*Bapt.* 1858, 107v); «José Sans Roselló, natural de Rocallaura» (*Òbits* 1903, 41r, 2).

Hem documentat tres prenomes: Bonaventura, Josep i Paula. També hem enregistrat l'ofici de moliner. Les dues grafies anotades són: *Rosello* i *Rossello*, amb accent o sense.

Rossells

V. **Comellar dels R.* o *Comellar d'en* (o *del*) *Rosell*.

Rossells, los (o d'en)

«als Rossells» (*Capbr.* 1574, 21r); «partida dels Rossells, [...] a tremuntana ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1692, 90v); «la partida d'en Rosells, [...] a tremuntana ab lo camí de Montblanch» (*Capbr.* 1765, 152v).

Devia ser equivalent al **Comellar dels Rossells* o bé contigua i més propera a l'actual carretera de Fullea, que aquí s'anomena *lo camí de Montblanc*.

Rossendo, cal

[ˈkaɫ roˈsendo]

«Ramon Gabarra Miret, [...] Rosendo», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Salvador Gabarra Serra (Rossendo)», any 1945 (Poca, 2017, p. 193).

Era la casa on ara viu el Ramon de cal Marian, a la carretera de les Borges, tocant al Sindicat. Havia estat al carrer de Santa Maria, entre cal Tresonet i cal Feliu, tocant a cal Pau del Mestre. *Les cabanes del Rossendo* són a la Portella.

Rosset

«Magdalena [...], filla [...] de Joseph Vilamur, fuster, y de Maria Roset, d'Albi», any 1812 (*Bapt.* 1773, 231v).

Rosset, cal

[ˈkaʎ roˈset]

És al carrer de Santa Maria. També se'n deia *cal Trampa*.

«Cristóbal Gaya, *alias* Roset, [...] calle de Santa Maria; [...] por atrás, rectoría» (*Apeo*, 51r); «Josep Gaya Pons, [...] Roset», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Malena Gaya Oliva (Rosset)», anys 1932-1933 (Poca, 2017, p. 114).

Retrobem el renom en força altres poblacions: les Borges Blanques, Fullea, la Pobla de Cérvoles, Ulldemolins i el Vilosell.²⁰⁹

V. t. **Conxita, ca la; Trampa, cal*.

Roure

[ˈrowre]

Hem trobat bastants noms masculins: Agustí, Esteve, Francesc, Francesc Xavier, Isidoro, Isidro, Jaume, Josep, Manuel, Miquel, Pere, Ramon i Salvador, i també bastants de femenins: Antònia, Carme, Concepció, Dolores, Hipòlita, Joana, Leocàdia, Maria, M. Modesta, Mercè, Providència, Rosa i Rosita. Quant a professions, apareix, a més de la de pagès, la de mestre de cases. Actualment, quatre persones el duen de primer cognom.

«Ramon Roure y Verderes», any 1827, «Manuel [...], fill de Miquel Roure, mestre de cases», any 1833 (*Bapt.* 1824, 30 H. 24 i 138); «Carme [...], filla de Francisco Roure y de Rosa Barot», any 1859 (*Bapt.* 1858, 18v); «Miquel Roure, [...] plaza Mayor, [...] por la izquierda con el patio del Castillo» (*Apeo*, 234r); «Roure Farré, Mercedes», any 1899 (*Bapt.* 1892, 220); «don Pedro Roure Gaya» (*Matr.* 1908, 28r, 6); «padrinos: [...] Maria Roure Farré», any 1926 (*Bapt.* 1912, 303); «Pedro Roure Gaya» (*Repartiment* 1942, 3r); «Ramon Roure Espasa», «herederos Pedro Roure» (*Amillar.* 1945, 20r i 83v); «Rosita Roure Codines», «F^{co}. Javier Roure Codines» (*Naix.* 1945, 72v, 5, i 86v); «Roure Martorell, M. Carmen» (*Padró* 2013, p. 8).

Roure, cal

[ˈkaʎ ˈrowre]

És a la plaça de l'Església, fent cantonada amb el carrer que puja al Castell, davant de cal Saladero. Pere Roure Gaya, d'aquesta casa, va ser jutge en els anys que precediren la Guerra Civil espanyola. *L'era de cal Roure* és al tomb del Roure.

«Isidoro Roure Perera, de cal Roure», anys 1936-1939, «Pere Roure, de cal Roure», anys 1940 (Roig, 2014, p. 33 i 40).

Roure, lo tomb o la corba del

[ˈto ˈtom deʎ ˈrowre] o [ˈta ˈkurβa ˈrowre]

És la primera corba pronunciada que hi ha a la carretera de Fullea. Es troba sortint de l'Espluga Calba, abans d'arribar al pont de Fullea, sota l'era de cal Roure.

209. Pere i Amigó (1997, p. 329), Pere (2006, p. 293, i 2013, p. 237), Ripollès (2006, p. 182) i Arbós (2004, p. 146).

Rovelló, lo

[to roβe'lo]

Aplicat a una persona que trobava molts rovellons, és un renom que sorgeix pertot.

Rovira

«Jaume Rovira», any 1590 (*Matr.* 1580, 4v); «una filla de Jaume Rovira [...]: Elisabet Joana», any 1596 (*Bapt.* 1574, 37); «Chatarina Rovira» (*Roser* 1600, 13v); «Jaume Rovira, viudo, pagès», any 1639 (*Matr.* 1636, 3v); «Joana Rovira», any 1645 (*Òbits* 1636, 8v); «Joan Rovira» (*Òbits* 1650, 1r, 2); «Joan Rovira», any 1657 (*Matr.* 1650, 6r, 18); «Pasqual Rovira, fill de Rafel Rovira, cirurgià», «Maria Rovira, de Ripollet, filla de Rafel Rovira» (*Confirm.* 1688, 2v, 43, i 3v, 64); «Francisco Rovira, mestre principal de la iglésia», any 1782 (*Òbits* 1699, 147v); «Francisco Rovira, [...], y Joseph Torres caigueren del campanar dins la iglésia (dia 22 d'abril de 1784), a la tarde. Dit Rovira morí envers les 10 de la nit del mateix dia, y lo dit Torres morí» (*Matr.* 1791, 66r); «Maria Rosa Rovira y Lladó», any 1791 (*Matr.* 1699, 329v); «padrins: [...] Magdalena Rubió y Robira», any 1815 (*Bapt.* 1773, 252v).

Apareixen alguns noms d'home: Francisco, Jaume, Joan, Pasqual i Rafel, i també alguns de dona: Caterina, Isabel, Isabet Joana (o Elisabet Joana), Joana, Margarida, Maria, M. Rosa i Teresa. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, hem trobat també la de cirurgia i mestre de cases. Francesc Rovira, anomenat *senyor Francesc* i veí d'Arbeca, era el mestre de cases que dugué a terme la construcció de l'actual església de l'Espluga Calba. Morí sense haver-la finalitzat, en caure de la torre del campanar dins l'església, juntament amb el fadrí Josep Torres, el 22 d'abril de 1784. En el marc de la Primera Guerra Carlina, el setembre del 1835, Ramon Rovira formava part dels mil combatents de les tropes carlines («cabecillas facciosos») que, sota les ordres del capitost Rosset de Belianes, després d'una derrota a Sant Martí de Maldà, es tancaren a la fortalesa de Guimerà i foren assetjats pel coronel Niubó. La nit del 19, els defensors del pretendent Carles Maria Isidre de Borbó es van rendir a les tropes governamentals. Rovira fou afusellat després de la presa del Castell. La grafia majoritària és *Rovira*, però en alguna ocasió també hem localitzat *Robira* o *Rubira*.

Rubert

«morí, en casa de Jaume Joan Selma, Felip Rubert, marxant, francès, de Sant Martí de Mermerà, de la provincial d'Urbèrnia, bisbat de Claramun» (*Òbits* 1685, 11r, 5).

El personatge prové d'Alvèrnia, una antiga regió del centre-sud de França, que té Clarmont per capital històrica. *Rubert* és una variant del nord-est de França del nom de família *Robert* (Morlet, 1997).

Rubí

«una filla [...] de Ramon Rubí, moliner, [...] de Preixana [...] y habitant en lo molí del Señor d'esta vila, y d'Antònia Rubí y Blasi: [...] Maria», any 1797 (*Bapt.* 1773, 147v-148r).

Rubinats

«una filla [...] del sr. Llorens Baiget, apotecari, natural d'Aspa, y de la sra. Maria Baiget y Ruvinat, [...] d'Arbeca, [...]: Maria», any 1813 (*Bapt.* 1773, 233r).

Rubió

«Miquel [...], fill [...] de Miquel Teixidó [...] y de Maria Teixidó y Rubió», any 1774, «Rosa Teixidó y Rubió [...]. Padrins: [...] Rosa Cantó y Rubió, muller de Joseph Cantó», any 1780, «Josepha Giné y Rubió [...]. Foren padrins: [...] Cristòfol Rubió», any 1823 (*Bapt.* 1773, 10v, 46r i 303r); «Testimonis: Joseph Rubió, mestre de cases» (*Matr.* 1791, 1r); «Teresa Miret y Rubió» (*Matr.* 1875, 20r); «Ignàcia Miret y Rubió» (*Matr.* 1880, 12r, 4); «Rubí y Miró, Maria», «Rubí y Sardà, Rosalia», any 1888 (*Bapt.* 1881, 5r i 109v); «Maria Rubió», «Masià Rubió, de Llorens», «Cristóval Rubió» (*Apeo*, 113r, 173r i 185r); «Jacinto, [...], hijo [...] de [...] Cosme Rubió y Cervelló, herrero, y Josefa Sardà Roca», any 1895 (*Bapt.* 1892, 136); «José Balcells Rubió» (*Repartiment* 1942, 278v).

Hem documentat alguns noms d'home: Antoni, Cosme, Cristòfol, Francisco, Jacinto, Jaume, Joan, Josep, Macià i Ramon, i també alguns de dona: Francisca, Lluïsa, Magdalena, Manuela, Maria, Rosa i Rosalia. Pel que fa a professions, hem localitzat, a més de la de pagès, la de mestre de cases i ferrer. Trobem el cognom a Fullea, procedent de Puiggròs, a partir del 1686 (Arbós, 2003, p. 147); al Vilosell, a partir del 1695 (Pere, 2006, p. 294), i a l'Albí, a partir del 1784 (Amigó i Pere, 2001, p. 388).

V. t. **Robió*.

Rubio, la pedrera del

[ʎa pe'ðrera t'ruβio]

La pedrera dels Espilars també rep el nom de l'empresari que l'explotava, el cognom del qual era *Rubio*.

V. t. *Espilars, la pedrera dels*.

Rué

V. **Roer*.

Rufes

«Jaume Saltó y Rufis», any 1814, «Teresa Saltó y Rufes [...], filla [...] d'Antònia Saltó i Rufes [...], de Ciutadilla», any 1818, «Manuel Saltó y Rufes», any

1820 (*Bapt.* 1773, 248r, 270r i 287v); «Antonio Saltó y Rufes» (*Òbits* 1880, 113r, 28).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Antònia Rufes i procedeix de Ciutadilla. Tot i que tenim dues grafies documentades, *Rufes* i *Rufis*, tots dos portadors del llinatge són germans.

Ruí

V. *Roí.

Ruiz

«Defuncions: Fidel Ruiz i Muñoz», any 1992 (*J. Llort* 1993, p. 52).

Rull

«Jaume Francisco, fill [...] de Magí Teixidó y Antònia Rull, [...] de l'Argelagà», any 1837, «Paula [...], filla [...] de Christòfol Poca, [...] y de Maria Rull, de Vimbodí», any 1848 (*Bapt.* 1824, 224 i 336); «Juan Teixidó Rull» (*Òbits* 1903, 177r, 3).

Hem anotat dos prenomes: Antònia i Maria.

Russafa

«María Dolores Romera Ruzafa, [...] hija legítima de don Pascual Romera, [...] de Lorca, provincia de Murcia» (*Naix.* 1945, 96v, 3).

Russafa és un antic poble que actualment és una barriada de la ciutat de València (DCVB i Moll, 1982, p. 154). En la citació apareix amb la grafia espanyola, *Ruzafa*.

Russo, cal

[ˈkaɫ ˈruso]

És al carrer de Fulleda.

«Cisco Gené Gaya, 1872 (Russo)» (Poca, 2017, p. 38); «Francisco Giné, *alias* Ruso, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 227r); «Sisco Ruso», «Jaume Francesc, *àlias* Ruso» (*Contribució* 1936); «Josep Gené Ribera (Russo)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21); «Francesc Gené Ribera, de cal Russo», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

Segons la tradició familiar, algun avantpassat havia estat a Rússia. Hem localitzat noms similars: a Maldà, on hi ha *cal Rusó* i *cal Russo*; a Vallclara, *ca la Rússia* i *cal Russo*, i a Sant Esteve de Llitera, *cal Rúcio*, pel color roig de la pell.²¹⁰

210. Farré i Moix (1993, p. 121 i 127) i Pere (2017, p. 196).

Sabata

«Donació de Pere de Sabata a Maria, filla sua, monja del *Reial Monestir de Vallbona*: [...] sinquanta sous de penció, li feye la vila y terme de l'Espluga Calba», any 1291 (*Índex vell*, 70v); «Francisco Cabata» (*Capbr.* 1510, 22v); «Miquel [...], fill [...] de [...] Cecília Ponsa y Sabata, natural de Balaguer», any 1791 (*Bapt.* 1773, 104v); «Joseph [...], fill [...] de Joseph Días, difunt, y de Cecília Días y Sabata, [...] de Balaguer», any 1809, «Miquel [...], fill [...] de Valentí Ponsa y Cecília Ponsa y Sabata», any 1819 (*Matr.* 1791, 31r i 61r).

Hem documentat dos noms masculins: Francisco i Pere, i dos més de femenins: Cecília i Maria. Maria Sabata, filla de Pere Sabata, de l'Espluga Calba, va ser religiosa de Vallbona de les Monges. La grafia anotada és sempre *Sabata*, excepte en el capbreu del 1510, en què és *Cabata*, segurament *Çabata*, amb una ç mig esborrada.

Sabater, (de)

[saβa'te]

Hem documentat uns quants noms masculins: Antoni, Antoni Joan, Bernat, Bertran Joan, Bonaventura (o Ventura), Domingo, Felip, Francesc, Francisco, Jaume, Miquel i Pere, i també uns quants de femenins: Antònia, Gertrudis, Isabet Joana, Margarida, Maria, Paula i Teresa. El primer portador no era veí de l'Espluga Calba, sinó dels Omellons, però hi tenia terres. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, apareixen el de cirurgia, duler i pescador. Felip de Sabater era comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem el 1640. Actualment, una persona el porta de primer cognom a la vila.

«Pere Çabater, pagès, del lloch dels Omellons de Poblet» (*Capbr.* 1574, 98r); «una filla de Domingo Sabater, duler [...] Paula», any 1595, «Bertran Joan Sabater», any 1597 (*Bapt.* 1574, 38 i 43); «Maria Sabatera», any 1598 (*Òbits* 1574, 12v); «cassa de Domingo Sabater» (*Roser* 1600, 20v); «Lo 3 de maig 1640 [...] se reuní també a Barcelona·l capitol, presidit per Felip de Sabater, batlliu de Negroponto y comanador de Masdeu y Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 502); «Paula [...], filla ets d'Antoni Joan Çabater, pescador [...] en terra de moros», any 1648 (*Matr.* 1636, 9r); «Geltrúdiás [...], filla de Bonaventura Sabater, cirurgia [...], de Reus», any 1698 (*Bapt.* 1685, 31v, 21); «Antònia Pons Sabater» (*Repertiment* 1942, 101r); «Francisco Sabaté Ribera» (*Naix.* 1945, 31v, 17); «Sabater Ribera, Francisco», any 1949 (*Bapt.* 1935, 113v); «Sabaté Ribera, Francisco» (*Padró* 2013, p. 9).

El trobem, el 1279, a Fullea; el 1300, a la Pobra de Cérvoles; el 1358, al Soleràs, i, el 1497 i el 1553, a Arbeca i a la Granadella.²¹¹ Les grafies anotades són *Çabater* i *Sabater*, i un cop *Sabaté*.

211. Arbós (2004, p. 148), Pere (2013, p. 237-238), *Fog.* 1358, *Fog.* 1497 i *Fog.* 1553.

Sabater, cal

[ˈkaʎ saβa'te]

És al perxe del carrer Major. Havien estat sabaters i després van tenir botiga de comestibles i roba.

«Maria d'Àfrica, [...] hija [...] de Juan Sanfeliu, zapatero, de Nalech», any 1888 (*Bapt.* 1881, 98r); «La família Sanfeliu (cal Sabater), a finals del segle passat» (*Spel.* 43, p. 16); «Ramon Sanfeliu Debat (Sabater)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21).

Malgrat que l'aparició del llinatge és anterior a la de l'exercici de la professió, sembla que, a partir de la citació del 1888, el renom, lligat al cognom Santfeliu, deriva de l'ofici i no pas del nom de família. El retrobem arreu: a les Borges Blanques hi ha quatre *cal Sabater*, acompanyats d'algun altre apel·latiu, i un *cal Sabateret* (Ripollès, 2006, p. 183).

Sabater, lo perxe del

[to 'pɛrtʃe ʎ saβa'te]

És el del carrer Major, número 16. Construït al segle XIV, abans s'anomenava *lo perxe del Gaya*. Orientat cap a ponent, potser fou una porta d'accés a la població, restaurada en rehabilitar el Castell. En un costat té una arcada de mig punt adovellada amb els carreus ben escairats fins arran de terra. A la dreta, alguns carreus han quedat amagats per modificacions urbanístiques. Per l'altre costat té forma quadrangular. El trebol que el cobreix és un embigat de fusta (BIEC, BI-05). Sota el perxe hi ha un pas interior sota muralla. Aquesta construcció donava pas a la part superior del nucli urbà, fins a la zona del Castell, des de la corona exterior, situada a la circumvallació del Redemú. Actualment, és transitable des del perxe fins a la part inferior del pas, perquè els habitatges construïts amb posterioritat impedeixen la connexió amb el Redemú.

Sabater, la serra del

[ʎa 'sɛra ʎ saβa'te]

És damunt de l'era de cal Xulip, pel camí de la Costa del Mas.

Sabater de la Raval, cal

«Vicente Morera, *alias* Sabaté de la Rabal, [...] una casa calle de Sanan» (*Apeo*, 147r).

Sabateret, cal, o cal Sabater del Ninyo [ˈkaʎ saβate'ret] o [ˈkaʎ saβa'te ʎ 'nɲɔ]

«Jayme Roig, *alias* Sabateret, [...] calle del Redeüm; [...] de frente, camino de Heredades» (*Apeo*, 89r); «Pere Jaume Gomà (Sabater El Niño)» (Poca, 2017, p. 254).

Segons la citació, s'ubica al Redemú; tot i això, amb posterioritat rebia aquest nom una caseta del carrer que va de la plaça de l'Església al pati del Castell, pu-

jant, al racó, que abans havia estat *cal Ramon del Macià* i ara forma part de *cal Marian*. *Cal Sabater del Ninyo* era el mateix que *cal Sabateret*. La dona era *la Ninya*. *Ninyo* és un renom que també hem localitzat a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 318) o bé a Sant Feliu de Codines (Garcia-Pey, 2006, p. 516).

Sáez, la cabana del

[ʔa ka'βana ðet 'saes]

La cabana de volta, del segle XIX, al Coll del Molí, és amb coberta de volta de canó tapada (BIEC, BI-51). El propietari és de la Floresta, on va instal·lar-se la família Sáez Flores a final del 1942, procedent de Mojàcar (Almeria).

Safont

«*Jacobus Çafont*; [...] Boneta, filia Boneti Çafont, quòndam» (Perg. 1360); «*Jacobus Çafont*» (Perg. 1405/9); «*Amàlia Safont y Miquel*», any 1873 (*Bapt.* 1858, 222v); «*Salvador Salat Safont*, [...] de Floresta» (*Matr.* 1939, 76r, 7); «*Andrés Safont Domènech*» (*Repartiment* 1942, 172v); «*Salvador Salat Safont*» (*Naix.* 1945, full solt).

Hem documentat tres noms masculins: Andreu, Bonet i Jaume (en la forma llatinitzada, *Jacobus*), i també dos de femenins: Amàlia i Boneta. Les grafies enregistrades són *Çafont*, en els primers documents (1360 i 1405), i *Safont*, l'única a partir del 1858.

Safranòries, lo, o lo Falòrnies o lo Calòrpies

[ʔo safra'nòries] o [ʔo fa'ʔòrnies] o [ʔo ka'ʔòrpies]

Hi havia una persona de *cal Marquet* de la plaça del Pou que, quan creia que una explicació no era prou convincent, contestava que allò era una *falòrnia*. D'aquí li vingué el nom, que es va perdre amb la seva mort. Havia estat alcalde durant la Guerra Civil espanyola (Amat, 1990, p. 231). Vivia al carrer de Fullea, a dalt de tot, passat el pati de *cal Mony*. Tenia fama de renegaire i se li atribueix la facècia següent: «Me cago en els quatre pilanets que aguanten la cagadora de Nostre Senyor».

«*Ramon Farré Torres (Safranòries)*», any 1912, «*Ramona Farré Torres (Safranòries)*», anys 1932-1933 (Poca, 2017, p. 55 i 114).

Tant *Safranòries* com *Calòrpies* són deformacions de *Falòrnies*.

Sagristia

V. **Verge del Roser* o *S. de Fullea*.

Sairac²¹²

«lo reverent doctor Pasqual Sayrach, prebere i beneficiat d'Arbeca, i habitant en la present vila», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «Joseph Sayrach, cirurgia» (*Capbr.* 1765, 122r); «Francisco Sayrach y Roig», any 1780, «Rosa Sairac y Sans», any 1821 (*Bapt.* 1773, 42v i 290v); «Miquel Sayrach Sans, nascut [...] el 1817, barber i cirurgia menor» (Poca, 2017, p. 15); «Ramon Sayrach» (*Apeo*, 65r); «Maria del Carmen Balcells Sayrach», «Maria Luisa Balcells Sayrach» (*Naix.* 1945, 6v, 8, i 35v, 4).

Hem trobat uns quants noms d'home amb aquest cognom: Cristòfol (o Tòfol), Francesc, Francisco, Joan, Josep, Manuel, Miquel i Pasqual, i també uns quants de dona: Carme, Gertrudis, Josefa, Magdalena (i Malena), Maria, Mercè, Modesta, Raimunda, Ramona i Úrsula. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, hem documentat el de barber cirurgia o mestre cirurgia.

Josep Francisco Sairach i Casellas, el primer Sairac espluguenc, havia nascut a Valls el 1726. L'avi havia fet de mestre de tones o boter a Isona, quan hi abundava la vinya, devastada més tard per la fil·loxera. El seu germà Pasqual va ser vicari d'Arbeca i va formar part de la comunitat de beneficiats de la vila; va substituir el rector de l'Espluga Calba més d'un cop, quan n'era mossèn Isidre Pons. Els descendents van viure del camp i molts van seguir l'ofici de barber cirurgia, a l'Espluga Calba, als Omellons o a Vinaixa. L'estada a les Garrigues del llinatge abraça cinc generacions, amb una permanència d'uns cent vuitanta anys, fins a final del segle XIX i la primeria del XX. Miquel Sairac i Sans va anar a viure a Barcelona el 1846. Manuel Sairach i Carreras (Barcelona, 1886) fou un destacat polític i arquitecte modernista, autor de la casa Sairach, a la Diagonal (també la del carrer d'Enric Granados), i de la Torre dels Dimonis, a la mansió familiar de Sant Feliu de Llobregat, on morí el 1937.

Els Sairac del Montseny (Seva, 1586), procedents del Regne de França, es remunten a una generació més amunt que els garriguencs (Isona, 1652). Els documents estudiats fins ara no permeten dilucidar si tots dos troncs tenen una soca comuna. A França hi ha més d'una població i «llocdits» anomenats *Ceyrac* (o *Seyrac*) i *Sayrac*, *Chirac* i *Sirach*; també hi han perviscut els cognoms *Sayrac* i *Seirac*. Apareix amb una àmplia varietat de grafies: *Sairach*, *Sayrach*, *Sarrach*, *Seirach* i *Seyrach*.

Sairac, cal

[ˈkaɫ saɪˈrak]

«cal Sayrach», «Modesta Sayrach Orteu, [...] casa: Sayrach», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 6, p. 13, i 32, p. 6); «Antònia Torres Sayrach» (*Repartiment* 1942, 30r).

212. Per a la redacció d'aquesta entrada i de la següent ens hem servit, sobretot, de la informació continguda en Sayrach (2009).

Era al carrer Major, número 40, davant del carrer dels Quatre Cantons. Es coneixia també com *cal Barber*, per la professió familiar. Més endavant se'n va dir *cal Fuster*, perquè els descendents de la mateixa família hi van obrir una fusteria, abans que marxessin a viure a Barcelona i que la casa quedés tancada. *Lo corral de cal Sairac* és al Mas Blanc².

V. t. **Barber, cal; Fuster, cal*.

Sala

«el capítulo que acompañamos de la capbrevación del año 1574, que el escribano Sala [...] ha copiado fielmente» (Plet 1807); «Maria Codines Sala» (*Naix.* 1895, 171r); «Codines Sala, Pilar», defuncions de l'any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «José Codines Sala» (*Matr.* 1919, 66r, 2); «Manuel Cantó Sala», «Bonifacio Sala», «Ramon Orteu Sala» (*Amillar.* 1945, 3v, 23v i 38v).

L'única persona que se'n deia de primer cognom era Bonifaci Sala.

Saladero, cal

[ˈkaɫ saɫaˈðero]

És una casa de pedra del carrer de Santa Maria, número 30, amb un perxe, que abans era *cal Xon*. És la construcció més antiga del poble, com ho acredita la inscripció de la llinda de la façana, que duu la data de 1553. També conté una ferradura esculpida a la pedra, la qual cosa fa suposar que el primer estadant devia ser ferrer. El perxe se sustenta sobre una sòlida columna de pedra que confronta amb la plaça de l'Església (BIEC, BI-08). D'aquesta casa és fill Josep M. Balcells i Gener, que va ser corresponsal de RNE al Vaticà i director nacional d'aquesta cadena televisiva a Catalunya; posteriorment fou diputat al Parlament català.

«Antònia Amorós Espasa (Saladero)», «Ramona Balsells Amorós, [...] casa: Saladero», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 29, p. 16, i 32, p. 6); «Saladera» (*Contribució* 1936); «Antoni Balcells Amorós (Saladero)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21); «Josep Maria Balcells Gené (Saladero)» (Pocablog).

A principi del segle xx, el pare de Francesc Balcells i Amorós, amant del cant líric, entonava una vegada i una altra la seva sarsuela preferida *La Gran Vía*, de Federico Chueca i Joaquín Valverde. Cantava amb un èmfasi especial el fragment: «Soy el rata primero y yo el segundo y yo el tercero. Nuestra fe de bautismo la tiene el cura Saladero». Tres carteristes anomenats *las ratas* del Saladero (cèlebre presó de Madrid) canten aquesta cançó. Des d'aleshores, els amics començaren a anomenar-lo *Saladero* (Amat, 1990, p. 232-233).

Saladero, lo perxe del

[ˈto ˈpeɾtʃe ɫ saɫaˈðero]

V. **Xon*.

Saladero, lo racó del

[to ra'ko t̪ sa'ta'ðero]

És al Forteular, entre el camí del Pla de la Bassa i el del fondo dels Masos.

Salat¹V. **Coma d'en* (o *del*) *S*.**Salat²**

«Maria Paula Balcells y Salat, viuda», «Maria Balcells y Salat» (*Capbr.* 1765, 200r i 211r); «Theresa, filla de Ramon Theixidor y Maria Teixidor y Salat», any 1805 (*Confirm.* 1797, 312v); «Francisca [...], filla [...] de Joseph Casteñer y Maria Casteñer y Salat», any 1809, «Ramon Castanyé y Salat», any 1815 (*Bapt.* 1773, 214r i 253r); «Sebastián Mateu Salat» (*Repartiment* 1942, 147r); «Jorge Salat Orteu», «Jaime Salat Orteu» (*Naix.* 1945, 27v, 8, i 52v, 3).

Hem documentat tres noms d'home: Jaume, Joan i Jordi, i tres més de dona: Cecília, Maria i Paula. No hi deu haver una relació directa entre l'antropònim i el topònim, perquè el nom de *la serra del Salat* és bastant anterior (1633) a l'aparició del llinatge (1765).

Salat, la serra del, o la serreta de la Coma d'en Salat

«an la Coma del Salat, [...] a mitgdia ab l'ayguavessant de la serra del Salat» (*Capbr.* 1633, 64r); «partida del Molí, [...] a mitgdia ab la devesa del Senyor, [...] a tremuntana ab la serreta del Come-n Salat» (*Capbr.* 1669, 115r).

Salat és un nom que ha generat molts topònims pels pobles del voltant: a Fulleta, *la font d'en Salat*; a Tarrés, *lo forn de calç del Mas del Salat*; a les Borges Blanques, *lo puig Salat*, *lo fondo del Salat* i la partida del *Salat*; a l'Albi, la partida de *les Salades*; al Vilosell, *lo Prat Salat*, i a Arbeca, Juneda i Puiggròs, la partida del *Salat*. Una mica més distants, *lo Salar*, a Alcarràs, Sudanell i Torres de Segre, o bé *lo barranc del Saladar* (el Cogul) o *les Salades* (Vilanova de l'Aguda). A Vinebre, així mateix, *la Salada* és el nom d'una partida. El *salat* és una planta de la família de les salsolàcies amb el fruit de gust salat, del qual, cremant-lo, s'extreia sosa.²¹³

V. t. *Coma d'en* (o *del*) *Salat*, *la*.

Salazar

«Antonio Pons Salazar, [...] d'Agramunt», «Mariano Pons Salazar, [...] d'Agramunt» (*Òbits* 1934, 187v, 13, i 198v, 14); «Pòncia Pons Salazar»

213. Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 145), Lluesma (1999, p. 38 i 39), Amigó i Pere (2001, p. 391-392), Pere (2006, p. 272), Satorra (2003, p. 176, i 2010, p. 111), Cornudella (2012, p. 79), Turull (2007, p. 109-110), Veà (2017, p. 273) i Arbós (2004, p. 149, i 2014, p. 278).

(*Naix.* 1934, 198r, 11); «Felicidad Pons Salazar», «Concepción Pons Salazar» (*Naix.* 1945, 13v, 10, i 23v, 1); «Maria, [...] hija legítima de Antonio Pons Mirabet y Felicidad Salazar Cotonat [...], de [...] y Pont de Montariana [...]. La bautizada [...] consta inscrita con el nombre de Felicidad», any 1947 (*Bapt.* 1935, 97r).

Duen el cognom tots els fills de Felicidad Salazar Cotonat, del Pont de Montanyana, a l'Alta Ribagorça.

Sales

«padrins: [...] Francisca Sales», any 1811, «Francesch Batiste y Sales», any 1813 (*Bapt.* 1773, 227r i 235v); «Francesch Batiste, fill de Francesch Batiste y de Francisca Batiste y Sales», any 1814 (*Confirm.* 1797, 316r, 85); «Maria dels Dolors [...], filla [...] dels cònjuges Fèlix Mateu, [...], y Maria Sales, natural de Vallclara», any 1861 (*Bapt.* 1858, 54v); «Maria Sales Navés» (*Amillar.* 1945, 55v).

Només hem documentat dos noms de dona: Francisca i Maria. La primera portadora del llinatge, Francisca Sales, devia procedir de Belianes, lloc on vivia Ramon Sales, padrí de bateig de Francesc Batiste i Sales.

Salets

«Maria Joana Salets, filla de Salvador Salets, tayxidó de lli», any 1687, «Maria Salets, filla de Salvador Salets», any 1689, «Miquel Salets», any 1698 (*Bapt.* 1685, 4r, 2; 4r, 4, i 18r, 2); «Maria Salets, filla d'Antoni Salets [...]. Miquel Salets», «Salvador Salets, fill de Salvador Salets [...], Cicília Salets, filla d'Antoni Salets» (*Confirm.* 1688, 1v, 17; 4v, 117 i 124); «Antoni Salets, tayxidó de lli» (*Roser* 1694, 6v); «Josepa Salets, filla [...] d'Antoni Salets», any 1700 (*Matr.* 1699, 169v); «Antoni Salets y Taxidó», any 1701 (*Òbits* 1699, 1v, 9).

Hem documentat tres noms d'home: Antoni, Miquel i Salvador, i quatre més de dona: Cecília, Josepa, Maria i M. Joana. L'única professió anotada és la de teixidor de lli. Hem localitzat el mateix cognom a Arbeca. *Saletes* és present al Catllar i a Molig (Conflent), i al departament francès dels Alts Pirineus hi ha *el pic de les Salettes*. En occità, trobem *Salettes*, a l'Alvèrnia-Roine-Alps i al municipi d'Auriac-Lagast, i patrimonis com ara *Salavert*, *Salet*, *Salette* o *Sallet*.²¹⁴

Salillas

«Emília Meira Salisa, [...] de Barcelona» (*Matr.* 1927, 17r, 2); «Jesús, [...], hijo legítimo de Àngel Orteu Roig, de esta, y Mília Meira Salillas, de la Casa de la

214. Ripollès (2010, p. 103), Peytavi (2010, annex 1) i Astor (2002, s. v. *Salle* i p. 865-866).

Maternidad», any 1934 (*Bapt.* 1912, 398); «Jaume [...], fill de [...] Mília Meira Salillas (expósita)» (*Naix.* 1934, 67r, 2); «Defuncions: Emilia Meira i Salinas», any 1986 (*J. Llor* 1993, p. 52).

Documentat sempre en la mateixa persona, presenta tres grafies diferents: *Salillas*, *Salinas* i *Salisa*.

Salla

[ˈsaʎn]

Hem documentat uns quants noms d'home amb aquest llinatge: Antoni, Carlos, Felip, Francisco, Jacinto, Josep, Pere i Ramon, i també alguns de dona: Antònia, Francisca, Maria, Marina i Paula. Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Antoni [...], fill del quòndam Pere Salla» (*Matr.* 1636, 1v); «un fill de Phylip Salla [...], d'Erbea [...]: Joseph», any 1637 (*Bapt.* 1624, 34v, núm. 5); «una filla [...] de Ramon Salla, pagès, y d'Antònia Salla y Montanyola [...]: Antònia», any 1799, «padrins: [...] Josepha Roig y Salla», any 1807 (*Bapt.* 1773, 162r i 206r); «Francisca [...], filla [...] de Carlos Salla, pagès, y de Josepha Salla y Sanfeliu», any 1805 (*Matr.* 1791, 22r-v); «Remunda Valls, filla de Francisco Valls y de Francisca Valls y Salla», any 1814 (*Confirm.* 1797, 317r, 7); «Josep Farré Salla», defuncions de l'any 1902, «Francisca Salto Salla (edat 82 anys) [...]»; Rosa Farre Salla (edat 53 anys)», defuncions de l'any 1904 (*Spel.* 40, p. 4, i 48, p. 23); «Francisco Arbós Salla», «Jaime Arbós Salla» (*Amillar.* 1945, 3v i 37v); «Salla Escoté, Leonor» (*Padró* 2013, p. 9).

Molt característic dels Omells de na Gaya (l'Urgell, fronterer amb les Garrigues), el trobem, el 1330, al Vilosell; el 1445, a la Pobla de Cérvoles (Pere, 2006, p. 297, i 2013, p. 238), i, el 1497, a Arbeca (*Fog.* 1497).

Saltor¹

V. *Eusebio del S.*

Saltor²

[saɫˈto]

Hem documentat bastants noms d'home: Bonaventura, Calixto, Eusebio, Francisco, Gabriel, Jaume, Jaume Joan, Joan, Josep, Martí, Miquel, Pasqual, Pere Jaume i Valeri, i també força de dona: Antònia, Arcàngela, Carme, Caterina, Cecília, Concepció, Elvira, Francisca, Isabel, Josefa (o Josepa o Josefina), Magdalena, Maria, M. Àngela, Mariagna, Natàlia, Núria, Paquita, Paula, Pilar, Raimunda, Rosa i Teresa.

«Joannis Saltó» (*Capbr.* 1510, 33v); «padrí: Joan Saltó, de Fuleda», any 1628 (*Bapt.* 1624, 6r); «Jaume Joan [...], fill dels quòndam en Joan Saltó», any 1655, «Pere Jaume Saltó, [...] dels Homells de na Gaya», any 1691 (*Matr.* 1650, 4r, 11, i 39r, 22); «Gabriel Saltó» i «Valeri Saltó», any 1695 (*Confirm.* 1688, 1r, 3,

i 2r, 27); «Pere Jaume Saltó» (*Capbr.* 1765, 68v i 122r); «una filla [...] de Joseph Saltó y Balcells, pagès, y de Maria Saltó y Sardà [...]: Isabel», any 1777, «Maria [...], filla [...] de Jaume Saltó [...] y de Catarina Saltó y Gassol», any 1819, «Jaume Saltó y Gasol», any 1821 (*Bapt.* 1773, 25r, 277v i 292r); «Saltó y Ferrer, Calixto», any 1886 (*Bapt.* 1881, 82r); «José Saltó», «Catalina Saltó», «Jayme Saltó» (*Apeo*, 64v, 87v-88r i 154r); «Saltó Sardà, Josefina», any 1941 (*Bapt.* 1935, 50r); «Miquel Saltó Valls», «Eusebio Saltó Sardà» (*Repartiment* 1942, 10r i 29r); «Núria Saltó Castañé», «Maria Pons Saltó», «José Saltó Castañé» (*Naix.* 1945, 56r, 10; 65r, 1, i 70v, 1); «Martí Saltó, Pilar» (*Padró* 2013, p. 5).

Hem enregistrat sistemàticament *Salto*, amb accent o sense.

Saltor, la sort del

[ʎa 'sor ðet sa'ʎto]

És a la carretera dels Omells, sota de l'edificació que han obrat a ca l'Esparde-nyer, damunt de la granja de cal Vilaverd.

«sort del Saltó, [...] por mediodía con la asequia [...] y por norte con el camino de los Huertos» (*Apeo*, 55v-56r).

Saludes

«Pere Joan Saludes, cirurgià» (*Roser* 1694, 3r).

Salut, de la

«Miguel Alabau de la Salud [...], de València, vecino de Tarragona» (*Matr.* 1939, 3r, 3).

Salvador

«Jacobus Salvador; [...] Bernardus Salvador» (*Perg.* 1360); «Jacobus Salvador» (*Perg.* 1405/9); «Cassa de Mateu Salvador» (*Roser* 1600, 9v); «Miquel Salvador» (*Capbr.* 1669, 76v); «Matheu Salvador» (*Capbr.* 1717, 9r); «Ramon Pons y Salvadó [...]». Foren padrins: Ignasi Salvadó», any 1819, «Maria Pons y Salvadó», any 1824 (*Bapt.* 1773, 276r i 306v); «Francisco, [...], fill [...] de Francisco Balcells, de la present, y Antònia Salvadó, d'Omells de na Gaya», any 1839 (*Bapt.* 1824, 251); «Pascual Pons Salvadó», «Antonio Pons Salvadó» (*Òbits* 1887, 126r, 30r, i 234r, 14); «Bernardo Pons Salvadó» (*Òbits* 1898, 136r, 46); «Francisco Balcells Salvador» (*Repartiment* 1942, 191r).

Hem documentat uns quants noms d'home amb aquest cognom: Bernat, Ignasi, Jaume (en la forma llatinitzada *Jacobus*), Magí, Mateu i Miquel, i també un de dona: Antònia. Inicialment, la forma enregistrada era *Salvador*; a partir del 1819 és gairebé exclusivament *Salvado*, amb accent o sense.

Salvador del Cabeça, cal

[ˈkaʎ saʎβaˈðo t̪ kaˈβesɐ]

És al carrer Major, pujant a mà dreta. *Lo corral de cal Salvador del Cabeça* era al carrer de Fullea, abans d'arribar a la baixada cap a la carretera, al costat de cal Pasquer.

«Ramon Farré Miret, 1910 (Salvador Cabeça)» (Poca, 2017, p. 93); «Josep Maria Farré Miret (Salvador Cabeça)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21).

Salvadora

V. *Bassa S.

Salvadora, la bassa

«dita universitat té, [...] en la partida de la Coma de Fullea, dos basses, l'una dita la bassa Salvadora y l'altra la bassa, en lo tros que és de Gregori Gaya» (*Capbr.* 1669, 28v); «la bassa Salvadora» (*Capbr.* 1717, 10r); «dos bassas, [...] l'una, bassa Salvadora» (*Capbr.* 1741, 10r).

Per la informació dels capbreus, sabem que hi havia dues basses públiques a la Coma de Fullea: l'una era la bassa Salvadora i l'altra, la bassa d'en Torres. Així, doncs, suposem que la bassa Salvadora era *la bassa Dolç*, també anomenada *la bassa Bona*.

Salvadoret, cal

[ˈkaʎ saʎβaˈðoˈret]

«Josep Maria Magriñà (Salvadoret)», any 1944 (Poca, 2017, p. 192).

Era una casa del carrer Major que abans havia estat *cal Baella*. La mare era de València i feien de barbers. A Riudoms (Perea, 1978) i a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 332) també trobem el renom.

Salvany

«Carlos Llort Salvañy, soltero, labrador, [...] de treinta años, [...] de Rojals» (*Matr.* 1908, 19r, 4); «Carlos Llort Salvany, de edad cincuenta y cuatro años, natural de Espluga Francolí» (*Òbits* 1921, 64r, 4).

Les dues grafies anotades són: *Salvany* i *Salvañy*.

Salvat

«Magdalena Salvat Martí» (*Repartiment* 1942, 209r).

Salví

«Francisco José Salví y Vidal, [...] hijo de don Blas Salví Soriano, natural de Montroy, [...] provincia de Teruel, domiciliado en transeúnte» (*Naix.* 1887, 49r).

Mont-roig de Tastavins (*Monroyo*, en la forma castellanitzada) és una vila i municipi de la comarca del Matarranya, a la província de Terol.

Samanyet, lo

[ˈto samaˈɲet]

«Josep Gaya Gallofré (Samanyet)» (Poca, 2017, p. 104).

Un de cal Samanyo, el fill, va marxar a l'Albi. L'anomenaven *lo Samanyet*.

Samanyo, cal

[ˈkaɫ saˈmaɲo]

És al carrer de Montblanc.

«Maria Gaya Sanahuja (Samanyo)», casament de l'any 1912 (Poca, 2017, p. 56); «David Gaya Català, de cal Samanyo», anys 1940 (Roig, 2014, p. 40).

L'Espluga Calba patí, a principi del segle xx, una mala collita d'olives. Alguns veïns es traslladaren al Camp de Tarragona a fer de jornalers. L'hereu de cal Domingo formà una colla per collir olives al mas Samanyo, prop de Reus. En tornar al poble va explicar a la resta de la colla que ell podia ser pobre de diners, però que volia ser ric de nom. Aleshores va demanar als companys que l'anomenessin *Samanyo* i feia el sord quan era cridat per *Domingo* (Amat, 1990, p. 231-232). A l'Albi també hi és, procedent de l'Espluga Calba.

Samsó

«Pere Samsó, [...], de Belianes», any 1647 (*Matr.* 1636, 8r); «Chatarina Samsó y Taixidora, mullé de Llorens Samsó [...], dels Omellons», any 1677 (*Òbits* 1650, 16v, 134); «Llorens Sansó, pagès», any 1699 (*Matr.* 1699, 169r).

Hem anotat dos prenomes: Llorenç i Pere. Les dues grafies enregistrades són *Samsó* i *Sansó*.

San Antonio María Claret, la plaça de

Era el nom que va rebre el pati del Castell des de 1939 fins a 1978.

San Nicolás, (de)

[ˌsan nikoˈɫas]

Isabel de San Nicolás Pérez, casada a cal Salvadoret i mare del Narcís, el Josep M., l'Enric i el Jaume, que duïen el cognom en segon lloc, era de València.

«Magriñà de San Nicolás, José M^a», any 1936, «Enrique, [...] hijo legítimo de Salvador Magriñà Òdena, [...], y de Isabel de Sant Nicolás Pérez, natural de València», any 1939 (*Bapt.* 1935, 13v i 38r); «Magriñà San Nicolás, Jaime» (*Padró* 2013, p. 5).

A València, l'església de Sant Nicolau de Bari i Sant Pere Màrtir està documentada des del 1239.

Sanaüja, (de)

[sana'uzɔ]

Hem trobat uns quants noms d'home: Antoni, Francisco, Jaume, Josep i Salvador, i també uns quants de dona: Antònia, Carme, Francisca, Justina, M. Rosa i Raimunda. Els Sanaüja van ser senyors de les Borges Blanques i de la meitat de Castellots a l'alta edat mitjana (Satorra, 2003, p. 180). Amb posterioritat hem documentat el llinatge a la vila, el 1405; després desapareix per complet, fins al cap de quatre segles. Josep Sanaüja i Ribera, de cal Petronill, va ser elegit el primer president de la Cooperativa, el 1957. Jaume Sanaüja és rector de l'Espluga Calba des del 2005. Actualment, dues persones el porten de primer cognom.

«Ffranciscus de Sanahuja» (Perg. 1405/9); «Gaya y Senaüja, Jaime», any 1892 (*Bapt.* 1892, 58); «José Sanahüja» (*Apeo*, 148r); «Homenatge a la vellesa: [...] Teresa Sesplugues Sanahüja», any 2002, «Ramona Gaya Sanahüja», naixements de l'any 1903 (*Spel.* 40, p. 31, i 44, p. 4); «José Gaya Sanahüja, agricultor» (*Naix.* 1921, 30v, 6); «Gaya Sanahüja, Ramona» (*Repartiment* 1942, 190r); «Jaime Sanahüja B.», «Roca Sanahüja, José» (*Amillar.* 1945, 34v i 59v); «Sanahüja Gabarra, Carmen», any 1948 (*Bapt.* 1935, 106v); «Sanahüja Benet, M. Rosa» (*Padró* 2013, p. 9).

Hem enregistrat molta varietat de grafies: *Sanahuja*, *Sanahuija*, *Sanauja*, *Senahuja* i *Senauja*; sistemàticament escrit sense la dièresi normativa. Malgrat que les dues darreres són característiques dels textos medievals, apareixen en una citació molt posterior (1892). Només la primera citació (1405) porta la preposició *de*, gairebé nou segles abans del cas següent documentat (1892).

Sanç

['tsans]

Apareixen uns quants noms d'home: Bonifaci, Camil, Francesc (i Cisquet), Gumersindo, Ignasi, Jaume, Jordi, Josep, Miquel, Narcís i Ramon, i força més de dona: Antònia, Cànida (o Càndia), Carme, Cecília, Dolores (i Lolita), Maria, Montserrat, Pasquala, Pilar, Presentació, Raimunda, Regina, Rosa, Teresa, Victorina i Virgínia. Narcís Sans va ser rector de l'Espluga Calba entre 1730 i 1747. Maria Sans, de cal Ranxero, va pertànyer a les Germanetes dels Pobres. Actualment, una persona el porta de primer cognom.

«Maria Sans, [...] Joseph Sans, nebot seu» (*Roser* 1731, 8r); «Jauma, [...] fill [...] de Mariano Ribera, pagès, y d'Antònia Ribera y Sants [...]. Foren padrins [...] Maria Sants y Minguet, d'Arbeca», any 1800, «padrins: Rosa Sans y Cristiàs», any 1819 (*Bapt.* 1773, 164r i 280r); «Jaume Sans [...], segle XIX» (*Arbós*, 2010, p. 61); «Ramon Torres Sans» (*Matr.* 1895, 21r, 3); «Ramon Sans» (*Apeo*, 162r); «Sans Oliveres, Ignacio», any 1898 (*Bapt.* 1892, 198); «Francisco Mateu Sans», defuncions de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4); «Sans Gaya, Gumersindo», any 1914 (*Bapt.* 1912, 95); «Miquel Farré Sans», «Pedro Solé Sans» (*Repartiment* 1942, 73r i 89r); «Carmen Sans Sans» (*Amillar.* 1945, 29v); «Sans Farré, Presentació» (*Padró* 2013, p. 9).

És molt freqüent a Arbeka; es documenta, el 1287, al Vilosell; el 1300, a l'Albi; el 1314, a la Pobra de Cérvoles, i, el 1553, a l'Albagés, Arbeka, les Borges Blanques, Cervià (*Sans de la Plaça, Sans del Colet, Sans del Forn, Sans del Pont*) i Granynena. La forma que apareix sistemàticament és *Sans* i, en una ocasió, *Sants*.²¹⁵

Sánchez

[ˈsantʃes]

Una sola persona el portava de primer cognom: el prevere Emilio Sánchez. La segona citació és d'un personatge procedent de Beas de Segura, província de Jaén. Dues persones el porten actualment de primer llinatge.

«Emilio Sánchez, presbítero», any 1905 (*Bapt.* 1892, 341); «Felip Moreno Sánchez, natural de Beas de Segura, [...] soldat [...], a conseqüència d'una ferida de metralla» (*Òbits* 1934, 73r, 12); «Sánchez Martínez, Francisco» (*Padró* 2013, p. 9).

Sanert

«Dionís Sanert, cirurgià de la present vila, [...] de Perelada, en Ampurdà», any 1739 (*Òbits* 1699, 29r).

Sanier està documentat a Perpinyà; a la Roca d'Albera i al Rosselló, *Sanes*, variant de *Seners* (Peytaví, 2010, annex 1). També es podria relacionar amb *Sanés*, existent a Cadaqués, Cantallops, Espolla, Figueres, Hostalric, la Jonquera, Roses, Salt, etc. (DCVB). Totes aquestes poblacions són properes a Peralada, lloc de procedència del nostre llinatge.

Sans

V. **Sanç*.

Sant, lo

«Jaume Seuma, dit lo Sant», any 1653 (*Òbits* 1650, 5v, 40).

Sant Blasi

V. **Arnau*², **Benefici de S. B.*

Sant Blasi, la font de

«a la font de Sant Blai, [...] a tremuntana ab lo camí de Senant» (*Capbr.* 1669, 155r).

La font devia ser a les terres *del benefici de Sant Blasi*. A Tivissa, hi hem localitzat una altra *font de Sant Blasi*.

215. Pere (2006, p. 299, i 2013, p. 240), Amigó i Pere (2001, p. 396-397) i *Fog.* 1553.

Sant Blasi, l'obac de

«a la partida de la Torta o ubach de Sant Blasi» (*Capbr.* 1692, 52v); «a la partida de la Torta, dit l'obach de Sant Blasi» (*Capbr.* 1717, 12r); «la partida de la Torta, dita l'ubach de Sant Blasi, [...] a tremuntana ab lo camí de Sanant», «una casa [...] en la partida de la Torta, anomenada l'ubach de Sant Blasi» (*Capbr.* 1765, 115v i 190r).

De fet, l'*obac de Sant Blasi* no devia ser exactament on hi havia les terres del benefici de Sant Blasi, és a dir, a la Coma de Fullea, sinó més a prop del nucli urbà, això és, a la partida de la Torta.

V. t. **Coma de la Torta, l'obac de la*, o *l'Obac*; **Sant Blasi, l'obac de*.

Sant Bonifaci, lo camí de

[ʎo ka'mi ðe ʎam boni'fasi]

És el camí de Vinaixa, fins a arribar a l'ermita de Sant Bonifaci.

«a la partida de la Portella, [...] a migjorn ab la viuda Baptista, mitjensant lo camí de Sant Bonifaci» (*Capbr.* 1607, 241r); «a mitgdia ab lo camí de Sant Bonifaci, a ponent y a tremuntana ab lo camí dels Homellons» (*Capbr.* 1669, 92v); «camino de San Bonifacio» (*Repartiment* 1942, 147); «Aubaredes, [...] mediodía, camino San Bonifacio» (*Amillar.* 1945, 43v).

Sant Bonifaci, la creueta de

[ʎa kre'weta ðe ʎam boni'fasi]

«al terme dels Omellons en una partida dita la Portella y tota carretera avall fins arribar a la creueta de Sant Bonifaci» (*Capbr.* 1692, 14r); «a la creueta de Sant Bonifaci y d'aquí venim a la Carretera [...] y d'aquí travessa la coma» (*Capbr.* 1717, 4v); «a la creueta de Sant Bonifaci, u aquí trenca a la Carretera» (*Capbr.* 1741, 5r); «tota carretera avall fins a arribar a la creueta, y aquí trenca a la Carretera» (*Capbr.* 1765, 7r).

Era a la serreta de Sant Bonifaci, al camí de Vinaixa, al cap del terme de l'Espluga Calba tocant amb el de Vinaixa, entre la Portella i la carretera. Amigó i Pere (2001, p. 200), entre la documentació de l'Albi, troben la partida de *la Creueta de Sant Bonifaci* i especulen que potser era la mateixa que s'havia anomenat *la Creu d'en Sister* (1640-1692) i *la Creu Roja* (1712). A Fullea, *la Creueta* és una peça de terra de la partida del Camí de l'Espluga Calba, que devia estar situada, més o menys, als encontorns de l'actual carretera que uneix totes dues poblacions (Arbós, 2003, p. 66). La creu a la qual fa referència deu ser una altra, perquè tots dos indrets són bastant distants.

V. t. **Camí Ral, la creueta del*.

Sant Bonifaci, l'ermita de

[ʎa'r'mita ðe ʎam boni'fasi]

És dins del terme de Vinaixa. Un document que fa referència a les peregrinacions a aquesta ermita relata que cada poble exagerava, més o menys, els mitjans

d'inspirar compassió al sant. Sembla que els espluguencs, en una peregrinació de la meitat del segle XIX, van arribar a desenterrar cadàvers dels avantpassats i van posar llurs cranis en les mans dels pelegrins. Actualment, el primer diumenge de maig s'hi organitza un aplec, al qual assisteixen els vilatans de l'Espluga Calba. Se celebra la santa missa, en què es canten els goigs de Sant Bonifaci, en pregària per la pluja. Després es ballen sardanes i, finalment, la gent s'agrupa per famílies per a dinar a l'aire lliure. Abans era tradició d'anar-hi a peu; avui dia hom s'hi arriba amb cotxe.

«pedrins: fra Gabriel, hermità de Sant Bonifaci», any 1595 (*Bapt.* 1574, 37).

També rebia el nom de *Sant Bonifaci* una caseria entorn de l'antic santuari, a l'extrem septentrional del terme de Vinaixa, prop del límit amb el dels Omellons, formada per set masos, avui deshabitats. Dona nom, encara, a més d'una partida d'aquell indret, damunt la vall de Vinaixa.²¹⁶

Sant Joan de Jerusalem, lo carrer de [ʎo ka're ðe ,saŋ dʒu'an de dʒeruza'tem]

És el nom que ha rebut darrerament *lo carrer que puja al Castell*, des de l'avinguda de Pau Casals, en record de l'època en què els hospitalers, és a dir, els cavallers de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, eren propietaris del castell. El febrer del 2020 va passar a anomenar-se oficialment *lo carrer de l'1 d'Octubre de 2017*.

Sant Mateu, la costa de [ʎa 'kosta ðe ,sam ma'tew]

És el nom que l'alcalde Salvador Amat donà a la petita costa de la Raval, la que puja de casa seva en direcció a la carretera de Maldà. *Cal Mateu* és com s'anomenava, a Gavà, la casa del seu pare.

Sant Miquel

V. *Ermita de S. M.*

Sant Miquel, la capella de [ʎa ka'peʎa ðe ,sam mi'keʎ]

«Pagaments a Sacristia, Sant Christòfol, Sant Esteve, Roser, Sant Miquel, Hospitalers, Santíssim Sant Christo» (*Roser* 1600); «a mitgdia ab la dita capella» (*Capbr.* 1717, 152r); «en la capella de Sant Miquel», anys 1724 i 1777 (*Òbits* 1699, 16v i 122r); «Per les sinch misses que s'han y a celebrat [...] en la capella de Sant Miquel», any 1766 (*Òbits* 1699, 80r); «després de l'offici, portaren lo Santíssim Sagrament des de la iglésia vella a la capella de Sant Miquel, que l'havian ja allargada y serví de parròquia interina fins lo dia quatre de setem-

216. Duch (1994, p. 2), Amat (1990, p. 167-168) i Turull (2007, p. 110).

bre de mi set-cents vuytanta-y-quatre», any 1777 (*Matr.* 1791, 66r); «fou dipositat en la capella de Sant Miquel, que ara fa de parròquia interina [...]; juliol de mil set-cents vuitanta-y-vuit se feu la translació dels ossos [...], des de la capella de Sant Miquel a la sepultura particular del cementiri» (*Translació* 1778); «a mediodía con la capella» (*Apeo*, 106r); «oeste: la capilla» (*Repartiment* 1942, 82v).

A l'extrem oriental de l'actual plaça del Pou, on ara hi ha la plaça de l'Ermita de Sant Miquel, a l'antic molí de cal Sastre, hi havia una ermita amb una capella sota l'advocació de sant Miquel i una font. S'hi accedia baixant les escales. El 26 de juliol de 1652, l'Espluga Calba va efectuar un vot referent a la construcció de la capella de Sant Miquel, amb motiu de la pesta que patí el poble durant els anys 1651-1653. Quan ja havia estat allargada, fou habilitada com a església, amb la finalitat de desenvolupar-hi els serveis religiosos de la comunitat, fins que no fos inaugurada la nova (4 de setembre de 1784) i un cop havia estat enderrocada la vella. Al principi del segle XIX s'esfondrà i es traslladà la imatge a la parròquia del poble, a la nau on avui es troba la sala parroquial.

Segons el document del 1778,²¹⁷ redactat per Isidro Ponç, Pasqual Ponç i Niu-bò fou enterrat en aquesta capella, prop de les fonts baptismals, perquè hi havia dificultat per a entrar al fossar. El juny del 1780, el seu fill, Ramon Ponç, hi va ser enterrat, al costat d'ell. El juliol del 1788, els ossos de tots dos van ser traslladats a la sepultura particular de la família al fossar o cementiri comú. L'acte es dugué a terme mitjançant una processó que passà pel Portal, és a dir, per casa seva.

Sant Miquel és una advocació que ha donat lloc a molts topònims a les terres de Ponent: a Seròs, Àger, Vallbona (*la partida de Sant Miquel*, on hi havia hagut una ermita), les Avellanes, Artesa de Segre, Biosca, Vilanova de l'Aguda, Arbeca (*la capella de Sant Miquel de les Borgetes*) o a la Pobla de Cérvoles (*l'ermita de Sant Miquel*).²¹⁸

Sant Pere

*V. Coma de S. P., *Vell de la Coma de S. P.*

Sant Pere, lo carrer de

Nom que va rebre *lo carrer dels Quatre Cantons* des del 1939 fins al 1978.

Sant Pere, la coma de

[ʔa 'koma ,sam 'pere]

«al Puiggròs [...], ad capella» (*Capbr.* 1510, 17v).

217. La família Anglès, de cal Ponç, és la propietària d'aquest document.

218. Turull (2007, p. 111), Piquer (1969, p. 34; dades de l'amillament del 1872), Satorra (2003, p. 181) i Pere (2013, p. 15).

És una petita vall o *coma* al sud de la població, que dona nom també, més amunt, al *barranc de la Coma de Sant Pere*, que neix sota Fullea i corre uns tres quilòmetres fins al centre del terme veí de l'Espluga Calba, just per l'esmentada coma, on desguassa en el fondo del Mas Blanc i, poc després, al Rinet, capçalera de la Femosa. És un indret catalogat com a jaciment arqueològic, amb data entre el 1200 i el 650 aC, al final de l'edat de bronze. És un lloc d'habitació sense estructures, situat en terrenys erms coberts per un bosc de pins. S'hi localitzen restes arqueològiques en superfície, disperses pels vessants, on destaca la presència de ceràmiques fetes a mà i restes lítiques.²¹⁹ A partir del bronze mitjà i durant el bronze final es devien triar com a assentaments el cim i les vessants més enlairades d'imponents tossals, com ara el de Sant Pere a l'Espluga Calba, les Guàrdies al Vilosell, el Torrell als Omellons o bé el Puig a Vinaixa. Com que la partida que en aquesta època s'anomenava *lo Puiggròs* és a l'actual *Coma de Sant Pere*, podem suposar que el petit santuari de la citació, ara desaparegut, era una capella dedicada a l'advocació de sant Pere.

La devoció de sant Pere ha donat lloc a molts topònims a les terres de Ponent: a Àger, Anglesola, Artesa de Segre, les Avellanes, Biosca, la Granadella (partida dels *Sants Peres*), Lleida, Ribera d'Ondara, Sant Martí de Maldà, Tàrraga i Vilanova de Meià. A la Curullada (la Segarra) hi ha la partida del *Camí de Sant Pere*, i a Fullea, Prades i Siurana hem localitzat terres del benefici de *Sant Pere*.²²⁰

Sant Ramon, lo carrer de

Era el nom que rebé durant l'alcaldia de Ramon Orteu i Salla (1920-1922) el tram del carrer de Santa Maria que va des de la plaça del Pou fins a la plaça de l'Església.

Sant Vicenç Ferrer, lo col·legi de

Era el nom del col·legi de les dominiques establert a l'edifici del Castell. Les monges tenien una sandàlia d'aquest sant, que era exposada a la finestra principal del Castell els dies de tempesta per a evitar les calamarsades. Quan van marxar de la vila, van donar-la a la parròquia de la Immaculada Concepció.

Santa Maria

V. **Bassals de S. M.*, **Benefici de S. M.*, **Davant lo (o del) Portal de S. M.*, **Portal (de S. M.)*.

219. Turull (2007, p. 112), BIEC (BI-20) i Duch (1994, p. 24).

220. Turull (2007, p. 112), Amigó (2005, p. 51) i Arbós (2004, p. 39).

Santa Maria, lo carrer de [tə ka're ,santa ma'riə]

És el nucli inicial on es formà el poble, i després pujà en direcció est pel promontori situat entre les dues valls que el limiten, al llarg del camí de Fullea i el de Senan. De tota manera, aquest nom no apareix documentat fins al 1741. El carrer pren el nom del portal de Santa Maria, que ja s'anomenava així, almenys, el 1510. Aquest carrer rebia altres noms, per trams, i probablement amb un traçat una mica diferent de l'actual: *de la Placeta, del Barri Nou, del Portal, lo Capcarrer, Corrible, de l'Església* o *de la Plaça*.²²¹ Curiosament, veiem que en la segona citació del 1741 *lo carrer de Santa Maria* i *lo carrer Major* són equivalents; en canvi, el document de final del segle XIX (*Apeo*) distingeix clarament l'un (*lo carrer del Solà* o *Major*) de l'altre (*lo carrer de Santa Maria*).

«en lo carrer de Santa Maria», «al carrer Major y de Santa Maria» (*Capbr.* 1741, 28r i 156r); «en lo carrer de Santa Maria, [...] a ponent ab [...] lo portal y a tremuntana ab la plassa del Pou» (*Capbr.* 1765, 183r); «calle de Santa Maria», «calle de Santa Maria. [...] y por atrás con calle del Solà» (*Apeo*, 43v i 176r).

Santa Maria, la plaça o placeta de

«en la plasseta de Santa Maria, [...] a ponent ab lo Mur y a tremuntana ab lo carrer qui va al Portal» (*Capbr.* 1692, 42v); «en la plaça de Santa Maria, [...] a sol ixent ab la dita placeta» (*Capbr.* 1717, 58r); «en lo carrer Major o plassa de Santa Maria» (*Capbr.* 1765, 118r).

És el nom que rebia la placeta que es forma a mig carrer de Santa Maria, que entra cap dins i acaba en un carrer que no passa. Actualment tothom l'anomena *la Placeta*, tot i que aquest nom no consta en cap placa del carrer. Trobem altre cop en una nota, la del 1765, que fa equivalents *la plaça de Santa Maria* i *lo carrer Major*. De fet, segons la primera citació, també pot referir-se a *la placeta de l'Hospital*.

V. t. *Major, lo carrer*.

Santa Maria, lo portal o perxe de [tə 'pɛrtʃe de ,santa ma'riə]

És el que hi ha sota de cal Ponç, és a dir, al carrer de Santa Maria, pujant cap a l'església. Pel que hem deduït anteriorment, el portal devia donar nom al carrer. Ara ningú l'anomena *portal*, sinó *perxe*.

«cum portali Sancte Marie» (*Capbr.* 1510, 37r); «davant lo portal de Sancta Maria» (*Capbr.* 1574, 25v-26r); «fora i prop el portal de Santa Maria [...] ha-

221. Devem aquesta explicació a la col·laboració dels germans Francesc i Ramon Rebordosa i Poca, que han elaborat plànols de la vila seguint les indicacions dels primers capbreus.

vien tirat un tir, de pedrenyal o arcabussada, mortal», any 1628 (Gual, 2003, p. 139); «al portal de Santa Maria, [...] a sol ixent ab lo carrer qui puja a la Iglésia» (*Capbr.* 1669, 79r); «a l'entrant del portal de Santa Maria, [...] a mitgdia ab lo carrer del Barri Nou, [...] y a tremuntana ab lo Mur de la vila» (*Capbr.* 1765, 113r).

Santa Maria, lo tros o la sort de

«ad sorte Sancte Marie» (*Capbr.* 1510, 20v); «una peça de terra [...] anomenada l'Obach, [...] a sol ixent [...] part ab lo tros de Santa Maria», «la sort de Santa Maria» (*Capbr.* 1607, 265v i 289v-290r); «en la Coma de Fullea una pessa de terra anomenada l'Ubach, [...] a sol yxent [...] ab lo tros de Santa Maria» (*Capbr.* 1633, 141v).

Segons les afrontacions, *lo tros de Sant Maria* era contigu a l'obac de la Coma de Fullea.

Santacana

«Pere Morera, fadri, sabater, natural de Santa Coloma, bisbat de Barcelona, [...] fill [...] de [...] Theresa Morera y Santacana», any 1789 (*Matr.* 1699, 323v-324r).

Santafè, (de)

[santa'fe]

Apareixen alguns noms d'home amb aquest cognom: Blasi, Cristòfol, Francisco, Maimó i Pere, i també alguns de dona: Lluïsa, Maria, Silvària i Teresa.

«Maymonus de Santafe, [...] Petrus de Santafe» (Perg. 1360); «Petrus de Santafe» (Perg. 1405/9); «Cristóbal Santafè Cunillera» (*Naix.* 1895, 51r); «Santafè Giné, Blas», any 1907 (*Bapt.* 1892, 363); «Maria Santafè Cunillera, 1913 (Cendrero)» (Poca, 2017, p. 96); «Silvària Santafè Cunillera» (*Òbits* 1934, 87r, 26); «Santa Fe Santafè, Francisco» (*Amillar.* 1945, 68v); «María del Carmen Sardà Santafè», «Magín Sardà Santafè» (*Naix.* 1945, 3r, 1, i 19v, 4); «Defuncions: Josep Sesplugues i Santafè», any 1986 (*J. Llorc* 1993, p. 51); «Sardà Santafè, Francisco» (*Padró* 2013, p. 9).

En les primeres citacions (1360 i 1405) porta la preposició de procedència, *de Santa Fe*, que ha perdut quan reapareix, al cap de gairebé cinc segles, *Santafè*. Només en la primera citació les dues paraules que componen el cognom estan escrites separades, *Santa Fe*. El primer personatge que el porta es diu *Maimó* de prenom, que ve del nom propi d'home àrab *Maimūn* (DCVB). Trobem aquest llinatge documentat a l'Albi entre el 1243 i el 1524 (Amigó i Pere, 2001, p. 404) i al Vilosell el 1433 (Pere, 2006, p. 302).

Santamaria

«Francisco Santamaria y Balcells», «Francisco Santamaria y Saltó, natural de Cervià» (*Òbits* 1880, 3r, 22, i 40r, 30); «José Santamaria Garlandí» (*Òbits* 1894, 135r, 24); «Pablo Santamaria Garlandí» (*Òbits* 1898, 200r, 5); «Trinitat Santamaria Garlandí», naixements de l'any 1904 (*Spel.* 48, p. 23).

Apareixen alguns noms masculins amb aquest cognom: Antoni, Francisco, Joan, Josep, Pau i Ramon, i també alguns de femenins: Josepa, Maria i Trinitat.

Santamaria, cal

[ˈkal ˌsantamaˈriɐ]

Era una casa del carrer dels Quatre Cantons, tocant a cal Misteris. També va ser a la Raval, entre ca la Providència i cal Ton de la Càndia.

Santana

«Teresa Torres Sentana; padres: [...] Maria Sentana; pueblo [...]: Mumb Blanch» (*Naix.* 1867, 47r, 33); «Ramon Torres Santana» (*Repertiment* 1942, 298r).

Les dues grafies enregistrades són: *Santana* i *Sentana*.

Santceloni, de

«El juliol 1491 lo capítol se celebrà a Lleyda, [...] ab assistència de [...] Guillem de Santceloni, preceptor d'Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 499); «lo comanador fra Guillem de Senseloni» (*Fog.* 1497, p. 292); «açò [...] se troba en lo capbreu vell, que lo il·lustríssim frare Guillem de Sanctsaloni de paraula ho digué als qui aleshores [...]» (*Capbr.* 1574, 4v).

Fra Guillem de Santceloni va ser comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem entre 1475 i 1499. El 1491, va assistir al capítol de l'orde que tingué lloc a Lleida, a casa del canonge Joan Destanya, presidit per Ferran d'Aragó, en qualitat de gran prior. Les grafies anotades són: *Santceloni*, *Santsaloni* i *Senseloni*.

Santfeliu

«Maria Santfeliu y Bernat», any 1819, «un fill [...] del sor. Joseph Santfeliu, mestre de minyons, natural de Nalec, [...] y de la sora. Maria Barnad [...]: Joseph», any 1821 (*Bapt.* 1773, 277r i 289v); «Josep Gaya y Sanfeliu, [...] fill [...] de [...] Jusepa Sanfeliu», any 1848 (*Bapt.* 1824, 339, H); «don Jaime Mateu Sanfeliu» (*Matr.* 1887, 35r, 6); «Maria d'Àfrica, [...] hija [...] de Juan Sanfeliu, zapatero, de Nalech, y Maria Guallart, de Artesa de Segre», any 1888, «Sanfeliu y Guallart, Dolores», any 1892 (*Bapt.* 1881, 98r i 156v); «José Sanfeliu» (*Apeo*, 14r); «Francisca Torres Santfeliu», matrimonis de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 5); «Adelaida Torres Sanfeliu» (*Matr.* 1908, 9, 10); «Ramon Cubiró Sanfeliu», «José María Cubiró Sanfeliu» (*Naix.* 1945, 2v, 15, i 14v, 11).

Hem trobat uns quants noms masculins: Antonio, Francesc, Enric, Ignasi, Isidro, Joan, Josep, Manuel i Rufino, i també bastants de femenins: Àfrica (o M. d'Àfrica), Concepció, Dolores, Josepa, Margarida, Maria, Mercè, Paula, Ramona i Teresa. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, apareix el de mestre de minyons i tinent. Lleonard Sanfeliu i Gallart (1897-1951), pare franciscà, obtingué el títol de lector general de teologia moral i dret canònic al Col·legi Internacional de Sant Antoni de Roma i va ser mestre d'estudiants a Balaguer, Berga i Diano Castello (Itàlia) (Amat, 1990, p. 90-91). Les grafies enregistrades són: *Sanfeliu*, la més freqüent, i *Santfeliu*.

Santjoan

[səndʒu'an]

En un document particular de la família Anglès, de cal Ponç, en què es detalla la cerimònia mitjançant la qual es traslladaren els ossos de Pasqual Ponç i Ramon Ponç, pare i fill, des de la capella de Sant Miquel al cementiri, trobem mossèn Francesc Sant Joan, com a capellà de l'esmentada casa. Actualment, una persona el porta de primer cognom a la vila, però amb la grafia *Sanjuan*; pot ser, per tant, que es tracti del corresponent castellà.

«lo reverent Francisco Santjoan y Arjó, natural de Viella», any 1777 (*Matr.* 1791, 66r); «mosent Francisco Santjoan, capellà de la casa» (*Translació* 1778); «testimonis: lo reverent Francisco Santjoan, prevere, mestre de minyons», any 1782 (*Matr.* 1699, 300); «Sanjuan Martí, Lilian» (*Padró* 2013, p. 9).

Santvicenç

«Abuelos maternos: Salvador Calderón Nicolás y Antònia Casas Sanvicens, naturales de Fraga y Espluga Calva», any 1939 (*Bapt.* 1935, 22r).

Saperes

«Jaume Cañisà [...] Saperas, natural de Reus» (*Matr.* 1934, 24r, 2).

Sapina

«Pere Sapina», any 1291 (*Índex vell*, 70v).

Saportella

«Berengarius ça Portella, procuratoris domini comendatoris dicti loci de la Spluga Calva» (Perg. 1414).

Saragossa

«Pauli Çaragoça, ville de Fullea» (*Capbr.* 1510, 27r); «Jaume Çaragoça, de Fullea» (*Capbr.* 1574, 97r); «Magdalena Simona Saragoça» (*Roser* 1600, 43v);

«Joan Çaragossa, de Fullea» (*Capbr.* 1607, 386r); «Pere Çaragoça, pagès», any 1637 (*Matr.* 1636, 1v-2r); «un fill de Pere Çaragosa, pagès [...]: Joseph Ramon», any 1646, «Clara Magdalena Çaragoça», any 1650 (*Bapt.* 1624, 79v, 171, i 85v); «Joseph Çaragossa», any 1658 (*Matr.* 1650, 7r, 21); «la pobilla Saragosa» (*Capbr.* 1669, 39r); «Ramon [...], fill [...] de Pau Canela, [...], y de Francisca Canela y Zaragossa», any 1777 (*Matr.* 1699, 279r); «Juan [...], hijo [...] de [...] Antonio Pla Zaragoza, sillero, natural de Càlitg (Tortosa) [...], ambulantes», any 1895 (*Bapt.* 1892, 128).

Apareixen uns quants noms d'home amb aquest cognom: Carles, Jaume, Joan, Josep, Josep Ramon, Pau i Pere, i també un parell de dona: Clara Magdalena i Magdalena Simona. Els primers portadors del llinatge, Pau, Joan i Jaume, eren estadants de Fullea que tenien terres al terme municipal de l'Espluga Calba. Josep Saragossa, de Fullea, rebesavi d'Agustina d'Aragó, es casà amb Isabel Nogué, de l'Espluga Calba, a l'església parroquial, el dia 17 de març de 1658 (Balcells, 1996, p. 7). La presència de la ce trencada, tant en l'inici del mot com en la darrera síl·laba, és més freqüent en les citacions més antigues, mentre que la zeta només apareix en les més modernes. Les grafies anotades són: *Çaragoça*, *Çaragossa*, *Saragoça*, *Saragosa*, *Zaragossa* i *Zaragoza*.

Saramanda, cal

[ˈkaɫ saraˈmando]

Era una caseta que hi havia a dins de cal Marian, al que ara és el primer replà de les escales. A la Pobra de Cérvoles (Pere, 2013, p. 157) i a Vinebre (Veà, 2017, p. 296) hem localitzat renoms semblants: *cal Jaume de la Calamanda* i *ca la Tia Calamanda*, però en tots dos casos *Calamanda* és un prenom de dona.

Sarauet, cal

[ˈkaɫ saraˈwet]

És al carrer de Santa Maria. El primer portador documentat del renom no consta que tingués casa a la vila.

«Antonio Gaya, alias Saranet», «viuda Gaya, alias Saraneta, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 57v i 216r); «Ramon Gaya (Sarauet)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21); «Afusellats a Lleida el 1936: Amadeu Gaya Camprubí, cal Sarauet» (Roig, 2014, p. 21); «Joan Gaya Camprubí (Sarauet)», matrimoni de l'any 1945 (*Spel.* 9, p. 20).

A Guissona hem trobat *Serenet*, renom que es troba arreu, aplicat generalment al fill d'un sereno o a un sereno o molt jove o baixet. A Vallbona de les Monges està documentat el renom *Sarineta* (Piquer, 1969, p. 29). També es podria relacionar amb el cognom *Saureu*, enregistrat a la vila. Apareix amb diverses grafies: *Saranet*, *Sarauet*, *Zaranet*, i el femení *Saraneta*.

Sarauet, l'aljub del

[ʎaɲ'dʒub deʎ sara'wet]

És una cisterna d'aigua, al Pla de la Bassa, de pedra seca, amb coberta exterior en tècnica de falsa cúpula, que emmagatzemava aigua de l'exterior i del camí per a ús d'abeurar els animals i les persones (BIEC, BI-88).

Sarauet, la plaça del

[ʎa 'ptasa ðeʎ sara'wet]

Es refereix a la petita plaça que fa el carrer de Santa Maria, una de les cases de la qual és *cal Sarauet*. És la que antigament s'hauria anomenat *la plaça de l'Hospital*.

«calle de Santa Maria, [...] de frente, plaza del Sarauet, por atrás, camino de Heredades», «calle del Santa Maria, [...] por la izquierda, plaza del Zaranet; [...] por atrás, casa del Común» (*Apeo*, 43r i 57r).

Sardà, Sardanet i Sardanyons

V. *Cerdà*², **Cerdanet*, **Cerdanyons*.

Sargaire, cal

[ˈkal sarˈɣajre]

«Martorell, Domènech, àlies Sargaire» (*Contribució* 1936); «Josep Martorell Pons (Sargaire)» (Poca, 2017, p. 298).

Era una casa del carrer de Santa Maria, que després va ser *cal Tòfol de la Càndia*. Ara és a la plaça de la Roca, baixant cap al Redemú, davant de cal Galdeo, on abans vivia *lo Cisco de la Càndia*. No hi ha record que el renom els vingués de l'exercici de la professió. A les Borges Blanques, els de *cal Sargaire* feien cistells, coves, caragoleres, cels rasos... (Ripollès, 2006, p. 185).

Sarrà

V. **Serrà*.

Sarraïns

V. **Roca dels S*.

Sarraïns, la roca dels

«satis prope villam [...] ad rochis dels Sereyns» (*Capbr.* 1510, 20r); «en la partida Darrere la Vila, [...] a mitgdia ab la roca Sarriells, [...] a tremuntana ab la Muralla de la vila» (*Capbr.* 1669, 90r).

La roca dels Sarraïns, que té al sud el Mur de la vila, també esdevingué nom de partida: *la Roca dels Sarraïns*. Suposem que la segona citació fa referència al mateix topònim, deformat un segle i mig més tard.

Sarrateix

V. **Serrateix*.

Sarrià

«Antonio Benet Sarrià» (*Amillar*. 1945, 21v).

Sastre¹

V. *Ignasi (del Blasi o del S.)*.

Sastre²

«Bernat Sastre, de Barcelona», any 1590 (*Matr.* 1580, 4r); «Bernat Gaspar, fill d'en Bernat Sastre», any 1592 (*Bapt.* 1574, 30); «Gaspar Sastre», «Cassa de Bernat Sastre [...]: Hierònima» (*Roser* 1600, 42r i 43r); «Bernat Sastre, Hierònima» (*Capbr.* 1692, 90r).

Apareixen alguns noms d'home: Bernat, Bernat Gaspar i Gaspar, i també un de dona: Jerònima. Hem documentat l'ofici de teixidor de lli. En les fonts en què *Sastre* és el llinatge (1590-1692) no queda clar si és així o bé si el cap de família, el Bernat, era un sastre de Barcelona amb el cognom *Gaspar*.

Sastre, cal

[ˈkaɫ ˈsastre]

És al pati del Castell. A baix, a la plaça de l'Ermita de Sant Miquel, hi tenien un molí i ara s'hi han fet una altra casa. *La cabana del Sastre*, a la partida dels Masos, del segle XIX, és amb coberta de volta de canó tapada. Té 14,56 m² i fa 2,65 m d'alçària, 2,80 m d'amplada i 5,20 m de profunditat.²²² *L'era del Sastre* abans havia estat *l'era de l'Andreu*.

«José Duch, *alias* Sastre, [...] calle del patio del Castillo» (*Apeo*, 13r); «Antònia Duch Pons, [...] Sastre», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6); «Joan Duch (Sastre)», any 1932 (Poca, 2017, p. 113).

El retrobem arreu: a les Borges Blanques hi ha set cases que s'anomenen *cal Sastre* amb algun apel·latiu (Ripollès, 2006, p. 186).

Sastre, lo

«Anthoni Balsell, fill del Sastre» (*Capbr.* 1574, 43v).

Sastre, lo molí del

[lɔ muˈti t̪ ˈsastre]

Era un molí d'oli que hi havia a l'actual plaça de l'Ermita de Sant Miquel, on viuen ara els de cal Sastre.

222. Martín i Preixens (2005, p. 328) i BIEC (BI-71).

Sastre, lo racó del [tə ra'ko t 'sastre]

És al pla de la Bassa, passat *lo Mas del Càndio*.

Sastre Botet, lo

«lo Sastre Botet» (Compl. 1550, 1v).

Satorre

«Raymundus Çatorre» (Perg. 1360); «Joseph [...], fill [...] de Joseph Teixidor y Magdalena Satorre. Padrins: Joseph Satorre, de Puiggròs», any 1791, «Francisco Teixidor y Satorre», any 1794, «Christòfol [...], fill [...] de Magdalena Satorres y Texidó, de Puiggròs», any 1796 (*Bapt.* 1773, 107v, 125r i 139v); «Maria Texidó y Satorre», any 1819, «Miquel [...], fill [...] de Joseph Sotorra y Theresa Queral», any 1830 (*Matr.* 1791, 63r i 127-128); «Miquel [...], fill [...] de Francisco Sotorra, [...] y Raymunda Cubiró», any 1837, «Antònia Sotorra y Cubiró», any 1839 (*Bapt.* 1824, 215 i 242).

Apareixen tres noms d'home: Francisco, Miquel i Ramon (en la forma llatinitzada *Raimundus*), i dos més de dona: Antònia i Magdalena. La primera citació és amb ce trencada, *Çatorre*. En totes les posteriors, més de quatre segles enllà, tots són membres d'una mateixa família, procedent de Puiggròs, encara que el llinatge es presenti amb tres formes diferents: *Satorre*, *Satorres* i *Sotorra*. A partir del 1830 s'imposa la darrera, *Sotorra*.

Satorres

«Àpoca [...], firmada per la marquesa Satorres, a favor de dona GERALDA de Cardona, per la part li espectava de la venda de l'Espluga Calba», any 1275 (*Índex vell*, 93r).

La forma en plural, *Satorres*, queda totalment desvinculada de les precedents, perquè és força anterior en el temps. A més, el personatge no sembla que visqués a la vila, tot i que participa en la venda d'aquesta. Només es conserva en un índex la referència a la transacció; el document ha desaparegut.

Saumell

«Maria Antònia [...], filla [...] d'Isidori Saumell, pagès, de Blancafort [...], y de Magdalena Saumell y Anglès», any 1735, «Francisco [...], fill [...] de Pau Saumell y de Gerònima Andreu [...], de Vila-rodona», any 1785 (*Matr.* 1699, 199v i 311v); «un fill [...] de Jaume Torres y Saumell, pagès y batlle», any 1777 (*Bapt.* 1773, 25r); «Miquel [...], fill de Joseph Miró, [...], y Isabel Saumell, de Blancafort», any 1841 (*Bapt.* 1824, 267); «Maria Arbonès Saumell» (*Òbits* 1875, 19r, 13); «Teresa Miró Saumell» (*Òbits* 1880, 103r, 18); «Ramon Arbonès Saumell», defuncions de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4).

Apareixen dos noms d'home: Francisco i Ramon, i dos més de dona: Isabel i M. Antònia.

Saureu

«Geroni [...], d'Arbeca, [...], fill [...] de Domingo Saureu, pagès, difunt, y de Catherina Saureu y Llima», any 1688 (*Matr.* 1650, 34r, 6); «Ramon [...], d'Arbeca, fill [...] del quòndam Anton Saureu, difunt, y de Francisca Ataveni», any 1748 (*Matr.* 1699, 211r); «Rosa Saureu y Bota, muller de Ramon Saureu», any 1752 (*Òbits* 1699, 43r).

Els *Saureu* procedeixen d'Arbeca, municipi en el qual és un llinatge freqüent, escrit en algun cas *Seureu* (Ripollès, 2010, p. 103). A Tàrrrega hem documentat *Sauret*.²²³ L'Idescat localitza quaranta-un *Saureu* a la província de Lleida.

Sec

V. **Antònia del S.*, *Malena del S.*, *Pere del S.*

Sec, cal

[ˈkaɫ ˈsek]

Era al carrer de Fullea i ara és a la carretera que va cap als Omellons. *La cabana del Sec* és baixant per la carretera dels Omells a mà dreta, prop del pouet de cal Mateu. Hi va un caminet.

«Esteve Roure, de cal Sec; Pere Roure Gaya, de cal Sec; Ramon Roure Perera, de cal Sec», any 1939 (Roig, 2014, p. 39); «Concepción Balcells Aixalà (Sec)» (*Repartiment* 1942, 383r); «Concepció Roure Pons (Esteve Sec)» (Poca, 2017, p. 215).

És un renom que es troba arreu: a les Borges Blanques (*lo Cisco del Sec, cal Sec i cal Seca*) (Ripollès, 2006, p. 186-187), a Fullea (*lo racó del Sec*) (Arbós, 2003, p. 155), a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 341) i al Vilosell (Pere, 2006, p. 305).

Sec, lo (o del)

«Ramon Roig, dit lo Ramonet del Sech» (*Hospital* 1730, 18v); «Anton Roig, dit Sech», any 1740, «Joseph Roig, dit lo Sech», any 1740 (*Roser* 1600, 16v i 20r); «Aagna Maria Roig, dita del Sech, [...] Anna Maria Roig, viuda deixada del quòndam Ramon Roig, dit lo Sech», any 1784 (*Òbits* 1699, 148v).

Un segle i mig separa el renom i el nom de casa. A més, porten cognoms diferents: els primers es diuen Roig i els segons, Balcells i Roure. Així i tot, els pri-

223. «Avis paterns: [...] y Marina Sauret, de Targa», any 1841 (*Bapt.* 1824, 267).

mers, que semblen renoms lligats a persones concretes, també podrien haver esdevingut el nom d'una casa i el llinatge podria haver canviat en l'endemig.

Sec, lo cobert del [tə ku'βer ðet 'sek]

És davall de l'Albereda de ca l'Ermità, al canvi de rasant de la pista de Vinai-xa, a poca distància del poble, a mà dreta.

Sec, la pallissa del [tə pa'xisa t 'sek]

Ubicada a la Coma de Fullea, és un magatzem agrícola de dimensió mitjana construït a la primera meitat del segle xx amb la tècnica de pedra seca, formada per un sol cos de planta rectangular i teulada a una sola aigua (BIEC, BI-86).

Sec, lo roure del [tə 'rɔwre t 'sek]

És a la Coma de Fullea, dels segles XIX-XX. És un exemplar de roure valencià (*Quercus faginea*) d'una certa envergadura, amb un metre de diàmetre de tronc, aproximadament, i uns quinze metres d'alçària (BIEC, BI-99).

Secretari, cal

«Josep Marcó Remus (Secretari)» (Pocablog).

El nom s'aplicava a la casa on s'allotjaven els secretaris de torn de l'Ajuntament, durant els anys en què eren funcionaris de fora que vivien a la vila. Ara hi treballen però no hi habiten.

Sedó

«Mecedes Anglès Sedó», «Juan Anglès Sedó», «Camen Anglès Sedó» (*Naix.* 1945, 32r, 18; 49r, 17, i 63r, 9); «Rosa, [...] hija legítima de Juan Anglès Farré y Mercedes Sedó Reñé, [...] de esta y Juneda», any 1948 (*Bapt.* 1935, 106r).

Segalar

«Suñer Segalà, Josefina» (*Contribució*, 451r); «Segalà Roig, Daniel, vecino Barcelona» (*Amillar.* 1945, 98v).

Segall, cal

«José Castañé, alias Segall, [...] calle de Sanan, [...] atrás con camino de Hereds» (*Apeo*, 158v); «Segall, d'Espluga Calva» (*Repertiment* 1942, 91v).

És un renom que hem localitzat en força altres pobles, amb variants: a Sant Martí de Maldà hi ha *cal Segall* i *cal Segallet*; a les Borges Blanques, *cal Segal* i *cal Segalet*; a Arbeca, *cal Segall* i *cal Trompet Segal*, i a Fullea, *cal Segal* (també escrit

cal Sagal) i *cal Segalet*. Algunes pot ser que corresponguin a la definició de *segall*, ‘nadó de la cabra ja desmamat però que no ha acabat la seva creixença’, i d’altres a la de *sagal*, ‘noi que fa de mosso d’un pastor’.²²⁴

Segall, la sort del

[ˈta ˈsɔr ðet seˈɣaɫ]

Es troba al fondo dels Omellons, més avall de la Peixera.

«finca: sort del Segal, [...] partida: Bases; [...] norte, acequia del Fondo; sur, acequia» (*Repartiment* 1942, 107v).

Segarra, (de)

«Jacobus de Segarra, juratus» (Perg. 1360); «un fill [...] de Joseph Torres y Texidó y de Maria Segarra [...]: Ramon», any 1778, «Ramon Torres y Segarra», any 1783 (*Bapt.* 1773, 31v i 58r); «Pasqualina Marco Sagarra, nascuda a l’Espluga Calba el 1852, va morir a París el 1923» (Poca, 2017, p. 24); «José Sans Segarra, soltero, labrador, [...] de Arbeca» (*Matr.* 1895, 43r, 3); «Marcial Busquets Segarra, [...] de Vilasana» (*Matr.* 1939, 94r, 9).

Entre la primera aparició del llinatge (1360) i la següent (1778), procedent de les Borges Blanques, en aquell temps les Borges d’Urgell, hi ha més de quatre segles de diferència.

Sèguil, cal

[ˈkaɫ ˈseɣit]

«Cosme Farreres Martí, de cal Sèguil», any 1939 (Roig, 2014, p. 37).

Era al carrer de Santa Maria, tocant a cal Perenunci. Ara és *cal Vallons de Baix*, perquè aquests la van comprar.

Segura

«Jaume Segura» (*Roser* 1731, 5v); «Marianna [...], filla [...] de Francisco Segura [...], de Pontils», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «Jaume Segura» (*Capbr.* 1765, 130r); «Miquel [...], fill [...] de Joan Segura, pastor d’ovelles, y de Rosa Segura y Corbella», any 1774, «un fill [...] de Joan Segura, pagès, y de Theresa Segura y Aymarich [...]: Joan», any 1804, «Christòfol Segura y Cervelló [...]. Foren padrins: Rosa Segura», any 1821 (*Bapt.* 1773, 12r, 189r i 293r); «padrins: [...] Ramunda Cegura», any 1848 (*Bapt.* 1824, 343); «Ramon Segura», «viuda Segura» (*Apeo*, 14r i 220r); «Francisco Roig Segura», naixements de l’any 1902 (*Spel.* 40, p. 4); «Mariano Gené Segura» (*Repartiment* 1942, 132r); «Defuncions: Maria Teixidó i Segura», any 1991 (*J. Llort* 1993, p. 52).

224. Pijuan (2006, p. 66 i 68), Ripollès (2006, p. 187), Sans, Pau i Junyent (2014, p. 162), Sans (2004, p. 182), Arbós (2003, p. 155) i DCVB.

Hem documentat uns quants noms d'home: Cristòfol, Francisco, Jaume, Joan, Josep, Miquel i Ramon, i també uns quants de dona: Antònia, Cecília, Coloma, Maria, Mariagna (o Marianna), Ramunda, Rosa i Teresa. Pel que fa a ofícis, a més del de pagès, hem anotat el de pastor d'ovelles. El trobem, el 1243, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 412), i, el 1358, a Verdú (*Fog.* 1358). Apareix un sol cop la variant gràfica *Cegura*.

Seller, cal

[ˈkaɫ seˈʎe]

«Deogràcies Civit Vallverdú, [...] Seller», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 6).

Era al carrer Major, davant de cal Misango, on avui hi ha *ca la Mercè del Pastor*. Eren basters d'ofici. Hi va néixer Deogràcies Civit Vallverdú, que va participar en el complot del Garraf.

Sellers

«Florentina Sellés, en Vulldemolins» (*Capbr.* 1669, 168r); «Antoni Sellers» (*Possessió* 1700, 2v).

Les grafies enregistrades són: *Sellés* i *Sellers*.

Selma

«Bonanatus Çelma», «Thomasus Çelma» (Perg. 1360); «Bonanatus Çelma [...], Johannes Çelma [...], Thomasius Çelma [...], Jacobus Çelma» (Perg. 1405/9); «Bonanatus Selma, jurati» (Visita 1450, 108r); «Johan Celma [...], Bonanat Celma [...], Gabriel Celma» (*Fog.* 1497, p. 292); «Joannis Zelma, baiuli», «Bonanatus Zelma» (*Capbr.* 1510, 1r i 2v); «Thomàs Selma [...], Jaume Selma» (*Fog.* 1553, II, p. 295); «pedrins: [...] la muller de Jonot Selma» (*Bapt.* 1574, 4); «Petrus Selma», any 1579, «Jenot Selma», any 1604 (*Òbits* 1574, 2r i 16v); «Pere Joan Selma» (*Capbr.* 1607, 332r); «Tecla Maria Selma», any 1630 (*Bapt.* 1624, 10v); «Maria Joana Selma» (*Capbr.* 1633, 162v); «Margarida Selma», any 1637 (*Òbits* 1636, 3v); «Magdalena Selma», any 1639 (*Matr.* 1636, 3v); «Jerònima Selma», any 1681 (*Òbits* 1650, 19v); «Matheu Selma», «Ramon Selma» (*Capbr.* 1669, 105r i 115r); «Joseph Selma» (*Capbr.* 1717, 14r); «Jaume Ramon Selma y Joseph Selma» (*Capbr.* 1765, 181r); «Raymunda Selma y Teixidó», any 1776 (*Bapt.* 1773, 18v); «don José Selma» (*Apeo*, 74r).

Hem documentat un munt de noms masculins: Andreu, Antoni (i Antonio i Toni), Antoni Joan, Basilio, Bonanat, Bonaventura (o Ventura), Cristòfol, Gabriel, Jacinto, Janot, Jaume, Jaume Benet, Jaume Joan, Jaume Ramon, Joan (i Jenot i Jonot), Josep, Manuel, Marc, Mateu, Mateu Salvador, Pau, Pere (i Perot), Pere Jaume, Pere Joan, Ramon, Salvador, Silvestre, Tomàs, Tomàs Ramon, Tomeu i Ventura, i també uns quants de femenins: Agna M., Àngela, Antònia, Cà-

dia, Caterina, Cecília, Dorotea, Elena, Elisabet, Francina, Francisca, Isabel (i Isabet), Jerònima, Joana (i M. Joana), Magdalena, Margarida, Maria, Mariagna, Paula, Raimunda i Tecla M. En les primeres citacions les formes estan llatinitzades: *Bonanatus*, *Jacobus*, *Joannis* o *Johannes* i *Thomasius* o *Thomasus*.

Hem localitzat també un parell de renoms: *lo Sant* i *lo Negret*, i tres professions més, a part de la de pagès: mestre de minyons, cirurgià i teixidor de lli. Joan Selma era batlle de l'Espluga Calba el 1590 i Pere-Joan Selma, el 1628 i el 1630. Tomàs Selma n'era sagristà el 1598. Les grafies anotades són: *Celma*, *Cellma*, *Çelma*, *Selma* i *Zelma*. La normativa s'imposa a partir del 1553.

Sementer

«Pedro Andreu Sementé, [...] de Borjas Blancas», «José Ricardt Sementé, [...] de Borjas Blancas» (*Matr.* 1939, 19r, 6, i 47r, 1).

L'única grafia anotada és sense la erra final: *Sementé*.

Senan¹

V. **Camí de S.*, **Casanova (de S.)*, **Vell de S.*

Senan²

[sa'nan]

És un municipi de la Conca de Barberà amb una extensió de 12 km², en el qual vivien cinquanta-nou persones el 2009. L'Espluga Calba i Senan disten uns deu quilòmetres. S'hi accedeix pel camí de Senan.

«in Mata Senan ad ipsa portela», any 1149 (Altisent, 1993, doc. 118); «Fonc poblat Senant a 18 de febré lo any 1549», any 1622 (Gual, 2007, p. 743).

En els documents més antics la denominació és *Mata Senan*. Apareix amb diferents grafies: *Sanant*, *Senan*, *Senant* i *Sennant*.

Senan³

«José Roig Senant» (*Amillar.* 1945, 63v).

Sembla que sigui el llinatge del personatge i no el nom de la casa. Ho fa suposar el fet que, en general, en aquest amillarament els declarants s'hi enregistren amb tots dos cognoms; quan es tracta d'un renom, hi sol posar *àlies* davant. De tota manera, no l'hem anotat com a tal en cap més ocasió. A l'Albi està documentat un cop, però el 1443, cinc segles abans de la nostra citació (Amigó i Pere, 2001, p. 413).

Senan, cal

[ˈkaɫ saˈnan]

És al carrer de Fullea. Hem localitzat quatre *cabanes de cal Senan*,²²⁵ totes quatre amb coberta de volta de canó: l'una és a la Vallada, de 2,65 m d'alçària i 3,25 m d'amplada; una altra, a la Portella, sense façana i amb teulada a dues aigües, de 2,75 m d'alçària, 3,25 m d'amplada, 8,10 m de profunditat i 26,32 m², i les altres dues, a la Coma de Sant Pere —l'una amb volta tapada, de 2,62 m d'alçària, 3,20 m d'amplada, 5,10 m de profunditat i 16,32 m², i l'altra de 2,50 m d'alçària, 2,50 m d'amplada, 5,15 m de profunditat i 12,87 m². *L'era de cal Senan* era on després hi va haver *la granja de cal Senan*, és a dir, sortint de l'Espluga Calba en direcció a Vinaixa, al tram de pista que surt de la plaça del Pou, abans d'arribar a la carretera, a mà dreta. L'antiga granja ha esdevingut un habitatge de cal Ferrer.

«Cunillera Josep, àlies Senan» (*Contribució* 1936); «1956 [...] Pere Sardà (Senan)» (Poca, 2017, p. 271); «Pere Vallverdú (Senant)», matrimoni de l'any 1965, «Raimunda Cunillera Sardà, [...] Senant», naixements de l'any 1900 (*Spel.* 9, p. 20, i 32, p. 6).

A les Borges Blanques també hi és (Ripollès, 2006, p. 185).

Senan, lo camí de

[ˈto kaˈmi ðe saˈnan]

És l'antic camí que menava a aquest municipi, sortint del carrer de Senan. A mig terme es divideix en dos: el que va a Senan, pujant pel fons de la vallada del riu Rinet, i el dels Escabrerers. En un parell de citacions s'anomena *de Senan i Vilabertró*; en una d'aquestes diu *de Senan i Vilabert*.

«lo camí que va a Sennant, [...] a tramuntana ab la çiquia q. va al Molí» (*Capbr.* 1574, 70v); «lo camí va a Senant» (*Capbr.* 1607, 416v); «lo camí de Sanant» (*Capbr.* 1633, 98v); «lo camí de Senant» (*Capbr.* 1669, 55v); «lo camí de Senant» (*Capbr.* 1692, 52v); «lo camí de Sanant» (*Capbr.* 1717, 12r); «lo camí qui va a Sanant i Vilabert», «partida dels Escabres, [...] a ponent ab lo camí de Sanant» (*Capbr.* 1741, 49r i 69v); «lo camí que va a Sanant y Vilabartó», «lo camí de Sanant, [...] a tremuntana ab lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1765, 84r i 124r); «camino de Sanan», «el camino de Senan» (*Apeo*, 39r i 149r).

V. t. **Vilabertró, lo camí de*.

Senan, lo carrer de

[ˈto kaˈre saˈnan]

És el carrer on acaba el poble per l'extrem de llevant, a continuació de l'avinçada de Pau Casals. Se'n diu així perquè el segueix el camí de Senan. Com veiem en la citació del 1510, també empalma amb el que va als Omells de na Gaia, més o menys per la zona que separa la Torta de l'Abeurada.

225. Martín i Preixens (2005, p. 323, 326 i 328) i BIEC (BI-67, BI-73 i BI-74).

«vico de Senant, que va als Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1510, 25v); «calle de Sanan» (*Apeo*, 146r); «calle de Senant», «linderos antiguos: [...] sur, corrales de la calle de Senant» (*Repartiment* 1942, 82v i 347v).

Senan, los plans de

És un topònim que apareix en la cartografia de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), però del qual cap informant ha donat raó; tampoc l'hem documentat. El mapa de l'ICGC el situa entre la Roca Foradada i l'Abeurada, a la banda esquerra de la carretera que va als Omells. De fet, aquella és la direcció dels Omells de na Gaia i no pas de Senan. D'altra banda, els de cal Senan tenen terra a la part nord del terme, però més cap a l'oest, al Comaler, cap a la Vallada.

Senan, de la raval de

«Cristóval Roitg, de la rabal de Sanan, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 171r/118r).

La raval de Senan es refereix al carrer de Senan, que és al final de la vila.

Senan, lo terme de

[tɔ 'terme ðe sa'nan] / [tɔ 'terme sa'nan]

El terme de Senan toca amb el de l'Esplugu Calba per l'extrem sud-est d'aquest.

«termino de Senant», «als Cabrés, affs. cum termino de Senant» (*Capbr.* 1510, 13r i 22v); «lo terme de Sennant» (*Capbr.* 1574, 15r); «lo terme de Senant» (*Capbr.* 1607, 278v); «El terme de Senan, [...] a ponent amb el terme de l'Esplugu Calba», any 1622 (Gual, 2007, p. 743); «un tros de terra campa anomenat l'Ubach [...], a sol ixent ab lo terme de Sanant» (*Capbr.* 1633, 24r); «lo terme de Senant» (*Capbr.* 1669, 147r); «del terme de Sanant», «lo terme de Sanant ayguavesant» (*Capbr.* 1692, 13v i 18r); «lo terme de Sanant» (*Capbr.* 1717, 86v); «lo terme de Sanant» (*Capbr.* 1741, 16r); «lo terme de Sanant ayguavesant» (*Capbr.* 1765, 32v).

Senan, la travessia de

[tɔ traβe'sia ðe sa'nan]

És una baixadeta que hi ha al carrer de Senan, que dona a la part de darrere de les cases, al Fondo.

Sendra

V. **Cendra*.

Sentiu, ca la

[tɔ ka tɔ san'tiw]

«Relació de presoners: [...] Josep Vallverdú Solà, de ca l'Asentiu», anys 1940 (Roig, 2014, p. 39).

Era al carrer de Fullea, a mig carrer. Eren de la Sentiu de Sió, a la Noguera.

Senyor

V. **Devesa del (S.)*, **Hort del S.*, **Tossal del Castell del S. Comanador*, **Vall del S.*

Senyor Cinto, cal

[ˈkaɫ seˈɲo ˈsinto] / [ˈkaɫ siˈɲo ˈsinto]

El senyor Cinto era un metge. A les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 106) i a Fullea (Arbós, 2003, p. 55) també hi ha algun microtopònim construït a partir de l'hipocorístic del prenom castellà *Jacinto*: *cal Cinto*, *lo Cinto Boig* o *lo pla i la font d'en Cinto*.

V. t. **Metge, cal*.

Senyor (Comanador), l'albereda del

«albareda del Senior Comenador» (*Capbr.* 1510, 9r); «a sol ponent [...] part ab l'albereda del S^{or}.» (*Capbr.* 1574, 56v); «que ere l'albareda del Senyor» (*Capbr.* 1607, 273v-274r).

A la zona que avui ocupa la partida de l'Aubereda, hi devia haver hagut la plantació d'àlbers, propietat del comanador de l'orde hospitaler de Sant Joan de Jerusalem. Amb les dues versions (singular i plural) trobem el topònim *Albereda* en molts termes municipals, com ara l'Albi, Arbeca, Guimerà, la Pobla de Cérvoles, Riudoms, Ulldemolins, Vallclara... A la veïna localitat de Fullea, *l'Aubreda* és una partida del fondo de les Aubredes o de les Granades, entre el Domenge i l'Espluga Calba.²²⁶

Senyor (Comanador), lo clos del

«al Comellar d'en Marco, [...] a migjorn ab lo clos del Snor.» (*Capbr.* 1574, 18v); «lo clos del Senyor» (*Capbr.* 1607, 259v); «un tros de terra ferma dita la vinya closa del Señor [...] situada sota lo Comallar March», any 1610 (*Millors* 1619, 257r); «lo clos del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1633, 25r); «lo [...] ilustrísim sor. comanador té [...], en la partida del Comellar Marco, una gran pessa de terra herma, quasi tota rodada de parets endarrocas», «en la partida del Grau, [...] a sol ixent ab lo camí de Vallbona, [...] a ponent ab lo clos del Señor Comanador», «partida del Comellà d'en Marcos, [...] a sol ixent ab terras del S^{or}. Comanador», «en la partida de la Torta, anomenada l'Aubach, [...] a sol ixent ab la feixa del S^{or}. Comanador» (*Capbr.* 1765, 8r, 28v, 128r i 170r).

El clos que el senyor comanador posseïa a la partida del Comellar d'en Marcos era una peça de terra plantada de vinya tota envoltada de parets. La citació del 1610 en diu *la vinya closa del Senyor*. En el capbreu del 1765, la terra ja era

226. Amigó i Pere (2001, p. 8), Pere i Amigó (1997, p. 89), Turull (2007, p. 76), Pere (2013, p. 35, i 2017, p. 36), Grau (2012, p. 168) i Arbós (2003, p. 34).

erma i les parets estaven enderrocades. A partir d'aleshores desapareix el nom. En la darrera citació del mateix capbreu, l'afrontació que s'esmenta és l'obac de la Torta, que també havíem trobat el 1574. La finca que actualment s'ha anomenat *la Closa* té una altra ubicació.

Senyor (Comanador), la devesa del

«lo dit castell e loch ab aygües, çèquies, herbes, herbatges, pastures, amprius, plantes, una alboreda e devesa e ab mases, garrigues, valls, puigs e plans» (Perg. 1405/37); «devesa Domini Comendatoris» (*Capbr.* 1510, 10v); «l'Albereda, [...] a sol ponent ab la devesa del S^{no}r. Comanador», «la devesa del S^{no}r.» (*Capbr.* 1574, 10v i 34r); «la devesa del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1607, 309r); «la devesa del Sr. ayguavessant» (*Capbr.* 1633, 60v); «l'aiguavessant de la devesa», «lo vessant de la devesa del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1669, 37r i 115r); «una gran devesa [...], a la part de sol ponent, la qual comense d'afrontar al Coll de la Portella o Parays y feneix al terme dels Homellons», «la devesa ayguavesant», «lo vessant de la devesa del Senor Comanador» (*Capbr.* 1692, 4r, 51v i 62v); «lo vesant de la devesa del Señor Comanador» (*Capbr.* 1717, 14r); «Una gran devesa [...], a la part de sol ponent [...], fins al terme de Homellons», «la devesa del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1741, 6r i 20v); «la devesa del Señor Comanador» (*Capbr.* 1765, 180v); «Debesa» (*Comitè* 1936, 63r).

Com indiquen els capbreus, l'obaga de *les Deveses* està situada a l'oest del terme, a l'esquerre del camí del Fondo; comença al sud de la Portella (concretament al coll de la Portella) i arriba fins als Omellons. El capbreu del 1574 dona com a afrontacions el camí d'Arbeca i la partida Davall el Molí. En la primera citació (1405) s'enumeren les possessions del comanador a l'Espluga Calba. Hom diu que un cop el comanador va ser fora va conservar aquesta finca, d'uns 200 jornals, per venir-hi a caçar. A Puiggròs en el cadastre del 1745 també s'anomena *la devesa del Senyor i del Comú* (Arbós, 2014).

Senyor (Comanador), la feixa del

«una feixetta del snor., a migjorn ab lo camí de Montblanch [...] e a tramuntana ab lo camí que va a Sennant» (*Capbr.* 1574, 56r); «a l'obach de la Torta, [...] a sol ixent [...] part ab una feixa del sor.» (*Capbr.* 1607, 274v); «la feixa del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1741, 12v); «Campa. Su situación: ydem, [...] por oriente con camino de Montblanch» (*Apeo*, 173-174r).

El capbreu de 1607 la ubica exactament a l'obac de la Torta. Alguna altra informació fa referència a una feixa de terra erma d'un jornal al Pla de la Bassa, que té al sud el camí de Montblanc. Segons les altres citacions, veiem que, a més, limitava al nord amb el camí de Senan i que el de Montblanc devia quedar cap al sud-est. En el darrer document (*Apeo*), on posa *ídem*, és a dir, en la situació de la

peça de terra, és *la sorteta del Senyor*, que s'esmenta anteriorment en la mateixa pàgina.

Senyor (Comanador), lo forn del

«et cum furnis et molendinis» (Perg. 1379); «e los ven lo forn qui és dins lo dit loch» (Perg. 1405/37); «ovile sits extra villam; affs. cum furno dicte ville» (*Capbr.* 1510, 25r); «digueren e manifestaren los dits jurats, en nom de dita universitat, que són forçats a coure lo pa al dit forn del Señor, pagant», «la plaça del Castell [...], a migjorn ab lo forn del senor» (*Capbr.* 1574, 5r i 74r); «la dita comanda y los dits comanadors [...] posseheixen [...] y que no ni ha, ni haver pot, més del dit forn», «lo forn del Sr.» (*Capbr.* 1633, 19r i 112v); «lo forn del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1669, 35v); «un forn de còurer pa [...], i al carrer del Solà, que és forsats», «lo forn del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1692, 3v i 17r); «lo qual forn és forsats. Y deu còurer lo pa pagant de vint-y-sinch pans, un pa; restant vint-y-quatre pans per l'amo», «lo forn del S^r. Comanador» (*Capbr.* 1765, 7r i 137v); «los dos forns de courer pa en Espluga Calva» (*Arrendament* 1813, full solt); «calle del Solà, horno inútil» (*Apeo*, 86v).

La primera menció és del 1379. En el temps que va durar la comanda hospitalera era monopoli del comanador, la qual cosa implicava que tothom estava obligat a coure el pa al forn de l'orde i ningú més en podia regentar un altre. De cada vint-i-cinc pans, n'havien de pagar un, i quatre se'ls quedava l'amo. Era a la part sud del pati del Castell, és a dir, sortint del petit perxe que hi ha actualment i abans de baixar les escaletes. El capbreu del 1607 el situa a l'actual carrer Major, al Solà, i segons el del 1692, afrontava al sud amb el carrer o Solà i a l'oest amb el solà de les Roques.

En el document del 1813 ja s'hi esmenten dos forns de pa. Modernament, al segle passat, van tenir-ne a ca l'Isidro —després va ser del Ton del Rei—, a cal Feliu, a cal Feliuet, a cal Magí, a ca l'Orteu, a cal Sèguil, a cal Tet, a cal Xulip —el feia anar el de cal Tresonet— i a cal Misango. Ara n'hi ha un al carrer Major, a cal Misango, en el qual es ven pa, però ja no s'hi pasta; el porten de la vila veïna dels Omellons. De fet, el nom està actualment en desús, perquè hom el substitueix popularment pel de *pastisseria*, com és habitual en el dialecte nord-occidental.

A Ulldemolins també hi ha *lo carrer del Forn*, perquè tothom havia d'anar al forn del senyor a coure el pa (Pere i Amigó, 1997, p. 201-202).

V. t. **Forn, la casa o lo casal del.*

Senyor (Comanador), l'hort i lo farraginar del

«una vinya e un ort qui fou del senyor» (Perg. 1405/37); «unum clotale prope hortum del Senyor, affs. vico quo itur a Maldà» (*Capbr.* 1510, 25r); «a sol yxent ab l'hort y ferreginal del Señor Comanador, a migjorn ab la plaça del Pou [...] e a tramuntana ab lo camí per lo qual se va a Maldà», «un farraginar de terra

campa» (*Capbr.* 1574, 12v i 59r); «lo farraginal y hort del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1669, 46r); «a sol ixent ab lo farreginal y sort del Señor Comanador, [...] a ponent ab lo camí d'Arbeca y part ab la séquia» (*Capbr.* 1692, 24r); «lo farraginal de l'hort del Señor Comanador» (*Capbr.* 1717, 23v); «hort del Sr. Comanador», «partida del Pou, [...] a sol ixent ab lo farreginal del Sr. Comanador, a mitgdia ab la séquia del Molí» (*Capbr.* 1741, 29v i 110v); «lo [...] s^{or}. comanador té [...], en la partida del Pou, un hort, las parets del qual se troban derruhidas, y dos sortetas contiguas [...], ab aygua reguant, [...] a sol ixent ab lo camí que va a Belianes y Maldà, a mitgdia ab lo pati del Pou», «lo farraginal de l'hort del S^{or}. Comanador» (*Capbr.* 1765, 7v i 166v); «sorteta del Señor [...], por oriente con el camino de Maldà», «sorteta del Señor, [...] por oriente con camino de Maldà» (*Apeo*, 82v i 173v-174r).

Lo farraginar i l'hort del Senyor Comanador sembla que siguin la mateixa peça de terra o bé dues sortetes contigües, ubicades a la partida del Pou. De fet, la peça de terra està composta per l'hort amb aigua per a regar, que el 1765 ja té les parets derruïdes, i dues sortetes adjacents. Les afrontacions són: al nord-est el camí de Maldà, al sud la plaça del Pou, al sud-oest la séquia i a l'oest el camí d'Arbeca. La primera citació (1405) parla d'un hort i una vinya. El 1574 ja hi apareix el farraginar. El capbreu del 1692 el descriu com un hort clos davant del castell amb una sort contigua, que té el camí de Belianes a l'est i el pati del Pou al sud. El 1765 les parets de l'hort ja estan derruïdes; en aquest cas, es fa esment de dues sortetes contigües. A final del segle XIX ja no es parla ni de *hort* ni de *farraginar*, sinó simplement de *sorteta*.

Senyor (Comanador), l'hortet del

«partita dicta dels Pilars [...], pessa terre Domini Comendatorius» (*Capbr.* 1510, 9r); «en la partida del Molí un hortet, [...] a ponent y a tremuntana ab l'hortet del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1669, 81v); «l'hortet del Señor Comanador» (*Capbr.* 1717, 72r); «Debesa, [...] por mediodía con tierras del Señor», «sort del Molí, [...] por mediodía con otras tierras del Señor [...] y por norte con el camino de Arbeca», «tierras del S^{or}., [...] molino Arinero sin agua. Su situación: Molí» (*Apeo*, 6r, 11r i 176v-177r); «tierras del Señor» (*Repartiment* 1942, 39v).

Sembla que tocant al caixer de la bassa del Molí hi havia alguna peça de terra que havia estat del senyor comanador. Les citacions parlen d'un hortet. Les afrontacions són: al sud-est la partida del Molí, al nord la Devesa i el camí d'Arbeca. El document del 1510 esmenta la partida dels Espilars, que és contigua a la zona del molí. Pot ser que es tracti de la mateixa peça de terra que en altres documents trobem com *l'hort del Molí*.

Senyor Comanador, lo molí del

«unes cases i molí, situats en lo terme de l'Espluga Calba», any 1265 (*Índex nou*, 221r); «un molí de cup, qui és dins lo terme del dit loch, ab dues moles» (Perg. 1405/37); «illustre señor comanador [...] té un molí fariner [...], al lloch appellat la Coma del Molí, ab les aygües, cèquies y ayguaductes. [...] són forçats dits vassalls de molre en lo dit molí, sols hi haja aygua, pagant per moltura per cada faneca quatre palmades, romanent dita faneca franca», «lo molí del Señor Comanador» (*Capbr.* 1574, 5r i 20v); «lo qual molí és forsat per la dita vila» (*Capbr.* 1669, 7r); «del molí fariner» (*Possessió* 1700, 3); «lo qual molí és forsat per la vila» (*Capbr.* 1717, 5r); «lo qual molí és forsat per la vila» (*Capbr.* 1741, 5v); «un molí fariner, [...] lo qual molí és forsat per la relatada vila de l'Espluga Calva y són obligats en mòdrer en aquell, pagant» (*Capbr.* 1765, 7r); «Espluga Calva: [...] té molins de farina» (Rocafort, 1915, p. 332).

Suposem que el molí de la citació del 1265 deu ser el que a partir de l'any 1405 passaria a ser propietat del senyor comanador. Segons la descripció del capbreu de 1765, aquest molí fariner tenia una sola mola, un casal, amb portal i portes (amb pany i clau), bassa amb canyar, síquia i un hort contigu de mitja porca. Antigament els molins solien tenir dues moles i, de fet, la citació del 1405, parla de dues. Un document de 1796 afegeix que el molí fariner era a la partida del Torrent i que, tant a la coma d'Aigües Vives com a la dels Masos, l'aigua s'utilitzava per a omplir les basses per a amaran cànems i llins.

El document del 1796 (*molí fariner a favor de Joseph Teixidor*) estableix que Josep Teixidor pot construir un molí fariner a la Coma del Molí i pot fer servir l'aigua de les tres sèquies que, unides després en una, van a parar al molí de la comanda. El mateix any, Jaume Balcells vol construir-ne un altre al mateix lloc (*Súplica de Jaume Balcells per lo establiment de un molí fariner*) (*Capbr.* 1765, 7v, i Doc. 1796). Deduïm, doncs, que a mesura que la comanda anava perdent el monopoli de la molta de la farina, es devien anar construint més molins i, així, la citació del 1915 ja es refereix, en plural, a *molins de farina*. En temps del comanador, però, no estava permès de construir nous molins fariners sense el seu permís i els habitants de l'Espluga Calba estaven obligats a anar a moldre el blat al de l'orde i a satisfer quatre palmades per cada faneca.

Lo molí fariner també és anomenat *lo molí de cup*, en la segona citació, o *lo molí de farina*, a la darrera.

Senyor Comanador, lo pati del

«en la partida del Molí, [...] a mitgdia ab la séquia del Molí, a ponent ab lo pati del Sr. Comanador» (*Capbr.* 1669, 134v).

Senyor Comanador, lo portalet del

«al portalet [...], entrant a la plasseta de devant del castell» (*Millores* 1619, 221r); «a la plassa del Castell, [...] a sol ixent ab lo portalet del Sr. Comanador [...] y a tremuntana ab lo vall» (*Capbr.* 1669, 32v); «a la plaça del Castell, [...] a sol ixent ab lo portalet del Señor Comanador, a mitgdia ab dita plaça» (*Capbr.* 1692, 81v).

Per les indicacions, tant pot ser un portalet d'entrada a la muralla com al castell mateix. El que queda clar és que està ubicat en direcció est.

Senyor Comanador, la serra del

«a la partida de la Coma de l'Albareda, [...] a mitgdia ab l'aiguavessant de la serra del Señor Comanador [...] y a tremuntana ab lo camí qui va a l'Albareda» (*Capbr.* 1717, 24r).

Pot ser que sigui equivalent al que en un altre document (1607) hem trobat com *lo tossal de la Devesa*.

Senyor Comanador, la síquia (o séquia) del

«a Aygües Vives, [...] a tramuntana ab Pere Bota, mijençant la çiquia» (*Capbr.* 1574, 27r); «partida d'Aygües Vives, [...] a mitgjorn ab la síquia del Comanador» (*Capbr.* 1633, 51v); «la séquia del Sr. Comandor, a ponent ab l'abeurada de la Vila» (*Capbr.* 1669, 64r).

Tant Aigües Vives² com la Beurada són partides de l'extrem est del terme municipal, tocant als Omells de na Gaia, és a dir, on el curs d'aigua del Fondo entra en terreny de l'Espluga Calba.

Senyor (Comanador), les terres del

«partita del Mas [...], sorte dictis Comendatoris», (*Capbr.* 1510, 7v); «a sol yxent ab lo terme de Fuleda, a mitgdia ab lo terme de Vinaixa, a ponent [...] ab la feixa del Sr.» (*Capbr.* 1633, 169r); «partida del Morer; [...] a sol ixent ab terras del Señor Comanador, a mitgdia ab lo terme de Vinaixa» (*Capbr.* 1717, 137v); «tierras del S^or. [...] Su situación: Mas Blanch» (*Apeo*, 176v-177r).

A la partida del Mas o del Mas Blanc o del Morer, una altra sort o feixa de terra era propietat del comanador; fins a final del segle XIX (*Apeo*) se'n deia *les terres del Senyor*. Les afrontacions eren: a l'est el terme de Fuleda i al sud el de Vinaixa.

Senyor Comanador, lo tossal del

«a la partida de les Heres, [...] a sol ixent ab lo camí de Vallbona [...] y a tremuntana ab lo tossal del Señor Comanador» (*Capbr.* 1692, 46v).

El tossal té al sud la partida de les Eres i a l'est el camí de Vallbona; es deu referir, doncs, a algun petit turó d'aquesta zona.

Senyor Domingo, cal

[ˈkaʎ seˈɲo ðoˈmiŋgo] / [ˈkaʎ siˈɲo ðoˈmiŋgo]

Després de Joan Cendra, el farmacèutic de la vila va ser Domingo Cendra i Anglès, fill seu, que vivia a la plaça de la Roca, al costat de ca l'Isidro. Avui és *cal Joan del Pastor*.

V. t. **Apotecari*, *ca l'*, o *cal Potecari*.

Senyor Rector, lo

«a la partida de la Coma de na Torta, [...] a ponent ab lo Sr. Rector» (*Capbr.* 1669, 53v); «partida de la Torta, [...] a ponent ab lo Señor Rector» (*Capbr.* 1717, 35r).

Als segles xvii i xviii apareix aquesta propietat del senyor rector a la Coma de la Torta.

Seró

«Cecília Serra Seró [...], d'Omellons» (*Òbits* 1921, 61r, 15).

El trobem documentat, el 1303, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 415) i, el 1497, a Lleida (*Fog.* 1497).

Serra

«Cassa de Bernat Serra» (*Roser* 1600, 3v); «Bernardi Serra, cultures» (*Test.* 1621, 55v); «una filla de Barthomeu Serra [...]: Rosa Maria», any 1631, «Tecla Francisca Serra», any 1633, «Jaume Joan Serra», any 1636 (*Bapt.* 1624, 14v, 21v i 30r); «Mariagna [...], filla esta del quòndam Joan Serra, pagès», any 1640 (*Matr.* 1636, 4r); «Tecla Serra, muller de Bernat Serra», any 1643 (*Òbits* 1636, 150r); «Cicília Serra», any 1681 (*Matr.* 1650, 28r); «Josepha [...], filla [...] de Jaume Torres y de Maria Serra», any 1770, «Joseph Torres y Serra», any 1777, «Raymunda Torres y Serra», any 1784, «padrins: [...] Rosa Dalmau y Serra», any 1799 (*Bapt.* 1773, 14r-v, 25r, 68r, i 160r, 37); «doña Dolores Balsells Serra», «don Ramon Serra Pons» (*Matr.* 1911, 9r, 7, i 16r, 14); «Salvador Balcells Serra» (*Repartiment* 1942, 365r); «Ramon Balcells Serra, de cal Borres», anys 1940 (*Roig*, 2014, p. 40).

Hem documentat uns quants noms masculins: Antoni Joan, Bartomeu, Bernat, Francesc, Jaume Joan, Joan, Josep, Manuel, Pere, Ramon i Vicent, i també

uns quants de femenins: Caterina, Cecília, Francisca, Isabel (i M. Isabel), Magdalena, Margarida, Maria, Mariagna, Rosa M., Tecla Francisca i Tecla Joana. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, apareix la de cirurgia. Josep Serra va ser rector de l'Espluga Calba entre 1795 i 1796. El trobem, el 1330, al Vilosell (Pere, 2006, p. 308); el 1358, a Juncosa (*Fog.* 1358), i, el 1553, a Arbeca i Vinaixa (*Fog.* 1553).

Serrà

«Joseph [...], fill llegítim de Pau Sarrà y Serafina Sarrà y Guasch, [...] de Binai-xa», any 1829, «Anton Sarrà, fill [...] de Jaume Sarrà [...], de Vinaixa, y Antònia Torné, de la Floresta», any 1831 (*Matr.* 1791, 85, 11 i 94); «Maria [...], filla [...] de Ramon Martorell, pagès [...], y de Maria Sarrà, de Vinaixa», any 1830, «Pau Martorell y Sarrà», any 1833, «Mathias Martorell y Sarrà», any 1835, «Ramon Sarrà y Camí», any 1838 (*Bapt.* 1824, 73, 142, 191 i 230).

Apareixen dos noms d'home: Anton i Josep, i també un de dona: Maria. L'única grafia documentada és *Sarra*, amb accent o sense.

Serra Mitjana, la

«Yermo. Su situación: Serra Mijana» (*Apeo*, 10r/13r); «partida: Serra Mitjana», «finca: Serra Mitjana, [...] partida: Beurada» (*Repartiment* 1942, 82r i 190r); «Partida [...]: Serra Mitjana» (*Amillar.* 1945, 24r).

Deuen ser algunes peces de terra adjacents a la serra Mitjana. A la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 249) i a Vinaixa hem localitzat el mateix topònim, i a Juneda, *la Serra del Mig* (Cornudella, 2012, p. 109).

Serra Mitjana, lo solà de la [ʎo so'ʎa ðe ʎa 'sɛra mi'dʒano]

El solà de la serra Mitjana mira cap a les Catalanes; queda a la dreta del camí dels Escabrrers.

«al solà de la Serra Migana» (*Capbr.* 1510, 29r).

Serrajordi

«Ramon [...], fill [...] de Ramon Rubió, un dels mestres de cases que fan la iglésia nova d'esta, y de Raymunda Rubió y Serrajòrdia», any 1778, «Francisco Rovira y Serrajordi», any 1779 (*Bapt.* 1773, 32v i 35r); «Maria Rosa Rovira, filla del quòndam Francisco [...] y de Maria, en lo dia Lladó, y Serrajòrdia en primeras núpcias», any 1791 (*Matr.* 1699, 329v).

El pare de Francesc Rovira y Serrajordi, Francesc Rovira, era mestre principal de l'església que s'estava construint i el padrí de bateig també era mestre de cases;

per tant, el cognom es troba puntualment a l'Espluga Calba per raó de la família de paletes que van venir a fer l'edifici parroquial. Se'n deien de primer llinatge la Maria i la Raimunda.

Serrat

«Raymundi Serrat, sagionis et preconis» (Perg. 1360); «un fill [...] de Joseph Serrat, de Vinaixa, y Maria Martorell [...]: Miquel», any 1832 (*Bapt.* 1824, 109).

Veiem que Ramon Serrat era saig i pregoner de la vila el 1360. El llinatge només reapareix ocasionalment cinc segles després, en un personatge procedent de Vinaixa.

Serrateix

«Antoni Sarrateix, de Fullea», any 1586 (*Matr.* 1580, 2r); «Tecla Sarrateyxa, Catarina Sarrateyxa, Margarida Sarrateyxa» (*Roser* 1600, 10v); «un fill d'Antoni Sarrateix: [...] Pere Andreu», any 1602 (*Bapt.* 1574, 55); «Anthoni Sarra-teix» (*Capbr.* 1607, 306v).

Un Antoni Sarrateix, potser el pare del primer portador del llinatge, està documentat en un capbreu de Fullea del 1526 (Arbós, 2003, p. 157). La forma anotada és sempre *Sarrateix*.

Serres¹

V. **Dos S.*

Serres²

«un fill [...] de Joan Nuri-orriols [...] y de Rosa Nuri-orriols y Serres [...]: Joseph [...] padrins: Agustí Nuri-orriols y Serres», any 1778 (*Bapt.* 1773, 30v); «Rosa [...], filla [...] d'Esteve Aulay y de Paula Aulay y Serras, [...] de Bagà», any 1786, «Theresa Nuri-orriols y Serras», any 1786 (*Matr.* 1699, 313v i 314v).

No queda clar si el nom de soltera de la persona portadora del llinatge era Rosa Aulany y Serres o bé Rosa Serres. Pel que es veu, era originària de Bagà i es va casar dos cops a l'Espluga Calba. Les dues grafies anotades són *Serras* i *Serres*.

Serret

[se'ret]

Hem documentat tres noms d'home: Anton, Jaume i Magí, i alguns més de dona: Antònia, Dolors, Maria, Paula, Rosa i Teresa. A més de l'ofici de pagès apareix el de ferrer de tall.

«Maria [...], filla [...] d'Anton Serret, farrer de tall, y de Theresa Serret y Duch», any 1774, «Paula [...] Serret y Theresa [...] Serret, [...] filles de [...]

Theresa Serret y Duch», any 1776, «Rosa [...] Serret y Antònia [...] Serret», any 1778, «Serret Duch, Jaume», any 1780 (*Bapt.* 1773, 7v, 21r, 34v i 45r); «Antònia [...], filla [...] de Maria Nuriols y Sarreta», any 1800 (*Matr.* 1791, 17v); «Antonio Torres y Serret» (*Òbits* 1878, 45r); «Blas Vallverdú y Serret» (*Òbits* 1880, 141r, 21); «Defuncions: Dolors Serret i Escribà», any 1970 (*J. Llor* 1993, p. 49); «Martí Serret, Mercedes» (*Padró* 2013, p. 5).

Serreta, la

«en la partida de la Coma de Fulleda, [...] a tremuntana ab la Serreta, de l'aiguavessant» (*Capbr.* 1669, 48r); «a la partida de les Roques, [...] a mitgdia ab la Serreta» (*Capbr.* 1692, 76r); «la Serreta y aiguavessant» (*Capbr.* 1717, 59v).

Si fos el cas que en totes tres citacions s'anomenés d'una manera genèrica alguna de les altres serretes del terme, l'única a la qual es podrien referir és, segons les afrontacions, la de la Costa del Mas. En altres localitats no gaire llunyanes hem trobat el mateix topònim: a l'Albagés, la Pobla de Cérvoles, el Vilosell i Fulleda.²²⁷

Serreta d'en Micó, la

[la se'reta ðem mi'ko]

És on hi ha la Coma de Sant Pere de cal Miqueló. El capbreu del 1765 la ubica al sud de la Costa del Mas i del camí de Vinaixa, i propera a l'Albereda. Tenim documentat el cognom Micó a la vila des del 1352 fins al 1607.

«a la partida de la Serreta d'en Micó» (*Capbr.* 1692, 16r); «partida de la Serreta de Micó» (*Capbr.* 1741, 16r); «en la partida de la Serreta d'en Micó» (*Capbr.* 1765, 133v).

En alguns capbreus (1741 i 1765) també apareix com a *serra*, és a dir, sense la forma diminutiva, i en una ocasió (1741) la citació és sense l'article personal (*de Micó*).

Servera

V. **Collet* o *Coll de la* (o *na*) S.

Sespluga

«Guillermo Çespluga» (Perg. 1359/41); «Guilelmus Çespluga, baiulo loci de la Spluga Calva; [...] Arnaldus Çespluga» (Perg. 1360).

Sens dubte, és el mateix llinatge que a partir del 1405 apareix en plural, *Sesplugues*. En totes tres citacions la grafia és amb ce trencada, *Çespluga*, i en la primera, el prenom és en diminutiu: *Guillemó*.

227. Pere (2013, p. 249, i 2006, p. 309) i Arbós (2003, p. 157).

Sesplugues¹

V. *Corral (de Miquel S.), *Jaume S., *Miquel S., *Ton del S.

Sesplugues²

[ses'pɫuyes]

Hem documentat molts noms d'home: Agustí, Alejandro, Anton, Arnau, Benjamí, Conrado, Cristòfol, Domingo, Enric, Esteve, Ferran, Francesc, Francisco, Francisco Javier, Gabriel, Guillem, Isidor, Isidro, Jaume, Jaume Joan, Jeroni, Jesús, Joan (i Janot i Jonot), Joan Miquel, Jordi, Josep (i Josep M.), Lluís, Miquel, Modesto, Nemesi, Pasqual, Pau, Pere (i Perot), Pere Joan, Pío, Ramon, Ramon Josep, Roc Jaume, Salvador, Tomàs Ramon, Toni Joan i Víctor, i també gran abundància de dona: Agna, Agnès, Antònia, Bàrbara, Bonaventura, Carme (i M. del Carme), Caterina, Caterina Beneta, Claudina (o Clàudia), Coloma, Concepció, Consol, Conxita, Dionísia, Dolores, Elisabet (i Elisabet M.), Joana, Encarnació, Esperança, Florentina, Francesca, Francina, Francisca, Gertrudis, Ginesa (Janesa), Indalècia, Isabel (o Isabet), Isabet Francina, Isabet Joana, Joana (i Joaneta), Josepa (i Josefina), Magdalena (i M. Magdalena), Manuela, Margarida Verònica, Maria, M. Àngela, Mercè, Paula, Pilar, Presentació, Rafela, Raimunda (o Munda), Ramona, Rosa, Rosalia, Tecla Joana, Teresa, Teresina, Trinitat, Ventura (o Bonaventura) i Verònica. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, apareixen la de pastor, prevere, mercader i estudiant en filosofia. A més, hem anotat alguns renoms: *Cabeça*, *Cortonès* i *Pubill*.

El nom de Joan Sesplugues consta com a batlle el 1574, el 1588, el 1600, el 1650 i el 1681, any en què morí el darrer, mentre desenvolupava el càrrec. Pere Sesplugues consta com a prevere de la vila l'any 1574. Un altre Pere Sesplugues, que va ser rector de l'Espluga Calba entre 1606 i 1615, va portar l'orgue a l'església parroquial. Mossèn Ramon Sesplugues, de cal Cabeça, una vegada ordenat capellà, anà a Amèrica. Quan tornà va donar al poble l'orgue de l'església parroquial i va prendre el determini d'ampliar el seu llegat amb el finançament de l'organista. Aquest fou el motiu de l'afició dels joves per la música i de la formació de dues orquestres locals, de les quals sortiren instrumentistes de primera línia. Recentment, com a continuadors d'aquesta tradició, trobem Nemesi Sesplugues i Soler, de cal Ferran, i Josep Castanyer i Pons, de cal Ferreret. Actualment, tretze persones el porten de primer cognom.

«Guilelmus Cesplugues» (Perg. 1405/9); «Guilelmus Cespluges, baiulus» (Visita 1450, 108r); «Guillermus Sesplugues» (*Capbr.* 1510, 2v); «Janot Çesplugues» (*Capbr.* 1574, 9v); «Petrus Sesplugues» (*Òbits* 1574, 1r); «Petri Sesplugues, oconomi», «padrins: [...] na Joana Sesplugues, ballesa», any 1581 (*Bapt.* 1574, 3 i 13); «cassa de Joan Sesplugues, balle: [...] Verònica Sesplugues [...], mossèn Miquel Sesplugues, balle», «Joan Sesplugues menor» (*Roser* 1600, 2r i 3r); «Pere Joan Cesplugues» (*Capbr.* 1607, 340r); «los pubills de Jaume Sesplu-

gues» (*Capbr.* 1633, 33v); «Joan Sesplugues» (*Capbr.* 1669, 83v); «Joseph Sesplugues» (*Capbr.* 1692, 29r); «Isidro Sesplugues» (*Capbr.* 1717, 56r); «Miquel Sesplugues», «Anton Sesplugues» (*Capbr.* 1765, 144r i 146v); «Antònia [...] Sesplugues y Soler», any 1775, «Manuela [...], filla [...] de Joseph Sisplugas y Caraltó», any 1815 (*Bapt.* 1773, 14r i 258v); «Salvador Sesplugues», «Cristóval Sesplugas» (*Apeo*, 134r i 182r); «Luis Sesplugues B.», «Roque Jaime Sesplugues A.» (*Amillar.* 1945, 38r i 91r); «Teresina Sesplugues Balcells», «María Mercedes Sesplugues Balcells» (*Naix.* 1945, 31v, 16, i 51r, 21r); «Domingo Sesplugues Martorell, [...], hijo de Cristóbal y Maria», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7r).

Apareix amb diverses grafies: *Cespluges*, *Cesplugues*, *Çesplugues*, *Sasplugas*, *Sasplugues*, *Sesplugas*, *Sesplugues* i *Sisplugas*; la forma normativa és la més abundant amb diferència.

Set Hereus, los, o lo Vint-i-nou [ʔos 'set a'rews] o [ʔo βinti'nɔw]

Als anys trenta del segle passat, a l'Espluga Calba hi havia dos partits, els Set Hereus o la societat del Vint-i-nou de Juliol i el Centre Republicà. El local dels *Set Hereus*, que feia de cafè i de ball, era al carrer Major, on ara hi ha cal Cuca. Se'n deia així perquè l'havien format set nois del poble. Hi anava la gent més de dretes. Portava el bar el Cisco de cal Cabeça. També era conegut amb el nom escurçat de *lo Vint-i-nou*.

Setó [se'to]

Hem documentat tres prenomes: Javier, Felícia i Raimunda. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«una filla [...] d'Isidro Teixidor y Raimunda Cetó [...]: Antònia», any 1792, «Anton Teixidor y Cetó», any 1797, «Josep Teixidor y Cetró», any 1801 (*Bapt.* 1773, 114v, 144v i 171v); «Gabarra Setó, José» (*Contribució*, 164r); «Balcells Setó, Magdalena» (*Amillar.* 1945, 87v); «Defuncions: Felícia Setó i Tapiol [...], Antònia Gabarra i Setó», any 1970 (*J. Llorc* 1993, p. 49); «Setó Piñol, Javier» (*Padró* 2013, p. 10).

Les grafies enregistrades són *Cetó* i *Setó*. Atribuïm la forma *Cetró*, que apareix en una sola citació, a un error puntual de l'escriptent.

Seuma

V. **Selma*.

Seuma, cal ['kaʔ 'sewmɔ]

És a l'avinguda de Pau Casals, on la carretera fa el tomb de cal Viu. Una inscripció a la façana indica que la construcció és del 1781. *La pallissa de cal Seuma* és a la Portella.

«Manuel Escribà, *alias* Seuma, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 141r/99v); «Maria Escribà Sesplugues. Data de naixement: 1910 [...]; cal Seuma» (*Spel.* 40, p. 29); «Josep Escribà Sesplugues (Seuma)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104).

La grafia *Selma* és la documentada sistemàticament com a nom de família (1360 - final del segle XIX). En els documents del 1650 (òbits i matrimonis) comença a aparèixer *Seuma*, que perdurà en l'oralitat, ja com a nom de casa. Per exemple, en el matrimoni entre Joseph Selma i Esperança Rius (*Matr.* 1650, 18r, 19), la forma és *Selma*, però l'anotació en el marge esquerre, que fa les funcions d'índex i que sembla de mans del mateix escrivà, diu *Seuma*.

Seuma, l'obac o lo tossal del [ʔaw'βag det 'sewmə]

És on actualment hi ha l'era de cal Xulip, darrere del poble, sobre la variant de la carretera de Fullea. Pot ser que la citació del 1574 faci referència a aquesta mateixa peça de terra, tocant a la Coma del Pou, a l'actual partida del Redemú. Suposem que el tossal del Seuma és a la mateixa peça de terra.

«en la partida dita la Coma del Pou, [...] a migjorn ab lo troç que té la vila d'en Joan Selma» (*Capbr.* 1574, 158r); «aubach del Seuma», «Campa, yermo. Su situación: tosal del Seuma» (*Apeo*, 171r/118r i 156r); «finca: aubach del Seuma, partida o paraje: Redemú» (*Repartiment* 1942, 306r).

Sibidó

«Maria Albagés Sibidó, [...] d'Albi» (*Òbits* 1921, 27v, 14).

A l'Albi apareix un cop *Sebide*, en un document sense datar, potser del segle XVIII (Amigó i Pere, 2001, p. 411). A la Cerdanya i al Rosselló està documentat *Sibiuda*, a Cornellà de la Ribera, i *Sibiude*, a Roders; Peytaví (2010, annex 1) remet totes dues formes a la codificada *Saviuda*. L'Idescat i l'INE no localitzen *Sibidó*, però sí *Sabidó*.

Sibilla

«compra feta a Sibila, filla del quòndam Egidio de l'Espluga Calba», any 1265 (*Índex nou*, 221r).

El document no conté el llinatge dels dos personatges, l'Egidi i la filla Sibilla.

Sibona

«Antoni Joan Sibona» (*Fog.* 1553, II, p. 295).

A França el trobem als departaments dels Alps Marítims, el Doubs i l'Alta Saona (www.geopatronymie.com).

Sicard

«Francisco [...], pagès, de l'Espluga de Francolí, [...], fill [...] de Joseph Bonet y de Maria Bonet i Cicart», any 1764 (*Matr.* 1699, 231v).

V. t. **Siscard*.

Sico, lo

[tə 'siko]

«Ramon Pasqual Masgoret (Cico)» (Poca, 2017, p. 290).

Ramon Pasqual i Masgoret, de cal Sico de Fullea, amb el seu Ford de l'any 1929, tenia cura del transport de viatgers des de l'estació de la RENFE de Vimbo-dí fins a Tarrés, Fullea i l'Espluga Calba. Tot i que la procedència més probable és l'hipocorístic de *Francisco*, la grafia amb essa és l'única documentada a la vila veïna de Fullea (Arbós, 2003, p. 158).

Sifré

V. **Xifré*.

Sil, Sila, Silet, Sileta

V. **Cil*, *Cila*, **Cilet*, **Cileta*.

Silvèria, ca la

[ˈka ɫa siɫβɛriə]

Era una casa del Redemú.

Simó

«Ramon [...], fill [...] de Ramon Camí [...] y Rosa Simó, de Bellvís», any 1839, «Pau Camí y Simó», any 1841, «Rosa Camí y Simó», any 1845, «Jaume Camí y Simó», any 1847, «Maria Cimó y Sardà, [...] filla [...] de Fernando Cimó, fuster, de Vinaixa», any 1848 (*Bapt.* 1824, 241, 270, 306, 324 i 345); «Fernando Simó y Sarrà», any 1848 (*Matr.* 1791, 172); «José Carré Simó» (*Òbits* 1894, 62r, 39); «Antònia Arqué Simó, natural de Vinaixa» (*Òbits* 1903, 164r, 3); «José Camí Simó» (*Repartiment* 1942, 40v).

Hem anotat tres prenomes: Fernando, Maria i Rosa, i també un nom d'ofici: fuster. El trobem, el 1313, al Vilosell; el 1358, a les Besses; el 1497, a la Granadella, i, el 1553, a la Granadella i a Puiggròs.²²⁸ En alguna ocasió la grafia és *Cimó*.

Simon

«Juan, [...] hijo [...] de [...] Fernando Simon Roper, de Riera, y Francisca Vidal Miró, de Muneba (Teruel)», any 1893 (*Bapt.* 1892, 71).

228. Pere (2006, p. 311), *Fog.* 1358, *Fog.* 1497 i *Fog.* 1553.

El municipi de procedència del portador del nom de família potser era la Riera de Gaià, al Tarragonès. Tant pot ser el cognom *Simon* en català com l'espanyol *Simón*.

Simona, lo comellar de la

«a la Coma dels Cabrés, in comellar de la Simona» (*Capbr.* 1510, 7v).

No queda clar que hi posi *Simona*, ja que la tercera lletra i la cinquena no es veuen gaire bé. A més, no tenim el cognom *Simó* documentat fins al 1839, tot i que podria ser un prenom. En qualsevol cas, sembla una peça de terra petita dins de la partida de la Coma dels Cabrers.

Sindicat, lo

[to sindi'kat]

És com s'anomena popularment la Cooperativa Agrària Espluguense, que inicialment, abans de la Guerra Civil espanyola, estava ubicada a la cruïlla entre la plaça del Pou i el passeig de Pau Figuerola, a l'antic molí de cal Ponç. Després de la Guerra es va crear una mena d'extensió agrària, que s'anomenava la Germandat Sindical. El Sindicat Agrícola de l'Espluga Calba es constituí mitjançant aportacions de capital dels seus associats en forma d'accions, i en dissoldre's el local es vengué. Posteriorment fou construït el nou local, a la carretera de les Borges Blanques, actualment *l'avinguda de Catalunya*.

Amb el nom inicial de Cooperativa del Camp Espluguense, es va fundar l'any 1945 amb 180 socis i activitat en els sectors de l'oli, el vi, els adobs, els fitosanitaris i el crèdit. Josep Sanaüja Ribera en presidí la primera junta rectora, després que el juny de 1957 es reunís l'assemblea general, formada per 72 socis i dirigida per una de provisional que presidí Josep M. Anglès i Ferrer. El 6 de març de 1960 s'hi col·locà la primera pedra, el 1963 s'hi aixeca una nau per a instal·lar-hi la fàbrica de l'oli, el 1966 se'n finalitzà l'edificació i el 1967 s'hi construí la bàscula (Amat, 1990, p. 115). És una obra popular, amb una nau rectangular de planta baixa i pis, dividida en dos espais, l'un destinat a l'oli i l'altre al vi (BIEC, BI-09).

Sindicat, la parada o lo bancal del

[la pa'raða ðel sindi'kat]

La parada del Sindicat és la peça de terra contigua a la cooperativa agrícola, que havia fet les funcions de camp de futbol abans de la construcció del poliesportiu. Una citació l'assigna a la partida de les Hortes i una altra a la de l'Abeurador. Actualment, s'hi celebra el dinar popular de la festa de la matança del porc.

«finca: parada Sindicato, partida: parada Sindicato; [...] *sur*, Sindicato», «partida: lo Bancal [...]; *sur*, sindicato agrícola», «finca: l'Hort, [...] partida: Sindicato», «finca: Sindicat, [...] partida: Hortas», «partida: Bancal; [...] *sur*, sindicato agrícola», «finca: bancal del Sindicat, [...] partida: Aveuradó» (*Repartiment* 1942, 37r, 48r, 146r, 199r, 214r i 279r); «mediodia, sindicato; [...]

norte, acequia; partida [...]: parada Sindicato», «Partida: [...] Bancal; [...] mediodía, sindicato agrícola» (*Amillar*. 1945, 11r i 14r).

En algun cas la denominació és simplement *lo Bancal* o *lo Sindicat*.

Siscard

«Aga Maria Pedrós, donsell, filla [...] de [...] Tecla Siscart [...], de Belianes», any 1842 (*Matr.* 1791, 156); «Dolors Miró Siscart, natural de Rocallaura» (*Òbits* 1898, 100r, 10).

Només una persona el porta de primer cognom: Tecla Siscard, procedent de Belianes i habitant a la vila per raó de matrimoni. Malgrat que tant *Sicard* com *Siscard* sembla que tenen la mateixa procedència, totes dues formes tenen tradició i, a més, en el nostre cas corresponen a famílies distintes: *Sicard* prové de l'Espluga de Francolí; en canvi, *Siscard*, de Belianes o bé de Rocallaura.

V. t. **Sicard*.

Sitjars, los, o lo Sitjar

«in partida als Citgàs», «al Sijar» (*Capbr.* 1510, 4v i 18v); «als Sitjars, [...] a sol yxent [...] part ab lo camí q. va a Vinaixa» (*Capbr.* 1574, 68r); «los Sitjars» (*Capbr.* 1607, 291v); «partida del Sitjar una pessa de terra, [...] a tremuntana ab lo torrent, a mitgdia ab lo camí de l'Albi» (*Capbr.* 1741, 13r); «la carniceria, [...] ab dos sitjas al devant», «en la partida del Sitjar [...], a ponent i tremuntana ab lo camí de l'Albi» (*Capbr.* 1765, 17r i 167r).

La partida havia de ser contigua al nucli urbà, pel lloc on hi havia les sitges. Les afrontacions són el camí de Vinaixa a l'est, el de l'Albi al sud i el Torrent al nord. El capbreu del 1765, quan situa la síquia del Torrent, identifica *los Sitjars* amb la partida del Gorg. Però per a aquest mateix capbreu, les sitges eren davant de la carnisseria, i *lo Sitjar* tindria el camí de l'Albi al nord-oest. No queda clar si hi havia sitges en més d'un lloc o si les afrontacions són imprecises.

Segons Coromines (DECat, vol. VII, s. v.) *sitja*, d'emmagatzemar gra, significà sobretot 'fossa', artificial, com a masmorra, o bé natural, com un petit avenc. La *sitja* masmorra era una cavitat, per exemple, oberta en la terrassa d'una fortalesa o d'un recinte emmurallat, que també es podia fer servir com a dipòsit de gra. El sentit primitiu era 'fossa natural, cavitat subterrània'. Modernament, cap altra accepció és tan coneguda com la del gra. Per a Balari (1899, p. 110), si bé una *sitja* és un 'clot obert en qualsevol lloc, que sol ser més profund que llarg o ample' i pot tenir el significat de *silo* o 'lloc subterrani i sec on es guarda el blat o altres grans o llavors', també van rebre aquest nom els antics sepulcres oberts a la roca. Com que el nostre topònim ha caigut en desús, fa de mal precisar quin sentit el va generar ni si va sofrir alguna variació en el temps.

El derivat col·lectiu *sitjar*, 'lloc de sitges, paratge on es troben un seguit de fosses o falles del terreny', és repetidíssim en la toponímia de tot el Principat i, més sovint encara, amb la noció de 'avenc' o 'cavitat natural', més que no pas de dipòsit de gra. Els indrets anomenats *Sitjar* generalment prenen nom dels avencs o forats que hi abunden. N'hem anotat alguns exemples, més o menys propers: a Riudoms (*la plaça del Sitjar*), a Tàrrrega (*lo carrer de les Sitges*), a l'Albi (*los Sitjars, les Sitges*), al Vilosell (*les Sitges*) i a Vallclara (*lo Sitjar*). Coromines n'esmenta força més.²²⁹ En tot el català modern, en general es confon *s* (*Sitjars*) i *c* (*Citgàs*).

Sobirà

«Steve Soberà, pastor, [...] Pasquall, fill» (*Roser* 1600, 6v); «padrins: [...] Elisabet Sobirana», any 1631, «fr. Miquel Subirà, de l'orde de *Sant Francesc*», any 1634, «una filla de Bernat Soberà [...]: Magdalena», any 1636, «una filla d'Antoni Joan Soberà [...]: Florentina Elena», any 1644 (*Bapt.* 1624, 14v, 24v, 29v, i 46r, 122); «Antoni Soberà [...], fill est de Bernat Soberà», any 1640 (*Matr.* 1636, 3r); «Bernat Soberà, vidrier, del regne de França, domiciliat en est loch», any 1644 (*Òbits* 1636, 7r); «Antoni Joan Soberà», any 1646, «padrins: Pere Joan Soberà», any 1649 (*Matr.* 1636, 7v i 9r); «Magdalena Soberà», «Esteve Soberà» (*Òbits* 1650, 3r, 20, i 20v); «Agnès Soberà» (*Confirm.* 1688, 4r, 108).

Apareixen uns quants noms d'home: Antoni, Antoni Joan, Benet, Bernat, Esteve, Miquel, Pasqual, Pere i Pere Joan, i uns quants de dona: Agna M., Agnès, Elisabet, Florentina Elena i Magdalena. El Bernat, vidrier, i els seus fills, Antoni, pagès, i Magdalena, són del Regne de França; per tant, el seu cognom podria ser occità, *Subra* (Astor, 2002, s. v. *Soubeyran*), adaptat al català per l'escrivà. La grafia majoritària és *Sobera*, amb accent o sense, i apareix un cop *Subirà*.

Sobre

V. **Bassa Bona* o S. *la Bassa Bona*, **Damunt del* (o de lo) *Molí de l'Oli*.

Sobre de l'Abeurador

«Sobre de l'Abeurador, [...] a mitgdia ab lo vall, a ponent ab lo dit abeurador y a tremuntana ab la séquia Major» (*Capbr.* 1633, 105r).

Aquesta petita partida de terra, propera al nucli urbà, també s'anomenava *l'Abeurador*. Com que es parla del *vall del Castell*, suposem que era contigua a l'edificació; per tant, no pot ser que coincidís amb la partida de *l'Abeurador* prò-

229. Perea (1978), Amigó i Pere (2001, p. 420-421), Pere (2006, p. 312, i 2017, p. 206), Coromines (1970, p. 269) i OnCat (vol. VII, p. 141b28-142a36).

piament dita, situada a l'extrem oriental del terme, tocant al dels Omells de na Gaia, a Aigües Vives².

A la plaça del Pou, al costat del pou, hi havia dues piques per a abeurar els animals. Així mateix, a la dreta de l'avinguda de Catalunya, és a dir, cap a l'est, al Fondo, hi havia hagut un altre abeurador, una pica de pedra d'uns 3 m de llargada. El topònim deu derivar d'aquest segon lloc on anava a beure el bestiar. Començava on hi havia l'esmentat abeurador —ara és el tros de cal Sastre—, seguia el curs del Rinet amunt, en direcció est, i encara continuava passat el pou del poble. Ara s'anomena *la Torta* o bé, més amunt, *l'Abeurada*.

Solà¹

V. **Bota del S.* (o *Ric*), **Coma del S.*, *Marquet del S.*, **Mateu del S.*, *Roig (del S.)*.

Solà²

[so'la]

Apareixen uns quants noms d'home: Bonifaci (o Faci), Francesc, Guillem, Jaume, Josep, Lluís, Miquel, Pere i Ramon, i un de sol de dona: Maria. El llinatge desapareix durant gairebé quatre segles, des del 1406 fins al 1781. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Guilelmus Sola» (Perg. 1360); «in quo morabatur Guilelmus Sola» (Perg. 1406/1); «Miquel [...], mestre cirurgià, [...], fill [...] del doctor en medecina Magí Solà y d'Antònia Brussí, [...], d'Oliana», any 1781 (*Matr.* 1699, 296r); «Ramon Solà y Gaya», any 1782 (*Bapt.* 1773, 56v); «Pedro Solà Estrada» (*Bapt.* 1881, 4r); «Solà Sesplugues, Luis», any 1896 (*Bapt.* 1892, 158); «Manuel Cantó Solà» (*Repartiment* 1942, 11r); «Bonifacio Solà Sesplugues» (*Amillar.* 1945, 77v); «Solà Roca, Josep Maria» (*Padró* 2013, p. 10).

Solà, lo

«ovile al Sola» (*Capbr.* 1510, 20r); «al lloch appellat lo Solà» (*Capbr.* 1574, 13r); «era en unes roques dites el Solar de l'Espluga Calba», any 1628 (Gual, 2003, p. 140); «en la partida del Solà, [...] a mitgdia ab lo Mur de la vila [...] y a tremuntana ab lo solà de la Vila», «devant de dit Solà, [...] a ponent ab lo rentador de la Vila [...] y a tremuntana ab Comun de la Vila» (*Capbr.* 1633, 152v i 157r); «lo Solà» (*Capbr.* 1741, 15v); «Corral, [...] del Solà, [...] por atrás, camino de Heredades» (*Apeo*, 83r).

Devia ser pel lloc que després s'ha anomenat *la plaça de la Roca*, perquè hi havia unes roques (1628); podria ser *lo solà de les Roques* d'altres documents. Una altra citació (1633) indica que la petita partida quedava limitada al sud pel Mur de la vila —per tant, devia quedar dins del clos de la Muralla— i al nord pel solà de la Vila, és a dir, el futur carrer del Solà, ara carrer Major. Eren, doncs, unes peces de terra compreses entre totes dues afrontacions. Veiem, per altres fonts (1510 i *Apeo*), que hi havia corrals i que era prop del rentador i de terres de l'Ajuntament (1633).

Solà, del

«Pere Teyxidor, del Solà», any 1602 (*Bapt.* 1574, 53); «padrins: Tony Joan Balcells, fadry, dell Sollà [...], March Gaia, del Sollà», any 1629, «una infanta, filla de Jaume Selma, del Solà», any 1637, «la viuda Gaya, del Solà», any 1640 (*Bapt.* 1624, 33r, 34v i 38v); «Gabriel [...], fill de Pere Ramon Texidor, del Solà», any 1641, «Jaume Balçells, pagès, del Solà», any 1642, «Pere Joan Gaya [...], del Solà», any 1642 (*Òbits* 1636, 4v, 5v i 7r); «Leocàdia [...], muller de Mateu Taixidor, del Solà» (*Òbits* 1650, 1r, 3); «Josep Gaya, [...] del Solà» (MN 1697, 1/5/1716); «Testimonis: [...] Joseph Torres, del Solà», any 1749 (*Matr.* 1699, 211r); «Ramon Bota, del Solà» (*Capbr.* 1765, 41); «Joseph Torres, del Solà», «Ramon Bota, del Solà» (*Fund.* 1774, 57 i 98); «Padrins: Jan Roig, del Solà», any 1776 (*Bapt.* 1773, 17r D); «Joseph Taixidó, del Solà» (*Llevador*, 1r).

Solà, lo camí del

«derrera del Mur de la vila, un corralet, [...] a mitgdia ab lo camí del Solà» (*Capbr.* 1633, 66v); «en lo Solar [...] una casa ab corral y hort contiguo, [...] a ponent ab lo camí del Solà, a tremuntana ab lo Solar» (*Capbr.* 1669, 129v).

Devia ser per l'actual Redemú, ja que quedava fora de la Muralla i al sud d'aquest, i tenia al nord l'actual carrer Major.

Solà, lo carrer del

[to ka're ðet so'ta]

«vico dicto demunt lo Solà» (*Capbr.* 1510, 15r); «lo carrer que va a la Plaça, [...] a sol yxent ab lo carrer que va al Solà» (*Capbr.* 1574, 57v); «lo carrer o Solà» (*Capbr.* 1669, 7r); «lo carrer o Solà», «part ab dit Solà», «lo carrer del Solà» (*Capbr.* 1692, 3v, 43v i 64v); «cituat al carrer del Solà», «al carrer d'en Solà» (*Capbr.* 1717, 5r i 78v); «a la calle nombrada del Solà» (MN 1738, 13v); «lo carreró Solà», «al carrer Solà del Castell, [...] a tremuntana ab lo Castell», «al carrer del Solà» (*Capbr.* 1741, 5v, 11v i 83v); «en lo carrer de Solà», «lo carrer del Solà» (*Capbr.* 1765, 152r i 169r); «calle del Solà» (*Apeo*, 182).

Segons la informació del capbreu del 1669, la part solana del castell és la que després va donar nom al *carrer del Solà*. El capbreu del 1717 indica que aquest carrer tenia a l'oest la serra o partida de les Roques (o al sud el solà de les Roques) i que estava situat «sota lo castell». Seguint el del 1765, té a migdia la Muralla i també s'anomena *lo carrer del Forn*. El carrer Major va rebre novament aquest nom des del 1900 fins al 1939. Hem de suposar que va ser el primer carrer del poble, perquè hi ha citacions (1669 i 1692) en què se l'anomena *lo carrer o Solà*, cosa que dona a entendre que només n'hi ha un. Com que tan sols hem anotat un cop (1510) el nom del *carrer damunt lo Solà*, deduïm que es deu referir a aquesta mateixa via.

En una citació (1741) és anomenat *carreró*, en una altra (1717) porta l'article personal, *lo carrer d'en Solà*, i en una altra (1741) l'estructura és intermèdia: *lo*

carrer Solà del Castell (*lo solà del Castell* > *lo carrer Solà del Castell* > *lo carrer del Solà*). La part solana de les poblacions és habitual que hagi donat nom a força topònims arreu. Com a nom de carrer el trobem a Ulldemolins (*lo carrer del Sòl de la Vila*) i a l'Albi (*lo carrer del Solà*) (Pere i Amigó, 1997, p. 351, i Amigó i Pere, 2001, p. 423).

V. t. *Major, lo carrer*; **Sota lo* (o *del*) *Castell, lo carrer*.

Solà, la coma del

«un rentador, ciutat en la coma del Solar» (*Capbr.* 1669, 28r); «un corral [...] a la coma del Solà, [...] a tremuntana ab dita coma» (*Capbr.* 1741, 133v); «un rentador a la coma del Solar» (*Capbr.* 1741, 10r); «la mencionada universitat té y posseheix un rentador, ciutat en la coma del Solar» (*Capbr.* 1765, 19r).

Queda clar que entre el 1669 i el 1765, com a mínim, el rentador estava situat a la coma del Solà; també, que el nom de *la coma del Solà* podia funcionar com a nom de partida, i que, com a tal, devia ser equivalent a la del Solà.

V. t. **Rentador, lo camí del*¹.

Solà, l'obac del

«a l'ubach del Solà» (*Capbr.* 1633, 59r); «a l'ubach del Solà, [...] a sol ixent ab benefici de Santa Maria» (*Capbr.* 1669, 153v).

Els noms comuns *obac* i *solà* són de significat antagònic. De tota manera, *obac* pot tenir el valor de 'bosc' (Vený, 2012, p. 250). Potser és en aquest sentit que hem d'interpretar el nom d'aquesta petita peça de terra, situada dins la partida del Solà i a l'oest de les terres del Benefici de Santa Maria.

Solà d'en Gorta, lo

«al Solà d'en Gorta, a la Coma de Fullea» (*Capbr.* 1510, 31v).

La lectura no és segura.

Solanelles

«Magdalena Solanellas» (*Repartiment* 1942, 335v).

Solanes

«en Solanes, de l'Albi» (*Capbr.* 1574, 19v); «Pere Solanes, [...] de l'Albi», any 1598 (*Matr.* 1580, 7r); «Francisco [...], fill [...] de Francisco Solanes [...] y de Felícia Boquer», any 1749 (*Matr.* 1699, 211r); «Antonio Aixalà Solanes» (*Òbits* 1880, 119r, 2); «Rosa Aixalà y Solanes» (*Òbits* 1894, 105r, 35); «Juan Dalmau Solanes» (*Repartiment* 1942, 77r); «Casament de Joan Duch Solanes (Sastre)»,

any 1948 (Poca, 2017, p. 183); «Carmen Duch Solanes, [...], hija de Juan y Concepción» (*Confirm.* 1949, 3r).

Només dues persones el porten de primer cognom: Francisco i Pere.

Solar

V. *Solà*¹.

Soldevila

«Miquel Soldevila, prevere i beneficiat de la parroquial d'Arbeca», any 1692 (*Bapt.* 1685, 16v, 14); «Maria [...], filla [...] de Pere Llaguna y Rosa Llaguna y Soldevila, [...] d'Arcs, bisbat d'Urgell, y ara [...] en l'hospital d'esta com a pas-satgers», any 1794 (*Bapt.* 1773, 126r).

Tots dos personatges enregistrats, el Miquel i la Rosa, tenen una relació circumstancial amb el poble: el primer consta com a prevere i beneficiat de la parròquia d'Arbeca i la segona, com a passatgera inscrita a l'hospital.

Soledat, ca la

[ˈka ʎa soʎeˈðat]

És una casa del carrer de Senan, que abans era *cal Timbala* i després *ca l'Amadeo*.

«Josep Roig Roig (Soledat)» (Poca, 2017, p. 218).

Soler

[soˈʎe]

Hem documentat uns quants noms masculins: Anton (i Tonet), Blasi, Felip, Francisco, Jacinto, Jaume, Joan, Josep, Llorenç, Pau i Pere, i també uns quants de femenins: Antònia, Cecília, Josepa, Madrona, Maria, M. Àngela, M. Rosa i Teresa (i Teresina). Pel que fa a oficis, a més del de pagès, hem anotat el de mestre de minyons i metge. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Paula Sollé», any 1678 (*Matr.* 1650, 25v, 79); «un minyó de Pau Soler, pagès [...], de Canyellas, bisbat de Barcelona», any 1724, «Maria Àngela [...], muller de Joseph Soler», any 1728 (*Òbits* 1699, 18v i 24r); «Llorens Soler» (*Roser* 1731, 5v); «Antònia Solé y Gassol», any 1763, «lo reverent Francisco Solé, prebere, mestre de minyons», any 1770 (*Matr.* 1699, 229r i 245r-v); «Joan Solé», «Llorens Solé» (*Capbr.* 1765, 123r i 178r); «Anton Soler y Teixidó», «Joseph [...], fill [...] de Joseph Roig [...] y de Maria Roig y Solé [...]. Foren padrins: [...] Madrona Solé», any 1775, «Josepha [...], filla [...] de Jacinto Solé, difunt, y de Cecília Solé y Castanyé» (*Bapt.* 1773, 2v, 15r i 302r); «Pedro Solé» (*Naix.* 1881, 61r, 36); «Cecília Solé» (*Apeo*, 36v); «Ramon Sesplugues Solé», «Roser Balcells Solé» (*Naix.* 1934, 54r, 14, i 63r, 23); «Ramon Codines Solé» (*Repartiment* 1942, 94r); «Maria Solé Navés» (*Amillar.* 1945, 76v); «Maria Rosa Solé Balcells», «Juan Solé Balcells», «Jaime Sardà Solé» (*Naix.* 1945, 23v, 11; 39r, 11, i 28v, 10); «1958 Ajuntament: Tonet Soler (Espardenyer)» (Poca, 2017, p. 276); «Solé Piñol, Sergi» (*Padró* 2013, p. 10).

El trobem, el 1249, al Vilosell (Pere, 2006, p. 314); el 1304, a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 352-353), i, el 1553, a l'Espluga de Francolí (*Fog.* 1553). Les tres grafies anotades són: *Sole* (en un cas *Solle*), amb accent o sense, i *Soler*; la darrera, més esporàdica.

Solsona

«Antònia Munt y Solsona, natural de Mullerusa» (*Òbits* 1880, 94r, 1); «Francisco Català Solsona, [...] labrador, hijo [...] de Rosa Solsona Canella, [...] de Torregrosa», «Jaime Solsona Costa» (*Matr.* 1919, 14, 1, i 5, 78).

Hem anotat tres prenomes: Antoni, Jaume i Rosa. Antoni Solsona i Tarragó, fill de Vallbona de les Monges, va ser rector de l'Espluga Calba entre 1951 i 1956.

Sord, cal

«José Farré, *alias* Sort, [...] una casa en la calle de Sanan» (*Apeo*, 152r).

Suposem que l'ortografia és errònia i que el renom deu fer referència a alguna persona sorda o que sordejava. Al carrer de Senan hi havia un personatge, de cal Timbala, que era anomenat *lo Sordet*. De tota manera, a l'entrada corresponent a aquesta casa no hem anotat el llinatge Ferrer.

Sorda, ca la

La casa del carrer de Senan on vivia el Ramonet de ca l'Espardenyer tenia per renom *ca la Sorda*.

Soriano

«Francisco José Salví y Vidal, [...] hijo de don Blas Salví Soriano, natural de Montroyo, [...] Teruel, domiciliado en transeúnte» (*Naix.* 1887, 49r).

El personatge és originari de Mont-roig de Tastavins, al Matarranya; Montroyo en castellà.

Sort, la

«finca: Sorteta, partida o paraje: Sort; [...] norte, camino de Omells», «finca: Sorteta, [...] partida: la Torta» (*Repartiment* 1942, 139r i full solt); «norte, camino Omells, partida: [...] Sort» (*Amillar.* 1945, 41r).

Aquesta petita peça de terra té al nord el camí dels Omells; per tant, la ubicació podria ser per la zona de la Torta, motiu pel qual hem inclòs en aquesta entrada la citació en què s'anomena *la Sorteta*.

Sort del Molí

V. **Coll del Molí* o *S. del Molí*.

Sort de la Vila, la

«prop la Vila [...] a sol yxent ab lo camí que·s va a Vallbona» (*Capbr.* 1574, 34v); «a la partida dita Coma de na Torta, Devall la Vila, un ferreginal», «prop de la present Vila, [...] a mitgdia ab lo camí dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1633, 30v i 100r); «a mitgdia ab lo camí va a Vallbona, a ponent ab terras de la mateixa universitat [...] y a tremuntana ab terras de la Vila» (*Capbr.* 1717, 9r); «partida de la Torta, [...] a ponent ab terres de la Vila» (*Capbr.* 1741, 69r); «en la partida de la Torta, [...] a ponent y tremuntana ab la Sort de la Vila», «partida prop la Vila, [...] a sol ixent y mitgdia ab lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1765, 115r i 202v); «Comellà del Marcús, [...] por mediodía con tierra del Común», «Grau, [...] por poniente con tierras del Común», «Sort de la Vila, [...] por mediodía con el camino de Sanan [...] y por norte con la acequia del Fondo» (*Apeo*, 20r, 77r i 77v); «finca: parada Vila, [...] partida: Torta» (*Repartiment* 1942, 94r).

El capbreu del 1717 fa referència a dues peces de terra de propietat municipal que tocaven entre si. La zona era la Torta (o la Coma de la Torta). Les afrontacions indiquen que a l'est hi havia el Grau; al sud-est, el camí de Vallbona (o dels Omells de na Gaia), i al nord, el Comellar d'en Marcos. En el document de final del segle XIX (*Apeo*), la ubicació és una mica més al sud, és a dir, entre la síquia del Fondo (nord) i el camí de Senan (sud). Aquesta font, escrita en espanyol, parla de *les terres del Comú*, i la del 1942, de *la parada de la Vila*. Una altra citació (1633) l'anomena *Davall la Vila* i diu que hi havia un farraginar. En força poblacions hem localitzat topònims que es refereixen a la propietat municipal amb el terme *del Comú*: a Arbeca, Juncosa i el Soleràs (*la partida del Comú*), a Granyena de les Garrigues (*la partida de la Vall del Comú*), a l'Albi (*lo Camp del Comú*) i a Fullella (*la font o lo molí del Comú*).²³⁰

Sorteta, la

«Sorteta, [...] por norte con la sequia Molinal», «Sorteta, [...] por poniente de las tierras Señor y por norte por ídem» (*Apeo*, 42r i 48r); «Partida o paraje: Sorteta», «finca: Sorteta, [...] partida: les Basses», «finca: Sorteta, [...] partida: Coll del Molí» (*Repartiment* 1942, 3r, 59r i 76r); «norte, acequia; partida: [...] Sorteta» (*Amillar*. 1945, 43v).

Segons els informants, de la partida de les Hortalisses, és a dir, de la sort dels Horts, també se'n deia *la Sort*. Per tant, tant aquesta *Sorteta* (ubicada dins de les

230. Martín i Preixens (2005, p. 238, 341, 362 i 403), Amigó i Pere (2001, p. 143) i Arbós (2003, p. 62).

Basses o del Coll del Molí, i que té al nord la síquia i pel nord-est les terres del Senyor) com *les Sorts* de l'entrada següent condueixen a l'esmentada zona, aproximadament.

Sorts, les

«finca: Gorch, [...] partida: Sorts», «finca: Sort, [...] partida: Sorts» (*Repartiment* 1942, 224r i 251r); «Partida: [...] Sorts, [...] (Aiguamoll)» (*Amillar*. 1945, 71r).

Segons les citacions, és una peça de terra petita, situada dins del Gorg o de l'Aiguamoll.

Sota lo (o del) Castell, lo carrer

«devall del Castell una casa [...], a mitgdia ab lo carrer» (*Capbr.* 1633, 162v); «en lo carrer del Solà, sota lo Castell, [...] a sol ixent ab lo corral del Castell» (*Capbr.* 1717, 78v); «sota del Castell, [...] a tremuntana ab lo mur del Castell», «en lo carrer de Desota lo Castell y carrer del Solà, devall de la qual passa lo camí de Fullea y Montblanch» (*Capbr.* 1765, 148v i 169r).

Com indiquen les citacions, es tracta del *carrer del Solà*, és a dir, de l'actual *carrer Major*. En la primera (1633), la ubicació *devall del Castell* és aquest mateix carrer, i no pas la partida anomenada així, perquè la possessió és una casa, en lloc d'una peça de terra.

Soteres

«Soteras Gené, José» (*Contribució*, 450r).

Sotero

«Sotero Muñoz, Tusilio (soldat), [...] a conseqüència de varies ferides de metralla» (*Òbits* 1934, 75r, 14).

Sotorra

V. **Satorre*.

Stellini

«compares: Domingo Steline, maltès, creat del gran conservador», any 1591 (*Bapt.* 1574, 41); «Cassa de Domingo o de la viuda Amiga [...]: Domingo Estalini» (*Roser* 1600, 12r).

El personatge era d'origen maltès, dada que ha servit per a establir-ne l'ortografia (<https://maltagenealogy.com/genealogical-content/c/>), i feia de criat o ser-

vent del gran conservador de l'orde de Malta. La viuda Amiga, que hi té relació, té la mateixa procedència.

Suau

«Salvador Rotg y Suau» (*Òbits* 1872, 4r, 37, 123); «Maria Suau Miquel, natural de la Floresta» (*Òbits* 1887, 215r, 29); «Francisco Roig Suau», «Teresa Roig Suau» (*Òbits* 1934, 13v, 8, i 67r, 6); «Josep Roig Suau» (*Comitè* 1936, 68r); «Roig Suau, José» (*Contribució*, 367r).

Tots els portadors del cognom són de la mateixa família, fills de Maria Suau i Miquel, de la Floresta.

Subietes

«deis y paguéis [...] a los mencionados Juan Antonio Subietas, cirujano, y Jaime Texidor, labrador, [...] la cantidad de quinientas sesenta libras» (*Manual* 1728, 62v).

El barber Joan Antoni Subietes i l'altre veí de l'Espluga Calba, Jaume Teixidor, són els que van capturar el bandoler Guardiola i el van lliurar a la justícia. Trobem topònims amb formes similars: *la Torre del Sobies* (Lleida) o *la plana del Subies* (Savallà del Comtat). L'Idescat localitza 37 *Subietas*, tots a la província de Lleida.

V. El capítol «Introducció».

Sugranyes

«Antonio Sugrañes» (*Repartiment* 1942, 107v).

Amigó (2012, p. 12-16) n'esbrinà la procedència: la pedania de Sougraigne, a Occitània. El testimoni escrit més antic que localitza per les nostres latituds (1399) és Ramon Sogranya, batlle del Brugar, la Grassa i Marmota, entre Constan-tí i Reus. El podem trobar al Vilosell i a la Pobra de Cérvoles (Pere, 2006, p. 316, i 2013, p. 256) o a Ulldemolins (Pere i Amigó, 1997, p. 354).

Sui

«Maria de la Concepció Pons y Suy», any 1838, «Rosa Pons y Suy, [...] filla [...] de [...] Fran^{ca} Suy, d'Agramunt», any 1842 (*Bapt.* 1824, 238 i 279).

Suiras

«Juan, [...] hijo [...] de [...] Nicasio Suñé Reig y Maria Suiras Nin, naturales de la Riera y vecinos de la presente», any 1894 (*Bapt.* 1892, 100).

Suís, cal [ˈkaɫ suˈis]

Pare i fill de *cal Suís* van venir a l'Espluga Calba tuberculosos. Un dels informants suposa que devien haver anat a Suïssa a fer salut. Eren parents de cal Magre i van comprar una de les dues cases de cal Petronill; per tant, vivien a l'avinguda de Pau Casals, tocant a aquesta casa, on van morir.

Sumalla

«Rosendo Romeu Sumalla», «Dolores Romeu Sumalla» (*Naix.* 1895, 117r i 198r); «José Romeu Sumalla» (*Òbits* 1903, 10r, 16); «Ramon Romeu Sumalla» (*Repartiment* 1942, 133r); «Emília Sumalla», «Jaime Romeu Sumalla», «Ramon Roure Sumalla», «Emilio Sumalla T.» (*Amillar.* 1945, 2v, 16v, 38v i 49v).

Hem enregistrat dos prenomes: Emilio i Emília. Peitavi (2010, annex 1) documenta *Somalla* a Sant Llorenç de Cerdans. L'única forma anotada és *Sumalla*.

Sumilla

«Navès Sumilla, Dolores, vecina Arbeca» (*Amillar.* 1945, 93v).

Com que Arbeca és una de les poblacions on el DCVB situa *Sumalla*, es podria tractar del mateix cognom.

Sunyer

«Juan, [...] hijo [...] de [...] Nicasio Suñé Reig y María Suiras Nin, naturales de la Riera y vecinos de la presente», any 1894 (*Bapt.* 1892, 100).

Surià

«Salvador Benet Surià, [...] de Rocallaura» (*Òbits* 1934, 47r, 5); «Antonio Benet Surià» (*Amillar.* 1945, 19v).

Tagan, cal [ˈkaɫ taˈɣan]

«Cristóbal Torres, alias Tagan, [...] calle de Santa Maria» (*Apeo*, 19r); «Teresina Torres (Tagan)», anys 1932-1933 (Poca, 2017, p. 114); «Jaime Torres, alias Tagant» (*Repartiment* 1942, 34r); «Jaime Torres, alias Tagant» (*Amillar.* 1945, 94v).

Era al carrer de Santa Maria, a les escales que pugen a l'església, entre cal Jaume del Viu i cal Marian. Després, el Jaume va comprar cal Xai i cal Tagan, i de dues cases en va fer una. Amb te final, com en les dues darreres citacions, el trobem als departaments francesos de l'Alt Saona i de Val-de-Marne (*www.geopatronymie.com*); de tota manera, no el contenen els reculls de llinatges d'aquell país (Astor, 2002, i Morlet, 1997). *Tagant* és un cognom d'origen germànic (Moll, 1982).

Talavera, de

«Lo snor. de Talavera, procurador general de l'il·lustre snor. balliu de Mallorca, comanador de la present comanda» (*Capbr.* 1574, 12v).

Talaveró

«testimonis: Andreu Talaveró, de Verdú», any 1594 (*Matr.* 1580, 5v); «una filla d'Andreu Talaveró y de sa muller Francina. [...]: Úrsula Joana, segons que nasqué lo dia de les onze millia vèrgens», any 1600, «Catarina Talaveró», any 1602, «Francina Talaveró», any 1605 (*Bapt.* 1574, 51, 57 i 61); «Andreu Talaveró, rector de l'Espluga y sufragania de Fuleda», any 1603 (*Índex vell*, 84v); «padrins: [...] Gerònima Tallaverona», any 1626 (*Bapt.* 1624, 3r); «Dionisa Talaveró» (*Fund.* 1774, 68r, 37).

Apareix un nom d'home: Andreu, i també uns quants de dona: Caterina, Dionisa, Francina, Jerònima —potser no se'n deia, sinó que era el cognom del marit— i Úrsula Joana. L'any 1574 es posà en marxa el registre parroquial de l'Espluga Calba, on s'anotaven els naixements, matrimonis i defuncions. Andreu Talaveró, de Verdú, que va regentar la parròquia entre 1574 i 1606, va fer el llibre de matrimonis i d'òbits de la vila des de l'any 1574 fins al 1603. Casualment hem documentat, per les mateixes dates, un altre Andreu Talaveró; aquest, casat i amb fills.

Tallat, lo santuari del

[to ta'lat]

El santuari i antic priorat marià, avui en ruïnes, per bé que parcialment reaprofitat des del 1971, fou bastit prop del cim de la serra del Tallat, a 787 m d'altitud, dominant la Conca de Barberà. Probablement ocupà el lloc un antic castell del temps de la conquesta comtal (segle XI), al límit meridional de l'antic terme de Montblanquet, actualment incorporat al de Vallbona de les Monges, a l'Urgell. Des de final del segle XV, després de la troballa de la imatge de la Mare de Déu del Tallat, vers el 1475, s'hi incrementà la devoció. Foren molt populars les processons dels pobles de l'entorn, sobretot quan es produïa una necessitat pública, com ara la manca de pluja.²³¹

La Mare de Déu es venera a l'església de Rocallaura, a la qual els veïns de l'Espluga Calba anaven en romeria per demanar protecció. Pels volts de l'any 1624, la vila patí una epidèmia de pesta. Per deslliurar-se'n, els vilatans donaren paraula d'anar un cop a l'any en processó al santuari, promesa que van complir amb regularitat fins al 1818. Oferien a la Mare de Déu un càntir d'oli, i a partir de l'any 1764, dos. Amb data de 1653 trobem documentat l'esmentat vot, que havien de complir els caps de casa, a peu i descalços.

231. Turull (2007, p. 116) i Bach (1982, p. 55).

«1653. Aquí tingué fi lo contaigi, ab un vot solemne, de la major part del poble, d'anar a visitar a Nostra Sora. del Tallat tots los caps de casses, a peu, descalls» (Òbits 1650, 4v); «Per les deu misses se han celebrat en la Verge del Tallat», any 1766, «una missa resada [...] en la Verge del Tallat», any 1777 (Òbits 1699, 80r i 122r); «Llibreta de las soldadas y demás gastos correns que tinch en est priorat del Tallat», anys 1801-1804 (Gual, 2007, p. 575).

Tallat, la serra del

[ta 'sera ðet ta'lat]

L'Espluga Calba està situada a la falda de la serralada del Tallat, que fa partió amb la Conca de Barberà, és a dir, que fa de línia divisòria entre els altiplans del sector segarrenc de l'Urgell, amb l'esmentada comarca, continuació cap a l'oest de la serra de Forès, termenal dels municipis de Senan i Vallbona de les Monges, al nord, i l'Espluga de Francolí i Rocafort de Queralt, al sud (Turull, 2007, p. 116). Amb altures màximes de poc més de vuit-cents metres, tanca pel sud la comarca de l'Urgell, i la separa de la Conca de Barberà, que és, tanmateix, des d'on (vesant meridional) millor s'aprecia el caràcter gairebé vertical de la configuració orogràfica que li dona nom. Dels contraforts nord-occidentals d'aquesta serra davallen els diversos barrancs que formen el Rinet.

«in loco vocato lo *puig del Taylat*», any 1315 (Piquer, 1977, doc. 30); «Espluga Calva: [...] cruza por él el mencionado riachuelo de Rinet, que nace en los peñascos de Altallat» (Madoz, 1845, p. 579).

Tàpies

«Agustí [...], pagès, de Vilanova de Bellpuig, fill [...] de Josep Tàpies, [...] y de Theresa Tàpies y Diego», any 1806 (*Matr.* 1791, 24r).

Tapiol

[tapi'ot]

Hem documentat alguns noms d'home: Antoni, Francisco, Joan, Josep i Pau, i també uns quants de dona: Asunción, Carme, Dolores, Felicitat, Maria, Raimunda, Ramona i Rosa. A més de l'ofici de pagès, hem trobat el de ferrer.

«Maria Teresa Tapiol y Torres, [...] hija [...] de Juan», any 1879 (*Matr.* 1875, 39, 4); «Teresa, [...] hija [...] de [...] Jaime Gaya Sardà, herrero, y Dolores Tapiol Torres», any 1896, «Tapiol Niubò, Asunción», any 1901 (*Bapt.* 1892, 158 i 269); «Maria Gaya Tapiol», naixements de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4); «Montserrat Piñol Tapiol», «Juan Piñol Tapiol» (*Naix.* 1934, 9r i 49); «herederos Pablo Tapiol», «Ramon Piñol Tapiol», «Tapiol Niubò, Rosa» (*Amillar.* 1945, 10v, 22v i 78v); «Jaime Farré Tapiol», «Teresa Farré Tapiol» (*Naix.* 1945, 59v, 2, i 67v, 6); «Piñol Tapiol, Josep» (*Padró* 2013, p. 7).

Tapioles

«Petrus Tapioles, rector [...] loci de Spelluncha Calva e de Fulledda [...]»; Daniel Tapioles, clericus» (Visita 1450, 107v); «Rosa [...], filla [...] de Manuel Gaya [...] y de Maria Agna Gaya y Tapioles», any 1772 (*Matr.* 1699, 252v); «un fill [...] de Jaume Gaya y Tapioles», any 1777, «una filla [...] de Francisco Gaya y Tapioles», any 1778 (*Bapt.* 1773, 28r i 31r).

Apareixen tres prenomes: Daniel, Pere i M. Agna. És possible que s'hagi produït alguna confusió entre *Tapiol* i *Tapioles*, perquè trobem persones que es diuen Gaya Tapiol i Gaya Tapioles per les mateixes dates. Només el porten de primer llinatge dos rectors del segle xv: Pere i Daniel; més endavant, a final del segle xviii, reapareix com a segon cognom.

Tapis, de

«Bernardus de Tapiis» (Perg. 1183).

Com que *Tàpies* apareix, per raó de matrimoni, sis segles després, suposem que no hi ha relació entre l'un i l'altre. La preposició que el precedeix fa pensar en un origen toponímic. Al Rosselló i a la Cerdanya se'n documenten força variants: *Tapie*, *Tapier*, *Tapies* i *Tapis* (Peytaví, 2010, annex 1).

Tarafa

«Asunción Arnó Tarafa» (*Òbits* 1944, 29r, 7).

Taribó

«José Elna Taribó, [...] d'Albesa» (*Matr.* 1950, 2r, 6).

Tarita, la

[la ta'ritò]

Era la Tereseta de cal Josepó, del carrer Major. Tenim notícia de l'existència d'un renom similar a Sant Celoni, *cal Tarit*, i a Vinebre, *ca Tari* (Veà, 2017, p. 292). En el darrer cas la procedència sembla que és el nom comú *tarit-tarot*.

Tarragó

«Miquel [...], fill [...] de Francisco Balcells [...] y de Raymunda Tarragó», any 1755 (*Matr.* 1699, 214r); «Jaume [...], fill [...] de Joseph Balcells y Tarragó, pagès i teixidó», any 1781 (*Bapt.* 1773, 48v); «Manuel, [...], fill [...] de don Manuel Tarragó, professor de primera ensenyansa, natural de Sarreal», any 1872 (*Bapt.* 1858, 71v); «Tarragó y Mateu, Amàlia» (*Bapt.* 1881, 79v); «Francisca Roig Tarragó» (*Òbits* 1934, 167r, 1); «Enrique Miró Tarragó» (*Matr.* 1950, 8r, 1).

Apareixen uns quants noms masculins: Francisco, Jaume, Josep, Manuel i Salvador, i dos de femenins: Amàlia i Raimunda. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, hem anotat els de mestre de primera ensenyança i teixidor.

Tarragona

«Òbit d'un pobre foraster, Pere Joan Tarragona, [...] de Tous, bysbat d'Urgell», any 1785 (*Òbits* 1699, 150v); «Ramon [...], d'Adonsell, parròquia de Seró, fill [...] de Joseph Tarragona [...] y Francisca Putg», any 1839 (*Matr.* 1791, 144).

El poble del qual procedia el primer portador del llinatge potser era l'actual Sant Martí de Tous, a l'Anoia. El de la segona citació deu ser la Donzell d'Urgell, agregat al municipi d'Agramunt.

Tarragoní, lo

«Ramon Sesplugues, del Barri Nou, pagès, [...] dit l'Isidret o Tarragoní» (*Fund.* 1774, 102r).

V. t. **Isidret*, ca l'.

Tàrrega¹

[ˈtareɣɔ] / [ˈtarɣɔ]

La capital del Pla d'Urgell es troba a uns vint quilòmetres de l'Espluga Calba, en direcció nord. S'hi va per la carretera de Maldà. Era habitual que els espluguins anessin a fira a Tàrrega el dia de la setmana en què se celebrava, però d'ençà que la nova carretera ha facilitat la connexió amb les Borges Blanques, el contacte comercial més habitual és amb aquesta població.

«Tarrega», any 1151 (Font Rius, 1969, vol. i, doc. 86, p. 138); «tal carta y término se aseguró en el correo de Tàrrega, después de las necesarias calificaciones» (Plet 1807).

Tàrrega²

«Pau Tàrrega» (*Capbr.* 1607, 331v); «padrí [...]: Barthomeu Tàrrega, balle de Belvís», any 1628 (*Bapt.* 1624, 6v); «la pubilla de Pau Tàrrega» (*Capbr.* 1633, 28v); «Antònia [...], filla [...] de Pere Joan Agustí y de Madalena Agustí y Targa, [...], de Ciutadilla», any 1731, «Maria Agustí y Targa», any 1745, «Magí [...], mestre de cases, fill [...] de Roch Tàrrega, pagès, difunt, y de Coloma Tàrrega y Ferrer [...], de Ciutadilla», any 1782 (*Matr.* 1699, 192v, 204v i 300r).

Hem documentat tres noms masculins: Bartomeu, Magí i Pau. Les grafies anotades són: *Targa*, *Tàrraga* i *Tàrrega*, amb accent o sense. La pronúncia vulgar del topònim, *Targa*, queda reflectida en l'antropònim.

Tàrrega, lo camí de

«als Pilars, affs. [...] ad vico quo itur a Tarregua» (*Capbr.* 1510, 30v).

El camí que passa pels Espilars en direcció a Tàrrega és l'actual carretera de Maldà.

Tarrés

[ta'res]

És la població i municipi de l'extrem sud-oriental de la comarca, al límit amb la Conca de Barberà (a mig camí entre Vinaixa i Vimbodí) (Turull, 2007, p. 117). Dista de l'Espluga Calba 10,4 km. El primigeni terme tarresà, que anava des del bosc de Senan fins als rius Francolí i Milans, Vilanova i el riu de Set, Castell dans i l'Espluga Calba, fou retallat repetidament (Pasqual i Calvera, 2018, p. 142).

«in terminum de Terrers», any 1151 (Altisent, 1993, doc. 141); «ecclesiam Terrers», any 1154 (Blanch, 1985, p. 91); «Raimundi capellani de Terrers [...] Martini baiuli de Terresç», any 1192 (Pons, 1938, doc. 142); «de la collita del bovatge que faheren en los lochs sigüents de la vegueria de Montblanch: [...] de Terrés» (Bovatge 1336, 27v); «han vist ballar lo rector de Fullea e lo rector de Terrés e lo rector de Blanchafort» (Visita 1450, 107r); «partida: Mas Blanch [...] oeste, término de Tarrés» (*Repartiment* 1942, 224r).

La grafia de les primeres citacions és *Terrers* (1151 i 1154); més endavant (1336 i 1450) desapareix dels escrits la consonant muda: *Terrés*, i en el darrer document ja s'ha consolidat la que, finalment, queda establerta com a normativa, *Tarrés*.

Tarrés, lo camí de

«partida de l'Albareda, [...] a sol ixent ab lo camí que va a Terrés» (*Capbr.* 1765, 40r); «Portella, mediodía, camino de Tarrés» (*Repartiment* 1942, 23r).

Totes dues citacions el situen per l'Albereda i la Portella; per tant, no es refereix a l'actual carretera de Fullea. Més aviat sembla el camí del Mas Blanc, des del qual es pot arribar a Fullea, i després a Tarrés, passada la font de la Marieta.

Tarroja

«Raymunda Miret y Tarroja» (*Capbr.* 1765, 132r); «padrins: Christòfol Miret y Tarroja, pagès», any 1807 (*Bapt.* 1773, 205r).

No sembla que les famílies documentades com *Tarroja* o com *Torroja* es puguin relacionar. A més, en la toponímia trobem totes dues grafies: *Tarroja de Segarra* i *Torroja del Priorat*.

Tàsies

«Josepa, [...] filla [...] d'Andreu Matheu y Casals [...], y de Rosa Matheu y Tàsias, vehins d'Arbeca y refugiats en esta vila per las amenasas dels enemichs», any 1810 (*Bapt.* 1773, 218r).

Els enemics dels quals fugia la família Tàsies eren els francesos. És el mateix cas de les famílies Minguet i Planes, també d'Arbeca. Jaume Tàsies va ser un notari d'Arbeca del segle XVII que actuà a l'Espluga Calba, entre altres pobles. Trobem el nom en algun topònim: *la Caseta del Tàsies*, als Plans de Sió, i *la Masia Tàsies*, a Tàrrega (NomCat). La grafia enregistrada és *Tàsias*.

Taugis

«Juan, [...] hijo [...] de [...] Hernán Bergié Barber y Antonia Dorotea González Taujis, natural [...] de Esterri de Àneo, y ambos maestros públicos de esta villa», any 1905 (*Bapt.* 1892, 341).

A França el trobem als departaments de l'Alta Garona i d'Òlt i Garona (www.geopatronym.com).

Tavernera, la

«na Teixidora, la Tavernera» (*Test.* 1621, 57v).

Teixell

«Després del Sr. Fernando Villabona, ens va arribar [...] el Sr. Joan Teixell, fill de Reus» (Poca, 2017, p. 194).

Com es desprèn de la citació, Joan Teixell, fill de Reus, va ser mestre a l'escola de l'Espluga Calba cap als anys cinquanta del segle passat.

Teixidor

[tejʎiˈðo]

Hem trobat un munt de noms masculins amb aquest cognom: Antoni (i Anton i Toni), Antoni Joan (o Toni Joan), Arnau, Baptista (o Batista), Bernat, Conrado, Cristòfol, Emmanuel, Esteve, Eudald, Faustino, Federico, Francesc, Francisco, Gabriel, Garontona, Guerau, Guillem, Ignasi, Isidro, Jacinto, Janot, Jaume, Jaume Joan, Jaume Pau, Javier, Joan (i Jonot i Joanot), Joan Baptista, Josep (i Josep M.), Macià, Magí, Marcelino, Mariano, Mateu, Maties, Miquel, Montserrat, Pasqual, Pau, Pere (i Perot), Pere Batista, Pere Jacinto, Pere Joan, Pere Pau, Pere Ramon, Rafel (o Rafael), Ramon (i Ramon M.), Sebastià (Tianàs), Toni Benet, Toni Joan i Toni Miquel, i un bon grapat de femenins: Agna M. (i Anna), Ignès, Amàlia, Antònia, Bartomeua, Càndia, Caterina, Cecília, Coloma, Concepció, Dolores, Elena, Emerenciana, Emília, Ermessinda, Escolàstica, Esperança, Eucària, Eulà-

ria, Florentina, Francesca, Francina, Francina Joana, Francisca, Frederica, Gertrudis, Isabet, Isabet Joana (o Isabel Joana), Jerònima, Joana, Josepa, Leocàdia, Lurdes, Magdalena, Margarida, Maria, M. Àngela, Mariagna (i M. Anna i Marianna), Mercè, Paula (i M. Paula), Quitèria, Raimunda, Rosa (i M. Rosa), Rosalia, Soledat, Tecla, Teresita i Violant. Els noms dels documents més antics apareixen en les respectives formes llatinitzades: *Arnaldus*, *Bernadi*, *Guilelmus*, *Franciscus*, *Johannes* o *Raimundi*. També hem anotat un parell de renoms: *lo Po* i *del Mateu*.

Quant a oficis, a part del de pagès, apareixen els d'albarder, estudiant, mestre de minyons, paraire, sabater, sastre, tavernera i veterinari. Pere Teixidor era batlle de la vila el 1607; Jacinto Teixidor, el 1624 i el 1653, i Miquel Teixidor, el 1807. El 1741 Josep Teixidor n'era regidor. Actualment, tretze persones el duen de primer llinatge.

«Guilelmus Texidor; Guilelmus Texidor, filius [...] Arnaldus Texidor» (Perg. 1360); «Johannes Texidor [...], Ffranciscus Texido» (Perg. 1405/9); «Anthoni Texidor» (*Fog.* 1497, 292r); «Bernadi Texidor», «hereditate Raimundi Texidor» (*Capbr.* 1510, 6v i 16v); «Alisabets Texidora, uxor Monserrati Texidor», any 1595, «Baptista Texidor», any 1602 (*Òbits* 1574, 11v i 15r); «Jaume Taixidó, sotballe» (*Roser* 1600, 4r); «Juanot Teixidor, hereu de [...] Tianàs Teixidor» (*Visita* 1647, 172v); «Ramon Taixidó», «per contagi Coloma Taixidora» (*Òbits* 1650, 1v, 7, i 4r, 30); «Joseph Taixidor, fadri, fill [...] dels quòndam Antoni Joan Taixidó», any 1653 (*Matr.* 1650, 3r); «Joan Texidor», «Jaume Texidor» (*Capbr.* 1669, 8r i 32v); «Maria Àngela [...] Teixidor», any 1728 (*Òbits* 1699, 18v i 24r); «Mariano Teixidó», «Maria Teixidó y Gaya» (*Capbr.* 1765, 113v i 167r); «Anton Texidor, mercenari de Montblanch, natural de la present vila», any 1781, «Joseph [...], fill [...], d'Isidro Teixidó, pagès», any 1787 (*Òbits* 1699, 139r i 155v); «Teixidó Montero, Faustino», any 1898 (*Bapt.* 1892, 212); «Matias Teixidó», «Miquel Teixidó», «Magín Teixidó» (*Apeo*, 145r, 177v-178r i 189r); «Juan Teixidó Ribera» (*Naix.* 1945, 26r, 6).

Remet als telers familiars on es teixien peces de lli, quan el cultiu d'aquesta planta tèxtil era esponent a la vall de Vallbona. El 1600 apareix la primera forma sense la erra final muda, i a partir del 1787 l'única documentada és *Teixidó*. Ocasionalment es pot sentir la pronúncia [tiʃiˈðo]. Està documentat, el 1208, al Vilosell i, el 1553, a Balaguer (*Fog.* 1553). Presenta una gran quantitat de grafies: *Taixidor*, *Taxido*, *Tayxido*, *Tegido*, *Teixidor*, *Texidor*, *Teysido*, *Theixidor* i *Tixidor*, amb accent o sense.

Teixidor, cal

[ˈkaɫ teʃiˈðo]

És al carrer de Senan.

«Josep Roca Miret (Teixidó)», casament de l'any 1917 (*Spel.* 30, p. 16).

El retrobem a les Borges Blanques (*cal Tixidor i lo Tixidoret*), a l'Albi, a Ull-demolins i al Vilosell.²³²

Teixiner

[teɪʃˈine]

«Teresa Castañé y Teixiné» (*Matr.* 1887, 12, 4); «Baltasar Castañé Teixiné» (*Òbits* 1912, 126r, 13); «Sr. Pere Teixiné (mestre), la filla Dolores», «1932 Estudi de nois - Sr. Pere Teixiné Castañé, de Belianes» (Poca, 2017, p. 88 i 113); «Eudaldo Teixiné R.», «Maria Castañé Teixiné» (*Amillar.* 1945, 36v i 49v).

Tenim anotats tres prenomes: Eudald, Pere i Dolores. Des del 1927 fins al 1938, el senyor Teixiné va ser mestre de l'Escola Nacional, a ca l'Agna. La mare era de l'Espluga Calba, de cal Ferrer de la plaça del Pou. Després de la Guerra Civil es traslladà a Martorell, fins a la jubilació. Maria Castanyer i Teixiner apareix com a *Teixiner* i com a *Teixidor*. A Perpinyà està documentat *Techenne*, que Peytaví (2010, annex 1) remet a la forma codificada *Teixeiner*. L'Idescat en localitza 36, tots a la província de Lleida (Idescat). La grafia anotada sempre és *Teixine*, amb accent o sense.

Tella¹

V. **Tossal d'en T.*

Tella²

«Foren compares: Bertran Tella, texidor de li», any 1592 (*Bapt.* 1574, 14).

Si el cognom del personatge fos el que transcrivim, podria ser el que donà nom al *tossal d'en Tella* i a la peça de terra corresponent (*lo Tossal d'en Tella*), però la tinta de la primera lletra del manuscrit sembla que estigui mig esborrada i no es pot llegir bé.

Tella, lo tossal d'en

«lo tossal d'en Tella» (*Capbr.* 1574, 97r); «en la partida anomenada la Coma de Sant Pere, [...] a tremuntana ab lo tossal d'en Tella» (*Capbr.* 1607, 387r).

Al terme veí de Vinaixa hi ha la partida de *la Coma d'en Pella*, i al dels Ome-lions, un tossal s'anomena *d'en Pella*. Per les afrontacions (la Coma de Sant Pere), el topònim de Vinaixa hi podria ser proper o bé contigu. Així mateix, a Arbeka existeixen tant el cognom *Tella* com el renom *cal Tella*.²³³

232. Ripollès (2006, p. 194), Pere i Amigó (1997, p. 355), Amigó i Pere (2001, p. 431) i Pere (2006, p. 320).

233. Martín i Preixens (2005, p. 453), NomCat i Sans, Pau i Junyent (2014, p. 166).

Tenalla, cal

[ˈkaɫ taˈnaɫɔ]

Era al començament del carrer de Montblanc, en acabar el carrer Major, un cop creuada la carretera. Actualment, és la casa del Ramon de cal Borres. Hi va néixer Josep Poca Gaya, de cal Borrassol, escriptor i editor. Un fill del Tenalla, l'Anton, vivia al carreró del pati del Castell, davant de cal Cristofolet.

«Josep Gaya Sanfeliu, 1848 (Tenalla) [...], Anton Gaya Escoté 1876-1955 (Tenalla)», «David Gaya Català, 1903 (Tenalla)» (Poca, 2017, p. 23 i 87); «David Gaya (Tanalla)», any 1928 (*StCrist* 1795, 18r); «Gaya Antònia, àlies Tanalla» (*Contribució* 1936).

Tenes

«una filla [...] d'Anton Tenes y de Maria Tenes y Casanoves, naturals de Barcelona: [...] Maria», any 1811 (*Bapt.* 1773, 220r).

Terme

V. *Cap del T.*, *Maldà*, *Vinaixa*.

Terraplè, lo

[ˈto ˌteraˈpte]

L'antiga bassa que hi havia hagut al final del Castell, tocant a les cases del carrer Major, va ser omplerta de terra i convertida en lloc d'esbarjo del col·legi. Els escolars l'anomenaven *lo Terraplè*.

Terratinents, los¹

«a la Coma de Fullea [...] tramuntana ab los Terratinents», «en la partida anomenada los Bassalls, [...] a migjorn ab los Terratinents», «al Puiggròs, [...] a tramuntana ab lo Terratinent» (*Capbr.* 1574, 9r, 54v i 64v); «a la Coma de Sant Pere, [...] a sol ixent y a migjorn ab los Terratinents», «a la partida anomenada al solà del Molí, [...] a tremuntana ab los Terratinents» (*Capbr.* 1607, 342v).

El topònim fa referència a la propietat de la font d'en Conill.

Terratinents, los²

«a la partida anomenada al solà del Molí, [...] a tremuntana ab los Terratinents» (*Capbr.* 1607, 392v).

Per la ubicació, aquesta peça de terra i l'anterior no poden ser la mateixa.

Terremoto, lo

[ˈto ˌtereˈmoto]

Era el renom d'una persona que tenia molt mal geni. La canalla, quan el veien, l'escarnien dient-li: «terr...» o bé simplement «rr...». Això feia que s'empipés, per a diversió dels infants impertinents.

Terrers

«Mossèn Bartomeu Terres, vicari» (*Fog.* 1553, II, p. 295).

Al Vilosell es documenta *Terrés* quatre vegades (1734-1766) (Pere, 2006, p. 321).

Terrós

«Bonaventura Tarrós y Pallicé, fadri, pagès, [...] de Puixgròs», any 1819 (*Matr.* 1791, 63r).

Tet

V. **Blasi del T.*, **Guerxo del T.*

Tet, cal

[ˈkaɫ ˈtɛt]

És al carrer de Santa Maria i abans tenia sortida a la plaça de l'Església; per la banda de dalt dona al racó de l'Abadia. Hi va néixer Joan Pons Garlandí, membre del Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya (1936). *La cabana de cal Tet*, a la partida de la Portella i propietat de Raimunda Pons, és amb coberta de volta de canó. Té 12,09 m² i fa 2,54 m d'alçària, 2,70 m d'amplada i 4,48 m de profunditat (Martín i Preixens, 2005, p. 326).

«Josep Pons Miret, 1865 (Tet)», «Ramon Poca Balcells [...] i Dolores Pons Garlandí (Tet), casats el [...] 1911», «Mercè Pons Cubiró (Tet), casats el 1943» (Poca, 2017, p. 24, 49 i 168); «Jaume Pons Garlandí, cal Tet», casament de l'any 1922 (*Spel.* 24, p. 15).

Hem localitzat el renom, per afèresi de *Baptista* o *Vicent*, en altres poblacions, com ara Fullea (Arbós, 2003, p. 162), la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 259) o bé Sant Feliu de Codines (Garcia-Pey, 2006, p. 544).

Tet del Vallons, cal

[tə ˈtɛd dɛɫ βaˈʎons]

«Ramon Pons, *alias* Tet del Ballons, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 162r).

Era una casa del carrer de Senan.

Teuler, lo forn

«l'expressada universitat té [...] un forn teuler, situat en lo pla de la Bassa, [...] a mitgdia y tremuntana ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1765, 19r).

El 1633 ja hi havia el forn. Els capbreus del 1692, 1717 i 1741 coincideixen amb la informació del 1765, segons la qual el forn de teules era al pla de la Bassa i afrontava al nord amb el camí de Montblanc. Encara hi ha part de la construcció. *Lo forn Teuler* o *de la Teula* és un topònim habitual en altres termes municipals,

com ara Ulldemolins, l'Albi (Pere i Amigó, 1997, p. 356, i Amigó i Pere, 2001, p. 434) o Vallclara (Pere, 2017, p. 213).

Teuleria, lo pati de la

«partida del Pla de la Bassa, [...] a sol ixent ab lo pati de la Teuleria, [...] a ponent y a tremuntana ab lo camí de Monblanch» (*Capbr.* 1717, 79r); «lo pati de la Teuleria» (*Capbr.* 1741, 12r); «una hera ab son corral y torreta, [...] a sol ixent ab lo pati de la Teuleria» (*Capbr.* 1765, 169v).

Es deu referir a l'espai de davant del forn Teuler. Igual que en el cas anterior, trobem topònims que mantenen el nom d'aquesta activitat industrial en altres viles properes, per exemple, Arbeca o els Omellons.²³⁴

Tílio, cal

«José Roitg, *alias* Tílio, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 183r).

Tilló

«Hijacinto Tilló, pagès, [...] de Fullea», «Ramon [...], de Fullea; fill ets del *quòndam* Pere Joan Tilló», any 1648 (*Matr.* 1636, 1v i 8v); «Maria [...], filla [...] dels *quòndam* Joseph Tilló y d'Agna Maria Taixidora [...], del Velusell», any 1656 (*Matr.* 1650, 5v, 16); «Josep Tilló Bernat [...]: emigrat a l'Espluga Calba; Rosa Tilló Vidal: emigrada a l'Espluga Calba», any 1810 (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 98).

A Fullea, el llinatge, documentat des del 1553, ha deixat rastre en la toponímia: *cal Tilló*, *lo pla del Tilló*, *la serra del Tilló*, *l'era del Tilló* i *la sort de na Tillona* (Arbós, 2003, p. 162-163); també hi és a Arbeca. Segons l'Idescat, és molt freqüent a les Garrigues.

Timbala, cal

[ˈkaɫ timˈbaɫə]

«Antoni Sesplugues Roig, de cal Timbala», any 1939 (Roig, 2014, p. 39); «Consol Sardà Espasa (Timbala)» (Poca, 2017, p. 155).

Era una casa del carrer de Senan, després de ca l'Espasa, que posteriorment va ser *ca l'Amadeo* i ara s'anomena *ca la Soledat*.

Timoneda

«Petrus Timoneda» (Perg. 1360); «Joseph [...], de Llorens, fill [...] de Pau Timoneda y de Josepha Timoneda y Anguera», any 1772 (*Matr.* 1699, 255v); «padrins: [...] Brígida Timoneda y Gaya», any 1774 (*Bapt.* 1773, 7v); «Dolores

234. Martín i Preixens (2005, p. 244 i 386) i Arbós, Ibarz i Piñol (2003, p. 146).

Només tres persones el porten de primer cognom: Josep, Pere i Antònia. Entre el primer Timoneda i el segon —aquest procedent de Llorenç de Rocafort i arribat a l'Espluga Calba per raó de matrimoni— documentats, hi ha més de quatre segles de diferència.

Era al carrer de Santa Maria i abans havia estat *cal Sargaire*. Una inscripció a la façana indica que la construcció és del 1718. La citació (*lo Tòfol del Cunyat*) deu contenir un error. *Lo corral de cal Tòfol* és al Mas Blanc², a prop de la pallissa de cal Repuny.

235. Pere (2006, p. 321, i 2013, p. 259) i Amigó i Pere (2001, p. 435).

«Joseph Torres, del Solà, dit lo Thomàs» (*Fund.* 1774, 118r); «Joseph Torres, del Solà, dit lo Tomàs, [...] fill, emperò, de Thomàs Torres, pagès», any 1781 (*Òbits* 1699, 137r); «Juan Torres, *alias* Tomàs, [...] calle del Solà» (*Apeo*, 97r); «Remei Castellet (Tomàs), Munda Roig Balsells (Tomàs)» (Poca, 2017, p. 162).

A les Borges Blanques hi ha *ca la Tomasa* (Ripollès, 2006, p. 195) i a la Pobla de Cérvoles, *cal Tomàs del Metge* (Pere, 2013, p. 260).

Tomasa

V. **Roca T.*

Ton

V. **Anton* o *T. del Rafel*.

Ton del Cunya, cal

[ˈkaɫ ˈtɒn deɫ ˈkunjə]

Situada al pati del Castell, és la casa que té un perxe que baixa cap al carrer Major. A un costat de l'arc del perxe hi havia cal Ton del Cunya i, a l'altre, l'Ajuntament i la presó, en la qual tancaven gent de manera provisional, per exemple, per un dia, i després els portaven cap a Lleida.

«Teresina Balsells Miret (Cuina, Pati Castell)» (Poca, 2017, p. 170).

L'antropònim *Ton* ha generat força noms de casa per aquestes contrades: a les Borges Blanques n'hi ha divuit que s'anomenen *cal Ton*, amb els corresponents apel·latius, i cinc, *cal Tonet* (Ripollès, 2006, p. 195-197).

Ton del Montblanc, cal

[ˈkaɫ ˈtɒn deɫ mumˈbɫən]

Era a l'avinguda de Pau Casals, on ara hi ha l'oficina de La Caixa i la sala de vetlles. El Ton era un pastisser de Montblanc. *L'era del Ton del Montblanc* és als Escabrrers.

Ton de les Perdius, lo

[ˈto ˈtɒn de ɫes parˈðiws]

Vivia al carrer de Fullea. El nom li venia d'un dia en què, de petit, a l'escola, el mestre li va preguntar com es deia. Ell va respondre: «Ton, per servi-l». El docent no el va sentir bé i va entendre: «Ton Perdiu». Els companys de classe es devien posar a riure i d'aleshores en endavant el van anomenar *lo Ton de les Perdius*. Era de ca la Providència; per tant, també se'l coneixia per *lo Ton de la Providència*. A Tarrés hem trobat el mateix renom, *lo Perdius* (Arbós, Ibarz i Piñol, 2003, p. 110).

Ton de la Pipa, lo [tɔ 'tɔn de tɐ 'pipə]
Era de cal Carreter.

Ton del Rei, cal ['kɐt 'tɔn deɫ 'rej]
«Sant Bonifaci 1958: [...] Dolors Roig Dalmau (Ton del Rei)» (Poca, 2017, p. 188); «Pau Roig Dalmau (Ton del Rei)» (Pocablog).

A la plaça de la Roca hi havia *cal Ton del Rei*, que abans havia estat *ca l'Isidro*. Primer havia estat corral i carnisseria, i després només hi va haver forn de pa.

Ton del Sesplugues, cal ['kɐt 'tɔn deɫ ses'pluɣes]
«Anton Farré (cal Ton del Sesplugues)», any 1887 (*Spel*. 26, p. 17).

Era una casa que feia de cafè, situada al mig de la plaça de l'Església, davant per davant d'aquesta, al costat de cal Roure. En acabar la Guerra Civil espanyola, com que el seu propietari (Pere Castañé i Balcells, de cal Ferrer) havia fugit a França, l'Ajuntament se n'apropià i la convertí en el local de la Falange (Poca, 2018, p. 42). Ara és *cal Jaume Xaparro*.

Tonet del Guardià, cal ['kɐt to'nɛd deɫ ɣwarð'iə]
El de cal Ferran va comprar cal Casanova i cal Tonet del Guardià, i hi va construir un molí d'oli. Ara el local és el bar, a la plaça del Pou.

Tonet del Marrigues, cal ['kɐt to'nɛd deɫ ma'riɣes]
És al carrer de Montblanc i també s'anomena *cal Marrigues d'Allà Dalt*. Abans era *cal Meriquildo*.

«Tonet Sabaté Domènech (Marrigues)» (Poca, 2017, p. 298).

Tonga
«Isabet Tonga, [...] filla [...] dels quòndam Pere Tonga [...], pagessos», any 1668 (*Matr.* 1650, 14v, 49).

La lectura no és segura.

Tongròs, cal ['kɐt toŋ'grɔs] / ['kɐt taŋ'grɔs]
És al carrer Major, tocant a cal Ferrer. *L'era del Tongròs* pot ser tant la que hi ha a la costa de la Bassa, a dalt al pla, com la de davant del cementiri, abans del corral de cal Ponç.

«del conocido por Anton Gros» (MN 1859, 152r); «Manila, durant la guerra de Filipines (1896-1898). [...] Jaume Palau Miret, Ton Gros», «Ha mort un

dels padrins de la bandera de l'Espluga Calba, [...] Josep Palau Vallverdú, [...] de cal Ton Gros», any 2004 (*Spel.* 22, p. 15, i 49, p. 27); «Palau Jaume, àlies Tongròs» (*Contribució* 1936).

Es pot sentir dir amb tanta freqüència *cal Tongròs* com *cal Tangròs*. L'adjectiu *gros*, precisant la forma i corpulència, és un renom que es troba arreu: *Tongròs* és un cognom existent a Manresa (DCBV).

Tongròs, lo xalet del

[tɔ tʃa'ɫed deɫ ton'grɔs] /

[tɔ tʃa'ɫed deɫ tan'grɔs]

És a peu de camí dels Omells, a continuació de la roca Llisa, pujant a mà dreta.

Tordera

«Foren compares Antich Tordera», any 1593 (*Bapt.* 1574, 33).

La padrina d'aquest bateig és dels Omellons i no queda clar si el padrí també n'és.

Tordi

«Francisco Borja, viudo, comerciant, [...] de Mon-roitg, fill [...] d'altre Francisco Borja y de Maria Borja y Tordi», any 1798 (*Matr.* 1791, 14v).

És un cognom present en vuitanta-vuit municipis italians.²³⁶

Torner

«Jacobus Torner et [...], syndici et procuratores universitatem hominum de Speluncha Calva» (Perg. 1345); «Berengarius Torner; [...] Guilelmi Torner; [...] Petrus Torner, filius Arnaldi; [...] Johanes Torner, del Mas; Johanes, eius filius» (Perg. 1360); «Thomasius Torner [...], Periconus Torner» (Perg. 1405/9); «Petri Torner», «Perico Torner» (*Capbr.* 1510, 27r i 31r); «Pericó Torner» (*Capbr.* 1574, 11r); «Tecla Tornera, viuda», any 1588 (*Matr.* 1580, 3r); «Ramon Torné, sabaté, fill [...] dels quòndam en Jacinto Torné [...], de Torà, bysbat de Solsona», any 1666, «en Jerònim [...], fill [...] dels quòndam Hjacinto Torné», any 1668 (*Matr.* 1650, 13v, 44, i 14v, 48); «Cicília Torné», any 1678 (*Òbits* 1650, 17r, 239); «Francisca Torner, donsellà», any 1687 (*Òbits* 1685, 2v, 6); «Rosa Morales²³⁷ y Torner», any 1722 (*Matr.* 1699, 180v); «Anton Sarrà y Torné», any 1831 (*Matr.* 1791, 94).

Apareixen alguns noms masculins: Arnau, Berenguer, Guillem, Jaume, Jeroni, Joan, Pere (i Pericó), Ramon i Tomàs, i tres de femenins: Cecília, Fran-

236. www.gens.info/italia/it/turismo-viaggi-e-tradizioni-italia#.W9CkLUszYdU i www.cognomix.it/mappe-dei-cognomi-italiani.

237. També podria ser Moragues (v. Morales).

cisca i Tecla. Alguns d'aquests estan escrits en la forma llatinitzada i declinada en nominatiu o bé genitiu: *Arnaldi*, *Berengarius*, *Guilelmi*, *Jacobus*, *Johanes*, *Periconus*, *Petrus* (o *Petri*) i *Thomasius*. Pel que fa a oficis, a part del de pagès, hem documentat el de sabater. Les formes anotades són *Torner*, amb exclusivitat fins al segle XVI, i *Torné*, alternant amb la primera forma a partir del segle XVII.

Torrat

«Maria Bernat Torrat, natural d'Espluga de Francolí» (Òbits 1903, 144r, 9).

Torrat, cal

[ˈkaɫ toˈrat]

És a la Raval.

«Maria Codines Solé, [...] Torrat», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7); «Josep Codines, de cal Torrat», any 1939 (Roig, 2014, p. 37); «José, *alias* Torrat» (*Repartment* 1942, 318r); «José, *alias* Torrat» (*Amillar.* 1945, 86v).

Torrat, lo lledoner del

[to ɫaðoˈne ðeɫ toˈrat]

És darrere de cal Bessó, ran del camí del Calvari. Era propietat de cal Torrat.

Torre

«Francisco Torra, rector», any 1850 (*Matr.* 1791, 185).

Francisco Torre consta com a rector en els matrimonis celebrats entre el 16 d'abril de 1850 i el 3 de maig de 1851. Havia regentat aquesta parròquia des del 1841. L'única grafia documentada és *Torra*.

Torre, la

«in partida vocats la Torre» (*Capbr.* 1510, 5r).

No sabem si té relació amb la partida que avui dia es coneix com *la Torreta*.

Torre de l'Estrada, la

[ɫa ˈtoɾa ɫasˈtɾaðɔ] / [ɫa ˈtoɾe ɫasˈtɾaðɔ]

S'anomenen així dues o tres finques que hi ha tocant a l'antiga masia de la torre de l'Estrada.

Torredeflot

[toɾaðeˈfɫot]

Hem documentat alguns noms masculins: Cosme, Joan, Joaquim, Josep i Lluís, i també uns quants de femenins: Antònia, Concepció, Dolors, Guadalupe, Maria, M. Assumpta, Mercè, Montserrat, Rosa i Victòria. Lluís Torredeflot i Pons, de cal Pau, va ser l'alcalde (1983-1991) que va fer construir l'actual edifici

de l'Ajuntament. Joan Torredelflot i Andreu, de cal Feliu, va ser batlle del 2006 al 2007. Actualment, set persones el porten de primer cognom.

«Joaquim, [...] hijo [...] de [...] Juan Torredelflot Pintor, de Massoteras, y Encarnación Pasqual Balcells», any 1909 (*Bapt.* 1892, 401); «Joan Ramon Pons Torradeflot», «Carme Pons Torredelflot», «Antonio Roig Torredelflot», «Teresa Roig Torradeflot» (*Naix.* 1934, 2r, 20; 50r, 10; 115r, 9, i 145r, 3); «José Torredelflot P.», «Torredelflot Pascual, Joaquín» (*Amillar.* 1945, 24v i 81v); «Francisco Roig Torradeflot», «Rosa Torradeflot Ribes», «Maria Asunta Torradeflot Ribes», «Concepción Torradeflot Ribes» (*Naix.* 1945, 14v, 12; 76r, 5; 84v, 11, i 99v); «Defuncions: Dolors Torradeflot i Pasqual», any 1969 (*J. Llort* 1993, p. 49); «Torradeflot Gabarra, Oriol» (*Padró* 2013, p. 10).

Les dues grafies anotades són *Torradeflot* i *Torredelflot*, amb predomini de la primera.

Torredelles

«Teresa Vilardell Torredellas, [...] de Colldetenes» (*Òbits* 1921, 62r, 17); «D. hermanas dominicas; [...] contribución a nombre de Teresa Vilardell Torredellà» (*Repartiment* 1942, 139r).

És el llinatge d'una de les monges dominiques, originària de Calldetenes (Osona), que van exercir l'ensenyament dins l'edifici del Castell. Les dues grafies amb què es documenta són: *Torredellà* i *Torredellas*.

Torrella

«sor. gran conservador fra Joan Torrella», any 1590, «Elionor Torrella, neboda de Jonot Torrella, gran conservador de la religió de Sant Joan», any 1596 (*Matr.* 1580, 4r i 5v); «Joannes Torrella, fuit magnus conservator religionis Sti. Joannis Hieor. et comor. Spellunce Calve, de Torres de Segre, de Selma y Aiguaviva [...] et, post eius mortem, domus sua fuit velociter expolliata», any 1597 (*Òbits* 1574, 11r).

Joan Torrella, gran comanador de l'Espluga Calba, va morir el 20 de setembre de 1596, prop dels vuitanta anys, i fou sepultat el dia de Sant Mateu. El llinatge provenia de Torroella de Montgrí. La citació del 1597 detalla les possessions de la comanda en aquell moment: l'Espluga Calba, Torres de Segre, Selma i Aiguaviva; també especifica que, després de la mort, li va ser espoliada ràpidament la casa.

Torrelles

«en Franceschs [...], fill [...] de l'honorable en Joan Torrelles, [...] de Nalech», any 1670, «Josepha Torrelles y Bosch, [...] de Nalech», any 1694 (*Matr.* 1650, 15v, 52, i 42v, 33); «Francesch Torrelles, pastó de Ramon Gaya», any 1671

(*Òbits* 1650, 12r, 101); «Franca. [...], filla [...] de March Valls, pagès, [...] y Josepha Valls y Torrelles», any 1724 (*Matr.* 1699, 183v-184r); «Joseph Retg y Torrelles», any 1806 (*Matr.* 1791, 24r).

Hem localitzat dos noms: Francesc i Josepa. Es relaciona amb diversos topònims de la nostra geografia: Torrelles de Foix, de Salanca, del Camp, de Llobregat i altres Torrelles que han donat nom a partides de diferents termes municipals, com ara a Vimbodí (DCVB). Al Vilosell està documentat entre el 1734 i el 1849 (Pere, 2006, p. 325). A la Cerdanya i al Rosselló la presència és abundant (Peytaví, 2010, annex 1).

Torrells

«Francisca Montmany Torrells» (*Òbits* 1898, 127, 37).

Torremadé

«un fill [...] de Joan Sesplugas, pagès, y de Francisca Sesplugas y Torramadé [...]»: Joan», any 1804, «Maria Antònia Sesplugues y Torramadé», any 1808 (*Bapt.* 1773, 189v i 210v); «Ramon Sesplugues, fill de Joan Sesplugues y de Francisca Sesplugues y Torramadé», any 1814 (*Confirm.* 1797, 315v, 61); «Joseph [...], fill [...] d'Anton Balcells, de la present, y de Serafina Torremadé, de Maldà», any 1840 (*Bapt.* 1824, 258); «Maria Sesplugues y Torramadé» (*Òbits* 1875, 68, 13); «Maria Ana Torremadé» (*Òbits* 1880, 36, 38); «José Balcells Torremadé» (*Repertiment* 1942).

Apareix només un nom d'home amb aquest cognom: Josep, M., i quatre de dona: Anna, Francisca, Serafina i Teresa. Les grafies anotades són: *Torramade* i *Torremade*, amb accent o sense.

Torrent

«una filla d'en Pere Torrent, farrer, [...]»: Àngela Beneta», any 1576 (*Bapt.* 1574, 8); «Juan Torrent Capdevila [...], de Juneda» (*Matr.* 1939, 82, 13).

Els prenom documentats són Joan, Pere i Àngela Beneta.

Torrent, lo

[to to'ren]

La partida és al tomb del Cerdà, al costat del Gorg. Les afrontacions de les citacions documentals són: la síquia del Molí i el camí de la Devesa. La segona citació del 1574 desorienta una mica. Hem d'entendre que parla d'*Aigües Vives*² referint-se a tot el Fondo, fins passat el nucli urbà. Ara, en canvi, només s'entén per *Aigües Vives*² la part més oriental de l'antic curs fluvial, al terme dels Omells.

«a la partida dita dels Horts [...], a migjorn ab Pere Valls, mijensant lo torrent», «a la partida dita d'Aygües Vives [...], a migjorn ab lo torrent» (*Capbr.* 1574, 17r i 78r); «a la partida dels Horts [...], a migjorn ab Joan Valls, mijensant lo torrent» (*Capbr.* 1607, 337r); «lo torrent» (*Capbr.* 1633, 48v); «partida dels Horts o de la Coma del Molí [...], a mitgdia ab lo torrent» (*Capbr.* 1669, 69v); «lo Torrent, [...] a tremuntana ab la séquia que va al Molí», «lo torrent» (*Capbr.* 1717, 66v, 67v); «Torrent, [...] por mediodía con el camino de la Debesa [...] y por norte con la Asequia», «Torret, [...] por mediodía con camino de la Debesa» (*Apeo*, 94r, 123r i 164r); «partida: Torrent» (*Repartment* 1942, 15r); «Partida: [...] Torrent» (*Amillar.* 1945, 54v).

El nom que designava el curs d'aigua a què fa referència la partida ha desaparegut, potser amb la disminució del cabal. Només el trobem com a tal en la documentació més antiga. Més endavant se'n va dir *la síquia*. Atribuïm el nom *Torret* a un error de l'escrivà. El topònim existeix en la majoria de municipis propers, fossilitzat en els noms de les partides corresponents: a Fullea (limita amb la de Sant Pere, la Cavallera i el terme de l'Espluga Calba), a l'Albagés, al Vilosell, a la Pobla de Cérvoles, a Ulldemolins i a l'Albi.²³⁸

Torrent, la síquia del

[ʎa 'sikia ðet to'ren]

És anant cap als Omellons, la de la Peixera, a la partida del Torrent. De fet, és la síquia del Fondo.

«en partida del Gorch o del Sitjar, [...] a mitgdia ab lo camí de l'Albi [...] y a tremuntana ab la síquia del Torrent», «partida dels Horts, [...] a mitgdia ab lo camí de Vinaixa y part ab lo torrent, [...] y a tremuntana ab la síquia que va l'aygua al Molí», «farraginal [...] en la partida de la Torta, [...] a sol ixent ab lo camí que va a Arbeca, a mitgdia ab lo camí de l'Albi [...] y a tremuntana ab la síquia» (*Capbr.* 1765, 26r, 138v i 162v).

Torrents

«testimonis: Bartomeu Torens», any 1595 (*Matr.* 1580, 5v); «Anton Torrents, fadrí, pagès, fill [...] de Raymunda Espinosa [...], de Bellpuig», any 1812, «Joseph Torrents y Coca [...], de Sant Martí de Maldà», any 1825 (*Matr.* 1791, 40v i 73r); «Jaime Roig Torrents», «José María Roig Torrents» (*Òbits* 1912, 28r, 6, i 148r, 25); «José Roig Torrents» (*Naix.* 1921, 14v, 6); «Ramona Roig Torrents» (*Matr.* 1939, 82r, 13); «don Antonio Roig Torrents» (*Naix.* 1945, 42v, 3).

Hem localitzat quatre noms d'home: Anton, Bartomeu, Josep i Santiago. El trobem documentat, el 1497, a Juneda (*Fog.* 1497); el 1527, a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 439), i, el 1553, a Vinaixa (*Fog.* 1553). Les grafies anotades són: *Torens*, *Torrents* i *Torrents*, amb predomini de la segona.

238. Arbós (2003, p. 165), Pere (2006, p. 325, i 2013, p. 262), Pere i Amigó (1997, p. 361) i Amigó i Pere (2001, p. 438).

Torres¹

V. **Mas d'en T.*, **Miquel T.*, **Vicent (del T.)*.

Torres²

[ˈtores]

Hem localitzat noms d'home en gran abundància: Antoni (i Anton), Arnau, Bartomeu, Baptista (i Batista), Blasi (i Blai), Bonaventura, Cristòfol, Damià, Dionisi, Emilià, Emilio, Emmanuel, Esteve, Ferran, Francesc, Francisco, Higini, Ignasi, Isidro, Jaume, Jaume Joan, Jaume Ramon, Jeroni, Joan, Josep, Josep Antoni, Llorenç, Lluís, Magí, Manuel, Marc, Marian (o Mariano), Mateu, Maties, Miquel, Pau, Pau Benet, Pere, Pere Jaume, Pere Joan, Rafel, Ramon (i Raimon), Salvador, Silvestre, Tomàs i Vicent, i també una gran quantitat de dona: Adelaida, Agnès, Anna (i Agna M.), Antònia, Artèmia, Baltasara, Benedicta, Càndia, Carme, Caterina, Cecília, Coloma, Concepció, Elisabet Joana, Estrella, Florentina, Francisca, Genoveva, Gertrudis, Isabet, Joana (i Juanita), Josefina, Josepa, Leocàdia, Lluïsa, Lurdes, Magdalena, Marcellina, Margarida, Maria, M. Àngela, M. Assumpta, M. Ignàsia, M. Rosa, Mariagna (o Marianna), Marina, Mercè, Paquita, Pasquala, Petronilla, Pilar, Quitèria, Raimunda, Ramona, Tecla, Teresa, Trinitat, Ventura i Victòria. En els documents més antics les formes estan llatinitzades: *Anthonius*, *Arnaldus*, *Joannes*, *Laurentius*, *Petrus* o *Raymundus*.

Quant a oficis, a més del de pagès, apareix el de mestre de cases, metge, vi-drier i estudiant de filosofia. En el fogatge del 1497, hi consta un Torres com a batlle. Jaume Torres, de cal Blasi, n'era en el moment de la col·locació de la primera pedra de les obres de l'església nova. Juan Torres i Roca, de cal Pastor, va ser-ne de l'1 de febrer de 1959 fins al 9 de gener de 1969. Actualment, nou persones el porten de primer cognom.

«Raymundus Torres» (Perg. 1360); «Petrus Torres [...], Arnaldus Torres» (Perg. 1405/9); «a-n Johan Torres» (Visita 1450, 109r); «en Torres, balle» (Fog. 1497, p. 292); «Laurentius Torres [...], Anthonius Torres [...], Joannes Torres» (Capbr. 1510, 2v); «Miquel Torres» (Fog. 1553, vol. II, p. 295); «Joana Torres», any 1597 (Matr. 1580, 6r); «Colloma Torres» (Roser 1600, 27v); «Pere Torres» (Capbr. 1633, 27r); «Sicillia Torres», any 1636 (Bapt. 1624, 29v); «Pau Torres», any 1665, «Pere Joan Torres», any 1670 (Òbits 1650, 8r, 65, i 11v, 47); «Silvestre Torres» (Capbr. 1669, 47v); «Jaume Torres», any 1672 (Matr. 1650, 17r); «Ventura Torres, filla de Barthomeu Torres» (Confirm. 1688, 2r, 34); «Christòfol Torres» (Capbr. 1692, 64v); «Manuel Torres» (Capbr. 1717, 12v); «Jaume Torres», «Blasi Torres» (Capbr. 1741, 18v i 45v); «Christòfol Torres», «Pau Torres» (Capbr. 1765, 146r i 183r); «Jaume Joan Torres, pagès», any 1780, «Maria Torres y Nurriols», any 1796 (Bapt. 1773, 45r i 139r); «Ramon Monmany y Torres», any 1835 (Bapt. 1824, 190); «Vicente Torres», «Isidro Torres», «Matías Torres» (Apeo, 18r, 28r i 223r); «Jaime Orteu Torres» (Amillar. 1945, 93r); «José Torres Valverdú» (Naix. 1945, 54v, 7).

Torres, la bassa d'en

«dita universitat té [...], en la partida de la Coma de Fullea, dos basses, l'huna dita la bassa Salvadora y l'altra la bassa d'en Torres» (*Capbr.* 1633, 21r); «la bassa d'en Torres» (*Capbr.* 1717, 10r); «dos bassas, [...] l'altra dita d'en Torres» (*Capbr.* 1741, 10r); «dos bassas [...] anomenadas, [...] l'altra del Torres, en lo tros de Ramon Arbonès» (*Capbr.* 1765, 18v).

Tant la bassa Salvadora com la d'en Torres, totes dues a la Coma de Fullea, eren de propietat municipal.

Torres, la font d'en

«Coma de Fullea [...] una font que posseheix Miquel Torres» (*Capbr.* 1574, 29v).

El 1574, localitzem el propietari de la finca de la Coma de Fullea, on hi devia haver la bassa i la font, Miquel Torres. En dates posteriors, la finca pertany a Gregori Gaya (1669) o a Ramon Arbonès (1765).

Torres, la serra d'en

«a la Portella, [...] a migjorn ab l'aiguavessant de la serra d'en Torres» (*Capbr.* 1607, 238v).

Aquesta serra de la Portella devia ser una altra de les propietats de Miquel Torres.

Torreta, la

[ʎa to'reto]

Segons els informants, és una partida de Maldà, que els veïns d'aquell municipi anomenen *lo Mas de la Rata*; segons el mapa de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), queda cap al terme de l'Espluga Calba i *lo Mas de la Rata* ve a continuació, entrat el de Maldà. La citació s'ha de referir a una altra finca amb el mateix nom, perquè el camí de la Devesa no és cap a Maldà, sinó cap als Omellons.

«Era, campa; [...] Torreta, [...] por oriente con el camino de la Debesa» (*Apeo*, 58r).

És un topònim àmpliament documentat arreu del territori. Una de les accepcions del nom comú *torre*, recollida a Bellpuig, Aitona i Gandesa, és la de 'caseta que es construeix a l'horta per a guardar eines' (DCVB). En altres poblacions, *Torreta* remet a antigues torres de vigilància: a les Avellanes, Balaguer, Vilanova de Meià, Os de Balaguer, Bellmunt i els Plans de Sió (Turull, 2007, p. 119). A Senan també hi ha la partida de *la Torreta*, però és a la part de les Cogirimells, és a dir, que no toca amb el terme de l'Espluga Calba (Vallverdú, 1995, p. 38). Plantejem que *la Torreta* pugui ser l'antic *mas de la Rata*.

Torretes

V. **Viuda T.*

Torroella

«don Ramon Ferraté Torruella, [...] labrador y vecino de Montblanch» (*Matr.* 1908, 40r, 4).

Torroja, (de)

«Raimundi de Torrogia» (Perg. 1183); «Raymunda [...], filla [...] de Miquel Torroja, pagès, de Ciutadilla, y d'Antònia Binefa», any 1755, «Thomàs Agustí y Torroja», any 1764 (*Matr.* 1699, 213v-214r i 231r-v).

Hem localitzat un parell de noms: Ramon (en la forma llatinitzada i declinada en genitiu: *Raimundi*) i Raimunda. El llinatge només apareix el 1183 un cop i, sis segles més tard, el retrobem, puntualment, per raó de matrimoni, procedent de Ciutadilla. Les grafies enregistrades són: *Torrogia* i *Torroja*.

Tort, cal

«Ramon Farré, *alias* Tort, [...] calle de Fullea» (*Apeo*, 127r).

Torta

V. **Coma de la (o na) T.*

Torta, la

[ˈla ˈtɔrtɔ]

La partida es troba al fondo dels Omells, sortint del poble, abans de l'Abeurada, després de la casa del Tongròs. Suposem que és equivalent a la que en altres documents, no més enllà del 1765, s'anomena *la Coma de la Torta*. Hem documentat a la partida de la Torta una *mormoria* (1652). El nom ha de referir-se a la *morberia*, 'edifici on s'hospitalitzaven els malalts de pesta o d'altra malaltia contagiosa' (DCVB).

«la partida dicta la Torta» (*Capbr.* 1510, 7r); «a la Torta, [...] a sol yxent ab la çíquia que va al Molí» (*Capbr.* 1574, 72v); «partida de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí de Sanant [...] y a tremuntana ab l'ayguavessant de la Torta» (*Capbr.* 1633, 31v); «mori, del contaigi, a la mormoria, [...]». Son cadàver fou enterrat allí mateix. I la mormoria ere a la cassa de la sora, a la Torta», any 1652 (*Òbits* 1650, 4v, 31); «la partida de la Torta», «partida de na Torta» (*Capbr.* 1669, 53v i 55v); «a la partida dita la Torta, a la Peixera» (MN 1697, 3/8/1716); «partida de la Torta, [...] devant del present Castell» (*Capbr.* 1717, 35r); «la universitat jadia té [...] una pessa de terra [...] en la partida de la Torta», «partida de la Torta o ayguavesant, [...] a mitgdia ab lo camí de Sanant» (*Capbr.* 1765, 19r i 46v); «Torta [...] y por norte con el camino dels Omells» (*Apeo*, 43r).

En una de les citacions (1669) apareix l'article personal, *na Torta*. L'adjectiu *tortes* té, afegit al substantiu *aigües*, un sentit totalment oposat a *vives*, que és sinònim de *ràpides*, *mogudes*. Efectivament, *la Torta* és la continuació del fondo d'*Aigües Vives* i s'ubica en una zona planera, en què el curs fluvial, quan era actiu, devia estanyar-se. És un nom que abunda en la toponímia del país (OnCat, vol. II, p. 39b37-53): a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 439-440), una partida s'anomena de la mateixa manera; també a Sant Feliu de Codines (*les Tortes*) (Garcia-Pey, 2006, p. 562).

Torta, lo camí de la

«a migjorn ab lo camí q. va a la Torta y part ab la bassa Dolç [...] e a tramuntana ab lo camí que va als Omells de na Gaya», «al Pla de la Bassa, [...] a tramuntana ab lo camí de la Torta» (*Capbr.* 1574, 13r i 29r); «lo camí de las Tortas» (*Capbr.* 1607, 257v); «lo camí de la Torta» (*Capbr.* 1633, 173r); «en la partida de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí de Montblanch [...] y a tremuntana ab lo camí de la Torta o de Sanant» (*Capbr.* 1765, 211r); «Tortas; [...] mediodía, camino Tortas» (*Amillar.* 1945, 15v).

Ha de referir-se al camí dels Omells.

Torta, l'obac de la, o l'Obac

[ʔawβag de ʔa 'tortɔ]

Comença al camí del carrer de Senan i va cap als Escabrrers. El capbreu de 1741 el situa dins de la partida de la Torta; el de 1765 identifica *l'obac de la Torta* i la partida d'*Aigües Vives*². Pel que deduïm del darrer capbreu, l'aiguavessant de la Torta és el que s'anomenava *l'obac de Sant Blasi*.

«als hubacs de na Torta» (*Capbr.* 1510, 9v); «a l'obach de la Torta», «davant la vila, una peça de terra [...] anomenada l'Obach» (*Capbr.* 1574, 57r i 67v); «partida de la Torta, una pessa de terra dita l'Obach» (*Capbr.* 1741, 12v); «en la partida anomenada de l'Ubach, [...] a sol ixent ab lo terme de Sanant», «en la partida de l'ubach de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí de Montblanch» (*Capbr.* 1765, 22r i 23r); «campa: [...] Aubach», «Aubach, [...] por poniente con balsa del Molino y por norte con camino de Sanan», «aubach de la Torta, [...] por norte con camino de Sanan» (*Apeo*, 149r, 150r i 174r); «partida: Aubach», «finca: Aubach, partida: Torta» (*Repartiment* 1942, 12r i 84r).

L'especificació *de la Torta* es va perdent, i després del 1765 ja només se'n diu *l'Obac*. A més, en la documentació, a partir d'aquesta data, es produeix la diftongació de la *o* inicial del genèric, *Aubach*, que fins aleshores havíem trobat com a *Obach* o *Ubach*. En el primer document (1510) l'article usat és el personal, *na Torta*, i el genèric es presenta en plural, *los ubacs*.

V. t. **Sant Blasi, l'obac de*; **Coma de la Torta, l'obac de la, o l'Obac*.

Torta, lo solà de la

«en la partida al solà de la Torta» (*Capbr.* 1692, 34r); «a la partida del solà de la Torta» (*Capbr.* 1717, 128r); «en la partida del solà de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí dels Homells» (*Capbr.* 1765, 165v).

Segons la citació del 1765, la part solana de la Torta tenia al sud el camí dels Omells. Ha de ser una zona bastant més petita que l'obac, perquè el nom només apareix en tres ocasions.

Torta, lo tros de la

«aquell troç anomenat lo troç de la Torta [...], al dit lloch appellat de la Torta» (*Capbr.* 1574, 13r); «partida de la Torta, una pessa de terra anomenada lo tros de la Torta» (*Capbr.* 1633, 23r); «tros de la Torta» (MN 1697, 7/12/1720); «Partida: [...] sort de la Torta» (*Amillar.* 1945, 60r).

No tenim la seguretat que *la sort de la Torta* sigui la mateixa peça de terra que *lo tros de la Torta*, perquè la citació enregistrada és tres segles posterior a les altres.

Torta de Més Amunt, la

«Torta Més Amunt, [...] partida: Torta, [...] norte, camino de Omells» (*Repartiment* 1942, 265r).

Si té al nord el camí dels Omells, ha de ser una peça de terra de l'obac de la Torta.

Tossal

V. **Eres del T. Gros*, **Puiggròs*, **Redemú*.

Tossal del Castell del Senyor Comanador, lo

«la partida del Tossal del Castell de dit Sr. Comanador» (*Capbr.* 1717, 9r); «a la partida del Tossal del Castell de dit Sr. Comanador y al Camí de Fuleda» (*Capbr.* 1741, 10r); «partida del Tosal del Castell del Señor Comanador» (*Capbr.* 1765, 18v).

Per les afrontacions, havia de ser equivalent a la partida anteriorment anomenada *la Bassa* o *la Bassa Dolç*, o potser una part d'aquesta, i que amb posterioritat rebria el nom de *lo Camí de Fuleda*.

Tossal Figuera, lo

«al Tosal Figuera» (*Capbr.* 1510, 31r); «a la partida nomenada al Toçal Figuera» (*Capbr.* 1574, 11r); «partida del tossal Figuera, [...] a mitgdia ab l'ayguaves-

sant del tossal» (*Capbr.* 1692, 87r); «a la partida del Tossal Figuera» (*Capbr.* 1717, 50v); «partida del Tosal Figuera, [...] a mitgdia ab ayguavesant del tossal» (*Capbr.* 1741, 37v); «finca: Tosal Figuera, partida: Portella» (*Repartiment* 1942, 80r).

Tossal Figuera, la serra del

«en la partida la Coma del Pou, [...] a sol ixent ab lo camí de Binaixa, a mitgdia ab l'ayguavesant de la serra del Tossal Figuera» (*Capbr.* 1692, 14v); «l'ayguavessant de la serra del Tossal Figuera» (*Capbr.* 1717, 89v); «l'ayguavessant de la serra del Tosal Figuera» (*Capbr.* 1741, 15v); «l'ayguavesant de la serra del Tossal Figuera» (*Capbr.* 1765, 133r).

Tossal Gros, lo

[lo to'sal 'ɣros]

Pujant per la Costa del Mas es fa cap a la Coma de Sant Pere, i a dalt a l'esquerra, abans d'arribar als Bassals, hi ha el Tossal Gros. Agafant el camí de la Coma de Sant Pere a la carretera de Fullea, la partida està situada a la dreia.

«la partida del Tossal Gros» (*Capbr.* 1717, 62r); «partida del Tosal Gros» (*Capbr.* 1741, 42r); «la partida del Tosal Gros» (*Capbr.* 1765, 128r); «Viña, yermo; [...] Tosal Gros», «Viña y olivos, viña, yermo; [...] Tosal Gros» (*Apeo*, 57r i 135r); «Partida Tosal Gros» (*Comitè* 1936, 61r); «finca: Tosal Gros, [...] partida: Coma San Pere», «partida: Tosal Gros» (*Repartiment* 1942, 20r i 103r).

Com a nom de partida, també l'hem localitzat a l'Albi (Amigó i Pere, 2001, p. 440), Arbeca (Satorra, 2003, p. 176) i Vallclara (Pere, 2017, p. 214).

V. t. *Gros, lo tossal*.

Tossal d'en Tella, lo

«vinea situs al Tosal d'en Tella», «al Tosal d'en Tela; affs. cum vico quo itur a Monblanch» (*Capbr.* 1510, 16r i 27r).

Tossalet o Tossal Blanc, la serra del

«a la partida dels Spilars, [...] a tremuntana ab l'ayguavessant de la serra del Tossalet Blanch» (*Capbr.* 1692, 59v); «ab ayguavessant de la serra del Tossalet Blanch» (*Capbr.* 1741, 78v); «l'ayguavesant de la serra del Tosal Blanch» (*Capbr.* 1765, 29r).

Per més que el nom podria fer relacionar el topònim amb el desaparegut mas Blanc i l'actual partida homònima, les afrontacions ho desmenteixen. El tossalet se situa al nord dels Espilars; per tant, tocant a Maldà, si no ja dins. En canvi, el fondo del Mas Blanc² queda a la part sud-oest del terme municipal. Descartada la relació directa entre tots dos noms, podem suposar que fa referència a algun tret característic del paisatge comú a tots dos indrets. Són in comptables els noms de

lloc formats amb l'adjectiu *blanc* i els seus derivats, especialment freqüent en accidents orogràfics (OnCat, vol. III, p. 46a-20b).

Tost

«Joseph [...], pagès, natural de Cervià, fill [...] de Joseph Tost y Thecla Gasol», any 1838 (*Matr.* 1791, 132).

El trobem documentat, el 1302, al Vilosell; el 1369, a l'Albi; el 1497, a l'Albi i a Cervià, i, el 1553, a l'Albi, a Cervià i a Arbeka.²³⁹

Tost, cal

[ˈkaɫ ˈtost]

Devia ser on vivia l'únic personatge que tenim documentat amb aquest llinatge, procedent de Cervià, on hi ha el mateix nom de casa.

Tramega, cal

[ˈkaɫ traˈmɛɣɔ]

«Tòfol Bellmunt Altisent (Tramega)», any 1920 (Poca, 2017, p. 104); «herederos de alias Tramega» (*Repartiment* 1942, 224r); «herederos Tranega» (*Amillar.* 1945, 63v); «Ramon Josep Bellmunt Altisent, de cal Tromega; Miquel Bellmunt Altisent, de cal Tromega», any 1939, «Vicenç Bellmunt Altisent, de cal Tramega», anys 1940 (Roig, 2014, p. 37 i 40).

Inicialment era una part de cal Vallons, la banda de baix, que toca a cal Ponç, i després va ser al carrer de Fullea. És un nom de casa també documentat a Solivella (Moreu-Rey, 1991, p. 187) i a Arbeka (Sans, Pau i Junyent, 2014, p. 163).

Trampa, cal

[ˈkaɫ ˈtrampɔ]

És al carrer de Santa Maria. També se'n deia *cal Rosset* i *ca la Conxita*. A un membre de la família l'anomenaven *lo Trampa del Rosset*. A l'Albi hi ha el mateix nom de casa (Amigó i Pere, 2001, p. 441).

V. t. *Rosset, cal*; **Conxita, ca la*.

Traver

«Gabriel Traver, çabater, habitant en Montblanc, fill ets dels quòndam Gabriel Traver, pagès», any 1649 (*Matr.* 1636, 9v).

Travessa lo d'Arbeka als Omells de na Gaia, lo camí que

«lo camí *que* travessa al d'Arbeka als Homells de na Gaya va discorrent tota serra amunt» (*Capbr.* 1717, 4v); «ab lo camí que travessa al d'Arbeka y va als

239. Pere (2006, p. 328), Amigó i Pere (2001, p. 441), *Fog.* 1497 i *Fog.* 1553.

Homells de na Gaya, va discorrent tota serra amunt ayguavessant fins a arribar al coll de Batallots» (*Capbr.* 1765, 7r).

La referència condueix al límit del terme de l'Espluga Calba per la banda del nord-est; potser era el mateix que *lo camí de Maldà*.

Tremolins, cal [ˈkaɫ tramuˈtins]

«carrer de Montblanc: [...] Cuina (Tremolins)» (Poca, 2017, p. 31).

Era al racó del carrer de Montblanc, de cal Cunya.

Trencapinyes, cal [ˈkaɫ trɛŋkaˈpiɲes]

És al carrer de Fullea. *L'era del Trencapinyes* és al Grau, al coll del Mateu.

«Mossèn Jaume Gabarra Pubill, de cal Trencapinyes, rep l'ordenació sacerdotal en la nostra església parroquial», any 1957, «Maria Rosa Gabarra, de cal Trencapinyes» (*Spel.* 9, p. 20, i 48, p. 17); «Ramon Gabarra Cunillera, de cal Trencapinyes», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 62).

Durant la segona meitat del segle XIX, els molins d'oli de l'Espluga Calba necessitaven pinyes seques per als fornals que escalfaven l'aigua. Els infants anaven a collir-ne i les portaven als molins. L'amo els pagava donant-los rostes. A un d'ells, que era el que en collia més, els altres començaren a anomenar-lo *Trencapinyes* (Amat, 1990, p. 230).

Tres, cal [ˈkaɫ ˈtɾes]

«Jaime, alias Tres» (*Repartiment* 1942, 81r); «Jaime Vallverdú, alias Tres» (*Amillar.* 1945, 72v).

Era al carrer Major, en el punt en què tomba amb l'avinguda de Pau Casals, que després va ser *cal Salvadoret*. És famosa l'anècdota que tenia per protagonista el Jaume de cal Tres. Era el conductor del tramvia 29 a Barcelona i la seva dona era la Marieta de cal Sèguil. Un grup de joves de l'Espluga s'asseien al final de l'esmentat transport públic i l'increpaven: «Jaume-l Tres, on tens la Sèguila?». Ell, que no els aconseguia veure mentre conduïa, s'estranyava que a la capital tingués uns coneguts tan inoportuns. Pot tenir a veure amb la masculinització del nom *Teresa*, pronunciat *Tresa*. El llinatge *Terès* existeix a Alguaire, l'Espluga de Francolí, Manresa, Sant Martí de Maldà, Tàrraga, el Vilosell, etc. (DCVB), però no l'hem documentat a l'Espluga Calba.

Tres Esplugues, lo jardí de les [tɔ dʒaˈɾði ðe tɐs ˈtɾɛz esˈpluɣɐs]

És un trosset ajardinat que hi ha a la confluència del carrer de Fullea amb el Redemú, amb una placa inaugural del 10 de maig de 1998.

Tresa

V. **Jaume de la T.*

Tresa o Treseta de l'Esteve, ca la [ˈka ʎa ˈtreza ʎ asˈteβe]

Era una casa del carrer Major, tocant a cal Xon, que ara és de cal Picamixó.

Tresa Rica, la

[ˈka ʎa ˈtreza ˈrikə]

Era de *cal Joan del Cabeça*.

Tresó

V. **Carreter del T.*

Tresó, cal, o ca la Marieta del Tresó [ˈkaʎ treˈzo] o [ˈka ʎa mariˈeta ʎ treˈzo]

És al carrer de Montblanc. Una inscripció a la pedra de la façana data la construcció del 1763. *Tresó* sembla un forma diminutiva, potser de *cal Tres* o bé un hipocorístic de *Teresa*. També existeix la masculinització del nom, com ara *lo Tereso* o *lo Bep del Tereso*, a Granyena de les Garrigues (Esquerda i Duaigües, 2016, p. 236 i 239).

«Rita Farré Sayrach (l'Espluga Calba, 21-7-1903), coneguda com de cal Tresó» (Sayrach, 2009, p. 141); «Ramon Sardà (Tresó)», any 1932, «Collegi Germanes Dominiques (1945) [...] Ignasi Sardà (Tresó)» (Poca, 2017, p. 113 i 196); «Jaime Sardà Saltó (Tresó)» (*Amillar*. 1945, 70v).

Tresonet, cal

[ˈkaʎ trezoˈnet]

«Jaume Sardà Farré, de cal Tresonet», any 1939 (Roig, 2014, p. 39).

Era al carrer de Santa Maria, tocant a cal Feliu. El Tresonet era el fill del Tresó.

Trilla

«en Pere Pugoll, viudo, [...] de la quòndam Maria Pugoll y Trilla», any 1678 (*Matr.* 1650, 25v, 78); «Francisco Trilla, pagès, de Vilanova de la Barca», any 1708 (*Òbits* 1699, 5r); «Jaume [...], fill [...] d'Isidro Fabregat y Francisca Fabregat y Trilla, [...] d'Albió», any 1763 (*Matr.* 1699, 229r); «Francisca Trilla, viuda de Salvador Trilla, de Bellpuig», any 1805 (*Matr.* 1791, 22r); «Trilla Feliu, Carmen, vecina San Martí Maldà» (*Amillar*. 1945, 100v).

Hem documentat un nom d'home: Francisco, i tres de dona: Carme, Francisca i Maria.

Tripala

«Matrimonis: [...] 1904, Ramon Carre Tripala i Gertrudis Teixido Pons» (*Spel.* 48, p. 23).

Tristà

«padrins: [...] Geltrúdias [...] Saltó y Tristà, habitant [...] de l'Espluga Calba», any 1698 (*Bapt.* 1685, 31v, 21).

Tristà, lo

«se ha exercida justícia criminal en dita vila per haver fet penjar y escorterar per orde de dit senyor Comanador Lorens Esteva y altre quis deya Tristà per sobrenom», any 1660 (Miret, 2006, p. 482).

En la visita que el gran prior Torrelles practicà a la comanda de l'Espluga Calba el 1660, el batlle i els prohoms manifestaren que s'havien executat uns presos, un dels quals tenia aquest sobrenom.

Tristany

«Teresa Tristany Bascons» (*Matr.* 1872, 2v, 14); «Teresa Tristany Marcons, natural de Su, término municipal de Pinós» (*Òbits* 1898, 173r, 32).

Tro, cal

«padrins: Antoni Balçells, dit lo Tro, pagès», any 1644 (*Bapt.* 1624, 45v, núm. 119); «Margarida [...], muller que fou del quòndam Joan Balçells, de la Plaçeta, dit lo Tro», any 1643 (*Òbits* 1636, 7v).

Com que és assignat a més d'un personatge, el considerem nom de casa.

Tros de la Vila, lo

«a la Coma d'en Català [...], a sol yxent ab lo terme de Sennant part y part ab lo Troç de la Vila», «la dita universitat té [...], a la partida anomenada los Cabrers, una peça de terra [...], a sol yxent y tramuntana ab lo terme de Sennant» (*Capbr.* 1574, 76v i 92v); «als Cabrers, [...] a tremuntana ab lo Tros de la Vila y part ab lo pla de dalt» (*Capbr.* 1607, 278v).

Un altre tros de propietat comunitària havia estat situat a la partida dels Escabrers, aleshores *los Cabrers*, al sud-oest del límit amb el terme de Senan i a l'est de la Coma d'en Català.

Trull, lo

«al Trull» (*Capbr.* 1510, 21v); «al lloch apellat lo Trull, [...] a ponent ab lo camí que va a Fullea» (*Capbr.* 1607, 254v); «partida del Trull, [...] a sol yxent ab lo camí qui va a Vinaixa» (*Capbr.* 1633, 98r); «partida del Trull, [...] a mitg-dia y ponent ab lo camí de Montblanch» (*Capbr.* 1765, 142r).

Si el trull era davant del Castell, la partida del Trull devia ser més enllà de la plaça; segons les afrontacions, en direcció sud-oest del nucli urbà. Trobem el mateix topònim a Almacelles, Alòs, Arbeca, la Baronia de Rialb i Oliola.²⁴⁰

Trullols

«Josepha [...], filla [...] de Jacinto Miret, [...] y de la quòndam Maria Miret y Trullols», any 1764 (*Matr.* 1699, 231r-v); «Maria Sardà y Trullols» (*Capbr.* 1765, 124v); «Ramon [...], fill [...] de Salvador Sardà Trullols, [...] pagesos», any 1776 (*Bapt.* 1773, 19r); «Balcells y Trullols, Juan», any 1889 (*Bapt.* 1881, 111r); «Antonio Balsells Trullols», «Mercedes Balsells Trullols» (*Naix.* 1895, 52r i 145r); «Josep Balcells Trullols», naixements de l'any 1904 (*Spel.* 48, p. 23); «José Jovells Trullols» (*Amillar.* 1945, 97v); «Defuncions: Ramona Balsells i Trullols», any 1972 (*J. Llorc* 1993, p. 49).

Només una persona el porta de primer cognom: Maria Trullols.

Trumfo, cal

[ˈkaʎ ˈtrumfo]

Era al carrer de Montblanc. *Lo Trumfo* era de cal Tresó.

Truquet

«testimonis: Joseph Truquet, cirurgià», any 1751 (*Matr.* 1699, 211v); «Joseph Truquet, cirurgià», any 1753 (*Òbits* 1699, 43v).

A Arbeca hi ha el llinatge *Turuguet* (Ripollès, 2010, p. 103), que l'Idescat localitza en vuit ocasions. Les dues grafies anotades són *Truguet* i *Truquet*.

Tudela

«Maria Teixidó Tudela» (*Naix.* 1895, 169r); «Teixidó Tudela, Rosalia» (*Amillar.* 1945, 80v); «Miret Torres, Salvador, contrajo matrimonio con Amàlia Teixidó Tudela», any 1945 (*Bapt.* 1892, 448); «Defuncions: Teresa Teixidó i Tudela», any 1986 (*J. Llorc* 1993, p. 51).

Tots els portadors del llinatge són membres d'una mateixa família.

240. Turull (2007, p. 121) i Martín i Preixens (2005, p. 240).

Tupiner, cal [ˈkaɫ tupiˈne]

Era al carrer de Montblanc. Hi ha una altra casa amb aquest nom a la Raval, que devia ser la pairal. Tots eren una mateixa família. *La granja del Tupiner*, de guatlles, és al Redemú, on abans hi havia l'era de cal Cila i, anteriorment, la de cal Mateu.

«Rita Rebordosa Llussà, 1869 (Tupiner)» (Poca, 2017, p. 61); «Joan Andreu, “Viure” i Maria Rebordosa “Tupiné”, casats el [...] 1900» (*Spel.* 23, p. 17); «Topiné [...]; Rebordosa, Ramon, Tupiné» (*Contribució* 1936); «Antoni Rebordosa Balcells, de cal Tupiné», any 1939 (Roig, 2014, p. 38).

A les Borges Blanques també es troba (Ripollès, 2006, p. 199), i a Ulldemolins es documenta *cal Tupí* (Pere i Amigó, 1997, p. 363).

Tupinera, ca la [ˈka ɫa tupiˈnerɐ]

També era una casa del carrer de Montblanc.

Turc

V. *Pla del T*.

Tusta, lo

«Foren padrins: Antoni Joan Taxidó, àlies Tusta, sastre» (*Bapt.* 1624, 1r).

Unió Democràtica Federal, la

V. **Germanor*.

Universitat

V. **Casa de la Vila o de la U*.

Urgell

«Emilia Urgell y Falcó, natural de las Borjas» (*Òbits* 1875, 91r, 2).

Urrit

V. **Orrit*.

Uvanell

V. **Albanell*.

Vagant de la Vila, lo¹

«la partida de l'Avagant de la Vila, dita Barbacana» (*Capbr.* 1692, 97r); «lo Vacant de la Vila, dita la Barbacana» (*Capbr.* 1717, 78v); «partida del Vagant de la Vila, dita Barbacana» (*Capbr.* 1765, 139r-v).

La peça de terra s'ha de referir a la que hi devia haver al voltant del *vagant de la Bassa de la Vila*¹ i sembla equivalent a *la Barbacana*. El fet que també s'anomeni *avagant* i *vacant* implica un encreuament amb el segon sentit del terme, el de 'terra sense cultivar'.

V. t. **Barbacana, la*; **Coma del Solà, la*.

Vagant de la Vila, lo²

«partida del Vagant de la Vila, [...] a mitgdia ab la séquia que va l'aygua al Molí [...] y a tremuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1741, 53r).

Per les afrontacions, es deu referir al *vagant de la Bassa de la Vila*².

Val

«Lídia Val Guallarte, Candanos 1890» (Poca, 2017, p. 48); «Antonio Casbas Val, [...] de Candanos (Huesca)» (*Matr.* 1939, 82r, 13).

Valentí

«Ramona, [...] hija [...] de [...] Enrique Escofet y Balantí, [...] y de Mercedes Vimet, y Valls, natural de Ciutadilla», any 1902 (*Bapt.* 1892, 285).

Valentí, cal

«viuda Ponsa, alias Balentí, [...] calle de Sanan» (*Apeo*, 202r).

La viuda Ponça, de cal Valentí, només consta que tenia casa a la vila, no terres. El llinatge apareix amb la forma *Balantí*.

Valenzuela

«Carmen Valenzuela Nadal» (*Naix.* 1934, 147r, 5); «Francisco Valenzuela Rodríguez» (*Repartiment* 1942, 164r); «Carmen, [...] hija natural de Francisco Valenzuela Rodríguez [...], de Eralta», any 1942, «Valenzuela Nadal, Juan», any 1943 (*Bapt.* 1935, 59v i 67r); «Francisco Valenzuela» (*Amillar.* 1945, 46v).

El pare dels Valenzuela Nadal, Francisco Valenzuela Rodríguez, era un jornal·ler d'Era Alta, Múrcia.

Valeri, cal

[ˈkaɾ βaˈɾeɾi]

És una casa que hi ha en un dels passadissos del carrer de Montblanc i que havia estat *lo molí de la Vila*.

«Valeri Cunillera (Valeri)», any 1884, «Josep Cunillera (Valeri)», any 1944 (Poca, 2017, p. 20 i 192); «Juan Cunillera (Valeri)» (*Repartiment* 1942, 216r);

«Encarnación Cunillera (Valeri)», matrimoni de l'any 1962, «Josefa Gaya Martorell (cal Valeri)» (*Spel.* 9, p. 20, i 27, p. 15).

Com veiem en la primera citació, el renom ve del prenom. A les Borges Blanques (Ripollès, 2006, p. 205) i al Vilosell (Pere, 2006, p. 331) també es documenta.

Valero

«Joan Valero [...], lo Pere Valero» (Compl. 1550, 10r); «Margarida, filla de Joan Vallero», any 1583, «Gabriel, fill d'en Pere Valero», any 1584 (*Bapt.* 1574, 18 i 20); «Joannes Bota Valero», any 1585 (*Òbits* 1574, 6r); «Pere Bota Valero», «Joan Bota Valero» (*Capbr.* 1607, 318r i 410v); «la pubilla Speransa Bota y Valero» (*Capbr.* 1633, 33r); «María de los Ángeles Valero Roig» (*Naix.* 1945, 40v, 14); «Gregorio Valero Martínez», casament de l'any 1950 (Poca, 2017, p. 239); «Ángeles Valero Roig, [...], hija de Gregorio y Francisca», any 1960 (*Confirm.* 1949, 7r).

Hem documentat quatre noms d'home: Gabriel, Gregori, Joan i Pere, i també dos de dona: Margarida i Maria dels Àngels. Només en una ocasió (1583) la grafia anotada és *Vallero*.

Valero, cal

[ˈkaɫ βaˈɾero]

«Valero Balcells Bota, de cal Valero» i «Valero Balcells Orteu, de cal Valero», anys 1936-1939 (Roig, 2014, p. 32 i 61).

Havia estat de cal Fusets al carrer de les Dues Cases. Al cantó de dalt era cal Conillera i al de baix, cal Valero.

Vall

[ˈbaɫ]

L'únic prenom documentat és M. Pilar. En una citació (1932) es confon amb *Valls*.

«Bienvenido [...], hijo [...] de [...] José Codina Sala y Maria del Amor Pilar Vall Gaya», any 1926, «Teresa, [...] hija legítima de José Codina Sala [...] y Pilar Valls Gaya, natural de Juneda», any 1932 (*Bapt.* 1912, 299 i 373); «Perpètua Codines Vall», «Teresa Codina Vall», «José Codines Vall» (*Matr.* 1950, 11r, 1; 23v, 3, i 31r, 5); «Defuncions: Pilar Vall i Gaya», any 1974 (*J. Llort* 1993, p. 50).

Vall del Senyor, lo

«en lo Vall del Senyor, [...] a mitgdia ab lo vall del Castell» (*Capbr.* 1633, 79r).

Sembla alguna petita peça de terra contigua al vall del Castell, per la banda nord.

Vallada, la

[ʎa βa'ʎaðɔ]

Al Pla de la Creu, a continuació, cap avall, en direcció a Maldà, on hi ha les pedreres, trobem la Vallada. En el capbreu del 1765, en alguna citació, els Espilars i la Vallada són la mateixa partida. Està situada al terme municipal de Maldà, en el seu angle sud-occidental, a uns cinc quilòmetres de la població, no gaire lluny del límit amb l'Espluga Calba i els Omellons. És una zona alta, superior globalment als 400 m d'altitud, solcada per la capçalera d'algun dels torrents que més endavant, a través del terme veí d'Arbeca i sempre vers ponent, faran cap al canal d'Urgell, ja sigui, vers el Pla d'Urgell, pel sistema fluvial antigament tributari de l'encara llunyà riu Corb, ja sigui, més al sud, pel de la Femosa (Turull, 2007, p. 122).

«a la Vallada» (*Capbr.* 1510, 22r); «a la Vallada, [...] a migjorn ab l'ayguavesant del Tossal», «a la Coma de la Vallada [...], a tramuntana ab l'ayguavessant del tossal», «la partida dita la Vallada» (*Capbr.* 1574, 16v, 18v i 31v); «la partida la Vallada» (*Capbr.* 1692, 23v); «partida de la Devallada» (*Capbr.* 1741, 96r); «la partida de la Vallada» (*Capbr.* 1765, 181r); «Ballades» (*Apeo*, 11v); «Una finca de 4 jornales, partida Ballada» (*Comitè* 1936, 64r); «Partida: [...] Ballada» (*Amillar.* 1945, 34r).

El NomCat recull el nom en plural, *les Vallades*, com a indret del terme de Maldà. En una sola citació (1574) se'n diu *la Coma de la Vall*, en una altra (1741) el nom és *Coma de la Vallada* i en les més recents la grafia canvia a *Ballada* (o, en plural, *Ballades*). Al País Valencià n'hem trobat altres exemples: *el camí Vell de Vallada* (Ontinyent) i *el castell de Vallada* (Vallada) (TOPOVAL).

Vallada, la costa de la

[ʎa 'kɔsta ðe ʎa βa'ʎaðɔ]

Es refereix a totes dues costes, la de la Vallada de Dalt i la de la Vallada de Baix. Devia ser equivalent a *la Vallada*, més antigament, *la Coma de la Vallada*.

«partida de la costa de la Vallada, [...] a ponent ab lo camí de Belianes» (*Capbr.* 1741, 49v); «en la partida de la costa de la Vallada» (*Capbr.* 1765, 167r).

Vallada de Baix, la

[ʎa βa'ʎaða ðe 'βajʃ]

És al camí de les Pedreres, del Pla d'en Vidal o dels Espilars.

Vallada del Dalmau, la

«partida: Vallada del Dalmau» (*Repartiment* 1942, 253r); «Partida: [...] Ballada Dalmau» (*Amillar.* 1945, 71r).

Sembla una sola finca, propietat de cal Dalmau.

Vallada de Dalt, la

[ʎa βa'ʎaða ðe 'ðat]

Dels dos camins, les dues baixades, en què està situada la partida, aquesta és la del camí de la Creu.

Vallades, lo camí de les

[ʎo ka'mi ðe ʎez βa'ʎaðes]

És dalt a la Creu Grossa. Hi ha dues baixades: l'una abans d'arribar-hi, uns cinc-cents metres abans de l'abocador, el qual queda a la dreta —el camí és a l'esquerra—; l'altra, al pla de la Creu, baixa cap al fondo de les Vallades i tira cap al terme de Maldà. Arriba al dipòsit Segarra-Garrigues i fins a les Creuetes, ja a Maldà.

«a la partida de la Vallada, [...] a mitgdia ab lo camí de la Vallada» (*Capbr.* 1669, 42v); «en la partida dels Espilars o Vallada, [...] a mitgdia y ponent ab una pessa de terra [...], mediant lo camí que baixa la Vallada» (*Capbr.* 1765, 161v); «partida: Pla de la Creu; [...] mediodía, camino de las Valladas» (*Repartment* 1942, 275r); «Aspilàs; [...] mediodía, camino Ballades» (*Amillar.* 1945, 45v).

Vallades, lo fondo de les

[ʎo 'fondo ðe ʎez βa'ʎaðes]

És la fondalada on es troba la partida de la Vallada.

Vallbona¹

V. **Camí de V. i Belianes*, **Vell de V.*

Vallbona²

«Magí [...], de Maldà, mestre de cases, [...] fill, [...], dels quòndam Joseph Vallbona y Victòria Vallbona y Martorell», any 1764 (*Matr.* 1699, 232r).

Vallbona, lo camí de

[ʎo ka'mi ðe βa'ʎβonɔ] / [ʎo ka'mi ðe βe'ʎβonɔ]

«vico quo itur a Valbona» (*Capbr.* 1510, 15r); «lo camí corrible que va a Vallbona» (*Capbr.* 1574, 6v); «lo camí que va a Vallbona» (*Capbr.* 1607, 296r); «lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1633, 102r); «lo camí que va a Vallbona» (*Capbr.* 1669, 94v); «lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1692, 45r); «lo camí qui va a Vallbona» (*Capbr.* 1717, 62v); «lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1741, 76v); «la partida del Grau, [...] a tremuntana ab terres de Joan Roig, mediant lo camí de Vallbona» (*Capbr.* 1765, 130r); «el camino de Ballvona» (*Apeo*, 96r); «camino Vallbona» (*Repartment* 1942, 62v); «camino Vallbona» (*Amillar.* 1945, 40r).

L'antic *camí de Vallbona de les Monges* seguia la carrerada entre Maldà i l'Espluga; pràcticament ha desaparegut. Actualment, per anar a Vallbona es passa per la pista dels Omells. Suposem que la citació del 1510 es refereix a aquest camí, perquè no hem anotat en cap més ocasió *lo carrer de Vallbona*, que en seria la traducció exacta. En la del 1574 se'l qualifica de «corrible», és a dir, transitable.

Vallbona de les Monges

[baʎβona ðe tɛz 'mɔɲdʒes] /

[beʎβona ðe tɛz 'mɔɲdʒes]

El terme de Vallbona de les Monges es troba prop del de l'Espluga Calba, en direcció nord-est. Tots dos pobles disten uns deu quilòmetres. Des de l'Espluga s'hi pot anar passant primer per Maldà o bé pels Omells de na Gaia.

«Compra feta per la senyora abadessa de Vallbona d'unas casas y molí, situats en lo terme de l'Espluga Calba, a Sibila, filla del quòndam Egidio de l'Espluga Calba», any 1265 (*Índex nou*, 221r); «dicti monasterii Vallisbone», any 1344 (Piquer, 1977, doc. 31); «l'Espluga Calba, baronia de Vallbona», any 1350, «Llicència del rey don Pere tercer, vulgament anomenat del Punyaleit, al Rl. Mr. de Vallbona per a vendre lo lloch de l'Espluga Calba», any 1350, «Acte de creació de censal firmat per l'honorable Pasqual Pons, pagès de l'Espluga Calba, en favor de la molt il·lustre y noble sora. dona Maria de Borrell y d'Aquilaniu, per la gràcia abadessa del Reial Monastir y Convent de Nostra Sora. de Vallbona», any 1680 (*Índex vell*, 95r; 17.3, 24v-25r, i 11.2/49); «conventu monasterius Vallisbone» (Perg. 1406/1); «lo reverent Francisco San Joan, prebere y habitant en Vallbona de las Monjas» (*Translació* 1778).

Vallcorba

«Francisca Vallcorba y Reiñer, natural d'Esparguera» (*Òbits* 1880, 17r, 7).

Vallès

«Maria [...], filla [...] de Miquel Nogués y Maria Vallès», any 1760 (*Òbits* 1699, 52r); «Jayme Vellès y Orteu», «Pedro Boleda y Vallès» (*Òbits* 1872, 50v, 47, 149); «Maria Paula Vellès y Orteu, [...] compareció don Juan Bautista Bellès y Cuviró, natural de Senant» (*Naix.* 1872, 20r, 114); «Jaime Vellès y Orteu» (*Naix.* 1875, 47r); «Palau Vallès, Ramon» (*Contribució*, 267r).

Hem documentat dos prenomes: Jaume i M. Paula. Les grafies anotades són *Belles*, *Valles* i *Velles*, amb accent o sense.

Vallet

[baʎɛt]

Hem trobat tres prenomes: Emili, Josep M. i Lluís. Tres persones el porten, actualment, de primer cognom.

«Emilio Vallet Minguet, [...] de Cullera, vecino de Nalech» (*Matr.* 1927, 15r, 7); «José María Vallet Fabregat, [...] de Guimerà» (*Òbits* 1934, 175v, 9); «Lluís Vallet Fabregat (Xuxa)» (Poca, 2017, p. 178); «Vallet Roig, Carlos Luis» (*Padró* 2013, p. 11).

Vallet, lo

«Joan Dominica, pastor, [...] del regne de França, per sobrenom lo Vallet», any 1644 (*Òbits* 1636, 7r).

És poc probable que la grafia enregistrada del pastor francès Joan Dominique correspongui a aquest llinatge, que no trobem a la vila fins tres segles més tard. Podria tractar-se, per exemple, de *lo Batllet*.

Vall-llobera

«Rosa Abelló Ball-llobera, [...] de Reus» (*Òbits* 1934, 105r, 16).

Vallons

V. **Tet del V*.

Vallons, cal

[ˈkaɫ βaˈlɔns]

És a la plaça de l'Església, tocant a cal Saladero, i també dona al carrer de Santa Maria. A la llinda de la darrera façana, una inscripció indica que la construcció és del 1759. *La cabana del Vallons*, a la partida de la Coma de Sant Pere, del segle XIX, és de volta de canó vista.²⁴¹ *L'era del Vallons*, abans *l'era del Mateu*, és on hi ha la granja de cal Marian.

«Francisco Valls, dit lo Vallons», any 1766 (*Òbits* 1699, 83r); «padrins: [...] Francisca Valls, [...] del Vallons», any 1776 (*Bapt.* 1773, 19r); «Juan Pons, alias Ballons, [...] plaza Mayor» (*Apeo*, 101r/71r); «Josep Pons, àlies Ballons» (*Contribució* 1936); «Teresina Pons Codines (Ballons)» (Pocablog).

Segons la primera font, el renom procediria de la forma diminutiva de *Valls*. Una persona de la casa assegura que, segons el seu pare, antigament el cognom familiar era *Valls* i d'aquí els venia el renom.

Vallons de Baix, cal, o cal Josepet del Vallons

[ˈkaɫ βaˈlɔnz ðe ˈβajʃ] o

[ˈkaɫ dʒuzeˈpɛd dɐɫ βaˈlɔns]

L'altre Vallons, al carrer de Santa Maria, també s'anomena *Vallons de Baix*. Aquests van comprar la casa, que era de cal Sèguil i que després va ser de cal Pelat.

«Montserrat Pons Camprubí, de cal Josepet del Ballons» (*Spel.* 0, p. 13, i 42, p. 19).

Valls¹

V. **Ramonet de V*.

Valls²

[ˈbaɫʃ]

Apareixen un bon munt de noms d'home: Abel, Bartomeu, Bonaventura (o Ventura), Francesc (i Francisco), Guerau, Jacint (o Jacinto), Jan Macià, Jau-

241. Martín i Preixens (2005, p. 323, 326 i 328) i BIEC (BI-79).

me, Joan, Josep, Marc, Maties, Miquel, Miquel Joan, Pau, Pere (i Peret i Perot), Pere Joan, Ramon, Silvestre i Valeri, i també una gran abundància de noms de dona: Agna (o Anna M.), Caterina, Cecília, Francina, Francina Esperança, Francisca, Isabel Joana, Isabel M., Josepa, Magdalena, Margarida, Maria, Marianna, Pasquala, Paula, Raimunda, Rosa (i M. Rosa), Tecla, Teresa i Úrsula. També hem trobat un renom: *lo Boronio*. Pel que fa a professions, a part de la de pagès, hem documentat la de mestre de minyons. Pere Valls, el primer portador del llinatge, surt en el capbreu del 1574, en una de les afrontacions d'un altre declarant, però ell no consta en cap confessió de béns. Ramon Valls era batlle de l'Espluga Calba el 1762 i el 1765. Valeri Valls va ser rector de Senan, probablement des de 1697 fins al maig de 1727, any en què morí (Vallverdú, 2016, p. 276). Com a curiositat, hem anotat que el 1727 hi havia a la vila tres Ramon Valls: l'un vivia a la Plaça; l'altre, al Portal, i el darrer, a Davall les Campanes.

«Pere Valls» (*Capbr.* 1574, 8v); «compares: [...] la muller de Perot Valls», any 1578 (*Bapt.* 1574, 10); «Elisabet Valls, uxor Joannis Vals», any 1597 (*Òbits* 1574, 12r); «Tecla Valls» (*Roser* 1600, 14v); «filla de Pere Joan Valls [...]: Isabel Joana», any 1637, «Joseph Valls», any 1640 (*Bapt.* 1624, 35v, 19, i 38v, 43); «testibus: [...] Petrus Joannes Valls», any 1655 (*Matr.* 1650, 4r, 11); «Miquel Valls [...] Barthomeu Valls», any 1653, «Silvestre Valls, pagès», any 1681 (*Òbits* 1650, 5r, 34, i 20r); «Jaume Valls», «Hyacinto Valls» (*Capbr.* 1669, 31v i 75r); «Miquel Joan Valls», any 1698 (*Bapt.* 1685, 31r, 19); «Ramon Valls», «Ramon Valls, del Portal» (*Capbr.* 1717, 4v i 20v); «Catharina Valls» (*Celebr.* 1766, 40r); «Padrins: [...] Pasquala Valls y Torres», any 1777, «Miquel Valls y Ponsa», any 1819, «Maria Valls y Ponsa», any 1823 (*Bapt.* 1773, 25r, 277r-v i 300v); «Francisco Valls y Teixidor», any 1805 (*Matr.* 1791, 22r-v); «la viuda Maria Balls» (*Apeo*, 13r); «Castellà Valls, Maria Dolors» (*Padró* 2013, p. 3).

La grafia anotada és sempre *Valls*, excepte el *Balls* de la penúltima citació.

Vallverdú

[baʎβerˈðu]

Apareixen força noms masculins: Agustí, Alvarito, Antonio, Blasi, Bonaventura, Jaume, Joan, Josep, Josep M., Martí, Pasqual, Pere, Plàcid i Ramon, i també bastants de femenins: Anita, Antònia, Dolores, Dominica (o Dominga), Elena, Genoveva, Ignàsia, Irene, Josefa, Magdalena, Maria, M. Anna, M. del Carme, M. Lluïsa, Mariagna, Mena, Neus, Raimunda, Rosa i Teresa. Josep Vallverdú i Ferrer, de cal Viu, va ser alcalde de l'Espluga Calba des del 1928 fins al 1931, període durant el qual es posà la llum al poble. Actualment, tres persones el porten de primer cognom.

«Joan Vallverdú, pagès, de Çenant», any 1643 (*Matr.* 1636, 5r); «Vallverdú y Ferré, Mariagna», any 1882 (*Bapt.* 1881, 95r); «Pedro Vallverdú», «Antonio Ballverdú» (*Apeo*, 115r i 180r); «Miquel Torres Valverdú», «José María Vall-

verdú Roig», «Mena Vallverdú Palau» (*Naix.* 1934, 7r, 25; 22r, 11, i 80r, 15); «Ramon Vallverdú Arbós», any 1938, «Joan Vallverdú», any 1936 (Rubió, 2011, p. 101 i 268); «Francisco Balcells Vallverdú», «Salvador Balcells Vallverdú» (*Repartiment* 1942, 31r i 37r); «Dolores Vallverdú Roig», «José María Vallverdú Duch», «Juan Vallverdú Duch» (*Naix.* 1945, 24r, 2; 29v, 13, i 62r, 7); «Dolores Amorós Vallverdú» (Poca, 2017, p. 201); «Vallverdú Palau, Rosa» (*Padró* 2013, p. 11).

El trobem documentat el 1497 a Aixàviga i Mont-ral (Alt Camp) (*Fog.* 1497). Només en una ocasió hem anotat la grafia *Ballverdú*.

Vaquer, cal [ˈkaʎ βaˈke]

És a la Raval. Els propietaris eren de cal Torrat, de Fulleda, i en posar-hi vaques se'ls va anomenar així.

«Francesc Codines Valls (Vaquer)» (Pocablog).

Vaques, lo corral de les [ʎo koˈraʎ de ʎez βakes]

És el nom amb què es coneix popularment *lo mas de les Comes*. De fet, és a Maldà, però habitualment serveix de punt de referència per a donar orientacions de tipus geogràfic.

Vela, lo coll de la [ʎo ˈkoʎ de ʎa βeʎo]

És a mig camí entre l'Espluga Calba i Maldà, però dins del darrer terme municipal. A principis del segle xx es va construir la carretera de Maldà fins a arribar a aquest coll. Al cap d'uns anys, els veïns d'aquella població la feren arribar fins al seu nucli urbà.

Velasco

«Julián Espada Velasco. Natural de Valenzuela (Còrdova). [...] Pagès. Casat. Mort el [...] 1938 a causa d'una gastroenteritis» (Rubió, 2011, p. 162).

Vell, Vella

V. Bassa V., *Calvari V., *Era V., *Mas V.

Vell o Comú, lo cementiri [ʎo siminˈtiri βeʎ]

«a la Plasseta, [...] a tremuntana ab lo sementiri de la sglésia parrochial» (*Capbr.* 1607, 248v); «en lo vas o fossà [...] construyt en lo simentiri de la yglésia» (*Test.* 1621, 8r); «sepultaren son cos en lo sementiri» (*Òbits* 1636, 5v); «Cementerius: falta creu» (Visita 1647, 172r); «se donà eclesiàstica sepultura a son cadàver en lo sementiri Comú de la present parroquial», any 1696 (*Òbits* 1685, 15r, 6); «lo samantiri de l'Espluga Calba», any 1708, «fou sepultada en lo sementiri Comú de l'Espluga Calba», any 1789 (*Òbits* 1699, 5r i 166r); «en lo

carrer que va a la *iglesieta*, [...] a sol ixent ab la casa del Comú, a mitgdia ab lo sementiri y part ab la *iglésia*» (*Capbr.* 1765, 164v); «Espluga Calva: [...] el cementerio se halla inmediato a la Iglesia» (Madoz, 1845, p. 579); «calle de Santa Maria, [...] por atrás con el cementerio Biejo» (*Apeo*, 79v).

El cementiri antic era al costat de l'antiga església, on ara hi ha la capella nova. En construir el temple actual quedà reduït a la meitat, per la qual cosa se n'edificà un de nou. Dins de l'església hi ha cups amb boques tapades; sota hi ha tombes. En dues citacions s'anomena *lo cementiri Comú*.

Vell de Belianes, lo camí

«altra bassa a la Creu Grossa, afronta a sol ixent ab lo camí Vell de Belianes» (*Capbr.* 1741, 10r); «partida: Calvari; norte: camino Viejo; sur: camino dels Horts» (*Repartiment* 1942, 128r).

Segons les afrontacions, la segona citació pot ser que faci referència al mateix camí que la primera.

Vell de la Coma de Sant Pere, lo camí

«lo camí Vell que va a la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1607, 292v-293r); «lo camí Vell qui va a la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1633, 45v); «partida de la Costa d'en Mas, [...] a ponent ab camí Vell de la Coma de Sant Pere» (*Capbr.* 1669, 80v).

Vell de les Forques, lo camí

«partida: Forques [...]; sur, camino Viejo» (*Repartiment* 1942, 227r); «mediodía, camino Viejo [...], partida [...]: Forques, [...] era de trillar» (*Amillar.* 1945, 48v).

Vell de Fullea, lo camí

«N. camino Viejo Fullea, S. carretera Fullea» (*Repartiment* 1942, 33r); «Guarros; [...] mediodía, carretera de Fullea; [...] norte, camino Viejo de Fullea» (*Amillar.* 1945, 9v).

Vell de Montblanc, lo camí

«partida la Coma d'en Gaya, [...] a mitgdia ab lo camí Vell de Monblanch» (*Capbr.* 1741, 18v); «partida del Pla de la Bassa, [...] a mitgdia ab lo camí Vell de Montblanc», «partida del Pla de la Bassa, [...] a sol ixent y tremuntana ab lo camí Vell de Momblanch» (*Capbr.* 1765, 153r i 180v).

Vell del Comellar, lo camí

«Partida: Coll del Molí [...], norte: camino viejo de Comellà, sur: con la balsa del Molino» (*Repartiment* 1942, 290r).

Vell dels Omellons, lo camí

«finca: l'Hort, [...] partida: sort del Nogué; [...] norte, camino Viejo de Omellons», «finca: Era, [...] partida: Basa Vella [...]; linderos: camino Viejo de Omellons, carretera de Borjas» (*Repartiment* 1942, 116r i 330v).

Vell dels Omells, lo camí

«partida de la Coma de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí de Sanant [...] y a tremuntana ab lo camí Vell dels Homellons» (*Capbr.* 1741, 109v); «partida de la Coma de la Torta, [...] a mitgdia ab lo camí de Sanant [...] y a tremuntana ab lo camí Vell dels Homells» (*Capbr.* 1765, 163v).

Encara que en la primera citació hi posi «camí Vell dels Homellons», per les afrontacions, ha de ser el dels Omells.

Vell de Senan, lo camí

«partida dels Escabrerers, [...] a mitgdia part ab lo camí Vell de Sanant» (*Capbr.* 1765, 22v).

Vell de Vallbona, lo camí

«partida del Grau, [...] a tremuntana ab lo camí Vell de Vallbona» (*Capbr.* 1741, 102v).

Vella, la bassa

[ʔa 'βasa 'βeʎo]

«partida: Comellà Marcos; norte: con la balsa, sur: camino de Maldà», «este: la balsa» (*Repartiment* 1942, 127r i 331v).

Els informadors no l'han coneguda. La van colgar durant la generació anterior, perquè la bassa nova era més prop del poble. Havia de ser a la zona on ara hi ha la partida de la Bassa Vella.

Vella, la carretera

«partida del Mas Blanch, [...] a mitgdia ab la carretera Vella» (*Capbr.* 1741, 74v).

Al sud del Mas Blanc hi ha el terme de Fullea, però l'actual carretera de Fullea queda força allunyada d'aquesta partida.

Venavent

V. **Benavent*.

Vendrell

«José Benet Vendrell, natural de Rocallaura» (*Òbits* 1894, 99r, 29); «Maria Preixens Vendrell, [...] de Soleràs» (*Òbits* 1921, 43r, 1).

Ventosa

«Merced Ventosa Balcells» (*Òbits* 1880, 82r, 38); «Ventosa y Balcells, Raymunda», any 1882, «Ventosa y Balcells, Ramon», any 1884 (*Bapt.* 1881, 47v); «Ramon Gaya Ventosa», «Pedro Jaime Ventosa Balcells», «Manuela Gaya Ventosa» (*Naix.* 1895, 104r, 126r i 194r); «Gaya Ventosa, Antònia», defuncions de l'any 1903 (*Spel.* 44, p. 4); «Manuela Ventosa Balcells» (*Òbits* 1934, 13r, 14); «José Gaya Ventosa», «Jaime Gaya Ventosa», «Ventosa Balcells Francisco» (*Amillar.* 1945, 4v, 12v i 84v).

Hem documentat uns quants noms masculins: Francisco, Jaume, Manuel, Pere, Pere Jaume i Ramon, i uns quants de femenins: Elòdia, Manuela, Maria, M. Anna, Mercè, Raimunda i Teresa.

Ventura

«una filla [...] de Ramon Miró, pagès, y de Bonaventura Miró y Ventura [...]: Rosa», any 1806, «Manuel Miró y Ventura», any 1808, «Joseph Miró y Ventura», any 1811, «una filla [...] de Ramon Miró y de Bonaventura Miró y Ventura: [...] Antònia», any 1814 (*Bapt.* 1773, 198v, 210v, 222r i 239v); «Avis [...] maternos: [...] y Ventura Ventura», any 1844 (*Bapt.* 1824, 296); «José Miró Ventura» (*Òbits* 1887, 123r, 17).

Ventura, ca la

[ˈka ˈla βenˈtuɾə]

És al pati del Castell. *La cabana de ca la Ventura o del Pardal*, entre la partida del Grau i el Pla de la Creu, és amb coberta de volta de canó vista, amb la porta modificada recentment. És del segle XIX i fa 2,46 m d'alçària i 2,95 m d'amplada.²⁴²

«Maria Pedrisa Vallverdú (Ventura) [...], Elisa Pedrisa (Ventura)», anys 1924-1925 (Poca, 2017, p. 111).

Venturós

«*Albat femella*, Venturosa», any 1747 (*Òbits* 1699, 39v).

La feminització del cognom no es produeix en una dona casada, sinó en una nena acabada de néixer.

242. Martín i Preixens (2005, p. 324) i BIEC (BI-46).

Verdaguer

V. **Jacint V.*

Verderes

«Antònia Roure y Verdés», any 1802 (*Bapt.* 1773, 299r); «una filla [...] de Miquel Roure, [...], y de Josepha Verderes, esta de Tarrés: [...] Maria», any 1826, «Agustí Roure y Verderes», any 1832, «Manuel Roure y Verderes, [...] fill de [...] Antònia Verderes, de Terrés», any 1833 (*Bapt.* 1824, 17 D. 21, 106-107 i 138); «Pedro Roure y Verderes» (*Òbits* 1880, 40, 54); «Ramon Roure Verderes» (*Òbits* 1894, 25r, 3).

Malgrat que en la primera citació la forma és *Verdés*, en tres documents diferents trobem *Verderes* en membres d'una mateixa família, fills d'Antònia o de Josepa Verderes, de Tarrés.

Verders

«Ramon Berdés y Pereta, pagès, [...] d'Arbeca», any 1828 (*Matr.* 1791, 79r); «Maria [...], filla [...] de Christòfol Cuberó, pagès, y de Magdalena Verdés», any 1884 (*Matr.* 1699, 305); «Carme Navés Verdés, [...] d'Arbeca» (*Òbits* 1934, 57r, 15).

Hem documentat dos prenom: Ramon i Magdalena. Les grafies anotades són *Berdes* i *Verdes*, amb accent o sense.

Verge

«Teresa Bosch y Verge» (*Matr.* 1880, 16r, 10).

Verge de Montserrat, los jardins de la [ʎoz dʒar'dinʒ ðe ʎa 'βerʒe ðe monsa'rat]

Són al passeig de Mossèn Pau Figuerola, anant del poble a la Raval, a mà esquerra.

Verge del Roser o de la Sagristia de Fullea, les terres de la

«a la partida dels Espilars, [...] a tremuntana ab los olivers de la Sagristia de Fullea» (*Capbr.* 1717, 77r); «terres [...], antes de la Segrestia de Fullea», «partida dels Espilars, [...] a sol ixent ab altra pessa [...], antes de la Verge Maria de Fullea, [...] a tremuntana ab lo camí de Vilanova» (*Capbr.* 1765, 153r i 208r); «Aspilàs, [...] por norte Comunidad de la Virgen del Rosario», «Comunidad de la Virgen del Rosario de Fullea, [...] olivar, [...] Aspilàs» (*Apeo*, 131r i 188r).

Suposem que tant les terres de la *Sagristia de Fullea* (1717 i 1765), com les de la *Verge Maria de Fullea* (1765), com les de la *Comunitat de la Verge del Ro-*

ser de Fulleda (Apeo) són les mateixes. En tots tres casos, la partida on estan situades és els Espilars, i en dues citacions s'especifica que és una peça de terra plantada d'olivers.

El 22 de maig de 1605 va ser fundada la confraria del Sant Roser a Fulleda. Va existir des del segle XVII fins al XIX, i el 1947 hi hagué un intent de reorganitzar-la que durà, almenys, fins al 1952. El terme *sagristia* remet al *dret de sagristia* o tribut que pagaven els masos i cases benestants, per tal que el sagristà pogués complir els seus càrrecs. Era pagat normalment amb ordi, que els sagristans aplegaven i venien (GEC). En el capbreu del 1765 (p. 123), en la confessió de Francesc Sardà, veí de l'Espluga Calba, hi trobem la citació següent: «Y a la segrestia de dita vila, una quartera vuyt cortans de blat = ell dit confessant pretén no estar obligat a pagar a dita sacristia». Aquest cop la sagristia en qüestió és la de la nostra vila.

Verger

«un fill de Matheu Verger, pagès: [...] Joan», any 1646 (*Bapt.* 1624, 50r, 158); «padrins: [...] y Marina Bordes y Vergé», any 1839 (*Bapt.* 1824, 250).

Vergers

«Macià Vergés» (*Capbr.* 1765, 189r); «Macià [...], pagès, fill [...] d'altre Macià Vergés, y Maria Vergés y Cayrat, [...] perayres, [...] de les Caldes, de la vall d'Andorra la Vella», any 1774 (*Matr.* 1699, 230v); «Josefa Vergés y Cuberó», any 1777, «Joseph Vergés y Cuberó [...]». Foren padrins: Francisco Vergés y Cuberó», any 1779, «Anton [...], fill [...] de Francisco Balcells, difunt, y de Maria Balcells y Vergés», any 1823 (*Bapt.* 1773, 24r, 41r i 302v).

Hem documentat tres noms masculins: Francisco, Josep i Macià, i un parell de femenins: Josepa i Maria. Pel que fa a oficis, Macià Vergés apareix com a pagès o bé com a jornal·ler; per tant, devia fer de pagès assalariat, sense terres pròpies. També tenim l'ofici de paraire —segons els informants era pellaire. Josep Vergés va ser el primer mestre de l'Escola Nacional després de la proclamació de la República, fins que el cridaren a files; morí al front d'Aragó (Poca, 2017, p. 115). La grafia és sistemàticament *Vergés*, en lloc de la normativa *Vergers*.

Vergós, (de)

«padrins: lo sor. Joan de Vergós», any 1601 (*Bapt.* 1574, 52); «Magdalena Maria Balcells y Vergós, [...] hija de [...] Antonia Bergós, natural de Juneda» (*Naix.* 1878, 79r); «Rita Balcells y Bergós» (*Òbits* 1880, 67r, 23); «Balcells y Bergós, Margarita» (*Bapt.* 1881, 10r); «Raymunda Balcells Bergós» (*Òbits* 1887, 117r, 11); «Magdalena Balcells Bergós» (*Repartiment* 1942, 27r, i *Amillar.* 1945, 10v).

El primer portador del llinatge és Joan de Vergós. Gairebé tres segles més endavant reapareix en els membres d'una mateixa família, els Balcells Vergós, la mare dels quals procedeix de Juneda. Les dues grafies anotades són *Bergos* i *Vergos*, amb accent o sense. La primera s'imposa en els documents més moderns.

Verguers

«Joseph [...], fill [...] d'altre Joseph Feliph, també pagès, difunt, y de Polònia Feliph y Bargués [...], de Pallerols», any 1777 (*Matr.* 1699, 278r).

Vernet

[ber'net]

Hem documentat un parell de noms masculins: Josep i Maties, i uns quants més de femenins: Antònia (o Antonieta), Margarita, Maria, Montserrat i Teresa.

«Montserrat, [...] hija [...] de [...] Matias Vernet Sesplugues, de Espluga de Francolí, y Maria Preixens Vendrell», any 1921 (*Bapt.* 1912, 223); «Ramon Alari Bernet» (*Naix.* 1934, 196r, 9); «Matías Vernet Sesplugues» (*Repartment* 1942, 27r); «Mercedes Balcells Bernet», «Salvador Balcells Bernet», «Ramon Balcells Bernet» (*Naix.* 1945, 10v, 4; 30v, 14, i 30v, 15); «Defuncions: Josep Balsells i Bernet», any 1974 (*J. Llor* 1993, p. 50); «Alari Bernet, Josep Maria» (*Padró* 2013, p. 1).

Les grafies enregistrades són *Bernet* i *Vernet*, amb clar predomini de la primera.

Verri

V. *Berri.

Vicent

«compares: [...] Margarida Vicenta», any 1584, «una filla d'Antoni Vicent, molner, y de na Joana [...]: Margarida. Foren compares: [...] Joan Vicent», any 1592 (*Bapt.* 1574, 21 i 30); «Laurentius Vicent», any 1586, «Anthonius Vicent», any 1592 (*Òbits* 1574, 6r i 10r).

Hem localitzat tres noms masculins: Antoni, Joan i Llorenç, i dos de femenins: Isabet i Margarida. Els portadors del llinatge (1500-1592) eren una família de moliners.

Vicent (del Torres), cal

[ˈkaɫ βi'sen] o [ˈkaɫ βi'sen deɫ ˈtores]

«Ramon Miret, àlies Povill del Visent Tomàs» (Recanasió 1846); «Pascual Miret, alias Vicente, [...] calle de Sanan, [...] por izquierda con camino de Fulle-da [...] y por atrás con calle de Fulle-da» (*Apeo*, 169r/116v).

Malgrat que, segons el record dels informants, era a la raval de Jesús, una de les fonts la ubica al carrer de Senan. Apareix la grafia *Visent*.

Vicentó, cal

[ˈkaɫ βisenˈto]

«José Miret, *alias* Vicentó, [...] calle de Santa Maria, [...] de frente plaza del Pozo», «Pablo Miret *alias* Vicentó [...], calle de Santa Maria», «Miguel Miret, *alias* Vicentó, [...] calle del Pozo», «*viuda* de Antonio Miret, *alias* Vicentó [...], calle del Pozo» (*Apeo*, 22r, 24r, 32r i 33r).

Era al carrer de Santa Maria, pujant cap a la plaça de l'Església a mà esquerra; després va ser *cal Coc*. En les dues darreres citacions la referència és la plaça del Pou, aquí anomenada *carrer del Pou*. Pot ser que sigui la mateixa casa, però per la sortida de la banda de baix, la que dona a aquesta via. Remarquem que el nom de família és Miret, tant dels membres de cal Vicent com dels de cal Vicentó. Es fa palès que el renom prové de la forma diminutiva del prenom i no pas del cognom.

Vicent, lo

«la viuda Vicenta» (Compl. 1550, 10v); «compares: [...] Isabet, molneta, donzella, filla d'en Vicent», any 1578 (*Bapt.* 1574, 10).

Vicentó, lo

«testimonis: Vicent Miret, pagès, dit lo Vicentó», any 1786 (*Matr.* 1699, 316v).

Viciana

«Antonio Vallverdú Viciana, natural de Terrés» (*Òbits* 1880, 146r, 27).

Victoriu

«José Victoriu Reymundo, [...] de Barcelona» (*Matr.* 1939, 54, 1).

Vidal¹

V. **Pla d'en V*.

Vidal²

«padrins: Joan Vidal, moliner», any 1594 (*Bapt.* 1574, 35); «*misser* Salvador Vidal» (*Capbr.* 1633, 89v); «fra Joseph Vidal», any 1770, «Jacinto [...], fill [...] d'Anton Montañola y Gassol (ciego) y de Rosa Montañola y Vidal [...], de Perdius», any 1810, «Pasqual Montañola y Vidal», any 1815 (*Bapt.* 1773, 14v, 215v i 252v); «Salvador Vidal» (*Fund.* 1774, 18, 26); «Magina Vidal», any 1799 (Arbós, 2010, p. 61); «Dolores Duch y Vidal» (*Òbits* 1880, 37, 27); «Juan, [...] hijo [...] de [...] Fernando Simon Roperó [...] y Francisca Vidal Miró, de Mu-

neba (Teruel)», any 1893 (*Bapt.* 1892, 71); «José Duch Vidal» (*Repartiment* 1942, 81v); «Mercedes Duch Vidal» (*Amillar.* 1945, 11v).

Hem documentat quatre noms d'home: Joan, Josep, Magí i Salvador, i cinc de dona: Francisca, Magdalena, Magina, Maria i Rosa. En la citació del 1893, el cognom és de procedència aragonesa, llengua en la qual la forma és coincident amb la catalana i amb l'espanyola (EDACAR, p. 72, i DAE). El trobem, el 1202, al Vilosell (Pere, 2006, p. 336); el 1243, a l'Albi; el 1286, a Ulldemolins (Amigó i Pere, 2001, p. 453, i Pere i Amigó, 1997, p. 374), i, el 1497, a l'Albi (també *Vida-la*), la Granadella i la Pobla de Cérvoles (*Fog.* 1497).

Vidiella

«1944 Estudi de nois - Sr. Joan Vidiella» (Poca, 2017, p. 192).

Joan Vidiella va ser el segon mestre de l'Escola Nacional després de la proclamació de la República del 1931, fins que el cridaren a files (Poca, 2017, p. 115).

Vidre, la casa del

«dita universitat té [...] un siti de casa ab sas terras per a edificar un forn de vidre a la partida del Mas Blanch» (*Capbr.* 1669, 27v); «la casa del Vidre de la vila, a mitgdia ab lo terme de Binaixa» (*Capbr.* 1692, 41r); «a la partida del Mas Blanch un siti de casa y terras per a edificar un forn de vidre», «la casa del Vidre» (*Capbr.* 1717, 9r i 83r); «l'espressada universitat té [...] un citi de casa y terras per a edificar un forn de vidre» (*Capbr.* 1765, 19r).

Segons els capbreus de 1669, 1717 i 1765, el siti de casa i terres per a edificar el forn del vidre era a la partida del Mas Blanch. En la primera meitat del segle XVIII, hi havia forns de vidre a l'Albi, la Pobla de Cérvoles, Ulldemolins, Vinaixa, Fullea —es devia crear a mitjan segle XVIII i a final del segle XIX va ser traslladat a Vimbodí— i Vimbodí; a la Conca de Barberà n'hi havia a Senan i a Belltall. A Senan hi ha la partida del *Forn del Vidre*.²⁴³

Vidrier, la pineda del

«passa la serra fins a arribar al terme de Fullea: d'allí travessa a la pineda dita del Vidrier y d'aquí travesse la serra fins a arribar a l'Argelagà» (*Capbr.* 1765, 7r).

És un dels límits entre els termes de l'Espluga Calba i Fullea. Potser algun propietari fulledenc va donar nom al lloc (Arbós, 2003, p. 171).

243. Arbós (2010, p. 60), Vallverdú (1995, p. 38 i 138) i Pere (2013, p. 272).

Vila¹

V. **Bassa de la V.*, **Casa de la V.*, **Coma o Comellar Prop la V.*, **Darrere la V.*, **Davall la V.*, **Davant la V.*, **Mas de la V.*, **Mur de la V.* o *Darrere lo Mur*, **Oli o de la V.*, **Sort de la V.*, **Tros de la V.*, **Vagant de la V.*¹, **Vagant de la V.*².

Vila²

«Macià Gaya Vila [...], Ventura Celma Vila [...], Jaume Saltó Vila» (*Concòrdia* 1722, 7r); «Rosa [...], filla [...] de Joseph Blasi, pagès, y de Maria Vila, [...] de Prexana», any 1746 (*Matr.* 1699, 204v-205r); «Brígida [...], filla [...] de Rosa Gaya y Vila», any 1774, «Manuela Gaya y Vila», any 1777, «Ramon Gaya y Vila», any 1777, «Antònia Gaya y Vila», any 1779, «un fill [...] de Jaume Vila y de Josepha Arteu [...]: Anton», any 1822 (*Bapt.* 1773, 7v, 26v, 28r, 36v i 299v); «Rosa Gaya [...], filla [...] de Quitèria Gaya y Vila», any 1806 (*Matr.* 1791, 23r); «Joseph Roitg, fill [...] de Maria Roitg y Vila», any 1814 (*Confirm.* 1797, 316r, 84); «Pau [...], fill [...] dels cònjuges Anton Arteu, d'esta, y Paula Vila, de Sant Martí», any 1844 (*Bapt.* 1824, 296); «Francisco Roig Vila», defuncions de l'any 1902 (*Spel.* 40, p. 4).

Hem anotat dos noms d'home: Anton i Jaume, i tres de dona: Maria, Paula i Rosa. El trobem documentat ja, el 1358, a Verdú (*Fog.* 1358).

Vila, les abeurades de la

«a Aygües Vives [...], a migjorn ab l'abeurada d'Aygües Vives [...], a tramuntana ab lo terme de Maldà» (*Capbr.* 1574, 68v); «l'abeurada de la vila» (*Capbr.* 1633, 51v); «dos abeuradas, [...], anomenadas las abeuradas de la vila» (*Capbr.* 1669, 28v); «la universitat la dita té [...] dos abeuradors [...] en la partida d'Aygües Vives, anomenats las abeuradas de la vila» (*Capbr.* 1765, 19r).

La majoria de capbreus parlen de dos abeuradors de propietat de la universitat, anomenats *les abeurades de la Vila* i situats a la partida d'Aigües Vives².

V. t. **Aigües Vives*, *l'abeurador d'*.

Vila, la bassassa de la

«al solà de les Forques, [...] a migjorn ab la Bassassa de la vila», «al solà de les Forques, [...] a sol yxent ab la Bassassa, a migjorn ab lo camí que va Arbeca» (*Capbr.* 1574, 39v-40r i 43v).

Segons la font, la Bassassa era al sud-est del solà de les Forques i tocant al camí d'Arbeca.

Vila, la botiga de la

«dictam universitatem y abere [...] botingua», «cum botigua dicte ville» (*Capbr.* 1510, 3v i 29r); «ab la botiga de la Vila, a sol ponent ab lo carrer q. va al Portal [...] e a tramuntana ab la plaça del Pou», «davall la botiga o casa de la

Universitat, [...] a sol yxent ab lo carrer que puja al Castell, a migjorn ab lo carrer que s va de la Plaça al Portal» (*Capbr.* 1574, 12v i 20r); «en la plassa del Castell, [...] a sol ixent ab la botiga de la Vila» (*Capbr.* 1692, 17r); «una casa que vuy serveix de botiga, [...] a tremuntana ab la plaza del Castell» (*Capbr.* 1741, 10v); «en lo carrer que va a la Bassa, [...] a tremuntana ab la casa y botiga de la Vila», «una botiga que trau porta al carrer del Barri Nou», «en lo pati del Castell, [...] a sol ixent ab la botiga de la Vila, [...] a ponent ab la casa del Comú, que antes era botiga, y a tremuntana ab lo pati pedit del Castell» (*Capbr.* 1765, 137v, 138r i 195v).

El capbreu del 1574 deixa clar que la universitat posseïa una casa al carrer que pujava al Castell, que servia per a tenir-hi consell i també com a botiga de vi i blat. Quan, el 26 d'abril de 1660, el gran prior Torrelles practica la visita d'aquesta comanda, en la descripció que fa de l'edifici del castell, trobem que la botiga és a l'esquerra del portal Major. Té quatre piques d'oli de pedra i n'hi ha una altra on es posen els grans. Les citacions recollides no es refereixen ben bé a aquestes botigues de l'interior de la fortificació, sinó a un establiment de fora, però al mateix pati del Castell. De tota manera, no tenim prou informació per a determinar si en cada moment la funció era de dependència o magatzem agrícola, o bé si estava directament vinculada a l'activitat comercial. Tampoc no en tenim per a decidir si la botiga d'Antoni Ferrer i la de la Vila són la mateixa. D'una banda, totes dues s'ubiquen al pati del Castell; d'altra banda, la primera fa l'efecte que sigui propietat d'aquest personatge, que, a més, feia de mercader. En la darrera citació apreciem un canvi d'ubicació, però sempre pels encontorns del pati del Castell. Sembla que en tots els casos el municipi en tenia la propietat.

V. t. **Antoni Ferrer, la botiga d'*; **Índio, l'*.

Vila, lo camí de la

«a la partida dita la Coma del Solà [...] a sol ponent [...] ab lo camí de la Vila», «al carrer Nou, [...] prop lo portal anomenat de Santa Maria, [...] a sol yxent ab lo dit portal, a migjorn ab lo carrer corrible q. va al Portal [...] e a tramuntana ab lo camí de la Vila» (*Capbr.* 1574, 17r i 28r).

Pel que es veu, s'anomenava així el camí d'entrada a la vila per la banda nord, és a dir, procedent de Maldà.

Vila, lo comellar de la

«a la Coma d'en Català, [...] a sol ixent ab lo terme de Senant y lo comellar de la Vila, a mitgdia ab lo pla de la Vila» (*Capbr.* 1669, 147r); «a la partida de la Coma d'en Català, [...] a sol ixent ab lo terme de Sanant, a mitgdia ab lo Comellà del pobill de Jaume Teixidor» (*Capbr.* 1717, 86v).

Totes dues citacions remetent a la Coma d'en Català.

Vila, l'hortet de la

«en la partida del Mas Blanch, [...] a sol ixent [...], a mitgdia ab l'hortet de la Vila» (*Capbr.* 1669, 11v); «lo camí de Vinaixa, a mitgdia ab l'hortet de la Vila» (*Capbr.* 1717, 40v).

L'hortet, de propietat municipal, es trobava a la partida del Mas Blanc, a l'oest del mas de la Vila i al sud del camí de Vinaixa.

Vila, lo mas de la

«la universitat [...], a la Coma al Pou, una masia, ab son corral, terra camp y herma [...]; a migjorn ab [...] lo camí que va a l'Albi, a sol ponent ab lo mateix camí de l'Albi» (*Capbr.* 1574, 92r); «en la partida del Mas Blanch, [...] a sol yxent ab lo camí de Vinaixa y ab lo mas de la Vila» (*Capbr.* 1633, 72v); «en la partida del Mas Blanch, [...] a sol ixent [...] ab lo mas de la Vila» (*Capbr.* 1669, 11v).

La primera citació parla d'una masia de propietat municipal situada a la partida de la Coma del Pou, al nord-est del camí de l'Albi, és a dir, de l'actual camí de Vinaixa. Com veiem, tenia un corral i terra camp i erma adjacent. L'edificació, que encara existia el 1633, ha de ser la que va donar nom a la partida del *Mas Blanc*, que comença on acaba la Coma del Pou; per tant, devia estar ubicada en aquest punt.

V. t. **Blanc, lo mas*.

Vila, l'ossari de la

«l'osari dicte ville» (*Capbr.* 1510, 14r).

Vila, lo pati de la¹

«en lo carrer del Forn [...], a sol yxent ab lo pati de la Vila, que y ha un pou [...], a migjorn ab l'obach [...] e a tramuntana ab lo carrer del Forn» (*Capbr.* 1574, 87r); «en lo Solà del present lloch, [...] a sol ixent ab lo pati de la Vila, que y ha un pou, [...] y a tremuntana ab lo carrer del Forn» (*Capbr.* 1607, 440r).

Segons les indicacions, al sud-est del carrer del Forn, és a dir, de l'actual carrer Major, hi devia haver una plaça amb un pou, que devia tenir un pati.

Vila, lo pati de la²

«en la partida del Comellà de la Creu, [...] a ponent ab lo camí de Belianes y a tremuntana [...] ab lo pati de la Vila» (*Capbr.* 1633, 134r).

La ubicació d'aquest pati no coincideix amb l'anterior. En aquest cas, ens situem fora del nucli urbà, al Comellar de la Creu, i tocant al camí de Belianes, és a dir, a l'actual carretera de Maldà.

Vila, lo pla de la

«en la Coma d'en Cathalà, [...] a sol yxent ab lo terme de Sanant y ab lo comellar de la Vila, a mitgdia ab lo pla de la Vila [...] y a tremuntana ab lo terme de Sanant» (*Capbr.* 1633, 47v).

El pla era a la partida de la Coma d'en Català, a l'oest del comellar de la Vila i al sud-oest del terme de Senan. Per les dates i les afrontacions, sembla que en la primera citació *lo tros de la Vila* és la mateixa peça de terra que *lo pla de la Vila*, però també podria ser *lo comellar de la Vila*.

Vila, lo pou de la¹

[ʎo 'pow ðe ʎa 'βiʎo]

Actualment, el pou de la Vila és a la plaça del Pou. La pedra frontal, per a la construcció de la qual potser es van servir de la llinda d'alguna casa, porta la data de 1710. Presenta una profunditat mitjana, atès que l'aquífer del riu Rinet és relativament proper en distància i fondària (BIEC, BI-15).

V. t. **Pou*, *lo*.

Vila, lo pou de la²

«al lloch appellat la Coma de Fullea part d'una pessa de terra campa anomenada lo Pou, [...] a ponent ab lo pou de la Vila y a tremuntana ab lo camí va a la Bassa» (*Capbr.* 1607, 425r).

La citació no es refereix a l'actual *pou de la Vila*, sinó a un de la Coma de Fullea, al sud-oest del camí de la Bassa. La descripció coincideix amb la ubicació del que anteriorment hem localitzat al pati de la Vila¹, entre 1574 i 1607.

Vila, lo solà de la

«al carrer *que* va a la Plaça, [...] a sol yxent [...] part ab lo solà de la Vila», «en la Plaça [...] a migjorn ab lo solà de la Vila», «lo solà de la Vila, [...] a tramuntana ab lo carrer *que* va a la Plaça» (*Capbr.* 1574, 54r i 70r); «en lo solà de la present Vila» (*Capbr.* 1633, 101r); «lo solar de la Vila» (*Capbr.* 1692, 77r); «lo solar de la Vila» (*Capbr.* 1717, 138r); «lo solà de la Vila» (*Capbr.* 1741, 24v).

Segons les afrontacions, aquesta part solana de la vila era a l'extrem oriental, a continuació del carrer que va a la plaça de l'Església i al sud del pati del Castell. Com a nom de carrer (*lo carrer del Solà*) està documentat des del 1574 fins a final del segle XIX.

Vila, vagants o vagant de la¹

«en la partida d'Aigües Vives, [...] a sol ixent ab vagants de la Vila [...] y a tremuntana ab lo terme de Maldà», «partida d'Aygües Vives, [...] a tremuntana [...] part ab vagant de la Vila» (*Capbr.* 1765, 139r i 176v).

Com que el topònim és de la partida d'Aigües Vives², a la zona del curs d'aigua del Fondo en què conflueixen el terme de l'Espluga Calba, el dels Omells de na Gaia i el de Maldà, podríem suposar l'existència, al tram inicial de la síquia, d'una comporta que s'entravessés al corrent d'aigua per a embotir-lo, distribuir-lo o graduar-lo. De tota manera, com que la forma no porta article, sembla més un adjectiu que no pas un substantiu. En aquest cas, *vagant* s'aplicaria a les terres sense conreu ni empriu pastoral. A la veïna població de Fullea es recull el topònim *los Vagants* o *los Avagants*, entès com a 'terres de les quals no es treu profit agrícola' (Arbós, 2003, p. 167). És impossible d'escatir a quin dels dos sentits es refereix el genèric.

V. t. *Aigües Vives, l'abeurador d'.

Vila, vagants o vagant de la²

«al carrer del Solà, [...] a sol ixent [...] ab vagants de la Vila» (*Capbr.* 1741, 11v); «partida del Vagant de la Vila [...], a sol ixent ab lo corral de Joan Roig, a mitgdia ab lo corral y hortet de Mariano Teixidó, a ponent ab lo corral y casa de Ramon Gaya, y a tremuntana ab lo vagant de la Vila», «a sol ixent part ab lo corral del Castell, part ab vagant de la Vila [...] y a tremuntana ab lo Castell» (*Capbr.* 1765, 139r-v i 169r).

Com es desprèn de la informació documental, la peça de terra era adjacent al nucli urbà, és a dir, a l'est del carrer del Solà i del Castell. Es veu que era una àrea amb cases, corrals i horts. No s'anomena la síquia; per tant, el sentit deu ser el de 'terra sense cultivar'.

Vila Closa, la, o lo clos de la Vila

«a la Vila Closa», «intus Villam Clausam» (*Capbr.* 1510, 14r i 25r); «En lo clos de la Vila, al Solà, [...] a tramuntana ab lo solà de la Vila» (*Capbr.* 1574, 66r); «dins la dita vila, un alberc [...], a migjorn ab lo carrer Corrible [...], a tremuntana ab la plasa del Pou», «en lo clos de la Vila, devant lo Forn, al Solà» (*Capbr.* 1607, 337r, 451v); «en la Vila Closa una casa y corral» (*Capbr.* 1669, 36r); «al pati del Castell y ans Vila Closa» (*Capbr.* 1692, 35v).

Era la vila antiga, construïda a l'interior del Mur, que en aquestes dates encara es devia conservar. El 1607 hi hem documentat un alberg. La darrera citació indica que corresponia a l'actual pati del Castell.

Vila Closa, de la

«Isabet Balcell, muller de Manuel Balcell, de la Vila Closa, és pati del Castell» any 1737 (*Òbits* 1699, 30v).

Vila Closa, lo carrer de la

«en lo carrer de la Vila Closa un alberch ab son corral en aquell contiguo [...], a sol yxent ab lo carrer que va al Castell, a migjorn ab lo forn, mijençant lo carrer que va al Corral d'en Çesplugues [...] e a tramuntana ab lo carrer que puja al Castell» (*Capbr.* 1574, 7v); «en lo carrer de la Vila Closa, un alberch, ab son corral en aquell contiguo» (*Capbr.* 1607, 331v); «en lo carrer de la Vila Closa, [...] a sol yxent ab lo carrer qui va al Castell, a mitgjorn ab lo forn, myjansant lo carreró qui va al Corral» (*Capbr.* 1633, 53v); «en lo carrer de la Vila Closa» (*Capbr.* 1669, 40r).

Suposem que és el tram que va del pati del Castell, aquí anomenat *lo carrer del Castell*, fins a les escales que actualment hi pugen des de la plaça de l'Església, aquí anomenades *lo carrer que puja al Castell*.

Vila Closa, lo portal de la

«ad portali Ville Clause» (*Capbr.* 1510, 18r).

Vilabertró, (la)

[la βitaβartro]

És una partida del terme de Fullea, situada, de fet, damunt del límit amb el de Senan (Conca de Barberà) i, doncs, compartida amb aquest municipi. Correspon bàsicament a un petit altiplà que es troba a més de 600 m d'altitud (contrafort septentrional de la serra de Vilobí), un parell de quilòmetres a llevant de Fullea (i un poc més a ponent de Senan), entre les capçaleres de les valls o dels fondos de Matallongues i dels Escabrers. Des de l'Espluga Calba, la trobem després dels Escabrers, en direcció al terme de Senan.

«per lo dit terme de Sanant y travessa la serra fins a Vilapartó, y passa la serra fins arribar al terme de Fullea» (*Capbr.* 1717, 4v); «partida de Vilabertó, [...] a sol ixent ab lo terme de Sanant» (*Capbr.* 1741, 21r); «en la partida de Vilabartó, [...] a mitgdia ab lo camí de Monblanch y ab lo pla de la Bassa» (*Capbr.* 1765, 114r).

Era un poble que va ser abandonat. El senyor d'un feu que posseïa un castell o bé una vila, en pagament de serveis i favors al rei, tenia precisió de donar-li nom. Aquesta situació remet a l'època de la formació dels cognoms, en què la necessitat de repoblar i de fer que reviscolés l'esmortida Marca Hispànica menà a establir el feudalisme, d'origen plenament francès (Turull, 2007, p. 123). A Senan hi ha *lo pla de la Vilabertró* (Vallverdú, 1995, p. 24) i a Fullea, *lo Vilabertró, cal Vilabertró, lo camí del Vilabertró i la punta del Vilabertró* (Arbós, 2003, p. 171). Les formes documentades són *Vilabertó* i *Vilabartó*, però la forma viva és *Vilabertró*.

Vilabertró, lo camí de

«partida d'Aigües Vives, [...] a mitgdia ab lo camí qui va a Vilabartró» (*Capbr.* 1669, 194v).

V. t. *Senan, lo camí de.*

Vilabertró, la serra de (la)

[ʎa 'sera ðe ʎa βiʎaβar'tro]

«fins a Vilapartó» (*Capbr.* 1692, 14r); «dita serra de Vilapartó discorre per lo terme de Fullea, travessant la serra fins arribar a la Roca Tomasa, y d'aquí travessa la serra fins arribar a l'Argelagar y entra a la carretera terme de Binaixa, y passa per certas parts de dita carretera fins arribar al terme dels Homellons, en una partida dita la Portella» (*Capbr.* 1717, 4v); «fins a Vilapartó y passe la serra» (*Capbr.* 1741, 5r); «travessa la serra de la Vilapartó» (*Capbr.* 1765, 7r).

És un punt de referència a l'hora d'establir els límits del terme de l'Espluga Calba, per l'extrem oriental. En les citacions la grafia sempre és *Vilapartó*.

Viladecans

«Emilio Segarra y Viladecant, [...] de las Borjas Blancas, [...] y Maria Fàbregas y Llusà» (*Matr.* 1880, 18r, 19).

Viladoms

«José Viladoms, sabaté, [...] de San Sadurní de C., vecino de Valls» (*Matr.* 1927, 17v, 3); «Mercedes Viladoms Gabarra», «Josep Viladoms Gabarra» (*Naix.* 1934, 20r, 9, i 91r, 8).

Els prenom documentats són: Josep i Mercè. El primer portador del llinatge, el Josep, que devia ser el pare dels altres dos (el Josep i la Mercè), era sabater i procedia de Sant Sadurní de Collsabadell, al municipi de Llinars del Vallès.

Viladot

«Francisco [...], fill [...] de Ramon Gaya y Paula Gaya y Viladot», any 1792, «Ramon Gaya y Viladot», any 1794, «Paula Gaya y Viladot», any 1798, «Mariana [...], filla [...] de Miquel Torres, pagès, y de Paula Torres y Viladot», any 1803, «Marianna Torres y Viladot», any 1805, «un fill [...] de Joseph Huguet y de Paula Huguet y Viladot: [...] Jaume [...]. Foren padrins: [...] Maria Gaya y Viladot», any 1808 (*Bapt.* 1773, 113r, 125v, 149v, 180r, 194v i 210r); «Raymunda, filla de Miquel Torres y Paula Torres y Viladot», any 1805 (*Confirm.* 1797, 313v).

L'única persona que el porta de primer cognom s'anomena Paula.

Vilafranca

«en Joan Villafranca, de les Borges», any 1594 (*Matr.* 1580, 5v); «Joseph Vilafranca, fadrí, pagès, [...] de les Borges d'Urgell», any 1717 (*Matr.* 1699, 178v); «Paula [...], filla [...] de Joseph Argilés y de Paula Vilafranca, [...] de Puiggròs», any 1824, «filla de Joseph Ximenes y Josepha Ximenes y Vilafranca», any 1830 (*Matr.* 1791, 70r-v i 87v).

Els prenom documentats són: Joan, Josep i Josepa. Llevat de la primera citació (1594), en què està escrit *Villafranca*, en totes les altres la grafia és *Vilafranca*.

Vilagrassa

«Joan Vilagrassa, del Palau», any 1594 (*Matr.* 1580, 5r).

El lloc de procedència del personatge deu ser el Palau d'Anglesola.

Vilallonga, de

«Magí Anton de Vilallonga, 1758-1763» (Miret, 2006, p. 527); «l'il·lustríssim sor. batlliu fra D^o Magí Anton de Vilallonga, cavaller, gran creu de l'orde y milícia de la sagrada casa y hospital de Sant Joan de Jerusalem, comanador de las comandas de [...] y Espluga Calva» (*Capbr.* 1765, 1r).

Magí Anton de Vilallonga va ser el darrer comanador de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, entre 1758 i 1763.

Vilalta

«Franca. [...], filla [...] de Joseph Estrada, d'esta, y Raymunda Vilalta, de Gómés», any 1842, «Josepha Estrada y Vilalta», any 1845, «Francisca Estrada y Vilalta», any 1848 (*Bapt.* 1824, 284, 308 i 336); «Padrins [...]: Maria Vilalta, de la present parròquia», any 1859 (*Bapt.* 1858, 20v); «Francisca Estrada y Vilalta» (*Òbits* 1880, 12r, 26).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Maria.

Vilamajor

«Rosa [...], filla [...] de Jacinto Mossellas y Vilamajó, de Velloch, [...] refugiats en la present vila per temor dels enemichs», any 1810 (*Bapt.* 1773, 216r); «Maria [...], filla [...] de Joan Vilamajor, difunt, y Antònia Canals [...], de Maldà», any 1840 (*Matr.* 1791, 143); «Ramon Fabregat y Vilamajó» (*Naix.* 1878, 24); «Engràcia Pallàs Vilamajor, natural d'Omells de na Gaya», «Francisco Bota Vilamajor» (*Òbits* 1903, 18r, 1, i 138r, 3); «Francisco Bota Vilamajó» (*Repartiment* 1942, 19r).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Maria. El primer Vilamajor de l'Espluga Calba era un refugiat, segurament originari de Bell-lloc d'Urgell, i fugia dels enemics (1810), que havien de ser les tropes napoleòniques, durant la Guerra del Francès (1808-1814). Les grafies anotades són *Vilamajo*, amb accent o sense, i *Vilamajor*.

Vilamur¹

V. **Coma d'en V*.

Vilamur²

«Magdalena [...], filla [...] de Joseph Vilamur, fuster, y de Maria Roset, d'Albi, [...]. Foren padrins: Joseph Vilamur, germà [...], y Paula Vilamur, també germana», any 1812 (*Bapt.* 1773, 231v).

Només l'hem anotat en una ocasió, l'any 1812, procedent de l'Albi, on està documentat des del 1564 (Amigó i Pere, 2001, p. 458).

Vilanova (de Bellpuig), lo camí de [tə ka'mi ðe βi'ta'nəβa ðe βe'ɫputʃ]

«cum vico Villenove» (*Capbr.* 1510, 30r); «lo camí que-s va a Vilanova» (*Capbr.* 1574, 20v); «lo camí que va a Vilanova» (*Capbr.* 1607, 304r); «a la partida dita dels Spilars, [...] a mitgdia y a ponent ab lo camí de Vilanova de Bellpuig» (*Capbr.* 1633, 27r); «lo camí de Vilanova», «lo camí de Vilanova de Bellpuig» (*Capbr.* 1765, 107v i 194r); «el camino de Villanueva» (*Apeo*, 39r).

Era un antic camí, ara desaparegut, que arribava a Vilanova de Bellpuig passant per Maldà i Belianes.

Vilaplana

«Marina, [...] filla [...] de Joseph Vilaplana, d'Arbeca, y de Teresa Moyà», any 1841 (*Bapt.* 1824, 267).

Vilar

«Maria [...], filla [...] de Joseph Vilar y Feliciania Vilar y Aloy [...], d'Omells de na Gaya», any 1736 (*Matr.* 1699, 200r); «un fill [...] d'Anton Arteu y de Paula Vilà [...] Jaume», any 1826 (*Bapt.* 1824, 18 H. 28); «Ramona Vilà Aixalà» (*Repertiment* 1942, 29r).

El trobem ja documentat, el 1553, a la Granadella (*Fog.* 1533).

Vilardell

«Teresa Vilardell Torredellas, [...] de Colldetenes» (*Òbits* 1921, 62r, 17); «D. Hermanas Dominicas; [...] Teresa Vilardell Torredellà» (*Repertiment* 1942, 139r).

Vilardes, lo

«Sesplugues Josep, àlies Vilardes» (*Contribució* 1936).

El personatge és el mateix que en l'entrada corresponent es diu *lo Vilaverd*. Pot tractar-se d'un error o bé d'una derivació col·loquial a partir d'aquest nom de casa.

Vilaró

«Francisco [...], pagès, de Vell-lloc, fill [...] de Juan Macià, difunt, y de Magdalena Vilaró», any 1851 (*Matr.* 1791, 190); «Francisca Vilaró y Mas, natural de Tarragona» (*Òbits* 1880, 13r, 27).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Francisca.

Vilars, los

«als Vilars» (*Capbr.* 1510, 15r); «als Vilars, [...] a migjorn ab lo camí de l'Albereda, [...] a tramuntana ab la çíquia que va al Molí», «a la partida anomenada los Vilars, [...] a tramuntana ab lo torrent» (*Capbr.* 1574, 42r i 61r); «als Vilars» (*Capbr.* 1607, 322r); «en la partida dels Vilars» (*Capbr.* 1669, 75r).

Pel que es desprèn de les citacions, era una partida al nord de l'Albereda i al sud de la síquia i del Torrent. Devia ser la que més endavant s'anomenaria *lo Gorg*. Al terme veí dels Omellons hi ha una partida que s'anomena així.

El substantiu *vilar*, 'llogaret, pagesia', sovint no alludeix tant a un lloc habitat com a un indret on es té constància d'un antic poblament, que de vegades es pot remuntar fins a èpoques tan reculades com la preromana. Era emprat freqüentment per a designar el lloc on hi havia hagut un antic assentament humà, del qual tot just quedaven vestigis en el moment d'aparició del topònim. A la Catalunya central, en l'època medieval, solien rebre aquest nom els enterraments prehistòrics. N'hi ha uns quants casos a les terres de Ponent: la partida dels *Vilars*, a Arbeca, la Pobra de Cérvoles i Flix; la de *lo Vilar*, a Ulldemolins, o la dels *Vilans*, al Soleràs.²⁴⁴

Vilaverd

V. **Marieta del V*.

Vilaverd, cal

[ˈkaɫ βiɾaβer]

Era al carrer de Santa Maria, al començament de les escales que pugen a l'església, tocant a cal Marian. Una inscripció a la façana indica que la construcció és

244. DECat (vol. ix, p. 281a35-b9), Turull (2007, p. 124, i 2010, p. 15), Satorra (2003, p. 177), Pere (2013, p. 274), Pere i Amigó (1997, p. 379) i Martín i Preixens (2005, p. 410).

del 1725. Avui és *cal Ramon del Ros*. La casa tenia el corral a baix, a la plaça del Pou; era *lo corral del Vilaverd*, que actualment és *cal Vilaverd*. *La granja del Vilaverd* és a la pista dels Omells, sortint del poble, a mà esquerra, després del xalet de cal Cabeça.

«regidors: Joseph Sesplugues, dit lo Vilavert», any 1777 (*Matr.* 1791, 66v); «Joseph Sesplugas, dit lo Vilavert» (*Llevador*, 1v); «Josep Sesplugues, dit lo Vilaverd», any 1784 (*Spel.* 0, p. 13); «José Sesplugues, alias Bilabert, [...] calle de Santa Maria; [...] por atrás plaza del Pozo» (*Apeo*, 21r); «Teresina Ribera Sesplugues (Vilaverd)» (Pocablog).

Vilaverd, la sort del

«sort del Vilaverd, [...] partida: la Torta; [...] *sur*, camino de Senant» (*Repartiment* 1942, 265r).

Vilaverd de Dalt, cal

[ˈkaɫ ˌβitaˈβeɾ ðe ˈðaɫ]

Fa cantonada amb la façana de l'església. Eren parents de cal Vilaverd.

Viles

«Paula [...], filla [...] d'Anton Arteu, pagès, d'esta, y de Paula Viles, de Sant Martí de Maldà», any 1848 (*Bapt.* 1824, 342); «Maria Viles Carrascosa, [...] enterrada a l'Espluga Calba», anys 1936-1939 (Rubió, 2011, p. 210).

L'única persona que el porta de primer cognom es diu Maria.

Villabona

«1945 Estudi de nois - Sr. Fernando Villabona» (Poca, 2017, p. 193).

Vinader

«Catharina Vinader, viuda, de la Spluga de Francolí, dexada del *quòndam* Phylip Vinader, pagès [...], que's troba assí en la fuga de l'exèrcit catòlic», any 1642 (*Òbits* 1636, 5r).

El conflicte bèl·lic de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648) dividia Europa en dos blocs. En un d'aquests, Àustria i Espanya s'erigien en baluard del catolicisme. La Caterina, viuda de Felip Vinader, pagès, havia marxat de l'Espluga de Francolí i s'havia instal·lat a l'Espluga Calba fugint de les tropes reialistes de Felip IV de Castella. La revolta dels catalans contra els abusos del comte duc d'Olivares (la Guerra dels Segadors, 1640-1652) havia comptat amb l'ajut de la França de Richelieu. El total descabdellament de la Guerra va girar al voltant de la possessió de tres places principals: Perpinyà, que caigué en mans dels francesos

el 1642; Lleida, en poder dels espanyols el 1644, i Tarragona, on havia prevalgut el partit reialista. Les tropes espanyoles tenien ordre de comportar-se bé amb els naturals, la qual cosa no era prou per a evitar els excessos, no sols en terra enemiga, com els que van cometre a la Conca de Barberà l'any 1642, sinó també en llocs addictes.²⁴⁵

V. t. **Basset*, **Bérenguier*.

Vinaixa¹

V. **Camí de V.*, **Coma de V.* (o *Fulleda*).

Vinaixa²

[bi'najʃə]

És una població i municipi del sud-est de la comarca, en contacte amb la Conca de Barberà, de fama per les pedreres i les vies de comunicació que la travessen (carretera, ferrocarril, autopista...). Es troba a mig camí entre les Borges Blanques i Montblanc. Des de l'Espluga, s'hi accedeix per la carretera de Vinaixa. Tots dos pobles disten uns deu quilòmetres. El topònim és testimoni de l'arrelament del món àrab a la Catalunya Nova després de la conquesta islàmica (Turull, 2007, p. 124).

«Avinaxa», any 1151 (Font Rius, 1969, vol. I, doc. 86, p. 138); «ecclesiam Aui-naixa», any 1154 (Blanch, 1985, p. 91); «Avinaxa», any 1209 (Bisson, 1984, doc. 121); «de la collita del bovatge *que* faheren en los lochs sigüents de la vegueria de Montblanch: [...] de Vinaxa» (Bovatge 1336, p. 27v); «castrum et villam de Vinaxia» (Alvira, 2010, doc. 1393 bis); «Vinaixa» (*Capbr.* 1510, 4v); «El terme de Vinaixa afronta [...] a tramontana amb els termes de Castellot, els Omellons i l'Espluga Calba», any 1624 (Gual, 2007, p. 748); «lo reverent Joan Cavaller, rector de Vinaixa» (*Translació* 1778); «Espluga Calva: [...] confina con el término [...] oeste, Vinaixa» (Madoz, 1845, p. 579).

Vinaixa, lo camí o la pista de

[tə ka'mi ðe βi'najʃə] o [ta 'pista ðe βi'najʃə]

És una pista de l'Institut Nacional de Reforma i Desenvolupament Agrari (IRIDA), sense asfaltar, que surt de l'Espluga Calba en direcció sud i arriba fins a Vinaixa. La documentació l'anomena *lo camí de Vinaixa*, però se'l coneix més com *la pista de Vinaixa*.

«camino de Vinaxa», «in vico quo itur a Vinaxa» (*Capbr.* 1510, 7r i 8r); «al barri Nou [...] a tramuntana ab lo camí *que* va a Vinaixa» (*Capbr.* 1574, 44v); «a la creueta del camí, on travessa el de Vinaixa a l'Espluga Calba», any 1577 (Gual, 2003, p. 364); «lo camí qui va a Binatxa», «lo camí qui va a Vinaxa» (*Capbr.* 1669, 11v i 83r); «lo camí de Binaixa» (*Capbr.* 1692, 18r); «lo camí de Vinaixa» (*Capbr.* 1717, 89v); «lo camí de Binayxa» (*Capbr.* 1741, 15v); «parti-

245. Soldevila (1962, cap. xxx-xxx1) i GEC (s. v. *Trenta Anys, guerra dels*).

da de la Coma del Pou, [...] a mitgdia y ponent ab lo camí de Vinaixa» (*Capbr.* 1765, 180v); «camino de Vinaixa», «camino de Binaixa» (*Apeo*, 25r i 29r); «camino de Vinaixa» (*Repartiment* 1942, 7r).

Vinaixa, la carrerada de

«a migjorn ab la carrera» (*Capbr.* 1607, 176v); «partida de la Portella, [...] a sol ixent ab terres de [...], mediant la carrerada» (*Capbr.* 1765, 107v); «mediodía, carrerada Vinaixa, [...] partida [...]: Portella», «mediodía, carrerada, [...] partida: [...] Mas» (*Amillar.* 1945, 37v i 76v).

Com que el document del 1607 ubica *la carrera* al Morer, suposem que es tracta de *la carrerada de Vinaixa*. De fet, una *carrera* pot ser un 'camí per on poden passar carros' (DCVB).

Vinaixa, la carretera (del Terme) de [ʔa kare'tera ðel 'terme ðe βi'naɪʃə]

Avui dia, *la carretera* i *lo camí* o *la pista de Vinaixa* són el mateix. Potser antigament seguien traçats diferents. Fa 5,4 km.

«la carretera del Terme de Vinaixa» (*Capbr.* 1574, 100r); «a la partida anomenada lo Mas Blanch, [...] a migjorn ab la carretera del Terme de Vinaxa» (*Capbr.* 1607, 384r); «entre a la carretera Terme de Binaixa y passa per sertes parts de dita carretera» (*Capbr.* 1692, 14r); «fins a arribar a l'Argelagà y entra a la carretera del Terme de Binaixa y passa per certas parts de dita carretera, fins a arribar al terme de Homellons» (*Capbr.* 1741, 5r); «fins al terme de Vinaixa y passa per certs paratges de la carretera de Vinaixa» (*Capbr.* 1765, 7r); «carretera Vinaixa» (*Repartiment* 1942, 12r).

En les dues citacions més recents és anomenada *la carretera de Vinaixa*, que és com es coneix ara; en totes les anteriors, el nom és *la carretera del Terme de Vinaixa*.

Vinaixa, lo terme de [ʔo 'terme ðe βi'naɪʃə]

El terme de Vinaixa toca amb el de l'Espluga Calba per l'extrem sud d'aquest.

«El terme de Vinaixa afronta a sol ixent amb el terme de Tarrés, al Cap dels Carros, i amb el terme de Fullea, al Cap de Bertrana; a migjorn, amb el terme de Vallclara, al Cap de la Part d'Amunt, i amb el del Vilosell; a ponent, amb el de l'Albi, al Cap de la Comapella i al Cap de la Coma de l'Albi; a tramontana, amb els termes de Castellot, els Omellons i l'Espluga Calba», any 1624 (Gual, 2007, p. 748); «lo terme de Vinaixa» (*Capbr.* 1633, 87v); «en la partida de la Portella, [...] a ponent ab lo terme de Vinaxa» (*Capbr.* 1669, 84v); «lo terme de Binaixa» (*Capbr.* 1692, 54r); «lo terme de Vinaixa» (*Capbr.* 1717, 52v); «lo terme de Binaixa» (*Capbr.* 1741, 17r); «en la partida del Mas Blanch, [...] a sol ixent ab lo terme de Fullea, a mitgdia ab lo terme de Vinaixa» (*Capbr.* 1765, 205r); «término Vinaixa» (*Repartiment* 1942, 14v).

Vinaixa, la vall de

[ʎa 'βaʎ de βi'naixə]

El Mas Blanc² toca a *la vall de Vinaixa*, que és en aquest municipi, al costat del pla de la Portella. Aquest corrent d'aigua és una de les capçaleres o dels afluents de la vall de la Femosa, que neix a llevant de Vinaixa, sota Tàrrega, i que travessa tot el terme de Vinaixa, per Sant Bonifaci, en direcció als Omellons i la Floresta. En la GEC figura com *la riera de Vinaixa* (o *Brugosa*), mentre que en la cartografia de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC) diu *la vall de Vinaixa*, però no com a hidrònim, sinó com la corresponent vall orogràfica, és a dir, fondo major. Als Omellons trobem la partida de *la Vall de Vinaixa* (Martín i Preixens, 2005, p. 380).

Vint-i-nouV. **Set Hereus* o V.**Vinya Guallar**V. **Coll de la V. G.***Vinyaiolar, lo**

«al lloch appellat los Homs, e antiguament se deye Vinyayolar, una vinya, [...] a migjorn ab lo camí de l'Albi [...] y a tremuntana ab lo Torrent» (*Capbr.* 1607, 310r).

V. t. **Coll de la Vinya Guallar, lo.***Vinyals**

«Miguel Viñals Bonvahí, [...] de Hospitalet de Llobregat» (*Matr.* 1939, 36r, 6);
«Viñals, Miguel, y esposa» (*Contribució*, 484r).

Vinyals, cal

[ʎaʎ βi'naʎs]

Era el que havia estat *cal Llorenç* i després *cal Coixet*, perquè un gendre de la casa es deia Vinyals de cognom. És a la plaça de la Roca, baixant cap al Redemú. Després de la Guerra es va fer cine durant uns anys als baixos de l'edifici.

Vinyes

«una filla [...] de don Jasinto Vinyes y de dona Antònia Badia [...], de Montblanch: [...] Clàudia», any 1827 (*Bapt.* 1824, 36 D. 45).

Vinyeta, la¹

[ʎa βi'ɲetə]

És una partida que hi ha al peu de les Catalanes; a continuació, el Fondo arriba fins als Escabrrers. Es troba entre el camí dels Escabrrers i el de les Catalanes.

«finca: Viñeta, [...] partida: Escabrés» (*Repartiment* 1942, 154r); «Viña, yermo. Su situación: Viñeta» (*Amillar*. 1945, 65r).

És un topònim freqüent per aquests indrets: la partida de *les Vinyes*, al Soleràs o a Vallclara; la de *les Vinyetes*, al Vilosell o a la Pobla de Cérvoles, i *lo camí de les Vinyes*, a l'Albi. A Fullea, cinc topònims porten el nom *vinya*, i a Senan, com a Ulldemolins o a Vinebre, també hi ha la partida de *la Vinyeta*, però no és tocant al terme de l'Espluga Calba, malgrat que la nostra és propera a Senan.²⁴⁶

Vinyeta, la²

«finca: Viñeta, [...] partida: Deveses», «finca: Viñeta, [...] partida: Costau-màs» (*Repartiment* 1942, 59r i 284r); «Viña, yermo. Su situación: Viñeta» (*Amillar*. 1945, 65r).

Els informants només van descriure la peça de terra de l'entrada anterior. Repetim la citació del 1945 perquè no sabem a quina de les dues finques es refereix.

Virgili

«José Rosich Virgili, soltero, labrador, [...] de Alcocer» (*Matr.* 1895, 27r, 2).

L'únic *Virgili* documentat, per raó de matrimoni, és d'Alcocer (Guadalajara). Durant l'edat mitjana, el llinatge es va usar sobretot a Occitània i Catalunya. La forma castellana *Virgilio* és molt escassa (DAE).

Visa

«Jacinta Bise Ollé [...], de Selva del Campo» (*Matr.* 1927, 18v, 5).

Peytaví (2010, annex 1), que documenta la forma *Bise* a Banyuls dels Aspres, Perpinyà, Sant Mateu, Tuïr i Ribesaltes, la remet a la codificada *Visa*.

Vit, cal

«Ramon Cabrol, cabalé del Vit» (Recanasió 1846).

Hem documentat el llinatge Cabrol un cop (1797), en un personatge, de prenom Salvador, procedent de Belianes i present a l'Espluga Calba per raó de matrimoni. Per les dates poden ser tots dos de la mateixa família. Ramon Cabrol era

246. Martín i Preixens (2005, p. 405 i 438), Pere (2013, p. 278, i 2017, p. 224), Pere i Amigó (1997, p. 380), Amigó i Pere (2001, p. 463), Arbós (2003, p. 173), Vallverdú (1995, p. 38) i Veà (2017, p. 315).

el cabaler de cal Vit. Hem localitzat el nom de casa a Llorenç de Rocafort (Farré i Moix, 1993, p. 119).

Viu

V. *Jaume* o *Jaumet del V*.

Viu, cal

[ˈkaɫ ˈβiw]

És a l'avinguda de Pau Casals, al punt en què la carretera dona el tomb, davant de la perruqueria de la Carme de cal Feliu. Segons una inscripció a la façana, la data de construcció és el 1781. Després se'n va dir *cal Palet*. La Maria de ca la Providència va comprar-la. *La cabana del Viu*, del segle XIX, a la partida de la Vallada i propietat de Jaume Vallverdú, és amb coberta de volta de canó tapada. Té 17,09 m² i fa 2,78 m d'alçària, 3,32 m d'amplada i 5,15 m de profunditat.²⁴⁷ *Lo corral del Viu* era al lloc que ara s'anomena *la costa de Sant Mateu*, costa amunt, en direcció a la Creu Grossa.

«Ramon Vallverdú Gené (Viu)», any 1936, «Josep Vallverdú Farré (Viu)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21 i 101); «Cisqueta Gené Gaya (Viu)», any 1940 (Poca, 2017, p. 157); «Antònia Vallverdú Gené (Viu)», casament de l'any 1945 (*Spel*, 9, p. 20).

Viuda Torretes, la

«Òbit de la Viuda Torretes», any 1604 (*Òbits* 1574, 16r).

Torretes podria ser la feminització de *Torrets* (DCVB), però no tenim el llinatge documentat a l'Espluga Calba; sí que hi ha força *Torres*, des del 1360.

Viudo

V. *Metge del V*.

Viudo, cal

[ˈkaɫ ˈβiwðo]

És al carrer Major, tocant a l'antiga ferreria; abans havia estat on ara hi ha cal Manolo. Una inscripció a la pedra de la façana data la construcció del 1774.

«Albert Roig Torrents (Viudo)», any 1932 (Poca, 2017, p. 113); «Viudo» (*Contribució* 1936).

És un renom que existeix arreu: a les Borges Blanques hi ha quatre cases que s'anomenen *la Viuda* seguit d'un apel·latiu (Ripollès, 2006, p. 207).

247. Martín i Preixens (2005, p. 323) i BIEC (BI-48).

Viudo, lo pla del

[tɔ 'pɫa ðet 'βiwðo]

És un trosset de terra, al pla de la Bassa, on hi ha la font d'en Pic.

Viure

V. *Biure*.

Vives

«Carlos Vives, [...] de València, mestre de miçons de dita parròquia», any 1692 (*Òbits* 1685, 7r, 9); «Antònia [...] Ribera, [...] filla de [...] Maria Ribera y Vives», any 1775, «Antonio Ribera y Vives», any 1777, «Joseph Ribera y Vives», any 1779 (*Bapt.* 1773, 16v, 27r i 38v); «Salvadó Vives, regent», any 1859 (*Bapt.* 1858, 20v); «José Boleda y Vives» (*Òbits* 1872, 4r, 6, 94); «Mariano Boleda Vives» (*Repertiment* 1942, 19v).

Apareixen alguns noms d'home: Carlos, Fidel, Francesc i Salvador, i també un parell de dona: Concepció i Maria. El trobem documentat, el 1243, a l'Albi; el 1249, al Vilosell; el 1497, a l'Albi i a les Borges Blanques, i, el 1553, a l'Albi.²⁴⁸

Vives, les aigües

«y ha tres aygües, anomenades l'una aygües Vives» (*Capbr.* 1574, 5r); «y ha tres aygües, anomenades l'huna aygües Vives» (*Capbr.* 1633, 19r); «y ha tres ayguas, anomenadas l'una aygües Vives» (*Capbr.* 1741, 9r); «hi ha tres ayguas, [...] una, és a saber, aygües Vives» (*Capbr.* 1765, 18v).

El fondo d'Aigües Vives o *la coma d'Aigües Vives* baixa dels Omells i travessa el de l'Espluga Calba d'est a oest, passant pel nucli urbà; després d'aquest, continua per *les Hortes*. *Aigües Vives* apareix ja l'any 1074 en un document de l'Arxiu de Solsona, «ad Aquas Vivas». L'adjectiu *vives* té, afegit al substantiu *aigües* ('curs fluvial'), un sentit totalment oposat a *tortes*, 'estancades', del topònim que també trobem a l'Espluga Calba (*la Torta*); *vives* és ací sinònim de 'ràpides, mogudes' (*OnCat*, vol. II, p. 39b35).

Vivó

«Coloma Segura Font y Badal, viuda deixada del quòndam Jaume Font, sastre, [...] filla de [...] Francesch Segura y Josepha Vivó, cònjuges, de Valldeperas, parròquia de Pontils», any 1738 (*Matr.* 1699, 200v).

Valldeperes, el lloc de procedència de Coloma Segura i Vivó, és un petit nucli de població agregat a Pontils, a la Conca de Barberà.

248. Amigó i Pere (2001, p. 464), Pere (2006, p. 342), *Fog.* 1497 i *Fog.* 1553.

Vizcar

V. **Bizkar*.

Voltó

«Joseph [...], mestre de cases, fill [...] d'Isidro Cornet, pagès, y d'Úrsula Cornet y Voltó, [...] de Vinaixa», any 1790 (*Matr.* 1699, 328v).

Walter, cal

[ˈkaɫ ˈβaɫtɐr]

De cal Roig del Solà ara també se'n diu *cal Walter*, pel prenom de qui va tenir la casa llogada durant molts anys.

Wenceslau, cal

[ˈkaɫ βensezˈɫaw]

«Benseslao Marian», «Rivera Wenceslau, àlies Marian» (*Contribució* 1936).

Era una casa del carrer Major, davant de cal Misango, a la qual va anar a viure la Negra i després el Wenceslau de cal Marian.

Xacó

V. **Cabaler del X.*, **Cabo (del X.)*.

Xacó, cal

[ˈkaɫ tʃaˈko]

«Rosa Teyxidori o hereus, dit Xacó» (*Censos* 1807, 1r); «Miquel Pons, *alias* Chacó» (*Apeo*, 75r).

Era al carrer de Santa Maria. Segons la documentació, tenien una finca a l'Espluga Calba, la sort Llarga. Es deia que en aquella casa hi havia viscut una santa, que dormia a terra i que feia servir un esglaó de les escales de coixí. És un renom que es retroba en molts indrets: a Fullella, Almoister o Cullera; a Alcover hi ha *l'hort del Xacó*; a Salou, *el Mas de Xacó*; a Calafell, *cal Xaconet*, i a Sant Feliu de Codines, *can Xecó* o *el Xecó de l'Arqueta*, com a hipocorístic de *Francesc* (> *Xec* > *Xecó*). *Xec* és, així mateix, un nom de família, documentat a Argelers, Cotlliure i Sant Joan de Pladecorts, i també a l'Albi (1817).²⁴⁹

Xacó, lo mas del

Al terme de Fullella, a la partida dels Masos, ja al límit amb el de l'Espluga Calba, hi ha les restes de l'edificació del *mas del Xacó*, que tot apunta que era

249. Arbós (2003, p. 174), Grau (2012, p. 196), Giner Pereperes (2009, p. 697), Selfa (2012, p. 204), Amigó (2005, p. 135), Hugué (2015, p. 333), Garcia-Pey (2006, p. 619), Peytavi (2010, annex 1) i Amigó i Pere (2001, p. 465).

l'antic *mas d'en Piquer* (Arbós, 2003, p. 174). El darrer nom apareix força en la documentació de l'Espluga Calba; en canvi, *lo mas del Xacó*, no.

Xacona, ca la

«casa la Xacona», any 1740 (*Roser* 1600, 23r).

Tenim documentat el renom en la forma femenina (1740) abans que la masculina (1807).

Xai

«un fill [...] de Jaume Rotg y de Josepha Rotg y Xay, [...] de Vimbodí [...]: Christòfol», any 1816, «Joseph Roitg y Xay», any 1818 (*Bapt.* 1773, 259v i 275r).

Xai, cal [ˈkaɫ ˈtʃaj]

Era una casa a l'esquerra de les escales que pugen a l'església, al carrer de Santa Maria, que després va ser *cal Jaumet del Viu*.

Xammar

«Salvador Xatmar y Copons, comanador de Barbens y Espluga Calva» (Miret, 2006, p. 511).

L'hospitaler fra Salvador Xammar fou el darrer comanador de l'Espluga Calba, càrrec que ocupà fins al 1798.

Xapa, cal [ˈkaɫ ˈtʃapə]

Era al carrer de la Placeta, on ara hi ha cal Borrassol. El Xapa, un home rabassut, feia de barber. Més tard va viure en una casa de la plaça de l'Església, entre ca la Cristina i cal Vallons, que també s'anomenava *cal Barberet* i que ara és propietat de cal Ponç.

Xaparro

V. *Ramonet del X.* o *Xaparrot*.

Xaparro, cal [ˈkaɫ tʃaˈpaɾo]

És al carrer Major. Tenien un dels quatre cafès del poble abans de la Guerra del 1936. La ubicació de cal Xaparro documentada és al pati del Castell, a la banda que dona a la plaça del Pou. *La cabana del Xaparro* és a la Portella.

«Cristóbal Sesplugues, *alias* Chaparro, [...] calle del Castillo; [...] atrás, plaza del Pozo» (*Apeo*, 16r); «José Sesplugues Roig (Chaparret)», «José Sesplugues

Roig (Chaparro)» (*Repartiment* 1942, 274r i 275r); «José Sesplugues Roig (Chaparro)» (*Amillar*. 1945, 11v); «Ramona Sesplugues i Benet (Xaparro)», any 1965 (*Spel*. 9, p. 20).

Sembla que a Miquel Sesplugues, que era més aviat petit i gros, van començar a anomenar-lo *lo Miquel Xaparro*, nom que passà als seus descendents. Cap a l'any 1800 s'havia casat amb Josefina Mitjans (Amat, 1990, p. 232). De fet, el primer Miquel Sesplugues documentat morí el 1643 i el darrer és un dels propietaris que declaren el 1765. També apareix el renom en diminutiu: *Xaparret*, i hem sentit *Xaparrín*, referit a un membre de la mateixa casa.

V. t. **Corral* (de Miquel Sesplugues), *lo carrer* o *carreró del*; *Pubill*, *lo*.

Xaparro, lo pla del

[to 'pɫa ðeɫ tʃa'paro]

Situat a la Portella, està catalogat com a jaciment arqueològic, datat entre el 5500 i el 2200 aC, durant el Neolític. És un lloc d'habitació sense estructures en una zona de terrasses d'ametllers. No s'hi localitzen en superfície restes de materials arqueològics (BIEC, BI-19).

Xaparro de la Plaça, cal, o cal Jaume del Xaparro

[kaɫ tʃa'paro ðe ɫa 'pɫasɔ] o

[kaɫ 'dʒawme ɫ tʃa'paro]

És la casa que hi ha a la plaça de l'Església, davant per davant de l'edifici parroquial. Hi havia hagut la seu de la Falange.

Xarrot, cal

[kaɫ tʃa'rɔt]

«viuda Xarrot», «Miró, Antoni, viuda Xarrot» (*Contribució* 1936).

Era al carrer de Santa Maria, entre cal Sarauet i cal Magí. També se'n deia *cal Miró*, ja que, com veiem, aquest era el nom de família que hi vivia.

Xato, lo pla del

[to 'pɫa ðeɫ tʃato]

És a l'extrem sud-est del terme, abans d'entrar al de Senan, entre les Catalanes i els Escabrrers. A Tarrés també hi és i al Vilosell trobem *cal Xato* (Pere, 2006, p. 343).

Xavo, cal

[kaɫ tʃaβo]

«Ramon Marturell, alias Chabo» (*Apeo*, 131r); «carrer de Fullea: [...] Xava (monedes sense valor)» (Poca, 2017, p. 30).

Era una casa del carrer de Fullea en la qual vivia *lo Ton de les Perdius* o *lo Ton de la Providència*. En el document de la primera citació no consta cap casa, només dues finques als Espilars. És un renom que retrobem en altres municipis:

a l'Albi, on també hi és com a cognom; a Ontinyent, amb la forma *Xavó*, i a Ull-demolins, la Pobla de Cérvoles o Calafell.²⁵⁰

Xifré

«Joannes Xifre, loci dels Homells de na Gaya» (*Capbr.* 1510, 19r); «Pere Xifré, pagès, dels Omells de na Gaya [...] Pau Xifré» (*Capbr.* 1574, 95v); «Joseph [...], fill [...] de Jaume Saltó [...] y de Maria Saltó y Cifré», any 1817, «Paula Saltó y Cifré», any 1820, «Rosa Saltó y Xifré», any 1824 (*Bapt.* 1773, 265v, 294v i 307r); «Joseph Chifré y Pons», any 1834 (*Matr.* 1791, 112-113); «Josefa Saltó y Sifré» (*Òbits* 1875, 21r, 15); «Masià Palau y Xifré» (*Matr.* 1880, 43r, 2); «Àngela, [...] hija de [...] Jaime Liberato Xifré», any 1944 (*Bapt.* 1935, 76v).

Hem enregistrat alguns noms d'home: Joan, Josep, Pau i Pere, i també un de dona: Maria. Els dos primers portadors del llinatge, Pere i Pau, eren veïns dels Omells de na Gaia, però tenien terres a l'Espluga Calba. No el trobem en un estandant de la vila fins gairebé tres segles i mig més tard (1817). El nom *Sifre*, més tard *Xifre*, ja està documentat des d'antic, com ara *Ciffre*, el 1308, a Perpinyà (Coromines, 1970, vol. II, p. 252). La forma accentuada respecta la pronúncia actual, d'un cognom que és present, per exemple, a Fullella. Apareix amb les grafies *Chifre*, *Cifre*, *Sifre* i *Xifre*, amb accent o sense.

Ximenes

«Rosa, filla de Joseph Bota y Antònia Bota y Ximenes», any 1805 (*Confirm.* 1797, 313v); «Manuel [...], fill [...] de Joseph Bota y Anguera y d'Antònia Bota y Ximenes», any 1809, «Teresa Bota y Ximenes», any 1812 (*Bapt.* 1773, 214v i 232r-v); «l'honesta Bellmunt, vídua de Joseph Bellmunt, [...], filla de Joseph Ximenes, y Josepha Ximenes y Vilafranca», any 1830 (*Matr.* 1791, 87); «Antonio Bellmunt y Ximenes, natural de Puitgròs» (*Òbits* 1880, 104r, 19); «Manuel Bota Ximenes» (*Repartiment* 1942, 201v).

Apareixen dos prenomes: Josep i Antònia. Es produeix una confusió entre les formes *Ximenes* i *Ximenes*, pertanyents a individus de la mateixa família. Hem localitzat *Ximenes* a Arbeca (Sans, 2004, p. 182) i *Ximeno* a Vallclara (Pere, 2017, p. 226).

Xinxó

«José María Sesplugues Chinchó, [...] hijo legítimo de [...] doña Josefa Chinchó Campanera, [...] de Bellpuig», «María del Carmen Sesplugues Chinchó» (*Naix.* 1945, 20v, 6, i 33v, 20); «Carmen Sesplugues Chinchó, de ca l'Orteu» (*Spel.* 42, p. 1); «Pepita Chinchó [...] (Orteu)» (Poca, 2017, p. 248).

250. Amigó i Pere (2001, p. 465), Pere i Amigó (1997, p. 381), Sanchis (2010, p. 594), Pere (2013, p. 279) i Hugué (2015, p. 334).

Xipré, lo tros del

[tɔ 'trɔz ðeɫ tʃi'pre]

És un tros de cal Samanyo, a dalt a la punta dels Escabrrers, a mà esquerra del camí.

Xirillo, cal

['kaɫ tʃi'riɫo]

«Ventura Valls, olim muller de Ramon Valls, dit Xirillo», any 1746, «Ramon Valls, de la Placeta, dit lo Xirillo», any 1788 (*Òbits* 1699, 39v i 158v); «viuda Gaya, alias Chirilla» (*Apeo*, 199r); «Cherillo», «Bota, Antoni, Aixirillo» (*Contribució* 1936).

Era una casa del carrer de Santa Maria, que després va ser *cal Xulip*. Segons els informants, *lo Xirillo* era un hisendat poc avesat al treball i molt aficionat a la caça. S'anava venent les finques per meitats, que comprava el Bota Ric. La viuda Gaya no consta que tingués casa a la vila, només una finca a la Portella. *L'era del Xirillo* era la que ara es coneix com *l'Era Negra*. Al Vilosell hem localitzat el mateix nom de casa.²⁵¹

Xirillo, la costa del

[tɔ 'kɔstɔ ɫ tʃi'riɫo]

El de cal Xirillo devia tenir alguna finca que donava a *la costa de la Creu*; per això, aquesta també s'anomenava *la costa del Xirillo*.

Xirillo, la font del

[tɔ 'fɔn deɫ tʃi'riɫo]

Era una boixa de carro, a la Peixera, de la qual rajava aigua. Després se'n va dir *la font del Rollon*.

Xiroi, cal

['kaɫ tʃi'roj]

És al carrer de Santa Maria, a la placeta que fa davant del perxe, on fins fa poc vivien els de cal Ponç. Cristòfol Ribera només consta que tenia casa a la vila, sense cap finca.

«Cristóbal Ribera, alias Chiroy, [...] calle de Momblanch» (*Apeo*, 240r); «Ramon Rebordosa Llussà (Tupiner) i Mercè Camprubí Ribera (Xiroi), casats el [...] 1916», «Ramon Camprubí Ribera (Xiroi)» (*Poca*, 2017, p. 61 i 228); «Maria Teresa Dalmau Ribera (Xiroi)», any 1939 (*Spel*. 9, p. 20).

Xispa, lo

[tɔ 'tʃispɔ]

Vivia a la plaça de l'Església i entenia molt d'electricitat. El nom ve de la forma castellana *chispa*.

251. Martín i Preixens (2005, p. 434 i 439) i Pere (2006, p. 344).

Xiulet, lo [tɔ tʃiwˈtɛt]

A Joan Anglès i Civit, de cal Ponç, l'anomenaven *lo Xiulet* o *lo senyor Xiulet*, perquè tenia l'hàbit de xiular.

Xon, cal ['kaʎ 'tʃon]

Actualment, *cal Xon* és al carrer Major, a l'altura del Castell. Una inscripció a la façana indica que la construcció és del 1881. *Lo corral del Xon* era al final del Redemú, a mà dreta, tocant a la carretera de Fullea, passat el pati de cal Roig.

«Antonio Farré, *alias* Chon, [...] calle de Montblanch» (*Apeo*, 184r); «Mercè Farré Sayrach (Xon)», casament de l'any 1914 (*Spel.* 31, p. 19); «Josep Sesplugues Farré (Xon)», any 1936 (Rubió, 2011, p. 21).

L'hem trobat en alguna altra localitat, com ara la Pobla de Cérvoles (Pere, 2013, p. 280) o bé Aspa (Estradé, 2004, p. 114).

Xon, la ferreria de Cal

«lo forn del Sr., a ponent ab la ferreria de la vila» (*Capbr.* 1633, 79v); «la farreteria de la vila y ab lo carrer del Corral de Miquel Sesplugues» (*Capbr.* 1669, 35v); «la farrerria, [...] a tremuntana ab la plassa de dit Castell» (*Capbr.* 1692, 17r); «en la plassa del Castell, [...] a sol ixent ab la botiga de la Vila, a mitgdia ab lo forn del Señor Comanador, a ponent ab la ferreria» (*Capbr.* 1765, 151r).

La primera ferreria que recorden els informants és la del Cosme de cal Ferrer, de cal Xon, a la plaça de l'Església, on ara hi ha cal Saladero. La de les citacions és compatible amb aquesta ubicació.

Xon, lo perxe del [tɔ 'pɛrtʃe ʎ 'tʃon]

És a la plaça de l'Església, on abans hi havia *cal Xon*. Després, amb el canvi de nom de la casa, ha passat a anomenar-se *lo perxe del Saladero*.

Xoriguera

«Joseph Xoriguera» (*Roser* 1600, 10r); «Joseph Xoriguera, [...] agricultor, fill [...] de Maurisi», any 1649 (*Matr.* 1636, 10r); «Magdalena Xoriguera, muller de Josep Xoriguera», any 1661 (*Òbits* 1650, 7v, 59).

Hem anotat dos prenomes: Maurici i Josep, pare i fill.

Xubanc, cal ['kaʎ tʃuˈβaŋ]

Hi ha dos noms de família associats al renom: Teixidor, del 1684 al 1774, i Orteu, de la segona meitat del segle XIX fins ara. Els més recents eren dos germans: l'un vivia al carrer de Santa Maria, gairebé a la plaça de l'Església, i l'altre a la plaça del Pou, *lo Xubanquet*. *Lo corral del Xubanc* era a la Raval.

«Joan Teixidó, dit lo Xubanch», any 1684 (*Òbits* 1650, 21r); «àlias Chubanc» (Doc. 1676); «Gerònima Teixidó, viuda deixada del quòndam Joan Tayxidó, dit lo Xubanch», any 1696 (*Òbits* 1685, 14v, 4); «Joseph Teixidó, anomenat lo Xubanch» (*Capbr.* 1765, 181r); «Joseph Teixidó, dit lo Xubanch, pagès» (*Fund.* 1774, 16r); «Antonio Orteu, *alias* Chovach, [...] calle de Santa Maria. [...] Antonio Orteu, *alias* Chovach, [...] corral, [...] rabal de Jesús; [...] de frente, camino de Arbeca» (*Apeo*, 195r); «Chubach, Jaume» (*Contribució* 1936); «Jaime Orteu (Chuvanc)» (*Repartiment* 1942, 350v).

Apareixen múltiples grafies: *Chovach*, *Chubach*, *Chubanc*, *Chuvanc* i *Xubanch*.

Xubanquet, cal

[ˈkaɫ tʃuβaŋˈket]

Cal Xubanc de la plaça del Pou era *cal Xubanquet*. La casa havia estat *ca la Flor*. La *cabana del Xubanquet*, a la partida de l'Abeurada i propietat de Josep M. Orteu, és amb coberta de volta plana i està localitzada dins d'un recinte tancat per murs de pedra. Fa 3,28 m d'alçària, 3,20 m d'amplada, 5,35 m de profunditat i té 17,12 m²; és del segle XIX.²⁵² Dins l'església, a l'inici de les escales del campanar, hi ha una làpida en record de l'accident mortal que sofrí, el 1946, Pepe Orteu Andreu, de cal Xubanc de la plaça del Pou.

«Jaume Orteu Andreu, [...] Xubanc Pou», defuncions de l'any 1900 (*Spel.* 32, p. 7); «Pepe Orteu Andreu (Xubanc, Pl. Pou)» (Poca, 2017, p. 190).

Xulip

V. *Àngel (del X.), *Cremat del X.

Xulip, cal

[ˈkaɫ tʃuˈlip]

És una casa del carrer de Santa Maria, els habitants de la qual eren mitgers del Capdevila de Maldà. També se'n deia *ca la Xulipa*. *L'era de cal Xulip* és darre-re del Redemú, just sota la carretera de Fullea.

«Josep Gabarra (Xolip)», any 1884 (Poca, 2017, p. 26); «Ramon Cholip [...], Gabarra, Ramon; Xulip» (*Contribució* 1936); «veïnes de la Plaça: [...] la vella Xolipa», «Ramon Gabarra Roca, [...] Xolip» (*Spel.* 23, p. 16, i 32, p. 6); «Josep Maria Aixalà Gabarra (Xolip)» (Pocablog).

És un renom que retrobem en altres poblacions: a les Borges Blanques, a la Pobla de Cérvoles i a Fullea. A la Granadella, *la granja del Xulic* hi té similitud.²⁵³

252. Martín i Preixens (2005, p. 324) i BIEC (BI-44).

253. Ripollès (2006, p. 203), Pere (2013, p. 280) i Arbós (2004, p. 175-176).

Xutxa, cal

[ˈkaʎ ˈtʃutʃɔ]

Era una casa de la plaça de l'Església, al racó de l'Abadia, els descendents de la qual ara viuen a la Raval, en una edificació nova.

«Chucha» (*Contribució* 1936); «Tereseta Fabregat (Xuxa) [...] 1917», «Clemente Balsells Fabregat (Xuxa)», any 1932 (Poca, 2017, p. 68 i 113).

A les Borges Blanques hi ha *cal Txutxet* i *cal Txutxo* (Ripollès, 2006, p. 203).

Zamorano

«Joseph [...], pagès, fill [...] de Miquel Anguera [...] y de Manuela Anguera y Zamorano, [...] d'Espluga de Francolí», any 1815 (*Matr.* 1791, 48r).

Apèndixs

1. Mostres de costumari

1.1. CONFRARIES

La fidelitat a la tradició catòlica i als costums pairals fou una constant a la comarca a través del segle XIX, que es traduí en la fundació de confraries i de devocions als santuaris (el Sant Crist de Gràcia, la Mare de Déu de Loreto, el Roser), sobretot en temps de pestes i grans secades. D'aquí ve l'abundància de santuaris als cims dels turons. Aquestes velles manifestacions de devoció van persistir més enllà del període que va de 1864 a 1900, en què també va ser notable l'afecció a la música i al cant. Durant el segle XX van aparèixer: l'Orfeó Borgenc, de les Borges Blanques; la coral El Passerell, de Vinaixa; El Rossinyol, de Cervià; Les Veus del Camp, del Soleràs, i les corals d'Arbeca, de l'Espluga Calba, de Torrebesses, de Juneda, etc. (Lladonosa, 1983, p. 221).

A l'Espluga Calba, a la missa major del primer diumenge de maig, davant de l'altar hi havia les banderes de les quatre confraries instituïdes a la parròquia: la de Sant Cristòfol, vermella; la del Roser, blau cel; la del Sant Crist, vermella, i la de Sant Esteve, groga. Feien de 10 a 12 m d'alçària. Amb la instal·lació de la llum elèctrica, l'any 1928, ja no pogueren treure més les banderes en les professons, perquè no podien passar per molts dels carrers (Amat, 1990, p. 172). A l'església hi havia quatre altars amb els quatre sants, que guarnien els majorals o confreres. En les festes importants, en determinats moments de la missa major, els majorals es col·locaven al presbiteri formant un semicercle amb una atxa encesa cada un. Una de les professons que el cardenal Vidal i Barraquer va presenciar en la seva visita a l'Espluga Calba va ser la de la Mare de Déu dels Dolors, en la qual una nena, que s'anomenava *el Nazareno*, es vestia amb una túnica i duia una creueta al coll i una corona d'espines. Quatre dones viudes joves portaven en un tabernacle la marededeu i es cuidaven que les nenes anessin a la professó d'aquell dia i a les de Setmana Santa.

La imatge de sant Cristòfol, patró de la vila, presideix un dels altars de l'església. L'any 1947, els regidors de l'Espluga Calba es dirigiren al senyor arquebisbe de Tarragona per a demanar-li que els permetés de traslladar al primer diumenge de setembre, dia de la Mare de Déu, la festa major d'estiu, que cada any se celebrava el dia 10 de juliol, festa de Sant Cristòfol. El senyor arquebisbe va escriure un decret al senyor rector pel qual n'autoritzava el trasllat i facultava que en endavant es pogués treballar el dia de sant Cristòfol, sense obligació d'oïr missa. La festa major d'estiu, que actualment se celebra el tercer diumenge d'agost, estava dedicada a sant Cristòfol. Un predicador foraster solia prendre part en la missa major; a la tarda, la corporació municipal assistia a la professó, al final de la qual es cantaven els goigs.

La confraria de Sant Cristòfol era la de més categoria, la dels propietaris, formada per homes casats i les respectives dones, que es cuidaven de les tovalles de l'altar i de la neteja. En produir-se una defunció, sis confreres de Sant Cristòfol, a l'hora de l'enterrament, traslladaven el cadàver del domicili a l'església i, posteriorment, al cementiri; organitzaven la cerimònia i es feien càrrec de les despeses, pagaven al campaner, portaven la caixa, feien el clot, etc. Tothom pagava un duro cada any per a tal finalitat. El 12 de maig, dia dedicat al patró, se celebrava missa solemne amb presència dels majorals i professó pels carrers del poble a la tarda, presidida per la imatge del sant. Al final es cantaven els goigs, la lletra dels quals anotem a continuació (Balcells, 1993d, p. 16):

Vostres miracles són tants
que no es poden referir,
fins un bastó sec florir
feren vostres santes mans;
molts mirant del tronc la flor
s'apartaren del pecat.

Cristòfol màrtir sagrat,
siau nostre intercessor.

Dues infames donzelles
vostra castedat temptaren
però els mals intents deixaven,
mirant vostres meravelles;
pregant Vós a Déu per elles
s'apartaren del pecat.

Cristòfol màrtir sagrat,
siau nostre intercessor.

El document més antic de la confraria de Nostra Senyora del Roser és un escrit del 21 de maig de 1600. Fins als anys 1922-1923, en què la pràctica caigué en desús, uns quants espluguencs voluntàriament prenien part en el cant i en el rosari de l'aurora, en honor de la verge del Roser. En algunes solemnitats cantaven versos referents a la festivitat. Els diumenges i festes, abans d'apuntar el dia, agafaven la campana dels combregants de l'església i unes quantes teies enceses per veure-hi, i entonaven el cant de l'aurora a la plaça. Seguidament, es feia sonar la campana i es posava en marxa una minúscula professó que es detenia en diferents punts, en els quals es cantaven versos, i s'acabava dins de l'església. En tor-

naven a sortir, proveïts d'un sobrepellís, un pendó gros i dos fanals encesos, i cantaven el rosari de l'aurora. Donaven la mateixa volta pels carrers, tot resant el rosari i cantant. Pel camí s'hi afegien els veïns que anaven a missa primera. El trajecte finalitzava altre cop a l'església.

Formaven la confraria el majoral i la majorala, un matrimoni jove. Quan hi havia un casament o un bateig, tots dos passaven a taula i demanaven diners per a la institució amb una safata que duia una marededeu petita. No els convidaven a dinar, només a postres, i els donaven el refresc. La parròquia dedicava una doble festa a la verge del Roser: el primer diumenge de maig (roser de maig) i el primer d'octubre (roser d'octubre), dies en què es feia professó i al final es cantaven els goigs del Roser, que transcrivim seguidament (Balcells, 1993c, p. 12-13):

Vostres goigs, amb gran plaer
cantarem, Verge Maria,
puix la vostra Senyoria
és la Verge del Roser.
Déu plantà dins Vós, Senyora,
lo Roser molt excel·lent,
quan vos feu mereixedora
de concebre'l purament,
donant fe al missatger
que del cel vos trametia
Déu lo Pare, que volia
fóssiu mare del Roser.

Del sant ventre produïda
la planta del Roser verd,
fonch d'àngels circuïda
i servida amb gran concert,
i restà pur i sencer
vostre cos amb alegria,
quan parí en l'establia
lo celestial Roser.
Puix mostreu vostre poder
fent miracles cada dia,
preserveu, Verge Maria,
als confreres del Roser.

Dins de l'església, finalitzada la missa del Diumenge de Rams es convocava tots els joves per a veure qui estava disposat a donar més pessetes per adquirir el dret de portar el Sant Crist en les professons de Setmana Santa: la de l'anada al Calvari, aquella mateixa tarda, tot fent el viacrucis; la del Sant Enterrament, del Dijous Sant al vespre, pels carrers del poble, i la del Calvari de Divendres Sant, al matí. Els joves formaven un cercle prop del cancell, enmig del qual es col·locava el majoral primer de la confraria del Sant Crist, que presidia la subhasta. A l'extrem del cercle, en sentit contrari al cancell, s'hi posava una cadira i, damunt, una campana, que faria sonar aquell qui prometés més pessetes. Després es buscava dos companys més que l'acompanyessin, l'un a cada costat, quan portés el Sant Crist, tots tres vestits amb vestes. La quantitat que s'acostumava a assolir en la subhasta era d'entre 125 i 150 pessetes (Amat, 1990, p. 170-171).

Per Sant Esteve, que era el patró dels joves, els majorals portaven atxes a la professó. Les tenien en una caixa, les encenien i pujaven a l'altar amb l'atxa encesa.

1.2. AGRUPACIONS MUSICALS²⁵⁴

La Societat Coral El Iris Espluguense fou creada l'any 1895 i refundada el 1923. La parròquia en va tenir cura. Jaume Pons Fàbregas, de cal Fuster, n'era director el 1949. Cap als anys setanta del segle passat la dirigí durant un temps mossèn Antoni Bru, rector d'Arbeca.

La Lira era l'orquestra de l'Espluga Calba abans de la Guerra Civil. La formaven Jeroni Castanyer, de cal Carreter; Josep Sesplugues, de cal Misanguet; Josep Balcells i Gaya, de cal Rafel; Joan Dalmau, de cal Dalmau; Jaume Saltor, de cal Calistro; Albert Roig, de cal Viudo; David Gaya i Català, de cal Tenalla; Daniel Balcells, de cal Ferrer, i Josep Castanyer i Balcells, de cal Ferreret. Acostumaven a tocar a ca la Fustera, excepte als estius, que anaven a les festes majors de molts pobles.

La Moral Artística va ser una orquestra fundada per mossèn Ramon Boqueres, organista de la parròquia. Cap als anys quaranta del segle passat la formaven: Pasqual Pons i Fàbregas, de cal Fuster; Josep Castanyer i Balcells, de cal Ferreret; Ramon Castanyer i Balcells, de cal Ferrer; els germans Francesc i Vicenç Orteu i Fabregat, de cal Barber; els també germans Aleix i Tomàs Orteu i Sardà, de ca la Malena del Sec; Tonet Castanyer i Balcells, de cal Pipa, i Ramon Sardà i Balcells, de ca la Roseta.

Latina era la banda de música que formaven el Jeroni, el Carreter, el Rafel, el Joan del Dalmau, el Calistro, l'Albert del Viudo, el Misanguet, el David del Samanyo, el Daniel del Ferrer i el Ferreret.

Los Bohemios era una orquestra formada pels membres següents: Ramon Sardà Balsells, de ca la Roseta, que n'era el director; Ramon Ribera Sardà, de ca la Càndia, músic de jazz; els saxofonistes Tomàs Orteu Sardà (de ca la Malena del Sec), Albert Roig Torrents (de cal Viudo) i Àngel Poca Roig (de cal Poca); els trompetistes Josep M. Dalmau Martorell (de cal Dalmau) i Lluís Ribera (de ca la Càndia); Jaume Balcells, de cal Maleu, que tocava el trombó de barres, i Ton Castañé Balsells, de cal Pipa, que tocava la verra o contrabaix.

1.3. CANÇONETES DE CREACIÓ POPULAR

Sembla que els dos bàndols de la Guerra Civil ja existien abans d'esclatar el conflicte. Els de dretes, la colla de jovent del poble que van afusellar a Lleida el setembre del 1936, van inventar-se una cançó en la qual escarnien el caràcter festiu dels d'esquerres; a més, els retreien actituds anticlericals i els acusaven d'haver destruït els braços de la creu Grossa. La cançó fa així:

254. La informació d'aquest apartat procedeix de Poca (2017, p. 135-146).

Visca la gresca, visca la broma,
fora els estudis, vinga taboles!
I els que estudien són uns ximplets.

En nom de la democràcia
persegueixen el feixisme
i van per la comarca
proclamant el comunisme.

Cremen esglésies, trenquen creus
i *hasta* als morts del cementiri
els hi pregunten: «Ves, si em veus?».

Per la Candelera, el 2 de febrer, fins no fa gaire es beneïa la candela, que serviria de protecció en dies de tempesta. Aquest dia i l'endemà, Sant Blasi, és la festa major d'hivern de la vila.

Mare de Déu del Candler,
segon dia de febrer,
Sant Blasi és el tercer.
Endevina quin mes és?

Els versos que segueixen s'adreçaven a un vilatà:

El Blasi del Tet ne té un violí
que per falta de corda
no el pot fer brunyir.

Ara que té corda
ha tingut un desmanec:
quines males desgràcies
pel Guerxo del Tet.

I aquests, a un altre:

El Xapa afeita y corta el pelo,
porque es el mejor barbero
que hay en toda Espluga Calba.

I amb aquesta panxa que arrossega
ja no pot jugar al tiberi,
perquè no li arriba el bensill.²⁵⁵

La canalla cantava la cançoneta que ve a continuació a una persona de l'Espluga per fer-la enfadar:

Vam anar a fira d'Arbeca,
vam passar pels Omellons,
vam trobar la Rosa Boja
que plegava cagallons.

255. No estem segurs que la lletra sigui exactament la que transcrivim. La música era la de la cançó *Mi jaca*, composta per Juan Mostazo i Ramón Perelló amb ritme de pasdoble.

2. Topònims

2.1. PARTIDES DE TERRA

Abeurada, *Abeurador, *Aiguamoll, *Aigüera de la Bassa, Aigües Vives, Arge-lagar, *Barbacana, *Bassa (Dolç), *Bassa Bona o Sobre la Bassa Bona, Bassa del Pebre, *Bassa Salvadora, Bassa Vella, *Bassassa, Bassals, Basses, Burros, *Cabrrers, *Cadireta, Calvari, Camí de la Creu, *Camí de Maldà, *Camí del Pla de la Bassa o *Camí de Montblanc, *Camí de Vallbona i Belianes, *Cap de la Bassa o *Camí (del) Cap de la Bassa, *Cap dels Corral, Capella, Catalanes, Closa o *Clos, Cogulles, Coll del Molí, *Coll de la Portella, *Collet o Coll de la (o na) Servera, *Coma d'Aigües Vives, *Coma dels Cabrrers, Coma d'en Català, *Coma dels Espilars o dels Pilars, Coma de Fullea, Coma d'en Gaia, *Coma dels Horts, *Coma del Mas (Blanc), *Coma del Molí, *Coma de l'Oriola, Coma del (o d'en) Pou, *Coma d'en Robió, Coma d'en (o del) Salat o Comensalats, Coma de Sant Pere, *Coma del Solà, *Coma de la (o na) Torta, *Coma o Comellar Prop la Vila, *Comellar¹, Comellar d'en Marcos o Coma d'en Marco, Comellar dels Ossos, *Comellar d'en Pic, *Comellar d'en Roger o de na Rogera, *Comellar dels Rossells o *d'en (o del) Rossell, *Corralassos o *Bassota, *Corral, Costa de la Creu, Costa del (o d'en) Mas, Coster, Cova del Llop, Creu (Grossa), *Darrere la Vila, *Davant lo (o del) Castell, *Davant lo (o del) Portal de Santa Maria, Devesa, *Dona Morta, Era, *Eres, Espilars, *Font², *Font d'en Conill, *Font d'en Pic, Forteular, Gorg, Grau, Guixerres, *Llarguera, *Magraners de n'Erill, (Terme de) Maldà³, *Mas, *Mas d'en Piquer, Masos, *Mentiroso, Mirambò, *Molí, *Morer, *Omells (o Terme dels Omells), *Oms, Paradís, Peixera, Pla de la Bassa (Bona), Pla o Plana de na Josa, Pla de la Creu, Portella, *Pou, *Puiggròs (*Tossal de), *Puigpedrós, *Riu, Roca Foradada, *Roques, *Rossells, *Serra Mitjana, *Serreta d'en Micó, *Sitjars o Sitjar, *Sort de la Vila, *Sorteta, Torrent, Torta, Tossal Figuera, *Trull, *Vagant de la Vila¹, Vallada, *Vilars, Vinyeta¹.

2.2. TROSSOS I TROSSETS DE TERRA

*Alzina d'en Cardona, *Aubaguet, *Aubaguets, *Balcells, Bancal, *Bassa Bovera, *Bassals Petits, *Bassals del Rallon, *Bassals de Santa Maria, *Benefici de Sant Blasi, *Benefici de Santa Maria, *Bosc, *Bosquet, *Calvari Vell, *Camí de l'Albi, *Camí d'Arbeca, *Camí del Calvari i Molí, *Camí de Fulledda, *Camí d'en Roger, *Camí de Senan, *Camí de Vinaixa, Cap del Terme, *Clots d'en Navès, *Coll de la Vinya Guallar, *Colomer, *Coma del Castell(s), *Coma d'en Vilamur, *Coma de Vinaixa (o Fulledda), Comaler, Comellar², *Comellar de la Bassa, Comellar del Castell, *Comellar Dellà lo Mas d'en Mulet, *Comellar d'en Font, *Comellar de na Ginera, *Comellar de na Pou, *Comellar d'en Ripoll, *Comellar d'en Roger o de na Rogera, *Corralet, *Costa, *Costa d'en Robió, *Costenvall, *Damunt la Carnisseria, *Davall la Vila, *Davant l'Hort de la Bassa, *Davant del (o lo) Mur, *Davant la Vila, *Eixermada, Era Negra, *Era Vella, *Establia, *Farraginal (del Molí), *Font del Gaia, *Foravalle, *Gralletes, *Hort Clos, *Hortet, *Mariola o *Coma de la Mariola, *Mas Cabots, *Mas del Càndio, *Mas (o d'en) Mulet, Mas del Petronill, *Mas d'en Torres, *Melle de la Guineu, Mina, Molí de l'Oli, *Mort, *Mulet, *Palau o *Coma del Palau, Pantano, *Parra, Passet, *Pedrera, *Perer, *Perxe del Feliu, Pitillo, *Pla de na Bota, *Pla d'en Gili, *Pla d'en Guiu Joan, Pla del Turc, Plana, *Planàs, *Plans d'en (o de la) Móra, *Portal Major, *Portalades, *Portelleta, *Pou del Gaia, *Puig de l'Agulla, Racó, Racó de l'Armari, *Rec, *Reng, *Roca dels Sarraïns, *Senyor Rector, *Sobre de l'Abeurador, *Solà d'en Gorta, *Sort, *Sorts, *Terratinents, *Torre, Torre de l'Estrada, Torreta, *Tossal del Castell del Senyor Comanador, *Tossal d'en Tella, *Tros de la Vila, *Vagant de la Vila², *Vall del Senyor, *Vallada del Dalmau, *Vinyaiolar, *Vinyeta².

2.3. LLOCS D'ANOMENADA

Abadia, *Agrària, Aigües Vives, Ajuntament o *Casa del Comú, Aubereda, *Auxili, *BEC, *Cabanetes, *Camet, *Carrerada, Carretera, Casa de la Vila o *Casa de la Universitat, Castell, *Centre Republicà o *Republicans, Cogulles, Creu (Grossa), *Devesa (del Senyor), *Dos Serres, *Ensenyança, Escabrrers (o *Cabrrers), Espilars (o *Pilars), Fondo, Fontetes, Forques, *Germanor, *Hogar del Productor, *Horts, *Hospital, *Hostal, Immaculada Concepció, Mas Blanc², *Molí, *Molí de l'Oli, *Monges, *Mur o Muralla, *Passadís, Pista, Plaça, CEIP Porcel de Cervera, Portella, Pou, Pouet, *Racossil, Raval, Redemú, Rinet, Roca Tomasa², *Roques, *Serreta, *Set Hereus o *Vint-i-nou, Sindicat, *Solà, Terraplè, *Teuleria, Torta, Tossal Gros, Vallada, *Vila, *Vila Closa.

2.4. TERMES VEÏNS

Considerem termes veïns no estrictament els que limiten amb el de l'Espluga Calba, sinó també aquells que, essent més llunyans, apareixen en les referències toponímiques del poble: l'Albi, Arbeca (coma d'en Meler, Roca del Llamp), Belianes, Bellpuig, los Castellots (actualment, la Floresta), la Floresta, Fullea (font de la Marieta, Masos, Sico, pineda del Vidrier, Vilabertró, mas del Xacó), Golmés, Maldà (Coll de Batallots, Mas d'en Ponç, bassa del Pasqualet, Torreta, corral de les Vaques, coll de la Vela), Maldanell, Montblanc, els Omellons, els Omells de na Gaia, Senan (cabana del Gaia, bosc del Pinyol), Tàrrega, Tàrrés, Vallbona de les Monges (santuari i serra del Tallat) i Vinaixa (ermita de Sant Bonifaci).

2.5. GENÈRICS

A continuació enumerarem, per ordre alfabètic, els noms genèrics que apareixen formant compostos amb els noms propis. Els classifiquem seguint un ordre possible que proposa Xavier Terrado (1995, p. 40-41) per a l'enquesta temàtica.

2.5.1. Localitat i construccions del terme

avinguda: Catalunya, *Mártires, Pau Casals.

baixada: Miret, Rei.

barbacana: *Castell.

barri: *Nou.

botiga: *Antoni Ferrer, *Vila.

capella: *Mare de Déu del Roser, *Sant Miquel.

carrer i carreró: Abadia, *Albi, *Arinyó, *Barri Nou, *Bassa, *Blanafort, *Calvo Sotelo, Camí del Calvari, *Capbassa, *Capcarrer, Castell, *Cerdà, *Corral (de Miquel Sesplugues), *Corrible, Cosne-d'Allier, *Costeta o Costereta, *Daval l'Església, *Duc, Dues Cases, *Durruti, *Església o Plaça de l'Església, *Establies, *Forn, *Fossar, Fullea, *Generalísimo Franco, *Hospital, *Jaume Sesplugues, *José Antonio Primo de Rivera, *Magí, Major, *Meuques, Montblanc, *Montserrat, *Nou, Onze de Setembre de 1714, *Pati o Plaça del Castell, *Pla de la Bassa, *Plaça, *de la Plaça al Portal (Major), *Placeta, *Porquerisses, *Portal (de Santa Maria), *President Macià, Quatre Cantons, *Queno-passa, Ramon Berenguer IV, *Raval, *Rectoria, Redemú, *Rentador, *República, *Roca, Sant Joan de Jerusalem, *Sant Pere, *Sant Ramon, Santa Maria, Senan, *Solà, *Sota lo (o del) Castell, 1 d'Octubre de 2017, *Vila Closa.

casa, cases i caseta: *Argentera, *Benefici de Sant Blasi, Caigudes, *Castell, *Forn, *Hospital, Mestres, *Mur, *Vidre.

casal: *Forn, *Molí, *Molí de l'Oli.
 cementiri: Nou, *Vell.
 clos: *Senyor (Comanador).
 col·legi: *Sant Vicenç Ferrer.
 convent: *Nostra Senyora de les Sogues.
 creu i creueta: *(del Camí de) Bellpuig, *Camí Ral, Grossa, Sant Bonifaci.
 ermita: Sant Bonifaci.
 escales: *Forn.
 església: Immaculada Concepció o *Puríssima Concepció de Nostra Senyora o
 *Sant Joan de Jerusalem.
 ferreria: Xon.
 forn (de coure pa): Feliu, Feliuet, Isidro, Magí, Misango, Orteu, Sèguil, *Senyor
 (Comanador), Tet, Ton del Rei, Tresonet, Xulip.
 fossar: *Església.
 mur: *Castell.
 ossari: *Vila.
 passeig: Mossèn Joan Llorc i Badies, Mossèn Pau Figuerola.
 pati: *Abadia, *Bota del Molí, Castell, *Creu Grossa, *Església, *Hospital, *Molí
 de l'Oli, Mony, *Pou, *Senyor Comanador, *Teuleria, *Vila.
 perxe: *Gaia, Ponç, Sabater, Saladero, Santa Maria, *Xon.
 pisos: Mestres.
 plaça i placeta: *Abadia, *Carnisseria, Castell, *Catalunya, Doctor Alfons Modol-
 lell, Ermita de Sant Miquel, Escacs, Església, Estrada, Flor, *Hospital, *Jacint
 Verdaguer, *Major, Mare Candelaria Boleda, *Pi i Margall, Pou, Roca, *San
 Antonio María Claret, *Santa Maria, Sarauet.
 pont: Fullela.
 portal i portalet: *Alsamora, *Barri Nou, *del Castell, *Major, *Obac, *Ponç,
 *Pou, *Santa Maria, *Senyor Comanador, *Vila Closa.
 torre: Estrada.
 racó: Abadia, *Arinyó, Miret.
 raval: Jesús, *Senan.
 sagristia: Església.
 vall (m.): *Castell.
 xalet: Cabeça, Cinta, Miró, Tongròs.

2.5.2. Orografia

barranc: *Cabrer, Catalanes, Coma de Sant Pere.
 cap: *Coma d'en Robió.
 clotat: *Cortàs, *Hort del Senyor.

coll i collet: Batallots, *Coma d'en Pou, *Comellar dels Ossos, *Dona Morta, *Febrer, Mateu, Portella, *Roger, *Roques, Vela.

collada: *Coma de Sant Pere.

coma: *Aigües Vives, *Albereda, *Fulleda, *Masos, *Meler, *Molí, *Sant Pere, *Solà.

comellar: *Coll o Sort del Molí, *Devesa, *Guixeres, *Marco, *Simona, *Vila.

costa: Arena, Bassa, *Capella, Creu (Grossa), Feliu, Rei, Sant Mateu, Vallada, Xirillo.

coster: *Era.

cova: Guardiola.

fondo: Escabrrers, Hortes, Mas Blanc, Masos, Vallades.

obac: *Aigües Vives, Coma de Fulleda, *Coma de la Torta, *Culebra, *marge Grossa, *Horts, *Maleu, *Sant Blasi, Seuma, *Solà, Torta.

peu: Calvari.

pla i plana: *Bassa, *Cabrer o Escabrrers, *Carretera, Catalanes, *Coma d'en Robió, Correu, Creu, Dominguet, *Església, Espilars, *Grau, *Josa, Llorenç, Miret, *Pilars, Senan, *Vila, Viudo, Xaparro, Xato.

puig: Pedrós.

pujal: *Grau.

pujol: *Graus.

punta: Deveses.

racó i raconet: Bassa, *Cabana, Catalanes, Cisteller, Escabrrers, Estrada, Font d'en Pic, *Forn, *Guineu, Matxo, *Paxeta, *Picamixó, *Racossil, Rollon, Saladero, Sastre.

roca: Llista, *Sarraiins.

serra i serreta: *Argelagar, *Cogulles, *Coll d'en Febrer, *Coma d'en Robió o *d'en Robió, Coma de Sant Pere, *Costa del Mas, Devesa (del Senyor Comanador), Feliu, Font d'en Conill, *Forques, Guardiola, *(Terme de) Maldà, *Més Alta, *Micó, Mitjana, *Molí, *Roca, *Roca Tomasa, *Roques, Sabater, *Salat o Coma d'en Salat, *Senyor Comanador, Tallat, *Torres, *Tossal Figuera, *Tossalet o Tossal Blanc, *Vilabertró.

sol i solà: *Bassa, *Cadireta, Creu, *Forques, Grau, *Major, *Molí, Pla de la Bassa, *Roques, Serra Mitjana, *Torta, *Vila.

tossal i tossalet: *Bassa, *Blanc, *Castell, *Cogulles, *Creu, *Devesa, Figuera, *Forques, Gros, *Puiggròs, Puigpedrós, Roca Tomasa, *Senyor Comanador, *Seuma, *Tella.

vall (f.): Coma, *Espluga, Vinaixa.

2.5.3. *Hidrografia*

abeurades: *Vila.

abeurador: *Aigües Vives.

aigüera: *Bassa.

aigües: *Vives.

aljub: Sarauet.

bassa: *Bona, *Coma de la Torta, *Creu Grossa, Dolç o Dolça, Joan del Cabeça, *Molí, *Molí de l'Oli, *Pantano, *Pasqualet, *Pebre, *Perera, *Salvadora, *Torres, *Vella.

caixer: *(de la bassa) del Molí.

cogulles: *Aranyó, Espilars.

font: *Aigües Vives, *Albereda, Conill, Marieta, Mas Blanc, Moliner, Pic, *Ratot, *Rollon, *Sant Blasi, *Torres, *Xirillo.

pou: *Cantirer, Castell, *Moros, Vila.

reguer: *Molinal.

séquia o síquia: *Abeurador, *Abulló, *Albereda, *Capdal, Coma de Fullea o dels Masos, *Coma del Mas Blanc, Fondo o Rinet, Gorg o *Bosc, *Horta, *Major, *Mig, *Molí o Molinal, *Molí de l'Oli, *Molí del Pebre, *Regadora, *Senyor Comanador, Torrent.

vagant o vagants: *Bassa de la Vila, *Vila.

2.5.4. *Comunicacions*

camí: *Abeurador, *Albi, *Arbeca, Aubereda, Bassa¹, *Bassa², *Bassa Bona, Basals, Basses, Belianes o Bellpuig, Beurades, Calvari, Carreteres, *Casalot de Josep Balcells, *Castell, Catalanes, *Cogulles de l'Aranyó, (vell) del Coll del Molí, *Coma d'en Català, Coma de Fullea, Coma d'en Pou, Coma de Sant Pere, *(vell) del Comellar, *Corrals, *Corrible, *Costa, Costa del Mas, Creu (Grossa), Devesa (del Senyor Comanador), *Era de Joan Balcells, *Era de Manuel Roig, *Eres, *Eres del Tossal Gros, Escabrers, *Església, Espilars, *Espluga Calba, *Fondo, Font d'en Conill, Forques, *Forteular, Fullea, *Fullea als Omellons, Fullea als Omells, *Golmés, Graus, *Heretats, *Hereus, Horts o Hortes, *Lleida, *Maldà, Mas Blanc, *Mas d'en Mulet, *Mas d'en Piquer, *Mas Vell, Masos, *Molí, *Montblanc, *Mur o *Muralla o *Darrere lo Mur, *Omellons, Omells (de na Gaia), *Omells de n'Aranyó, Omells a Arbeca, Pedreres, Peixera, Pla de la Bassa (i de Montblanc), Pla d'en Vidal, Portella, Portelles de Dalt, *Pou, *Prat, *Ral, *Raval, *Redemú, *Rentador, Roca Foradada, Roca Tomasa, Sant Bonifaci, Senan, *Solà, *Tàrrega, *Tarrés, *Torta, *que Travessa lo d'Arbeca als Omells de na Gaia, Vallades, *Vallbona, *Vell de Be-

lianes, *Vell de la Coma de Sant Pere, *Vell de les Forques, *Vell de Fullea, *Vell de Montblanc, *Vell dels Omellons, *Vell dels Omells, *Vell de Senan, *Vell de Vallbona, *Vila, *Vilabertró, *Vilanova (de Bellpuig), Vinaixa. carretera: Borges (Blanques), Fullea, Maldà, Omellons, *Vella, (Terme de) Vinaixa.

corba o tomb: Cerdà, Ermità, Roure.

dreuera: *Maldà, Mas Blanc.

pista: Vinaixa.

travessia: *Fullea, Senan.

2.5.5. *Vida agrícola i pastorívola*

bancal: Sindicat.

cabana: Animer, Bota, Cabeça, Calderilla, Cándio, Coc, Coixet, David del Roig, Encadernat, Endal, Espasa, Felícia, Feliu, Feliuet, Ferran, Fusets, *Gaia, Galdeo, Ica, Isidro, Jaume de la Tresa, Joan del Cabeça, Magí, Mal-de-ventre, Manuel del Roig, Marian, Miquel de l'Abadia, Miret, Misango, Mitger, Moliner, Moliner Ros, Moreno, Mundó, Negret, Orestes, Pasquer, Pastor, Pau del Mestre, Pelat, Pere de la Cinta, Ponç, Providència, Quisserris, Rafel, Rei, Roig, Romangaia, Ros del Coco, Rossendo, Sáez, Sastre, Sec, Senan, Tet, Vallons, Ventura o Pardal, Viu, Xaparro, Xubanquet.

carrerada o carrera: *Vinaixa.

cau: Ros.

clos: *Senyor (Comanador), *Vila.

cobert: Sec.

corral i corrals: *Abadia, Ametller, *Bassa, *Castell, *Ermità, *Feliu, *Marquet, *Miquel Sesplugues, Orteu, Pasquer, Ponç, Sairac, *Salvador del Cabeça, Tòfol, Vaques, *Vilaverd, *Viu, *Xon, *Xubanc.

devesa: *Senyor (Comanador).

era: *Andreu, *Anton del Rafel, Bessó, Cabaler del Repuny, Calistro, Cerdà, *Cila, Cunya, Encadernat, Ermità, *Ferrer, Joan del Ferran, Llorenç, Manuel Roig, Marian, Mariassantíssima, Marquet, Mateu, Orteu, Pasqualet, Pasquer, Pau, Rita, Ros del Miró, Roure, Sastre, Senan, Ton del Montblanc, Ton del Rafel, Tongròs, Trencapinyes, Vallons, *Xirillo, Xulip.

establia: *Joan.

farraginar: *Senyor (Comanador).

feixa: *Senyor (Comanador).

forn i fornec (de calç, d'oli de ginebre, teuler i de vidre): Beurades, Catalanes, *Cogulles dels Espilars, Lluïset, Mas Blanc², Mateu, Portelles, *Roca Foradada, *Roca Tomasa, *Teuler.

granja: *Bessó, Cabeça, Feliu, Jaume Miró, Joan del Ferran, Marian, Moliner, Pau del Pubill, Senan, Tupiner, Vilaverd.

hort i hortet: *Abadia, *Bondia, *Castell, *Davall de les Cases, *Maleneta, *Molí, *Monges, *Noguer, Pejan, *Rectoria, *Senyor (Comanador), *Vila.

marge i marges: *Gran, *Grossa, Ponç.

mas: *Blanc, *Cabot, *Cornet, *Miquel Torres, *Mulet, *Piquer, *Vila, *Xacó.

masia: *Universitat.

molí: Bassa del Pebre, Cila, *Feliu, Mateu, *Mig, *Oli, *Ponç, *Sastre, *Senyor Comanador, *Vila.

pallissa: Bessó, Borrassol, Carafell, Cila, Colau, *Correntí, *Encadernat, Felip, Miquel de l'Abadia, Repuny, Sec, Seuma.

parada i paradeta: *Cementiri, *Flor, *Molí del Mig, *Riu, Sindicat, *Vila.

pati: *Coc, Lluís del Miró, Prior, Roig, Ros del Coco.

pedrera: Espilars o Rubio.

sort i sorteta i sorts: *Abadia, Amorós, *Apotecari, *Arteu, *Cap dels Horts, *Capella, *Cintet, *Davall de les Cases, Era, *Fondo, *Font, Gorg, Horts, Llarg, *Lledoner, *Martí, Mateu, Molí, *Noguer, *Peixera, *Rafel, *Rectoria, *Rectoria dels Omellons, *Redemú, Saltor, *Santa Maria, *Segall, Torta, *Vilaverd.

terres: *Benefici de Sant Blasi, *Benefici de Santa Maria, *Rectoria, *Senyor (Comanador), *Verge del Roser o *Sagristia de Fullea.

tros: *Aigües Vives, Alzina, *Bassa, *Basses, *Capella, *Casa, Clotilde, *Coma del Castell(s), *Coma del Pou, *Corral, Era, *Eres, *Foravalle, *Mas de la Vila, Matxo, Monges, *Santa Maria, *Torta, Xipré.

trull: *Castell.

2.5.6. *Geobotànica*

albereda: *Arbeca, *Comú, *Senyor (Comanador).

bosc: Pinyol.

lledoner: Torrat.

olivar: *Bassa de la Creu Grossa.

pineda: *Vidrier.

roure: Sec.

rovellonera: Gaia, Mateu.

2.6. *DIMINUTIVUS AFFECTIVUS*

Noms de casa: Barberet, Bepet, Blaset, Borrassol, Borres de la Placeta, Borretes, Candieta, Carafellet, Carmina, Carrillet, Cerdanet, Cilet, Cisquet del Ranxe-

ro, Cisqueta del Marquet, Coixet, Conxita, Coquet, Correuet, Cristofolet, Culet, Dominguet, Endalet, Feliuet, Ferrantó, Ferreret, Isidret, Jaumet (de Belianes, del Viu), Josepet del Vallons, Josepó, Juanito, Llaunetes, Lluquet, Macià de la Placeta, Maleneta, Maquet del Carafell, Marcelino, Marquet, (i Marquet del Solà), Maximina, Miqueló, Misanguet, Mundeta (i del Cil), Mundó, Negret, Orteuet, Panissola, Panxeta, Pasqualet, Paucileta, Peret (i Aleix del Peret, Mília del Peret), Prionet, Prior de la Placeta, Rafeló, Ramon de la Roseta, Ramonet (del Marian, del Xaparro), Sabateret, Salvadoret, Tofolet de la Càndia, Tet (i Blasi del Tet, Guerxo del Tet, del Vallons), Tonet (del Guardià, del Marrigues), Tremolins, Treseta de l'Esteve, Tresó (i Carreter del Tresó, o Marieta del Tresó), Vallons (i de Baix o Josepet del Vallons), Vicentó, Xaparret, Xubanquet.

Diminutiu en el genèric (ordenats alfabèticament per aquest): carreró (del Corral de Miquel Sesplugues, de l'Església, de les Establies, de Jaume Sesplugues, del Portal, del Solà), caseta del Castell, collet (del Comellar dels Ossos, de la Dona Morta, de les Roques), comellar (del Coll del Molí, de la Devesa, de les Guixeres, Marco, de la Simona, de la Vila), creueta (del Camí Ral, de Sant Bonifaci), forn del Lluïset, hortet (del Noguer, de la Rectoria, del Senyor, de la Vila), paradeta del Molí del Mig, placeta (de l'Estrada, de l'Hospital, de Santa Maria), portalet (del Castell, del Senyor Comanador), pujol dels Graus, raconet del Panxeta, serreta (de l'Argelagar, de les Cogulles, de la Coma d'en Salat, de la Costa del Mas, d'en Micó), sorteta (Davall de les Cases, dels Horts, del Molí, del Senyor), tossalet (Blanc, del Castell).

Diminutiu en la part específica (ordenats alfabèticament per aquesta): Aubaguets, Balcells, Bosquet, Cabanetes, Cadireta, Camet, sort del Cintet, Collet de la Servera, Comellar (i de la Bassa, del Castell, de la Creu, Dellà lo Mas d'en Mulet, d'en Font, de na Ginera, d'en Marcos, dels Ossos, d'en Pic, de na Pou, d'en Ripoll, d'en Roger, dels Rossells, Prop la Vila), Corralet, carrer de la Costeta o de la Costereta, pla del Dominguet, Escabrrers del Pasqualet, Espilars del Guerxet, Fontetes, camí de Fullea als Omells, Hortet, forn del Lluïset, camí dels Omells (i dels Omells de n'Aranyó, dels Omells a Arbeca, que Travessa lo d'Arbeka als Omells de na Gaia, Vell dels Omells), raconet del Panxeta, bassa del Pasqualet, Passet, carrer del la Placeta, Portella (i Coll de la Portella, camí de la Portella, coll de la Portella, Portella de Baix, Portella de Dalt, forn de calç de les Portelles, camí de les Portelles de Dalt), Pouet, Rossells, Serreta (i d'en Micó), Sorteta, serra del Tossalet Blanc, Vinyeta.

Doble diminutiu: Borrassolet, camí dels Omellons (i de Fullea als Omellons, carretera dels Omellons, sorts de la Rectoria dels Omellons, Vell dels Omellons), Portelleta, Tresonet.

3. Antropònims

3.1. CLASSIFICACIÓ DELS COGNOMS

Seguim la classificació que estableix Moll (1982) per a tot el domini del català. Alguns llinatges, sens dubte, es podrien incloure en més d'un apartat. Com que la procedència d'alguns d'aquests no és segura, és possible que haguessin d'estar col·locats en algun altre apartat.

Cognoms que provenen del nom propi patern o matern:

1. Llatins o preromans no pertanyents al santoral cristià: Abelló, Adjutori, Agulló, Albanell, Amill, Armajac, Avellà, Barba, Cabús, Cantó, de Fluvià, Fortuny, Gaia, Galitó, Garcia, Gassió, Magrinyà, Manyac, Mo, Moià, Oliac, Oriol, Pallejà, Poca, Reixac, Salví, Solà, Vendrell, Victoriu, Voltó.
2. Personatges de l'Antic Testament: Elies, Miquel, Samsó.
3. Sants del Nou Testament: Andreu, Baptista, Bartomeu, (de n')Esteve, Felip, Gaspar, Joan, Macià, Marc, Marcó, Marquet, Mateu, Pau, Peiró, Pereta, Salvador, Salvany, Simó, Simon.
4. Sants, d'origen grec o llatí, posteriors als temps bíblics: Agustí, Amat, Anton, Benet, Blasi, Borràs, Dalmau, Domènec, Domingo, Eloi, Feliu, Florença, Gil, (d'en o de) Gili, Jordi, Just, Lleonard, Lliberato, Llorenç, Lluçà, Maçana, Marçal, (de) Martí, Maurici, Minguell, Minguella, Minguet, Pasqual, Pijoan, Ponç, Ponça, Sanç, Tomàs, Valentí, Ventura, Vicent, Vidal, Virgili.
5. Precedits de l'adjectiu *Sant*: Santacana, Santamaria, Santana, de Santceloni, Santfeliu, Santjoan, Santvicenç.
6. Germànics: Abrió, Aicard, Aimar, Alabau, Alari, Albert, Alibert, Altisen, Aluja, Arbó, Argany, Argelic, Arman, Arnau, Arnó, Aulany, Ballard, Barrau, Berard, Berenguer, Bernadic, Bernat, Bernaus, Berniol, Bertran, Boada, Bota, Brufau,

Carló o Carlons, Contijoc, Eimeric, Ermengol, Escofet, Ferran, Folc, Franc, Galimany, Gallofré, Garlandí, Gassol, Gelabert, Gibert, Gilabert, Giralt, Gisbert, Gomar, Gombau, Gotzems, Grau, Gual, Gualter, Guiamet, Guinó, Guinovart, Guiu, Guixà, Huguet, Mailí, de Maldà, Mallafrè, Marcoval, Mir, Mirret, Miró, Nabau, Not, Oromir, Pelai, Ramon, Rauric, Reinal, Renyer, Requesens, Reverter, Riambau, Ricard, Rifà, Rigual, Robert, Roer, Roger, Rosic, Salla, Sicard, Siscard, Sunyer, Traver, Visa, Xifré.

Cognoms que representen el nom del lloc d'origen, de residència o de propietat:

1. Topònims de les terres de llengua catalana: Albagés, (d')Alsamora, Aluges, Amaldano, Anglesola, Anguera, Arboç, Ardèvol, Argilers, Avià, Baiget, Balaguer, Balenyà, Barberà, Barceló, Basset, Bassols, Benavent, Besora, Binèfar, Biosca, Bofarull, Boldú, Bonastre, Borges, Borja, Brangolí, Briançó, Buira, Cabestany, Calafell, Calders, de Canadal, Canyar, Canyelles, de Cardona, de Castelló, Castellví, Cervelló, (de) Cervera, Cerveró, Cinca, Civit, Claramunt, Clariana, Conesa, Copons, Cornudella, (de) Corregó, Cortit, Cos, Cots, de Cruzilada, Cubells, Desbrull, Descatlar, Erill, Espacs, de Fet, Figueres, Figuerola, Filella, Florejacs, Fonolleres, Forès, (de) Fullea, Gavarra, Gavarró, Girona, Granera, Guàrdia, Guardiola, de l'Illa, Josa, Llaguna, Llanars, Lledó, Llinars, Llobera, Llobregat, Llorac, Malet, Manonelles, Manresa, Martorell, Merola, Mieres, Miravall, Miravet, Molló, Montmany, Montpar, Montseny, Montserrat, (de) Montsuar, de Morella, Mosella, Moster, (de) Mur, Navès, Òdena, d'Olesa, d'Olzinelles, Ondara, Orriols, Orrit, Pallars, Papiol, Penedès, Perelló, Porqueres, Preixens, Prenafeta, Queralt, Queraltó, Querol, Rabenat, Ratera, Ribelles, Ribes, Ripoll, de Riudovelles, (de) Robió, Rojals, Rosselló, Rubí, Rubinat, Rubió, Rufes, Russafa, Saltor, (de) Sanaüja, (de) Santafè, Sarrià, Sedó, (de) Segarra, Selma, Senan, Seró, Serrateix, Solsona, de Talavera, de Tapis, Tarragó, Tarragona, Tàrrega, Tarroja, Tordera, Torrella (i Torroella), Torrelles, (de) Torroja, Tost, Urgell, Vallbona, Vallès, (de) Vergós, Vernet, Vicianà, Viladecans, Vilafranca, Vilagrassa, de Vilallonga, Vilalta, Vilamur, Vilaplana, Vilar, Vilardell, Vilaró.
2. Topònims no catalans: Arjó, Bierge, Bolló, Bornos, de Carcassona, Casares, Gavaldà, Marimon, Pàmies, Plensa, Saragossa, Sugranyes, Sumalla, Tudela, Villabona, Xammar.
3. Gentilicis: Anglès, Aragonès, Arbonès, Berguedà, Boscà, Català, Cerdà, Cerdanyons, Espanyol, Guasc, Inglès, Navarro, Nolas, Pallarès, Serrà, Surià, Talaveró.
4. Noms comuns indicadors de nuclis de població: Bori, Bòria, Capdevila, Carrer, Carrera, Carreres, Poblet, Soldevila, Vila, Viladoms, Viladot, Vilamajor, Viles.

5. Accidents hidrogràfics, dipòsits i conductes d'aigua: Canals, Deu, Font, Fontí, Fontova, Fonts, Piles, Pou, Riera, (de) Riu, Rius, Safont, Torrent, Torrents.
6. Accidents orogràfics i altres referents del relleu o de l'aspecte del terreny: Balcells, Bellmunt, Campà, Camprubí, Camps, Carulla, Cava, Clota, Codina, Codines, Coll, Coma, Comabeçosa, Comabella, Comelles, Comes, Conillera, Coromines, Costa, Costafreda, Descoll, Despuig, Forcades, Marès, Montagut, Montalà, Montfar, Montllor, Montoi, Montoliu, Montraveta, Montsuar, Munt, Muntada, Muntanyola, Obac, Pedrell, Pedreny, Pedrissa, Pedró, Pedrol, Pedrós, Pena, Penya, Pibernat, Pla, Planella, Planes, Prats, Puig, Puigdorfilà, Puiggener, Pujol, Riba, Riber, (de) Ribera, Roca, Saperes, Serra, Serrajordi, Serrat, Serres, Sespluga, Sesplugues, Solanelles, Solanes, Soler, Soteres, Terrers, Terrós, Vall, Vallcorba, Vallet, Vall-llobera, Valls, Vallverdú, Ventosa, Verderes.
7. Edificis i altres construccions i llurs dependències: Alavedra, Badia, Badies, Bordes, Casals, Casamiquela, Casanoves, Casasses, Caselles, Cases, Castellar-nau, Castellet, Castells, Cortada, Destcallar, Fabregat, Fàbregues, Fargues, d'Hospital, Iglésies, Mas, Masdéu, Masferrer, Masgoret, Massó, Molins, Obrador, Palau, Pont, Porta, Sala, Sales, Saportella, Satorre, Satorres, Tàpies, Tapiol, Tapioles, Tella, Tenes, Torre, Torredelflot, Torredelles, Torrells, Torremadé, Torres, Trullols.
8. Preparacions i utilitzacions del terreny, i treballs agrícoles: Boqueres, Camí, Canyissar, Desgarrigues, Estrada, Ferrera, Ferreres, Garriga, Graells, Hortal, Jovells, Lamarca, Llenes, Margenat, Meda, Moles, Quadres, Sementer, Trilla, Verger, Vergers.
9. Plantes i els seus conreus: Albereda, Bargalló, Beç, Boix, Boixader, Boleda, Bosc, Bosquet, Bosquets, Carrascosa, Castanyer, Cercós, Cirera, Cornet, Desllor, Despomer, Espinac, Espinosa, Foguet, Freixe, Freixes, Juncosa, Lloreta, de Maçanet, Mallol, Mata, Melgosa, Millet, Móra, Morera, Murtra, Noguer, Noguers, Oliva, Olivar, Oliver, Oliveres, Omella, Omet, Oró, Perera, Perers, (de) Pi, Pinell, Pinós, Pinyol, Poll, Prunyonosa, Rabassa, Roure, Rovira, Segalar, Serret, Teixell, Timoneda, Vidiella, Vinyals, Vinyes.

Cognoms que representen noms de càrrec o de dignitat, d'ofici o de professió:

1. Dignitat o càrrec eclesiàstic: Badal, Escolà, Romeu.
2. Grau nobiliari, dignitat o càrrec civil o militar: Batlle, Burgès, Comte, Cònsul, Duc, Marquès, Reig.
3. Ofici o professió tècnica: Arquer, (d')Arquers, Ballester, Barber, Boquer, Boter, Bover, Caçador, Campanera, Cantirer, Carnisser, Claver, Cliviller, Coniller, Cornador, Corretger, Cotoner, Cullerer, Escaler, Escoter, Escrivà, Escuder, Estalés, Estrader, Ferrer, Ferreter, Fuster, de Graner, Guaita, Jover, Llaners, Llaurador, Macip, Majoral, Marí, Mariner, Messeguer, Mestre, Moliner, Mol-

ner, Monter, (de) Muntaner, Munyar, Oller, Pagès, Paner, Paraire, Pastor, Peglerí, Pellisser, Piquer, Portalers, Porter, (de) Sabater, Sastre, Sellers, Teixidor, Torner, Verguer, Vinader.

Cognoms referents a circumstàncies del naixement, a consagracions, benediccions i auguris: Abril, Bessó, Bonanat, Bonjorn, Bord, Boronat, Duran, Febrer, Gener, Jordana, Mitjans, Nadal, París, Pubill, Rebordosa, Saludes, de la Salut, Segura, Setó, Venturós, Vives.

Cognoms que són originàriament vertaders sobrenoms o malnoms:

1. Parentesc: Gendre, Moncosí.
2. Parts del cos i qualitats o defectes físics: Arrufat, Bellet, Blanc, Borrell, Bru, Bruna, Brunet, Calbet, Cau, Cendrós, Clarena, Claret, Corbella, Cras, Esquer, Esquerrer, Ferreny, Fort, Gallard, Garret, Garreta, Gord, Llord, Mullerat, Nin, Ninot, Petit, Poc, Queixal, Redó, Rull (i Rebull), Roig, Ros, Rosic, Rossell, Rosset, Torrat, Bellard, Verders, Verge.
3. Qualitats mentals o morals i confessió religiosa: Agut, Alegre, Amenós, Amigó, Amorós, Barot, Bofill, Bonell, Bonet, Bonfill, Bonveí, Cortès, Cristiés, Dolcet, Esforçat, Moix, Moixí, Moragues, Moratell, Morell, Moretó, Morlans, Prous, Roí, Salat, Suau, Vivó.
4. Animals: Bòvid, Camell, Colom, Esquirol, Falcó, Llobet, Llop, Pollina, Sau-mell, Xoriguera.
5. Objectes inorgànics o inanimats: Arnella, Botet, Botí, Botines, Calderó, Canela, Carbonell, Cendra, Coca, Espasa, Espina, Lima, Masses, Niubò, Palet, Pellissó, Roda, Sabata, Truquet.
6. Noms que descriuen una acció, un fet biogràfic, una manera de comportar-se: Aiguader, Bonjoc, Casades, Ferragut, Roquer, Salvat, Sobirà.

Noms procedents d'altres llengües:

1. Àrabs: Eixalà, Gassull, Mandanya, Massot, Medina, Mulet, Rafeques, Tarafa.
2. Castellans i aragonesos: Aguanisa, Almendros, Aniceto, Anselmo, Antolín, Arguña, Asensio, Bautista, Blázquez, Bueno, Cabanillas, Cabeça, Cano, Carrasco, Casbas, Castanera, Castel, Castro, Chacón, Chimeneo, Cintas, Daroca, De la Iglesia, Diego, Dies, Espada, Expósito, Fàbricas, Fernández, Ferrando, Franco, Fuertes, Galindo, Gallego, Garabito, García, Gomis, González, Guallar, Guerra, Gutiérrez, Guzmán, Hernández, Holcos, Horcajo, Izquierda, Izquierdo, Jiménez, Juan, Larroya, Linares, Llopis, López, Marín, Martínez, Merino, Mondéjar, Montero, Morales, Moreno, Mottilla, Muñoz, Navarraz, Noria, Ortís, Ortuño, Palacio, Parrado, Perea, Pérez, Peris, Raimundo, Rallon, Ramírez, Ramos, Recarte, Rodero, Rodríguez, Romera, Romero, Ronda, Ro-

pero, Ruiz, Salazar, (de) San Nicolás, Sánchez, Soriano, Sotero, Val, Valenzuela, Valero, Velasco, Ximenes, Zamorano.

3. Occitans: Amiguet, Arall, Bascons, Bolbena, Bosses, Cabau, Cabrol, Camats, Civiac, Columbano, Cubiró, Debat, Desfreix, Elna, Erenga, Faure, Fons, Mallasang, Maré, Molnier, de Naillac, Peirau, Petit, Sairac, Salets, Saureu, Subietes, Taugis, Teixiner, Xai.
4. Francesos: Bacardí, Bérenguier, Berri, Billard, Bimet, Brosí, Cadués, Cairret, Cantí, Carbonyer, Clapeu, Clarisó, Dominique, Duran, Duzumeni, Estampa, Frages, Gelonc, Granyó, Grinyó, Guthier, Jaques, de Lada, de Lavo, Liro, Orteu, Paiol, Petit, Rallon, Razel, Remus, Rubert, Sui, Taribó, Tilló.
5. Italians: Estagnaro, Tordi.
6. Bascos: Arteta, Barrutia, Biscarri, Bizkar, Lerin, (de) Lore.
7. Maltesos: (d')Amic, Stellini.
8. Celticogal·lesos: Tristà o Tristany.
9. Alemanys: Ansquel.

Noms d'origen desconegut o molt dubtós: Anarbony, Arnabat, Asmada, Ataveni, Autó, Bagils, Bai, Barrufet, Borrec, Calvis, Clarimé, Cotonat, Dalida, Dolga, Erada, Fallada, Francino, Galvey, Gelambi, Givinells, Guies, Juadot, Llevadot, Llorres, Llurba, Masalies, Meira, Merènsia, Micó, Oreu, Osset, Pensenya, Pinent, Poses, Rabascall, Salillas, Sanert, Sapina, Sibidó, Sibona, Suiras, Sumilla, Tàssies, Tonga, Tripala, Xinxó.

3.2. COGNOMS EN EL DECURS DEL TEMPS

Anotem els llinatges espluguencs documentats, disposats per ordre alfabètic i acompanyats del segle o segles en què hi eren presents. Hem agafat com a model la taula de Fèlix Bruguera en el recull de noms d'Osor (Bruguera, 2010, annex III).

*Abelló	s. XVIII-XX	*Alabau	s. XX
*Abrió-Descatlar	s. XVIII	Alari	s. XIX-XXI
*Abril	s. XVII	*Alavedra	s. XIX
*Adjutori	s. XIX	*Albagés	s. XIX-XX
*Aguanisa	s. XX	*Albanell	s. XX
*Agulló	s. XVI-XVIII	*Albereda	s. XIX-XX
*Agustí	s. XVIII-XX	*Albert	s. XIX-XX
*Agut	s. XVIII	*Alegre	s. XVI
*Aicard	s. XIV-XV	*Alibert	s. XV
*Aiguader	s. XIX	*Almendros	s. XX
*Aimar	s. XV	*Alsamora, (d')	s. XV-XX

*Altisen	s. XX	*Arrufat	s. XVI-XX
*Aluges	s. XIX	*Arteta	s. XX
*Aluja	s. XIX-XX	*Asensio	s. XX
*Amaldano	s. XIII	*Asmada	s. XIX
Amat	s. XVIII-XXI	*Ataveni	s. XVIII
*Amenós	s. XVII-XVIII	*Aulany	s. XVIII
*Amic, (d')	s. XVI-XVII	*Autó	s. XVIII-XX
*Amigó	s. XIX-XX	*Avellà	s. XVIII
*Amiguet	s. XVI	*Avià	s. XX
*Amill	s. XVII-XVIII	*Bacardí	s. XX
Amorós	s. XIII-XXI	*Badal	s. XVIII
*Anarbony	s. XVIII	Badia	s. XVIII-XXI
Andreu	s. XVII-XXI	Badies	s. XVIII-XXI
Anglès	s. XVII-XXI	*Bagils	s. XIX-XX
*Anglesola	s. XIII-XVII	*Bai	s. XIX-XX
*Anguera	s. XVI-XIX	*Baiget	s. XIX-XX
*Aniceto	s. XX	*Balaguer	s. XVI-XX
*Anselmo	s. XX	Balcells	s. XV-XXI
*Ansuel	s. XVII	*Balenyà	s. XVI-XIX
*Antolín	s. XX	*Ballard	s. XVII
*Anton	s. XVIII	*Ballester	s. XVII-XIX
*Aragonès	s. XIX	Baptista	s. XVI-XXI
*Arall	s. XX	*Barba	s. XVIII-XIX
*Arbó	s. XX	*Barber	s. XVIII-XX
Arboç	s. XV-XXI	*Barberà	s. XX
*Arbonès	s. XVII-XX	*Barceló	s. XIX
*Ardèvol, d'	s. XII	*Bargalló	s. XIX-XX
*Argany	s. XIX-XX	*Barot	s. XIX-XX
*Argelic	s. XX	*Barrau	s. XV
*Argilers	s. XVII-XX	*Barrufet	s. XX
*Arguñà	s. XIX	*Barrutia	s. XX
*Arjó	s. XVIII	*Bartomeu	s. XV
*Armajac	s. XVIII	*Bascons	s. XIX
*Arman	s. XVII	*Basset	s. XVII
*Arnabat	s. XIX	*Bassols	s. XX
*Arnau	s. XII-XX	Batlle	s. XIX-XXI
*Arnella	s. XIX	*Bautista	s. XX
*Arnó	s. XX	*Beç	s. XX
*Arquer	s. XVII-XX	Bellard	s. XVIII-XXI
*Arquers, (d')	s. XV-XX	*Bellet	s. XX

Bellmunt	s. XVI-XXI	*Bonjorn	s. XIX
*Benavent	s. XVI	*Bonveí	s. XX
Benet	s. XVII-XXI	*Boquer	s. XIX-XX
*Berard	s. XV-XVIII	*Boqueres	s. XX
*Berenguer	s. XIX-XX	*Bord	s. XII
*Bérenguier	s. XVII	*Bordes	s. XVII-XIX
*Berguedà	s. XV-XIX	*Borges	s. XIX
*Bernadic	s. XX	*Bori	s. XIX-XX
*Bernat	s. XV-XX	*Bòria	s. XVI
*Bernaus	s. XIX	*Borja	s. XVI-XVIII
*Berniol	s. XIX	*Bornos	s. XVIII
*Berri	s. XVII	*Boronat	s. XVII-XX
*Bertran	s. XII-XX	*Borràs	s. XVII-XX
*Besora	s. XIX-XX	*Borrec	s. XIX
*Bessó	s. XIX-XX	*Borrell	s. XVIII-XX
*Bierge	s. XX	Bosc	s. XVII-XXI
*Billard	s. XIX	*Boscà	s. XX
*Bimet	s. XX	*Bosquet	s. XII-XIX
*Binèfar	s. XVIII	*Bosquets	s. XVII-XX
*Biosca	s. XX	*Bosses	s. XVII-XVIII
*Biscarri	s. XVI-XVII	*Bota	s. XIV-XX
*Bizkar	s. XX	*Boter	s. XV-XIX
*Blanc	s. XIX	*Botet	s. XVI-XVIII
*Blasi	s. XVIII-XIX	*Botí	s. XX
*Blázquez	s. XX	*Botines	s. XIX
*Boada	s. XVIII-XIX	*Bover	s. XIV-XVII
Bofarull	s. XIX-XXI	*Bòvid	s. XV
*Bofill	s. XX	*Brangolí	s. XX
*Boix	s. XIX	*Briançó	s. XX
*Boixader	s. XX	*Brosí	s. XVIII
*Bolbena	s. XX	*Bru	s. XX
Boldú	s. XVI-XXI	*Brufau	s. XIX
*Boleda	s. XVII-XX	*Bruna	s. XVII
*Bolló	s. XIX	*Brunet	s. XIX-XX
*Bonanat	s. XVI	*Bueno	s. XX
*Bonastre	s. XVII	*Buira	s. XIX
*Bonell	s. XX	*Burgès	s. XVI
Bonet	s. XVII-XXI	*Cabanillas	s. XX
*Bonfill	s. XV	*Cabau	s. XIX-XX
*Bonjoc	s. XX	*Cabeça	s. XVII

*Cabestany	s. XVIII-XX	*Carreres	s. XIX-XX
*Cabrol	s. XVIII	*Carulla	s. XX
*Cabús	s. XIX	*Casades	s. XX
*Caçador	s. XIX-XX	*Casals	s. XVIII
*Cadués	s. XX	*Casamiquela	s. XX
*Cairet	s. XVII-XX	*Casanoves	s. XIX
*Calafell	s. XVIII	*Casares	s. XIX
*Calbet	s. XX	*Casasses	s. XVIII-XX
Calderó	s. XVIII-XXI	*Casbas	s. XIX-XX
*Calders	s. XVII	*Caselles	s. XX
*Calvís	s. XX	*Cases	s. XVII-XX
*Camats	s. XIX	*Castanera	s. XIX
*Camell	s. XVIII	Castanyer	s. XVII-XXI
*Camí	s. XVIII-XX	*Castel	s. XX
*Campà	s. XVIII	*Castellarnau	s. XVII
*Campanera	s. XX	Castellet	s. XVIII-XXI
Camprubí	s. XVIII-XXI	*Castelló, de	s. XIII-XIV
*Camps	s. XVII-XVIII	Castells	s. XVII-XXI
*Canadal, de	s. XV	Castellví	s. XVI-XXI
*Canals	s. XIX	*Castro	s. XIX
*Canela	s. XVII-XX	Català	s. XIII-XXI
*Cano	s. XX	Cau	s. XIX-XXI
*Cantí	s. XVIII	*Cava	s. XIX
*Cantirer	s. XIX	*Celles	s. XVII
Cantó	s. XVI-XXI	*Cendra	s. XIX-XX
*Canyar	s. XIX	*Cendrós	s. XVIII
*Canyelles	s. XIX	*Cercós	s. XIX
*Canyissar	s. XX	Cerdà	s. XIII-XXI
*Capblanc	s. XIX	*Cerdanyons	s. XX
*Capdevila	s. XVI-XX	*Cervelló	s. XVII-XX
*Carbonell	s. XVI-XX	*Cervera, (de)	s. XII-XIX
*Carbonyer	s. XVII-XVIII	*Cerveró	s. XIX
*Carcassona, de	s. XIV	*Chacón	s. XX
*Cardona, de	s. XIII	*Chimeneo	s. XX
*Carló o Carlons	s. XIX	*Cinca	s. XVIII-XX
*Carnisser	s. XIV-XIX	*Cintas	s. XX
*Carrasco	s. XX	*Cirera	s. XVIII-XIX
*Carrascosa	s. XX	*Civiac	s. XIX
Carrer	s. XVI-XXI	*Civit	s. XVIII-XX
*Carrera	s. XVI-XIX	*Clapeu	s. XX

*Claramunt	s. XIX-XX	*Costafreda	s. XVIII-XX
*Clarena	s. XII	*Cotonat	s. XX
*Claret	s. XIX	*Cotoner	s. XVII
*Clariana	s. XVI	Cots	s. XVIII-XXI
*Clarimé	s. XX	*Cras	s. XV
*Clariso	s. XX	*Cristiés	s. XVIII-XIX
*Claver	s. XVII	*Cruzilada, de	s. XII
Cliviller	s. XIX-XXI	*Cubells	s. XIV-XX
*Clota	s. XIX-XX	Cubiró	s. XVIII-XXI
*Coca	s. XIX	*Cullerer	s. XVII-XX
*Codina	s. XX	*Dalida	s. XIII
Codines	s. XVII-XXI	Dalmau	s. XVI-XXI
*Coll	s. XVIII-XIX	*Daroca	s. XVIII
*Colom	s. XVIII-XIX	*De la Iglesia	s. XX
*Columbano	s. XVIII	*Debat	s. XIX-XX
*Coma	s. XV-XX	*Desbrull	s. XVII-XVIII
*Comabeçosa	s. XVIII	*Descoll	s. XIV
*Comabella	s. XVII	*Desfreix	s. XIII
*Comelles	s. XIX	*Desgarrigues	s. XV
*Comes	s. XX	*Desllor	s. XIV
*Comte	s. XVIII-XIX	*Despomer	s. XV
*Conesa	s. XIV-XV	*Despuig	s. XIV-XVIII
*Conill	s. XIV	*Deu	s. XVIII-XX
*Coniller	s. XIX	*Diego	s. XIX
Conillera	s. XVII-XXI	*Dies	s. XIX
*Cònsul	s. XIX-XX	*Dolcet	s. XX
*Contijoc	s. XVIII-XIX	*Dolga	s. XVII
*Copons	s. XVI-XVIII	*Domènec	s. XV-XX
*Corbella	s. XVIII-XIX	*Domingo	s. XVI-XX
Cornador	s. XX-XXI	*Dominique	s. XVII
Cornet	s. XV-XXI	*Duc	s. XIX-XX
*Cornudella	s. XVI-XX	*Duran ¹	s. XVII
*Coromines	s. XVIII-XIX	*Duran ²	s. XX
*Corregó, (de)	s. XVI	*Duzumeni	s. XVII
*Corretger	s. XVII	*Eimeric	s. XVIII-XIX
*Cortada	s. XIX-XX	Eixalà	s. XVIII-XXI
*Cortès	s. XIX	*Elies	s. XVIII-XX
*Cortit	s. XIV	*Elna	s. XX
*Cos	s. XX	*Eloi	s. XVIII
*Costa	s. XVII-XIX	*Erada	s. XVIII

*Erenga	s. XVII	Ferran	s. XVI-XXI
*Erill	s. XIX	*Ferrando	s. XVIII-XIX
*Ermengol	s. XV-XVIII	*Ferreny	s. XIX
*Esbert	s. XX	Ferrer	s. XIV-XXI
*Escaler	s. XIX-XX	*Ferrera	s. XVII-XX
*Escofet	s. XX	*Ferrerres	s. XVI
*Escolà	s. XIX	*Ferreter	s. XX
*Escoter	s. XIX-XX	*Fet, de	s. XIV
*Escrivà	s. XIX-XX	*Figueres	s. XVIII-XX
*Escuder	s. XVIII	*Figueroles	s. XX
*Esforçat	s. XIV	*Filella	s. XX
*Espacs	s. XX	*Florejacs	s. XVI
*Espada	s. XX	*Florença	s. XVIII-XX
*Espanyol	s. XIX-XX	*Fluvià, de	s. XII
Espasa	s. XVI-XXI	*Foguet	s. XIX
*Espina	s. XX	Folc	s. XVIII-XXI
*Espinac	s. XX	*Fonolleres	s. XIX
*Espinosa	s. XIX	*Fons	s. XVII
*Esquer	s. XVII-XX	*Font	s. XVIII-XIX
*Esquerrer	s. XX	*Fontí	s. XVIII
*Esquirol	s. XVIII	Fontova	s. XIX-XXI
*Estagnaro	s. XX	*Fonts	s. XIX
*Estalés	s. XVIII	*Forcades	s. XVII-XX
*Estampa	s. XVIII	*Forès	s. XV-XX
*Esteve, (de n')	s. XIII-XIX	*Fort	s. XIX-XX
*Estrada	s. XVIII-XIX	*Fortuny	s. XX
Estrader	s. XVII-XXI	*Fragés	s. XIX
*Expósito	s. XIX	*Franc	s. XIX
Fabregat	s. XVIII-XXI	*Francino	s. XX
*Fàbregues	s. XX	*Franco	s. XIX-XX
*Fàbricas	s. XIX	*Freixe	s. XVIII-XIX
*Falcó	s. XIX	*Freixes	s. XVIII-XX
*Fallada	s. XIX	*Fuertes	s. XIX
*Fargues	s. XX	*Fulleda, (de)	s. XII-XVI
*Faure	s. XX	Fuster	s. XIV-XXI
*Febrer	s. XIV	Gaia	s. XV-XXI
*Felip	s. XVIII-XX	*Galimany	s. XX
*Feliu	s. XVII	*Galindo	s. XIX
Fernández	s. XIX-XXI	*Galitó	s. XVII-XIX
*Ferragut	s. XX	*Gallard	s. XIV-XX

*Gallego	s. XX	*Granyó	s. XVII-XX
*Gallofré	s. XX	*Grau	s. XVII-XX
*Galvey	s. XX	Grinyó	s. XVII-XXI
*Garabito	s. XX	*Guaita	s. XX
*Garcia	s. XIX	*Gual	s. XIX
García	s. XVII-XXI	*Guallar	s. XIX
*Garlandí	s. XVII-XIX	*Gualter	s. XV
*Garret	s. XVIII	*Guàrdia	s. XX
*Garreta	s. XVIII-XX	*Guardiola	s. XVII-XVIII
*Garriga	s. XVII-XX	*Guasc	s. XVI-XX
*Gaspar	s. XVIII-XIX	Güell	s. XIX-XXI
*Gassió	s. XIX-XX	*Guerra	s. XX
*Gassol	s. XVIII-XX	*Guiamet	s. XIX-XX
*Gassull	s. XIX	*Guies	s. XIX
*Gavaldà	s. XVIII	*Guinó	s. XVII
Gavarra	s. XIX-XXI	*Guinovart	s. XX
*Gavarró	s. XVIII-XX	*Guiu	s. XVIII-XIX
*Gelabert	s. XIX	*Guixà	s. XVIII
*Gelambi	s. XVIII	*Guthier	s. XVII
*Gelonc	s. XVII-XX	*Gutiérrez	s. XX
*Gendre	s. XVII-XVIII	*Guzmán	s. XVII
Gener	s. XVI-XXI	Hernández	s. XX-XXI
Gibert	s. XIX-XXI	*Holcos	s. XVIII
Gil	s. XX-XXI	*Horcajo	s. XX
*Gilabert	s. XIX	*Hortal	s. XVIII
*Gili, (d'en o de)	s. XIII-XX	*Hospital, d'	s. XVII
*Giner	s. XVII	*Huguet	s. XIX-XX
*Giralt	s. XX	*Iglésies	s. XVIII-XIX
Girona	s. XVIII-XXI	*Illa, de l'	s. XIV-XV
*Gisbert	s. XVI	*Inglès	s. XVIII-XX
*Givinells	s. XIX	*Izquierda	s. XIX-XX
*Gomar	s. XX	*Izquierdo	s. XX
*Gombau	s. XVII	*Jaques	s. XVII
*Gomis	s. XX	Jiménez	s. XIX-XXI
González	s. XVIII-XXI	*Joan	s. XIV-XVI
*Gord	s. XIX	*Jordana	s. XVIII-XX
*Gotzems	s. XIX	*Jordi	s. XVI
*Graells	s. XIX	*Josa	s. XVI-XX
*Graner, de	s. XVII	Jovells	s. XIX-XXI
*Granera	s. XVI	Jover	s. XIV-XXI

*Juadot	s. XIX	Magrinyà	s. XX-XXI
*Juan	s. XX	*Mailí	s. XVIII
*Juncosa	s. XVIII	*Majoral	s. XVIII
*Just	s. XIX	*Malassang	s. XVIII
*Lada, de	s. XVI	*Maldà, de	s. XIII
*Lamarca	s. XVIII	*Malet	s. XVII-XX
*Larroya	s. XX	*Mallafrè	s. XIX
*Lavo, de	s. XVII	*Mallol	s. XVIII
Lerin	s. XX-XXI	*Mandanya	s. XIX-XX
*Linares	s. XX	*Manonelles	s. XX
*Liro	s. XIX	*Manresa	s. XX
*Llaguna	s. XVIII	*Manyac	s. XIX-XX
*Llanars	s. XX	Marc	s. XVII-XXI
*Llaners	s. XVIII	*Marçal	s. XVIII-XIX
*Llaurador	s. XVIII-XIX	*Marcó	s. XX
*Lledó	s. XVII-XX	*Marcoval	s. XVIII
*Llenes	s. XIX	*Maré	s. XIX
*Leonard	s. XVIII	*Marès	s. XX
*Llevadot	s. XIX	*Margenat	s. XIX
Lliberato	s. XX-XXI	*Marí	s. XVII-XX
*Llima	s. XV-XVIII	*Marimon	s. XIX
*Llinars	s. XX	*Marín	s. XX
*Llobera	s. XVII-XX	*Mariner	s. XIX-XX
*Llobet	s. XVII-XIX	*Marquès	s. XVI-XX
*Llobregat	s. XVIII-XIX	*Marquet	s. XIX
*Llop	s. XX	Martí, (de)	s. XII-XXI
*Llopis	s. XVI-XIX	Martínez	s. XX-XXI
*Llorac	s. XIX-XX	Martorell	s. XVI-XXI
*Llorenç	s. XIX	*Mas	s. XV-XX
*Lloreta	s. XVIII-XX	*Masalies	s. XVIII-XX
*Llorres	s. XIX	*Masdéu	s. XX
Llort	s. XIX-XXI	*Masferrer	s. XX
*Lluçà	s. XIX-XX	*Masgoret	s. XIX-XX
*Llurba	s. XVI-XVIII	*Masses	s. XX
López	s. XVII-XXI	*Massó	s. XIX
*Lore, (de)	s. XVIII	*Massot	s. XIX
*Maçana	s. XX	*Mata	s. XIX-XX
*Maçanet, de	s. XIV-XV	Mateu	s. XVIII-XXI
*Macià ²	s. XIX-XX	*Maurici	s. XVII-XIX
*Macip	s. XVIII-XX	*Meda	s. XIX-XX

*Medina	s. XX	*Montoi	s. XX
Meira	s. XX-XXI	*Montoliu	s. XVIII
*Melgosa	s. XVII	*Montpar	s. XIX
*Merènsia	s. XVI	*Montraveta	s. XX
*Merino	s. XX	*Montseny	s. XVIII-XX
*Merola	s. XVI-XVIII	*Montserrat	s. XV-XVII
*Messeguer	s. XIX-XX	*Montsuar, (de)	s. XIV-XIX
*Mestre	s. XVIII	*Móra	s. XV-XIX
*Micó	s. XIV-XVII	*Moragues	s. XIV-XX
*Mieres	s. XX	*Morales	s. XVIII
*Millet	s. XVII	*Moratell	s. XVII
Minguell	s. XIX-XXI	*Morell	s. XX
*Minguella	s. XVIII-XX	*Morella, de	s. XV
*Minguet	s. XIX	*Moreno	s. XX
*Miquel	s. XVIII-XX	Morera	s. XVIII-XXI
*Mir	s. XVI-XIX	*Moretó	s. XVII-XX
*Miravall	s. XIX	Morlans	s. XVIII-XXI
*Miravet	s. XX	*Mosella	s. XIX
Miret	s. XVIII-XXI	*Moster	s. XVIII-XIX
Miró	s. XV-XXI	*Motilla	s. XX
*Mitjans	s. XVII-XX	*Mulet	s. XV-XVIII
*Mo	s. XVIII	*Mullerat	s. XX
*Moia	s. XIX-XX	*Munt	s. XIX-XX
*Moix	s. XVII	*Muntada	s. XX
*Moixí	s. XIX	*Muntaner, (de)	s. XVII-XVIII
*Moles	s. XVIII-XIX	*Muntanyola	s. XVII-XX
*Moliner	s. XVIII	*Munyar	s. XIX
*Molins	s. XVII	*Muñoz	s. XX
*Molló	s. XVII-XVIII	*Mur, (de) ²	s. XV-XX
*Molner	s. XV-XVII	*Murtra	s. XIX
*Molnier	s. XVI	*Nabau	s. XVIII-XX
*Moncosí	s. XX	*Nadal	s. XVII-XX
*Mondéjar	s. XX	*Naillac, de	s. XV
*Montagut	s. XIX	*Navarlaz	s. XX
*Montalà	s. XX	*Navarro	s. XX
*Monter	s. XVII	Navès	s. XVII-XXI
*Montero	s. XIX-XX	*Nin	s. XIX
*Montfar	s. XIX-XX	*Ninot	s. XX
*Montllor	s. XIX-XX	*Niubò	s. XVII-XX
*Montmany	s. XIX-XX	*Noguer	s. XIX-XX

*Noguers	s. XVI-XX	*París	s. XV-XX
*Nolasc	s. XVIII	*Parrado	s. XX
*Noria	s. XX	*Pasqual	s. XVIII-XX
*Not	s. XVII-XIX	*Pastor	s. XIV-XX
*Obac	s. XIX-XX	*Pau	s. XVI-XIX
*Obrador	s. XIX	*Pedrell	s. XX
*Òdena	s. XVII-XX	*Pedreny	s. XX
*Olesa, d'	s. XVII	*Pedrissa	s. XIX-XX
*Oliac	s. XVII-XIX	*Pedró	s. XVII
Oliva	s. XX-XXI	*Pedrol	s. XVIII-XIX
*Olivar	s. XVI-XIX	*Pedrós	s. XIX-XX
*Oliver	s. XVI-XX	*Peirau	s. XIX
Oliveres	s. XV-XXI	*Peiró	s. XVI-XVIII
*Oller	s. XVII-XX	*Pelai	s. XIX-XX
*Olzinelles, d'	s. XIV	*Pelegrí	s. XV-XVIII
*Omella	s. XX	*Pellisser	s. XIX-XX
*Omet	s. XVI	*Pellissó	s. XVIII-XIX
*Ondara	s. XVI-XVII	*Pena	s. XVIII-XIX
*Oreu	s. XX	*Penedès	s. XX
*Oriol	s. XIX-XX	*Pensanya	s. XVII
*Oró	s. XIX	*Penya	s. XVII
*Oromir	s. XX	Perea	s. XX-XXI
*Orriols	s. XVIII-XIX	*Perelló	s. XVIII-XIX
*Orrit	s. XIX	*Perera	s. XVIII-XX
Orteu	s. XVII-XXI	*Perers	s. XIX
*Ortís	s. XVIII-XIX	*Pereta	s. XIX
*Ortuño	s. XX	*Pérez	s. XIX-XX
*Osset	s. XV	*Peris	s. XVI
*Pagès	s. XX	*Petit ¹	s. XVI
*Païol	s. XVII	*Petit ²	s. XVII
*Palacio	s. XVIII	*Pi, (de)	s. XII-XVII
Palau	s. XIV-XXI	*Pibernat	s. XVII
*Palet	s. XIX	*Pijoan	s. XIX-XX
*Pallarès	s. XV-XX	*Piles	s. XVII
*Pallars	s. XVIII-XX	*Pinell	s. XVI
*Pallejà	s. XIX	*Pinent	s. XIX-XX
*Pàmies	s. XVIII-XIX	*Pinós	s. XX
*Paner	s. XVIII	Pinyol	s. XVI-XXI
*Papiol	s. XX	*Piquer	s. XIX-XX
*Paraire	s. XVII	*Pla	s. XIX-XX

*Planella	s. XIX	*Ramos	s. XX
*Planes	s. XIX	*Ratera	s. XIX
*Plensa	s. XVIII	*Rauric	s. XV-XVII
*Poblet	s. XVIII-XIX	*Razel	s. XVII
*Poc	s. XX	Rebordosa	s. XIX-XXI
Poca	s. XVIII-XXI	*Rebull	s. XIX
*Poll	s. XIX	*Recarte	s. XX
*Pollina	s. XX	*Redó	s. XX
Ponç	s. XII-XXI	Reig	s. XIX-XXI
*Ponça	s. XVIII-XIX	*Reinal	s. XVII
*Pont	s. XIV-XX	*Reixac	s. XIV-XVIII
*Porqueres	s. XX	*Remus	s. XX
*Porta	s. XVII-XX	Renyer	s. XVI-XXI
*Portalers	s. XX	*Requesens	s. XIX-XX
*Porter	s. XX	*Reverter	s. XVII
*Poses	s. XVI	*Riambau	s. XX
*Pou	s. XIV-XVI	*Riba	s. XIX-XX
*Prats	s. XVIII-XX	*Ribelles, de	s. XIII
*Preixens	s. XVIII-XX	*Riber	s. XIX-XX
*Prenafeta	s. XVIII-XX	Ribera, (de)	s. XII-XXI
*Prous	s. XIX	Ribes	s. XVII-XXI
*Prunyonosa, de	s. XIV	*Ricard	s. XVIII-XX
*Pubill	s. XX	*Riera	s. XIX-XX
*Puig	s. XVI-XX	*Rifà	s. XVII-XVIII
*Puigdorfila	s. XVIII	*Rigual	s. XVIII
*Puiggener	s. XVII	*Ripoll	s. XVI-XVII
*Pujol	s. XVII-XVIII	*Riu, (de)	s. XX
*Quadres	s. XVI-XX	*Riudovelles, de	s. XIV
*Queixal	s. XIX-XX	*Rius	s. XVII-XX
*Queralt	s. XVI-XX	*Robert	s. XX
Queraltó	s. XVIII-XXI	*Robió, (de)	s. XIV-XVI
*Querol	s. XIX	Roca	s. XV-XXI
*Rabascall	s. XIX	*Roda	s. XVII
*Rabassa	s. XVIII	*Rodero	s. XX
*Rabenat	s. XVIII	Rodríguez	s. XX-XXI
*Rafeques	s. XVII	*Roer	s. XIX-XX
*Raimundo	s. XX	*Roger	s. XVI-XVII
*Rallon	s. XX	*Roí	s. XIX
*Ramírez	s. XX	Roig	s. XV-XXI
*Ramon	s. XIX	*Rojals	s. XX

*Romera	s. XX	San Nicolás, (de)	s. XX-XXI
*Romero	s. XX	Sanaüja, (de)	s. XV-XXI
Romeu	s. XVIII-XXI	Sanç	s. XVIII-XXI
*Ronda	s. XVII	Sánchez	s. XX-XXI
*Roperó	s. XIX-XX	*Sanert	s. XVIII
*Roquer	s. XIX	*Santacana	s. XVIII
*Ros	s. XII-XX	Santafè, (de)	s. XIV-XXI
*Rosic	s. XX	*Santamaria	s. XIX-XX
*Rossell	s. XVI-XX	*Santana	s. XIX-XX
*Rosselló	s. XVIII-XX	*Santceloni, de	s. XV-XVI
*Rosset	s. XIX	*Santfeliu	s. XIX-XX
Roure	s. XIX-XXI	Santjoan	s. XVIII-XXI
*Rovira	s. XVI-XIX	*Santvicenç	s. XX
*Rubert	s. XVII	*Saperes	s. XX
*Rubí	s. XVIII	*Sapina	s. XIII
*Rubinat	s. XIX	*Saportella	s. XV
*Rubió	s. XVIII-XX	*Saragossa	s. XVI-XIX
*Rufes	s. XIX	*Sarrià	s. XX
*Ruiz	s. XX	*Sastre	s. XVI-XVII
*Rull	s. XIX-XX	*Satorre	s. XIV-XIX
*Russafa	s. XX	*Satorres	s. XIII
*Sabata	s. XIII-XIX	*Saumell	s. XVIII-XX
Sabater, (de)	s. XVI-XXI	*Saureu	s. XVII-XVIII
*Safont	s. XIV-XX	*Sedó	s. XX
*Sairac	s. XVIII-XX	*Segalar	s. XX
*Sala	s. XIX-XX	*Segarra, (de)	s. XIV-XX
*Salat	s. XVIII-XX	*Segura	s. XVIII-XX
*Salazar	s. XX	*Sellers	s. XVII-XVIII
*Sales	s. XIX-XX	*Selma	s. XIV-XIX
*Salets	s. XVII-XVIII	*Sementer	s. XX
*Salillas	s. XX	*Senan	s. XX
Salla	s. XVII-XXI	*Seró	s. XX
Saltor	s. XVI-XXI	*Serra	s. XVII-XX
*Saludes	s. XVII	*Serrà	s. XIX
*Salut, de la	s. XX	*Serrajordi	s. XVIII
*Salvador	s. XIV-XX	*Serrat	s. XIV-XIX
*Salvany	s. XX	*Serrateix	s. XVI-XVII
*Salvat	s. XX	*Serres	s. XVIII
*Salví	s. XIX	Serret	s. XVIII-XXI
*Samsó	s. XVII	*Sespluga	s. XIV

Sesplugues	s. XV-XXI	*Tàssies	s. XIX
Setó	s. XVIII-XXI	*Taugis	s. XX
*Sibidó	s. XX	*Teixell	s. XX
*Sibona	s. XVI	Teixidor	s. XIV-XXI
*Sicard	s. XVIII	*Teixiner	s. XIX-XX
*Simó	s. XIX-XX	*Tella	s. XVI
*Simon	s. XIX	*Tenes	s. XIX
*Siscard	s. XIX	*Terrers	s. XVI
*Sobirà	s. XVII	*Terrós	s. XIX
Solà	s. XIV-XXI	*Tilló	s. XVII-XIX
*Solanelles	s. XX	*Timoneda	s. XIV-XX
*Solanes	s. XVI-XX	*Tomàs	s. XVIII-XIX
*Soldevila	s. XVII-XVIII	*Tonga	s. XVII
Soler	s. XVII-XXI	*Tordera	s. XVI
*Solsona	s. XIX-XX	*Tordi	s. XVIII
*Soriano	s. XIX	*Torner	s. XIV-XIX
*Soteres	s. XX	*Torrat	s. XX
*Sotero	s. XX	*Torre	s. XIX
*Stellini	s. XVI-XVII	Torredeflot	s. XX-XXI
*Suau	s. XIX-XX	*Torredelles	s. XX
*Subietes	s. XVIII	*Torrella	s. XVI
*Sugranyes	s. XX	*Torrelles	s. XVII-XIX
*Sui	s. XIX	*Torrells	s. XIX
*Suiras	s. XIX	*Torremadé	s. XIX-XX
*Sumalla	s. XIX-XX	*Torrent	s. XVI-XX
*Sumilla	s. XX	*Torrents	s. XVI-XX
*Sunyer	s. XIX	Torres	s. XIV-XXI
*Surià	s. XX	*Torroella	s. XX
*Talavera, de	s. XVI	*Torroja, (de)	s. XII-XVIII
*Talaveró	s. XVI-XVIII	*Tost	s. XIX
*Tàpies	s. XIX	*Traver	s. XVII
Tapiol	s. XIX-XXI	*Trilla	s. XVII-XX
*Tapioles	s. XV-XVIII	*Tripala	s. XX
*Tapis, de	s. XII	*Tristà	s. XVII
*Tarafa	s. XX	*Tristany	s. XIX
*Taribó	s. XX	*Trullols	s. XVIII-XX
*Tarragó	s. XVIII-XX	*Truquet	s. XVIII
*Tarragona	s. XVIII-XIX	*Tudela	s. XIX-XX
*Tàrrega	s. XVII-XVIII	*Urgell	s. XIX
*Tarroja	s. XVIII-XIX	*Val	s. XIX-XX

*Valentí	s. XX	*Viladecans	s. XIX
*Valenzuela	s. XX	*Viladoms	s. XX
*Valero	s. XVI-XX	*Viladot	s. XVIII-XIX
Vall	s. XX-XXI	*Vilafranca	s. XVI-XIX
*Vallbona	s. XVIII	*Vilagrassa	s. XVI
*Vallcorba	s. XIX	*Vilallonga, de	s. XVIII
*Vallès	s. XVIII-XX	*Vilalta	s. XIX
Vallet	s. XX-XXI	*Vilamajor	s. XIX-XX
*Vall-llobera	s. XX	*Vilamur	s. XIX
Valls	s. XVI-XXI	*Vilaplana	s. XIX
Vallverdú	s. XVII-XXI	*Vilar	s. XVIII-XX
*Velasco	s. XX	*Vilardell	s. XX
*Vendrell	s. XIX-XX	*Vilaró	s. XIX
*Ventosa	s. XIX-XX	*Viles	s. XIX-XX
*Ventura	s. XIX	*Villabona	s. XX
*Venturós	s. XVIII	*Vinader	s. XVII
*Verderes	s. XIX	*Vinyals	s. XX
*Verders	s. XIX-XX	*Vinyes	s. XIX
*Verge	s. XIX	*Virgili	s. XIX
*Verger	s. XVII-XIX	*Visa	s. XX
*Vergers	s. XVIII-XIX	*Vives	s. XVII-XX
*Vergós, (de)	s. XVII-XX	*Vivó	s. XVIII
*Verguers	s. XVIII	*Voltó	s. XVIII
Vernet	s. XX-XXI	*Xai	s. XIX
*Vicent	s. XVI	*Xammar	s. XVIII
*Vicianà	s. XIX	*Xifré	s. XVI-XX
*Victoriu	s. XX	*Ximenes	s. XIX-XX
*Vidal	s. XVI-XX	*Xinxó	s. XX
*Vidiella	s. XX	*Xoriguera	s. XVII
*Vila	s. XVIII-XX	*Zamorano	s. XIX

3.3. COGNOMS FEMINITZATS

La feminització del cognom en les dones casades era un fet habitual en català medieval (s. XII-XIV) i va perdurar popularment. Anotem la forma normativa i, entre parèntesis, l'enregistrada realment: Agullona (Agulona), Amiga, Amilla, Aranyona (Arañona i Ariñona), Arboça (Arbosa i Arbossa), Arbonesa (i Arbones-sa), Balaguera, Balcella (i Balsella), Ballestera, Berarda (i Berrarda), Bernada (Barnada), Bosca (i Bosqua), Boteta, Cantona, Cerdana (Sardana), Dalmaua, Expósita, Feliua (Faliua), Ferrana (Farrana), Ferrera (Farrera), Galitona, Genera (Ginera,

Janera), Guinona, Jovera, Marina, Micona (i Miguona i Miquona), Molnera (i Mulnera), Montserrada (Monserrada), Muntanera (Montanera), Nadala (Nadalla), Noguera (i Nogera), Olivera, Ollera, Ortissa, Palaua, Paraire (Parayra), Parissa (i Pariça, Parisa i Parissia), Pastora, Peirona (Peyrona), Puiggenera (Puigjanera), Renyera (Reynera), Ripolla (Ripola), Rogera, Roja (Roiga), Sabatera, Serrajòrdia, Serrateixa (Sarrateixa), Serreta (Sarreta), Sobirana, Talaverona (Tallaverona), Teixidora (i Taixidona i Texidora), Tornera, Torretes, Venturosa, Vicenta.

3.4. CLASSIFICACIÓ DELS NOMS DE CASA

Per classificar els noms de casa de l'Espluga Calba, seguim l'esquema que planteja Ruaix (1987, p. 133-149) per als de Mojà.

Noms de pila masculins: Aleix (i Aleix del Peret), Amadeo, Andreu de l'Animer, Àngel (del Xulip), Anton del Rafel, Artemi, Blasi (i Blasi del Tet), Bonifaci, Calistro, Carlos, Cicilio, Clotilde, Cosme del Ferrer, Cristí (i Jaume del Cristí), David (de la Paula), Digne, Domingo, Endal, Erico (o Miquel de l'Erico), Eusèbio del Saltor, Felip, Fidel, Ignasi (del Blasi o del Sastre, del Marian), Isidro, Jaume (del Becgroc, del Carafell, de la Felícia, de la Tresa, del Viu), Joan (Arnau, del Cabeça, del Dalmau, del Ferran, de la Josa, del Pastor i de la Pepa), Josep del Rafel, Juan Esbert, Llorenç, Lluc, Macari, Magí, Manolo, Manuel del Pastor, Marcelino, Marian, Martí (Mata, Moliner), Martimosset, Maties, Meriquildo, Miquel de l'Abadia, Misteris, Orestes, Pau (del Grinyó, de la Marina, del Mas de la Fam, del Mestre, del Pubill), Paucileta, Pere (del Carafell, de la Cinta, del Sec), Perenunci, Prudèncio, Rafel, Ramon (del Macià, del Ros, de la Roseta), Roc, Rogèlio, Romangaia, Rossendo, Salvador del Cabeça, Senyor Domingo, Tomàs, Valentí, Valeri, Valero, Vicent (o Vicent del Torres), Walter, Wenceslau.

Noms de pila femenins: Agna, Antònia del Sec, Cristina, Engràcia, Felícia, Felicità, Guadalupe, Isabel, Magdalena, Manuela, Maria (del Maleu, de la Rosalia), Maximina, Mercè del Pastor, Paula (del Borjades, de la Càndia), Providència, Quitèria, Ramona del Cerdà, Rita, Rosalia, Soledat, Tresa de l'Esteve.

Hipocorístics: en alguns casos s'afegeix la sufixació a l'antropònim ja abreujat per afèresi.

Masculins: Bepet, Bepo, Biel, Blaset, Cinto (Boter, de la Manuela), Cisco (del Cafè, del Cabeça, de la Càndia), Cisquet del Ranxero, Colau, Cristofolet, Dominguet, Endalet, Isidret, Jaumet de Belianes, Josepó, Juanito, Lluquet, Mílio, Miqueló, Nofre, Pasqualet, Pejan, Peret, Po-Gaia, Rafeló, Ramonet (del Marian, del Xaparro), Salvadoret, Senyor Cinto, Tet (i Tet del Vallons), Tòfol (o Tofolet de la Càndia), Ton (del Cunya, del Montblanc, del Rei, del Sespluques), Tonet (del Guardià, del Marrigues), Tongròs, Vicentó.

Femenins: Bepa del Jaume, Càndia (i Candieta), Carmina, Carmot, Cila, Cinta, Cisca, Cisqueta del Marquet, Conxita, Filo, Ica, Malena (del Borres, del Canela, del Sec), Maleneta, Marieta del Tresó, Mília del Peret, Munda (i Munda del Maleu), Mundeta (i Mundeta del Cil), Mundó, Pepa, Quimeta, Roseta, Treseta de l'Esteve.

Noms de pila femenins masculinitzats: Càndio, Cil (i Cilet), Lliberato, Marina, Petronill, Princès, Tres (i Tresó i Tresonet).

Noms de pila masculins feminitzats, seguint el costum català, que ha durat fins als nostres dies, de donar la forma del femení al cognom del marit —en realitat, de la casa— per a designar la dona: Lluca, Silvèria, Ventura.

Cognoms antics que no coincideixen amb els dels estadants actuals o posteriors: Arinyó, Baella, Bessó, Boet, Borjades, Bosc, Bota (i Bota del Portal, Bota Ric o del Solà), Cabeça (i Cabeça de la Raval), Canela, Cantó, Casanova (de Senan), Catxet, Cerdà, Correntí, Curull, Dalmau, Espasa, Espinac, Estrada, Feliu, Fusets, Fuster, Gaia, Gargallo, Grinyó, Josa, Llort, Macià (i Macià de la Placeta), Maleu (i Maleu de la Palla), Marquet (i Marquet del Solà), Marrau, Miret, Miró, Moix, Muntanyola, Palet, París, Parrado, Pasquer, Passa-riós, Pau, Pelegrí, Poca, Ponç, Pubill, Renyer, Ros (i Ros del Coco i Ros del Miró), Rossa, Rosset, Roure, Sairac, Santamaria, Tost, Vinyals, Xai, Xarrot.

Cognoms que coincideixen amb els dels estadants actuals: Amorós, Conillera, Ferran, Manresa, Mateu (i Mateu de la Raval i Mateu del Solà), Orteu, Roig, Teixidor.

Cognoms modificats: Cerdanet, Feliuet, Ferrantó, Fustera, Orteuet, Palaua, Rollon, Seuma, Vallons (i Vallons de Baix).

Sobrenoms a partir de l'ofici que exercia el propietari o estadant; la immensa majoria, masculins: Adroguer, Apotecari (o Potecari), Barber (i Barberet), Boquer, Cabra, Cabrer, Cantirer, Carboner, Carreter (i Carreter del Tresó), Carter, Cisteller, Coc (i Coco i Coquet), Correu (i Correuet), Ermità, Escoter, Espardenyer, Ferrer (i Ferreret), Franciscano, Frare, Llaunetes, Marger, Mestre, Metge, Mitger, Moliner (i Moliner Ros i Molinera), Paleta, Pastor, Pellaire, Pescatera, Pintor, Platero, Prior (o Prionet i Prior de la Placeta), Sabater (i Sabater del Ninyo, Sabater de la Raval i Sabateret), Sargaire, Sastre, Secretari, Seller, Tupiner (i Tupinera), Vaquer.

Sobrenoms que indiquen el lloc d'on procedia, probablement, l'estadant de la casa quan va instal·lar-se a la vila:

1. Casa de pagès: Samanyo.
2. Poble, ciutat, etc.: Antolina, Biure, Quisserris, Rocallaura, Senan, Sentiu, Vilaverd (i Vilaverd de Dalt i Vilaverd de Baix).
3. Gentilicis: Castellans, Gavatxo del Cunya, Russo, Suís.

Sobrenoms que pròpiament es poden anomenar *motius* i que poden haver-se originat tant per determinades característiques de la persona a qui hom els aplica, com per la situació de la casa, per fets anecdòtics relacionats amb l'estadant o per altres causes difícils de precisar.

1. Amb sentit literal clar: Animer, Astúcies, Batllell, Becgroc, Bona, Bon-dat, Borrassol (i Borrassolet), Cabaler (del Carrill, del Repuny, del Xacó), Cabo (del Mateu, del Xacó), Caïm, Calça, Calçons, Calderilla, Cames, Cassoles, Clasques, Coixet, Coma-reies, Cremat del Xulip, Creu, Cuca, Culebra, Culet, Encadernat, Enrogallat, Fanga, Flor, Gana, Ganado, Gitano, Gravat, Groc, Guerxa (del Muntanyola), Hermosa, Llarg, Llarg del Poca-roba, Maco (o Maquet del Carafell), Magre, Mal-de-ventre, Mançana, Mariassantíssima, Marxant o Marxanta, Moreno, Mosset, Mugerres, Mut, Negre, Negret, Ninyo, Pallot, Panissola, Panxeta, Pardal, Parranda, Passa-i-calla, Pelat, Pelon, Picamixó, Pipa, Poca-roba, Puça, Ranxero, Ratot, Rei, Repuny, Ros del Franciscano, Saladero, Sec, Segall, Sèguil, Sord (i Sorda), Tenalla, Timbala, Torrat, Tort, Trampa, Tremolins, Trencapinyes, Tro, Trumfo, Vit, Viu, Viudo, Xapa, Xaparro (i Jaume del Xaparro o Xaparro de la Plaça i Xaparrot), Xiroi.
2. Amb sentit literal incert: Borres (i Borres de la Placeta i Borretes), Carafell (o Carafellet), Carrill (i Carrillet), Catapí, Cendrero, Cota, Cunya, Fracuan, Galdeo, Marrigues (i Marrigues d'Allà Dalt), Misango (i Misanguet), Mony, Pàsquia, Patarram, Pateca, Saramanda, Sarauet, Tagan, Tílio, Tramega, Xacó (i Xacona), Xavo, Xirillo, Xon, Xulip (i Xulipa), Xutxa.

3.5. CLASSIFICACIÓ DELS RENOMS

La classificació que plantejem és la mateixa que proposa Ramon Amigó (2008b) per al terme municipal de Constantí, tret d'algun apartat d'aquell recull, que hem suprimit, perquè en el nostre no s'hi adeia cap renom. Aquest mostrari de motius personals recull renoms que pròpiament no van lligats a una casa, sinó més aviat a una persona (si bé aquesta distinció pot fallar, naturalment), de manera que molt poques vegades un renom individual es converteix en col·lectiu. La classificació per grups significatius és un exercici complex i, per tant, exposat a deficiències i a falses interpretacions. N'hi ha que es podrien encabir en més d'un apartat i els hem posat en un de sol, sense estar segurs que sigui l'adequat.

D'antropònims: Aranyó, Bori, Borjades, Brasset, Capblanc, Carboner, Codines, Colom, Esteve, Estrader, Faracon, Feliu, Gabriela, Gaia, Guerau, Ramon, Ramon Viader, en/na Rius, Robió, Roger, Tristà, Vicent.

D'antropònims amb afèresi: de la Cila, Cintet del Mateu, Po (del Groc), Quim Batiste.

D'antropònims en forma diminutiva: Agustinets, Bepiló, Beraret, Conxita, Joanet del Cerdà, Cileta, Joanillo, Macianet, del Pericó, Rafelonet, Samanyet, Vicentó, Viuda Torretes, Xaparret, Xaparrín.

D'antropònims amb masculinització: Parissos.

D'antropònims amb feminització: Gueraua, Pasquena, Paulona, Rafelona, Roca.

D'antropònims per aglutinació: Panton; o per reducció: de l'Ari.

D'antropònims amb to despectiu: Janot, Josepàs, Ninya, Ponatxo.

Per naixença i situació familiar: Pau de les Nenes, Pubill, Pubill Bota, Pubilla Destronada.

Per procedència, residència o ètnia: Casanova de Senan, Casserres, Fiscal, Gallego, Índio, Janet de Pira, Marieta de Vilaverd, Majordom de Fullea, Manya, Pere de Senan, Piteu, del Pont de l'Armentera, Ramonet de Valls, Samanyet, Tarragoní.

Per característiques físiques: Barbes, Caparrot, Cremada, Esquerrer del Domingo, Gravada Panissola, Gravat, Guerxet, Guerxo del Tet, Joan (Maco, dels Nassos), Lleganya, Maria Maca, Meliquets, Negra, Negre del Bota, Negret, Panotxa, Panxa-de-margall, Panxota, Panxut-del-botifarra, Pigat de l'Agna, Roget, Rojo, Ros, (del) Sec, Sordet.

Per edat: Jaio Aranyó, Jove, Menut del Pauló, Noiet.

Per manera de caminar: Carranco, del Coixo, Pateca Coix.

Per indumentària: Butxaques, Gec-de-fusta, Geca, Pedaços.

Per utilització d'un objecte: Forquilles, Ton de la Pipa.

Per singularitats del caràcter: Bogeres, Duc, Frare, Manso, Marededeu-del-truc, Pixapolida, Rompa, Terremoto, Trampa del Rosset, Tresa Rica, Tusta, Xiulet.

Per mentiders i xerraires: Embustero del Marian, Joan de les Mentides, Rodamentides.

Per beneïtons: Pocacosa, Ramon Boig, Rosa Boja.

Per costums o dificultats de parla: Calòrpies, Cantadora, Caram, Carinyenis, Carquinyolis, Cisco de ca l'Alabat-sigui-déu, Falòrnies, Germanet, Massabò, Papeles, Rentamans de Pilat.

Per oficis o dedicacions: Cafeter dels Omellons, Barber, Camperol, Cortoner, Domingo Potecari, Estanquer, Ferrer, Flequer, Flequera, Hospitalera, Hostaler, Metge del Viudo, Metgessa, Moliner del Feliu, Molner, Pastor del Gaia, Pastor Joan, Sastre, Sastre Botet, Tavernera, Xispa.

Per dedicació no professional: Batlle, Batllessa, Caçador, Dideta.

Per locals on s'habita o s'exerceix una professió: del Barri (Nou), de la Bassa, de Capbassa, del Capcarrer, de la plaça de la Carnisseria, de la Casa Gran, del pati del Castell, (de) Davall les Campanes, de Fora (dels Murs), de la (o del) raval de Jesús, del Mas, del camí de Montblanc, del Pati (de l'Abadia o de la

Iglésia), de la Plaça, de la Placeta, del Portal, del portal del Pou, del Racó, de la Raval, (del carrer) de la Roca, de la raval de Senan, del Solà, de la Vila Closa.

Segons el material objecte de comerç: Pelletes.

De noms d'animals: Conill, Gato, Joan de l'Ase, Ton de les Perdius.

De noms vegetals: Codonyera, Faves, Pebràs, Rovelló, Safranòries.

De personatges imaginaris o històrics: Kubala, Portela, Reina.

De la religió: Bisbe, Frare del Batlle, Frare del Maleu, Roseta dels Mals Esperits, Sant.

Deixats sense classificar: Boranco, Busito, Caràcoles, Carrilla, Catxó, Cuniell, Grau Quisca, de les Graus o Grauotes, Núvio, Petura, Pio, Potenti, Sico, Tarta, del Toiet, Vallet, Vilardes, Xubanc.

El mecanisme de creació de renoms és ben viu, especialment entre la gent jove. No sabem si desapareixeran amb la generació que els ha creat o si arribaran a passar a la memòria col·lectiva oral. Hem recollit els següents: *lo Birras* o *Pepe Birras*, *lo Bolinga*, *lo Catxis* o *Catxis l'All* (per l'ús d'aquestes expressions), *lo Catxondo*, *lo Charles* (pel prenom: *Carles*), *lo Cristi* (pel nom de casa de la mare: *ca la Cristina*), *la Fashion Killer* (per la manera de vestir), *lo Filipino* (per les faccions i el color de la pell), *lo Hassan* (per l'aparença de satisfacció i bon viure, com d'un xec àrab), *lo Heavy* (pel tipus de música que escoltava), *la Jacks* (per la semblança amb la persona que anunciava aquesta marca de colònia a la televisió), *lo Jimmy* (irònicament, pel personatge de *Jimmy*, *lo Ràpid*), *lo Judas* (per la lletra d'una cançó de rock), *Madriles* (referit als membres d'una família que viu a Madrid), *lo Matemàtiques* (per la carrera universitària que estudiava), *lo Mitos* (afèresi de Jaume, de *Jaimito*), *lo Natxo* (pel nom d'*Antoni*, i d'aquí l'afèresi *Tonatxo*), *lo Nico* (pel segon cognom: *Nicolás*), *lo Paletillo* (per la professió: paleta), *lo Palomo* (pel nom de la casa de la mare, de les Borges Blanques), *lo Pepe el Verde*, *lo Pixat*, *lo Popeye* (per la constitució física: molt musculat), *lo Quefe* (per la inclinació a organitzar dinars i sopars per als amics, a fer de cap de la colla), *lo Quim* (pel nom de la casa: *ca la Quimeta*), *la Roda* i *la Fletxa* (referit a uns nens que sempre portaven aquestes joguines), *lo Rossi* (pel prenom de la mare: *Rossita*), *lo Soberano* (per la marca de brandi que bevia), *la Suïssa* (per la procedència), *la Txela* (pel prenom: *Maricel*, i d'aquí *Maricela*), *lo Txema* (pel prenom: *Josep Maria*), *lo Verro* (per la constitució física voluminosa), *lo Visa* (per l'hàbit de pagar amb aquesta targeta de crèdit), *lo Xarrupa* (pel nom de la casa, *cal Cabeça*, i el grup de música dels anys setanta del segle passat que es deia «Xarrupa, que vessa!»), etc.

3.6. NOMS DE CASA I RENOMS: PRIMERA DATAció

Anotem la primera documentació de cada nom de casa. Molts procedeixen del *Libro de apeo del pueblo de Espluga Cal.*, que no està datat; per tant, hi fem

constar «s. XIX», ja que és un document de finals del segle XIX. Els noms en què posem «2017» són els que apareixen en el recull fotogràfic *Cent anys en imatges* (Poca, 2017), en el peu d'algunes fotografies, sense datar. Els que no tenen data específica són els que hem recollit de fonts orals.

*Adroguer	1905	Borrassol	1846
Agna	1900	*Borrassolet	s. XIX
*Aleix		Borres	s. XIX
*Aleix del Peret	1936	*Borres de la Placeta o	
*Amadeo	1968	*Borretes	1900
Amorós	1846	*Bosc	1600
*Àngel (del Xulip)	2017	Bota	1740
*Animer	s. XIX	Bota del Portal	1600
*Antolina		*Bota Ric o del Solà	
*Anton o Ton del Rafel	s. XIX	*Cabaler del Xacó	s. XIX
*Antònia del Sec	2017	Cabeça	1693
*Apotecari	1900	*Cabeça de la Raval	s. XIX
*Arinyó	s. XIX	*Cabo (del Xacó)	1846
Artemi	1936-1939	*Cabra	s. XIX
*Astúcies	1846	Cabrer	1894
*Baella	s. XIX	*Caïm	s. XIX
*Barber	1887	*Calça	s. XIX
Barberet	1937	*Calçons	1846
*Batlle Vell	1600	Calderilla	1940
*Becgroc	1929	*Calistro	1936
*Bepa del Jaume	1846	*Cames	1846
*Bepet	s. XIX	Càndia	1898
*Bepo	s. XIX	Candieta	
Bessó	1764	*Càndio	1936
*Biel	1846	Canela	s. XIX
Biure	1846	*Cantirer	s. XIX
*Blaset	s. XIX	Cantó	1900
*Blasi ²	1730	Carafell o Carafellet	1916
*Blasi del Tet	1940	*Carboner	1940
*Boet	s. XIX	*Carlos	1942
Bona		Carmina	
*Bondat	s. XIX	*Carmot	2017
*Bonifaci		*Carquinyolis	1942
*Boquer	1725	Carreter	1846
Borjades	s. XIX	*Carreter del Tresó	1940

Carrill	s. XIX	Creu	s. XIX
Carrillet	1900	*Cristí	1905
Carter	1936	Cristina	1911
*Casanova (de Senan)	s. XIX	Cristofolet	1774
*Cassoles		Cuca	s. XIX
*Castellans		*Culebra	
Catapí	s. XIX	Culet	1900
*Catxet	s. XIX	Cunya	s. XIX
*Cendrero	1919	Curull	s. XIX
Cerdà	1900	*Dalmau	
*Cerdanet	1936	David de la Paula	2017
*Cicilio	s. XIX	Digne	
*Cil	s. XIX	Domingo	s. XVII
Cila	1872	Dominguet	1924
*Cilet	s. XIX	Encadernat	1878
Cinta	1940	Endal o Endalet	1933
*Cinto Boter		*Engràcia	1940
Cisca	1932	*Enrogallat	
*Cisco del Cabeça		Erico o *Miquel de l'Erico	s. XIX
*Cisco del Cafè		Ermità	s. XIX
*Cisco de la Càndia		Escoter	1940
*Cisquet del Ranxero		Espardenyer	1923
*Cisqueta del Marquet		Espasa	1550
*Cisteller	1818	*Espinac	s. XIX
*Clasques		Estrada	1846
*Clotilde		*Estrader	1637
Coc	1900	*Eusèbio del Saltor	1942
*Coco	1730	Fanga	
*Coixet	1672	Felícia	2017
Colau		Felicità	
Coma-reies	1931	Felip	
Conillera		Feliu	1638
*Conxita		Feliuet	s. XIX
*Coquet	s. XIX	Ferran	s. XIX
Correntí	1846	Ferrantó	2017
Correu	1939	Ferrer	1600
Correuet		Ferreret	2017
*Cosme del Ferrer		Fidel	2017
*Cota	s. XIX	*Filo	
*Cremat del Xulip		*Flor	

*Fracuan	s. XIX	*Juan Esbert	
Franciscano	1730	*Juanito	
*Frare	s. XIX	Llarg	1920
Fusets	s. XIX	*Llarg del Poca-roba	s. XIX
Fuster	1624	Lliberato	1958
*Fustera	1936	Llorenç	1897
*Gaia		Llort	1945
Galdeo	1890	*Lluc	1754
*Gana	s. XIX	*Lluca	s. XIX
*Ganado	s. XIX	*Lluquet	s. XIX
*Gargallo	s. XX	*Macari	2017
*Gavatxo del Cunya		*Macià (Ramon del)	1725
*Gitano	s. XIX	*Macià de la Placeta	s. XIX
*Gravat	2017	*Maco o Maquet del Carafell	
Grinyó	1918	*Magdalena	s. XIX
*Groc	1725	Magí	s. XIX
Guadalupe	2017	Magre	s. XIX
*Guerxa (del Muntanyola)	1810	Mal-de-ventre	s. XIX
*Hermosa		*Malena del Borres	
Ica	1912	Malena del Canela	
Ignasi (del Blasi o del Sastre)	1936	*Malena del Sec	1900
*Ignasi del Marian		Maleneta	1900
*Isabel		*Maleu	1906
*Isidret	1774	*Maleu de la Palla o *Pallot	1936
*Isidro	1923	*Mançana	
*Jaume del Becgroc	1917	Manolo	1900
*Jaume del Carafell		Manresa	
*Jaume del Cristí	1936	*Manuel del Pastor	1905
Jaume de la Felícia		*Manuela o *Cinto de la Manuela	
*Jaume de la Tresa		Marcelino	1936
Jaume del Viu		*Marger	
*Jaumet de Belianes		*Maria del Maleu	1936
*Joan Arnau		Maria de la Rosalia	
*Joan del Cabeça	1922	Marian	s. XIX
*Joan del Dalmau		Mariassantíssima	1945
Joan del Ferran	1932	Marina	2017
Joan del Pastor		Marquet	1956
*Josa	s. XIX	Marquet del Solà	s. XIX
*Josep del Rafel	s. XIX	*Marrau	s. XIX
*Josepó	s. XIX	Marrigues	1924

*Martí	1846	*Negre	1784
*Martí (Mata)	1932	Negret	1901
*Martí Moliner	s. XIX	*Ninyo	1846
Martimosset	1900	*Nofre	
*Marxant o Marxanta	s. XIX	*Orestes	1900
*(Pau del) Mas de la Fam	1920	Orteu	1902
*Mateu o *Cabo del Mateu	1774	Orteuet	1908
*Mateu de la Raval	s. XIX	*Palaua	1628
*Mateu del Solà	1774	Palet	1900
*Maties	1887	*Paleta	s. XIX
*Maximina	1932	*Panissola	s. XIX
*Merquildo	1900	Panxeta	1779
*Mestre		*Pardal	s. XIX
*Metge		*París	1774
*Mília del Peret o *Llaunetes	1900	Parrado	1878
*Mílio		*Parranda	s. XIX
Miquel de l'Abadia	s. XIX	*Pasqualet	1846
*Miqueló	s. XIX	Pasquer	1936
Miret	1846	*Pàsquia	s. XIX
Miró	1879	*Passa-i-calla	
Misango	s. XIX	*Passa-rios	1936
Misanguet	1920	Pastor o Mercè del Pastor	s. XIX
*Misteris	s. XIX	*Patarram	1900
Mitger	1774	*Pateca	1932
Moix	s. XIX	Pau	1912
Moliner	1603	*Pau de la Marina	
*Moliner Ros	s. XIX	Pau del Mestre	1945
*Molinera	1893	Pau del Pubill	
Mony	s. XVII	*Paucileta o Pau del Grinyó	
Moreno	1825	Paula del Borjades	1915
*Mosset	s. XIX	*Paula de la Càndia	1900
*Mugeres	s. XIX	*Paulona	s. XIX
Munda	2017	Pejan	s. XIX
*Munda del Maleu		Pelat	1792
Mundeta	1959	*Pelegrí	s. XIX
*Mundeta del Cil	s. XIX	*Pellaire	1932
Mundó	1879	*Pelon	
*Muntanyola	1600	Pepa o Joan de la Pepa	2017
*Mut	s. XIX	*Pere del Carafell	
*Negra		Pere de la Cinta	

Pere del Sec		Roig (del Solà)	s. XIX
*Perenunci	1900	*Rollon	
*Peret	1902	*Romangaia	s. XVIII
Pescatera		Ros (del Miró)	1870
Petronill	s. XIX	*Ros del Coco	1905
Picamixó	1846	*Ros del Franciscano	s. XIX
Pintor	1926	Rosalia	1920
Pipa	1932	Roseta o Ramon de la Roseta	
*Platero		Rossa	1920
Poca	1927	*Rossendo	1900
Poca-roba	1774	Rosset	s. XIX
*Po-Gaia	s. XIX	Roure	1936
Ponç	s. XIX	Russo	1872
Princès	s. XIX	Sabater	s. XIX
Prionet	s. XIX	*Sabater del Ninyo	2017
Prior	1900	*Sabater de la Raval	s. XIX
*Prior de la Placeta	s. XIX	*Sabateret	s. XIX
*Providència	1908	*Sairac	1900
*Prudèncio	1939	Saladero	1900
*Puça	s. XIX	Salvador del Cabeça	1910
*Quílio		*Salvadoret	1944
Quimeta	2017	Samanyo	1912
*Quisserris	1936	*Santamaria	
*Quitèria		*Saramanda	
Rafel	1730	Sarauet	s. XIX
*Rafeló	1730	*Sargaire	1936
Ramon del Ros		Sastre	s. XIX
*Ramona del Cerdà		Sec	1939
*Ramonet del Marian	1939	*Secretari	2017
*Ramonet del Xaparro	1900	*Segall	s. XIX
*Ranxero	1932	*Sèguil	1939
*Ratot	2017	*Seller	1900
Rei	s. XIX	Senan	1936
*Renyer	1766	*Sentiu	1940
Repuny	1921	*Senyor Cinto	
Rita	1900	*Senyor Domingo	
*Rius, en o na	1600	Seuma	s. XIX
Roc	1900	*Silvèria	
*Rocallaura		Soledat	2017
Rogèlio	2017	*Sord (i Sorda)	s. XIX

*Suís		Valeri	1884
*Tagan	s. XIX	*Valero	1936
Teixidor	1917	Vallons	1766
Tenalla	1848	Vallons de Baix	
Tet	1865	Vaquer	2017
*Tet del Vallons	s. XIX	Ventura	1924
*Tílio	s. XIX	*Vicent (del Torres)	1846
*Timbala	1939	*Vicentó	s. XIX
*Tòfol o Tofolet de la Càndia	1936	Vilaverd	1777
Tomàs	1774	Vilaverd de Dalt	
Ton del Cunya	2017	*Vinyals	
*Ton del Montblanc		*Vit	1846
*Ton del Rei	1958	Viu	1936
*Ton del Sesplugues	1887	Viudo	1932
*Tonet del Guardià		Walter	
Tonet del Marrigues	2017	*Wenceslau	1936
Tongròs	1859	*Xacó	1807
Torrat	1900	*Xacona	1740
*Tort	s. XIX	*Xai	
*Tost		*Xapa	
*Tramega	1920	Xaparro	s. XIX
Trampa		Xaparro de la Plaça o Jaume del	
*Tremolins	2017	Xaparro	
Trencapinyes	1957	Xaparro	
*Tres	1942	Xaparro	
*Tresa o Treseta de l'Esteve		*Xarro	1936
Tresó o Marieta del Tresó	1903	*Xavo	s. XIX
*Tresonet	1939	*Xirillo	1746
*Tro	1644	Xiroi	s. XIX
*Trumfo		Xon	s. XIX
Tupiner	1869	Xubanc	1684
*Tupinera		Xubanquet	1900
*Valentí	s. XIX	Xulip	1884
		Xutxa	1936

Anotem la primera documentació de cada renom, és a dir, de cada motiu pròpiament dit, excloent-hi els que són noms de casa. Els que no tenen data específica són els que hem recollit de fonts orals.

Agustinets	s. XX	*Ari, de l'	s. XIX
*Aranyó	1697	*Barbes	1584

*Batlle	1500	*Domingo Potecari	
*Batllessa	1598	*Duc	1633
*Bepiló	1730	*Embustero del Marian	
*Beraret	1598	*Esquerrer del Domingo	s. XIX
*Bisbe	1633	*Estanquer	1936
*Bogeres		*Esteve	1600
*Boranco	1652	Falòrnies	
*Bori	1936	*Faracon	
*Borjades	1681	Faves	
*Brasset	s. XIX	*Fiscal	1880
*Busito	1585	*Flequer	1500
*Butxaques		*Flequera, la	1621
*Caçador	1637	*Forquilles	
*Cafeter dels Omellons	1945	*Frare	1760
Calòrpies		*Frare del Batlle	1730
Camperol		Frare del Maleu	1918
*Cantadora		*Gabriela	1574
*Caparrot	2017	*Gaia	1360
*Capblanc	s. XIX	*Gallego	1945
*Caràcoles		*Gato	1944
*Caram		*Gec-de-fusta	
*Carinyenis		*Geca	
*Carranco	1936	*Germanet	
*Casa Gran	1725	*Grau Quisca	s. XIX
*Casanova de Senan	s. XIX	*Gravada Panissola	
*Casserres	1783	*Gravat	s. XIX
*Catxó	1725	*Guerau	1578
*Cila, de la	1765	*Gueraua	1579
*Cileta	s. XIX	*Guerxet	s. XIX
*Cintet del Mateu	1774	*Guerxo del Tet	
*Cisco de ca l'Alabat-sigui-déu		*Hospitalera	1500
*Codines	1629	*Hostaler	1621
*Codonyera		*Índio	1576
*Coixo, del	1591	*Jaio Aranyó	1789
*Colom	1774	*Janet de Pira	1728
*Conill	1942	*Janot	1600
*Cortoner	1500	*Joan de l'Ase	
*Cremada		*Joan Maco	
*Cuniell	s. XIX	*Joan de les Mentides	
*Dideta		*Joan dels Nassos	

*Joanet del Cerdà		*Pigat de l'Agna	
*Joanillo	1594	*Pio	1810
*Jove	1581	*Piteu	1719
*Josepàs		*Pixapolida	
*Kubala	1958	*Po (del Groc)	1765
*Lleganya	s. XIX	*Pocacosa	
*Macianet	1936	*Ponatxo	1722
*Majordom de Fullea	s. XIX	Portela	1923
*Manso		*Potenti	1682
*Manya		*Pubill	1579
*Marededeu-del-truc		*Pubill Bota	1594
*Maria Maca		*Pubilla Destronada	
*Marieta de Vilaverd	1785	*Quim Batiste	1777
*Massabò		*Rafelonet	1774
*Meliquets	2017	*Ramon	1574
*Menut del Pauló	s. XIX	*Ramon Boig	
Metge del Viudo		*Ramon Viader	1936
*Metgessa	1604	*Ramonet de Valls	1728
*Moliner del Feliu	s. XIX	*Rentamans de Pilat	
*Molner	1585	*Robió	1360
*Negre del Bota		*Roca, na	1621
*Negret	1657	*Rodamentides	
*Noiet	1621	*Roger, en	1500
*Núvio	1550	*Roget	1765
*Panotxa		*Rojo	
*Panton	1942	*Rompa	
*Panxa-de-margall		*Ros	1766
*Paxota		*Rosa Boja	
*Panxut-del-botifarra		*Roseta dels Mals Esperits	
*Papeles		Rovelló	
*Pasquena		Safranòries	1912
*Pastor del Gaia	1846	*Samanyet	2017
*Pastor Joan	1550	*Sant	1653
*Pateca Coix		*Sastre	1574
Pau de les Nenes		*Sastre Botet	1550
*Pebràs		*Sec	1730
*Pedaços		*Sico	2017
*Pelletes		*Sordet	s. XIX
*Pericó, del	1603	*Tarita	
*Petura	1627	*Tarragoní	1774

*Tavernera	1621	*Vallet	1644
*Terremoto		*Vicent	1500
*Toiet, del	1643	*Vicentó	1786
*Ton de les Perdius		*Vilardes	1936
*Ton de la Pipa		*Viuda Lleganya	s. XIX
Trampa del Rosset		*Viuda Torretes	1604
*Tresa Rica		*Xispa	
*Tristà	1660	*Xiulet o *senyor Xiulet	
*Tusta	1624		

Així mateix, hem documentat un seguit de determinatius distintius que serveixen per a ajudar a identificar una persona, però que no podem considerar veritables renoms, encara que aquest sigui l'apartat que més els escaigui. Són els que apareixen a continuació.

*Barri (Nou), del	1625	*Plaça, de la	1574
*Bassa, de la	1584	*Placeta, de la	1510
*Capbassa, de	1669	*Pont de l'Armentera, del	s. XIX
*Capcarrer, del	1637	*Portal, del	1585
*Carnisseria, de la plaça de la	1716	*Pou, del portal del	1697
*Castell, del pati del	1637	*Racó, del	1730
*Davall les Campanes, (de)	1625	*Raval, de la	1730
*Fora (dels Murs), de	1553	*Roca, (del carrer) de la	1575
*Graus o Grauotes, de les	1582	*Senan, de la raval de	s. XIX
*Jesús, de la (o del) raval de	s. XIX	*Solà, del	1602
*Mas, del	1360	*Vila Closa, de la	1737
*Montblanc, del camí de	s. XIX		
*Pati (de l'Abadia o de la Iglésia), del	1581		

Fotografies

FOTOGRAFIA 1. L'Espluga Calba des de la carretera de Maldà (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 2. Lo perxe del Ponç (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 3. Lo Castell des del pati del Castell (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 4. El pati d'armes del Castell (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 5. La Casa de la Vila (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 6. Lo perxe del Saladero (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 7. El campanar de l'església de la Immaculada Concepció (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 8. La porta principal de l'església (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 9. Làpida sepulcral d'Antoni Ferrer (cedida per R. i F. Rebordosa).

FOTOGRAFIA 10. Les cases Caigudes (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 11. Lo Mur (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 12. Les escaletes que van al pati del Castell (autor: J. Jové).

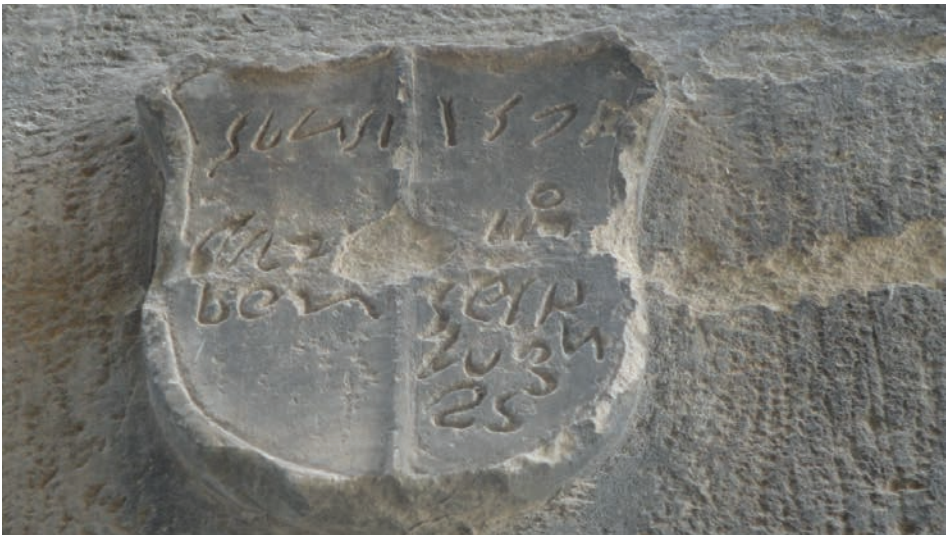
FOTOGRAFIA 13. Lo pou de la Vila (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 14. Lo forn del Senyor Comanador (autor: D. Poca).

FOTOGRAFIA 15. Llinda de ca l'Erico (autor: D. Poca).

FOTOGRAFIA 16. Escut a la llinda de cal Catapí (autora: R. M. Anglès).

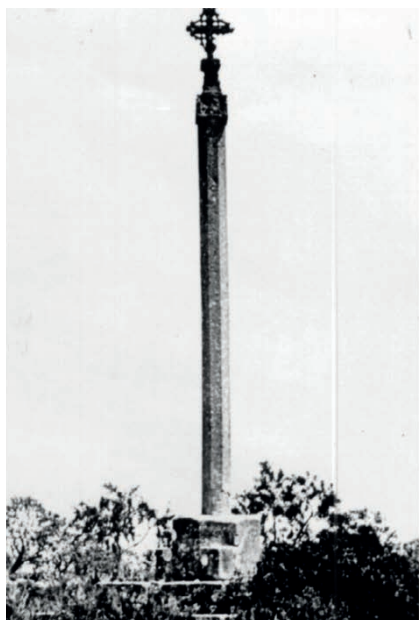
FOTOGRAFIA 17. Cal Marian (autor: D. Poca).

FOTOGRAFIA 18. Cal Marian: fragment de la cova que dona nom a la vila (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 19. Cal Roure: fragment de la cova que dona nom a la vila (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 20. L'antiga creu Grossa (cedida per J. Poca) i la creu actual (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 21. Lo molí del Ponç (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 22. La darrera bassa que hi ha hagut a la vila (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 23. Lo molí de la Bassa del Pebre (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 24. Interior del molí del Mig (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 25. Lo molí del Cila (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 26. La bassa del molí del Cila (autor: D. Poca).

FOTOGRAFIA 27. El primer molí del Feliu (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 28. El segon molí del Feliu (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 29. Mola del segon molí del Feliu (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 30. Llinda del segon molí del Feliu (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 31. Les cogulles dels Espilars (autor: J. Jové).

FOTOGRAFIA 32. La roca Llisa (autor: J. Jové).

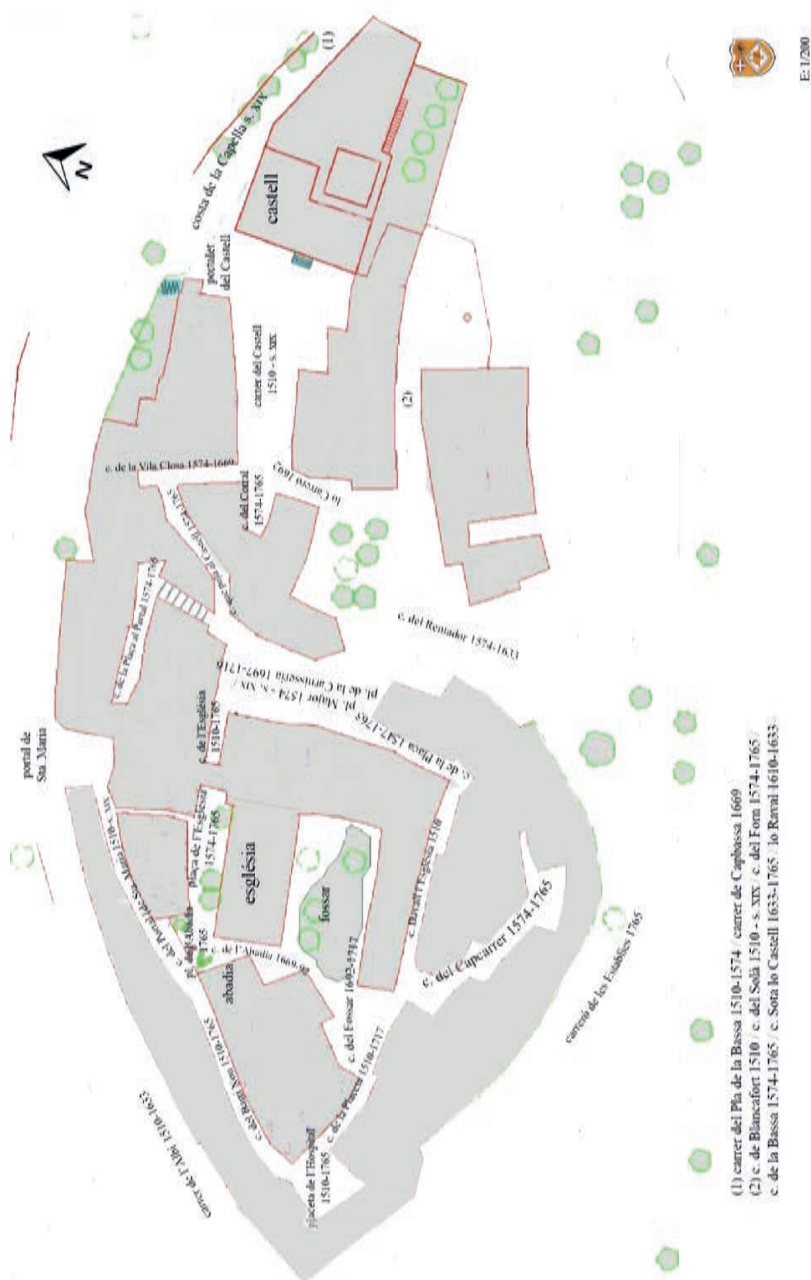

FOTOGRAFIES 33 i 34. La roca Foradada (autor: J. Jové).

Mapes

Hem separat amb una barra inclinada els diferents noms que ha tingut un topònim en el període de temps que inclou cada mapa. Quan la informació sobre un topònim és abundant, està indicada amb numeració a peu de pàgina. Els parèntesis volen dir que només s'ha documentat el nom una vegada, l'any que consta.

Per al traçat dels carrers dels mapes 1 i 4 ens hem servit del que han elaborat Francesc i Ramon Rebordosa, a partir del capbreu del 1574, presentat en l'XI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues, que tingué lloc a l'Espluga Calba el 21 d'octubre de 2017 (Rebordosa i Rebordosa, 2018, p. 241-257). Els mapes 2, 3, 5, 6, 7 i 8 han estat elaborats a partir de les plantilles actuals facilitades per l'Ajuntament de l'Espluga Calba.

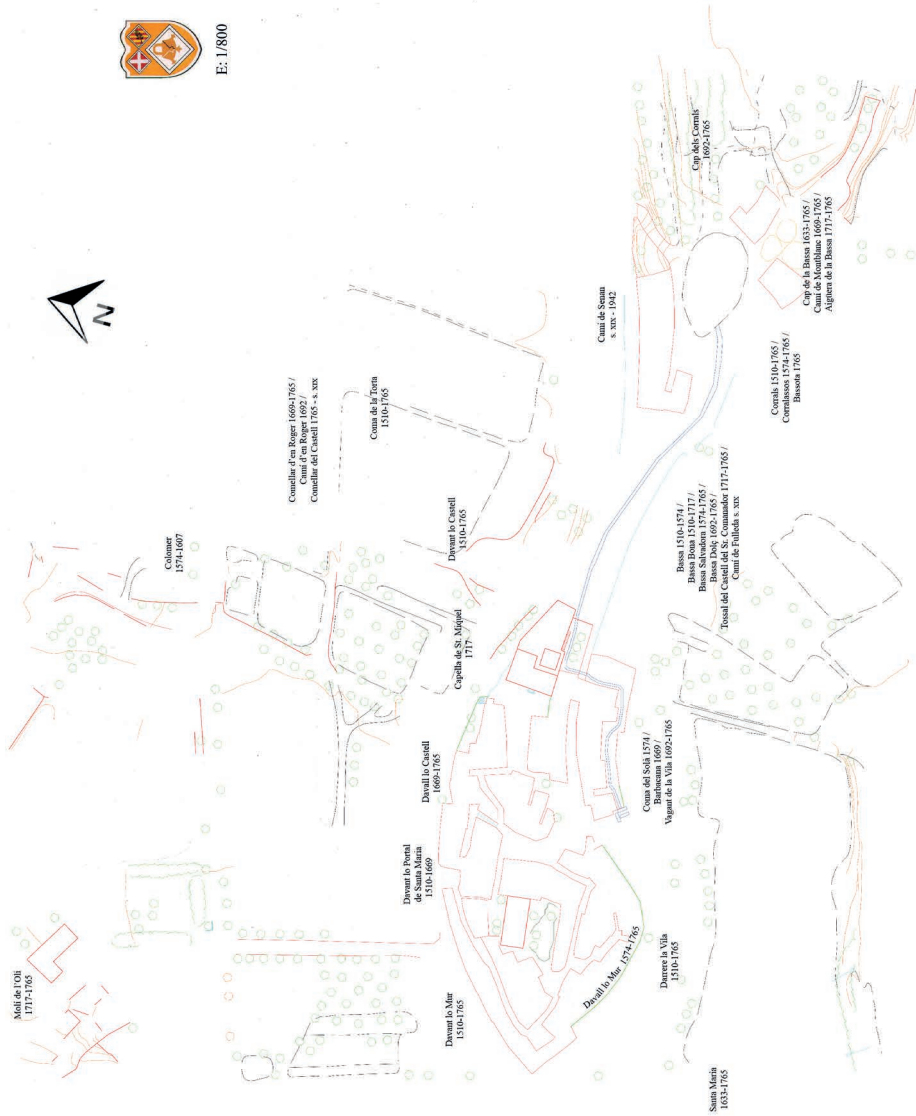
MAPA 1. Nucli urbà, 1510 - finals del segle XIX.

FONT: Elaboració pròpia a partir dels mapes de Francesc i Ramon Rebordosa.

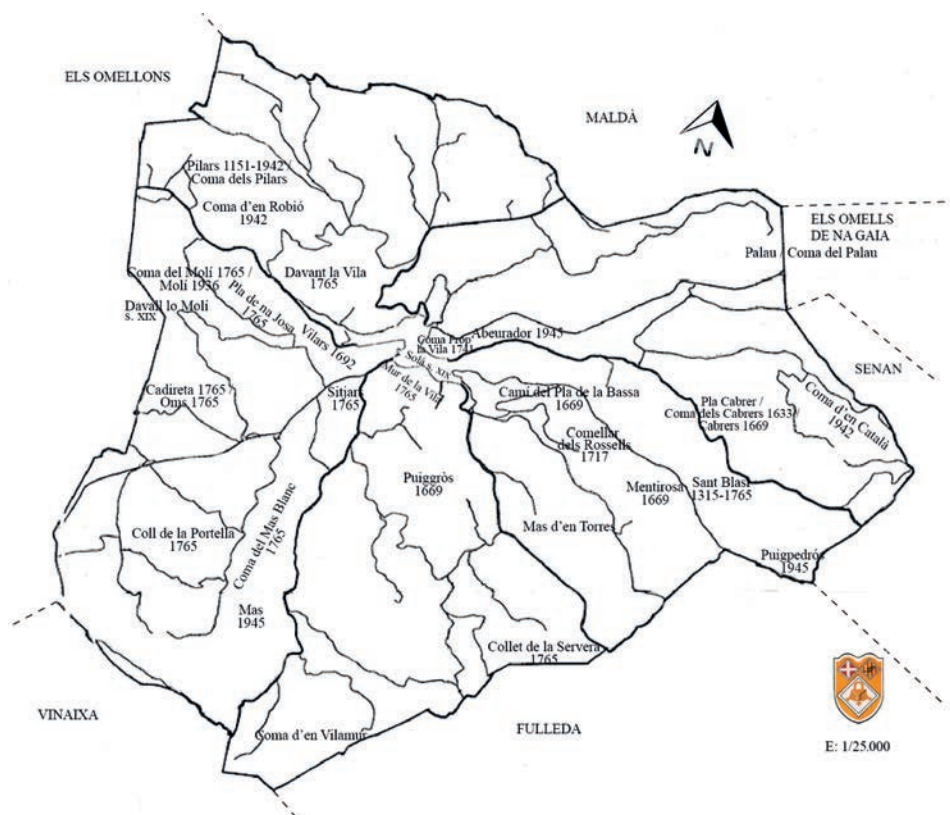
MAPA 2. Nucli urbà, finals del segle XIX - 1978.

FONT: Elaboració pròpia.

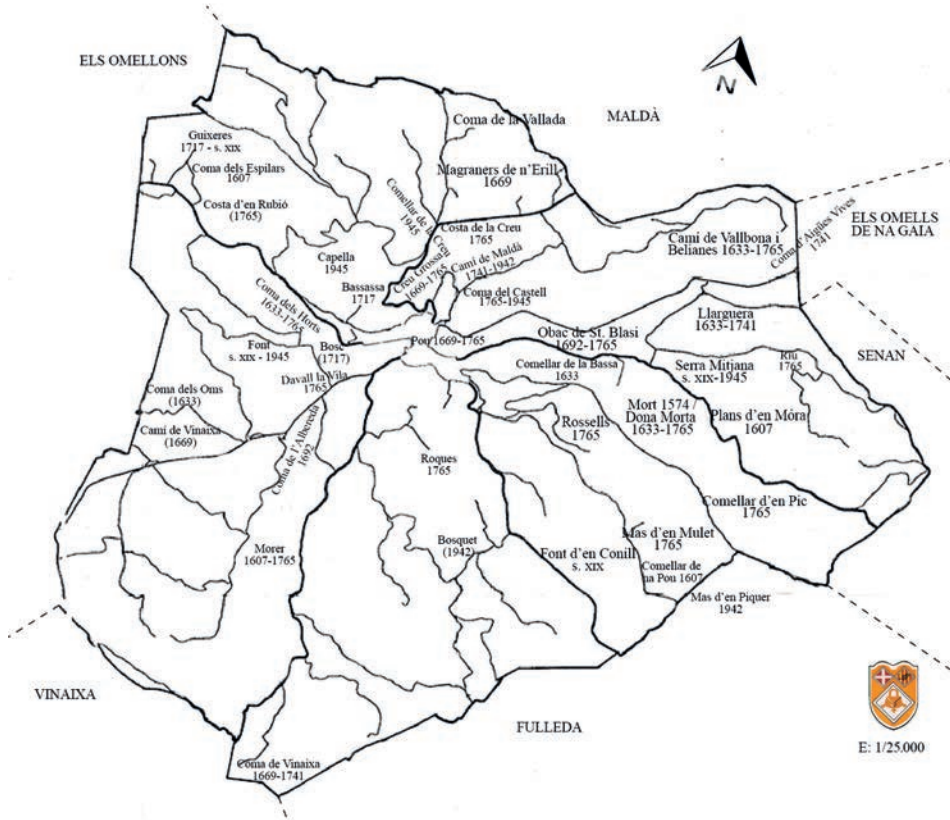
MAPA 4. Noms en desús de partides de terra properes al nucli urbà.

FONT: Elaboració pròpia a partir dels mapes de Francesc i Ramon Rebordosa.

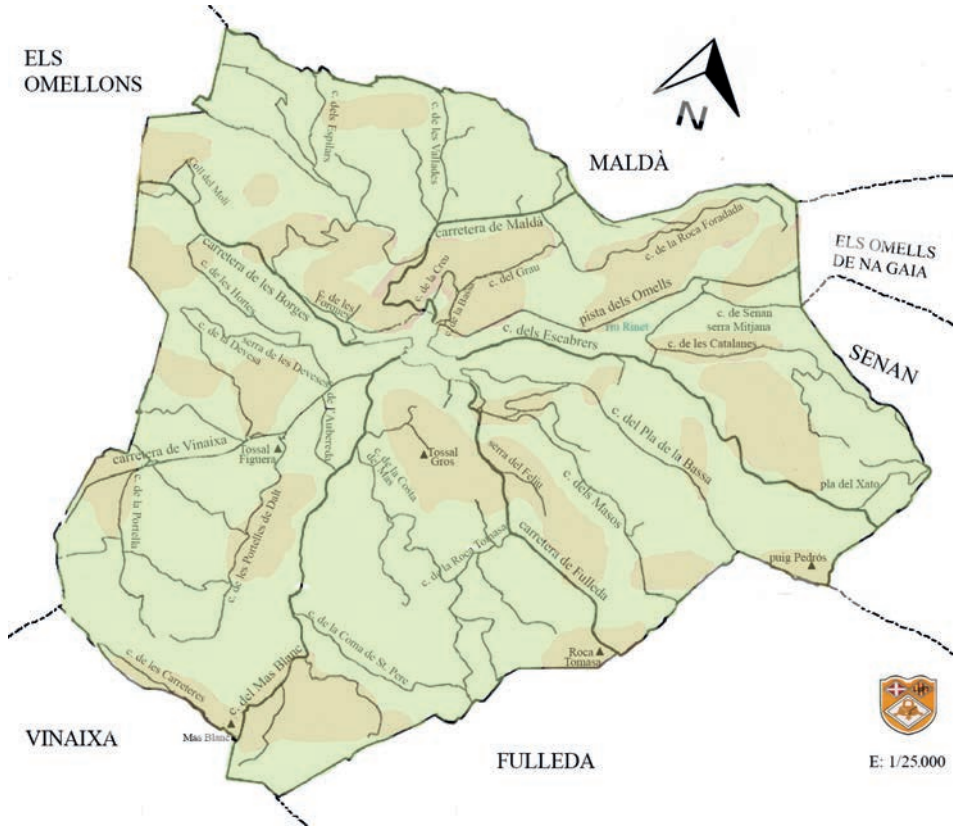
MAPA 5. Noms en desús de partides de terra, període 1151-1945. Són els topònims més antics del terme. En els casos en què només apareix una data és la darrera en la qual s'ha documentat el nom; la primera se sobreentén que és el 1510.

FONT: Elaboració pròpia.

MAPA 6. Noms en desús de partides de terra, període 1574-1945. En els casos en què només apareix una data és la darrera en la qual s'ha documentat el nom; la primera se sobreentén que és el 1574.

FONT: Elaboració pròpia.

MAPA 8. Noms dels elements més importants que determinen l'aspecte del terreny del terme municipal: comunicacions, orografia...

Bibliografia

- AGUADO, V. (2004). «La formació històrica de les Garrigues: comarca natural, circumscripció administrativa i ens local». A: *IV Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Vilosell, 20 de setembre de 2003*. Les Borges Blanques: Consell Comarcal de les Garrigues, p. 85-106.
- AGUILAR, L. (2018). «La població en el temps: dinàmica demogràfica a les Garrigues». A: *Mirades: XI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Espluga Calba, 21 d'octubre de 2017*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 161-170.
- ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. (1968). *Diccionari català-valencià-balear*. 2a ed. Palma: Moll. 10 v. [DCVB]
- ALTISENT, A. (1993). *Diplomatari de Santa Maria de Poblet, anys 960-1197*. Vol. I. Barcelona: Abadia de Poblet: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. (Fonts i Estudis; 2) [S'indica el número del document]
- ALVIRA, M. (2010). *Pedro el Católico, rey de Aragón y conde de Barcelona (1196-1213): Documentos, testimonios y memoria histórica*. Saragossa: Excelentísima Diputación de Zaragoza. Institución Fernando el Católico (Consejo Superior de Investigaciones Científicas). (Fuentes Históricas Aragonesas; 52) [S'indica el número del document]
- AMAT, S. (1990). *L'Espluga Calba: Un poble amb passat, que viu el present, obert al futur*. Lleida: Pagès.
- (1994). *De la Comanda santjoanista a l'Espluga Calba d'avui*. Lleida: Patronat per a l'Arranjament del Castell de l'Espluga Calba.
- AMIGÓ, R. (1980). «Vint-i-cinc anys d'experiència en reculls de noms de lloc. Uns quants exemples modèlics». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* (BISO) [Barcelona: Societat d'Onomàstica], p. 19-28.
- (1988). *Materials per a l'estudi dels noms de lloc i de persona, i renoms, del terme de Reus*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.

- AMIGÓ, R. (1999). *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Serra d'Or)
- (2005). *Espigoladures onomàstiques*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Milà i Fontanals; 49)
- (2008a). «A l'entorn de l'onomàstica i d'algunes particularitats substancials» i «Més onomàstica influïda per establiments eclesiàstics». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 111: *Antroponímia, toponímia i bibliografia*, p. 5-7 i 31-32.
- (2008b). *Onomàstica del terme municipal de Constantí*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XV)
- (2012). «Tres articles breus (De Torm a Torn; Notes elementals per a principiants; Sugranyes. D'on ve però no pas què significa)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 123: *Antroponímia, toponímia i bibliografia*, p. 5-16.
- AMIGÓ, R.; MUNTANYA, M. T.; SANMARTÍ, M. (2017). *Onomàstica del terme antic de Tamarit de Mar*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XXVI)
- AMIGÓ, R.; PERE, R. (2001). *L'Albi i els seus noms*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; VI)
- ANDREU, M. (2018). «Descobreixen el sepulcre d'un conqueridor de les Amèriques a l'església de l'Espluga Calba». *Som Garrigues*, 484 (setembre), p. 13.
- ARAGÓ, A. M. (1954). *Llibre del possessor dels feus, rendes, cenes e questes e delmes que-s reben en Catalunya e són del patrimoni del senyor rey*. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Reial Patrimoni. Batllia General de Catalunya, Cl. I., B. I., vol. 17. [Bovatge 1336]
- ARBÓS I GABARRÓ, S. (2003). *Onomàstica de Fullella (Garrigues)*. Barcelona: Societat d'Onomàstica: Institut Cartogràfic de Catalunya.
- (2004). «Toponímia cadastral del segle XVIII a les Garrigues». A: *IV Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Vilosell, 20 de setembre de 2003*. Les Borges Blanques: Consell Comarcal de les Garrigues, p. 213-228.
- (2010a). «Antroponímia del forn del vidre de Fullella». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: XXXVI *Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Les Borges Blanques, 2009*, p. 59-66.
- (2010b). «Aproximació a la Primera Guerra Carlina a les Garrigues». A: *Cabal de petjades: VII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Vinaixa, 24 d'octubre de 2009*. Juneda: Fonoll. (Lo Plançó; 9), p. 203-213.
- (2014). «Toponímia de Puiggròs (Garrigues) segons el cadastre de 1745». A: *Els noms en la vida quotidiana: Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques: Annex. Secció 12*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. (Biblioteca Tècnica de Política Lingüística; 11), p. 2774-2781.

- ARBÓS I GABARRÓ, S. (2016). «La confraria de Sant Esteve de Fullea anterior a 1735». A: *Traces: X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Arbeca, 24 d'octubre de 2015*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 179-188.
- (2018). «Notes per a un rectorologi de Fullea». A: *Mirades: XI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Espluga Calba, 21 d'octubre de 2017*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 271-288.
- ARBÓS, R. M.; IBARZ, J.; PIÑOL, I. (2003). *Els forns de calç a la comarca de les Garrigues*. Juneda: Fonoll; Tarrés: Ajuntament de Tarrés. (Lo Plançó; 3)
- ASTOR, J. (2002). *Dictionnaire des noms de familles et noms de lieux du midi de la France*. Millau: Editions du Beffroi.
- BACH I RIU, A. (1982). «Viatge a la història de Maldà». A: *Maldà: Recull de treballs històrics*. Maldà: Amics de Maldà: Casal Parroquial.
- BALARI, J. (1899). *Orígenes históricos de Cataluña*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Hijos de Jaime Jepús.
- BALCELLS, R. (1992, 1993a, 1993b i 1994a). «Recordant la nostra història». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 1, p. 10-11; 5, p. 12-13; 8, p. 22-23, i 9, p. 19-21.
- (1993c). «La Confraria de Nostra Senyora del Roser». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 6, p. 12-13.
- (1993d). «La Confraria de Sant Cristòfol». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 7, p. 16-17.
- (1994b). «L'església de l'Espluga Calba». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 11, p. 28-29.
- (1995). «Conservem el nostre patrimoni». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 15, p. 4-5.
- (1996). «La rebesàvia d'Agustina d'Aragó era natural de l'Espluga Calba». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 17, p. 7-8.
- (1997a). «Inauguració de l'Arxiu Municipal de l'Espluga Calba». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 20, p. 5.
- (1997b). «El calvari de l'Espluga Calba». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 23, p. 6-7.
- BASTARDAS, J. (1995). *La llengua catalana mil anys enrere*. Barcelona: Curial, p. 79.
- BATLLE, M.; MARTÍ, J.; MORAN, J.; RABELLA, J. A. (2016). *Gramàtica històrica de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Abat Oliva; 299)
- BELLMUNT, J. (1978). *Notes històriques de l'Espluga Calba*. Puiggròs: edició de l'autor.
- (1987). *Fets, costums i llegendes: Les Garrigues*. Vol. I. Lleida: Virgili & Pagès.
- BERTRAN, P. (1988). «Els orígens de la comanda hospitalera de l'Espluga Calba. Dues butlles de Benet XII del 1405 i 1415». A: *Jornades sobre el Cisma d'Occi-*

- dent a Catalunya, les Illes i el País Valencià: Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Vol. II. Barcelona: Peníscola: Institut d'Estudis Catalans, p. 383-387.
- BISSON, T. N. (1984). *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-1213)*. Berkeley: University of California Press. [S'indicarà el número del document]
- BLANCH, J. (1985). *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*. Vol. I. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. [S'indicarà el número del document]
- BOFARULL, P. (1849). «Nombrement dels fochs de Cathalunya segons les corts de Cervera, les quals se celebraren en l'any MCCCLIX per lo S. Rey en Pere Terç». A: *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*. Vol. IV. Barcelona: Imprenta del Archivo, p. 135. [S'indicarà el número del document]
- (1856). *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*. Vol. XII. Barcelona: Imprenta del Archivo, p. 5. [S'indicarà el número del document]
- BONET, J.-A. (2012). «Topònims pretèrits i actuals i renoms de Sarraí». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 116: XXXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Montblanc, 2006, p. 151-159.
- BRONCHAL, J. L. (2019). «Josep Moran i Ocerinjauregui o la passió per la llengua». *Llengua Nacional* [Barcelona], 104, p. 37-42.
- BRUGUERA, F. (2010). *Recull de noms d'Osor*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XVII)
- (2011). «El recull toponímic d'Osor. Metodologia i recerca». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 121-122: I Jornada d'Onomàstica (Lloret de Mar, 16-X-2010), p. 57-69.
- BURGUEÑO, J. (1995). *De la vegueria a la província*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- CATALÀ ROCA, P. (1964). «Noms de lloc i de sant de la diòcesi de Tarragona». *Boletín de Dialectología Española*, xi.
- (1992). «Dos catalans a Amèrica, el segle XVI: Antoni Ferrer i Josep Vilella». *Butlletí del Centre d'Estudis Colombins*, 5-6, p. 23-24.
- Catàleg de béns d'interès del municipi de l'Espluga Calba* (2010). Les Borges Blanques: La Llena. [BIEC]
- Catalunya romànica* (1984-1997). Vol. II: Osona; vol. XXI: *El Tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, la Conca de Barberà*; vol. XXIV: *El Segrià, les Garrigues, el Pla d'Urgell, la Segarra, l'Urgell*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. [CR]
- CERVERA, J.; MANENT, A.; PRATS, J. (2008). *Lèxic de meteorologia popular a les Garrigues*. Juneda: Fonoll. (Quaderns; 9)
- CIURANA, J. (1993). *Ciurana: Aportació a la història: Als 40 anys del VIIIè centenari de la Reconquesta*. Reus: Jaume Ciurana i Sans.

- COMISSIÓ DE TOPONÍMIA DE CATALUNYA (2006). *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Institut d'Estudis Catalans. (Papers de la Comissió de Toponímia; 1)
- CORNUDELLA, J. (2012). *Juneda i els seus noms de lloc*. Juneda: Fonoll. (Lo Plançó; 11)
- COROMINES, J. (1965). *Estudis de toponímia catalana*. Vol. I. Barcelona: Barcino.
- (1970). *Estudis de toponímia catalana*. Vol. II. Barcelona: Barcino.
- (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes: Caixa de Pensions, La Caixa. 10 v. [DECat]
- (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial: Caixa de Pensions, La Caixa. 8 v. [OnCat]
- Corpus toponímic valencià* (1993). València: Acadèmia Valenciana de la Llengua. [TOPOVAL]
- CORSÀ, J. (2010). «Toponímia de Tartareu». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: XXXVI *Colloqui de la Societat d'Onomàstica: Les Borges Blanques (25-26 d'abril de 2009)*, p. 233-246.
- «Criteris per a la redacció i la publicació de reculls de toponímia» (2015). A: *Criterià*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Servei de Correcció Lingüística: Servei Editorial. Unitat de Correcció Editorial: Oficina d'Onomàstica.
- CUBELLS, O. (2010). «Els noms de casa de la localitat de la Palma d'Ebre (Ribera d'Ebre)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: XXXVI *Colloqui de la Societat d'Onomàstica: Les Borges Blanques (25-26 d'abril de 2009)*, p. 127-139.
- CULLERÉS, M. À. (2010). «Els sobrenoms de les viles de Barbens i Vilanova de Bellpuig: intent comparatiu». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: XXXVI *Colloqui de la Societat d'Onomàstica: Les Borges Blanques (25-26 d'abril de 2009)*, p. 141-153.
- Diccionari de la llengua catalana* (2007). 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [DIEC]
- Diccionario de la lengua española* (2001). 22a ed. Madrid: Real Academia Española. [DLE]
- DOMINGO, A. (2001). «Aspectes formals de la presentació de la informació en treballs toponímics». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 85: *Antroponímia, toponímia i bibliografia*, p. 11-33.
- DOMINGO, C. (1997). *Els noms de les formes del relleu*. Barcelona: Societat d'Onomàstica: Institut Cartogràfic de Catalunya.
- DUCH, J. (1992a). «La porta del cel (1a part)». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 1, p. 2-3.
- (1992b). «De quan sant Bonifaci ens guardava de la sequera». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 10, p. 2-3.

- DUCH, J. (1994). «De “l'Espluga Guardiola” a l'Espluga Calba (3.000? aC/1148 dC)». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 12, p. 24-25.
- ELIES, J. (2004). «El castell d'Arbeca als segles XVI-XVII». A: *IV Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Vilosell, 20 de setembre de 2003*. Les Borges Blanques: Consell Comarcal de les Garrigues, p. 57-66.
- ERITJA, X.; FUENTES I GASÓ, M. M. (1997). «Santa Maria de l'Espluga Calba». A: *Catalunya romànica*. Vol. XXIV: *El Segrià, les Garrigues, el Pla d'Urgell, la Segarra, l'Urgell*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- ESQUERDA, M.; DUAIGÜES, J. M. (2016). «El molí d'oli de “la Societat” (Granyena de les Garrigues 1857-1935)». A: *Traces: X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Arbeca, 24 d'octubre de 2015*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 215-246.
- ESQUERDA, M.; GALLART, J.; MANRESA, L. (2016). «Els forns d'oli de ginebre a les Garrigues». A: *Traces: X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Arbeca, 24 d'octubre de 2015*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 335-356.
- ESTRADÉ, J. (2004). «Els molins fariners del riu Set». A: *IV Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Vilosell, 20 de setembre de 2003*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 107-122.
- FARRÉ I CAPDEVILA, J.; MOIX I CAPDEVILA, A. (1993). *Els noms de casa de Llorenç i de Maldà*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Biblioteca Filològica; XXIX).
- FARRÉ I TARGA, M. À. (1993). «Els orígens de l'expansió de l'olivera a l'Urgell i les Garrigues als segles XVI i XVII». *Urtx: Revista Cultural de l'Urgell*, 5, p. 149-165.
- FAURE, R.; RIBES, M. A.; GARCÍA, A. (2009). *Diccionario de apellidos españoles*. Madrid: Espasa. [DAE]
- FLUVIÀ, A. de; CATALÀ, P. (1979). *Els castells catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- FONT RIUS, J. M. (1969-1983). *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Vol. I: *Textos*; vol. II: *Estudio: apéndice al vol. I*. Madrid: Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (Anejos del Anuario de Estudios Medievales; 12) [S'indicarà el número del document]
- FONT I SAGUÉ, A. (1987). «Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya». *Jochs Florals de Barcelona en 1987*. Barcelona: Llibreria de Alvar Verdager. (Orles; 8), p. 425.
- FUGUET I SANS, J. (2000). *Templers i hospitalers, III: Guia de les terres de Ponent i de la Franja*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- (2023) «El castell-palau hospitaler de l'Espluga Calba. Estat de la qüestió». A: *Miscel·lània d'art medieval i modern. 'Liber amicorum' Rosa Terés i Tomàs*. Roma: Viella. (IRCVM-Medieval Cultures; 13), p. 147-164.

- GALLART, F.; LLADONOSA, V. (2018). «Ezequiel Llorach Aguilar (1846-1887), l'últim romàntic». A: *Mirades: XI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Espluga Calba, 21 d'octubre de 2017*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 93-120.
- GARCIA-PEY, E. (2006). *Toponòmastica de Sant Feliu de Codines*. Sant Feliu de Codines: Ajuntament de Sant Feliu de Codines.
- GAVÍN, J. M. (1980). *Inventari d'esglésies*. Vol. 7. Barcelona: Artestudi.
- GINER MONFORT, J. (2009). «Arreplega de toponímia del terme de Gata (la Marina Alta)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 112-113: XXXIV *Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: València, 2007*, p. 271-306.
- GINER PEREPERES, F. (2009). «Cullera (el terme, la costa i la població)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 112-113: XXXIV *Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: València, 2007*, p. 659-698.
- Gran enciclopèdia catalana* (1968-2009). Barcelona: Enciclopèdia Catalana. [GEC]
- GRAU, J. M. (2012). «Un recull d'antroponímia i toponímia de Vallclara, de Joan Sales Vallès (1954)» i «Un recull de toponímia d'Almoster, d'Eufemià Fort i Cogul». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 116: XXXIII *Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Montblanc, 2006*, p. 161-175 i 193-200.
- GRAU, J. M.; PUIG, R. (2012). «Renoms de casa i de persona de Vallfogona de Riucorb (segles XVIII-XIX)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 116: XXXIII *Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Montblanc, 2006*, p. 313-323.
- GUAL, V. (2003). *Justícia i terra: La documentació de l'Arxiu de Poblet (Armari II)*. Valls: Cossetània.
- (2007). *Poblet, senyor feudal: La documentació de l'Arxiu de Poblet (Armari III)*. Valls: Cossetània.
- GUAL, V.; JORBA, X. (2012). «La toponímia de Rocafort de Queralt a través dels llibres de vòlues i els manuals notariais (segles XV-XVIII)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 116: XXXIII *Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Montblanc, 2006*, p. 177-191.
- GULSOY, J. (1993). *Estudis de gramàtica històrica*. València: Institut Universitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Sanchis Guarner; 26)
- HUGUÉ, J. (2015). *Onomàstica del terme municipal de Calafell*. Tesi doctoral inèdita. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- IGLÉSIES, J. (1962). «El fogaje de 1365-1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV». *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 3a èp., xxxiv, 11, p. 249-356. [*Fog. 1365*]
- (1969-1970). *El cens del comte de Floridablanca: 1787 (Part de Catalunya)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana. 2 v.

- IGLÉSIES, J. (1979-1981). *El fogatge de 1553: Estudi i transcripció*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana. 2 v. [Fog. 1553]
- (1991). *El fogatge de 1497: Estudi i transcripció*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana. 2 v. [Fog. 1497]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. OFICINA D'ONOMÀSTICA (2000). «*Criteris per a l'aplicació de la normativa lingüística en la toponímia*». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 80: *Antroponímia, toponímia i bibliografia*, p. 51-53.
- JASSANS, M. S. (2003). «Manual notarial de la Baronia d'Escornalbou dels anys 1271-1273. I la seva relació amb certs indrets de les terres de Lleida». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 93: *XXVI Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica Lleida (26/28-XI-1999) (II)*, p. 601-614.
- (2008). *Onomàstica de Duesaigües i el seu terme*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XIV)
- Joan Llor i Badies, 25 anys de rector de l'Espluga Calba. 15/VI/1968-24/VI/1993 (1993). [J. Llor 1993]
- LLADONOSA, J. (1983). «L'Espluga Calba». A: *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Vol. 10. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
- (1986). *Història de la vila de l'Albi i la seva antiga baronia*. Lleida: Diputació de Lleida.
- (1997). *Història de Lleida*. Vol. I. Lleida: Dilagro.
- LLOBET, R. (1907). *Monografia ó breu descripció histórico-geogràfica de la vila y parroquia de Sant Martí de Malda*. Lleida: Impremta Mariana.
- LLOBET PORTELLA, J. M. (2010). «Els noms dels trossos de terra i de les partides del terme de la Curullada (Segarra), l'any 1538». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 117-118: *De noms i de llocs. Miscel·lània d'homenatge a Albert Manent i Segimon*, p. 237-241.
- LLUESMA, J. A. (1999). «La toponímia de les Borges Blanques en un cadastre de 1749». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 78: *Antroponímia, toponímia i bibliografia*, p. 20-43.
- MACIÀ, M. (2016). «La biblioteca popular de les Borges Blanques: cultura i política al món rural català en el període d'entreguerres (1918-1938)». A: *Traces: X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Arbeca, 24 d'octubre de 2015*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 189-205.
- MADOZ, P. (1845-1850). *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Vol. VII. Madrid: Estudio Literario-Tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti.
- MARTÍN, F. (2008). «L'activitat farinera a la vall de la Coma». A: *Fites en el temps: VI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Cogul, 27 d'octubre de 2007*. Juneda: Fonoll. (Lo Plançó; 7), p. 107-123.

- MARTÍN, F. (2010). «L'ús de la pedra en la construcció rural i urbana a les Garrigues». A: *Cabal de petjades: VII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Vinai-xa, 24 d'octubre de 2009*. Juneda: Fonoll. (Lo Plançó; 9), p. 311-324.
- MARTÍN, F.; PREIXENS, J. (2005). *Les construccions de pedra seca*. Lleida: Pagès.
- MARTINIS, J. C. (2009). «Els antropònims occitans en l'edat moderna a través dels llibres d'aveïnament de València 1533-1611». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 112-113: *Actes del XXXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. València, 2007*, p. 371-429.
- MAS LATRIE, M. L. (1891). «Epitaphes et inscriptions de l'église cathédrale de Malte, à Cite-la-Valette». *Archives des Missions Scientifiques et Littéraires*, 6, p. 50-240. [Extret de: «Epitafis i inscripcions dels cavallers mallorquins de l'ordre de Sant Joan de Jerusalem a la Catedral de Malta». Traducció de J. Bover, amb fotografies de J. Mascaró. *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 47 (1891), p. 195-205]
- MIRET I SANS, J. (2006). *Les cases dels templers i hospitalers de Catalunya: Aplec de noves i documents històrics*. Lleida: Pagès.
- MOLL, F. de B. (1982). *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears): Assaig de divulgació lingüística*. Palma: Moll. (Els Treballs i els Dies; 23)
- MORAN, J. (1995). *Estudis d'onomàstica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2006). *L'etimologia i l'onomàstica*. Barcelona: Grup Promotor / Santillana Educación. (Col·lecció «El que sabem de...». Articles de Suport a la Docència)
- (2012). *Josep M. de Casacuberta i l'Institut d'Estudis Catalans*. Homenatge a Josep M. de Casacuberta i Roger (1897-1985), amb motiu del vint-i-cinquè aniversari del seu traspàs. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica. (Semblances Biogràfiques; 55), p. 11-19.
- MORAN, J.; BATLLE, M.; RABELLA, J. A. (2002). *Topònims catalans: Etimologia i pronúncia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Serra d'Or)
- MORAN, J.; RABELLA, J. A. (1999). *Diccionari etimològic manual*. Barcelona: Edicions 62. (El Cangur; 269)
- MOREU-REY, E. (1965). *Els noms de lloc*. Barcelona: Unió Excursionista de Catalunya.
- (1974). *Toponímia urbana i onomàstica vària*. Palma: Moll.
- (1982). *Els nostres noms de lloc*. Palma: Moll. (Els Treballs i els Dies; 22)
- (1991). *Antroponímia: Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.
- MORGADES, M. (1982). «Capella romànica de St. Pere de Maldà». A: *Maldà: Recull de treballs històrics*. Maldà: Amics de Maldà: Casal Parroquial.

- MORLET, M.-T. (1997). *Dictionnaire étymologique des noms de famille*. París: Perrin.
- MORRO, M. (2010). «Anar per muntanyes: l'ús i el significat de *coma* i *comellar*». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 117-118: *De noms i de llocs: Miscel·lània d'homenatge a Albert Manent i Segimon*, p. 281-292.
- NAVASCUÉS, I.; BELLO, C.; GONZALVO, G. (1992). *Inventari de l'Arxiu de Santa Maria de Vallbona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. (Catàlegs-Inventaris d'Arxius Eclesiàstics de Catalunya; 8) [AMVM]
- NOGUEIRA, G.; TORT, J. (1991). *Les Garrigues: Estructura territorial, demogràfica i econòmica*. Barcelona: Caixa de Catalunya. (Catalunya Comarcal)
- Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (2009). 2a ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- ORTEGA, R. (1996). «L'Espluga Calba també és present a l'illa de Malta». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 19, p. 6.
- PALOL, P.; PLADEVALL, A. (1999-2000). «Del romà al romànic: història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 47, p. 527-533.
- PASQUAL, J. M. (2010). «Onomàstica del capbreu de Tarrés de 1754». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: *Actes del XXXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Les Borges Blanques, 2009*, p. 87-95.
- (2016). «Els clergues de la parròquia de Santa Maria de Tarrés (1192-2015). Un rectorologi ampliat». A: *Traces: X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Arbeca, 24 d'octubre de 2015*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 139-155.
- PASQUAL, J. M.; CALVERA, A. (2018). «L'Espluga Roja o Corregó, una quadra de l'antic terme tarresà». A: *Mirades: XI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Espluga Calba, 21 d'octubre de 2017*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 93-120.
- PERE, R. (2006). *Els noms del Vilosell i el seu terme municipal*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XII)
- (2013). *Onomàstica de la Pobla de Cérvoles*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XXII)
- (2017). *Onomàstica de Vallclara*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XXVIII)
- PERE, R.; AMIGÓ, R. (1997). *Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins*. Barcelona: Societat d'Onomàstica: Institut Cartogràfic de Catalunya.
- PEREA, E. (1978). «Toponímia del terme i de la vila de Riudoms». *Revista Catalana de Geografia* [Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya], 2.
- (2012). «L'onomàstica de la Conca de Barberà a través de la literatura». BISO

- [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 116: *Actes del XXXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Montblanc, 2006*, p. 57-115.
- PEYTAVÍ, J. (2010). *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna: l'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- PIJUAN, M. (2006). «Carrers i renoms de les cases de Sant Martí de Maldà». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 100: *Antroponímia, toponímia i bibliografia*, p. 63-72.
- PIQUER I JOVER, J. (1969). «Recopilación onomástica relativa a Vallbona de les Monges». *Ilerda* [Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses], xxix, p. 201-235.
- (1978). «Cartulari de Vallbona (1157-1665)». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres], xxxvii, p. 67-109. [S'indicarà el número del document]
- (1990). *Abaciologi de Vallbona: Història del Monestir: 1153/1990*. Vallbona de les Monges: Fundació d'Història i Art Roger de Belfort. (Santes Creus; 5)
- PLA, J. (2010). «Un tomb per la Vinaixa de començaments del segle XVIII». A: *Cabal de petjades: VII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Vinaixa, 24 d'octubre de 2009*. Juneda: Fonoll. (Lo Plançó; 9), p. 139-159.
- POCA, J. (2008). *Joan Pons Garlandí: Un republicà enmig de faistes*. Barcelona: Edicions 62. (Biografies i Memòries; 71)
- (2017). *L'Espluga Calba: Cent anys en imatges*. Bonastre: Al Vent.
- (2018). *Guerra civil i postguerra a l'Espluga Calba*. El Vendrell: J. Poca.
- PONS, J. (1938). *Cartulari de Poblet: Edició del manuscrit de Tarragona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [S'indicarà el número del document]
- PONS GURI, J. M. (1964). «Un fogatjament desconegut de l'any 1358». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres], xxx, p. 323-498. [Fog. 1358]
- RABELLA, J. A. (1995). «Introducció als topònims compostos per una forma verbal + un complement verbal». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 60: *XVIII Col·loqui de Girona II* (1993), p. 307-315.
- (1998). *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Biblioteca Filològica; XXXVI)
- REBORDOSA, F.; REBORDOSA, R. (2018). «Apunts sobre la formació i l'evolució al llarg dels segles de l'assentament de l'Espluga Calba». A: *Mirades: XI Trobada d'Estudiosos de la comarca de les Garrigues: L'Espluga Calba, 21 d'octubre de 2017*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 241-257.
- RIALP, A. (2003). «Estudi de la toponímia dels Plans de Sió». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 92: *Actes del XXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Lleida, 1999*, p. 231-248.

- RIPOLLÈS, R. (1999). *La llengua catalana durant el segle XVII, segons documents de l'Arxiu de l'Ajuntament de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques.
- (2003). «Compilació dels cognoms de les Garrigues al segle XVIII. Com a mostra: les Borges Blanques i Castellots». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 93: *Actes del XXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*. Lleida, 1999, p. 453-466.
- (2006). *Els renoms de les Borges Blanques des del segle XVII fins als nostres dies*. Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques.
- (2010). «Compilació dels cognoms de les Garrigues al segle XVIII. Ara Arbeca». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: *XXXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Les Borges Blanques, 2009*, p. 97-106.
- RIVUS, J. (1946). *Rationes Decimarum Hispaniae (1279-80)*. I: *Cataluña, Mallorca y Valencia*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. [S'indicarà el número del document]
- RIZOS, C. (2010). «Toponímia de Güel a l'Edat Mitjana i a l'actualitat». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: *XXXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Les Borges Blanques, 2009*, p. 281-290.
- ROCAFORT, C. (1915). «Província de Lleyda». A: *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Establiment Editorial d'Albert Martín, p. 332.
- ROIG, J. (2014). *L'Espluga Calba: Una història particular*. Les Borges Blanques: edició de l'autor.
- ROIG I SETÓ, R. (1993). «Punts de referència». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 7, p. 2.
- RUAIX, J. (1987). «Sobrenoms de cases de Moià (actualment vivents o records)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 25: *Antroponímia, toponímia i bibliografia*, p. 73-79.
- RUBIÓ, J. (2011). *La Guerra Civil a les Garrigues: De la revolució a l'ocupació franquista*. Lleida: Pagès.
- RUBIO Y MORENO, L. (1930). *Pasajeros a Indias: Catálogo metodológico de las informaciones y licencias de los que allí pasaron, existentes en el Archivo General de Indias: siglo primero de la colonización de América, 1492-1592*. Vol. II. Madrid: Compañía Ibero-Americana de Publicaciones. (Colección de Documentos Inéditos para la Historia de Hispano-América; 13)
- SANCHIS, J. (2010). «Els malnoms d'Ontinyent a través de la història». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 112-113: *XXXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: València, 2007*, p. 543-609.
- SANS GENÉ, J. M. (2000, 2001, 2002 i 2003). «Els capbreus de l'Espluga Calba». *Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba], 34, p. 28-30; 35, p. 29-32; 36, p. 22-23; 37, p. 34; 41, p. 23-24; 42, p. 33, i 47, p. 32-33.

- SANS GENÉ, J. M. (2004). «Víctimes de la Guerra Civil a Arbeca». A: *IV Trobada d'Estudiosos de la Comarca de les Garrigues: El Vilosell, 20 de setembre de 2003*. Les Borges Blanques: Consell Comarcal de les Garrigues, p. 173-184.
- SANS, J. M.; PAU, A.; JUNYENT, E. (2014). *Arbeca: Història i record, 30 anys després*. Arbeca: Ajuntament de la Vila d'Arbeca.
- SANS I TRAVÉ, J. M. (2002). *La colonització de la Conca de Barberà després de la conquesta feudal: El cas de Vimbodí. (1149?/1151-1200)*. Valls: Cossetània.
- (2010). *El monestir de Santa Maria de Vallbona: Història, monaquisme i art*. Lleida: Pagès.
- SATORRA, J. (2003). «Toponímia menor de la vila d'Arbeca». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 92: *Actes del XXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Lleida, 1999*, p. 169-183.
- (2005). «Història i dialectologia. Els límits del lleidatà a l'intern de les comarques de les Garrigues i l'Urgell». *Urtx: Revista Cultural de l'Urgell*, 18, p. 275-292.
- (2008). «El parlar del Cogul». A: *Fites en el temps: VI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Cogul, 27 d'octubre de 2007*. Juneda: Fonoll. (Lo Plançó; 7), p. 241-251.
- (2009). *El parlar del Vilosell (Les Garrigues)*. El Vilosell: Centre d'Estudis Locals del Vilosell. (Monografies «La Talaia»; 2)
- (2010). «Aproximació a les partides actuals de les Borges Blanques». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: *XXXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Les Borges Blanques, 2009*, p. 107-113.
- (2016). «Aproximació a la hidronímia garriguenca». A: *Traces: X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Arbeca, 24 d'octubre de 2015*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 121-130.
- SAYRACH, J. P. (2009). *Sayrach, recerca genealògica*. Barcelona: Fòrum-Grama.
- SCALES, P. C. (1985). «La red militar en el Tagr-al-^ʿalā en los siglos x y xi: Cataluña». A: *Actas del I Congreso de Arqueología Medieval Española*. Vol. III: *Andalusí*. Saragossa: Diputación General de Aragón.
- SELFA, M. (2012). «Enquestes toponímiques a Alcover (l'Alt Camp)». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 116: *Actes del XXXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Montblanc, 2006*, p. 201-205.
- SOLDEVILA, F. (1962). *Història de Catalunya*. Vol. III. Barcelona: Alpha.
- Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba]. «Cent anys de vida fotogràfica a l'Espluga Calba», 21-23 (1997), 24-27 (1998), 29-31 (1999), 32-35 (2000), 36-39 (2001), 40-43 (2002), 44, 45, 47 (2003) i 48, 50 (2004). [*Spel.* 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50]
- (1994). «La nostra cooperativa agrícola». *Spelunca*, 12, p. 12-13. [*Spel.* 12]

- Spelunca* [L'Espluga Calba: Ajuntament de l'Espluga Calba]. (1995). «Rodes. Capital de l'orde dels hospitalers» i «Quelcom més que afegir a la història de l'Espluga Calba». *Spelunca*, 13, p. 30 i 42. [Spel. 13]
- (1996). «Les cabanes de volta de l'Espluga Calba». *Spelunca*, 17, p. 11. [Spel. 17]
- (1996). «La creu Grossa». *Spelunca*, 18, p. 8. [Spel. 18]
- (1997). «La parroquial de l'Espluga Calba». *Spelunca*, 22, p. 10-11. [Spel. 22]
- (2000). «Moviments demogràfics a l'any 1900» i «L'arxiu municipal a l'abast de tothom». *Spelunca*, 32, p. 6-7 i 13. [Spel. 32]
- (2000). «L'arxiu municipal a l'abast de tothom». *Spelunca*, 33, p. 27. [Spel. 33]
- (2000). «Ha mort el Ramon del Txaparro» i «Premi Jaume I d'actuació cívica a Mn. Joan Llorc i Badies». *Spelunca*, 35, p. 1 i 25. [Spel. 35]
- (2001). «Arranjament de la plaça carrer Santa Maria». *Spelunca*, 36, p. 24-25. [Spel. 36]
- (2001). «L'arxiu municipal a l'abast de tothom». *Spelunca*, 38, p. 13. [Spel. 38]
- (2002). «Moviments demogràfics (1902)» i «Homenatge a la vellesa». *Spelunca*, 40, p. 4-5 i 29-31. [Spel. 40]
- (2002). «Actes a la memòria de la mare Boleda». *Spelunca*, 42, p. 1. [Spel. 42]
- (2003). «Ara fa cent anys». *Spelunca*, 44, p. 4. [Spel. 44]
- (2003). «El poble de l'Espluga». *Spelunca*, 45, p. 18. [Spel. 45]
- (2004). «Les dades de cent anys enrere». *Spelunca*, 48, p. 23. [Spel. 48]
- (2004). «Moviment demogràfic». *Spelunca*, 49, p. 27. [Spel. 49]
- TERRADO, X. (1995). «La encuesta oral». A: INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM (ed.). *Materials de toponímia I*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- (1999). *Metodología de la investigación en toponimia*. Saragossa: edició de l'autor.
- (2010). «El llatí *vallum* en la toponímia catalana i hispànica». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 117-118: *De noms i de llocs: Miscel·lània d'homenatge a Albert Manent i Segimon*, p. 451-461.
- TORRES, M.; BALCELLS, X.; AIGUADÉ, B. (2009). «Alguns casos de bandolerisme tardà a la vall del Riu Corb (segle XIX). Entre la història oral i la història escrita». A: *Bandolerisme, bandolers i bandositats: Actes de la XXXVIII Jornada de Treball*. Sant Martí de Maldà: Grup de Recerques de les Terres de Ponent: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- TORT, J. (1995). «Notes metodològiques per a un estudi de la interrelació entre toponímia i cartografia». A: INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM (ed.). *Materials de toponímia I*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- (1999). «Algunes reflexions sobre el concepte de topònim». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 77: *XXII Col·loqui de Vilafranca del Penedès II (1996)*, p. 59-72.

- TORT, J. (2000). «Els noms de lloc i la geografia. La toponímia com a eina per a la conceptualització de l'espai». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 83: *XXIV Col·loqui d'Eivissa* (1998), p. 86-98.
- (2012). «Espai i temps en toponímia. Una aproximació des de la geografia». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 116: *Actes del XXXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: Montblanc, 2006*, p. 277-287.
- TURULL, A. (1991). *Els topònims de la Segarra: Nuclis de poblament: Diccionari geogràfic i etimològic*. Cervera: Centre Municipal de Cultura.
- (2007). *La toponímia de les comarques de Ponent. Un assaig d'interpretació tipològica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XIII)
- (2010). «Una visió panoràmica de la toponímia garriguenca». BISO [Barcelona: Societat d'Onomàstica], 119: *XXXVI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Les Borges Blanques, 2009*, p. 9-27.
- VALLVERDÚ, E. (1995). *Senan*. Senan: Ajuntament i Parròquia de Senan.
- (2016). «Apunts sobre l'endeutament d'alguns pobles de les Garrigues durant la Guerra de Successió». A: *Traces: X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Arbeca, 24 d'octubre de 2015*. Les Borges Blanques: Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 267-278.
- VEÀ, S. (2017). *Onomàstica de Vinebre*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; XXVII)
- VENY, J. (1987). *Els parlars catalans*. 7a ed. Palma: Moll.
- (1991). «Cap a una tipologia de l'etimologia popular». A: *Mots d'ahir i mots d'avui*. Barcelona: Empúries, p. 71-95.
- (1996). *Onomàstica i dialectologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2006). *Contacte i contrast de llengües i dialectes*. València: Universitat de València.
- (2012). *De geolingüística i etimologia romàniques*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- VIDAL, J. (2007). «Una obra d'Antoni Queralt a cavall entre Lleida i Tortosa». *Urtx: Revista Cultural de l'Urgell*, 21, p. 125-155.
- VILAMALA, J. (2005). «L'organització del territori diocesà. La divisió administrativa del bisbat de Vic i la seva evolució històrica». *Ausa*, XXII, 156, p. 137-191.

ADRECES WEB

Al vent del nord [en línia]. Blog de Josep Poca Gaya. <<https://alventdelnord.blogspot.com/>>. [Pocablog]

Cognomix. Mappe-dei-cognomi-italiani [en línia]. <www.cognomix.it/mappe-dei-cognomi-italiani>.

EDACAR [Edicions Dichitals de l'Academia de l'Aragonés] [en línia], 9 (març 2014): *Antroponímia aragonesa*. <<http://www.academiadelaragones.org/biblio/Edacar9.pdf>>.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (IDESCAT) [en línia]. <<https://www.idescat.cat/>>.

Malta Genealogy [en línia]. <www.genealogymalta.com/maltese_surnames.htm>.

Les noms de famille [en línia]. <<https://www.filae.com/nom-de-famille/>>.

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA [en línia]. <<https://www.euskaltzaindia.eus/es/component/ecoeoda/?task=bilaketaPortada&Itemid=1672>>.

Turismo, viaggi e tradizioni in Italia [en línia]. <<http://www.gens.info/italia/it/turismo-viaggi-e-tradizioni-italia#.W9CkLUszYdU>>.

TREBALLS DE L'OFICINA D'ONOMÀSTICA

Títols publicats

- 1 Ramon AMIGÓ, *Siurana de Prades* (1995)
- 2 Cosme AGUILÓ, *La toponímia de la costa de Lluçmajor* (1996)
- 3 Miquel S. JASSANS, *Onomàstica de Poboleda* (1998)
- 4 Josep RECASENS, *Blancafort, a partir dels noms passats i presents* (2000)
- 5 Jaume SABATÉ, *Onomàstica del poble i terme de la Vilella Alta* (2000)
- 6 Ramon AMIGÓ i Ramon PERE, *L'Albi i els seus noms* (2001)
- 7 Miquel S. JASSANS, *Onomàstica de Colldejou* (2003)
- 8 Dolors CABRÉ i Josep VECIANA, *Onomàstica del terme municipal dels Garidells* (2003)
- 9 Ramon PERE, *Recull de noms de lloc i de persona de Vilanova de Prades* (2004)
- 10 Montserrat CAILÀ i Jean-Paul ESCUDERO, *Història dels noms de Reiners. Les arrels d'un poble del Vallespir* (2005)
- 11 Eugeni PEREA, *Onomàstica de Riudoms* (2006)
- 12 Ramon PERE, *Els noms del Vilosell i el seu terme municipal* (2006)
- 13 Albert TURULL, *La toponímia de les comarques de ponent. Un assaig d'interpretació tipològica* (2007)
- 14 Miquel S. JASSANS, *Onomàstica de Duesaigües i el seu terme* (2008)
- 15 Ramon AMIGÓ, *Onomàstica del terme municipal de Constantí* (2008)
- 16 Josep MORAN, *Característiques del nom propi. Estudi d'interpretació lingüística* (2009)
- 17 Fèlix BRUGUERA, *Recull de noms d'Osor* (2010)
- 18 Josep M. COLL i Ramon AMIGÓ, *Onomàstica del terme municipal de Pratdip* (2010)
- 19 Moisès SELFA, *Onomàstica de la Bisbal d'Empordà* (2010)
- 20 Joan PEYTAVÍ, *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna. L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)* (2010)
- 21 Ramon AMIGÓ, *Onomàstica del terme municipal de Porrera* (2011)
- 22 Ramon PERE, *Onomàstica de la Pobla de Cérvoles* (2013)
- 23 Ferran JOVÉ, *Onomàstica del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant* (2013)
- 24 Jean-Paul ESCUDERO i Montserrat CAILÀ, *Els noms de Tellet* (2014)
- 25 Miquel S. JASSANS i Moisès SELFA, *Onomàstica de Valls i els seus agregats de Fontscaldes, Masmulets i Picamoixons* (2015)
- 26 Ramon AMIGÓ, Maria Teresa MUNTANYA i Montserrat SANMARTÍ, *Onomàstica del terme antic de Tamarit de Mar* (2017)
- 27 Sílvia VEÀ, *Onomàstica de Vinebre* (2017)
- 28 Ramon PERE, *Onomàstica de Vallclara* (2017)
- 29 Ramon AMIGÓ, *Onomàstica de l'antic terme de la Mussara* (2019)
- 30 Sílvia VEÀ, *Onomàstica de la Torre de l'Espanyol* (2020)
- 31 Carme MIQUEL i Ramon PERE, *Onomàstica del terme municipal de Torredembarra* (2022)

- 32 Maria Teresa MUNTANYA i Montserrat SANMARTÍ, *La Riera de Gaià (Ardenya, Montoliu i Virgili). La seva terra, la seva gent* (2022)
- 33 Assumpció REHUES, *Onomàstica del Bruc* (2024)
- 34 Rosa Maria ANGLÈS, *Onomàstica de l'Espluga Calba* (2025)

Ajuntament de l'Espluga Calba

 Fundació "la Caixa"

